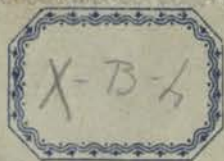

~~THE 1191~~

252 Br

L A M I N D I
P R I T A N I I
D E I N G E N I O R U M
M O D E R A T I O N E
I N R E L I G I O N I S N E G O T I O ,

Ubi quæ Jura, quæ Frena futura sint Homini Christiano
in inquirenda & tradenda Veritate, ostenditur:

Et Sanctus AUGUSTINUS vindicatur a multiplici censura JOANNIS PHEREPONI.

EDITIO NOVISSIMA AB AUCTORE REGENSITA ET AUCTA.

A C C E S S E R U N T

- I. Ipsius Auctoris EPISTOLA, qua Editio prima Parisiensis interpolata notatur.
- II. Ejusdem ELOGIUM a Viro Clariss. JACOBO FACCIOLATO adornatum.
- III. Operum CATALOGUS digestus, atque criticis Observationibus expolitus.
- IV. Denique NOTAE, quibus aliquot in locis hocce Opus illustratur.

C U R A N T E

A N D R E A G R A N D O R G A E O .

V E N E T I I S , M D C C L I I .

Typis JOANNIS BAPTISTE PASQUALI.

CUM APPROBATIONE, & PRIVILEGIO.

21006

VIRO ILLUSTRISSIMO D. D.
 JOANNI PAULO BIGNON,
 ABBATI SANCTI QUINTINI,
 REGALIS ET COLLEGIATÆ S. GERMANI ANTISSIODORENSIS
 DECANO,
 COMITI CONSISTORIANO,

Utriusque Academiæ Inscriptionum & Scientiarum Præsidi, &c.

P R Æ F A T I O.

NTE aliquot annos ad umbilicum mihi perductus est meus iste *de Ingeniorum Moderatione* Liber. Cur is tamdiu apud me dormierit, & tam sero in lucem prodeat, non optimum Horatianum consilium in causa fuit, sed exemplaris diu vagi, ac tandem deperditi, nonnullorumque aliorum eventuum series, in quibus explicandis non est cur ego Lectores molesta & fortassis inutili narratione detineam. Illud quidem, & alta voce, mihi prodendum, nempe tua unius humanitate, ILLUSTRISSE & CLARISSIME VIR, denique factum, ne Liber iste adhuc dormiat, atque deliteat. Felices temporibus nostris Litteræ, quæ LUDOVICUM MAGNUM Galliarum Regem habuere Patronum, ejusque liberalitatem adeo sensere, ejusque auspiciis tantum crevere, ut nulla umquam ætas oblitura sit magnanimam curam consiliumque optimi Regis. Sed non minus felices, quod Te idem Princeps, eximius ingeniorum æstimator, constituerit Regiæ Scientiarum & Artium Academiæ Præfectum, quo in munere nulli labori, nulli diligentiae pepercisti, ut in integrum Regnum, immo extra ipsius Regni fines propagaretur Disciplinarum omnium utilitas, & curaretur incrementum. Propterea & me, licet longe positum, tua beneficia invenerunt, quorum postremum non est, mea hæc, qualiacumque sint, e tenebris tandem erepta emergere in publicum diem. Nulli igitur æquius quam Tibi meum hujusmodi factum dicatum velim, quo si non eruditionis, certe mei erga Te grati animi monumentum aliquod apud posteros exstet. Sed priusquam Te ac Lectores deducam in argumentum mihi susceptum, juvat nonnulla præfari, originem & scopum Libri ipsius aperitura.

Jam fluxere aliquot anni, ex quo cepti sunt in Officinis Batavis prelo iterum committi, vulgarique per totam fere Europam præclarissimorum virorum Libri, quorum exemplaria rarissima aut frustra conquirere, aut magno redimere necesse jam erat. Et magnopere quidem, fateor, mihi suum consilium ille probaverat, qui non eam tantum Typographis Amstelodamensibus injecerat mentem, sed & suam conferebat operam, ut si non omnibus purgata mendis, elegantissime saltem omnia formis æneis rursus describerentur. Nam

P R Æ F A T I O.

cur hujusmodi beneficium, in aliquod bonarum Artium commodum, & in Eruditorum utilitatem cedens, non amem & laudem a Bânavis profectum, laudaturus & amaturus in nostris? Verum non heic stetit ejusmodi cura; quippe nonnullis optimis Libris appositâ quâdam lacinia fuere, seu Notæ Censoriæ, non parum quandoque fellis & veneni continententes, dum lucis præferendæ alienis tenebris, aut errorum tollendorum unica prætexitur causa. Qua in re quum modica interdum modestiæ ratio fuerit habita, ipsaque Religionis sacraria impetita fuerint: utique dicendum, pro beneficio levi Scriptoribus nuper editis injuriam gravem esse illatam; & quod est ad Catholicæ saltem Professionis viros, male de iis meritum fuisse Censorem hujusmodi.

Omnium autem vice memorandæ mihi sunt *Animadversiones*, quas ille sub e mentito *Joannis Phereponi* nomine in *S. Augustini Opera*, ann. 1703. Antuerpiæ, sive Amstelodami evulgavit. Quanta, & quam justa huc usque nomini, & ingenio & pietati sanctissimi hujus viri existimatio & veneratio accesserit, tot sæculorum auctoritate, & tot Scriptorum non Orthodoxæ solum, sed & Heterodoxæ Familiæ consensu firmata, nemo est nescius. Augustini doctrinæ assurgebant, assurgunt adhuc fere omnes, contententibus hinc nobis, inde Protestantibus, suffragio tanti Magistri positas tueri sententias. Quando alicui placuit & satius visum est ab Augustini mente recedere, id certe ita factum, ut nequaquam ejus famæ ac scientiæ in reliquis sententiis officeretur. Qui vero exuto pudore omni dejicere Augustinum de acquisiti splendoris & dignitatis culmine conati sunt, nihil minus quam temerarii hucusque habiti. At nulla res Phereponum detertere potuit, quominus Augustino diem diceret, atque in illum impune debaccharetur contumeliis & flagris. Non illius dicta quædam, non aliqua tantum sententiæ per ipsum improbatæ, sed generale Augustini gloriæ indictum est bellum, nihilque prætermisum, quo cum illius ingenium, si Superis placet, sophisticum, & captiosum, & imbecillum, tum ejus animus a malis etiam artibus quodammodo non abhorrens, atque in Religionis perniciem pæne conjuratus incautis Lectoribus exhiberetur.

Atque hinc Proborum atque Eruditorum querelæ adversus Phereponum, sanctissimo Episcopo adeo insensum, simulque flocci facientem in uno Augustini contentu tot hominum judicia Augustino faventia. Et quamquam persuadere sibi aut aliis fortasse is possit, se veritatis unius amore, quæ omnibus præferenda est, in Augustinum irruisse; vix tamen erit, ut persuadeat, se non excessisse in eo agone modum ac moderationem honestæ Censuræ. Et minime id mirum multis visum est. Nempe famam aucupanti nulla occurrit ratio faciliior, quam Censorem agere, & potissimum in Scriptores diuturni temporis, ut ita dicam, auctoritate sacros. Quod enim est ad Criticos non paucos, ubi errores in magnis viris deprehendisse sibi visi sunt, tum sibi tacite gratulantur, quasi ingenio aut judicio præstantiori polleant ipsi, & aliqua saltem ex parte vincant tot ingeniorum victores. Vicissim vero, ut Tacitus ait Lib. 5. Ann. *Obrectatio & livor pronis auribus excipiuntur*, & a Lectoribus plerisque amantur chartæ dentatæ, & summorum virorum ludibria. Nam interdum quidem Censura aliena judicio nostro prodest, semper autem nostræ ambitioni blanditur, quippe depressis proceris arboribus, vel ipsa virgulta sibi crescere confestim videntur. Quid, si cum celebratissimi Auctoris Operibus Censura ipsa conjungatur? Tum profecto certissimus ad famam captandam Censori est gradus; velint enim, nolint, si Libros illos comparare sibi Eruditi in animum inducant, auctarium quoque eman-

P R Æ F A T I O .

oportet, & hominem noscant inclarescentem ex inimicitis magnorum virorum.

Quod est ad me, ut primum in manus meas Phereponi Opus pervenit, illudque legi; non potui, fateor, quin improbarem, simulque dolerem confisurum ac laborem Scriptoris adeo confidentis. Neque sane is ego sum, qui in *Artem Criticam* odio ullo ferar. Immo ipsam tamquam necessarium eruditi hominis ornamentum plurimi facio, ejusque scientiam, rectumque usum in aliis suspicere, mihi vero optare non desino. Loquor de Arte illa, cujus ope ac regulis in re Litteraria vera a falsis, recta a pravis dijudicamus, & quæ omnium fere Artium atque Scientiarum ita comes esse debet, ut sine illa ad perfectionem vix assurgere valeant; non quæ cum satyra atque obtreptione confusa, nostris temporibus molesto nomine traduci solet apud ignarum vulgus. Id etiam præ oculis mihi positum, Religionis diversitatem causam esse non debere, ut nobis Censura quævis continuo displiceat. Solent autem nonnulli sine discrimine fastidire ac improbare, quidquid ab alienæ Religionis homine scribitur, atque illis perinde est Librum averfari, ac nomen Auctoris displiceant; sed numquam displiceat Veritas vel in Hæreticorum ore. Numquid enim quæcumque ab Heterodoxis dicuntur, ea omnia continuo pro falsis ac impiis habenda? Præterea ne eo quidem nomine Pherepono succensendum, quod is male sanctum Augustinum habuerit, virum nempe illum, cujus fama neque laudibus crescere nostris, neque alieno livore imminui jam queat. Quamquam enim Augustinum supra quamplurimos Ecclesiæ Catholicæ Patres veneremur, supra illum tamen Veritatem esse colendam constat. Nimirum sancti Patres, sigillatim sumti, potius testes quam Magistri Veritatis sunt appellandi; & si quidem Magistros appellare placet, numquam tamen eos falli nescios reputabimus. Quare si stet a Censore Veritas, cur illi irascamur, nos, & Augustinum meliora docenti? Unum ergo fuit, quod Phereponianum Opus ingratum mihi fecit, nempe Veritas, ut mihi videbatur, atque videtur, ab ipso interdum oppugnata, interdum etiam exagitata & onerata conviciis. Cum vero injuriæ Veritati uni illatæ palam, ad omnes pertineant Veritatis amantes; & obsistendum sit morbis pejora minantibus: hinc mihi natum consilium texendæ Apologiæ, qua consulerem tum Augustini famæ, tum Veritati laceffitæ.

Sed ne heic quidem consistendum mihi arbitratus, in ampliorem agonem sensim petractus sum, cujus rationes significatum nunc pergo. Uti nemo non videt, atque ab experientia edocemur, esse potest, immo sæpe est, *Critica*, alioqui laudabilis atque utilissimæ Artis, perversus usus; & quemadmodum Medicina, Eloquentia, Dialectica, atque aliæ Artes Dei immortalis munere hominibus datæ, nocere interdum solent, non sua, sed abutentis culpa; ita hominum vitio Veritati nonnumquam officit *Critica*, quamquam in ipsius præcipue Veritatis præsidium excogitata. Et sane dum Litterarum studiosus laxatis habenis ad inquisitionem Veri se confert, nullumque ambizioso ingenio limitem præscribit: quid mirum, quod tot ac tam pertinaces Hæreses atque errores sobolescant, latiusque serpant in dies? Qua de re tandem dolendum magis est nobis, sollicitique esse debemus, quam de Augustini fortuna. Neque contumeliose agam in tot populos ab Ecclesia Catholica eorum matre per terribissimum Schisma hucusque divisos, si dixerò, nullam aut antiquitus excogitatam fuisse, aut excogitari nunc posse Opinionem perversam atque impiam, cujus non sit, aut fuerit apud illos Patronus aliquis, ac superbissimus. Præco. Non id quidem, inquit ipsi, vertendum est vitio Reipublicæ. Verum,

P R Æ F A T I O.

rum, quando sentire quæ velis de Fidei dogmatis, & Veritatem inquirere, nullis adhibitis salutaribus frenis, aut licet, aut impune apud eos licet, aut saltem ex eorumdem sententia licuit suarum Sectarum Conditoribus; & quum ex iis nunc nemo sibi minus, quam olim Luthero & Calvino, licere credat, ac velit: cur tantæ licentiæ, tantorumque malorum non postulemus ipsam quæque Protestantium Rempubicam?

Integram tamen hanc pessimam gloriam non occuparunt A catholici. Numerare & nos possumus naufragia in pelago nostro. Ut enim quisque ingenii viribus supra vulgus pollere se sentit, tum cupidine laudis abreptus consentire opinionibus cum Eruditorum vulgo vile ducit, moleste fert atque recusat, omnemque spem gloriæ collocat in sola novitate doctrinæ. Ac etiam si id genus hominum eo usque non prolatur plerumque, ut ab arce Fidei & Ecclesiæ Catholice deficiat: plurimæ tamen turbæ eorum audaciam consequi solent, a quibus abstinere viro prudenti expediat, & probo sit necessarium. Quæ quum ita sint, nullo negotio intelligimus, quale onus & cura amatoribus veræ Sapientiæ incumbat: nimirum non tam Scientia quærenda, quam Scientiæ modus ac terminus. Si enim hos negligimus, veram quidem Scientiam semper investigabimus, raro inveniemus. Et quoniam in Religionis negotio nostra potissimum versatur oratio, quippe in eo sita est Christianæ Vitæ summa, eoque tendere debet Disciplinarum omnium postrema linea: heic insistendum est, heic erudiendus est animus, atque in primis intelligendum, quæ sint inquirendæ Veritatis confinia, & quæ adhibenda sit in tanta re *Ingeniorum Moderatio*. Quare impetrare tandem a me non potui, quin ad recolendas eas regulas me conferrem, quas a Pherepono contentas potius quam ignoratas doleo, & quas perpetuo ante oculos sibi sistant ceteri Eruditi necesse est, si volunt in officio continere intemperantia ingenia, & ad Veritatis sacraria tutissime, ac sine periculo famæ aut animæ, contendere. Has autem leges dari, & fidentur, omnino discendas ac servandas nemo neget. Qualem enim secundum exitum expectemus a studiis nostris, & ab anxia inquisitione Veritatis, nisi ante omnia sit exploratum, quousque meditationis nostræ conatus progredi debeat, & ubi consistendum sit ingeniis plerumque ambitiosis? Tolle istas leges, aut flocci pende: senties *Artem Criticam* non minus perniciosam quam gladios, morborum quidem curatores in Medici prudentis manu, at in furiosi hominis funerum auctores. Igitur huiusmodi consideratio in causa fuit, cur suscepim de *Ingeniorum Moderatione in Religionis negotio* utilissimam, quantum mihi videtur, disputationem; quam utinam pro merito suo, & apposite ad nonnulorum indigentiam pertractare possem.

Sed ne tanto quidem spatio meus animus contentus esse aut potuit, aut debuit. Irascerentur mihi non pauci, quasi compedes novos excogitarem, novaque vincula ingeniis injicerem, quando jam tot injecta videntur, ut de veteribus potius minuendis, quam de novis adjiciendis cogitandum foret. Quorsum enim (insufurrarent mihi in aurem Catholici quidam) tu inter nos commendare, diligenterque suadere *Moderationem Ingeniorum*, non solum legibus bene multis in Ecclesia Catholica constitutam, sed etiam (& fortasse ultra quam vellemus) diversis rigidisque pœnis procuratam? Si quid apud nos peccatur, nihil minus peccatur, quam sentiendi & scribendi licentia. Contra vero quum ingenia interdum erumpere præ metu non audeant, & ab amplificando Regno Eruditionis & Veritatis nimium cohiberi videantur: cur non potius de *Ingeniorum Libertate* instituitur sermo? Cur memorantur frena, quibus calcaribus est opus? Atque hæc quidem e Catholicorum parte audire mihi videor. Tum longe gravioribus querelis ac dictis nobis insultaret Prote-

stan-

PRÆFATIO.

stantium Chorus. Nam quid, rogo, illis tam familiare est, quam aut dolere, aut ridere Catholicorum sortem in Litteris excolendis, & in sententiis de Religione proferendis, plane, ut ii arbitrantur, abjectam atque infelicem? Nos e filiis evasisse vilia mancipia passim clamant; supremos vero Ecclesiæ Pastores tyrannidem usurpasse in ingenia, in conscientias; neque ferendam inertiā nostram, uti neque eorum crudelitatem. Plura ante paucos annos efferebat in hanc rem Joannes Alphonsus Turretianus Academia Genevensis Re-
tor Oratione edita. Postquam multis ille contendit, ne umbram quidem apud nos esse Libertatis, hæc addebat. Et unde fieri existimatis, ut tot tantæque Europæ gentes, quibus tamen nec cælum inclemens, neque noverca est natura, nihil fere bonæ frugis ad Litterarum augmentum proferant, nisi quod immane illud Inquisitionis Tribunal, vel Inquisitionis æmule Leges, omnem plane vim, omnem industriæ conatum frangant? Contra, unde fit, ut non alibi plura ingenii monumenta exsint, quam in Borealibus quibusdam Regionibus, nisi quod ibi majori tum corpora, tum ingenia libertate utantur? Etenim quis Litteras promoveat, quis veritati quærendæ incumbat, quis inventam publicare ausit, dum pro laudibus convicia, pro commendatione dedecus, pro mercede pœnas ac supplicia suis laboribus parata videt, si vel tantillum a calcato tramite recedere sustinuerit? Et quis erit, qui suadeat (ut scite Darius apud Curtium Lib. 3.) si suasisse periculum erit?

Ita ille, ita reliqui ejusdem gregis. Quorum quidem querelas, si in hoc Opere dissimulare velimus, & eorum confirmabitur sinistra de nobis opinio, & ipsam Veritatem ingenti beneficio fraudabimus. Surgi sua non Veritati minus, quam Ingeniis jura inter homines, quæ bene nosse ac tueri ad neminem magis pertinet, quam ad Catholicos viros. Jus autem inquirendi Veri, & palam enuntiandi a natura nobis insitum, omniumque Majorum exemplo atque auctoritate commendatum, latissime patet, neque a nobis sine injuria negligi potest. Quamvis enim ab immoderata inquisitione Veri, multa in Ecclesiæ Dei manarint incommoda, quibus præcipue occurrendum est hac nostrâ lucubratione; ea tamen vicissim, atque adeo evidentia bona sunt, quæ quotidie importat moderata, vereque Christiana inquirendi Veri libertas, ut non segnius ad hanc laudandam, & populis suadendam, quam ad illam incusandam, atque e medio tollendam, sit incumbendum. Et mea quidem sententia, si bonarum Litterarum augmentum, si Christianæ Philosophiæ, atque Ecclesiæ dignitatem amamus, continuo intelligere possumus, quanti nostra in-
ter sit; cum nos & reliquos omnes incitare ad cultum scientiamque cujuscunque honestæ Veritatis, tum etiam probe noscere, quousque, & quomodo, & quando, aut liceat, aut expediat, aut etiam necesse sit Veritatem investigare, atque proferre. Quamobrem, quamquam facilius sit animo concipere utilitatem hujusce argumenti, quam rem ipsam deinde perficere: attamen dabo operam, ut quantum ego meditatione assequi potero, jura & fines inquirendi Veri explicentur. Scilicet pro virili parte efficiam, ut honesta ineatur naturali Ingeniorum Libertati cum Christiana Moderatione concordia, ne, dum nimis priorem constringimus, animi generosi, & ad Artes ac Veritatem illustrandam proni languescant; aut dum alteram contemnimus, effrenata mentium libido susque deque vertat beatissimum Veritatis regnum & Ecclesiæ Dei vivi, quæ columna est, & firmamentum veritatis.

Augustino autem, qui primus meæ menti obversabatur, meque in has cogitationes impulit, suis identidem ac præcipue in Lib. III. locus erit, ubi illius defensionem suscipiam contra Phereponum; sed ita ut in me recipere non
liam respondere singulis Phereponianæ Censuræ Capitibus. Sunt ibi minuta
quæ-

P R Æ F A T I O.

quædam, quæ si refellere velim, sim temporis prodigus. Sunt etiam alia quædam pauca, in quibus me non livoris quidem communione, sed amore veritatis, Censuri ipsi tacitus adjungam. Quotus enim quisque est, qui non aliquando fallatur, nisi divino peculiari afflatu mentem manumque scribentis regat Veritatis magister Deus? Erat Augustinus ad miraculum usque acutissimo ingenio instructus: at homo erat. Cum eximia Litterarum peritia conjunxerat ille præcipuum Pietatis studium: at homo erat. Quare non est cur miremur, si aut interdum dormitanti, aut etiam vigilant exciderit aliquid quod libentius excuses, quam probes. Verum quæ in illo notanda videantur, ejusmodi non sunt, ut vel tantillum gloriam incomparabilis viri minuant; multoque minus Catholica Veritati obsint. In reliquis autem majoris momenti quæstionibus, ubi ad dicendam causam, & ad ferulam subeundam Augustinum Phereponus trahit, vires mihi opto, & porro illas a Deo optimo maximo enixepeto, quibus cum Augustinum, tum Ecclesiam ac Veritatem a Pherepono vindicem. Qua in re illud mihi in votis est, ne qua in Phereponum ipsum ira, ne qua in Augustinum assentatio, me ab officio deducat honesti ac sinceri Scriptoris. Quod si forte contingat, ut videar interdum asperius quam velim excepisse Phereponum, non hominis odio id factum fuerit, sed ardore protegendæ Veri, quod ab eo læsum non paucis in locis demonstraturum me esse confido. Nam etsi illius consilium in rigide insectando, contemnendoque Augustino minime probem, & ejus sententias, in quibus a Catholica Religione dissentit, vehementer exhorream; ejus tamen eruditionem & ingenium aliunde etiam mihi nota non aspernor, (* eaque) & ego, si res posceret, laudaturus essem candidissimo judicio.

Atque hæc sunt, BIGNONI PRÆCLARISSIME, quæ in hunc Librum jam tuum, quia tuo nomine inscriptum, præfari opportunum duxi. Nunc restat, ut ejus Auctorem Tui obsequentissimum, Tibique fausta omnia e Cælo precantem, perpetuo ames, ut facis, tuoque patrocinio dignari pergas. Vale.

Dabam Mutinæ IV. Kalend. Novembr. M. DCCXII.

Al. cujus Specimina.

DE

iiij

ANDREAE LUGIATO

Presbytero Congregationis Oratorii Veronensis,

Viro Clarissimo atque optimo inter Amicos,

ANDREAS GRANDORGAEUS

S. P.

I lubens umquam calamum sumsi, iam fumo; ut quam te amem morum causa, quam aestimem eruditionis, publice innotescat. Ego equidem ex quo primum te novi, dulcissime *Lugiate*, impense dilexi, & nunc impensius diligo singulari quodam studio ac benevolentia; quin & adde, sis, observantia: quae profecto amicitiae officia me tibi debere sancte profiteor cum ob doctrinae litterarumque affinitatem, tum in primis ob egregias animi tui dotes, quibus captus tibi quam arctissime obstringor. Memini enim, & meminisse placet, suavissimae illius consuetudinis qua proxime transactis autumnalibus feriis ad quadraginta dies uterque nostrum mire sumus allecti: quod quidem tempus ruris secessu & amoenitate ducti dulciter fallebamus, vel privatim sermonibus eruditae intenti, vel die multo, inambulando simul & colloquendo. Ad haec deinde accessit societas longe gratissima Nobilis viri Marchionis *Ludovici Salaei*, ingenuarum artium studiis liberaliter perpoliti; quod sane in illius ordinis hominibus vix hac aetate reperias. Huius itaque viri necessitudine, nobiscum omnibus officiis coniunctissimi, uterque nostrum incredibiliter delectabatur; adeo ut suis plane egregiis dotibus nos, & quos non? sibi arctissimi amoris nexu devinxerit: vivam enim ipse referebat imaginem *Jacobi Praemonstratii* V. Cl. mihi olim eleganter expressam a doctissimo *Huetio* (1); cui nimirum magna inerat praestantia ingenii ac vis, praeclara & libero homine digna eruditione exculpta; nec non morum candor eximius, & facili quadam comitate temperata gravitas, atque retinendis amicitiiis fides propemodum singularis. Verum postquam annua valetudine defessus ac paene confectus, intermissis curis studiisque gravioribus, semestri otio aliquammultum animum refecissem; in patriam tandem ad coepta maturanda redire iussus, a Nobilissimo *Salaeo* discedere cogor, quocum mihi sex ipsos menses summa intercesserat familiaritas; atque a te quoque oculissimo Amico aegre admodum divulsus, domum rever-

a 2

tor.

(1) *Huet. de Interpret. lib. 1. cap. 1.*

tor. Ubi pedem in cubiculum intuli, tunc vero mecum ipse reputavi, quonam pacto suavissimae nostrae consuetudinis memoriam non tantum regustare, sed & litteris numquam interituris consignare possem; quo nimirum animus molestis curis identidem concidens, iucunda hac recordatione perpetim mansura subinde recreetur. Ecce autem repente mihi oblata perbella occasio. Statim enim ac Venetias appuli, a viro mihi longe amicissimo intellexi, brevi iterum in lucem proditurum *Lamindi Pritanii Opus De Ingeniorum moderatione*; in cuius quidem sectionem quum ferme ab adolescentia me incumbere ipse noverit, sciscitatur num tandem aliquid operis in illud illustrandum conferre velim. Tunc enimvero opportunitatem nactus, quod meditabar exsequi statui. Agedum illud in medium proferam, quod hoc de Opere deque illius Auctore compertum habeo; additurus deinde quid in ista editione curanda ipse praestiterim: quod quum perfecero, quantulamcumque hanc meam industriam sic accipias velim, Amicorum optime, velut amoris in te mei meaeque observantiae certam tesseram, atque dulcissimae amicitiae nostrae perenne monumentum.

Egregium itaque Opus, aetatem sane laturum, *De Ingeniorum moderatione in Religionis negotio*, prodiit primum Lutetiae Parisiorum anno 1714. omniumque doctorum virorum magno cum plausu exceptum, testantur satis editiones in Germania atque Italia saepius repetitae. Auctorem Operis probe nosti Cl. V. Ludovicum Antonium Muratorium, nobis, bonis omnibus & Reipublicae in primis Litterariae luctuosa morte abhinc annos duos ereptum.

At quem virum! quem ego viderim in vita optimum.

Quamvis autem Muratorius heic *Lamindi Pritanii* personam induerit, qua contactus iam ab anno 1703. in Eruditorum scenam primum prodierat; non adeo tamen seipsum obtexit, ut sibi asserere aliquando ea scripta neutiquam posset, quae sub illo vel alio ementito nomine interdum evulgasset: tribus enim prioribus litteris cum in *LAMindi*, tum in *LAMpridii* nomine aliquot post annos assumpto, seipsum obscure licet, at satis indigiravit. Mirari autem subit, *Aetorum Lipsiensium* scriptores istiusmodi *Lamindi* Opus recensentes (2), *Bernardum Trevisanum* Patricium Venetum sub eius nominis umbra latitantem autumasse; cuius, inquit, anno 1708. *Venetis prodisse scimus Cogitata de exquisito iudicio & gustu quoad Scientias & Artes*. Semel nempe iterumque errarunt ii, Viro illi alioquin illustri Opera isthaec duo egregia tribuentes, quorum tamen auctorem fuisse *Muratorium* certo liquet: in quem quidem errorem impigere, minime attendentes, *Bernardum Trevisa-*

(2) Supplem. Tom. VI. pagg. 506. & seqq.

visanum cuius exstat Isagoge ad *Muratorianum* Opus hoc titulo praenotatum: *Riflessioni sopra il Buon Gusto nelle Scienze e nelle Arti*, satis clare sub initium seipsum a *Pritanio* distinxisse.

Iam vero ad argumentum quod attinet hocce in Opere *Muratorio* pertractatum, non est cur tibi, mi *Lugiate*, quidquam praelo-
 quar; quandoquidem Auctor praeclarissimus, quodnam fuerit scri-
 ptionis suae consilium, in Praefatione luculenter exsequitur: nisi
 malis, aliquid iis addi posse, quae ibidem de iniquo *S. Augustini*
Censore, parcius fortis quam par erat, *Lamindus* nos edocuit. Ac-
 cipe igitur primum ex ipso *Muratorio*, quisnam sub *Iohannis Phe-*
reponi nomine lateat, quamvis minime omnium id te fugere pro-
 certo habeam. „ Ego quidem novi, inquit (3), *Iohannem Cleri-*
 „ cum, virum & eruditione & ingenio critico revera celebrem,
 „ sed licentia quoque opinandi aequae famosum; adeoque in san-
 „ ctos Patres animatum, ut quum ipsum audis, alterum, immo
 „ ipsum *Phereponum* audire te putes. Iam tenes ex *Pritanio* ve-
 rum *Censoris Augustiniani* nomen; quod sane in toto huius Ope-
 ris decursu adeo clare detectum frustra quaeras. Ergo *Iohannes*
Phereponus ipse est *Iohannes Clericus*, qui ex *Remonstrantium* gre-
 ge ad *Socini* familiam postea defecit. Cuius quidem hominis liber-
 rimam, quin & petulantissimam in *S. Augustinum* censuram, haud
 aequo animo ferre valens *Pritanius* noster, luculentam apologiam
 pro tanto Ecclesiae Doctore texere instituit.

Neque in suis tantum *Animadversionibus Phereponianis* ineunte
 hoc saeculo evulgatis, furens in *S. Augustinum* insurrexit *Clericus*;
 verum & iam olim in altero Opusculo Gallice inscripto: *Entretien*
sur diverses matieres de Théologie, Amstelodami edito anno 1685.
 & deinceps in suis *Epistolis Criticis*, & alibi passim sanctum Hip-
 ponensem Antistitem ore invidio lacessivit. At inverecundum Cen-
 sorem acerbe satis iam carpserrat emunctae naris Criticus *Richardus*
Simonius; cuius proinde verba non te pigeat excipere, eo vel
 maxime heic describenda quod omnia ferme celebris huius Scri-
 ptoris Opera raro sint obvia. Sic igitur ille (4): „ Mr. Simon a
 „ remarqué dans la Critique, que St. Augustin n'a pas eu à la
 „ vérité autant d'érudition qu'*Origene* & St. Jérôme; mais qu'il
 „ a en quelque façon suppléé à ce défaut par la force de son esprit
 „ & par la solidité de son jugement. Il ajoute de plus, que ce
 „ Pere a très-bien remarqué dans ses Ouvrages les qualités néces-
 „ saires pour bien interpreter l'Ecriture; & que comme il étoit
 „ modeste, il a reconnu librement qu'une partie de ces qualités
 „ lui manquoit. Mais il est surprenant, dit Mr. le Clerc, que ce
 „ grand genie ait pu se conduire si imprudemment, que d'entrepen-
 „ dre ce qu'il reconnoissoit lui-même être au dessus de ses forces, &
 „ qu'il ait osé tant parler sur l'Ecriture, dont il n'avoit qu'une
 „ très-

(3) *De Ingen. moder.* lib. III. cap. III. §. Quid quaeso, pag. 200. huius edit.

(4) *Réponse aux Sentimens de quelques Théologiens de Hollande*, pagg. 202. 297.

„ très-médiocre connoissance. Où est cette force d'esprit & cette so-
 „ lidité de jugement que le Pere Simon lui attribue? Que répon-
 „ droit nôtre Professeur Ebraïzant à Mr. Simon, s'il lui objectoit
 „ qu'il n'a fait gueres paroître d'esprit ni de jugement, en écri-
 „ vant sur des matieres de Critique dont il n'a qu'une très-me-
 „ diocre connoissance? Il répondroit sans doute, qu'on lui fait
 „ tort, bien qu'il fût facile de se convaincre du contraire par son
 „ Livre. Mais pour ne pas nous éloigner de St. Augustin dont il
 „ s'agit, ce savant Pere a eu raison d'avouer de bonne foi, qu'il
 „ n'avoit pas toutes les qualités nécessaires pour bien interpreter
 „ l'Ecriture; parce qu'il ne savoit pas la Langue Ebraïque, qu'il
 „ jugeoit cependant absolument nécessaire. Ses occupations conti-
 „ nuelles ne lui permettoient pas aussi d'approfondir les questions
 „ difficiles de la Bible. Dirait-on pour cela qu'il a été un impru-
 „ dent, d'entreprendre ce qu'il reconnoissoit être au dessus de ses
 „ forces? L'expérience a bien fait voir le contraire, ses Ouvrages
 „ contre les Hérétiques aiant été très-utiles à l'Eglise. On doit
 „ plus estimer un Théologien qui a une grande pénétration d'es-
 „ prit & un jugement solide avec une connoissance médiocre des
 „ Langues de l'Ecriture, qu'un homme savant dans ces Langues
 „ qui auroit un esprit & un jugement médiocres. Il n'est pas pos-
 „ sible de trouver un homme entierement parfait: & ainsi bien
 „ qu'il manquât quelque chose à St. Augustin du côté de l'érudi-
 „ tion, comme il l'avoué lui-même; il n'a pas laissé d'être le plus
 „ habile Théologien de son siècle, & le plus propre à soutenir
 „ avec vigueur la cause de l'Eglise contre les Hérétiques. Je n'en
 „ excepte pas même St. Jérôme, qui avoit sans doute beaucoup
 „ plus d'érudition que lui.

„ Notre Fauteur d'Entretiens n'en demeure pas là: car aiant
 „ publié depuis peu un Livre (5) où il tâche de faire revivre
 „ les sentimens de Pélagie, il dit ici qu'on aura encore plus de
 „ peine à comprendre comment il a été possible que St. Augustin
 „ triomphât des Pélagiens, comme il a fait, étant si peu capable
 „ d'expliquer heureusement l'Ecriture sainte. Il ne pouvoit pas dispu-
 „ ter contre eux par la Tradition qui étoit contraire à ses sentimens,
 „ comme le reconnoissent même ses Disciples, & comme l'ont re-
 „ connu les plus habiles gens de nôtre siècle, en sorte qu'il étoit
 „ obligé de recourir à l'Ecriture, qu'il n'entendoit qu'à demi. On
 „ fait cependant (subdit Simonius) que ces Pélagiens dont Saint
 „ Augustin a triomphé, n'étoient pas de mal-habiles gens, & qu'il
 „ falloit sans doute qu'il leur opposât autre chose que des raison-
 „ nemens Platoniciens pour appuyer les anciens sentimens de l'E-
 „ glise. Aussi voyons-nous qu'il a recours dans ses Ouvrages à la
 „ Tradition & à l'Ecriture. Il oppose souvent aux Pélagiens les

témoi-

(5) Entretiens sur diverses matieres de Théologie. A Amsterdam 1683.

„ témoignages des Peres qui avoient vécu avant lui, sur lesquels
 „ il fonde la Tradition; & il les accable même d'un grand nom-
 „ bre de passages de l'Ecriture qui détruisent manifestement la
 „ doctrine de *Pélage*..... Au reste il n'est pas vrai, que les sen-
 „ timens de St. *Augustin* pris en general & comme étant opposés
 „ à ceux de *Pélage*, aient été contraires à la Tradition de l'Egli-
 „ se. On peut seulement dire qu'il a eu sur cette matiere des opi-
 „ nions particulieres, tirant de ses principes de certaines conse-
 „ quences, qui ne se trouvent pas dans la plupart des Peres qui
 „ l'ont précédé. Mais cela ne touche point la creance commune
 „ & generale de toutes les Eglises du monde, avec lesquelles St.
 „ *Augustin* étoit d'accord.”

„ Paucis autem interiectis, pergit *Simonius* in haec verba :
 „ Il n'y a donc rien d'exact dans tout le raisonnement de Mr. le
 „ *Clerc*, qui paroît encore moins juste dans les consequences qu'il
 „ en tire. Si saint *Augustin*, dit-il, étoit moins subtil, & s'il ne
 „ faisoit que dire ce qu'il avoit appris avec le commun des Chrétiens,
 „ on pourroit assurément beaucoup mieux s'y fier, & se persuader
 „ qu'il ne nous débite que les sentimens communs de tout le Chri-
 „ stianisme: mais il est si sujet à suivre ses propres pensées, &
 „ à pousser jusqu'au bout des idées Platoniciennes, qu'on doit tou-
 „ jours se tenir sur ses gardes en le lisant. Je ne vois pas bien
 „ (reponit *Simonius*) ce que nôtre Auteur veut conclure de tout
 „ ce long discours. La creance de l'Eglise, comme on l'a déjà
 „ remarqué, n'est pas fondée sur quelques sentimens particuliers
 „ de St. *Augustin*, ni sur quelques allegories qui se trouvent dans
 „ ses Ouvrages, mais sur les preuves qu'il tire de l'Ecriture &
 „ de la Tradition. S'il pousse quelquefois trop loin ses principes,
 „ & s'il fait même paroître trop de subtilité dans ses raisonne-
 „ mens, cela ne nuit rien au fonds de la doctrine, qui n'est pas
 „ appuyée sur les subtilites d'un Auteur particulier, mais sur une
 „ certaine uniformité de creance qu'on trouve dans les anciens
 „ Peres, quoique chacun ait sa maniere de raisonner particu-
 „ liere.”

„ Tandem laudatus Criticus sic concludit : „ Mr. le *Clerc* se
 „ trompe fort, quand il confond les sentimens particuliers de St.
 „ *Augustin* avec ceux qu'ils lui étoient communs touchant la Gra-
 „ ce avec les autres Peres. L'Eglise qui est Catholique & univer-
 „ selle, n'a jamais adopté les opinions d'aucun Auteur particulier.
 „ Si elle a approuvé la doctrine de St. *Augustin* sur le sujet de la
 „ Grace, ce n'a été que par rapport à l'hérésie de *Pélage*. En quoi
 „ on ne peut pas dire que St. *Augustin* est le premier qui ait for-
 „ mé le Systeme de la Grace, puisque ce Systeme de la Grace
 „ étoit établi au tems de St. *Augustin* dans toute l'Eglise. Saint
 „ *Jérôme* qui n'étoit pas moins savant dans les Traditions de l'E-
 „ glise

„ glise Grecque que dans celles de l'Eglise Latine, s'opposa dans ce
 „ même tems-là à *Pélage* avec vigueur; & l'Orient condamna l'hé-
 „ résie de *Pélage*, aussi-bien que l'Occident.”

Reliqua vide sis apud ipsum *Simonium*. Ex his autem, in pri-
 mis vero ex isto *Lamindi* Opere colligas velim, neminem forte
Clerico iniquiorem in *S. Augustinum* existisse. Undenam porro,
 inquires, huic Remonstranti tantus furor? Nimirum ex pseudo-syno-
 do Dordracena, cuius sanctionibus ex *S. Augustini* doctrina potissi-
 mum hausis, Arminianismum prostratum; Arminianismum, in-
 quam, *Clerico* apprime carum. Hinc equidem lacrimae, hinc ri-
 xae, hinc irae furentes. Iam vero te non modo postulantem, sed
 & flagitantem audio, ut id tibi clarius edisseram. Quidni faciam,
 carissime *Lugiate*? quin & lubens & ex animo faciam. Ecce tibi ex
 adverso ipsemet *Clericus* testis, cuius verba in tabulas relata ab
 Eminentissimo Cardinali *Quirino*, iam teneo. Accipe igitur illa ex
 huius Purpurati Patris *Commentariis de rebus ad se pertinentibus*
 (6), quae sic se habent: „ Haud omitam narrare, *Clericum* inter
 „ alia a me interrogatum fuisse, quemnam ex veteribus Ecclesiae
 „ Patribus pluris faceret; nominatumque mihi statim ab ipso
 „ *Augustinum*. Falsa ergo fama (subiunxi ego) in Italia vagatur,
 „ sub nomine *Phereponi* qui recens in Batavia curavit eius Patris
 „ operum novam editionem, non alium delitescere nisi ipsummet
 „ *Iohannem Clericum*: falsa, inquam, fama; nam *Phereponus* ille in
 „ Notis ad eam editionem appositis, nullam profecto omittit car-
 „ pendi *Augustini* occasionem. Aequi bonique tulit meum istum
 „ candorem *Clericus*, ac mihi aeque candide affirmavit, Notas se
 „ illas confecisse, non ex doctrinae Augustinianae contemptu; sed
 „ quod res omnino iniqua sibi videretur, Batavos Magistratus,
 „ eiusdem doctrinae auctoritatem obtendentes, fas sibi esse arbitra-
 „ ri, quosvis ad parendum Dordracenae Synodi Decretis adigere:
 „ perinde ac si in ea Regione, post detrectatum Romanae Inquisi-
 „ tionis iugum, aliud & quodammodo durius, conscientis incola-
 „ rum imponi per ea Decreta, aequo animo tolerare quis posset.”
 Haec tenus Eminentissimus Scriptor. Ecquando, amabo te, eum-
 demmet *Clericum* putasti istiusmodi testimonium redditurum? Ha-
 bes autem iis consona vel in ipsius *Phereponi* Animadversionibus pag.
 476. ubi *S. Augustinum* acriter, ut assolet, perstringens haec effutiit:
 „ Platonismum nobis pro doctrina Apostolorum propinat, aut ar-
 „ gutias inanes magna verborum pompa nobis obtrudit. Quae non
 „ eo dico, quod eloquentiam & acumen, in rebus praesertim me-
 „ taphysicis, *Augustino* detraham, aut quod meritas laudes minus
 „ libenter tribuam: Sed quia video multos (*Gomaristas* innuit)
 „ eius auctoritate abuti, & eos prae illo contemni (digitum inten-
 „ dit in *Arminianos* quibus ipse adhaerebat) quibus nulla ratione

„ con-

(6) Eminent. *Quirin.* Commentar. de reb. ad se pertinent. Part. I. lib. I. cap. III. pag. 47.

„ conferri potest. „ Iamque idem olfecerat *Muratorius*; qui postquam *Clerici* sententiam retulisset, asserentis neminem cogendum ut Conciliorum placitis acquiescat, statim subdit (7): „ Qua in re „ ipsum (*Phereponum*) cum aliis Haereticis, & Socinianis potissimum, consentire video; qui Conciliis nullis, nulli Ecclesiae „ visibili in rebus Fidei auctoritatem esse docent: atque adeo tace „ cite Dordracenam ille Synodum carpit, ubi Maiores suos Calvinianorum factione oppressos *Arminiani* quotidie conqueruntur. „ Haftenus de *Clerico*: iam vero ad *Muratorium* eius Censorem red-
eat oratio.

Illudque in primis occurrit, Cl. *Pritanium* apud eruditos viros questum esse, in vulgus emissa Epistola Italice scripta, suum hocce Opus *De Ingeniorum moderatione* quum primum Parisiis ederetur, alicubi fuisse interpolatum: cuius quidem rei lectorem infra (8) admonendum censui, fidem insuper meam ipsi obstringens, eandem Epistolam huic Operi me annexurum: quod ut praestem, patere quaeso, ut illam heic tibi subiiciam.

L E T T E R A

D I

L A M I N D O P R I T A N I O

Ad uno de gli Autori del Giornale d'Italia.

„ **D**A V. S. Illustrissima (già l'ho veduto) è stata fatta
 „ nel Giornale XXI. fogl. 429. menzione del mio Trattato
 „ *De Ingeniorum moderatione in Religionis negotio*,
 „ stampato in Parigi nell'antecedente anno 1714. Le mie obbligazioni
 „ verso di lei per questo non son poche; ma le farei restato
 „ anche maggiormente tenuto, e più mi sarei rallegrato meco
 „ stesso, s'ella avesse posto mente in tal congiuntura ad una certa
 „ particolarità, con informarne eziandio il Pubblico tutto.
 „ Leggesi ivi nel Lib. I. Cap. XI. facc. 85. *Certi quoque Iudices Catho-*
 „ *licae doctrinae sunt Romani Pontifices*, colla giunta di queste altre
 „ parole: *Quibus eadem consentit Ecclesia*. Parimente nel Lib. I. Cap.
 „ XVIII. facc. 151. si legge: *Romano Pontifici aliquod decernenti*
 „ *Dogma* (quì è aggiunto: *cui assentitur Ecclesia universa*) *credendum est*;
 „ *divinaeque Fidei assensus huic Dogmati accommodandus*.
 „ Così in due o tre altri luoghi la medesima giunta comparisce. Ora
 „ non mi par già chiaro, qual veramente sia il significato, e quale la
 „ intenzione di sì fatte giunte, nè se tendano esse a limitare un pregio
 „ della Sede Apostolica. Ma comunque sia, è fuor di dubbio

b

non

(7) *De Ingen. moder.* Lib. I. Cap. XIV. pag. 60. Vid. *Catalog.* infra in *Epistolar.* recensione num. V.

(8) *Ibid.* Lib. I. Cap. XI. pag. 46.

„ non esser mie le giunte suddette, e non aver io mai pensato a
 „ modificare la Infallibilità de' Sommi Pontefici pronunzianti dal-
 „ la Cattedra in materia di Dogma. Solamente in Parigi sono
 „ state fabbricate esse parentesi, ed inserite, senza mia saputa e
 „ contra il mio volere, nel corpo dell'Opera mia. La sentenza
 „ della Infallibilità suddetta l'aveva io asserita puramente, e sem-
 „ pre la ho supposta in esso Libro senza modificazione, siccome
 „ può vederfi nel Lib. I. Cap. XVII. facc. 146. e in tutto il Capo
 „ susseguente. Anzi sarebbe riuscito inutile lo stesso intero Capo
 „ XVIII. qualora avessi avuto il sentimento, che forse si è volu-
 „ to insinuare colle giunte sopradette. Vero è, che inutile altre-
 „ si può dirsi il voler io persuader questo a V. S. Illustrissima,
 „ da che ella stessa ed altre persone a lei ben note, ebbero
 „ in mano la medesima Opera mia scritta a penna, prima che
 „ passasse in Francia; e può ella facilmente ricordarsi, quanto io
 „ fossi lontano da insegnamenti tali. Aggiungasi, saperfi molto
 „ bene in Roma stessa, non che in Parigi, essere stata alterata,
 „ senza mia partecipazione, in que' siti la mente mia. Con tutto
 „ ciò, perch' io vorrei che la notizia del rispetto da me dovuto
 „ e professato alla Santa Sede, nostra sempre venerabil Madre e
 „ Maestra, non si restringesse a pochi, ma si rendesse, se fosse
 „ possibile, palese a tutto il mondo: mi professerei molto obbli-
 „ gato all' amorevol bontà di V. S. Illustrissima, se tornandole
 „ un'altra volta in acconcio di ragionare d'esso mio Libro, co-
 „ municasse al Pubblico la dichiarazione di questi miei sentimen-
 „ ti, esposta a lei colla sincerità di cui ho sempre fatto e fo
 „ professione. Con che ricordandole il mio indelebil' ossequio, mi
 „ confermo ”

„ Di V. S. Illustrissima

„ Modena 20. Febr. 1716.

„ Divotiss. ed Obligatoriss. Serv.
 „ Lamindo Britanio.

Quandoquidem autem illustris Auctor tum in hac Epistola, tum
 infra in istius Operis locis indicatis illud argumentum attingit,
 quod a Scriptoribus Gallis magna animi contentione agitur; non
 ab re fuerit, neque tibi forte iniucundum, *Lugiate* amantissime, verba
 subtexere, ex Itinerario Gallicano doctissimi Praefulis *Francisci*
Blanchini concivis tui desumpta, descriptaque ab Eminent. *Quirino*
 in suis *Commentariis* (9) modo laudatis; quibus nempe celebris
 Doctoris Sorbonici *Natalis Alexandri* nova sententia de Romani
 Pon-

(9) Emin. *Quirini* Comment. de reb. ad se pertinent. Part. I. Ab. II. pag. 178.

Pontificis infallibilitate in medium profertur. Ea vero sic se habent: „ Putat igitur *P. Alexander*, Sorbonicos conciliari posse cum mente Scriptorum Italicorum, Infallibilitatem Romani Pontificis tuentium. Omnes Catholici consentiunt, Pontificem Romanum ex Cathedra declarantem in Moribus aut Dogmatibus Fidei, errare non posse. Difficultas est in statuendo, quando censetur docere ex Cathedra. Doctores *Romani* putant, solius Pontificis iudicium, nullo assensu Ecclesiae explorato, esse doctrinam ex Cathedra. *Sorbonici* videntur assensum Episcoporum desiderare, praeter iudicium Pontificis. Monet attamen *P. Alexander*, iudicium Romani Pontificis ita continere Infallibilitatem, ut consensus Episcoporum non sit pars constituens substantiam Infallibilitatis, sed conditio declarans visibilem Cathedram eius Capitis, quod una cum Membris constituit Corpus Ecclesiae, vocem sui Pastoris excipientis, & internoscentis, ne Caput a Membris avulsam uspiam appareat. Locum Epistolae *S. Leonis PP. ad Flavianum* (ni fallor), hanc ferme expressionem ferentem attulit. Denique, quod caput est, Infallibilitatem Pontifici tribuit docenti ex Cathedra: sed docentem ex Cathedra non agnoscit, nisi praesente Ecclesia, sui Pastoris vocem audiente, & adstipulante. Perinde evenire autumat, ac in Canone sacrae Scripturae definiendo. Pontifex aut Ecclesia non affert assensu suo divinam auctoritatem sacrae Scripturae, quam ipsa iam obtinet ab auctore Deo. Ecclesia recipiens verbum divinum, & asseverans illud esse Dei verbum, efficit ut innotescat filiis, qualia sint verba a Deo prolata. Ita etiam censet in iudiciis Fidei aut Morum, a summo Pontifice prolatis. Concedit illis nativam Infallibilitatem ex promissione Christi Domini facta Petro & Successoribus docentibus ex Cathedra: sed Cathedrae agnitionem ex Ecclesiae consensu consequi declarat.” Hactenus ibi.

Agens nunc, quod reliquum est videamus. Magnum profecto veritatis amorem ac studium prae se tulit doctissimus *Pritanius*, huiusmodi Opus in lucem proferens; hinc nimirum ostendens, quae iura usurpanda; illinc autem quae frena iniicienda homini Christiano, inquirenti veritatem atque tradenti: eo namque tutum ac benignum iter stravit omnibus sacrae doctrinae studiosis, caute sollerterque illos admonens ne in salebras incidunt, neve praestigiis deludi aut offuciis excaecari patiantur. Ceterum licet tractationem istam, quae permulta & lubrica sanè & periculi plena complectitur, pro dignitate utque rei gravitas postulabat perfecisset noster *Lamindus*: attamen neque malevolorum hominum invidiam a se deprecari valuit, neque indoctorum sinistra iudicia ex praeconceptionis opinionibus orta pepitus declinare. Vix itaque annus intercesserat a prima huius Operis editione, quum *Pritanio*, litem molestam intentavit *Iustus Fontaninus*, vir cetera doctus, qui & de litteris bene fuisset

fuisset meritis, nisi amore sui nimio abreptus, reliquos despicatui duxisset. Hic igitur, *Lamindi* Opus virga censoria notavit; eiusque *Observationes* ad *Muratorium* delatae: qui ubi primum eas vidit anno 1717. illico expendit, suiue apologiam paravit, prelo utique committendam, simul ac *Fontanini* *Observationes* in vulgus emissas comperisset. Verum magnorum virorum cum dignitate tum doctrina praestantium auctoritas intercessit, quominus *Fontanini* *Observationes* in lucem prodirent; pertendentium, & iure quidem, extra *Melchiorem Canum* paucosque praeterea, neminem in tanto Scriptorum numero exstitisse, qui Opus *Muratoriano* solidius & succi plenius litteris tradidisset. Hinc factum, & *Pritanium* dum in vivis ageret, scriptum suum apologeticum suppressisse; & nunc etiam Viros Clariss. idem supprimendum eo nomine autumasse, quod *Observationibus Fontaninianis* adhuc intra claustra retentis, supervacaneum videatur.

Quid autem memorem reliquos leviculos homines, qui deinceps scriptiunculis prorsus contemnendis irridendisque, doctissimum *Lamindum* sunt adorti? Neque enim te fugit, Amice eruditissime, abhinc annis duodecim nonnullos Coenobitas apud Iuvavientes exstitisse, Cl. *Muratorii* notumini valde iniurios, eiusque praecellenti Operi *De Ingeniorum moderatione* quam maxime intenos; quorum tamen ingenium petulans execratus vir doctissimus *Iohannes Baptista Gasparius* Archiepiscopi Salisburgensis Historiographus, eorum arrogantiam cum incredibili incitiam coniunctam falsissime carpsit, edito Coloniae anno 1741. in 4. Opere tum argumenti dignitate tum nitore dictionis praestanti, cuius isthaec intercriptio: *Αδεισίδαιμονος Φιλοπομπῆς Vindictiae adversus Sycophantas Iuvavientes*. Opera quae fuere, aperta sunt: patent praestigia. *Plaut. Capt. Act. III. Sc. III. (10)*.

Per idem fere tempus quo Salisburgenses *Muratorium* conviciis lacebabant, Siculi Scriptores, in primis vero Panormitani, turmatim in ipsum irruere, *Voti Sanguinari* sententiam propugnaturi, ab eo penitus reprobata (11). Primos quidem illorum impetus strenue fregit noster *Pritanius*, edito sub *Antonii Lampridii* nomine Opere *De Superstitione vitanda*. Verum in dies invalescentibus adversariis, imperterritus idem *Lampridius* iterum in arenam fortiter praeliaturus descendit, *Epistolas* ipsis obiciens, sub nomine *Ferdinandi Valdesii* evulgatas: cuius quidem pugnae litterariae quum infra meminerim (12), de ea fusius apud te loqui superfedo. Acriter sane hisce scriptis invehitur in Siculos *Muratorius*: at stili asperitas iis potius culpae vertenda, quam isti; qui profecto sancti *Hieronymi* exemplum secutus, isthaec eius ver-

ba

(10) Vide sis *Nova Acta Erudit. Lips. A. 1742. pagg. 129. 135. & Nov. Letter. di Firenze, Tom. III. col. 302. 314. 334.*

(11) *De Ingen. Moder. Lib. II. cap. VI. pag. 139.*

(12) In *Catal. Opp. Murat. sub numm. xxxiii. xxxv.*

ba (13) usurpare potuisset: *Hoc obsecro, ut si mordacius quidpiam scripsero, non tam meae putetis austeritatis esse, quam morbi: putridae carnes ferro curantur & cauterio.*

Neque heic pugnae finis. Dum noster *Lampridius* Epistolas *Valdesii* edendas parabat, prodiit Panormi anno 1742. Opella pagg. 71. in 4. hoc titulo praenotata: *Ritratto della falsa Dottrina di Lamindo Pritanto esposto da Fulgoso di Monte Pelero Palermitano alla considerazione de' savj Cattolici più dotti e fedeli.* Quisquis vero huiusce libelluli sit auctor (14), iis plane accensendus qui carpunt, non corrigunt, siquid peccatum est; immo siquid non peccatum: ut scilicet suo nomine obscuri, alieno innotescant. Quandoquidem autem Libellator iste nostrum *Lamindum* iurgiis oppido impetit, praestansque ipsius Opus *De Ingeniorum moderatione* tamquam virulentum foetum traducit; age refer nunc animum sis ad aliquod Critici sane ingenii specimen, in huius Panormitani Opusculo mihi observatum. Et primum quidem *Desiderium Erasmus* Roterodami natus & altum, Rothomagensem vocat (15); illum nempe Batavis ereptum, Gallis accensens. Deinde *Lamindi* nomen *Muratorio* assumptum, a *Lamiis* deducit (16); rursumque *Lamiarum* etymon a *latendo* derivat: ut inde colligat *Muratorium* *Lamiis* comparandum, seu strigibus illis nocturnis, quae, si Diis placet, labris infantium virosa ubera immulgent. Eugepae! Quin, quaeso, hac gemmula doctissimas tuas *Observationes in Artem Magicam* cumulasti? Riden? Atqui ferreus es, nisi risu disrumperis. Pergamus porro. Etiamne amplius? inquis: Etiam. Nimirum scripserat *Lamindus* (17), „necesse esse Iudici „Ecclesiastico ut *Peripateticam Scholam aliquantisper terat*, „nec Substantiae, Specierum atque Accidentium nomina ac historiam probe norit; ut recte cognoscat, utrum Transsubstantiationi adversetur *Cartesius*, Corporis physici essentiam in Quantitate constituens, neque Substantiam ab ipsa Quantitate fecerens: ad eius quippe Scholae sententiam Tridentini Patres de Transsubstantiatione loquentes respexisse videntur.” Quid autem ad haec Grammaticus homo? Nempe hinc arguit, & quidem, ut ipsemet gloriatur, ineluctabiliter arguit (18), *Muratorium* iis verbis, *Necesse esse Iudici Ecclesiastico ut Peripateticam Scholam aliquantisper terat*, id tantummodo contendisse, ut Iudex Ecclesiasticus laudatam *Cartesii* sententiam discutians, Scholam *Peripateticam* pessumderet, Philosophiae Aristotelicae placita Patribus Tridentinis approbata contemnna, adeoque vel ipsum Spiritum veritatis (horret animus) *aliquantisper terat*, qui per Patres Tridenti congregatos locutus, *Peripateticis* vocibus dogmata enuntiavit tantumque.

(13) S. Hieron. lib. I. Apolog. contr. Ruf.

(14) Vid. Catal. Op. Murat. sub num. xxvii.

(15) Pag. 1.

(16) Pag. 3.

(17) De Ingen. Moder. Lib. I. Cap. xxiv. pagg. 117. 118.

(18) Pagg. 23. 24.

xitque. Acutum hunc Magistellum! Sed importunum, immo turpe iam est, de hisce ineptiis me pluribus agere tecum.

Quando autem in Sycophantae huius Panormitani mentionem incidi, temperare mihi vix possum, quin & alterum memorem Lusitanum, *Dionysium* nempe *Bernardes de Moraes*, qui anno 1748. Ulyssipone in lucem emisit spissum Opus, *Coruscationum dogmaticarum* titulo inscriptum (19). Hic autem Auctor impotenter nimis debacchatur (20) in *Muratorium* V. Cl. nonnullas eius sententias ex Opere *De Ingeniorum moderatione* excerptas perstringens, eamque in primis qua Votum sanguinarium reprehendit. Equidem & otio & patientia tua abuterer, mi *Lugiate*, quin & ineptire fortasse tibi viderer, si unum alterumve locum illo ex Opere desumptum huc transferrem. Vin' tamen dicam, quid sentio de homine isthoc? Heus tu, tibi habeto, nemini dixeris. Ubique livorem spirat, ubique inscientiam suam prodit: adeo dicacitatis atque ignorantiae plena sunt omnia. At ego in primis inverecundo huic homini quam maxime indignor, quod in venerandum *Muratorii* sapientissimi senis caput conviciorum plaustra impudentissime iaciât. Peream, si legi quidpiam nigriori stilo exaratum. *Meus animus fuit*, inquit (21), *neminem offendere, solumque Muratorio parcere non studui*. Hominis os! Audi fin' improbum petulansque consilium? Ecquis porro aequo animo ferat, ista effutire audentem? Nimis sim, si quod sentio, pluribus persequi velim. Ergo faceffat a me istiusmodi liber. Amariorem enim me lectio facit: stomachor omnia. Alios autem nonnullos homines qui scriptiunculis prorsus contemnendis magnum *Muratorium* sunt aggressi, popello suaviter ridendos dimitto; ratus ad illos refutandos satis esse, in medium proferre praeclarum sane Elogium, quo *Anquerilus* Regius Censor Parisiensis praestantissimum istud Opus *De Ingeniorum moderatione* maectandum iure duxit; Elogium, inquam, dignum plane quod praecedentibus Editionibus qua Germanicis qua Italicis praefigeretur, quodque reliquis in posterum recudendis praemittatur. Illud autem sic se habet: *Opus, meo quidem iudicio, eximium ac multum utilitate multiplici commendandum; in quo suspexerint aequi omnes rerum aestimatores, litteratissimi & candidissimi Scriptoris sincerum veritatis ac religionis amorem; variam & summam eruditionem cum modestia summa; gravem sermonis elegantiam; lucidum rerum tractandarum ordinem; meditatam in tradendis scribendi, ut par est & incumbit hominibus Christianis, legibus sapientiam; exquisitae & temperatae Criticae specimen & exemplum omnibus probandum; nervosae Censurae laudabilem aequitatem adversus Censorem iniquum, & Criticum non satis temperantem; &c. Quapropter*

(19) Vid. Catal. infra sub num. XL.

(20) Pagg. 329. 433. (21) *Corusc. Dogmat.* Pag. 588.

propter luce & laude publica dignissimum mihi videtur. Datum Pa-
risiis die decima-nona Junii 1713.

Iam vero superest quod te moneam, iucundissime *Lugiate*, quid
novi porro huic editioni accefferit; quod & paucis exsequar. Pri-
mum quidem exemplar, Auctoris manu expolitum auctumque alicu-
bi, diligenter contuli cum editis usque ad annum 1741. (22), illaque
duos intra semicirculos clausi atque asterisco signavi, quae ab eo
recensita vel adiecta cognovi: quin & ab ipso suppressa nonnulla,
subiicienda curavi; ut inde pateat, quaenam addiderit vel mutarit
ipsemet Auctor, secundis curis doctior factus. Deinde aliquot lo-
cis *Notas* appinxi, quibus & novitius Lector fieret instructior, &
res proposita clarius: frequentiores uberioresque additurus, nisi
nonnihil levitatis, ne dicam putidiusculi, id habere mihi visum
esset. Num his vero curis aliquid praestiterim quod minus excul-
tis prodesset, penes te, *Andrea* doctissime, sit iudicium, quod
utique magni facio. Quod si autem ita praestiti ut probes, id mihi
sane iucundum: periucundum porro si probas, & signo aliquo id-
ipsum testaris, quod abeuntem me dirigat ne impediar. Neque enim
ea sum confidentia ut mihi persuadeam, qualescumque Adnota-
tiones meas tibi omnes esse probandas: quin & illas sic accipias
velim, meae velut memoriae a multiiuga lectione suggestas, dum
Opus percurrerem retractaremque. Hinc autem factum, mihi non-
nulla excidisse: in primis vero ad *Lib. III. Cap. X. pag. 249.* ubi
Raymundi Missorii Disputationes Criticas in duas celeberrimas Epi-
stolas SS. *Firmiliani* & *Cypriani* adversus Decretum S. *Stephani*
Papae I. de non iterando Haereticorum Baptismo, recensens lau-
dansque; aliud Opus praeterii, & quidem egregium, *Iohannis Sba-
raleae* Foroliviensis, Bononiae editum anno 1741. in 4. quo Vir Cl.
paradoxa *Missorii* penitus subruit convellitque. Illud autem sic exstat
inscriptum: *Germana S. Cypriani & Afrorum, necnon Firmiliani &
Orientalium opinio de Haereticorum Baptismate, ad rectam criticarum
Vindicis Cypr. disputationum intelligentiam exposita.* Praeterea *Mu-
ratorianorum* Operum omnium, tam editorum quam ineditorum,
Catalogum texui, nonnullis Observationibus illustratum. Denique
praefigendum curavi Auctoris nostri *Elogium* a *Iacobo Facciolato* V.
Cl. mihi longe amicissimo adornatum, editumque primum a *Io-
hanne Fabricio* Helmstadiensi in *Historia Bibliothecae* suae (23), qui
ab eo illud acceperat simul cum Auctoris nostri Operum Syllabo
usque ad annum 1720. editorum. Novi equidem, plenius eiusdem
Muratorii *Elogium* memoriae traditum a *Iohanne Brukero* in *De-
cade II. Pinacothecae Scriptorum nostra aetate litteris illustrium*,
edita.

(22) Eo enim anno 1741. Venetiis prodit huius Operis editio; exacta quidem ad
exemplar a *Muratorio* recensitum; cuius tamen contextum vetuit Cl. Auctor ullo
signo distingui, adeoque neque titulum prorsus immutari: eo sane consilio, ne ali-
quid incommodi his accederet, quibus aliqua ex praecedentibus prae manibus esset.

(23) Part. IV. pagg. 365. 388.

edita Augustae anno 1741. fol. iamque illud recudendum statueram: at animum tandem e sententia dimovit duriusculus Germani Scriptoris stilus; qui maiorem sane apud eruditos viros gratiam iniisset, si quemadmodum suam Pinacothecam adornaturus, personati *Iani Nicii Erythraei* viri disertissimi exemplum fuit secutus, ipsum quoque blandissime loquentem imitatus fuisset.

Habes rem omnem, oculissime *Lugiate*. Fac igitur, amabo te, ut istiusmodi lucubratiunculam accipias velut mei erga te amoris, quin & meae in te observantiae testem. Id unum est quod me plurimum mulcere potest, quodque in votis maxime gero. Et quidem, quae tua est humanitas, spero abs te id factum iri quam liberaliter. Pergamus porro in amicitia coepta, & in iis unde illa orta, id est virtute litterisque, quibus nihil homini dulcius utiliusve. Hoc unum etiam atque etiam abs te peto, ut missis hisce studiis strigofioribus quam nostrae aetatis nitor postulat, ex quibus, ut nuper accidit, aemulos & obtrectatores tibi conquiras; in ea reverenda sacrae Antiquitatis te conferas penetralia, unde nihil nisi divinum promere licet, nullaque livoris vis atque simultas te ipsum deturbare potest atque deiicere. Ut in eam cogitationem sedulo incumbas, id ego per ea quae tibi iucundissima sunt in vita, per fidem tuam, per hanc te denique dexteram oro atque obsecro: quod quidem pergratum mihi erit, perque iucundum. Hanc meam, quaeso, in te admonendo libertatem aequi bonique consule; quam quidem & amor erga te meus, & sacrae necessitudinis iura non tantum postulare, verum & flagitare mihi videntur. Ego enim te unum cogito, quem in oculis gesto, cuius oratio vultusque mihi qua legenti qua scribenti ante oculos dies noctesque obversatur, cuius denique desiderium impotentissime fero; ita sim salvus: nihilque proinde mihi optatius contingere umquam poterit, quam ut te amplectar & dissuaviter, carissimum mihi caput, animae dimidium meae.

Antequam manum de tabula, quoniam adhuc te alloquor, id unum adiciam, ut Illustrissimo Antistiti apud quem plurimum vales, cuiusque virtutem, doctrinam, vigilantiam ac reliquas Episcopo dignas dotes suspicio & maximi facio, hominem tibi coniunctissimum ita commendes, ut facile intelligam, nullam commendationem tibi mea esse potiore. Si id abs te impetravero, scias velim magnam te mehercule initurum a me gratiam. Nimis languide: proprium me tui fore mancipio & nexu. Sic sum. Utinam vero aliquando tantum virum teque apud illum coram videam: & videbo; ita vivam & valeam. Interim hoc stude unum, dulcissime *Lugiate*, ut te quam diligentissime serves, & me redames, qui te amo ex animo. Vale multum deliciae meae, cum tuis. Dabam Venetiis, e Museolo nostro, IV. Eid. Martias, Ann. CIO. IO. CC. LII.

ELO.

ELOGIUM

LUDOVICI ANTONII MURATORII,

A V. CL.

IACOBO FACCIOLATO

adornatum. (24)

„ **L**UDOVICUS ANTONIUS MURATORIUS Mutinensis natus
 „ est (25) XII. Kal. Novembris; Anno Aerae Christia-
 „ nae 1672. Litteras primo didicit a Patribus Societatis
 „ Iesu; tum in Scholis Universitatis Mutinensis Philoso-
 „ phiae, Iurisprudentiae ac Theologiae operam dedit. Adolescens
 „ eam sibi & eruditionis & Linguarum peritia famam compara-
 „ vit, ut Mediolanum accitus fuerit vix duos & viginti annos
 „ natus ab amplissimo viro *Carolo Comite Borromaeo* ad curam
 „ celeberrimae Bibliothecae Ambrosianae; ubi Codicum MSS.
 „ Librorumque excusorum copia vires addente, brevi edere coepit
 „ doctrinae ac industriae suae monumenta (26). A Mediolanen-
 „ sium sinu, quos ipse diligebat ab ipsis dilectus, divelli se for-
 „ tasse numquam sivist: verum ad Patriam revocatus a Serenissi-
 „ mo Duce Mutinae *Raynaldo I.* (27), eius Bibliothecae atque
 „ Archivo praefectus est (quod munus etiamnum gerit); eidem
 „ carus, ac subinde ab ipso delectus, ut Serenissimo eius filio
 „ primogenito *Francisco Mariae* Principi Mutinae Philosophiam
 „ morum explicaret. Interea novis in dies ingenii sui foetibus Lit-
 „ terariam Rempublicam augere non destitit. Atque inter cetera,
 „ quum gravia intercessissent diffidia inter Romanam Curiam &
 „ Augustissimum Imperatorem ob Comaclensis urbis ditionem,
 „ dudum Estensis Imperii Vassallis ab armis Pontificiis ereptam,
 „ & a *Iosepho I.* Caesare recuperatam; coactus est *Muratorius* in
 „ arenam descendere pro Principe atque hero suo Mutinensi Duce:
 „ qua occasione, accuratius quam antea, investigatum est, num
 „ veteres Augusti iura Supremi Domini in Provincias olim Eccle-
 „ siae Romanae donatas retinuerint. Praeterea in aliis argumen-
 „ tis cum Litterarum humaniorum, tum Historiae, Theologiae,
 „ Critices atque Pietatis, modo sub suo, modo sub *Lamindi Pri-*
 „ *tanii* nomine se exercuit Vir solertissimus ea sui nominis cele-
 „ britate,

(24) Ex *Historia Bibliothecae Fabricianae*, Part. IV. pagg. 365. 367.

(25) Vineolae, illustri oppido Ducatus Mutinensis.

(26) Anno scilicet 1697. *Anecdotorum Latinorum* volumen I. & anno insequenti volu-
men II. publici iuris fecit, dum adhuc Mediolani degeret. Haec prima ingenii *Muratoriani*
specimina. (27) Anno 1700.

britate, ut pleraeque *Italicæ* Academiae ipsaque Regia Societas *Londinensis*, quæ eius Libros cum plausu exasperant, certatim eundem in suum Socium cooparant, atque apud Eruditos *Italicos* simulque externos illius commendatio late sonet. Sed & alia ex ingenio *Muratorii* expectanda videntur, nisi valetudo, qua plerumque debili atque infirma utitur, eius consilia turbet. Quum enim iussu Principis sui diversa per Italiam itinera suscepit (28), ut *Estensis* Familiae singularem antiquitatem certioribus, & non fabulosis monumentis illustraret, ipsamque invictis argumentis ostenderet eandem habere originem ac stipitem cum *Brunsvicensi*, quæ nunc in Magna Britannia regnat: ex Archivis non facile penetrabilibus depromit ipse non pauca venerandæ vetustatis documenta, e quibus, si edantur, *Italicæ* historiae affulgere lux maior poterit. Et sane post *Antiquitates Estenses* iam evulgas, sperare nos ille facit *Italicas*: quod ut perficiatur, optandum summopere est. A pueritia Clero addictus, Sacerdotio deinde auctus, ac demum *Pomposianæ* Mutinensis Ecclesiæ Praepositus (29), nunc temporis non suo tantum Principi, sed & Regi Regum Deo servire contendit."

Hactenus eleganter, ut assolet, disertissimus *Facciolatus*. Cui quidem eloquenti Elogio si reliquam Vitæ *Muratorianæ* historiam vellem adiicere, pretiosæ sane vesti villosum pannum adsumerem. Quamobrem istud *Muratorii* Elogium claudam, eius tantum diem emortualem litteris consignans; addamque simul, præter Inscriptiones quas ipsius Nepotes grati animi ergo incidendas curarunt, alterum etiam Elogium quod elegantissimus *Ludovicus Cuscellinus* filio vetustiori Latino exaratum memoriae tradidit (30).

Obiit igitur *Ludovicus Antonius Muratorius* Mutinae anno 1750. x. Kal. Februarius (quæ dies incidit in Feriam vi.) mox ab hora xiv. quum exegisset ætatis annos LXXVII. menses III. dies II. Corpus eius humatum in Sanctæ Mariæ *Pomposianæ* Templo, ad Sacelli maioris gradus; lapidique sepulchrali incisa hæc brevis Inscriptio:

HEIC IACENT
MORTALES EXUVIAE
LUDOVICI ANTONII MURATORII
IMMORTALIS MEMORIAE
VIRI.

Verum

(28) Anno 1714. & seq. (29) Anno 1716.
(30) *Nov. Letter. di Fir.* 1750. col. 779.

Verum altera longior marmori insculpta, locataque visitur supra
ianuam maiorem in Templi parte interiori; sicque se habet:

LVDOVICO · ANTONIO · MVRATORIO ·
HVIVS · ECCLESIAE · OLIM · PRAEPOSITO ·
AMBROSIANAE · DEIN · ESTENSIS · BIBLIOTHECAE ·
PRAEFECTO ·

SVB · RAYNALDO · I · ET · FRANCISCO · III ·
MVTINAE · REGII · MIRANDVLAE &c. DVCIBVS ·
VIRO · COMPLVRIBVS · EDITIS · LIBRIS · CELEBERRIMO ·
IN · OMNI · FERE · SCIENTIARVM · GENERE ·
DOCTISSIMO ·

INTER · LITTERATOS · SVI · AEVI · VIROS ·
NEMINI · SECUNDO ·

DE · RELIGIONE · ITALIA · LITTERISQUE ·
OPTIME · MERITO ·

REGIAE · LONDINEN · ET · PLERARVMQVE · ITALIC. ACADEM ·
SODALI ·

QVI · ECCLESIAM · HANC · VETVSTATE · COLLABENTEM ·
SVO · AERE · INSTAVRAVIT ·

ET · SACRA · SVPPELLECTILE · DITAVIT ·
OBQVE · IN · EA · INSTITVTVM · AC · DOTATVM ·
PIVM · CARITATIS · OPVS ·

MERITO · PATER · PAVPERVM · APPELLANDVS ·
AVUNCVLO · AMANTISSIMO · ET · BENEFICENTISSIMO ·

X. KAL. FEBRVARII · ANNO · IVBILAEI ·

M · DCC · L ·

VITA · FVNCTO ·

AETATIS · SVAE · LXXVII ·

MENSIBUS · III · DIEBUS · II ·

MONVMENTVM · HOC · MOERENTES · POSVERVNT ·

NEPOTES · EIVS · HAEREDES ·

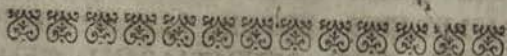
ELOGIUM

LUDOVICI ANTONII MURATORII.

A V. Cl.

LUDOVICO CULTELLINIO

litteris traditum

TOTC AΓAΘOTC KAI ΘANONTAC
ETΛOTΕIN ΔΕΙ

Lud. Antonio . Muratorio . H. L. Nat. Domo . Vineola . Aput
Murinam . Iuris . Caes. Ac. Pontifici . Macistro . Ambrosiani . Primum
Athenei . Et . Publici . Bibliothecai . Mediolanensis . Praefecto
Deinde . Ab . Rainaldo . I. Mutinae . Regulo . In . Patriam . Revocato
Vt . Suai . Praeescit . Bibliothecai . Atq. Tabulario . Quo . Munere . Ad
Obitum . Perfunctus . Est . Ecclesiae . Sanctae . Mariae . Pomposiacae
Antistiti . Inter . Comitibus . Palatinos . Adlecto . Eruditis . Per . Europam
Coeribus . Ipsique . Regio . Londinensi . Cooprato . Viro . Probo . Docto
Frugi . Sapienti . Praeter . Ceteros . Retro . Celeberrimo .

Parentalia

Aeterna . In . Xpro . Lux . Muratorio . Fide . In . Superos . Exsimia
Interim . Sacras . Aedeis . Restituendo . Interim . Donariis . Cumulans
Splendidissimis . Amore . Civium . Incomparabili . Qui . Officia . Iuxta
Chrestianas . Karitatis . Legeis . Edito . Instruxit . Volumine . Et
Collegium . Ab . Ea . Nuncupatum . Dedicariis . Curavit . Sacro
Praefulis . Ministerio . Adfatim . Obito . Nec . Innumeros . Advorsum
Laboreis . Neglecto . Vt . Pater . Saepe . Pauperum . Salutatus . Seit
Benivolentia . Ad . Exteros . Quoquoversus . Producta . In . Bonis . Ad
Nutum . Artibus . Sine . Invidia . Forendis

Belle . Scripsit . Muratorius . De . Rebus . Theologicis . Vel . Historiam
Adiuvit . Ecclesiasticam . Refellit . Heterodoxorum . Calumnias
Atq. Reitus . Explicavit . Religionis . Necnon . Superstitionem
Apstulit . Ignorantiae . Et . Abusus . Disciplinam . Evertentis
Insectatus . Est

Gratias . In . Perpetuam . Acturi . Sunt . Muratorio . Rerum . Italicarum
Studiosei . Viri . Quom . Auctores . Q. Q. Ab . An . Publici . Salutis
10 . Floruerunt . Ad . An . 110 . 10 . Digestit . Illustravit . Edidit . Ast
Antiquitateis . Ollius . Aevi . Conlegit . Qua . Praesto . Fuit . Et
Annales . Lato . Stilo . Ad . Nostra . Deduxit . Tempora

Ser.

Set. Nomen. Murator I. Vbeique. Laudabitur. Qui. Ultra
 Humanioris. Quibus. Pollebat. Arteis. Id. Faxit. Vti. Etrusca
 Poesis. Veras. Habeat. Rationeis. Et. Scriptoris. De. Ea. Principis
 Carmina. Pro. Saniori. Critices. Norma. Evolverentur

Quisquis. Legerit. Sei. Tamen. Antiquitatis. Studia. Colat
 Necesse. Est. Doleat. Fatis. Ereptum. Iniquis. Muratorium. Qui
 Illa. Adamasset. Testimonio. Codd. Quae. Eruderavit. Anecdotorum
 Et. Ob. Syllogen. Veterum. Amplissimam. Titulorum. Atq. Selecta
 Propter. Opuscula. Quis. Obsequius. Est. Iuxta. Idem. Argumentorum
 Genus. Quae. Subra

Seingula. Autem. Quae. De. Philosophia. Differuit. Muratorius
 Eclogio. Potius. Quam. Titulo. Narrare. Liceat. Huius. Praesertim
 Facultatis. Parrem. Quae. Ad. Moreis. Vergit. Sanctius. Adaperuit
 Sed. Iurisprudentiam. Callebat. Pulcerrime. Qui. Naevos. Illius
 Detecsit. Atestinorum. Item. Principum. Iura. Veindicavit. Et
 Familiae. Adseruit. Nobilissimae. Dignitatem

Iterum. Bene. Quasquas. Anima. Dulcis. Pietatis. Heu. Inimitabilis
 Fuiſti. De. Rep. Luter. Vniuersa. Optime. Meritus. Praecipua. Morum
 Integritate. Gracioris. Aeternum. Saeculi. Decus. Ab. Omnibus
 Praedicabile. Necnon. Libenter. Subscipe. Ab. Lud. Cultellinio
 Quae. Maxsumam. Amicitiae. Reverentiam. Testificaturus. Vel
 Aliquam. Habens. In. Dolo. Consolationem. Et. Virtutibus. In
 Quantum. Potest. Tuimed. Celebrandis. Addictissimus. Heic. Contra
 Votum. PP.

Vixit. An. LXX. VII. Mens. III. Dieb. II.

DP. In. Pace. X. Kal. Febr. An. IIII. D. N. Francisci. P. F.
 Aug.

H P Ω C
 ΜΟΤΡΑΤΟΠΙΕ ΧΑΙΡΕ

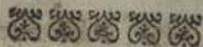

CATALOGUS

OPERUM CLARISS. V.

LUD. ANT. MURATORII

Aliquot in locis illustratus.

§. I.

OPERA SEPARATIM EDITA.

ANNO
CHRISTI
1697.

I.

A Necdota quae ex Ambrosianae Bibliothecae Codicibus nunc primum eruit, Notis ac Disquisitionibus auct Ludovicus Antonius Muratorius, in eadem Bibliotheca Ambrosiani Collegii Doctor. Tomus prior, quatuor S. Paulini Episcopi Nolani Poemata complectens. Mediolani in 4. Quae quidem quatuor Poemata a Cl. Editore secundis curis recognita, Veronae recusa sunt ann. 1736. in luculenta S. Paulini Ep. Nolani Operum editione, ad eam exacta quae An. 1685. celeberrimi Presbyteri Iohannis Baptistae Le Brun studio, Parisiis tribus voluminibus in 4. prodierat. Non erit autem fortasse otiosum heic adnotare, ultimum ex his quatuor Poematibus, quae in hoc primo *Anecdotorum* volumine S. Paulino tribuuntur a Muratorio, ab aliis eruditis viris S. Episcopo abiudicari, & alteri addici cui nomen ANTONIUS, ex idololatra Christianam religionem professus. Sic enim incipit Carmen illud Versuum ccliv. (31.)

ANNO
AET. SUAE
25.

*Discussi, fateor, sectas ANTONIUS omnes;
Plurima quaesivi, per singula quaeque cucurri:
Sed nihil inveni melius, quam credere Christo.*

Et infra Vers. cli. postquam Ethnicismi superstitiones Poeta cecinisset:

*Haec ego cuncta prius, clarum cum lumen adeptus,
Meque diu incertum, & tot tempestatibus actum
Sancta*

(31.) *Anecdor.* Tom. I. pagg. 115. 129.

*Sancta salvari suscepit Ecclesia portu,
Postque vagos fluctus tranquilla sede locavit.*

Denique Vers. CLX.

*Rector enim noster sic undique cuncta gubernat.
Ut modo qui nobis errorem mentis ademit,
Hic meliore via Paradisi limina pandat.
Felix nostra Fides, uni cerroque dicata.*

Sic enim hi duo postremi Versus interpungendi; non vero, ut apud Muratorium:

*Hic meliore via Paradisi limina pandat
Felix. Nostra Fides uni cerroque dicata.*

perinde ac si Felicis velut Martyris, Paulino celebrati, nomen ad priora sit referendum. Id autem primo acute observatum V. Cl. Iohanni Liron Monacho Benedictino ex Congregatione S. Mauri in Opere, quod suppresso nomine Gallice Parisiis evulgavit anno 1717. in 12. sic inscriptum: *Les Aménitez de la Critique, ou Dissertations & Remarques nouvelles sur divers points de l'Antiquité ecclésiastique & profane.* Qua de re vid. *Journal des Savans.* Ann. 1717. mens. Iunio pag. 654. Inde autem hanc notitiam derivavit Iohannes Albertus Fabricius in suum *Delectum Argumentorum* Hamburgi editum Ann. 1725. in 4. ubi (32) & Carmen illud Antonii adversus Gentes, additis Muratorii praefatione ac notis, recudit. Quin & ipsemet Fabricius in laudati *Delectus Argumentorum* prima pagina a tergo, tres priores Versus eiusdem Carminis adversus Gentes imprimendos curavit, quibus nomen Auctoris hoc pacto praefixit: **ANTONIUS FUSSALENSIS**: quo autem innixus fundamento Auctorem hunc **FUSSALENSEM** cognominavit Fabricius, neque ipse adnotat, neque mihi usquam detegere nondum licuit. Verum quamvis Opera cum Lironi, tum Fabricii iam edita fuissent, quum Muratorius ad recognoscendas accessit Notas illas, quas in Carmina ab se primum evulgata exaravit; ipsi tamen numquam ea suboluerunt: sic enim ille in editione Veronensi pag. 693. ad Vers. I. „**ANTONIUS**. Quem Paulinus haec adloquatur, „ quis

(32) *Delect. Argum.* pagg. 175. 206.

ANNO
CHRIST.
1697.

„ quis me doceat ? Nominativum pro Vocativo adhibuitum ab antiquis, ostendit Vossius lib. iv. cap. v. de Arte Grammat. ” Quae quidem Nota heic primum comparet : in priori namque Mediolanensi editione Commentarium suum incipit *Muratorius* a Vers. xlii. licet hac de voce *ANTONIUS* nonnulla notatu digna in praefatione edisseruerit. Haecenus observatis insuper addo, anno 1744, prodisse *Traiecti* ad Rhenum apud *Henricum Sprunt* in 8. plag. 10. *Cornelii Valerii Vonck Specimen Criticum in Varios Auctores ; cui accedunt Observationes miscellaneae.* Et in his quidem *Observationibus* postquam *Vonckius Fabricium* l. c. secutus, *ANTONIUM* auctorem *Carminis adversus Gentes* statuerit ; ad Carmen ipsum emaculandum deinde accedens, cum in vocibus ac dictione, tum in caesura quaedam corrigere studet. At nonnullae *Vonckii* coniecturae solide eliduntur in *Novis Actis Eruditor. Lips.* anni 1746. pagg. 215--228.

ANNO
AET. SVAE
25.

1698. II. *Anecdota &c. Tomus secundus, praeter Veterum monumenta, Commentarium continens De Corona Ferrea, qua Romanorum Imperatores in Insu-
bris coronari solent. Mediolani in 4.* Commentarius hic *De Corona Ferrea* fuit *Lipsiae* recusum anno 1719. in 8. subiunctus eruditissimi *Iusti Fontanini* Dissertationi *De Corona Ferrea Langobardorum ;* quae antea *Romae* anno 1717. prodierat. Ubi vero *Fontaninus* ab se dissentientium rationes expendit diluitque, ibi ei res est cum *Muratorio*, cuius tamen nomini par-
cit. Denique *Lugduni Batavorum* anno 1722. prodit idem Commentarius *Muratorianus* una cum laudata *Fontanini* Dissertatione, in Parte II. Tomi iv. *The-
sauri Scriptorum Italiae Graeviani*, a *Petro Burmanno* continuati. Post praefationem autem ad Partem I. huius Tomi iv. *Burmannus* legenda exhibet Excerpta ex *Clavis. Muratorii* Epistola ad *Iohannem Burchardum Menckenium* missa, quibus *Fontanini* argumen-
ta diluuntur. Adiecit praeterea *Burmannus* Decretum Eminentiss. Cardinalium, quo *Modoetiensibus* permittitur, ob clavum Crucis Christi in illa Corona ferrea haerentem, ut fertur, eandem Coronam publicae adorationi exponere ; qua de re consule, sis, *Acta Sanctorum* Tom. iv. Iunii pag. 764. Vid. *Fabricium* in *Conspectu Thes. Litter. Italiae*, pag. 91.

26.

III. Vita

1700.

III. *Vita e Rime di Carlo Maria Maggi. In Milano. Tomi v. in 12. Opus raro obvium. Exstat etiam Vita haec recusa inter Arcadum Vitas Tomo I.*

28.

1703.

IV. *I primi Disegni della Repubblica Letteraria d'Italia, rubati al segreto e donati alla curiosità degli altri Eruditi da Lamindo Pritanio. In Napoli (Venezia) 1703. in 8. pagg. 96. Heic primum Lamindi Pritanii personam induit Muratorius, quam & deinceps aliquando resumfit. Opusculum istud saepius recusum una cum altero inscripto: Riflessioni sopra il Buon Gusto, de quo mox ad ann. 1708. Consule infra Epistolarum recensionem sub num. I.*

31.

1705.

V. *Prolegomena ad veritatis & pacis amantes, Operi praemissa cui titulus: Elucidatio Augustinianae de divina Gratia doctrinae. Auctore Lescio Crondermo. Accedit Francisci Diroyssii Dissertatio &c. Coloniae in 4. Huius Operis meminit Muratorius in Epistolis sub nomine Ferdinandi Valdesii evulgatis, sic inquires (Epist. VIII. pag. 94.) „Nondumne, „ait, accepisti, alienum adeo a Iansenii castris esse „Lampridium, ut etiam adversus illum militaverit, ac Libros Lescii Crondermi, hoc est D. Celsi „Cervi Abbatis Canonorum Regularium Salvatoris, & Francisci Diroyssii adversus Iansenium exaratos, in lucem ediderit, fatis longa Praefatione „sua (seu Prolegomenis heic laudatis) exornatos? „Quibus sane verbis Nota illa confirmari potest, quam infra subieciimus Lib. III. Cap. XVII. De Ingenior. moderat. pag. 299.*

33.

1706.

VI. *Della perfetta Poesia Italiana. Tomi II. In Modena in 4. Iterum editi Venetiis anh. 1723. cum Noris Antonii Mariae Salvini V. Cl.*

34.

1708.

VII. *Introduzione alle Paci private. S'aggiungono un Ragionamento di Sperone Speroni intorno al Duello, e un Trattato della Pace di Giovambattista Pigna non pubblicati finora. In Modena in 8.*

36.

VIII. *Riflessioni sopra il Buon Gusto intorno le Scienze e le Arti di Lamindo Pritanio. In Venezia in 12. His accessit Introduzione all'Opera del Pritanio, cioè la Teorica del Buon Gusto di Bernardo Trevisano Patrizio Veneto. Anno autem insequenti 1709. Anonymus Epistolam edidit in 8. pagg. 25. De recte instituenda turis Academia ad Lamindum Pritanium, nobilissimum & eruditissimum Virum. Venetiis impressam fuisse hanc Epistolam praefert eius inscriptio:*

d

at

at alibi cusa certo putatur. Huiusce autem Operis *Pritanii* Pars secunda prodiit in lucem anno 1715. de eaque nos iterum ad annum illum.

IX. *Observazioni sopra una Lettera intitolata: Il Dominio temporale della Sede Appostolica sopra la Città di Comacchio. In Modena f. Quod quidem Opus Gallice redditum, recusum fuit Hagae Comitum ann. 1710.*

1709. X. *Anecdota Graeca quae ex MSS. Codicibus nunc primum eruit, Latio donat; Notis & Disquisitionibus auct Ludovicus Antonius Muratorius, Sereniss. Raynaldi I. Ducis Mutinae &c. (Bibliothecarius. Patavii in 4. In Prolegomenis ad Firmi Caesareae Episcopi Epistolas, pag. 280. Cl. Editori suborta dubitatio, num a Theophylacto Scholastico Epistolae ethicae, agrestes, amatoriae, a vetustis Auctoribus delibatae, (de quibus ibidem agit) in unum corpus fuerint redactae. Verum Muratorio scrupulum eximit Iohannes Albertus Fabricius Bibl. Gr. tom. vi. pag. 281. His autem Firmi Epistolis aliae quatuor Iuliani Imperatoris adiunguntur, a Muratorio nunc primum editis; si primam excipias, quam tamen in praecedentibus editionibus mutilam, heic integram dedit. Si quando ergo praeclaram Operum Iuliani editionem, post praestantissimum Petavium, ab Ezechiele Spanhemio adornatam recudi contingat; plurimum sane intererit hisce Apostatae Epistolis a Muratorio detectis, illas quoque adiungere quae laudatus Fabricius anno 1731. Hamburgi primus evulgavit in *Salutari Luce Evangelii* pagg. 316---336. Quin & forte praestabit Latio donare, vel saltem in subsidium adhibere, nonnulla egregia Opuscula quae nuper Parisiis Gallice prodierunt; nimirum I. *La Vie de l'Empereur Julien. Par Mr. l'Abbé de la Bleterie. 1746. in 12.* II. *Histoire de l'Empereur Jovien avec une Traduction des principaux Ouvrages de Julien. Par le même, 1748. 2. voll. in 12.* III. *Reflexions sur le caractere d'esprit & sur le Paganisme de l'Empereur Julien; quae exstant in Tomo iv. de l'Histoire de l'Academie des Inscriptions & Belles Lettres.**

1710. XI. *Supplica di Rinaldo I. Duca di Modena alla S. Ces. Maestà di Giuseppe I. Imperadore, per le Controversie di Comacchio. In Modena f.*

1711. XII. *Quistioni Comacchiesi. In Modena f.*

XIII. *Vita*

ANNO
CHRISTI
1711.

XIII. *Vita e Rime di Francesco Petrarca colle Considerazioni di Alessandro Tassoni, di Girolamo Mu-*

zio e di Lodovico Antonio Muratori. In Modena in 4. Hoc Opus cuius primam editionem nonnulli alligant ad annum 1708: fuit recusum Venetiis anno 1727. *Muratorii* Observationes prolixiores quidem sunt *Tassonianis* & *Mutianis*, quas ipse suis addidit: at harum brevitatis acumine compensatur. Ad *Muratori*anas quod attinet, licet noster Auctor solide atque modeste virgam censoriam in *Petrarcham* exercuerit, eas tamen acriter perstrinxit eruditus vir *Blasius Schiavo*, strenuus, sed vividior quam par erat, *Petrarchae* hyperaspistes; qui supremum diem clausit quatuor post menses ab obitu ipsius *Muratorii*, nempe ix. Kal. Iunias ann. 1750. Hic igitur in Auctorem nostrum tria edidit Opuscula: I. *Prefazione alla Rettorica d' Aristotele fatta in lingua Toscana dal Commendatore Annibal Caro*, Venetiis edita 1732. in 8. typis nitidis: II. *Lettera prima di M. Francesco Petrarca all' Autore della Prefazione*; quae exstat in calce laudatae editionis *Rhetorices Aristotelicae*: III. *Lettere di M. Francesco Petrarca all' Autor della Prefazione premessa alla Rettorica d' Annibal Caro*. Venetiis 1733. in 8. Non me fugit, *Iacobum Martinen-*gum causam *Muratorii* agendam suscepisse, in lucem emissam *Epistola* Italice scripta, quam & primam inscripsit. Verum illa evulgata, a causa destitit.

1712.

XIV. *Piena Esposizione dei diritti Imperiali ed Estensi sopra la Città di Comacchio. In Modena f.* Quae autem haecenus recensuimus Opera sub numm. ix. xi. xii. xiv. Gallice recusa sunt Traiecti ad Rhenum ann. 1713. in 4. Exstant quoque in *Collectio-*ne *Scriptorum de urbe Comaclensi*, eodem anno 1713. *Francofurti* iunctim edita. His vero & illud additum fuisse, inscriptum *Disamina* &c. de quo nos infra ad annum 1720. scribit *Iohannes Brukerus* in *Muratorii* Operum Syllabo, quod eius Elogio subiecit in *Decade* II. suae *Pinacothecae Scriptorum nostra aetate litteris illustrium*: at, ut quidem opinor, affinitate argumenti deceptus. Videant ii tamen, quibus prae manibus est praefata *Collectio*. Habuit autem *Muratorius* in hac controversia *Comaclensi* adversarios longe clarissimos, *Laurentium Alexandrum Zacagnium* *Vaticanae Bibliothecae Praefectum*, & *Iustum Fontaninum Archiepiscopum Ancyranum*.

40.

d 2

XV. *Anec-*

1713. XV. *Anecdota quae ex Ambrosianae Bibliothecae Codicibus nunc primum eruit L. A. M. Tomi III.* 41.
- IV. *Patavii in 4.* Ad tertium horum *Anecdotorum* volumen quod spectat, habes infra observatiunculam, Lib. I. Cap. xv. pag. 68. *De Ingenior. moderat.* subiectam. Heic autem monendum occurrit, auctores *Diarii Eruditorum Italiae* (33) iam ab anno 1710. in spem adductos, virum doctissimum post quatuor *Anecdotorum Latinorum* volumina, alia duo *Italorum* aliquando fuisse editurum quae, & l. c. recensentur. Sed nondum hactenus in lucem prodire.
1714. XVI. *Governo della Peste Politico, Medico ed Ecclesiastico. In Modena in 8.* Opus Mediolani recusum anno 1719. atque iterum Mutinae ann. 1721. addita, *Relazione della Peste di Marsiglia con alcune Osservazioni e Giunte al suddetto Governo.* Sic autem ad auctum rursus prodit eodem anno 1721. Mediolani, Augustae Taurinorum, Brixiae & Pisauri: denique Lucae anno 1748. in 8. in cuius quidem Lucensis editionis fronte, cur *Quarta* Operis editio nominetur, non video. Anglice autem redditum idem Opus, in vulgus iam exierat anno 1721.
- XVII. *De Ingeniorum moderatione in Religionis negotio*, sub Lamindi Pritanii nomine. *Parisis in 4.* Anno autem insequenti 1715. Coloniae, mox Francofurti ann. 1716. in 8. deinde Veronae, denique Venetiis ann. 1721. 1727. 1741. 1752. Quo de Opere in superiori nostra Epistola ad V. Cl. Andream Lugiarum satis egimus.
1715. XVIII. *Riflessioni sopra il Buon Gusto nelle Scienze e nell'Arti, di Lamindo Pritanio. In Colonia (Napoli) in 4.* Huiusce Operis *Pars secunda* primum edita hoc anno. Cui accessere *I primi Disegni &c.* evulgati anno 1703. nec non *Pars prima*, cum *Introduzione all'Opera del Pritanio, cioè la Teorica del Buon Gusto di Bernardo Trevisano Patrizio Veneto.* De quibus nos superius ad ann. 1703. & 1708. Haec autem editio anni 1715. prodit cura *Blasii Majoli de Avitabile*, qui & Monitum ad Lectorem praefixit. Quae quidem sic adaucta deinceps recusa fuit Venetiis ann. 1716. 1723. 1742. 1751. 2. voll. in 12.
1717. XIX. *Antichità Estensi. Tomo I. In Modena f.* De secundo Volumine ibidem evulgato, nos infra ad ann.

(33) *Giornale de' Lett.* Tom. I. pagg. 151. e seg.

1717.

45.

ann. 1740. *Antiquitatum Estensium praeclarum Opus* quo & res Italicae maxime illustrantur, in eo potissimum versatur, ut idem evincatur esse stipes Serenissimae Familiae Estensis & Brunsvicensis, nunc regiae, Domus: quod quidem ipsi potentissimo Magnae Britanniae Regi valde probatum. Vide sis infra *Epistolarum* recensionem §. 111. num. IV.

1720.

48.

XX. *Disamina di una Scrittura intitolata: Risposta a varie Scritture in proposito della Controversia di Comacchio. In Modena f. De aliis huiusmodi scriptis nos superius ad ann. 1710. 1711. 1712.*

XXI. *Vita del P. Paolo Segneri Iuniore della Compagnia di Gesù. Cui adde ---: Esercizj spirituali secondo il metodo del medesimo Padre. In Modena, 2. voll. in 12. Venetiis pluries typis impressum utrumque Opusculum: novissime, ann. 1748. Quum autem Muratorius in secundo istorum Opusculorum volumine pag. 417. de cultu erga Deiparam Virginem sermonem habens, solide utque Theologum decebat asseruerit, cultum illum non esse absolute ad salutem necessarium; Scriptor anonymus in ipsum calumiam strinxit, edito Panormi anno 1742. in 4. pagg. 272. Opere sic inscripto: *Trionfi della Divozione della Madre di Dio esaltati da un pio Sacerdote suo minimo schiavo* (cuius nomen P. Antonius Ignatius Mancusius e Soc. Iesu): *Opera divisa in due Parti, che nella Prima tratta della Necessità per salvarsi dell'intercessione e divozione di N. Signora Maria: nella seconda del Precetto d'esserle sinceramente divoto.* Eiusdem Auctoris exstat aliud Opusculum, Panormi quoque editum hoc ipso ann. 1742. in 4. cui titulus: *Ritratto della falsa dottrina di Lamindo Pritanio esposto da Fulgoso di Monte Pelero Palermitano.* Cuius quidem leviculae Opellae unum alterumve specimen in superiori Epistola ad *Andream Lugiatum* nobis longe amicissimum praebuimus. Heic autem illius mentionem facimus, quod Auctor seipsum summis laudibus efferens, de altero fuomet Opere, modo nobis laudato, sermonem habeat in haec verba (34): „Nè qui è da tacerfi il „ prezioso Libro che un Anonimo Palermitano dottissimo ha scritto contro quella Proposizione di „ Ludovico Antonio Muratori nel Libro degli *Esercizj di S. Ignazio* stampati in Venezia, fol. 417.*

„ ove

(34) *Ritratto della falsa dottr.* Prefaz. pag. 3.

„ ove dice, che la Divozione della Beatissima Ver-
 „ gine non è d'obbligo, nè necessaria, per salvar-
 „ si: e mostra l'Autore con grande erudizione e
 „ dottrina la necessità della divozione verso la Ver-
 „ gine Santissima in quel Libro stampato nel 1742.
 „ in Palermo col titolo: *Trionfi della divozione di*
 „ *Nostra Signora*. Quindi fu che altri Letterati pen-
 „ sarono in ogni maniera di addossarmi almeno la
 „ carica di palesare pure *pro Conscientia & Veritate*;
 „ il mio sincero giudizio, almeno intorno alla det-
 „ ta Opera *De Ingeniorum Moderatione in negotio*
 „ *Religionis &c.*” Hactenus ibi. Quam autem com-
 „ pertum sit (35), utriusque Operis auctorem esse me-
 „ moratum P. Mancusum; constat igitur, eundem
 „ quae modo recitavimus verba, de seipso scripsisse.
 „ Obiit autem hic Auctor eo ipso anno 1742. Kalen-
 „ dis Martiis; adeoque colligitur posthumum esse il-
 „ lius Opusculum, ex quo locum superius descriptum
 „ excerptimus: quin & fertur idem vel penitus sup-
 „ primendum, vel saltem corrigendum fuisse ab eo-
 „ dem Scriptore, si diutius vixisset. Verum & ipsemet
 „ P. Mancusius suo nomini melius consulisset, si
 „ numquam ad scribendum in *Muratorium* accessisset;
 „ & quisquis eius scripta in lucem emisit, consultius
 „ ipsius memoriae prospexisset, si ea flammis combu-
 „ renda consignasset. Iamque idem iaculum, quod
 „ postea P. Mancusius, sibi intorquendum sumserat
 „ Laurentius Migliacius, & ipse Panormitanus, in suo
 „ *Lampridio detecto & castigato*, anno praecedenti
 „ 1741. Panormi item edito in 4. Cui quidem fecit
 „ satis Muratorius in *Epistolis* sub nomine *Ferdinandi*
 „ *Valdesii* evulgatis (36). Consule, sis, eundem in
 „ Opere Italice inscripto: *Della Regolata Divozion*
 „ *de' Cristiani* (37), ubi iterum hac de re mentionem
 „ iniecit.

1723. XXII. *Della Carità Cristiana, in quanto essa è* 51.
Amore del Prossimo. In Modena in 4. Tractatus hic,
 praeter alias editiones, Venetiis recens recusatus ann.
 1751. & Parisiis Gallice prodiit ann. 1745.

XXIII. *Rerum Italicarum Scriptores ab anno Aerae*
Christianae quingentesimo ad millesimum quingentesi-
imum.

(35) V. *Novelle della Repub. Letter. di Venezia*, ann. 1745. pagg.
 151. 172.

(36) *Epist.* xv. pagg. 211. 213.

(37) *Regol. Divoz.* Cap. xx. pag. 281. prior. edit. Venet. in 8.

num. Voll. xxvii. f. ab hoc anno usque ad annum 1738. Ut celeberrimi Auctoris consilium in hac eximia Collectione adornanda clarius pateat, accipe *Bruckeri* verba ex ipsius *Elogio Muratoriano* descripta (38): „Maxima, inquit, diligentissimi *Muratorii* cura in eo vertebatur, ut res medii aevi sacras & civiles illustraret: noverat enim in densis quae saecula barbara tegunt, tenebris multa latere, notatu dignissima & valde memorabilia. In his itaque eruendis, attentioni, diligentiae, & eruditioni nulli pepercit. Ut autem fine suo potiretur, anno 1714. & sequente iter litterarium per diversas Italiae provincias instituit; bibliothecas, tabularia & scrinia publica atque privata excussit; civitatum & monasteriorum chartophylacia exploravit; magnum ex iis Chartarum veterum, Diplomatum aliorumque monumentorum acervum, quibus res medii aevi illustrari possent, descripsit; & divitiis litterariis haud paucis auctus, domum rediit. Ex hoc vero scopo quem sibi praefixerat, sensim enatum magnum atque splendidum Opus est; quod, quamdiu honos erit litteris, immortalem Auctori suo gloriam pariet; Collectionem innuimus *Scriptorum rerum Italicarum*. Ad quod suscipiendum excitasse virum celeberrimum videntur labores virorum summorum, eiusmodi Scriptorum historicorum certarum regionum res illustrantium Collectiones instituentium. Ast & typum atque modum consilii difficilis, & media quibus exsequi illud potuit, sibi debet *Muratorius*, iudicio, industria & innumerorum Scriptorum lectione abunde instructus. His enim artibus ornatus, difficultate se deterreri haud passus est; sed auctoritate sua qua in orbe erudito valet, usus, viros doctos passim ad porrigendas manus mutuas compellavit. Quumque & ubique fere in Italia viris litteratissimis innotuisset, & amicitia quoque haud paucis esset iunctus; ipsum vero institutum ad iuvandam litteraturam omnem, maxime Italicam, videretur utilissimum & prorsus egregium: omnium qui res hujuscemodi intelligunt, plausum & approbationem nactus, mul-
tos

(38) Jo: *Brucker*. Decad. II. Pinacoth. Script. nostra aetate litteris illustr.

„ tos conspirantes habuit, qui operam suam pro-
 „ mitterent, & reapse praestarent. Inter quos viri
 „ clarissimi *Iosephus-Antonius & Franciscus-Antonius*
 „ *Saxii* diligentem ei operam praestitere in commu-
 „ nicandis Chartis mss. quas ex tabulariis adytisque
 „ litterariis decerpserant. Ut vero ardui & prolixi
 „ Operis editio faustam Lucinam experiretur, illu-
 „ stris quaedam *Societas* sedecim membris constans,
 „ quae se *Palatinam* appellavit, magnam auri vim
 „ contulit, ut Editio in arce Mediolanensi, favente
 „ eius urbis Prorege, curari splendide posset. Textum
 „ Italicum autem Scriptorum veterum, Latinum fe-
 „ cit *Horatius Blancus**, qui cum *Saxio* Editioni quo-
 „ que praefuit. Praefationum**, Dedicationum, reli-
 „ quorumque quae ad integritatem Operis pertine-
 „ bant, curam suscepit *Philippus Argelatus*: animam
 „ vero Operi quasi addidit praestantissimus *Murato-*
 „ *rius*. Ille enim veteres Codices Membranasque
 „ excussit, earumque ἀπογραφα contulit, obscura
 „ Commentariis doctissimis illustravit; Tabulas geo-
 „ graphicas, Diplomata regia, & quae alia erant,
 „ splendorem ingenti Operi conciliantia, adiecit;
 „ omnibus curam consiliumque interposuit; hocque
 „ pacto Volumina septem supra viginti in forma
 „ maxima cum orbe litterario communicavit; in
 „ quibus elegantissima & suis numeris perfecta exhi-
 „ betur Collectio *Scriptorum* tum editorum tum
 „ nondum vulgatorum *de rebus Italiae*, qua ab eo
 „ tempore pleraeque bibliothecae memorabiles su-
 „ perbiunt. Hactenus *Brukerus*.

Praestantissimae huius Collectionis undecim priora
 Volumina recensentur a *Iohanne-Alberto Fabricio* in
Conspectu Thesauri Litterarii Italiae (39), edito Ham-
 burgi ann. 1730. in 8.

Habeo autem nonnulla quae adnotem, ad unum
 alterumve huiusce Collectionis Volumen spectan-
 tia. Et primum quidem, Volumini x. praemittitur
De Italiae medii aevi Dissertatio Chorographica, au-
 ctore Anonymo Mediolanensi, Regio Ticini Lecto-
 re, (Domno *Caspere Beretta* Monacho Benedictino).
 Quum vero tribus Viris eruditis Professoris Tici-
 nensis placita minus arrisissent, calamum in ipsum
 strinx-

* Minus accurate loquitur hic *Brukerus*: in hac enim Collectio-
 ne Auctores editi ea lingua, qua scripta sua prodiderunt.

** Praefationes sunt *Muratorii*, non autem *Argelati*.
 (39) *Fabric. Conspect. Thes. pagg. 13. 6.*

ANNO
CHRISTI
1723.

strinxerunt: qui proinde ut suam sententiam tuere-
tur confirmaretque, Mediolani edidit anno 1729.
in 4. Opus sic inscriptum: *In Dissertationem Ita-
liae mediæ aevi Censuræ III. Viterbiensis, Veneta
& Brixiana: cum Responsis III. pro Anonymo Me-
diolanensi. Belli Diplomatici Historia tertio præmissa.
Parvaque Mantissa Emendationum ac Additionum ad
calcem subiecta..*

Iam vero eodem anno 1729. prodit laudatæ Col-
lectionis Volumen xvi. (seu Tomus xiiii.), in quo
primum comparet *Iohannis Villani* Florentini *Histo-
ria universalis* a condita Florentia usque ad annum
mcccxlvi. Italice scripta, plurimis variantibus Le-
ctionibus ac Supplementis aucta ope Ms. Codicis
Cl. V. *Iohannis Baptistae Recanati* Patritii Veneti.
In sequenti autem Volumine xvii. recusa fuit eo-
dem anno 1729. *Matthæi Villani* (*Iohannis* fratris)
eiusque filii *Philippi* Historia ab anno mcccxlvi. ad
annum mcccxliv. collata cum duobus Mss. Codici-
bus & variantibus Lectionibus aucta. Verum anno
insequenti 1730. in lucem prodit (forte *Florentiae*)
absque loci impressionis nota, *Lettera di *** a un
Amico sull' edizione delle Croniche de' Villani, fatta
a Milano nel 1729.* qua nimirum aliquot laudatæ
Mediolanensis editionis defectus notantur, nonnulla-
que specimina exhibentur, quoad *Iohannis Villani*
Historiam, collatione inita cum *Davanzati* Ms.
optimæ notæ; adeoque horum trium celebrium
Villanorum Historicorum nova editio, a *Tartino &
Franco* typographis Florentinis recudenda dicitur
in eadem Epistola. Haec autem exstat Gallice red-
dita in *Bibliotheca Italica* Genevæ edita (40). Cui
tamen Epistolæ eo ipso anno Responsum oppositum
sub hoc titulo: *Risposta dell' Amico alla Lettera
di *** sopra l' edizione delle Croniche de' Villani,
fatta in Milano l' anno 1729. Di Milano il dì 30.
di Ottobre 1730.* In 4. pagg. 43. Recensetur in ea-
dem *Bibliotheca Italica* (41). In *Nov. Litt. Flo-
rentinis* (42) V. Cl. *Iohannes Lamius*, haesitabun-
dus licet, *Muratorio* tribuit Responsum istud, quod
malim ab aliquo e Sociis Palatinis Mediolanensibus
conscripsum: eo vel maxime quod huiusce Respon-
si au-

(40) *Bibliothèque Italique* Tom. viii. Art. vii. pagg. 188--222.(41) *Biblioth. Italic.* Tom. x. Art. viii. pagg. 259--278.(42) *Nov. Lett. di Fir.* ann. 1730. pagg. 877--878.

si auctor, quisquis demum is fuerit, *Muratorianae* Epistolae fragmentum recitat, Editoribus Mediolanensibus a celebri Collectore inscriptae, postquam ad ipsum Epistola Florentina pervenisset.

Denique adnotandum duco, post praestantissimi *Muratorii* obitum, anno scilicet praeterito 1751. in lucem fuisse emissum Mediolani celeberrimae Collectionis Volumen xxviii. qui praeter aliquot Opuscula nuper eruta, Italicorum veterum Monumentorum veluti spicilegium, ad commodiorem totius Operis usum sextuplicem etiam Indicem complectitur. Cui quidem propediem accedet Volumen xxix. totiusque numquam satis laudandae Collectionis postremum, universalem Rerum ac Nominum Indicem, eumque numero septimum, contenturum.

Ceterum pretium esset Operis, si eximiae huic Editioni attexeretur *Appendix* ab anno cccc. ad 19. cuius telam orsus est praecclarissimus *Scipio Maffei* (43). Quin & praestaret fortasse, ea omnia in unum corpus congerere usque ad praefatum annum cccc. quae veteres Scriptores cum Graeci tum Latini de Italia deque Italis memoriae mandarunt: quemadmodum paucis abhinc annis doctissimus D. *Martinus Bouquet* Monachus e Congregatione Sancti Mauri, in praestantis *Scriptorum Historiae Francicae* Collectionis volumen primum contulit quicquid ad suam Gentem pertinebat, ex remotioris Antiquitatis monumentis cum delectu excerptum, Notisque eruditissimis illustratum.

1727. XXIV. *Opere Critiche di Lodovico Castelvetro Gentiluomo Modonese, non più stampate: colla Vita dell'Autore scritta dal Signor Proposto Lodovico Antonio Muratori. In Lione (Milano) 1727. in 4.* Hinc opportunitatem nactus fuisse sibi visus est *Iustus Fontaninus* Archiepiscopus Ancyranus, in foetu suo posthumo inscripto: *Della Eloquenza Italiana* (44), carpendi *Ludovicum Castelvetricum*, seu potius in *Muratorium* eius Vitae scriptorem virus evomendi e suo amarulento pectore, diu multumque conceptum & altum, tum ob *Scripta Comaclensia*, tum ob *Commentarium de Corona Ferrea*, tum denique ob insigne Opus *De Ingeniorum moderazione* in

(43) *Osservaz. Lett.* Tom. 1. pagg. 86--90.

(44) Integra eius inscriptio isthaec: *Della Eloquenza Italiana di Monsignor Giusto Fontanini Arcivescovo d'Ancira, Libri tre. In Roma 1736. in 4.* Venetiis Opus reculum anno insequenti 1737.

ANNO
CHRIST.ANNO
AET. SUAE

1727.

in Religionis negotio, adeoque ob claram nominis famam quam Muratorius hinc aliisque doctissimis lucubrationibus sibi comparaverat. Quare scripto apologetico seipsum tueri censuit noster Auctor, atque Fontanini criminationes elidere; de quo nos infra ad annum 1737. num. xxvii.

1730.

XXV. *Motivi di credere tuttavia ascoso, e non scoperto in Pavia l'anno 1693. il Sacro Corpo di S. Agostino. In Trento (Lucca) in 4. Ferrarum Opusculum: de quo ipsemet Clariss. Auctor. in litteris ad me datis III. Kal. Augusti ann. 1745. haec habet: A i pezzi della Vita del Santo (Dottore Agostino) si potrebbe aggiugnere un mio Opuscolo intitolato: Motivi di non credere scoperto il Corpo di S. Agostino. Non se ne stamparono che 200. Copie; e sono stato flagellato da chi ne desiderava, senza poterli servire. Io non ne ho che una sola Copia per me, e non saprei privarmene. Tuttavia quando occorresse, ne farei sacrificio al di lei buon volere. Verum Opere quod tunc orsus eram tantisper dilato, propediem tamen in lucem emittendo; Exemplar illud adeo comiter mihi exhibitum, penes humanissimum Muratorium remansit; quin & ipsius Auctoris manu perpolitum auctumque aliquot in locis, abhinc annos duos dum Mutinae agerem, in Bibliotheca Estensi memini me vidisse.*

1735.

XXVI. *La Filosofia Morale esposta e proposta ai Giovani. In Verona in 4. Neapoli 1737. in 4. & Venetiis 1749. in 8. Vide infra §. v. Opera inedita, sub num. ix.*

1737.

XXVII. *Primo Esame del Libro intitolato: Dell'Eloquenza Italiana, di Monsignor Fontanini. In 4. absque loci impressionis nota. Recusum deinde Opusculum cum aliis eiusmodi Scriptis, in Collectione cui titulus: Esami di varj Autori sopra il Libro intitolato: L'Eloquenza Italiana di Monsignor Giusto Fontanini Arcivescovo d'Ancira. In Roveredo (Venezia) 1739. in 4. Vide quae supra diximus ad ann. 1727. sub num. xxiv.*

1738.

XXVIII. *De Paradiso Regnique Caelestis gloria, non exspectata Corporum resurrectione, Iustis a Deo conlata. Adversus Thomae Burneti Britanni librum De statu mortuorum. Veronae in 4.*

XXIX. *Antiquitates Italicae medij aevi, sive Dissertationes de moribus, ritibus, religione, regimine,*

magistratibus, legibus, studiis litterarum, artibus, militia, nummis, principibus, libertate, servitute, foederibus, aliisque faciem & mores Italici populi referentibus. Omnia illustrantur & confirmantur ingenti copia Diplomatum & Chartarum veterum, nunc primum ex Archivis Italiae depromptarum: additis etiam Nummis, Chronicis aliisque monumentis, nunquam antea editis. Tomi VI. fol. Mediolani, ab hoc anno ad annum 1743. Quo tempore *Antiquitates Estenses* publici iuris fecit celeberrimus *Muratorius*, hoc est an. 1717. *Antiquitates* etiam *Italicas* edendas in se recepit. Postquam igitur *Scriptores rerum Italicarum* evulgavit, fidem suam liberaturus, manum statim admovit ad istiusmodi egregium Opus in lucem emittendum, eodem scilicet anno 1738. quo prior magna Collectio desit.

„ Illustratam sane (verbis utor (45) *Philippi Ar-*
„ *gelati* V. CL.) *Italicam* Historiam tot *Scriptorum*
„ numero nemo negaverit. Sed nondum satis visum
„ est praestantissimo *Muratorio*. Quamobrem novo
„ ingenti labore ad novam lucem aperiendam ma-
„ num convertit, excussis aliis *Antiquitatum* rude-
„ ribus, unde plurimum eruditionis ad barbara po-
„ tissimum tempora conferendum habemus. Hanc
„ ipse alteram Collectionem *Palatinis* obtulit, eam-
„ que ambabus ulnis accepimus. In hisce igitur
„ *Antiquitatibus Italicis* *medii aevi* videbis ingen-
„ tem copiam *Diplomatum* & *Chartarum* veterum
„ nunc primum ex *Archivis Italiae* in vulgus emis-
„ sam, quantam nemo sane cogitare poterit adhuc
„ in maxima priorum temporum perturbatione su-
„ peresse. Dantur suis etiam locis & *Inscriptiones*
„ & *Monogrammata*; *Nummorum Sigillorumque* fi-
„ gurae, & quidquid tandem illustrandae *Antiqui-*
„ tati nostrae conducere poterit, sub oculis exhi-
„ bentur.”

Has autem *Dissertationes* quibus *Italiae* res *medii aevi* miro acumine atque dexteritate illustravit explicuitque *Muratorius*, sub vitae suae finem *Italice* reddidit; cui quidem *Operi* ad umbilicum paene perducto immortalis est. Iamque in lucem nunc emisso fruimur. Vide infra §. IV. *Opera posthuma* sub num. II.

XXX. Vi.

(45) Ex eius publicis ad *Eruditos* litteris, quas ipse inserendas curavit in *Nov. Act. Eruditor.* Lips. ann. 1738. pag. 526.

XXX. *Vita di Alessandro Tassoni. In Modena in 8.* Venetiis recusa hoc ipso anno 1739. praefixa eiusdem Tassoni Poemati inscripto: *La Secchia rapita*. Tertium autem edita Mutinae ann. 1744. variis additionibus aucta, in praecelara laudati Poematis editione in 4. & in 8. Quae quidem Mutinensis editio rursus prodiit Venetiis ann. 1747. in 8.

XXXI. *Novus Thesaurus veterum Inscriptionum, in praecipuis earumdem Collectionibus hactenus praetermissarum.* Tomi IV. fol. Mediolani, ab hoc anno ad annum 1743. „ Confecto insigni vastoque „ Opere (46) *Rerum Italicarum*, quo depulsam „ vidimus ab Historia caliginem temporum superiorum, & evulgato iam primo volumine „ *Antiquitatum Italicarum medii aevi*, censeri potuisset exhaustum argumentum omne illustrandae nobilius antiquae eruditionis: quum ecce mihi percurrendum exhibetur novum egregium Opus, „ *Thesaurus nempe veterum Inscriptionum*; cuius ope, post Diplomata & Codices a carie ac pulvere vindicatos, Marmora ipsa & exesi Lapidis Graecis Latinisque characteribus insculpti, e latebris ac rudibus in publicam lucem proferuntur. Quanta hinc seges reconditae eruditionis colligi possit, quantoque a Litteratis viris plausu excipi valeat hic labor a Cl. V. Ludovico Antonio Muratorio susceptus, iis omnibus compertum est, qui antiquitatem omnem excusserunt, ut pretiosis hisce fragmentis Litterariam Rempublicam locupletarent.

Haec autem nonnulla forte adnotare praestabit, tum quoad eruditissimum Collectorem, tum etiam quoad V. Cl. Joseph Bimardi Dissertationes & Epistolas Tomo I. huius *Thesauri* praefixas. Iam vero ad *Muratorianam* Inscriptionum Syllogen quod attinet, in *Miscellaneis Lipsiensibus Novis* Voluminis I. Parte III. anno 1742. Lipsiae edita in 8. pagg. 450---509. exstat *Iohannis Henrici Leichii Specimen notarum & emendationum ad Graecas Inscriptiones, a cel. Muratorio editas*. Prodiit etiam Tiguri anno 1744. in 8. pagg. 47. *Iohannis Casparis Hagembuchii de Graecis Thesauri novi Muratoriani Marmoribus quibusdam metricis Diatriba*. Quo quidem de Opusculo

(46) Verba sunt Ioseph-Antonii Saxii V. Cl. Praefationi *Muratorianae* ad huius *Thesauri* Tomum I. subiecta.

segg. occurrit Anonymi Regiensis, viri sanè praestantis, Epistola apologetica Italice scripta XIV. Kal. Ianuarias anno 1747. qua doctissimus Muratorius vindicatur ab ineptis Hagembuchii observatiunculis. Verum eo ipso anno 1747. idem Hagembuchius publici iuris fecit Tiguri in 4. Epistolas Epigraphicas ad Virum illustrem Iohannem Bouhierium Senatus Divionensis Praesidem, & ad Virum celeberrimum Ant. Franc. Gorium historicarum Professorum Florentinum, in quibus hoc triennio scriptis plurimae antiquae Inscriptiones Graecae & Latinae, Thesauri in primis Muratoriani, emendantur & explicantur. Alia levioris momenti ab aliis notata in hoc praecclarissimo Inscriptionum Thesaurio, de industria praetereo.

Haec ad Muratorium: quae vero ad Bimardum spectant, accipe ex duabus sequentibus Epistolis, quarum altera est ipsius Bimardi, altera Editorum Mediolanensium nomine exarata. Priorem exscribo ex *Bibliothèque raisonnée des Ouvrages des Savans*, Tom. XXIV. Part. I. Art. VIII. pag. 232. sicque se habet:

„ L E T T R E „

„ de Mr. le Baron de la Bastie à Mr. d'Orville
„ Professeur en belles Lettres à Amsterdam. „

„ JE savois déjà, Monsieur, combien il en coûtoit
„ de peines à un Auteur, pour rendre correct
„ un Livre qu'il faisoit imprimer sous ses yeux:
„ mais je vous avouë que je ne connoissois pas tout
„ le danger que courent ceux qui souffrent, qu'on
„ imprime leurs Ouvrages dans un pais éloigné.
„ Je viens malheureusement de l'éprouver dans l'im-
„ pression qu'on a fait à Milan de quelques-unes de
„ mes *Dissertations* Latines & Françaises sur divers
„ Monumens Antiques. Elles sont inserées dans le
„ I. Tome du *Thesaurus novus Inscriptionum* de Mr.
„ Muratori, qui paroît depuis quelque tems. „

„ Quand on auroit formé le dessein de désig-
„ ner mes Ecrits, il eût été difficile de mieux reus-
„ sir. Soit ignorance, soit négligence de la part de
„ celui qui a été chargé de cette Edition, il n'y a

„ pres-

ANNO
CHRIST.
1739.

ANNO
ART. SUAE
67.

„ presque point de phrase dans mes *Dissertations*,
„ où l'on ne trouve quelque faute. Tantôt on m'a
„ fait faire des solécismes qu'on ne pardonneroit pas
„ à un Ecolier de Cinquième: tantôt on met sur
„ mon compte des impropriétés que l'homme du
„ monde le moins familiarisé avec les Auteurs an-
„ ciens, éviteroit aisément. Ici un mot changé me
„ fait dire précisément le contraire de ma pensée:
„ là une ponctuation vicieuse forme un contre-sens.
„ Les termes les plus communs y sont très-souvent
„ corrompus; & pour les noms propres, il y en a
„ peu qui ne soient défigurés par l'extrême ignoran-
„ ce des imprimeurs. En un mot, si la comparai-
„ son de *Déiphobe* cruellement navré par *Ménélas*
„ n'avoit été souvent employée en pareil cas, elle
„ paroîtroit faite exprès pour moi.”

„ Vous jugerez, Monsieur, par ce détail, du
„ chagrin que j'ai ressenti à la vûe de cette Edi-
„ tion informe: & quoique j'aie envoyé à *Milan* un
„ *Errata* des principales fautes que j'ai remarquées
„ en la parcourant; cet expedient ne sauroit repa-
„ rer le tort que mon Ouvrage, en l'état où on
„ l'a mis, pourroit me faire dans le monde. Je suis
„ donc obligé de desavouer hautement cette Edi-
„ tion; & je déclare que je ne répondrai point aux
„ Objections qu'on pourroit faire, soit contre les
„ opinions que j'ai soutenues, soit contre les expli-
„ cations que j'ai proposées; puisque la plupart
„ des critiques ne porteroient que sur les fautes
„ d'impression dont je ne dois pas être garant.”

„ Je vous serai très-obligé, Monsieur, si vous
„ voulez bien rendre mon desaveu public, en le
„ faisant inserer dans quelqu'un des Journaux Litte-
„ raires qui s'impriment en Hollande; & votre ami-
„ tié pour moi me fait espérer que vous ne me re-
„ fuserez pas ce service.

„ J'ai l'honneur d'être &c.

„ Paris, ce 25. d'Octobre 1739.

Posteriorem autem Epistolam heic recusam exhi-
beo ex *Novis Actis Eruditorum Lips.* Ann. 1740. pag.
237. estque hujusmodi:

„ Epi-

„ Epistola D. Marchionis NN. ad Dominum
 „ NN. Regium Academicum Scientiarum Rarissis,
 „ data Mediolano XII. Kal. Mart. ann. 1740.”

„ De editione novae Collectionis *Veterum In-*
 „ *scriptionum* a Cl. V. *Muratorio* collectarum, val-
 „ de conquestus est D. *Bimardus* in Diariis vestris
 „ atque Hollandicis. Ea mihi tamen heic videre li-
 „ cuit, quibus editores *Mediolanenses* D. *Bimardi*
 „ querelis respondere meditantur. Compertum igitur
 „ tibi sit, D. *Argelatum* aliis negotiis distra-
 „ ctum, *Inscriptionum* Collectionis corrigendae pro-
 „ vinciam cuidam D. *Orontio Itabili* Monacho Cas-
 „ sinensi, sacrae Theologiae Lectori, viro, ut au-
 „ divi, erudito & Linguarum Latinae & Graecae sa-
 „ tis perito, demandasse, ipsisque correctionibus
 „ exsequendis D. Abbatem *Latuadam* praefecisse;
 „ cui quidem Abbati Societas haec Palatina a se-
 „ decim ferme annis idem negotium dedit in edi-
 „ tionibus, quas probe nosti. His compertis, scire
 „ volui, quonam pacto fieri posset, ut tanta erro-
 „ rum copia in Dissertationibus D. *Bimardi*, primo
 „ praedictarum *Inscriptionum* Tomo praefixis, irre-
 „ pserit, quemadmodum Amicus tuus acriter sane
 „ conqueritur. Et forte fortuna adfui, quum inspi-
 „ ceretur, comparisonis gratia, immanis errorum
 „ series ab ipsomet D. *Bimardo* missa, cum eius-
 „ dem Dissertationum autographo, quo duce usi sunt
 „ impressores. Ne tamen tibi taedio sim, in earum
 „ *Inscriptionum* Tomo II. lepidum *Monitum* perle-
 „ gas velim: ex quo videbis, antequam D. *Bimar-*
 „ *dus* infinitam errorum myriadem mitteret, qui-
 „ busdam appositum iam fuisse remedium, nonnul-
 „ lis resectis foliis, quae, negligentibus institoribus,
 „ in primis Tomi I. exemplis inserta non fuere
 „ tunc, quum Mediolano in alias urbes transmissa
 „ sunt. Hinc minor errorum series conspicitur in
 „ *Errata-corrige*, Tomo II. post dictum *Monitum*
 „ praefixo: & ex his etiam plerique in autographo
 „ *Bimardi* ad impressores misso, universis visibili,
 „ & qui in *Errata* asterisco * notabuntur. Id quidem
 „ *Errata* inserviet Tomo I. Quoniam autem Ami-
 „ cus tuus multis in locis se ipse corrigit, & plura
 „ adiecit quae in autographo ad hanc urbem misso
 „ desiderabantur, hae adiectiones duplici asteri-
 „ sco ** significabuntur. Multi etiam errores qui
 „ tales

tales D. Bimardo visi sunt, ostendentur tales non esse, prout in impressis leguntur; qui tamen errores forent, si, ut ipse asserit, animadversione castigati fuissent. Hinc facili negotio Lectori patebit, male in hanc Editionem, linguam & stilum acui, quam omnes inter Italicas optimam censent. Iam vero reliqua Muratorii Opera recensere pergamus.

1740. XXXII. *Antichità Estensi. Tomo II. In Modena f.* 68.
Tomus primus iam in lucem prodierat ann. 1717. de eoque nos ad annum illum.

XXXIII. *De superstitione vitanda: sive Censura Voti Sanguinarij, in honorem Immaculatae Conceptionis Deiparae emissi, a Lamindo Pritanio antea oppugnati, atque a Candido Parthenotimo Theologo Siculo incassum vindicati. Mediolani (Venetiis) in 4. Opus ibidem reculum anno 1742. Sub Antonii Lampridii nomine illud edidit Muratorius; de eoque nos infra in Not. ad Lib. II. Cap. vi. pag. 139. De Ingen. moderat. In quem quidem locum error irrepsit, nobis heic corrigendum. Diximus enim l. c. post viginti sex annos, ex quo primum Parisiis in vulgus prodierat Tractatus De Ingeniorum moderatione in Religionis negotio, nonnullos existisse qui Votum Sanguinarium ab Auctore nostro ibidem improbatum, propugnandum in seipsos receperint: quum tamen iam ab anno 1729. id est post quindecim tantum annos a prima modo laudati Operis editione, Siculus Scriptor, & quidem Theologus, quin & sacrae Theologiae Professor, sub nomine Candidi Parthenotimi edidisset Dissertationem Theologicam sic inscriptam: Votum pro tuenda immaculata Deiparae Conceptione ab oppugnationibus recentioris Lamindi Pritanii vindicatum. Panormi 1729. in 8. Auctor Dissertationis R. P. Franciscus Burgius e Soc. Iesu, qui exinde alia nonnulla Opuscula contra Lamindum evulgavit, mox nobis memoranda. Parthenotimi Dissertatio fero ad Pritanium delata; eaque insuper ipsum aliis curis studiisque gravioribus distentum invenit, ut ipsemet fatetur (47). Post duos igitur aut tres annos ab editione praefatae Dissertationis, Librum suum De Superstitione vitanda elucubravat quidem: sed annodumtaxat 1740. sivit ut in lucem prodiret (48).*

(47) Sub initio Praefat. ad hocce Opus De Superst. vitanda.

(48) Vide Ferdin. Valdesii Epist. v. pag. 47.

nezia f. Opus eodem anno Neapoli in 4. & Tri-
denti in 12. fuit recusum. Iterum autem Venetiis
anno insequenti 1743. in 8. Quo quidem anno Io-
hannes Antonius Quirinus huic Scripto opposuit: *La*
Giurisprudenza senza difetti, che da se medesima si
difende contro il Trattato del Signor Lodovico Anto-
nio Muratori. In Venezia 1743. in 4. pagg. 103. Quin
& alium Scriptorem Neapolitanum novi, qui huius-
modi Scriptum *Muratorianum* impugnandum suscep-
pit: at ipsius Opus mihi haecenus invisum. Cete-
rum prioris editionis exemplar nonnullis accessioni-
bus auxit Cl. Auctor, quod egomet Mutinae agens
inspexi.

1743. XXXV. *Ferdinandi Valdesii Epistolae, sive Appen-*
dix ad Librum Antonii Lampridii, De superstitione
vitanda. Ubi Votum sanguinarium recte oppugnatum,
male propugnatum ostenditur. Mediolani (Venetiis)
in 4. Vix annus intercesserat ab editione Operis *De*
Superstitione vitanda, quum in *Muratorium*, perinde
ac si emittens illud in lucem, classicum cecinisset ad
acre bellum perurgendum, complures in ipsum in-
surrexerunt Scriptores, in primis vero Panormitani;
quorum proinde Opuscula refutare aggressus est no-
ster Auctor, has *Epistolas* sub nomine *Ferdinandi*
Valdesii evulgans: in quibus quidem edendis usus
fuisse fertur opera & consilio R. P. *Danielis Conci-*
na, viri doctissimi & supra laudes, cuius etiam ob-
stetricante manu in lucem emissum fuerit alterum
ipsius Opus modo memoratum, *De Superstitione vi-*
tanda. Iam vero Opuscula in *Lampridium* scripta,
hisque *Valdesianis Epistolis* confutata, recenseamus.

71.

I.

R. P. Iohannis de Luca *Veneri ex Ordine Minorum*
S. Francisci Theologi, De Immaculata B. Virginis
Conceptione *Dissertatio. Neapoli 1739. in 4.* Huius
Dissertationis exemplum ad manus *Lampridii* perve-
nit anno tantum 1741. ut ipsemet fatetur (49); qui
fane praevidere minime potuit, quid scripturus quid-
ve editurus foret hic Minorita, quum Opus *de Su-*
perstitione vitanda iam elucubrasset circa ann. 1732.
licet in vulgus illud emisit anno demum 1740.

Istud

(49) *Ferd. Vald. Epist. v. p. 47.*

ANNO
CHRISTI

1743.

Istud autem quum anno 1741. vidisset idem P. Io-
hannes de Luca, statim imprimendum Neapoli cura-
vit suaeque *Dissertationi* adiiciendum, unum folium
tamquam *Prologum Galeatum*. Sic autem incipit:
Fecit amor & cultus in Deiparam &c. Cuius qui-
dem Minoritae *Dissertationem* & *Prologum* in quin-
que suis prioribus *Epistolis* discuit noster *Valdesius*.

I I.

*Lettere al Signor Antonio Lampridio intorno al suo
Libro nuovamente pubblicato, De Superstitione vitan-
da &c. In Palermo 1741. in 4. pagg. 51.* Tres sunt *Epi-
stolae* istiusmodi, quas *Valdesius* in *Epistolis* vi. &
vii. confutandas suscepit. Earum *Auctor*, inquit
ipse (50), fertur *Religiosi* cuiusdam insignis *Ordinis*
alumnus iuvenis; & quamquam vel senio confectus
foret, iuvenem, uti ostendam, ipsa illius *meditamen-
ta* produnt. Iste autem *iuvenis Auctor*, est R. P. *Fran-
ciscus Antonius Zaccaria* e Soc. Iesu, nunc equidem
non tantum aetate provectior, sed & pluribus *Scri-
ptis* *Eristicis*, in primis vero *Historia Litteraria Ita-
liae*, in dies inclarescens. Tres eius laudatae *Epi-
stolae*, recensitae atque auctae ab eodem *Auctore*,
iterum typis traditae anno insequenti 1742. *Panormi*,
seu potius *Lucae*: iisque fuit adiecta, *Lettera all' E-
minentissimo Signor Cardinale N. N.*, scripta, ut fer-
tur, a R. P. *Alexandro Santocanale*, eiusdem *Socie-
tatis* *alumno*; de qua mox verba faciemus.

I I I.

*Risposta ad un Cavaliere erudito, desideroso di sa-
pere ciò che debba intendere intorno il Libro del Si-
gnor Antonio Lampridio, nel quale si asserisce im-
prudente, superstizioso, sanguinario e peccaminoso il
Voto di difendere usque ad sanguinem l'Immacolata
Concezione della Madre di Dio. In Palermo 1741.
in 4.* Huius *Opellae Auctor* qui uno folio rem con-
ficit, est R. P. *Melchior de Laurentio* e Soc. Iesu.
Eius autem mentionem iniicit *Valdesius* sub initium
Epistolae viii. pag. 93. Verum ipsam nihil ille mo-
ratur, sed aliis legendam dimittit. Aliam quidem
ibidem memorat *Italice scriptam* typisque commis-
sam

(50) *Ferd. Vald. Epist. vi. pag. 58.*

fam a Rev. Patre J. P., cuius exempla fuere Panormi dispersa; eo sane consilio, quo *Lampridius* tamquam homo anathemate percussus, saltem apud credulam plebeculam, traduceretur. At res in nihilum abiit. Quin & *Valdesius* ipse in medium profert (51) *Epistolam Illustrissimi P. de A. ad Patrem J. P. O. C.* (is est ille ipse *Eques eruditus*, ad quem missum a R. P. *Melchiorre de Laurentio* modo relatum *Responsum*) rapido calamo a se descriptam, & ex Italico in Latinum sermonem conversam.

I V.

Lettera di Pier Antonio Saguas ad Antonio Lampridio, in cui si dimostra che il suo Libro intitolato: De superstitione vitanda, seu Censura Voti Sanguinari &c. troppo si opponga alle leggi del Buon Gusto già con plauso stabilite da Lamindo Pritanio. In Palermo 1741. in 4. Ibidem, & Neapoli recusa haec Epistola in 8. Sub nomine Petri Antonii Saguas latet R. P. Vespasianus Trigona e Soc. Iesu, quem Valdesius aggreditur in Epistolis ix. & x., eius postremam maledicentiam (52) & continuatas paene calumnias prodens. Fertur idem Auctor has Epistolas Valdesianas confutasse; cuius tamen Opus an fuerit haecenus typis editum, me latet.

V.

De Pietate in Deiparam amplificanda, Dissertatio duplex: in qua duplex exponitur & vindicatur Vorum pro ruenda eiusdem Deiparae Immaculata Conceptione. Auctore Candido Parthenotimo Siculo, sacrae Theologiae Professore. Panormi 1741. in 4. pagg. 299. Ille ipse est R. P. Franciscus Burgius, cuius supra meminimus ad ann. 1740. sub num. xxxiiii. Quamquam vero hic Scriptor in Lamindum Pritanium, sive Lampridium, prior copias moverit; ab eodem tamen Lampridio deinde exagitatus, aequius quam ceteri iterum in arenam descendit, teste Valdesio (53): qui proinde duplicem eius Dissertationem ad examen revocat in Epistolis xi. xii. & xiii.

VI.

(51) Ferd. Vald. Epist. viii. pag. 90.

(52) Verba sunt Valdesii in Epist. ix. pag. 105.

(53) Ferd. Vald. Epist. x. pag. 115.

Lettera all' Eminentissimo Signor Cardinale N. N. in cui si dimostra, con quanta ragione si debba attribuire alla Concezione della Santissima Vergine il titolo d'Immacolata, con cui per tanti secoli l'hanno onorata i Sommi Pontefici. Haec Epistola typis tradita Romae in fol. licet in fronte nullum praeferat impressionis locum. Deinde fuit recusa Panormi ann. 1741. in 4. pagg. 46. Denique adiecta *Tribus Epistolis*, quas modo memoravimus sub num. II. ubi & innuimus, eius Auctorem censer R. P. *Alexandrum Santocanale* e Soc. Iesu; quem si paene a Furiis actum dicas, non iniuria dicas, inquit *Valdesius* (54). Apud hunc autem legere est in Epistola xiv. Apologiam quam ad eundem anonymum S. R. E. Cardinalem direxit ipse *Lampridius*.

V I I.

Lampridius detectus & castigatus: seu intemeratae Marianae Conceptionis magnanimo voto vel usque ad sanguinem propugnatae Dissertatio. Auctore Laurentio Migliaccio Panormitano, Panormitanae Ecclesiae Canonico &c. Panormi 1741. in 4. pagg. 296. Stomachatur *Valdesius* (55) huius Auctoris tum logodiarrhoeam, tum inhonestam pugnandi rationem adversus *Lampridium*; eiusque argumenta potiora expendit in Epistola xv.

V I I I.

La Risposta senza maschera al Signor Lodovico Antonio Muratori del P. Attardi Agostiniano. In Palermo. De hoc Opusculo Valdesius ita censer (56):
 „ Auctor Libelli Vir Clarissimus, utpote qui ex
 „ aliis Libris illustre sibi nomen antea quaesierat.....
 „ Festivum illius stilum dicas: urbanitatem quoque
 „ praefert adhibita ab illo pugnandi ratio”. Subdit
 deinde: „ Agitur heic de egregio viro, quo cum
 „ mihi ab ineunte aetate arcta intercedit amicitia,
 „ immo & summa necessitudo. Is uti ceteros Libros
 „ suos,

(54) *Ferd. Vald.* Epist. xiv. pag. 171.(55) *Ferd. Vald.* Epist. xv. pag. 198.(56) *Ferd. Vald.* Epist. xvi. p. 215.

„suos, ita & hunc ad me misit, meumque pro sua
„humanitate de illo iudicium poposcit”. Haec ille,
qui l. c. statim subiicit Epistolam sic inscriptam :
Clarissimo Patri Bonaventurae Attardo Ordin. S. Au-
gustini N.N. bene omnia agere.

I X.

Lampridius ad trutinam revocatus. Dissertatio Theo-
logica de Immaculatae Mariae Conceptionis certitudi-
ne, eiusdemque Immunitate a debito proximo Ori-
ginalis culpa contrahendae. Auctore Iosepho Ignatio
Milanesi Soc. Iesu in Panormitana Collegii Maximi
Academia Theologiae Professore. Panormi 1742. in 4.
pagg. 348. Accipe ex Valdesio (57) de hocce Libro
iudicium : „ In isto sane Auctore, inquit, neque
„ scientiam, neque eruditionem desideres. Magistra-
„ lis pro more illius stilus, & stilus quidem in iram,
„ & prope in contumelias pronus ”. Ibidem autem
testatur, tantum sibi temporis & patientiae non fuisse,
ut spissum Opus continuata lectione percurreret :
„ Quanam enim voluptas, ait, qui fructus, aliis
„ verbis repetita legere, quae alii antea, neque se-
„ mel, nobis exhibuerant ”? Nonnulla tamen censura
digna ab hoc Auctore prolata, carpit idem Valdesius
in Epistola xvii. omnium postrema.

X.

Nuovi Fervori della Città di Palermo e della Si-
cilia in ossequio dell' Immacolata Concezione di Ma-
ria Vergine. Opera d' un Sacerdote Palermitano, pron-
to a mettere mille volte la vita e a spargere il san-
gue in difesa della stessa Immacolata Concezione ec.
In Palermo 1742. in 4. pagg. 90. Ab illustri Cano-
nico D. Antonino Mongitore conscripta haec Opel-
la: sed quo tempore in lucem prodit, Ferdinandus
Valdesius suas Epistolas iam miserat Venetias prelo
committendas. Eius tamen meminit in Moniro, ipsa-
rum Epistolarum Cl. Editor.

X I.

Fratri Ignatii Como Lilyboetani Ord. Min. Sancti
Fran-

(57) *Ferd. Vald. Epist. xvii. pagg. 227. & seq.*

Francisci Conventualium, Dissertatio Theologica in Vindictis Certitudinis Immaculatae Conceptionis Sanctae Mariae Virginis adversus Antonii Lampridii Animadversiones in Opusculo, De Superstitione vitanda. Panormi 1742. in 4. pagg. 340. In vulgus emissae haec Dissertatio, dum typis imprimebantur Valdesii Epistolae.

XII.

Risposta data in quattro Dialogi all'ottava Lettera del Signor Ferdinando Valdesio, ne quali si pruova lodevolissimo il Voto di difendere sino all'effusione del sangue la pia sentenza dell'Immacolata Concezione della Madre di Dio. In Palermo 1743. in 12. pagg. 234. Horum Dialogorum Auctor est R. P. Melchior de Laurentio e Soc. Iesu, ille ipse de quo supra sub num. III.

XIII.

Confutatio sex priorum Epistolarum ex eo Libro, cui titulus est: Ferdinandi Valdesii Epistolae, sive Appendix ad Librum Antonii Lampridii, DE SUPERSTITIONE VITANDA, Mediolani (Venetiis) 1744. in 8. pagg. 85. Libelluli huius Auctor idem est cum eo, de quo supra sub num. I. P. Iohannes de Luca Minorita.

XIV.

Dionysii Bernardes de Moraes Coruscationes Dogmaticae &c. Ulyssipone 1748. in 4. pagg. 588. Nonnulla de hoc Scriptore attigimus sub finem superioris Epistolae ad V. Cl. Andream Lugiatum, de ipso etiam infra verba facturi ad ann. 1747. sub num. XL. Illum autem haecenus recensitis Auctoribus adiungendum ducimus, quod & ipse in Opere laudato late argumentum idem persequatur (58) propugnandumque suscipiat; quod Lamindo primum, deinde Lampridio, denique Valdesio novimus pro viribus improbatum. Sic enim Lusitanus hic Auctor (59): „Ex consulto „ad hunc locum reservavi, quod Muratorius sub nomine

(58) *Dionys. Bern. Coruscat. V. Rad. I. num. 130--160. pagg. 405--433.*

(59) *Id. ibid. num. 130. pag. 405.*

ANNO
CHRISTI
1743.

„ nomine *Lamindi* lib. 2. cap. 6. pag. 254. (*De In-*
„ *gen. moderat.*) impiissime nimisque audacter scri-
„ pfit circa pietatem, (quam pervicaciam pervicax
„ ipse vocat) qua Immaculatam Deiparae sanctissi-
„ mae Conceptionem Hispani Lusitanique praecipue
„ venerantur, iurantque tueri”. Plura referre su-
perfedeo, ne Scriptoris huius stilum virulentum in
Muratorium clarius prodam.

ANNO
AET. SVAE
71.

X V.

Vita della Ven. Suor Benedetta Regio, data in luce dal Signor D. Michele Scavo Canonico Palermitano. In Palermo 1742. in 4. Hunc quoque Scriptorem ceteris hucusque memoratis addendum censuimus; in Epistola enim nuncupatoria ad B. Virginem, & quidem satis proluxa, Voti sanguinari argumentum attingit, pluraque in *Lampridium* intorquet, licet eius nomini parcat.

Ceterum post editas *Valdesianas Epistolas*, quamquam ab adversariis in lucem prolata sint sex Opuscula sub numm. x. & seqq. indicata: attamen quum ea nihil novi in medium proferant, sed crambe repetita fastidium creent nauseamque; nihil quoque iis reponendum satius duxit *Muratorius*.

XXXVI. *Il Cristianesimo felice nelle Missioni de' Padri della Compagnia di Gesù nel Paraguai. In Venezia in 4.* Vide infra ad ann. 1749. sub num. XLVI.

1744. XXXVII. *Annali d'Italia dal principio dell'Era Cristiana sino all'anno 1749. Tomi XII. In Milano (Venezia) in 4.* Ab hoc anno usque ad annum 1749. Germanice redditus Lipsiae deinde prodierunt: quin & propediem Gallice in vulgus emittendi feruntur. Quum autem celebris Abbas *Cennius*, duo priora huiusce Operis volumina recensens, multis laudibus *Muratorium* eo nomine extulisset, quod plura detexisset ceteris Eruditis antea invisa; hinc enatum Opus Neapoli evulgatum anno 1746. in 4. cui titulus: *Riflessioni su le nuove Scoperte di Lodovico Antonio Muratori per gli Annali d'Italia*. Auctor Operis *Petrus Vitalis*; cuius tamen nomen in huius editionis fronte non compareret. Ad haec accedit, laudatum Abbatem *Cennium* in recensione subsequentium *Italiae Annalium* voluminum, mutata sententia, calamum in *Muratorium* acuisse: qui tamen impavidus in

1744.

in Censorem Pistoriensem insurgens, in calce Tomi XI. vividam & succi plenam, sui Operis Apologiam exstare voluit. Constat denique, huiusmodi *Annales* Romae nunc typis committi, cum Notis P. *Catalani* V. Cl. qui & eruditam Praefationem Latino stilo exaratam praemittendam censuit, ut nuper ex literis cuiusdam Amici percepi: iamque Prospectus Romanae huius editionis, quam avide exspectamus, anno praecedenti 1731. in vulgus exiit.

72.

1745.

XXXVIII. *Delle Forze dell' Intendimento umano, o sia il Pirronismo confutato. In Venezia* in 8. Ibidem editio secunda ann. 1748. Operis huius Excerptum ex Cap. xxiv. a pag. 325---331. discutit Auctor anonymus (nimirum celebris Abbas Regularis Dominus *Celsus Migliavacca*) in *Appendice* ad peracrem Librum inscriptum: *Difesa delle Animadversioni contro d'un Libello stampato in Verona col titolo: Risposta all'Anonimo Autore delle ANIMADVERSIONES IN HISTORIAM THEOLOGICAM a Cl. V. MARCH. SCIP. MAFFEIO ELABORATAM*. Editum istud Opus ann. 1750. in 4. pagg. 112. Lucae, ut praefert titulus, sed falso.

73.

XXXIX. *Della Forza della Fantasia. In Venezia* in 8. Tractatus hic ibidem paulo post recusus: at in editionis fronte, retenta nota eiusdem anni 1745.

1747.

XL. *Lustranae Ecclesiae Religio in administrando Poenitentiae Sacramento, & Decretalis ea de re Sanctissimi Patris Benedicti xiv. Pontificis propugnata. Mutinae* in 4. Anno insequenti 1748. D. *Dionysius Bernardes de Moraes* Ulyssipone spissum Opus evulgavit in 4. sic inscriptum: *Coruscationes dogmaticae, universo orbi terrae pro recta Sacramenti Poenitentiae administratione resurgentes, in varios distributae Radios, quibus noxia praxis detegendi complices destrui- tur, atque variae propositiones tum Morini, tum Muratorii, tum aliorum dissipantur*. Acriter sane, quin & contumeliose invehitur hic Auctor in *Muratorium* V. Clariss. iniquo animo ferens, virum doctissimum alienam provinciam e longinquo fuisse aggressum. Eius ingenii petulantis dicacisque indolem iam prodidimus cum in superiori Epistola, tum modo in recensione Scriptorum pro *Voto sanguinario* sub num. xiv. Sed ut clarius innotescat, quam aequitati consonum sit iudicium quod isto de homine procaci atque inverecondo protulimus, libet heic exscribere

75.

g

verba,

1
verba, quibus ille sc̄riptionem maledicentissimam
exorditur. Ea vero sic se habent (60): Apparuit
„ tandem post anni curriculum exspectata diu, at-
„ que ab *Antisigillistis* anxie conquisita, angariati
„ hominis seu conducti *Aristarchi Murinensis* Opel-
„ la, quam *Heraclitus* ploraret, *Democritus* rideret,
„ aut irideret *Hippoclidēs*. Potius diceres redivitibus
„ ecclesiasticis coemtam satiram sive libellum infa-
„ matorium, mendaciis plenum, conviciis scatens,
„ atque vel falsis vel detortis doctrinis sub laconismo
„ sparsis abundanter refertum.” Haec ille. Quid-
nam boni, quaeso, ex hoc viroso exordio de Operis
exitu ominemur? quidve censendum de isto Lusitano
Scriptore, qui Furiis actus praestantissimum *Mura-*
torium tamquam vilissimum homuncionem adoritur?
Ne nimis forte sim, eruditis cordatisque viris id
iudicandum relinquo.

— XLl. *Della Regolata Divozione de' Cristiani. Tratta-*
tato di Lamindo Pritanio. In Venezia in 8. Ibidem
ann. 1748. & 1752. in 12. Item Florentiae & Tri-
denti 1749. Latine autem redditum, propediem in
lucem edendum probe novi. Porro in hanc rem ha-
bes infra *Noxam* ad Lib. II. Cap. III. pag. 125. *De*
Ingenior. moderat. Huius vero Tractatus *Muratoriani*
Caput VIII. expenditur in Opusculo nuper edito Vene-
tiis, anno scilicet praecedenti 1751. in 12. cui titulus:
Trattato della Confidanza Cristiana. Exstant itaque in
calce huiusce Tractatus, *Offervazioni sopra l'ottavo*
Capo della Regolata Divozione ec. da aggiugnarsi alla
nuova Edizione di Firenze del medesimo Libro di La-
mino Pritanio. A Monsig. Illustriss. e Reverendiss.
Vescovo di Fiesole, Francesco Ginori. Per opera di Ale-
tosilo Sacerdote. Latet autem sub huius nominis um-
bra R. P. Dominus *Constantinus Rotigni* Monachus
Cassinensis, pluribus aliis Operibus clarus.

Alios insuper nonnullos adversarios nactus est *Pri-*
ranus, quibus minus probata eius placita, hoc in Ope-
re candide & libere exposita. Ut Eminentiss. Scripto-
rem heic praeteream, de quo mox verba faciam sub
num. XLIV. aliumque fileam cuius meminit Cl. *Io-*
hannes Lamius (61); Illustrissimum & Reverendiss.
Aquilae in Vestinis Antistitem, *Ludovicum Sabati-*
num de Anfora nonnullas *Animadversiones* in hunc
Mura-

(60) *Dionys. Bernard. Coruscat. dogmat. pag. 1.*

(61) *Nov. Letter. di Firenze, ann. 1750. col. 747.*

1747.

Muratorianum Tractatum brevi in lucem emissurum intellexi (62): quin' ex *Historia Litteraria Italiae* (63) constat, praeter quemdam Anonymum, duos etiam e Soc. Iesu Scriptores, nempe RR. PP. *Plaza*, & *Petrum Lazari* publicum Professore Historiae Ecclesiasticae in Collegio Romano, Opus idem discutiendum refellendumque suscepisse.

75-

XLII. *Vita di Benedetto Giacobini, Proposto di Varallo. In Padova* in 12. Hanc autem *Vitam* Latio donatam, variisque additionibus auctam, e prelo quamprimum emersuram certo scio.

1748.

XLIII. *Liturgia Romana vetus, tria Sacramentaria completens*, Leonianum scilicet, Gelasianum & antiquum Gregorianum. *Venetis Tomi II. f.* Egregium plane Opus, atque apprime utile Ecclesiasticae antiquitatis cultoribus. Id autem sibi proposuit Cl. Auditor, nempe coniuncta exhibere harum rerum studiosis tria Sacramentaria Romana: *LEONIANUM* videlicet, quod eruditissimus P. *Ioseph Blanchinius*, Oratorii Romani Presbyter, ex Codice Bibliothecae Capituli Veronensis ante mille annos scripto, typis publicis tradidit: *GELASIANUM* a Vener. Cardinali *Ioseph Maria Thomasio* anno 1680. evulgatum: & *GREGORIANUM*, post *Iacobum Pamelium* & *Angelum Rocca*, a doctissimo *Hugone Menardo* Monacho e Congregatione S. Mauri editum, ex omnium id genus antiquissimo sancti *Eligii* Codice Ms. expressum, & Notis illustratum summopere commendandis, & dignis quae omnium Eruditorum manibus terantur. Hisce autem tribus Sacramentariis, in quibus tota *Liturgia Romana vetus* concluditur, addidit Vir sollertissimus *MISSALE GOTHICUM, FRANCORUM & GALLICANUM VETUS*, a Cardinali *Thomasio* iam edita; uti & alterum *GALLICANUM*, una cum duobus omnium vetustissimis *ROMANAE ECCLESIAE RITUALIBUS LIBRIS*, ab incomparabili *Mabillonio* in lucem emissum: quo nimirum Lector antiquiora Occidentalium Ecclesiarum Sacramentaria sub oculis habeat.

76.

Denique praestanti huic Collectioni praemisit *Muratorius* longe doctissimam Dissertationem, quam in xxiv. Capita dispescuit. In horum autem septem prioribus, Liturgiæ historiam late persequitur: in

g 2

reli-

(62) *Nov. Letter. di Fir.* ann. 1751. col. 845.(63) *Stor. Letter. d'Italia* vol. II. pag. 561.

reliquis vero septemdecim, Novatorum, atque in primis *Binghami & Basnagii*, elumbia argumenta proterit exufflatque, quibus ii Catholicorum doctrinam de Eucharistia frustra infirmare nituntur. Quo sane uno Opere, ut alia pleraque taceam ab eo ad Religionis tutelam pertinentia passim elucubrata, optime de Ecclesia meritus fuisse praeclarissimus Auctor iure censendus.

XLIV. *Raccolta di Scritture concernenti la Diminuzione delle Feste di Precetto. Si aggiunge la Risposta di Lamindo Pritanio ad una Lettera dell'Eminentissimo Signor Cardinale Querini intorno al medesimo argomento. In Lucca in 4.* Eminentissimus Cardinalis Quirinus Epistolam typis evulgarat, in qua Caput xxi. Operis Muratoriani inscripti, *Della Regolata Divozion de' Cristiani*, annoque praecedenti 1747. in lucem emissi, confutandum sibi proposuerat. Cui quidem Epistolae heic Responsum dedit Muratorius. Pugnam vero instauravit Purpuratus Pater, editis Brixiae hoc ipso anno 1748. quatuor Opusculis: nimirum I. *Lettera all'Eminentissimo e Reverendissimo Signore Filippo Tommaso Cardinale d'Alsazia, Arcivescovo di Malines, e Primate del Belgio. Dal Monastero di Marienberg xxix. Aprile 1748. pagg. 13.* II. *Romanorum Pontificum Urbani VIII. Successorum concors sententia, De non imminuendo Festorum dierum numero: quem idem Urbanus VIII. prae habitis suffragiis Cardinalium & Theologorum, perpetuo valitura Constitutione praescripsit — Ex Epistola Eminentissimi ac Reverendissimi Cardinalis Quirini, ad Serenissimum Principem Hassiae Langravium, Augustanae urbis Episcopum, data Brixiae die xii. Iunii 1748. pagg. 8.* III. *La molteplicità de' giorni Festivi che oggidì si osservano di precetto, autorizzata da tutti i Sommi Pontefici di ducento e venticinque anni in quà, cioè da Clemente VII. a Benedetto XIV. o con Decreti da loro pubblicati, o con le pratiche in esecuzione de' medesimi mantenute, o finalmente con gl'indulti concessi in questi ultimi tempi. Brescia xiv. di Agosto 1748. pagg. 48.* IV. *Supplemento alla ristampa fatta in Lucca di varj Scritti spettanti alla diminuzione delle Feste; col mezzo del quale, giacchè in quella Raccolta si è omessa la Lettera Pastorale dottissima e zelantissima di Monsignor Bachetoni Vescovo di Anagni, si fa qui comparire la*
sostan-

ANNO
CHRISTI
1748.

sostanza di una Lettera recentemente pubblicata in difesa delle dottrine contenute nella medesima Pastorale, pagg. 8.

Neque tamen filuit *Muratorius*: quin hisce Scriptis opposuit, *Altra Risposta intorno alla Diminuzione delle Feste*; & quidem priori vividior: iamque illam prelo paratam habebat. Verum S. D. N. *Benedictus XIV.* Pontifex Maximus Decreto sapientiae pleno, lato sub die xiv. Novembris ann. 1748. quoslibet vetuit, in posterum *Libros, Scripturas, aliaque Opera quaecumque typis imprimere seu aliter in lucem edere, in quibus de imminutione dierum Festorum de præcepto, sive pro ea, sive contra eam agatur*: quod ubi *Muratorius* intellexit, humilis ac lubens prudentissimum Pontificium Decretum suscipiens, Apologeticum scriptum suppressit; adeo ut pluribus sollicitationibus a Typographis Lucensibus fatigatus, numquam a sententia dimoveri passus est.

1749.

XLV. *De Naevis in Religionem incurrentibus, sive Apologia Epistolae a Sanctissimo D. N. Benedicto XIV. Pontifice Maximo ad Episcopum Augustanum scriptae. Dissertatio Ludovici Antonii Muratorii Bibliorbecae Serenissimi Ducis Mutinae Praefecti. Lucae in 8.* Aggreditur Auctor in hoc Opusculo *Christianum Ernestum a Wundheim* heterodoxum iuvenem, qui paulo ante evulgarat *Observationes Theologico-Historicas ad Benedicti XIV. P. M. nuperam ad Episcopum Augustanum Epistolam*, anno 1745. datam typisque traditam; quam ipse quoque *Wundheimus* integram Lectori exhibet.

77.

XLVI. *Il Cristianesimo felice nelle Missioni de' Padri della Compagnia di Gesù nel Paraguai, descritto da Lodovico Antonio Muratori. Parte II. In Venezia in 4.* Huius Operis Partis I. supra meminimus ad ann. 1743. Utraque autem Pars, currente hoc ipso anno 1752. iterum e prelo prodibit.

XLVII. *Della Pubblica Felicità, oggetto de' buoni Principi, Trattato di Lodovico Antonio Muratori Bibliotecario del Serenissimo Signor Duca di Modena. In Lucca (Venezia) in 8.* Eo autem ipso anno 1749. Tractatus hic revera Lucae reculum.

XLVIII. *Dell' Insigne Tavola di Bronzo spettante a i Fanciulli e Fanciulle Alimentarij, di Traiano Augusto nell' Italia, disotterrata nel Territorio di Piacenza l' anno 1747. Intera Edizione e Spofizione fatta da*

§. II.

OPUSCULA ALIIS COLLECTIONIBUS
INSERTA.

1708. I. **V**ita di Francesco di Lemene. Inter Arcadum 36.
Vitas Italice scriptas. Romae in 4. Latine au-
tem reddita a V. Cl. Iohanne Lamio exstat in Tomo
II. Memorabilium Itatorum Eruditorum.
1732. II. Vita Caroli Sigonii. Praemissa Tomo I. lucu- 60.
lentae eius Operum editionis. Mediolani f.
1735. III. Vita del Marchese Gian-Gioseffo Orsi. Praemit- 63.
titur Tomo II. eius Operum, cui titulus: Lettere
di diversi Autori &c. In Modena 1735. in 8. Recu-
fa deinde hoc ipso anno in Tomo XI. Opuscul. Ca-
loger. pagg. xxxvii—lix.
- IV. Dissertazione sopra un' Iscrizione ritrovata nel-
la Città di Spello. Al Padre D. Angelo Calogierà
Monaco Camaldolese. In Tomo XI. Opuscul. Caloger.
pagg. 317.—386.
1738. V. Dissertazione sopra l'Ascia Sepolcrale. In Tomo 66.
II. Operis inscripti: Saggi di Dissertazioni dell'Ac-
cademia Etrusca di Cortona. Ad hanc Dissertatio-
nem quod attinet, haec habeo quae adnotem. Ex-
stat in Galliae Antiquitatibus V. Cl. Marchionis
Scipionis Maffei Epistola x. ad nostrum Muratorium
Lugduno missa III. Non. Ianuarii ann. 1733. in
qua idem pertractat argumentum Vir illustris. Hinc,
ut quidem coniicio, Muratorio enata occasio modo
laudatam Dissertationem litteris tradendi; at in
aliam a Maffeiiana sententiam abiit. Eius tamen
opinionem concutere tentavit eruditissimus Mas-
seus (64); qui vicissim responsum a Muratorio tulit
in calce Tomi I. Thesauri novi Inscriptionum vete-
rum, ubi & suam hac de re Dissertationem Latio
donatam reimprimendam curavit. Hisce autem ad-
dendum puto, eo ipso anno 1738. quo hanc edidit
Dissertationem Muratorius, alias duas Gallice prod-
iisse, eodem pertinentes. Et altera quidem Pari-
siis in Opere incripto: *Recueil de divers Ecrits pour
servir*

(64) Observaz. Letter. Tom. IV. pagg. 223. e segg.

servir d'éclaircissens à l'Histoire de France. Par Mr. l'Abbé le Boeuf. 2. voll. in 12. Ista vero Dissertatio, De *Ascia veterum sepulcrali* locum habet in Tomo II. num. vi. cuius Auctor licet nomen suum prodere noluerit, certo tamen liquet esse R. P. Oudinum e Soc. Iesu, Divionensem emeritum Professore Rhetorices ac Theologiae, a quo & amplissimam *Bibliothecam Scriptorum* suae Societatis exspectamus. Verum hanc Oudini Dissertationem una cum *Muratoriana* refutare aggressus est eruditus Monachus e Congregatione S. Mauri, Iacobus Martin, in Opere Parisiis evulgato ann. 1739. in 4. cui titulus: *Explication de divers Monumens singuliers*. Altera autem Dissertatio cuius modo meminimus, occurrit in Opere sic inscripto: *Antiquité de la Ville de Lyon. Par le P. D. D. C. I.* quod Lugduni prodiit ann. 1738. 2. voll. in 12. In his Auctor (R. P. De Colonia Iesuita) Cap. xiv. Formulam solemnem excutiens, quae Tumulis veterum Lugdunensium inscribi mos erat, nempe *Sub ascia dedic.* postquam Eruditorum sententias in medium attulerit agitaritque, reiectis deinde opinionibus Lazii, Sponii, Chorierii, Fabretti & Menestrierii; demum Aldi Manutii & Moneti explicationes calculo suo comprobat. Manutii autem placitum legere est in ipsius *Comment. ad Lib. II. Cic. de Legibus*; ubi vetusta Romanorum lege proposita, hisce verbis concepta: *Rogum ascia neposito*; autumat Monumenti simplicitatem indicatam illa Formula: *Sub ascia dedicavit*. Adhaec, anno insequenti 1739. aliam de hac solempni Formula Dissertationem vulgus eruditum accepit inter *Dissertations sur l'Histoire Ecclesiastique & Civile de Paris. Par Mr. l'Abbé le Boeuf. in 12.* Verum, ut alios antiquiores & recentiores praeteream, tum hisce doctissimis Gallis, tum etiam nostro Muratorio, iam praeiverat in isto argumento pertractando Franciscus Carolus Conradus, qui in Lib. I. *Parergorum* Dissertationem iv. adornavit de Formula sepulcrali: *Sub ascia dedicare*. Hic autem Conradi Liber I. prodiit Helmstadii 1735. in 8. ubi etiam anno 1740. in 8. eiusdem Auctoris Libri iv. *Parergorum* iunctim editi.

1742. VI. *Vita Raynaldi I. Ducis Mutinae &c. Inter Memorabilia Italicorum Iohannis Lamii* in 8.

VII. *Vita*

VII. *Vita Francisci Torti*. Praemissa eiusdem Operibus, Venetiis editis in 4.

1743.

VIII. *Dissertazione sopra i Servi e Liberti antichi*.

71.

1747.

Exstat in Tomo I. inscripto: *Memorie della Società Colombaria di Firenze*, hoc ipso anno edito. Hanc autem Dissertationem integram deinde convasavit Cl. Auctor in Dissertationem xiv. inter Italicas, quae *De Antiquitatibus Italiae* post eius obitum in lucem prodierunt, ut infra dicemus, ubi de *Operibus posthumis*, §. iv. num. II.

75.

IX. *Placitum Ravennae apud Classem habitum a Silvestro II. P. M. & Ottone III. Augusto Imper. Monumentum insigne nunc primum editum, atque Observationibus a Praestant. Lud. Ant. Muratorio illustratum*. Exstat in Volum. v. *Symb. Gorian. Part. I.* pag. 1. & seqq.

§. III.

EPISTOLAE VEL SEPARATIM TYPIS
IMPRESSAE, VEL ALIIS OPERIBUS
INTEXTAE.

1703. I. **L**ettera a i generosi e cortesi Letterati d' Italia. In forma quarta, absque loci & anni nota. Hanc autem evulgavit Epistolam Muratorius, ut sibi deliniret Eruditorum Italorum animos, qui finitrum tulerant iudicium de eius Opusculo inscripto: *I Primi Disegni della Repubblica Letteraria d' Italia* &c. eoque ipso anno edito; de quo nos supra sub num. iv. ad ann. 1703.

1706. II. *Lettera del Signor Dottor Lodovico Antonio Muratori, Bibliotecario del Serenissimo di Modena, Accademico Fiorentino, Arcade, e Gelato: al Marchese Giovan Gioseffo Orsi. Modena 28. Luglio 1706.* Exstat in Opere cui titulus: *Lettere di diversi Autori in proposito delle Considerazioni del Marchese Giovan Gioseffo Orsi sopra il famoso Libro Franzese intitolato: La Maniere de bien penser dans les Ouvrages d'esprit. In Bologna an. 1707. in 4. pagg. 211-244.*

1709. III. *Epistola ad Iohannem Albertum Fabricium, scripta Murinae Id. Octob. 1709.* Ediderat Fabricius Hamburgi hoc ipso anno 1709. in 8. *Gothof. Voigtii* Opus posthumum inscriptum: *Thysasteriologia, sive*

ANNO
CHRIST.
1709.

sepe de Altaribus veterum Christianorum; cui Editor praemiseraat duplicis *Thesauri Antiquitatum* tum *Hebraicarum*, tum *Ecclesiasticarum* sciagraphiam. In secundi autem *Thesauri Antiqq. Eccles.* Tomo XI. num. 90. edendam statuerat *Lud. Antonii Muratorii* Dissertationem, *De more intra Tempia fidelium cadavera humandi*, quae est XVII. ad *Paulinum* pag. 185. Tom. I. *Anecdor. Lat.* Hac igitur Epistola ad *Fabricium* missa, plurimum commendat Cl. Auctor eius institutum edendi laudati *Thesauri Hebraicarum & Ecclesiasticarum Antiquitatum*; simulque gratias agit, quod in eo locum quoque dare censuerit Dissertationi ab se scriptae, *De antiquis Christianorum sepulcris*: optat vero ut & Disquisitionem alteram adiunctam velit, in suis *Anecdotis Graecis* obviam, qua demonstratur, etiam apud Orientales saeculo Christi IV. in more fuisse positam *Christianorum sepulturam intra aedes sacras*, eumque ritum non fuisse deinde ab Imperatoribus Constantinopolitanis sublatum. Addit, & illam de IV. *Temporum Ieiuniis* Tom. II. *Anecdotorum* evulgatam, in eodem *Thesauro* locum habere posse. Mittit interim propensae suae in *Fabricium* voluntatis tesseram, Disquisitionem nempe de *sacrarum Basilicarum apud Christianos origine & appellatione*: „quam quidem, inquit *Reimarus* (65), per modum Epistolae manu Auctoris celeberrimi scriptam ad *Fabricium* occasione vetustae Inscriptionis, sollicito servo”. Estque illa ipsa Dissertatio, cuius infra meminimus inter *Opera inedita* §. v. num. IV. Monenti autem *Muratorio* morem gessit *Fabricius*: quum enim in sua *Bibliographia Antiquaria* (66), eiusdem *Thesauri* delineationem aliquot monumentis locupletatam iterum lectori legendam exhibuisset, ubi ad num. 90. devenit, sic illum inscripsit: *Ludovici Antonii Muratorii Dissertationes duae, De more intra Tempia humandi fidelium cadavera*.

1711. IV. Epistola ad Cl. V. Godefridum Guilielmum Leibnitium de connexionem *Brunsvicensis familiae cum Estensi*. Duas hoc de argumento Epistolas Latinas dedit anno 1711. ad *Leibnitium* noster *Muratorius*,
b ut

(65) *Herm. Sam. Reimar. De Vita & Scriptis Io. Alb. Fabricii*, Commentar. pag. 304. edit. Hamburgi 1737. in 8.

(66) *Fabric. Bibliograph. Antiquar. Cap. IV. num. XI. pagg. 112. 116.*

ut ipsemet testatur (67); quarum quidem secundam *Leibnitius* evulgavit in Tomo III. *Scriptorum Brunsvicensia illustrantium*, Introductioni subiectam. Iamque idem *Leibnitius* aliam de Genealogia Estensi Epistolam Gallice ediderat Hannoverae anno 1695. Num isthaec illa ipsa sit, quam eodem anno 1695. ad *Muratorium* missam fuisse, memoriae tradunt Auctores *Novorum Actorum Lipsiensium*? (68) qui & l. c. testantur laudatam *Leibnitii* Epistolam *Antiquitatibus Estensibus* fuisse a *Muratorio* ingestam, quam tamen nusquam invenias. Addunt praeterea, hanc *Leibnitii* Epistolam *Muratorio* inscriptam, iterum typis evulgatam a *Iohanne Christophoro Harenbergio* in *Historia Ecclesiae Gandershemensis diplomatica*, pagg. 1220. & seqq. tum vero a *Iohanne Davide Koelero* in *Historischen Muntzbelustigungen* ad annum 1736. pag. 164. denique in Volumine III. Epistolarum *Leibnitii* ad diversos, edito Lipsiae a *Christiano Korbolto* ann. 1738. in 8. qui & ibidem rursus edidit nostri *Muratorii* Epistolam ad *Leibnitium* datam, ac Tomo III. *Scriptorum Brunsvicensium* §. xxviii. praemissam.

1716. V. *Lettera di Lamindo Pritanio ad uno de gli Autori del Giornale d'Italia*. Modena 20. Febraro 1716. Huius Epistolae meminimus infra in Not. ad Lib. 1. Cap. xi. pag. 46. *De Ingen. moderat.*; eamque Mutinae primum typis traditam hoc ipso anno 1716. in 12., recudendam curavimus in superiori Epistola ad R. P. *Andream Lugiatum*, nobis apprimere carum.

1719. VI. *Epistola ad V. Cl. Iohannem Burchardum Menckenium*. Mutinae xii. Kal. Decemb. 1719. Ex hac Epistola, Excerpta satis longa exhibet *Petrus Burmannus*, subiecta Praefationi ad Partem 1. Tomi iv. *Thesauri Scriptorum Italiae Graeviani* ab ipso continuati. Vide, sis, quae hac de Epistola observavimus supra ad annum 1698. num. II.

1720. VII. *Epistola ad Cl. V. Iohannem Baptistam Davinium*: De potu vini calidi. Mutinae 1720. Ibid. 1725.

1735. VIII. *Lettera all' Illustrissimo Signor Appostolo Zenone Storiografo di Sua M. Ces. e Catt.* Modena 28. Marzo 1735. Exstat in Tomo x. *Operum Torquati Tassi*

(67) *Antich. Estens.* Tom. I. Prefaz. pag. xxi.

(68) *Nov. Act. Lips.* ann. 1741. pag. 664.

ANNO
CHRISTI
1735. *Tassi*, edito in 4. Venetiis anno 1739. pagg. 235—246.
Ad hanc Operum celeberrimi Poetae Venetam editionem locupletandam, plures eius Epistolas e Codicib. Mss. Bibliothecae Estensis descriptas Cl. Zeno dono dedit *Muratorius*; ex quibus multa observatu digna excerpta, ad T. *Tassum* spectantia, in hanc Epistolam contulit.

1737. IX. *Lettera di Signor Dottor e Proposto Alessandro Mantegazzi. Modena 16. Gennaio 1737.* Huic Epistolae subiicitur eiusdem *Muratorii Iudicium* Latine exaratum, inscriptumque ipsimet *Doctissimo Viro Alexandro Mantegazio Theologo*: de eoque *Iudicio* videndus ipsemet *Muratorius* in sua Epistola VIII. inter *Valdesianas* pagg. 94—95. Utrumque autem huiusmodi *Muratorianum* scriptum prodiit Parmae eodem anno 1737. praefixum Operi in 8. cui titulus: *Giudicio del dottissimo ed eruditissimo Signor Dottore e Proposto Lodovico Antonio Muratori; intorno la Dissertazione Latina; De Ieiunio cum esu carniū coniungendo, del Signor Dottore in sagra Teologia e Proposto della Chiesa Collegiata di S. Michele di Piacenza, Alessandro Mantegazzi: esibito in una Lettera Apologetica al Signor D. Bartolammeo Casali Arciprete di Stadera, in risposta alla Diatriba del Dottor Pietro Copellotti*—Auctor huius Scripti Apologetici fertur ipsemet Vir Clariss. *Alexander Mantegatus*. Anno autem insequenti 1738. in lucem prodiit Venetiis in 8. Opusculum hoc titulo praenotatum: *Dissertazione Theologico-Morale-Critica intorno all'Incompatibilità del Digiuno col Mangiare delle Carni.* In hac vero Dissertatione Responsum occurrit sub initium, exaratum a R. P. *Monti* (69) Mutinensi, e Societate Iesu, Professore Theologiae Moralis in Parmensi Universitate; quo quidem hic Scriptor refutare aggressus est, irrito tamen conatu, doctum solidumque *Muratorii Iudicium*. Si autem Responsi ad *Muratorium* auctor est R. P. *Monti*, teste nupero *Historiae Litterariae Italiae* Scriptore, eiusdem Societatis alumno; quidni & Dissertationis, cuius Pars exstat Responsum illud? Quod si haec ita se habent, quidni porro ipsemet P. *Monti* censendus est auctor & amarulentissimae illius Scriptiunculae Apologeticae, in doctissimum Theologum R. P. *Danielem Concina* intortae, quae

b 2

Lucae

(69) V. *Storia Letter. d' Italia*, vol. II. pag. 363.

1737. Lucae prodiit anno 1740. in 8. sub hoc titulo: *Disfesa della Dissertazione Teologico-Morale-Critica de' Signori Abati Pietro Copellotti e Bartolommeo Casali &c.*

1743. X. & XI. *Lettere due al Signor Giuseppe Aurelio di Gennaro. 15. Febbrajo 1743. e 10. Giugno 1745. Exstant in calce Operis inscripti: Delle viziose maniere del difender le Cause nel Foro: Trattato di Giuseppe Aurelio di Gennaro: pagg. 162. 173. edit. Venetae an. 1748. in 4. Prior enim editio quae Neapoli prodiit anno 1744. in 4. primam tantum harum Epistolarum continet.*

1744. XII. *Lettera al Signor Canonico Domenico Bertoli intorno ad una Iscrizione spettante la Città di Frejus nella Francia. Modena 10. Giugno 1744. In Tomo xxxi. Opuscul. Caloger. pagg. 351---359.*

1745. XIII. *Lettera a S. E. il Signor Lorenzo Brunaffi Duca di S. Filippo ec. Modena 11. Giugno 1745. In Nov. Litter. Florent. 1748. col. 430.*

1748. XIV. *Lettera al Regnante Sommo Pontefice Benedetto XIV. Modena 16. Settembre 1748. Exstat in Nov. Litter. Flor. ann. 1750. col. 762. Huiusmodi Epistolam scribendi Muratorio hinc orta occasio. Sanctissimus D. N. Benedictus XIV. Pont. Max. Epistolam sapientiae ac roboris plenam dederat hoc ipso anno sub die 31. Iulii ad Episcopum Terulensem Hispanae Inquisitionis Maiorem Inquisitorem, qua illum hortabatur, ut Historiam Pelagianam & Dissertationem super quinta Synodo Oecumenica, editas a clarae memoriae Henrico Cardinali Norisio, in Indicem Expurgatorium Hispanum nuper ingestas perinde ac si aliquid Baianismi aut Iansenismi redolerent, prout Auctor Bibliothecae Iansenisticae immerito autumavit, quamprimum expungendas curaret: eoque nomine Sapientissimus Pontifex plura in medium attulit prudentis oeconomiae exempla, qua semper usum Supremum Sacrae Romanae Congregationis Indicis Tribunal, a proscribendis virorum doctissimorum Operibus aliquando temperavit. Quum autem Summus Pontifex ea inter nomina illustria, Tillemontii, Bollandistarum (70), Bossueti Episcopi Mel-*

(70) Ad praestantissimos Patres Bollandianos quod attinet, in hisce litteris Pontificiis memoratos, exstat Epistola Sanctissimi Domini Nostri Domini Papae Benedicti XIV. ad Presbyteros Societatis Iesu, qui Acta Sanctorum edunt Antuerpiae, una cum Responso eorumdem ad

ANNO
CHRISTI
1748.

Meldenfis, & illud recensuerit *Ludovici Antonii Muratorii*; his ad Auctorem nostrum delatis, quam maxime indoluit, veritus ne in tanta Operum copia ab se editorum, aliquid Fidei aut Religioni minus consonum sibi excidisset. Quare anxius & sollicitus laudatam scripsit Epistolam. Verum clementissimus Pontifex ne animum desponderet doctus & humilis filius, perhumaniter ad ipsum rescripsit die 25. Septembris eodem anno 1748. eumque paterne consolatus, inter alia haec habet: *Quanto si era detto nella nostra Lettera all' Inquisitore di Spagna in ordine alle di lei Opere, non aveva che fare con la materia delle Feste, nè con verun Dogma, o Disciplina. Il contenuto delle Opere che qui non è piaciuto, nè che ella poteva mai lusingarsi che fosse per piacere, riguarda la giurisdizione temporale del Romano Pontefice ne' suoi Stati ec.* Quod quidem Summi Pontificis responsum, amorem & aestimationem adversus *Muratorium* spirans, in iisdem *Nov. Litter. Flor.* ann. 1751. col. 406. occurrit. Utramque autem Epistolam exhibet etiam Auctor anonymus *Opusculi Lucae editi*, sicque inscripti: *Apoteosi Muratoriana, o sia Monumento per la dottrina, pietà e religione del Proposto Lodovico Muratori, esposto per lettera al Signor . . . dal Signor . . . Edizione seconda 1751. in 4. pagg. 8.*

----- XV. *Epistola ad doctissimum Virum Iohannem Candonici. Mutinae Nonis Iunii 1748.* Nimirum auctor hic est *Vindiciarum Augustinianarum ab imputatione Millenarii*, quae Cremonae prodierunt anno 1747. in 4. earumque meminimus infra in *Not. ad Libr. III. Cap. xv. pag. 279. De Ingen. moderat.* Exstat autem haec *Muratorii* Epistola in laudatis *Nov. Litter. Flor.* ann. 1748. col. 796.

1749. XVI. *Lettera al Signor Abate Girolamo Tartarotti. Modena 18. Giugno 1749.* Gratulatur pererudito Auctori de Opere inscripto: *Il Congresso Notturno delle Lammie*, hoc ipso anno Roboreti, seu potius Venetiis, typis impresso in 4. Edita primum haec Epistola in *Nov. Litter. Flor.* ann. 1750. col. 271. deinde recusa pag. 229. alius Operis ab ipso Cl.

ad eundem Sanctissimum Dominum Nostrum, Antuerpiae typis impressa apud Bernardum Albertum Vander Plafche 1751. cum Praefatione Editorum ad Lectorem. Utramque autem Epistolam legere est etiam in Histor. Litter. Ital. vol. III. pagg. 359. 373.

Cl. V. Venetiis evulgati anno insequenti 1751. in 4. hoc titulo praenotati: *Apologia del Congresso Notturmo delle Lammie.*

XVII. *Lettera al Signor Conte Ferdinando Scotti sopra la Comunione nella Messa.* Haec autem nusquam mihi visa.

XVIII. *Lettera al Signor Conte Giuseppemaria Imbonati, in lode del Signor Abate, Francesco Puricelli Milanese, celebre Poeta.* Meminit huius Epistolae Cl. Iob. Lamius in suis Nov. Litter Flor. ann. 1751. col. 42. Opus recensens eiusdem Puricelli Mediolani editum in 4. pagg. 219. cui titulus: *Rime dell' Abate Francesco Puricelli ec.*

XIX. *Lettera al Signor Abate Angiol. Maria Bandini sopra l'Obelisco di Campo Marzio, fatto scoprire dal regnante Sommo Pontefice.* Exstat in calce Dissertationis de eodem Obelisco ab ipso Bandino V. Cl. nuper edita.

XX. & XXI. *Lettere due al Signor Giuseppe Pecci.* Utraque exstat in Opere Neapoli evulgato anno 1742. in 12. pagg. 103. sic inscripto: *De i Pregi della Lingua Greca, Prolusione di Giuseppe Pecci, dedicata all' Illustrissimo e Reverendissimo Sig. Conte, Proposto e Bibliot. ec. il Signor Lodovico Antonio Muratori.* — Ex iisdem Nov. Litter. Flor. ann. 1751. col. 389.

§. IV.

OPERA POSTHUMA.

1750. I. **D**E i Pregi dell' Eloquenza Popolare, esposti da Lodovico Antonio Muratori. In Venezia 1750. in 8.

1751. II. *Dissertazioni sopra le Antichità Italiane, già composte e pubblicate in Latino dal Proposto Lodovico Antonio Muratori, e da esso poscia compendiate e trasportate nell' Italiana Favella. Opera postuma, data in luce dal Proposto Gian-Francesco Soli Muratori suo Nipote. In Venezia. Tomi III. in 4. Opus plane egregium, integrum exhibens praeclarum illud inscriptum: Antiquitates Italicae medii aevi; si authentica Documenta excipias, quae ibidem gravi Lectorum incommodo Dissertationum contextum interfecant: quin & istud alicubi auctius, & ad historiae fidem*

fidem exactius reddidit Cl. Auctor, semper in dies politior & doctior factus. Vide supra §. I. *Opera separatim edita*, sub num. xxix.

§. V..

OPERA INEDITA.

I. **D**issertatio de Barometri depressione. Ad R. P. Bacchinium.

II. *Dissertatio de Graecae Linguae usu & praestantia*. Anno 1693. litteris tradita. Ad Nobiliss. V. Gilbertum Borromaeum.

III. *Dissertatio de primis Christianorum Ecclesiis*. Anno 1694. illustri Praesuli Marsigli inscripta.

IV. *Dissertatio de sacrarum Basilicarum apud Christianos origine & appellatione*. Anno 1709. litteris consignata. Vide, sis, supra *Epistolarum* recensionem §. III. num. III.

V. *Dissertatio de Codice Carolino, sive de novo Legum Codice instituendo*. Ad Augustissimum Carolum VI. Imperatorem.

VI. *Panegyricus Ludovico XIV. Christianissimo Galliarum Regi*. Anno 1694. litteris exaratus.

VII. *Seconda Risposta intorno alla Diminuzione delle Feste*. De hac verba fecimus supra ad annum 1748. num. XLIV.

VIII. *Sette Lezioni Accademiche sopra varj Argomenti, recitate in diverse Accademie*. Ab anno 1692. & deinceps.

IX. *Lezioni di Filosofia Morale per istruzione di un Principe*. Has puto Muratorio conscriptas, quum Serenissimus Raynaldus I. Mutinae Dux ipfimet Mediolano in patriam revocato anno saeculari 1700. postmodum suum filium natu maximum Franciscum Mariam Philosophia Morali excolendum tradidit.

X. *Quattro Scritture Legali Italiane*.

XI. *Sette Discorsi spettanti agli Ecclesiastici, recitati in occasione degli Esercizj spirituali*.

XII. *Discorsi delle Novene del Natale, per gli anni 1718. 1719.*

XIII. *Esposizione del Pater noster*.

XIV. *Parafasi dei Salmi*. Ad finem usque non perducta.

XV. *Va-*

XV. *Varie Poesie*. Iis iungendae quae in variis Collectionibus exstant.

XVI. *Lettera scritta in nome di una Signora Inglese Cattolica ad un Inglese Protestante, Congiunto di essa.*

XVII. *Il Carteggio Letterario*. Ab anno 1693. ad annum 1750.

Heic autem subsistimus. Interea LUDOVICI ANTONII MURATORII, immortalis plane memoriae Viri, cuius Opera nobis haecenus recensita, *Vitam* luculenter scriptam ac eiusdem *Epistolarum* amplissimam Collectionem sollicitè propediem expectamus a V. Cl. Iohanne---Francisco Soli---Muratorio eius Nepote; qui huiusmodi nostrae scriptiunculae cum errata corriget, tum defectus plenius supplebit: quod sane nunc in antecessum non tantum aequo, sed & lubenti animo nos laturos testamur.

Errata graviora in *Epistola* &c. sic corrigito.

Pag. iv.	lin. 34.	antem	autem.
Pag. ix.		Verba Not. (7)	Vid. Catal. &c. iungenda sunt Not. (8) post pag. 46.
Pap. xii.	lin. 42.	sancti	sancti.
Pag. xiii.	In Not. (14)	num. xxii.	num. xxi.
Pag. xxviii.	lin. 10.	quae, &	, quae &

Errata in *Notis* sic corrigito.

Pag. 46.	lin. 5.	anni 17 6.	anno 1716.
----	lin. 6.	positum.	positam.
Pag. 72.	lin. 9.	afferebant.	efferebant.
Pag. 95.	lin. 1.	Antonium.	Antoninum.
Pag. 103.	lin. 1.	addita num.	addita: nam.
Pag. 142.	lin. 3.	est recusa.	Latine est recusa.
Pag. 180.	lin. 1.	ad unum	ad unam.

DE INGENIORUM MODERATIONE IN RELIGIONIS NEGOTIO. LIBER PRIMUS.

CAPUT PRIMUM.

Veri & Boni præstantissima natura. Nullum Verum est, quod quærere suapte natura non liceat, & discere non sit honestum. Quæ sententia ab objectionibus liberatur, & sancti Augustini auctoritate firmatur. Veritatum duplex genus: alterum scientiam, alterum persuasionem parit. Ordo quidam inter Veritates. Quæ potissimum ad Religionem spectant, investiganda.

DE Vero ac Veritate locuturi in hoc opere, nulla nobis erit quæstio de Veritate illa, quæ inter morum Virtutes connumerata, Justitiæ in hominum commercio retinenda plurimum conducit: Veracitatem peculiari & commodiori nomine appellamus; eaque sita est in concordia enunciationis externæ cum interno judicio nostro, nempe quum lingua menti respondet, & fallere nolumus alios, quamvis fortasse nos inficii vel judicando, vel loquendo fallamur. Aliorum sit de hujusmodi Virtute disputare. Nos illius usum retinentes, de Vero agimus, sive de Veritate, quæ rebus ipsis inest, & Philosophiæ, Theologiæ, Eruditionis, aliarumque Scientiarum & Artium est scopus. Atque de isto Vero, cujus ditio latissime patet, ita heic agendum est nobis, ut omissis supervacaneis utiliora solum ac necessaria tractentur. Erit igitur nobis ista divisio. Primo investigabimus, quæ futura sint jura & frena quærentibus Verum; tum quæ tradentibus, sive alios Veritatem docentibus.

Quærere autem Verum alicujus rei, nihil aliud est ex Eruditorum sententia, quam utrum, & qualis aliqua res sit, investigare. Verum invenire, nihil idem aliud est, quam utrum, & qualis sit aliqua res, deprehendere. Quorum quidem primum nobis ratione utentibus unice consentaneum est, alterum vero plane jucundum. Immo tota ratio bea-

tæ vitæ ac felicitatis, ad quam a natura instituti, volentes nolentesque contendimus, & per solam Christianam Fidem demum pervenire possumus, in cognitione Veri, atque amore Boni consistit. Bonum enim & Verum in Deo veluti in suo centro existunt, sive ut congruentius loquamur, Deus est ipsa Veritas ac Bonitas, quippe de se ipso ait: *Ego sum via, veritas, & vita.* Joann. xiv. 6. Quum autem æterna Dei clementia mundum condere voluerit, hominemque constituere tam admirabilis operæ spectatorem, Verum quoque & Bonum effudit in cunctas creaturas, ut quidquid esset, verum esset; & quidquid verum esset, saltem quatenus est verum, bonum etiam esset. Deinde humanos animos stimulis ingenitis ad quærendum Verum & Bonum incitavit; ac proinde quemadmodum in illud motu perpetuo intellectus fertur, ita & in istud humana voluntas. Hinc Tullius lib. i. Tuscul. Quæst. Inest, inquit, mentibus nostris insatiabilis quedam cupiditas veri videndi; & lib. i. Offic. In primis est hominis propria veri inquisitio atque investigatio. Quod quum invenire nobis contingit secundum regulas a Christiana Fide præscriptas, tunc in terris felicitatem illam nobis inchoamus, quæ summa, perfecta, atque æternum duratura aliquando speratur in cælis.

Inquirendum igitur esse Verum, & natura suadet, & ratio docet. Nullum autem Verum esse arbitror in tanta varietate humana-

manarum divinarumque rerum, quod generatim loquendo querere nobis non liceat, & invenire non sit honestum. Paradoxum id prima fronte nonnullis forte videatur animo volventibus, quæ & quanta mala passim fluant e notitia quarundam Veritatum. Sed non secus statuendum ostendit veritatis ipsius natura. Nam quodcumque verum est, si mente percipiatur, intelligentiam vel scientiam parit in nobis, animumque nostrum, luce sua modo parum, modo multum, sed semper aliquantulum, illustrat: quod certe homini semper est optimum. Et quis amabo neget, ignorantiam inter mala perniciose referendam? At istud malum, cuius nemo est expers, ab una intelligentia ac scientia depellitur, hoc est a veri cognitione. Proinde necesse est, Veritas ejusque possessio, bona sint maxime expetenda. Et sane quando nobis contingunt, ad Sapientiam instruunt animum, propioresque nos faciunt (quantum licet post tantam primi parentis ruinam) illi beatissimæ conditioni & mentis vivacitati, quam & nos consecuturi fuisset, nisi unus ille peccasset. Quod etiam evidenter elucet ex eorum beatitudine, quos cælo Deus donavit. Quidquid enim mortalium genus intellectu consequi frustra cupit, immortalibus iis spiritibus apertum est in Deo, beatamque illorum sortem mirum in modum auget ac perficit. Neque miseræ, ut est apud nos, ignorantia, ullus esse aut excogitari locus potest in tranquillissimo illo scientiæ & veritatis Regno.

Non defuturos tamen puto, qui hac in re hæsitent nobisque occurrant his fortasse rationibus. Bona quoque sunt omnia quæ sunt; & boni amor non Deo solum naturalis, sed etiam homini ipsi est insitus, nostramque potissimum in æterna vita felicitatem constituit: Nihilominus multa sunt delectabilia atque utilia bona, quæ amare homini in terris sit nefas, & fugere atque execrari honestissimum. Vicissim igitur Veritates occurrere possunt, immo etiam occurrunt, rectis probeque instructis mentibus omnino evitandæ, utpote quæ nihil aliud, si percipiuntur, adferre possint, quam perniciem animis ad sublimiora tendentibus. Et cui, quæso, tam parum cordi sit pudor, ut honestum censeat, tot vera facta, ac probra discere, quæ umquam peregit ingeniosissima in vitiis hominum quorundam Luxuria? Male procul dubio fecam ageret, qui facultate oblata noscendi, quæcumque in secessu Capreeni abs Tiberio Cæsare perpetrata fuerunt, menti suæ committere veller, neque averfaretur noscere *fellariam sedem arcanarum libidinum*, ut Suetonii verbis utar, & *monstrosos concubitus a spintrius*

excogitatos, & omne genus libidinis, in quod se effudit impurissimus ille Princeps. Non esset hoc illustrare, sed fœdare legentis intellectum, & quisque bonus nefandæ hujus veritatis potius ignorantiam quam scientiam sibi optet. Ad hæc, multa quidem mendacia, & fallaciæ innumera, sed aliquæ tamen fortassis veritates in Magica Arte veneficiorum cationumque magistra habentur. Eas vero discere, immo vet attingere, justissimis legibus vetantur homines: quod & de aliis hujusmodi rebus dicendum succurrit. Itaque nihil minus verum videatur, quam quod nulla sit veritas, ad cuius inquisitionem convertere animum, ad cuius inventionem latari nobis non liceat.

Sed heic distinguamus oportet jura Veri & Boni, & quantum spectat ad humanam naturam, & ad honestæ felicitatis consecutionem. Veri commercium cum solo intellectu nostro esse potest; Boni vero cum voluntate, ut cum Peripateticis loquar. Ejus natura poscit, ut intelligatur; istius, ut ametur. Et quamquam intelligamus ipsum Bonum, tunc etiam non aliud quam verum intelligimus, hoc est animo percipimus veritatem alicujus rei, prout vere est aut honesta, aut utilis, aut delectabilis. Rursus amamus Verum, sed illud amamus sub specie boni, & prout bonum est. Quum igitur naturale sit homini verum intelligere, & bonum appetere, seu amare, nullum est Verum, quod noscere; nullum est Bonum, quod amare ex natura sua nobis non liceat. Sed postquam in calamitatem maximam, quam nemo non sentit, conjuncta est hominis natura, tum factum est, ut duo turbarent, perverterentque sapientissime nobilem cursum Intellectus & Voluntatis nostræ. Ista duo sunt, Falsum & Malum, quorum uno Intellectus, ut ita dicam, corrumpitur ac læditur, altero Voluntas. E Falso in intellectum error manat, quum nempe vera pro falsis, falsa pro veris accipimus & credimus. E Malo in voluntatem profluit peccatum, quum videlicet bonum tamquam malum fugimus, malum vero tamquam bonum amplectimur & amamus. At sicuti affirmare cogimur, cum notitia veri numquam mentis adesse errorem, ita nihil dubitandum est, quin & inde abesse possit voluntatis peccatum. Nam quando alicujus malæ ac inhonestæ rei veritatem discimus, non continuo malum eligimus, sive diligimus; sed illius rei veritatem, ejusque veritatis cognitionem amare in nobis possumus, simulque rei malitiam, deformitatem, ac vitiositatem voluntate averfari & odire in aliis. Quare non ex natura sua Verum nocere potest, sed ex pravitæ tantum hominis bono abutentis; atque ea ratio-

ne,

ne, & nos concedimus, esse posse quasdam circumstantias, quibus positus nefas sit homini quasdam Veritates perquirere; quum videlicet ista in pravam finem perquiruntur, aut verisimile periculum subest, ne infirmitatem animi discentis percepta Veritas ad malum trahatur, aut etiam sollicitet. Ita & bona sunt, quæ positus quibusdam circumstantiis male ab homine eliguntur, & recte a Ratione verantur. At id non accidit, quod Verum & Bonum mala umquam sint ex natura sua, sed quod Concupiscentia nostra iisdem abuti possit, aut abutatur contra ordinem a Deo constitutum, & a ratione, legibus nobis significatum.

Nihil est ergo, quod libidinose voluptatis flagitia in medium advocemus, ut ex eorum foedissimo aspectu Veritatem interdum sordere ostendamus. Certe ista curiose rimari aut periculum, aut crimen erit. At ne in istis quidem mala dicenda est spectata in se Veritas, quæ semper honesta, semperque utilis esse potest, siue sit, & cognoscatur in vitiis, ut ab iis fugiamus, siue in rectis operibus, ut ad ea imitanda festinemus. Quippe in his, uti & in cognitione cuiusque alius rei nefaria flagitiosaque, duo attendenda sunt, Verum & Malum. Istud, quia voluntati perniciosum, perpetuo abhorrendum, nobisque evitandum: illud, quia erudiendo intellectum scientiam parit, numquam, si spectetur in se, improbandum. Quamquam igitur nemini auctor sim, ut sine discrimine & moderatione in cuiuscumque Veri inquisitionem incumbat, attamen affirmandum reor, quidquid mali nonnumquam importat cognita Veritas, non Veri naturæ optimæ tribuendum esse, sed corruptioni humanæ naturæ, quæ sibi parum cavens medicinas in venena convertit. Idque exemplis etiam constat. Nam si libidinis, quam (* nobis) opposuimus, arcana cognoscere nefas esset, ratioque interdiceret, pessime profecto de nobis mererentur, gravemque honestis legibus inferrent injuriam, qui disciplinam morum prosequuti, Latinis litteris tor experimenta luxuriæ consignarunt, omniumque vitiorum, ut ita dicam, latebras excussere. Deinde sibi male prospicerent, quicumque Catholico in Clero aures quotidie commodant poenitenti populo sua crimina accusanti. Ingenti demum periculo obnoxium foret eorum munus, qui Magicis artibus, aliisque criminibus evertendis præstant; neque enim fieri potest, quin plurimum scelus veritatem discant, dum damnant. Sunt quidem, quibus non satis probatur institutum & zelus

Theologorum quorundam proferentium in lucem tot probra luxuriæ, quum in eorum Libris non improbi minus ad malum, quam probi erudiantur ad bonum. Sed ad propositum nostrum scire hoc sufficit, alia utique esse discendi veri, alia tradendi jura. At certe Sacerdotes & Magistratus in Ecclesia Dei constitutos ad audiendas piorum Christianorum confessiones, & ad eliminandas Magicas Artes, aliaque populorum flagitia, nemo sanæ mentis insimulet eo nomine, quod veritates quasdam ediscant, quas ignorare præstet, quam scire. Discunt ii Medicorum more vulnera & vitia, quæ in aliis sanent, in se non admittant; & dum alienæ profunt voluntati, non metuunt suæ.

Quæ hæcenus deduximus ad commendandam Veritatis indolem, semper in se honestam, & nostro solum vitio interdum perniciosam, multorum auctoritate confirmari possunt. Unus tamen instar omnium erit mihi S. Augustinus. Quærit ille Cap. i. lib. i. de libero Arbit. num quid mali esse possit disciplina, seu discere, quod discipulorum est, uti Magistrorum doctrina, siue docere. Quis audent, respondet Evodius, dicere malam esse disciplinam? Mihi bonum videtur. Cui Augustinus: Bene sane, siquidem scientia per illam datur, aut excitatur; nec quisquam nisi per disciplinam aliquid discit. Ubi vero addidit, se arbitrari, nulla mala, immo nihil nisi bonum, per disciplinam percipi, frustra querendum ait, a quo male facere discamus; siquidem non discuntur mala; aut si discuntur, vitanda, non facienda discuntur. Quum tamen Evodius dubitare videretur, aliam esse disciplinam, per quam bene facere, aliam per quam male facere discamus: Saltem, inquit Augustinus, intelligentiam non nisi bonum putas. Istam plane, reponit Evodius, ita bonam puto, ut non videam, quid in homine possit esse præstantius, nec ullo modo dixerim aliquam intelligentiam malam esse posse. Hinc Augustinus dicere pergit: Si ergo omnis intelligentia bona est, nec quisquam qui non intelligit, discit: omnis qui discit, bene facit; omnis enim qui discit, intelligit; & omnis qui intelligit, bene facit. Dum autem intelligentiam quamlibet Augustinus laudat, utique intelligentiam, disciplinamque Veri significat; neque enim Falsum disci intelligere proprie dicitur. Itaque perspecta institutione naturæ ambigendum non est, quin generaliter loquendo liceat homini Verum quodvis indagare, sibi que etiam de illius inventionem gratulari, dummodo alte in animis nostris hæreat semper

A. 2.

per

* Præcedentes editiones constanter, de nobis. In postrema tantum deleta præpositio. Cur autem superioribus addita, viderint Lectores.

4
per effectum istud: *Bonum quidem esse omnia scire, sed non omnibus uti; & Veritatum earum non esse nobis curiose comparandam notitiam, quæ illustrare quidem intellectum possint, sed voluntati perverſæ faces simul ministrare ad flagitia.*

Nunc progrediamur. Amplissima Boni & Veri familia in quamplurimas classes dividitur. Nos ceteris divisionibus dimissis, & de solo Vero loquentes, Veritatem nunc dividimus in duas acies. Siquidem altera est Veritas, quæ scitur; altera, quæ creditur. Priorem in nos immittit accuratus usus externorum sensuum, ubi ad eorum fidem accedat examen, atque consensus rationis, aut quando illam ipsa ratio detegit, adhibitis in consilium & præsidium artibus, omnibusque Logices, & Scientiarum documentis. Alterius Veritatis, quæ creditur, compotes nos faciunt probabiles & verisimiles rationes, aliena auctoritas, seu famæ traditio non temeraria, ad nos transiens per Historias germanas, per majores & æquales nostros fide dignos, perque alia humani commercii subsidia. Ut autem posteriorem hujus Veritatis notitia solet appellari Persuasio, cujus tamen interdum ejusmodi est vis ac pondus, ut firmitatem, assensumque in intellectu non minorem, quam altera obtineat & exigit; ita prioris Veritatis cognitio strictiore vocabulo Scientia nuncupatur. Nihil enim moramur, quid Arceſilas, quid Carneades, & Pyrrho cum toto Scepticorum Academicorumque grege obloquantur, qui quum ceterorum Philosophorum cautissimi esse vellent, aut videri affectarent, omnium ineptissimi evaserant, pejora deliria amplexi; nam sublata proterve omni Scientia, ne hoc quidem, quod certe par erat, fieri cum Socrate amarunt, se hoc unum scire, quod nihil scirent. Horum sententiam & tempus exarmavit, & ratio recta dudum confecit, nostrisque præcipue temporibus ridendam exhibent tot Artes, disciplinæque late regnantes. Et sane, ut cum Lactantio loquar lib. 3. cap. 6. div. Inst. *Nos omnia scire non possumus, quod est Dei: at neque omnia noscere, quod pecudis. Est aliquid medium, quod est hominis, idest Scientia cum ignorantia conjuncta & temperata.* Illud quidem, sed non sine dolore, fatendum est, in comparatione ignorantia perquam curtam fuisse, semperque fore, hominibus supelleſilem Scientia. Quemadmodum enim honesta bona, quæ amanda sunt nobis, facile noscuntur, difficile amantur; ita & Verum, quod noscendum sciendumque nobis esset, facile ab omnibus appetitur ac amatur, ac difficile invenitur & noscitur. Nihilominus multas Veritates heic intelligi & sciri, nemo nisi invetecundæ fron-

tis neget, nisi mentis infirmæ non sentiat. Latius longiusque etiam patet earum Veritatum campus, quas non scimus quidem, sed credimus, Opinione scilicet, non Scientia ducti. Medium vero inter Persuasionem & Scientiam, tenere locum, & cum utraque participare videtur Fides, quæ Religionis veræ sēma persuasio est. Accedit ista ad prioris naturam, robore vero vel ipsam superat Scientiam, quippe e cælo delapsa, divinaque auctoritate nixa, animos hominum beatissime allicit & vincit, ibique tali insidere vi solet, qualem nulla hominum violentia, nullus mortis terror vincere aut infirmare deinceps possit. Uti vero in dilectione bonorum, ita etiam inter tam diversas Veritates hic ordo constitutus est, ut infimum pretium & locum obtineat, quæ ad Corpus pertinent infra nos positum; medium, quæ ad rationalem Animam; supremum vero, quæ ad beatam immortalitatem animæ corporisque olim resurrecturi spectant. Et quum nihil sine ordine aut pulchrum, aut perfectum esse possit, tum præceptis suis Deus conditor, tum ratio magistra, & natura nutrix interna pulsatione nos ad hunc ordinem in Veritatis investigatione servandum quotidie impellunt atque hortantur. Nempe ante omnia, ut in Evangelio præcipitur, *querendum est Regnum Dei*, ad quod studium refertur in primis Veritatum illarum inquisitio & cognitio, quibus ad regnandum cum Deo aptissimi efficimur. Deinde Eruditio animi, Scientiarum splendor, atque humana Sapientia præ ceteris deligenda atque æstimanda sunt, ne qui ratione bestias superamus, miserabili ignorantia nos ad illarum conditionem demittamus. Postremo comparandæ Veritates, per quas corporeæ vitæ creari possit incolumitas, ornamētum, atque honesta voluptas. Sed quota pars hominum est, quæ eximius iste ordo servetur? Eorum plerique toti sunt in inquirendis infimis veritatibus, nihilque solliciti de illustrando benèque informando per Sapientiam animo, totam felicitatis rationem collocasse videntur in Scientia & usu voluptatis corporeæ, commodisque terrenæ vitæ. Alii vero ita se quibusdam Scientiis, disciplinisque liberalibus tradunt, atque ita in iis habitant, ut, si non contemnere, at oblivisci certe videantur potissimum humanæ vitæ negotium. Si Græcarum, Romanarumve Antiquitatum peritos, si humani Juris, aut Physicæ, aut Geometriæ se scientissimos, si in mitioribus Litteris se ingeniosos, & in disputationibus acutos efficere & prodere possunt: tum sibi mirifice plaudunt, facileque seponunt omne studium Veritatum illarum, quarum Scientia & meditatio probos in hac vita,

ta, beatissimos in altera homines facit. Ab utrisque igitur peccatur, non propterea quod infimis aut mediis Veritatibus dent operam, (verum enim discere ex sua natura malum non esse jam constituimus) sed quod in summis quoque addiscendis & contemplandis, parem, sive maiorem non ponunt operam, ordinemque divinitus constitutum aut tanta socordia possident, aut tanta ambitione everunt. Hinc Augustinus in lib. de util. credendi, cap. 11. *Intelligere, inquit, semper sine vitio est. Intelligere magna, & honesta, vel etiam divina, beatissimum est. Intelligere autem superflua, nihil nocet, sed fortasse discere nocuit, quum tempus necessariorum occuparent.*

In tanta ergo Veritatum copia distinguenda praesertim sunt delectabiles a necessariis. Nam delectabilium quidem Veritatum ignorantia laude saepe careat, numquam culpa censeatur; ignorare vero necessarias Veritates, non tantum culpae datur, sed etiam in maximas miseras hominem devolvere solet. Quare a nemine prudente vituperabitur, qui canendi, pingendive, ciborumque Apiciana industria parandorum scientiam negligat, tamen multa inde corpori obvenire possit delectatio; contra vero desipere dicatur quodammodo, qui quid corpori noceat, quid valetudini sit necessarium, quave pericula immincant, plane ignoret, & discere nolit. Quis non sentit, quantopere corporis nostri curam nobis natura commendat? Eius profecto societatem odisse, & sine gravi consilio, aut sine vera Fidei Virtutisque conservandae causa, nos ab ipso liberare, infirmi nimium & aberrantis animi est, legibusque adversatur a Deo, atque a natura positae. Simili ratione vitio nobis nequaquam veritatur, si a Mathematicis Disciplinis, si ab Artibus liberalibus, si ab Historiae profanae Physicaeque studio abstinemus, quamvis ingenti cum delectatione hisce adminiculis excolatur animus, & amplificetur rationis regnum. Et contra nemo nos excusatos habeat, ubi ignoremus, & cognoscere nolumus, quae officia, quae virtutes, qui mores exigantur a legibus, tum ad prudenter honesteque vivendum, tum ad continendam societatem humanam. Ex quo enim nos natura fecit, non bruta, sed ratione utentia animalia, neque solitarios esse voluit, sed propinquis, amicis, civibus, cete-

risque mortalibus per domos, per urbes, per diversa jura & commercia conjunxit; tunc imposita nobis necessitas ea noscendi atque intelligendi, quae honestatem vitae alant, quae prudentiam adferant, quae nos in omni officiorum genere peritos expeditosque efficiant.

Nihil autem hominibus magis futurum est cordi, quam ea perspecta habere, quibus erudimur in veri Dei Religione. Ad beatam aeternitatem nos perducere potest una Religio, nimirum credere, quae de Deo credenda sunt, & Deum colere ac amare eo cultu & amore, quem ipse nobis praescripsit. Itaque quum Religio vera, tum singulae istius Religionis veritates praeter omnibus inquirendae sunt nobis, inter quas tamen aliae necessariae, aliae utiles tantum & delectabiles. In comparatione istius Veritatis quidquid splendoris, quidquid utilitatis in humanarum Disciplinarum curriculo habetur, inane est, & flocci facendum, ut non injuria insipientissimos omnium & infelicissimos appelles tot veteres Philosophos ac Sapientes, quos aeterna quidem fama nobis commendavit, ignorata autem sive contempta Religio vera abjectissimos in oculis Dei constituit. Quod si tantum est Religionis negotium, ut cetera praeter illo negligenda, & posthabenda videantur; dubium non est, quin omnem ad illius veritatem assequendam convertere debeamus cogitationem & curam, atque adeo sit enitendum, ut ne quum totam litteris & veritatis inquisitioni vitam dederimus, id unum adhuc nobis recte ediscendum, quod unice scire juvat, & probe tenere necesse est. Atque hoc quidem nobis de Veritate scribere volentibus in primis ante oculos erit. Nam Religionem veram, aut quod illam fatis non inquirant, atque ideo ex inertia, ignorare solent homines innumeri: aut quod nimium inquirant, & ingenii ambitione in transversum agantur, perdere interdum possunt. Quid itaque juris habeat, & quos fines habitura haec sit humanorum Ingeniorum meditatio, in posterum differetur; & si quid proditum fuerit, quo non solum ad necessarias Religionis veritates credendas, sed etiam ad reliquas ejusdem utiles & delectabiles veritates erudite pertractandas, tutior ac planior via demonstraretur: neque nos suscepti laboris, neque alios lectionis adhibere fortasse poenitebit.

Ut Religio vera noscatur, an a dubitatione sit instituendum iter. Dubitandi necessitas, ut error evitetur; & pericula, ne Veritas ammittatur. Prudens dubitatio commendata, & temeraria vero repudianda.

A Peruimus amplissimum campum humanis Ingeniis, quum nullum esse Verum diximus, quod honestum ex sui natura non sit investigare & cognoscere; simulque posuimus, Verum, quod ad Religionem pertinet, non honeste solum posse queri, sed necessario querendum, sciendumque esse. Quod si querere veram Religionem oportet, consequens est etiam, ut adhibere liceat ac oporteat rationem querendi omnium aptissimam, per quam quaesita inveniatur. Jamque nonnulli accedunt, quibus nulla fortasse opportunior occurrat ratio, quam a dubitatione instituere inquisitionis iter. Quo enim modo veram Religionem querere, & assequi possint homines, nisi primum dubitare incipiant, utrum Religioni vera nomen jam dederint, an in errore versentur, & dubitando investigent, inter tam varias a populis usurpatas Religiones quanam sit falsa, quanam sit vera Religio? Et ista sane inquirenda Veritatis ratio, qua mens humana omnibus anteceptis opinionibus valedicens, nulli rei, nisi perspicuis argumentis probata assentitur, a Socrate manavit, & ab Academicis, aliisque Philosophis summi opere laudata, proximique praeterito seculo a Cartesio potissimum instaurata, ac temperata, nunc utramque recentium Philosophorum paginam implet, quippe quae ad verum inveniendum, aut saltem ad errorem evitandum, non parum conducatur. Ex horum ergo sententia consequi videretur, nefas non esse Religionem suam in dubium revocatam expendere. At aliis secus videbitur; nam ubi de Religione omnibus relinquatur dubitandi facultas, mirum est, quot Religioni verae excidia creari possint, & quot erroribus janua aperiatur. Qui dubitare incipit, animoque statuit, nonnisi evidentibus & perspicuis rebus assensum dare, & ubique ne fallatur timet; aut aeternum de omnibus dubitaturus est, quod Scepticorum filiis accidit; aut multum quidem falsi, sed una cum eo multum etiam veri excinder ac repudiabit: quod ambrosius ingenii non sine ingenti infelicitate plerumque contingit. Praeterea quicumque in Religione vera titubare coepit, & de sua fide incertus esse, jam infidelis est, & certo bono renunciat, ut incertum exquirat. Quae quum ita sint, & quum unicuique persuasum sit, ve-

ram esse Religionem suam, ceteras autem falsas: nemo proinde sibi licitum arbitrabitur, fidem suam in dubium revocare, bellumque erroribus indicere, quos tamen convellere non possit, si religioni sibi ducat, incipere de ipsa Religione dubitare.

Itaque in ipso argumenti suscepti vestibulo jam nobis gravissima impedimenta occurrunt, a quibus nisi nos expediamus, omnis progrediendi spes sublata videatur. Id autem praestitum facilius ibimus, postquam nonnulla praemiserimus utilissima quaestionis dirimenda perquam necessaria. Primo igitur ex omnium consensu liquet, naturale ac universale hominibus desiderium esse, & jus evitandi erroris, aut expellendi, quum illum incaute induerint. Etenim errare, & falsum credere, ex ipsa naturae institutione contrarium est homini, eumque in maximas, atque etiam aeternas calamitates protrudere potest. Secundum dicimus, ex hoc jure alterum effluere, nempe licere cuicumque iis uti subsidiis, quae tum ratio, ac natura, tum honestae artes a sapientibus doctisque viris excoltae tradiderunt, ut per illa vitari, deponere possit error. Immo Scientiae Artesque ipsae nihil aliud fere sunt, quam hujusmodi subsidia. Ipsae tamen Artes ac Scientiae aliis indigent peculiaribus subsidiis, quibus se suosque cultores arctius regant. Si secus fecerint, interdum erroris, non veritatis, magistrae evadunt, & infida ad verum dignoscendum, erroremque auferendum, subsidia fiunt. Criteriis veritatis nuncupamus hujusmodi peculiaribus subsidia, eorumque scientiam appellare Criticam possumus, si hoc nomen latius, quam soleat, usurpare placet. Excurrunt autem criteriis per quamlibet Scientiam, & Artem, eorumque ope quid certum, quid probabile, quid dubium, quid fictum ac falsum sit, ubique rimamur, & non raro cognoscimus. Nimirum iis praecuntibus, sollicitoque examine singula pensantibus, & secernentibus, saepe discimus, quos errores invexerit & invehit, aut perversa ratiocinatio, aut vis praedictae opinionis, & imperium affectuum in nobis regnantium, aut nimium erga antiquitatem obsequium, nimiusve recentiorum temporum amor, aut immodica fides habita nostris sensibus, Praeceptoribus, Majoribus, Historicis, aliisque humanae vitae fallacibus documentis. Dicam uno verbo: faciunt hujusmodi.

modi præsidia, ne temere credamus, ne falsa aut dubia pro veris aut certis, certa & vera pro dubiis & falsis habeamus. Quocirca quum & ratio prodiderit, & sapientissimi viri passim commendent, ac adhibeant horum subsidiorum apparatus in infestatione erroris, & inquisitione veritatis: nequit dubitari quin rectus illorum usus cum maxime honestus ac utilis, tum etiam interdum necessarius sit omnibus, errorem fugere, & verum assequi cupientibus.

Tertio, inutilia plane forent ista ad errorem evitandum ejiciendumque subsidia, si de rebus ac sententiis, in quibus Verum exquisimus, dubitare prius nequaquam liceret. Immo nullus errandi finis, nulla veritatis haurienda spes erit, ubi nefas sit in dubium vocare & expendere tot Opiniones, rerumque notiones, per cogitationem, aut per sensus corporeos in phantasmam, animumque nostrum immittas; quarum tamen complures vel falsæ, vel parum firmæ deprehenderentur, quoties de iis dubitare, easque ad criteria opportuna exigere vellemus, atque possemus. Igitur ad ipsius naturæ, errorem ubique refugientis, principia & jura pertinet, posse de propositis, aut animo jam perceptis sine prævia consideratione rebus, primum sibi dubitationem aliquam movere, tum laudata adhibere subsidia, ne fallamur, neve in antiquo errore diutius perstemus.

Quarto, præter hæc insita homini jura, insita etiam sunt quedam leges, quas nemo sciens sine culpa levi aut gravi; nemo inscius sine magna aut aliqua saltem infelicitate violare poreff. Nam sicuti institutioni rectæ rationis convenit, ut quisque contendat ab errore ac falsitate sibi cavere, ita & eidem rationi repugnat, ut homo veritati renunciet, noceat, atque obsistat. Quapropter qui unice de fugiendo errore sollicitus est, tantumque hujusmodi studio insistit, ut veritati ipsi fidem adjungere neget, aut illam sibi infectandam summat, ubique fallaciam sibi metuens: alia quidem via impingit, sed tamen impingit in errorem. Dubitare autem possumus, utri inferiores sint, an qui errorem contrahunt ob cautionis defectum, an qui veritatem repudiant ob ejusdem cautionis excessum. Id certe experientia constat, illis ignorantiam vena alias dignam, istis intolerandam superbiam hujusmodi mala plerumque creare.

Quinto, si igitur a recta ratione jubemur, veritatem non impugnare neque perdere, sed ejus præstantissimum recipere & custodire lumen, necesse quoque erit eam adhibere curam, eisque uti subsidiis, quæ nos a lædendi & respuendi veri periculo avertant; & contra singulis, quantum per nos licet, renpu-

ciare impedimentis, quæ remorentur in regione veri progressum nostrum. Neque ista lex juribus dubitandi supra constitutis opponitur, sed cum iis consentit, modo intra æquos limites, ratione præeunte, contineatur illorum usus. Tam enim peccant, aut miseri sunt, qui nimium dubitationi se tradunt, quam qui nimis facile credunt, utrique nimio aut erroris fugiendi desiderio, aut veritatis improbandæ timore abrepti. Ipsamet subsidia, & criteria veri, per quæ diximus errores ab humanis mentibus arceri, nisi utentibus adsit prudentia cum humilitate conjuncta, non minus ad errores evertendos, quam ad ipsum verum rejiciendum, inservire possunt. Quare opus est, ut dubitandi jura, in effrenem audaciam interdum assurgentia, perpetuo temperet alia comes dubitatio ac timor, ne scilicet una cum erroribus veritatem ipsam incaute excindamus. Quæ autem sint impedimenta, ne verum perspiciatur, quæ subsidia, ut percipiatur, nos infra, quantum ad rem nostram pertinet, ostendere conabimur.

Interim ex his legibus sequitur, commendari a recta Ratione prudentem dubitationem, improbari vero temerariam. Neque enim propterea quod nobis natura dubitandi jus dederit, ut falsum declinemus, verumque assequamur, ideo sine discrimine cuicumque, & de quibuscumque rebus, dubitare fas est. Certis quibusdam terminis omnia naturæ jura coercentur, ultra quos excedere peccare est in ipsum naturæ conditorem. Sic humanorum Affectionum innata jura suos habent fines, modumque suum. Nihil etiam efficacius natura nobis commendat, quam amorem asumque Virtutum, sed ejusdem naturæ documentis prohibemur lædere ordinem limitesque Virtutibus positos. Una prudentia tum Affectionum tum Virtutum omnium dux & moderatrix futura est. Ejusdem consilio & imperio indigent reliqua omnia, sed potissimum dubitationis jura, ut rectus, non pravus, fiat inter homines illius usus.

Quamquam vero nihil difficilius occurrat, quam constituere, quando, & cui, & quibus de rebus prudenter dubitare liceat; (nam Prudentia, ut ajunt Philosophi, circa particularia, quæ innumera sunt, versatur) attamen monere juvat, quasdam etiam universales haberi leges, quibus fere semper singulæ reguntur. Has inter eminet illa: *De primis principiis per se notis, & de rebus certa experientia, aut omnium hominum omniumque temporum consensu probatis, aut evidentissimis, ne imprudenter dubitato.* Tum hæc: *De veritate verum, aut sententiarum, quas doctissimi viri tradunt ac probant, rudes atque omnino imperiti ne litem movent.* Cer-

te quicumque vel leucissimi viri ne de primis principis quidem se certos prodidere, saepe temeritatis, raro prudentiae famam sibi compararunt. Quis autem rationis compos prudenter dubitet, an vivat, an cogitet, an edat, an loquatur, & scribat, quum evidentissime hæc singula sentiat? Quis dubitationem sibi prudens moveat, num aridum lignum combustibile flammis injectum comburi possit, num corpus grave, impedimentis sublatis, ex alto in imum sit ruiturum? Deinde quam prudenter ille agat, qui tot rebus, quas aut Scientiæ atque Artes liberales tradunt, aut Historiæ a doctis viris commendatæ concorditer referunt, ipse omnium ignarus atque imperitus adjungere fidem neget, earumque veritatem pro libidine sua, & sine ulla ratione, revocare velit in dubium?

In primis vero animadvertendum est heic, duplicem esse dubitationem, alteram quidem multum, alteram parum consentaneam rationi. Utriusque differentia in fine, & causa dubitandi se prodit. Quidam enim de rebus vel evidentissimis dubitant, non quod sibi earum rerum veritas dubia sit atque suspecta; sed ut

veritatem ipsam dubitando ac disputando in meliori collocent lumine, atque ut aliis, non sibi, dubitationem eximant. Nemo sane hujusmodi dubitationis genus improbet, immo non laudet; non enim proprie id dubitare est, sed dubitantis dumtaxat personam induere. Quapropter præstantissimis viris numquam non licuit dubitantis specie inquirere, *utrum sit Deus, utrum vera sit Christiana Religio, & num certa, recteque plurimum seculorum & hominum consensu stabilita sint tot prima principia*. Quod rudibus utique licet, illud est, ut a sapientioribus referant lumen, quo & ipsi alacriores fiant in credendis altissimis additisque rebus. Contra vero rationi adversatur illorum confidentia, qui non alium dubitando sibi finem statuunt, quam acutissimi sui ingenii periculum facere; & tum sibi videntur cordati sapientesque viri, quum unius suæ mentis vocem ac judicium audiunt, aliorum contemnunt; & ad destruendum quam ædificandum aptiores, aut nihil probant, aut id solum probant, quod animi sui appetitibus blanditur, & quod suæ tantum meditationis aciei perspicuum firmissimumque apparuit.

C A P U T III.

Non omnibus dubitandum de veritate suæ Religionis. Ratio & Auctoritas in Religionis negotio, earumque pondus. Quæ quærenda sint, ut constet, an vera sit aliqua Religio. Prudenter possunt immo debent de veritate suæ Religionis dubitare Ethnici, Judæi, Muhammedani. Justæ apud eos dubitandi causæ.

Facile nos in vastam planitiem argumentum perduceret, si animus foret singula nunc differere ad dubitationis fines modumque spectantia. Sed per brevem hanc orationis excursionem præcipua fundamenta detexisse contenti, quibus innititur æqua dubitandi ratio, jam ad castra regrediamur. Nostra ante omnia refert, quæ semita in itinere ad Religionem veram servanda sit, diligenter inquirere. Atque in primis, quum errore capi ac detineri in re tanta homo possit, immo quum satis constet, innumerabilem hominum copiam errasse, ac errare in amplectenda Religione, quam plerumque non ulla ratio primum persuadet, sed educatio, & parentum, populorumque exempla tenebris mentibus inspirant: dubitari non potest, quin generatim loquendo, non honestum dumtaxat, sed & necessarium sit de suæ Religionis veritate sibi aliquam dubitationem movere. Et sane quei umquam fiat, ut Muham-

medanus, ut Ethnicus, ut Judæus, aliaque hujusmodi Sæctarum genera, quas Religionis falsæ, aut a cælo improbatæ additas esse non tam credimus, quam dolemus, se revocare, aut per alios revocari possint a perversa opinione, inolitoque errore, si prudentis dubitationis jure uti unusquisque renuat, & piaculum arbitretur?

Prudentem autem dubitationem ideo commendamus & suademus, ne a legibus æquissimis discedatur, quibus constringuntur, ut diximus, ipsa dubitationis jura. Sed ita me Deus amet, paucos invenias, qui eadem uti aut sciant, aut velint. Ut enim quisque Religionis alicui ab ineunte ætate nomen dedit, reliquas contemnere, & fallacibus ac falsis accensere, earumque cultores imprudentes ducere; unam vero suam cum ratione & veritate consentire, seque nonnisi imprudenter facturum putare, si opinionem suam in periculum dubitando adducat. Restat igitur, ut ad

inquirendum nostra festinet oratio, quinam in tanta Religionum diversitate prudenter de sua dubitare debeant, & qui minime debeant. Heic rei maximæ cardo vertitur; heic si sapere incipiamus, meliora quæque speranda sunt nobis, tum ad firmandos homines in veritate stantes, tum ad excitandos in errore stementes. Quum autem Religionis nomen tot gentium seclorumque Superstitioni tribuimus, hoc quidem *καταχρηστικῶς*, sive abusive, facimus; una quippe, non multiplex esse potest vera Religio; sed non sine divinarum Scripturarum exemplo facimus, apud quam falsa quoque numina sub Deorum appellatione sæpe memorantur, intacta nihilominus semper unius Dei fulgentissima veritate.

Dicimus ergo, a dubitatione illi esse temperandum, qui suam Religionem facile perspicit certissimis principiis, & fundamentis innixam. Duo autem sunt hujusmodi fundamenta, *Ratio*, & *Auctoritas*. Rationis nomine hoc loco intelligimus vim & lumen intellectus ad dignoscendum verum & falsum, bonum & malum, simulque eam vim, per quam rationalis anima e certis sibi que notis pramissis certum aliquid argumentando deducens, sibi illud aut aliis persuadet. Auctoritatis vocabulo vim illam significamus, quam habet ad aliquid persuadendum alterius narratio, verbis aut scriptis menti nostræ communicata. Quo firmiora sunt hæc fundamenta, eo fortius Veritas stat illis innixa, & clarius effulget, & facilius homini persuadetur. Utraque autem ad persuadendam Religionem veram collatis signis, quamquam diverso pondere, conspirant.

Vix autem negare possumus, quin humana Ratio semina quædam contineat Veri & Boni insita ab ipsa natura; nam & nullo docente pueri sua se sentire male facta pudore testantur, & dolent se fuisse deceptos. In primis autem hujusmodi semina deprehenduntur, dilucideque nobis apparent, quum attenta meditatio excutit penetralia Rationis, & quum optimorum Librorum, eorumve hominum consuetudine utimur, qui istas veri bonique ideas, jam sibi perspectas, aut in nobis excitant latent, aut, si ita dicere amamus, in nos immittunt peregrinas & novas. Excitatis in homine istis boni & veri seminibus ac ideis, progredi multum potest, quamvis pluribus morbis laborans, humana Ratio ad naturam qualitatesque non visibilibus tantummodo, sed & invisibilibus rerum intelligendam. Cujus progressus tot sunt exempla, quot veterum Philosophorum meditamenta sunt litteris consignata. Nimirum solo Rationis lumine ducti illi in plurima penetrarunt, quæ cer-

tissima esse lux melior subinde nobis patefecit.

Quantum etiam ponderis habeat Auctoritas in usu vitæ atque in aliquibus disciplinis, & in Historia potissimum, nemo non sentit. Si nihil aliud credere, quam quod Ratio in se invenit, animum induceremus, magna non solum humanæ scientiæ sive eruditionis portio periret, sed etiam infinita homini, atque hominum regimini impenderent incommoda. Aliorum ergo narrationibus, & fidei, fidem habeamus oportet, nisi inter somnia computare velimus, quidquid habent Libri & Fama de præteritis sæculis, immo & de præsentis ævo: quod profecto non faciat, nisi verus somniator & amens. Duplex autem Auctoritatis est genus. Altera a Deo est, altera ab hominibus; illa numquam, ista sæpe ac sapius fallax. Inter prima Rationis evidentissima præcepta illud omnium consensu præcipue probatur, *certum esse, verum & inconcussum, quidquid revelat, ac narrat prima Veritas Deus*. Etenim, ut agebat Salvianus lib. 3. *Dei sermo ipse sibi testis est, quia necesse est, quidquid incorrupta Veritas loquitur, incorruptum sit testimonium Veritatis*. Ut autem hominum est falli & fallere, decipi & decipere, ita eorum Auctoritati non continuo fidendum. Sola Ratio, sive Prudentia, advocatis experientiæ, & Critices, & aliarum Artium in suam opem documentis, feliciter ostendere potest ac solet, quando neganda, quando habenda sit fides hominum dictis. Ad ipsam quoque rationem pertinet expendere, an fallantur, aut fallant homines, quum voce aut scriptis aliquid referunt ac nunciant tamquam a Deo revelatum & proditum; tunc enim non in Deum, qui æternum est verax, sed in hominem, qui facile vel propter ignorantiam, vel propter improbitatem, est fallax, prudens dubitatio nostra atque suspicio convertitur. Quamobrem sapientissime Johannes Apostolus in Epist. 1.4. suis discipulis injungebat, ne cuicumque crederent divina dogmata se afferre dicenti: *Nolite, inquit, omni spiritui credere; sed probate spiritus, si ex Deo sint; quoniam multi pseudoprophete exierunt in mundum*. Præterea quum falli ac fallere possint homines in intelligenda, exponenda, interpretanda Auctoritate, quam aliqui divinam merito credant: hinc est, quod iterum consulenda est Ratio, ut percipiatur, an heic homines errent. Statuendus itaque videtur hic ordo. Primo quærendum, an rectæ Rationi adversetur Religio, quam quisque amplexus est. Si adversatur, plane de ipsius veritate non solum dubitandum est, sed in ipsam protinus dicenda sententia. Si nequaquam repugnat, quærendum secundo est, num a

B

Deo

Deo processerit, an vero ab hominibus tantum, hoc est utrum divina, an humana auctoritate inducta sit illa Religio. Si homines solos auctores habuit, de ipsius veritate dubitandum est; si Deum, nulla dubitatio occurrere potest, quin vera sit; siquidem divina Auctoritas supra ipsam Rationem valet, atque ab omni fallacia suspitione immunis est. Adhuc tamen inquirendum restat, & tertio dubitandum, an quæ Deum tradidisse credimus, recte a nobis intelligantur & exponantur: quod ubi præstiterimus, vel Ratione duce, vel regulis tutioribus, si quæ sunt, a Deo præscriptis, tum prudentis erit conquirere, ne inconsulta dubitatione nobis majoris periculi simus auctores.

His præmissis, dicimus, Ethnicos tum veteres, tum recentiores potuisse ac posse prudentes, immo etiam debuisse & debere de veritate suæ Religionis movere sibi dubitationem. Vix enim secum sincero animo reputare possunt, quibus principiis nitatur inspirata sibi a teneris unguiculis opinio, quin illam evidenter nutare statim deprehendant. Non prima Rationis edicta, non divina Auctoritas, quæ unice firma ac certa est, iis occurrere, mentemque ab ulteriori hæsitazione & inquisitione retrahere possunt; sed hinc recta Ratio pluribus modis lasam se exhibet, & inde sola fallax hominum Auctoritas se prodit, cui non cito, neque inconsulte, habendam esse fidem, Ratio ipsa efficacissime clamat. Et quid quæso Rationi evidenter adversatur, quam plures credere Deos, atque inter se discordes; quam debitum uni Deo cultum, in homines, in fides, in elementa, atque in vilia aut naturæ, aut hominum opera transferre; quam ineluctabili fato humanas voluntates subjectas opinari; quam rationali Animæ, ut quidam censuerunt, ac censent, nullam ultra corporis mortem tribuere vitam; quam ignorantiam, libidinem, impotentiam, atque alios aut defectus, aut ipsis hominibus indigna facinora in Deo excogitare? Hæc atque alia complura in oculos meditantium facile incurrunt, ne de reliquis in disciplina morum vitiis loquamur, quibus Ethnicorum Religio aut consentit, aut etiam laudem & præmia pollicetur. Accedit, quod eorum opinionem non divina Auctoritas, seu prima Veritas Deus, invexit, sed aut Poetæ argutis mendaciis ludentes, aut incerta, inconstans & fallax hominum, immo & angularum, rudisque popelli traditio, cui certe sine ratione, sine prævio examine adungere fidem, desipientiam potius, quam insipientiam appelles. Jure itaque dubitare possunt ac debent Gentes de suæ Religionis ve-

ritate: quod si præstent, eamque cum Christiana demum componant, nisi rationis & prudentiæ legibus renunciatur, intelligent, hanc unam esse veram ac perfectam; reliquas vero Idolorum cultui addictas, in crassissimis atque intolerandis erroribus versari. Vel ante Christum natum id perspexere non pauci Philosophi, solum Rationis lumen (scilicet) At numquam id melius patuit, quam ubi Christianæ doctrinæ majestas & veritas longe lateque effulgens totum terrarum orbem permeavit, ejusque cultores, per tormenta, per ignes invicti, fortitudine sua suaserunt, quod Ratio sola persuadere poterat. Tunc enim non vi tormentorum adhibita, non armorum terrore ac metu compulsi Ethnici, sed vi veritatis devicti, se se Christo adjungere, atque ipsi potissimum populi, qui ingenio & literarum cultura ceteris præcellebant.

Quod est ad Judæos, nihil in eorum Religione occurrit, quod recta Ratio improbet. Traditam vero eorum legem ab ipso Deo fuisse, tot ac tanta argumenta ostendunt, consentientibus hinc Muhammedanis, inde Christianis ipsis, ut imprudenter sane illud in controversiam adducas. Quæ sint hujusmodi argumenta, a luculentis aliorum libris præstat petere, quam heic leviter attingere. Verum ne his quidem contenta esse jure potest Hebræorum natio. Ulterius etiam progrediendum, Prudentia & Ratio monent. Scilicet illi dubitandum est, num recte intelligat, atque interpretetur divinorum Scripturarum oracula; in hoc enim contingere potest, ut imbecilla Ratio fallatur. Eo autem magis Judæo suboriri hæc suspicio debet, quod audiat, tot nobilissimas nationes, ingenio, judicio, & literarum omnium scientia illustres, doctioresque sine comparatione, quam Judaica gens, & æque saltem ac Judæi de Religionis veræ negotio sollicitas, neque minorem quam Judæi venerationem ac honorem habentes divinis Judæorum libris, concordi voce clamare, certumque habere, nostris temporibus in interpretandis atque assequendis eorum Librorum sensibus quemlibet Judæum turpissime cæcutire. Quid, quod nihil in sacris Litteris tam aperte repetitur, quam venturum Messiam, idque latentur Judæi? Nonne prudentia poscit, ut serio inquirent, an forte venerit, qui a tot populis non ex fama temeraria, sed ingenti rationum ac miraculorum pondere, jam venisse perhibetur? Justam dubitandi causam augere debet præsentis sortis & conditionis consideratio. Omnium abjectissima gens, Prophetis, Sacerdotibus, Templo destituta, neque a paucis an-

annis, sed ferme a septemdecim sæculis, in-
visa hominibus ac Deo, vix alia de causa ad
tantam infelicitatem excogitari potest addu-
cta, nisi quod Messia contempto & legibus
perperam intellectis desierit esse Dei viventis
populus. Fac autem, sincero docilique ani-
mo Judæus de suæ Legis intellectu dubitet,
& Christianæ Religionis originem, documen-
ta, rationesque sedulo expendat: Si adhuc
priori in sententia persistet, neque videat tot
Prophetarum oracula in Christo ejusque Reli-
gione evidentissime completa, miseræ cæci-
tatis aut pervicaciæ notam apud cordatos
prudentesque viros haudquaquam effugiet.

De Muhammedi Sæctatoribus multa dicen-
da forent. Sed rem paucis expediemus. Dif-
ficile a Muhammedanis impetrare possis, ut
dubitent, an aliqui in suis legibus occur-
rat rectæ Rationi contrarium. Neque nos
molesti percontatores esse nunc volumus.
At quum Auctoritatem divinam suæ Religio-
ni ubique prætendant, præcipueque huic ar-
gumento inhæreant: Prima prudentiæ & re-
ctæ Rationis principia prorsus exigunt, ut
non temere credant cuicumque se esse Mes-
siam dicenti, & delapsa e cælo dogmata,
sive scripta jactanti. Ne ipsi quidem negent,
ab impostoribus cavendum esse; & saltem
nullus inter eos habeatur, modo sit pruden-
tiæ legibus imbutus, qui ad novam ab ho-
mine promulgatam Religionem continuo se
conferat, tametsi nihil rectæ Rationi iste le-
gislator repugnet, immo pietatem multam
redoleat, & quarto quoque verbo exclamet,
se nuncium veritatis e cælo demissum, nisi
etiam dogmata, fidemque suam probet veris
miraculis, sanctissimis moribus, oraculis præ-
cedentibus, optima doctrina, aliisque divi-
næ legationis testibus signis. Gravior quo-
quæ subest dubitandi causa de Muhammedo.
Ex ejus enim apertissima confessione cum
veteris, tum novi Testamenti Scripturæ di-
vinis traditæ fuerunt, Religionemque ve-
ram attulerant Moyses & Christus, atque
istius lex & doctrina sub finem usque secu-
li Eræ Christianæ sexti (quo tempore ipse
Muhammedus vivere cœpit) germana veri-
tatis magistra fuit. Qua igitur prudentia fi-
dem habeas statim & sine dubitatione homi-
ni abroganti, immo postea damnanti Reli-
gionem suâ confessione prius optimam atque
a Deo traditam, nisi evidenter se id facere
ex ipsius Dei imperio probet, signisque cer-
tissimis se verum esse Prophetam cælique nun-
cium ostendat? Certe non est, cur diutur-
nus regnum sibi polliceantur Alcorani ipsius
dogmata, ubi tam facile credere liceat no-
vam e cælo Religionem se advehere solum
testanti.

Quod si convenit in Muhammedi finem sus-
picio, & Ratione monente in examen est ad-
vocanda Auctoritas, quam ille divinam dicti-
tabat: nullo tunc negotio, quantum quidem
arbitror, de sua opinione desicietur Muham-
medanus, & singulari cum utilitate sua vin-
cet, dum vinci velit. Tum, inquam, fa-
cile patebit, nullum ab impostore Muham-
medo certum signum divinæ suæ legationis
productum, nullum ab ipso miraculum fuisse
patratum, quo novæ doctrinæ fides concilia-
retur; obstat enim nonnullorum famæ ac tra-
ditioni de miraculis per Muhammedum factis
evidens Alcorani, seu ipsius Pseudoprophe-
tæ, & sapientiorum Moslemorum contraria
confessio. Lectis autem sacris Judæorum &
Christianorum Scripturis, palam continuo
fiet, nihil minus esse verum, quam quod as-
firmabat Muhammedus, se nempe, suamque
doctrinam in iis Libris sapissime fuisse præ-
dicta, seque nil aliud in Alcorano docere,
quam quod Moyses & Christus tradiderant.
Itidem intelligent, fieri omnino non potuis-
se (quod commentus est ille impostor) ut a
Judæis & Christianis divinæ Litteræ per to-
tum terrarum orbem vulgaræ, & in plures
linguas translata ex industria & ex concor-
di ac secretissima tot populorum conspiratio-
ne corruptæ & depravatæ fuerint, ne ea lo-
ca apparerent, quibus prænucciabatur illius
adventus atque doctrina, & quæ tamen ipse
ignorasse convincitur, dum ea non recitat,
recitaturus certe in suæ causæ beneficium,
si illa novisset. Constat etiam, quantum
infra sanctitatem & perfectionem Christianæ
legis sit Alcorani doctrina, & disciplina mo-
ralis, quum illa Spiritum ubique, & ista
ubique Carnem sapiat; illa pacem, ista bel-
lum suadeat; illa ad veram animorum bea-
titudinem, hæc ad corporeas vilesque delicias
totam ferme referat doctrinam suam. Qua-
re nulla excogitari potest ratio, cur Deus
immutatam voluerit, uti Muhammedus con-
tendit, perfectam Christi Religionem in mi-
nus perfectam, immo in admodum imperfe-
ctam, & vitis non paucis scatentem, tum
in disciplina morum, tum in dogmatibus tra-
dendis a divina sacrarum Scripturarum re-
velatione penitus alienis; quæ non ratione,
sed gladio nititur; quæ vi armorum, non
suasione veritatis inducta & propagata est,
atque etiam per vim amplificanda traditur,
interdicta omni disputatione de Religionis
negotio, ne qua sit via detegendæ fraudis,
ne qua spes deponendi erroris. Tandem lu-
ce meridiana clarius apparebit, non alia de
causa Muhammedum tanta fuisse commen-
tum, nisi ut suæ libidini atque ambitioni
confunderet; Librumque illum, quem ex præ-
con-

concepta opinione Muhammedani divinissimum censent, innumeris iisque putidis fabulis, mendaciis, & superstitione ita abundare, ut neque Deum auctorem habuisse, ne-

que ullam hominum fidem mereri facile cognoscatur, dummodo adhibeatur in consilium Ratio recta, aut cum Alcorani tenebris conferatur lux Evangelii.

CAPUT IV.

An Christiano homini dubitandum de suæ Religionis veritate. Equum id videtur, sed gravibus periculis obnoxium. Dubitatio & heic litura, & quando, & quomodo, ne Fidei donum perdatur. Ratio & Auctoritas statuunt veritatem Christianæ Religionis. Cur Christianorum vulgus acquiescere prudenter possit in Religione sua, sitque ab onere dubitandi exemptum. In Ecclesiæ Catholicæ Pastoribus potissimum scientia Religionis expetita.

AD Christianos demum accedamus, scrutaturi, an & ipsi prudenter de veritate suæ Religionis dubitare possint, immo etiam debeant. Equidem præsentio, quorundam animos adeo delicatos esse, ut horrorem concipiant vel ex hoc solum, quod dubitem, an de re tam nobis certa sit dubitandum. Sed quæso ne patiantur se inanibus umbris & solis nominibus terreri. Omnes imprudentem dubitationem refugimus, omnes prudentem amplectimur, nam ut a prima sibi nolle cavere, temerarii est atque irreligiosi, ita alteram quocumque pacto rejicere atque improbare est insipientis. Quodcumque autem de proposita questione statuatur, negari non potest, quin multis incommodis obnoxium appareat. Si enim Christiano viro fas esse dicamus in dubitationem adducere suæ Religionis veritatem: quomodo stabit illius fides? Frustra illum tam eximio dono dignatus fuerit Deus, ut sine ulla dubitatione veram crederet esse Christianam Religionem. Et certe jam Fidem perdidisse videtur, qui dubitare cœpit, num falsa credat an vera; atque idcirco, ut in cap. 1. de Hæreticis habetur, *dubius in fide, Infidelis est*. Periculosa insuper plenum opus est alex de re tanta dubitare. Quamquam enim nulla sit Religio, quæ rectæ Rationi præstantia, & sanctitate, & veritate se tantum commendet, quantum Christiana Religio: infirmitate tamen humanæ mentis contingere potest, ut qui de illa dubitare cœpit, dubitare in posterum non desinat, aut etiam iudicio deceptus & cupiditate in transversum actus, ad alterius Religionis castra deficiat: quod quidem aliud non est, quam de certo bono in certum malum inconsulta curiositate velle se præcipitem dare.

Contra vero si de suæ Religionis veritate nequaquam esse Christiano homini ambigendum pronunciemus, quam æquo jure actum erit cum Ethnicis, Judæis, & Muhammedanis? Exigent & illi a nobis, quod nos merito ab ipsis exegimus. Si recusabimus eo nomine, quod veritatem a nobis, ab illis errorem stare, certo cognoscimus: iisdem verbis se a nobis expedient, quoties iis esse de sua Religione dubitandum indicimus. Aut etiam reponent: certi equidem esse potestis, omnes vos Christiani, de Fide illa, hoc est persuasionem, qua veram esse Religionem vestram creditis; at certi esse non potestis omnes, Religionem istam vere esse, qualem vos creditis, nisi prius illam cum reliquis Religionibus composueritis, vobisque constet, eam a Ratione minime abhorreere, atque insuper Auctoritate divina fuisse constitutam. Et cur tantum vobis a dubitatione timetis, si tam firma est ac aperta Religionis vestræ veritas? Illi paveant, qui in errore versantur, eoque stultitiæ devenerunt, ut grave ducant, se ab erroris servitute liberari, & ad regnum Veritatis perducere.

Ut isti controversiæ fiat satis, simulque investigandi Veri jura servantur, atque avertantur perdendi pericula, memoria repetendum est, quod præcedenti Capite disseruimus; nempe rudes atque ignaros dubitare non debere de veritate rerum, quas doctissimi & sapientissimi viri semper tradiderunt ac tradunt. Secundo posse quemlibet honesto sine sibi dubitationem creare vel de evidentissimis rebus, non quod earum veritatem suspectam habuit, sed ut earum causas & rationes & veritatem clarius perspiciat. Hoc autem non doctis solum & ingeniosis hominibus, sed & imperitis ac rudibus facere licet, modo

do primi ingenium contineant intra limites concordi prudentum consilio statutos, reliqui vero ad fideles sapientesque Magistros dubitationem suam conferant, seque illis eruditos tradant. Licitum, inquam, est aliquo modo dubitare, seu perscrutari, quam firme Rationis atque Auctoritatis principiis innitatur sua Lex, dummodo id homines præstent, intellectus sui illustrandi gratia, atque dum id præstent, a se certitudinem illam nondum rejiciant, quam de Legis ipsius veritate ante conceperant, & dummodo instrumenta ad recte judicandum necessaria in id opus adhibeant. Ita fiet, ut nobilissimum Fidei donum, quo a Deo per sacrum Baptisma donantur Christiani, vel in ipsa dubitationis specie servetur intactum, & Christianæ Religionis veritas magis eluceat, & fortius confirmetur in hominum mentibus.

Neque dicant Ethnici, aut Judæi, aut Muhammedani, levia nos a nostris petere, postquam gravia ab ipsis petierimus. Volumus requiri rationibus cum illis agere: non alium in finem, non aliis conditionibus eos de sua Religione dubitare volumus, quam dubitari sint Christiani. Nam vel ex hujusmodi cautâ dubitandi forma, certum nobis est, consecuturos esse contrarios quidem, sed optimos effectus utrumque, quando sinceris animis examen habeatur, & media stet Ratio liberum prolatura iudicium. Scilicet Christianus quilibet tunc arctius in sua Religione firmabitur, atque ad eam contra inimicos tuendam aptior validiorque efficietur: quod sane omnibus Christianis suadet sanctus Petrus in Epist. I. 3. ita scribens: *Parati semper ad satisfactionem omni poscenti vos rationem de ea, quæ in vobis est, spe.* Reliqui vero hucusque a Christo alieni, aut mentem victam ad Evangelii leges convertent, aut tacite ostendent, se ab una pervicacia, seu terrena cupiditate, aliisve parum honestis causis, detineri, ne sanctæ Christianorum Religionis suum dent nomen & animum.

Atque hoc profecto est peculiare istius Legis decus ac prærogativa, ut ipsa sit, non dicam credibilis supra ceteras, sed una sit evidenter credibilis, & consentanea æquitati Naturæ atque Rationis. Quamobrem inquirantur, ut lubet, ejus fundamenta ac principia. Nullum plane ibi Dogma occurrat, quod rectæ Rationis suffragio non comprobetur, atque laudetur. Nonnulla quidem Mysteria ibi traduntur de Natura ac Voluntate divina, quæ aut captum humani intellectus excedunt, aut perfecte intelligi, dilucideque exponi non possunt. Verum hæc ipsa non contra rationem, sed supra rationem esse, omnes intelligent. Neque mirum, quod fini-

ta potentia in infiniti Dei capienda atque explicanda Natura aliquantum deficiat. Illud præterea omnino exploratum est, nos ista credere, eo quod ab ipso Deo de se testimonium ferente revelata sunt, & novimus a Deo revelata fuisse; & quandoquidem Rationi minime ista repugnant, propterea quoque a Ratione recta incunctanter probantur.

Quod est ad Auctoritatem divinam, tantus signorum rationumque concentus in Christianam Religionem confluit, ut illam nisi impudenter negare nequeas a Deo constitutam. Etenim ejus fundator Christus compluribus Prophetarum oraculis prædictus antea fuerat, eaque prostant in libris, quos Judæi, inimica Christianarum natio, a tot sæculis venerantur. Accedunt plane cælestis vita, ac mores Christi, & manifesta atque innumerabilia Miracula, quibus tum ille, tum ejus sectatores virtute ab ipso accepta istius Religionis veritatem confirmarunt. Ad hæc puritas & sanctitas dogmatum, legumque ad mores spectantium rectitudo, quibus nulla alia Religio, æque ac Christiana, homines ad cuncta virtutum officia impellit, atque a terrenis ad cælestia & spiritualia perducit, docetque non solum credere digna de Deo, sed etiam digne colere Deum optimum maximum. Præterea non ad instituentium commodum, aut emolumentum & gloriam proposita fuit; non vi propagata per totum ferme terrarum orbem; sed ab idiotis viris primum deprædicata, tum immenso rationum pondere, tormentorumque incredibili tolerantia a doctissimis viris, fortissimisque Martyribus propugnata fuit: quibus tametsi ardua quædam Rationi humanæ proponentibus, & voluntati non sensum oblectamenta, voluptatesque, sed legem Crucis, excidiumque cupiditatum indicentibus, nihilominus tandem cessit non paucorum Judæorum pertinacia, & immanis aliorum populorum numerus. Hæc atque alia complura signa, seu Motiva Credibilitatis, ut vocant, latissime ab iis pertractata, qui de Christianæ Religionis veritate agunt, nisi illam a Deo esse, illique prudenter esse credendum, evidenter probant, fortiterque persuadent: quid aliud exspectes? Certe nulla alia Religio tanto signorum consensu Deum sibi vendicet auctorem: & siquidem habenda est aliqua Religio (uti procul dubio habenda est) certe Christianam, cujus testimonia credibilia facta sunt nimis, longe esse reliquis præferendam, qui non videt, nihil videt.

Quum vero a tot sæculis floruerint, ac floreat apud nos accurata omnium doctrinarum, & præcipue divini cultus, veræque Religionis studia, & quum quidquid umquam Theologia & recta Ratio docuit cum ad veteris

teris novique Testamenti interpretationem, & confirmationem, tum ad morum disciplinam, atque intellectus voluntatisque humanae perfectum regimen, totum id non minori pietate quam eruditione ac ingenio ab eximii Christianis pertractatum, litterisque etiam consignatum fuerit, & etiamnum ex instituto pertractetur, ac disputetur in eorum Scholis atque Ecclesiis: hinc est, quod rude Christianorum vulgus eximatur a præcepto, quod prudentia unicuique injungit altius inquirendæ Veritatis in potissimo Religionis negotio, hoc est perpendendi prima illius fundamenta & principia. Imprudenter sane & crudeliter exigas, ut quilibet e populo Theologia, Linguis variis, atque aliis compluribus Disciplinis det operam, quæ necessariae sunt ad explicandas divini Instrumenti Scripturas, & ad instituendum exquisitum de Religionis examen. Fecerunt id studiosissime & quotidie faciunt innumerabiles Ecclesiæ Pastores, atque Doctores. Igitur dum tot, ac tales antesignanos (ut alia omittam nobis, non aliis faventia) Christiana plebs sequitur, imprudens sit, qui illam imprudentiæ accuset.

Sed non idcirco omnes Christianos ab hujusmodi onere eximimus. Arbitramur enim, sacros Ecclesiarum Ministros, & omnes, quibus erudienda creditur plebs Christi, debere diligenter inquirere & noscere Christianæ Legis fundamenta ac principia, neque hujus tantum veritatem, sed & reliquarum falsitatem habere perspectam. Tum etiam magis id necessarium ducimus, quum Christianus populus in Gentilium, aliarumque sectarum vicinia constitutus est, & aut occasio fert, aut Caritas suadet, pugnandum sæpenumero esse non minus contra superstitionem, quam pro Religione legitima. Quando enim, ut dixi-

mus, populo Christiano fas est conquiescere in sapientia, fide, pietate tot Majorum suorum, doctrinam a Deo revelatam, rationisque suffragio probatam tradentium, si forte populo eidem dubitationes injiciantur, sive occurrant, aut si ab hostibus impugnetur Christianæ Legis veritas: quis hæreditatem sanctam in tuto collocabit? Est id Pastorum procul dubio, quibus cura gregis demandata fuit. At qui periculum a grege avertent, ubi præ ignorantia ne se quidem expedire possint ab instantibus lupis? Quocirca quum non in alium finem magistri & duces dati sint populo Dei, nisi ut illum doctrina sana imbuant, & in veritate confirmant, & ab erroribus arceant: vires etiam sibi parent necesse est, quibus muneri institutoque suo respondeant. Manifestum autem est in hanc rem Apostoli præceptum. Oportet enim, inquit ad Tit. c. I. ut Episcopus potens sit exhortari in doctrina sana, & eos qui contradicunt, arguere. In II. vero ad Tim. c. 4. Predica, inquit, verbum, instans opportune, importune, argue, obsecra, increpa in omni patientia & doctrina &c. In eandem sententiam loquuntur sancti Patres, & Concilia. Quam certe legem si ad omnes cujuscumque gradus Pastores in Christiana Republica extendemus, nimis se veri non erimus. Singulorum enim est gregem pascere ac tueri. Quod quidem præstari etiam posse per subsidarios & mercenarios non negaverim. Sed tum demum laudabiliter præstabitur, quum Pastores deligendis optimis mercenariis sint apti, ac intenti; & ipsi quoque ad curam gregis conferant diligentiam suam, doctrinam, sapientiam, atque pietatem, ne si solo Pastoris nomine & honore contenti sint, ex ignorantia & desidia mentem frustrentur summi omnium Pastoris Christi.

CAPUT V.

An ad ineundam Religionem veram Auctoritas præcedere Rationem debeat. Manichæorum jactantia exploditur. Sancto Augustino sententia hac de re absurda a Pherepono affecta. Rationes extrinsecæ, seu Motiva Credibilitatis adhibenda ante Fidem, nec exigenda Rationes Dogmaticæ demonstrativæ. Usus Catholicæ Ecclesiæ heic laudatus, a qua nemo sine ratione credere jubetur. Scire, & credere quantum differant. Miracula, extrinsecæ Rationes. Alia Phereponi somnia putantis, Catholicos olim sine rationibus exegisse Fidem.

EX hætenus dictis consequitur, Rationem atque Auctoritatem consulendas esse, easque confluere, ut quisque prudenter aut su-

sceptam servet, aut amplectatur Religionem veram. Quod quum plerique non animadvertant, aut negligant, & ab una hominum fallaci

Iaci auctoritate se duci sinant; hinc fit, ut tot Provinciae in antiquis erroribus perstent, & ad verum Dei cultum numquam convertantur. Omnium autem maxime Christiana Religio auctoritate & Ratione se niti proficetur; ceteris vero aut unum ex istis fundamentis, aut utraque deesse invictis argumentis contendit. Apostoli, eorumque successores, & Sancti Patres, & reliqui Christianae Reipublicae Doctores, Legem hanc non aliis artibus in toto fere terrarum orbe propagarunt, quam ostendendo divinitus revelatam, & rationi conformem, idque rationibus probando, quibus humana prudentia prorsus acquiescat, nisi carnem audire malit, quam spiritum. Proinde prima fronte videatur non injusta censura a Johanne Pherepono argui Sanctus Augustinus, quippe qui in Libro de Utilitate credendi persuadere nititur, Christianam Religionem sine ratione prius veram esse credendam, ut illius veritas ratione postea percipiatur. *Vera religio, inquit ibi Augustinus Cap. 9. nisi credantur ea, quae quisque postea, si se bene gesserit, dignusque fuerit, assequatur atque percipiat, omnino sine quodam gravi auctoritatis imperio iniri recte nullo pacto potest.* Augustini sententiam Phereponus in animadversione ad eundem Librum pag. 596. his verbis infectatur: *Quo argumento probare poterat, prius esse quendam sine ratione (nam hoc debet intelligi) credendam, quae postea perciperetur? Quis mendaciorum & fabularum Propola non potuit similia exigere: & postea dicere, si quis commenta ejus rejecisset, eum fuisse indignum, qui ea adsequeretur? An non Judaei & Ethnici Christianis, contra se ratiocinantibus, talia responderi poterant, esse credendum, non ratiocinandum?* Tum ostendere pergit, non injuria petere posse homines ad Christi Fidem convertendos, ut hujus Fidei veritas rationibus ante vera probetur, quam vera credatur. Alio modo praepostere agi; nullamque superstitionem esse, ad quam pertrahi non possint homines, si obtineat opinio Augustini.

Verum enim vero Phereponus ineptam Augustino sententiam affinxit, eique contigit, quod reliquis, qui quum in hoste quaerant quod criminantur, errores & culpas deprehendunt, quas tamen non hostis saepe admisit, sed Censoris livor incaute somniavit, atque creavit. Nos aequiore animo Augustini mentem investigantes palam faciemus, nihil aequius ab Augustino suaderi atque exigi potuisse, quam quod ipse a Manichaeis exigebat; & simul quodnam sit Rationis pondus, & quae Ratio procedere debeat in Religionis negotio, ostendemus. Uti diximus, Religio vera ab Auctoritate, sive Revelatione divi-

na, descendere debet. Quum Deus nolit singulos per se alloqui homines, eisque Religionem veram mirandum in modum communicare: necesse est, ut isti ad Rationis consilium, & ad Auctoritatem quoque humanam confugiant, per quae subsidia de divina Revelationis veritate certi efficiantur. Ipsa humana Auctoritas, quamquam multum polleat, ad Rationis tribunal & examen trahenda est, nosque e Rationis consensu, sive dissensu, illius vim, aut infirmitatem cognoscimus. Rursus Ratio duplici via nos ad cognoscendam veritatem divinae Revelationis perducere potest; vel per demonstrationem, & argumenta intrinseca, vel per credulitatem, & persuasionem prudentem, hoc est per extrinseca argumenta.

Manichaei magnificis verbis homines ad Religionem invitabant, polliciti se omnia illius Mysteria & Dogmata demonstraturos esse evidenter cum veritate concordia, priusquam ab aliquo fidem exigerent. Scilicet, si pollicitationem sequebatur effectus, poterant homines primo per rationem, sive per intrinsecas rationes, intelligere, veram esse illam Religionem, quam subinde per Fidem credituri erant, ita ut Fidei fundamentum foret ipsa Ratio. Contra Catholici contendebant, prius esse credendum per Fidem, ut postea per Rationem, & per intrinseca argumenta, intelligi ardua quaedam Religionis mysteria & dogmata possent. Quam quidem rationem pertrahendae gentis ad veram sapientiam ambrosiosissime deridebant Haereticorum omnium stultissimi Manichaei, non aliter ad tantam rem procedendum rati, quam nihil credendo, nisi rationi prius intrinsece constaret veritas per explicationem omnimodam, atque evidentem demonstrationem omnium Dogmatum, atque Mysteriorum.

Totus est Augustinus, ut ostendat, quam injusta flagitarent Manichaei, quam justa Catholici. Primo, quia ne ipsi quidem haeretici promissa praestabant. *Plus enim, ut ait cap. 1. Lib. de Utilit. cred. in refellendis aliis deserti & copiosi erant, quam in suis probandis firmi & certi.* Et cap. 6. affirmat, eorum Auditores falsa pollicitatione rationis inaudita millia fabularum credere & colere fuisse coactos. Ipsos item Magistros ineptissimos fuisse in reddenda ratione, suisque doctrinis confirmandis, tradit lib. contra Epist. Manichaei cap. 5. & cap. 14. Immo id ostendit in reliquis suis adversus eos Haereticos lucubrationibus. Secundo, quia & ipsi Manichaei ante omnia hortabantur auditores suos, ut Christo crederent, atque in hoc sequerentur auctoritatem Ecclesiae Catholicae. Quo facto, pollicebantur se expositu-
demon-

demonstratos, quidquid dixerat Christus, & in Scripturis habebatur Manichæo calculo probatis. Tertio, quum divina quædam Myſteria & Dogmata vim & captum intellectus humani excedant, & ſint non quidem contra rationem, ſed ſupra rationem: ideo Catholici aiebant, per Fidem ſternendam eſſe viam Rationi, ut hæc in alta atque obſcura, impetrato per Fidei obedientiam cæleſti auxilio, poſtea penetraret. Quarto, oſtendebant Catholici, etiamſi Myſteria divina, & Sacra Scripturæ, humanis viribus intelligi poſſent, paucorum tamen hominum eſſe rationes intrinſecas capere, quibus mens ad certam cognitionem rerum omnium divinarum perducatur. Num ergo ceteris hominibus, qui tam felici ingenio, tam vivido intellectu, præditi non ſunt, idcirco neganda aut differenda Religio, neque per Fidem ad verum credendum ſunt ii pertrahendi? Si hoc ſtatuerimus, tunc rudes & crassa minerva afflati, arbitantes non ſine rationibus & demonſtrationibus eſſe credendum, numquam ad veram Religionem pervenient, quia numquam obſcura & ardua quædam Religionis arcana ſatis ſint intellecturi. Tandem, ut alia præteream Auguſtini argumenta, Chriſtus ipſe non alia ratione homines ad ſe pertraxit, nihil prius, nihil fortius exigens, quam ut ſibi crederent, quum tamen illi nondum eſſent idonei ad divina percipienda ſecreta. Neque ſecus ad noſtra uſque tempora actum fuit in Eccleſia Catholica; & porro ſecus agere periculofum eſt, aut certe exiguum aſſeret fructum. *Hæc eſt, inquit Auguſt. cap. 10. de Uſil. cred. providentia vera Religionis. Hoc juſſum divinitus. Hoc a beatis majoribus traditum. Hoc ad nos uſque ſervatum. Hoc perturbare velle atque pervertere, nihil eſt aliud, quam ad veram Religionem ſacrilegam viam querere. Quod qui faciunt, nec ſi eis concedatur quod volunt, poſſunt quo intendunt pervenire. Cujuſmodi enim libet excellant ingenio, niſi Deus adſit, humi repunt. Tunc autem adeſt, ſi ſocietatis humanæ in Deum tendentibus cura ſit. Quo gradu nihil firmitus in cælum reperiri poteſt.*

Sed hætenus deducta dubitationi lectoribus eximendæ ſatis non ſunt. Nondum argumenta Phereponi deſecta, nondum ejus error detectus. Quum audiunt lectores, veterem Chriſtianorum Rempublicam, & Auguſtinum poſcere, ut ad veram Religionem accedentes primum ſine ratione credant, facturi ſibi gradum etiam ad intelligenda Religionis Myſteria, non continuo opinentur, iis imperatam eſſe Fidem ſine ulla omnino ratione. Exigebatur, ut veram crederent Chriſti Legem; ſed ſimul credendi rationes exponebantur, quibus ducti homines prudentiſſime veram crede-

rent. Rationes autem iſtæ erant, quæ nunc in Scholis ſigna, ſeu Motiva Credibilitatis, appellantur, extrinſecæ quidem rationes, ſed propoſito fortiffime probando omnium conſenſu idoneæ. Nos aliqua ex his argumentis ſupra attigimus. Proponebantur Infideli una cum divinis utriuſque Teſtamenti Libris Myſteria & Dogmata Chriſti, atque etiam explicabantur. At parcebatur intrinſecis rationibus, quæ difficiles plerumque ſunt, ac intelligi nequeunt, niſi poſt longum ſtudium, & peculiari auxilio Dei; quod per Fidem divinitus inſuſum, & per Baptiſmatis gratiam ſperare deinde fas eſt. Ego, ait Auguſtinus cap. 14. *credere ante rationem, quum percipiendæ rationi non ſis idoneus, & ipſa Fide animum excollere excipiendis ſeminibus veritatis, non ſolum ſaluberrimum judico, ſed tale omnino, ſine quo ægris animis ſalus redire non poſſit. Sacerdotibus Chriſti Fidem prædicantibus inter Infideles, non Theologiæ Baccalaureos, ut barbaro utar vocabulo, ſed Chriſtianos facere animus erat. Præviis igitur Argumentis efficacibus Credibilitatis movebantur Infideles ad credendum, veram eſſe Chriſti Religionem. Quo fundamento poſito, cognitæque veritate Revelationis divinæ, quidquid poſtea ab iſta cæleſti Religione propoſitum erat atque explicatum, etſi non intelligeretur, etſi intrinſecæ cauſæ & rationes non afferrentur, aut ſatis non caperentur, verum credebatur, & credendum erat, quippe a Deo mentiendi impotente in ea vera Religione traditum. Ita extrinſecæ rationes animum inſtruebant ad Fidem; miſericordia autem Dei animum ita inſtructum ad Baptiſmum, & ad cæleſte Fidei ſalutaris donum perducere ſolebat. Animus tandem divina gratia imbutus, ad obſcura & abdita Myſteria & Dogmata intelligenda, quantum creatæ menti licet, efficiebatur aptiſſimus.*

Quod itaque in Catholicis criminabantur Manichæi, nihil aliud erat, quam iſtud præcipere Fidem ſine prævia demonſtratione, ſine rationibus intrinſecis, evidentique dogmatum omnium atque myſteriorum probatione. Id importune a Manichæis exigi, quin etiam parum pie, atque imprudenter exigi, Auguſtino præeunte, didicimus. Satiſ enim erat, ac tutius & expeditius, ad Religionem adducere homines per Motiva Credibilitatis, hoc eſt, per extrinſecas rationes. Ad hæc animus Phereponus non advertens, ubi audiit, Manichæos rationem petere ante Fidem, Auguſtinum vero in contraria eſſe ſententia, tum cenſuit ſine ullis rationibus præviis impoſitum ab Eccleſia Catholica credendi jugum futuris fidelibus. At amabo, quid aliud Auguſtinus in Manichæis damnat, quam quod

ante

ante Eide[m] rationem se de obscurissimis rebus polliceantur reddituros, uti Cap. 9. ait? Secundo, quod credendum negent, nisi indubitata ratio reddita fuerit &c. Et nisi apertissimam rationem stultis de Deo protulerint, nihil credendum esse contendant? Nihil ergo aliud probare Augustinus contendit, quam prudenter credi posse ac debere, vel antequam ratione, & certa cognitione, quæ quædam secreta & ardua quædam ac obscura Mytheria intelligantur. Nonne ad rite prudenterque veram Religionem ineundam, satis est, si externis argumentis, quæ multa atque efficacissima habet sola Christi Religio, ad credendum ducaris? Ubi enim tibi constitit, veram esse aliquam Religionem, tibi etiam constât, nonnisi vera in ea contineri, tamen si per demonstrationem veritas singulorum tibi nondum perspecta fuerit. Augustinus ipse, quibus rationibus permotus fuerit, & quibus reliqui permoverentur ad amplectendam Christi legem, prodit in ipso Libro de Utilitate credendi Cap. 14. dum significat, se Christi moram in terris credidisse populorum atque gentium confirmatæ opinioni, ac famæ admodum celeberrimæ. Famæ, inquam, celebritate, consensione, vetustate roboratæ. Deinde cap. 16. partim admirandis Christianæ Religionis prodigiis, quæ nemo nisi impudens neget, partim credentium multitudine, quæ Augustini tempore se latissime per ingentia terrarum spatia effundebat, moveri nos ad credendum ait: *Homini non valenti verum intueri, ut ad id fiat idoneus, purgarique se fiat, Auctoritas præsto est, quam partim miraculis, partim multitudine valere, nemo ambigit.* Sequenti autem Capite pleraque Credibilitatis Motiva enumerat, quibus Infideles adducti prudenter credere jubebantur, nostrisque etiam jubentur temporibus. Hoc factum est, inquit, divina providentia per Prophetarum Vaticinia; per humanitatem doctrinamque Christi; per Apostolorum itinera; per Martyrum contumelias, cruce[m], sanguinem, mortes; per Sanctorum prædicabilem vitam; atque in his universis, digna rebus tantis, atque virtutibus, pro temporum opportunitate Miracula. En argumenta, en rationes, quæ ab Infidelibus Fidem impetrabant, priusquam certa & interna demonstratione, sive cognitione, intelligerentur omnia divinæ Legis documenta atque Mytheria. Hinc Augustinus dicere pergit: *Quum igitur tantum auxilium Dei, tantum profectum, fructumque videamus, dubitabimus nos ejus Ecclesiæ condere gremio, quæ usque ad confessionem generis humani ab Apostolica Sede per successiones Episcoporum, frustra Hereticis circumstantibus, & partim plebis ipsius judicio, partim Con-*

ciliorum gravitate, partim etiam Miraculorum majestate damnatis, culmen auctoritatis obtinuit? Alia hujusmodi argumenta extrinseca, quæ Augustinum in Ecclesiæ Catholice gremio tenerent, luculentius ab ipso recensentur in lib. contra Epist. Manichæi Cap. 4.

Nunc ergo accedat Phereponus, & dicat pag. 596. Animadv. *Quis mendaciorum & fabularum Propola non potuit similia exigere? An non Judæi & Ethnici Christianis contra se ratiocinantibus, talia reponere poterant: esse credendum, non ratiocinandum?* At quis mendaciorum Propola, quis Ethnicus, aut Judæus, tot ac tanta Motiva Credibilitatis afferre poterat, aut possit, quibus probet suam Religionem divinitus institutam, aut a Deo semper in pristinis legibus & ritibus conservatam, quot & quanta producere potuit, & potest Christi Religio? Non ergo sibi timere debebat Augustinus, immo Catholica Ecclesia, si credendum prius esse monebat quam intime evidenter omnia intelligerentur; nam reliquæ Religionēs tanta vi, tanto numero & concentu argumentorum carent, quibus fidem exigant ante rationem. Propterea extra oleas Phereponus fertur, quum in reliquis animadversionibus suis Augustino minatur, & flagra intentat, quasi hic nulla ratione prolata, Christo, ejusque Religioni, & sacerdotibus, credendum esse moneat. *Qui credit (sunt Phereponi verba pag. 597.) veram aliquam esse Religionem, seu Deum coli velle ab hominibus, sine ulla omnino ratione, aut insanit, aut ita hebes est, ut ab insanis non multum distet. Qui fidem habuit tibi sine ratione, idem etiam sine ratione, cum videbitur, tibi fidem detrahet, adsentieturque aque facile Arianis, si rerum potiantur, aut etiam, quod deterius est, Muhammedanis, quod revera fecerunt Afri post Augustini tempora.* Non vacat inquirere, cur in Muhammedanam superstitionem concesserit una cum Asia & Græcia, ipsa quoque Africa. Hoc unum dicam, temere pronunciari, Afros sine ratione olim credidisse Christo, & ejus Religionem sine ratione didicisse, & per aliquot etiam sæcula sine ratione servasse. Neque in animo est perpendere, quot exceptionibus subsit, & quot explicationibus indigeat regula illa: *Qui tibi fidem sine ratione habet, facile etiam sine ratione tibi fidem detrahet.* Siquidem & Judæorum, & Moslemorum filii sine ratione plerumque credunt parentibus, & majoribus suis, Religionem propriam tradentibus; neque tamen facile de sua se fide atque opinione deijci patiuntur. Quod si id illis contingit, quanto magis id

C

Chri-

Christianis continget, & porro contingere debeat? Qui enim vel sine ratione Christo credit, & per Baptismatis lavacrum Religioni veræ conjungitur, dum id ex animo faciat, & non fide credat, ea cælesti virtute profecto donatur, quæ illum vel sine ratione in Fide constantissimum continere possit.

Hæc, inquam, missa faciamus, & certa sit undeque Phereponi sententia, immo non aliud sit quam quod habetur Cap. 19. Ecclesiastici: *Qui cito credit, levis corde est.* At quid rei hæc habent cum Ecclesiæ Catholice disciplina, quæ a Christo ad nostram usque ætatem sanctissimam Religionem propagavit, tot rationibus, causisque propositis, cur Sacerdotibus suis, & Christo credendum foret? Bardos plane stupidosque necesse est, faciat existimare Phereponus tot populos ingenii fama aliqui celebres, qui sese ad Christum hucusque adjunxerunt, si aliter eos censet Christianæ Religioni consensisse, neque iis, antequam crederent, fortissime persuasum putat, jure fuisse credendum. At, inquit Phereponus, non rationi, sed Sacerdotibus fidem exigentibus credendum esse Augustinus monet. Id juris si sibi arrogent Sacerdotes Ethnici, & eadem, quæ Augustinus habet de Utilitate credendi, Christiano occinant, quid responsum dabimus? Intoleranda ab iis peti, Christianus exclamabit. Ne ergo, subdit Cenfor, *bona ratiocinatio habeatur in Africa Christiana, quæ Paralogismus fuisset ad ortum Euphratis.* Si sine ullis omnino rationibus Christiani Antistites sibi adhibendam fidem dixissent: ferri utcumque posset ista Phereponi percontatio. Verum, ut vidimus, aliter sese res habuit. Præter animum non fictum adferebant Christiani Sacerdotes rationum pondus, quibus evidenter credibilem esse Religionem suam probarent, vel non intellectis evidenter singulis ejus dogmatibus atque mysteriis. Manichæi vero ita obfirmatis animis pugnabant, ut neque Sacerdotibus Catholicis, quamlibet sincere agentibus, neque extrinsecis argumentis, quamlibet fortissimis, eorum ex parte productis, adjungere fidem vellent, & adjungendam præfracte negarent, nisi certa cognitione atque intrinsecis rationibus prius intelligerent & vera esse evidenter cognoscerent omnia divinæ legis mysteria atque documenta. Itaque sponte evanescit inter Christianos atque Ethnicos Sacerdotes instituta comparatio.

Quum vero Augustinus Cap. 12. lib. de Util. cred. quaesisset, *Quomodo, si quod nescitur, credendum non est, serviant parentibus liberi, eosque mutua pietate diligant, quos*

parentes suos esse non credant? Phereponus insurgit, & hæc plane dissimilia esse pronunciat. Nam parentes, ita scribit, & alii scire possunt, & revera sciunt, quinam sint sui, & certorum hominum liberi; nec ulla utilitate ducuntur, saltem plerumque, ad supponendos sibi alienos liberos. Sed Sacerdotes, qui volunt sibi credi de Religione, ejus veritatis non sunt magis consci, quam alii homines, si rationibus sunt destituti; & plerumque non sine magna utilitate sua suum gregem augent. At hoc ipsum exemplum dilucide ostendit, quod hæcenus de questione ista non perspexit Phereponus, qui tamen Criticæ Artis magister moneri se patitur, ut quando ad aliorum censuram fertur, diligentius eorum opera legat, mentemque scrutetur. Tria esse dixerat Augustinus Cap. 11. *Intelligere, credere, opinari.* Intelligere idem esse ac scire, seu aliquid mentis certa ratione tenere statuit. Tum hæc addit: *Quod intelligimus, debemus rationi; quod credimus, auctoritati; quod opinamur, errori.* Ut autem ostendat, falli Manichæos, qui dicant, nihil esse credendum, nisi quod scimus, liberorum exemplum adducit, qui procul dubio mentis certa ratione & per demonstrationem scire ac intelligere nequeunt, suos esse parentes, quos ut tales diligunt & colunt, & tamen pie prudenterque tales esse credunt, quia auctoritate, hoc est, argumentis & rationibus extrinsecis ad ita credendum atque agendum moventur. Credimus, inquit, & sine ulla dubitatione credimus, quod scire non posse confitemur.

Quid nunc rei tam certæ objicit Phereponus? Parentes, ait, & alii scire possunt, & revera sciunt, quinam sint sui liberi. At ut præteream, ne ipsos quidem parentes id scire interdum posse per scientiam certamque mentis cognitionem, quo sensu Augustinus hæc scire accipit: numquid liberi per rationes intrinsecas, & per scientiam noscunt parentes suos? Non hercle. Non enim ratione (ut ipsis Augustini verbis utar) ullo pacto sciri potest, sed interposita matris auctoritate de patre creditur; de ipsa vero matre plerumque nec matri, sed obstetricibus, nutricibus, famulis. Nam cui furavi filius potest, aliusque supponi, nonne potest decepta decipere? Sed, inquit Phereponus, hoc exemplo probare vult Augustinus, credendum quoque esse Christiano Sacerdoti sine ratione, quum tamen hæc sint plane dissimilia. At quando nam somniavit quisquam, liberos sine ulla omnino ratione credere, hunc aut illum esse parentem suum? Illud ergo exemplum in eum tantummodo finem Augustinus adfert, ut ostendatur, nihil omnino humane societatis incolume

lume remanere, si nihil credere statuerimus, quod non possumus tenere perceptum. hoc est cuius certa non habeatur scientia. Nimirum inter Augustinum & Manichæos vertebatur ista quaestio, utrum scilicet credi quædam prudenter possent atque deberent per sola Credibilitatis Argumenta, an vero necesse foret earum rerum Scientiam prius habere, ut prudenter deinde crederentur. Nemo neget, quin liberi verisimilibus rationibus ducti prudenter credant, & credere debeant parentes suos. Nemo etiam negare audeat, quin Infideles auditis dumtaxat Motivis, ut ajunt, Credibilitatis, credere prudenter possint ac debeant Sacerdoti Christiano, quamvis internam quorundam divinorum dogmatum rationes nequaquam proponenti. Dissimilia autem sunt huiusmodi exempla, sed contraria atque alia ratione, quam Phereponus censet. Liberi enim facile in credendis parentibus suis, ut liquet, falli possunt; Infidelis vero in credendo Sacerdoti tot credibilitatis argumenta adferenti, si rationem consulat, sentit se falli non posse, etiamsi Sacerdos ille ad utilitatem quoque propriam eo in negotio respiceret: quod tamen quam modeste, quam vere, a Pherepono Christianis Sacerdotibus affingatur, ipse viderit. Tanta quippe est eorum argumentorum vis, quibus credenda ostenditur Christiana Religio, ut eam non solum prudenter, & sine difficultate credere quisque possit, sed etiam difficillimum sit homini iis auditis temperare a credendo. At Phereponus sibi temere persuadet, sine ullis omnino rationibus olim Sacerdotes fidem præcepisse, dum nequaquam intelligit, quid scire hoc loco sit Augustino. Poterat tamen ipse ex iis, quæ retulimus, abunde perspicere, & partim etiam perspexit in eodem Cap. 14. Sed qui extra orbitam cucurrerat, se in viam revocare non valuit.

Disciplinam Ecclesiasticam de exigenda fide ante rationes intrinsecas exemplo Christi confirmabat Augustinus, inquit eum nihil prius, neque fortius, quam credi sibi voluisse. Fide, ait, ille stultus ducebat; vos ratione ducitis. Laudabat credentes ille; vos obfurgatis &c. Hic Phereponus suas obtrudit notas, ostensurus egregia morum Præcepta & Miracula duas graves fuisse rationes, quibus divinus ille Magister sibi conciliabat fidem, quamvis Judæi non intelligerent, quæcumque dicebat. At rogo quid novi adfert eruditus Censor? Nonne & Augustinus ibidem hæc habet: Quid enim aliud agunt tanta & tam multa Miracula, ipso etiam dicente, illa fieri non ob aliud, nisi

ut sibi crederent? Quare, ergo non intellexit aliquando Phereponus, satis esse posse ad prudenter credendum Religioni Christianæ Argumenta Credibilitatis, eaque argumenta antiquis Christianis in credendo, & in prædicando Infidelibus Evangelio familiaria fuisse? Ipse Christus causas & rationes intrinsecas altissimorum quorundam dogmatum non attulit; & tamen ut sibi crederetur, instabat. Sola Miracula, quæ nemo alius fecerat, pro ratione erant, eorumque gratia prudenter assentiri Christo poterant, immo debebant Judæi. Miracula autem non intrinsecas esse, sed extrinsecas rationes, ad probandam doctrinæ veritatem, manifeste constat. Præterea Phereponus hinc discere debuit, excipiendum cum risu fuisse exemplum Christi a Catholicis adhibitum, si isti non solum sine intrinsecis, sed etiam sine extrinsecis rationibus postulassent, ut sibi crederetur, quando ipse Dei Filius non aliter fidem præceperit, quam præmissis ingentibus prodigiis, hoc est gravissimis rationibus extrinsecis, quibus tuto deducerentur Judæi ad credenda illa etiam, quæ satis non intellexerent. Videat igitur Censor, quam recte in hæc verba concludat: Itaque non potuit Augustinus exemplo Christi uti, ut probaret Ecclesiam Catholicam jure sibi sine ratione credi postulare.

Itidem ex aliis quoque Augustini Libris, quæ Catholicorum atque ipsius Augustini mens & consuetudo foret, colligere Phereponus poterat, nisi figmentum suum nimis amasset, ex quo exercendi ingenii censorii tam bella occasio suboriebatur. Inquit autem Augustinus in Lib. de vera Religione cap. 34. *Ipsa quoque anime medicina, quæ divina providentia & ineffabili beneficentia geritur, gradatim distincteque pulcherrima est. Distribuitur enim in Auctoritatem atque Rationem. Auctoritas (videlicet argumenta credibilitatis) fidem flagitat, & rationi præparat hominem. Ratio ad intellectum cognitionemque perducit. Quamquam neque Auctoritatem Ratio penitus deserit, quum consideratur, cui sit credendum; & certe summa est ipsius jam cognite atque perspicue Veritatis auctoritas.* In Epist. 120. cap. 1. alias 22. apertius exprimit, quæ sententia foret Ecclesiæ Catholica. Absit (sunt ejus verba) ut ideo credamus, ne rationem accipiamus, siue queramus; quum etiam credere non possemus, nisi rationales animas haberemus. Ut ergo in quibusdam rebus ad doctrinam saluarem pertinentibus, quas ratione nondum percipere valeamus, sed aliquando valebimus, fides præcedat rationem, qua cor mundetur, ut magna ratio.

rationis capiat & porferat lucem: hoc utique rationis est. Quæ verba Phereponus veritatem prorsus consentientem habere & ipse adnotavit, atque affirmavit; quamvis postea fateatur, se non intelligere, quomodo hæc in concordiam redigi possint cum iis, quæ alibi de Auctoritate ab Augustino traduntur. At nihil homini facilius erat, quando ad ejus Libros accessisset amantis potius quam inimici animo, & non infectandi, sed illustrandi tanti viri causa in eum commentarios sibi conscribendos suscepisset.

Ceterum lepidus mihi videtur Phereponus, quum veras divinare vult causas, cum Augustini tempore Fides, ut ille somniat, sine ratione exigeretur. Prima est, quod Christiani non satis erant in Philosophia Criticaque exercitati, ut Scripturam contra objectiones Manicheorum, aliorumque defendere commode possent. Altera, quod revera sibi conscii essent, non pauca a se dici plane contraria rectæ rationi, quælia erant tam multa, quæ de Gratia & Predestinatione, aliisque dogmatibus iis adnexis, quasi capita Fidei credenda ab Augustino proponebantur. Denique is sermo fuit partium jam vires suas sentientium, & multitudine sua fretarum; quam sæpe jactat heic Augustinus, contempta paucitate aliter sentientium. en quot criminum postulet Ecclesiam Catholicam suis hisce divinationibus Phereponus noster. Sed ad primam causam quod attinet ab eo excogitatum, negamus, ita Critices & Philosophiæ scientia destitutos fuisse veteres Christianos, & potissimum Augustini tempore, ut commode interpretari tuerique non possent Scripturas sacras. Prostant eorum Libri, quibus vindicarunt ab Ethnicorum, Manicheorum, aliorumque hostium censuris veritatem, & sanctitatem divinorum codicum. Mulci e Manichæis, plures ex aliis Sectis, innumeri e Paganorum superstitione ad veram Christi Religionem perducti (nisi omnes illos inter pecora stipitesque referre volumus) argumento sunt, non infelicitè neque segniter versatos esse veteres Ecclesiæ Catholicæ Præfules & Pastores in sacris voluminibus protegendis & recte explicandis. Secundo dicimus, peculiarem illam Criticam & Philosophiam, quam expetit Phereponus, ne necessariam quidem olim fuisse, neque adhuc esse, ut quis jure ad Christianam & Catholicam Religionem advocetur, atque impellatur. Satis superque sunt Argumenta, quibus prudenter credibilis, immo evidenter credibilis, ostenditur Christi Religio. Non aliis usus est ipsemet Christus; non aliis fere semper in prædicatione Evangelii usi sunt ejus Apostoli, atque Apostolorum Successores, ce-

terique Ecclesiæ Catholicæ Doctores. Non aliis utendum contendit Origenes lib. i. contra Celsum, hominem nempe, qui Pherepono in hujusmodi accusatione præverat. Curæ tot agricolarum, quamquam Philosophiæ & Criticæ, si Phereponum auscultamus, imperitorum, quanta messis responderit, ac respondeat, nulla non loquitur Historia. An multos ad Christum adducere possit, atque adducat præscripta a Pherepono via, tantumque ab eo commendata Ars Critica, videant alii. Illud quidem affirmari posse reor, si homines induxissent, aut inducant in animum, tum solum credendum esse Christo, quum sublata evidenter fuerint omnes in divinis Scripturis dogmatibusque occurrentes difficultates, eos aut ferius quam par est, aut numquam futuros fuisse, & fore Christianos. Rationi feroci, atque admodum curiosa, sive etiam infirmæ, numquam satis est; neque est ulla gens tam discordiarum ferax, quam quæ enixam dat operam Criticæ, & de omnibus dubitat, nihilque credendum ducit, nisi quod est evidenter probatum. Unusquisque in suo sensu abundat, unusquisque supra alium se sapere arbitrat, & uni sibi credere novit. Quamobrem tutior, & laudabilior semper fuerit ratio prædicandi & persuadendi Evangelii, quam Christus, quam nostri Majores hucusque servarunt, & quam fortasse non impugnasset ipse Phereponus, si Augustini consilium sententiamque hac de re (quod facile fuit) melius percepisset. Sed alibi de Critices usu abusu & necessitate & de scientia Patrum quædem commentabimur.

Quod est ad alteram causam, nempe ideo a rationibus reddendis se abstinuisse veteres Christianos, & Catholicos, quod revera sibi conscii essent, non pauca a se dici contraria rectæ rationi: a veritate omnino abhorret. Nonnulla quidem diximus in Catholica Religione tradi, quæ supra humanam rationem sunt, qualia sunt a Christo revelata de Dei natura. At aliqua ibidem tradi, quæ sint, si Superis placet, plane contra rectam rationem, & id non ignorari a nobis, nullus umquam Catholicus, nisi errans, sibi persuasit: nullus nisi stultus, somniavit. Et queis, rogo, Auctoribus tam deformem sententiam Ecclesiæ Catholicæ imponit Phereponus? Hæreticos forsitan cum antiquos tum recentes, quibuscum & ipse sentit & facit, sui dissi datus est testes. Verum quonam ex Canone Critico didicit ille, credendum esse hostibus nostris affirmantibus, quod nos constantissime negamus? Quandoquidem tamen

men Augustinus ipse accersitur in hanc eandem causam, ostendat quæso Phereponus, eum sibi conscius fuisse, adversari rectæ rationi, quæ de Gratia & Prædestinatione a se proponebantur. Mihi nullum dubium est, quin Augustinus hac de re interrogatus non solum se tam absurdæ opinionis conscius negasset, sed etiam invictis rationibus ostendisset, sententiam suam cum recta ratione penitus consentire, aut saltem ab illa non abhorre. Pro ipso luculenter respondere adhuc possunt editi ejus Libri, in quibus unice probat, nullam aliam, quam suam, & Ecclesiæ Catholicæ, de Gratia & Prædestinatione sententiam habere consensum Scripturæ atque Rationis. Si ille (singamus rem a vero longe alienam) in ea fuit opinione, quam Calvinii Sectatores eidem tribuunt, non inficiamur, quin contra ipsum recta ratio pugnaret. Sed, hoc etiam posito, certissimum est, non advertisse Augustinum, quantopere hujusmodi sententia adversaretur rectæ rationi. Nam & ipsi Calviniani, qui revera in hisce questionibus contraria rationi docent, induci non possunt ut credant, se rationi contraria tradere, atque in tam misero errore versari. Deinde prodit ipse Liber de Utilitate credendi, qualia Augustinus sentiret. *Credere, inquit is Cap. 11. tunc est culpandum, quum vel de Deo indignum aliquid creditur, vel de homine facile creditur.* Utrique fatemur, nihil indignius excogitari de Deo posse, quam quod Augustino Calvinus adscribit; nempe a Deo creari homines, qui antecedenti necessitate non secus ac fato compellantur ad bonum & malum, & subinde ab ipso Deo propter delicta puniuntur, quæ illi non coacti quidem patrarunt, sed electione & resistendi facultate sine sua culpa destituti evitare nullo pacto potuerunt. Talia Deum prorsus dedecent, nimiumque rationi adversantur. Si verum foret, eam fuisse Augustini sententiam in Gratia & Prædestinationis negotio, quam tradidisse ab hæreticis recentioribus dicitur, & conscius ille sibi fuisset, in quot a ratione abscondita atque indigna Deo, se sua opinio conjiceret: adeone mentis inops fuisset, ut tunc esse culpandum hominem diceret, *quum de Deo indignum aliquid creditur*? Sed Augustinus a Calvinio perverse explicatus, neque indigna Deo tradidit, multoque minus sibi conscius fuit, se aliquid credere contrarium rectæ rationi.

Denique idem ille est Augustinus, qui Epist. 143. olim 7. hæc scribit non ignorata Pherepono, immo auctore jure ac merito ab ipso appellata. *Si Ratio contra divi-*

narum Scripturarum auctoritatem redditur, quamlibet acuta sit, fallit verisimilitudine, nam vera esse non potest. Rursus si manifestissime certeque Rationi velut Scripturarum sanctarum objicitur auctoritas, non intelligit, qui hoc facit; & non Scripturarum illarum sensum, ad quem penetrare non potuit, sed suum potius objicit veritati; nec quod in eis, sed quod in seipso velut pro eis invenit, opponit. Idem etiam Lib. 4. de Trin. Cap. 6. præclarissime inquit: *Contra rationem nemo sobrius, contra Scripturas nemo Christianus, contra Ecclesiam nemo pacificus senserit.* Similia habet aliis in locis. Nunc ergo a Pherepono petimus, qua fronte affirmare possit, revera sibi conscius fuisse Augustinum a se tradi contraria rectæ Rationi in questionibus de Prædestinatione & Gratia, nisi censeat Augustinum, virum ingenio & memoria ad invidiam præstantissimum, supine admodum delirasse, aut virum summe pium impostorem fuisse mendacissimum, qui aut ignoraret, quæ in animo certa & statuta habebat, aut quædam intimo corde crederet, contraria vero alios decepturus deprædicaret? Hæc, inquam, nisi devorare velit Phereponus, fateri tandem cogatur, Augustinum, qui contra rectam rationem sentiendum esse negat, sibi conscius non fuisse, a se proponi quædam, quæ ipsam rectam rationem inimicam haberent; sive, si ita Pherepono placet, errasse quidem Augustinum contra ipsam rationem, sed ipsum se errare non cognovisse.

Facile vero nobis foret ostendere, ne errasse quidem Augustinum, neque a ratione abscondita prodidisse in controversiis de Prædestinatione & Gratia. Sed occupata jam fuit ista provincia a doctissimis inter Catholicos viris, quorum etiam cura atque eruditione palam factum est, quantum Augustini dogmata a Calvinianis dissent. Illud in præsentia adnotasse sufficiat, ab Augustino adhuc Presbytero conscriptum fuisse Librum de Utilitate credendi. Eo autem tempore, quum inter ipsum & Pelagianos, quippe nondum ab ovoeductos, nullæ quæstiones da Gratia intercessissent: inepte dicitur Augustinus aliena a recta ratione in Gratia & Prædestinationis argumento proposuisse. Immo tantum abest, ut id contigerit, ut nihil prius neque antiquius tum Augustino esset, quam Liberum hominis Arbitrium a Manichæis defendere, quod postea in reliquis contra Pelagium scriptis ab ipso læsum nonnulli perperam opinantur. Testis etiam est ipsemet Augustinus, se tum temporis incaute adhæsisse opinioni de initiis Fidei merito

rito hominis, non Gratia Dei, tribuendis, quam postea adoptarunt Semipelagiani. Quamobrem quum liquido constet, eo saltem tempore, quo Librum illum scribebat Augustinus, ab ipso proposita non fuisse aliena a recta ratione in argumento divinae Gratiae: constabit etiam, nihil magis abs re produci a Pherepono potuisse, quam quod Catholici ideo Fidem ante rationem exigent, quia consilii sibi erant, tradi a se quendam plane contraria rectae rationi. Idem quod de dogmatibus ad Gratiam spectantibus dictum est, dici & de aliis potest, quae in Catholica Religione rationi rectae repugnare Phereponus credit, & quae libenter, ut opinor, heic quoque memorasset, nisi fortasse contentione suis non omnes illius sententias, non ejus ubique licentiam, aequo animo ferentibus, parcere consultius duxisset.

Tertia causa, quare postulabant Catholici, ut rationi anteverteret fides, Pherepono divinante, ea fuit, quod ii suas jam vires sentirent, suaeque multitudine freti, aliter sententiarum paucitatem contemnerent. *Ejusmodi paries*, inquit is, *ac ingenia pati non possunt sibi obloqui pauciores, sed volunt fidem loquentibus continuo haberi*. Nescio, an heic Dordracenam Synodum tacite carpat ingeniosus Cenfor. Hoc quidem novi, ipsum, quamquam minime falsa de Catholicis heic narret, multitudinem suam Manichaeorum gregi objicientibus, non minus tamen quam antea in nos contumeliose agere, Amplissima quippe Catholicorum Respublica sibi fidem ab Ethnicis habendam esse contendebat, non quod tantummodo loqueretur, sed quod, ut vidimus, evidenter credibilia vel sine rationibus intrinsicis, loqueretur. Numquam huc respicere Phereponus didicit. Ubi autem in Haereticos disputatur, multitudo quoque ipsa validum praebuit semper argumentum dignoscendae Religionis verae. Quum enim quaeritur, quae inter tot Sectas, quarum unaquaeque sibi veram Christi Religionem tribuit, Orthodoxa sit, & germana Religio: praeter alia *Credibilitatis argumenta*, quae unis Catholicis favent, illud quoque favet, quod isti re & nomine Catholici sint, semperque fuerint ab Apostolorum aetate. Hoc est, quod per universum terrarum orbem diffusa sit, & adhuc ex divino munere latissime pateat una Catholicorum Religio: quod hucusque Haeresi nulli contigit, neque continget ante ultimi judicii dies, & quando etiam contingere posset (quod non concedo) nihil Religionis, quae hucusque Catholica fuit, veritati officeret, ut nemo non intelligit. Haec etiam testera ad reliquas accedit, quibus in unum col-

lectis vera Christi Ecclesia a falsis atque Haereticis distinguitur; eamque sapientissime in sacris Symbolis, in oecumenicis Conciliis, in Patrum scriptis constitutam habemus, & ab Haereticorum oppugnationibus efficacissime semper adhibitam scimus. Sed commodius hac de re in sequentibus Capitulis habebitur sermo.

Præsenti finem faciemus, simul ac monuerimus Lectorem, non heic tantum, sed & aliis in locis Phereponum Augustino loquenti de *Utilitate credendi* bellum indixisse. Attamen quum tam imparatus ad accusandum venerit, ut quod maxime opus erat, ne statum quidem quaestionis intellexerit; nullo negotio patebit, quam imbellia sint in ista contentione illius tela, & quam incaute pugnet, si memoria repetantur, quae haecenus conscripsimus. Quapropter nulla mihi amplius cura refellendi ejus animadversiones in cap. 7. Libri de quantitate animae, & in cap. 2. Lib. 1. de moribus Ecclesiae Catholicae, & in cap. 2. Lib. 1. de libero Arbitrio. Unum tamen omitendum non est, quod ille habet in hunc postremum locum. Culpatur nimirum, aut potius deridet Augustinum, quod ex Isaia cap. 7. haec verba citavit. *Nisi credideritis, non intelligetis*, iisque probare contendat, prius esse credendum, quam intelligendum. At ista Prophetae verba nihil ad rem facere novus Cenfor exclamat, quippe ab Hieronymo aliisque recte translata, diversum reddunt sensum, nempe *Nisi credideritis, non permanebitis*, ita ut Prophetici sermonis series ab Augustini mente longissime abscedat. Pro sententia Prophetae, inquit Phereponus, *laudat bonus vir figmentum Graecorum Interpretum* etc. *Credidit enim hunc esse sensum Scripturae, antequam sciret, an LXX. Interpretibus per omnia fide liceret, aut hunc locum bene esse ab iis versum constaret*. Lectorem nolo diu detinere disputando, an sustineri aliqua ratione possit LXX. Interpretum versio, cujus sensum in his verbis usurparunt alii doctissimi Patres, & Hieronymus ipse non improbat. Quaecumque sit germana eorum verborum sententia, certum est, Augustinum rem veram, ut vidimus, per ea probare voluisse. Verum autem dogma, etsi inutilia ad illud confirmandum congerantur, verum certumque esse non desinit. Immo regula est, quando ex diversis interpretationibus diversi sacrae Scripturae sensus emanant, iis licere nobis uti, non ad fundandum quidem, sed ad illustrandum aliquod dogma; nihil enim periculi subest, ut ille sensus, quamquam alioqui non proficit, dogmati noceat, quod veritati congruere ex aliis Scripturarum locis evidentioribus ostendi potest.

Au-

Augustinum autem non expectasse, ut a Phœrepono de diversa illius versione certior fieret, constat e Lib. 2. Cap. 12. de Doctrina Christiana, quem ab ipso conscriptum novimus duos annos post Libros de Libero Arbitrio.

CAPUT VI.

Infirmas humanæ mentis, atque rationis, & errandi in homine facilitas. Ejus causæ, fuga disciplinæ, socordia in inquisitione veri; corpus male compactum, & pessime affectum; penuria atque abusus subsidiorum ad inveniendam Veritatem; memoriæ exilitas; phantasiæ impotentia, & præcipue dum affectus in animo regnant; Voluntatis perversa indoles; mentis ipsius angustia, ignorantia, oblitio, & prava electio principiorum, quibus ad recte judicandum uti necesse est.

HAftenus dictum est, quousque in inquisitione Veri, quantum ad Religionem inveniendam spectat, humano Ingenio sit procedendum; hominique prudenter agentis sufficere, immo necessarium esse diximus, ut Argumentis Credibilitatis contentus fidem suam Religioni veræ prius accommodet, quam omnia illius dogmata atque mysteria per evidentem rationis intuitum perspicere atque intelligere velit. Sed non desunt, qui Manichæorum pervicaciam imitentur adhuc, suæque mentis ambitione fascinati rerum omnium veritatem assequi se posse suis viribus temere confidunt, & Rationis humanæ vires ultra æquum exaggerent. Ut perniciofa hæc opinio funditus concutiat, invadendum nunc est in arcem errorum omnium, hoc est apérienda sunt homini, quam brevissime poterimus, tum infirmitas, tum stultitia creaturarum mentium. Hinc leges, hinc præcepta moderandi Ingenii petamus oportet. Nos noscere ante omnia nosmetipsos, ab ipsis quoque Seculi Sapientibus jubemur. Neque sane ullus ad veri Dei cognitionem atque amorem sperandus est progressus, nisi prius præcesserit imbecillitatis nostræ cognitio, & nisi humilitas ab ipso Deo in nos descendens nos ad ipsum convertat, animumque superbientem castigans, efficiat idoneum ad majora & cælo dona aut excipienda aut impetranda.

Quum dicimus, infirmam esse atque imbecillam hominis mentem atque rationem, significare volumus, hominem licet ratione præditum, suis tamen viribus difficile ad Verum inveniendum, recteque judicandum pervenire, facile vero in errorem rapi, atque in errore jacere. Duplici e causâ manare videtur huiusmodi infirmitas atque impotentia. Prima est, quod homo Veritatem quærere non vult, & adhibere subsidia ad

Veritatem inveniendam idonea. Altera, quod etiam si Verum quærat, invenire sæpe non potest ex ipsius difficultate Veritatis, aut ex inepto rationis usu. Has causas sigillatim explicabimus, ut sua humanæ rationi vulnera evidentius consent, & ingenia nostra tandem pudeat suæ ambitionis atque proterviæ.

Sentiunt omnes, nemo negat, rationale animal ab utero matris crassissimam secum asserre ignorantiam omnium rerum. Mox ista ignorantia paulatim depelli solet, ubi sensibus, & meditatione pollere, iisque uti homo coepit. Idæ rerum an nobis ingentæ sint, vel adveniantur peregrinæ in mentem nostram, Philosophi disputant; nos in medio relinquimus. Illud constat, necessarium esse meditationis & sensuum usum, quo aut in animo domesticæ excitentur, aut in animum novæ importentur rerum idæ. Hinc Seneca in Ep. 95. *Omnium, inquit, bonestatum rerum semina animi nostri gerunt, qua admonitione excitantur, non aliter quam scintilla flatu levi adjuta ignem suum explicat.* Meditari autem dicimus, quum anima vegeto corpore, & ut ita dicam, ipsa vigilans aciem suam in res, & earum essentiam, causas, effectus, & qualitates acute intendit. Usus sensuum, experientia, parentum & æqualium consuetudo, atque alia humanæ vitæ instrumenta, rudem intellectum, velit nolit sensum informant, & aliquam Veri notitiam in ejus penetralia inferunt. Sed quanta pars hæc Veri immensi dici potest? Quot etiam erroribus & falsis opinionibus permixta non est, atque infecta? Sola plerumque rerum vulgarium, & sensibus obviarum notitia hinc fluit; immo sola ipsarum superficies cognoscitur. Quare nisi ulterius homo procedat, & quærere velit

lit immanem reliquarum Veritatum copiam, atque intime perpendere, quæ jam didicit: interdum bipes a quadrupede, nisi ex habitu corporis externo, dissimilis non videatur. Quidam igitur socordia atque odio laboris, & affectibus pravis impediti; quidam nimio ardore incitati erga humanæ vitæ negotia, & vilia quæque commoda, quibus unica inhiant; alii, quod invenire scientiam desperent; alii, quod se opinentur scire quod nesciunt (& si quæ sunt aliæ causæ), Verum quærere nolunt, negliguntque subsidia homini ad inveniendum Verum necessaria atque opportuna. Quot autem erroribus id hominum genus serviat, & pateat, nemo nescit. Infantes plane appareant, quum de rebus agitur, quæ vulgarem humani commercii usum aliquantulum excedunt, eorumque mens in angusto sensibilibus quarundam rerum gyro constricta, latius explicare volatum non solet, erratura, si faciat. Vigente igitur in istis primæva adhuc ignorantia, quam expellere fortasse potuerunt, at certe noluerunt: nil mirum, si imbecillima est eorum ratio; si stultis falsisque opinionibus se abripi quotidie sinunt, si vetera deliria numquam abiciunt, & se impares sentiunt ad abdita rerum noscenda, ad arduas & invias quæstiones dirimendas, ad rite meditandum, Falsumque in casibus innumeris a Vero distinguendum.

Longe gravior altera infelicitas est, quod nempe homines, etiam si Verum, & Scientiam, & semitas ad utrumque perducunt quærant, reperire tamen sæpe nequeunt. Hujusmodi impotentia triplex in medium adferri causa potest, Corpus videlicet, instrumenta sciendi, & animæ ipsius facultates internæ. Et quod est ad Corpus, præter organa male Animorum indoli respondentia, quæ nullo neque studio, neque voto emendare valeamus in nobis, innumeri morbi bellum corpori quotidie indicunt, atque ideo conflantur cum Animo ipso. Sui carceris dolores atque incommoda non sentire Animus nequit, ac proinde nemo non sentire cogitur, quantum imbecillitatis e Corpore imbecilli, infirmo, & male affecto inferatur in Mentem, quantumque tenebrarum tenebrosa hæc massa Corporis lucidissimæ Rationi creet. Certe hac de causa hominum plerique in pristina ignorantia perdurant, & ad nobiliores disciplinas, quamquam velint, conscendere nequeunt; neque fas est obtusis crassisque ingeniis & nulla memoriæ tenacitate præditis se immiscere parum obviis atque reconditis Veritatibus, suumque interponere iudicium in arduis non vulgariis rerum quæstionibus.

Ad impotentiam humanæ Rationis veniamus, quæ nobis obvenit ex inopia & fallacia instrumentorum, per quæ Verum colligitur, Falsum evitatur. Et heic suos patitur manes mortalium conditio. Multis defunt ejusmodi adminicula, atque instrumenta sciendi. Quot adhuc populi sunt, quibus liberales Disciplinæ tradantur, quibus sint præsto doctores? Utrique pauci. Apud complures ne minima quidem earum Artium vestigia offenduntur, per quas ad Verum conscenditur, & eruditus atque excultus animus cavere sibi aliquo pacto ab immensa errorum colluvione potest. Respice Africam, Asiam, Americam, & quæcumque sunt in ipsamet Europa nimium Hyperboreo septem subjecta Trioni. Immo hanc ipsam omnium beatissimam terrarum Europam intueri. Quotæ hominum parti tam bene vult natura, ut doctoribus affluant, & disciplinis? Quotæ, etiam si adsint, iis operam navare solent, aut cupiunt? Quibus profecto perinde est carere optimis Artibus, earumque Magistris, ac ab iis addiscendis propter impedimenta & negotia vitæ perpetuo removeri. Nemini autem dubium est, quin tanta barbaries, tanta doctrinæ Linguarumque inopia, naturalem infirmitatem foveat, innumerisque etiam erroribus januam aperiat.

Deinde ipsa hæc sciendi adminicula, sæpe veritatis, at non raro etiam erroris instrumenta sunt. Ut est hominum genus præ improbitate ad mentiendum ac ad fallendos alios proclive, præ mentis vero infirmitate falli ac decipi facillime potest: ita necesse est, ex aliorum hominum consuetudine, ipsorumque doctorum commercio ad errandum pertrahamur. Hinc parentes, hinc nutrices, inde majores, & inde æquales, nos ab ipsa ineunte ætate fabulis imbuere, perverisque judiciis teneram occupare mentem, quam deinde, novis illatis errorum tenebris, ita docti eruditique suis interdum scriptis ac voce deformant, ut longe priore ignorantia deteriores rerum scientiam sive intelligentiam habeamus.

Attamen gravioribus etiam causis humanæ mentes a Vero percipiendo avertuntur, aut impediuntur. Quod facile patet, ubi consideremus interiores animorum recessus, atque impedimenta Veri, quæ ipsi animo sunt aut propiora aut etiam intrinseca. Prima errorum causa tribui potest hominum Phantasia, & Memoriæ. Nam simul ac aliqua rerum vivacissima imago in Phantasiam irrumpit, atque in ea fortiter inscribitur, tum difficile Anima se se abstinere potest ab ea imagine contemplanda, quam sibi vel nolenti passim ingerit, atque objicit potentissima illa facultas. Dum autem tanta vi an-

te oculos animæ internos obversantur huiusmodi alte impressa phantasmata, ita liberos animæ motus usurpant ac impediunt, ut ipsa impar eo tempore fiat contemplandis recipiendisve aliis phantasmatibus, quorum tamen ad recte iudicandum necessaria meditatio foret. Ad hæc anima occupata a nimium præsentis aut urgente imagine aliqua, satis auscultare neque solet, neque interdum valet rationes aliarum rerum, & placido consilio Verum a Falso dirimere, Bonum, & non Malum, eligere. Atque adeo quo fortior est Phantasiæ vis, quo frequentius, aut ferocius in ipsam imago aliqua illabitur, eo debilius efficitur Animæ virtus in inquisitione atque inventione Veri. Ita fit, ut quæ facultas a natura instituta fuit in auxilium dominaturæ Rationis, eandem Rationem non raro servam efficiat, atque impotenter in homine regnet.

Sed Phantasia ac Memoria tum maxime Rationis consilio nocent, quum una cum animi perturbationibus, sive Affectibus, in nos penetrant imagines rerum tam sensibilem quam intelligibilem. Non solent istæ in penetralia hominis ingenti cum impetu deferri, ibique alte insigi, atque internum animæ intuitum in se pertinaciter convertere, quotiescumque ea, quæ a sensibus nuntiantur, aut ab intellectu excogitantur sive percipiuntur, nullum aut etiam levem creant in Anima Affectum, sive perturbationem. Multa quotidie aspiciamus, multa audimus, quæ periade quasi assiduitate viderint, ad Phantasiam quidem perveniunt, ibique habitant, sed sine ullo, aut summum sine aliquo gravi Animæ ipsius motu. Contra quæ excogitata, seu sensibus accepta, Amorem, Odium, Metum, Spem, Stuporem, Dolorem, aliasque huiusmodi affectiones in animo excitant, concitatius Phantasiam aggrediuntur, profundiusque in ipsa consignantur. Hinc fit, ut quoties phantasmata ita conformata mens contemplatur (quod sæpe ultro facit, immo sæpe facere pene cogitur), toties Animæ obijcitur non solum ipsum phantasma, sed ipsa etiam conjunctæ affectionis notio. Numquam fere alicujus hostis imago exhibetur animæ, quin & odii vestigia renouentur in anima. Numquam latronum Avarus meminit, quin timeat. Numquam amantis animo obversatur conquistæ pulchritudinis species, quin amoris etiam flammæ excitentur. Porro si animi affectus cohibere atque ad normam rectæ rationis redigere, arduum opus est; si nihil verius est, quam paucorum esse, insidias omnes, cuniculos, & abdita machinamenta suorum Affectuum detegere, atque

eludere, si certum est, importune a conjuncta Phantasia Animam vel recusantem rapi ad intuendas & contemplandas imagines rerum, quas alicujus ferventis affectus notio continuo sequitur: quis non intelligat, cum Phantasiam ac Memoriam, tum animi perturbationes non solum ad Veritatem percipiendam sæpe impedimenta esse, verum etiam complurium errorum fontes esse dicendas? Quod malum quum frequens sit in humana vitæ negotiis, frequentissimum tamen est in Litterarum studiis, & in eruditorum Republica. Nam, ut alia omittam, ubi alicujus phantasiam occupavit imago, puta Platonis, aut Epicuri, aut Aristotelis, eorumque opiniones & sententiæ ad Animæ nostræ notitiam pervenire, si admiratio, si amor, si reverentia imaginem huiusmodi consecrata sunt, ita exinde pulsatur atque agitur animus ab ista imagine, & ab istis affectibus, ut sola Platonis, Epicuri, atque Aristotelis dicta magni æstimet, reliquorum contemnat. Contrarium accidit, si pro amore odium, pro admiratione contemtus erga Scriptorem aliquamve sententiam concipiantur. Tamdiu autem erroribus obnoxia est anima, quamdiu in Phantasia ac Memoria impotenter dominantur adeo vivida phantasmata, & pergunt sine freno interius regnare priores affectus, quos sola recta Ratio diligenter excutiens, eorumque pensitans justam injustamve originem, in ordinem cogere & moderari potest.

Voluntatis etiam perversitate fit, ut sæpe ac sæpius erretur. Omnium hominum est, se velle esse beatos. Ex hoc naturali appetitu varia affectuum familia Voluntati nascitur. Nihil enim aliud sunt animi affectiones, quam Voluntatis motus, vel in bonum acquirendum, aut acquisitum, vel pro bono acquisito, vel propter bonum perditum, aut nondum acquisitum. Amamus, dum uniri bono, aut in ejus unione permanere volumus. Dum bonum quærimus, desideramus. Dum non longe a consequendo sumus, speramus. Consecuti, gaudemus. Solliciti ne amittamus, metuimus. In rapientem aut rapere volentem, odio & ira movemur. Propter amissum bonum, dolemus. Idem de reliquis affectibus dicendum. Ceterum si erga unum verum Bonum perpetuo moveretur Voluntas, semperque prudentiam adhiberet suorum motuum ducem, nihil Voluntati succedere, nihil inde sibi timere Intellectus posset. At quum corrupta hominum Voluntas plerumque feratur in apparentia bona, quæ mala profecto sunt, quotiescumque, animum a vero Bono avocant, & arcent: hinc ipsemet Intellectus in

D ser-

servitutem, miseriamque conditionem devolvitur, & erroribus innumeris subest. Ruit Voluntas in corporeas voluptates, in divitias, in fluxus honores, terrenæ hominis parti, cui arctissimo vinculo & amore conjuncta est, beatitatem, ut sibi persuadet, paritura. Illam occupat aut Gloriæ appetitus, ejusque soboles novitatis ardor, aut dominandi libido, aut aliæ cupiditates hujusmodi, quæ uno Concupiscentiæ nomine designantur in sacris Scripturis. Ita imperio delirantis & in varios affectus dissipatæ Voluntatis abreptus Intellectus, delirare & ipse cogitur. Neque enim, dum tam male se habet Voluntas, & dum Corpori nimium servit, menti vacat veritatem perferutari, atque errores detegere; quippe quæ tum unice studet rationibus, quibus Voluntati comparantur illa apparentia bona. Et siquidem vacat, in irritum sæpe cedit mentis conatus, non sinente male sano affectu, ut sincere mens judicet, & aperte aut subdole agente Voluntate, ut suæ cupiditati faveat & consentiat Intellectus infirmus.

Tandem ad rite ac tuto judicandum duo impedimenta supersunt. Primum in eo situm est, quod creatæ mortalium mentes, quamquam latissime excurrere posse sibi videantur, admodum tamen angustis concludantur limitibus & spatiis, si cum Angelicis mentibus conferantur, ne Deum huc advocem, cujus comparisonem humanæ mentes nullo pacto sustinere possunt. Sunt quamplurima, ad quæ circumscripta vis Intellectus nostri, donec in isto mortali corpore versatur, penetrare nequit, quantacumque demum adhibeatur meditationis intentio & ingenii solertia. Multa ex his habet Physica, plura habet Astronomia, Medicina, ut de aliis Artibus taceam: Eo redit mentis conatus, ut probabilia tantum, & verisimilia de his percipiat atque excogitet, non autem certa atque intrinsecus evidentia humanæ rationi. In eundem censum fere veniunt, quæcumque credi, non cognosci, dicuntur, qualia sunt tam multa, quæ solam Historiam, & Famam habent testem. Quum creatæ hominum mentes omnibus temporibus, omnibusque locis non adfuerint, neque adesse potuerint, aut possint, quod solius est Dei, si tamen cupido subit ea noscendi, quæ præteritis temporibus, & non præsentibus locis, non necessario contigerunt, atque fuerunt, aut etiam non necessario sunt, atque contingunt: frustra cogitationis aciem illum intendimus, quo per sensus noscitur pervenire non licuit, si non licet. Quamobrem in iis percipiendis dubiæ & fallaci aliorum hominum Librorumque fidei necesse est intellectus omnino fidat. Quamvis

autem sæpe ista quoque ratione Veritas attingatur, non ea tamen certitudine & securitate pedem figere ratio solet, ut omnis proflatus tollatur errandi suspicio. Idem incommodum manifestius recurrit, quoties internas aliorum hominum cogitationes perferutari lubet, & arcana cordium noscere cupimus. Ab externis quidem signis interna conjiciat; sed se novisse, quid in animis alienis interiorius agatur, quis certo plerumque sciat?

Verum quæ sit angustia humanæ mentis, numquam melius intelligas, quam ubi devenitur ad alicujus rei contemplationem, quæ aut infinita sit, aut aliquid infiniti præferat. Tum videas vacillare aciem Intellectus, tum occurrere tenebras & ingens chaos, tum deficientes oculos mentis fateri impotentiam temeritatemque suam. Frustra velit finita potentia rem infinitam metiri, atque complecti. Terrarum orbis mensuram ineas vel uno cubito, atque ulna quantum satis est repetita, quia suos terra habet fines. At quum ad infinitum accedimus, quæcumque mensura finita ad illud adhibeatur, nihil proficit, neque tantum umquam dimetiendo progrediamur, quin semper longe major, immo ut melius dicam, quin infinita pars adhuc dimetienda supersit. In Physicis ac Geometricis id genus quædam occurrunt, quorum quidem ideam aliquam ratiocinando nobis comparamus, sed quæ numquam rerum interminatæ amplitudini respondere possit. Aliis tamen omisiss, unum est vera omni ex parte infinitum, Deus optimus maximus, & quidquid in Deo est, videlicet illius Potentia, Sapientia, Providentia, Bonitas, Justitia, & reliquæ dotes, siue ut appellari solent, attributa infiniti Numinis. Nihil simplici hac veritate certius, nihil evidentius habet pars hominum sanior. Atqui si divinam Naturam, si divinas dotes intime perspicere, suoque pede metiri velit humana Ratio, duplex illam exitus manet. Aut enim imbecillitate sua confestim deprehensa, venerabunda, & immenso lumine victa subsistet, aut in mille absurdas opiniones ineptiasque temerario cursu rapietur.

Alterum impedimentum, a quo sese expedire mens in judicando difficile potest ac solet, proficiscitur ex ignorantia, oblivione, aut prava electione principiorum, quibus uti in judicando necessum est. Sunt quædam rerum Ideæ, quædam Rationis principia, quædam primæ Veritates, vel a natura, vel a divinis humanisve legibus, vel a mutuo hominum consensu tanta vi constitutæ, ut iis nemo plerumque assensum obsequiumve negget, aut negare possit, ac velit. Secundum ista principia, rerumque ideæ, ac veritates ab hominibus judicatur. Nihil autem aliud est judi-

judicare, quam ad hæc principia, ad has veritates ac ideas universales, veluti ad regulam certamque adamussim exigere singularia & particularia quæque. Si proportio, æqualitas, similitudo comperitur inter has regulas, atque inter collatas seu comparatas cum his regulis res particulares: tum dicimus istas bene se habere, & veritati aut rectitudini consentire. Sin secus, falsas aut perversas pronuntiamus: *Omnis homo est animal*. En principium, en regula. Varios homines ad hanc regulam admovemus & æquamus, puta Petrum & Johannem, statimque cognoscimus illos qui sunt homines, recte vereque animalia dici. Quod si alicujus primi principii, seu ideæ rectitudo & veritas in dubium vocatur, exploranda est ista adhibitis aliis certioribus magisque generalibus principiis & ideis, e quorum collatione istorum minus generalium, minusque certorum principiorum Veritas aut etiam Falsitas deinde colliguntur.

Facile sibi multorum hominum superbia blandiatur existimantium, perfecta sibi esse quælibet principia, quaslibet primas veritates atque ideas rerum, nihilque obitare, quominus tuto pede ad judicandum properent. Qui tamen tantum sibi tribuunt, primum illud certissimum principium ignorare videntur, quod non a sacris tantum divinitusque traditis Libris, sed & ab ipsis inter Ethnicos Philosophis, atque a ratione edocti sumus: plura nempe semper esse, quæ homini cumque nesciantur, quam quæ sciuntur. Id quod homini meditati, & quotidie aliquid discere cupienti, seque cum aliis viris eruditione claris component, experientia ipsa suadere luculentius potest. Periculum igitur non raro subest, ne hominem alicujus principii, alicujus primæ veritatis atque ideæ, hoc est alicujus regulæ ignoratio in judicia perversa deducat. Hac certe de causâ saltē rude vulgus sæpe ac sæpius in judicando delirant. Demus tamen liberaliter, acutos eruditosque viros nihil eorum ignorare, quæ futura sunt fundamenta recti iudicii. Ipsi omnia axiomata, principia, certasque regulas didicerunt, quibus judicatur: non idcirco tamen illorum mens omnem semper sustulit errandi causam. Nam quandoque non omnium quum fert occasio recordamur; quandoque unum principium pro altero male eligimus, & regulam non suam aptamus propositæ rei. Et profecto, quum de re quapiam recte judicare volumus, opus est ex omni latere, intus, & exterius, rem propositam excutere, in ejus causas, effectus, qualitates, relationes, aliasque diversas rerum modificationes & formas intendere aciem Intellectus, tum circumspicere, ad quam regulam, ad quod

rationis principium (quæ millia occurrere possunt, & millia consulere oportet) ea res tum sit exigenda atque applicanda. Atqui non raro accidit, ut neque singulas rerum circumstantias, modificationes, relationes, & causas perspiciamus; neque Phantasia, Memoria, & Voluntas, seu deficientes, seu ad agendum tardæ, Intellectui tum reposcanti offerant, quæcumque principia & axiomata necessaria ad illam occasionem forent. Quod si offerunt, mens infirma & incauta, non raro alterum pro altero eligit, secundum quod judicans, cavere sibi ab errore non potest. Unaquæque res quid simile habet cum multis principiis, atque ideis; sed occasionibus datis cum uno tantum omnimodam integramque similitudinem, proportionem, & æqualitatem habet. Quare si pro isto rationis principio, cujus mensura unice adhibenda nunc est, alterum ex iis adsciscas minime ad istam rem opportunis, similitudine recti & veri deceptus, pravum falsumque iudicium pronuntiabis. Iudicio, inquam, deficiet, non quod male sibi constet principium illud, sed quod ea in re illud, aut unum illud duntaxat principium, ante oculos habuisti, inconsultis aliis rationis rectæ documentis tunc longe aptioribus.

Monet me rei dignitas, ut uno aut altero exemplo heic utar. Politicarum legum, ratione minime dissentiente, axioma est, *Pœna capitis placendum esse hominis injuriam interfectori*. Cum hocce generali præcepto componens Iudex alicujus licarii facinus, integram sibi videtur deprehendere similitudinem ac proportionem inter istud principium, seu inter hanc legem & rem propositam; quamobrem in interfectori ultimo supplicio animadvertit. Nihilo tamen secius errat Iudex, si istius vitam servari tunc exigat publicum bonum, aut ejus mortem ingentia Reipublicæ damna sint consecutura. Tunc altera lex, sive alterum principium priore opportunius respiciendum est, nempe: *Ob privatum delictum homini non esse tunc mortem afferendam, quum illum vivere plurimum Reipublicæ interest*. Itidem, *Reverentiam esse debitam locis Deo sacris*, Axioma est inter Catholicos probatissimum, & Religioni omnino conforme. Hoc respicientes non solum Episcopi, sed & ipsi Reges, statuerunt in iis locis immunitatem hominibus levium quorundam criminum reis; quam deinde in Provinciis nonnullis extenderunt ad omnia propemodum scelera, arbitrati se rem gratam Deo præstituros, si quibuslibet locis Deo sacris hoc etiam privilegium accederet. Verum aliis visum, tantam asyloium amplitudinem non esse ferendam; ad aliud quippe

axioma rem retulerunt, nempe: *Deo magis gratam esse debere scelerum poenam publicaeque tranquillitatis ac iustitiae conservationem, quam immunitatem Templorum; immo in ipsorum Templorum dedecus recidere, quod scelerum omnium receptacula, & latronum speluncae fiant, impediuntque innocentium securitatem, & inanem efficiant iustitiam, quam Deus Principibus praecipit. Quamobrem ad hanc potius regulam, quam ad superiorem, referendam esse Ecclesiastici asyli disciplinam contendunt. Haec autem consideratio cum in Politicis, tum in Moralibus, & Physicis, &*

Theologicis rebus dijudicandis locum habet, atque adeo in reliquis humanae vitae consiliis & Scientiarum meditationibus, in quibus Ratio tamquam magistra & moderatrix adhibenda est. Non enim tantummodo fallimur, quum falsis dubiisque principiis, quae tamen vera & certa nobis esse videntur, singularia componimus, & a regula vitiosa rectam petimus rei alicujus dimensionem; sed etiam quum certum & verum principium, sed inopportunitatem, & abs re, tamquam opportunum usurpamus, de singulari quapiam re iudicaturi.

C A P U T VII.

Rationis humanae imbecillitas experientia teste. Ad ipsius medicinam, ut Religio vera noscatur, necessaria est Humilitas, & exposcenda a Deo vires atque Sapientia. Quid scientia, quid persuasio, siue credulitas prudens. Prima principia, quibus Ratio & Prudentia reguntur in inquisitione Religionis verae, qualis est unica Christi Religio, Ratione & Auctoritate in ipsius probationem confluentibus.

Quanta a recte judicando arcere possint humanam Rationem, ex istis, si fallor, constare potest, quae inquitur potius, quam explicuimus. Postremae demenciae fuerit, nolle in homine aut agnoscere aut fateri multas errandi causas; ambitionis, nullam umquam in se velle credere aut suspicari. Accedat & ipsa experientia. Nulli provinciae Religio umquam defuit, aut deest, sed compluribus aut defuit, aut deest Religio vera. Excogitari autem non potest delirium ullum, quod populus aliquis non adoptaverit, atque in suam Religionem invexerit. A recensendis tot monstris abstinere. At unde tanta errorum silva excrevit, totumque fere mundum pervasit? Quae causae tam miserandi excidii, nisi quas haecenus oratione nostra complexi sumus?

Et ne quis arbitretur uni hominum socordiae atque ignorantiae, non autem infirmitati mentis humanae tribuendas esse tot populorum tenebras ac deliramenta, perinde quasi in investiganda Veritate ii nullam umquam collocaverint curam, ingenuitasque Rationis vires aut stulte non senserint, aut ignominiose neglexerint: praeterita tempora expendantur. Suos olim Brachmanes & Gymnosophistas Indi habuere, suos Magos Persae, suos Druidas Galli, litteris artibusque nobilioribus ex cultos, Egyptii, Chaldaei, ac praecipue Phoenices scientiarum gloria floruerunt. Quantum autem in disciplinis olim Sineses processerint, nostra etiam tempora testantur.

Ne exceptis quidem Scythiis, qui admirabilem virum Anacharsim dedere nobis, pauci aut nulli populi in vastissimo Asiae sinu possunt numerari, apud quos antiquitus non habitaverint scientiae. Immo ex iis ipsis barbaris, ut late ostendit Clemens Alexandrinus Lib. 1. Stromatum, in Europam fluxit quidquid Scientiarum in Graecis & Latinis postea demiratus est orbis. Jam quid in litteris praestiterint Graeci, & Latini veteres paucis ignotum. Divina ingenia, praestantissimos Philosophos, omnium disciplinarum ad miraculum peritos, eo numero, eo pondere antiqua aetas tulit, ut parem proventum nesciverit reliqua posteritas ad finem usque saeculi a Christo nato decimi quinti. Diceret, tum proditum, quid natura possit, & quousque humana Ingenia contendere valeant.

Non igitur stipites, non infantes, non homines rationis nescios, aut incuriosos ante Christum reperimus, sed viros omni Scientiarum laude insignes atque admirabiles, & una saltem in re nobis praefereandos, quod ii Scientias & Artes potius fecerint, quam acceperint, nostramque aetatem suo ingenio etiamnum illustrent, non futuram adeo in litteris eminentem, nisi eorum lux praecessisset. Sed ut salium Ingeniorum felicitas nota est nobis, ita & eorum infelicitas in assequenda omnium nobilissima Veritate. Religionis Veritatem intelligo, tametsi aequae constet, ex antiquorum perpetuis in re litteraria diffidius, multam veritatis partem eos fugisse cum in

in Physicis, tum in Moralibus, Astronomicis, Geographicis, Historicis, aliisque ejusmodi studiis. Enixe quidem perscrutati sunt divinam Naturam, providentiam, ac potentiam, & investigarunt, quæ colendus foret Deus, & quæ ipsi debeat mortalium natura, quidque homo homini debeat. Sed bone Deus! in quor absurdas atque impias opiniones prolapsi non sunt? Numquam magis revelata est humanæ rationis imbecillitas. Nam aut indigna Deo senserunt, aut indigna homine, & omnium una Religio fuit Idolorum cultus. Qui sibi omnium acutissimi videbantur, ii aut ipsum Deum sustulere, aut Animæ immortalitatem, in teterrimum propterea scelus miseriamque devoluti. Alii vero suæ Religionis falsitatem recte argumentando noverunt. Sed nota Ciceronis vox est: *Utinam tam facile vera invenire possem, quam falsa convincere.* Quare ne sic quidem factum est, ut assequuti sint Religionem veram. *Impugnata sunt, aiebat Lactantius Lib. 2. cap. 3. divin. Institutionum, a prudentioribus falsæ Religionis, quia sentiebant esse falsas; sed non est inducta vera, quia qualis, aut ubi esset, ignorabant.* Itaque sic habuerunt, tamquam nulla esset omnino, qui veram non poterant invenire; eodem modo inciderunt in errorem multo majorem, quam illi qui falsa tenebant. Veterum autem Philosophorum errores, atque insipientiam, ita Apostolus delineabat Cap. I. 21. ad Romanos scribens: *Quum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt; sed evanuerunt in cogitationibus suis; & obscuratum est insipiens cor eorum; dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt. Et mutavit gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, &c.* Similia scribit ad Eph. Cap. IV. 17.

Sed quorū hæc disputatio, & cur tot rationibus & exemplis confirmare pergimus humanarum mentium calamitatem in investigatione Veri? Ecquid amplius restat, nisi ut cum Academicis & Scepticis amicitia inita, nihil esse certi, nihil veri sub Sole credamus? Absit a nobis tantæ insanix periculum; siquidem non insani minus ii sunt ac deplorandi, qui omnia vi suæ Rationis assequi posse sibi videntur, quam qui nihil. Eo argumenta nostra attentum Lectorem non deducunt, neque porro deducere possunt. Non extinctum, sed infirmum esse in homine Rationis vigorem, & Verum difficile posse ac solere inveniri diximus; non autem ejus inveniendi spem omnem sustulimus. Illud enim, quod nostri Intellectus aciem & capacitatem superat, dum Animam mortale Corpus alligat, & premit, si intelligere plane velimus,

aut apte intelligi posse opitemur, risum veteris sapientibus moveamus. Itaque non ingenium, non rationem excludimus a perquirenda Religione vera, sed eorum suademus moderationem, omnibus utique in tanto negotio, si quidquam sapiunt, apprime necessariam. In quo autem sita sit hæc moderatio, deinceps explicabitur.

Primo noscenda est homini suæ Mentis Rationisque imbecillitas, quo nihil facilius, dum secum in animo verset, qualia & quanta cognitionem Veritatis impediunt, & in errorem adducant. Sibi ante oculos sistat exempla tot excellentium Virorum, quorum ingenio & eruditioni imparem se forsitan sentiat, aut saltem, nisi ambiciosissime secum agat, se non reputet superiorem. Quum istis non contigerit, ut acie sui intellectus Religionem veram aut detexerint, aut satis intellexerint, aut intellectam susceperint; immo etiam pateat, in errores multos opinionesque ridendas ipsos concessisse: quid e viribus propriis sperandum sit, tandem agnoscat. Præterea auctor eidem futura est ipsam Rationem, ne nimium sibi arroget, ne nimium fidat. Nam quæ tantum sibi polliceatur ac tribuat, ut arbitretur, se optimo ingenio atque admirabili judicio pollere, quibus nihil pervium non sit? se nullis detineri falsis præjudiciis? sibi omnia disciplinarum subsidia, atque instrumenta sciendi adesse, seque iis rite semper uti? nihil menti suæ atque judicio officere inordinatos corporis motus & Voluntatem suam, quæ ab universis pravis cupiditatibus, atque ab impotentia & fraude quorumcumque Affectuum libera sit oportet, ut recte judicetur? sibi denique perspecta esse, neque solum perspecta, sed & præsentia quælibet principia, primasque Veritates atque Ideas omnes, quibus judicia recta niti necesse est, atque ex his principiis quod opportunum & congruum pro rei propositæ dimensione sit, non vero alterum, atque inopportunum, fuisse in judicando semper electum? Qui tam magnifice de semetipso sentiat, ne ipse quidem in interno suæ mentis tribunali, ubi sincere secum ineat rationes, se ab arrogantia ac temeritatis culpa absolvat.

Secundo, post superbiam in se deprehensam atque profligatam, ratio poscit, ut Humilitas & animi depressio subsequatur; hanc autem consoletur auxilium, si quod est, desiderium & spes. Et quoniam a nobis utpote infirmis hanc opem sperare non licet, neque tuto semper ab aliis mortalibus, qui falli aut fallere possunt: reliquum est ut ad Deum omnium parentem, omnisque boni auctorem, sese convertat mens humilis, & sapientiam atque intelligentiam ab ipso deprecetur.

scat. Id quod Jacobus Apostolus prædicabat in Epistola sua Cap. I. 5. his verbis: *Siquis autem vestrum indiget sapientia, postulet a Deo, qui dat omnibus affluenter, & non impropere, & dabitur ei.* His positis principiis, ad Religionem investigandam se alacrius conferat humana Ratio, ubicumque spes est eam inveniri posse. Sæpe etiam non querentibus offeret divina clementia per pios Libros, aut præcones veritatis suæ. Negari autem non potest, quin facilis & tutus ad Religionem veram aditus foret, si illam Deus ipse homini immediate revelaret. Quid enim amplius titubet humana Ratio sub tanto præceptore, hoc est ipsa prima Veritate docente? Sed temere postules, multo etiam magis temere speres, Deum usitatis naturæ legibus a se stabilitis tui causa renuntiaturum, quod te ipse per aliquod prodigium ad Veritatem adducat. Illud potius sperandum, clementissimum Numen alicui ex hominibus vere piis, suisque Prophetis, tradidisse, quæ de se ipso credenda sint, & qui cultus sit sibi ipsi adhibendus. *Scit enim Dominus cogitationes hominum, quoniam vane sunt,* ut ait sanctus David in Psal. 93. 11. Quum in eum præcipue finem homines creasse censendus sit, ut ab his amaretur, & glorificaretur; merito quoque exiffimare juvat, aliquam ab ipso revelatam fuisse Religionem, per quam docerentur homines verum amorem veramque gloriam suo reddere Creatori. Id præstare illius Sapientiam & Clementiam decuit, id subsidii habere nostræ imbecillitati necessarium fuit. Neque in loco tam abdito veritatem suæ Religionis constrinxisse credendus est Deus, ut nullus ad ipsam humanæ umquam Rationi sit aditus. Sed potius ita constituisse censendus, ut si recte uti velimus illius auxilio, & naturalibus Rationis humanæ viribus, ad eandem Veritatem pervenire tuto liceat. Ille ad se advocat homines ratione præditos, & per gratiam quidem suam, sed non sine ratione vult ad se venire. Sint licet oppido tennes humanæ mentis vires, dum adsit divinus favor, multum valent, atque per eas cognosci revelatio Religionis veræ, & a falsis atque confictis distingui potest. Igitur inter nimiam abjectionem sui, nimiamque ambitionem ingenia continenda sunt; utrumque enim periculum subest, ut aut nulli aut falsæ Revelationi adhibeatur fides. Quæ autem heic fiat Rationis humanæ vires, & qui rectus earum usus, nos ipsa Ratio docebit.

Nos Verum duobus modis attingi diximus, vel Scientia, vel Persuasione, sive credulitate prudenti. Primum contingit, quum per demonstrationem & syllogismos, ex certis

præmissis constantes, aliquid, quod necessario sit, aut fuerit, aut esse debeat, sive debuerit, intelligimus. Id per rationem intrinsicam nos scire tum dicimus. Alterum fit, quum aliis hominibus aliquid non necessarium, sed contingens narrantibus, fidem habemus, & verum ab ipsis narrari credimus, quum ipsamet Ratio per argumenta non quidem demonstrativa, sed verisimillima, atque evidenter extrinsece nobis persuadet, eos neque falli in ea narratione posse, neque fallere velle. Id nos per Prudentiam credere tum dicimus. Sunt autem regulæ quædam, per quas ad sciendum, aut prudenter credendum in hac vita perducere possumus ac solemus. Per multa ex his aut naturæ lumine, aut consensu hominum tum doctorum, tum indoctorum per omnes terras ita sunt pervulgata ac probata, ut nemo sanæ mentis aut ignoret, aut neget, aut auditis consentire nolit. Nam, ut Tullius ait Lib. I. de Natura Deorum, *de quo omnium natura consentit, id verum esse necesse est.*

Nemo exempli causa non cognoscat, aut si forte nondum animadvertit, edoctus non statim intelligat, quam vera sint & necessaria principia ista, videlicet: *Debere esse primam aliquam omnium rerum & causarum causam; hanc esse ab homine colendam atque amandam; homines ex se ipsis, & sine Dei amicitia, esse non posse beatos; lumini naturæ adversari, plures esse Deos; nefas esse indigna ac nefanda tribuere Deo; & creaturas ipsius Dei loco habere; & arbitrari, fato ac præcedenti necessitate hominum voluntates trahi ad bonum, & malum.* Contra vero nemo non fateatur, honestum esse & bonum, nemini contumeliam inferre, suum cuique tribuere, alteri non facere quod sibi quisque nolit fieri; aliaque sexcenta ejusmodi. Suis itidem legibus Prudentia regitur, quas unusquisque probat, quales sunt: *Credendum est, vere contigisse, aut fuisse, aut esse aliquid, quum id ab hominibus narratur, qui recti judices ea in re esse potuerunt, & quos nulla verisimilis ratio aut errasse aut imponere voluisse persuadet; cujusmodi est, aliquam Urbem, aut montem, aut fluvium esse, vel fuisse, aliquod prælium commissum, apparuisse aliquem Cometam, & olim Regem, aut alium virum vixisse, & quædam egisse.* Item negandum non est, quin sit alicui Auctori Liber tribuendus, cujus nomen præfert adhuc, & cujus scærum ab origine sui constat fuisse habitum, fidem hujus rei facientibus aliis æqualibus Scripturibus, aut nemini contradicente, aut nulla alia ratione verisimili in contrarium pugnan- te. Præterea sine rationibus admodum urgentibus adjungenda cito non est fides aliquid narranti, quod usitatas naturæ leges superet,

ret, atque in commodum narrantis aperte vergat. Numquam vero fides adiungenda est novum aliquid tamquam a Deo sibi revelatum adferenti, & caelestem legationem iactanti, si ab honestate ac pietate abhorreant illius dogmata ac mores, & quando etiam non abhorreant, nisi ipse evidentibus signis doctrinae suae veritatem firmet. Hæc aliaque huiusmodi principia quicumque ratione utitur, improbare nolit, ac nequeat.

Dum ergo Religionis veritatem querit humana mens, aut eidem proponitur amplectenda Religio, duo occurrunt; nempe, an revera a Deo revelata fuerit illa Religio, tum quid illa Revelatio contineat exhibeatque sciendum, sive credendum. Ad cognoscendum autem, revelata ne fuerit, necne, Religio proposita, vel sola Prudentia Deo adstante perducit, & perducere potest. Nam omnibus hominibus, dummodo non pueris, neque fatuis, Prudentia sufficit communes illas regulas & leges, quarum subsidio unicuique intelligere fas est, num sit credenda, an rejicienda illa Revelatio; & rursus adeo evidenter & multa sunt argumenta, quibus una Religio Christiana ad Judaicæ complementum a Deo revelata probatur, & reliquæ confictæ ab hominibus, sive depravatæ ostenduntur, ut nemo futurus sit, qui a credendo absteineat. Subsequitur eorum inquisitio, quæ in Christiana Religione Deus revelaverit. Multa hæc sunt humanæ Rationis viribus pervia. Sunt alia, quæ non rudibus tantum, sed etiam acutis ingeniis impervia videntur; cuiusmodi sunt, Deum unum esse & trinum; Verbum divinum humanam carnem induisse; homines in postremo iudicio iterum suo corpori esse restituendos, atque id genus alia. Igitur hæc modum habere debet inquisitio, suæque infirmitatis monenda est humana Ratio. Quæ per syllogismos certos vera intelligi possunt, intelligantur; quæ vero non possunt, credantur. Hic est rectus humanarum virium usus, in quo nescias, utrum plus obsequii Deo revelanti præbeas, an prudentius imbecillitati tuæ consulas. Secus facere, ambitiosi, temerarii, atque insani ingenii fuerit. Etenim constat, divina esse supra humanæ rationis captum; ideoque mortalium menti cum veneratione hæc esse accipienda, non autem ambitiose nostro subjicienda iudicio. Præterea quid absurdius excogitari potest, quam nihil aliud credere velle de Natura & Voluntate divina, quam quod tu intelligere possis? Debit ne igitur infinitus Deus talis esse tantummodo, qualis finitæ menti videri potest, eaque dumtaxat velle, quorum tibi perspicue forent causæ, effectus, & ordo? Non effugiat miseræ amentię notam

idiota, si falsa affirmare velit, aut vera credere nolit, quæ Philosophis atque acutis viris certissima apparent, non alia ductus ratione, quam quod ea capere ipse non valeat. Multo autem major illorum est dementia, qui a Deo Veritatis fonte revelata, vera & certa reputare nolit, quod sui intellectus acumen excedant.

At isti continuo inquam, sibi nullam de veritate Dei revelantis occurrere dubitationem; solum se suspicari, num fallantur aut fallant, qui Deum hæc revelasse tradunt; Non facile credendum esse hominibus ex opinione quoque nostra: Auctoritati autem divinæ humanam quidem Rationem submittere fasces debere, vel sine ratione accepta; sed quum sine rationibus vult Auctoritas humana fidem facere divinæ Revelationis, auscultandam statim non esse; quippe non raro fallacem. Si ergo istis credimus, etiam si quædam a Deo revelarentur, quæ intelligere humana Ratio non valeret, adhuc tamen ab ipsis vera crederentur, dummodo certi sibi forent, eadem a Deo revelata fuisse. Nos autem diximus, adeo evidenter probari per homines, *Credibilitatis Motiva* adferentes, Christianam Religionem a Deo revelatam fuisse, ut homini prudenti integrum non sit eidem negare assensum. Quid ergo amplius expectant, ut vera itidem credant, quæ per tam evidenter credibilem Religionem proponuntur certissime tradita a Deo? Quod si nonnulla occurrunt in revelatione Christianæ Legis, quæ menti humanæ impervia videantur: hæc tamen ea sunt, ut non sine ratione sint credibilia. Ratio enim docet, vera esse quæcumque a Deo revelantur; nihilque ideo esse falsum, quod captum superet humani intellectus, & divina esse supra rationem humanam; eaque solum reputanda esse sine dubitatione falsissima, quæ sunt aperte contraria rectæ Rationi. Dogmata autem Religionis veræ, qualem nos dicimus esse unam Catholicam, nihil habere, quod Rationi rectæ adversetur, jam luculentissime demonstratum est a viris doctissimis; & sentiet ac fatebitur quilibet æquus iudex, vel Christianorum sacris nondum initiatus. Siquidem patet, contradictoria, sive contraria non esse, quæ de Unitate, ac Trinitate in Deo prædicantur, quum illud essentiam, & substantiam, istud personas respiciat; & hoc ipsum personarum nomen neutiquam accipiat, quemadmodum in humanis, sed inventum sit atque usurpatum in divinis, loquendi & disputandi necessitate de ineffabilibus rebus. Cetera dogmata, si recte conferantur cum omnipotentia, iustitia, clementia, providentia aliisque summi Dei infinitis attributis, quamquam excedere

dere vim intellectus creati atque finiti interdum sentiantur, manifeste tamen cognoscuntur non adversantia rectæ Rationi. Atque hætenus vidimus, quæ Ingenii moderatio hominem deceat nondum veram Religionem assequutum. Nunc restat videndum, qui itidem se regere debeant hominum Ingenia, ubi jam Christianæ Religionis dedere nomen,

Quippe non minus periculosa est, immo etiam magis periculosa est nonnumquam Ingeniorum libido in homine veram Religionem amplexo, quam amplexuro. Saltem nihil differt medio in mari naufragium facere, & medio in portu, quando naufragum certa mors utrobique maneat.

CAPUT VIII.

Quei noscenda vera Christi Religio inter tot ejus sectas. Scriptura sacra primum Veritatis promptuarium. Sed viribus nostris difficile intelligenda vera doctrina. Aliquem Veritatis visibilem interpretem suæ Religionis Deus dederit oportet. Ecclesia vera, verax, & ab errore immunis; atque hæc una est Catholicorum Ecclesia.

Duplex eorum genus est, qui Christianam Religionem a Deo fuisse revelatam sentiunt & credunt. In alteros a teneris annis beata hæc & sanctissima persuasio irrepit. Alteros jam adultos præveniens Gratia Dei pertrahit per argumenta credibilitatis ad perspiciendam cum falsitatem reliquarum Religionum, tum veritatem unius Christianæ Legis. Sed ne sic quidem istorum ingenia conquiescere aut possunt, aut solent, quoties occurrit hæc ipsamet Religio in tot Sectas divisa, & prope comminuta, quarum quælibet sibi veram Christi hereditatem tribuit, ceteris improbat, & falsi postulat. Hinc est Catholica, quæ in singulis orbis partibus, & præsertim in Europa, Ecclesias ostendit. Illinc præter Schismaticos Græcos habet Oriens Nestorianos, Eutichianos, Monothelitas, aliosque complures vel antiquos, vel recentes Hæreticos. Numerat Occidens Lutheri, Calvini, Socini, Anabaptistarum, Bohemorum, Anglorum filios & sectatores, & mille alias vel sine nomine Christianorum sectas, quibus & ipsa Africa in Abissinorum imperio abundat. Apud singulas hæc gentes Evangelium regnat, & Christi nomen cum veneratione sonat; ceterum in doctrina Christi explicanda mirum est, quanta opinionum varietate & dissensione inter se digradientur. Quid hæc faciat? quo se vertat humana Ratio de invenienda Veritate, virandoque errore sollicita? Nam quum jam posuerimus, a Deo profectam esse Religionem istam, Deus autem discordia, & contraria revelare nequiverit: sicut fieri non potest, ut omnes istæ opiniones sint falsæ, ita certum est, nisi unam esse posse veram. Sive igitur quis alicui Christianorum sectæ sese adjungere velit, sive jam sese adjunxerit, necesse est anceps animi diu

pendeat, donec intelligat, quæ sit lucis & veritatis, quæ tenebrarum & erroris regio. Hæc autem suus quoque Rationi esse debet locus, dummodo & hæc suæ memor imbecillitatis intumescere nolit, sequæ regi patiat quibusdam salutaribus regulis, quæ tutissime ad Veritatem perducant. Age vero, quænam sint istæ regulæ dispiciamus.

Et tam variis Christianorum sectis nulla ferme est, quæ divinas utriusque fœderis Scripturas non amplectatur. Eas esse primum Veritatis canonem, ibique contineri fundamenta & præcipua saltem ac necessaria revelata Religionis dogmata, quidque credendum, quidve agendum, ut quis vere Christi sectator dicatur, & sit, una omnium vox est. Quare hinc iter instituendum videtur; nam qui melius speres, te assurrectorum ad veritatem, & in errores non declinatorum, si Scripturis sacris, hoc est divina voce & lumine, regaris? Et profecto maximum sacræ Litteræ sunt Rationis humanæ subsidium, simul & frenum. Per illas intellectus mirum in modum proficere potest, dum certa illic se habere intelligit, & credere revelatis illic jubetur, & vanas cogitationes subternere certissimæ Dei revelantis veritati. Proinde suboritur prima hæc regula: *Firmissimo credenda sunt, quæcumque vere & evidenter sacris iis in Libris habentur; & nihil credendum, quod iis vere & evidenter adversetur.*

Progreditur itaque Ratio, & quid re ipsa divinis in Litteris tradatur, & quid iisdem repugnet, inquirat. Sed hæc titubare incipit infirma potentia, rhodum & saltum videns. Nisi homo cæca temeritate agatur, & monita prudentiæ flocci pendat, hæc subsistat necesse est. Nam primo quei certo sciat, quæ sint Scripturæ divinitus traditæ, quum de legiti-

stima quarumdam origine dubitari & disputari intelligat? Quæ deinde sibi polliceatur, se in legitimos omnes sacrorum Librorum sensus ingressurum, quando Linguas perfecte non calleat, quibus in origine sua descriptum fuit ex imperio divino Testamentum utrumque? quando nulla adsit Versio, cui tuto fidendum cognoscat? quando tot obscura, & in speciem contraria occurrant, in quibus aut facile falli potest, aut iudicium saltem suspendere cogitur? Testis autem Sanctus Petrus in Epist. 2. in interpretandis Pauli Epistolis multos errasse, eo quod in iis sunt quedam difficilia intellectu, quæ indocti & instabiles depravant, sicut & ceteras Scripturas ad suam ipsorum perditionem. Et in hæc quidem & alia impedimenta evidenter impingat omnium rudium atque indoctorum hominum ratio. Quod est ad perspicaces eruditosque viros, ne ii quidem multum hæc habent, quod suis e viribus sperent, quamvis Orientalium Linguarum peritia, & Critices, aliarumque Artium & Scientiarum subsidii instructi. Si enim vere docti sunt & humiles, nusquam evidentius quam illic perspiciant, quæ sit humani Intellectus ægritudo, & ardua questionum copia atque sublimitas. Sin ambiciosi accedunt, nullus controversiarum & difficultatum est modus; unusquisque enim facile in suo sensu abundat, & opinionibus anteceptis in transversum rapitur, & aut novitati aut suis cupiditatibus studet, sive etiam totam operam in suo cœtu potius, quam in ipsa veritate guenda incautus impendit. Neque mentiri nos sinit experientia ipsa. Meridiano Sole clarius est, ab ipsis Religionis Christianæ incunabulis ad nostra usque tempora viros eruditione & ingenii acumine præstantissimos in interpretandis sacris Litteris, atque in statuendis earum ope gravissimis Christianæ Fidei dogmatis, toto inter se cœlo dissenisse, & adhuc dissentire; nullamque esse tam impiam Hæreticorum sententiam, quam non ipsi sibi videantur e divinis Litteris depromere, atque inde confirmare. Quare idem periculi sibi imminere sentiant reliqua Ingenia, licet pari litterarum cognitione exulta, & acumine simili prædita. Quis igitur nisi superbus aut imperitus illud non videat: *Difficillimum*, nempe, *esse humanæ Rationi viribus assequi propriis, quæcumque dogmata vere habeantur in Scripturis divinitus traditis, quæve ipsi repugnent?* Atque hæc altera esto regula, quam Ratio considerans necesse est non solum ut ne nimium sibi fidat, sed ut etiam aliam, si qua est, commodiorem tutioremque eligat viam ad intelligentiam divinorum voluminum.

Hanc autem viam in terris haberi tum di-

vinæ clementiæ consentaneum, tum humanæ imbecillitati necessarium est. Si enim tantopere atque a tot sæculis, tot acutissimi, ac solertissimi viri dissentiant in constituendo, non solum quæ sit vera sacrorum Librorum doctrina, sed etiam qui Libri sint in Canonem Hagiographorum referendi: quid rudibus & infirmis facias, quibus non idem est mentis vigor, & eruditionis copia? Quid isti sperent, immo quid sperent omnes, ubi expendere prius velint tot ardua loca, unumque cum altero conferre, & Interpretes diversos perscrutari: ad quæ præstanda non solum temporis multum, sed immanis subsidiorum apparatus exigitur; iisque etiam præstitis ipsimæ Eruditi aut dubitare, aut in oppositas abire sententias hucusque perrexerunt? Igitur aut sero, aut numquam, aut semper cum dubitatione aliqua, sibi persuadebunt homines, germana Scripturarum sacrarum dogmata, iisque contrarios errores se recte intellexisse. Misera plane Veritas Christianæ Religionis, ubi cognosci non possit inter tot & tam varias Christianorum sectas, nisi per hoc arduum, incertum atque etiam quandoque periculosum Scripturarum examen. Fierine vero potest, ut quum omnes homines salvos fieri & ad agnitionem veritatis venire velit, omnibusque Evangelium prædicari mandaverit Deus, ita ab eo constituta fuerit Religio Christiana, ut quæ vera sit inter tot fallas illius sectas, dignosci facilius non queat?

Restat igitur, ut optimus & clementissimus Deus commodiore ac breviori via consuluerit hac in re mortalium generi. Ea autem via esse alia non potest, quam quæ superius homini præscripta est, ut facile ac tuto Christianæ Religionis veritatem a non Christianarum falsitate distinguat. *Extrinseca argumenta credibilitatis* hæc etiam præsto sunt, ut evidenter comperiatur, quæ vera & germana sit inter tot Christianorum sectas hereditas & Ecclesia Christi. Et sicuti cognita sanctitate Religionis Christianæ, hæc una prudenter amplectenda est, ceteræ ejurandæ; idque credi prudentissime potest, & necesse est credere quod ab ipsa proponitur, etiamsi aut intrinsecæ rationes non adferantur, aut superare captum humanæ mentis credenda deprehendantur: ita ubi evidenter patuit, quæ sit vera Christi Ecclesia, in hujus unius sinum, ceteris Christianorum falsis Ecclesiis repudiatis, prudenter confugere possumus, ac porro debemus; & quæcumque ab ipsa traduntur, quamquam ab Hæreticis in controversiam vocata, firmissime credere. Duo itaque cognoscenda sunt humanæ Rationi (& hæc facile cognosci posse pronuntiamus) ut rite prudenterque suum cursum

E in

In hoc negotio peragat. Alterum est, quæ sit hæc vera Christi Ecclesia; alterum, cur istius Ecclesiæ dogmatis acquiescere prudenter possimus, ac debeamus, vel nondum excussis tot obscuris divinarum Codicum locis, & nondum perpensis tot quæstionibus inter Christianorum Sectas vigentibus. A postremo incipiamus.

Vera a Christo constituta Ecclesia idem nobis sonat ac hominum Congregatio, ejusdem Christianæ Fidei, ejusdem veræ Doctrinæ professione, eorundem Sacramentorum communione, & vinculo Caritatis sub uno capite Christo unita, in qua legitimus sit ordo, ac regimen Pastorum. Ecclesiam istam usque ad finem sæculi duraturam nullus Christianorum negat, & sacri Libri, unaque cum eis ipsa Ratio, evidenter persuadent. Veritas autem ne ab ipso quidem Deo mutari destrui potest. Quare quæ ipse Deus verissima revelavit, æterna sint oportet. Idem quæ ipsemet eventura esse pollicitus est, eadem necessario fient; non enim est fallax Deus, neque ex impotentia a præstandis promissis umquam impediri potest. At ille Religionem suam, atque Ecclesiam, & verissima dogmata per Moysen, per Prophetas, & postremo per Christum revelavit. Hanc etiam Religionem, & Ecclesiam suam promisit perpetuo regnaturam in terris, quippe institutam, ut ejus ductu homines Verum salutare cognoscant & credant, & recta peragere discant. Neque mortalium scelera eo usque crevere umquam, aut crescere possunt, ut aut divinam transcendant clementiam, aut ejus voluntatem & promissa fraudent, sanctam illius Religionem & Ecclesiam everterendo penitus, & abjiciendo. *Super hanc petram, inquit Christus Matth. xvi. 18. edificabo Ecclesiam meam, & porte inferi non prævalent adversus eam. Et Matth. ult. Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi.* Si igitur æternum duratura est Ecclesia, quæ sanctissimæ istius Religionis sit custos, necesse est etiam, ut ibi æternum Veritas duret, & vera, non falsa Dogmata tradantur. Nam si Ecclesia errorem in Dogmate rebusque Fidei credat, erroremque alios doceat, jam vera Christi veracis designat esse Ecclesia: quod tamen fieri non posse nobis constat.

Deinde si semel errorem in Doctrinam Ecclesia invehere, invehitque probare possit, non erit, cui in posterum tuto fidat populus indoctus, immo & ipsa doctorum Respublica. Nemo veram se tradere inquit Religionem, suumque cœtum vere Orthodoxum appellet, quando dubium suboriri perpetuo potest, an is cœtus errori obnoxius, erro-

rem hauserit, errorem doceat. Nemo sibi arroget germanam Scripturarum sanctarum interpretationem; nemo sibi persuadeat, se divina verba recte intelligere, ubi Ecclesia ipsa (cui Spiritum suum Jo. xiv. 16. Christus tradidit) deficere erroresque adoptare possit. Quod si ad humanam Rationem spectare ais, postremo cognoscere, an Ecclesia errarit, & num recte, an secus, interpretata sit Scripturas a Deo nobis datas: utique ad infirmissimum, ut vidimus, aut saltem non satis fidum tribunal me rapis. Præterea si rationem a se stare unusquisque contendat, quis litigandi finis erit? Certe hanc sibi militare quolibet Christianorum secta arbitratur. Restat igitur, ut alia tutiori via hominum necessitati Deus consuluerit, certumque aliud visibile tribunal constituerit, a quo fideliter divinarum Scripturarum mysteria explicentur, Fideique Christianæ atque Orthodoxæ veritas perpetuo custodiatur. Hoc autem tribunal nullum aliud esse potest, quam Ecclesia ipsa perpetuo duratura, in qua, ut ait S. Paulus Ephes. *posuit Deus Doctores, Pastores, Prophetas, & Apostolos ad consummationem sanctorum in opus ministerii, in edificationem corporis Christi, donec occurramus omnes in unitatem fidei, & agnitionis Filii Dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi.* Immo evidentissime significat idem Apostolus 1. ad Tim. iii. 15. Ecclesiæ veræ nos edocenti acquiescendum esse, quum ipsa sit *columna & firmamentum veritatis.*

Itaque prima & certa non errandi ratio sita est in veracitate revelantis Dei, sacrorumque Librorum æterna veritate. Deinde accedit præsidium aliud visibile a Deo positum, quo certi fiamus, utrum quæ nobis credenda proponuntur, a Deo revelata vere fuerint, & an recta sit divini verbi interpretatio: & hoc in veracitate ac stabilitate proponentis Ecclesiæ situm est. His autem positis fundamentis, unum postremo humanæ Rationi investigandum superest, nempe quænam sit hæc vera Christi Ecclesia. At homini ingenuo, & veritatis unius amanti, non est id cognitu difficile. Sunt enim quædam notæ ac signa, quibus Ecclesia vera a falsis ac fallacibus ita distinguitur, ut non ingenio magno sit opus ad eadem perspicenda, atque ad Ecclesiam veram ex iis dignoscendam. Unitas Doctrinæ, Fidei, Caritatis, & Mysteriorum; sanctitas & efficacia Dogmatum; probitas morum; gloria Miraculorum; antiquitas; amplitudo; origo ab Apostolis, & continuata successio Episcoporum in Ecclesiis, ac præcipue in Apostolica Sede omnium magistra; aliaque hujusmodi, quæ cum apud

vete-

veteres Patres, tum apud recentiores Theologos congeruntur: ea sunt, quæ nos de vera Christi Ecclesia certissimos faciunt. Et quum aut horum nihil, aut nonnulla quidem, sed non singula & omnia in nullo Christianorum ordine coeant, & verificentur, præterquam in Catholica Romana Ecclesia, facile etiam intelligimus, hanc unam, & nullam aliam præter hanc esse germanam

Christi Ecclesiam. Quod si hæc vera Christi Ecclesia est: ergo verum fuit semper, quod illa docuit; verum est, & erit, quod illa docet ac docebit; neque titubare, neque contrahere, nisi temeritate intolerabili, potest hominum Ratio, sed jure conquirere debet, quum Ecclesia ista munere divino verax, visibilis, æternumque duratura, quid sit in sanctissima Religione credendum proponit.

CAPUT IX.

Ecclesiæ Catholicæ perperam negata ab Hæreticis immunitas ab errore. Protestantium Methodus in inquisitione veræ Doctrinæ quam temeraria, & quot Hæresum origo. Catholicorum Methodus quam laudanda. Non Ingenio privati cujusque hominis dimittenda sacrarum Litterarum interpretatio in Dogmate. Vox Ecclesiæ veræ heic audienda, Deo id præcipiente.

Equidem puto, non posse non probari ab hominibus ingenio pollentibus & æquitatis ac veritatis cultoribus traditum hætenus Rationis iter in inquisitione veræ Religionis. Sed quid non expectes ab immoderatis Ingeniis, ubi plus sapere velint quam oporteat sapere; ubi plus sibi tribuant quam hominis infirmitatem deceat; ubi turbidis ac effrenatis animi affectibus se rapiant? Primo nonnulli visi sibi sunt in Ecclesiæ Dogmatibus errores deprehendere. Processerunt itaque ad negandam Ecclesiæ immunitatem ab erroribus. Deinde quum ea Dogmata, quæ ipsorum ingenio a veritate abhorere videbantur, in Ecclesia Romana Catholica eorum matre aut traderentur, aut tradi putarentur: reliquum fuit, ut Ecclesiam istam a Religionis veræ custodia ac professione excidisse censerent. Denique unam statuerunt *Veritatis Christianæ regulam divinas Scripturas*, in quibus contineri omnia manifeste ajunt Christiano populo credenda; nihilque porro credendum, quod istarum suffragio manifeste non probetur. Libentissime exceperunt has voces complura alia Ingenia, partim novitatis cupida, partim spe veritatis tutius assequendæ excitata; quodque facile fieri solet, ignavis quoque populis persuaserunt. Et altas adeo radices in eorum animis egit ista persuasio cum lacte hausta, ut æquas amplius audiendæ veritati non præbeant aures, sed ex istis præjudicatis opinionibus singula dimeriantur.

Non heic reperenda, quæ a doctissimis inter Catholicos, iisque plurimis viris hucusque scripta, apertissime produnt, quam ma-

le confuta sit, & quam facile evanescat hujusmodi fabula. Neque enim ullius erroris insimulari potest Ecclesia, uti patet ex istorum Libris: & ne cogitandum quidem est, eam in errores prolapiam, nisi Christum falsa promississe, ejusque Apostolos falsa tradidisse concedamus: quod sane dementis est vel suspicari inter Christianos. Tum ex iis Dogmatis, quæ Ecclesiæ Catholicæ a Protestantibus tribuuntur, nonnulla eidem falso tribuuntur, reliqua vero ab errore longe absunt. Nostrom est tantummodo investigare, num tutum ad veritatem iter arripuerint Protestantium Ingenia; non arripuisse autem cum certum est Catholicis omnibus, tum reliquis certum esse deberet, si in considerationem veritatis oculos sinceros solictosque intenderent.

Hæc est Protestantium Methodus. Ex unis divinis utriusque Testamenti Libris veritas speranda est, & Christianæ Religionis Dogmata haurienda. Tunc Ecclesiæ decretis standum non est, quum ea minime consentiunt cum divinis Litteris. Ita illi. At quisnam certo perspicere possit, quis sit germanus divinorum verborum sensus? quisnam certo decernere, quando Ecclesia cum Scripturis consentiat, aut ab iis (si superis placet) etiam dissentiat? Una humana Ratio, necesse est respondeant. Nonnulli quidem inter eos, Calvinistæ scilicet & Quakeri, cælestem quemdam afflatum excogitarunt, quoducti singuli Christiani germanam percipiant Scripturarum mentem. At postremam hanc insanam opinionem jamdiu exhibilarunt prudentes rerum judices. Inde enim prodiit non

una aliorum Fanaticorum familia. Caelestem autem hunc afflatum temere confingi patet in tanta Sectarum diversitate, in tanto opinionum bello: quod certe abesset, si in singulos homines ista vis intelligendae divinae Scripturae e caelo descenderet. Et quis inter errorem veritatemque dijudicet, quando unusquisque suas a Deo cogitationes accepisse se dicat? Deum potius ipsum irrisioni exponamus, ubi contraria ab ipso suggeri arbitremur. Igitur eo confugere coacti sunt inter Protestantes minus incauti, ut humanae Rationi supremum sive postremum tribuant decernendi jus in controversiis & quaestionibus Christianae Religionis. Ne vero ultra humanae Rationis vires excedere videretur hujusmodi facultas, adeo manifestata esse ac per se dilucida divinorum Librorum verba & sensa sibi persuaferunt, ut caecutire nisi volens ibi non possit Ratio.

Sed duo sunt, quae hanc Methodum mirae temeritatis & imprudentiae arguant. Nempe hinc humanae Rationis explorata infirmitas, inde minime aperta omnium oculis sacrorum voluminum sensa & verba. Et quod est ad hominis Rationem, jam supra vidimus, quam debilis sit illius vigor, quam periculosa sit illius fides, nisi caelesti lumine, praecipuisque a Deo viribus juvetur. Et quod est ad sacras Scripturas, nemo est qui non sentiat, plura ibi esse & ardua, & obscura, & in speciem contraria, quae justissimas haerendi causas, vel acutissimis viris ingerant, & quorum sensum ac mentem difficillimum sit decernere. Et sane evidenti consilio suae bonitatis videtur voluisse Deus illorum ipsemet confutare opinionem, qui tantam Scripturis sacris lucem & sensum claritatem, Rationi vero tantas vires inesse jactitant. Eos enim permisit inter se omnino discordes esse, & perpetuis certare litibus & odiis in statuendis tot Religionis Christianae Dogmatibus. Eorum quilibet utriusque foederis Libros intonat; Rationem quoque sibi esse magistrum nemo ex iis non credit. Nihilominus aliter hic, aliter ille sentit, immo contraria sentiunt ac docent aut de attributis & dotibus Dei, aut de ipso Deo uno ac trino, aut de Filii ac Spiritus sancti Divinitate, aut de Gratia & libero Arbitrio, de necessitate Baptismi, de Sacramento Altaris, aliisque id genus. Praeterea mirum est, quam saepe una eademque Secta sententiam mutaverit, & diversa de uno eodemque Dogmate tradiderit. Itaque temere vividum Rationis lumen, & aperta Scripturarum sensa jactantur, adeo ut non indocta solum plebs, sed ne ipsi qui-

dem doctissimi viri habere pro certo possint, se ad veritatem perventuros, hac adhibita Methodo, quae ad errorem aequè perducit.

Contra Catholicorum Methodus pedem certo figit, & homines cum doctos, tum indoctos errare non finit. Nam ubi ex aperto Scripturarum testimonio evidenter cognoveris, Ecclesiam a Christo fundatam fuisse, & numquam Inferorum machinas contra eam esse vim habituras, ipsamque esse columnam & firmamentum veritatis, & sanctum Spiritum eidem perpetuo affuturum: si Christo fidem habere est animus, continuo hinc sequi intelligis, te eo tutius ad veritatem accessurum, quo arctius hujus Ecclesiae sententias amplectaris. Neque ulla Rationi rectae infertur injuria; omnium enim potentissima est ratio ista, videlicet: *Eidem tuto ac sine dubitatione credendum esse, quod neque falli possit, neque fallere velit, cujusmodi esse constat veram Christi Ecclesiam, quum de Christianae veritatis doctrina fides facit.* Quare nihil est, quod nos veluti mancipia arbitrentur, usumque Rationis abjecisse dicantur Protestantes. Nam praeter innumeras rationes praecipuas, quibus vel seposita auctoritate Ecclesiae, singula Catholicorum Dogmata confirmantur, utpote quae sacrarum Scripturarum, aut antiquissimae Traditionis testimonio fulciuntur, nos ipsa Ratio docet, numquam magis polere mentem nostram, & ratione uti in judicando vero, quam quando se judiciis Ecclesiae accommodat, quae a Deo habet, ne umquam in Dogmate fallatur, aut fallat. Catholici itaque non secus ac Protestantes, divinis Scripturis & rationibus in Fidei doctrina stabilienda, sive credenda, utuntur. Sed haec inter utrosque differentia intercedit. Protestantes divini Verbi sensum, & Religionis dogmata, metiuntur e privato cujusque ingenio, uti Ratio in consilium adhibita unicuique persuaferit. Scilicet in re tanti momenti judicem & consiliarium sibi adsciscunt infidelem, atque infirmum, uti quotidiana experientia docet, satisque testantur ferventes adhuc inter ipsosmet controversiae. Catholici vero cum Ingenium suum, tum Ecclesiae vocem auscultant in exquirendo & statuendo Litterarum sacrarum sensu. Ingenium autem suum, si forte ab Ecclesiae voce dissentiat, filere malunt, quam loqui. Consilio utique saluberrimo, quippe non fallacem consiliarium, sed certissimum judicem a Christo ad dirimendas Fidei controversias constitutum sibi petunt. Nemo prudens inter Protestantes Spiritum Dei sibi certo adesse jactet, per quem ab

erro-

errore se prorsus immunem polliceatur. Et ne ullus quidem inter privatos Catholicos tantum sibi e celo munus tribuat. Verum ubi nos Ecclesiam audimus & sequimur, cui Spiritum suum, Spiritum Veritatis, ut Johannes Apostolus testatur cap. xiv. 10. usque ad consummationem sæculi numquam defuturum, Christus spondit; quis non videat, nos tutissimam non errandi viam inire? Idem unusquisque intelligat; ceteros ab Ecclesia Dei discordes ex eorum sententia incertos saltem in Fidei controversiis esse debere; ex nostra vero sententia, ubi a nobis dissentiant, eos certissime errare.

Sed quum hac ex parte se victos sentiunt Protestantes, alio se convertunt, redeuntque ad ingenium suum. Quod animo olim perceperunt, Catholicam videlicet Ecclesiam eorum parentem pravis abundare opinionibus, & sacrilegiis operam dare, id ante illorum oculos iterum iterumque recurrit. Hinc ex effectibus argumentantur ad causam, contententes, quandoquidem Ecclesia erravit, nullam eidem ab errore immunitatem a Deo concessam. Equidem heic appellare juvat eorum fidem, & rogare, ut depositis præjudiciis & affectibus anteceptis Rationem diligentius auscultent, quam judicem sacrarum Scripturarum ipsi statuerunt; & nos non solum non abhorremus, sed heic ultro & enixe causam dicere volumus. Quid est, quod eos certos facit de Catholicæ Ecclesiæ erroribus? Scriptura divina, inquit. At Scripturam ipsam Catholici proferunt, & non tantum eandem a se stare credunt, & demonstrant, sed unam obistere pertinaciam censent, ne id Protestantes quoque videant. Utra ex his partibus rectius interpretetur divinos Codices, incertum sit. Quis litem dirimet, quis feret sententiam? Recta, inquit, Ratio, adhibito Disciplinarum omnium, & Criticæ, Linguarumque præsidio. At Catholicis quoque Scientiarum, Criticæ, Linguarumque præsidium adest, adest & enixum veritatis ac æternæ vitæ desiderium; & rectam in iis Rationem desiderari, nullus inter Protestantes, ut credere juvat, sibi persuadebit. Quem ergo ulterius judicem appellabimus, quætionem adhuc vigentem postremo voto decidendum? Nullum alium puto, quam Deum, cujus tamen sententiam nobis, nisi post exactos mortalis hujus vitæ dies, audire licebit. Interim vero, quum saltem incertum Protestantibus aquis remanere debeat, num Catholica Ecclesia errorem fuerit amplexa, quei ex his incertis criminibus evertere volunt certam de minime fallaci Ecclesia sen-

tentiam in Scripturis sacris evidenter fundatam, & rectæ Rationis suffragio fortissime comprobata? Cur certa iis quoque esse non incipit ista sententia, quando ne certam crederent, una obstabat antecepta persuasio, Ecclesiam nempe in quosdam errores jam fuisse prolapsam? Ratio profecto monet, propter id, quod incertum dubiumque est, ea non esse rejicienda, quæ certa sunt. Rursus ipsamet Ratio Catholicos bono esse animo jubet, & veritatis possessores decernit. Evidentissime quippe promissum in Scripturis sacris legunt, Ecclesiam Dei numquam a veritate defecturam, semperque Veritatis futuram esse magistratam; deinde evidenter cognoscunt, Ecclesiam nihil tradere, quod Scripturis a Deo traditis repugnet, aut per ipsas dilucide non probetur. Quare sentiunt se falli non posse, dum auctoritate Ecclesiæ Catholicæ nituntur, quæ auctoritas præsidium simul est, & frenum Rationis. Præsidium, ut Rationi media pateat via, in qua verum sedet; frenum, ne ad extrema Ratio declinet.

Porro ex effectibus diximus intelligi, quanti sit æstimanda Protestantium Methodus, & num Deo probari possit, qui unam semper & concordem vult esse Religionem suam; & num Rationi arrideat tantopere ab erroribus abhorrenti. Lutherus (ut veteres omittam Hæreticos) ingratus plenus in Ecclesiam Catholicam parentem suam, adulterii arcessitam, insurrexit. Quæ Ingenio suo, aut, si mavis, Rationi suæ visa sunt divinis conformia Scripturis, probavit; quæ deformia; rejecit, damnavit. Non exemplo suo tantum, sed grandi etiam voce docuit, contemnendam esse Ecclesiæ vocem, uniceque respiciendam esse Scripturam. Quod necessario consequeretur, fortasse tacuit; videlicet, pro Ecclesiæ voce Rationis vocem auscultandam esse, & Rationem divini verbi judicem adsciscendam; quasi Ratione Ecclesia ipsa non uteretur. Fallacissima hæc methodus continuo Zuinglius, Oecolampadios, Carolstadios, Anabaptistas, & innumeros alios Religionis doctores peperit, quibus nihil antiquius fuit, si ipsis fides, quam divinis hæere Libris, hoc est Scripturas sacras ex ingenio suo, suæque privæ Rationis consilio interpretari, & Catholicam interim Ecclesiam collatis viribus oppugnare. Verum hinc mille monstra sententiarum, mille Sectarii prodire, contrariis opinionibus non minus inter se, quam contra Catholicam Ecclesiam pugnantem. Tulit eadem ætas Calvinum, alteram Europæ faciem, & Anglos invasit male sanus idem ardor, qui reliquum Septentrionem in tot opiniones dis-

scer-

scerpferat. Succedere Sociniani, tum eorum, pæne dixi, gregales Arminiani, Syncretistæ, Quakeri, alique Fanatici, Independentes, Præadamitæ, & ut brevius dicam, non facile numeranda aliarum Sectarum frustra. Singulos ex istis contraria ac diversa tradentibus interroga. In eorum, dicant, castris divina Scriptura, Veritas, & Ratio militat; in reliquorum error & falsitas. Et tamen ne uni quidem e tot Christianorum sectis a Catholica Religione avulsis adsunt Credibilitatis Argumenta, qualia sunt Antiquitas, Unitas doctrinæ, Episcoporum successio ab Apostolis, Miraculorum virtus, atque alia huiusmodi.

Quæ igitur incommoda e Protestantium methodo fluant, nullo negotio colligas. Primo, ne doctis quidem & acutis hominibus facile erit in tanta opinionum diversitate cognoscere, quæ ad Veritatem certo accedat, quum utrimque Scriptura sacra, & rationum pondus jactetur, & æque una pars ac altera se prævalere lumine rationis, seu rationum vigore, enixe contendat & credat. Secundo, multo minus id populis imperitis licebit, tum quod eorum non sit, recte de tantis libris inter Protestantes agitatatis iudicare, tum quod nulla suppetant potentissima Credibilitatis Argumenta, quæ in hanc potius, quam in alteram partem, inclinent indoctorum mentem. Tertio, novi in dies emergent Sectarum auctores, novæ sententiæ, nova deliria, dum quisque sibi sumit divinos Codices pro suo interpretari ingenio, nullumque frenum suæ Rationi statuit. Neque temeritatis argui a ceteris Hæreticorum sectis quisquam poterit, quippe non aliter hic se regat, ac se rexit Lutheri, Calvini, aliorumque Protestantium chorus, & ipse sibi idemmet jus, eandemque tribuat libertatem, quam sibi sumendam reliqui Novatores putarunt. Ita fiet, ut nulla sit infania, nulla perversa opinio, quam veluti Christi doctrinam invellere non audeant ac possint hominum ingenia. Continget etiam, ut nulla supersit ratio avocandæ ab errore, & convincendæ huiusmodi gentis, ubi ingenio, quod est difficillimum, hæc cedere aliis nolit. Et jam vidit Christianus orbis, in quas opiniones terribilissimas deprædicatum hoc Rationis lumen trahere facile possit. In Religione Christiana Dogma nullum est, quod ab aliquo homine, aut aliqua Secta negatum, inpu-

gnatumque non fuerit. In Atheismum, aut Scepticismum tandem ista opinandi licentia commodissime deferret. Denique Lutheranis Calvinistis evertere nondum licuit; Remonstrantes nihili duxere minus, & Synodos Calvinianas; & inter tot Sectas internecinum odium, aut æque abominandum Syncretismum vigere adhuc cernimus.

Hic rogandi sinceri veritatis investigatores & recti amantes, quid eorum Ratio suggerat, quum hæc & alia plura, quæ hanc in rem adferri possunt, serio & affectibus tacentibus expendunt. Omnibus utique illa respondere deberet, fieri non posse, ut per hanc periculosam methodum ad Veritatem sine dubitatione perveniantur. Fieri iridem non posse, ut Christus, qui veritatem suæ doctrinæ non solum apud homines æternum durare, sed etiam in omnem terram effundi, & facile ab hominibus cognosci posse voluit, hanc unam tradiderit adeo fallacem regulam, qua vera Scripturarum suarum mens innotescere possit. Nisi aliter ille consuluisset Religioni suæ, ac infirmæ rationi, qualis in hac misera natura deprehenditur, voti sui (dicere bona fide liceat) numquam factus fuisset, fieretque compos. Immo hinc consequitur, Religionem Christianam, æusque auctorem Deum, deridendum Infidelibus exhiberi ab iis, qui nullum aliud præter Rationem humanam institutum a Deo tribunal arbitrantur, cuius sit finem imponere controversiis quotidie in sacrarum Litterarum interpretatione exurgentibus, & cuius sit tum certo proponere, quæ aut credenda aut neganda sint, tum frenum temerariis Ingeniis injicere. Tandem nullam a Lutheri, puta, & Calvini sectatoribus adferri posse rationem contra ipsos æque ac nobis detestandum Socinismum, quæ in ipsorum caput non recidat; & tunc ipsos vinci ab Ecclesia Catholica, meritoque damnari, quum Socinismum ipsi vincere & damnare contendunt. Et certe Sociniana pestis, aliorumque huiusmodi monstorum ortum permisit Deus videtur, ut Lutheranis & Calvinistis hinc etiam discant, quam temere ab Ecclesia Catholica ipsi prius defecerint, quando ipsissima eorum methodus Socinismum, Spinosam, & mille alias Hæreticorum sectas peperit, & armavit, novasque in dies singulos parere & armare potest, exarmare autem aut expugnare non potest.

CAPUT X.

Auctoritas Ecclesie Catholice in Fidei doctrina a Phereponi objectionibus vindicata. Ei non seneratione credimus. Fallaci auctoritari Protestantes addicti, & incerta apud eos Veritatis consequutio. Antiquitas doctrinae in Christi schola, & credentium multitudo, robusta Veritatis argumenta. Novitas & paucitas, erroris indicium extra Catholicam Ecclesiam. Phereponi in hanc rem animadversiones confutatae.

INvicta sunt omnes Hæreticorum sectæ, ubi una in alteram insurgit, sed facile vincendæ ab Ecclesia Catholica, quoties ipsa tum suam, tum Catholicorum methodum, ambarumque longe diversa consecraria placidissimis mentibus simul conferant. Quum ergo demonstratum fuerit, quam sit fallax, periculosa, & a mente Dei aliena illorum methodus, qui in una vi Rationis seu Ingenii sui, statuunt veram divinarum Litterarum & Christianæ doctrinae interpretationem: reliquum est, ut nulli privato homini infallibilitatem tribuamus; sed Ecclesiæ veræ, hoc est universali, in qua Spiritum sanctum veracem sacrorum Codicum interpretem semper adfuturum Christus pollicitus est. Necessariam autem esse, atque a Deo propterea Catholicæ Ecclesiæ datam istam auctoritatem, Ratio cognoscit, ut tot absurda evitentur hæcenus commemorata. Immo, ut vidimus, factæ id testantur Scripturæ manifestis verbis, & Sancti Patres, & antiquissima Traditio, & usus tot sæculorum apertissime probant.

Statutum autem huiusmodi auctoritate, cum docti, tum indocti, prætermisso etiam examine controversiarum, conquiscescere merito possunt, utpote certi se ab errore abfuturos, quoties id credunt, quod Ecclesia Catholica Spiritu Dei erudita credendum proponit. Atque hoc ipsum illud est, quod S. Augustinus cap. 7, de Quant. Animæ agebat, nempe, *Auctoritati credere magnum compendium esse, & nullum laborem, & animis tardioribus ac imperitioribus utilissimum esse excellentissime Auctoritati credere, & secundum hoc agere vitam.* Quæ tamen verba ita Phereponus in animadversionibus vellicabat: *Sed prius ipsa illa Auctoritas expendenda est, quam ei fidem habeamus; ita ut ei per omnia credamus, quia nobis indubitatis argumentis constat, eam nec falli, nec fallere.* Alioqui stultum esse ei credulitatem suam addicere, a qua verum dici nulla ratione constaret. Sin minus, barbari omnes populi, qui Sacerdotibus, aut Majoribus suis tam multa

temere credunt, recte facere dicendi essent. Compendiaria via etiam progrediuntur, sed ut ad omnis generis errores perveniant, ex quibus nunquam se expediunt. Hæc quidem bene habent, modo is persuadere nolit, Catholicam Ecclesiam falli ac fallere posse, & Augustinum in ea fuisse opinione, ut Catholicorum Sacerdotum auctoritati sine consilio, sine ulla ratione, fidem adjungendam esse censeret. Augustini hac de re sententia aliis in locis, ut vidimus, expressa est. Sed quæ heic Censor dicere pergit, non sunt facile dimittenda. Itaque, ait, omnes cavere oportet, quibus cordi est Christiana Religio, ne idem ei fundamentum ponant, quo maximi & turpissimi quique errores nituntur.

Si Catholicæ Ecclesiæ sententiam & usum heic ille carpit, sicuti suspicari cogimur, nã Phereponus male collocavit optimum documentum. Nam, ut hæcenus offendimus, ideo Catholici Ecclesiæ auctoritati credunt, quia indubitatis argumentis ducti eam vident neque falli, neque fallere posse; & cuicumque poscenti auctoritatis hujus rationes parati sunt illas dare, priusquam exigant, ut Catholicæ doctrinae fides habeatur. Tantum autem adest, ut posito huiusmodi fundamento Catholicis errandi periculum imminuat, ut sine isto fundamento nemo de veritate sit certus, nemo errandi periculum effugiat. Quod si Pherepono animus fuit his verbis erudire suam gentem: laudandus est profecto illius zelus, commendanda prudentia. Ejusmodi enim consilio nemo plus indiget, quam Lutheri Calvinique familia. Ex his plerique omnes, etiamsi reliquorum hominum, suorumque etiam Pastorum auctoritati in Religionis negotio prorsus renuntiandum, & uni Scripturæ credendum verbis affirmant: re tamen & usu nihil magis sequuntur, quam sui institutoris, suorumve Pastorum auctoritatem, sive confidentiam. Siquidem quis e minuto rudique popello, quis (ne graviora dicam) ex semieruditis, id studii, id Linguarum Orientalium, id Critices & eruditionis secum attulit, ac assert, quod apprimere

necessarium est, ut exhauriantur controversiæ omnes inter ipsos & Catholicos, & rursus inter ipsos aliosque Hæreticos vigentes? Si non attulerunt (quod arbitror sincerus quisque fatebitur), ergo certa minime est eorum Ratio, se veritatem ebibisse, erroresque vitasse. Et quidem quando apud ipsos valere non debet Auctoritas, ratio poscit, ut unusquisque singula dogmata in quæstionem adducta perpendat, & rationes utrimque allatas sedulo examinet: ad quod præstandum incredibile dictu est, quot præsidia, quot anni, & quanta vis mentis exigatur. Catholicos a tanto labore eximit facile cognita suæ Ecclesiæ veritas ac veracitas, cum qua sciunt se errare non posse. Quum igitur e Christianis non Catholicis plerique Auctoritatis contemptores, & Rationis unius præcones, in Religionis tamen negotio se inconsulto duci sinant auctoritate suorum Pastorum, divinas Scripturas pro suo ingenio interpretantium: prudenter iis auctor est Phereponus, ne tali fundamento fidant, quod ex eorum sententia dubium est, ac errori æque inservit, immo ex nostra quoque sententia fallacissimum est, nisi quum Ecclesiæ Catholicæ auctoritati creditur, cui divinum Spiritum adesse, semperque adfuturum ostendimus.

Et sane Pherepono liceat hisce consiliis erudire populos sui similes, hoc est Ecclesiæ Catholicæ rebelles, liceatque illi Remonstrantes ab auctoritate Dordracenæ Calvinianæ Synodi eximere. Prædicet ille Rationis iura, & pericula explicet iis imminencia, qui Auctoritati fallaci suam addicunt credulitatem. Sed vicissim patiat, ut sibi ipse ipsi Rationem tantopere commendanti, paucis mutatis sua verba reddantur. Ita Ratio, ejusque vigor prius expendendus est, quam ei fidem habeamus in rebus Fidei, ut ei per omnia deinde credamus, quia nobis indubitatis argumentis constat, Rationem nostram falli non posse. Alioqui stultum esset, eam arbitrari certam veritatis Magistrum, quam talem esse minime constaret, & quam sæpe falli, & in errores turpissimos labi exploratum foret. Atqui Christianæ omnes Sæctæ, a Catholica Religione abhorrentes, Rationem suam privatam constituunt sacrarum Litterarum certissimam interpretem, eaque via tuto se progredi singulæ opinantur, sed ut ad omnis generis errores perveniant, ex quibus numquam se expediunt. Ergo cavere omnes oportet, quibus cordi est Christiana

Religio, ne privatum consilium Rationis hoc est, idem Religionis fundamentum ponant, quo maximi & turpissimi quique errores, & tot Hæreticorum deliria nituntur, & ne abjiciant Catholicam Petram, in cuius unius stabilitate humana Ratio fixa sperare potest, se a lapsu immunem semper esse futuram. Quod est ad Catholicos, ii luculentissime suis in Libris ostenderunt, & ostendere iterum possunt, ad Auctoritatem minime fallacem Ecclesiæ Catholicæ nihil pertinere Phereponi censuram. Neque enim nos Auctoritati sine ratione credimus, neque Rationem excludimus, sed cum Auctoritate conjunctam volumus: quæ concordia tum demum Rationem robustissimam facit, tutoque ad veritatem perducit. Verum quod est ad Protestantes, tunc ostendet Phereponus, eosdem nequaquam abuti Rationis lumine, quum palam fecerit, tot tamque varias ac oppositas Hæreticorum sæctas, tot errores, tot monstra opinionum, ex ista Rationis humanæ superbia, tamquam ex equo Trojano, nequaquam prodixisse.

Multo autem magis Catholicorum Ratio in cognitionem veritatis, quam amplexa est, confirmabitur, ubi tot notas contempletur, quæ nos docent, omnium Hæreticorum nunc vigentium Sæctas carere nomine veræ ac veracis Ecclesiæ. Nempe non originis solum, sed etiam doctrinæ novitatem, turbas, & humanas artes, per quas investita plerumque fuerit hæc nova doctrina: nulla miracula, nulla signa earum auctoribus fuisse, quamquam necessaria, ut veritatem suæ novitiæ doctrinæ testarentur e calo venire, ostenderentque, Catholicam Ecclesiam ejusque auctoritatem esse repudiandam. Iis auctoribus (quippe neque a Deo, neque a legitimis Pastoribus ad prædicandum missis) defuisse legitimam vocationem, legitimamque docendi auctoritatem, quam tamen Apostoli, recta politia, & Ratio in Ecclesia Dei aperte exigunt, ne cuicumque liceat errores sub specie veritatis disseminare, & identidem novas condere Religiones, easque incautis eo obtrudere titulo, quod vetus Religio e suo jure & e veritate exciderit. (* Denique nihil simile habere cum vera Christi Religione inconstantiam Doctrinæ, quam inter Protestantes facile est deprehendere.) Juvat etiam addere, quod Catholicis solatio sit, & reliquis incitamento, ut unam amplectantur Catholicam Religionem: Quocumque odio in istam Ecclesiam rapiantur præcipui ex recen-

* In præcedentibus editionibus: Deinde nihil simile habere & cetera usque ad verbum deprehendere; post quod verbum, deleuit Auctor sequentia: Tandem ab Ecclesia vera abhorreere quæcumque intoleranda absurda sequuntur, quando vera esset excogitata ab Hæreticis Ecclesiæ Catholicæ in errores defectio; atque admittenda foret illa methodus, quam tantopere prædicant & sequuntur Heterodoxi. Juvat etiam &c.

centioribus Hæreticis, fateri tamen non dubitarunt, neque dubitant, quin istius quoque sectatores, modo ad Evangelii normam & mandata suos mores component, æternam salutem adipisci possint. Id in Libris Lutheranorum, Calvinianorum, Syncretistarum, & Socinianorum legere est. Quum ergo ex consensu vel inimicorum certum sit, veritatem & salutem in Ecclesia Catholica haberi posse: contra vero, quum e Catholicorum sententia, cui Apostolorum, sanctorumque Patrum, & totius Antiquitatis voces consentiunt, certum sit, inter Hæreticos, sive Lutheri, sive Calvini, sive Socini, sive aliis addictos, æternam salutem obtineri non posse: Ratio manifestissima suadet, Auctoritati Ecclesiæ Catholicæ standum, & non immorandum in Hæreticorum cœtu, sed in illius sinum esse volandum, a cuius unius communionem speranda est communi suffragio salus. Tanti namque momenti salus æterna est, ut certo periculo (si vera est Catholicorum sententia) exponenda non sit in Hæreticorum castris, quando periculum omne in Catholica Schola vitare fas est.

Sed nos ad Phereponum regredientes exquiramus, quid sibi alio in loco is velit. Sanctus Augustinus in Lib. de Util. credendi cap. 16. hæc de Christo pronuntiaverat: *Ergo ille afferens medicinam, quæ corruptissimos mores sanatura esset, Miraculis conciliavit (sibi) Auctoritatem, Auctoritate meruit fidem* (His verbis liberè adfentitur Phereponus, at non sequentibus), *fide contraxit multitudinem, multitudine obtinuit vetustatem, vetustate roboravit Religionem.* Inquit enim Censor: *Quamvis Christus fide sibi facta apud multitudinem, Ecclesiam suam condiderit, atque conditam auxerit: attamen eo non spectavit, ut aliquando Religionem vetustate roboraret, quasi vetustas argumentum quandoque futurum esset veritatis. Non adsentimur iis, qui Christi dogmata sequuntur, quia antiqua est illorum fides, sed quia consentanea est veritati cælesti, cui fidem Christus miraculis suis fecit.* Strenue suam causam heic agit Phereponus, argumentum a vetustate petum expendens, utpote qui toties obijci sibi non tantum a Catholicis, sed & ab ipsis Calvini assentibus, sententiarum Arminianarum novitatem meminit. Et revera vetustatem opinionum, * ut ut veneratione fere semper digna sit, non esse tamen certum argumentum veritatis, nihil verius est in opinionibus ad Physicam, ad Astronomiam, & ad nonnullas alias Artes spectantibus. Sed minor, Logicum, Criticumque virum aut animadvertere nolle, aut nolle fateri, quan-

tum ponderis sit vetustati in Theologicis, atque Historicis rebus. Primi generis sententias nulla antiquitas opinantium veras esse persuadere potest; nulli quippe ex antiquis magister aliquis fuit falli nescius, qui eos de veritate huiusmodi opinionum certissimos efficeret. Ingenium suum cuique pro magistro erat. Quum autem antiquis Philosophis interdum ingenio recentiores non cedant, immo isti illis nonnumquam antecellere possint, majore nempe studio, pluribusque quam antea adminiculis suffulti: quis non videt, æque in recentiorum, quam in veterum placitis veritatem haberi posse, nihilque esse, quod supra nos Majores nostri sibi tribuere possint in huiusmodi veritatum inquisitione, nisi quod ante nos inquisierint, nobisque faciliorem straverint viam ad veritatem ipsam inveniendam?

At longe aliter se habent secundi generis sententiæ. Si sit quæstio, utri ex duobus Historicis in re quapiam discordibus adhibenda sit fides, & par sit utriusque fidelitas, iudicium, ac eruditio, & utrimque verisimilia narrentur: nemo inter Criticos futurus est, qui non iudicet, antiquiori potius quam recenti credendum, multoque magis antiquissimo in comparatione admodum novitii scriptoris. Accidit id quoque in Theologicis rebus. Disputatur inter Christianos, quænam sit vera Christi Ecclesia, & verane, an falsa sint Dogmata quædam. Litem dirimere non licet, affirmantibus singulis, suam doctrinam, ideo veram esse, quod consentanea sit veritati cælesti, cui fidem Christus miraculis suis fecit. Potentissima ratio monet, secundum illos iudicandum esse, qui vetustatem sententiæ, & Ecclesiæ suæ, ad Apostolos usque & ad Christum perducunt; reliquos vero longe a veritate recedere, quibus cum Ecclesiæ, tum dogmatum novitas exprobari potest. Quis enim melius, quam Antiqui, & Apostolorum æquales, sive Discipuli audire, aut rescire potuerunt, quæ Christi mens & doctrina fuerit, quidve credendum, agendumve ipse proposuerit, quum hæc ea sint, quæ non ex ingenio hominum, sed ex revelatione Dei & Christi pendeant?

Eoque magis valere id omnes intelligent, quum de aliquo Dogmate, sive Scripturarum sensu, lis est inter quosdam recentiores, quindecim aut sexdecim sæculis ab Apostolorum temporibus diffitos, & alios uno, duobus, aut tribus sæculis ab iisdem temporibus remotos; & potissimum si Ecclesia tota, & sanctorum Patrum consensus, & immemorabilis Traditio militet contra paucitatem & novitatem recentiorum. Enim vero heic non

* Al. ut ut veneratione fere semper dignam.

non agitur de constituenda Religione secundum arbitrium nostrum, aut de intelligendis atque explicandis Christi dogmatis & Litteris sacris, prout ingenio nostro magis arderet: quod ne ipsum quidem Phereponum velle arbitror; quamquam ipsa ejus dicta & facta nihil aliud velle prefeferant. Sed agitur de retinenda Religione, quam Christus, certissimus veritatis Magister, revelavit, & de intelligendis atque explicandis Codicibus sacris, quemadmodum a Christo ejusque Apostolis intellecti sunt atque explicati. Nemo autem credendus est heic magis scire, quam qui aut Apostolos prædicantes, aut Apostolorum successores audire, & quæ falsa, quæ vera forent, probe callere potuerunt atque debuerunt. Contra nemo in hujusmodi controversiis minus audiendus est, quam qui tot sæculis ab Apostolorum ætate remoti unum suum ingenium judicem faciunt in tanti momenti rebus, & sibi nuperis potius credi postulant, quam Antiquis, quibuscum Ecclesia Catholica consentit, semperque consensit. Quapropter nihil certe ideo verum est, quia antiquum: Sed in controversiis inter Christianos agitatæ robustum Veritatis argumentum, sive ut melius dicam, indicium, Antiquitas est. Et si alia accedant Veritatis indicia, qualia habet una Catholica Ecclesia, certos homines efficere potest ac debet de veritate doctrinæ. Indicium contra atque argumentum falsitatis est Novitas; atque ab ista cavere quam maxime oportere, & hinc etiam discerni Hæreses & Pseudoprophetas Apostoli monuerunt. Hæc autem adeo certa sunt, ut quicumque pejora etiam & falsissima Dogmata duobus proxime præteritis sæculis commentus fuit, non nova se tradere, sed antiqua, & Apostolis eorumque successoribus probata, persuadere necessum duxerit. Qua in re quantum eos fallat sua eruditio atque conatus, apertissime patet ex Catholicorum libris. Itaque non est, cur Phereponus in Theologicis inanem putet esse vim & auctoritatem Antiquitatis, non secus ac si de Philosophicis ageretur. Telum hoc omnium consensu acutissimum est, sed tantummodo in Catholicorum manibus vim suam exercet. Multo minus fuit, cur Phereponus Augustino non adfentiretur, pronuntianti, Christum vetustate roborasse Religionem. Tuebatur Augustinus adversus Hæreticos veritatem ejusdem doctrinæ ejusdemque Ecclesiæ, quam & nos commendamus & pro viribus tuemur, hoc est, agebat contra illorum Christianorum genus, qui novitatem cum originis, tum doctrinæ, & Ecclesiæ præferentes, ab Antiquitate Catholicam Ecclesiam atque doctrinam roborante, vincuntur. Pro-

pterea de Christo, inquit: *Vetustate roboravit Religionem, quam non solum Hæreticorum ineptissima novitas fraudibus agens, sed nec gentium quidem veteris error violenter adversans, aliqua ex parte convelleret.*

Agnoscat hoc Phereponus, & tamen dicere pergit: *Sed Augustino commodum erat talibus argumentis uti in Hæreticos ac Schismaticos, quibus passim novitatem, & paucitatem exprobrat, quas olim Christianis exprobraverant Ethnici.* Utrum a Vetustate petitum argumentum vim habeat in Hæreticos ac Novatores, jam vidimus. At nescio cur heic producendos sibi putet Ethnicos, eorumque exemplum Augustino objiciat. Si par fuisset Gentilium, & Christianorum causa, hoc est, si rationibus utrimque pugnatum æque fuisset, & Christianis nullum succurrisset evidens Veritatis argumentum, excusatione dignum fuisset hominum judicium, si Christianæ Religionis Ethnicam prætulissent, quam nimirum neque ulla gravior adversæ partis ratio vinceret, & contra vetustas ac amplitudo evidentius commendarent, quam Christi Fidem. Sed hinc Miraculorum splendor, Prophetarum oracula evidentissime completa, & sanctitas Legis Christianæ; inde vero vel ipsi Ethnico vulgo facile noscenda, atque eruditis fere omnibus certe nota Religionis Idolatrica impietas ac infania, tantum roboris addebant rationibus Christianorum, tantum detrahebant Religioni Gentilium, ut ipsa novitas & paucitas Christianæ gentis minime ob stare deberet, quin doctus quisque & indoctus ad castra Christianorum transfirer. Quod autem est ad Catholicos & Hæreticos, inter se pugnantes, utraque pars rationes & Scripturas pro sua sententia adferebat. Rationibus certe Catholici præstabant. Verum id negantibus adversariis, par videri multis potuisset causa, & anceps istius contentionis exitus, nisi Catholicorum rationes evidenter juvissent sententiarum vetustas, & Ecclesiæ amplitudo. Jure ergo ad Catholicos inclinare debuit victoria; nam si mentem Christi, verumque sensum Scripturarum melius ac certius novisse credendi erant, qui propius ad ipsum, ejusque Apostolos, antiquitate accedebant. Quamquam quid Phereponus ait de novitate Christianæ Religionis præ vetustate Ethnicæ superstitionis? Ne hoc quidem habebant Gentiles, quo se Christianis in ea controversia præferrent, immo heic etiam evidentissime vincebantur. Et profecto ignorare non potuit ipsemet Phereponus, quod cuiusvis eruditorum patet: nempe Christianam Religionem eandem cum Judaica esse, & propterea ad Adamum usque contingere, & Religionibus reliquis antiquitate præire.

Quid

Quid in hanc rem scripserint Clemens Alexandrinus, Eusebius Caesariensis, ipse Augustinus, alique sancti Patres, & recentiores non pauci, prae omnium manibus est, & sat erit meminisse. Parum igitur opportune, parumque erudite Phereponus huc adfert Ethnicorum exemplum, ut jura vetustatis, hoc est, Catholicorum arma, retundat.

Ceterum non hanc tantum, sed & alibi Augustinum Phereponus irridet obicientem paucitati Hæreticorum Catholicæ Ecclesiæ amplitudinem. Nor esse hoc Veritatis argumentum, ille monet; alioqui Ethnicorum multitudine considerata, Christiana Religio falsi convincetur. Et sane fatendum est, ab Ethnicorum multitudine victos olim fuisse Christianos, & adhuc vinci. At nos in Ethnicos alii evidentibus argumentis pugnamus, facimusque, ut frustra suam nobis amplitudinem objiciant. Quum vero controversia est inter Catholicos & Hæreticos, dicimus validissimum semper fuisse, ac fore indicium veritatis, credentium multitudinem, cum aliis indiciis & argumentis conjunctam. Ab ipso Religionis sanctissimæ exordio ad nostra usque tempora insurrexere *lupi rapaces*, & *vi-ri loquentes perversa*, ut Apostolus prædixerat. Schismata etiam, & Hæreses invaluerunt. Quæsitum est utrum a Catholicis, an ab adversariis vera Christi Ecclesia & doctrina staret. Ea autem perpetuo sententia sedit, non alibi stare, quam apud illos, qui Ecclesiæ & doctrinæ antiquitatem atque constantiam, multitudine quoque, successione, & concordia credentium, probarent: quod de solis Catholicis dici olim potuit, & dici adhuc potest. Propterea in Concilio Nicæno statutum est, ut ea haberetur Ecclesia Dei vera, cui præter alia signa nomen *Catholicæ*, seu *Universalis*, re conveniret. Quæ appellatio non tunc nata, sed Ecclesiæ veræ jam indita est vel ab ipsis Apostolorum successoribus, quum *ἡ ἀληθὴς καθολικὴ ἐκκλησία*, sanctæ Catholicæ Ecclesiæ mentionem fecerint Smyrnæi in Epistola de Martyrio Beati Polycarpi, & Ignatius Martyr in Epistola ad Smyrnæos. Sed quid hæc ad veritatem? iterum inquit aliquis.

Primo sunt nonnulla cum veteris, tum novi Testamenti oracula, quibus palam fit, Christi Religionem prædicandam esse in om-

nes gentes, incipiendo ab Hierosolyma, & in omnem terram exivisse Apostolorum sonum & in fines orbis terræ verba eorum. Hæc autem non de falsa, sed de nova Christi Religionē prædicta sunt, & Prophetiam comprobavit effectus. Legitimum igitur veræ Ecclesiæ & Orthodoxæ doctrinæ indicium esse debuit amplitudo Catholicæ Ecclesiæ cum ejus antiquitate, concordia opinionum, & successione Episcoporum conjuncta. Hujusmodi prærogativam ipsi veræ Ecclesiæ, veræque doctrinæ, & nequaquam Ecclesiis malignantium, & erroribus Hæreticorum pollicitus est Christus. Secundo, quum longe lateque propagata fuerit germana Christi Religio, atque in singulæ terræ partibus, diffitisque Provinciis fundatæ fuerint innumera Ecclesiæ, quæ ex Apostolorum præcepto noverant, nihil in Christi doctrina innovandum, & quod traditum fuerat tenacissime servandum: ista amplitudo non custodiendæ solum, sed etiam indicandæ veræ doctrinæ aptissima fuit. Etenim fieri quidem potuit, ut una, aut plures etiam Ecclesiæ errarent, violarentque illata novitate documenta Christi; fieri autem non potuit, quin proximæ, atque innumera alia Ecclesiæ piaculum istud animadverterent; quo deprehensio excogitari non potest, omnes Christianorum Ecclesias, & præsertim Episcopos sui muneris, veræque Religionis oblitos, filere omnes & connivere voluisse. Et certe numquam siluisse in hujusmodi casibus ex Historiis Ecclesiasticis exploratissimum est. Quare postulat ratio, ut tantæ credentium continuatæ multitudini, & tot Ecclesiis sacri depositi custodibus, & antiquis, & concordibus, potius adhibeatur fides, quam uni Novatori, aut paucis ejus affectis, heri & in angulo natis, & ex ingenio suo cælestem doctrinam interpretantibus, & nulla signa adferentibus, quibus probent, aut sese a Deo missos, aut Ecclesiam a recta opinione descivisse, aut novitiam Sectam suam paucitate quidem cedere, doctrinæ vero sanitate Catholicis antestare. En ergo, quid faciat ad Veritatis demonstrationem multitudo Catholicorum, & amplitudo Catholicæ Ecclesiæ, quum inter illam, & Hæreticorum Sectas, de Veritate controversia agitur.

Socinianorum pestifera Hæresis. Deo nos quædam edocenti credendum, quamvis credenda superent captum humani intellectus. Ingenii temeritas quam heic impia. Loca Theologica, unde veritas Doctrinæ Christianæ petenda. Traditionis auctoritas, ac necessitas in Ecclesia Dei. Quibus principiis nitatur. Laus Theologiæ Dogmaticæ, & Petavii V. C. quem Phereponus pluris facere debuit.

Amplissimum inquirendæ Veritatis jus, & Mentis humanæ libido, jam accepit confinia. Primum & summum Ingeniorum frenum divina Scriptura est. Alterum deinde Catholicæ, seu veræ Ecclesiæ, vox & auctoritas. Heic ergo innitendum, si certi esse volumus de fide nostra, & in Religione fortes ac invicti stare. Si enim Ecclesiam veram, si minime fallacem habemus, & probamus, omnes Hæreticorum pestes debellabimus. Sin minus, nobis perpetuum cum iisdem bellum erit, & nulla umquam utrimque victoria. Hos autem fines antiqui Hæretici, & proxime præteritis sæculis Novatores supergressi sunt. Quare aditus est factus ad tot schismata, aut vulnera Ecclesiæ, uno potissimum Luthero claustra frangente. Neque mirum, quod pejora quotidie videat Hæreticorum tellus, quodque ad impiissima tandem Spinofistarum deliramenta devenit fuerit. Cujuscumque Rationi infirmæ ac judicio temerario apud illos derelicta est Veritatis causa, & a duobus sæculis gloriosum sibi quisque ducit nova procudere, & ducem, non sectatorem esse. Inter eos autem, qui Christiani adhuc appellari gaudent, nemo infelicius, nemo foedius, nemo audacius impiegit, quam Sociniani. Deum isti, ejusque Religionem humanæ penitus subdudere Rationi, ut nihil amplius apud eos credatur, credendumve putetur; quod humanæ Rationis captum superet. Hoc enim qualecumque est, ipsi rectæ Rationi adversari ajunt, quasi hanc illæsam ceteri Christianorum non amarent. An ambizioso huic hominum gregi sit accensendus Phereponus noster, uti suspicantur & putant non pauci; ipse videat. Illud exploratum est, nihil in ejus Libris sonare frequentius, quam ipsamet immodica Rationis encomia. Huic non raro conqueritur, Catholicos, & ceteros Christianos valedicere, eamque opprimere, ut divina Revelatio extollatur. In sententiam vero Socinianorum sensim concedere Calvinianos, dolemus quidem, sed nequaquam miramur. Etenim fatendum est, Socini scholam, licet

omnino detestandam, arctius & ingeniosius iisdem ipsius insistere & superadificare principiis, quæ reliqui Hæretici, & Calvinus potissimum, statuerunt, tamquam fundamenta suarum Sectarum, suæque ab Ecclesia Catholica defectionis. Et quum Calvinianis, ceterisque Hæreticis in oppugnando Socinianismo arma valida prorsus desint, unice a Catholicorum armamentario petenda; quumque nulla fortasse Hæresis dulcius quam ista blandiatur ambitioni Rationis humanæ; quid mirum, si despecto Calvino tandem Socinus suscipitur?

Contra vero, qui (* ex Protestantibus) æque ac nos Sociniana commenta execrantur, mirum est, si in eorum damnatione suam quod non legunt. Mirum, si denique non intelligunt, quam necessaria sit, & quam æquitati & Christi verbis consona Catholicæ Ecclesiæ stabilitas, infallibilitas, & auctoritas, & quam improbanda Lutheri & Calvini conspiratio fuerit, quibus non alia umbratica causa fuit efficiendi a Catholicis, quam quæ Socinum, Arminium, & tot alias sectarum sectas a Calvino, & Luthero distinxit. Quod est ad Socinianos, ubi temeraria ipsorum Methodus eligenda foret, brevi nullam Religionem haberemus. Nam quæ monstra Ingenio humano non placeant? Quæ revelata veritas nobis non displiceat, si quidquid inconstantibus, variis & oppositis hominum ingeniis placet, aut displicet, verum falsumve dicendum est? Et quis tandem certo statuatur, ubi hominum Ratio erret, ubi sapiat, & quæ sit recta, quæ perversa Litterarum sacrarum interpretatio? Cur non potuerunt novæ quotidie procudi sectæ, quarum qualibet sibi Rationem vendicet? Cur non explodi quædam e-Scripturis Canonicis? Deinde nihil intolerabilius est, quam nihil aliud velle Deo credere, quam quod ipsi intelligere possimus, Rationique, seu Ingenio nostro, accommodatum sentiamus. Repetere autem heic juvat, sub rectæ Rationis nomine obtrudi sæpe ab Hæreticis vim, & captum, & ideas peculiare Ingenii sui. At Religio vera ab hominis Ingenio pendere non debet. Non enim ipsi

* Al. qui æque ac nos &c.

ipsi eam fecimus, sed Deus eam fecit, Deus eam revelavit. Liceat in Physicis sibi effingere systema aliquod. In Religione idem velle præstare, summa temeritatis est, immo infania.

Itaque ea in primis definit esse recta Ratio, quæ in Religionis negotio, atque in divinorum Dogmatum interpretatione, nullis Ingenium frenis teneri patitur, & quæ non intelligit, multa in Deo, & apud Deum esse; multa ab ipso potuisse & posse fieri; multa ipsum potuisse & posse velle, quæ captum exsuperent humani intellectus corporeis tenebris obfusi. Hinc celeberrimus & acutissimus Philosophus Cartesius id apprime statuebat, *Deum ejusque opera non esse humano pede metienda*. Fallebantur, qui Antipodas olim negarunt, quod animo concipere non possent, homines pedibus suis in nostros obversis ambulantes. Stultus foret a nativitate cæcus, qui ideo colores rerum & magnetem esse negaret, quod eorum naturam & aspectum mente assequi non posset. Pariterque sit demens, qui in Hominis, aut mundi officio quædam inveniens, quæ Rationi suæ aut superflua, aut incommoda, aut melius efformanda videantur, intelligere nesciat, & negare velit tantarum rerum effectricem divinam Sapientiam, & moderatricem Providentiam. Omnium porro dementissimus sit, qui Deo aliquid de se, vel de sua voluntate, ac potentia revelanti, adjungere fidem nolit, eo quia revelata vulgaribus humani Intellectus ideis non satis respondeant. Ista demissis oculis adoranda sunt, non impia temeritate abijcienda. Etenim Deus revelavit, Deus fecit, Deus veracissimus, omnipotentissimus, cujus judicia, cujus mysteria, cujus facta, etiam si incomprehensibilia interdum sint nobis, minus tamen vera, minusve sapienter facta non sunt. Hinc Augustinus Lib. 9. Cap. 1. de Trinitate agebat: *De credendis nulla infidelitate dubitemus: de intelligendis nulla temeritate affirmemus. In illis auctoritas tenenda est, in his veritas exquirenda*. Egregie quoque scribebat Cassianus Lib. 4. Cap. 6. de Incarn. *Rationem dicti queris? Non reddo. Interim Deus hoc dixit. De hoc loquutus est mihi. Verbum illius summa ratio est. Removeo argumenta, removeo disputationem. Sola mihi ad credulitatem sufficit persona dicentis. Non licet mihi de fide dicti ambigere, non licet deliberare. Quid mihi querere, quomodo verum sit, quod Deus dixit, quum dubitare non debeam, quin verum sit, quod Deus dixit?* In eandem sententiam loquuntur alii Patres, Scriptoresque Christiani, cum antiquissimi, tum recentes. Et sane Christianorum Fides secundum Apostolum nihil aliud est, quam sperandarum substantiarum rerum, argu-

mentum non apparentium; & videmus nunc per speculum in enigmate, & per fidem ambulamus, non per speciem; neque Fidei nostræ natura sine obscuritate constare potest. Quare, ut cum eodem Apostolo loquamur, deijcienda est omnis altitudo extollens, se adversus scientiam Dei, & in captivitatem redigendi sunt omnes intellectus in obsequium Christi. Jure autem stultos vocat idem Apostolus I. ad Cor. 1. Judæos & Græcos, quorum sapientiæ & Rationi minime consonare videbatur humilitas & mors Christi. *Placuit Deo* (sunt ejus verba) *per stultitiam prædicationis salvos facere credentes. Quoniam & Judæi signa petunt, & Græci sapientiam querunt. Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Judæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam*. Tum pergit sapientiam hujus mundi irridere, in cujus conspectu stultitia videbatur, quidquid apud Deum sapientia est.

Quapropter illorum deploranda est audacia, qui eam reprobandi alicujus Christiani sive Catholici Dogmatis causam adferunt, quod Rationis, hoc est Ingenii sui peculiaribus ideis non placeat. Eoque magis deploranda est, quod isti, ut trahant in sententiam suam divinas sententias, Scripturarum Canonicarum verba eludere, invertere, subvertere cogantur, reclamante eorumdem verborum perspicuitate, & tot sæculorum consensu, & tot Christianorum Ratione; necesse enim est, quando eorum ingenium, & hypothesis conformari nescit sacris Litteris, sacras Litteras aliquo pacto accommodari ad illorum hypothesein, atque ingenium. Hæc noverunt, qui in eorum scriptis versati sunt; simulque noverunt, antiquissimam Catholicæ Ecclesiæ sententiam & consuetudinem Socino adversari, ut ex Auctoribus vetustissimis patet, atque in primis ex antiquo scriptore expositionis Fidei, quæ Justino Martyri tribuitur, ubi inquit, divinarum rerum notitiam, summo studio indagandam esse; *quum autem eam præ imbecillitate minus assequi poterimus, venerari eam nos oportere, ut comprehensione majorem, ne evacuetur fides nostra*. Quod si eo redit quæstio, ut perspiciatur, revelatæ fuerint, an secus, Ecclesiæ Catholicæ Dogmata, alioqui credenda, etiam si humanæ Rationis capum excedant: tu responde, id certo atque indubitanter perspicere non posse per unum Ingenium nostrum, ut vidimus; & reliquum propterea esse, ut Ecclesiæ Traditio, & Auctoritas in consilium adhibeantur, quibus tandem acquiescendum, non solum prudentia, sed etiam necessitas monet.

Nunc autem progrediendum est; adhuc enim Christianæ Veritatis investigatori quæ-

rere

rere fas, immo necessum est, quæ & qualia sint Ecclesiæ veræ Dogmata, & unde certo sint ediscenda. Quæ in re multos ex antiquis atque etiam recentibus Hæreticis sua fessellit opinio. Minime dubitabant ii, quin Ecclesiæ Traditio & Auctoritas suspicienda foret, eique in controversiis concedendum. Sed ipsam Traditionem sibi militare arbitrati, confidebant promebant, pertinaciter tuebantur doctrinam, quæ tamen ipsius Ecclesiæ Traditioni adversabatur. Inter ipsos Catholicos præteritis temporibus fuisse nonnulli (& utinam adhuc nemo esset, aut nemo in posterum esset futurus) qui sententias quasdam absurdas venditarent, quod eas putarent cum Ecclesiæ veræ sententia consentire, aut saltem ab ipsa non esse alienas. Igitur tum ut veritas certo contingatur, tum ut errores evitentur, noscenda sunt loca, unde Catholica Dogmata haurire liceat, & quibus probare aut confirmare, adversaque refellere possimus; noscendi sunt quoque alii fines, ultra quos ingenio humano vagari aut nefas, aut periculosum est. Præter divinas Scripturas, & Traditionem, Concilia sacra, & præsertim Oecumenica, Romanorum Pontificum Epistolæ & Decreta, Sanctorum Patrum Libri, probata veterum Historiæ, Theologorum, aliorumque Orthodoxorum scripta, sunt ii fontes, & loca, unde Ecclesiæ Catholicæ Doctrina est haurienda. Et istis quoque addere juvat Rationem humanam, & Auctoritatem Philosophorum, modo nemo sibi persuadeat, sine ratione consulenda esse, & sine ratione vim habere inter Catholicos priora loca. Verum tot fontes promiscue non sunt accipiendi; non enim par iis auctoritas est, neque eadem habenda est fides. Primo quod attinet ad sacra Catholicorum Concilia, ex institutione divina certam Orthodoxæ doctrinæ fidem faciunt; Generalia quidem, modo legitima sunt; Provincialia vero & Episcopalia, modo ab universa Ecclesiâ probata fuerint eorum de fide definitiones. Secundo, certi quoque Judices Catholicæ doctrinæ sunt Romani Pontifices *. Tertio, nulli revera ex iis, quos Sanctos Patres appellamus, ex institutione divina auctoritas est certo statuenda atque instar judicis proponenda Catholicæ doctrinæ. Communis autem Patrum consensus in exponendis sacra Scripturæ dogmatis certissimum nobis Veritatis argumentum præstat, eo quod Ecclesiæ

universæ, quæ errare a Deo non sinitur, sententiam nobis exhibeat. Reliqui iidem fontes probabilia quidem præstabunt, sed non firma & inconcussa argumenta.

Atque hæc certa sunt apud Catholicos. Protestantibus vero, eorumque filii magnam in his litigandi segetem inveniunt. Revelatam quidem & scriptam in sacris Litteris doctrinam se suscipere dicunt; at improbant Traditiones, sive doctrinas a Christo atque Apostolis, ut nos contendimus, sine scripto per prædicationem traditas. Ecclesiâ, Romanos Pontifices, Sanctos Patres, errori obnoxios, & infidos veritatis testes appellant. Sed quid in tanto dissidio decernendum sit, facile æqui judices animadvertent. Duæ de Traditionibus institui possunt quæstiones. Prima est, utrum Apostoli aliquid ad Religionem Christianam pertinens viva tantum voce, & sine scriptis, tradiderint; an vero omnia scriptis mandarint, quæcumque viva voce, exemplo, aut alia ratione prædicarunt. Altera est, utrum sententia illa, quæ a Catholicis sub Traditionis nomine censetur ab Apostolis emanasse, eandem vim atque auctoritatem habeant, si re ipsa tradita sunt, quæ Apostolorum scriptis debentur. Posterior quæstio non a Christiani modo, sed etiam a cujuscumque hominis ingenio penitus aliena est, & incredibilem contendendi pruriginem sapit. Cur enim iisdem Apostolis Christi nomine scribentibus credamus, loquentibus non credamus? Deinde quæ ab Apostolis scripto mandata sunt, eadem antea ab ipsis viva tantum voce tradita fuisse constat, & pari obsequio a Fidelibus accepta.

Priorem controversiam nihilo plausibilis pertractant Hæretici. Nemo est, qui nesciat illustrem locum secundæ Epistolæ ad Thessal. 2. 14. ubi Paulus ait: *Tenete traditiones, quas accepistis per sermonem, seu per Epistolam nostram.* Celebris itidem est alter ex Epistola 2. ad Tim. 2. 2. desumptus, ubi hæc legitur: *Quæ audisti a me per multos testes, hæc commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt & alios docere.* Hinc saltem evidenter colligitur, eadem veneratione Apostolorum doctrinam ab Ecclesiâ Dei suscipiendam, colendam, & servandam esse, sive scriptis, sive verbis tantum eam tradiderint. Verum etsi eadem evidentiâ non colligeretur, quæ Apostolus voce tantum prædicarat, scriptis postmodum vel ab ipso, vel ab aliis Apostolis,

* In prima editione Parisiensi anni 1714. fuit hic locus ab editore Gallo juxta illius Nationis placita interpolatus. Etenim post vocem Pontifices, inserta fuerunt hæc verba: *Quibus eadem consentit Ecclesiâ.* Quæ de re conquestus Auctor, ut a se injuriam deprecaretur quæm hæc interpolatio apud Italos sibi constare poterat, Epistolam misit ad unum ex Auctoribus Diarii Italici, sub die 20. Februarii anni 1716. Mutina datum; quam utpote ad hocce Opus spectantem, ad calcem hujus editionis positum heic primum damus.

lis, non fuisse consignata; siquidem saltem constat, post Pauli obitum Johannem Apostolum suos confecisse, aut exulgasse Libros: Attamen solo Ecclesiae testimonio id exploratum fieri potest, & per ejus sententiam hujusmodi controversia dirimi. Nonne ex Ecclesiae unico testimonio, ac traditione, certissime noverunt ipsi quoque Hæretici, quæ scriptæ ab Apostolis vel profectæ, vel probata sint, & quinam legitimi, quinam adulterini sint fœtus Apostolis adscripti? Cur ergo Ecclesiae de Apostolorum scriptis testanti credamus, de reliquis eorum documentis testanti non credamus? Ad hæc inter ipsos Hæreticos plerique sententias nonnullas, aut ritus aliquot probant, atque tuerunt, quos tamen sola Ecclesiae Catholice Traditio commendat. Istorum igitur confessione Traditionibus Ecclesiasticis veneratio, non contemptus, debetur; & ubi pateat, alia dogmata, aliosve ritus ex vetustissima Traditione descendere, & in Ecclesia Dei communi Christianorum consensu celebrata ac servata fuisse, pervicax & injustus fuerit, qui non alia de causa repudiet, quam quod in Apostolorum scriptis nulla de iis mentio occurrat.

Jam vero quantum Scripturæ divinæ suffragio probetur, quamque Religioni Orthodoxæ necessaria sit Ecclesiae Auctoritas, pluribus persequuti sumus. At hinc etiam Traditionis necessitas dignoscitur. Ubi sacras Litteras Ecclesia interpretatur, ubi dogmata explicat, & excitatas in Christiana Doctrina lites suo decreto componit: quid aliud illa præstat, quam interpretari, & exponere, quæcumque per Traditionem antea sibi innotuerant? aut ex iis consequentia & necessariis connexa colligere, aut repugnantia aperire? Neque Ecclesia, neque sacra Concilia quidquam novi statuunt, aut condunt in suis de dogmate Canonibus. Quod accepit a Majoribus Ecclesia, scilicet quod ab Apostolis eorumque successoribus ad nos usque permeavit, eorumque traditioni consentaneum est, hoc dumtaxat in suis sententiis Ecclesia profert, ac proficitur. Quapropter quum de Pascharis celebrandi tempore disputatum est, Nicæni Patres scripsere, ut habet sanctus Athanasius de Synodis Arimini & Seleuciæ, Tom. I. fere initio Epist. *Visum est nobis, & Spiritui sancto.* Quum vero actum de Fidei doctrina, pronuntiarent in hunc modum: *Credit Ecclesia Catholica;* ut pateret, non sua ab eis decreta, sed Apostolorum documenta promulgata fuisse. Proinde semper fuit Ecclesiae consuetudo, ut subortis in doctrina Christi quæstionibus Scripturas sacras, veterumque Christianorum, & Sanctorum Præsulum ac Patrum concordem Traditionem con-

suleret. Hæc ad manum statim erat opponenda novitati Dogmatum, quam inferre conabantur Hæretici. Rationibus istis contendebant, & loca etiam proferebant e sacris Codicibus in speciem suæ novitati faventia. At Ecclesia Catholica primo rationibus in sui tutelam agebat, tum suæ sententiæ & viæ robur in eo collocabat, quod antiquissimam Traditionem a se stare evidentissime sentiebat, sibi que perspectum erat, qui semper antea fuisset sensus verus Scripturarum sanctarum ad illam controversiam pertinens. Innititur autem hujusmodi consuetudo inconcussa quibusdam principiis, quæ multis probare facillimum foret, sed indicare tantum contenti erimus.

Primum est, Christum Apostolos viva voce docuisse, aut iis revelasse, quæcumque necessaria atque utilia in sancta Religione credenda forent, & agenda ad salutem; tum Apostolos ad eadem ubique viva voce prædicanda missos esse a Christo, & nonnullos ex iis atque ex Discipulis vitam Christi & alia permulta scriptis consignasse. Quumque Apostoli ex Christi præcepto hæc aliis traderent, ipsos liquido, ac dilucide, & sine ambiguitate proposuisse doctrinam Christi; ita ut exempli causa, quum Verbum ipsi appellabant Deum, quum Spiritum Sanctum nominabant, quum a Christo agebant pronuntiata super pane quædam verba: Auditores intelligerent, probeque perspicerent, quid iis nominibus, illoque dogmate significaretur.

Secundum est, hanc doctrinam non paucis tantum hominibus, sed toti terrarum orbi, atque innumeris Ecclesiis per Apostolos & Discipulos Christi, eorumque Successores innotuisse; & Fideles in omni verbo, & omni scientia salutaris divites fuisse factos, ut Paulus testatur; & Ecclesias potissimum Apostolicas, scilicet ab ipsis Apostolis fundatas, & diu præsentia Apostolorum cultas & instructas, hujusmodi documenta uberius clariusque, quam reliquas hausisse.

Tertium est, Apostolos nihil sæpius & enixius commendasse atque inculcasse, quam ut Fideles quod ab initio acceperant, constanter tenerent, & nemini vel homini vel Angelo fidem haberent, contraria aut alia ab iis nuntianti, quæ jam ipsi nuntiant.

Quartum est, Christi Fideles, & Ecclesias omnes, & præcipue Ecclesiarum Pastores, perspectum in primis habuisse, nihil per ipsos posse aut debere adjici, aut detrahi Doctrinæ ab Apostolis traditæ; id qui auderet, summi sceleris reum esse habendum, & gravissimis Ecclesiasticis poenis mulcandum, nisi cite admonitus resipisceret; quum hoc sit, Christum

stum aut Apostolos ignorantia aut invidentia accusare, qui homines aliquid ad salutem necessarium, aut utile minime docuerint.

Quintum est, Episcopos, & Ecclesiarum Pastores id sibi muneris inunctum cognovisse, ut huiusmodi mutationibus atque erroribus obfisterent, vel damnando, vel confundendo, persecutiones pro veritate tolerando, vel etiam fugiendo errorum Auctores & patronos, neque dissimulare in his casibus licuisse aut pacis causa, aut propter metum, aut propter debitum superioribus obsequium.

Sextum est, revera nullam in doctrina Christi novitatem, & mutationem umquam disseminari coeptam fuisse, quin se aut Romani Pontifices, alique Episcopi, aut Scriprores Ecclesiastici, aut Sancti Patres, aut etiam Populus fidelis, & denique, si necessitas postulabat, Ecclesia universa opposuerit Novatoribus, & contemtoribus antiquæ Traditionis. Omnes vero Synodos, & Episcopos, Romanosque præsertim Pontifices, & Sanctos Patres, inter quos chorum ducunt sancti Ignatius, Polycarpus, & Irenæus, a primis Christianæ Fidei sæculis ad nostra usque tempora, nihil magis deprædicasse, quam Traditioni Majorum receptæ, antiquæ, & concordie esse standum, omnesque Hæreses ab ipsis eo præcipue titulo fuisse damnatas, quod Novitatem saperent, & huiusmodi Traditioni repugnarent. Atque ideo sicuti a similitudine veri apertissime abhorret, tot actant viros, tot ac tantas Ecclesias, novitati & mutationi in doctrina Christi infensissimas, aliud tradidisse, ac proposuisse, quam quod antiqua Traditio habebat; ita certum est, nullum ex Hæreticis defendere sententiam suam potuisse antiquitate Traditionis. Ad dam etiam, paucos ex antiquis Hæreticis fuisse, qui Traditionis vim atque auctoritatem non fuerint confessi. Potius ipsam a se stare clamitabant. Et si quis flocci faciebat ipsam Traditionem, ille, primis etiam Ecclesiæ sæculis, temeritatis ac insanie notam subiit. Juvat heic referre, quæ Sanctus Irenæus habet Lib. 3. Cap. 2. de Gnōsticis. *Unusquisque ipsorum omnimodo perversus, semetipsum, regulam veritatis depravans, predicare non confunditur. Quum autem ad eam iterum Traditionem, quæ per successiones Presbyterorum in Ecclesiis custoditur, provocamus eos, adversantur Traditioni, dicentes se non solum Presbyteris, sed etiam Apostolis existentes superiores, sinceram invenisse veritatem.*

En fundamenta, quibus innixa est Ecclesiæ consuetudo in Hæreticorum placitis hucusque damnandis. Satis ipsi semper fuit perspicere, immo hoc præcipue attendebatur, num proposita nuper Dogmata dissentirent a

Traditione constanti Majorum, & ab antiquissimo Ecclesiæ universæ consensu. Dissidentibus nota statim iniusta atque inurenda fuit ex Apostoli præcepto, qui nos monuit, ut a Novitate opinionum caveremus, & quod traditum est, diligenter servaremus. Vel nullis aliis redditus damnatorie sententiae rationibus, ea erat potentissima & invictissima ratio, quod huiusmodi recens doctrina, sive novitia Scripturarum interpretatio, deprehendebatur contraria interpretationi, sive dogmati in tota Ecclesia Dei ab antiquissimis temporibus concorditer vigenti, ac propterea ex Apostolorum Traditione descendenti. Præterquam quod falli in Dogmate universæ Christi Ecclesiæ secundum ejus promissa non potest: errandi etiam suspicionem auferebat ista facile cognita sæculorum præcedentium, & totius antiquitatis sententia in propositis questionibus. Non enim nostrum est, Christi Doctrinam pro arbitrario nostro effingere, reformare, atque invertere, ut privatis & incertis Intellectus nostri ideis accommodetur; sed cum veneratione recipienda est, qualis a Christo Apostolis revelata, & ad nos derivata fuit per unanimem tot sæculorum Traditionem, per tot Ecclesiarum, Conciliorum, Episcoporum, ac Patrum testimonia. Hos omnes incredibile est, simul conspirasse, aut ignorantia, aut pravis artibus, aut formidine, aut silentio, ut sanctam Religionem perderent, sive illam corrumperendo per novitatem, sive corruptam tolerando. Sequitur ergo, apud omnes tum Criticos, tum cordatos homines, Traditionis fontes, hoc est Catholicorum Concilia, Romanorum Pontificum decreta, Sanctorumque Patrum concordia scripta, in iis, quæ ad Doctrinam Fidei & morum spectant, certissimum præbere veritatis argumentum. Nihil autem ferre a temerariis aut ignavis allatum est proxime præteritis duobus sæculis, aut afferri jam potest, quod longe antea improbatum non fuerit ab Ecclesia, a Conciliis, a Patribus; aut quod improbandum esse non pateat, quoties novitate sua repugnare constet antiquæ Catholicorum Traditioni, & Dogmatibus constitutis, & Scripturis a Catholica Ecclesia hucusque aliter explicatis.

Moneret me locus, ut in illius Theologiæ laudes excurrerem, quæ Dogmatica apud nos appellatur; sed facile intelligatur ejus præteritum. Munus nempe illius est, Catholicæ Ecclesiæ Dogmata colligere ex Conciliorum Patrumque monumentis, & prodere, quæ universæ Ecclesiæ probentur, quæve improventur. Ubi id pateat, Rationi, seu Ingeniis humanis nefas est, huiusmodi sententias tamquam errori adhuc obnoxias ad suam trutinam

nam

nam cogere. Quicumque Christianus esse indicasse Ecclesiae verae & universae sententiam, hoc ipsum est invenisse certissimum Dogma Christi saluberrimamque veritatem. Altera deinde se offert provincia, quam Scholasticae porissimum, atque etiam Polemicae Theologiae cultores sibi vindicant; nempe Fidei Dogmata rationibus etiam, atque argumentis a ratione quoque naturali, & a Philosophia petitis probare, & adversus Infideles aut Haereticos tueri. Qua in opera ineptire interdum solent homines incauti. Siquidem Rationi & Dialecticae suae nimium fidentes, aut de rebus altissimis, & de divinis Mysteriis intellectus nostri aciem vincuntibus, rationes & explicationes adferre contendunt, quae sibi quidem videntur excellentiae materiae pares; re autem vera nullius sunt ponderis; aut certa ipsa Dogmata credere dediscunt, quod ista privata ac temerariae Rationi suae non satis congruere videantur. At Dogmaticus Theologus, rite suo munere functus, tantum ab ineptiendo abest, quantum Ecclesia vera in suis Dogmatis a periculo errandi abest, quum vel sine philosophicis aequae intimis argumentationibus, sive rationibus, certa sit illius doctrina, quippe a certo Magistro Deo revelata, & per fidos canales ad nos usque deducta.

nam cogere. Quicumque Christianus esse indicasse Ecclesiae verae & universae sententiam, hoc ipsum est invenisse certissimum Dogma Christi saluberrimamque veritatem. Altera deinde se offert provincia, quam Scholasticae porissimum, atque etiam Polemicae Theologiae cultores sibi vindicant; nempe Fidei Dogmata rationibus etiam, atque argumentis a ratione quoque naturali, & a Philosophia petitis probare, & adversus Infideles aut Haereticos tueri. Qua in opera ineptire interdum solent homines incauti. Siquidem Rationi & Dialecticae suae nimium fidentes, aut de rebus altissimis, & de divinis Mysteriis intellectus nostri aciem vincuntibus, rationes & explicationes adferre contendunt, quae sibi quidem videntur excellentiae materiae pares; re autem vera nullius sunt ponderis; aut certa ipsa Dogmata credere dediscunt, quod ista privata ac temerariae Rationi suae non satis congruere videantur. At Dogmaticus Theologus, rite suo munere functus, tantum ab ineptiendo abest, quantum Ecclesia vera in suis Dogmatis a periculo errandi abest, quum vel sine philosophicis aequae intimis argumentationibus, sive rationibus, certa sit illius doctrina, quippe a certo Magistro Deo revelata, & per fidos canales ad nos usque deducta.

CAPUT XII.

Ingeniorum libertas quam ab hominibus experta: Doctrina ad Christianum pertinens triplex. Semper considerandum, revelatane, an seculi, a Deo fuerit. Dogmatis existentia, significatio, & rationes distinguendae. Quid in his liceat, aut non liceat hominum Ingeniis.

Atque haec de frenis salutaribus, & de necessaria Ingeniorum moderatione in Religionis negotio actum est. Alia in hanc rem dicenda supersunt. Verum de laudabili quoque Ingeniorum libertate aliquid prius innuendum duco. Quod argumentum, quum utile non minus sit, quam superius, illo tamen dulcius fortasse videatur legentibus. Quippe superba hominis mens, atque natura, cum in agendo, tum in sentiendo alienum imperium detestatur, suum tantummodo amat. Ac proinde nullum libentius, quam eorum cantum audimus, qui in libertatem agendi atque opinandi, quod volumus, mentem nostram se vindicatos esse pollicentur, quod non semel suis in libris facere Phereponum post tot alios sui similes video. At sicuti homi-

ni ratione praedito ipsa recta Ratio effrenem in agendo libertatem negat; ita & hominem Christianum ipsa Christi Religio non patitur immodica opinionum libertate ferri, quocumque placet. Nos itaque humano Ingenio eam libertatem proponemus, quae hominem deceat Rationis rectae, Fideique Christianae legibus addictum, ita ut neque sentiat se coerceri finibus iniquis, & nimis compedibus, neque ultra metas a Ratione & Fide sanctissima positas evagari sinatur. Nimia opinandi licentia Haereses parit, Fidem & Rationem temere laedit. Rursus nimia Ingeniorum servitus in Superstitionem deducit, malum profecto terribilissimum, & aequae ac Haereses Religionem esse formidandum. Ab utraque cavendum esse, Ratio, & Catholica Ecclesia monet. Jam-

G que

que vidimus periculum primum tolli, ubi in credenda divina Revelatione cum Ecclesia contentiamus. Operæ pretium est, infigere quoque deinceps, quæ evitentur & tererentur.

Prius ergo noscendum est, quotuplex sit Doctrina, quæ ad hominem pertinet, & pertinere potest, quatenus est Christianus. Dicitur autem, triplicem esse. Prima complectitur quæcumque documenta revelata a Deo fuere, sive ad Disciplinam, sive ad Dogma referantur, sive necessaria, sive utilia, sive præcepta sint, sive consilia, ut homo Religionem veram intelligat, & quæ in ipsa credenda sunt credat, Deum diligat, eique serviat, & beatam demum immortalitatem ab ipso obtineat. Secunda continet quæcumque non revelata a Deo, hoc est quæ Historiam Ecclesiasticam respiciunt, & admodum conferunt eruditioni tum Ecclesiæ, tum ejus filiorum, quæ sunt Christiani. Tertia demum complectitur quaslibet profanas Artes ac Scientias, puta Physicam, Mathematicam, Historias profanas, & reliqua documenta opportuna ac utilia homini, terrenam sive corporis, sive animi, & rationis beatitudinem quærenti. Postrema quidem ista Doctrina nihil rei cum Religionis & hominis Christiani negotio habere videtur. Sed quum a præstantissimo ejusdem Religionis, ejusdemque Christiani hominis fine avertere nos, aut ad illum manu etiam ducere possit: necessum est ipsam quoque in hujusmodi causa subire judicium nostrum.

In hanc autem triplicem Doctrinam ea semper consideratio cadere potest, nempe si ne a Deo revelata, necne; & num ad Ecclesiæ Catholicæ Auctoritatem pertineat, an secus, illam sancire tamquam a Deo revelatam, aut Rationi rectæ, & æquo congruam. Quippe ex ista consideratione altera cognitio effluit, scilicet quibus in rebus, & quando aut honesta servitus, & moderatio, aut honesta libertas Christianis Ingeniis conveniat. Ubi divina Revelatio occurrit, ubi Ecclesiæ jus decernendi habuit, atque decrevit; tunc recta Ratio monet, repudiandas esse Ingenii nostri fallaces argutias, & audienda esse Dei & Ecclesiæ fidissima edicta. Quum vero divina Revelatio desideratur, & aut Ecclesiæ nullum sententiæ ferendæ jus fuit, aut nulla adhuc inde manavit sententia, liberum erit Ingenio nostro iis in rebus sentire, quod Veritati propius videbitur.

Hiscæ positis, primam Doctrinæ speciem contemplerur, idest Dogma, ac Disciplinam. Illud nobis exhibet, quæ credenda sunt vel de Natura, ac Voluntate divina, vel de Incarnatione Verbi, vel de aliis Mysteriis,

documentis Christianæ Religionis, & quæ sunt homini Christiano, hoc est morum & officiorum leges ad salutem consequendam vel necessarias, vel utiles. Disciplina autem tradit cum ritus ad Sacramenta, ad cultum externum Dei, & ad reliqua Christianorum Mysteria conficienda, tum leges, quibus Ecclesiæ ejusque Ministrorum, ac membrorum Hierarchia & regimen consistat, quæ tamen & ipsa interdum referri aliqua ex parte possunt ad Dogma, ut alio in loco videbimus. In Dogmate potissimum sita est Christiani hominis eruditio. Quid enim aliud a nobis Religio expetit, quam ut credamus, quæ credenda sunt, & ad Evangelii normam ducamus vitam inculpata, Deique, & virtutum amore ferventem? Igitur est inspiciendum, istanc præcepta morum, resque credendæ, ad nos a Deo revelante veniant, an vero a rectæ Rationis lumine, sive potius a privatorum ingeniorum argumentationibus. Si Deum ista auctorem habent, si rectam Rationem: eadem vera & recta esse continuo intelligimus; ac proinde Ingenio nostro tunc est subsidendum, neque temere tantis auctoribus repugnandum, tametsi aliquid a Deo proponatur, quod satis intelligere, & capere nequaquam possimus. Sin a privatis Ingeniis Dogmata prodeunt, hisce tum solum consentiendum erit, quum ad Rationis & Logicæ leges ea exegerimus, & ab iis errorem evidenter abesse constiterit. Nam quid aliud habet Ingenium alienum, ut nostrum in suam sententiam jure trahat, nisi rationes? Si infirmas hæc deprehendimus, si nostras plus valere sentimus: cur illi homini potius quam nobis adjungenda est fides? Quum vero, quænam Dogmata Deus revera per Filium suum, per prophetas, per Apostolos revelarit, tum solum certo constare possit, ut vidimus, quum ad ista accesserit Ecclesiæ veræ testimonium: illa propterea nobis ob oculos semper versabitur regula: nempe, *Auctoritatem Ingenii nostri cedere debere, ubi Auctoritas Ecclesiæ intercedit; & contra vigere posse, ubi non intercedit.* Multa enim sunt, quorum sancientium jus Ecclesiæ non habet; multa quoque sunt, quæ illius Auctoritati subsunt, neque tamen hucusque sancita reperiuntur. In utrisque magna est Ingeniis libertas, & injuste plerumque agat, qui eam aut il lubenter in aliis ferat, aut etiam adimere velit.

Quo tutius autem & ex ordine procedamus, tria prius considerata sunt, quod attinet ad Dogma: videlicet, Existentia Dogmatis; Modus explicandi Dogmatis, sive interpretatio, & significatio doctrinæ: & Rationes,

tionem, quibus ipsum Dogma si rectum est, comprobatur; aut improbat, si pravum. Hæc inter se plane differunt, neque instar unitus habenda. Sunt autem Dogmata complura, quæ quod est ad existentiam, firmata jam sunt auctoritate, & decreto Catholicæ Ecclesiæ. Rursus eadem Dogmata variis explicari possunt modis. Quum vero fieri possit, ut hujusmodi explicationes nondum receperit, rejeceritve Ecclesia, idcirco non idem erit eisdem interpretationibus robur, & eadem vis veritatis, ac est Existentiæ Dogmaturum jam stabilitæ. Tandem ipsa Dogmata, quorum certa est existentia, & omnium consensu explorata significatio, sive explicatio, multis rationibus comprobari possunt. Attamen inconcussa, ac certæ fortasse non erunt singulæ istæ rationes, quippe singulæ apertæ Ecclesiæ suffragio nequaquam innitentur. Ergo secundum istam considerationem triplex suboriri quæstio poterit, nempe an Dogma existat; quid per illud Dogma seu per illius Dogmatis verba Deus & Ecclesia significare velint; & quomodo hujusmodi Dogma probandum sit.

Cognoscere Existentiæ Dogmatis tum dicimus, quum certi sumus, Deum per eos Christi, Prophetarum, & Apostolorum, Ecclesia definiente, illud revelasse & constituisse Dogma. Ipsum Deum sacre Scripturæ deprædicant omnipotentem, omniscium, æternum. Ex eisdem edocemur, in fine sæculi judicandum a Christo universum genus humanum; justos in Regno Dei æterna felicitate donandos; improbos in igne æterno cum Diabolis immani infelicitate plestendos. Hujusmodi Dogmata in Christiana Religione existere, nullus Christianorum ignorat, aut negat. Ad hæc, nomine Existentiæ complectimur tum Dogmatum substantiam, tum eorum consecraria, & annexa, nam & singula ista sæpe tamquam Dogmata considerantur, & de ipsis institui quæstio potest, an existant, hoc est an revelata necne fuerint, sive constituta per Ecclesiam. Multa autem inter Catholicos & Hæreticos intercedunt controversiæ, his negantibus, illis affirmantibus, Dogmata quædam a Deo revelata fuisse, aut ex jam constitutis Dogmatibus quædam consequi, aut non consequi, necessario & ipsa credenda. Sed in hujusmodi quæstionibus pendere animi diu vel opinari illorum Ingeniis nefas est, quibus firmissimum illud principium alta mente fixum seder, videlicet: *Ecclesiam in divinis Scripturis interpretandis, & in ipsis Dogmatibus definiendis, ab errore immunem semper fuisse, semperque futuram.* Etenim cum nullo negotio postea constet, Ecclesiam Catholicam de iis jam

tulisse sententiam, & ipsam revera ita sentire compertum sit omnibus: statim etiam Catholico Ingenio occurrit, quæ tum sit amplectenda opinio, & quibus in locis veritas certissime habet.

Sunt autem inter Catholicos & Protestantibus, immo inter ipsos quoque Catholicos, aliæ de rebus Theologicis disputationes, & in neutram partem hucusque declinavit Ecclesiæ sententia. Libri Theologorum, qui Scholastici nuncupantur, abundant hisce quæstionibus. Utrumque pugnat, utrumque Scripturarum loca, rationesque proferuntur; interdum etiam aliqua, aut utraque pars sibi auctoritatem Patrum, & Ecclesiæ vindicare contendit. Sed incertum adhuc, utri opinioni Litteræ divinæ, aut firma ratio, aut Ecclesia sine dubitatione faveant atque consentiant. Quid juris hæc habeat Ingenium, nemo non intelligit. Fas ipsi est hujusmodi varias disputantium opiniones, rationesque excutere, easque confutare, aut iis demum suffragium suum adjungere, quæ ad veritatem propius accedere sibi videantur, & in alias abire sententias, quæ sibi magis ardeant. Talia quippe in Dogmatum censum minime veniant, & Opinionum nomen iis potius congruit. Sed quamquam liberum sit Ingeniis (modo periculum absit, ne Dogmata certa lædantur) vires hæc suas exercere, atque exercere; attamen in hisce non tam vituperationem effugiet, quam commendatione majori dignus erit, qui tum ad normam Logicarum legum, Criticæque melioris, tum etiam ad sacrarum Scripturarum, & Ecclesiæ mentem, ingeniosius & acutius sua inventa componet. Atque hæc est generalis regula, sive libertas. Qua nihilominus quum Ingenia non pauca abutantur, & abuti adhuc possint, ideo infra subjicienda erant necessaria quædam leges, & exceptiones, ut in temerariis & supra modum curiosis mentibus nimia licentia coerceretur.

Ad hæc, ubi Dogmata existentia deprehendantur, diximus institui posse quæstionem de illorum germano sensu, sive de mente Dei & Ecclesiæ in iis Dogmatibus proponendis. Multa sunt adeo manifestis verbis concepta, adeoque Rationis luminis, & reliquis Ecclesiæ documentis consentanea, ut nemo inter Christianos de illorum sensu & modo explicandi audeat disceptare. Sunt alia, quorum significatio in controversiam adducitur, adducive merito potest. Quod tum sit, quum ista Dogmata sub obscuris, aut æquivocis verbis proposita sunt, aut cum certissimis aliis & evidentibus Religionis Catholicæ Dogmatibus non satis commode congruere posse videntur. Ipsæ sacre Litteræ,

teræ, ipsa Conciliorum decreta, ipsa Sanctorum Patrum dicta, diversis obnoxia sunt interpretationibus. Proinde ex isto fonte emerferunt pleræque Hæreses, plerique Hæretici. Dum enim quisque divinam Scripturam, & Concilia, & Patres explicare vult atque interpretari secundum privatas Ingenii sui vires atque ideas: humana ambitio & imbecillitas in varias distracta est opiniones, atque in errores perniciosissimos delapsa. Quidam Christum in sacris Litteris minorem Patre appellatum animadvertentes, ipsum aut hominem dumtaxat esse affirmarunt, aut ipsum negare ejusdem naturæ & substantiæ cum Patre. Alii, quid verba significarent in postrema cœna a Christo pronuntiata super pane, investigantes, quod ingenio suo magis accommodatum videbatur, intellexere. Alii ea sententia sedit, confusas esse in Christo divinam humanamque Naturam. Nempe noverant ex universæ Ecclesiæ decreto, ambas hæc Naturas in uno Christo unitas.

At in complurium Dogmatum sensu inquirendo, modoque explicandi, non est quod nunc diu multumve fatigentur Ingenia. Hoc onere nos Ecclesia sæpe levavit, quippe quæ non sua solum decreta & verba, sed divinorum etiam Librorum sensum germanum lucidissima identidem explicavit. Id quum facile colligi possit, facile etiam caveantur errores. Quamobrem Ingeniis nostris heic ea tum restat libertas, ut quæ Scripturarum loca, & verba, aut Conciliorum Patrumque opiniones in ancipiti adhuc esse videntur, expendamus, & interpretemur, prout melius suadebit recta Ratio, & Ecclesiæ, ac earumdem Scripturarum mens ex aliis clarissimis Dogmatis, & Traditione Patrum cognoscenda. Præter hanc libertatem alia etiam patet. Quædam enim Dogmata habentur, de quorum quidem sensu atque explicatione nulla occurrere inter Catholicos controversia potest, sed nondum constat Modus, quo fiant, aut facta sint, quæ in iis Dogmatis proponuntur. Nos docet Fides, Inferno igne torqueri damnatos. Quei autem id fiat, nos

illa non docet. Nulla in hisce casibus lege universali prohibemur sententiam nostram dicere, & verisimilia asserre; & in explicandis his modis, alter ab altero, & sine Ecclesiæ injuria, dissidere potest. Ista tamen libertas nonnullis & ipsa indiget exceptionibus & frenis, de quibus infra sermo erit.

Tertio considerandæ sunt Rationes, per quas Dogmata Catholicorum firmantur; Infidelium & Hæreticorum improbantur. Istæ defumuntur vel e divinis Litteris, vel Traditione, & Auctoritate Ecclesiæ. Ex ipsa quoque recta Ratione, & ex Philosophiæ penetralibus argumenta deducuntur. In tanta Rationum copia certissimæ quædam & invictæ se offerent, iisque nullum Dogma caret. Fieri tamen potest, ut aliquæ etiam infirmæ sint ac inutiles, quædam etiam falsæ, quamquam verissimum alioqui sit ipsum Dogma. Quapropter late patet ex hac parte Ingeniorum libertas. Non enim tantum fas est meliora novaque proferre argumenta, sed aliena quoque elumbia repudiare & evertere licet. Veritas ut stet, mendacio non indiget. Immo ipsa refugit adeo nutantibus fulcris innixa apparere, suo pondere jam stabilis, & aliis indubitatis principiis adhærens. Hinc inter Scholæ Theologos nemo sibi religioni vertit rationibus novis cum in errores Hæreticorum, tum pro veris Fidei Dogmatis decertare, & ipsis etiam aliorum Catholicorum rationibus indicere bellum, si illæ minus opportuna, aut indignæ deprehendantur, quibus tutela veritatis commissa fuerit. Gregorius de Valentia Theologus celebris argumenta nonnulla, quibus Sanctus Thomas est usus ad existentiam Dei probandam, invalida esse ostendit; idemque alii quoque graves & pii Theologi fecerunt. Et heic tamen sua sunt immoderatis Ingeniis pericula. Sunt & Rationes quædam, quas evidenter voto suo jam supra censuram nostram Ecclesia collocavit. Propterea infra dabimus operam, ut propositis quibusdam legibus generalis ista libertas intra honestos fines contineatur.

CAPUT XIII.

Pericula imminencia scribentibus de Auctoritate. Insuper Zelus quid pariat, & quam laudanda heic sit prudens moderatio. Ecclesia nunquam fallax in Dogmatibus sanctendis, duplici conditione posita. Dogmatum, quæ alia in mera contemplatione versantur, alia actionem quoque exigunt, quæ possint, aut non possint, quæ etiam debeant, aut non debeant statui. Quid de questione, utrum Angeli corporei, an incorporei sint, credendum, & an eam Concilia sustulerint. Inter Rationes Dogmatum quædam semper ad Fidem spectant, sed non omnes. Quid heic liceat Ingeniis.

Nusquam firmiorem esse, magisque venerandam Ecclesiæ Auctoritatem, quam in Dogmatis faciendis, diximus. Ita se rem habere, ea omnia suadent & persuadent, quibus Ecclesiam a Veritate deviare in salutis doctrina nunquam posse supra ostendimus. Id Religionis æternum servanda necessitas postulat; id humanæ Rationis imbecillitas exigit; id Christus pollicitus est: id ubique, & semper, & concorder credidit Ecclesia Dei, statuerunt Concilia, tradiderunt Patres. Et ista Auctoritas ad tria illa, quæ in Dogmate hætenus consideravimus, sese extendit; sed suis limitibus constringitur hæc ipsa facultas, magnæque circumspectione heic opus est, uti jam explicatum pergo. Quod priusquam aggredior, quædam præfari juvat locum habitura tum heic, tum in ceteris de Auctoritate Ecclesiæ & Ingeniorum libertate dicendis. Auctoritatem esse rem omnium delicatissimam, satis compertum est. Hinc illud fere semper accidit incommodi, ut qui ipsam pertractare volunt, non solum obtrusionibus contraria sentientium, sed etiam suspicionibus & odiis eorum sint obnoxii, de quorum Auctoritate est sermo. Innatum quippe est cunctis prope hominibus dominationis & præcellentiæ desiderium, eoque concitatus in illud mens nostra fertur, quo manifestius sentimus aut credimus, istius Auctoritatis tutelam & amplificationem pertinere ad Reipublicæ bonum. Nulla autem Auctoritas, hominibus a Deo data, Ecclesiastica æquanda est. Reliquæ humanarum rerum perfecto regimini conducunt, finemque sibi statutum habent, nobilem quidem, sed brevem, qualis est terrena mortalium felicitas. At Ecclesiæ Auctoritas nobilissimam ac æternam rem curat. Non enim solum ad beatam in terris vitam homines perducit, sed ad æternam quoque in cælis beatitudinem. Quocirca jure tolerari non solet,

quicumque vel tantillum videatur imminuere de tam necessaria utilique Auctoritate, quam tollere, aut non satis venerari, idem certe est, ac Hæresibus & erroribus innumeris claustra referare.

Verum nimia religione hujusmodi Auctoritas nonnumquam respicitur. Quæ causa est, ut immoderate a quibusdam extollatur, & quod gravius est, immoderate iis succenseatur, qui cum moderatione de ipsa loquuntur. Nimiam religionem appello Zelum sine ratione exuberantem, Zelum, ut Apostolus ait, non secundum scientiam, Zelum Superstitioni affinem. Enim vero non alio nomine designandus est eorum inconsultus ardor, qui nullis pæne finibus Ecclesiæ Auctoritatem teneri opinantur; & ubi aliquid in Conciliis, in Breviariis, in Romanorum Pontificum Diplomatis, in Sanctorum Patrum Libris descriptum comperiunt, pro ipso, tamquam pro aris & focis, pugnant, & pugnandum contendunt. Nempe id hominum genus sine ullo discrimine illa omnia non secus ac Fidei capita habenda esse censet; Ecclesiam quippe errare nusquam, & nunquam posse; & si quis contraria opinione ducatur, hunc procul dubio cum Hæreticis facere, gravibusque poenis, & omnium odio multandum putat.

Fateor, laudanda est horum proba voluntas, sed non est dissimulanda aliqua in iis interdum scientiæ & prudentiæ inopia. Videlicet, nimium suspiciosi & morosi sunt, & illic interdum timore trepidant, ubi non est timor. Atque utinam tantum Ecclesiæ sanctæ prodesse, quantum nocere possunt hujusmodi clamoribus, minis, atque tragediis. Nam quum multa occurrant in Ecclesiastica eruditione aut verisimilia tantum, aut dubia, aut contraria, aut omnium vel Catholicorum consensu falsa: si unaquæque veluti certa & vera indiscriminatim accipienda sunt, apud Hæreticos & Infideles, immo & apud

apud Catholicos, periclitabitur dignitas, sanctitas, & veritas præstantissime Religionis. Deinde ad tyrannidem accedet, qui minime credenda credi jubeat, aut se prodet erroris magistrum, qui in censum veritatis fabulas quasque referat. At ab utriusque incommodi vel minima suspitione abesse debet, & certe abest Ecclesia Dei. Pios hosce assentatores ipsa tandem refugit; recteque intelligens, quousque sua Auctoritas pertingere debeat, ut deinceps constabit, non plus juris sibi tribui amat, quam quod Christus, publicæ utilitatis ratio & omnium prudentum vota hucusque tribuerunt.

Condati itaque viri, & præcipui Catholicorum Præsules, & quicumque veram Theologiam, & eruditionem Ecclesiasticam non a limine tantum salutarunt, ii omnes neque Ecclesiæ Auctoritati quicquam detractum, neque ultra æquitatis leges ei quicquam adjectum volunt. Utrumque excedere facillimum est, & utrumque vitium est. Et quamquam opinione vulgi ii solum peccare videantur, soleantque ignominiosis nominibus traduci, qui Ecclesiæ jura elevant ac pessumdant, & pii contra censeantur, qui in amplificanda vel supra modum ejusdem Ecclesiæ Auctoritate nervos omnes intendunt: æque tamen sapientum Catholicorum opinione peccant, & obsunt, qui nihil antiquius habent quam ubique Ecclesiæ Auctoritatem importune exaggerare, contraria sentientibus ubique irasci, & eadem abuti Auctoritate in cujusque suæ privatorum opinionis, affectionisque præsidium. Pietatem sapientem horum facinus, sed perniciosam pietatem; etenim ii nullo negotio vincendam adversariis exhibent aliqua ex parte Catholicorum causam. Quis non videat, si in uno, quod vere ad Ecclesiæ judicium pertineat, deprehendantur Ecclesiastici judices aberrasse, necesse quoque esse, ut in reliquis omnibus errori obnoxiam confiteamur Ecclesiam? Summopere ergo conducit cum ipsi Ecclesiæ, tum Theologis omnibus, exquirere, perspectumque animo habere, quinam Auctoritati Ecclesiasticæ limites præscripti sint, ne dum incerta & indebita jura sacris Pastoribus adducamus, certa & debita in periculum adducamus. Atque uti est modesti & non vulgaris animi, hominisque supra affectus suos regnantis, nil sibi arrogare, quam quod in publicæ rei commodum, & in Justitiæ & Veritatis tutelam redundet: ita pii simul & prudentis Theologi est, nihil Ecclesiæ tribuere, quod tributum in ipsius Matris nostræ contumeliam, publicumque incommodum recidat. Ut eidem bene serviat, & consulatur, non solus Zelus,

non sola Pietas consulenda est, sed Scientia quoque, & Logica perfecta, & Critica, & Eruditio antiquitatis, & omnium maxime Prudentia. Quod si dubium quandoque post accuratam disputationem jus Ecclesiæ restet, tum certe commendabilius fuerit id ipsius Auctoritati pie concedere, quam pertinaciter negare. His autem præmissis, quibus si non meliores, certe infirmiores indigent, ne me adversus temeraria Ingenia dimicantem ejusdem criminis reum temere suspicentur, fidentius nunc in argumentum invado.

Quando quaritur, quousque pateat Ecclesiæ Catholica Auctoritas in Dogmatis sciendiis, generalis regula futura est nobis: Ecclesiam sine erroris suspitione decernere posse, quæcumque Dogmata scitu necessaria sint aut utilia fidelibus; quoties ista per rectam interpretationem, aut per rectam argumentationem deduci possint tamquam præ existentia in revelatis per Scripturas sanctas, aut per concordem & antiquam Traditionem ad nos transmissa. Duæ autem conditiones exigi mihi videntur, ut Ecclesia Dei statuere Dogmata sine erroris periculo possit, nempe: Fidelium necessitas ac utilitas; & divinorum verborum, sive scripto, sive per Traditionem ad nos manantium, fundamentum. Harum altera causam decidendi respicit; altera, causam non errandi. Utraque vero in judiciis Ecclesiæ præ oculis semper esse debet ac solet. Et at postremam quod attinet, celebris est sententia Vincentii Lirinensis, ita de Ecclesia scribentis: *Non nova Fidei Dogmata statuit, sed vetera eruit.* Doctrina enim a Christo tradita perfecta atque integra fuit, & sine impietate ad illam aliquid adjicere non possumus, ne veluti mancam & imperfectam temere aut incaute accusemus. Scio, mulier illa Samaritana agebat, quia Messias venit. Quum ergo venerit ille, nobis annuntiabit omnia. Et ipse Christus omnia, quæ audiuit a Patre, nota fecit nobis, jussitque Apostolus docere Gentes omnia, quæcumque ipse mandaverat. Nova itaque Dogmata non proceduntur in Ecclesia, sed vetera repetuntur, obscura explicantur, defendunturque eadem, quæ Christus tradidit; & nihil propterea ab Ecclesia statui certissime potest divina Fide credendum, nisi quod Christi verbis, sive scriptis, sive non scriptis, nitatur, & inde per rectam interpretationem & argumentationem deducere liceat. Spiritus vero sanctus secundum promissa Christi semper adfuit, atque adfuturus est judiciis Ecclesiæ, non ut novæ Revelationes fiant, aut nova revelentur per ipsius Eccle-

Ecclesiæ vocem Dogmata, sed ut dum sacra Litteræ & antiqua Traditio diligenter consuluntur, tunc interpretatio recta, restaque Argumentatio ab Ecclesia instituantur, nullusque error in easdem subrepat.

*Singillatim nunc inspiciamus, quæ appellentur necessaria & utilia Fidelibus, & ubinam certo interpretari atque argumentari Ecclesiæ liceat. Alia sunt omnino, alia sunt ex parte, Fidelibus necessaria. Prima appellamus, quæ qui jam adultus & mentis compos ignorat, a Regno Dei arcebitur. Fidelibus ex parte necessaria nuncupamus, quæ ignorare quidem liceat, sed aut negare, aut in eis errare nefas sit. Utilia, quæ homini Christiano conducunt, ut facilius Cælum consequatur, Infernasque pœnas evitet. In duo autem genera dividuntur Dogmata. Alia in mera contemplatione versantur, & fidem tantummodo postulant. Alia præter contemplationem & fidem, actionem quoque respiciunt, qualia sunt quæ de Moribus in Religione traduntur. Et quidem populis expectantibus beatam spem, & adventum gloriæ magni Dei & Salvatoris nostri Jesu Christi, nihil magis necessarium est atque utile, quam scire, quæ in Moribus actionibusque humanis Deo placeant, atque displiceant, ut abnegantes impietatem & secularia desideria sobrie, & iuste & pie in hoc seculo vivant. Quum autem in sacris Litteris apertissime descripta sint præcepta vitæ, & potissima saltem morum documenta, e quibus tamquam ex fontibus facile reliqua omnia singularia deduci possunt: hinc Ecclesiæ facillimum & necessarium sæpe est, certo decernere, quæ liceant, quæve non liceant; & illius sententiæ nolle acquiescere grave crimen fuerit, gravius adversari. Eo etiam pertinent Christi verba Matth. xxiii. 2. *Super Cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisei. Omnia ergo quæcumque dixerint vobis, servate & facite.* Proinde nihil apud Catholicos certius est, quam ea sine dubio licere aut minime licere, quæ suffragio suo comprobavit, aut improbavit Ecclesia.

Quod est ad Dogmata in sola contemplatione sita, quædam sunt omnino necessaria scitu. Nisi quis sciat & credat, Deum esse, & remuneratorem esse, de ejus æterna salute actum est, ut Apostolus monet. Unitatem quoque Dei & Trinitatem personarum in unitate naturæ, Verbi Incarnationem, Christi mortem pro redemptione generis humani, ac resurrectionem, Christiano ignorare nefas. Alia sunt, quæ non opus quidem est omnibus scire ad salutem, sed

omnibus incumbit credere; quum illis annuntiantur. Etenim ista etiam si ignorare interdum sinamur, numquam tamen, si percipiantur, inficiari, aut in iis errare, liberum atque impune est nobis. Et propterea ipsa quoque Fidelibus quodammodo necessaria sunt. Quippe si hæc, ubi animo percepta sunt, negentur, aut errando corrumpantur, tum homines a virtute avertuntur, ad vitia sollicitantur, aut aliquid indignum de Deo, oppositumve ejus revelationi sentitur. Exempli causa, plurima habet Calviniana Hæresis, quibus positus homo, si probe argumentetur, ad vitia defecere velit, virtutibusque valedicere: & nihilominus æternam vitam sibi eripiendam ideo ille homo non credet. Tale est arbitrari, Justificationem & Gratiā sanctificantem per nullum peccatum amitti posse, ita ut nemo in gratiam a Deo receptus, exinde quamquam graviter peccans, e gratia excidat. Justum quemvis firmiter credere debere, sibi Regnum Dei ne a peccatis quidem gravibus eripiendum; & contra justis impossibile esse divina mandata implere. Bona Fidelium opera, peccata esse apud Deum, & alia hujusmodi. Aliena pariter a dignitate ac natura Dei sensere cum antiqui, tum recentes quidam Hæretici, quum ab ipso dixerunt prædestinari ad culpam non electos ad gloriam, aut aliis sententiis temere incauteve ipsum constituerunt auctorem Peccati.

Idem innumera sunt, quæ ex officina mentis humanæ, quamvis lumine Evangelii illustrata, hucusque prodierunt, & prodire quotidie possunt, Revelationi divinæ contraria. Paucos quidem invenire est inter Christianos, qui postquam sacras Litteras divinitus conscriptas arbitrati sunt, aliquid subinde falsi in iis contineri affirmant, aut suspicentur. At non facile eorum numerus incatur, qui pro non-revelatis a Deo quædam habuerunt ac habent, quæ tamen revelata fuere; aut contra inter revelata retulerunt, quæ revelatione carebant. Id singulas Hæreses perustranti continuo pateat. Quoties igitur accidit, ut ejusmodi excitentur quæstiones, dubium nullum erit, quin utile sit unicuique Christiano, & ipsi Christianorum Republicæ necessarium, earum definitionem ab Ecclesia audire, ne quis errando aut Virtutibus, aut Naturæ divinæ, aut divinæ Revelationi adversetur. Atque hec interpretationis & argumentationis jura exercere tuto potest ac debet Ecclesia, ne sinus parvuli fluctuantes, & circumferamur omni vento doctrinæ, ut ait Apostolus ad Eph. iv. 14. Primum jus exerbet ipsa, quum explicat, quid reve-

revera Traditio ferat in doctrina Christi, & quid significant Scripturarum verba æquivoca aut obscura. Alterum, quum Dogmata probat aut improbat, quæ e sacris Litteris aliisve certissimis Dogmatibus confectaria sunt, aut esse censentur. Verum Deum, simulque verum & perfectum hominem esse Christum, Scripturis cum Traditione apertissime consentientibus, Ecclesia Orthodoxa numquam non credidit. Hinc rite deduxit, ipsum non in speciem tantum, sed vere humanam carnem induisse; & quatenus homo est, ex corpore animaque humana constare; & in ipso duas esse Naturas minime confusas, duasque item Voluntates. Ista Dogmata per rectam argumentationem, e Scripturis (ubi abdita atque involuta erant) derivata, & constanti Ecclesiarum Traditione firmata, Marcionis, Apollinaris, Eutychetis, & Monothelitarum commentis opposita, errorem in hac parte omnem sustulerunt, certoque veritatem statuerunt. Eadem ratione explosa est Novatorum opinio negantium debitam, aut licitam Christi adorationem in Sacramento Altaris. Ibidem Christum verum Deum peculiari modo præsentem esse Ecclesia Catholica credit. Hoc posito, necessario sequitur, adorandum ibi esse Christum. Nihilque a ratione magis absonum videtur, quam Idololatriæ crimen inferre Catholicis, adorantibus id, quod non adorare sit crimen.

Ex his autem, quæ hæcenus commemorata sunt, nonnulla deducuntur perquam necessaria documenta. Et primo, quum oporteat, Ecclesiæ Catholicæ judicia, ut certissimum veritatis argumentum præstent, Revelatione divina semper inniti, consequens est, ubi impleri ista conditio non possit, illic minime habere locum datam a Deo Ecclesiæ auctoritatem. Secundo, non omnia, quæ ab Ecclesia, Conciliis & Patribus constituta aut probata, sive etiam improbata & rejecta videntur, eodem obsequii venerationisque genere suscipienda esse. Quæ enim per interpretationem, ac argumentationem in sacris Litteris & Apostolica Traditione haberi, Ecclesia palam edixit, ea divinam Fidem a nobis postulant, Fideique Dogmata jure nuncupantur. At quæ nullo alio fundamento consistunt, quam humanis rationibus, humanisve experimentis, humanam quidem exigere interdum fidem possunt, at numquam divinam, neque Fidei Dogmatis accensenda veniunt. Quare si quis ejusmodi postremis rebus adjungere fidem nolit, stultus quidem interdum, interdum temerarius reputabitur: addam etiam, in eum quandoque Hæresis suspicio conveniet,

& quandoque gravi castigatione coercendus erit; sed numquam Hæreticus merito dicetur, neque iisdem prorsus ac Hæretici damnabitur poenis. Verum de his suo loco tractandum fufius erit.

Tertio, sunt & aliæ quæstiones ad Dogma spectantes, quas absque errandi periculo dirimere Ecclesia potest, sed tamen ab iis dirimendis temperare prudenter debet. Non modica istarum copia, & præcipue apud Scholasticos, occurrit, & enormem adhuc in numerum excrescere posset. Dirimere autem Ecclesiæ fas esse diximus, quia controversiæ hujusmodi aliquatenus contingunt Revelationem divinam, & ex ista earum decisio peti deducique potest. Non solet ipsa dirimere, quia sive in unum, sive in alterum sensum, tametsi contrarium, inclinet Christianorum sententia, nihil officitur scientiæ morum a Christo traditæ, nemo a virtutibus idcirco revocatur, aut ad vitia tacite allicitur, & præcipuis, expressis, ac receptis Scripturarum Traditionisque documentis, atque principiis, nulla vis infertur, nullaque ex parte repugnatur. Utrique si Ecclesia in animum induceret quibuscumque natis ac nascituris quæstionibus finem irrevocabili suo decreto imponere, & sibi supervacaneam incredibilemque crearet molestiam, & exiguum Ingeniis immoderate curiosis beneficium deferrer. Ecquando enim tantum opus illa abfolveret? & quorsum tantos labores devorare, & in immensum proferre decreta Fidei? Ambitionis, pæne dixerim, aut saltem intemperantiæ hoc esset, non necessitatis. Neque sic deterreret ab excitandis novis quæstionibus gentem litibus & disputationibus unice adiectam, iisque æternum pascendam. Ad hæc non pauca sunt tam levis momenti in disputationem adducta; aliæque etiam tam difficile referri possunt aut ad apertam Scripturarum mentem, aut ad Traditionis antiquitatem, ut præstet verisimilia relinquere, quam vera aut falsa decernere. Sed illud in primis attendendum est, uti dicebamus, nimirum an disputantium sententiæ aut palam, & aperto bello, aut tacite ac per latus, in perniciem vergant alicujus jam statuti Dogmatis, & expressæ in utroque Testamento veritatis, quæ ad hominum salutem, Fidemque saluberrimam spectet. Ubi vero, & quando, & quæ censuram aut suffragium sine mora postulent: quæve permittere, aut negligere, aut damnare, Christianæ Reipublicæ interfit, ad Ecclesiæ, Maximorumque Pontificum prudentiam pertinet dignoscere.

Quarto, in iis etiam, quæ per Ecclesiam sta-

statui certissime possunt, non solum, ut diximus, multa occurrunt nondum ab ipsa in censum Dogmatum ad Fidem attinentium relata, sed aliqua etiam occurrere possunt, quæ quamquam in Conciliis & Patrum scriptis inveniantur, postremo tamen calculo probata aut rejecta fuisse continuo censenda non sunt. Id autem evenit, quum Concilia & Patres non ex professo hujusmodi sententias pertractant, sed obiter aliudque deliberando commemorant. Ex aliis Traditionis monumentis constare aliquando poterit, certissima esse, quæ in aliqua Synodo, & apud nonnullos Patres in transitu referuntur. Eaque tunc, etsi præter propositum dicta, vim Dogmatis aut obtinebunt, aut retinebunt. Verum quæ non aliunde firma ac rata apparent, non propterea quod ab ore aliud agentis exciderint, e vestigio naturam Dogmatis induunt. Immo gravissimis ex adverso militantibus rationibus diversæ opinioni adherere flagitium non erit. Nemo inter Catholicos negat, quin ad decernendas Fidei quæstiones, & efformanda Fidei Dogmata, ipsis quoque Conciliis necesse sit, Scripturas, & Traditionem diligenter consulere. At qui liqueat, hujus conditionis rationem fuisse habitam, quando Patres obiter, atque alio intenti, hujusmodi sententias ingerunt?

In VII. Synodo Oecumenica Act. V. Tarasius Constantinopolitanus, unus e Concilii Præsidentibus, Johannis Thessalonicensis verba referens, affirmat, Angelos corpora quædam levia, aerea, vel ignea, sibi adjuncta habere. Ab hujusmodi opinione dissentire nequam videtur Synodus universa, & in eam, ne quid dissimulem, non pauci ex antiquis Patribus inclinarunt. Porro Innocentius III. in Concilio Lateranensi Angelos creaturas spirituales appellat, easque a corporeis manifeste distinguit. Visum est & aliis Patribus, Angelos plane esse materiæ expertes. At expedita est hujusmodi Antilogiæ concilianda ratio. Neutra sententia a neutro Concilio definita revera fuit, aut Catholicæ Fidei Dogmatis adscripta; obiter enim utrobique proposita est, quum de alia doctrina deliberatio foret. Nimirum Nicæna Synodus id solum tunc intendebat, ut Angelos, Sanctorumque animas pingi posse statueret. Animus autem non erat etiam statuere, utrum e corpore Angeli revera constent. Idem in Concilio Lateranensi id unum agebatur, ut Manichæorum Hæresis renata proscriberetur, cujus erat illud impium placitum, non omnia Deo auctore fuisse creata. Contrarium Dogma recte sanciant Patres, Professionem Fidei probantes ab In-

nocentio III. P. M. conscriptam. Utrum vero Angeli omnino materiæ sint expertes, nulla tum quæstio vertebatur, nullumque statuendæ hujus rei propositum Patribus fuit. Utraque igitur sententia, non Dogmatis Christiani, sed Opinionis nomine in utraque Synodo locum habuit.

Attamen unum heic prætereundum non videtur. Si qua in Conciliis Oecumenicis vel obiter proferantur, neque ibidem repudiantur, quamquam non inde statim sequatur, iis documentis Dogmatum firmitatem accedere, semper tamen sequitur, aut illa esse præter Fidem, aut non esse contra Fidem. Scilicet aut ad eam doctrinæ partem referenda sunt, quam Ecclesia per sententiam certissimam sancire non potest, cujusmodi sunt nonnulla jam commemorata, & plura inferius indicanda. Aut si ad illam doctrinæ partem spectant, quæ judicio nunquam fallaci constitui possunt ab Ecclesia, tunc Synodi silentium argumento est, hujusmodi opiniones Fidei Dogmatis non repugnare. Eas ex professo & aperte non approbando, Ecclesia decretis Fidei nondum intulit. Et rursus non refellendo, tacite docuit, eas ab ipsa doctrina Fidei minime abhorre. Dissimulare enim Conciliis licet, quæ ad Fidem non pertinent: at Fidei repugnantia dissimulare non licet, Neque Ecclesiam fugere potest, quid doctrinæ ab Apostolis & Patribus traditæ adverteretur; & ab Ecclesiæ munere abhorreret, sinere hanc doctrinam, se audiente, & dissimulante, violari. Error enim, (ut habetur 83. Dist. c. Error) cui non resistitur, approbatur; nisi forte ejusmodi dissimulatio inde oriatur, quod ad maturius examen controversia ipsa reservetur.

Quapropter proposita de Angelis controversia aut in censum (ut nonnullis placet) illius doctrinæ venit, quæ neque ex Scripturis, neque ex Traditione componi potest, & proinde sentire fas est de illa, quod veri videtur similis: aut, si ad Ecclesiæ judicium spectat, neutrius Concilii judicio sublata est. Silentio tamen suo effecere Concilia illa, ut neutra opinio dicenda sit Fidei doctrinæ contraria. At quomodo, inquit aliquis, verum simul sit, Angelos e materia corporea constare, & non constare? Respondendum, certe videri, eos omnino spirituales esse. Quum vero tenuissima corpora interdum induant, ut Angelicum munus eorum gratia exercent, quibus se conspiciendos præbent: ideo corporei per accidens, ut dicitur, appellari, pingique possunt. Incertum autem est, an istam ætheream vestem illico deponant, an retineant,

H

neant,

neant, qua in quaestione prudentis est continere iudicium. Denique praestat horum Conciliorum verbis non admodum inniti. In Synodo Nicæna Tarasius ex Johannis Thessalonicensis Oratione id unum arripuit (cui & reliqui Patres assentiuntur), nempe circumscriptos esse Angelos ad differentiam Dei incircumscripti, ipsosque humana specie fuisse conspectos, atque ideo fas esse illos pingere. Tacuit de eorum corporibus. Immo ipsos Act. iv. incorporeos appellaverat. In Lateranensi Concilio, quum ab Innocentio III. Angeli dicuntur *spirituales*, ea vox omnem corporis societatem nequaquam excludit. Angelos incorporeos, & spirituales alii ex Patribus dixerunt, quod e crassa materia non constarent. Nihilominus iidem Patres constare ipsos censebant e subtilissima atque aetherea materia. Sed de his jam satis.

Nunc de Rationibus, quibus Dogmata probantur, agamus; ad earum quippe leges expendenda etiam venit proposita de Angelis controversia. Certe non alia de causa statuisse videntur Nicæni Concilii Patres, licere Angelos pictura exprimere, quam quod Johannis Thessalonicensis Rationes gravissimæ apparuerant. Et quidem si in Dogmatis sciendis nulli errori obnoxia est Ecclesia Catholica, necesse est eam quoque prerogativam retineat in Dogmatum Rationibus inveniendis atque edicendis. Nonne Dogmatum fundamenta sunt Rationes? Istitis nutantibus, quomodo imposita moles non dehiscat, atque labatur? Igitur argumenta rationesque adhibitæ a Conciliis & Patribus ad Dogmata comprobanda, erroresve rejiciendos, pari veneratione & fide, perinde ac ipsa Dogmata, suscipiendæ erunt.

Verum heic majori quam in reliquis cautela est opus. Etenim in Conciliorum Patrumque lectione plane sit hospes oportet, aut Logica, Criticaque oppido imperitus, qui eodem pede omnes ab iis adhibitæ Rationes dimetiatur, & dimetiendas arbitretur. Quare primo dicimus, nullum hucusque ab Ecclesia constitutum fuisse Dogma, quod Rationes quapiam invicta non nitatur; & propterea aliquam semper esse Rationem Dogmatum, quæ & ipsa ad Fidem non secus ac Dogma pertineat. Secundo addimus, non solum apud sanctos Patres, & in Scholis Theologorum, sed etiam in Conciliorum Actis quasdam occurrere posse Dogmatum Rationes, quibus obsequium quidem fere semper a modestis hominibus debeatur, sed nunquam divina Fides. Primam conclusionem negabunt fortassis Heterodoxi. At quæ jus Ecclesiæ probant, illiusque infallibilitatem in statuendis Dogmatibus, ea quoque manife-

stissime produnt, numquam sine aliqua Ratione ad Fidem spectante, & ex sacrarum Litterarum, Traditionisque documentis minime fallacibus deducta, Ecclesiam devenire ad sententiam ferendam. Istæ autem appellari possunt fundamentales, & potissima Dogmatum Rationes.

Altera conclusio, nempe ejusdem non esse ponderis omnes Rationes ad probanda Dogmata adhibitæ, prima facie fortasse non arideat imperitis jurium Ecclesiasticorum aestimatoribus. Inter peritos autem vereque doctos Theologos, non solum neminem contradictorem habeat, sed omnes habeat laudatores. Qui secus arbitretur, præter experientiam sibi adversantem, rationes parum sibi faventes inveniet. Enimvero quid evidentius est, quam veritates cujuscumque generis sint, sive Theologicæ, sive Philosophicæ, sive Morales, probari posse per argumenta, ut ajunt, demonstrativa; pariterque per argumenta tantummodo probabilia, & verisimilia? Proinde quamquam plurima certa sunt, vel ex Revelatione divina, vel ex lumine Rationis, tamen ista non refugiunt societatem Rationum probabilium & verisimilium. Harum quidem ope non indiget veritas, ut sibi constet, sed earum fere semper subsidium amat, ut facilius persuadeatur. Deum esse, Mundum ab ipso conditum, Animas rationales non interire cum Corpore, atque ultra Corporis mortem esse Animarum poenas ac præmia: per lumen Rationis certissime cognoscimus, & Revelatione divina præeunte, firmissime etiam credimus. Nihil vero prohibet, quin adeo perspicuas veritates probabilibus quoque Rationibus illustremus, ornemus, ac persuadeamus.

Id autem cum interdum in Conciliis, tum sæpe apud Sanctos Patres locum habuit, & quotidie a præclarissimis Theologis atque Scriptoribus usurpatur, in pertractandis reliquis Christianæ Doctrinæ capitibus. At argumenta verisimilia, rationesque dumtaxat probabiles, divinam a populis Fidem exigere non possunt, quippe non evidenti veritate nixa. Immo quum quidquid verisimile tantum est, si intime, & severiori trutina expendatur, falsum quoque deprehendi possit: quid mirum, si quandoque Rationes, parum, immo nihil probantes, occurrant apud rerum divinarum interpretes, & apud præstantissima Ecclesiæ lumina? Neque idcirco de firmitate Dogmatum quidquam deperit; neque minori quam antea mentis obsequio credenda sunt, ac suscipienda Ecclesiæ decreta. Satis est eorum stabilitati fundamentalium Rationum virtus. Quibus quum nullum, ut diximus, Dogma careat, necesse est

est etiam populos Christianos ab iis victos ad stipulanti Dogmati proposito.

At qui distinguantur a fundamentalibus istarum subsidiariorum Rationes? Fateor, non id perinde facile omnibus erit, ac est piis simul & iudiciosis hominibus. Et tamen plurimi interest, unumquemque Theologum in iis discernendis ab errando cavere. Etenim cogitandum non est, cum tantummodo nocere Ecclesiae, qui audeat in dubium vocare, aut rejicere fundamentales Rationes. Error etiam est, excusatione quidem dignus, sed tamen error, atque incommoda non pauca gignens, argumenta solum probabilia majori quam par est virtute donare, eaque non secus ac Fidei firmissima capita, sine dubitatione credenda proponere. Id ab Ecclesiae ipsius consilio abhorret, quae ideo verisimilibus interdum utitur, ut vera facilius persuadeat, ac roborat, non ut dubia ex his incertis certissima statuatur. Sed adhuc interrogamur, quae a subsidiariis & probabilibus rationibus rationes distinguantur fundamentales. Ego non alia haec utendum regula censeo, quam quae discernere nos docet ab incertis certissima Dogmata. Illae igitur Rationes ad Fidem spectabunt, & fundamentales appellabuntur, quas aut sancti Patres ubique, & semper, & unanimiter pro certis atque evidentibus accepere, aut Generalia Concilia, Romanique Pontifices in suis Fidei formulis, decretis, & iudiciis ab universa Ecclesia probatissimam concordiam studio probaverunt, & tamquam fundamenta Dogmatum posuere. Quare si quis ex sanctissimis Patribus, si quis etiam ex Episcopis in Actis Conciliorum Generalium suoque ingenio Rationes adferat, atque ad eas non accedat Ecclesiae totius, hoc est totius Oecumenicae Synodi, aut Romani Pontificis, aliorumque Patrum consensus: tum cohibere iudicium nostrum licebit, neque iis adungere statim fidem nostram cogemur, incertum est enim, an per unum Episcopum, aut Scriptorem, Deus loquatur.

Deinde animadvertendum est, fundamentales Dogmatum Rationes esse debere verba ipsa Scripturarum sacrarum, aut ipsius Traditionis indubia monumenta. Humanarum, & Philosophicarum Rationes Ecclesiasticis sententiis ponderis quidem aliquid adferre possunt, at minime primum ac praecipuum fundamentum, nisi & illarum divinis Libris & Traditione innituntur. Immo ipsa Scripturarum loca, quibus tum Concilia, tum Patres, ceterique Theologi utuntur in Dogmatum comprobationem, pro fundamentalibus semper certissimisque Rationibus minime omnia sunt accipienda. Allegorica quaedam occurrere pos-

sunt, quaedam etiam ex communi eruditorum voto obscurissima. Prudenter adiunguntur & ista clarissimis aliis divinarum Librorum, & Traditionis legitimis testimoniis, non futura quidem Dogmatibus constitutendis fundamento, sed constitutis futura ornameto, atque praesidio. Quod ad Traditionem attinet, modo rite ex antiquitate concordati sit deducta, & secundum regulas a Theologis praescriptas adhibita, solidissimum semper Ecclesiasticis decretis fundamentum praebet. Ipsamet sacrarum Litterarum loca, Traditionis consensione indigent, ut iis tuto incumbat Ecclesiae iudicium. Catholicorum nempe Respublica probe novit, ea se teneri lege, ut nulla constitui debeant, aut possint Dogmata, quorum veritas ex Traditione, atque ex divinis Scripturarum oraculis, praestantibus veras fundamentales Rationes, non effluat. Et quum sine istis nullum reapse Dogma Ecclesia umquam sanciverit, & sanciat, etiam si regia, ut ita dicam, auctoritate interdum loquuta fuerit, aut loquatur, hoc est, etiam si Dogmata, rationibus minime propositis, credenda proponat: comperit tamen est, semper ipsius decretis Traditionem & Scripturas sacras causam & rationem dedisse; iisque positis, non est cur alias exigamus Rationes.

Celebre est in hanc rem Stephani Romani Pontificis exemplum. Fervebat Africam inter ceterasque orbis Ecclesias controversia de Haereticorum Baptismo. Cyprianus vir alioqui sanctissimus pro iterando Sacramento pugnabat, ejusque novae opinioni, ut cum Vincentio Lirinensi cap. 6. loquar, *tanta vis ingenii adfuit, tanta eloquentiae flumina, tantus assertorum numerus, tanta verisimilitudo, tanta divinae legis oracula, sed plane novo ac malo more intellecta, ut illa conspiratio nullo modo destrui posse videretur.* Attamen Traditionem a se stantem contra Stephanum proferebat; atque his armis fretus, tota demum consentiente, & plaudente Ecclesia, causam obtinuit. Longo post intervallo fortissimus Catholicorum pugil Augustinus Stephani sententia ea rationum argumentorumque vitutatus est contra Donatistas, ut nunc vel rudibus appareat, longe Cyprianum a veritate tunc abiisse. De Rationibus igitur humano ingenio excogitatis, id tandem statuendum esse videtur; eas, videlicet, quantumlibet acutissimas, quantumlibet ingeniosissimas, nihil valere, & aliquo semper vitio laborare, quoties militans adversus Dogmata Traditione, divinisque Scripturis ab Ecclesia Dei firmata. Quum vero pro istis faciunt, non uno eodem pe-

de omnes esse dimetiendas. Certissima quædam, quædam probabiles tantum, verisimilesque erunt, quædam etiam nullius pon-

deris deprehenduntur. Quocirca & iudicio in iis seligendis locus erit, & in quibusdam rejiciendis libertas.

CAPUT XIV.

Jus Ecclesiæ in Dogmatis stabiliendis a Phereponi objectionibus liberatum. Falsum est, ipsum a Sancto Augustino negari. Multitudo in Conciliis Catholicorum quæ commoda pariat. Factionis nomen inique adscriptum legitimis Conciliis Catholica Ecclesiæ. Non crimen, sed laus ac necessitas ibi est judicare ex anticipatis opinionibus, hoc est, secundum Traditionem. Vindicatum a nonnullorum dictis Concilium Tridentinum.

Quæ sint Ecclesiæ Catholicæ, Ingeniorumque jura in Doctrinæ salutaris negotio, sensim cognovimus. At ii, quibus jugum excutere placuit, & unius Scripturæ sacræ vocem, quemadmodum sibi fingunt, sed uti res docet, unius Ingenii sui vocem auscultare constitutum est, ii, inquam, nullum non movent lapidem, ut cælo auctore stabilitam Auctoritatem Ecclesiæ dejiciant, qua dejecta, proculdubio Ingeniorum crescit auctoritas. Phereponus igitur & ipse in hoc idem argumentum sæpe & lubentissime invasit. Nunc opus est expendere, quid ille tandem huc adferat novi. In animadversione ad Augustini Lib. 2. Cap. 3. de Bapt. adversus Donatistas, hæc habentur illius verba: *Ad investigationem veri, in re præsertim obscura, undecumque ea obscuritas oriatur, multitudinem nihil facere, sed tantum peritiam eorum, qui congregantur, & candorem. Tum dicere pergit, omnes omnino, exempli causa, Africæ Episcopos, utpote imperitissimos Hebraici Græcique sermonis, fuisse ineptiores ad iudicium ferendum de sensu loci veteris aut novi Testamenti, quam vir unus utriusque Linguae peritus, cujusmodi sanctus Hieronymus fuit. Proinde Concilia, sive plenaria sint, ut Augustinus ait, sive minus plena, ad spem inveniendæ Veritatis, perinde nobis esse futura. Nec imperitæ multitudini pro imperio aliquid definienti, & anathemata minitanti, nullasque rationes, aut eas pravas, suæ definitionis adferenti, magis credendum, quam pauculis, aut uni. Immo vero, inquit, uni viro docto, argumenta firma proferenti, continuo adsentiar, quum ea intellexero, nec adversarios ejus unquam numerabo. Numerus enim nihil ad veritatem facit, & sæpe etiam quo plures congregantur ad eam definiendam, eo plures imperiti, eo*

plures factiosi colliguntur, qui neque sciunt, quid sit verum, neque querunt, sed tantum quid sibi expediat, aut expedire videatur. Et quando quidem ex his, immo & ex Augustini auctoritate conficere sibi videtur, Concilia errori obnoxia esse, subinde infert, eorum decretis non esse sine prævio examine credendum. Addit etiam, Convexus Ecclesiasticos ad Civilium normam esse formatos. Sed jure in istis pauciora debere cedere pluribus suffragiis; in iis vero nequaquam debere. Ubi enim celestis Veritas agitur, quam nemo nisi studio & attentione adhibitis novit, que nulli mutationi obnoxia est, cujus nemo est dominus & cujus definiendæ majorem a Deo potestatem plures non acceperunt, quam pauciores: non sunt numeranda suffragia, sed singulis expendendæ suffragiorum rationes. Ita ille.

Sententia itaque Phereponi duo potissimum complectitur, nimirum, Ecclesiam & Concilia nihil amplius habere juris in Doctrina Christi stabilienda ac proponenda, quam privatum quemlibet hominem, cui rationes invictas adferenti credendum sit; abrogandam vero fidem, si sine rationibus, aut cum pravis rationibus loquatur. Deinde revera non esse Conciliis hucusque peractis obtemperandum, quippe ex gente sæpe imperita, factiosa semper, conflatis, & in statuenda Christi Doctrina affectuum potius consilia quam veritatem spectantibus. Qua in re ipsum cum aliis Hæreticis, & Socinianis potissimum consentire video, qui Conciliis nullis, nulli Ecclesiæ visibili in rebus Fidei auctoritatem esse docent; atque adeo tacite Dordracenam ille Synodum carpit, ubi Majores suos Calvinianorum factione oppressos Arminiani quotidie conqueruntur. Sed Phereponus contra Calviniana Conciliabula his argumentis optime utitur; contra Ecclesiæ Catholicæ Concilia nihil proficit, & splendide fallitur.

An-

Antequam tamen id ostendo, considerare juvat, an Augustinum recte in sententiam suam Phereponus induxerit. Scribit sanctus Doctor Lib. 2. Cap. 3. de Bapt. contra Donatistas, singulorum Episcoporum Litteras a peritioribus licere reprehendi, si quid forte in iis a veritate deviatum fuerit. Tum addit: *Ipsa Concilia, quæ per singulas Regiones vel Provincias fiunt, pleniorum Conciliorum auctoritati, quæ fiunt ex universo orbe Christiano, sine ullis ambagibus cedere, ipsaque plenaria sepe priora posterioribus emendari.* Si quisquam contendat, heic Augustinum significare velle, Generalia Concilia, quamquam legitime habita, in Dogmatibus exponendis ab erroris periculo exempta non fuisse; eum ad Phereponi scholam continuo traham, ut Criticam Artem edoctus subinde hæc Augustini verba sagacius expendat. Nullus autem dubito, quin ipsi aliqua heic interpolationis suspicio statim suboriatur. Ita scribit Augustinus: *Quis nesciat, ipsa Plenaria (Concilia) sepe priora posterioribus emendari?* Hic interrogandi modus tantæ confidentiæ plenus, rem significat vulgo notam, immo jam experientia claram atque testatam. Si quid innuere voluisset Augustinus, quod numquam factum fuisset, & fieri tantummodo in posterum posset, nequaquam dixisset: *Quis nesciat ipsa Concilia emendari?* multoque minus *quis nesciat sepe emendari?* Et si rem, ut certe verba sonant, jam usu tritam significat: quandonam, quæso, plenaria Concilia, eaque legitima, in Fidei Dogmatibus a posterioribus emendata fuisse? Nicænum I. Constantinopolitanum I. duo nempe tantum plenaria, seu Generalia Concilia ad Augustini usque ævum habita fuerant. Sardicens quoque iis addere per nos liceat, (quamquam Augustino non satis notum) & Arelatense I. ipsi notissimum, atque celebratissimum. Verum summa inter hæc Synodos in rebus Fidei atque in Dogmatibus concordia, nulla emendatio, nulla priorum correctio. Proferat, si quisquam potis est, hæc Dogmatum antilogias, hæc emendationes. Ne ipse quidem Augustinus, iis Conciliis propior quam nos, proferre potuisset. Restat igitur, ut aliqua lacinia iis Augustini verbis assuta fuerit, locumque istum depravatum habeamus, aut aliter illius mentem esse explicandam fateamur. Et sane quantum conjectura assequi licet, recententur heic ab Augustino cum legitimis spuria quoque Concilia, qualia fuisse nonnulla ab Arianis habita, & quæ a posterioribus emendata fuisse nemo negat. Deinde potiori jure dico (& dissimulata quacumque

interpolationis suspicione, ita dicendum contendo) Augustinum heic agere, non de Fidei Doctrina, sed de Judiciis ad personas & diffidia privata spectantibus, & de compluribus Disciplinæ capitibus, aliisque factis, in quibus, ut infra patebit, Catholici consentiunt, emendari sæpe numero posse ipsasmet universales atque legitimas Synodos, earumque decreta mutari. Isti conjecturæ quam maximum robur accedit ex sequentibus Augustini verbis. Ait enim, tum ipsa *Plenaria emendari, quum aliquo experimento rebus aperitur, quod clausum erat*: quod sane de factis, non de Dogmatis verificari potest. Huc autem pertinent varia Augustini ejusdem loca, quibus prodit, quanta Oecumenicis Conciliis & totius Orthodoxæ Ecclesiæ consensioni veneratio debeatur. Ab istis quicumque dissentiant in Doctrina Fidei, ipsius iudicio, immo omnium, qui ante, & post ipsum in Christi Schola excelluere, Hæretici sunt; tales nequaquam futuri, nisi ab omni erroris periculo in sanctiendis Dogmatibus abesse Ecclesiam una cum aliis Patribus consentiens arbitratus & ipse fuisset. Consulatur Lib. 1. cap. 18. de Bapt. & Lib. 2. cap. 1. 4. & 9. & Lib. 4. cap. 6. itemque Lib. 3. cap. 14. contra Maximinum, ut alia omittam. Quibus consideratis, facile quisque videat prioribus Augustini verbis male Phereponum insituisse, aut iis saltem insistendum non esse, ut legitima Ecclesiæ Catholicæ Concilia in rebus Fidei errori ostendantur obnoxia. Si quid aliud inde probare Pherepono est animus, quod est ad hanc particulam, concordiam non difficile inibimus.

Ceterum ad confutationem Phereponianæ sententiæ adeo Conciliorum Generalium auctoritatem deprimentis, multa non sunt opus. Eadem ratio, eadem potentissima causa, quæ Scripturis divinis habendam fidem persuadet, eadem Ecclesiæ credendum monet. Deo credimus, quia ipse ex natura sua falli ac fallere non potest: Ecclesiæ, quia illam Deus non errandi prærogativa donavit. Fucum vero nobis facere nititur Phereponus, quum ait, *ad investigationem veri multitudinem nihil facere, sed tantum peritiam*; & uni perito potius, quam imperitis innumeris credendum, quippe numerus nihil ad Veritatem facit, sed quidem rationum pondus. Optimam ille sententiam alieno accommodat loco. Utrique magnum pondus rebus in Concilio definitis præbet omnium, aut multorum Patrum consensus, ac præcipue Patriarcharum, Metropolitanarum, atque Episcoporum. At probata inter Catholicos Concilia non eo tantum nomine fi-

dem

dem merentur, & veritatem assequuta creduntur, quod multorum suffragiis res illic peracta sint, sed quod Episcopi Litteras divinas, & germanam Traditionem ea, quae par est, diligentia, fide, ac sinceritate consuluerint, examinerint, & secundum eas sententiam ediderint. Sexcentis Episcopis Arminense Concilium, trecentis Mediolanense, Seleuciense, aliaque Concilia ingenti Praesulum copia consistere, quae tamen inter Conciliabula fide atque obsequio indigna referuntur. Praeterea non minor Auctoritas Constantinopolitano primo, & secundo, in iis quae ad Fidem spectant, aut Ephesino primo, aut Tridentino, quam Nicæno primo, & secundo, & Chalcedonensi, quamquam illa praestitis constata fuerint ex longe minore Episcoporum numero. Immo, ne irrita sit spes nobis a Christo facta in medio duorum aut trium, qui in suo nomine congregati fuerint, semper esse futurum, eadem est vis atque auctoritas, quod ad Dogmata spectat, Provincialibus Conciliis, aut exiguo Episcoporum coetui, ac generalibus Conciliis, dummodo ad ea palam accedat reliquarum Ecclesiarum suffragium. Quae omnia manifeste indicant, Ecclesiam Catholicam non tantum numerare vota, sed etiam rationes expendere Episcoporum. Quod si pluri estimantur ii Conventus Ecclesiastici, qui pluribus, quam qui paucioribus Episcopis constant, & demum Generalia Concilia Provincialibus proponuntur; id ad Traditionem commodius tutiusque colligendam, ad rationes concordiae ac maiore studio pensandas, ad unionem animorum & doctrinae facilius ostendendam ac retinendam conducit, non autem ut sola multitudo sit primum aut maximum veritatis assequenda argumentum.

At Phereponus verbis nostris adhibere fidem tam facile, ut suspicor, nolit, quippe qui ait, saepe in Ecclesiasticis tum Catholicorum, tum aliorum Christianorum Conventibus, imperitiam, & praevarios affectus omnia moderari. Ab indoctis autem & factiosis hominibus quid veri sperandum est, in rebus praesertim obscuris, & supra vulgarem scientiam positis? Et de factionibus quidem verus est querela in Haereticorum castris. Sed omnium maxime hisce proximis saeculis illam Protestantes ad ravim usque repetierunt, quo legitimam Concilii Tridentini auctoritatem declinarent. Illic & ipsi non tantum rationes suae defectionis exponere, & disputationes inire, quod liberum iis erat, sed etiam iudicem agere volebant, & iura partiri cum Ecclesiae verae Pastoribus; iniquum reputantes, se a Catholicis tantum, hoc est ab adversariis, ut ipsi aiebant, factione judi-

cari. Verum hanc fulem querelam, & minime equam petitionem jamdudum explosere Catholici, tamquam hominum tricas potius quam veritatem quaerentium, & iudices legitimos nefario consilio averfantium. Ad Ecclesiam veram spectat jus dirimendi controversias in Religione excitatas. Hanc nisi quis audiat, ex Christi praeepto futurus est nobis velut Ethnicus & Publicanus. At quemadmodum in veteri Testamento Pontifices & Sacerdotes, & non singuli de populo, Synedria peragebant, litesque in lege Dei exortas componebant: ita & in novo Testamento Episcopos Spiritus sanctus posuit regere Ecclesiam Dei, primumque inter eos dignitatis & auctoritatis gradum Romano Antistiti contulit. Istos Pastorum etiam nomine donarunt Apostoli, eorumque munus, ut habetur Hierem. III. situm est in ovibus scientia & doctrina pascendis. Quid est igitur, quod contra totius antiquitatis usum, contra Apostolorum verba, mentemque Christi, nunc oves iudicium legitimorum Pastorum aut detrectent, aut usurpare sibi velint, & ex aequo cum istis facere? Et profecto si honesta Protestantium & Phereponi petitio est: nulla umquam Haeresis damnabitur, nullus Haereticus ad meliorem frugem sese recipiet. Nam quid experientia manifestius est, quam homines perinde in erroribus ac in veritate tuenda pertinacissimos esse, & a veritate devios nullis saepe rationibus flecti posse? Certe constat, in tot publicis privatisve disputationibus inter Catholicos & Protestantes acri animorum contentione hucusque habitis, aut utramque partem Praena cecinisse, aut neutram alteri herbam porrexisse. Quare videant perduelles Ecclesiae filii, quo iure litem intendant legitimae Catholicorum Praesulum auctoritati.

Et hinc etiam perspicimus, odiosum factionis nomen iniquissime Catholicis Conciliis ac iudicibus impositum in Lutheri, Calvini ceterorumque Novatorum Schola. Et enim, postquam statueris, uti statuendum est, Ecclesiam veram, ejusque Episcopos, & potissimum Petri successorem, iudices in Religionis controversiis esse a Christo institutos; simulque Ecclesiam universam, & Synodos ab Ecclesia probatas falli in iudicando non posse: consequens etiam est, non factiosos homines, sed legitimos iudices esse appellandos Ecclesiae Catholicae Episcopos. Quum vero Dordracenum, & reliqua id genus Conciliabula, hisce careant fundamentis (neque enim immunitatem ab errore secundum suae sectae principia, ullae Protestantium Ecclesiae arrogare sibi possunt, nullaue Protestantium pars maiorem a Christo tributam sibi quam alte-

alteri auctoritatem ostendere potest,) factionis nomen quibusque illorum Sectis & Pseudosynodis iustificasse convenit. Sed pravæ artes, inquit aliquis Pheronius, & turbidi affectus, atque anteceptæ opiniones in conciliis tam Catholicorum quam Protestantium dominantur, & contempta ratione, ac veritate conculcata, ius illic pro arbitrio dicunt. Ultro concedimus & nos, atque affirmamus, posse Catholicos Episcopos in Conciliis suum oblitivis munus, & affectibus in transversum agi. Fatemur etiam, Christi opem, & Spiritus Sancti gratiam, quam Catholici Conciliis tribuunt, ut doctrinam Christi in suis definitionibus intactam servant, esse (ut Scholarum verbo utar) hypotheticam, hoc est e quibusdam conditionibus ac legibus pendere. Hæ autem leges & conditiones in eis sitæ sunt, ut summi Pontifices & Episcopi nulla vi, nullo metu, nullis illecebris, nulla factione studiove partium corrupti, Traditionem Ecclesiarum, quas repræsentant, fortiter tueantur, neque ab ea volentes prudentesque recedant, eamque illa sinceritate, quæ par est, & fide & diligentia ex divinis Libris, & ex probatis Traditionis Ecclesiasticæ monumentis hauriant. Huiusmodi conditionibus, suoque muneri posse deesse Episcopos & Concilia nemo negat, & reipsa interdum defuisse ex Ariminensi, Mediolanensi, & Ephesina II. aliisque Pseudosynodis constat.

Hæc, inquam, apud nos certa sunt. Sed æque certum est, immobilitatem Ecclesiæ in Christi doctrina, non hypotheticam, sed penitus absolutam esse, id est ex nullis conditionibus legibusque pendere; atque adeo ipsam Ecclesiam numquam opiniones adoptaturam veræ fidei ac Traditioni contrarias, & nullis Diaboli artibus, nulla suorum Præsulum incuria ac pravitate ipsam a germanis Christi Dogmatibus credendis & confitendis posse ullo umquam tempore deduci. Quapropter quandocumque rite peracta sunt Concilia Oecumenica: tum nulla dubitatio futura est, quin ibi Christus, & Veritas adfuerint, & Spiritus Sanctus ita humanam infirmitatem & cecos, si qui erant, affectus Episcoporum ibi compresserit, ut unius veræ doctrinæ habita fuerit ratio. Non sifisset divinum Ecclesiæ caput, ut sua Sponsa extitilibus erroribus consentiret, quam puram, immobilem, & Veritatis Columnam ad consummationem usque sæculi esse voluit.

Inepte insuper crimini vertatur Conciliis, quod ex anticipatis opinionibus omnia aut pleraque illic peragantur. Nihil enim apud Christianos magis inculcatum est, quam esse antiquæ Traditioni constanter Inhærendum;

& qui secus fecerit, Apostolorum præcepta violare. Neque alia ratione Concilia initio legitima atque Orthodoxa in turpia Conciliabula evasere, quam quod aliter quam ex anticipata Majorum sententia fidem declararint, atque sustinuerint, contra Hæreticos nova ferentes. Quod si Concilia quædam a Catholicis recepta, suspitione improbarum artium asperguntur a nonnullis, quis sanus unius aut alterius affirmationem præponat innumeris aliis contra affirmantibus, & æque rerum consciis? Talia præterea aut a tacitis aut ab apertis hostibus Catholicæ Ecclesiæ conficta & somniata, sparguntur in vulgus, cæco consilio, audacia ingenti. Deinde considerandum est, nullum fere constitutum fuisse Concilium, licet Orthodoxum, in quo, ut in reliquis hominum conventibus, aliqua opinionum & affectuum diversitas non habuerit locum. In conficiendis formulis Decretorum, in ritibus, & factis, aliisque rebus ad Disciplinam pertinentibus, atque in ipso ordine sedendi, judicandi, & disputandi, aliter hic, aliter ille sentit & cupit. Vix autem fieri potest, ut in tanta iudicium & Theologorum copia nemo sit, qui moleste non ferat, aliena potius quam sua probari consilia. Hinc unius aut alterius querelæ, hinc tædia, hinc malefani clamores, quibus & reliqua Concilia non caruere, neque in posterum carebunt. Verum talibus in rebus dissidere posse Patres citra fidei iacturam, & intacta sanctitate Concilii, quis non videt?

Nihil, inquam, officit istud arci Religionis, hoc est Doctrinæ, Dogmatibusque fidei. Concordes exempli causa in ipsius fidei professione fuisse Tridentinos Patres, & contra ipsam nihil peccatum, & ab ipsa prædicanda atque tuenda neminem absteritum, & neminem ad ipsam corrumpendam illectum fuisse, Catholici quilibet affirmant, credunt, & certum habent. Si secus contigisset, si malis artibus actum fuisset, revelandi onus incubuisset quibuscumque Tridentini Concilii Patribus ac Theologis. Nam illud in primis apud Catholicos liquet, & Episcopis potissimum exploratum est, sine teterrimo crimine violari non posse Doctrinam Christi; & si quis (* sibi conscius) Christianos populos in errorem vel prædicando, vel consentiendo, vel connivendo, induxerit, hunc sine publica confessione sui criminis decedentem vix aut nequidquam a Deo veniam sperare posse. Quis autem sibi persuadeat, tot Episcopos, ac Theologos in Tridentina Synodo conspirasse adversus doctrinam Christi, & neminem, quod sui muneris erat, ausum resistere corruptoribus; & nullum inter ipsos Episcopos tantæ fraudi, tan-

* Al. prudent.

tantoque sceleri personam tandem detraxisse, & palam confessum, se minis aut artibus iniquis adactum ad veritatem Religionis insigni prodicione labefactandam? De tot hostis, & probis, & doctis hominibus ex universa Ecclesia in unum collectis, id ne excogitari quidem potest. Neque Deus, Ecclesie suae stabilis æternum futurae custos, tantum flagitium latere permisisset, neque umquam permisit, ut ex Historiis Ecclesiasticis patet, utpote qui populo vere Christiano in necessariis non deest. Quare minime dubitandum, quin Tridentinis Patribus necessaria adfuerit libertas sentiendi & judicandi, quæcumque Catholicae Fidei magis consona tunc videbantur.

Sin autem consulto non errarunt legitima atque probata Concilia, eo minus incaute falli potuere. Episcopi enim, & Ecclesie verae addicti, & Christi nomine in unum congregati, dummodo debitam fidelitatem ad-

hibeant atque industriam in haurienda e Scripturis aliisque Christianae Traditionis monumentis, germana Ecclesiae Doctrina, ab omni erroris periculo, divino Spiritu opem ferente absunt, ut jam vidimus, atque ut constans dogma est in Ecclesia Dei. Quandoquidem tamen industria conjuncta postulat peritiam & scientiam; hanc autem peritiam Phereponus ait defuisse ac deesse quibusdam Conciliis, & ipsismet præstantissimis Ecclesiae Patribus, & nominatim Augustino: hanc utilissimam quaestionem infra discutietur. Palam autem fiet, quænam scientia ac peritia in Christianis Ecclesiae Judicibus exigatur, & quam præter æquum & bonum agat Phereponus, qui ipsam Patribus antiquis, & Augustino, & Conciliis, abjudicat. Nunc incepto itineri insistendum est rursus; & quoniam de Dogmatis fidei satis ad institutum nostrum hæcenus egimus, ad Disciplinam Ecclesiasticam tandem est transeundum.

C A P U T XV.

Disciplina Ecclesiastica quid complectatur. Quei differat a Dogmate. Quæ in Disciplina mutare, aut non mutare, sequi aut non sequi liceat. Consonare in Dogmatibus omnino necessarium. Varietas in Discipline rebus modo laudanda, modo toleranda. Constantia Catholicorum in Hæresi Iconoclastica damanda commendatur, a Calviniano quodam injuste subsannata. Quid Ecclesia egerit, eique sit agendum in dissidiis de Disciplina. Contra Phereponum ostenditur Auctoritas Ecclesiae in præcipiendis nonnullis ad Disciplinam spectantibus sub pœna peccati.

Diximus, Ecclesiasticam Disciplinam varia complecti. Ad illam spectat, quid quid aut a Christo, aut ab Apostolis, aut ab universa Ecclesia, sive ab Ecclesiis privatis, institutum fuit, ad externum Dei, servorumque ejus cultum, ad ritus Sacramentorum, aliorumque Mysteriorum, ad Ministrorum Ecclesiae, & ad quædam pietatis, aliarumque virtutum opera externa. Et propterea Discipline nomine quam latissime sumto designamus scientiam illorum rituum earumque legum, ex quibus constat cum regimen membrorum Ecclesiae, tum exercitium externum Religionis atque virtutum. Differt autem Disciplina a Dogmate, quod istud præscribat quæcumque credenda, aut non credenda sunt Fidei supranaturali, & quidquid homini Christiano facere immutabiliter præcipitur, vel prohibetur; Disciplina vero tradit ritus & leges adhibendas, ut Ecclesia mili-

tans decenti ordine regatur, & ut palam, operibusque externis rite peragatur, quod per Dogma internus homo jam didicit.

Et plurimi quidem interest, bene perspectum habere, quid discernat Disciplinam a Dogmatibus; quia maxime necessarium est cognoscere, quid mutabile, quidque immutabile sit in Ecclesia Dei. Nam eorum, quæ ad Disciplinam referuntur, multa mutari ex sui natura possunt; quæ vero ad Dogma, eadem semper esse oportet, ac semel fuere. Ad hæc interdum Dogma ac Disciplina simul conjuncta incedunt. Quum de aliquo novæ legis Sacramento agimus, puta de Baptismo, dicimusque ipsum conferre gratiam, delere peccatum originis, ejusque vim & effectum a Ministrantis merito nequaquam pendere, & alia id genus: Dogmata hæc esse nemo non intelligit. Quum vero dicimus, ad Baptismum adhiberi asperionem, aut mer-

fionem trinam, salem, & unum duosve sponsores e sacro fonte initiatum suscipientes: tum aliqua significari cognoscimus ad Disciplinam pertinentia. Quare una eademque res & ad Dogma, & ad Disciplinam sub diversa facie ac ratione referenda est. Sunt autem quædam a Christo, ejusque Apostolis præscripta, quæ in Disciplina censum veniunt; sed quandoquidem ista immutabilia sunt inter Christianos, in Dogmatum quoque jura per Analogiam transierunt: quod in Sacramentis præsertim animadvertendum occurrit. Alia quoque sunt, quæ ab Apostolorum Successoribus instituta fuere, & illius naturæ fere omnia sunt, ut aliter institui possent, & recta nihilominus & æque laudabilia forent, si alia ratione ac forma indita fuissent. Alios, inquam, Ritus, alia tempora Jejuniorum, alias precum formulas, criminum poenas, atque id genus quam plurima, eorum loco, quæ jam constituta habemus, poterat Ecclesia constituere.

En igitur quid inter Disciplinam, & Dogmata intersit. Dogmata ab ipso Deo omnia, & singula procedunt. Eadem omnia Deus jam Ecclesiæ revelavit, istique Libro jam pridem concluso nihil novi de suo ingenio addere Ecclesia potest, neque novam Dogmatis alicujus inauditi revelationem a Deo sperare. Et porro nihil nobis deest ad plenam salutaris veritatis cognitionem. Quo argumento profligata olim fuere novæ Montani, Manetis, Muhammedi, aliorumque Revelationes. Aliaque autem Disciplinæ præcepta numquam immutanda Christus ipse reliquit. Aliaque etiam Ecclesiæ suæ jus dedit adjiciendi, eaque rursus mutandi pro locorum, pro temporum, pro hominum indole, ac necessitate; quemadmodum prudentiæ, pietatis, & optimi regiminis ratio identidem postularet. Sancti etiam Spiritus suffragium hisce Ecclesiæ decretis minime deesse, quumquidpiam statuitur aut immutatur, quod in Mysteriorum decorem, Populique Christiani utilitatem cedere possit, ex Hierosolymitano Apostolorum Concilio didicimus.

Quid itaque Ingeniis nostris agendum est in ista parte Ecclesiasticæ doctrinæ? Primo, honestum atque utile fuerit investigare, unde veniant Ritus & Leges, quæ Disciplinam respiciunt. Si sacrarum Litterarum, aut Traditionis, aut Ecclesiæ, aut Præsulum legitimorum auctoritate nequaquam innitantur, ea repudiare licet. Secundo, privati hominibus nefas est, ea abdicare, aut immutare, aut vituperare, quæ communi Episcoporum consensu stabilita fuere. Pesum enim iret ordo in Christiana Republica a Christo, ab Apostolis, a Majoribus sanctissime constitutus,

& usurparentur ab ovibus non sine gravi sceleris jura Pastorum. Tertio, tunc etiam Disciplina præceptis & ritibus legitime introductis obedientiam negare licebit, quum aut consuetudo Pastoribus tacite probata, aut novæ leges eosdem abrogarint. Quarto, multæ sunt Disciplinae leges, multique ritus, quos illa ratio, & antiquitas, & origo ab Apostolis usque arcessita commendat, is Patrum, totiusque Ecclesiæ consensus tuetur, ut vix ulla suboriri possit legitima causa, cur immutandi sint aut antiquandi. Et quænam, rogo, honesta umquam causa excogitari potest, propter quam tot vetustissimos ritus ad Eucharistiam, aliaque Mysteria conficienda institutos, aut Hierarchiæ Ecclesiasticæ partem a Majoribus nostris sapientissime definitam abolere conducatur, aut quælibet Monastica vitæ genera atque instituta funditus exterminare? Fecerunt id quidem posteriorum temporum Novatores, sed post conculcata Dogmata, post attritam, quantum sibi placuit, Ecclesiæ veræ faciem atque auctoritatem. Ceterum, dum stet Ecclesia Catholica (æternum autem stabit) in his aliisque Disciplinæ capitibus poterunt quidem esse abusus, quos evellere juvabit; non erit causa, cur res ipsæ penitus & ubique sint evertendæ. Quod si causa cessabit, quæ Ecclesiæ antiquæ, ipsisque etiam Apostolis occasionem præbuit, ut ritum quempiam instituerent, & mores alios interdicerent: recentiori Ecclesiæ licebit diversa statuere, & priora abrogare. Certe sibi religioni Ecclesia minime duxit, sanguinis & suffocati usum concedere, quem tamen Apostoli prohibuerant, locis & temporibus fervientes; neque enim nos recentiorum Græcorum rigidam adhuc in hujusmodi ritu praxim moramur. Alia omitto exempla. Nimirum ad ipsam Ecclesiam jus spectat agnoscendi, ac decernendi, utrum ad tempus an perpetua sit Apostolica institutio.

Ceterum alia causa est, cur omnium maxime Ingeniis nostris obversari semper debeat ea differentia, quæ inter Fidei Dogmata, & Disciplinæ documenta intercedit. Etenim in Disciplina aliter una Ecclesia, aliter altera sentire, atque agere interdum poterit, & contrariis etiam legibus regi; neque tamen culpanda ista varietas, immo interdum laudanda erit, & certe non excidendus propterea nexus Christianæ pacis atque unionis. Contra in Dogmate necesse est, singulas Ecclesias, omnesque Christianos idem sentire. Nemini heic licet, pacis & Caritatis intuitu cum eo communionem sacrorum, unionemque habere, qui ab Ecclesiæ Catholicæ sententia discedat, usque adeo ut supremos Ecclesiæ Magistratus infimi possint ac debeant propter

eam causam damnare, atque deferere. *Non possunt enim*, inquit sanctus Ambrosius, *esse inter eos iura pacis, inter quos est bellum Fidei*. Et sane unica, non multiplex, esse debet Religio vera. *Unus Dominus*, inquit Apostolus ad Ephes. IV. 5. *una fides, unum Baptisma, unus Deus & Pater omnium*. Deformis nempe ac ridenda foret Religionis Christianæ facies, ubi sentire in substantiabilibus, quæ vellemus, & Revelationem divinam oppositis pugnantibusque opinionibus exponere singulisliceret. Unum dumtaxat sententiæ favere Veritas potest. Necesse est oppositæ sint falsæ. At si coeant simul, pacemque observent tum Catholicorum, tum innumerabilium Hæreticorum Scholæ: quis non videat, jam de Veritate actum esse, quæ in tanta errorum colluvie ipsam Veritatem simulantium non solum facile vitietur, sed numquam certo deprehendatur? Et quare Apostolus ad Tit. III. 10. *Hæreticum hominem post unam & secundam correptionem devitandum esse jubet*? Cur II. ad Tim. II. 17. fugiendos sermones ait *Hymenæi & Phileti, qui a veritate exciderunt, dicentes resurrectionem esse jam factam, & subverterunt quorundam fidem*? Cur in I. ad Cor. I. tam enixe obsecrat, *per nomen Domini Nostri Jesu Christi, ut id ipsum dicamus omnes, & non sint in nobis schismata*? Hinc Apostoli ipsi, eorumque successores Episcopi, nullam unquam animadverterunt emergentem Opinionem novam, divinis Scripturis, & Traditioni Christi aperte repugnantem, cui sese acriter non opposuerint, quam non proscripserint, diris non devoverint, ejus Auctore damnato, & ab Ecclesia abscisso, nisi ab errore resipisceret. Alia pæne innumera incommoda ex hujusmodi Syncrétismo consequerentur; eaque adeo mentem perculere semper vel ipsorum Protestantium, ut quamquam nihil vehementius ab iis optaretur, quam componere sua diffidia, & aliquod inire inter se fœdus, quo fortius Ecclesiæ veræ obfisterent: Lutheri tamen sequaces induci numquam potuerint, ut a Calvinianis non semel oblatam pacem & concordiam, discordibus adhuc sententiis, amplecterentur.

Contra diversitas, & varietas in Disciplina interdum laudanda, interdum toleranda est. In Mysteriis peragendis, in externis operibus pietatis, quod uni Ecclesiæ, uni Regioni, ac Provinciæ, sint quidam ritus, alteri vero alii, dummodo sanctitas, & gravitas, & prudentia in utriusque partis Ritibus legatur, tantum abest ut deformitatem in Religione pariat, ut potius ejus pulchritudinem spectabiliorem efficiat. Neque diversis modis se coli a gente sua indignatur Deus, quando

interna Caritas ardens, & pura Fides, & Dogmatum concordia externi cultus honestati respondeat, atque is cultus Revelationi ac Traditioni minime repugnet. Hinc olim Orientis Ecclesiæ ab Occidentalibus, & Occidentales ipsæ inter se differabant, & etiamnum differunt in Ritibus, quibus conficitur incruentum Sacrificium, in ministrandis reliquis Sacramentis, in indicendis aut Jejunii temporibus, aut Pœnitentiæ gradibus, aut diebus Festis, atque in aliis sacrorum caeremoniis. Elegantissima est in hanc rem Augustini Epistola 86. num. 36. contra Urbicum quemdam, quem male habebat; quod Jejunium Sabbati Romæ observatum aliæ pleræque Ecclesiæ minime amplecterentur. Deinde quamquam aliqua Disciplina præcepta eximia quapiam ratione vel auctoritate olim niterentur, aut in Provincialibus, immo in ipsis Generalibus Conciliis firmata fuissent, omniumque Ecclesiarum, aut saltem plerarumque consensu recepta, attamen sæpe Caritatis & unitatis amore, tolerata est eorum Canonum inobservantia. Siquidem una ex præcipuis Catholicæ Ecclesiæ legibus ea est, ut quam maxime fieri potest, retineatur animorum pax, & Ecclesiarum concordia; licitumque esse, eandem procurare, aut retinere, quamdiu ab ipsa querenda nos non avertant, aut ad ipsam infringendam nos non impellant virulenti errores, Fidei Doctrinæ oppositi. Et sane omnis sege Disciplina Ecclesiasticæ supplex, si demas revelata, ac præscripta a Christo, e legibus & rebus constat ex sui natura haud quaquam necessariis. Prætera humanæ infirmitati sæpe indulgendum; non raro etiam suboriuntur rationes, quæ diversam Disciplinam poscunt, aut severitatem legum saltem filere, ut ita dicam, jubent; & quando nulla alia succurrat, certe necessitas averrendi, aut sanandi Schismatis, vitandique gravis alius in Ecclesia incommodi, opportuna & potentissima causa semper visa est Disciplina mitigandæ, aut etiam solvendæ. Quæ in re etsi crimine plerumque non careant, qui conculcatis legibus justissima de causa constitutis, eo Ecclesiam adigunt, ut de suo jure cedat; ipsa tamen Ecclesia cedens, non solum omni culpa semper careat, sed prudentiæ quoque laude pæssæ abundet.

Altero Ecclesiæ sæculo Asiæ minoris Episcopi suam de tempore celebrandi Paschatis disciplinam, uti a Johanne Apostolo acceptam, obfirmatis animis propugnabant. In diversa sententia erant reliqui Episcopi, & Romanus potissimum; suamque & isti tuebantur Disciplinam, Traditione ab Apostolorum Principibus deducta. Eam ob causam minime scindendam pacem Sanctus Irenæus, aliæque

que Ecclesiæ censuerunt, non repugnantibus ipsis demum summis Pontificibus, quamquam Victor severius aliquando agendum existimasset. Duos in una Sede Episcopos contra Disciplinæ leges interdum etiam Ecclesiæ permisit; & celebris est Catholicorum Præsulum Caritas in Africa, qui ut Donatistarum pertinaciam evincerent, ejusmodi conditionem obtulere, ratamque habuere. Idem pacis amor, aliæque rationes ad prudentiæ normam exactæ, in causâ fuere, cur Primum Constantinopolitani Episcopi post Romanum Ecclesiæ toleraret, & novi Episcopatus instituerentur, & ab una Ecclesiâ Episcopi ad alteram transferrentur, etiam si Disciplina secus exigeret. Ex iisdem fontibus ea ratio fuit, quare nonnullis Ecclesiis liberum fuerit, atque etiamnum sit, nolle interdum amplecti novos quosdam Canones ad Disciplinam pertinentes, licet in ipsis Conciliis Generalibus promulgatos. Dum in Dogmate consensus habeatur, concordia in reliquis rebus expetenda quidem, sed interdum non extorquenda. Idem videre est in nonnullis Disciplinæ decretis a Florentino Concilio, & postremo Lateranensi confectis, quibus Galli obsequium adhuc negant. Immo ipsamet Tridentina Synodus non ita omnibus probavit aliquot suas de Disciplina sanctiones, ut Ecclesiæ Gallica & Belgica ad eas recipiendas hucusque perductæ fuerint. Interim quæ in moribus, ritibus legibusque Disciplina varietas, atque etiam discordia, inter hæc Ecclesias versatur, concordiam non tollit aut minuit in præcipuo Fidei negotio. Nulla, inquam, est Ecclesiæ, cui cum Romano Pontifice & Ecclesiâ Catholica sit Sacramentorum communio, cui quoque non sit in Dogmate consensus. Atque hoc est, quod in citata Epistola 36. olim 86. ad Casulanum commendabat Augustinus. *Sit una fides, aiebat ille, universe, quæ ubique dilaturur, Ecclesiæ tamquam intus in membris, etiam si ipsa Fidei unitas quibusdam diversis observationibus celebretur, quibus nullo modo quod in Fide verum est impeditur.*

Ex his autem, quæ hæcenus disseruimus, habemus quid respondeamus declamatori cuidam Calviniano, irridenti Catholicorum ingenium, quod tot ærumnas olim ac mortes sub Imperatoribus Iconoclastis perpeti maluerint, quam abjurare sacrarum Imaginum cultum. Nempe is animadverterat, non diffiteri Catholicos, quin Imagines ex iis sint rebus, quæ in Ecclesiâ Dei cum indifferentes nuncupari, tum etiam removeri, salva Religione, possunt. Itaque rationem, aut saltem prudentiam desideravit ille in tanto Catholicorum numero, quibus pro Imagi-

num tutela perire contigit; nam & unionis amor, & obsequium Principibus debitum, a tot turbis concitandis, a tot tormentis devorandis abstinendum esse clamabant in re, quam repudiare nullum crimen Catholicis futurum fuisset, & omnem iram aut etiam crudelitatis causam ab Imperatoribus potuisset auferre. Sed qui ista objicit, cum Dogmate Disciplinam confundit. Licitum esse venerari Imagines sacras, simulque earum cultum, si ad normam Christianæ Doctrinæ exerceatur, ab Idolorum adoratione distare nimis: Dogma est, Ratione & Traditione confirmatum. Habere autem, aut non habere easdem Imagines, easque collocare in Templis, a Disciplina pendet. At Iconomachi non id solum contendebant, ut e Templis deturbarentur Imagines, earumque usus omnino aboleretur: quod tolerare profecto propter bonum pacis Disciplina poterat; sed in ipsum Dogma Iconoclastica rabies ferebatur. Imaginum usum, omnemque earum cultum supersticiosum, impium, Deoque invivum ducebant: quo ex errore subinde manavit illud in ipsas Imagines atque earum cultores furiosissimum bellum. Non igitur mentis inopes ea tempestate fuere Catholici, neque sine consilio & ratione profusus est sanguis. Nimirum pro Dogmate vita dabatur, ipsaque fortiter danda fuit, quando nulla alia suppetebat ratio, quæ se incolumes, & Doctrinam Christianæ Fidei sartam testam fervarent. Eadem causâ reliquos Martyres fecit, eadem rursus factura est, quoties in discrimen adducitur Dogmatum persuasio, quorum uni renuntiassent, totam Fidem prodidisse est. Suos etiam Martyres habere interdum Disciplinæ custodia potest, iisque Christi elogium conveniat: *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam*; sed hos iusta potius, quam necessaria causa, illos iusta æque & necessaria ad perferendam mortem impellit.

Diximus, Ecclesiam tolerare potuisse, ut Imaginum usus proscriberetur, si de sola Disciplina controversia fuisset. Idque accurate animadvertendum est, quo possimus, quum necessitas postulabit, & prudentia suadebit, animosius consulere dissidiis & scissuris Christianæ plebis. Tantopere enim amanda est pax & unitas inter membra Ecclesiæ, ut pro ea servanda, siue restituenda, fas sit ipsius Disciplinæ leges interdum abrumpere, & Rituum quorundam abrogationem concedere. Quamobrem si nostrorum temporum Novatores in Dogmata Catholica Ecclesiæ consentire tandem velint, & ad Matrem redire, extra cuius sinum spes omnis æternæ salutis sublata est: nihil fortasse obstabit quominus con-

cordia statuatur. Multam illi spondere sibi debent indulgentiam ab Ecclesia Catholica in iis, quæ ad Disciplinam pertinent. Dummodo, inquam, in Doctrina consentiatur, & retineantur instituta quædam Disciplinæ a Christo ipso manantia: in reliquis, Ecclesia veniam faciente, prout suæ prudentiæ & caritati opportunum & necessarium videbitur, tolerabitur Disciplinæ diversitas. *Regula quidem Fidei*, inquit Tertullianus in Lib. de velandis Virginibus, *una omnino est, sola immobilis, & irreformabilis, &c. Hac lege Fidei manente, cetera jam Disciplinæ, & conversationis admittunt novitatem correctionis, operante scilicet, & proficiente usque in finem gratia Dei.* Quam in rem vide & Epistolam I. Leonis IX. Romani Pontificis. Et certe simul ac in Catholicorum sententiam concessere Græci recentiores, redintegrata fuit in Florentino Concilio pristina Occidentalis & Orientalis Ecclesiæ unio, neque Græcis Sacerdotibus (ut alia omittam) negata est retinendæ uxoris facultas, neque interdixit iis populis communio Eucharistiæ sub utraque specie Quid etiam non egit Basileensis Synodus, ut Bohemici schismatis pertinaciam vinceret? Bohemi enixe poscebant divini Calicis usum. Luce digna fuit, & lucem per me aliquando videbunt*, quæ Aneas Silvius in Oratione publice habita disseruit, hoc argumentum pertractans. Et voti quidem compotes facti fuere Bohemi, quamquam ne sic quidem eorum vulneribus inducta cicatrix. Similia quoque præstiturum fuisse Tridentinum Concilium, jure conjicimus, sed ea conditione adhibita, quam Basileense proposuerat, ut nempe Sacerdotes ita communicantibus inculcarent: *Debere eos firmiter credere, quod non sub specie panis Caro tantum, nec sub specie vini Sanguis tantum, sed sub qualibet specie est integer Christus totus.* Quæ cautio adhibenda in aliis ejusmodi casibus.

Mirum etiam in modum nosse conducit, quid inter Dogma Disciplinamque intersit, ne fratres gravioribus interdum notis aut

pœnis oneremus, quam æquitas & disciplina ipsa ferat. Hæresis culpa in eos rite cadit, qui pertinaciter negant affirmantve Dogma aliquod contra sibi notam Ecclesiæ Catholicæ mentem. Disciplinæ vero leges violare, & sacros piosque Ritus ab Ecclesia receptos contemnere, gravesæpe flagitium, numquam tamen Hæreseos crimen proprie appelletur. Certe non video, quæ Hæreticus esse, dici ve possit, nisi qui divinæ Revelationi per Scripturas aut legitimam Traditionem propositæ adversetur intellectu animoque refractario. Verum pleraque inventa, leges, & ritus Disciplinæ Ecclesiasticæ nequaquam proficiunt a Revelatione divina. Fieri etiam potest, ut ipsamet Disciplinæ pars, quæ a Christo non solum descendit, sed & ab ipso præcipitur, & potissimum consistit in Sacramentorum institutione & usu, violetur, intacta nihilo secius Dogmatum fide, uti accidat, si quis ipsis Sacramentis abutatur, quæ tamen a Christo vere instituta & sancta credat. Quemadmodum enim a Christiana Fide non excidit alterum occidens, aut libidini, aut intemperantiæ serviens, quum & ipse intelligat, sibi non licere, quæ tamen perpetrare voluit: ita & peccare quispian potest in ipsamet instituta Christi, & nihilominus retinere Catholici Dogmatis fidem. Quod igitur e violata Ecclesiastica Disciplina consequi jure potest, illud est, ut interdum reus suspensionem quoque moveat Dogmatis violati, atque Hæreticæ opinionis; eique suspicioni tale quandoque pondus erit, ut ægre purgari possit. Nam qui sacras Imagines non insanus, neque ebrius, contumeliis & flagris afficiat; Eucharistiæ Sacramento in publicum prodeunti adorationis signa neget; numquam Sacrificio interfit, quum possit, aut numquam ad ipsum Sacramentum communicaturus accedat, atque alia hujusmodi faciat: in eam facile opinionem nos rapit, ut videatur alicui ex istis Dogmatibus, & auctoritati Ecclesiæ non adjungere fidem. Propterea ab Ordinariis, aut in locis, ubi viget Inquisitionis tribunal,

* Mihi pro certo persuadere, digitum intendere hæc Auctorem nostrum ad *Aneas Sylvii* Orationem *De Compactis Bohemorum*, ab eo coram *Callisto* Papa III. habitam, quam anno 1713. edidit Tom. III. *Anecd. Lat.* pag. 309. Licet enim Opus *De Ingeniorum Moderatione* anno insequenti 1714. Parisiis primum in lucem prodierit, adeoque forte quis objiciat, esse inverisimile, Cl. Muratorium anno 1714. se editurum promittere quæ jam anno antecedenti ediderat: qui sic tamen arguit, pensitet, quæso, ipsiusmet Auctoris verba, quibus Præfationem ad hoc Opus inchoat: *Ante aliquot annos*, inquit, *ad umbilicum mihi perductus est meus ista de Ingeniorum Moderatione Liber.* Quæ quum ita se habeant, ea igitur quæ hoc loci scribit Muratorius de *Aneas Sylvii* nonnullis Operibus edendis, scripsisse profecto ante annum 1713. quo laudatam Orationem publici juris fecit, dicendus est. Jamque ab anno 1698. illius editionem curandam in se receperat, ut videre est in Tomo II. *Anecd. Lat.* pag. 186. ubi alia plura ejusdem *Sylvii* se aliquando in lucem editurum spem fecerat. Ceterum miror *Joanni-Alberto Fabricio*, aliqui diligentissimo, *Sylvianæ* hujus Orationis mentionem prorsus excidisse in *Biblioth. med. inf. Lat.* Tom. I. pag. 71. quum tamen nonnulla ipsius Auctoris opuscula in *Anecd. Lat.* Tom. II. a Muratorio vel edita, vel memorata recensuerit, aliorumque iterum meminerit in laudatæ suæ Bibliothecæ Tom. V. pag. 881.

nal, a publicis fidei Quæstionibus dies non injuria dicitur ejusmodi hominibus, interrogandi causa, quæ de Fide sentiant; & ut Ecclesiæ, quæ merito magis virulentum vulnus suspicata est, satisfiat.

Posceret locus, ut insuper explicarem, quomodo & quales Disciplinæ leges Christianum populum ligent. Aliæ enim, sed perquam paucæ, quibuscumque Fidelibus legitime non impeditis, aliæ tantummodo amplexis ex arbitratu suo quoddam peculiare vitæ genus, aut opus aliquod suscepturis, sub poena peccati præcipiuntur. Aliæ vero solum commendantur aut singulis, aut certis quibusdam Christianis, neque imperantur, quippe quæ e consilio Majorum, non ex præcepto, descendunt. Per quasdam a vitiis & peccatis arcemur; per alias ad virtutem, & ad perfectius vitæ institutum, & pietatis exercitationem sollicitamur. Sunt & quæ a singulis Episcopis constitui possunt, aut proscribi, sive immutari. Rursus aliæ, quarum sanctio ad majores Ecclesias, aut ad Generalia Concilia, aut ad Romanam Sedem dumtaxat pertinent. Ad hæc differendum foret, qui & quando populorum & Episcoporum consensus exigatur, ut vim habeat, gentemque obliget lex aliqua ad Disciplinam spectans, ut ab uno Episcopo, aut a Concilio quopiam, aut a Romano Pontifice promulgata; & quando liceat, aut non liceat istum negare consensum. Ea enim, ut vidimus, semper Apostolicæ Sedi, Conciliisve ipsis Generalibus mens est, ut Schismata ac turbæ, quantum fieri potest, declinentur. Et nova Disciplinæ decreta obligare nequaquam solent Ecclesias, non sine ratione ab his recipiendis alienas, aut Provincias aliis legibus & moribus jam pridem additas, & novarum legum impatientes. Neque Regum, Principumque jura, Regnorumque consuetudines, modo Legi divinæ, & Religionis minime contrariæ sint, abrogare velle Episcopi censendi sunt. Atque heic præsertim habenda ratio illius partis Disciplinæ, quæ homines removeret a vitiis, scandala avertit, aliaque opera in animorum ac Religionis perniciem tendentia verat. Hujusmodi statuta vel a nolentibus Ecclesiis & populis obsequium exigunt, quando ab idoneis Auctoribus, Principibusque Ecclesiæ indicuntur; si quidem nulla plerumque legitima causa adferri potest, quare ab omnibus amplectenda non sint. Illa autem pars Disciplinæ, quæ servatur in politicis legibus & prospicit rerum temporalium regimini ac distributioni, sæpe ut valeat, consensu indiget Principum, Populorum, aliorumque Episcoporum. Sed si complecti singula atque enu-

ciare institum, longius quam velim excurrat oratio. Quare juvabit ultimo loco ea dumtaxat referre, quæ Phereponus non tam contra Augustinum, quam contra Catholicam Ecclesiam in hujusmodi argumento habet, communia tamen & reliquis nostrorum temporum Novatoribus.

Dixerat Augustinus in Ep. 36. olim 86. ad Casulanum, de Jejunio Sabbati agens: *In his rebus, de quibus nihil certi statuit Scriptura divina, mos populi Dei, vel instituta majorum pro lege tenenda sunt.* Et hæc sane Patrum & Catholicorum omnium sententia fuit a verustissimis temporibus ad nostram usque ætatem. Sed Phereponus ira commentatur: *Recte: si modo Leges illæ non imponantur, quasi necessarie ad salutem; quod si fiat, merito oppugnantur, quia solius est Christi jus claudendi cæli, ita ut nemo aperiat; & aperiendi, ita ut nemo claudat. Cujus legibus si aliæ quasi necessarie addantur, tum novum Evangelium constatur, quod ab omnibus discipulis suis rejici & Christus & Apostoli voluerunt.* Laudantur heic a Pherepono, ut statim patet, verba Apocal. Cap. III. 7. *Hæc dicit sanctus & verus, qui habet clavem David, qui aperit, & nemo claudit; claudit, & nemo aperit.* Alludere etiam potest ad Isaïæ XXII. & ad Job. XII. Quæ quidem Scripturæ verba nihil ob stare auctoritati Catholicæ Ecclesiæ, intellexisset ipse Phereponus, si ea recte exposuisset, & cum aliis contulisset Scripturæ sacræ documentis. Certe apud nos nihil magis ratum est, atque testatum, quam solius Christi merito cælum electis patere, eisque claudi, qui meritum Christi sua culpa nequaquam pariticipes fiunt. Non enim, ut ait Petrus Act. IV. 12. *est in alio aliquo salus; nec enim aliud nomen est sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri.* Et ipsi Christo data est omnis potestas in Cælo & in Terra, ita ut nemo prædestinetur in adoptionem filiorum Dei, nisi per Jesum Christum (quemadmodum testatur idem Apostolus), & nemo nisi per ejus gratiam salvus fiat. Quod si de potestate legum inter homines ferendarum agitur, quibus qui obtemperet, æterno Regno sit dignus; qui secus, inde excludatur: ne unus quidem inficiatur, quin absoluta quoque potestas constituendi, quidquid sibi libuerit, & summa in Ecclesiam, Cælorumque Regnum, auctoritas mediatori Dei & hominum Christo collata fuerit, Capiti æterno Ecclesiæ, & Legislatori supremo.

Verum non ita in se Christus conclusit auctoritatem hujusmodi atque potestatem, ut nulli alii communicaverit, ut integram solus (quæ sententia Phereponi est) sibi-

met

met ipsi reservavit. Petro, & Ecclesiæ, & Apostolis ceteris, eorumque successoribus Episcopis, suæ potestatis atque auctoritatis partem Christus commisit: quod qui ignorat, aut Christianus non est, aut numquam legit divinæ Scripturæ Libros. *Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum & in cælis; & quodcumque solveris super terram, erit solutum & in cælis*: ita Christus ad Petrum aiebat, Matth. XVI. 19. Et ne quis umquam ea ratione leges & imperium Petri effugeret, quod soli Christo sint Cæli claves, ipse divinus Præceptor prius dixerat: *Et tibi dabo claves Regni Cælorum*. Ampla quoque auctoritas Apostolis reliquis confertur, Matth. XVIII. 18. ut alia loca prætermittam. Quibus ex rebus videat Phereponus, quam idoneo argumento contra Leges Catholicæ Ecclesiæ ab Augustino laudatas ipse pugnet. Et sane concideret tota Disciplinæ ratio, totumque Regimen Ecclesiasticum, si quibuscumque Ecclesiæ præceptis negare obedientiam liceret, iisque tantummodo parendum foret, quæ a Christi unius ore descendisse constaret. Deinde si non est in Ecclesiæ, sacrorumque Pastorum manu claudere Cælum, cur Apostolus ad Hebr. XIII. tantopere commendat, ut obediamus Præpositis nostris, & subiaceamus illis, *ipsi enim per-vigilant tamquam pro animabus nostris rationem reddituri*? Ergo in divinam indignationem incurrant necesse est, qui Ecclesiasticis Legibus obedire detrectant, sibi quæ cæli fores occludunt, quippe Christo ipsi adversantes, dum Ministris ab ipso constitutis, & imperandi potestate ab ipso donatis nequam obtemperant.

Neque vero injustitiam in legibus a tota Ecclesia probatis excogitare possumus, quum nihil Legi divinæ ac naturali repugnans facere ab Episcopis jubeamur. Numquid enim Ecclesia & Episcopi, Phariseorum more, *allegant onera gravia & importabilia, & imponunt in humeros hominum, digito autem suo nolunt ea movere*? Et hoc quidem falsissimum est; Ecclesiastica quippe præcepta, omnibus imposita (qualia fere sunt, quæ respiciunt Jejuniorum, Festorum, & confitendi peccata, & Eucharistiæ suscipiendæ tempus) pauca numero sunt, & pondere levia; & quum justæ subsunt causæ, ad opus non obligant. Cetera vero præcepta quibusdam tantummodo operibus, & vitæ institutis illigata sunt, a quibus quum abstinere nobis liceat, ab eorum etiam oneribus cavere liberum cuicumque est. Igitur hæc pauca etiam & levia præcepta omnibus imposita, ea solum ratione suspicari possumus injusta, quia naturalem hominum libertatem in agenda

imminuunt, & jure æternæ gloriæ inobedientes privant. Verum inepte hoc dicatur, simul ac pateat, hac libertate naturali spoliari nos justissime potuisse ac posse a Christo, & ab iis, qui auctoritatem potestatemque sibi a Christo creditam exercent; si tamen spoliari libertate ille dici potest, qui libertate ipsa jubetur uti ad fugiendam gehennam, & ad comparandam sibi per opera salutaria æternam in Cælis vitam. Non enim ita liberi sumus, ut definamus esse servi justitiæ, (quemadmodum ait Apostolus, ad Rom. vi.) & subiecti Legibus, ac Pastoribus nostris. Neque porro jus ullum ad gloriam esse potest homini, qui obsequi negget Christi Ministris, non injusta, non gravia, ejusdem nomine ac auctoritate præcipientibus, prout poscit necessitas ac utilitas gregis, cum ut mala opera avertantur, tum ut bona peragantur.

Possunt, fateor, iniquæ leges & ab ipsis prodire Pastoribus. Suos quippe habet limites eorum Auctoritas; neque importabilia onera sunt imponenda, neque sine utilitate, aut necessitate gregis, aut sine Traditionis & Majorum exemplo, aut interdum sine aliarum Ecclesiarum consensu, novæ Disciplinæ leges omnibus indicendæ sunt, neque gravis peccati pœna non observantibus injungenda. At dubitare de justitia Legum Ecclesiasticarum tum certe nullo pacto sinimur, quum per ipsas aliquid facere aut non facere peculiariter jubemur, quod generalibus legibus a Deo constitutis prius præscriptum fuit. In suis nempe edictis nihil aliud Ecclesia tunc præstat, quam certum constituere tempus, quo faciendæ sint quæ generali edicto aut Deus, aut recta Ratio antea faciendæ constituerant. Jejunia, Pœnitentiam, dies festos, aliaque ejusmodi in utroque Testamento, Eucharistiæ perceptionem, aliaque in novo commendari & præcipi legimus. Hinc Apostoli, & Ecclesia tempus decrevere, quo peragenda hæc forent, institutis sacris Deo diebus, indicta Quadragesima, aliisque jejuniorum temporibus, & compulsis per edicta sua segnis & oblitis sui hominibus ad Eucharistiæ percipiendam, & ad purgandos animos per Confessionem criminum. Hunc autem usum Ecclesiasticæ auctoritatis, atque hæc omnia per ipsam Ecclesiam constituta consensus universæ Antiquitatis, ac Traditio legitima, divinæ mentis Interpres, & omnium Patrum chorus, & Ecclesiæ omnes concordii studio probant, atque amplectuntur. Quid est ergo, quod nostris temporibus nonnulli declamare audeant in quadam Ecclesiastica Disciplinæ præcepta? Quasi Christus conceptis verbis edixisset, ne Pastoribus a

se

se datis pareremus, nisi quum ea mere præcipiunt, quæ in Evangelio expressa jam habentur, & quasi ejus lex foret, Ecclesiæ legibus, vel quum utilia aut necessaria ad animarum salutem præcipiuntur, non esse imporem gerendum; & quasi Apostoli, & Apostolorum auditores, & proximi successores, nihil faciendum aut non faciendum scripsissent, & porro nihil ipsi faciendum decrevisset, nisi quod aperte ac nominatim a Christo constitutum antea fuerit. Qui tam temere de jure & regimine Ecclesiæ judicant, necesse est, ut tria etiam priora Ecclesiæ sæcula Evangelio Antichristiano usa fuisse, & a Fide vera defecisse pronuntient, quum leges fere omnes, quas adhuc obser-

vandas sub pœna peccati contendimus, aliasque etiam modo obsoletas, tunc in usu fuisse, & magna cum religione observatas legamus. Quod si Phereponus moderationem tantum exposcit in hujusmodi legibus indicendis, Catholicos quoque (quod supra innuebam) concordēs habebit; quippe, ut cum Thoma Aquinate loquar, 1. 2. Qu. 107. Art. 4. in hisce legibus etiam Augustinus Epist. 119. cap. 19. ait esse Moderationem attendendam, ne conversatio Fidelium onerosa reddatur; dicit enim ad inquisitiones Januarii de quibusdam: Religionem nostram &c. servilibus premunt oneribus adeo, ut tolerabilior sit conditio Judeorum, qui legalibus sarcinis, non humanis præsumptionibus, subjiciuntur.

C A P U T XVI.

De Historia Religionis agitur. Ejus duplex genus, Historia Divina, & Historia Ecclesiastica. Illa divinam Fidem a Christianis exigit. Quid juris illic sit hominum Ingenio. Ecclesiasticæ Historiæ documentis non debetur supranaturalis Fides. Rationes istius sententiæ. Ecclesia non immunis a periculo errandi in judicandis Personis, Auctoribus Librorum decernendis, in Sanctorum gestis narrandis, & in aliis id genus factis.

A Dogmate ac Disciplina, quorum jura quanta potui brevitate expedivi, ad res Historicæ me conféro. Non modicam partem ex his Religio ipsa sibi adoptat; nam neque ipsa Dogmata, ipsamque Disciplinam, ut ita loquar, aliunde scimus, quam ex Historia, quæ scilicet nobis narrat, quæcumque Deus revelavit, quæve Sacramenta atque Mysteria Christus instituit. Tum ipsa complectitur res gestas & Vitam Christi, ejusque Discipulorum acta, ingentemque illam rerum hominumque seriem, quibus a sui exordio ad nostram usque ætatem cum Judaica, tum Christiana Ecclesia abundarunt, quantum pertinet ad Religionem veram. De ceteris enim rebus gestis profanam Historiam constantibus nullus nunc nobis est sermo. Quid autem juris heic habeant Ingenia nostra, investigandum est.

Duplicem in classem Historia Religionis dividitur. Exhibet prima classis, quæcumque Christus per se, vel Spiritus sanctus per ora Prophetarum & Apostolorum narrare, aut scribenda mandare, facta ab ipso Deo, & a Filio ejus unigenito, & ab hujus Discipulis, & a populo, veraci Religioni addito. Atque ista appellari potest, Historia Divina, aut Historia Revelationis divinæ. Altera classis versatur in referendis iis, quæ post Chri-

stum & Apostolos in Ecclesia contigere ad nostram usque ætatem, Concilia, Hæreses, Patrum scripta, Episcoporum edicta, sanctorum Hominum gesta, atque innumera alia, Religionis faciem, usum, abusum, eventus, & regimen exprimentia, non tamen a Deo revelata, neque Spiritus sancti jussu & assensu litteris aut memoriæ consignata. Historiam Ecclesiasticam peculiari appellatione istam nuncupare liceat.

Ad Historiam divinam quod attinet, diu fatigandum non est, ut intelligant ingenia nostra, quomodo erga ipsam gerere sese debeant. Ejusmodi facta parem cum Dogmatibus fidem & venerationem a nobis exigunt, quum non illa minus quam ista ad mortaliū genus erudiendum nuntiata fuerint a Deo, sive a Scriptoribus divinitus inspiratis, & ex Dei munere falli nesciis. Heic autem locum habet, non secus ac in Dogmatibus, Tractatio Ecclesiastica, quæ si legitime deducta sit ab antiquitate, ab universitate, & consensu Majorum, hoc est, si a Christi & Apostolorum ore emanasse cognoscatur, hisce factis eandem fidem conciliat, quam Apostolorum scripta conciliarunt. Unde enim, nisi ex Traditione, perspectum habemus, tot divinarum, Scripturarum Libros esse Spiritu sancto jubente conscriptos, & germa-

nos

nos esse Prophetarum atque Apostolorum factus? Deinde nihil manifestius est, quam Apostolos multa de se & de Christo in suis scriptis prætermisisse, quæ tamen suis auditoribus voce identidem significare potuerunt. Quæ ergo de iis rebus Apostoli, aut Auctores ab Apostolis probati, tradiderunt, divina auctoritate niti certum est, quum, ut illa docerent, Spiritum sanctum ipsis adfuturum, Christus ipse promiserit, & verbis divinis non minor vis insit, non minor veneratio debeat scriptis, quam ore tantummodo traditis. Collocandi sunt in eodem gradu Judæorum Libri, quorum auctoritatem Christus & Apostoli confirmarunt.

Subsidat igitur necesse est Ingeniorum nostrorum ambitio, ubi sese nobis offerunt ejusmodi facta. De illis suspicari quidquam falsi ipsum Deum mendacii accusare fuerit. Attamen & heic est aliquid juris Ingeniis nostris. Duo nimirum, aut cum laude, aut sine culpa, heic in questionem vocari interdum possunt. Primum est, utrum quædam in Scripturis sacris enarrentur, tamquam vere contigerint, an tamquam Parabolæ, atque Allegoriæ. Is enim etiam mos fuit sacris Auditoribus, atque ipsi hominum Magistro Jesu, ut aliquam veritatem sive Historicam, sive Moralem, sub allegorico velo, & sub Parabolis, poeticisque figuris ingeniosa gravitate referrent, quo illa documenta & dulcius haurirentur, & firmitus ab auditoribus retinerentur. Qua in re sese consuetudini & ingenio Orientalium Populorum accommodarunt, quibus majori, quam apud alios populos, in pretio fuere, immo sunt adhuc, talia eruditionis condimenta. Ita dubitare quis potest absque Dei revelantis injuria, (* vixerintne reipsa Lazarus mendicus,) & Filius prodigus in divinis libris memorati; an potius eorum vita & acta sint Parabolis sacris tantummodo accensenda. (Nam * quod est ad Job, certa fide tenendum est, ipsum verum, non imaginarium hominem fuisse.)

Alterum est, licere inquirere modum, quo aliqua in utroque Testamento acciderint, & facta fuerint; quod salva Historiæ fide præstari potest. Atque hinc magna questionum seges Interpretibus sacris enata,

dum quisque modum istum congruentiorem menti divinæ Scripturæ excogitat. Sed utrobique cavendum, ne longius quam par est, excurrat ingeniorum libido. Traditio consulenda est, & sanctorum Patrum terenda vestigia, & communis Ecclesiæ expositio ante oculos perpetuo habenda, sicuti sapientissime statutum est in Tridentina Synodo, & Majores nostri ab ipsis Ecclesiæ primordiis commendavere. Ea de causa male accepti sunt, non quicumque novas in expositione divinarum Litterarum opiniones adferunt, aut litteralem sensum Allegorico præferunt, sed qui jam receptas in Ecclesia Dei interpretationes tamquam certas & unice veras, contrariis & enormibus sententiis propositis improbare. An ab hujusmodi semita aberrarint, qui *** Tobie gesta in Dramata, ac in Allegorias amandarunt, quæri posset. Certe non bene inter nostros audire quondam Thomas de Vio Cardinalis Cajetanus, vir nihilominus æterna laude dignus, & alii quidam, quod nimia libertate in Genesi explicanda usi sunt, & a veteribus paulo nimium discessere. In his omnibus non scientia tantum, & eruditione, & ingenio opus est, sed etiam prudentia. Prudentiæ autem leges vix longo sermone expediti queunt, aut saltem heic non debent, quum ad alia sit festinandum.

Historia Ecclesiastica, quæ alteram classem rerum ac factorum complectitur, quorum memoriam ab Apostolorum voce aut scriptis non accepimus, alio fidere, aliis legibus regitur. Et ne diu evagemur, illud continue statuendum est: Nullum esse Factum, quod verum certumque divina & supernaturali, ut ajunt, Fide credendum sit, nisi quod a Christo revelatum fuerit, & Spiritu sancto jubente a Prophetis & Apostolis conscriptum, aut viva voce traditum posteris, & non fallaci sed Ecclesiæ veræ testimonio uti tale nobis propositum. Hujusmodi sententiæ veritatem partim ex iis, quæ hæcenus dicta sunt, partim ex aliis argumentis apertissime elicimus.

Sicuti sanctus Thomas, & reliqua Theologorum cohors affirmat, Articuli Fidei temporis successione, quod est ad substantiam, crescere non possunt, sed solum quod est

ad

* In prioribus editionibus: *Vixerintne reipsa Job, Lazarus, &c.* at in postrema *Job* nomen Auctoris expunxit. Et recte quidem: nam certa fide tenendum est, ut statim subdet, *Job verum, non imaginarium, hominem fuisse.* Quod utique divinum testatur eloquium; tum *Ezech. XIV. 14. Et si fuerint tres viri in medio ejus, (terre) Noe, Daniel, & Job &c.* tum *Tob. II. 12. 15. Hanc autem tentationem ideo permisit Dominus evenire illi, ut posteris daretur exemplum patientiæ ejus, sicut & Sancti Job &c.* Nam sicut beato *Job* insultabant reges &c. tum denique *Jacobi V. 11. Sufferentiam Job audistis &c.*

* Addita hæc verba in postrema editione. Rationem habes in Nota modo allata.

*** Et heic iterum ab Auctore vox *Job* deleta; hunc namque locum priores editiones ita afferebant: qui *Job & Tobie gesta &c.*

ad explicationem. Nimirum quod olim Deus per Filium suum, Prophetas, & Apostolos revelavit, id unam Christianam Fidem constituit. Nihil addi, nihil inde detrahi potest. Explicare dumtaxat sine erroris periculo, quæ Deus revelavit, Ecclesiæ licet, immo ad eam pertinet: quæ certe explicatio non nova Dogmata invehit, sed vetera majori luce donat; aut a perversis & novitiis interpretationibus vindicat. Lectores diu detineam, si quæ Apostolorum & Patrum loca certissime huic sententiæ fundamentum præbuerunt, recensere velim. Illud tantum dicam, communi omnium consensu tradi: Doctrinam Christi omnino perfectam, nulliusque additamenti, aut imminutionis indigam; & nefas esse, quidquam pro Fidei Dogmate habere, quod non ab ipso Deo sive per sacras Scripturas, sive per Traditionem, quasi per manus ad nos usque transierit. Novas Revelationes expectandas aut suscipiendas non esse: & quamvis vel ab Apostolo, vel etiam Angelo quidquam novi, veluti revelatum nuper, & veluti Christianorum Dogma Fidei supranaturali credendum, proponatur: sine hæitatione illud repudiandum esse. Novitatem inter signa erroris habendam, & ideo Hæreticos damnandos, quod nova Dogmata, novas Revelationes in antiquam Christi doctrinam intrudere velint. Quocirca qui sibi facultatem arrogant proponendi nova de Fide Christi Dogmata, exiguntque a Fidelibus illum assensum, qui certis Dei Revelationibus unice debetur: id sibi licere putant, quod Romani Pontifices, Concilia Generalia, & Apostoli ipsi nequaquam licere conceptis verbis fatentur. In hanc rem legendi præ cæteris Tertullianus & Vincentius Lirinensis, & Coelestini ac Leonis Romanorum Pontificum Epistolæ, ut alios Pontifices Maximos, Concilia, ac Patres omittam.

Quæ quum ita sint, quis non intelligat, nulla haberi posse Facta, præterquam enarrata in sacris Scripturis, aut per legitimam Traditionem vulgata, quibus adhibenda sit supranaturalis Fides? Si, inquam, ista facta ad Christi Revelationem, aut ad Apostolorum Traditionem per germana antiquitatis monumenta referri nequeant, & post ævum Apostolorum contigerint: certà quidem esse hominibus, & fide dignissima possunt, at nequaquam efflagitare a Christiano Populo divinam Fidem. Nam quei dicatur Christus ea revelasse, Apostolice tradidisse, quæ nondum acciderant, & occulta penitus Ecclesiæ fuere ad eum usque diem, quo in rerum universitatem emerfere? Prædicendo tantum poterat hujusmodi facta Christus revelare Apostolis.

Sed ubinam istarum prædictionum vel unum vestigium in sacris Libris, in Traditione legitima?

Ab hisce propterea Factis non revelatis Dogmata Fidei revelata longe differunt. Scilicet Dogmata ex natura sua jam revelata a Deo fuerant, & jam dudum aut expressa, aut non admodum obscure significata Ecclesiæ. Fortasse a multis ignorabatur, aut minime animadvertebatur, aut nequaquam credebatur ejusmodi Revelatio; at Revelatio, nihilominus firma per se constabat, tametsi varie de ipsa homines nonnulli sentirent. Quando ergo Ecclesiæ placuit de illa Revelatione certos facere Fideles, nihil illa novi, quo ad Doctrinam ipsam, proposuit, sed dumtaxat quo ad homines quosdam ea de re antea aut incertos, aut ignaros. Ita Spiritum sanctum a Patre Filioque procedere, Animas Sanctorum, statim ut e corpore exierint, Dei visione donari; omniumque animas, non ex traduce esse, sed singulas in singulis corporibus creari, olim Deus revelavit. Diu a nonnullis de istorum Revelatione dubitatum ac disputatum est, & licuit disputare, quum nondum Ecclesiæ Veritatis custos ac interpres quæstionem omnem sua sententia sustulisset. Ecclesiæ autem sententia id tantummodo statuit, quod certissime a divino Spiritu Prophetis & Apostolis revelatum jampridem fuisse sibi constabat, tum divinis Scripturis, tum Traditione consultata. Verum eo pertinere nemo dicat Facta, de quibus cum certum est, nihil ab Apostolis scripto aut viva voce traditum, tum certissimum est, ipsa post Christum & Apostolos accidisse. Aut novam heic excogitare, aut falsam obtrudere Revelationem Dei, necessum esset: quod & a Religionis veræ, & ab Ecclesiæ veracis natura atque instituto nimis abhorret. Non igitur ista tamquam antiquitus a Deo revelata, Ecclesiæ definire potest, non igitur supranaturali Fidei credenda sunt certa.

Alterum argumentum nobis experientia suppeditabit. Omni periculo errandi Ecclesiæ caret, & numquam re ipsa erravit, quum de Dogmatis aut Factis definiendis agitur, quæ sibi divinitus revelata innotuere. In iis autem Factis, quæ Apostolorum ætatem subsequuta sunt, aut per Traditionem a Christo atque Apostolis nuntiata fuisse non constat, Ecclesiæ, & summi Pontifices falli possunt, & re ipsa quandoque errarunt. Consequens ergo est, Ecclesiæ & Successoribus Petri, non eam quoque a Christo adjunctam fuisse prærogativam, ut ejusmodi Facta decernere possent, non secus ac Fidei Dogmata, certissimo calculo. Quocirca so-

K len-

Jennis Apostolicae Sedis regula est, Patrum ac Theologorum consensu firmata, omnia, quae in Conciliis etiam Generalibus geruntur, exceptis Fidei causis, retractari posse. Et huc referenda sunt sancti Augustini verba Lib. 2. cap. 3. de Bapt. contra Donatistas a nobis superius expensa, quibus innuitur, ipsa Generalium Synodorum decreta saepe a sequentibus emendari, dum aut experientia, aut novis documentis aliquid innotescit, quod antea latuerat. Deinde licet hujus generis sententiae ac judicia mutationi obnoxia sint, atque emendationi: id tamen vitio, aut dedecori verti non posse Ecclesiae, sive Religioni, quum ea tantum firma ac immobilia fore Christus pollicitus fuerit, quae ad Doctrinam, & ad Facta a se, vel suo jussu, revelata spectant. Stetit hucusque in Ecclesia, & numquam vacillabit hujusmodi Doctrina, & Factorum revelatio. Si in aliis a veritate declinabitur, eris hoc hominum infirmitati tribuendum, non Christo, qui sua promissa aeternum & fideliter implet.

Age ergo, nonnulla in hanc rem proferamus exempla, quum & plura, & illustra, & obvia sint passim. Primo in judicandis personis ita se Apostolica Sedes, & Concilia, & Catholici semper gessere, ut judicia sua non arbitrentur, aut esse vellent paria auctoritati, atque immobilitati divini Verbi. Nam & ea ad incudem rursus revocari, atque emendari siverunt, & melioribus documentis allatis in diversas a prioribus abiere sententias. Paulus Samosatenus in primo Antiocheno Concilio absolutus, in altero damnatus est. Arius ipse & Ariani, post eorum damnationem a Nicæno Concilio promulgatam, innocentes quodammodo declarati sunt, & in communionem restituti, id tolerante Ecclesia. Innocentiam Athanasii, & Marcelli Ancyran, Julius Romanus Pontifex, & Sardicenses Concilium statuerant; eorum tamen causas iterum expendi, Patres, summique etiam Pontifices passi sunt. Marcellum reum esse atque haereticum illustres viri postea contenderunt, & in primis Basilius Magnus. Neque minus celebris fuit Cæciliani Carthaginensis Episcopi causa. Lis eidem contra accusatores Donatistas adjudicata fuerat in Romano Concilio, praesidente Melchiade. Obtinuerunt victæ partis querimoniae, & accusationes, ut in amplissimo Arelateni Concilio rursus audirentur, & quamquam pari successu pro Cæciliano pronuntiatum & ibi fuerit, adhuc tamen non recularunt Affricani Patres, ut eadem causa denuo Carthagine pertraheretur, damnaturi vel post mortem Cæci-

lianum, si crimina opposita vera deprehenderentur. Cur non memorem Zosimi Romani Pontificis acta, qui a Pelagio Hæresiarcha circumventus, in ipsius auxilium, & pro illius innocentia, ad Africanos Episcopos rescriptis? Theodoretum, Ibam, Theodorum Mopsuestenum, Gothescalchum, aliosque celebres viros in quibusdam Conciliis damnatos, in aliis absolutos legimus, ut jam patere possit, Concilia & Ecclesiam in hujusmodi Factis definiendis neque imperare velle, neque exigere posse certissimum a nobis Fidei divinæ assensum.

Secundo, immunia ab errore non sunt Concilia, licet Oecumenica, in Auctoribus Librorum dignoscendis, sive decernendis. Certe per multa saecula ne dubitatum quidem est, quin Dionysio Areopagita Apostolorum aequali tribuendi essent Libri, qui sub ejus nomine circumferuntur. Nostra tamen a patrum ætate usus Critices restauratus, si non omnibus Litterarum professoribus, saltem omnibus vicis emundæ naris persuasit, eos quidem Libros plurimi faciendos, sed tantam antiquitatem non redolere, quanta hucusque vulgo tributa ipsis fuit. Illustiores etiam majorique in pretio apud Latinos fuere plurimæ Clementis, aliorumque Romanorum Pontificum ad Siricium usque Epistolæ. Sed ita rudium sæculorum persuasio proxime præteritis temporibus profligata fuit, ut Isidorus Mercator, sive Peccator, nulli amplius imponat, & nemo sit cordatus, cui scripta illa supposititia non videantur. Idem dicendum de quamplurimis aliis Libris, aut suppositis, aut incaute tributis Ignatio, Athanasio, Augustino, Hieronymo, aliisque Patribus; & tamen hujusmodi Libros non Provincialia tantum, sed ipsa quoque Oecumenica Concilia, & Septimum præsertim habitum Nicææ, Pontifices Maximi, & innumeri Scriptores tamquam legitima eorum Patrum monumenta olim adhibuere.

Tertio, in Sanctorum hominum gestis, Reliquiis, atque Miraculis recensendis, sive proponendis, plus quam humanam fidem Catholica Ecclesia exposcere non potest. Quæ enim monstra, quæso, non irrepere in veterum Historias? Quæ conficta non fuere aut ab improbis, aut a piis impostoribus, ut sanctis Martyribus, Confessoribus, aliisque Religionis Christianæ illustribus Athletis major veneratio & fama apud posteros quæreretur? Inauditi etiam antea Cælites Ecclesiasticis Diptychis inscripti fuere. Simeonis Metaphrastis spissum opus legere juvat, fabulis uberrime refertum. Neque iis carent Gregorii Tusonensis, Gregorii Magni, Vincentii Bellocensis, Antonini, aliorumque Ha-

Hagiographorum volumina. Nam quo magis ignorantia & litterarum obliuio obtinere inter Christianos cœpit, aut eo securior facta est impostorum audacia, aut minus cauta aliorum credulitas. A quorum erroribus, quum satis sibi non caverint piissimi alioquin & celebres viri, factum est, ut in ipsa Tempia, in ipsas ad populum conciones, in precum Libros, in Romanorum Pontificum Epistolas, penetrarint nonnumquam hujusmodi commenta. Et quidem a doctis viris, & a Baronio præcipue, multum operæ collocatum est in purgandis Historiis, Martyrologiis, & Breviariis ab ista fœce. Sed quæ in immensum excreverat, nondum prorsus expugnari se passa est, & modo temeritas absit, modestusque Critices usus in consilium advocetur, nostris futurisque ingeniis erit heic in quo se utiliter adhuc exercent.

Denique in ceteris capitibus Historiæ Ecclesiasticæ a Spiritu Sancto non revelatæ, se ab erroris periculo divinitus immunem Ecclesia Catholica nondum censuit. Diutissime illa opinio inter Christianos invaluit, non sine divino prodigio a LXX. Interpretibus sacras Scripturas in Græcam Linguam fuisse conversas. Unus subinde Hieronymus omnium fere antiquorum Patrum hac de re sententiam ita infirmavit, ut ab illa jam plerique prorsus discesserint, aut saltem de hujusmodi facto dubitandum consentiant. Ad hæc celeberrima olim fuere, & absque hæsitazione ubique excipiebantur, quæ de S. Jacobi in Hispaniam adventu, de sancti Dionysii Areopagite Episcopatu in Galliis, de gestis Martialis Lemovicensis, aliorumque Aposto-

lorum & Martyrum, qui primi varias gentes Christi doctrina imbuerant, confidentissime narrabantur. Nemo dubitabat de splendidis tot Ecclesiarum, aut Religiosorum Ordinum originibus; de Lepra, Baptismo, & Donatione Constantini; de Icunculis beato Luca adscriptis; de tot sanctæ Ursulæ in martyrio sociabus; de Veronica; de Marcellini Romani Pontificis lapsu, & Sinuessano Concilio, aliisque id genus innumeris. At ista nunc falsi coarguuntur a doctissimis viris, aut saltem non ea esse exploratum est, quibus tam facile sit fides adjungenda, quum Historici præstantiores, & veneranda antiquitas, & temporum series iisdem sive aperte sive tacite adversentur.

Restat igitur, ut ex istis, tum rationibus, tum exemplis colligamus, immutabiles non esse, neque esse divina Fide certissimas de Factis non revelatis in Ecclesiastica Historia sententias. Neque hisce Factis eam, qua suapte natura carent, divinam auctoritatem, & inconcussam certitudinem communicare possunt vel Romani Antistites per sua diplomata, atque edicta, vel Synodi Oecumenicæ per sua decreta, vel quisquam alius, quamvis doctrina, veracitate, ac pietate conspicuus. Quocirca non Hæreticis illico accensendus, non infamia, non poenis iustissime ab Ecclesia in illos constitutis, qui Fidei Dogmata negant, aut a Fide vera deficiunt, quisquam erit multandus, quod hujusmodi narrationibus, eandem ipsam fidem præbere nescit, sive etiam recuset, quam præbet, & omnes novimus esse præbendam, narrationibus cælo auctore traditis.

CAPUT XVII.

Ut aliquod Factum Fide supranaturali credendum statuatur, quæ conditiones requirantur. Revelationes quarundam Sanctarum mulierum ad Fidem non spectant. Neque Canonizatio Sanctorum. Traditio necessaria, ut aliquod Factum tanquam pertinens ad Fidem decernatur. An Immaculatam Deiparæ Conceptionem statuere possit Ecclesia.

UT autem, quæ sint Ecclesiæ, quæ Ingeniorum jura, quum de Factis Historicis agitur, manifestius innotescat, dicendum nobis videtur, duas conditiones plane exigere ad certam eorum definitionem. Sine istis neque a nobis efflagitare Ecclesia poterit, neque nos adhibere supranaturalem Fidem debemus. Altera est, ut quæ definienda sunt ab Ecclesia, sive jam definita videntur, Christus revelare potuerit, sive, ut melius dicam, voluerit, aut ab Aposto-

lis, dum in vivis erant, tanquam a Christo & Spiritu Sancto accepta, potuerint tradi & nuntiari populis, ejusdem Spiritus sancti jussu. Altera est, ut liqueat, quæ ita a Christo revelari, & ab Apostolis tradi potuerit, re ipsa revelata, aut ab Apostolis tradita fuisse: quod liquere non potest, nisi eorum legitima Traditio habeatur in Ecclesia Dei. Utraque conditio necessaria est. Nam si aliquod Factum a Deo non revelatum adjungere liceat Fidei Dogmatibus, jam Christianæ Religio-

gionis doctrina novum quotidie incrementum acciperet, & novi in dies Fidei articuli creari possent, quod certe inter Catholicæ Ecclesiæ homines nemo licere arbitratur, & a veræ Ecclesiæ dogmate abhorreere omnes fatentur. Deinde, etiam si a Christo atque ab Apostolis revelari facta potuerint, non continuo revelata fuisse constat. Ac proinde si consideretur eorum Traditio in Patrum monumentis; si ipsa Traditio Antiquitatis suffragio non comprobetur, immo si improbetur; aut si tempus certum assignari possit, quo ejusmodi Facta antea inaudita cœpta sint venditari: quis ad auctores Apostolos talia referat? quis ipsis eandem ac Evangelii fidem habeat, habendamve putet? De Christi atque Apostolorum gestis præter ea, quæ in Canonicis Scripturis continentur, & ex antiquissima ac germana Traditione accepimus, quamplurima alia olim ferebantur. Evangelia quoque alia, & alii Apostolorum Actus emersere antiquitus. Quibus tamen, quippe constanti ac legitima Traditione carentibus, aut ademit, aut numquam addidit fidem Ecclesia vera.

Quæ quum ita sint: Primo, intelligimus, quascumque Revelationes de Salvatoris nostri, aut Deiparæ Virginis, aut Apostolorum gestis, aut etiam de quibusdam Dogmatis, accidisse legimus, postquam vivere desierunt Apostoli, numquam in censum divinæ doctrinæ referendas esse. Nonnullas quidem Revelationes, & Prophetias fidelibus interdum a Deo concedi potuisse post Apostolos, & adhuc posse, apud nos doctrina Fidei est, eoque referri possunt verba Joelis 2. 28. a sancto Petro laudata in Actis Apostolorum 2. 17. *Post hæc effundam spiritum meum super omnem carnem, & prophetabunt filii vestri, & filie vestre; senes vestri somnia somniabunt, & juvenes vestri visiones videbunt.* Multas etiam ex his Revelationibus, visionibus, ac prophetiis, exacto jam Apostolorum ævo, contigisse narrant sancti ac probatissimi Patres, easque experientia non inanes, non confictas subinde testata fuit. Verum eas ad Facta dumtaxat peculiararia, & ad singulorum fidelium utilitatem ac solatium, non autem ad generalem Ecclesiam, neque ad certam Dogmatum Fidem pertinere constat. Veræ esse possunt: certæ penitus, & Ecclesiæ Dei necessariæ esse non possunt. Idcirco, etsi Revelationes quarundam sanctorum mulierum, Brigittæ, Catharinæ Bononiensis, & Catharinæ Senensis, Angelæ Fulginatis, Hildegardis, Gertrudis, & aliarum, aut laudaverit, aut toleraverit Ecclesia: nemo tamen Theologiæ melioris conscius hucusque fuit, qui certitudinem Fi-

dei Catholicæ ipsis additam fuisse autumarit, immo non affirmavit, Concilia & Ecclesiam universam auctoritate carere similia decernendi tamquam indubitata & certissima Dogmata Christiano populo credenda. Neque alia de causa damnati olim Cataphryges, & Montanistæ, quam quod novas de tribus Quadragesimis celebrandis, de secundis Nuptiis abdicandis, de pace majorum criminum reis deneganda, aliisque de rebus Revelationes instar necessarij Dogmatis proponerent. Quare deinceps Cataphrygum nomine a sanctis Patribus ii notati fuere, qui novas, non de aliquo peculiari facto (hoc enim cælitus contingere posse, & quandoque contigisse, exploratum habemus) sed de aliquo Dogmate Revelationes inducerent. Quæ vero visiones ac revelationes de Christi ac Deiparæ gestis, dum in vivis essent, circumferuntur, ideo toleratæ, quod nihil sacris Scripturis ac Traditioni antiquissimæ contrarium per eas adferebatur. Ceterum ab iis in sacram doctrinam invehendis, atque adhibendis, perpetuo abstinere sapientissimi Pontifices, ac sancti Patres, atque Scriptores eximii, qui etiam Revelationes veras a falsis difficile distingui posse ajunt, & longe ab ea opinione fuerunt, ut id genus facta sine dubitatione accipienda crederent. Eam in rem omnium præcipue legendus magnus Universitatis Parisiensis Cancellarius Johannes Gerson.

Secundo, ad Ecclesiam, ad Generalia Concilia, ad Apostolicam Sedem pertinet, in Sanctorum Canonem referre homines consummatæ Sanctitatis gloria, dum viverent, illustres & post mortem miraculis claros. Disciplinæ leges eorum cultum ita indicare possunt, & ad universam Ecclesiam extendere, ut non solum pium ac laudabile sit, hujusmodi Sanctos invocare, & sibi adsciscere patronos apud Deum, sed etiam impietatem sapiat eorum cultum improbare, atque contemnere. Quare a suspitione Hæresis ille non absit, atque intolerandam, & pœnis dignam temeritatem ac impudentiam præ se ferat, qui rite Cælitum catalogo adscriptos explodat, & in iis, ut ajunt, canonizandis Ecclesiam reipsa, & Romanum Pontificem errasse dicat. Suspicionem Hæresis memoravi, non autem Hæresim formalem; quippe non video qui conciliari possit cum certissimis regulis hætenus traditis eorum sententia, qui firmissimo assensu, divinæ Fide credendum censent, Ecclesiam, aut Romanos Pontifices talia decernentes falli pumquam posse. Videant ipsi, an non inde sequatur, novas Revelationes, nova de Factis dogmata in Ecclesiam indu-

duci: quod abhorrere a Catholica doctrina & ipsi non negant. Nam quæ argumenta pro sua opinione producant, aut nihil, aut nimium in ista quaestione probare, facile cognitum est. Sunt verba Christi (ajunt nonnulli) apud sanctum Johannem XVI. *Quum venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem.* Verum non omnem procul dubio veritatem a divino Spiritu nobis revelandam, ex omnium interpretatione perspectum est; sed omnem tantummodo veritatem, quæ ad salutem hominum, & ad veræ Fidei atque Ecclesiæ Catholicæ integritatem conservationemque necessaria sit. Quomodo vero dicamus, necessarium hominibus, Fidei, & Ecclesiæ esse cultum novi alicujus Sancti, fidemque de illius beatitudine cælesti? Utile est, non necessarium, ista habere, ista scire. Innumerae aliae veritates sunt, quas novisse in utilitatem Christianorum cederet; & illas tamen certo decernere, numquam sibi tribuit, aut tribuere potest Ecclesia. Neque vero, etiam si in re tanti ponderis ab errandi periculo immunes non credantur Synodi universales, & Romani Pontifices, ejusmodi inde consequuntur incommoda, ut oporteat inauditam antiquitus opinionem amplecti.

Attamen inquit aliqui, ludibrio exponeretur Ecclesia sancta Dei, atque a Spiritibus tartareis irrideretur, si quos perpetuo in inferis cruciandos, tamquam Sanctos in terris colendos proponeret. Ad hæc absurdus error foret, eorum poscere patrocinium in cælis, qui Deum iratum experirentur in inferis. Quæ tamen omnia illud solum suadent, Romanos Pontifices, & Ecclesiam, nulli diligentia parcere debere, quo fiat, ut Beatorum albo tantummodo inscribantur homines absoluta pietate & sanctitate & miraculorum gratia vere conspicui, dimissis reliquis dubiæ sanctitatis. Ceterum si in his contingeret error, (quem certe, modo rite peracta sit Canonizatio, contigisse nemo unquam ostendet, & contingere posse difficillimum putamus) nihil proberi in Ecclesiam, aut in Romanum Pontificem recideret, quum sacrorum Pastorum cælestis prærogativa sita sit in immunitate non ab omnibus erroribus, sed ab erroribus in Doctrina Christi, & in Fideis per Apostolorum calamus aut vocem traditis. Ecclesiam in aliis falli posse jam vidimus sine dedecore suo, sine Fidei detrimento. Quis autem nescit, tot Sanctorum Reliquias publico donari cultu, & Romanorum Pontificum, aliorumque Episcoporum, & interdum etiam antiquitatis diuturnæ auctoritate probari: quas tamen qui certo Fidei divina assensu credendas esse affirmet germana eorumdem Sanctorum Lipsana, plane a veri-

tate absit. Præterea neque privata Ecclesiæ, neque Ecclesiæ universa in tot Sanctis recipiendis, quorum nomina nunc in Martyrologiis occurrunt, eam adhibere diligentiam, quæ nunc Romæ adhibetur, ut de eorum sanctitate constet. Et tamen hi palam coluntur, neque inde suspicamur grave malum in Ecclesiam effluere. Exempli causa licuit Ravennatibus, Mediolanensibus, Parisiensibus, Lugdunensibus suos colere aut Episcopos, aut Cives sanctos, quum tamen Ecclesiæ universa, aut Romanus Pontifex nondum de certa eorum beatitudine judicasset. Nunc etiam cuicumque licet numerum ingentem Sanctorum colere in Romano Martyrologio descriptorum, quamquam non præcesserit Canonizatio sollemnis. Sanctam quoque feminam Veronicam, Virginum Sanctæ Ursulæ Sociarum undecim millia, aliosque hujusmodi Sanctos Ecclesiæ olim toleravit, & adhuc tolerat, tametsi an umquam fuerint, nunc doctissimi viri non injuria dubitent, & de aliis nonnullis dubitare licitum putent. Similiter neque ad Fidem spectat, in singulis Hostiis, quas adorandas populo Sacerdotes exhibent, contineri vivum Christi Corpus, & Sanguinem. Errores igitur, & incommoda ex his potuerunt, & possunt adhuc accidere. At non ea sunt, ut eorum causa fœdari, aut deficere Religio vera, aut rugas inde contrahere possit. Isti sunt, ut Scholarum vocabulo utar, errores materiales, cavendi quantum fieri potest, sed nullum animabus periculum, nullam veræ Ecclesiæ infamiam creantes. Orationes autem nostræ, cultusque noster, vel quum rogamus, atque veneramur quempiam quem cælitum putamus, semper ad ipsum Deum feruntur, in quo rogando, atque colendo fieri non potest ut fides aberret. Quamobrem, si & in Sanctorum Canonizationem ejusmodi materiales errores illaberentur, nihil mirum foret. Sed tamen ritus iste ab Apostolica Sede eo nunc peragitur accurato diligentique studio, ut pie credendum sit, nullum ea in re erroris locum fuisse, aut deinceps futurum. Non necessario igitur, sed tamen *pie credendum est*, ut inquit sanctus Thomas, Quodlibet. Lib. 9. art. 16. *quod nec etiam in iis iudicium Ecclesiæ errare possit.* Hæc nobis æquissima, hæc pia videtur sententia, & in hac ipsemet Sixtus IV. fuisse videtur, dum catalogo Sanctorum adscripsit beatum Bonaventuram; inquit enim in Bulla: *Confidentes, quod in hac Canonizatione non permittat nos Deus errare.* Altera sententia quibus firmis rationibus, quibus Scripturæ & Patrum suffragiis fulciatur, nondum invenimus, & potissimum quod exstet in antiquo Ceremoniali Romano Lib. 1. Sect. 6. Cap. 2. formula Canonizationis, in

in qua protestabatur olim summus Pontifex, se per actum Canonizationis non intendere aliquid facere, quod sit contra fidem, aut Ecclesiam Catholicam, sive honorem Dei.

Tertio verum quidem est, certo & minime fallaci Ecclesiae decreto sanciri posse nonnulla, quae ante Apostolorum mortem evenere, quum ista revelari a Christo, aut Spiritus Sancti jussu ab Apostolis tradi potuerint. Sed tum sine errore id fieri continget, si de Factis agatur, quae ad Historiam Christi & Religionis intime spectent, & ad Ecclesiae aedificationem conducant. Non enim veri videtur simile, Christum ejusque Discipulos inutilia revelasse, seu tradidisse posteris, & Spiritum Sanctum suae Sponsae adfuturum, ne in hisce supervacaneis erret. Deinde necessum est, ut ejusmodi Factis constans, antiqua & legitima Traditio adstipuletur. Id quoque exigitur in Dogmatis faciendis, quamquam ista unum ex altero saepe necessario pendeant: quanto ergo magis id exigatur in Factis, quae contingere vel non contingere aequè potuerunt, & revera contigisse non aliunde haberi, quam ex Historia ac Traditione potest? Illa porro legitima factis, & germana antiquissima rei Traditio minime appellanda est, quum post saecula multa a Christo nato res quæpiam narrari coepit, tota antiquitate silente, Patribusque, & Historicis omnibus ante illud tempus nullam ejus rei mentionem, vel quum possent, ac deberent, facientibus. Augebit etiam falsi suspicionem, si primus ejus narrationis Auctor aut Græculus fuerit, aut alius quisquam rudium temporum Historicus, aut ineptus aliquis Scriptor, a quo hominum genere, utpote omni Critices præsidio saepe destituto, tam facile plerumque fabulae & nugae, quam ipsa vera adoptantur.

Quare, etiam si non pauca vulgo ferantur de Apostolorum peregrinationibus, & obitu, de parentibus Deiparae, de Marthae ac Mariae Magdalene post Salvatoris mortem gestis, de multis pertinentibus ad tres Magos ad adorandum Christum infantem olim profectos, & alia hujusmodi, quae Apostolorum Traditione contineri poterant: quandoquidem tamen antiqua & probata non adferuntur hujus Traditionis monumenta, immo in ipsorum narratione fabularum vestigia sublucent: idonea Ecclesiae fundamenta non suppetunt, ut ista sine erroris periculo vera statuere possint. Multa etiam sunt, quae definire non debeat. Aequè haec forte peti potest, an jus sit Ecclesiae decernendi tamquam Fidei Dogma, beatissimam Christi Matrem sine macula originali fuisse conceptam. Tale jus ipsi esse, absque hesitatione affirmandum est, si aut per legitimam argumentationem ea

Virginis prerogativa e divinis Scripturis deduci, aut ex probatissima, & constanti, & antiqua Traditione Patrum comprobari possit; neque enim quisquam in Theologia peritus firmissimum decretum inniti posse arbiaretur privatis quibusdam Revelationibus, aut apocryphis Patrum scriptis, aut iis tantummodo argumentis, quae a congruitate appellantur. Ita rectissime ab Ecclesia contra Helvidium & Jovinianum quarto vulgaris Aera saeculo constitutum est, pertinere ad Fidei Catholicae Dogmata perpetuam ejusdem Deiparae virginitatem, quam etiam divinae Scripturae aperte non affirmarent, vetustissima tamen totius Ecclesiae Traditio ab Apostolis usque derivata certam faciebat. Ubi ergo par Traditionis Apostolicae auctoritas adsit, & non potius stent contra plurimi Patrum: dubium nullum est, quin decreto divinitus certo stabiliri possit immaculata Virginis Conceptio, uti etiam quae nondum satis certa de ipsius morte sive Assumptione in caelum feruntur; quum utraque interim sit quidem pietatis, sed non necessitatis, credere vera.

Sed jam dicat aliquis; Si certa non sunt Ecclesiae de tot Factis judicia, & error intercedere potest: ergo liberum nobis erit iis, dum talia proponunt, vel addere, vel demere fidem, credere, & non credere, & omnia quae a Deo revelata fuisse non constat, in dubium revocare. Id si facere impune & jure possumus, quae Historiae Ecclesiasticae pars a temerariis ingeniis jam sibi non timeat? Immo quid non timeat ipsa Religio? Nam Facta quaedam ostendere est, quae quamquam a Deo revelata fuisse non appareat, attamen certa credenda sunt, atque creduntur, quorum unum praecipue est, *verum esse Petri Successorem Clementem XI.* qui tanta cum sui gloria, & Christiani gregis utilitate in Romana Cathedra nunc sedet. Id si negare fas est, qui etiam fas non erit negare, & tamquam dubia rejicere, quae ab ipso Pontifice in Fidei & morum doctrina sancuntur? Fac etiam, certo non constare, quanam Generalia Concilia legitima sint: eorum de Fide Constitutiones illico nutent oportebit, neque credenda erunt erroris prorsus expertes. Alia deinde incommoda consequuntur, quae totam Christianae Religionis certitudinem, & Ecclesiae regimen brevi susque deque vertant. Et haec quidem maximi momenti obstacula sunt, in quibus removens operæ pretium est diligenter ponere curam. Ita siquidem omnium sententiarum, sed earum in primis, quae ad Religionem spectant, temperanda est tractatio, ut extrema utrimque posita sedulo evitentur. Hanc autem gravissimam simul & difficillimam Quaestionem Capiti sequenti reservatam volumus.

CA-

CAPUT XVIII.

Immediate ne, an potius mediate ad Fidem referendum sit credere, hunc vel illum esse Romanum Pontificem. Etiam si ponas, hoc, & alia huiusmodi Facta non esse credenda Fide supranaturali, hæc tamen fides debetur decretis Conciliorum, & Apostolicæ Sedis in materia Fidei & morum ab Ecclesia receptis. Evidentia Naturalis & Moralis in his casibus sufficit, & nos credere, ac obtemperare cogit. Quam temerarium, & poena dignum revocare in dubium ejus effata.

A Non paucis annis recentiorum Theologorum ingenia exercet ea Quæstio, num ad Fidem spectet hæc propositio: *Hic aut ille est verus Romanus Pontifex.* De illa altum silentium apud Patres, & antiquiores Theologos. Sunt qui immediate, sunt etiam qui tantummodo mediate Fidei divinæ assensu credendam censeant. Neutram sententiam hucusque Ecclesia, aut Apostolica Sedes suo calculo firmavit. Quare fas erit nobis quæstionem adhuc incertam versare, quod tamen præstabimus ea animi reverentia, quæ tam arduis & delicatis rebus debetur, ita ut Apostolicæ Sedi non hæc tantum, sed omnia nostra humili obsequio subiciamus, nullam aliam tueri sententiam parati, quam quæ illi placuerit, & ideo ausi argumentum istud pertractare liberiori stilo, quod Roma nondum suam hæc aperuerit mentem; & alioquin eam Pontificibus maximis esse mentem iociamus, ut in omnibus Veritas vincat.

Dicimus igitur, multis recentiorum videri immediate pertinere ad Fidem effatum istud: *Hic aut ille homo* (verbi gratia Clemens XI.) *verus est Pontifex Romanus.* Eaque solet adferri potissima ratio: videlicet, enuntiationem particularem contineri in universali; & quum universalem Deus revelarit, particularem quoque a Deo revelatam fuisse. Ut enim omnes in Adam peccavisse Fides nos docet, atque in hoc effato revelatum quoque exempli causa fuit *Salomonem peccasse in Adam;* ita & in isto universali effato toti Ecclesiæ revelato, *Omnis homo rite electus ab Ecclesia in successorem Petri est verus Pontifex Romanus,* censendum est revelatum & illud particulare: *Hic aut ille est verus Pontifex Romanus.* Qua in re nemo non videt, quantæ curæ sit omnibus ut hinc nova aliqua Dei revelatio excludatur; bene siquidem perspecta quilibet Catholicorum habet intoleranda incommoda, quæ sequerentur, si quidquam ad vetus Doctrinæ depositum adjungi aliquando posse credatur, quod non revelavit Deus, antequam utriusque Fœderis Li-

bri concluderentur morte Apostolorum.

Huic tamen sententiæ, impedire quædam possunt, ne assentiamur. Nam primo constare evidentius deberet, ad Fidem spectare, hoc est a Deo revelatum fuisse, integrum universale effatum: *Omnis homo rite electus ab Ecclesia in Successorem Petri est verus Pontifex Romanus.* Quale certe hæc legitur, extra controversiam esse non potest. Ecquando enim aut in Scripturis sacris, aut per Traditionem revelatum est, ab Ecclesia eligi, aut eligendos esse Petri successores? Immo Electores, & plerosque istius electionis ritus, ipsi Romani Pontifices pro sua prudentia ac arbitrio, & pro temporum opportunitate statuerunt, suo jure, sua auctoritate usi. Hisce ritibus non servatis, & desideratis conditionibus quibusdam a jure positivo præscriptis, electio interdum inanis evadit.

Secundo, constare evidentius deberet, quomodo in illo universali effato, quod revelasse Deus dicitur: *Omnis homo rite electus in Petri successorem, est verus Pontifex Romanus,* possit quoque dici revelatum particulare illud, *Hic aut ille est verus Pontifex Romanus.* Nam quum ista conclusio deduci firmissime nequeat, nisi ex alio etiam effato, quo plenus conficiatur syllogismus, nempe si dicatur: *Sed hic aut ille rite fuit electus;* quam propositionem ad Fidem pertinere nemo dicit: quomodo quod inde consequitur, pertinebit ad Fidem? Certe revelatum non fuit, hunc aut illum fuisse prius Baptismo sacro regeneratum, sacrisque Ordinibus rite initiatum, & sine vi, sine pretio, sine iniqua electorum conspiratione electum.

Tertio, ostendendum foret apertius, quomodo nova aliqua Dogmatum revelatio non admittatur, si credenda est tamquam a Deo revelata ista propositio: *Hic aut ille est verus Pontifex.* Etenim duplex tantum Revelatio excogitari potest; altera, quæ respicit æternas veritates, & facta Dei & hominum jam consummata, priusquam Apostoli decederent; altera respiciens facta quædam in Ecclesia Dei

con-

consummanda, quæ sine dubio prædici a Spiritu Sancto potuere. Ad priorem Revelationis speciem nullatenus referatur illud effatum. Si ad alteram, oportet ut Spiritus Sanctus prædixerit, & revelaverit, hunc virum potius quam alterum a sacris Electoribus, rite, & sine errore, sine vitio aliquo esse eligendum; & tunc ex Revelatione constabit, hunc, & non alium virum, esse verum Pontificem Romanum. Quum autem constet, Spiritum Sanctum neque revelasse olim prophetice, neque nunc revelatione peculiari aperire, hunc potius, quam alium in successorem Petri fuisse electum, aut eligendum: idcirco neque immediate revelata videtur enuntiatio illa (*Hic homo est verus Pontifex Romanus*), neque ut certa per Fidei divinæ assensum immediate credenda. Ad hæc si ideo ad Fidem immediate spectat istud effatum, quia revelatum fuit in universali effato: in immensum abibit eorum numerus, quæ in posterum immediate pertinere ad Fidem credenda erunt. Cur enim non revelatum quoque dicendum erit, hunc illumve Sanctum virum Canonis Beatorum adscriptum, revera in cælis regnare? cur non & Archiepiscopum Parisiensem esse verum Episcopum? cur non & singulas Hostias populorum adorationi propositas continere verum Christi Corpus? cur non & huic vel illi Regi legitime lecto parendum a subiectis populis? Et innumera alia. Certe huiusmodi effata aliquo universali effato, quod Deus revelavit, & facto moraliter evidenti innituntur, sicuti nullo negotio quisque intelligat. Certe & ex his multa credenda sunt populis, ne debita officia negent, & ne graviter peccent. Attamen quis hæc & alia ejusmodi immediate per Fidem credenda pronuntiet, quamvis universali effato, quo innituntur, sit immediate supernaturalis assensus adjungendus? Hæc igitur quum necessario consequantur & pendeant a facto, cujus veritatem a calo nequaquam edocemur, ne ipsa quidem tam certa reputanda videntur, quam certa nobis futura sunt Evangelica Dogmata.

Præterea celebre est facinus Stephani VI. Romani Pontificis, qui Formosum legitimum Romanæ Ecclesiæ Præsulem, ab universa Ecclesia susceptum, (eius cadavere ignominia & flagris affecto) e catalogo Romanorum Antistitum expunxit; iterumque Ordinibus sacris, ut initiarentur ab eodem initiati, præcepit: eaque omnia solemnibus Romanæ Synodi votis firmavit. Nemo autem est, qui heic non legat, falsi arcessitam, & inanem pronuntiatam a Stephano propositionem illam: *Formosus est, aut fuit verus Romanus Pontifex*. Ergo Stephanus aut a Fide excidit,

& Hæresim e Cathedra proposuit: aut ad Fidem immediate illa enuntiatio non pertinebat. Primum nemo veritatis amans, & Pontificiæ dignitatis studiosus dixerit; etenim Stephanus nefario quidem & inaudito sacrilegio Petri Sedem deturpavit, sed in questione *Facti, non Juris, & malo exemplo, non falsa doctrina*, erravit, sicuti ait magnus Cardinalis Bellarminus. Restat igitur, ut a Fidei Dogmatis illud effatum excludatur, & excludendum quoque sit in posterum. Utcumque tamen capiatur Stephani exemplum, illud certum est, ab aliis Romanis Pontificibus, & ab ipsa Ecclesia, neminem hucusque tamquam Hæreticum fuisse damnatum hac una de causa, quod credere noller, aut negare auderet verum Romanum Pontificem hominem quempiam in Successorem Petri electum. Id cerne re est in tot Schismatum Historia, quibus afflicta fuit Ecclesia & Cathedra Romana. Quæ autem, quæso, esse causa potuit, cur nunquam ad Fidem pertinere huiusmodi crimen, sive errorem, nemo statuerit, & nemo Hæreticis idcirco hoc unum fuerit accensitus, quum tamen ea controversia tot motus animorum exciverit, & toties versata sit in ore & judiciis, tum universæ Ecclesiæ, tum Romanorum Pontificum; & qui negat aliquem rite electum in Successorem Petri, ipsum quoque neget esse verum Romanum Pontificem? Non alia utique videtur ratio fuisse, quam quod ista quæstio ad Factum pertinere crederetur, non autem ad Dogma, & immediate ad Fidem referri non posse.

Si dicas, ab hac censura ideo solum temperatum, quod rite electus nondum ab Ecclesia universa ut talis receptus fuisset: nobis persuadere non facile id possis, qui novimus tot aliis diris exceptos, tot poenis damnatos a Pontificibus Maximis Canonice electis, negantes impugnantem legitimam eorum electionem. Ut autem aliis & rationibus & exemplis hac in re parcam, sufficere videtur Pauli IV. Pontificis Maximi sententia. *Si ullo umquam tempore apparuerit, (edicit ille Bulla XIX. in Bullar. Rom. & hæc priora verba accurate notanda) aliquem ante ejus in Romanum Pontificem assumptionem a Fide Catholica deviasse, aut in aliquam Hæresim incidisse, &c. Promotio seu assumptio de eo etiam in concordia & de unanimi omnium Cardinalium assensu facta, nulla, irrita, & inanis existat, nec per ipsius Romani Pontificis inthronizationem, aut adorationem, seu ei præstitam ab omnibus obedientiam, & cujusvis temporis in præmissis cursum, convalescere possit*. Igitur fieri potest, ut quispiam non esse verus Pontifex aliquando appareat, licet Petri

Sc-

Sedem impleverit, sibi que omnes habuerit obediētes, dum olim Hæresi additus fuisse deprehendatur. Igitur supranaturalis Fidei assensus exigi non potest, quo aliquis credatur verus Romanus Pontifex, etiamsi ab Ecclesia universa receptus fuerit, quando Ecclesiam ipsam ab omni errore immunem in hoc negotio nequaquam arbitratur ipsemet Paulus IV. Atque in ista eadem sententia fuerē antiquiores Theologi, quamquam obiter in ea versati. Progrediamur.

Sed quæ certa per Fidem credenda erunt Rōmanorum Pontificum decreta ad Dogma pertinentia? quæ non liceat eorum sententias contemnere, eorum electionem pro lubito revocare in dubium? quæ evitari poterunt sexcenta alia incommoda, si certum aliquem hominem verum Petri Successorem credere numquam jubeamur? Et hæc quidem, fateor, in causa fuere, cur proxime præterito sæculo Scholastici quidam Theologi efflagitare cœperint immediatum divinæ Fidei assensum in ista quæstione, repudiata opinione minus recentium. Nisi ita crederetur, visa est ipsis nutare Ecclesia, & doctrina Catholica, quod tamen antiquiores non extimescebant. Verum nihil fortasse hinc sibi atque Ecclesiæ timere debuerunt ingenia pusilla, nihilque hinc sibi ingenia temeraria blandiri. Quamquam enim immediate ad Fidem ista referenda non sint, ea tamen credenda esse dicimus vera ac certa, & stare nihilominus potest Dogmatum & decretorum robur, & nihil in legitimos Pontifices audere licet.

Quod ut liqueat, statuimus primo tamquam evidens, Deum revelasse olim, præter Facta & Dogmata quædam particularia, universales etiam quasdam Regulas atque Sententias, quibus Ecclesia, & singuli homines in posterum regerentur, tum ut credenda crederent, tum ut facienda facerent, & non facienda vitarent. Universales autem illæ Regulae atque Sententiae a Deo revelatae, ut usu valeant, applicandæ sunt Factis quibusdam particularibus non revelatis, idque fit aut a Romanis Pontificibus, aut a Conciliis, aut ab hominibus singulis. Applicationem faciendam tum novimus, quum Evidentia aut naturalis aut moralis nos movet; istaque Evidentia sufficiens causa est, ut merito aliquid agamus sive credamus; immo ita credere, aut agere sæpe cogit, ut secus facientes non terrenis tantummodo poenis, sed etiam æternis sint castigandi. Fides docet ac jubet, colendos esse parentes ac Reges legitimos; at simul non docet, hunc vel

illum hominem esse certum parentem, & legitimum Regem nostrum. Attamen quia ex Evidentia morali cognoscimus, qui sint isti parentes, & Reges, hujusmodi particulari facto applicare cogimur universale Fidei decretum, & hunc illumve hominem colere. Non colentes, cum in terris, tum post mortem, iusta poena manebit. Ad Fidem ergo immediate pertinere non potest hæc enuntiatio: *Iste, vel ille mihi colendus est ut pater, ut Rex.* Sed num obsequium iis negare idcirco liceat? Apagē. Evidentia moralis ita me de peculiari hoc facto certior facit, ut sine gravi culpa atque ignominia debitam illi subtrahere reverentiam non possim, etiamsi revelatio divina de hujusmodi Facto desideretur.

Ita & Episcopis nostris, & præcipue Successoribus Petri, secundum divina mandata a Christiano grege parendum est; iisque, & potissimum congregatis in aliquo legitimo Universali Concilio, aut Romano Pontifici aliquod decernenti Dogma*, credendum est, divinæque Fidei assensum huic Dogmati accommodandus, prout sanctissimæ Legis instituta præcipiant. Nam & si revelatum a Deo mihi non fuerit, hunc vel illum esse legitime electum, verumque esse Pastorem, aut omnes in hoc illove Concilio congregatos, veros esse Pastores: negare tamen non possum, præeunte Evidentia morali, & fidem de ista Evidentia nobis faciente suo assensu ipsamet Ecclesia, & populi multitudine, quin ii sint legitimi Pastores Ecclesiæ Catholice, & quin mihi aliquid credendum in Religionis doctrina proponant. Noluit Deus tot particularia facta prædicere, aut identidem sua revelatione aperire. Rationi, & conscientiæ nostræ usum dimisit universalium ab ipso revelatorum, quæ, quum Evidentia poscit, applicaremus particularibus factis. Itaque ista facta conscientiæ nostræ satis per Evidentiam nota certa que fiunt, ut nulla sit excusatio peccati, si propterea obsequi & credere nolimus Pastoribus nostris. Alioqui, si divinam revelationem ubique necessariam putamus; & quum desideratur, fas est negare fidem salutari doctrinæ, obedientiam præceptis, obsequium Majoribus: jam non Ecclesia solum, sed universæ mundi Respublicæ evertentur; immo nihil credere cogemur, & peiores quam Academici & Sceptici erimus. Nihil enim est, quod ab aliquo facto minime revelato aliqua ex parte non pendeat, eique conjunctum non sit: idque etiam in Religionis Catholice œconomia animadverti potest. At

L

pro-

* In Parisiensi editione, ut supra notavimus ad Cap. XI. heic additum, *cui assentitur Ecclesiæ universæ.* Consule ibidem laudatam Epistolam.

propterea a credendo, atque agendo non excusantur homines.

Exempli causa neque revelatio, neque Ecclesia certos nos faciunt, tot sacrarum Scripturarum editiones typis procuratas per Episcopos singulares, aut Doctores orthodoxos, purum putum continere verbum Dei, & omnibus carere mendis: quæ tamen menda efficere dubium, & immutare etiam divinorum Librorum sensum possunt. Num idcirco nobis licebit fidem negare documentis inibi propositis? Nequaquam. Documenta ipsa divina Scripturæ immediate nobis non solent proponi a Deo, ut a Conciliis universalibus, hoc est aut a Veritate ipsa, aut a veritatis custodibus falli nescitis, quos numquam auribus nostris audivimus, sed quidem a singulis Episcopis, Parochis, aliisque hominibus errori obnoxiiis. Num satis id fuerit, ut assensum Fidei supernaturalis quisquam neget doctrinæ, per hoc hominum genus propositæ, quum ipsam doctrinam immediate audire non possimus a Deo, aut a Conciliis Pastorum non errandi prerogativa donatis? Minime sane. Neque certum est divina certitudine, hunc illumve Librum esse factum, sive sanctorum Patrum, sive Episcoporum, non confictos, non interpolatos: idque Ecclesia ipsa ita statuere nequit, ut ad Fidem pertineat. Quum tamen ex his fontibus Traditionem Christianæ Doctrinæ educi contingat, quis factum hoc uti minime certum causari audeat, ne Traditioni ipsi, quæ inde derivatur, toto intellectus obsequio adfuerit? Certe qui rem accurate examinet, inveniat, non Traditionem tantum, ejusque monumenta, sed Codices etiam divinæ Scripturæ, quos nunc habemus, certissimique sumus germanos esse Prophetarum & Apostolorum Libros, a serie factorum quorundam pendere, quæ nobis per divinam Fidem certa non sunt. Præterea numquam ad Fidem spectare poterit, Episcopos, e quibus generale Concilium conflatum fuit, sacro Baptismate, sacris Ordinibus rite fuisse initiatos, & corde hæresim non confosuisse. Quis nihilominus eum ferat, qui Nicæni aut Tridentini Concilii decretis morem gerere, & supernaturalem Fidem eorum Canonibus accommodare nolit, adeo levi in medium excusatione prolata? Alia id genus persequi non lubet.

Si ergo ista Facta non revelata minime impediunt, aut impedire possunt, quominus Christianæ Doctrinæ Conciliis, & Traditioni firmissimum Fidei assensum demus: cur necesse putabimus ad Fidem referre enuntiationem illam, *hic aut ille est verus Romanus Pontifex*; quasi liceat obedientiam Romanis Pontificibus, & obsequium negare definitio-

nibus de Dogmate ab Ecclesia universa receptis, si ad Fidem immediate non spectet ejusmodi effatum? At, inquam illi, qui aliter sentiunt, quomodo divinitus certissima sint, ut fere omnium Catholicorum sententia habet, decreta Romani Pontificis, nisi divinitus quoque pro certissimo credendum sit, hunc illumve esse verum Romanum Pontificem? Quomodo (nos quoque reponere possumus) per divinam Fidem credendum est, hunc aut illum esse verum Pontificem Maximum, nisi per eandem fidem credatur, hunc aut illum fuisse rite electum in successorem Petri, & Baptismate, & sacris Ordinibus rite olim donatum, & numquam cum Hæreticis sensisse, aut etiam post maximum munus adeptum in Hæresim non declinasse, quod fieri posse similiter plerique affirmant? Sed his prætermis, hoc sibi responsum habeant. Necesse est, Dogmata Fidei certissima credere, atque obtemperare Maximis Pontificibus, quamquam eodem assensu non sit necesse eos credere veros Pontifices Maximos, & certa credere tot alia facta, de quibus nuper egimus. Ut enim Dogmata per Fidem amplectamur, certaque credamos, sufficit, ut facta illa, & legitima electio Romani Pontificis, nobis per moralem evidentiam innotescant. Conficitur autem argumentum istud. *Quidquid a Deo revelatum est, verum certumque est; & quidquid per Evidentiam nobis constat, ab Ecclesia, aut a Romano Pontifice receptum aut statutum fuisse tamquam revelatum a Deo, certum quoque nobis per Fidem divinam futurum est. Sed per Evidentiam nobis constat, Ecclesiam, aut Romanum Pontificem, hoc vel illud dogma recepisse, sive statuisse tamquam revelatum a Deo: Ergo id certum nobis esse debet per divinam fidem.* Et revera quum jubeamur a Deo credere Christianam Doctrinam, quæ ab ipso revelata, & ab Ecclesia, aut a Romanis Pontificibus asserta fuit: cur post tantam assertionis hujusmodi Evidentiam ea Dogmata credere nolumus? cur adhuc dubitare velimus? cur salutem nostram in periculum adducere non credendo? Sibi neget, si potest, conscientia nostra, Ecclesiam, aut Romanum Pontificem ista recepisse, aut decrevisse. Neget, hunc esse verum Pontificem Romanum, rite electum, rite ablutum baptismatis lavacro, numquam hæresi additum; hos vel illos Libros esse germanos sanctorum Patrum scriptos; hoc illudve Concilium ex Catholicis Episcopis legitime coactum. Hæc adeo evidenter constant, (quamvis per revelationem divinam non consent) ut jure nemo negare velit ac possit. Et qui ista negare, aut in dubium revocare licitum sibi putat, non est cur negare etiam non possit ac velit

velit pleraque alia certissima & evidentialia in hoc hominum rerumque temporario statu: quod tamen quantum a recta Ratione, Legibusque divinis atque humanis abhorreat, non est meum ostendere hominibus ratione utentibus. Regitur hominum vita variis Evidentialia generibus. Qui eis adversatur, aut demens est, aut temerarius, & poena dignus, si in re cæcutiat, quæ in publicum malum, aut in Religionis, suæ privæ salutis perniciem vergat. Hinc abjiciendæ cavillationes, & diverticula, dolo malo, & sine ratione quaesita. Credendum, faciendum, fugiendum est, quod Deus per Ecclesiam nos credere, facere, ac fugere docet, si nobis cordi est æterna vita & conscientia quies.

Evidentialia autem, ut dixi, alia est Naturalis, alia Moralis. Utrique interdum id roboris est, ut si aliquod effatum negemus, quod non ex Revelatione divina, sed ex Evidentialia solum constet, negemus simul aliquod effatum & dogma a Deo revelatum. Posteaquam, exempli gratia, Evidentialia Naturalis me certum fecit, hunc aut illum esse hominem: si inficari velim, ipsum illum peccasse in Adam, non possum, quin simul negem effatum ad fidem pertinens, hoc est omnes homines in Adam peccasse. Aut ergo me delirum, aut impium prodam, si hoc affirmare, illud negare pergam. Hoc patere potest in aliis sexcentis exemplis, tum quod est ad licite agendum, tum quod est ad necessario credendum. Igitur qui has evidentes enuntiationes negare audeat, etiam si non immediate, mediate tamen Fidei Dogmata lædit; ac illud præsertim, quod Christus peculiari providentialia suam regit Ecclesiam, eique non deest in necessariis.

Quod saltem esse extra omnem dubitationis aleam necum omnes censeant, illud est: Si quis Romanum Pontificem pacifice electum, pacifice regnantem, & ab universa Ecclesia receptum, non credat verum Romanum Pontificem, eique idcirco obsequi & obtemperare nolit iuxta præcipienti, hac una excusatione fretus, quod non sit certum, ut ajunt, de Fide, illum esse verum Romanæ Ecclesiæ Antistitem: homo tam temerarius, utpote gravi crimine obstrictus, merito coerendus erit severissimis poenis, & communione Ecclesiastica privandus. Eadem dicas de legitime habito Concilio. Etenim, quamvis fidei assensu immediate credere legitimum hoc esse Concilium, nullo Ecclesiæ decreto cogamur: cogimur tamen propter manifestas Fidei regulas Concilio generali ab Ecclesia recepto morem gerere, & Fide divina credere Dogmata ab eo definita, quum Evidentialia simul ita agendum præscribat, &

fatis conscientiam nostram ab errore tucatur, & ad credendum impellat. Hinc iustis castigationibus repressi olim Theologastri quidam fuere, qui, quum ab Apostolica Sede damnatum ita præsentirent nonnullas suas absconas a Doctrina Christi sententias, sperarunt aut Romano Pontifici terrorem se incussuros, aut frustraturos damnationem, si hanc Thesim evulgarent ac propugnarent. *Non est certum de fide, hunc numero Papam esse verum Pontificem Romanum.* Ridendum plane, & perquam temerarium consilium, quo Schismati præludatur, & omnia Ecclesiæ tribunalia eludantur; quasi aliunde evidenter non constet, qui sint veri Pontifices Romani, & quasi fatendum ipsis quoque non fuisset, hanc unam sufficere Evidentialiam, ut Romani Pontificis, & Conciliorum decretis atque auctoritati parere deberent, si Catholici esse ac dici velient.

Alia sunt facta, quæ in Ecclesia Dei constituta fuere tamquam certa, & constitui adhuc possunt, quibus etiam adjungendus non est supranaturalis Fidei assensus (non enim illa referre inter Dogmata licet) nefas tamen sit non amplecti, & non credere vera; & qui credere sive amplecti requirit, Hæretici cordis suspensionem non levem contra se excitabit, aut saltem severitate legum ad meliorem sententiam perducendus erit. Hujusmodi sunt ea Dogmata, ex quibus Dogmatum unitas, & conservatio pendere videtur. Exempli causa, numquam Ecclesia constituere poterit, tamquam Fidei Dogma, hos illosve Libros Hieronymo, Augustino, Chrysostomo, aliisque Patribus esse adscribendos. Id nos tamen novimus & credimus Evidentialia edocti, quæ & Aristoteli, & Ciceroni, & Virgilio, aliisque, Libros tribuendos esse edicit. Sublata hac Evidentialia, nefas non est de germanis hujusmodi Librorum Auctoribus dubitare. At qui contra Evidentialiam fidemque antiquitatis Libros a Patribus conscriptos suscipere & deosculari nolit, compellendus foret, poenis etiam gravibus, ad opinionem hanc exuendam. In siquidem Libri Divinæ atque Ecclesiasticæ Traditionis promtuaria sunt, eorumque veritas & conservatio mirum in modum conducit, Evangelicæ doctrinæ conservandæ atque explicandæ.

Similiter numquam certissimum de Fide, ut ajunt, erit privato cuicumque homini, se absque omni prorsus erroris periculo intelligere verba Librosque Conciliorum & Sanctorum Patrum. Attamen, ubi is evidenter cognoscat, se eorum sensu intellexisse, quousque aliter ab Ecclesia non edoceatur, certam credere debet doctrinam, quam in

iis verbis & Libris communi & constanti calculo assertam contineri cognovit. Tandem inter Fidei Dogmata numquam referre licebit, hunc illumve hominem Hæreticum esse aut fuisse, puta Arium, Lutherum, Calvinum. Nemo tamen inter Catholicos ita insanit, ut id genus homines, Libris suis, & Ecclesiæ totius consensione damnatos, negare velit, aut credere nolit a Fide vera devios, quod sibi per divinam Revelationem non constet, eos Catholicæ Doctrinæ revera fuisse adversarios. Id aliunde apertissime con-

stat, hoc est ex ipsa rerum Evidentia. Huiusmodi autem facta ad iudicium spectant Ecclesiæ, Maximorumque Pontificum, & aliorum etiam Episcoporum; nullumque dubium est, quin iis iudicantibus reverentia maxima debeatur. Reverentia, inquam, maxima, & assensus humilis, non autem divina Fides. Nam & ista iudicia nihil aliud respiciunt, quam facta a Deo minime revelata; quare neque per se immutabilia sunt, neque ab omni prorsus erroris periculo immunia.

C A P U T XIX.

In Iudiciis Ecclesiasticis tria consideranda, nempe Doctrina, Persona, seu intentio docentis, & Voces, seu phrasæ, quibus doctrina exprimitur. In Doctrina damnanda sive probanda, est ab errore immunis Ecclesia; non autem in iudiciis de Persona. An iudicia Ecclesiastica de Vocibus & sensibus supranaturalium Fidem postulent. Tum solum postulare videntur, quum ad Fidei doctrinam aut statuendam aut defendendam necessarius est in Ecclesia Spiritus Sancti afflatus, & quum de Traditione colligenda ex Patribus, & de sensibus Canonum, & de versionibus sacræ Scripturæ agitur.

NE tamen in iudiciis Ecclesiasticis, de quibus nuper facta est mentio, suscipiendis atque pensandis fallamur, utilissimum puto animadvertere, distinguenda ibi semper tria esse, nempe Doctrinam, Personam docentis, & Voces seu verba, quibus doctrina exprimitur. Sub nomine Doctrinæ venit id, quod significatur quibusdam vocibus, verbis ac phrasibus, istaque doctrina iudicari potest sana aut perversa ab Ecclesiasticis Iudiciis. Quod quum Ecclesia facit, certum est, errorem intercedere non posse, tum quia fieri non potest, ut Ecclesia Dei in Dogmate fallatur, & Christi promissa irrita efficiat; tum quia sententiam de re profert, quam a Deo ipso didicit sive in sacris Litteris, sive per antiquissimam Traditionem. Ideo immutabilia sunt ex institutione Christi, & ex natura sui, quod est ad hanc partem, Ecclesiæ iudicia, meritoque a Catholico grege supranaturalis Fidei assensum exigunt.

Persona docentis tum iudicari dicitur, quum iudicium fertur de mente animove illius, qui doctrinam quampiam tradidit. Sacrorum iudicium & heic habent locum jura, non ita tamen ut eorum sententia quod est ad hanc partem, nulli mutationi, nulli errori obnoxia sit. Humano more, humanis legibus atque successu ista peraguntur. Ut enim vetus

habet regula, Ecclesia non iudicat de interitis. E solis autem externis, quantum fieri potest, interna iudicantur. Fieri igitur potest, ut qui prava scripsit, aut pronuntiavit, recte animo senserit; nam & qui recte sentiunt, non recte semper loquuntur, aut disputant, & cor interdum aliud credit, quum os ex simulatione aliud pronuntiat; sicuti & qui a veritate aberrant, sæpe errorem suum verborum ambiguitate obtegere solent. Præterea multi ex infirmitate intellectus in errores labuntur, non ex pertinacia voluntatis; & cum eodem errore suo conjunctam habent debitam erga Ecclesiæ iudicia reverentiam, prompti abjurare quidquid noverint ab Ecclesia damnatum, & amplecti quidquid illa constituat. Hi sane inter certissimos Hæreticos non sunt computandi, quamquam eos uti Hæreticos Ecclesia de externis iudicans rite damnaverit. Quæ autem plena firmitas esse in hoc genere potest Ecclesiasticis iudiciis, dum occultam feriunt mutabilemque hominum voluntatem ac mentem, & dum interdum e vivis sublato, anathemate & diris feriunt, nullam suæ mentis rationem reddituros? Neque vero quidquam probri aut periculi in Ecclesiam venit, si heic erratur. Ad Doctrinam Christi, in qua certe statuenda errare nequit Ecclesia, non spectant

Ant hujus modi facti, hoc est, hunc aut illum Auctorem privatum ejus erroris esse reum, de quo accusatur, aut recte scripsisse, quum secus animo sentiret. Sive hoc ille senserit, quod illi Ecclesia tribuit, si-ve non senserit, stat semper Catholica doctrina, erroresque in illo homine confixi numquam desinunt esse errores, quamquam ab iis fortasse abfuerit ille, quem Ecclesia damnavit.

Nil igitur mirum, si uti quibusdam exemplis supra ostendimus, hujusmodi judicia iterum institui, & retractari, & mutari Ecclesia patiatur. Immo cuicumque modeste curanti, ut Auctorem quempiam damnatum ab erroribus purget, succensere Ecclesia minime consuevit, quum suæ esse pietatis ducat, omnibus filiis suis quocumque tempore locum vindicandæ innocentia relinquere, dummodo scandala evitentur, & qui patroni munere funguntur, non sententias Auctorum tributas, & ab Ecclesia proscriptas, tueri, sed Auctores tantummodo ab erroribus, quibus inquinati credebantur, liberare contendat. Sic Origenem, Theodoretum, Abellardum, Goteschalchum, Abbatem Joachimum, aliosque, in ipsis etiam generalibus Conciliis damnatos, sacrilegium non fuit pro viribus tueri. Atque utinam nulum vere Hæreticum umquam habuissimus. Quosdam contra aut absolutos, aut innocentem proclamatos, re melius comperta, novis percutere censuris in more fuit. Illustria sunt, & huc revocari jure possunt Innocentii III. verba in Cap. *A nobis*, de sententia Excommunic. *Judicium Dei veritati, quæ non fallit, nec fallitur, semper innititur; judicium autem Ecclesiæ nonnumquam opinionem sequitur*, (in definitionibus nempe factorum; nam quæ ad Dogma & Fidem spectant, veritate divina jam revelata innituntur) quam & fallere saepe contingit & falli. Propter quod contingit interdum, ut qui ligatus est apud Deum, apud Ecclesiam sit solutus; & qui liber est apud Deum, Ecclesiastica sit sententia innodatus. Attamen quamdiu error manifeste in sententiis judicium non appareat, & quamdiu non constet, iudices fuisse deceptos. Ratio poscit, ut inviolata sint & veneranda vel hujusmodi judicia. Quisquis levi de causa & futuri aliqua suspitione ductus ea amplecti nolit, Ecclesiæ, Romanorumque Pontificum auctoritati sanctissimæ obstitit, & gravi ac iusta castigatione plectendum se præbet. Sunt & ex his definitionibus, quæ immutabiles certæque evaserunt, non quidem proprie ex Ecclesiæ auctoritate, sed ob nimiam rerum evidentiam, publicamque Hæreticorum per-

tinaciam, qualem qui in Johanne Hus, Hieronymo Pragensi, Luthero, Calvino, aliisque ejusmodi Ecclesiæ Catholicæ hostibus non videt, mente oculisque cæcitat necesse est.

Ad Voces venio, verba, phrasas, formasque dicendi, quibus uti solent homines ad explicandam doctrinam suam, eamque transferendam de sua in aliorum mentem. Et istas omnino necessarium videtur a Doctrina distinguere; nam aut pravo consilio, aut ex ignorantia possunt homines sub orthodoxis loquutionibus perverfas celare sententias, & rursus orthodoxas hæreticis vocibus convellere. Cognoscere autem, & judicare, quid sonent Voces, phrasas, formasque dicendi, est cognoscere, quis earum sit significatus, & sensus: qui itidem sensus, quum sententiam doctrinamve continere & significare possit aut orthodoxam aut hæreticam, pius propterea & sanus, aut impius & pravus sit, appareatque ipse quoque, necesse est, nihil considerata Scriptoris mente. Quærimus igitur, an Ecclesia decernens, qualis sit, & utrum Catholicus, an Hæreticus alicujus Libri non divini, siue alicujus dicti, ac propositionis sensus, falli umquam possit, & sitne illius judicio heic adjungenda supernaturalis fides.

Et quidem gravissimæ rationes occurrunt, quæ heic etiam divinæ Christi Sponsæ immunitatem ab errore errorisve periculo tribuendam esse admoneant. Illud enim primo constat, Ecclesiæ Pastores, non ex arbitratu cerebroque suo, neque divinando (quod in Physicis ac profanis Historiis fieri interdum solet), sed ex Traditione majorum de Scripturarum sensu judicare debere, & Christi doctrinam exponere, atque adeo controversias in Dogmate esse dirimendas secundum ea, quæ jam a Pontificibus Maximis, Conciliis, & sanctis Patribus hucusque accepimus. Quæ res quamquam confirmatione non egeat, nobis tamen est Vincentii Lirinensis viri gravissimi auctoritate confirmanda: *Catholicorum hoc proprium, inquit ille, deposita Sanctorum Patrum & commissa servare, damna-reque profanas novitates. Ita enim in Concilio Ephesino omnium Patrum una fuit vox, ut quod erat antiquitus traditum, teneretur, quod adinventum nuper, exploderetur. Superius vero Apostoli vocem interpretans, dixerat: Depositum, id est, quod tibi creditum est, non quod a te inventum; quod accepisti, non quod excogitasti; rem non ingenii, sed doctrinæ; non privata usurpationis, sed traditionis publicæ; rem ad te perductam, non a te perlatam; in qua non auctor esse debes, sed custos; non institutor, sed sectator; non ducens, sed sequens, &c.* Unde autem colligi

ligi potest vetus ista neque novitia divinarum Scripturarum interpretatio, & Christianæ Doctrinæ explicatio, nisi e Conciliorum, Romanorum Pontificum, sanctorumque Patrum monumentis ac Libris? Et rursus qui sine errore colligi poterunt hujusmodi interpretationes? qui novis Canonibus prisca stabiliri doctrina, si falli Ecclesia potest in assequendo sensu Canonum antiquorum, Librorumque a Patribus lucubrationum? qui certa erit doctrina, si sensum verborum, sub quibus doctrina latet, sine errandi periculo Ecclesia nequit educere? Immo necesse videtur, non solum Librorum & Canonum sensum, sed mentem quoque & internum sanctorum Patrum consilium in iis vocibus ac phrasibus usurpandis, Ecclesia cognoscat atque intelligat. Nam etsi ab errore abessent Ecclesiastici judices in intelligendo sensu verborum, adhuc dubitandum restaret, num revera id sancti Patres exprimeret voluerint, quod eorum voces ac verba sonant, quum fieri possit, ut quæ homines animo sentiunt, & per verba apta prodidisse sibi videntur, aliter sonent, ac ipsi velint, aut aliter a lectoribus intelligantur. Ad hæc, nisi certissimum sit Ecclesiæ iudicium, dum de verborum sensu judicat, quomodo profanas vocum novitates tuto declinabit? Neque firmo decreto comprobare ipsa potuisse Vulgatam, seu Latinam, exempli gratia, sacrarum Scripturarum Translationem, & palam edicere, nihil inibi contineri, quod verba Dei adversetur, nihil quod Græco aut Hebræo Archetypo non respondeat. Alia incommoda omitto, aut nunquam, aut vix evitanda, ubi dicamus, intercedere posse errorem in Ecclesiasticis iudiciis de sensu Librorum, vocum, & phrasium.

Verum suis quoque iisque molestissimis difficultatibus ejusmodi sententia laborat, affirmans, nulli errori obnoxiam Ecclesiam, de alienorum Librorum sensibus judicantem. Nam hujusmodi iudicia feruntur in facta quædam non revelata, in quibus nulla ab errore immunitas Ecclesiæ Dei promissa fuit. Et ipsam quidem Ecclesiam novimus divinarum Scripturarum Interpretem, falli nesciam, a Deo constitutam; reliquorum autem Librorum interpretem pariter certissimam non novimus. Neque porro ipsam esse consuevit divinum assensum hujusmodi iudiciis vindicare. Quamquam Honorii I. Romani Pontificis Litteræ in Oecumenica Synodo VI. tamquam hæreticis sententiis scærentes proscriptæ fuerint, non defuere tamen Catholici subinde viri, qui Litteras illas ab hujusmodi nota liberare, & Orthodoxas ostendere non dubitarent.

Ista de causa nemo hucusque succensuit, aut diem dixit præstantissimis Scriptoribus Baronio & Bellarmino Honorii Patronis. Nostri autem temporibus quamquam tot animorum seditiones excitavit quinque Propositionum damnatio in sensu a Jansenio intento, & postrema hanc in rem habemus Clementis XI. Pontificis Maximi oracula, nondum tamen sancitum aperte fuit, spectare ad Fidem (quod est ad Jansenii sensum) Romanæ Sedis seu Ecclesiæ totius alioqui venerandam sententiam.

Equidem in hoc arduo negotio, uti & in aliis ejusmodi illud in primis cavendum reor, ne Miracula sine necessitate multiplicentur, hoc est, ut tum solum in Ecclesia mirabilem divinumque afflatum, & supernaturalem opem admittamus, quum vera necessitas id poscit ad tutelam Catholicæ Doctrinæ, & ad averterendam Religionis perniciem in proponendis Dogmatibus, & profligandis erroribus. Si ea necessitas absit, non video, cur sponte velimus excogitare Miracula in iis casibus, in quibus se extraordinario auxilio adfuturum esse non est pollicitus divinus Spiritus. Deinde cavendum, ne defensione nostra Ecclesiæ ex se fortissimæ noceamus: quod tum fieri posset, si illa ei privilegia tamquam necessaria tribueremus, quæ postea casus aliquis ei defuisse ostenderet: qua opinione nostra Ecclesiam ipsam ludibrio ac telis inimicorum improvide atque incaute exponeremus. Quamobrem videndum est, an revera necessum sit, ut Ecclesiæ Dei, sicuti in Dogmatibus proponendis, & in sacris Scripturis interpretandis, ita & in Librorum non Hagiographorum sensu assequendo sit ab omni errandi periculo divinitus secuta. Quid in hac re mihi probabile videatur, afferam, humillimum semper erga sententiam meliorem obsequium præfatus.

Et primo, Ecclesiam, interpretantem verba & sensum Canonum, Librorumque a sanctis Patribus conscriptorum, ut sanam inde Christi doctrinam hauriat, distinguere juvat ab eadem Ecclesia interpretante sensa & verba privatorum hominum, ut ea vel absolvat, vel damnet. Secundo, duæ conditiones considerandæ sunt in Oeconomia Christianæ Doctrinæ, quarum altera ad Ecclesiæ Proceres pertinet, altera ad Christi fideles; utraque necessaria; illa, ut Pastores recte proponant: ista, ut populi recte credant, & credere debeant dogmata proposita. Prima conditio est, ut tunc solum se servandos ab omni erroris periculo immunes Ecclesiæ Pastores in proponenda cælesti doctrina sperare & credere possint, quum debitam fidem & di-

& diligentiam ipsi adhibebunt in colligenda ipsa doctrina e sacris Scripturis, Conciliis, Patribus, aliisque Traditionis Ecclesiasticae monumentis. Quae Concilia huic muneri ac debito desuere, quamquam initio congregata fuerint optimis auspiciis, Conciliabula evasere, ut de Synodis Ariminenſi, Ephesine Latrocinii, aliisque exploratum habemus. Quapropter tum Episcopi in Conciliis, tum Pontifices Maximi iudicaturi, quum lis est de Dogmate, non pro suo quique ingenio, suisve affectibus, sententiam ferre debent, sed qualem Traditio diligenter explorata suppeditat. Tum vero diligenter explorata Traditio dicitur, quum ex Patrum, Theologorum, & Conciliorum documentis, Episcopi evidenter intelligunt, num doctrina quæpiam tradita, an potius improbata a Majoribus nostris fuerit. Qua in re Evidentia moralis & requiritur, & sufficit, qualem prudentes viri in aliis humanae vitae gravissimis negotiis sequuntur, ut aliquid prudentissime credant, aut non credant. Ubi præcessit isthac Evidentia, neque vis, aut pravi affectus intercessere: ad sententiam Ecclesiasticam certus est gressus, eaque doctrina, quæ tum proponitur, divino assensu a singulis Christi Fidelibus credenda est vera, atque germana cæli doctrina. Impleta enim conditione, quæ ex parte Pastorum exigebatur, sua quoque promissa Christus implet, & adminiculo est Petri Successoribus, Conciliisque Generalibus, ne a salutari veritate aberrant.

Altera conditio, Christi Fideles respiciens, ea est, ut unusquisque statim ac sibi perspicuum atque evidens sit, ejusmodi definitionem a legitime habitis Conciliis, summisve Pontificibus e Cathedra pronuntiantibus, vel olim, vel recenter, prodidiſſe, iis fidem adjungere debeat supranaturalem. Evidentia moralis & heic locum habet, credendique necessitatem imponit. Nam quoties aliquid a Deo revelatum fuit, idque per Ecclesiam minime fallacem constat revera fuisse a Deo revelatum: cur diutius suspendere velimus fidem nostram? Perspectum habemus, credenda esse quæcumque Dogmata habet vera Christi Religio. Si cordi nobis est æterna salus, & grave scelus effugere animus est, iis habenda est plena fides, simul ac evidenter innotescit, eadem pro Dogmatibus ab Ecclesia proponi, tergiversatione omni, cavillationibusque submotis. Eodem modo, uti diximus, etiamſi ex Revelatione divina notum nobis non sit Romanos Pontifices, aut singulos Conciliorum Patres legitime electos, baptismo sacro ablutos, ab omni hæresi alienos fuisse; aut privatos homines, Paro-

chos, & Episcopos, a quibus *quædam* ea dogmata Plebi Christianæ tradi solent, aut falli aut fallere non potuisse, atque alia id genus: ab iis tamen Dogmatibus credendis abstinere non licet ubi moraliter evidens sit, a legitimis Pastoribus legitime propositam fuisse Christi doctrinam. In reliquis humanis negotiis & credimus, & agimus; & nisi agamus, merito interdum punimur, sola Evidentia morali præunte, mentemque nostram movente: cur in omnium maximo negotio æternum increduli esse, & moras ad credendum neſtere velimus? Num omnia suo ore singulis nobis e cælo revelare debet Deus? num omnem quæſtionem per miracula evidentia dirimere? Præcepit ille; ut Ecclesiam audiremus; & qui Apostolos, eorumque Successores Episcopos audit, Christum audit, ut ipſemet ait Luca X. 16. Igitur, ubi conscientia nostra patuit, quid de Christiano Dogmate legitima Romanorum Pontificum, & Conciliorum, & Patrum auctoritas decrevit, id fortiter credendum; & nolle credere, aut insani, aut hæretici hominis erit.

His positis, si petatur, an Ecclesia falli possit in intelligendis sensibus & verbis sacrorum Canonum, & sanctorum Patrum: respondemus, ipsam falli non posse, postquam in iis expendendis curam debitam, & sinceritatem adhibuit, & Evidentiam moralem secuta est. Quam tamen immunitatem ab omni errore tum solum tribuimus, quum de colligenda Traditione cælestium Dogmatum agitur, non autem in aliis rebus & factis neutiquam revelatis. Id e Christi promissis necessario fuit. Nam si Christus Ecclesiam suam a salutari veritate Dogmatum numquam recessuram pollicitus est, uti aperte ſcimus pollicitum fuisse; & insuper si Dogmatum & Scripturarum vera interpretatio atque definitio haurienda est e sanctorum Patrum, Conciliorumque præcedentium documentis, uti hauriendam esse constat: necesse est, ut Ecclesiastici Iudices hujusmodi monumenta eorumque sensus intelligere sine errore possint, quoties conditionibus sibi impositis rite defuncti fuere. Nam quei doctrinam sanam ac veritatem in Ecclesia sua Christus servet, & quo pacto Pastores tuto ipsam constituent, & ab hæreticis deliramentis tueantur, si errandi periculum subsit, vel post diligens Patrum examen, & Evidentiam compertam, & proſcriptos sæculi affectus?

Peculiare igitur sancti Spiritus auxilium necessario adesse dicimus Ecclesiæ, dum ejus Pastores monumenta Traditionis fideliter & sedulo consulunt. At illud adesse, aut necessarium esse, nequaquam diceret audemus in fin.

singulorum Patrum Libris & sensibus examinandis, atque interpretandis, vel quum Traditio inde hauritur. Spiritus sancti ope, inquam, indigent & donantur Ecclesiæ Magistri, quum collective e sanctorum Patrum Libris Dogmata petunt; non autem id certum, quum singillatim de unoquoque Patre judicant, ejusque sensa exponunt. Paradoxum id videatur: nam postquam dedimus Conciliis & Ecclesiæ, tamquam necessariam immunitatem ab errore in interpretandis omnibus aut plerisque Patribus collective sumtis, si rursus in intelligendis singulis falli ii possunt, errori quoque obnoxia sit eorum auctoritas oportet in interpretandis omnibus, aut plerisque Patribus; universalis enim e singularibus constant, & singularium infirmitas in universalis quoque transit.

Attamen mirari desinent, quicumque secum animo volvant certissimum illud Catholicæ Ecclesiæ effatum: nempe singulos sanctos Patres, & singulos privatos Præsules in doctrina Christi explicanda & tradenda, firmum veritatis argumentum præstare non posse; & contra omnes, aut plerisque in aliquo Dogmate & in sacrarum Litterarum expositione concordēs, quod est ad fidem & mores, solidissimum atque divinitus certum suppeditare veritatis argumentum. Nempe singuli, quamquam summa veneratione digni, errare tamen potuerunt, quum peculiari Spiritus sancti inspiratione quisque singillatim sumtus caruerit in suis conscribendis Libris, & quibusdam phrasibus ac verbis adhibendis. At omnes simul sumti errare nequaquam potuerunt; Ecclesiam quippe ipsi illi simul sumti referunt, quam nunquam in errores lapsuram pollicitus est Christus. Deinde non quod aliquis vir Sanctus hoc illudve senserit, ejus sententia sufficit ad stabiliendum aliquod Christi Dogma, neque uno illius dicto niti Conciliorum judicia debent; sed opus est statuere & credere, quod omnes, aut plerique Patres, & rationes, & alia Traditionis legitimæ documenta ad ita credendum impellunt. Quapropter, quamvis in quibusdam Oecumenicis Conciliis, & plerumque a Dogmaticis & Polemicis Theologis, loca sanctorum Patrum afferuntur in confirmationem sacrorum Dogmatum, & Ecclesiasticarum sanctionum; eorum tamen singillatim sumtorum sensus ad fidem non pertinet; neque divino assensu credendum est, singula ea verba & phrasēs eum continere sensum, quem Episcopi & Theologi intelligunt. Sed interdum ea, quæ par est reverentia, aliter aliqua interpretari licet, intacta semper veritate doctrinæ. Id inter Theologos eruditione non minus,

quam sinceritate conspicuos fieri sinit Ecclesiæ. Et in Oecumenica Synodo VII. ut alias Synodos prætermittam, occurrere ex his nonnulla possunt, uti, exempli gratia, minus apte adhibitus est ad firmandum Imaginum cultum S. Basilii locus, ubi ille de Filio Deo loquitur, perfecta & integra Dei Patris imagine. Nam quod de rationibus jam diximus, de effatis quoque sanctorum Patrum dicendum est, quibus Dogmata stabiliuntur atque probantur. Plurimas tum rationes, tum sacrarum Litterarum & Patrum sententias, Concilia, & Romani Pontifices semper habent, & congerunt, quum Dogma quodpiam rite decernunt. Sunt autem inter istas multæ invictæ, & ab impiis tantum aut dementibus in controversiam adducendæ; sunt & aliæ probabiles tantum, & verisimiles, quæ tamen invicem robur sibi dant, & accipiunt; & aliæ quoque interdum possunt animadverti, quæ nihil ad rem propositam faciant.

Ista vero omnia simul conjuncta eam Dogmatis ac Traditionis moralem Evidentiam præstant, quæ necessaria est, ut Ecclesiastici Judices prudenter & tuto de Doctrina credenda sententiam ferant. Quæ in re patet, nihil novi a Deo tunc revelari, nullumque novum factum divinitus statui; sed divinam opem tantummodo adesse, ut quod jam ante revelatum fuerat, tunc a iudicibus sine errore deprehendatur, atque ut ab examine religiose ac sapienter instituto, & ab Evidentia morali, omnis umbra humanæ fallaciæ avertatur, etiam si ad fidem singula ea facta, singulæ Patrum Interpretationes minime spectent. Et profecto Dei providentiæ ejusque promissis, pro Ecclesiæ Catholicæ & Doctrinæ veræ incolumitate jam factis,tribuendum necessario est hujusmodi patrocinium, non autem in omnibus etiam singularibus. Eodem etiam modo ad peculiarem Dei providentiam pertinet, ne omnia sacrarum Scripturarum exemplaria, aut omnes sanctorum Patrum Libri in mundo pereant, ne omnes Episcopi in Synodis, ne omnes sancti Patres in Dogmatis exponendis errent; non autem pertinet, ut singula etiam Scripturarum, ac Patrum exemplaria servantur, atque ut singuli Episcopi, singuli sancti Patres nunquam in Doctrina fidei hallucinentur.

Ex alia autem regula, quam antea statuimus, certum est, unumquemque Fidelium, simul ac evidenter cognovit, Dogma aliquod ab omnibus, aut plerisque Patribus tradi, consentire statim, illudque amplecti debere, etiam si nulla Ecclesiæ definitio præcesserit. Si contra conscientiam & intelligentiam suam

heic

heic ille agat, & contraria tueri velit, ac venditare incipiat, facile se præbebit, aut puniendum aut coercendum tamquam temerarium. Et nullum quidem solenniter constitutum est Ecclesiæ Catholicæ Dogma, quod evidenter antea non apparuerit in Patrum scriptis, atque in aliis Traditionis Ecclesiasticæ præcedentibus monumentis memoriæ mandatum. Id cernere est in Conciliis Ephesino, Chalcedonenſi, Constantinopolitano II. III. & IV. in Lateranenſi sub Martino, in Florentino, & ceteris fere omnibus, ubi e Traditione Patrum omnia fanciuntur. Id in Epistolis Maximorum Pontificum, Cælestini, Leonis, Gelasii, Hormisdæ, Vigili, Gregorii, Agathonis, & aliorum deinceps. Pelagianam pestem Julianus tuebatur, quibusdam pessime intellectis Patrum locis. At Augustinus a se stare, hoc est, cum Ecclesia Catholica sentire antiquos Patres in lib. 1. & 2. contra ipsum Julianum accuratissime demonstrat, & Irenæum, Cyprianum, Reticium, Olymptium, Hilarium, Ambrosium, Gregorium Nazianzenum, Basilium, Chrysostomum, Hieronymum suæ sententiæ faventes adfert. Sæculis autem proxime præteritis, quibus Socinus, ejusque gregales, Myſteria vel omnium augustissima in dubium revocarunt, Arminianis subinde a tanta temeritate parum abludentibus, lis intentata est Nicæno Concilio, illiusque decretis de vera divinitate Verbi credenda, quas hæc vetustioribus Patribus (si superis placet) aut ignota, aut etiam improbata fuerit. Verum ab hujusmodi calumniis ita nunc liberata est Nicæni Concilii fides cura hominum eruditorum, ac præcipue Georgii Bulli, cui licet a Catholicorum communionem alieno multum tamen laudis debetur, ut jam nemo non videat trium priorum sæculorum Patres atque Scriptores cum Nicæna Synodi Patribus in ea sententia aperte consensisse. Hanc itaque Evidentiam cum omnibus receptis Ecclesiæ Catholicæ Dogmatis atque definitionibus perpetuo conjunctam, hanc, inquam, Patrum Traditionem atque concordiam facile unusquisque per se deprehendat, si fideliter ac accurate veterum monumenta perpendat, idque satis esse potest, ut sine alio Ecclesiæ decreto iis Dogmatis Christiani adjungere aut tuto possint aut debeant fidem. Sed istam Traditionem evidentior, & divinitus certam Ecclesia deinde facit, dum Dogmata ipsa statuit. Neque dubitare amplius licet, quin Patrum chorum Ecclesia probe intellexerit, & sine errore sensa illorum interpretata fuerit, quando certum est, illi divinum Spiritum non deesse, dum Traditio sincere colligitur,

& doctrina a Majoribus tradita definitur. Ad judicia ergo de sensu Canonum quod attinet, si agatur de generalibus Conciliis, aut etiam de particularibus ab Ecclesia tota probatis: videre nescio, qui admittenda non sit (vel quando singularium Canonum interpretationes fiant) in legitimis Ecclesiasticæ Doctrinæ Judicibus eo ab errore immunitas, quæ illis certe est, dum sensus singulares Bibliorum, & collectivæ sanctorum Patrum sensus exponunt in fidei & morum doctrina. Quam singularia hæc monumenta certissimas contineant Evangelicæ veritatis sanctiones, necesse est, ut ad earum sensus intelligendos opem conferat Deus, ne promissa Christi frustrentur, & ne in necessariis Ecclesia deficiat. Reliquorum Conciliorum Canones singulares, quos Ecclesia rite nondum probavit, etsi auctoritate & pondere præstare soleant singulorum Patrum scriptis, attamen non alia lege eorum sensa intelliguntur, atque explicantur, quam qua singulorum Patrum Libri. Utrobique similes rationes atque argumenta militant.

In intelligendis & comprobandis Versionibus sacrarum Scripturarum necesse itidem est, ab errandi periculo libera sit Ecclesia. Ideoque Vulgatam Latinam, quam Tridentina Synodus authenticam renuntiavit, non venerari, non divinæ veritatis fidam interpretem censere, piaculum foret, non quod singulorum verborum ac phrasium usus in ea Versione probanda divinitus Ecclesiæ revelatus fuerit; sed quod eam Versionem post tot sæculorum, & Ecclesiarum, & Eruditorum consensum atque consilium, evidenter Oecumenica Synodus deprehenderit iis abundare dotibus, quæ ipsam persuadeant & reliquis Latinis Versionibus præstare, & fideliter reddere divinum verbum, erudiendis in doctrina sana fidelibus necessarium. Decreto post tantam evidentiam prudenter concepto quin adfuerit ope sua divinum Numen, dubitare nos verat non una consideratio: Et necesse sane est, ut Latine Ecclesiæ sit aliqua Versio, unde Pastores & populi petere veram sacrarum Litterarum doctrinam possint. Nam Græce & Hebraice plerique nesciunt, & porro scire nequeunt. Quænam ergo erit umquam hæc authentica, & fida, & sine fraude ac depravatione facta Versio, si eam ne post accuratissimum quidem examen Ecclesia sine periculo errandi statuere potest? Præterea divini Verbi interpret legitima a Deo constituta fuit Ecclesia, & tot hucusque ex ipsa habemus decreta Vulgatæ Versionis sensibus innixa, ad erudiendos in vera fide Catholicos. Porro ista Ecclesiæ auctoritas, atque ejus

M de-

decreta suspitione erroris laborabunt, quando certum non sit, eam a Deo regi, ita ut in assequendis Versionis alicujus sensibus minime decipiatur. Divina autem providentia quum sapientissima & potentissima sit, ubi finem aliquem voluit, opus est, ut media quoque necessaria ad eum finem consequendum suppeditarit. Parco aliis intolerandis incommodis quæ sequerentur, si Versionum, ac præsertim Vulgatæ, sensus certo intelligere non posse Ecclesia dicatur.

Ceterum, uti dicebamus, non ita statuumdum est, ut singula Vulgatæ Versionis verba, immo omnia ejusdem puncta, & commata, existimanda sint divino calculo confirmata, quod generali constitutione ipsam Versionem Synodus Tridentina probavit: quam nonnullorum opinionem piam potius, quam prudentem & veram putamus. Nam nulla vitia in ea Versione deprehendi posse, nihilque illic haberi, quod aut Græcis aut Hebraicis Codicibus penitus non respondeat, qui affirmare velit, aut in hujusmodi eruditione plane sit hospes oportet, aut nimio zelo rapiatur. Hos errores, si ita appellare placet, hæc menda, & hæc qualescumque discordias a Græcis aut Hebraicis Libris, immo inter ipsa exemplaria Latina, sæpe notarunt viri Litterarum scientia præstantes, Theologi, & Catholici, & in ipsa arce Re-

ligionis Roma; neque ignorarunt ipsi Tridentini Patres. Itaque authentica in iis solum proclamata Vulgata Versio, quæ ad fidei & morum doctrinam faciunt, in quibus dignoscendis & constituendis inconcussa sunt legitima judicia Ecclesiæ & Apostolicæ Sedis. Reliqua dissimulata sunt, & Eruditorum arenæ relicta, utpote non necessaria; neque enim in sensibus, rebusque minime necessariis statuendis divinam opem sibi tribuit Ecclesia. Proinde ea tantum mens Tridentinis Patribus fuisse videtur, ut Vulgata Versio sine erroribus & fidelis esse credatur in Doctrina ad fidem & mores pertinente; & sapientissima decretum est, eam in disputationibus, & concionibus publicis, & sacris Mysteriis adhibendam esse, tutoque adhiberi posse reliquis Versionibus posthabitis, in quibus tales prærogativas non agnoscit Ecclesia. Verum ne alias quidem improbavit Versiones, quæ bona fide concinnatæ fuerint, & quantum fieri potest, veritatem originalis textus & Traditionem doctrinæ veræ expriment; multoque minus Hebraicos codices, & LXX. Interpretum Versionem explosit. In hanc rem præter Sixtum Senensem, Andreæ Vegam, Melchiorum Canum, Genebrardum Marianum, Serarium, Bonfrerium & alios, consulendus est doctissimus Cardinalis Palavicinus Libro 6. Cap. 17. Hist. Conc. Trid.

C A P U T XX.

Ecclesiastica judicia de privatorum hominum Libris, Verbis, & Sensibus, ad fidem pertinere minime videntur. Et tamen doctrina in iis aut probata, aut damnata, Fide supranaturali credenda. Ipsa illa judicia quandonam certa quoque credenda sint, quamquam non assensu divinæ fidei. Quid heic Disciplina præcipiat. In Jansenii causa quid præstandum.

ATque hætenus de Ecclesia interpretante verba, phrasas, & sensum tum Canonum, tum Librorum, quos conscribere sancti Patres, quum de Traditione colligenda, & salutaribus Dogmatis sancendis agitur. Restat, ut & de sensibus Librorum aut dictorum agatur, quorum Auctores fuerint privati homines, aut Hæretici, aut alii ab Ecclesia proscribendi. In his utique judiciis quantalibet evidentia & cura peractis, quantumlibet suspiciendis ac venerandis, eandem ipsam peculiarem divini Spiritus opem adesse non arbitror, quam in sancendis Dogmatis Ecclesiæ tribuendam esse

credo. Potissima hujus asserti ratio est, quia non omnibus suæ Sponsæ judiciis se præsto futurum Christus pollicitus est, sed iis tantummodo, quibus constituenda est, explicanda, ac proponenda salutaris doctrinæ veritas, & eliminandi errores. Hujusmodi vero judicia de privatorum hominum verbis ac phrasibus non doctrinam respiciunt, sive sanam, sive hæreticam, sed solos verborum sensus suapte natura mutabiles, aut intelligibiles secundum arbitrium atque opinionem mortalium. Mutabiles quidem sunt, & æquivoci interdum, tum in Patrum, tum in Conciliorum monumentis verborum sensus.

sus. At quum necesse sit illiac petere Traditionem, veramque doctrinam, necesse quoque est, ut Deus Ecclesie adit sensus illos interpretanti, eamque ab errore tueretur, quando ipsam constituit columnam & custodem Veritatis. A verbis autem, & phrasibus Scriptoris alicujus, hominisve privati, neque cognitio, neque conservatio Catholicorum Dogmatum pendet. Jam aliunde sancita sunt, aut sanciri debent Dogmata, & secundum illa expendendi sunt eorum Librorum sensus, non autem secundum sensus eorum Librorum sunt expendenda Dogmata. Hoc est: quia ope divina certo Ecclesia cognoscit, quid Canonum & Patrum verba sonent, doctrinam Fidei ad eorum sensum normam constituit. At contra ideo de Librorum privatorum sensibus Ecclesia judicat, quia ipsos jam constitutæ doctrinæ aut adversantes aut consonos animadvertit. Igitur, etiam si Ecclesia in hujusmodi Librorum sensibus intelligendis falleretur (quod tamen accidisse, nisi evidenter contrarium pateat, numquam a piis fidelibus putandum est), non ideo Ecclesie prærogativa in Dogmatis statuendis quidquam læderetur.

Ubi ergo constat (constare autem facile potest) quam doctrinam probare aut damnare velit Ecclesiam, dum effatum quodpiam privati alicujus hominis probat, aut damnat: necesse est, ut integro animi & cordis assensu eam cum Ecclesia amplectamur aut abominemur doctrinam. Nulla deinde est necessitas, ut eodem etiam assensu fidei credamus effati illius verba revera sonare & significare id, quod Ecclesia probat aut damnat, nosque cum illa probamus sive damnamus. Certe non apparet, cur dicendum sit spectare ad fidem peculiare hoc factum. Non illud olim revelavit Deus; ne nunc quidem Ecclesiasticis Judicibus opus est ut revelet, aut saltem ut extraordinarium conferat auxilium, ne in assequendo eorum verborum sensu erraretur, quando sive ea Auctoris verba id significant, sive non significant, ratum certumque stat de Doctrina Ecclesiasticum judicium, & Christiano gregi evidenter constare potest, de qua doctrina judicium tunc fuerit pronuntiatum. Id ex obvio verborum sensu facile agnoscitur. Si dubius & equivocus est ille sensus, ipsum per alia verba explicare & determinare solent Ecclesiastici Judices, uti pluribus exemplis confirmari potest, donec fidelibus evidenter innotescat, quam doctrinam aut configere, aut commendare tum velit Ecclesia. Ita in Jansenii negotio dum Ro-

mana Cathedra, aut Ecclesia congregata explicet (si opus est, communi tamen sententia non est opus) atque statuatur, quomodo sensum, & quam doctrinam ipsa damnavit damnatamque velit in V. Propositionibus Jansenio tribuere: Dogma Fidei tunc in toto erit, atque errori præcludentur viæ; neque ulla necessitas amplius erit, credendi supernaturali assensu, eandem illam damnatam doctrinam in Jansenii verbis atque intentione fuisse, quum id scire, aut credere, ne scire, aut negare, merum tantummodo factum respiciat, a quo doctrina fidei nequaquam pendet.

Sed alia quoque suppetit ratio, quare ad fidem pertinere non possint Ecclesiastica de privatorum hominum Libris, verbis, ac sensibus judicia. Hominum verba equivoca, ut diximus, plerumque sunt tum ex institutione populorum, tum ex usu Scriptorum, metaphoris aliisque tropis utentium. Non unus itaque, sed diversus plerumque iis sensus subest. Neque impedire Ecclesia potest, quominus aliena dicta equivocationibus scateant, & equivocos sensus pariant. Neque hoc impedire miraculorum ope Deus voluit, aut vult, quum factis ipsi sit facere, ne in interpretandis explicandisque divinis Libris, & colligenda Traditione, & proponenda vera doctrina, errare possint legitimi Ecclesie Catholice Judices. Hinc est, quod Ecclesia ita statueret non potest, unum quempiam sensum verbis alicujus Libri, sive propositionis inesse, ut alius sensus subesse non potuerit, ac possit, quamquam simul ac statuit, quodnam dogma sub iis verbis ac sensibus claudi ipsa arbitretur, ipsumque damnat, dubitandum amplius non sit, quin recte & sine errore damnatum illud dogma fuerit. Experientia ipsa his suffragatur. Certe Ecclesia enuntiationes easdem secundum varios sensus acceptas, nunc adprobavit, nunc improbavit, & eadem omnino verba modo aversata est, modo amplexa, prout ipsi visa sunt signare aut pravam aut rectam doctrinam. Ita celebris illa thesis: *Christus est unus e Trinitate*, sive *unus de Trinitate passus est*, ab Hormisda Romano Pontifice aliisque Catholicis rejecta primo fuit, quod ejus sensus ad Eutychanam Hæresim accedere crederetur, & ab ipsa significari, divinam naturam humanis doloribus ac infirmitatibus fuisse obnoxiam. At subinde eandem thesim qui Catholicam recepere Joannes II. & Vigilius Romani Pontifices, atque Oecumenica Synodus V. quum nempe in Catholico sensu accepta fuit & credita veram Ecclesie Catholicæ sententiam

sonare, atque exprimere. In Synodo Antiochena vocen *Homousion* Episcopi complures proscribere, in sensu Pauli Samosatani acceptam. Nicæni vero Patres in sensu Catholico consecrarunt. Ita & tempus fuit, quo variæ circa Incarnationem sententiæ secundum varias illarum intelligentias male aut bene sonabant. Quum Pelagii Litteræ, ac Cœlestii Libellus de gratia Dei coram Zosimo & Romana Synodo lectus fuisset, *Libellus ille Catholicus dictus est*, uti scribit S. Augustinus Lib. 2. ad Bonifacium Papam Cap. 7. ita ut Zosimus, pro fama utriusque Hæretici sollicitus, non sine aliqua indignatione ipsos purgarit apud Africanos Patres, inquit Ep. 4. *Est-ne ullus locus, in quo Dei gratia, vel adjutorium pretermisum sit?* Verum Pelagius nomine Gratiæ non peculiare Dei donum animæ infusum, sed legem, doctrinam, exempla Christi, aliaque externa adminicula intelligebat. De hoc sensu monitus Zosimus ab Africanis Patribus, adprobatos ante Libros eorumque Auctores anathemate feriit, ab Ecclesia ejecit. Multum sim, si alia in hanc rem exempla congerere velim, quibus videas, in assequendis privatorum Librorum, verborumque sensibus tam certa non esse Ecclesiæ judicia, ut divinam fidem exigant, quum tamen eisdem semper sit divinitus certissimum de doctrina judicium.

At inquit aliquis: Ergo, si erroribus obnoxia est Ecclesia in damnandis privatorum Librorum sensibus, nullam hujusmodi judiciis fidem habere debemus. Ergo liberum erit unicuique, aliter eosdem Libros, & privatorum hominum dicta ac verba, non secundum Ecclesiæ interpretationem, sed pro intelligentia sua, explicare, adeo ut superflua quoque dici possint hujusmodi decreta. Ergo frustra tot istibus Apostolica Sedes percusserit reluctantes adhuc Jansenianorum reliquias; immo parum æque præceperit, ut V. Jansenii Propositiones in sensu ab eodem Jansenio intento proscriptæ, non ore solum, sed corde etiam a fidelibus ejurentur. Ita arguentur quidam, splendida in speciem, sed fallaci plane ac temeraria consecutione. Dicimus igitur, non exigi certe, ut divinæ fidei assensu credamus, hominem quempiam ab Ecclesia, sive ab Apostolica Sede, tamquam Hæreticum damnatum, re ipsa talem quoque esse in conspectu Domini Dei, cujus unius est hominum corda scrutari; aut revera alicujus Libri sive Auctoris verba id sonare, quod damnatum ab Ecclesia fuit; eumque habere sensum, quem Ecclesia ipsis tribuere videtur. Fieri potest, ut ex aliis monumentis post judicium pri-

um defectis, & ex diligentiori locorum verborumque collatione, ille qui antea prave sentire putabatur, in recta sententia fuisse postea deprehendatur, ejusque verba commodius & accuratius explicata, ab impietate liberentur. Quod quoties secundum germanas Criticæ regulas, & sincero patrocinio præstetur, neque ab Ecclesia, neque ab Eruditis moleste ferendum est. Major enim cura Veritatis, & Christianæ Caritatis habenda, quam proprii judicii, quando ejus naturæ judicium non est, ut necessario veritas cum ipso conjuncta incedat; quod in Ecclesiasticis de Doctrina, seu Dogmate, judiciis rite peractis semper fieri, est apud nos exploratum. Ex adverso etiam contingere potest, ut re melius explorata atque discussa, qui Auctor, qui Liber ante ab Ecclesia aut probatus aut absolutus fuerat, male sensisse, & hæretica dogmata continere postea noscatur, & æquissime tandem damnetur. Ex hac regula Iba Epistolam, atque Theodoretii Capitula, quæ in Concilio Chalcedonensi censuram Patrum effugerant, eorum Auctoribus Catholicæ communioni redditæ, deinde Oecumenica Synodus V. execrata est, impiisque sententiis atque erroribus scatere deprehensa justissimo anathemate percussit. Rursus Honorium Romanum Pontificem Oecumenica Synodus VI. Hæreticis accensuit, ejusque Epistola ad Sergium tamquam impia proscripta. At veritati & æquitati suus perpetuo futurus est locus. Utique post tantum antiquitatis consensum ego negare non ausim (parcant Baronius, & alii) quin anathema dictum Honorio fuerit; sed cum Baronio, Bellarmino, & aliis contendere & nos possumus, Honorium male revera non sensisse de Christi Voluntatibus, neque Hæreticum plane fuisse. Restat adhuc illius Epistola. Nihil ibi doctissimis viris occurrit, quod considerata temporum & rerum conditione, verum referat Monothelismum, hominemque faciat impia tradentem. Quare damnatam in Honorio doctrinam nos quidem execramur; at Concilii sententiam de Persona & Scriptis Honorii certe suscipiendam, sed non omnino certam censemus, quod & quamplurimi ante nos censuere, scriptisque prodidere, plaudentibus Eruditis, & Ecclesia atque Apostolica Sede post tot annos nequaquam improbante illorum consilium. Video, in magnis ambagibus versari, qui Epistolam illam merito fuisse damnatam evincere conantur, & Baronium atque Bellarminum cum sua sententia componere volunt.

Ceterum, quotiescumque Ecclesia, aliquem

quem aut Auctorem aut Librum post plenam causæ cognitionem damnavit, & illius mentem, istius sensum, quantum fieri potest in humanis, accuratissime investigavit, & conceptis verbis de adhibita diligentia, & defensu proscripto monuit fideles, confirmata sententia priore, & improbatu illius Auctoris sive Libri patrocinio; tantum roboris Ecclesiasticis judiciis accedit, ut iis non acquiescere, & adhuc adversari, non temeritas tantum, sed scelus sit, idque non leve. Veneranda semper sunt Apostolica Sedes, & Ecclesiæ, vel de his rebus judicia. At tamen tolerare interdum Ecclesia solet ac potest, ut damnatis Auctoribus, Librisque proscriptis modesta & humilis defensio præstetur. Melius ipsa amat suos habere innocentes, quam reos. Et quamquam prius rite judicaverit secundum allegata & probata: nihilominus æqui deinde bonique facit hujusmodi etiam patrocinia, utpote quæ interdum veritati prospicere, semper Caritate abundare possunt. Verum, postquam Ecclesia nulli diligentia pepercit, & patronos nihil solidi afferentes, immo cavillationibus tantum causam agentes, silere jussit novis decretis, humillime parendum est. Et non divina quidem, sed pia fides, & non oris tantum, sed & animi reverentia est his adhibenda judiciis.

Ad leges Disciplina, quæ interdum tutelam suscipi reorum sinit, pertinet etiam nostra sententiæ aequitas. Tum Ecclesiæ interest aperire, tum fidelium cognoscere, qui sint Hæretici, hoc est homines Catholicæ Fidei vel voce vel scriptis adversi, & qui sint Libri sensibus perversis, & errorem spirantibus contaminati, ut vera Christi Doctrina incolumis in congregatione fidelium servetur, & omnis errandi causa auferatur. Utramque pestem vitandam esse scimus e Christi ejusque Apostolorum imperio, ne, ut ait Apostolus 2. ad Tim. III. 13. *Mali homines, & seductores, & errantes, in errorem nos mittant.* Porro ex institutione divina, Pastorum est, scilicet Episcoporum, ac potissimum Apostolicæ Sedis, lupos hujusmodi detegere, & venenata pascua remove. Ipsorum est judicare, quid ovibus fugiendum sit, quidve sequendum. Igitur sine crimine, sine temeritate negari obsequium, & pia fides non potest hujusmodi judiciis, ubi diligentissimo examine legitimi Judices causam versavere; ubi statum est, nullius ponderis esse adhibitas in patrocinium personarum atque Librorum, rationes. Cur enim temerarium non sit, privatam suam opinionem solenni Ecclesiæ & Apostolicæ Sedis, hoc est, Judicium a Deo constitutorum, sententiæ præponere in re tanti momenti? Nisi his decretis humiliter

& ex animi sententia obtemperandum, atque acquiescendum est, sique retractari ista judicia possunt, quamquam adeo exquisitè peracta: quandonam constabit, qui sint Hæretici nobis ejurandi, quæ sint verba male sonantia, qui sensus impiam doctrinam referentes? Quotidie non acquiescendi, non obtemperandi causas necemus, atque interea Hæretici frustra damnati bacchari pergent, eorumque Libri sensibus perversis infecti doctrinam perversam animis pervicacibus aut incautis legentium instillare non cessabunt. Quem quæro judicaturum de sensibus verborum, de mente Scriptorum amplius appellabimus, quando Ecclesiæ, Concilia, & Christi Vicarios auscultare nolumus, a quibus tam solemnè iudicio hæc etiam causæ pars & controversia diremta est? Utique non sunt e cælo expectandi Angeli, ut his quæstionibus finem faciant. Numquamne parendum est?

At, inquiunt, nos Doctrinam ab Apostolica Sede, & ab Ecclesia damnatam damnamus; non enim illic errori obnoxia est Ecclesia Christi Sponsa. Hanc autem Doctrinam verbis & phrasibus illius Libri contineri, eamque illius hominis menti revera infedis, neque divinitus cognoscit Ecclesia, neque jure nos ad credendum cogere potest. Silentium præ reverentia adhibebimus. Majora præstare necessum non est. Nam qui certos nos Ecclesia de re illa faciat, quam ipsa certo non cognoscit, & in qua judicanda errare potest? Verum argutiis talibus Ecclesiæ mandata eludere nefas est; & qui iis utitur, Fidei quidem leges se habere perspectas prodit, Disciplina autem prorsus ignorat. Nimirum Disciplina præcipit, ut his etiam judiciis rite peractis animum pie fideliterque submittamus. Cordi nobis futura est præ omnibus Catholicæ Doctrina: ergo abominandi, qui illam corrumpunt voce, scriptis; ergo damnanda scripta & sensa, quibus ex Ecclesiæ sententia continetur male sana doctrina. Cujusnam vero est, nisi Episcoporum, & præcipue Romani Pontificis, juridice decernere, qui sint isti Auctores nobis execrandi, quive Libri, Verba, & Phrasæ veneno infecta? Recta igitur ratio docet, hos præ aliis Auctores, Librosque esse a nobis damnandos, quos Ecclesia per juridicam & solemnem sententiam damnavit, & damnandos mandavit. Itaque huic damnationi quisque fidelis corde & ore subijcere se debet, & inanem, ne erret in obsequendo, timorem deponere. Ferendi ergo non sunt ii Jansenii Episcopi olim Iprensis alicæ, qui post celebre ac repetitum ab Apostolica Sede, & ab Ecclesia universa receptum Jansenianæ causæ iudicium cedere nolunt & obsequi, & quosum nonnulli sub specie tuendi.

di Jansenii & vindicandi a nota hæreseos impacta, non quidem ejus personæ, ut constet hujus controversiæ peritis, sed ipsius doctrinæ errores damnatos defendere & tradere non dubitarunt. Summis Pontificibus, Episcopis, omnique Ecclesiastica ac seculari auctoritate contemptis. Sibi igitur irascantur, si Disciplinæ severitatem in se experiuntur, qui Disciplinæ Legibus adeo temere adversantur? Fieri non potest, ut gravem Hæretici cordis suspensionem non ingerant, dum tanto molimine deploratam Jansenii causam tuentur. Nam quod est ad novissimum Clementis XI. Pontificis Maximi decretum, nihil tquius efformari potuit, quam quum statuitur, non ore solum, sed & corde rejici ac damnari ab omnibus Christi fidelibus debere damnatum in V. Propositionibus Janseniani Libri sensum, quem illarum verba pro se ferunt, nec alia mente, animo, aut credulitate formulæ Jansenianæ condemnationis subscribi licito posse. Jure (uti diximus) exigere a Fidelibus Ecclesia potest, ut Libros, hominesve a se damnatos damnent. Quis autem mentis compos, & veræ Theologiæ gnarus, sibi persuadeat, licere aliquid ore damnare, illudque ipsum interea corde amplecti? Illa linguæ & animi dissensio ullisne potest ratiunculis dealbari, atque excusari?

Quod autem Apostolica Sedes in Jansenii causa nunc exigit, non nudius tertius exigi coëptum est, sed ab ipsis Ecclesiæ incunabulis invaluit. Ubi quempiam Hæresis Ecclesia damnavit, tum continuo præceptum est, ut illum omnes pro Hæretico haberent, atque ut saltem Ecclesiæ Ministri ipsum disertis verbis execrarentur. Formulæ etiam, sive fidei Professiones fuere constitutæ, quibus scribendum erat, uti post Jansenianam controversiam actum pariter fuit. Qui hosce Hæreticos, eorumque scripta ejurare noluerunt, tum de Hæresi suspecti, tum Hæretici (si evidentia maxima suberat) & ipsi proclamati sunt. Unius Theodoretii exemplum memorasse sufficiat. In Chalcedonensi Concilio Aët. 8. tergiversabatur ille, volebatque Nestorio statim anathema dicere. Post varias interpellationes, minitati sunt Patres se pro Hæretico ipsum habituros, nisi in Hæreticum Nestorium anathema aperte pronuntiaret. Tum ille amplius non cunctatus, paruit, & orthodoxe sentire ex hac professione creditus fuit. Ceterum sequenti sæculo iterum in scenam Theodoretus rediit una cum Iba Edesseno, ac Theodoro Mopsuesteno in celeberrimum Capitulum causa. Scripta istorum, tamquam a recta fide abhorrentia damnavit Synodus V. Oecumenica, reluctantibus plenisque Africa & Isthæ Episcopis, Chalcedo-

nenfis Concilii incolumitati tunc immerito paventibus, qui & inde perniciosum Schisma constarunt, quum alioquin omnes in doctrina fidei consentirent. Sed ejus Concilii judicium, cui primum relatus fuerat Vigilus, ratum tandem ipse habuit, alique deinceps Romani Pontifices, ac successu temporis immutabile stetit. Tum vero inexcusabiles habiti, qui eidem judicio subscribere noluerunt, & poenis ac censuris compulsi sunt ad subscribendum. Quamvis enim, uti vidimus, ad Fidei Dogmata non pertineat Personarum, Librorumque damnatio, attamen ad Disciplinæ leges spectat facere, & exigere, ut & hujusmodi judiciis reverenti & humili animo assentiantur fideles, eosque, nisi obsequantur, temeritatis, scandalique crimine merito posse damnari, quum disciplinæ contemptum, & perversæ doctrinæ suspensionem a se depellere isti non possint, si Libros & Auctores solemniter iterumque damnatos damnare recuset. Ad ejusdem Disciplinæ auctoritatem referendum est, compellere posse fideles ad pie credendum & fideliter obsequendum in tot aliis factis a Deo quidem minime revelatis, sed moraliter evidentibus, & ut talibus ab Ecclesiæ rite judicatis, e quibus Doctrinæ Catholicæ stabilitas, & morum regimen quodammodo pendet. Talia habero, qui sint legitimi Successores Petri, legitimi Episcopi, ac Reges; quæ sint Oecumenica aut probata Concilia; quæ Decreta indubia Romanorum Pontificum; quæ germana Patrum scripta; & quid interdum revera sentiat aliquis ex Patribus; & quis Cælitum albo sit adscriptus, & alia ejusmodi, in quibus modo majorem, modo minorem reverentiam postulare poterit Ecclesia pro majore aut minore rerum certitudine atque evidentia, pro graviore aut leviori necessitate ad servandam unitatem atque doctrinam, & ad avertendos errores. Uno verbo, hujusmodi factis, a Deo quidem non revelatis, sed tamen cum Dogmate connexis, si Evidentiam præferant, demens sit, & nonnumquam reputetur Hæreticus, qui credere & obtemperare nolit: sin ambigua & dubia apparent; adhuc præstat Ecclesiæ sententiam ferenti, utpote judici divinitus ad nos regendos constituto, quam infirmo nostro ingenio, piam adjungere fidem; ne ob timorem incerti & minime periculosi erroris in crimen certum incurramus: quale professio est in tanto discrimine aut corrupenda doctrinæ, aut scindenda unitatis, obedientiam Præpositis nostris, rationem pro nobis Deo reddituris, perveraciter denegare. Atque hæcenus de judiciis Ecclesiæ in factis ad Historiam Ecclesiasticam pertinentibus, atque a Deo minimè revelatis.

CA-

CAPUT XXI.

In profanis Artibus, Scientiis. ac Historiis magna Ingeniorum libertas. Sed & hæc ab Ecclesia tunc coercenda, quum per eas sententias aliqua ex parte leditur Fidei Doctrina, aut sacrosanctæ Literæ erroris sive mendacii suspicione asperguntur. Sublato hujusmodi periculo, liberum est in his sentire, quæ velis. Regulæ nonnullæ in hanc rem Sacrarum Literarum scopus. Quandonam sit, aut non sit, evidens. Scripturæ mens in rebus ad salutem minime spectantibus.

Nunc mihi dicendum restat, quæ regenda sint hominum Ingenia, quæve tum illorum tum Ecclesiæ sint jura in profanis Artibus, Scientiis, atque Historiis pertractandis. Lex illa omnium prima: Licere ingeniis nostris hæc sentire, quod & magis lubet, & verum aut veri videatur similis. Si Mathematicas Artes excipias, & præcipuam partem Philosophiæ morum, reliquæ Artes ex opinione hominum non parum pendunt, tenebris innumeris involutæ, in quibus certum difficile offendas, hallucineris facile: id quod potissimum in Physicis, Medicis, Astrologicis, Geographicis, Chronologicis, Historicis rebus animadvertere est. Caliginem istam superare Ingenia nituntur. Si res bene cedat, secundos eorum conatus humana tantum gloria manet, non autem caeleste præmium. Sin aliter accidat, nihil est quod sibi timeant a divina Justitia; non enim in postremo Orbis judicio cuiquam vitio vertetur, quod aut has Artes ignorarit, aut in eorum cognitione aberraverit. Huc spectant Ephremi Antiocheni verba apud Photium Cod. 228. *Ἡμεῖς γὰρ πρὸς τὴν αἰσθητικὴν ἰσχυρίαν &c.* Inquisitio illa, quæ de rebus Fidei suscipitur, si aberret a veritate, ingens anime naufragium affert. Quare vel minimam, quæ quidem eo pertineat, excutere syllabam oportet. At vero disputatio illa, quæ de questionibus habetur ad fidem minime spectantibus, recte quidem res habeat, si optatum finem veritatis assequatur. Sin autem ab eo excidat, id quidem non bene successerit, non tamen in exitum anime vergit. Unum igitur hinc redundare potest incommodum, terrena videlicet gloria carere, si hæc necias; aut sese hominum cachinnis & contumeliis exponere, si in his turpiter erres.

Quum autem has Eruditionis partes non minus Ecclesiæ, sanctis Patribus, & Christiani gregis Pastoribus, quam cuiquam homini privato, obscuras & ambiguas reliquerit

Deus, & quum eorum tenuissimam portionem ipsemet revelarit, neque porro necessarium foret, ut ea revelarentur; non enim ad beatam in cælis immortalitatem suapte natura Animam perducunt, quod res Mundi uno potius quam altero modo esse, aut non esse, accidisse, aut non accidisse putentur: quis non intelligat, hujusmodi opiniones extra ditionem Ecclesiæ plerumque esse, ingentemque Ingeniis patere libertatem, ut hæc sese pro viribus, opinando, concertando, somniando etiam, ac delirando, exercent? Nova hoc in regno excogitare licet, vetera aspernari, susque deque etiam vertere. Et quoties de meris profanis rebus, sive cognitionibus agitur, a Religionis negotio omnino disjunctis, non alio loco habendi vel ipsi sancti Patres, quam quo singuli privati Auctores. Veneranda profecto semper est Conciliorum, sanctorumque Patrum auctoritas; sed quæ in Dogmatis est certissima magistra veritatis, talem se præstare nequit in his etiam, quæ sunt ultra fines sanctissimæ Religionis, Doctrinæque Christianæ. Quare nescio, quo planctu excipiendi sint illi, qui in Physicis, in Historiis profanis, & hujusmodi argumentis Augustinum, Thomam, Bonaventuram, * aliosque sanctitate simul & eruditione celebres viros producant; rati se istorum auctoritate firmissimum suis sententiis comparasse præsidium, & ad ista certe magna nomina incutiendum esse mirum suis adversariis timorem. At sancti Patres in hisce Artibus humanis ac Scientiis, non Christum, sed Platonem, sed Aristotelem, sed Avicennam, homines videlicet impios, aut cæcos habuere Magistros, aut suum intellectum fallacem, aut alios homines erroribus obnoxios, sequuti sunt. Quid ergo hæc certi a sanctis Patribus polliceri tibi possis? Tantum sane eorum dicta valent apud cordatos viros, quantum rationibus, & robustissimis, neque fallacibus argumentis nitentur. Præterea non hoc suæ Ecclesiæ, non

[* Præcedentes editiones, post Bonaventuram, addunt Antonium.

non Conciliis, non Patribus dedit Christus, ut Populum fidelem Astronomum facerent, Physicesve, Chronologia, Historiæ profanæ, rerumque similibus sine ullo errore peritum. In Crucifixi Schola satis est docere, satis edificare, quæ vere de Religione credenda, quæ pie facienda, ut ametur Deus, Calorumque Regnum vi beatissima tandem rapiatur. Sed hæc manifestiora sunt, quam ut pluribus argumentis indigeant.

Ipsæ tamen profanæ Artes & Scientiæ quibusdam evidentibus Christianæ Doctrinæ, sacrarumque Literarum monumentis possunt interdum opponi. Igitur altera Lex erit: *Nefas Ingeniis nostris esse, in cunctis Artibus, sive Disciplinis, aliter sentire, quam veritatis oracula clament; & Ecclesiæ pastoribus jus esse a Deo datum heic quoque coercendi temerarias hominum mentes.* Non heic de iis profanæ Scholæ opinionibus loquimur, quæ recta feriunt Christi & Ecclesiæ Scholam; nam hæ statim damnandæ cognoscuntur, quales de Moribus, Virtutibus, & Vitiis, de Natura divina, de Providentia, Creatione mundi, Anima rationali aliisque rebus bene multæ occurrunt in Platonis, Aristotelis, Zenonis, Democriti & Epicuri Sectis. Loquimur de iis opinionibus, si ve effatis, quæ suapte natura nihil pertinere ad Fidem, nihil officere, nihil adversari videntur salutari Doctrinæ Christianæ Religionis. Etiam si aperta facie ista non militent, militare tamen clanculum, atque indirecte, possunt contra certissimam aliquam Religionis veritatem. Est Dogma Fidei, Prophetis ac Apostolis divinum adfuisse Spiritum, ne quid falsi memoriæ mandaretur in sacris Scripturis. Multa autem in utriusque Testamenti Libris habentur, quæ referri possunt ad Physicam, ad Astronomiam, ad Historiam profanam, ad Chronologiam. Turpiter erret, qui in ejus generis notionibus revera hallucinatos Prophetas arbitretur, & documentis eorum habere fidem nolit, aut falsi litem intendat; causatus tantummodo, non eam Deo fuisse mentem, ut nos eruditione profana imbueret, atque inutilem rerum scientiam per suas Scripturas revelaret. Certe non ista ad salutem necessaria, & in se considerata, minime pertinent ad Fidem. Sed quia a Scripturibus falli nesciis, & divino Spiritu afflatis, consignata literis fuerit, atque errorem in Prophetis sive fallaciam suspicari nefas est: idcirco hujusmodi etiam documenta certissima credenda sunt, & relationis causa procul dubio spectant ad Fidem. Neque sane ferendi Ariminii & Episcopii Remonstrantium pippili, affirmare ausi, Scriptores sacros in rebus levi-

bus, & nihil ad salutem pertinentibus, memoria, aut ignorantia labi potuisse, & revera fuisse lapsos. Absit, ut hac temeraria medicina apparentibus quibusdam sacrorum Librorum contradictionibus atque difficultatibus consulamus, quando tot aliæ rationes æque commodæ & innocuæ occurrunt, quibus divinarum Literarum veritas & auctoritas a suspitione falsi & erroris liberetur. Idem dicendum de aliis Physicis atque Historicis opinionibus, quæ si veræ credantur consequenter infirmant, & falsitatis arguunt divina quædam Mytheria & Dogmata, in Ecclesia Dei firmissime stabilita. In his igitur dubitandum non est, quin Ingeniis nostris Ecclesiæ imponere frenum possit, ac debeat; neque enim committendum est, ut Spiritu Sancto inspirati homines lapsi putentur vel in levibus rebus quum non quæ sua erant, sed ea dumtaxat, quæ Deus omniscius revelaverat, memoriæ mandarint, & populo credenda exhibuerint.

Atque hæc quidem regulæ generales, & leges præcipuæ ad judicandum de hisce questionibus. Sed iudicio subacto, & circumspecta æquitate opus plane est in earum usu. Nam una ex propositis legibus illam Ingeniis licentiam tribuit, quæ in Ecclesiæ & Veritatis perniciem declinare interdum possit: altera opinandi libertatem ita adimere nonnumquam potest, ut Ingeniorum jura lædantur. Et profecto quum præteritis temporibus, tum nostris potissimum, non defuere, nec defunt homines, quibus familiare est profanas disciplinas, atque sententias sacculi, quasi verbis divinis infestas atque contrarias, insectari, & proscindere internecino odio, perpetuis clamoribus. Si quid novi Physica, aut Astrorum Scientia, aut Ars Medica, aut Eruditio profana adfert: istud hominum genus mille pericula continuo timet sanctissimæ Religionis, & certis Fidei decretis. Solliciti ergo nullum non movent lapidem, quo Auctores novarum opinionum, licet nihil rei cum sancta Religione habentium, infament, eorumque Libros dilacerent, proscribant, & supremis Ecclesiæ Tribunalibus configendos exhibeant. Et eorum zelus utique laudandus, modo tamen sit secundum scientiam, & cautis gressibus procedat. Deplorandum enim est, si errores, ubi non erant, somniet; si illic pericula confingat, unde nihil mali effluere potest, & injustos neque necessarios compedes injicere velit naturali humanarum mentium libertati. Et revera non animadvertunt interdum docti pariter piique viri, se unius Aristotelis causam agere, quum Religionis causam tueri videntur. Peripatetica Philo-

sophia

sophia capti atque dissenti, quidquid ab ista abhorret, continuo falsum ducunt. Tantum nempe amoris ac venerationis huic uni Scriptori, aliisque antiquis Auctoribus, præjudicata opinio comparavit, ut eorum adversarios, & contraria quæque, non odisse eorum amasii nequeant, usque adeo ut quando nulla alia ratio succurrit nova inventa deiciendi, facile & crebro ad auctoritatem Principum, Academicarum, & Religionis confugiatur, quasi de Regnis, de Veritate, de Fide actum sit, si nova hæc recipiantur in Scholis. At ista sinceriori judicio, & sine affectibus, pertractare, atque infectari, aut defendere debet unus amor Veritatis. Unum hunc igitur nos consulentes, necessarium putamus quædam heic statuere, quibus Ingenia nostra insistere jubentur, si rite fungi suo jure ac munere velint, neque in Religionis sacraria quicquam peccare.

Et primo dicimus, tum posse ac debere Ecclesiam sententiam ferre, certumque illius fore judicium de Quæstionibus Physicis, Medicis, Astronomicis, Geographicis, Historicis, aliisque hujusmodi, quum constabit, uno potius quam altero modo opinari, contrarium esse evidenti Scripturarum sanctarum, & Dogmatum veritati. Secundo, evidens erit, & constabit sacrarum Literarum, Christianæque doctrinæ sententia, quando Prophetarum, Apostolorum, & Ecclesiæ verba ac documenta nullam aliam interpretationem commodam sustinent, quam quæ iis opinionibus omnino repugnat. Tunc enim variæ ab hominibus excogitatæ opiniones, quamvis ad salutem non necessaria, & ex sui institutione indifferentes ut aut credantur, aut non credantur, erroris, impietatis, & falsitatis justa de causa damnabuntur. Tertio, si commode cum hisce hominum privatorum opinionibus conciliari poterunt divinæ Literæ, neque vis in Scripturarum explicatione sacris verbis inferatur, tunc neque impia, neque falsa appellare licebit hujusmodi, ut ita dicam, indifferentia Scientiarum & Artium placita. Quarto, erit ea interdum in hujusmodi sententiis indifferentibus rationum & experimentorum gravitas atque evidentia, ut non laudabile solum, sed & necessarium futurum sit, cum istis conciliare sacrarum Librorum sententias: quod commode sæpe fieri poterit, si rectæ Critices usus adminiculum pie & sedule quærentibus ferat.

Quæ sint, autem harum legum fundamenta, breviter exponemus. Veritas una est. Innumerales ejus particule non pugnant invicem, non discordant, sed amice conspirant: quod de Erroribus non accidit;

quorum alter alterum insequitur nonnumquam, ac destruit, omni spe fœderis utrimque sublata. Fac aliquid sit verum in Theologia, & in sacris Literis: necesse est ut idem quoque affirmetur in Physica, & in profanis Historiis. Rursus si quidquam verum certumque sit in Philosophia & in Historiis non sacris, aliter sensisse nequit divina Scriptura, & Christianorum Theologia. Unicum tamen hæc inter discrimen. Semper Ratio, semper Philosophia, aliarumque Artium documenta cedere Fidei, sacrisque Literis debent, aliquid evidenter tradentibus; non autem sacra Litera ac Theologia, aliquid evidenter narrantes, submittendæ sunt Rationi ac Philosophiæ, quamquam & istæ evidentiam jactent a suis partibus quam maximam. Et æquissime id ab ipsa Ratione exigitur; cum sacris enim Literis, & cum Fide, ac Revelatione divina, perpetuo & necessario conjuncta est Veritas. Aliquid revelante ac tradente Deo omniscio, & veracissimo, illic errorem aut mendacium excogitare, omnium perniciosissimum delirium est. Contra cum Ratione humana, cum Philosophia, Historia profana, aliisque Artibus necessario Veritas non habitat, & sæpe error locum habet. Igitur falsum sit necesse est, quod a perspicua Fidei eruditione dissentit; neque enim alia esse potest Theologorum veritas, alia Philosophorum; alia Dei, alia hominum; ac proinde cedat oportet Ratio Fidei, non Fides Rationi, sicut æquum est, ut homines Deo, non Deus hominibus cedat. Et gravissime profecto ac sanctissime pronuntiatum anathema in Lateranensi Concilio sub Leone X. Sess. 8. contra quosdam Peripateticos Philosophos, inter quos fuisse fertur Petrus Pomponatius, quod secundum Philosophicam doctrinam mortales esse hominum Animos dicerent, licet secundum Christianam Fidem immortales eos affirmarent. Rationem damnationis invictissimam his verbis concludere Patres. *Quum verum vero minime contradicat, omnem assertionem veritati illuminatæ Fidei contrariam, omnino falsam definimus.*

At sæpe etiam in humanis Scientiis & Artibus, immo in toto Rationis humanæ regno, tanta esse potest Veritatis evidentia & perspicuitas, ut secundum ipsam Rationem, secundum istas Artes, non solum liceat, sed necessarium plane sit explicare non æque perspicuam Scripturarum sanctarum mentem, ac verba. Id accidit, quum talem sensum divinæ Literæ præ se ferunt, qui si verus & germanus censetur, intoleranda post se absurda & incommoda trahat. Hoc est, ubi

N

sen-

sententiam aliquam tribuas aliquibus verbis divinae Scripturae, contradictiones nunquam sedandae emergent inter hæc & alia aut Scripturae loca, aut Fidei Dogmata, atque de Numine, ejusque Natura, ac voluntate, indignum aliquid sentietur; & rectæ Rationis principia, & Virtutum ac Morum clarissima præcepta, & receptissima apud omnes Christianos Artium placita, evertentur. Tunc ergo res monet, prioribus illis Scripturae verbis, utpote minus quam hæc alia documenta perspicuis, non eum qui putabatur tribuendum esse sensum. Tunc non obvia ac literalis sententia, sed figurata accipienda fortassis erit; neque proprius, sed translatus sensus; eisque verbis aliquid aliud significare voluisse divinus Spiritus censendus erit; quod quale sit, facile ex aliorum locorum collatione liquebit. Hinc illud celebre & summo opere laudandum Augustini axioma in Ep. 143. olim 7. *Si Ratio contra divinarum Scripturarum auctoritatem reddatur, quamlibet aucta sit, fallit verisimilitudine; vera esse non potest. Rursus si manifestissima certaque Rationi velut Scripturarum sanctarum obicitur auctoritas: non intelligit, qui hoc facit; & non Scripturarum illarum sensum, ad quem penetrare non potuit, sed suum potius obicit veritati; nec quod in eis, sed quod in se ipso velut pro eis invenit, opponit.* Unde autem Anthropomorphitarum Hæresis erupit, nisi e perversa eorum locorum interpretatione, in quibus sacra Litera Deo oculos, manus, pedes, aliaque membra, & corpus & affectus hominum tribuere videntur? *Oculi Domini super justos, & aures ejus in preces eorum: Manus Domini fecit hæc.* Et quum audissent Adam & Heva vocem Domini Dei deambulantis in Paradiso ad auram. Et alia id genus innumera. Hæc, ut litera sonat, accipienda non esse, sed sine dubio censenda tropice & figurate dicta, quo per sensibiles imagines invisibilia intelligantur, quis quæso nos docuit, nisi evidentissima lux Rationis, ac Theologiæ naturalis, quæ Deum plane incorporeum & spiritalem esse statuit? Ne contradicam ideæ perfectissimæ, quam & Natura & Scientiæ mihi de vero & summo Deo indiderunt, a literali proprio sensu eorum verborum discedere cogor, & loca illa conciliare cum hujus ideæ veritate manifestissima. Quando autem mysticus, aut figuratus sensus literalis proprio sit præponendus, & ab isto recedere non solum deceat, sed oporteat, doctissimi viri luculentissime tradidere. Sed unius Ecclesiæ est decetnere sine errore, quæ interpretatio consonet aut repugnet Veritati, in sacris Literis, atque in singulis earum verbis certissime regnanti.

Si quidquam igitur literalis proprius sensus Scripturarum habeat, quod cum Artium, & Scientiarum, & Historiæ evidentibus principii & documentis pugnet, & commodam non recuset interpretationem, ista profecto adhibenda erit, aut saltem illam adhibere nemo sibi religioni ducat. Tantoque magis id præstare licebit, quanto certius est, majorem sine comparatione libertatem hæc esse humanis Ingeniis, & nullam necessitatem credendi, sive discendi. Certum enim est, in istis rebus Deum exquisitè erudire noluisse hominum genus, quum sacrarum Literarum verus sit scopus atque consilium nos ad Amorem Dei & proximi tantummodo informare, in quo universa Lex posita est, & Prophetarum doctrina. Quod quum fieri nequeat, nisi etiam cognoscatur verus Deus, & verus Dei & hominum Mediator Christus Jesus, & nisi recta morum præcepta habeantur perspecta: hæc etiam in Scripturis sacris revelare & inculcare hominibus Deo placuit. Reliqua ad humanas Artes pertinentia, quæ illic narrantur, eatenus spectanda sunt, quatenus ad illam Scripturarum sanctarum mentem referuntur. Eo saltem sine consideranda non sunt, ut Physicam, Geographiam, Chronologiam, terrenarum rerum Historiam, Astronomiam, Medicinam, Militarem Artem, & alia id genus, non secus ac ipsa Dogmata, discamus.

Quocirca quam diligenter Apostoli, & Ecclesiæ Patres mandant, ut ad illustrandam, confirmandam, propugnandam Dei, Christi, & veræ pietatis cognitionem, Scripturarum scientiæ adhibeatur; tam caute etiam vetant, ne in alias inutiles, & curiositati potius quam eruditioni salutari inservientes quæstiones nimium divertant Christianorum ingenia, neve ad eas dirimendas in medium afferantur oracula divina, quasi divini consilii fuerit, & nostra & Creatoris nostri intersit, nos in his inanibus argumentis doctos esse aut ignaros, & sapere, sive desipere. Altiora; diviniore, & nostram salutem æternam, non nostram temporalem eruditionem, sacri illi Codices respiciunt. Audiarur hæc Gentium Doctor. In Ep. I. ad Tim. Cap. 1. illa prohibet, quæ quæstiones præstant magis quam ædificationem Dei, quæ est ex fide. *Finis autem præcepti est Caritas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta.* Et Cap. V. 3. *Si quis aliter docet, & non acquiescit sanis sermonibus Domini nostri Jesu Christi, & ei, quæ secundum pietatem est, doctrina: superbus est, nihil sciens: sed languens circa quæstiones & pugnas verborum, ex quibus oriuntur invidia, contentiones, &c.* Postquam in Epistola ad Titum multa de clementia Dei, de Mediatore, aliisque divinis beneficiis pro-

loquutus est: *Hec, inquit, sunt bona & utilia hominibus. Stultas autem quæstiones, & genealogias, & contentiones, & pugnas legis devota; sunt enim inutiles & vane.* Ubinam ergo sunt, qui in divinis Scripturis quærunt naturalium rerum, Astorum, temporum, & locorum scientiam? Earum auctoritatem, nisi manifestissima sit, in his nimium inculcare, neque temeritate, neque periculo interdum caret: certe ab ipsarum consilio abhorret.

Propterea idem Apostolus Cap. I. 9. Epistolæ ad Titum postulat Christianum Episcopum ita Scripturarum scientia instructum, *ut potens sit exhortari in doctrina sana, & eos, qui contradicunt, arguere.* In doctrina, inquam, sana, & Pietatis, & Fidei, non in Physica, aut Chronologia, aut rebus profanis. Neque alio nomine se Doctorem, servum Dei, & Apostolum Jesu Christi in exordio hujus ipsius Epistolæ proficitur, quam secundum fidem Electorum Dei, & agnitionem veritatis, quæ secundum pietatem est. Quid autem refert ad pietatem, scire, cujus figuræ, verbi gratia, Terra sit, qui supra Cælos sint aquæ; an Cæli ex quinta substantia sint, & an ex se corruptioni obnoxii; num Ignis inter elementa computandus; quis Estheris conjux, videlicet utrum Xerxes, an Artaxerxes fuerit, & alia ejusmodi? Hæc idcirco præ oculis habens sanctus Basilius in Examer. Hom. 9. Moysen laudat, quod ea prætermiserit, quæ Philosophorum animos inani studio torquent. Scripturam autem ait suo honore, sua gloria spoliari per eos, qui ejus dicta ad inutiles quæstiones inflectunt. Similia habet Sanctus Hieronymus in Cap. 3. Ep. ad Titum, eique concinunt, quicumque pietate & judicio in explicandis sacris Literis excellere. Quibus ex rebus sequitur, prudentissime agere Ecclesiam, quæ ab hujusmodi quæstionibus dirimendis, & opinionibus probandis sive improbandis abstinet. Eas ipsa aut non curat, aut etiam contemnit; & si quidem vellet interdum se istis immiscere controversiis, necessaria ad rectum certumque judicium ferendum præsidia ipsam deficere interdum possent. Nimirum Traditio sacra, antiqua, & continuata nonnumquam deesset, sine qua testatur Ecclesia se firmas proferre heic non posse sententias. Nam cur Deus incorruptam per tot sæcula hisce de rebus scientiam, & Traditionem in Ecclesia sua servet, quando earum ignorantia nullum suis fidelibus, nullum suæ Religionis periculum creat, atque ipse earum scientiam neque a nobis expetit, neque nobis revera reliquit, immo contra ab earum inquisitione per suos Apostolos nos non semel deterruit?

Restat igitur, ut una de causa nonnumquam Ecclesia compescere & damnare possit has etiam indifferentes hominum opiniones, quum videlicet agitur de liberandis ab erroris aut mendacii suspitione utriusque fœderis Libris. Tum certe ad Ecclesiam spectat, falsa proclamare & irrevocabili ictu prosternere; quæ aliter vera esse nequeunt, nisi falsi arguatur sacratissimum illud veritatis penus. Hoc autem pertinent, quæ sanctus Thomas habet 2. 2. Q. II. Art. 2. ubi ait, quædam spectare ad Fidem posse dupliciter; uno modo directe & principaliter, sicut articuli Fidei; alio modo indirecte, & secundario, sicut ea, ex quibus sequitur corruptio unius articuli. Sed omnino appareat, neque appareat tantum, sed revera adesse oportet necessitas damnandi hujusmodi opiniones indirecte oppositas sacrarum Scripturarum veritati. Evidenter, inquam, constare prius debet, non alium sensum commode, & legitime, & secundum Criticæ regulas, tribui posse Literarum sacrarum verbis, quam qui adverteretur Physicis istis, Geographicis, Historicis, & aliis ejusdem naturæ sententiis. Nam si per germanam aliquam, & non violentam interpretationem alius sensus a literali & obvio, convenire possit Scripturæ divinæ verbis, & componi cum Artium & Scientiarum effatis Prophetarum dicta valeant: non est cur ab ea interpretatione adhibenda nos jure ac merito impedire quisquam velit. Tunc in tuto sunt omnia. Tunc divinatorum Codicum dignitati consultum satis est, & Ingeniorum juribus, & legibus optimi Judicii, verique Scripturarum interpretis. Neque temeritas amplius est, neque crimen perniciosum, id affirmare, quod a sacris Auctoribus negari non constat, aut id negare, quod ab ipsisdem affirmari manifeste non liquet. Sufficit autem in his rebus, uti diximus, a divinis iis Scriptoribus arcere aut mentiendi voluntatem, aut memoriæ lapsus, aut rerum, quas narrant, ignorationem quamcumque; non enim ista excogitare aut suspicari vel leviter licet in hominibus, quorum calamus regebat divinus veritatis Magister. Hoc periculo declinato, quæ ad veritatem propius accedere, aut veri videbuntur similiora, sentire fas erit, in quæstionibus videlicet, quæ sive in unam sive in alteram partem versentur, ad æternam hominum vitam, eruditionemque salutarem nihil faciunt.

Interdum autem tantam esse posse diximus divinæ mentis evidentiam in verbis sacrorum Codicum, ut abjicienda sit quæcumque alia diversa opinio rerum vel indifferentium. Atque id potissimum elucet in Historicis documentis, quorum sensum obvium sèpissime accipien-

apiendum esse, manifesta ratio docet, atque adeo omnis inde excluditur figuratæ dictionis suspicio. Quod Jacob ex utero materno prodians, plantam fratris teneret, aut non teneret manu, nihil ad hominem salutem, & necessariam eruditionem spectabat; nullum enim continet aut innuit Fidei Dogma, sive præceptum vitæ. Sed quando hujus rei mentionem nobis relinquere ad aliquam semper utilitatem nostram divino consilio placuit; & Jacobum apprehensa fratris planta, in lucem revera egressum fuisse, Genes. XXV. 25. ita narratur, ut nonnisi violenta interpretatio adhiberi possit Scripturæ verbis: ejus rei Historia habenda est sine ulla dubitatione a Deo revelata, atque certissima. Similiter nullus esse potest dubitandi locus, quin sub Augusto Cæsare facta fuerit descriptio illa, quam Lucas in Evangelio memorat II. 2. & quin Syriæ aliquo modo præfuerit Cyrenus, sive Quirinus. Iridem certum nobis ac ratum est, Tobia canem suo Domino præcurrisse, & quasi nuntius ad ejus parentes adveniret, blandimento caudæ suum expressisse gaudium, Tob. XI. 9. Atque alia id genus certissima sunt; nam si aliter explices, quam litera sonat, manifestam vim inferis narrationi divinæ. Propter eandem rationem, quum ex evidenti Scripturarum testimonio, & perpetua Ecclesiæ Traditione constet, Deum omnipotentissimum posse ex nihilo aliquid facere; & posse alicujus rei substantiam in alteram convertere, ita ut prioris substantiæ accidentia, sive species, non destruantur, fiatque in hominum sensibus eadem sensatio, quam substantia sublata sive commutata prius producebat; & posse facere, ut humanum Corpus induta incorruptione glorificatum in Cælis, angustissimo spatio contineatur, & per corpora spississima liberum habeat aditum; quum, inquam, hæc evidenter certissima sint nobis per Revelationem: statim consequitur, a veritate abhorre, quidquid acuti, quidquid speciosi Physica excogitare & asserre contra possit.

Rursus eas rationes, eamque evidentiam secum ducere interdum Physica, Historia profana, atque aliæ Artes possunt, ut præ illis non æque evidentia, immo dubia sint Scripturæ sacræ verba. Quod si contingat (sæpe autem contingit) tpm certe non licet solum, sed oportet, sacras Literas non repugnantes interpretatione aliqua explicare, quod semper commode fiet, consultis prius non temerariæ Criticæ regulis. Sive Metaphora quæpiam, sive Synecdoche, sive Metonymia, sive alius quispiam Tropus & Figura in divinis verbis apparebit, quo non obviis, sed aliis verissimus sensus illic significetur cum

profanis opinionibus concors, ut nihil dicam de Orientalium populorum Dialectis, in quibus manifestum nimis est diversos plane a nostris sæpe exhiberi dicendi modos. Unde autem novimus, tot Scripturæ sensus aliter quam litera sonat significare, nisi quia rerum experientia, & humanæ Artes ita accipiendos monent? Anima rationali carere bruta, anima quacumque carere simplicia corpora, jam notum est nobis. Ergo ubicumque iis Animam, aut etiam Animam rationalem, tribuere Scriptura videtur, illic Tropus & Figuram aliquam haberi statim intelligimus, aut Animæ vocabulum aliter apud Hebræos accipiendum, quam apud Latins. Eodem modo, hominem, cujus cor & ossa tamquam cremum aruerint, quique ut sanum perditus fuerit, vivere diutius non posse, tam certum est quam quod certissimum. Ergo Davidis verba hæc narrantis in Psalmo Cl. 4. 5. de se ipso, aut de paupere quopiam adhuc vivente, non ad literam, sed figurate exponenda sunt. Idemque de versiculo sequente dicendum, ubi sanctus Rex ait: *A voce gemitus mei adhesit os meum carni meæ.* Quodnam enim est angustia & miseriæ signum, ossa habere carni suæ adhaerentia? Nonne & hoc in recte se habentibus conspicitur? Et nihilominus hæc David memorat, infelicem alicujus statum descripturus. Ergo dicendum, carnem heic pro cute hominis accipiendam esse; cutis enim est pars quasi homogenea carnis. Ossa autem cuti adhæsisse dicuntur, ut macies hominis extrema significetur, quæ dicendi formula & ipsum vulgus nunc utitur, & Comicus olim dixit: *Ossa atque cutis sum miser.* Accedit etiam locus Jobi XIX. 20. *Pelli meæ, consumtis carnibus, adhesit os meum.* Seu, ut habent Hebræici Codices: *Pelli meæ, & carni meæ, adhesit os meum.*

Tandem loca Scripturarum quamplurima occurrunt de rebus ad salutem non necessariis, quæ dubium sensum, dubiam significationem præferunt, variasque facile admittunt, easque verisimiles, interpretationes. In his, non immoderata quidem, sed magna tamen Ingeniis licentia conceditur interpretandi, & disputandi, modo omnis Ingeniorum linea illo tendat, ut inter ceteras, quæ verisimillima sententia videtur, Scripturis sacris tribuatur. Experimenta rerum, Linguarum peritia, Historia profana, omnesque Artes, & humanæ Scientiæ heic in consilium adhibentur; & quo graviore rationes & probabiliora argumenta unam potius quam alteram sententiam commendant, eotius & laudabilius in eam Ingenia concedunt. Hinc tot in sacris Scripturis exponendis quæstiones. Hinc tot unius loci in-

ter-

interpretationes, totque novi Eruditorum conatus, ut dilucidius, verisimilius, & aptius quam antea explicentur Scripturarum loca. Neque huiusmodi interpretationes, quia novæ, umquam improbari possunt, sed quia insulsæ, ineptæ, & a ratione absorptæ, & ab aliis Scripturæ locis fortasse discordes. Nam in iis quidem, quæ ad præcepta vitæ, & ad Fidei Dogmata pertinent, jure interdicta est illa opinionum novitas, quæ sanctorum Patrum consensui repugnet. At in istis indifferentibus rebus opinari, & nova proferre, nequaquam prohibemur; five enim heic uno potius quam altero modo sentias, nihil hoc Fidei, nihil hoc Dogmatibus, & scientiæ morum officit, ubi a singulis interpretibus in tanta interpretationum varietate satis consulatur dignitati & veritati sacrorum Codicum. Sic Eruditus hucusque licuit disputare, num Quirinus, memoratus, ut vidimus, in Evangelio Lucæ, ordinarius Syriæ Præses fuerit, an extra ordinem, census causa illuc missus; aut an descriptio universi orbis Ro-

mani, ante indicta & completa fuerit, quam idem Quirinus Syriæ præfesset. Id ex innumeris aliis exemplis liquere potest. Neque vero urgere quemquam possumus disputantem de his rebus scitu non necessariis, ut opinionem suam mutet, multoque minus ipsum tamquam Hæresis, & perversæ doctrinæ reum insectari, dum tamen hic rite & commode interpretari, suæque opinioni minime contraria Scripturarum loca, si qua opponuntur, ostendere valeat. Ille tantum Hæreticus est, qui pertinaci animo Dogma aliquod ab Ecclesia receptum, a Scripturis sacris, aut a Traditione commendatum, contemnit, rejicit, negat; aut Scripturæ loca ad fidei & morum doctrinam spectantia contra mentem Ecclesiæ, & consensum Patrum pervicaciter interpretatur. In reliquis ipsos Patres quidem venerari, aut religiose & *non modo* sequi non cogimur; alioqui tot haberemus Hæreticos; aut saltem temerarios, quot habemus Scripturarum Interpretes.

CAPUT XXII.

An Scripturis sanctis repugnet Astronomorum sententia de Telluris motu diurno. Sacræ Litteræ phrasibus vulgi ac figuris usæ, ut verum quodpiam significarent. Exempla in eam rem. Quid rotas Orbis in Scripturis, extremitates Cælorum, Solem incalescere, aliaque ad Cælum, Stellas, ac Solem spectantia. Quando proprium litteralem sensum in Scripturis sacris retinere cogamur; & quando sit locus aliis interpretationibus.

Exigere itaque juvat, quum res poscit, ad hosce Canones inventa nonnulla, opinionesque varias Philosophorum, Physicorum, Historicorum, & quidquid in Mathematicis, Astronomicis, & Geographicis studiis aut novi aut antiqui traditur. Fac autem, exempli gratia, in Astronomia nobis occurrat quorundam systema de diurno circa Solem immobilem Telluris motu, cui complura loca e divinis Scripturis petita opponi videntur. Tum prudentis Theologi erit investigare, an ita perspicua sint atque evidentia sacrarum Litterarum loca, ut omnino peccetur contra melioris Criticæ, ipsiusque rationis leges, & contra germanæ interpretationis regulas, si illa trahere velimus ad opinionem eorum Astronomorum. Multa autem ab ejus sententiæ tutoribus pro se adferri possunt. Quamquam

enim neque in Physica, neque in Astronomia quidquam certi habeamus de Telluris motu, attamen eam sententiam nondum Ecclesia, aut Apostolica Sedes damnavit, neque pro Hæreticis reapse habet tot eruditos viros aut clam, aut aperte eam amplexos, five olim, five duobus proxime præteritis sæculis. Copernicana quippe Hypothesis, ut obiter id dicam, non plane nova est, uti ex Aristotele, Cicerone, & Plutarcho apparet, eamque octoginta annis ante Copernicum asseruerat celeberrimus vir Nicolaus Cusanus Cardinalis in Libro de docta Ignorantia; sed illam Copernicus in multis perfecit, ejusque vestigia sequuti videntur Calendarii Juliani in Correctione Gregoriana emendatores. Contra vero his Scripturæ sanctæ locis immobilitas Telluris, & Solis mobilitas suadentur. Gen. XIX.

Sub.

Sol egressus est super terram. Et cap. XXXII. Ortusque est ei statim Sol. Ecclesiastici verba sunt Cap. 1. Generatio praeitit, & generatio advenit; Terra autem in aeternum stat. Oritur Sol, & occidit, & ad locum suum revertitur, ibique renascens gyrat per Meridiem, & flebitur ad Aquilonem. Ad imperium autem Josue praeipientis, ne Sol ac Luna moverentur, steterunt Sol & Luna, donec ulcisceretur se gens de inimicis suis. Stetit itaque Sol in medio Caeli, & non festinavit occumbere spatio unius diei. Ita Josue X. 12. 13. Alia loca praetermitto jam nota, jam usu doctorum hominum trita, quibus Terrae quies, & motus Solis aperte memorari videntur in sacris Codicibus. At quod est ad ea Scripturae verba, quae Tellurem immobilem significare videntur, fatendum est, parvo negotio conciliari posse cum Astronomorum sententia; etenim ibi potius affirmatur, Tellurem permanere, semperque esse, neque a suis cardinibus unquam dimoveri: quae sane consistentia, perduratio, ac firmitas localem motum in ea excogitatum nequaquam excludit. Ita quoque Firmamentum, Caeli appellantur; Aethera etiam seu Caelos divina Sapientia firmavit sursum, ut habetur Prov. VIII. 28. Et tamen a Caelorum firmitate motus nequaquam abhorret, ut in Ptolemaei Systemate traditur.

Longe clariora sunt pro Solis mobilitate sacrorum Librorum documenta. Verum animadverti debet, solere divinas Scripturas ad opinionem vulgi sese interdum accommodare, & retinere communem loquendi consuetudinem, ut ad rudis populi sensum & captum sese attemperent. Facilius enim ignarum vulgus ea concipit & percipit, quae usitatis dicendi formulis proponuntur, quam quae inusitatis, licet accuratioribus. Quod potissimum elucet in iis tradendis, quae ad salutarem Fidei & Morum veritatem non pertinent; nam, uti diximus, Deo per suas Scripturas loquenti non is scopus fuit, ut inanem erga res, scitu non necessarias, erga mundi elementa & corpora, hominum curiositatem pasceret, sed ut vere utilia ad aeternam beatitatem consequendam traderet. Neque in doctis humanae sapientiae verbis ipse loquitur, sed sese demittit ad earum locutionem usum, quae quamquam minus accuratae, & ad humanae sapientiae trutinam improprie dignoscuntur, rudi tamen populo veritatem quampiam utilem ac salutarem commodius exponunt. Quod si Deo corpus, & membra, & animi perturbationes, & operationes humanas tribuere non dubitarunt divinitus inspirati

viri, quo significarent veros divinae operationis effectus: quanto aequius hujusmodi minus accurato loquendi genere uti poterunt, dum de Physicis & humanis rebus quidpiam enarrabant? Est hoc figurate loqui, est hoc in usu apud omnes populos, immo & apud ipsos doctos, & praecipue Poetas, atque Orientales, neque enim veritas inde laeditur, sed per eas etiam figuras eleganter traditur, quod vere tradere in animo fuit. Eruditorum autem hominum est in his non necessariis rebus, Ecclesiasticorum vero Judicium in rebus ad Fidem & eruditionem Christianam spectantibus, discernere, quid proprie, & quid figurate sit accipiendum.

Fuisse divinis Scriptoribus eum morem, ut secundum vulgi sententiam interdum loquerentur, luculentissimis exemplis demonstrari potest. Quum dicimus *Terrarum Orbem*, multoque magis quum *Universi* titulum addimus, nemo est qui nesciat, significari Populos omnes, & universas Provincias ac terras, quae terraquei globi spatio quaquaverfum continentur. Sed alia interdum fuit, & adhuc est vulgi opinio, dicendique consuetudo. Nimirum totius Orbis vocabulo significantur Provinciae & Populi antea cogniti, & magna Terrae pars, aut vastissimum quoddam Imperium, quale olim Assyriis, & Alexandro Magno, & Romanae Reipublicae contigit. Inquit autem sanctus Lucas II. 1. *Exiit edictum a Caesare Augusto, ut describeretur universus orbis, ἀπογραφὴ δὲ πάσης τῆς οἰκουμένης.* En ut vulgari opinione dicendique forma utitur sanctus Evangelista. Magnifice de suo Imperio sentiebant Romani. Nihil minus, quam totum Terrarum Orbem sua ditione se tenere aut arbitrabantur, aut dictabant. In hanc rem celeberrima praesertim sunt Petronii verba in Specimine Belli Civilis.

*Orbem jam totum victor Romanus habebat,
Qua mare, qua terra, qua sidus currit,
utrumque.*

Et Hegeſippus Lib. 2. Antiqu. Cap. 9. *Orbis terrarum, qui Romano Imperio clauditur ac definitur.* Attamen nemo in Historia aliquantulum versatus est, qui nesciat, longe abfuisse Romanos ab imperio totius Orbis, cujus amplam quidam partem armis victricibus occuparant, sed revera opinione minorem, si cum tot aliis Provinciis adhuc indomitis conferebatur. Quum igitur in quibusdam Scripturae locis mentio sit de Terra, de toto Orbe, καὶ τῆς οἰκουμένης, non

con-

continuo accipienda sunt ea vocabula de omnibus Telluris gentibus atque Provinciis. Interdum per illa significatur Judæa tota cum Judæorum tribubus late diffusis; interdum Romanum Imperium; interdum etiam ea Terræ pars, quæ antiquis iis temporibus cognita erat, hominumque Judæorum commercio patebat. Quam interpretationem admittit locus ille Pauli ad Rom. X. 18. ubi ad Evangelii prædicationem accommodat Psalmi XVIII. versiculum quintum: *Sed dico, numquid non audierunt? Et quidem in omnem Terram exiit sonus eorum, & in fines Orbis Terræ verba eorum*. Non enim verisimile est, tum temporis in extremas usque Scythiæ seu Tartariæ inhospitæ provincias, & in vastissimas Americæ regiones, atque in tot alias barbaras gentes sub utroque Polo sitas, Evangelium & Apostolos penetrasse; quum novissime tantum, hoc est tribus proxime præteritis sæculis, magna earum regionum pars innotuerit, & amplissima adhuc Regna tum circa Arcticum, tum circa Antarcticum Polum, diligentiam & navigationem hucusque fugerint recentium Europæorum, qui tamen sine comparatione anteferendi sunt veteribus nautis, & antiquis lustratoribus orbis. Et certum quidem videtur, ante seculorum consummationem nullo termino constringendam esse Ecclesiæ Catholicæ fideique veræ ditionem, omnesque prorsus gentes in hereditatem Christi cessuras. Verum Tertulliani, Hieronymi, Augustini, aliorumque Patrum ævo id nondum contigerat, quamquam ex ipsorum sententia Ecclesia Catholica Mundum replet, totum Terrarum Orbem incenderet; in toto orbe divideretur; impleter universam Terram; toto Orbe diffusa esset. Maximam totius Orbis portionem ea nomina sonabant, illamque præcipue, in quam aditus erat Judæis, Romanis, & Græcis. Hæc vulgo erat terra nota, hæc Patribus erat totus Terrarum Orbis, Divinæ vero Scripturæ illam vulgi opinionem, & loquendi consuetudinem usurparunt, revera significaturam eam Terræ partem, quam vulgus noverat; non enim divinum consilium eo etiam pertinebat, ut fideles hinc discerent, alias easque amplissimas Terræ partes haberi ultra cognitum orbem. Id quoque animadvertas, ubi Daniel prædicit, Alexandrum universæ Terræ imperaturum. Lege etiam Cap. II. 5. Act. Apost. Erant, inquit sanctus Lucas, in Hierusalem habitantes Judæi, viri religiosi ex omni natione, quæ sub celo est.

(* Ita vulgo videntur cogitationes & velle ac nolle in Corde nasci; quum tamen certum sit, tum Mentis, tum Voluntatis sedem veram esse Cerebrum & Caput hominis. Innumera sunt loca divinorum Scripturæ ad istam vulgi Opinionem composita.)

Ad hunc eundem morem facit alius Athonum, locus XXVII. 27. *Circa medium noctis suspicabantur nautæ apparere sibi aliquam regionem*. Græci Codices, non apparere, sed appropinquare habent, quum utantur verbo *προσέειναι*. Ubi videmus cum vulgo loqui sanctum Lucam, ipsumque externam speciem oculorum sequutum; nam navigantibus litora moveri, & loca remotiora accedere aut recedere videntur.

Provehimur portu, terræque, urbesque recedunt,

Est versus perquam notus Vergilii 3. *Æn.* cui similes bene multos facile attexas. Quum autem Apostolus in I. ad Cor. Cap. I. 21. ait: *Placuit Deo per stultitiam prædicationis salvos facere credentes*; cur eo vocabulo prædicationem Veritatis & Evangelii designat, nisi quia sapientibus hujus mundi, & humanæ rationi stultitia videbatur Christiana Fides atque Doctrina? Idem Apostolus in 2. ad Cor. Cap. IV. 4. *Deum hujus sæculi Diabolum appellat*, non quia talis ille sit, sed quia pro Deo ab Idololatriis habetur, & colitur, & ipse Deum sese venditat, uti innuitur Matth. IV. 9. & Luc. IV. 6. 7. Ab aliis ejusmodi exemplis abstinere, iis lubentius usus, quæ ad propositum argumentum propius accedunt.

Nusquam certe manifestius oculorum iudicia, & vulgi opiniones confestatur divina Scriptura, quam quum de Cælis, corporibusque cælestibus loquitur. Isaias XIII. 4. 5. *Domini exercituum*, inquit, *præcepit militie belli, venientibus de terra procul, a summitate Cæli*. Hebræi Codices habent: *Venientes de terra procul, ab extremo Cæli*; Gentes de longinqua terra, & ab extremitatibus Cælorum venturæ, nihil aliud significant, quam populos ab extremis terræ partibus ac finibus in Babyloniorum imperium ruituros. Desumpta autem ex opinione populari ea phrasis fuit. Vulgo enim videtur Cælum esse, non sphericum, sed hemisphericum, & in extremis terræ deficere, atque illic terminari. Eadem phrasis occurrit Deuter. IV. 32. & XXX. 4. & lib. 2. Esdræ I. 9. & Matth. XXIV. 31. Eo pertinet, quod in iisdem

* Ex secundis curis comparatio istiusmodi addita quæ sub celo est.

nam præcedentes editiones desinunt in hæc verba:

dom sacris Libri Montes appellantur fundamenta Caelorum. Ita 2. Reg. XXII. 8. de Deo canit sanctus Rex David: *Commota est, & contremuit terra: fundamenta montium concussa sunt, & conquassata. Pro fundamento montium legitur in Hebraeis Codicibus fundamenta celorum contremuerunt* מוסדות השמים ירדו, Mosedorb hasciamaim irgazu. Nimirum, si fidem oculorum, & iudicium vulgi consulamus, Cælum e longinquo videtur in montes desinere, eos contingere, ipsisque quasi fundamentis inniti. Columnæ itidem Cæli appellantur Montes, Job. XXVI. 11. quia montes tamquam columnæ, ut oculo apparet, Cælum innixum sustinere videntur. Familiaris fuit omnium populorum Poetis hæc eadem dicendi forma; & inde Atlas, Olympus, alique montes Cælum sustinere dicti, quasi ipsis incumberet Cælum. Neque aliunde finitoris seu horizontis nomen venit, nisi quia Cælum suo hemisphærio contingere illam regionem videtur, quam terminat.

Non minus apertam in eo figuratæ distinctionis genere phrasim invenio Exod. XVI. 21. *Colligebant autem mane singuli (manna), quantum sufficere poterat ad vescendum: quumque incaluisse Sol, liquefiebat.* Quid est, quod Sol incallescere dicatur? Num identidem frigeat, num de suo ardore atque calore Sol interdum quidquam remittit, ut subinde recuperet? Nequaquam profecto. Cum vulgo loquuntur sacre Litteræ. Matutino tempore, quum adhuc nocturnum frigus aerem occupet, Solisque radii nondum suam vim repetitis istibus in oppositum atmosphæra crassiorum agrem exercuerint, Solis calor remissus, debilisque omnino videtur. Ipsum itaque Planetam sensim incallescere arbitrantur mortales, quo altius ab horizonte procedit, quasi in ipso, & non potius in aere, seu in hominibus ad Solem expositis cresceret aut decrederet calor. Occurrit eadem phrasim 1. Reg. XI. 9. ac utrobique in Hebraicis Libris adhibetur verbum *chamam*, quod proprie significat *calere, incallescere, & passim accipitur.* His adde Isaiam dicentem Cap. XIII. 10. *Obtenebratum fuisse Solem in ortu suo.* En res tantummodo apparens in divinis Litteris delineata. Quum nubibus obducitur Cælum, aut inter Solem ac Terram Luna interponitur, Sol ipse obtenebrari videtur: videtur, inquam, oculis mortalium; non enim ipsius globum revera tenebræ capiunt, neque ejus lumen deliquit patitur. Hinc Ezechiel XXXII. 7. sensum Isaiæ aliter expressit, inquiens: *Solem nube tegam.* Quando vero in sacris Scripturis Stellæ de Cælo aut casuræ, aut decidisse dicuntur, tunc ad ea, quæ apparent,

alludere videntur Prophetæ: quippe non in Terram cadere plures Stellæ possunt, quum earum singulæ Terram sua magnitudine superent. Fortassis etiam in Epistola sancti Iude Cap. I. 13. quæ ibi *Stellæ erraticæ* appellantur, revera Stellæ non sunt sed meteora, & aeris inflammationes in longum ductæ, cadentibus Stellis perfimiles, quæ vulgo Stellæ creduntur.

Quid? quod in iisdem etiam Scripturarum locis, quæ pro Solis diurno motu contra opinionem Astronomorum proferuntur, sacri Auctores popularibus locutionibus uti maluerit, quam exquisitis, & ad veræ Astronomiæ Physicæque amussim exactis. In Ps. XVIII. 6. de Dei gloria, quæ in Sole, præsertim apparet, loquens Propheta: *In Sole, inquit, posuit tabernaculum suum. Et ipse (hoc est Sol) tamquam sponsus procedens de thalamo suo, exultavit ut gigas ad currendam viam. A summo Cælo egressio ejus. Et occursum ejus usque ad summum ejus. Nec est, qui se abscondat a calore ejus.* Heic Sol exoriens comparatur Sponso procedenti de thalamo suo; quibus verbis ad populi opinionem alluditur, putantis, Solem quiescere atque dormire, quamdiu a nostro hemisphærio abest, & cum aurora e cubiculo quasi post somnum egredi, atque interruptum cursum resumere. Sequentia verba parum apte exponit celebris quidam inter Astronomos, Almagesti novi Scriptor: ait enim, illic *Astronomico more initium finemque diei a summo, & in summo cæli, idest a Meridiani culmine, ac summa altitudine Solis perit. Summum Cæli, quod heic memoratur, unde Sol egreditur, & aliud summum, quo pervenit, nihil aliud sunt, quam extremæ Cæli partes, quæ supra horizontem nostris oculis sese offerunt, scilicet Oriens & Occidens.* Supra vidimus, in Isaiæ Cap. XIII. a Vulgata memorari *summitatem Cæli.* Itidem a *summo Cælo usque ad summum ejus*, legitur Deuter. IV. 32. & XXX. 4. ejusdem Libri. Pro *summo Cæli* Vulgata legit heic *Cardines Cæli.* Hæc autem omnia idem significant, videlicet *extremæ Cæli* (quæ etiam vox occurrit 2. Esdræ I. 9. apud vulgatum Interpretem), & in Hebraicis ubique exprimuntur per vocabulum קצף *Katsch*, significans *finem, extremum, extremitatem* alicujus rei. Itaque in supra laudatis verbis Psalmi XVIII. quæ Hebraice ita sonant; *Ab extremo celorum egressio ejus, & revolutio ejus super extrema eorum*, divina Scriptura loquitur secundum opinionem vulgi. Rotunditatem Cæli minime aspiciens, neque concipiens vulgus, duas ipsius extremitates sibi fingit, oculis etiam hanc opinionem confirmantibus:

alteram nempe, unde Sol oritur, alteram quo se quasi festum a cursu vespere adveniente recipit. In eadem quoque opinione vulgi fuisse traduntur nonnulli e Patribus, Cælum arbitrati hemisphaericum. Reliqua verba, ubi dicitur, *nihil sese abscondere a calore Solis*, hoc est, ejus fervorem omnia contingere, & in omnia penetrare: ad aliquam etiam vulgi opinionem fortasse respiciunt, sed iis immorari nolumus.

Potius asseram, quæ in supra laudato Ecclesiasticis loco de Sole narrantur in Hebraicis Codicibus. Ibi enim scriptum est *וַיָּאֶרְצֵהוּ* vel *me Komo scioeph*, hoc est, & ad locum suum anhelus it, seu anhelat. Ubi videmus, Scripturam sacram figurate loqui, non proprie, quasi Sol vivat, moveatur, & e cursu anhelans ad locum quempiam properet sibi constitutum, tamquam ad metam. Eadem de causa ad illa verba *Oritur Sol & occidit*, Lyranus adnotat: *ut apparet ad sensum*. Celeberrimum autem ad preces Josue factum in Sole prodigium aliqua pariter nobis exhibet, quæ Spiritus sanctus, non qualia revera sunt, sed qualia oculis nostris apparent, in ea narratione usurpavit. Cap. X. 12. Josue, referuntur ejusdem ducis verba: *Sol contra Gabaon ne movearis, & Luna contra vallem Ajalon*. Seu, ut alii vertunt, *super Gabaon, & super vallem Ajalon*; seu secundum Hebræos, *in Gabaon, & in valle Ajalon*. Quum Tellus in comparatione Solis sit exigua moles, & Gabaon, ac vallis Ajalon in eodem terreo globo sint minutissimum punctum; quomodo Soli præcipitur, ne moveatur, sive ut sileat (ita Codices Hebræi), ac stet supra Gabaon, & supra vallem Ajalon? Numquid huic puncto respondere potest * immanis Solis globus, qui ab egregiis Astronomis decies centies millies superare magnitudinem Terræ universæ creditur? Ad vulgare igitur oculorum judicium alludere videtur Josue; nostris enim oculis Sol apparet tamquam discus duobus palmis dimetiendus, & super exiguum unum Cæli spatium moveri. Infra additur: *Stetit itaque Sol in medio Cæli*. At cælestes orbes, si exacte loqui velimus, carent medio, atque extremitatibus; nam in corpore sphaerico, in semita aut linea circulari, quæ extremitas, quod medium revera excogitari potest? Ergo istud etiam interpretari juvat ad sensum vulgi. Nempe oculis ille medius esse videretur Cælorum locus, qui ab Oriente atque Occidente æqualiter distat. Concluditur tandem narratio his verbis: *Non fuit antea, nec postea, tam longa dies*. Ridendum se præberet, qui ad litteram hæc verba accipiens, contenderet,

nullam in toto terrarum orbe longiorem illam diem fuisse. Peragrantibus regiones sub utroque Polo sitas exploratum est, Solem diutius lucere, ibique longiores sine comparatione contingere dies. Verum Scriptura ad intellectum & scientiam Judaici populi sese accommodabat. Rudi illi populo Solis effectus sub regionibus Polaribus ignoti erant: neque porro divinus Spiritus revelare volebat, ad utilia nimirum intentus, & a pascenda inani hominum curiositate alienus.

Quæ quum ita sint, & tot exemplis jam pateat, non raro Scripturam sacram, & præsertim dum de corporibus cælestibus agit, humano more, & ex vulgi usu solere loqui: uti etiam sanctus Augustinus Lib. I. Cap. 39. *Quest. super Gen.* & ceteri Patres animadverterunt: illud consequitur, neque temere, neque imperite agere, qui loca ejusdem Scripturæ, mobilitatem Solis præ se ferentia, figurate accipiunt, explicantque per Metonymiam; ita ut Scripturæ, non quæ sint, sed quæ appareant, illic enuntiet, & vera facta referat per improprias vulgi phrasas. Et non violentam, neque insolitam, neque absurdam interpretationem illic adhiberi, tot rationes suadent, quot exempla produximus. Quod si per ejusmodi æquam interpretationem error omnis, & mendacii suspicio a sacris Litteris excluditur atque arcetur, divinæque Historiæ dignitas & fides in tuto posita est: equidem non video, cur iis incertis & commode exponendis documentis urgere velimus Astronomorum opinionem, eoque minus, quæ ipsam impietatis arcescere. Non est illa quidem certa, non demonstrativis rationibus probata, & per Tychonicum Systemam suppleri forsitan potest; sed verisimilis tantum est, motibusque cælestibus explicandis, & superfluis compluribus removendis omnium consensu perquam idonea. At ne certissima quidem, neque evidentiæ esse videntur Scripturarum interpretamenta, quæ adversus ipsam pugnare dicuntur, ut illorum patentissima veritas nutantem istius verisimilitudinem suo pondere aperte prosterнат. Nam quod in hanc rem aliqui ajunt, *omnem Jacræ Scripturæ propositionem accipiendam esse in sensu litterali & proprio*, quotiescumque in tali sensu non est repugnantia cum aliis propositionibus ejusdem Scripturæ æque, aut magis certis aut cum definitione summi Pontificis, aut cum propositione aliqua naturali lumine certâ & evidenti; hoc, inquam, tam latum ac generale axioma nescio quam opportune inculcetur. Certe quantum fieri potest, retinere & confectari debemus Litteralem proprium Scripturæ sensum. Verum prope innumera ibi sunt de

* Al. ingens Solis &c.

rebus ad salutem non necessariis seu dicta, seu phrasas, seu verba, quibus neque Fidei, neque Ecclesiæ placita, neque naturalis luminis lux palam repugnat, & tamen in sensu litterali ac proprio a Sanctis Patribus, aliisque Catholicis Interpretibus non accipiuntur. Ut aliter ista explicentur, atque accipiantur, quam prima facie accipienda videantur, sufficit, ut id probabilior aliqua ac verisimilior ratio suadeat, petita e Liberalibus Disciplinis, e profanis Historiis, e populorum moribus, aliisque etiam minus certis fontibus, & sit non violenta, sed naturalis, atque in aliis similibus locis usitata & probata interpretandi ratio.

Sed, ut clarius loquamur, meminisse debent viri Theologi, Litteralem Scripturæ sensum, quatenus a Mystico distinguitur, vel proprium esse, vel figuratum. Est autem Augustini, & complurium sententia, interdum plures Litterales sensus uni Scripturæ loco seu testimonio congruere, quum contra alii arbitrentur, unum solum convenire posse. Utrique recte sentire, eorumque opiniones facile conciliari posse videntur. Unicum tantummodo sensum litteralem (non excluso Mystico) aut propriis aut figuratis verbis expressum, in quolibet sacrarum Litterarum testimonio divinus Spiritus revera voluisse concludere censendus est. At quum Scripturæ verba, quod est ad sensum Litteralem, sint obscura interdum, variisque interpretationibus obnoxia, incertumque non raro sit, utrum proprie an figurate sint accipienda: diversas propterea Litterales Interpretationes ad eundem locum adhibere licet. Harum qualibet, modo contorta non sit ac violenta, modo non aliis Scripturæ, Traditionis, & Rationis luminibus advesetur, convenire, & laudari, ac tolerari potest. Quamvis non constet, quæ sit eo loco mens divini Spiritus, neque evidenter appareat unicus ille sensus, quem Deus significare voluit: quid verat pluribus modis eandem explicare loquutionem, dum id religiose fiat? Loca autem illa Scripturarum, quæ ad Fidei ac Morum doctrinam spectant, uno dumtaxat modo esse explicanda, neque plures pati posse Litterales sensus, dicimus: quia germanum eorum sensum a Deo unice expetitum jam Ecclesia ab ipso Deo didicit, & per Traditionem, atque unanimem Patrum consensum ad nos usque transmissit. Quare in iis locis interpretandis ab Ecclesia, a Traditione, a Patribus recedere nefas est. Verum in aliis Scripturæ locis, quibus doctrina salutis minime continetur, ubi sensus non aliunde jam certus sit, immo ubi iste sit obscurus, & diversam Lit-

teralem Interpretationem commodè patiatur: locum utique habet Augustini aliorumque sententia, plures videlicet sensus Litterales convenire uni loco posse ac tolerari debere. Hic valent sanioris Critices leges. Quamvis obviis sensus minime tum incurrat in Fidei & Caritatis dogmata, neque rectam Rationem pulset: si tamen non bene consentire deprehendatur cum Experientiæ, Physicæ, Geographiæ, Astronomiæ, Historiæ, Logicæ, aliarumque Disciplinarum verisimilibus sententiis, & contra conciliari cum istis non absurde, non violenter possit, vel figuram aliquam illic ostendendo, vel prætermissa supplendo, vel obscura explicando: probabiles sunt, verisimiles atque tolerabiles alii etiam sensus Litterales.

Retinere igitur proprium Litteralem sensum Scripturæ non cogimur, eique licet præferre Figuratum Litteralem, siue quum verisimilis ratio hunc potius quam illum eligendum suadet, simulque in aliis ejusdem generis locis ita explicari Scriptura amat, siue quum hujusmodi explicatio a Patribus non impugnatur, non dissentit ab aliis Scripturæ clarioribus locis, non ab Articulis Fidei, non a recta Ratione. Hoc enim est, non in Allegorias Historicum Litteralem sensum desectere, sed eum Historicum ac litteralem sensum Scripturis tribuere, qui rei, & narrationi, & consuetudini Prophetarum aptius conveniat. Unicum exemplum dabo. De Hierosolymæ excidio hæc prædicebat divinus Magister, Lucæ XIX. 44. *Et non relinquent in te lapidem super lapidem*. Uti nemo non intelligit, obviis Litteralis, ac proprius horum verborum sensus est, ita minutatim Urbis illius mœnia, ac domos disjicienda ac subvertenda fore, ut unus lapis relinquendus non sit cum altero coagmentatus. Nihil prohibet, quin ita revera evenisse dicamus in celebri expeditione & victoria Titi. Adversus alia Scripturæ loca, adversus Traditionem Patrum, aut Romanorum Pontificum, Conciliorumve decreta non pugnat hic sensus. Neque naturali lumini adversatur; poterant enim Romani id nullo negotio præstare, si animus fuisset, Historia etiam & Patres ita vastatam Hierosolymam ajunt, & solo æquatam, ut ne ullum quidem signum habitatæ Urbis relictum fuerit. Prædixerat etiam Christus nullum Hierosolymitani Templi lapidem super lapidem relinquendum, qui non destrueretur, Matth. XXIV. 2. & Marci XIII. 2. Plene Prophetiam hanc impletam fuisse, Historia fidem facit. Ingentes immensæ illius molis lapides victor exercitus omnino contrivit, atque dissolvit, ferum ac plumbum, quo connexi fuerant,

rapturus. Et ne vestigia quidem celeberrimi Templi reliqua fuere; ipsius enim fundamenta (* quamquam id minime veri videatur simile) Turnus Rufus aratro evertit, adeo ut nihil integrum remaneret, nullusque lapis lapidi impositus. Parem igitur everfionem toti quoque Civitati contigisse, non solum non abhorret a vero, sed veri omnino simile videtur; & si audire velimus legem a quibusdam, uti supra diximus, nobis præscriptam, necesse erit id sine dubitatione credere factum.

* Ex alia tamen parte vix credi potest, tantum otii fuisse Romanis, ut tam minute amplissimam Urbem, ejusque omnia fundamenta considerent. Ad hæc Auctor Josephus est Lib. 7. Cap. 18. de Bell. Jud. a vastitate Urbis immunes fuisse Turres, quæ præter alias eminebant, partemque muri ad Occidentem non fuisse dejectam. Quocirca, relicto obvio proprioque sensu, alter sensus æque Litteralis & Historicus, sed priore verisimilior, tribui potest iis Servatoris nostri verbis. Is nempe vulgarem consuetudinem loquendi imitatus, *nullum lapidem super lapidem relinquendum* hyperbolice prædixit, quo significaret, Urbem funditus diruendam, ejusque everfionem ingentem, infuetam, & horrendam supra modum esse futuram: quam sane prædictionem nemo dubitat quin plene eventus compleverit. Igitur videndum est, quare non & Astronomis liceat diversum ab obvio sensum quibusdam Scripturæ locis tribuere, quum præcipue similis Interpretatio in aliis Scripturæ locis simillimus non solum non vituperetur, sed etiam laudetur; & verisimiliores rationes, ut vulgo Astronomi fatentur, Copernicanæ, quam vulgari sententiæ, favent; & hæc rationes verisimiliores præferendam etiam, aut saltem ferendam esse suadeant adhibitam ab ipsis Interpretationem Scripturæ. Hoc, inquam, videndum; quum ceteroqui pateat, Litteralem sensum in iis Scripturæ locis intactum custodiri, & æque per eam explicationem statui Miraculum, quod Josue contigit. Sed quomodocumque tandem ista quæstio versetur, illud certum est, in his ad doctrinam Fidei nequaquam spectantibus rebus, nihil aliud Ecclesiam ab Interprete exigere, nisi ut a sacris Scripturis omnis suspicio falsitatis ac erroris avertatur, idque præster per commodas ac verisimiles Interpretationes; & verisimilior Interpretatio minus verisimili anteponatur, quamquam ne ipsæ quidem minus verisimiles idcirco sint repudiandæ. Hæc autem omnia præstitisse Copernicani sibi videntur. Quod an vere con-

tigerit, prudentum eruditum erit judicare, donec Ecclesia hanc rite controversiam decernat, si tamen id facere, aut utile sit, aut necessarium sanctissimæ Religionis.

Neque est, cur aliquis dicat: Diurnus Telluris motus minime demonstrative ostenditur verus. Ergo rejiciendus. Ergo vetus & communis sententia de Solis motu retinenda. Nam non ideo omnes Scripturæ Interpretationes rejiciendæ, quia demonstratione caret ratio ita interpretandi. Alioqui de commentariis sanctorum Patrum, aliorumque Interpretum actum esset, eandem interdum sententiam varie atque oppositè in hujusmodi locis exponentium. Deinde prudenter quidem, & religiose Ptolomæi, seu Tychoonis sententia retineatur, sed ita ut ad Fidem pertinere nondum dicatur, neque Hæresis postuletur contraria sententia. Copernicani enim Systematis rationes, etsi nequaquam demonstrativæ sint, eæ tamen sunt, quæ dubium faciunt Scripturæ sensum in locis supra laudatis, ipsumque verisimili ac probabili Interpretatione a se non dissentire ostendunt. Quid si aliquando hæc demonstratio a solertibus Astronomis & Philosophis adinventetur? Nonne tum certum foret, Interpretationem propositam non solum tolerabilem & æquam, sed etiam necessariam esse? At quis non videat, periculosissimum, atque a Religionis Ecclesiæque institutione alienum esse, velle id nunc pertinere ad Fidem, quod cras pertinere non possit? Fides atque stabilitas credendorum in Ecclesia Christi, absit ut ab humanis experimentis pendeat. Alibi autem vidimus, Concilia ipsa Generalia ex Augustini sententia certissime definire non posse, quæ e novis experimentis aliter se habere deprehendi possunt. At iniquas: nulla umquam Opinionis Copernicanæ demonstratio invenietur. Consentiam, si vis, & ego; verum præ difficultate rei semper fortasse desiderabitur hujusmodi demonstratio, non quod aperta Revelatio divina jam spem omnem illius inveniendæ sustulerit. Ne Ptolomaici quidem, aut Tycho-nici Systematis demonstratio hucusque inventa; immo hæc majoribus quam Copernicanum difficultatibus laborare videntur. Interim ergo prudentis est suspendere judicium, neque tam acriter urgere divinas Litteras, ut oppositam sententiam hæresis & impietatis infimules. Id enim est contra Ecclesiæ ipsius mentem, cujus in hisce quæstionibus moderationem omnia monumenta antiquitatis testantur, & nos dilucidius exposituri sumus.

O. Z.

C. A.

* Hæc parenthesi recens addita.

CAPUT XXIII.

Traditio, & Evidentia exiguntur, ut in his ad salutem minime spectantibus documentis statuatur, aliquid certo esse credendum. Concilii Tridentini laudandum de ratione interpretandi præceptum. Evidentia in his non raro desiderata. Quid de Antipodum existentia olim creditum, & quam prudenter ab ea quæstione dirimenda abstinuerit Ecclesia. Scripturæ non detorquendæ ad profanorum dogmatum tutelam. Petavii & Sancti Thomæ sententia de stylo Moysi.

Uti satis significasse mihi videor, ab Ecclesiæ foro atque censura eximere sese non possunt quæstiones opinionumque eruditorum hominum hac una de causa, quod nihil in Fidei & Caritatis doctrinam directe & suapte natura influant, sive uno, sive altero potius modo definiantur, quotiescumque per eas Christianæ Doctrinæ divinitus certæ pars aliqua læditur, aut per latus confoditur, & erroris sive mendacii suspicione, nedum nota patenti, aspergitur divina Scriptura: tunc enim in eas gladium æquissime & sanctissime arripit Ecclesia, easque prostermit, atque e fidelium scholis & cordibus eliminat. Duplici autem modo suum hoc jus Ecclesia exercere potest, aut ipsas opiniones revera damnando, tamquam Fidei & sacrarum Litterarum doctrinæ contrarias, aut solum vetando, ne publice tradantur, neve per Libros disseminentur in vulgus, prudentissime prospiciens incautis, ignaris, & novitatum amatoribus, quorum salutem æternam aut jam cœpit, aut in posterum potest nocere ejusmodi quæstionum atque opinionum agitatio. Verum ista medicina raro, illa etiam rarius Ecclesia utitur, & neutra sane, nisi præcesserit accuratissima causæ rerumque cognitio. Et primo sententias quasdam ad salutis fideique eruditionem per se non pertinentes damnatura, rem tantam peragere se non posse, neque debere, probe intelligit, nisi explorata Traditio, & Evidentia rei prius moneant, ejusmodi sententias sacrarum Litterarum, Fideique firmissimis documentis opponi. Nam si in judicandis rebus Fidei, quæ proprie sui sunt juris, & quas Theologorum est scire, hæc eadem fundamenta exiguntur in Ecclesiasticis Præsulibus: quanto magis eadem exigenda sunt, quum de aliis rebus judicandum est, quas ad Religionem non tam proprie pertinere diximus, immo nos ignorare sine crimine possumus? Sæpe autem Traditio desideretur, sæpe etiam Evidentia. Nam raro contingit, ut

de inanibus sæcularis eruditionis quæstionibus Traditio vera attribui possit Ecclesiæ Dei. Hujusmodi quæstiones vel tamquam inutiles neglexerunt, vel tamquam perniciosas, humanæque curiositatis nutritias fugerunt sancti Patres. Quod si eas pertractarunt, aut obiter, aut etiam ex professo, nihilominus tanti eorum dicta valere noluit Ecclesia, ut ipsorum auctoritati fasces necessarii submitterent omnia posterorum ingenia, & legitima inde Traditionis Ecclesiasticæ forma petenda foret. Hanc Patribus venerationem profecto debemus, quum de Christi, & Ecclesiæ, & morum doctrina loquuntur, eamque doctrinam in sacris Litteris unanimi consensu exponunt. In reliquis profanæ Litteraturæ partibus, immo in ipsis Scripturis interpretandis, ubicumque non agitur de salutari illa Fidei & Caritatis doctrina, numquam ita premimur auctoritate, aut sanctitate, aut eruditione Majorum, ut si quid melius, verius, aut saltem verisimilius ac probabilius nobis occurrat, proferre, atque etiam adoptare non liceat, dum Scripturæ sanctæ veracitas, dignitasque ubique intacta fervetur. Hac libertate hucusque sunt usi, atque adhuc utuntur recentiores Scripturarum Interpretes, omnesque eruditi Catholicæ communionis, quoties in id genus controversias incidunt, neque religioni sibi ducunt dissentire a Patribus in iis quæ quocumque modo explicentur, ac dirimantur, nullam divinis Litteris, nullam Fidei doctrinæ, nullam Ecclesiæ sanctæ injuriam inferunt, & veritatem quam proxime possunt accurate confectantur. Eset igitur inquirendum, num venerandum Traditionis nomen recte ac legitime in Copernicanam aliasque ejusmodi causas a nonnullis proferratur: scilicet num sancti Patres Telluris motum revera damnarint, sacrisque Litteris contrarium appellarint, quum certe non a Copernico originem duxerit ea opinio, sed quibusdam ex antiquis Philosophis.

sophis, uti diximus, in mentem venerit, & litteris mandata, fortasse ab ipsis Patribus ignorata non fuerit.

Interim nobis plane commemorandum est, & summe commendandum Tridentini Concilii decretum Sess. IV. evulgatum, quo nihil in hanc rem opportunius reperias. *Ad coercenda petulantia ingenia decernit sancta Synodus, ut nemo sue prudentie innixus, in rebus Fidei & morum ad edificationem Doctrinae Christianae pertinentium, sacram Scripturam ad suos sensus contorquens, contra eum sensum, quem tenuit & tenet sancta Mater Ecclesia, aut etiam contra unanimum consensum Patrum, ipsam Scripturam sacram interpretari audeat.* Mirari tamen, neque injuria, liceat, quei hanc regulam sapientissime conceptam intorquere nonnulli velint adversus Copernicani Systematis patronos, quasi in omnibus quaestionibus unanimum Sanctorum Patrum consensum necessario sequendum Ecclesia pronuntiet. Non inquiet sancta Synodus, piaculum esse a Patribus discedere in Quaestionibus Historicis, Philosophicis, Mathematicis, Physicis, Astronomicis, Geographicis, aliisque hujusmodi rebus, quibus sacra Littera materiam vastam suppeditant. Conceptis verbis petit illa, ut sensum Ecclesiae, ac eosdem Patres humiliter audiamus, fideliter sectemur, quum agitur *de rebus Fidei & morum ad edificationem Doctrinae Christianae pertinentium.* Quibus sane verbis non tam aperte coercet petulantium Ingeniorum temeritatem in pertractandis rebus utilibus, sive necessariis ad Fidem, ac mores, quam tacite monet quorundam aliorum exuberantem zelum, nesententiam & auctoritatem Patrum importune obijciant, & necessario praefendam putent in reliquis etiam aut minime necessariis, aut inutilibus quaestionibus, & in exponendis iis Scripturae locis, quae ad Fidem, & mores, atque edificationem Doctrinae Christianae non pertinent. Si & hoc poscere Tridentinis Patribus animus fuisset, nihil erat, quod sua verba ad salutares tantummodo quaestiones e Scripturis emanantes spectare affirmarent; & saltem aliis dicendi formulis latius patere mentem suam indicassent. Sed iis perspectum erat, frustra ad Fidem trahi de his rebus scitu non necessariis, immo ad aeternam vitam inutilibus qualemcumque sententiam.

Itaque sapientissime in eam illi ivere sententiam, quae & unitati Fidei consulit, & Ingeniorum libertatem non minuit, optime intelligentes, quando Scripturae veracitas, Videique vera doctrina sine vi collocentur in tuto, non esse litem intendendam diversis Interpretum sententiis de rebus ad Fi-

dem, & Mores, & Christianae Doctrinae edificationem nequaquam pertinentibus. Prae oculis autem Tridentinorum Patrum, ut arbitror, tunc erant Apostoli verba in Ep. 2. ad Tim. III. 16. *Omnis Scriptura divinitus inspirata utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in justitia, ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus.* Ad quid utilis sit divina Scriptura, en quam aperte Apostolus significat. Nimirum Justitiam tradere illius est scopus, quo nomine Virtutes omnes complecti Scriptura solet, & ad Caritatem, & ad omne opus bonum Fideles incitare atque instruere. Non, inquit, ad Mathematicas, Astronomicas, Physicas, atque alias id genus controversias dirimendas, doctrinasque saeculares explicandas, non ad erudiendum in Historia naturali: quae verba nescio, quibus Codicibus fretus Almagesti novi architectus Apostolo affingit, ut Copernicanis invidiam creet. Ista quoque (non inficiamur) innuuntur, & obiter memorantur sacris in Litteris; sed ut eadem aliquo pacto & pro conditione sua nos ad Fidem, Pietatem, & Caritatem erudiant, & a nobis in eum finem considerentur, non ut reapse disputationibus nostris, & nostrae curiositati finem faciant. In hanc rem praecipue consulendus sanctus Augustinus Lib. 1. Cap. 35. & 36. de Doctrin. Christ. ubi Scripturae totius summam & scopum statuit in commendanda nobis Dilectione Dei, & Proximi.

Ceterum ex his etiam intelligere possumus, Evidentiam non raro deesse, necessariam prorsus, ut ab ipsis Ecclesiasticis Judicibus certa feratur de his quaestionibus ad salutem non pertinentibus sententia. Partim id contingere ex rerum difficultate, atque obscuritate, partim ex ambiguo Scripturarum sensu potest. Aut turgidus, nimiusque sui aestimator, aut caecus aliorum venerator sit necesse est, qui tot Aristotelis, Epicuri, Cartesii, Galeni sententias, in Physicis potissimum, sine ullo discrimine certas esse contendat. Pleraque (ut noverunt, & dissimulare nequeunt sinceri Philosophi) intra unius verisimilitudinis pomœria continentur. Quo quæque deprehenditur, aut apparet verisimilior, eo dignior sit plausu & consensu eruditorum. Hinc tot sonora lites, & verborum rationumque pugnae, non prius modum finemque habiturae, quam in terris habitare & litteras colere desinat mortalium genus. Has autem, ut ita dicam, ingenitas rerum tenebras ne ipse quidem divinus Spiritus in Libris suis discutere voluisse putandus est. Immo ipse testatur, se in hujusmodi

di rebus tradidisse Mundum disputationi hominum, seque Deum esse docentem utilia, & tradentem unam scientiam revera lucidam, & facilem, qualis (postquam loquutus est ipse, & postquam quid ipse locutus sit, ab Ecclesia Catholica illius Interprete edocti sumus), est Fidei Catholicae, & Caritatis doctrina, non autem Physicæ, Astronomiæ, & horum similium. Id autem in sacris Codicibus evidenter traditum non dicitur, quod plures commodas & germanas patitur interpretationes, e quibus nulla certissimis aliis Traditionis, & Rationis, & Scripturæ documentis opponitur. Multoque minus ille Scripturæ sensus evidens appellandus, cui verisimiliores rationes, & experimenta sive jam facta, sive peracta non impossibilia, diversum alium sensum, immo oppositum, esse præferendum monent, in iis nempe rebus, quarum, uti ex generali regula statutum est, certam nobis cognitionem Deus relinquere voluisse nequaquam videtur, & quas contineri Traditione Patrum difficile demonstratur, & quæ nihil Religionis intersit, quod uno potius quam altero modo ab hominibus credantur.

En ergo causæ, cur ab hisce quæstionibus dirimendis Ecclesia Catholica, & Patres, & Romani Pontifices plerumque abstinere. Tum solum, in hoc etiam stadio currunt, suæque non fallaci auctoritate utuntur, quum necessitas cogit. Tum vero cogit necessitas, quum evidenter adeo de huiusmodi quoque indifferentibus rebus Scriptura loquitur, ut unum tantummodo sensum ejus verba admittant, & reliqui sensus, reliquæ interpretationes ab usu Scripturæ ipsius, aut ab aliis manifestissimis ejusdem locis, aut a Fide, Traditione, Ratione recta aperte abhorrent. Sublatis huiusmodi periculis & incommodis, & Scripturæ sanctæ veracitate ac dignitate servata, placide has controversias Ecclesia intuetur, ac tolerat, aut certe eorum decisionem suspendit. Et cur in hisce minutis, & suapte natura non utilibus, neque necessariis quæstionibus dirimendis sese Ecclesia occupet, quæ tot alias controversias inter Theologos & sacrarum Litterarum Interpretes regnare finit, ipsasque dijudicare superfeder? Majoris momenti sunt istæ, quam illæ, & propius sine dubio ad Christianam Doctrinam accedunt, immo de ipsa Christi doctrina, de Fide, ac Moribus plerumque agunt. Pro istis etiam, & contra istas, afferuntur divinæ Scripturæ verba, quibus unusquisque sensum tribuit verisimilem, interpretatione præposita, quæ suis cum opinionibus conveniat. Attamen Ecclesia sustinet pacifice tantam quæstionum segetem, & interpretationum va-

rietatem, & nisi absurda tradantur, & contraria receptis Dogmatibus, a judicando temperat. Ipsi etiam disceptatoribus sese invicem Hæresis & impietatis postulantibus, sapientissime mandat interdum, ut his contumeliis parcant, neque sibi iudicium usurpent Apostolicæ Sedi, & Conciliis reservatum. Ergo multo cautius & prudentius Romani Pontifices, & Concilia, aut despiciunt, aut ferunt ista de rebus indifferentibus, & a Scripturæ scopo alienis, litigia, dum sine Scripturæ ipsius injuria ac dedecore exerceantur.

Non solum autem a iudicio, quantum fieri potest, in his Ecclesia abstinere, sed ægro nonnumquam fert animo, sacras Litteras in patrocinium Physicarum, aliarumque ejusmodi sententiarum, ita advocari, ut quisquis secus, senserit, statim venditetur violatæ Fidei reus. Neque solum finit, ut arma e divinæ Libris petita per verisimilem aliquam explicationem declinentur, sed ne impedit quidem, quominus apertas his de rebus sententias Patrum deferamus, ubi verisimiliora argumenta, robustiores rationes, multoque magis experimenta manifesta pro aliis, hisque contrariis sententiis pugnant. Vulgata est veterum quorundam opinio, quæ Antipodas ab Orbe terrarum excludebat, eamque heic memorasse non abs re erit. Post aliquot profanos Auctores ita sensisse videntur Lactantius, Augustinus, Isidorus Hispalensis, Nazianzeno ea quoque sententia placuisse fertur, neque ab ea abfuisse centendi Chrysostomus, Procopius, Diodorus Tarsensis, Acacius, Theodoretus, Theophylactus, Severianus, Euthymius, Joannes Damascenus, & alii, quibus Cælum non Sphæricum, sed Hemisphæricum putabatur. Utramque istorum opinionem, ne dicam puerilem, certe absurdam, uti nunc omnes fatentur, Astronomica, Physicæ, & Mathematicæ rationes dejicere olim poterant, & demum Experientia profligavit. Antequam tamen Columbus felici ausu ignotum orbem pervium nobis fecisset, fingere nobis liceat, Antipodas a quoquam assertos fuisse, & huius opinionem sibi exagitandam delicatulos quosdam suscipere voluisse. Philosophia simul, & Experientia nonnullas verisimiles rationes sufficere, quibus Antipodes negandi, Tellus non rotunda, Cælum vero hemisphæricum esse probarentur. Tum auctoritas Scriptorum, ac præcipue Patrum in aciemeducta fuisset. Demum divina Scriptura proclium absolvere poterat. Uti supra vidimus, Cæli ac Terræ extremitates illic memorantur; totus terrarum Orbis sub Augusto descriptus, ab Apostolis aliisque Discipulis Christi peragratus, & per omnes

gen-

gentes atque per universum terrarum Orbem Ecclesia jam diffusa temporibus Patrum occurrebant. Ergo nulli Antipodes statuendi erant, quos populi & Patres tunc ignorabant, immo negabant.

Quid heic fecissent, qui Scripturam sacram de his etiam indifferentibus rebus loquentem in sensu Litterali proprio, neque figurato, ubique & semper accipiendam esse contendunt, quoties hic sensus non repugnat cum aliis Scripturae locis, *aeque, aut magis certis, aut cum Ecclesiae definitionibus, aut cum propositione aliqua naturali lumine certa & evidenti*? Non erant Scripturae loca, quibus adversaretur opinio, Antipodas Terraeque rotunditatem negans. Immo Severianus Isaiae verbis XL. 22. secundum versionem Septuaginta opinionem suam tuebatur; ibi quippe legitur: *Qui statuit Caelum tamquam fornicem, & nup. pav.* Chrysostomus proferebat Epistolam ad Heb. VIII. 2. Procopius illis verbis Psal. 18. utebatur, *a summo Caelo egrosso ejus*. Ad haec erat dogma, quocum conciliari non posse contraria sententia putabatur. Nullus hominum non ab Adam propaginem ducit. Si homines excogitabantur immenso interjecti Oceani spatio a nobis distiti, nulla ad eas terras navigatione cognita, & ne possibili quidem, uti olim arbitrabantur: aegre persuaderi, & credi, & sustineri posse videbatur certa de unius hominis propagatione sententia. Neque cum ulla Ecclesiae definitione propius ille Scripturae sensus pugnabat. Immo proferri contra poterant verba Zachariae Romani Pontificis ex Epist. 10. ad Bonifacium Moguntinum. Virgilium quemdam affirmantem, *quod alius Mundus & alii homines sub terra sint*, damnat ibi Pontifex, & Sacerdotii honore privandum ait, ejusque doctrinam perversam, pugnantemque contra Dominum & animam suam, aperte vocat. Num denique in proprio sensu ea Scripturae verba accipientibus aliqua naturali lumine certa & evidens propositio opponi poterat? Immo qui Antipodas statuebant, naturali lumini renuntiare credebantur. Nam quei excogitare gentem, quae adversa nobis vestigia figat, neque in Caelum irruat? Id monstri simile videbatur; id eruditi ipsi, nedum rude vulgus, concoquere minime poterant.

Tam parum, inquam, apparebat a recta ratione absona Antipodum negatio, ut illam cum Philosophi, tum Historici, & eruditorum fere omnium chorus sine comparatione magis, quam alteram opinionem, consentaneam rationi, & experientiae conferent. Si istos ergo homines auscultasset Ecclesia, certe conclamatum fuisset in Antipodas, in Caeli Terraeque rotunditatem. Et quid si eam sententiam Ecclesia tulisset, quam falsam & irridendam experimenta subinde monstrassent? Quantum quidem arbitror, eo tandem confugere necesse erat, ut diceretur, nihil mirum, quod in illo judicio Ecclesia defecisset, quae se quaestionibus immiscere voluerit, ad salutis scientiam minime pertinentibus. Id autem nihil officere promissae ipsi ab erroribus immunitati, quae Dogmata dumtaxat respicit, hoc est Fidei & Morum salutarem doctrinam. Nos nequaquam negare, quin falli & ipsa possit in factis & rebus a Fidei & Caritatis scientia alienis.

Verum & a nostrae defensionis necessitate, & aberrandi periculo solliciti sibi cavet Ecclesia. Numquam ipsa damnavit Antipodum vindices; numquam iis Scripturas sacras opposuit; numquam ut opponerentur amavit. Neque vero arbitror, Zachariam Pontificem in Virgilium ideo tantum anathema dixisse, quod is Antipodas poneret. Adiaphoram hanc opinionem inficiebat ille erroribus aliis. Nam & Solem alium a nostro, aliamque Lunam incolis iis tribuebat, & pejora fortasse delirabat. Ceterum quo revera collinearet Virgilii opinio, & Zachariae censura, vix dicas. Totum illud negotium multa caligine obvolutum est, sicuti eruditi viri negare non possunt.* Ab hujusmodi autem censura non alia profecto ratione Ecclesia abstinuit, quam quod videret commodam probabilemve interpretationem divinae Scripturae ab iis etiam adhiberi, quibus Antipodes, & Caeli ac Telluris rotunditas affirmabantur. Quando caelestibus Libris & Fidei Morumque doctrinae consultum erat, quid Ecclesiae intererat, quod hanc unus, illam alter opinionem, quamquam infusam, sectaretur? quae auferenda litis necessitas? Non jam amplius de tuenda Scriptura agebatur, sed de Astronomicis, sive

Phy-

* Praestat heic observare, Zachariae Summo Pontifici maculam ignorantiae nuper ab homine heterodoxo fuisse imperite, ne dicam malitiose inusitam. Is est nimirum *Johannes Alphonfus Turretinus*, qui in suo *Historiae Ecclesiasticae Compendio*, paucis ab hinc annis Genevae edito, anno scilicet 1734. hac de re verba faciens pag. 80. ista ore invidio ignoranter effudit: *Ignorantiae hujus aevi haec e multis specimina sunt . . . quod Virgilius quidam, Presbyter Germanus, ob creditos Antipodas damnatus fuerit*. Verum ad hanc diluendam calumniam satis est in medium proferre Zachariae verba ex ejus Epistola x. ad S. Bonifacium Archiepiscopum Moguntinum, descripta ex Tomo VIII. Conciliorum editionis Veneto-Lubbeanae pag. 256. quae sic se habent: *De perversa autem doctrina quam contra Dominum & animam suam locutus est (Virgilius), quod scilicet alius mundus & alii homines sub terra sint, aliusque Sol & Luna; si convictus fuerit ita confiteri, tunc accito Concilio, ab Ecclesia pelle Sacerdotii honore privatum*. Ad quem locum hanc notam margini adlevit magnus *Baronius* ad an.

Physicis rebus ac diffidiis, quæ ad Ecclesiam non pertinent. Quare auctoritas Scripturæ, nisi quum evidentia loca sese offerebant, nemini contorquenda erat in suæ causæ præsidium, ne risui exponeretur, si falsa tandem deprehenderetur opinio, quam ipsæ Litteræ sacræ antea tueri videbantur. Origenes tutatus sententiam Platonis, Aristotelis, Ciceronis, aliorumque Philosophorum de Anima Cælorum, Solis, Lunæ, ac Siderum omnium, Ecclesiæ fulmina in se pertraxit, tum quod aliis commentis onerasset hanc ipsam opinionem, tum quod e Scripturæ verbis in litterali sensu acceptis sibi patrocinium quæreretur. Contra laudandus Theologorum Scholasticorum princeps Thomas non tam divino ingenio, quam prudentia & modestia ubique spectabilis. Is Opusculo X. seu XXXI. Art. 16. quærens, an Angelus circulari motu movere Tellurem possit, ait, ordini certe rerum id minime repugnare, sed tamen sibi videri, quod naturaliter terra quiescat. Id autem probaturus, non Scripturarum loca, non Patrum verba promit, sed Lectores ad unius Aristotelis argumenta dimittit.

Proinde erit hominis parum acuti, ac verum Scripturæ institutum, & Ecclesiæ mentem minime assequuti, incerta inculcare sacrarum Litterarum verba, quo certam esse persuadeat Philosophicam aliquam opinionem suam, aut falsitatis ac hæresis contrariam convincat. Incerta autem, siue non evidentia esse diximus Scripturæ loca de indifferentibus hisce rebus, quum plures loco eisdem convenire possunt verisimiles Interpretationes, eaque Literales. Quæ duo tela ex elephantis ore prominent, & deorsum retorquentur, idemque sunt ac ebur, *dentes* appellantur ex omnium fere Scriptorum, ipsiusque vulgi sententia. Sunt qui contendunt, *cornua* potius esse appellanda, quam *dentes*. Varro de Lingua Latina de his agens: *Quos dentes, ait, multi dicunt, cornua sunt. Ex temporibus enim enascuntur, & ex superiori mandibula per os resupinata sese efferunt, & decimo quoque anno ea elephantis abiciunt & defodiunt, sicut cervi quotannis, & quoties amiserint, reponunt.* Præter Varronem, Ju-

ba, Plinius, Ælianus, Oppianus, Pausanias ita sensere. Experientia quoque testis adducitur, quum ebur igne emolliatur ad quaslibet recipiendas formas, quod dentibus animalium non contingit. Et hæc quidem mihi videtur quæstio de nomine. Attramen argutulus quisquam accedat, & in postremam hanc opinionem exerat arma e Literis sacris. Ibi *dentes elephantorum* commemorantur 3. Reg. X. 22. & *dentes eburnei* Ezech. XXVII. 15. Alibi etiam in Hebræis Codicibus ebur *ay seen*, hoc est *dens*, appellatur. Nunc ergo rem definitam clamat ille sciolus, & pestinaciter amante appellare *cornua* potius quam *dentes*, tamquam erroris & impietatis reum, ad Ecclesiæ tribunal deferat. Iste pro festo delirabit; risum vix sustinebunt gravissimi Ecclesiæ proceres. Quum toties a vulgo loquendi formas divina Scriptura mutuetur, & ad populi opinionem sese accomodat: cur non idem hæc quoque contigerit? Incerta igitur sunt ista loca, & ad huiusmodi litem inepta; certumque potius est, hominem istum, si quis est, sacris Litteris abuti, easque invitas in disputationem Philosophicam trahi.

Illi eadem nomina convenirent, qui *Lucem* esse *Ignem*, & *Lucem* proprie calefacere contendens, Græca verba Marci XIV. 54. proferret, ubi Petrus dicitur *depruonôueros pros to qws, & calefaciebat se ad lumen*, siue ad *lucem*. At nihil necesse est, proprium Litteralem ac obvium sensum huius loci retinere. Vulgarem dicendi consuetudinem sequutus est Evangelista. Usurpabatur autem vulgo *qws*, seu *lux* pro igne, quod nempe Ignis cum calore lucem præbeat. Ita Euripides in Rheso: *ὄπω πρην ἢ λην πὸλ' αὐτοὶ ποσὶν δὲ qws*; *Nondum antea hostes succenderunt tantam lucem*, hoc est tantum Ignem. Neque minus inepte in Peripateticos veligaretur, qui Ignem ipsum inter elementa computari non ferret, perinde quasi ipsum ab elementis Sanctus Petrus excludat, dum ait Epist. 2. Cap. III. 12. *Et elementa ignis ardore tabescent*. Idem plausus iis deberetur, qui adversus Cartesianam Scholam Qualitates rerum sensibiles non in corporibus, sed in hominum sensibus locantem, ea Scri-

ptu-
an. 748. n. xi. Dubitasse de Antipodis non est hæresis: Sed plures statuisse mundos, divine repugnat Scripturæ, ac proinde hæresis esse convinctur. En cur Virgilius damnatus fuerit; non ob creditos Antipodas, ut homo Calvinista calumniose contendit: sed quod alium mundum, alium Solem aliamque Lunam somniabat.

Hæc autem de persona Virgilii observare non erit fortasse otiosum, eruditissimos viros existimasse illum eundem esse cum Virgilio, qui postea Episcopus Saltzburgerensis fuit consecratus, & exinde solemnibus ritibus inter Sanctos a Gregorio IX. relatus. Ita Ecclesiasticorum Annalium parens ad an. 748. n. II. alique permulti eum secuti. At Pagius ad an. 746. n. VII. & ad an. 748. n. II. hunc Virgilium ab Episcopo Saltzburgerensi esse distinguendum autumat. Verum rationes ab eo allatæ mihi videntur tantum ponderis non habere, ut Baronianam sententiam destruant; quam quidem sequi malim, eo vel maxime quod videam illam nuperrime probari a doctissimis Monachis Mauro-Benedictinis in *Histoire Littéraire de la France*, Tom. IV. pag. 19. & 26. in nota: nec illam in discrimen vocari a *Christiano Schættgenio* in Fabriciana Bibliotheca Latina med. & inf. Latin. vol. VI. pag. 838.

pturæ loca adferret, quibus corpus aliquod amarum, dulce, candidum, nigrum, frigidum, calidum appellatur. Quod si valere, & commendari debet talis divinæ Scripturæ abusus, arguari etiam posset Copernicanus quispiam, verba afferens Lib. 1. Reg. Cap. II. 8. uti apud Latinum Interpretem habentur: *Domini enim sunt cardines terræ, & posuit super eos orbem.* Commemorantur etiam Prov. VIII. 26. *cardines orbis terræ.* At *cardines*, quos *πύλῳ* Græci appellant, sunt nomen relativity, & rem versatilem ac mobilem, sibi impositam, simul significant. Quandoquidem ergo in sensu obvio, proprio, ac litterali omnia Scripturæ verba non repugnantia Fidei ac Rationi accipienda sunt, uti a quibusdam contenditur adversus Copernicum: Tellus versatilis, ac mobilis ex origine sua dicenda esset. Verum facessant ista ludibria. Non illa est Scripturarum indoles, ut secreta Physices atque Astronomiæ aperire mortalibus velint. Sancti Prophetæ atque Apostoli ad sublimiora intenti, & ad captum usumque vulgi sese componentem, familiares usurpabant loquendi formulas. Hoc toties inculcavimus; sed heic adungere juvat Cl. V. Dionysii Petavii verba, cuius quæ sit inter eruditos auctoritas, ii tantum ignorant, qui nullas, pene dixi, novere disciplinas. In Præfat. ad Libros de Opificio sex Dier. antequam aggrediatur explicandam rerum Creationem, sibi duplicem cautionem ac regulam ille præscribit. *Alteria est, inquit verum olim reipsa vereque gestarum Historiam in Mosis enarratione contineri; non Allegoriis adumbratos & involutos nescio quos sensus spiritualium rerum corporeque carentium. Altera in illis ipsis naturalibus & corporeis exponendis rebus Moysen rudis hebetisque populi ad captum & ingenium temperasse stylum.* Infra idem repetit. *Hæc mea perpetuo sententia fuit, omnia ferre, quæ heic Moses attigit, popularem ad usum esse loquendi intelligendique demissa.* Libro autem 1. Cap. 10. quædam istius consuetudinis exempla affert. *Scriptura hoc ipsum, quod Cælum & Firmamentum vocatur, aerem esse non raro significat. Velut quum ait Psal. 146. Qui operit cælum nubibus. Et Matth. 16. Triste & rubicundum cælum. Sunt &*

ista vulgata, volucres cæli, & alia similia. Etenim Moyses, quod jam monui, & non semel dicere est opus, communibus & popularibus cum verbis tum verborum notionibus est usus. Vulgo autem cælum ita sumitur. Quare plebejo pene sermonis usu sic etiam Moyses & Cæli & Firmamenti vocabula sumit. Ut quum Volatile dicit volare super faciem Firmamenti, ut Hebræa referunt; id est, super firmamenti partem illam, & in illa, quam aerem dicit. Nimirum quod aves, dum altius ab oculis nimis volant, Cælo propinquare dicuntur idiotæ, adeoque juxta extimam celestis orbis superficiem, & sub ea ferri. Petavio præverat sanctus Thomas in 1. parte Summæ qu. 70. Art. 1. ad 3. de motu Luminarium atque Sphærarum agens: Moyses, inquit, rudi populo condescendens, sequutus est, quod sensibilibus apparet. Si igitur Moyse viro divinitus afflato ita res enarrare in more fuit, eique cum vulgo potius, quam cum sæculi Sapientibus, loqui placuit; idemque procul dubio fecere & alii Prophetæ atque Apostoli, quum tamen suis hisce vulgaribus loquendi formis ac notionibus e rudi populo petitis res veras & sensum Historicum clauderent: quis tandem non intelligat, non esse per hujusmodi ambigua Scripturæ sacræ verba dirimendas Quæstiones Physicas, & Astronomicas, & alias id genus; neque hisce disputationibus sine magna rerum evidentia immiscendas esse Prophetarum sententias, multoque minus Hæresis ac impietatis postulandos, qui aliter sentiunt, quam Scriptura in speciem de his rebus indifferentibus sentire videatur? Certe nemo non perspiciat, his haudquaquam insistendum, hæc minime urgenda, si comoda ac verisimili Interpretatione litteralis Scripturæ sensus aliter explicari possit; & ubi in hisce conflictationibus sine vi prospectum fuerit veracitati sacrarum Litterarum, non esse de reliquo tam anxie sollicitè curandum. Desinit enim esse causa Fidei, quæ non amplius ad rerum divinarum scientiam, sed ad Liberales Artes, incertamque mundi eruditionem pertinet. Desinit esse opinio ad Fidem referenda, quæ non contra, sed præter Scripturam deprehenditur esse.

CAPUT XXIV.

Sancti Augustini consilia, quum de interpretandis sacris Scripturis agitur in rebus Physicis, Astronomicis, & aliis id genus. Quid sanctus Thomas heic sentiat. Quam Litteris sacris nonnulli abutantur ad suas privatas opiniones tuendas. Judicium Ecclesiasticorum munus in hisce controversiis, & quæ Eruditio in ipsis exigatur. Cartesii de natura Corporis doctrina an Fidei dogmatibus adversetur.

Nunc adjungenda est ad animadversiones nostras sancti Augustini doctrina, hætenus reservata, cujus unius auctoritas pro multorum esse potest. Ejus autem verba hoc in argumento adeo dilucida esse mihi videntur, ut mirari subeat, quæ homines aliquin eruditi, & minime infantes, quamquam ea probe noverint, in aliam tamen a nostra sententiam abierint. Lib. 1. Cap. 18. de Gen. ad Litteram. *In rebus obscuris*, inquit ille, *atque a nostris oculis remotissimis*, si qua inde Scripta, etiam divina, legerimus, quæ possint salva Fide qua imbuimur, aliis atque aliis parere sententiis, in multam earum nos præcipiti affirmatione ita proiciamus, ut si forte diligentius discussa veritas eam recte labefactaverit, corruiamus; non pro sententia divinarum Scripturarum, sed pro nostra ita dimicantes, ut eam velimus Scripturarum esse quæ nostra est, quum potius eam, quæ Scripturarum est, nostram esse velle debeamus. Nomine rerum obscurarum, atque a nostris oculis remotissimarum, nihil aliud Augustinus significat, quam Physicas, Astronomicas, Geographicas, Chronologicas, atque hujusmodi alias, quæ plerumque magna in nocte sedent. Ipsemet Augustinus paulo infra, quibus de rebus loquatur, satis significat, nempe de Terra, de Cælo, de ceteris hujus mundi elementis, de motu, & conversione, vel etiam magnitudine & intervallis siderum, de certis defectibus Solis & Lunæ, de circuitibus annorum & temporum, de naturis animalium, fructuum, lapidum, atque hujusmodi ceteris, quæ videlicet ad Fidei & pietatis eruditionem, & ad rerum divinarum scientiam minime spectant. Dum hæc igitur disquiruntur atque explicantur, occurrere Scriptorum etiam divinarum documenta possunt. Tum videndum, an ista, salva fide qua imbuimur, aliis atque aliis, hoc est pluribus ac diversis sint obnoxia Interpretationibus, quarum nulla stabilitis Catholicæ Fidei Dogmatis adversetur. Quotiescumque id accidat, auctor est sanctus Doctor, judicium & affirmationem esse suspendenda, atque co-

hibenda. Quum enim fieri possit, ut re per humanas disciplinas diligentius discussa, & experimentorum ope in primis adhibita, verior sententia appareat, si quam nos jam elegerimus, eamque sacris Litteris unice tribuendam pervicaciter contenderimus, quæ falsa demum, aut a verisimilitudine abhorrens dignoscatur, tum & nos deridendos propinabimus, & divinæ Scripturæ veracitatem in discrimen existimationis (quantum quidem in nobis est) adducemus.

Libro sequenti Cap. 9. hæc alia habet sanctus Augustinus: *Quæri etiam solet, quæ forma & figura Cæli esse credenda sit secundum Scripturas nostras. Multi enim multum disputant de iis rebus, quas majore prudentia nostri Auctores omiserunt, ad beatam vitam non profuturas discitibus, & occupantes, quod potius est, multum pretiosa, & rebus salubribus impendenda temporum spatia. Quid enim ad me pertinet, utrum Cælum sicut sphaera undique concludat Terram in media mundi mole librata, an eam ex una parte desuper velut discus operiat? En illam ipsam quæstionem, quam supra commemoravimus, de Cæli Terræque sphaericitate. Hanc ipsam nihil ad salutem, ad fidem, ad beatam vitam pertinere ait, quocumque modo solvatur; porro prudentis esse Theologi ab his abstinere, & in salubriora studia conferre tempus & operam. Attamen quia non de ista solum quæstione, sed de aliis etiam ejusdem generis quædam occurrunt in divinis Codicibus, & propterea defendenda venit eodem tempore causa Scripturarum, hæc addit Augustinus: Sed quia de fide agitur Scripturarum &c. ne quisquam (Christianus) eloquia divina non intelligens, quum de his rebus tale aliquid vel invenerit in Libris nostris, vel ex illis (hoc est Gentilibus ac Philosophis) audierit, quod perceptis assertionibus (sive, ut in nova editione, a se rationibus) adversari videatur, nullo modo eis (eloquiis divinis) cetera utilia monentibus vel narrantibus, vel prænuntiantibus, credat: breviter dicendum est, de figura Cæli hoc scisse Auctores nostros, quod veritas habet; sed*

sed Spiritum Dei, qui per ipsos loquebatur, noluisse ista docere homines, nullius salutis profutura. Apposite Augustinus ad ea, quæ de Scripturæ sanctæ scopo atque instituto supra distinximus. Nihil igitur ignorarunt Prophetæ; sed Spiritus Dei docere nos ista noluit, quæ curiositati solum blandiuntur, & ad pietatem & caritatem nulla ex parte pertinent. Quapropter, etiam si ad istam controversiam referantur aliqua Scripturæ divinæ verba, nisi hæc ita aperta & circumscripta sint, ut unum tantummodo litteralem sensum admittant, omnisque alia Interpretatio violenta sit ac inverisimilis, aut etiam exemplis careat, aut Fidei Rationique repugnet, non est omnino contendendum, unum potius quam alterum Scripturæ sensum ad Fidem spectare. Juvat in his continere iudicium, & neutram adoptare sententiam, & ab aliena damnanda potissimum temperare, dum hæc ea sit, quæ Scripturam non invitam sibi concordare, aut saltem a se non dissimulare ostendat. Quod si alicui sententiæ de his rebus indifferentibus aut experimenta, aut potentes rationes adstipulentur, tantum abest, ut ea sit damnanda, quod Scripturis contraria videatur, ut contra necesse sit Scripturam ipsam per commodam aliquam Interpretationem ostendere ab eadem sententia minime discordem, dum tamen Scripturæ sensus ita evidens non deprehendatur, ut falsitatis arguenda sit illa, quantumlibet verisimilis, contraria tamen opinio.

Huc pertinent, quæ idem sanctus Augustinus adjicit. *Sed ait aliquis, quomodo non est contrarium iis, qui figuram sphaeræ Cælo tribuunt, quod scriptum est in Litteris nostris: Qui extendit Cælum sicut pellem? (Ps. 103.) Sit sane contrarium, si falsum est, quod illi dicunt.* Hoc enim verum est, quod divina dicit auctoritas, potius quam illud, quod humana infirmitas conjicit. Sed si forte illud talibus illi documentis probare potuerint, ut dubitari inde non debeat: demonstrandum est hoc, quod apud nos de pelle dictum est, veris illis rationibus non esse contrarium. Alioquin contrarium erit etiam ipsis in alio loco Scripturis nostris, ubi Cælum dicitur velut camera esse suspensum. Tum pergit ostendere vir doctissimus, verisimiliter, & non inconcinne posse ista Scripturarum loca conciliari cum utraque illorum sententia, qui aut Cælum minime sphaericum, aut sphaericum revera statuunt. Quo facto non ille sollicitus est, quid potius hac de re Philosophi atque Astronomi sentiant. Fide Scripturarum in tuto posita, placide spectari potest eorum conflictus atque dissensus, & unius etiam partis victoria. Cap. X. ejusdem Lib. 2.

alia Augustinus habet, quæ a causa Copernici penitus aliena esse nonnulli affirmant, de quorum iudicio eruditi viri, nullo partium studio capri, judicabunt. *De motu etiam Cæli, ait ille, nonnulli fratres questionem movent, utrum stet, an moveatur: quis si movetur, inquit, quomodo Firmamentum est? Si autem stat, quomodo sidera, quæ in illo fixa creduntur, ab Oriente usque ad Occidentem circumeunt &c.* Quid ad hæc Augustinus? Neutram ille Philosophantium opinionem rejicit, neutram affirmat temerariam; sed potius contemnit, eorumque rationes ne ullo quidem examine dignatur, tamquam controversias ad Fidem & Ecclesiam inutiles, & minime necessarias. At Scriptura de his loquitur. Augustino sat est ostendere, divina verba ejusmodi esse, quæ neutri opinioni contradicant. Respondeo, subdit ipse, multum subtilibus & laboriosis rationibus ista perquiri, ut vere percipiatur, utrum ita, an non ita sit: quibus invidis atque tractandis, nec mihi jam tempus est, nec illis esse debet, quos ad salutem suam & sanctæ Ecclesiæ necessariam utilitatem cupimus informari. Hoc sane noverint, nec nomen Firmamenti cogere, ut stare Cælum putemus, &c. Affinia sunt Augustini verbis ea, quæ sanctus Thomas Opusc. X. seu XXXI. habet. Interrogatus de quibusdam articulis, prius monet, plures horum ad Fidei doctrinam non pertinere, sed magis ad Philosopharum dogmata. Multum autem nocent talia, quæ ad Pietatis doctrinam non spectant, vel asserere, vel negare, quasi pertinentia ad sacram doctrinam. Tum ita suam præfationem concludit: Unde mihi videtur tutius, hæc quæ Philosophi communiter senserunt, & nostræ Fidei non repugnant, neque sic esse asserenda, ut Dogmata Fidei, neque sic esse neganda, tamquam Fidei contraria, ne sapientibus hujus mundi contemnendi doctrinam Fidei occasio prebeat. Quæ verba miratur quidam, a Copernicanis in suæ sententiæ tutelam advocari, quum isti doceant, non quæ Philosophi communiter senserunt, sed quæ contra communem Philosophiam omnino conflictantur. Frustra hujus loci vim eruditus ille vir infringere conatur per illam vocem communiter. Et nos ejus responsionem eludere possemus legendo, non Philosophi communiter, sed, uti in aliis editionibus habetur, Philosophi communes. Verum quando res tenetur, superfluum est litigare de vocibus. Non ideo aliquid verum, & ab errore immune est, quod communiter a Philosophis traditum fuerit; nam & eorum dicta non sunt Fidei dogmata; & novæ opiniones, antiquis contrariæ, inveni possunt, & com-

munitur accipi; & ipsum Copernici Systema se tueri jam posset, quum ab Astronomis fere omnibus verisimillimum præ ceteris censeatur; & Astronomis in Arte sua id juris concedendum videtur, quod Philosophis in sua. Ratio sancti Thomæ, cur aliquid neque affirmare liceat tamquam dogma Fidei, neque negare tamquam Fidei contrarium, (sive communiter, sive non communiter a Philosophis tradatur) illa est, quia *Fidei non repugnat, & ad pietatis doctrinam non spectat*. Talia siquidem habere non secus ac dogmata Fidei, & humanis opinionibus pondus dare quo carent; est incerta hominum cogitata certissimis Fidei revelationibus temere æquare; & cum doctrina pietatis confundere curiositatis atque opinionis inventa ac somnia. Inter eas autem opiniones, quæ neque Fidei adversantur, neque doctrinam pietatis contingunt, an sanctus Thomas habiturus Copernicanam fuisset, non levi conjectura assequi possumus; in hoc enim eodem Opusculo Art. 16. uti supra vidimus, Telluri mobilitatem negat, suamque tamen sententiam non sacrarum Litterarum testimonio, sed Aristotelicis dumtaxat argumentis probat. Quod si ita est, videant, qui Systemata Astronomica ad Fidei doctrinam pertrahere conantur, ne sancti Thomæ gravissimum consilium conculcent, & importune causam Fidei esse velint, quæ, post adhibitam Interpretationem verisimilem, Philosophorum tantummodo atque Astronomorum esse videtur.

Atque hæc oratio nostra, & tanta verborum moles, non ut Copernici patrocinium suscipiamus, cujus opinionem numquam nobis animus fuit adoptare, aut plusquam verisimilem arbitrari, sed ut quosdam avertamus a pertrahenda nimis facile, immo contorquenda in istud quæstionum genus auctoritate Scripturæ. Nesciunt ii, sapius hunc esse divinorum Librorum abusu, quam usum, & hæc etiam superstitionem, temeritatem atque stultitiam habere posse locum, qua de re conqueritur Augustinus in Libris nuper laudatis. Deinde palam facere volumus, cur tam caute ac raro ad confingendas opiniones a doctrina Fidei ac Pietatis suapte natura diffitas, Ecclesia Catholica & Romani Pontifices procedant. Si quando igitur Ecclesiastici Judices utile sive necessarium putabunt ad severius examen poscere tot nuperas, in Physica præsertim, Medicina, & Astronomia, sententias, quibus tempora nostra adeo abundant: dubitandum non est, quin eorum iudicium præcessura sit omnis cautio, diligentia, & causæ cognitio. Et sollicitè sane cavere solent sapientissimi Judices, ne quis sub specie tuendæ Fidei, servandæque salutaris

doctrinæ curret, ut suæ peculiare opinionem consecrentur, & ab Ecclesia recipiantur. Sunt qui, non pravo certe consilio, sed incauto sui suarumque anticipatarum Opinionum amore, in hanc fallaciam dilabantur. Quicquid animo prius imbibierunt, & vetustatem ole-re sentiunt, sacrum ipsis est, & sacrum reliquis etiam, quantum quidem in ipsis est, esse volunt. Si quis igitur contra sentit, & nova profert, vix fieri potest, quin continuo in eorum odium offensionemque incurrat. Nam quis fere tam sui dominus, animoque tam probe composito esse solet, ut quæ non tam sibi, quam aliis, veluti certissima tamdiu persuasit, repudiare tam ferro velit? Quis lubenter fateri senex, se primo deceptum, tum alios decepiisse, & sibi erranti se alios adjunxisse pariter errantes? Ambitiosissima animalia sumus, nobis cordi magis est (quamquam aliter nobis ipsis videatur) existimationis propriæ, quam Veritatis causa. Facillime etiam nobis amor nostri persuadet, tunc nos pro una Veritate configere, quum magis ipsam infestamus; non enim pro illa, sed pro Opinionibus nostris nobis est pugna, quas verissimas esse olim statuimus, falsasque deinde demonstrari posse impossibile ducimus. Et quidem occinere possis veteris Scholæ amatoribus, nova hæc ad Fidei doctrinam minime pertinere. Nihil refert. Antiquæ sententiæ & hæc obtinere debent, quamquam interdum pueriles; novæ exagitantur, quamquam interdum verisimiliores. Omnis porro lapis movendus, quo suadeatur, Novatores istos aliqua ex parte in Religionis dogmata, atque in sacras Litteras aut imprudenter, aut consulto peccasse.

Non pravus tamen sæpe zelus, immo utilis plerumque diligentia illorum est, qui in has novitias Opiniones primi aciem movent. Si non aliud commodum per eos præstat, saltem deterretur impietas atque audacia a venditandis suis mercibus, quandoquidem ne ipsi quidem innoxii opinionibus sine rigido examine concessus est aditus. Interdum etiam latentia quædam venena hac ratione deteguntur, ac remouentur. Quæ vero sana sunt, vegetiora post exhaustam pugnam exsurgunt. Accusationes igitur, & consilia istorum non contemnit, sed amat Ecclesia. Ita tamen amat, ut ea interim accurate expendere velit, saluberrime cavens, ne plus aliquorum affectus valeant, quam Veritatis iura. Exploratum siquidem est, quod supra sanctus Augustinus ajebat, nos interdum non pro sententiâ divinarum Scripturarum, sed pro nostra ita dimicare, ut eam velimus Scripturarum esse, quæ nostra est. Neque minus certum est, novitatem ac vetustatem sententiarum,

rum.

rum in huiusmodi incertis disciplinis inanes plerumque titulos esse, quippe quæ nulum per se certum aut veritatis aut falsitatis indicium secum trahant. Id tantummodo verum est, quod solidis verisque rationibus nititur, neque a certa Fidei doctrina discrepat. Illud falsum, quod cum Ratione recta, & Fidei dogmatis, aliisque certis monumentis aperte confligit. In Christi solum Schola antiquitas doctrinæ quo major est, eo fortius veritatis argumentum præstat adversus novitatem. Extra istam Scholam veriora novitas, quam antiquitas, tradere interdum, aut sæpe potest. Quocirca inter accusationes, defensionesque, medii stant oculo cautissimo Ecclesiastici Judices, & numquam committunt, ut sibi alterutra pars illudat, fucumque faciat declamationibus vanis, nominibusque falsis. Quod ut facilius accadat, sincerissimos tantum veritatis amatores sincerissimi & ipsi in consilium adhibent. Neque contenti cum a se ipsis, tum a suis consiliariis arcere studia partium, congruam sibi vel per se, vel per eosdem comparant cognitionem causæ. * Quam in rem animadvertendum est, esse quosdam, qui in Judiciis Ecclesiasticis, quum de Physicis, Astronomicis, & huiusmodi rebus iudicandum est, absolutam istarum disciplinarum scientiam postulant. Nam quid solidi expectes, ajunt, immo quid non expectes infirmi ab iis, qui de incognitis, sive non fat perspectis negotiis, iudicium ferunt? Contra sunt, qui Præfules Ecclesiæ, atque Theologos ab huiusmodi labore amplissime liberant, fat esse arbitrari, si nudam sententiam sive Physicam, sive Astronomicam sibi oblatam conferant cum Scripturæ sacræ, Catholicæque Theologiæ documentis, & deinde statuunt, num his veritatibus ea opinio repugnet, an cum ipsis amice consentiat.

Verum illi fortasse nimia, isti certe nimis pauca a Theologis, & Ecclesiasticis Judicibus exigunt. Episcoporum non est, ut verum fa-

tear, considerare, atque decernere, sintne veræ an falsæ in Philosophia, Astronomia, ceterisque Artibus profanis proposita opiniones. Pertinet ea cura ad Philosophos, earumque Artium peritos, non autem ad Theologos. Atque adeo hæcæ opiniones Ecclesiasticus Judex contemplari solum debet tamquam consonas scientiæ divinarum rerum, atque revelationi, aut ab ea dissonas. Ad quod opus sufficit, ut illam sibi earum sententiarum notitiam paret, qualis a viro prudente exigitur, adeo ut sibi conscius sit, se quæstionis statum, remque ipsam sine errore intelligere. Hoc præstare etiam potest, qui non sit numeris omnibus perfectus Astronomus, & Physicam omnium Scholarum exquisitissime prius didicerit. Notitia, inquam, & cognitio congrua Opinionum profanarum necessaria quoque est Ecclesiastico Judici, quamquam quousque se protendere debeat, quantaque futura sit, ne imprudenter Theologica trutina de iis judicet, vereor ut umquam definiri apte possit. Sunt enim, quæ communem tantum hominum intelligentiam exposcunt; sunt quæ ab exquisitis atque abditis Scientiarum ac Artium principiis arctissime pendent, vixque teneri possunt, nisi prius ipsa principia intellectu probe complexus fueris. Quid heic faciat Judex prudens? A præcipiti iudicio abstinere, arbitrator, donec in rei penetralia tuto pede sese ingesserit. Illud porro certissimum est, oportere semper, ut antea quam pronuntietur, an sacrorum Codicum & Orthodoxæ Theologiæ documentis opinio quæpiam consonet, sive repugnet, perspectissimæ sint Ecclesiasticis Judicibus tum negantium tum affirmantium rationes, non solum quatenus Theologiam respiciunt, sed quatenus etiam ad singularem aliquam disciplinam spectant. Quæ res necessario exposcit, ut ea saltem disciplinæ pars cognoscatur, unde rationum cognitio pender. Si, exempli gratia, quæretur, an Fidei doctrinæ adversetur Cartesianus, quum essentiam Corporis Physici statuit in extensione Quantitatis, neque Sub-

stan-

* Illustre huiusce rei exemplum in promptu est, quod & ipsi Cl. Auctori non fuisse incompertum existimo. Estat illud in *Itinere Italico* pag. 132. a doctissimo Joanne Mabillonio memoria traditum his verbis Anno 1686. die XXIX. Januarii, post meridiem habita est Sacra Indiciis Congregatio in Vaticano. . . . Ex schedula ego quoque monitus sum illi Congregationi interesse ad promendum quicumque suffragium meum super quibusdam libris Vossianis de diluvio non universali. De eodem argumento antea dixerunt tres alii. Is enim in illa Congregatione moi obtinet, ut Consultores deputati duo vel tres pro rei gravitate sententiam suam de proposito libro pronuntient, scriptaque consignent. Hoc scriptum mox secretario Congregationis traditur in manus, qui rationes votorum in compendium redactas ad Cardinales denique refert, ex qua relatione Cardinales statuant quod sibi consultius videatur. Hactenus Mabillonius, cujus ipsum *Votum de quibusdam Isaaci Vossii Opusculis* comparat inter ejusdem Opera posthuma a D. Vincentio Thuillier edita Parisiis 1723. Tom. 2. pag. 59. 64. Nempe tunc examinanda occurrebant Vossii Opuscula, *De Septuaginta Interpretum Chronologia*, & *Dissertatio de ætate mundi* super quibus istiusmodi iudicium tulit Cl. Mabillonius, nullum videri periculum in toleranda Vossii opinione, atque adeo ab ejus censura posse temperari.

stantiam ab ipsa Quantitate fecernit: erunt profecto complures, quibus conciliari non posse videbitur huiusmodi placitum cum Ecclesiæ sententia de augustissimo Altaris Sacramento. Hec profecto necesse est, ut de ista controversia iudicaturus Peripateticam Scholam aliquantis per terat, donec Substantiæ, Specierum, atque Accidentium nomina ac historiam probe norit; ad ejus quippe scholæ sententiam respexisse videntur Tridentini Patres de Transsubstantiatione loquentes. Tum delatam ad Ecclesiasticum tribunal Cartesii opinionem si serio, si recte expendere velit, hujus quoque Philosophi theorematum de natura Corporis perscrutetur oportet, rationesque perpendat, quibus ille suam sententiam ingeniose munivit.

Id plurimum interest. Nam, ut alibi diximus, verum vero adversari nequit; atque uti cum veritatibus Theologicis Philosophicæ, ita cum Philosophicis Theologicæ revera pugnare non possunt. Quamobrem tam ex his illæ, quam ex illis istæ lucem mutuo accipiunt, & certa incertis dant legem, ut si exempli causa aliquid in Physica certum sit, inde incerta sacramentum Scripturarum verba sint explicanda; & contra certis divinorum Librorum sententiis incerta Physicæ documenta se conformare debeant. In hac autem controversia statim occurrit, jam spectare ad Fidem, certissimumque esse debere inter Catholicos, Substantiam panis & vini in Sacramento Altaris converti in Substantiam Corporis & Sanguinis Christi, permanentibus tamen ac perdurantibus in Sacramento pristinis Speciebus panis ac vini, ita ut externis sensibus nulla illic appareat facta Substantiæ mutatio, atque non amplius sit, neque appellari proprie possit panis & vinum, quod ante consecrationem panis & vinum proprie fuerat. Quum ergo verissimum, certissimumque hoc sit in Fidei Theologia, id quoque in Philosophia verum certumque sit necesse est; & fallacia laborabunt quæcumque verisimiles, ingeniosæque rationes a Philosopho excogitentur contra firmissimum hoc Fidei documentum. Propterea se rem non inficiari, se rem credere, Cartesiani Catholici ubique ajunt. Modum tantummodo, quo huiusmodi prodigium fiat, & quomodo pereat, intactis Speciebus, panis ac vini Substantia, ab Ecclesia minime fuisse constitutum, affirmare se posse arbitrantur sine injuria Theologiæ. Tum nervis omnibus contendunt, ut ostendant, nihil dogmati Fidei repugnare naturam ac essentiam Corporum, quam tradunt, suamque opinionem conciliari posse cum Ecclesiæ decretis. Utrum

isti vera, an somnia nobis narrent, qui judicare prudenter cupiat, necesse est in primis, ut sollicite vestiget, intelligat, & expendat Cartesianæ sententiæ rationes; tum perspicat, an uti rem, ita modum Ecclesiæ quoque statuerit. Si enim vera & certa deprehenditur Cartesii de natura Corporum opinio, neque modum physicum Sacramenti definivit Ecclesia, neque re ipsa Aristotelicum placitum consecrare illi animus fuit: jam non est, cur Cartesianam sententiam explodamus; quum præcipue in ea fuisse sanctus Augustinus videatur; immo tunc non aliud, quam quod Cartesius, sensisse Ecclesiam, excogitare licebit. A Cartesianis autem putatur, minime Tridentinis Patribus fuisse consilium consecrandæ Peripateticæ de natura Corporum sententiæ (ab his enim quæstionibus dirimendis Ecclesia abstinere solet) & consulto ipsos Patres vocabulo *Specierum* fuisse usos, quum *Accidentia* nominare potuerint, ut ea voce solum significarent sensationes illas, quæ sublata panis ac vini in Sacramento substantia, adhuc in sensibus nostris sunt, & fieri non negant cum Peripatetici, tum Cartesiani. Contendunt insuper, Ecclesiam nequaquam statuisse, quæ Species in Sacramento sine substantia panis ac vini permaneant. Quibus diligenter ab Ecclesiastico Judice examinatis tum constare poterit, num absurda, num falsa sit, illa Cartesii opinio (qualis certe erit, ubi cum certo & vero dogmate Ecclesiæ consentire non posse dignoscatur), an potius toleranda sit, sive etiam laudanda.

Hoc ergo exemplo patere potest, eas esse interdum quæstiones, quæ a mero Theologo prudenter absolvi nequeant, nisi in disciplinas illas (* excurrat), unde pendunt argumenta quæstionum. Constat etiam, prudentis judicii leges exposcere, ut non accurate minus in his controversiis investigentur, intelligantur, & expendantur accusatorum, quam reorum rationes. Cavere autem præ omnibus Ecclesiasticos Proceres debere, ne quis eorum auctoritate & gratia abutatur, profanas nimirum & Philosophicas opiniones ad sacri Juris tribunal deferens, & impietatis postulans, & damnationem suadens & urgens, quasi de Christianæ Fidei magno negotio agatur; quum tamen anticipata aliqua Opinio, & Aristotelis, exempli gratia, amor, & odium alienæ sententiæ potius, quam sanæ Fidei tutela, tantos conatus exciverit. Facile appareat, quid Judici Ecclesiastico accidere possit, si huiusmodi accusatoribus, Religionis causam præ se ferentibus, facile credat, & præcipue si ipsosmet in consilium adhibeat, & unico eorum filo se in-

* AL. EXCURRATUR.

se in iudicandis controversiis regat. Quod & dictum velim, dum de meris Theologicis, immo de quocumque alio negotio lis excitatur. Maximi ponderis res agitur, quum de Fidei doctrina, quum de Opinione probanda, sive improbanda, & de aliena fama configenda, hominibusque damnandis agitur. Iacta alea revocari amplius non potest. Si post accuratum examen tenebris adhuc oblita manet controversia, præstat iudicio parcere, quam errandi discrimen subire. Interdum etiam Ecclesia re in medio relicta, accusatoribus silentium indicit, donec accuratori trutina iterum causâ pensetur, prohibetque ne pendente iudicio no-

ta Hæreseos aut impietatis impingatur opinionibus exagitatis. Interdum denique sententias aliquas, licet nondum postremo calculo damnatas, tradi tamquam certas & veras, Ecclesiastici Iudices prudentissime ventant. Et si enim eas falsas & Fidei doctrinæ oppositas non iudicarunt, periculi tamen plenas, & errori proximas intelligunt. At de his in sequenti Libro fufius nobis agendum est, ubi investigabimus, quandonam, & ubi, & quibus liceat, sive non liceat, Veritatem (* efferre) literisque consignare, & quæ sint jura Ecclesiæ, ut nos aliquando ab Opinionibus, quas nos putamus veras, scriptis aut ore prædicandis avertat.

* Al. *predere*.

DE INGENIORUM MODERATIONE IN RELIGIONIS NEGOTIO. LIBER SECUNDUS.

CAPUT PRIMUM.

Amplum jus Ingeniis in prodenda, ac annuntianda Veritate: sed ita ut Justitia, Caritas, & Prudentia numquam ab isto jure ledantur. Hæretici in suæ Religionis doctrina annuntianda, quippe de illius Veritate non satis certi, & sine missione legitima Evangelium prædicantes, Justitiæ defunt.

SUmmo ac præstanti ingenio viri, quos desidia numquam invadere, numquam turbulenti rerum terrenarum affectus occupare diu possunt, solent, abjectis omnibus curis, se totos ad inquisitionem Veritatis conferre, atque in ejus contemplatione tamquam in beatissimis Elysiis consistere, ac sese abdere. Quod minime mirum; nam quum humana felicitas, vel ipsis Ethnicis Philosophis testibus, sita sit in Sapientia Virtutibusque animi: quænam vera Sapientia homini contingere potest, nisi in sacratissimum adytum Veritatis prius fuerit penetratum? Inter tot autem Veritates, quibus si recte utamur, ad bene beateque vivendum quasi manu perducimur, illa certe omnium princeps, & sola propemodum necessaria, Veritas Christianæ Religionis, unde tot sanctorum dogmatum eruditio fluit. Qui vero heic proficere, vix imperare sibi deinde potuerunt, quominus alios quoque homines continuo adsciscerent in suæ felicitatis communionem. Itaque aut in libris, aut in disputationibus, aut etiam in publicis scholis & rostris, veritates a se comperitas, magna contentione animi atque ingenii, vulgaverunt, illustrarunt, suaserunt. Quod alterum studium si priore etiam longe laudabilius, neque tamen minus utile dixerimus, luculentissimæ rationes facile occurrent, quibus sententia nostra firmetur. Quum itaque versata sit hætenus oratio no-

stra in iis persequendis, quæ spectant ad investigandas & consequendas sine errore saluberrimas Christianæ Fidei, Catholicæque Ecclesiæ veritates; restat ut in posterum explicemus, quemadmodum etiam, & quatenus, annuntianda sit atque aliis communicanda hujusmodi eruditio. Et heic enim, non secus ac in superiore navigatione, scopuli, & sirtes, & pericula varia offenduntur; a quibus nisi mature opportuneque caveamus, verendum est, ne jactura fiat non solum existimationis & nominis, sed etiam terrenæ quietis, & cælestis demum beatitudinis.

Illud ergo ex omnium sapientium consensu exploratum in primis est, uti in quærenda ac discenda Veritate, ita & in proferenda atque prodenda, amplissimum jus patere Ingeniis humanis. Inter honestissima simul, utilia, & delectabilia bona proximum a Deo locum Veritas, immo, ut melius dicamus, eundem cum ipso locum obtinet; Deus enim summa, & ipsa Veritas est, cujus particulae variae ac innumerae se in hominum mentes infundunt, & per omnia creata excurrunt. Quamobrem cui contigit Veritatem, hoc est, eximium istud bonum, consequi, nullum dubium est, quin & liceat, & laudi singulari vertendum sit, reliquis etiam partiri tam nobile divinumque patrimonium. Christiani hominis est alios efficere meliores & sapientiores, quum

pos-

possit, & lucem quam sibi comparavit, communem aliis velle. Neque vero, ut in terrenis opibus distribuendis atque elargiendis usuvenit, quisquam sit minus quam antea dives, communicata reliquis hominibus Veritate. Nihil propterea decrevit privato hominis arario, & animus ditior inde potius evadit, quum ad priora ornamenta accedat liberalitatis laus, & caritatis fructus. Interdum vero non licet solum, sed etiam necesse est Veritatem annuntiare, & prodere atque tueri; quod onus Episcopis, & universis Pastoribus Catholici gregis incumbit, cum ad populos doctrina sana informandos, tum ad errores subinde nascentes eliminandos. Interdum non necessitate quidem, sed optimo summeque pio consilio Veritas disseminatur, quum nempe ad populos barbaros atque infideles Evangelii lumen defertur, quod sanctissimum opus per tot sæcula una Ecclesia Catholica sibi vindicare & peragere confuevit, & adhuc peragit, Apostolica Fidei non minus, quam zeli Apostolici heres.

Verum hæc non sunt hujus loci, neque ampliorem sermonem postulant; adeo apertum est, atque homini a natura insitum, honestissimam, sanctissimam, & eximiis laudibus dignam esse Veritatis propagationem, & illius præcipue, quæ ad æternam vitam perducere potest. Satiùs ergo est statim aggredi limites, quibus constringitur vastum Ingeniorum in Veritate annuntianda. Quod ut paucis complectamur, illud mature statuimus, recta esse non posse hominum opera, nisi a Justitia vera procedant, & Caritatem Christianam ducem, Prudentiam vero comitem habeant. Has ergo virtutes præ oculis habeat necesse est, qui recte proferre, aliosque docere velit Veritates ad orthodoxam Religionem & eruditionem Christianam spectantes. Primum autem Justitiæ munus est interdicare, ne quis in negotio Religionis Veritatem evulget ac tradat, quam ipse certo prius non noverit revera talem esse. Non, inquam, homini licet, tamquam vera Fidei dogmata proferre incertas opiniones suas, aut certi erroris insimulare atque damnare, quæ sibi falsa & damnanda esse prius non confiter. Quis enim non intelligat, quantum ab æquo & ratione abhorreat, tamquam medicinas propinare, quæ venena esse dubitare possis? Et id quidem temere fiat in curandis humanis corporibus. Quanto autem minus tolerandum est in animarum curatione, quum de hominum æterna aut salute, aut damnatione agitur, non de temporaria corporum vita? Nefas ergo est, & Justitiæ legibus adver-

tur, in tanti mali discrimen populos adducere, & tamquam Veritates Theologicas venditare, quæ forte perniciosissimi errores esse deprehendantur.

Equidem fateor, non tam facile invenias homines in hanc Justitiæ partem oculis apertis, animoque sui criminis aut periculi conscio incurrentes. At innumeros profecto offendas ex ignorantia, & cæcitate mentis, & ambitione peccantes. Rari, inquam, sunt, qui dum populum erudiunt, dubitent de Veritate suæ Legis. Se recta certa que tradere constanter arbitrantur, vel dum aperte errant atque delirant; ipsique omnium pestilentissimi Hæresiarchæ non aliter (quantum quidem conjicere juvat) de sua doctrina plerumque judicabant. Verum neque ipsi Hæresum conditores, neque Hæreticorum gregarii idcirco ab eorum numero eximi possunt, qui Veritatem & Justitiam ex temeritate saltem & cæcitate lædunt, dum pro veritate errores incaute disseminant, & Christi gregem quamquam nolentes, inficiunt. Si minus occupati forent opinionibus anticipatis, si plus humilitatis ac sinceritatis eis esset, tum intelligere possent, ac fateri fortasse vellent crimen suum atque infortanium. Ipsos toties Catholici provocarunt ad rationem reddendam, quare Fidem veram, & Justitiam non conculcarent, quum ab Ecclesia Catholica discesserunt, & Schisma adhuc consent, & diversas a Catholicis sententias tradant, & aliqua Catholicorum dogmata erroris ac impietatis accusent. Oblata est ipsis germana & unica methodus, qua se rite purgarent, & in tanto negotio se minime hallucinari ostenderent. Legitimas causas nondum attulit gens illa, propositi tamen sui tenacissima, & numquam allaturam esse, certum est nobis. Nam qui a se Veritatem stare illi ostendant, quum certam methodum fugiant, ut rem tantam pro dignitate Fidei, & suæ salutis necessitate, convenienter assequantur? Qui se in suo schismate atque doctrina nullo crimine, aut errore teneri evidenter ostendant, postquam Traditionis vim, Ecclesiæ veræ & Conciliorum auctoritatem, sanctorumque Patrum consensum flocci faciunt, & Ecclesiam ipsam non solum turpissimis in dogmate erroribus obnoxiam, sed etiam in ipsos errores jam sæde prolapsam, & per tot sæcula Babylonem & Meretricem egisse, affirmare non dubitant? His fundamentis everfis, quæ tamen tantopere a divinis Scripturis commendantur, & excogitato admissoque tam horrendo Ecclesiæ Catholicæ adulterio, a quo tamen abfuturam semper Ecclesiam veram Scripturæ

Q

ipsæ

ipsa pollicentur: quid jam certi superest, ut quis sibi aliisque sine hæsitacione persuadeat, se in Christiano dogmate numquam errasse, aut errare, suamque Ecclesiam legitimam esse Christi sponsam? Videndum igitur, an oculorum mentisque usum iis eripuerit, aut eripiat ambitio. Expendendum est, viresne majores apud illos suum, an totius Ecclesiæ Catholicæ judicium sit habiturum, & an totius antiquitatis consensio sit dissonantibus Novatorum consiliis in tanto negotio præferenda. Fortasse mentibus tam male affectis certissima statim non appareant quædam Catholicorum dogmata: sed profecto neque certa Novatorum videbuntur documenta, si accurate aliquantulum res pensare, & caute judicium ferre velint. Quod si dubia ac incerta sint, in quibus Novatores a Catholicis dissentiant: quo jure nutantes sententias populo ii venditant, ingentique errandi periculo credulam gentem exponunt?

Altera Justitiæ lex est, ut Evangelii Veritas non nisi ab iis annuntietur, qui aut aperte, aut tacite ab Ecclesia, legitimisque Ecclesiæ Pastoribus ad annuntiandum mittantur. Hanc legem Apostolus statuit, & ratio ipsa confirmat. Erroribus obnoxii sunt singuli homines; sub ovina pelle delitescere possunt lupi, & fallere gregem; Hæretici identidem prodeunt, morbosam doctrinam disseminantes; & innumera Sæcæ veritatem, & verum Dei cultum, longe lateque fonant. His infici corrumpique facile potest ovile Christi; non enim indoctæ plebis est, sophismata omnia ac deliramenta ad falsi originem revocare, sibi que a tam bene comitis mendaciis cavere. Ipsi acuti ac eruditi homines non raro inter ista fluctuant, & ducuntur contrariis opinionibus. Ergo poscit ratio, ut iis tantum liceat erudire populos, qui legitimam docendi auctoritatem ab Ecclesia vera acceperint. Neque itidem populis licet alios audire ac habere doctores, quam quos Ecclesia vera ad id muneris rite elegerit, aut in eo munere versari ipsa apertis oculis patitur. Quum in una Ecclesia Dei veritas Religionis, & sana doctrina habitet, quicumque ista Ecclesia probante, aut saltem, quum conscia sit, non improbante, doctorem agit, jure agit, & jure confendus est ab errore abesse, & vera tradere: Contra ille Justitiam lædit, qui non vocatus, non missus, non saltem tacite probatus, sumit sibi honorem, & docendi ministerium usurpat.

Mirum est, quam anxios efficiat, & verbis rationibusque exarmet hic locus sinceræ veritatis amantes, quorum non pauci

adhuc sunt inter nostri temporis Novatores, Et ipsi intelligunt hujus legis æquitatem; norunt hac de re Apostoli præcepta; statuerunt & ipsi, nemini licere sine prævia legitima vocatione atque missione, verbi Dei præconem fieri. Primi autem præterea, quemadmodum vocant, Reformationis Auctores, Lutherus, Zuinglius, Calvinus, Socinus, & alii, quo titulo, quælo, quo nomine Christianum orbem docendum sibi sumere, & antiquissimas Catholicæ Religionis cum sententias tum consuetudines immutandas, ridendasve susceperunt? Nulla ipsis extraordinaria, ut ajunt, & immediata a Deo vocatio fuit. Si fuisset, signis & prodigiis, quæ veraces ac viros Dei Prophetas perpetuo comitantur, divinitus acceptam docendi auctoritatem confirmassent. Defuit & ordinaria vocatio. Non ipsis sacrum docendæ plebis munus, & Scripturas interpretandi, & ritus veteres proscribendi facultatem demandant aut Romani Pontifices, aut Episcopi legitimi, aut Concilia Orthodoxa. Immo Episcoporum omnium, & Ecclesiæ totius voce atque consensu id munus ipsis interdictum fuit ac ereptum, eorumque audacia damnata. Ipsi præterea sese, vel tacentibus Episcopis, jam reos prodiderant atque damnarant. Etenim nonnulli ne Sacerdotum quidem albo adscripti fuerant, & tamen Sacramenta ministrare sunt ausi. Rerum divinarum imperiti quidam fuere; & tamen Scripturas sacras suo Marte explicare, & eo in studio a sanctis Patribus discedere non dubitarunt. Deinde quandomam Dei Ecclesia lubenti animo ferat, & prober, & auctoritate donet homines, qui se ipsam evigilant, & Altare contra Altare erigant, & schismata faciant? Dubium ergo nullum esse potest, quin primi isti Hæresum auctores Justitiæ inflixerint magnum vulnus, dum Veritatem, quam deperditam aut vitiatam sibi confingebant, restituere conabantur. Nemo autem ex iis justum se putet, qui tam injustos potius duces, quam ipsam Christi Ecclesiam, perstinacissime sequuntur. Nam quod ajunt, annuntiandæ Veritatis, & resellendi Erroris, Christianam omnibus esse libertatem, eamque ita singulis inesse, ut eripi nobis a nemine possit ac debeat: splendide profecto falluntur. Cur quorundam posuit Deus in Ecclesia, primum Apostolos, deinde Prophetas, tertio Doctores, in opus ministerii, in edificationem corporis Christi? Cur Hierarchicum Ordinem instituit? Non igitur omnium est Sacerdotem Doctoremque legis agere, sed eorum tantummodo, quos Ecclesia publice decernit, aut non invita patitur. Accedit, quod

quod tum certe vim habitura non est huiusmodi libertas, quum annuntianda est Veritas incerta, dubique sunt errores, quos exagitandos suscipimus; multoque minus, quum nuntianda sunt pro veris falsa, prava pro rectis, & quum ab errore longissime illa absint, quæ judicantur damanda. Porro sana esse, quæ ab Hæreticis in Ecclesia Catholica repudiantur; corrupta, quæ ab Hæreticis in suis conventibus ac Libris proponuntur: potior Christianorum pars hucusque contendit. Quare si petas ad eruditissimis viris, num jure non adimi possit Ingeniis hisce novaturientibus docendi in Ecclesia libertas: nemo negabit. At inquam Hæretici: Certi nos sumus, nos nihil tradere, quam quod Christus & Apostoli tradiderunt, nos nihil damnare, nisi quod Christi & Apostolorum doctrinæ adversatur. Ita porro arbitrentur; sed quidam aliud occinerunt antiqui Hæresiarchæ, eorumque filii, quos tamen & ipsi Novatores, non

secus atque Catholici impietatis arguunt? Num idcirco iis pestibus grassari libere licuit, & veneno populos afflare, reclamante nequidquam Ecclesia? Quod si quis e Novatorum gremio exsurgat (quod identidem fieri consuevit), & falsi postulare dominantem Religionem, aliamque invehere una cum aliis doctrinis velit, Evangelii nuntiandi, ac erroris confodiendi jure amplissimo sese tuens: nemo inter ipsos Novatores hominem, ejusque audaciam non abhorreat, non damnet, & ad silentium compellat. Nemo ab eo audiendo suum non avertat gregem. Nolint ergo suos patres alio a nobis dimetiri pede, quam quo suos ipsi filios dimetirentur, in parentem Ecclesiam armatos. Et discant, læsam ab eorum patribus Justitiam, & ab unoquoque in posterum quoque lædendam, quoties sine aperto aut tacito Ecclesiæ veræ consensu, docendi munus arripiant, licet nonnisi vera & recta se prædicare arbitrentur.

CAPUT II.

Caritas quando obstat, ne Veritas evulgetur. Ejus leges. An, & quando, & quomodo evulgandi errores Procerum Ecclesiasticorum. An aliorum errores, & vitia, & quando id liceat, aut necesse sit. Abusus, & excessus in hisce. An mordacitas styli ferenda.

Veritatis præconibus non sola Justitia præcipit, ut cautissime prius & solite caveant, ne falsa pro veris venditent, ne pro recta perversam doctrinam obrudant. Id etiam Caritas & Prudentia arctissime præscribunt & imperant. Quale enim amoris genus illud est, quo Proximum nostrum prosequimur; quale Prudentiæ facinus, quum ipsum vitiosum aut agendi, aut credendi documentis imbuentes, a veræ Fidei ac Pietatis semita stolide avocamus? Dubitatio ipsa, ne venenum propinemus, a medicina exhibenda absterere nos debet. Hostis enim potius, quam amantis est, in æternæ mortis discrimen illos adducere, quos certus non sis te ad æternæ vitæ spem erudire posse. Verum non heic solum stat Caritatis & Prudentiæ disciplina. Etiam si vera ac certa sint, quæ tradere animus est, quædam tamen sunt, quæ silere ac tegere, interdum Prudentia, interdum Caritas nos jubet. Justitiam fortasse læsci non sumus, vera narrantes; at certe Caritatem, certe Prudentiam quandoque vulnerabimus, quæ

non omnia vera ac certa, neque semper, in publicum efferri patiuntur. Quid igitur Caritas & Prudentia heic velint, & quanam sint earum consilia & leges, discernendum restat.

Prima lex ista a nobis ponitur: Ita dicendum, aut silendum est Verum, ita errores aut refellendi, aut dissimulandi sunt, ut Caritatis ordo servetur. Id ni fiat, ipsa Caritas desiderabitur. Videlicet præponendus est ex institutione Caritatis amor Dei, & Fidei, & Ecclesiæ ceteris amoribus. Post hunc amorem valere plus debet Reipublicæ, Regis, & Patriæ, quam privatorum dilectio. Primam istam legem Religio & Philosophia summo opere commendant. Ex iis enim Virtutibus est Caritas, quæ ordinem exigunt, & sine ordine pereunt. Recta autem ratio docet, majorem iis rebus amorem deberi, quibus est majus pretium ac dignitas, & quibus nos majora debemus. Proinde oblati duobus, quorum alterutri, prodendo, sive occultando verum, displicere, aut placere oporteat, nulum est dubium, quin illi sit inserviendum,

Q 2

quod

quod apud nos amore sit dignius, atque præstantius, præferendumque sit privato publicum, temporario æternum, corporeo spiritale bonum. Altera Caritatis lex est: *In profligandis erroribus, & in prædicatione utilis aut necessaria Veritatis, ita se gerere homo debet, ut moderationis quantum fieri potest recedatur, atque ut id solum curet, quod sanare alios, melioresque efficere, non autem vulnerare peioresque facere possit.* Proinde nullam Caritatis rationem habere dicamur, si una cum erroribus homines persequimur, si eorum mores, * atque existimationem pessumdare nitimur, si nomen potius nobis, quam proximo nostro salutem conquirimus, prodita inhoneste illius imbecillitate atque ignominia. Duas itidem leges Prudentia nobis ob oculos ponit. Earum prima est: *Circumspiciendum esse Veritatem prædicaturis, ne dum unum bonum ex una parte querunt, gravius ex alia malum incaute excitent, qualia sunt schismata, scandala, funesta dissidia, atque horum similia.* Altera est: *In prædicando Verò, & alienis erroribus insectandis, perpendendum esse tempus, locum, & personam cum corrigentis, tum corrigendi, & qualitates cum dicentis, tum dicendorum.* Non enim cuiusque licet quemcumque corrigere, & omnia prodere, aut ubique, aut quovis tempore.

His legibus positis, atque alte animo infixis, tam difficile non erit agnoscere, quando necesse sit, aut expediat, aut deceat, Veritatem prodere, & litteris consignare, quæ ratione præstandum id sit, aut ipsam occultare, atque silentio tegere. Fingamus ergo, Auctorem aliquem, aut Episcopum, aut etiam Primatem Ecclesiæ virum, in doctrina Christi revera falli, erroresque suos aut scriptis, aut voce in vulgus spargere? Ejus vulnera dissimulare piaculum fuerit. Nam quamvis ipsius accusatio, & inde emanans ignominia, a Caritate quam ipsi debemus, recedere videatur, Caritatis tamen ordo poscit, ut Ecclesiæ & Rempublicæ magis amemus; neque committendum est, ut universitas periclitetur, dum unius existimationi servandæ studemus. Veritatem itaque revelare, ac super testæ prædicare, falsaque dogmata quantis poterit viribus impugnare, heic non solum unicuique Christiano licebit, sed necesse erit factis Ecclesiæ custodibus. Immo, istis præ timore, negligentia, ignorantia, aut conspiratione tacentibus, privato cuiusque homini id oneris incumbet, ut

in lupum exurgat, dormientesque Pastores suis clamoribus excitet. Ne ipsos quidem sanctissimos Patres, nobis aliqui summa veneratione spectandos, habere aliter in hac parte decet. Homines & ipsi fuerunt. Incaute interdum loquuti, pessime sensitse videntur. Nonnulla etiam Ecclesiæ decreto nondum stabilita tradidere, quæ quid nunc pervicaciter tueretur, Hæretici notam nequaquam effugeret. Huiusmodi ergo naves arguere, ac prodere liberum est nobis, non quod male doctissimis iis & venerandis capitibus velimus, sed quod Ecclesiæ toti, ac Fidei sanctissimæ velle melius debeamus, quam singulis ipsis Patribus. Juvat autem, & Remplicæ plurimum interest, nosse quibus in locis non satis recte tradiderint Majores nostri, ne quis tantorum nominum auctoritate, ubi non debet, fretus, in transversum agatur, ipsamque Ecclesiæ universæ Fidem inde oppugnet. Est & hoc aliquod Caritatis genus in ipsos sanctissimos Patres, atque in alios errantes. Illi, si viverent, Libros suos lubentissime emendarent. Quomodo id amplius ipsi non possint, amant tamen sibi a posteris eam medicinam adhiberi, quæ si non purgare penitus Libros suos, at certe a suis Lectoribus arcere morbum qualemcumque valeat. Reliqui vero, dum vivunt, erroris moniti, sicuti honestatis & veritatis amantes putandi sunt, ita gaudere credendi, quod tum se, tum Lectores Auditoresque suos ope nostra ab errore sentiant revocatos. Atque hæc de erroribus, qui in Fidei Christianæ, & Ecclesiæ Catholicæ perniciem recta contendunt.

Alii sunt errores extra Fidei doctrinam, sed tamen non extra Religionis pomeria. Ejusmodi sunt singulorum hominum abusus in ministrandis Sacramentis, in sacris Ordinibus conferendis, in veneratione tum Sanctorum, sacrarumque Imaginum, tum etiam Reliquiarum, & in ipso externo Dei cultu, atque Mysteriis, aliisque similibus rebus. Pastorum profecto proprium est munus; hanc ab Ecclesiâ Dei pestem avertere tum prædicatione, tum scriptis, atque decretis. Sed ipsis nihil proficientibus, gloriosum semper fuerit, Deoque gratissimum, si nostras jungamus copias, sique privatorum etiam telis huiusmodi monstra conficiantur. Quod si eo usque malum creverit, ut diutius remedia differre periculosum sit, neque Ecclesiæ Præfules gliscienti malo, quod eorum munus poscit, occurrante: frustra audaciæ accusabitur pri-

* Heic notare videtur Auctor suum *Phereponum*, id est *Joannem Clericum*, qui petulantè nimis antiquos Ecclesiæ Patres insectatur in *Epistola Critica* IV. ubi *Joannis Dallei* Librum de usu *Patrum* auctoritatem labefactare.

privati hominis consilium, * qui hñce petulantibus abusus ad Tribunal Ecclesiæ deferat, ac in eos exferat vocem & calamum. Dummodo veram iste doctrinam adferat, publicosque errores, & crimina non somniata exagitet (quod accuratissime prius curandum), nihil in Caritatem peccabit, immo secundum ipsam faciet: atque adeo nos omnes in hisce casibus zelari zelum domus Dei jubemur, & Veritatis ac Religionis jura publice tueri, in quæ perversi hujusmodi Christiani suis vitiis conspirasse videntur. Idem dicendum de alio errorum genere, quo Ecclesiastica Historia deturpari, & rudium populorum traditio infici potest. Conficta Martyrum, & Confessorum, seu Vitæ seu Reliquiæ, seu opera miranda; suppositi sanctis Patribus, & præclaris Ecclesiæ viris Libri; origines Ecclesiarum, & Monasticorum Ordinum, aliæque innumeræ ad Episcopos, ad Concilia, ad Ecclesiam pertinentes res gestæ, mendacio infuscata aut e levissima tantum popelli narratione depromptæ, & confidenter ad memoriam posterorum literis traditæ: hæc omnia procul dubio Veritatis inimica sunt, & Ecclesiæ. Ubi ea confingere, aut adoptare, aut dissimulare turpissimum est, ita revelare, & palam exhibere, justissimum, atque honestissimum. De vindicanda Veritate agitur, de liberanda Ecclesia ab hisce inquinamentis & fucis non modica ex parte perniciosi. Quis heic læsam Caritatem clamet? Primum locum obtinere debet Veritatis, & Ecclesiæ, & Reipublicæ amor. Et quando restitui tam utilis Veritas, aut ab Ecclesia & populo error eliminari non potest sine alicujus offensione: utique præstat, unum aut paucos dolere, quam multos. Quamquam & illi injuria dolebunt, quum beneficium non tam Ecclesiæ matri conferatur, quam ipsis.

Quod in his tamen casibus homini Caritas enixe commendat, illud est, ut quantum fieri potest, parcatur personis, dum errori ac vitio non parcitur. Si simul stare queunt Reipublicæ utilitas, & necessaria medicina, ac privata quietis atque existimationis conservatio, ambo utique sunt procuranda. Tum solum finit Caritas, nos privatorum commodis & honori nocere, quando aliter publica res restitui sanarique non potest. Quum igitur in doctrina Fidei quisquam incaute delirat, neque in vulgus sua commenta dispergit, sibi tantum canens, huic adhibere decet salutarem Christianæ correctionis helleborum, ubi legibus Ecclesiasticis ali-

ter cautum non sit; hoc est clam & amice ita monendus, atque docendus, ut si animo sit docili, vulnera sua se cognovisse gaudeat, neque erubescat. Sin iste deliria sua pertinaciter tueri pergat, & benevolum monitorem semel iterumque contemnat, & mutandæ sententiæ spem nullam relinquat: nihil, Caritate etiam suadente, tunc utilius præstari potest, quam si ejus contumacia (uti Christus ipse mandavit) ad Ecclesiam deferatur, cujus auctoritate tum ipse in officio contineatur ac sanetur, tum ab ejus afflatu liberetur Respublica. Hujusmodi autem homines non palam errantes, non erroris sui præcones, cur ego palam & nominatim, aut scriptis aut voce persequar, ac in triviis ridendos propinem, & exosos omnibus puniendosque faciam? Clam peccavere, corripiti clam possunt, & corrigi clam amabunt. Quid punis in errante nomen, & famam, quæ errore adhuc latente, & emendationem fortassis non refugiente, nullam adhuc poenam commerita sunt?

Illud vero constat, licere atque decere publicis scriptis ac rubis in illos ferri, qui errori conjungere proterviam, & infaniam suam erumpere in publicum sinunt. Non est quod ego eorum morbum ac nomen occultare debeam, quum ipsimet evulgare non dubitarint. Publicum Ecclesiæ hostem publice oppugnabo, publice, si vires suppetent, evertam; ut si non ipsum ab errore revocem, reliquos saltem pugna spectatores, atque adeo Rempublicam ipsam in veritatis acie confirmem. Sed in hoc hominum genere insectando suus quoque Caritati locus esse potest. Inter ipsos sanctos Patres sunt, qui Hæreticos, & eorum asseclas, atque patronos aculeatis exagitant Libris, multumque etiam Plautino sale perfricant. Primas inter ipsos Hieronymus tenet. Sunt & Scriptores, qui sibi temperare nesciunt, quin adversus Ecclesiæ hostes quidquid ad manum venit, intorqueant. Contumeliis nullis parcunt, quarum etiam non pauca veritatis fundamento carent. Mille vituperiorum plaustra in ipsos congerunt; uno verbo, nihil non movent, quo communem prosteruant Religionis veræ adversarium. Quod est ad nonnullos e sanctis Patribus, non iis vitio vertimus, quod acribus interdum pro veritate scriptis pugnaverint. Christianum zelum ne hic quidem stylus dedecet; hos ignes ipsa bona causa, ac defensor cognita Veritatis, ultro suggerit, non facile sane cul-

* Quis non videat ad hunc locum respexisse nostrum *Pritanum*, quum Opus illud excogitavit ediditque Italice scriptum, cui titulus: *Della regolata Divozion de' Christiani*? in eo enim plures abusus perstringit erroresque, qui licet sint extra Fidei doctrinam, non sunt tamen extra Religionis pomeria, ut ipse loqui amat.

culpandos, nisi quum ad calumnias concitata oratio dilabitur. Sibi ergo imputent, si tam aspere accipiantur, quicumque a recta Christi doctrina defecisse minime contenti, positos quoque a Deo Judices, hoc est, Ecclesiam ipsam, non spernere solum, sed etiam dilaniare atque infamare minime verentur. Habeant illi & hanc suæ contumaciæ poenam, & populus eosdem abominari atque abhorrire eo facilius discat, quo libentius fertur ad legendam in piperatis disputationibus illorum damnationem. Attamen, si nobis optio detur, placidam, quam iracundam in refellendo errore facundiam sequi malle-mus. Placuit hæc aliis Patribus, & Augustino præferim, qui quum aliis nominibus maxime sit commendandus, hoc ipso in primis apud posteros spectabilem se fecit, quod certando cum Hæreticis vel procacissimis, nunquam mansuetudinem suam, atque verborum

lenitatem, quamvis laceffitus maledictis, abjecerit. Et certe vix est ut hominem animal omnium ambrosiosissimum, conviciis & acerima reprehensione de sententia atque errore deducas. Mordacissima oratione exasperatus ille vindictam potius, quam emendationem cogitabit. Contra gravis simulque mitis confutatio, animum adversarii ab auscultanda Veritate nequaquam aversens, plus quam altera potest, quum & ejus errorem vincere, & ipsum errantem sanitati restituere possit. Quæ cura Christiano Scriptore, quam altera, profecto dignior. Nostrum enim esse debet, non ignominia onerare, sed ad meliorem frugem, quantum in nobis est, fratrem nostrum convertere, fratrem lucrari. Mirum autem est, quantum & peccantes ad poenitentiam, & errantes ad palinodiam alliciat gravis illa mansuetudo corripientis, siue resutantis.

C A P U T III.

Calumniæ numquam adhibendæ. Conviciis temperandum. Non imputandi errores, nisi bene perspecti. Placide quantum fieri potest pugnandum; & quando secus deceat. In confutandis erroribus ad Religionem minime spectantibus quæ libertas Ingeniis. Caritati ac Moderationi & heic suis esse debet locus. Quando vitia morum adversariis objicere liceat.

Porro, si adhuc fiat animo tua scripta contra Catholicæ Veritatis & Ecclesiæ inimicos aculeato, iratoque etiam stylo armare: non impedio scribentem. Sed ira modum habeat; honestatem non obliviscatur oratio; pro Ecclesiæ & Fidei Apologia non inveniant Lectores virulentissimam Satyræ. Alioqui non Equitas solum, & Caritas, sed & Justitia ac Prudentia illic desiderabitur. Nescio enim, quo pacto justi ac prudentis nomen retinere possit, qui ita in hostem irruit, ut se quoque incaute lædat; adversarii culpas tam effase persequitur, ut se maledicium fieri minime sentiat; atque ita in aliis reparare vult Veritatis jacturam, ut ipse interim ad calumnias & convicia descendens, moderationem virilem atque Christianam in se ipso perdat. Difficile est, fateor, ignitis ingeniis pacate heic agere, zelo potissimum sacræ Fidei flammæ augente. Pugnæ ipsius ardor ita istus omnes temperare non sinat, ut errorem tantummodo alienum, non & personas aliquando feriamus. Vel cautissimis & mansuetissimis pugnatoribus jacula interdum elabuntur, quæ animum ferientis occulte fallunt. Verum circumspiciendum est

nobis, quid in certamine ad tam facile lubenterque mordendum ingenia nostra stimulet atque impellat. Interdum unus amor nostri tantum pulverem excitat. Amamus famam religiosi zeli, quem quo plus in censura irascimur, etiam si excedimus, eo commodius suafuros nos esse speramus. Quærimus Lectorem plurimum, eumque novitius ad Plautinas mentas, & scommata lubentius confluentem; quare per Satyræ nostris Libris curamus, ut accedat commendatio major. Credimus etiam in hoc loquendi genere evidentius apparere bonæ causæ conscientiam. Verum heic non raro noster nos fallit affectus; & præ omnibus spectanda est Veritas, quæ certe ab erroribus liberari, defendi, suaderi potest, sine tanto felle, tantæque perulantia orationis. Denique ab ingeniose acuto quam maxime differt amarus atque maledicus stylus. Illo sapiens quoque libentissime utatur; ab isto temperet. Nam dum rationibus & argumentis dimicetur, jam in tuto est Veritatis causa; neque interim adversario in nostra manu est, de nobis querendj ulla relinquatur justa ratio. Jubet nos ergo Caritas placide vel in perti-

nata.

naces Hæreticos agere, * ut non tantum illorum errori prosternendo studeamus, sed & saluti prospiciamus. Quanto autem magis ipsa nos moneat, ne ipsis errores & crimina imputemus, falsa, sive conficta? Ejusmodi hominum insaniam, atque impudentiam, supra modum exaggerare plerumque solet mendax fama, aut adversariorum ira. Proinde æquum est, & Caritatis lege sancitum, ut in hoc etiam communium hostium genere, eorumque Libris nihil vituperemus, nihil fidenter damnemus, quod prius non constet ipsorum sententia affirmari atque probari. Qua in re nullus dubito, quin Catholici quidam minus cauti, & cæco zelo abrepti, interdum se quoque præbuerint arguendos. Per nonnullos e primis Lutheri & Calvini oppugnatoribus non stetit, quominus in longam seriem excrescerent istorum errores. Supra centum Calvini blasphemias numerabat Fevardentius, Scriptor stylo quoque parum in ipsos Hæreticos moderato usus. Tam multa, ac tam graviter, non delirasse Calvinum ejusque sectarios, cum ipsi postea palam fecere, tum nostri sensim deprehenderunt, simul ac remissus est primus ille certaminis impetus. Minus, inquam, Lutherani, & Calviniani, quam videbatur, olim a veritate Catholica aberant; minus etiam nostra tempestate ab sunt, quum a suis parentibus jam in aliquibus discesserint nimis aperte impiis falsisve sententiis; discessuri, uti sperandum est, a reliquis etiam, ubi Catholicorum Doctrinam, viciatam a declamatoribus suis, audire desinent, puram vero a Conciliis & Catechismis nostris publice probatis haurire incipient. Et revera istud non dicam familiare est, sed in consuetudinem & quamdam quasi legem apud ipsos transit, ut Catholicorum Doctrina atque Ecclesia in eorum scriptis atque concioibus ita discerpatur, ac deformetur, ut nativam suam faciem ac puritatem prorsus amittat. Quotidiani sui muneris esse quilibet Ministrellus putat, in mores opinionesque nostras qua maledictis, qua declamationibus invehi; fictitiis criminibus ac erroribus dogmata nostra onerare; ipsas nostrorum virtutes, ritusque pios, fuscis exprimere coloribus; omnia denique dissimulare, quæ nobis militant, quæque aut prode confestim possent incautam obtreffationem eorum, aut nostram tueri optimam causam. Sic alitur in populis jam annosus error, & deplorandum schisma. Plebs autem a tenebris, ut ajunt, unguiculis educata atque in-

fercita hujusmodi nanis & calumniosis concionibus, nihil vehementius horret, quam Catholicorum Fidem & Sacramenta. Quid? quod non auribus tantum, sed & oculis imperitorum sua spectacula ministrantur. Conclavia & Libri maledicis picturis abundant, quibus somniata Babylon lepidissime, ut sibi persuadent, sed insulse omnino, descripta exhibetur, & innumera Antichristi jam in eorum phantasia nati, sive Monachorum, sive Episcoporum, gesta subsannantur atque deturpantur. Hac autem in parte ii præsertim excellere solent, quibus & crassiores aerem, & frigidiores patriam, & minus elegans ingenium natura dedit.

Equidem si qui sunt inter Catholicos, quibus adhuc hujusmodi genus pugnandi placeat, non solum nullas a me laudes expectent, sed multam potius vituperationem. Viros liberaliter eruditos, nedum Christianos, ista non decent. Et nostros moneo, potissimum vero monendos reor alienæ communionis Scriptores atque Oratores, utpote sapius & foedius in hujusmodi studio peccantes, ut dum Religionis Veritatem sermone Librisve pertrahant atque tuentur, a conviciis & maledicentia abstineant, & quantum fieri potest Caritatis consilia auscultent. Prius adversariorum sententiæ atque argumenta probe teneantur, neque a privato quopiam ineptive Scriptore dogmata Ecclesiæ Catholicæ, aut diversarum Sectarum hauriantur, sed a publicis Fidei professionibus, publiceque receptis Libris. Longe alia sunt in Protestantium ore, ac in Catholicorum Conciliis bene multa, quæ profecto ignorare confutaturis non licet, ac ignorata damnare temeritatis est, ne dicam dementiæ. Id non diffitentur, qui inter Protestantes temporibus nostris sinceritate præstant & diligentia, & perperam culpata fuisse, atque culpari multa Catholicorum sentiunt. Tum adversus bene perspectas sententias exferendæ, si quæ sunt, solidæ rationes, eertis innixæ principiis, ac inde rite deductæ. Quid his, non jam clanculum, sed aperte sese immiscet impudens & vilis contumeliarum atque sannarum familia? Cur calumniæ caute non occluditur aditus? Quid barbarico more ictus vibrantur? Est hoc vulnerare atque exasperare, non autem sanare adversarium: quod tamen postremum Caritas a nobis unice postularet. Vincat ergo Veritas pondere argumentorum, non opprimat ira mordacitate & furore discorum.

Hic autem suavi Caritatis edicto contraire ille

* Sæculo præterito vertente, egerie præ alijs id præstitit in celeberrimis suis Operibus dogmaticis Gallice editis, Cl. V. *Jacobus-Benignus Bossuetus* Meldensis Episcopus; quem hac in re tamquam excellentis exemplar imitandum proponit noster *Lamindus* in aureo illo Opusculo, *Riflessioni sopra il Buon Gusto nelle Scienze e nell' Arti*, Part. II. Cap. X. pag. 171.

ille dicendus non est, qui furiosos, calumniosos, & maledicos Scriptores non aliter refellere potest, quam eorum vitiis excussis, & palam confossis. Quid agat iste Cenfor, quamquam placidus atque modestus? Si Veritatem vindicare vult ab alienis telis, non potest quin malam adversarii fidem mansuere quidem accuset, & prodatur, sed tamen accuset. Adulteros ab ipso codices, truncatas sententias, dissimulata consulto argumenta, confectaria, captiosas & sophisticas rationes, declamatorias phaleras atque hyperboles, conficta exempla, & alia huiusmodi, satyricus & immitis non est, qui arguit, & spectanda omnibus præbet; sed ille temerarius, & indoctus, & parum pius, & parum mentis compos, aut suæ existimationis prodigus, qui talia in veritatis ludibrium palam est ausus. Heic, ut dici solet, causa causæ respondet. Attamen heic etiam habere potest, quo se prudentem & humanum, & vitiorum, non hominum, insectatorem se probeat Scriptor. Scilicet, quantum materia finit, non exaggeret, sed minuat culpas; & errata inimici aut nude tantum describat, atque ita demum describat, ut benevolum adhuc se illius objurgatorem & correctorem ostendat. Hæc, fateor, facilius suadere aliis, & in aliis observata laudare, quam a nobis impetrare possumus; nam & qui prius animo statuunt, se non secus cum Hæretico atque inimico agere velle, quam cum fratre atque amico, vix fidem sibi præstare possunt factis. Sed optima nobis proponenda, ut eo si non pervenire datur, accedere saltem, quisque contendat. Vix enim excogitari potest, quantum conduceret ad ineundam pacem atque concordiam inter tot Ecclesiæ Christianæ aut veros aut perduelles filios, tanta opinionum diversitate se junctos, adeoque miserabili schismate tamdiu distractos, si pacifico stylo, placidisque disputationibus utrinque ageretur, oculis in unam Veritatem semper intentis. Atque ad hoc in primis utinam ii sedulo mentem converterent, qui refutant errores ab uno quidem Scriptoris sparsos in vulgus, sed alicui sectæ communes. Tum in uno multi feriuntur; mitiusque propterea dimicandum, ut non unum tantummodo, sed plures amica confutatione lucraris, & Ecclesiæ restituas.

De rebus ad Religionem & Ecclesiam nihil spectantibus interdum lis erit. Multas Physica suppeditat, multas Jurisprudencia ac Historia, multas Rethorica, & Poetica, atque ipsa etiam Grammatica. In his excogitandis, referendis, atque explicandis humanum ingenium, atque eruditio sæpe deficiunt. Hinc viris criticis, numquam non

in similes errores intentis, negotium grande, neque minus Typographis. Si quosdam audire volumus, ab omni Librorum censura temperandum. Aut enim vera & recta docent: & in Censoris caput recidet censura, si fiat: aut falsa & inepta continent: & inani idcirco refelluntur labore, quum suapte natura sint casuri, & ad blattas tineasque damnandi. Petitur etiam, quo jure in Auctorem tibi non injurium, immo tui nescium, censoriam auctoritatem exercere velis. Sed qui ista petunt ac monent, adhuc ignorare videntur, quam facile error in homines irrepat, atque ab iis adoptetur, quantumque humana Reipublica interficit, Verum ac Bonum a Falso & Malo distinguere atque tueri. Ut de Veritate potissimum loquar, publicum illa & universale bonum est, divino munere adhuc in terris relictum. Ita totum est omnium, ut totum sit etiam singulorum, nullique licet me decipere, atque in errorem trahere, & cogere, ut falsa pro veris, vera pro falsis amplectar. Quum tantum ac tam nobile patrimonium aliqua ex parte quisquam lædit, mendacio indulgens, aut falsa incaute venditans, res mea læditur, & pro bono malum, hoc est, error mihi obtruditur. Meum ergo est mea tueri, mihiq; ab errore cavere, & contra Veritatis inimicum, qualiscumque sit, dimicare. Quod si palam Veritati bellum indicitur, (id quod in Libris falsa ferentibus, & publica luce donatis, usuvenit) jam fas mihi est, bonum non jam amplius tantummodo meum, sed publicum, ab injuria publice vindicare, & a Republica errorem remove, Reipublica ipsi perniciosum. Quis me jure accuset, immo quis jure non laudet, quod non sinam decipi gentem meam, & regnare Veritatem velim? At error est in Historia, in Physica, in Poetica, in Grammatica, & in aliis, ut ita dicam, ludicris aut inanibus studiis, non in gravi Religionis, aut legum, & morum scientia. Esto. Anne propterea ferendus, neque eliminandus est error? Et ista mihi & Reipublica nocent, quantum possunt; malum quippe est falli tam in magnis, quam in parvis; & omnium interest, ne in Poetica quidem, & Grammatica, nedum in Physica, & Historica eruditione, falsa aut prava disseminari & credi. Uti vero nulla ratio hominem excusat, quod in Libros optimos, & optima tradentes, censoriam virgam adhibeat; ita rationes multæ cum eo faciunt, qui Libros malos, & falsi aut vitii magistros, refellendos corrigendosve suscipit. Magnam partem ex indoctis constat hominum genus. Inter ipsos Literarum cul-

tores

tores rarum iudicium est, & crebra hallucinatio. Ita vero interdum conditur, & celatur, & colore veritatis, error ac falsitas incrustantur, ut vel peritis imponant. Non est ergo illius vituperandum consilium, qui ab errandi periculo atque ab imitatione pravorum, Rempubicam aut statim, aut tandem eripiat. Sed potius ille laudandus, quod censura sua cautam faciat reliquam gentem, & labore suo ceteros a labore exquisiti examinis liberet. Ineptissimos tantum Libros, & nemini officere valentes, anxie in trutina suspendere & refutare velle, est hominis cum inepto ineptire cupientis. Ceterum qui & hoc sibi negotii sumat, quos alios Literis operam dantes, non ut suo adversus Auctorem odio obtemperet, in Prudentiam fortasse peccabit, nequaquam vero in Iustitiam.

Tractantibus autem & huiusmodi, quamquam interdum levis momenti, quaestiones, inculcanda est iterum moderationis & humanitatis mentio. Quando aliter fieri non potest, ad ravim usque contendatur pro quacumque Veritate, in quemcumque errorem, ac malum Librum. Sed non lacerentur in contraria, licet absurda, sententia positi. Nimia dicacitate non corrumpatur, non infametur bona causa. Rationibus tantum, non conviciis & maledictis, servata est palma. Præterea quid, amabo, ferventi censuræ tuæ, aut Apologiæ, cuius argumentum est error intellectus, mores quoque & personam adversarii interferis? Indignatur Veritas, se talibus armis defendi, quum hæc illam nihil revera defendant, & in unius utentis probrum convertantur. Et tamen Censori suo, quem natura monoculum, gibbosum, claudum fecit, aut ingenti naso armavit, quinam tanta animi moderatione olim respondebant, ut hæc illius vitia non memorarent atque riderent? Quinam ita sibi imperare poterant, ut adversarii luxuriam, ambitionem, artesque pravas in literariam pugnam non inferrent? Inventi sunt; parum dixi; inveniuntur, qui paupertatem & ignobilem originem Censori suarum opinionum obijciant, quasi in istius ore Veritas quoque & argumenta Veritatis, obscuram & miseram dicentis conditionem, ejusque sinistram fortunam combiberint. Statuunt alii potiorum suæ defensionis vim in recriminando adversario. Quod quidem quum nihil utilitatis sæpe inferat causæ, qua de agitur, id unum potest, ut ad inhonestam vilemque vindictam inferviat, quando ad justam tutelam non potest. Parum certe videntur acuti, qui hac arte

quidquam pro se profecturos se esse sperant. Vulnere quidem inimico, sed sibi glutem non creabunt; ab eo non dissimiles, qui se non avarum, & non dementem probaturus, id tantummodo ostendendum sumit, se inter avaros atque dementes solum non esse.

Fieri tamen potest, ut non liceat solum, sed etiam quandoque expediat, in adversariorum mores, & crimina inquirere, moderationis tamen ac Veritatis cura numquam seposita. Quum nempe ad veritatis & innocentiae præsidium facit eadem ipsa morum & criminum revelatio. Huiusmodi telo nonnumquam calumniatores feliciter repelluntur; & in forensi palæstra, ac in orationibus judiciariis multus esse potest illius usus. Præterea æquum simul & laudabile fuit, moribus eorum, qui recentiores Hæreses condidere, litem intendere. Nempe ne hoc quidem postremum erat argumentum pessimæ illorum causæ, neque parum conducebat ad veritatem Catholicæ Ecclesiæ firmandam. Ut Ecclesiam istam a vera Fide jam prolapsam, & a multis sæculis invisibilem, Idolis & Antichristo servientem, restituerent, divinitus constitutos Lutherum, Zuinglium, Calvinum, atque alios id genus homines, distitarent eorum sectatores. Hos extraordinarios viros, extraordinaria & cælesti vocatione ad Ecclesiam reformandam missos, appellabant. Verum quum novos hosce Prophetas nos ostendamus, non solum omnibus Prophetarum donis caruisse, sed etiam multis abundasse vitiis, neque meliores evasisse, qui in eorum disciplinam & dogmata concessere, sicuti præter multos alios locupletissimus testis Desiderius Erasmus affirmat: cuinam persuadere in posterum se posse putant nonnulli populi, nuperos istos Catones e cælo cecidisse, cæloque consentiente, immo impellente, tot in Ecclesia Dei excitasse schismata atque tragœdias? Uti vero adversus ipsos legitime ejusmodi argumento utimur, ita ipsi inepte adversus Catholicam Ecclesiam argumento a moribus educto utuntur, utcumque corrupti Catholicorum Sacerdotum, Monachorum, & populi mores tunc fuerint, quum signa in matrem suam Lutherus movit: discessionem idcirco facere non licuit ab istorum societate, & communione. In mores enim, non in dogmata vitium fluxerat; & iniquum plane est, sanctitatem & rectitudinem Religionis dimetiri & damnare ex perversis hominum moribus, quum contra damnandi sint pravi hominum mores e sanctitate & rectitudine legum, quas ipsa Religio proponit.

CAPUT IV.

Errores in Sanctorum Patrum scriptis non dissimulandi; sed modeste agendum, & excusandi errantes. Prudentie in proferenda Veritate, & erroribus insectandis habenda ratio. Quot modis in hanc virtutem peccetur. Scandalis ac seditionibus non aperiendus aditus.

Quum de Fidei doctrina agitur, diximus, Veritatis causam poscere, ut vel ipsis sanctis Patribus non ignoscatur. Id repeto: dissimulandi non sunt errores, qui in nonnullorum Patrum Libris interdum occurrunt, ne iis quisquam abutatur in Ecclesie perniciem, quæ contra sensit, & sentit. Verum quandoquidem Christiana moderatio tanti faciendæ est, vel quum in Hæreticos scribitur, quanto magis eadem servanda est virtus, quum detegendi sunt navis sanctorum Patrum? Heic itaque duo observanda in primis. Primum est, ut quantum fieri potest, non errorem solum, sed etiam erroris suspicionem a magnis illis viris amoliamur. Quod contingit interdum, quum ex plurium locorum collatione deprehenditur, aliam fuisse eorum sententiam, quam quæ in uno quopiam Libro, seu Libri loco, sonare videatur. Tum si commodum aliquem sensum eorum verba patiuntur, hunc ipsis tribuere fas est; nihil enim verisimilius est, quam tales tantosque viros, cum Ecclesia & ceteris Patribus omnia plerumque concordēs, ne in ea quidem opinione ab hisdem Patribus atque ab Ecclesia dissentisse. Prolatis etiam quandoque Codicibus notæ meliores, parum sanis Libris succurritur, unde fluere videbatur parum sana doctrina. Et multa quidem sunt, in quibus cum veteres tum recentiores Hæretici putant pro se habere sanctorum Patrum consensum, & loca non pauca producunt, suis in speciem opinionibus accommodata. Sed illud constat, nullum esse Dogma, in quo ostendere possint Hæretici, non dicam omnes, sed ne magnam quidem partem Sanctorum Patrum secum facere. Ubique aut omnes, aut plerosque Catholica pro se habet Ecclesia. Si qui favere Heterodoxis videntur: adhuc adhibitis explicationibus non violentis, & hi non raro ab ejusmodi nota liberantur. Quæ tamen in re, uti sæpe diximus, tam cæca esse Caritas recusat, ut aliqua ex parte Veritatem pessundet. Ne ii quidem in nostram causam sunt invitandi. Quamquam enim aliquis Patrum paria cum Hæreticis quapiam in re nonnumquam scribat, inde sibi Catholica Ecclesia nihil timendum habet,

quæ non singulorum Patrum auctoritate nititur, sed conjunctorum; & præstantiorem aut uberiorem istorum partem paucioribus opponere potest.

Ad hæc, ubi honesta nulla & commoda ratio succurrit, quæ ab erroris specie liberentur quorundam Patrum dicta, ita Veritatis amans hujusmodi navos prodit, ut Caritas simul vindicer eorundem auctores a crimine. Videlicet, culpam Hæresis non omnis contrahit, qui hæreticam aut perverfam profert sententiam. Oportet errori conjunxisse pertinaciam. Opus etiam est, ut prius ejusmodi sententiæ inter errores ab Ecclesia numeratæ fuerint, aut ea sint, quæ vel sine Ecclesie decreto cognosci non difficile possint tamquam a vera Ecclesie doctrina alienæ. Nullum autem e Patribus indicare est in aliqua opinione tuenda pervicacem adversus Catholicam Ecclesiam. Alioqui, non sanctorum Patrum albo, sed Hæreticorum ille jam fuisset inscriptus. Præterea si quis eorum in parum sana sententia constantem se prodidit, utique ea fuit sententia, quæ sine crimine, atque intacta Fide Catholica, animo indui defendique adhuc poterat, quippe nondum satis explorata, & Ecclesie calculo nondum improbatæ, sive damnatæ. His animadversis, Caritati simul & Veritati factum erit satis; neque religioni sibi postea ducet eruditus Scriptor, ea in sanctis Patribus modeste arguere, quæ forte absint a regula totius Ecclesie. Et quidem nonnisi laudandus, qui hujusmodi Caritatis Christianæ artes exerceat pro vindicandis ab hæresi & a crimine (dum fieri absque Veritatis jactura possit) reliquis hominibus, atque Scriptoribus. Sed hoc beneficium potiore jure a nobis expectant, quos vulgo Patres dicimus, viri nempe doctrina, sanctitate, & sacro ministerio plerumque insignes, & ab ipsa Ecclesia laudati. Quamobrem Christianus pudor in iis desideratur, qui acerbis censuris tam veneranda capita interdum exagitant. Neutiquam vero tum ferendi Censores, quum non solum veros immodeste iis errores obijciunt, sed falsos etiam affingunt, atque in eorum Libris reprehendunt germana Ecclesie Catholice dogmata.

mata. Verum de his iterum erit agendi locus, ubi a censura Johannis Phereponi sanctum Augustinum vindicabimus.

Demum in veritate exferenda, erroribusque palam infestandis, maxima Prudentia habenda est ratio, sine cuius ductu vel ipsæ virtutes, ad actionem deductæ, in vitia degenerant. Ad istam nimirum pertinet, significare, quando, & quomodo, & quibus in locis, & per quos aut dissimulanda, aut prædicanda sit Veritas. Primum igitur Prudentiæ præceptum est: *Non expedire, immo nefas interdum esse, veritates quasdam proferre, atque inculcare, o quibus pessima enascantur scandala.* Heic certe cum Prudentia iustitia consentit. Equitas nos jubet ea silere ac dissimulare, quæ nihil publicæ rei prosint, & multum privatæ noceant. Proptereaque privatis adversariorum moribus in literario certamine censura parcere debet. Nihil enim aut utile, aut certe necessarium est populo rescire, quibus vitiis adversarii nostri corpus natura signaverit, aut quibus perversis affectibus animus illius abundet. Solus hominum livor ex hisce spectaculis oblectationem capit. Contra vero adversariorum existimationi & nomini officitur, eorum vitiis revelatis, publiceque irrisi; quum tamen hujusmodi censura genus neque ad literariam litem dirimendam, neque ad animum inimici meliorem efficiendum, adhibeatur. Iterum: *Equitas precipit, ne ita prodesse Reipublicæ velimus, ut ipso tempore ipsoque beneficio gravius eidem noceamus.* Ita omnium vituperationem incurrat Medicus ille, qui ut ab ægroto morbum levem depellat, alium ipsi, atque priore graviorem, suo pharmaco creat.

Quum itaque errores & vitia inter homines obtinent, in eorum castigationem Caritas exardescet, Justitia armabitur; unaqueque pro tuenda veritate, ac errore eliminando. Verum ambas in aciem circumspice ducet Prudentia, neque agere sinet, nisi opportuno tempore, loco, & ardore. Interdum etiam silentium indicet, & a pugna retrahet, majoresque aut minores animos pro rei qualitate inspirabit. Nullum tam grande malum est inter Christianos, quod Christianæ doctrinæ corruptioni æquari possit. Numquam ergo silendum, numquam occultandam veritatem Prudentia nobis auctor erit, quum quis tamquam Christi doctrinam venditare incipit errores, & sententias verbo Dei sive scripto, sive non scripto, contrarias. Rursus quum istam Fidem, divinamque doctrinam in me perdere quisquam hostis Christi nititur, me vel minis, vel donis, vel aliis artibus adeam jurandam compellens, sive alliciens: dum vox & vita suppetent, committendum mihi

non erit, ut confessio Veritatis, ejusque firmissima persuasio, mihi eripiantur. Ceterum in aliis casibus, ita poscente Prudentia, non erit interdum erroribus eorum, qui sunt extra Ecclesiam, (exempli gratia, Ethnicorum aut Mahumetanorum superstitioni) apertissimum ac enorme indicendum bellum. Tria prima Ecclesiæ sacula, Terris frustra & Inferis contra pugnantibus, Religionem Christianam stupere triumphantem. Crudelissimos Tyrannos in Christi nomen conjuratos fatigavit & vicit innumerabilium Christianorum fortissima patientia. Attamen dissimulandum non est: inter ipsos Martyres fuere nonnulli, quos in flagrantissimo veritatis & Religionis zelo Prudentia defecit. Non contenti sanctissimam Religionem rationum robore defendisse, & superstitionem Ethnicam scriptis & voce fugiendam denuntiassent (quod veritatis cultores revera decebat), Gentilium quoque Idola comminuere, fana, & cultum profanum palam irridere, ipsosque Ethnicos Magistratus ultro irritare non dubitarunt. Hinc auctæ interdum persecutiones; & multorum fides aut vita in discrimen adducta. Theodosii quoque junioris temporibus immanis procella excitata est adversus Christianos in Perside. Ex istis sublata sunt millia quam plurima, ibique pæne funditus excisa Christi Ecclesia. Tot autem mortibus & incommodis causam dedit unius culpa. Autlas nempe Episcopus, vir ceteris virtutibus illustris, sed Prudentia non satis instructus, quod Pyreum, sive Templum Gentilium, evertisset, tum in se, tum in reliquos fratres, atque in cuncta Christianorum, Templi concitavit iram Persici Regis. Urique Martyria feliciter ac fortiter dimicantibus utilitati sunt & gloriæ. Sed accersenda sine necessitate non sunt, ne tentetur Deus, ne constantia nostra mediis in praeclatibus periclitetur, aut saltem ne in fratres, atque in Ecclesiam, miserandæ calamitates & postrema incommoda per imprudentiam nostram deriventur. Vide Concilii Illiberitani Canonem LX. atque in eum Mendoza & Aguirrii commentarios.

Ad hæc, Veritatis prædicatorum, & infestatores errorum, Prudentia circumstare debet, atque indicare, quæ scandala, qui tumultus, quæve alia incommoda consequi possint Veritatem aut eo tempore, aut eo loco, aut ea ratione deprædicatam. Si errores in doctrinam Christi minime pugnant, nonnumquam minus malum fuerit tolerare paulisper, & proderit differre censuram. Animi Regem, exempli causa, exasperandi ita non sunt propter hujusmodi causas, ut eos ira atque ambitio ad schisma trahat, atque ad Ecclesiam veramque Religionem ejurandam.

dam. Teterrimum malum Schisma est. Væ ratione conflantibus. Sed væ iis etiam, qui imprudenter sollicitant alios ad tam detestandum facinus. Sunt qui abusus, & vitia, & errores publice configere nesciunt, nisi etiam classico inflato iuribus aliis incaute officiant. Nam sicuti dum regnorum ærumnas nonnulli deplorant, earumque auctores lacerant, populos imprudenti declamatione ad seditiones movent, atque ad auferendam legitimis Regibus debitam obedientiam: ita Præfulum & Sacerdotum, & Monachorum non somniata vitia argumentum aliis invectionum sunt, qui tamen interim hadquaquam cernunt, se ita agere, ut plebs reverentiam exuat erga optimos etiam Episcopos, & universo Ordini Sacerdotali obsequium neget. Abusus in Sacramentis ministrandis, in usu pietatis, in Imaginum sacrarum Sanctorumque veneratione, atque in Indulgentiis promulgandis deprehensos, descriperunt alii, damnaruntque acerrime. Causam, consilium, zelum laudo. Verum ipsis cavendum accurate fuerat, ne dum vituperanda vituperabant, & abusus configebant, ipsas quoque res sacras, & semper venerandas, aut Hæreticorum ludibrio exponerent, aut etiam in contemtionem adducerent Catholicæ plebis. In Miracula conficta invehuntur alii, aut nimis laxas nonnullorum Theologorum opiniones ferre non possunt; pro utrisque conscribunt alii Apologias. Qui veritatem isto in cernamine tuerentur, rem iustitiæ gratam præstant, iisque immerito irascamur. Sed quum illi suspitione falsi vera etiam miracula a se aspergi non animadvertant; aut integrum aliquem Ordinem ex paucorum culpa in invidiam incaute trahant; isti vero Miraculis etiam falsis, aut opinionibus parum probabilibus eodem tempore, quamquam præter suum propositum, auctoritatem & licentiam concilient: indignandum profecto est, quod isti Prudentiam prius non consuluerint, eamque suorum scriptorum non præfecerint ductricem atque magistram.

Quid itaque curæ futurum sit huius virtutis amanti, dum prædicanda Veritas, erroresque sunt palam increpandi, facile hinc intelligere possumus. Interdum vir prudens errores populi, aut vitia, atque scandala Sacerdotum, Ordinisque Monastici, deferenda potius censet ad Episcopos, & potissimum ad Apostolicam Sedem, quam publicis vexanda clamoribus. Certam ille mavult ab Ecclesiæ Principibus expectare medicinam, quam dubiam & periculosa a privata censura. Et sane quidquid a Romanis Pontificibus, & ab Episcopis, atque Conciliis in di-

sciplina corrigitur, atque interdicitur, quamvis multa se antiquitate, & populorum usu tueatur: turbas & seditiones movere non solet & nequit. Satis persuasum est Christianæ plebi, nihil ab iis auferri, improbari, aut immutari, nisi quod a vera pietate abhorreat; facileque auctoritati legitimæ, ac venerandæ obediens acquiescunt. Non id æque sibi persuadeat populus de privatorum censuris, & maxime tacentibus Pastoribus, quorum silentium aut incertiam pro suffragio & consensu oves errantes interpretantur, vel quando agitur de non levibus superstitionum scintillis. Hinc aut nullus censuræ privatæ fructus, aut si quisquam, is certe rarus, & periculosus, & a Pastoribus dormientibus interdum avertit animos gregis. Itaque prudentis est, Petri Successores, & Ecclesiæ Antistites, potius, quam populum ipsum, ad horum emendationem concitare supplici voce, mitibusque etiam querelis.

Sed pergunt altum stertere, aut connivere Episcopi. Nolo causam Veritatis, & zelum domus Dei, & errantium curam idcirco abjiciat Christianus. Fas est ipsi publicis scriptis revelare cognita vulnera, fas est confodere pertinacem errorem. Ita tamen se gerat, ut eodem opere, atque instituto reverentiam suadeat atque confirmet erga supremos Ecclesiæ Magistratus. Abusus, & scandala, & falsam pietatem, & populares errores, configat obelo; sed simul Sacramenta, & germanum Religionis cultum, & solidam Pietatem, & sanas sententias, & unitatem Fidei maxime commendet. De Virginitatis laudibus agens, Conjugio suam non detrahat laudem: quod satis non cavisse sanctum Hieronymum olim suspicati sunt quidam. Si divinæ Gratiæ vim & necessitatem tueretur, Arbitrii libertas in ejus scriptis æque commendetur. Et vicissim Arbitrii virtus atque libertas tantopere non extollatur, ut deprimatur dignitas & necessitas Gratiæ. Dum vero corruptos vel ipsorum Præfulum mores, nullo tamen aperte designato, carpit, tantum absit, ut aut contemtum Romanæ Sedis, & Episcoporum, & Religiosorum Ordinum inducere possit ac velit, aut aliqua ex parte juvet ambitiosam & impiam reformationem, quam jactitant nostri temporis Novatores, ut ipsorum Episcoporum, & præcipue Maximorum Pontificum decretis atque Conciliis uratur ad hæc omnia confutanda atque proscribenda, pariterque prodatur, quantum in hujusmodi emendatione excesserint Hæretici recentiores. Quænam enim emergere vitia, abusus, & superstitionum deliria pæne jam possunt, quæ Patres, Episcopi, & Romani præsertim, suis aut scriptis aut Synodis antea non ejurarint, monuerintque.

que esse fugienda? Præterea prudenti viro numquam certe nimia Opinionum laxitas probatur, sed ne nimia quidem austeritas. Quamquam si in alterutram partem peccandum sit, severitate malit, ne jam pronæ hominum naturæ ad sese emancipandam in vitia, ipse calvaria addat exuberanti indulgentia. Non minus ergo anxie cogitat, quantum scriptis atque oratione sua prodesse Ecclesiæ & populo possit, quam caute circumspicit, ne qua ex parte noceat. Atque hujusmodi ratione Veritatis jura intrepidus exer-

cet, simulque numeros omnes implet judiciose sagacitatis, atque Prudentiæ. Pertinet & ad istam virtutem inspicere, liceatne, an non, aut saltem num expediat, an non, in Moralis Theologiæ Libris tot luxuriæ secreta prodere, quæ Sacerdotes quidem Confessionibus excipiendis destinatos ad bonum erudire, sed simul etiam multos eorum criminum antea ignaros instruere, ne dicam juvare possunt ad malum. Quam quæstionem nos in medio relinquimus, & solum innuere necessarium putavimus.

CAPUT V.

Quando, & quibus de causis, damnare & configere Libros, Pastoribus Ecclesiæ liceat, aut sit opus. Et heic a Censoribus Ecclesiasticis in Justitiam peccari potest, in Caritatem, & in Prudentiam. Qui abusus & excessus in salutaris ista auctoritate exercenda fugiendi sint.

Postquam vidimus, in annuntianda Veritate erroribusque & vitiis palam corripiendis, convenire debere atque conjungi tres virtutes, Justitiam nempe, Caritatem, atque Prudentiam: statim apparebit, quo jure, & quando, Ecclesiæ Pastores damnare possint ac debeant Libros vel olim editos, vel quotidie erumpentes in lucem. Exploratum est, nihil magis futurum esse cordi pascensibus gregem Christi, quam removere & avertere ab ovili suo quæcumque venena, quoscumque lupos. Qui ergo ferant, perniciosos Libros passim grassari, & suo gregi impune nocere? Perniciosi autem minimeque ferendi sunt ii omnes Libri, in quibus aut corrumpitur doctrina veræ Religionis, aut Justitia desideratur, aut Caritas, aut Prudentia. Scilicet illic aut falsa pro veris produntur, aut vera pro falsis: quo lædatur Religio atque Justitia. Aut maledicentia veritatis causæ sese immiscet: quo Caritas vulneratur. Aut majora Ecclesiæ, sive Reipublicæ incommoda, quam commoda, afferuntur: quod Prudentiæ adversatur. In his autem omnibus locum habere debet Ecclesiasticorum Judicium, & Apostolicæ præsertim Sedis, atque Conciliorum auctoritas, ut quantum fieri potest eorum cura, nihil officiat neque Veritati, neque privatis officiis; neque publicæ tranquillitati. Non quod Veritatem prodi ægre ferant, sed quod ferre non debeant, illam cum aliena injuria sine necessitate prodi, ejusque prædica-

tionem inopportune imprudenterque peractam in publicam perniciem verti; hujusmodi enim benefacta æquius appellanda sunt malefacta. Audiendi porro non sunt Hæretici, qui Ecclesiasticis Pastoribus irascuntur, & male quotidie dicunt, propter usum istiusmodi juris. Parum sane æqui, dum Ecclesiæ ac Deo negant, quod ipsi in suis Urbibus propter temporaria commoda faciendum putant, nullum videlicet ferentes Librum, quo Regum jura lædantur, & publicæ leges improbentur, & publicæ tranquillitas aliqua ex parte in discrimen adducatur. Quis vero Anglos exempli causa commendat, quod Spinosa Libros ita hodie manibus omnium permittant, (* ut quisque sceleribus suis ibi quærere præsidium possit;) quum certe ne unum quidem publice tolerare soleant Librum, a quo Regni, sive Reipublicæ suæ jus & concordia convellatur?

Restaret, ut exemplis rem confirmarem, excurreremque per aliquot Libros, a Catholicis & probis etiam viris conscriptos, sed a Romanis, aliisque legitimis Magistratibus confixos, quo palam fieret, unum ex tribus iis defectibus justissimam damnationi causam præbuisse. Verum & otio meo, & aliena patientia facile abuterer in re nimirum, quam nemo non possit ingenio suo experiri, certamque sapissime animadvertere in tanta exemplorum copia. Juvat potius orationem convertere ad aliud argumentum minus

* Prioribus editionibus: ut vel ipsa sæx infima plebs sceleribus suis ibi quærat præsidium &c.

nus fortasse exploratum, hoc est, ad leges ac limites, quibus Ecclesia, & Romana Sedes, & recta in primis Ratio, circumscriptam vult auctoritatem ipsam Ecclesiasticorum Censurum. Nemo quippe ignorat, quanta, & quam iusta facultas sit sacris iudiciis in Libris malis interdicendis, atque confingendis; aut interdum ignorari a nonnullis, quam caute ac moderate huiusmodi facultate utendum sit. Ut igitur huic quoque parti faciam satis animadverto, eos, qui Censoris munus obire velint, non secus ac ipsos Scriptores, triplici de causa muneri suo deesse posse. Ipsis quippe æque, atque Librorum Auctoribus, necessario circumspiciendæ sunt tres illæ virtutes, Justitia videlicet, Caritas, atque Prudentia.

Nam quod est ad Justitiam, quis dubitare potest, quin & ipsi Censores de Fidei Dogmatis agentes, ab illa discedere quandoque possint, quia homines sint, erroribusque reliquorum more obnoxii? Bene de omnibus sentire volo. Immo suspicari nescio, quemquam tam perditæ sui oblitum, ut vera & recta tamquam falsa ac prava damnare, sciens & prudens sustineat. Verum numquid non potest permultis aliis modis Justitiæ valedici? Hominem, ut ita dicam, nolentem & inscium perversi affectus ad injusta rapiunt. Sed quod heic omnium maxime in transversum agere iudices possit, ignorantia est, quo morbo se laborare plerique non sentiunt, iique minus interdum sentiunt, quorum nomini splendidos titulos fortuna aut virtus addidere, quique erecti populos sibi venerabundos ab alto despiciunt. Videant igitur ipsi, quanto pere sibi curandum sit, ne immerito aliorum scripta feriant, eorumque Auctores indebita ignominia onerent, frustra indignante Justitia, frustra conqurente Veritate. Nam quamvis sententiæ suæ rationem vulgo reddere non debeant, supremo certe omnium iudici reddituri sunt, eidemque poenas daturi, si quando culpa sua defecerint in infligendis nimia facilitate ejusmodi poenis atque censuris*: (gravis quippe criminis rei apud Deum sunt.)**. Proinde nisi prius liquido constet, opiniones quasdam a Catholice Fidei Veritatisque norma revera discedere, hasque easdem opiniones in Libris dubio procul contineri, non est præcipitanda sententia atrox in eosdem Libros atque Scriptores. Regnet pro suo libito quibusdam in Scholis verisimilis opinio aliqua;

non intercedo. Sed liceat aliis aliter sentire, quando Catholica Ecclesiæ doctrina jam rata atque stabilita aditum secus opinandum sustulerit. Etenim dogmata Catholicorum, non e privatis Scholis, sed e publicis Conciliis & Patrum, aliisque illustribus Traditionis monumentis petenda sunt. Liceat & quibusdam iudicibus peregrinos esse in aliquibus Scientiis, atque sententiis. Non id ipsi probro vertimus, dum de hisce ignotis Scientiis, minimeque exploratis sententiis iudicium sibi non arrogant, earumque patrones damnare nolint, nisi prius perspectam habeant illorum causam atque rationes. Quid quæso iniquius, quam damnare, quæ non intelligas, aut nescias? & animo ante aliquid statuerè damnandum, quam tibi liqueat, an falsum sit, atque perniciosum? Tacere non possum, quod egregie in hanc rem habet. Alphonsus de Castro Lib. I. contra Hæreses Cap. 7. Sunt, ait, qui sic afficiuntur aliquorum hominum scriptis, ut si forte quempiam viderint, qui vel digito transverso ab eorum sententia discedat, Hæresim statim inclament. Et post pauca: Quare fateor, me non posse cohibere iracundiam, quæties video aliquos ita addictos hominum aliquorum scriptis, ut impium autem, si vel in modica re quis ab ejus sententia discedat. Volunt enim hominum scripta, velut Divorum oracula, recipi, illumque honorem illis exhiberi, qui solis sacris Litteris debetur. Non enim juravimus in verba hominum, sed in verba Dei. Reliqua viri doctissimi verba æquissime expositulantis legere juvabit, cui Ochamus, Joannes Major, Canus, Bannes & alii, suffragium addunt.

Neque minora exigit a nobis Caritas, quam Justitia. Regnum Caritatis Christianorum Religio esse deberet. Nihil nobis enixius cum divinis Præceptor, tum ejus Apostoli, atque Apostolorum successores commendavere. Nihil magis distinguere deberet Ecclesiasticos iudices a sæculi Magistratibus. Quænam ergo iis accedere existimatio potest, qui vel nullam, vel tenuissimam Caritatis speciem exhibent in Auctoribus Librisque nonnullis proscrubendis? Sunt qui, ut zelum præ se ferant, ut docti & acuti videantur, in omnibus Libris, quicumque offeruntur, errata inveniunt, sive ut melius dicam, semper invenire volunt, & se invenisse sibi continuo persuadent. Aliis sua auctoritas languere, nihilque posse videtur, nisi quærant quos damnent; nisi ha-

* Al. post vocem *censuris* statim additur *Proinde*.

** Hac de re jam antea questus erat graviter Auctor noster in Opere cujus modo meminimus, (*Reflessioni sopra il buon Gusto*) Part. II. Cap. X. pag. 181.

habeant, in quos tetricum vultum atque supercilium Caritatis loco exercent. Sunt & qui certos, aut certe alicujus Familiae Auctores jam perosi, tum de se benemeritam vocant fortunam, quum sibi eorum Libros obtulit, certe, si fieri umquam possit, damnationem amplius non evitatuos. Hinc in plano quaerunt salebras, in scyrpo nodum. Ad extraneos sensus Scriptorum verba obtorquentur, & eorum mens eluditur, ut criminationi tandem atque damnationi sit aliquis locus. Sanctus Eulogius Alexandrinus in Libro contra Severum & Timotheum, uti Phorius est auctor, Cod. 225. *Constituit legem & canonem; scripta diligere non oportere ex parte, neque fragmenta quaedam sumendo ex his detorta, de Scriptoris mente iudicium ferendum.* Verum hæc nonnullis erat olim cantio exotica, qui nihil sibi religioni ducebant, ex quibusdam locis detruncatis, ex meris suspitionibus, anathema pronuntiare adversus Auctores eorumque Libros, quando ex aliis locis arduum non esset cum Libros, tum Auctores, ab ea vindicare ignominia. Quanto autem melius quæso fuisset, homineque Christiano & Iudice Ecclesiastico dignius, majorem impendere curam in inquirendo, quei Auctores & Libri defendi excusarique possent, quam quei damnari, * (atque erga alios eandem Christianæ Caritatis mensuram adhibere, qua alios erga se uti amarent?) Quum vitium satis apertum se dissimulari non patitur, & excusationi locum aufert: intrepide sententia feratur, & inauditis quoque Auctoribus profectibantur Libri. Reipublica debetur isthæc medicina. Contra vero in rebus dubiis, quibus honesta interpretatio sine veritatis offensione præstari, quibus sine Reipublicæ incommodo ignosci potest: Caritas amat lentos, benignos, indulgentesque iudices. Atque hinc Adriani Florentii, qui postea ad Pontificatum Maximum evectus fuit, multum olim commendata est invidenda facilitas atque mansuetudo. Quum Lovaniensis Academiae Decanum ageret, omnia quorumvis Catholicorum dicta, quantum per conscientiam & Religionem liceret, benigna interpretatione emollire, & in rectum sensum trahere solebat. Paria & alii facerent, si aureum & vulgatissimum illud Christianæ Caritatis præceptum identidem respicerent, hoc est: *Auctoris iudicandi personam induere, ejusque rationes amantissime animo tuo spingere debes, & in absolvendo potius atque parcendo, quam in damnando, sistere caviorem tui ministerii laudem.*

Tertia accedit Prudentia, quam necessaria, tam rara ac difficilis in agendo virtus. Illa utinam in Censoribus Ecclesiasticis numquam desiderata fuisset. Expedita quidem sunt causæ, cur Libros & Auctores damnare liceat, sive necesse sit; sed non omnium deinde est, judiciose statuere, qui locus, quod tempus, quæ materies damnationem poscat. Norunt ad censorium munus asciti, nihil Librorum ferendum esse, quod Religioni noceat, aut rectis moribus, aut alienæ famæ. Nonnullorum zelus ita effervesceat, tantumque illorum aciem acuit, ut aliquid ubique offendant, quod uni ex his tribus adversetur. Horrore percelluntur, si quemquam videant, pie licet ac moderate, abusus aliquot perstringentem in Sacris, in Sacerdotibus, in cultu Dei atque Sanctorum, in Religiosorum hominum corruptis moribus, in nimia Opinionum laxitate sive rigore. Undique timent exitium sanctissimæ Religionis Catholicæ. Undique pavent, ne in castris Hæreticorum Auctor militet, neve iis nimia libertate, modicave cautela adversus nos arma ministrat. Ipsa olim Orientalium Linguarum peritia magnum facessabat negotium eruditio, quasi ad hæresim accederet eruditionem hanc habere cum Hæreticis communem. Aliquot in hoc genere non imitanda vidit Sæculum illud, quo pestis Lutherana & Calviniana, tot populorum animos novitate sua fascinosos alliciens, maxime grassabatur. Inter quæ non illud postremum, quod in suspensionem nutantis Fidei adducta sunt ipsa purpurati Senatus clarissima lumina, Sadoletus, Moronus, Contarenus, & alii. Neque sua Bellarmino postea defuere incommoda.

Jam una cum cæstro malesano ejurandæ Catholicæ Religionis deferbuerunt suspiciones illæ. Sed penitus sublata non sunt, neque omnes auferentur, dum parum prudentes erunt. Propterea si & nostris temporibus quisquam Librorum Auctor non probeat Scriptores illos, qui potestati Sæculari, aut Spirituali, plusquam veritati faveant; si titulos quosdam verus Eruditus minime toleret, effusa nimis laude aut in Sanctum quempiam virum, aut in quasdam institutiones pias, aut in Apostolicæ Sedis Antistitem maximum ab aliis congestos; si quidquam in sanctis Patribus, aut in Baronio, & in Bellarmino, aliisque ejusmodi Scriptoribus noter: si demum aliquid e tenebris antiquitatis depromat, quod Hæretici olim procuderint, immo si quid ex Hæreticorum scriptis palam adferat; de hujusmodi homi-

* An damnari? Quum vitium &c.

ne finistre interdum judicatur, illiusque Libris lux aut omnino negatur, aut semel concessa aufertur. Mœrens hæc memoro, sed tamen fidenter; quamquam enim imprudentibus, atque indoctis me displicere posse intelligam, certe scio me prudentum aures minime offensurum. Nobis enim jam constat, neque Pontificibus Maximis, neque supremis aliis Ecclesiæ Magistratibus isthæc esse tribuenda. Non nisi sanctissime instituta sunt Tribunalia, ad quæ deferantur pravi Libri, eorumque Auctores. Optimis item legibus armata fuere; mentem quoque optimam in Judicibus maximis semper credere par est. Verum ne ibi quidem deesse potest infortunium illud, quod omnem potestatem fere semper comitatur. Caput brachiis indiget; laudanda vero capitis consilia nonnumquam frustratur aut prodit brachiorum infirmitas. Ita & Reges, & Episcopi ministris indigent; atque istorum vitio aut socordia fieri potest, ut illi auctoritate sua abutantur, & castissimis legibus defint. Quid faciant Ecclesiastici Judices, quum alienis oculis, aliena fide, atque prudentia in tot rebus atque negotiis nequeant non uti?

Quæsitores hæreticæ pravitatis monet Roma, ut vigilent, neque sinant per Cartesianæ aut Epicuræ Philosophiæ novitatem quidquam spargi a Catholica Religione absonum. Rectissime id factum. Qui inter Quæsitores prudentia simul & eruditione excellent, quid heic fugiendum, quid permitendum sit, non difficile noscunt, prudenterque obtemperant. Contra, quibus aut doctrinæ aut iudicii inopia est aliqua, nihil non videtur in Philosophicis abhorre a fide, si vix tantillum a Peripatetica sententia discedat. Atomorum & Corpusculorum nomen nescio quid Hæreticum sonat ipsorum auribus, quasi & in Aristotelis Schola ferri ista non possint. Formam Substantialem rerum de medio tollere, non Aristoteli tantum, sed Religioni etiam putant injurium. Si ex ovo quodammodo homines quoque nasci dicantur (quod experientia omnium oculis prodere videtur) inde consequi statim putatur, nihil hominem differre ab animantibus brutis. Id genus multa quotidie occurrunt. Facit Ignorantia, ut a sententiis probandis non fecernantur improbandæ; facit deinde infelix Prudentia, ut metu probandi malas, ne bonæ quidem litteratis hominibus permittantur. Hinc tam difficiles quidem se præbent in editione quorumcumque Librorum concedenda; hinc tam faciles alii in editis Libris confingendis. Eo etiam devenere pauci quidem, ut votum suum Libris negarent, non alia de causa,

quam quod Græca ibi non intelligerent, immo in ipsa materia hospites plane forent. Quemdam quoque novimus ideo dumtaxat vetantem Libros nonnullos vulgari, quod illic tituli quidam, honoris politici causa, sed non sibi satis probati, nonnullis personis non Ecclesiasticis deferrentur; quæ certe cognitio pertinet ad Principum, non ad Pastorum jura.

Quis autem non doleat fatum Litteratorum, ubi talia contingunt? Quis itidem non intelligat, quantum hæc absint a mente ac legibus Romanorum Pontificum, atque Episcoporum quorumvis? Nihil isti arctius commendant, quam ut ne cuiquam injuria afferratur, atque ut Caritati ac Prudentiæ ubique sit locus. Conveniunt in hanc rem sancti Damasi verba in Epist. 4. ad Episcopos Africanos cap. 6. *Decet*, inquit ille, *Domini Sacerdotes fratrum causas pie tractare, & venerabiliter intendere, atque eorum judicia super sacrificia ordinare, nec proterve aut tyrannica dominatione (ut de quibusdam refertur), sed caritative pro Deo, & fraterno amore cuncta peragere: & quod sibi quis fieri, secundum Dominicam vocem, non vult, alii inferre non presumat; & in qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis.* Quod si de Libris & Auctoribus damnandis agitur, audiatur Zozimus in Epistola 4. ad eosdem Africanos ita scribens. *Doceat nos terrena moderatio, quæ secularibus arbitriis & causis primum de ipsis iudicibus eligendis, repudiandisque sit. Et quanta cunctatio, quot interpositæ dilationes? quoties adhibita comperendinatio, etiam sub ipso fine certaminis ampliare judicia cum innocenti reo? &c.* Hæc omnia mentior, nisi in patrocinium tuende innocentie reperta sint. Tolerabilius est enim innocentem quemlibet tardius inveniri, quam cito pro nocente damnare. Quod præclarissimi illi Pontifices monuere, monent adhuc; & optant quotidie illorum successores. Votum, inquam, est horum quoque, ut inferiores Judices, atque Ministri, antequam durius aliquid in Libros eorumve Auctores statuunt, iterum iterumque cogitent, an defendi, an sustineri potius possint, quam damnari. Caritatem, Justitiam, & Prudentiam omnibus & isti commendant, ne legitima auctoritate quisquam illegitime, hoc est, contra jus fasque utatur. Si quis abutitur, non Romanæ quidem Sedis, non Episcoporum, non sanctissimi instituti culpa est: sed eorum, qui sanctissimis legibus abutuntur in incommodum & calamitatem privatorum, sequæ damnant, dum alios injuste affigunt atque condemnant.

Ce-

Ceterum non tam facile heic a nonnullis peccaretur, ubi animus adverterent ad gravissima & crebra mala, quæ consequuntur immerito interdientem, ne Libri edantur, aut editos injuste vexantem. Primo, Auctorum fama & nomen ignominia non levi afficitur, perinde quasi aut Fidem prodiderint, aut Caritatis & Prudentiæ legibus renuntiarint, quum tamen suo munere fuerint recte perfuncti. Ingens deinde ipsis creatur doloris caussa, conspicientibus post tot labores intercidere fructus ingenii atque eruditionis suæ. Neque enim, ut est apud Synesium, aliter erga Libros suos quisque afficitur, quam parentes erga liberos suos. Tertio, nemo non videt, quam speciosus enormi ista morositate atque severitate declamandi locus offeratur hostibus Catholici nominis. Non est profecto committendum, ut fama obtineat, inter nos bonis ingeniis ac Artibus crucem figi, nimiosque Eruditioni compedes adhiberi. Cavendum præterea, ne propter quorundam abusus malevoli ansam capiant vituperandi potestatis tam legitime sanæque

constituta. Quarto, in ipsam Ecclesiam immo in totum genus humanum recidit huiusmodi injuria. Recidit demum in ipsam Veritatem. Hinc enim eruditi a scribendis Libris, ab explicanda ac proferenda Veritate, * (ab amplificando Litterarum Regno,) atque ab erroribus stylo suo insectandis absterrentur. Frustra quippe, ut ait quidam, niti, neque aliud, fatigando, nisi odium querere, extreme dementiæ est. Certe novimus, qui, ne sibi configendum foret cum indocili quorundam Censorum inscitia atque impotentia, dimissis Theologicis ac Philosophicis studiis, se totos conjecerunt in eruditionem profanam, unde si non aqua laus, certe minus periculi, & plus quietis expectandum fuerat. Non ergo privatis tantum studiis officitur ab hisce Censoribus, sed publicæ etiam utilitati, & Ecclesiæ, quæ Scriptoribus Theologisque indiget, non assentatoribus, dum scribunt, neque zelo immoderato ferventibus, dum judicant, sed solida eruditione refertis, & omni superstitione & affectu vacuis.

CAPUT VI.

Prudentiæ consilia ad Ecclesiasticos Censores. A Novitate vocum & sententiarum rimendum; sed non omnia nova, aut noviter dicta damnanda. Quam necessarium Superstitionis faciem habere perspectam, ejusque excessus prodere. An laudandum Votum sanguinis profundendi pro ruenda immaculata Beatæ Virginis Conceptione. Scrupuli, cavillationes, & asperitas a sacris Censoribus absutura. Bona procuranda, sed ita ut mala graviora non inde fluant. Sanctorum Patrum Libri non mutilandi, cum per typos evulgantur. Cavei hac de re accusatio repulsa. Quæ, & quando vitia Ecclesiasticorum litteris consignare debeat.

PArum tamen me profectum sperarem, si indicatis tantummodo vulneribus; non aliquid etiam de medicina disferrem, simulque adminiculis quibusdam non juvarem vacillantem nonnullorum Prudentiam. Prima ergo esto regula: Censores Ecclesiastici sibi metuere debent ab omni novitate sententiarum atque verborum, sed ita tamen ut ne quidquid novum sibi videtur, continuo tale judicent, aut quidquid novum revera est, damnandum quoque illico arbitrentur. Certe prudentibus Theologis suspectæ semper futuræ sunt profanæ vocum novitates, uti nos Apostolus monuit; eorum quippe est ob-

stare, quominus antiqua Traditio atque Doctrina ab ingeniis novaturientibus vel minimum vitietur, sive obliteretur. Magna heic idcirco circumspectio est opus, neque prius nova in lucem prodire sinenda sunt, quam deprehendantur cum vetustis dogmatibus consentanea, aut saltem ab ipsis minime dissonantia. Sed animadvertendum, facile ignorantiam abuti posse hac lege. Indoctis nova omnia videntur, quæ illi antea ignorarunt. Quid si velint hæc ideo repellere, aut erroris suspitione onerare? Hercle id ridicule fiat, & in Justitiam peccetur. Quis moleste non ferat, eruditorum hominum studia

* Alias, Veritate, atque ab erroribus &c.

latere, & jacere debere, quod peregrinum sapiant quorundam palato? Ad Censores potius ac Judices pertinet diligenter investigare, an ea nova sint, simulque perniciofa, quam ad eruditos filere. Præterea erunt etiam quædam nova, sed non continuo quoque erunt culpanda. Noviter enim quædam, non nova dicuntur, & sub vocibus novis antiqua dogmata sæpe exhibentur. Exhibiti olim fuerunt Ariani, quod celebrem vocem *homo iuv*, sive *consubstantiale*, rejicerent, tamquam nuperum figmentum. Verum præterquamquod ante Patres Nicænos in explicando Trinitatis divinæ arcano, eandem Catholici quidam vocem usurparant, nihil per ipsam significabatur, quod novum in Ecclesia Catholica foret. Idem dicendum de *Transsubstantiatione*, de Sacramentorum vi ex opere operato, aliisque ejusmodi vocabulis inter Catholicos non solum receptis, sed etiam saccratis. Quapropter si res, quæ nominibus *Scientiæ mediæ*, aut *Physicæ Prædeterminationis* significantur, cum veteri Traditione componi possunt, aut eidem nequaquam adversantur; non video, quæ ferri & ipsæ voces in Scholis non possint. Apostolus enim profanas vocum novitates confingens, non ipsa nuda vocabula rejicit, sed novam sub ipsis conclusam doctrinam. Scite sanctus Hilarius Lib. 2. de Trin. De intelligentia, *Hæresis, non de Scriptura est; & sensus, non sermo fit crimen.*

Altera erit regula: *Prudentis quidem est, Libros & Orationes non tolerare, e quibus scandala exoriri possint; sed æque prudentis est, ita ingenii atque Scriptoris non adimere potestatem insectandi erroris atque superstitionis, ut hæc mala per Ecclesiam sine obice fluere & bacchari exinde pergant.* Jam diximus, ferendos non esse, qui vera quidem vitia, seu certos abusus in sacris, atque in externa tum Religionis tum Ecclesiæ œconomia deprehensos, suis arguunt disputationibus, sed ita se gerunt inconcinne atque imprudenter, ut in Sacramenta ipsa, in Religionem ipsam, sive in sacros Ministros, summasque potestates excitent contemptum & odium plebis. At quando & modestia zelo conjuncta est, & prudentia temperat indignationem piam: quid hisce quæso Scriptoris male velimus, rem Ecclesiæ, publicumque bonum gnauiter procurantibus? Equidem dicere non verebor, quod facere alios non pudet. Multis sensum horroris incutiunt solæ audaces atque impiæ sententiæ. Superstitiosa dogmata, & opera Superstitionis ipsius, aut vix deformia ipsis videntur, aut certe non videntur igne ac ferro excindenda. Et sane Pietatis ac Religionis speciem Supersti-

tio præferre semper solet; est enim plerumque harum Virtutum excessus ex ignorantia progenitus. Illius autem foeditas vix apparet, ejusque venena parum timentur. Quis autem non intelligat, æque in Religionis perniciem conspirare Hæreticorum impudentiam, & adulterinam superstitionis gentis pietatem? Et hinc itur in errorem, & hostibus censuræ materia ministratur. Quamobrem Ecclesiæ Dei cavendum est a Superstitione, & perquam solite, quum facilius nocere soleant ac possint occulti, quam aperti hostes; & dulcius bibantur errores, pietatis colorem præ se ferentes, quam petulans, & aspectu primo deformis, impiorum doctrina.

Itaque non solum conducit, sed opus est habere Scriptores pios, atque Theologos exquisita eruditione zeloque pari conspicuos, qui Superstitioni identidem pullulanti, & contra Catholicorum Præsulum scita ac mentem regnanti, sese impigre obijciant, styloque bellum inferant. Quum id modeste prudenterque peragitur, quid invidet Ecclesiæ necessariam utilemve medicinam? Cur tam facile eorum scriptis lucem negas, aut eripis? Omnia ferme sanctorum Patrum, & antiquorum volumina aliquas habent falsæ Pietatis accusationes. Immo acerrimæ apud illos leguntur orationes, quales ne imitari quidem proflus nos vellemus, in corruptos Clericorum & Monachorum mores, in superstitionis parumque pias consuetudines, in licentiam Opinionum, & vitia Præsulum. Nulla inde tamen scandala consequuta sunt, & illis nemo succenset. Nos adeo delicati evasimus, ut ne leves quidem puncturas ferre possimus, atque extrema inde semper mala timeamus. Erunt, ita me Deus amet, qui & hunc Librum censeant ad temeritatem accedere, quamquam tam levi brachio infelix ista morositas perstringatur. At aliter sentient, quantum quidem spero, doctissimi atque prudentissimi inter Catholicos. Quippe istis jamdudum exploratum est, nimis felicia fore, nimis progressura Vitia, si ne unus quidem contra hincere auderet; & Ecclesiæ causam non minus agi, quum externum Hæreticæ Doctrinæ virus ab ipsa arceatur, quam quum interna Superstitio inde perturbatur. Non intelligunt imperiti, quantum Ecclesiæ inter sit, Superstitionis vitium populo universo innotescere. Quod quia plerisque de nomine quoque ignotum est, hinc fit, ut sero a multis mos geratur summis Pontificibus, Episcopis, atque Conciliis, superstitionis sæpe confitentibus atque interdicentibus. Difficile enim dedisci ac abjici solet, quod Pietatis personam refert, sacrumque jamdiu & sanctum videtur.

Pro-

Proderit heic unum producere exemplum ejusmodi piæ, ut ita dicam pervicaciæ. Satis quibusdam non fuit, calamo & rationibus immaculatam Deiparæ Conceptionem tueri: quod proculdubio cum verâ pietate consonat. Nescio quid etiam illustrius invenisse sibi sunt vixi, quo suum in Virginem testarentur obsequium. Sacramento videlicet sese obstrinxerunt, atque voverunt, se pro hujusmodi Opinione tuenda sanguinem & vitam duros, quoties occasio posceret*. Novitium certe Martyrum genus, quod nusquam Majores nostri somniant, numquam posteri nostri, si quidquam sapiunt, probent. Neque Evangelium, neque Ratio recta nos docent adeo levibus de causis licere animam prodigere. Non pro opinionibus nostris, sed pro divinitus revelatis, legibusque sanctissimis, profundendus est sanguis. Hominum enim Opiniones tam falsum quam verum complecti possunt; & hominis parum prudentis est pro incerta Opinione (quæ falsa esse potest, & certe necessario defendenda non est) ultro jugulum offerre carnifici. At mihi certissima est hujusmodi Opinio, aliquis dicit. Cui? Homini nempe, creaturæ fallacissimæ. Num, rogo, certum est aliquid, quia id tibi certum videtur? Revelavit Deus, quæ sine erroris suspitione credenda sunt vera. Ecclesiam habemus fideissimam horum Dogmatum testem; atque hæc nobis, dum vita suppetit, confessione & sanguine sunt asserenda, atque inde sperandum est æternum in cælis præmium. Verum, quamquam summe pia sit persuasio illa, quæ beatissimam Christi parentem sine labe conceptam putas, nihil aliud tamen est, quam Opinio humana, errori obnoxia, dum Romana Sedes, atque Ecclesia, ejusmodi sententiam antiqua Traditione, & Revelatione divina sufficienter niti non statuunt. Cur tu sanguine, quem sine legitima causa fudere nefas est, testari tamquam certissimam vis Opinionem, quam Ecclesia ipsa, tot licet piorum quorundam precibus fatigata, certam decernere nondum sustinuit, & prope est ut dicam, decerni non posse silentio suo quodammodo significavit? Quis te certum facit de cælesti Regno, ad mortem non sine aliqua temeritate ruentem?

At enim, subjicis, quatinus subesse error huic Opinioni, & falli intellectus possit, numquam tamen heic errare affectus dicetur. Incertum sit, ut lubet, Opinio; certus tamen est zelus, & huic ælulum impetrabit Virgo. Sed, o sedes, meminisse debes, dari quoque ælulum sine scientiâ, ælulum inconsciam, & prudentiæ monitis injurium. Recta quidem voluntas imprudens facinus excusare possit, non autem inde sperare præmium ac laudem. Ut sit post Filium suum supra ceteras creaturas laudanda Maria, non indiget ipsa dubiis laudibus, neque imprudenti sacrificio. Et tu contra indiges vita tua, ut eam in Fide tuenda, ac virtutibus exercendis justius impendas. Irascere potius, ut arbitror, Christi Mater, si quis cadere in animam sanctissimam & beatissimam posset iræ sensus, quod humanas Opiniones, licet pias, pari confessione & ardore tuearis, atque divinam Revelationem. Si tibi Virginem devincire melius & prudentius cupis, illius quantum potes imitare virtutes. Illi honorem, sed prudenter, habe; *honor enim Regine judicium diligit*, ** (ut sanctus Bernardus de hoc ipso argumento agens agebat.) Fac ut supremo illi Regi placeas, qui & Mariæ & noster Deus est; & Mariæ placebis. Quomodo te Numini placitum putas, illiusque Martyrem te futurum speras, si rite certus non es, te pro Veritate mortem oppetere, idque tanta contentione fuisse vis, quod aliter Deus voluisse potest, incertumque adhuc est, an aliter esse voluerit? Cave, ne amorem ac reverentiam Virgini debitam eo usque amplifices, ut Superstitiosam efficias. Non unus autem ego in hoc voto profundæ vitæ pro immaculata Conceptione Virgini Superstitionem timeo. Timuit, & timet Apostolica Sedes, quæ quamvis eandem Opinionem maxime verisimilem & piam ducat, nihilominus hujusmodi votum in Theophilo Raynaudo olim non probavit, ipsumque affirmantem pro ea causa pium esse mori, silere jussit. Aliud enim est aliquid tamquam verisimile, & aliquid tamquam certum affirmare. Sed frustra fuit illud a Romano Pontifice antidotum. Nostris quoque temporibus tum in privatis colloquiis, tum in publicis concionibus idem votum repetitur, eadem sponso auditur. Credi non

S. 12. po-

* Viginti sex anni jam fuerant elapsi, ex quo doctissimus Auctor hæc litteris tradiderat, quum in ipsum nonnulli obscuri nominis scriptores, zelo quidem, sed non secundum scientiam, ducti calumiam strinxerunt: quos tamen *Lampridius* noster acriter confutavit, edito Mediolani, seu potius Venetiis, anno 1740. sub nomine *Antonii Lampridii* egregio Opere inscripto: *De superstitione vitanda*. Pugna vero ab adversariis instaurata, impavidus *Lampridius* iterum in arenam descendit, vulgatis ibidem anno 1743. *Epistolis* sub nomine *Ferdinandi Valdesii*, quarum in fronte titulum præfixit: *Appendix ad Librum Antonii Lampridii*.

** *Al. diligit. Fac ut supremo etc.*

potest a Prudentia abhorrens, quod tanta Pietatis lineamenta præfert. Et tamen si hoc ferendum est, non video quei in immensum protendere non liceat novum hoc Martyrii genus. Nam & alii vitam vovebunt, atque exponent, quo exempli causa Lauretanam ædem sustineant * (Servatoris Conceptione) illustratam revera fuisse, & Francisco Assisnati, atque Catharinæ Senensi stigmata fuisse divinitus impressa, & ab aliis sanctis viris Miracula quædam procul dubio fuisse patrata. Quod certe in Ecclesia Dei numquam tolerandum, ne idem divinis atque humanis habeatur honor, neve temere, & pro mendacio interdum, projiciatur pretiosa hominum vita. Vide Alphonsum de Castro de iusta Punit. Hæret. Lib. I. Cap. 8.

Regula tertia esto: *Prudentis est, caute omnia perpendere, ut quantum potest, errorem, aut errorum, atque vitiorum causam in Libris damnet. Sed a Prudentia discedit, qui tam caute agere vult, ut in scrupulos postea, & cavillationes, & asperitatem nimiam se proripi non animadvertat.* Scrupulos appello, ubique Hæreses suspicari, ubique metuere, ne Religioni vulnera infligantur, ne in venerandos Majores, atque in sacra, contemptus aut odium creetur, neve Lectoribus propinentur errores, eorumve moribus officiantur. Cavillationes voco in deteriore partem accipere semper velle, quæ sanum facile pariunt sensum; & sive sententiæ, sive sint voces, explicationem rectæ Fidei ac honestati consonam commodissime admittunt. Asperitatis nomine significare animus est, tot obices interdum opponere editioni Librorum; aut quæ facile emendari possunt, profus opprimere velle; aut Scriptores, Ecclesiæ sanctæ ob sinceritatem, quam profitentur, nimium necessarios, rigidissime semper excipere, eorum calamos deterrere, eorum labores ac famam levibus nonnumquam de causis divexare. Neque enim quæcumque fortia, acria, & magna cum libertate scribuntur, Ecclesiæ nocent, sive Lectoribus. Huiusmodi quoque Libros conscribi interdum atque vulgari, plurimum conducit perfecto populorum atque Ecclesiæ regimini. Neque aut prodis amorem Hæresis, aut pravæ doctrinæ laudem sonas, si Eruditos quandoque appellas Protestantium quosdam, eorumque verba & inventa in tui commodum trahis. Hæreticum non est, quidquid Hæretici dicunt; quicumque enim ore Veritas profertur, suam retinet pulchritudinem; & nemo nescit, Eruditionem optimam cum pessima Fide sæpe consistere posse.

* Al. Servatoris ortu.

Postrema tandem regula statuatur: *Prudentis est ita depellere, quæ nocere possunt, ut interim tamen remedium ipsum, majorem non adferat Ecclesiæ atque Reipublicæ perniciem, aut majorem non impediatur utilitatem.* Certum est, Hæreticorum impiorumque Libros jure proscribi, & e fidelium manibus tolli. Ea ratione Catholicis hominibus cavetur a viru præsentissimo, cujus progressibus vim addere possit insita humanis mentibus & cordibus corruptio. Attamen si quis Catholicum quemque, doctum licet piumque virum, ab huiusmodi Librorum lectione prohiberet, is in incommodum gravius Ecclesiam impelleret, læderetque Prudentiæ leges apertas. Facere nequeunt edicta Præsulum, ut perversi Libri statim a confixione aboleantur. Non solum inter hæreticarum regionum pomoeria libere illi versantur, sed in Provincias quoque Orthodoxas, atque in sinum ipsum rectæ Religionis, confidentissime penetrant. Si doctis viris talia legendi facultas nequaquam daretur, eorumque doctrinam exitialem refellere commodum minime foret: quis non intelligat, quam impune vagari & debacchari posset inter Catholicos ipsos teterrima pestis? Adversariorum proinde rationes, sophismata, ac artes noscere, quibus Orthodoxa Fides impetitur, non juvat tantum, sed necesse quoque est, ut nostra deinde melius confirmemus, atque tueamur & fratres ab errore avocemus, aut saltem ne de silentio sibi victoriam Hæreticus canat.

Ad hæc sunt Libri, quos aliqui errores inficiunt, aut obscæni amores, venenumve satyricum aliqua ex parte deturpant. Reliquam, videlicet potiore, Librorum istorum partem commendant non paucæ virtutes; & suam ex ipsis utilitatem capere litteraria Respublica potest, sive elegantiam styli consideres, sive eruditionem, sive doctrinam. Jam constat, non esse ferenda huiusmodi scripta. Sed quando extrahi inde navi illi possunt, iisque demtis reliquum Libri servare fas est, atque utile fuerit: utique Prudentia poscit, ut retinere Librum mutilatum, quam integrum abjicere malimus. Cur eadem poena tam bonum quam malum involvit? Si utilia & recta scribit Hæreticus doctissimorum hominum iudicio, eaque ab aliis minime sanis opinionibus depurata habere potes: quid tibi religioni ducis ab ipso accipere donum non insidiosum, non nociturum? Quamobrem Expurgatorius Indices a Catholicis excogitatos nemo non laudet, si tamen eruditio æque ac prudentibus Theologis eorum cura demandetur. Prudent-

dentibus, inquam, & nequaquam superstitionis, ne cum lolio frumenta evellant, neve illinc etiam timeant, unde nihil timendum est. Magnum autem heic illi auderent facinus, certe non imitandum, immo deplorandum, qui non recentiorum tantummodo Libros sibi emaculandos suscipiunt, sed veterum quoque Patrum. Censores illos nimium profecto Prudentia deficeret. Nam ut consulerent paucorum inter Catholicos infirmitati, quibus persuaderi fortasse possint errores nonnulli, quia in Patrum Libris, & a Patribus disseminati; attamen ista paucorum utilitas gravissimo innumerorum incommodo, & ipsius Ecclesiæ Catholicæ (dum illorum operam per se spectemus) dedecore emeretur. Si Patrum scripta mutilantur, si illinc aufertur, quidquid nostræ communionis hominibus nequaquam aridet, sique illic tantum permittitur, atque evulgatur, quod nostris moribus atque sententiis consonat: quæ fides in posterum erit ipsorum Patrum editionibus? Immo erunt ex ipsis Catholicis infirmis, qui suspicentur, malam esse causam nostram, quæ sibi vel a sanctis Patribus metuit, & arma inimicorum non repellit, sed eludit; non frangit, sed occultat. Præterea quam bellam declamandi adversus Catholicos occasionem Hæreticis non ministrarent hujusmodi Censores? Videremur nempe malis artibus, & cuniculis, tueri causam Veritatis.

Atque id nobis non ita pridem post alios multos insultando objiciebat Guillelmus Cave in Proleg. ad Hist. Literariam Scriptorum Ecclesiasticorum*, quasi Curatores Indicis Expurgatorii in Hispania manum intulerint ipsis Patrum scriptis. Cui tamen ita responsum velim: si ab Hispanis id revera præstitum fuit, Ecclesiam universam minime suffragium addidisse Quæstorum illorum confidentiæ nimæ. Omnibus non imputandum paucorum facinus. Alias Catholicorum Provincias aliter in Expurgatoriis Indicibus efformandis sese gessisse; & prodire adhuc inter ipsos Catholicos integra Sanctorum Patrum opera, ne ullo quidem apice demto, in Gallia potissimum, & cura præcipue doctissimorum Monachorum Sancti Benedicti & Congregatione Sancti Mauri. Addo, Prudentiam fortasse desiderari in Indicis Hispanici curatoribus, at certe ab iis malam fidem, & fraude abesse, ne dicam timorem & conscientiam desperatæ causæ. Aperte enim, non clanculum, truncan-

da esse quædam Patrum loca edixerunt, idque ut pusillis prospiceretur, quibus vel ipsa Cantica Canticorum olim negabantur, ne ex eorum lectione, minus honesta de divinis rebus animo conciperent. Eadem Patrum loca in controversiis & Scholis non dissimulari a nobis; & palam ostendi, nihil illa officere Dogmatibus Ecclesiæ Catholicæ. Sanctorum vero Patrum sub nomine non omnes venire veteres Ecclesiasticæ doctrinæ tractatores; proptereaque parem singulis antiquis deferendum honorem non esse. Postremo ne id quidem ab Hispanicis præstitum fuisse contenderem. Aliud enim est, textum Sanctorum Patrum, aliud Indices in Opera Patrum concinnatos expurgare, aut Interpretationem infidam ab Hæreticis obtrusam configere. In germanum textum nihil Hispani tentarunt. Tota eorum cura stetit in Indicibus atque Interpretationibus purgandis. Alicubi fortasse nimis in purgatione rigor adhibitus. At semper expuncta sunt, quæ in Indice atque Interpretatione, non autem in textu Patrum, perversam ingerunt aut sapiunt doctrinam. Mihi alio properandum esset, id exemplis prolatis confirmare facillimum foret. Quod si Patrum Opera mutilassent nonnulli suis in editionibus, illorum quidem rectam voluntatem meum non esset vituperare, sed omnium sane esset eorum non imitari consilium.

Restat igitur, ut excusatione potius quam laude excipiamus, si qui talia peregerunt in Sanctorum Patrum scriptis. In his procul dubio occurrunt aliqua interdum minus commode, minus caute, minusve perspicue dicta, aut etiam ab Ecclesiæ totius mente, ac Traditione aliena. Expungenda autem ista non sunt e publicis editionibus. Interpretationes potius apponendæ aut subjiaciendæ. Scholiis ac notis edocendus est Lector sanam doctrinam, aut confirmanda est rationibus melior sententia. Ita infirmis cavetur, & Eruditorum, editionem curantium, sinceritas, ac optima fides, in tuto collocantur. Illud enim præ oculis perpetuo futurum est nobis: Catholicam Ecclesiam, quæ nihil sibi a tot Hæreticorum arieribus pavet, longe minus formidare sibi debere a Sanctis Patribus, suis nempe Magistris, & veritatis testibus. Ceterum sæpe recentiorum temporum Novatores conquesti sunt, adulteratos fuisse a Catholicis, & a Monachis præsertim, MSS. Codices Patrum, ne quid sententiis, quæ in-

ter

* Jampridem, & quidem ante nostrum Pritanium, idem notavit castigavitque in Caveo, celebris Richardus Simon in Opere Gallice inscripto, *Bibliothèque Critique*, Tom. I. cap. xvii. pag. 255. 270.

ter nos obtinent, quidquam illic adversi apparet. Hinc in ipsos Monachos mille injuriarum plaustra exonerata fuere; fedinique plane, & ingratis. Undenam enim & ipsi Hæretici habent tot aut edita, aut calamo exarata, Sanctorum Patrum scripta, nisi e Catholicis, præcipueque Monachorum studio? Prope est ut dicam: pleraque antiquitatis monumenta jam periissent, nisi Monachos Græcos atque Latinos habuissimus, eorum custodes, amanuenses, Librarios. Ac proinde Monachis fere sôlis debemus, quæcumque veterum Patrum scripta, integra, atque a tot mendis expurgata, cunctis plaudentibus, evulgantur in dies. Si quis inter illos (hoc autem nunc pendere non vacat) adeo delicatus, imprudensque fuit, ut Catholica Ecclesiæ opportunum duceret, aliquid sine dolo malo immutare in Patrum Codicibus, sive quidquam illinc demere: cur omnibus Monachis vitio & crimini vertitur paucorum inconsulta temeritas? Per alios Codices a Catholicis, & iis plerumque Monachis descriptos, vitiati Codices adhuc emendantur. Gratia ergo potius habeantur Monachismo pro tot tantisque diligentissime servatis, quam maledicta rependantur pro tam paucis, si quæ sunt, dedita opera atque imprudenter corruptis. Nam & nos ad vituperandum parati sumus, si qui fuerunt, quibus maleficus zelus suaserit inferendas esse violentas manus scriptis Patrum; quum contra æque laudandos judicemus innumeros alios, qui ab hujusmodi facinore abstinerunt, non veruntque, non solum hisce artibus non indigere Catholicam Religionem, sed per illas etiam non parum incommodi & dedecoris eidem afferri. Prudenti igitur perspicendum est semper, ne, dum unum curat vulnus, novum ipse graviusque inferat, aut ne majorem quampiam utilitatem perdat, dum minorem persequitur. Hac de causa numquam proscripita, semper tolerata sunt quædam Ethnicorum Scriptorum loca, puta Taciti, Suetonii, Plinii, Nepotis, Celsi, Luciani, quamquam Christianis interdum injuria; talia enim mirum & ipsa in modum nunc inserviunt ad confirmandam adversus incredulos cum doctrinam, tum antiquitatem Christianæ Religionis.

Sed age, quoniam de Prudentiæ legibus nobis est sermo, breviter inquiramus, ferendine sint, an damnandi, qui Ecclesiasticorum Præfulum jam vita functorum, aliorumque sacrorum Minorum, atque Ordinum, vitia suis in Historiis describunt, atque insimulant. Primo animadvertere necesse est, num quæ probrosa de hujusmodi hominibus referuntur, cum veritate pugnent, an habeant eandem amicam. Quis dubitet, quin profus cohibendi sint, sive damnandi Auctores, quibus religio non est falsa pro veris, incerta pro certis, evulgare in sacrorum Antistitum, Sacerdotum, atque Monachorum contumeliam? Ipsum narrare dubia, ipsum rumores suspicionesque vulgi facili, tamquam oracula, mandare literis, legitimam sæpe ac sapius causam præbere potest, cur adeo temerariis narrationibus nulla adhibeatur fides, nigrumque Thera ab Ecclesiasticis Conforibus præfigatur. Non est profecto permittendum a publicis Ecclesiæ, Sæculive Magistratibus, ut vel uni homunculo scelera perverisque mores immerito ac palam tribuantur, nedum iis hominibus, quos supra vulgarem hominum sortem exaltat, fecitque venerabiles Ecclesia Christi, & ipsum aliquod institutum vitæ. Quot autem de ipsis Romanis Pontificibus commenta nobis non dedit nonnullorum in eos odium, invidia, improbitas, ubi inter ipsos & alios quosdam Episcopos aut Principes dissidia interdum funestissima intercessere? Non ulla magis bella occasio, qua Pontificibus Maximis terribilia quæque & nefanda pro inimicorum arbitrio adscriberentur. Vel somniata est Papiſſa quædam Johanna, & fidem apud credulos non paucos fabella, quamquam male confuta, invenit. * Certarunt Hæretici quoque, & reliqui Schismatici, ut eorumdem Pontificum famam denigrarent. Conclavium pariter confecta secreta vulgari vidimus; & nostris temporibus hisce ludibriis quidam Italus Batavos obletabat, ad quos sese receperat, deserta Religione Catholica. Quo in studio liberaliter quidem datur sumus, non semper calumniis actum fuisse, & vitiis minime caruisse quosdam ex iis Pontificibus. Sed qui res accuratius & sine præjudiciis pensitant, in plerisque.

* Vel ipsis sanioris judicii heterodoxis fabula hæc non tantum visa, sed probata. Primus qui hanc spatam adornandam suscepit, fuit David Blondellus, edita Gallice anno 1647. De Joanna Papiſſa Anticristi, quæ deinde post decem annos Amstelodami a Stephano Curcelleo est recusa. Eadem tententia nuper a Christophoro Augusto Heumanno in peculiari Dissertatione qua illam fabulam profligavit, fuit propugnata. Dissertatio isthac inscribitur: De origine vera traditionis falsæ de Joanna Papiſſa. Exstat autem in ejusdem Heumannii Dissertationum Sylloges Tomi I. Parte II. edit. Gotingæ 1744. in 8. estque num. Sexta pag. 352. 414. Novissime tandem anno 1749. prodit Cl. V. Josephi Garmanpii præstantissima Dissertatio, De Nummo Argentæo Benedicti III. Pont. Max. in qua plura ad Pontificiam Historiam illustrandam, & Joannæ Papiſſæ fabulam resellendam profertur.

risque ex iis accusationibus veritatem desiderari nullo negotio intelligunt. Equitas ergo, atque Prudentia, hoc hominum Librorumque genus proscribendum jubent.

Quod si crimina vera memoriae produntur, neque livor aut obreſtatio calumum Scriptoris abripiunt: inter dum toleranda erit hujusmodi libertas, & veritatis cura. Oportet enim, timorem quoque famæ instare principibus in Ecclesia viris, & Ecclesiasticis quibusve, quo etiam freno coerceantur tum ab impotentia dominandi, tum a reliquis fordidissimis Sæcularium hominum vitiis. Atque utinam non fuissent, neque forent adhuc, Episcopi & Sacerdotes, quales Apostolus nolle. Utinam non vidisset, neque videret orbis Monastica vitæ professores, veste tantum & colore suis Institutoribus similes, cetera dissimiles. Si horum gesta literis consignanda sunt, num alios homines describere licet, quam ipsi fuerunt? Num adulatione fama illorum palpanda? At ista, inquit, dissimulanda. Urique, si crimina privati hominis sint; si nihil rei cum populo, & Religione habeant; si nihil utilitatis, eoque magis si quidquam incommodi in Rempubicam fluere potest ex eorum revelatione; si denique e vivis nondum excessere criminofis. Nam & discordiarum rixarumque causa omnis tollenda, & a scandalis, & ab una hominum inhonestâ curiositate pacenda, nobis est abstinendum. Verum quum publica sunt scelera, & cum Religione atque Ecclesiæ negotio conjuncta sunt, eorumque Auctores humanis rebus defuncti, iræ atque vindictæ locum sustulere: videndum est, an non majorem Respublica utilitatem capiat, iisdem proditis, quam dissimulatis hominum vitiis. Erunt vitia, donec homines; sed ne vitia impunita debacchenſur, arguenda sunt atque improbanda palam, eorumque horror incutiendus hominibus. Ex majorum autem exemplis discunt

successores, quid sibi agendum non sit; discunt vereri famam, parcentem quandoque viventibus, in mortuos omnes æquam; agnoscunt turpitudinem suam aliena sub imagine expressam. Interest igitur Ecclesiæ atque Reipublicæ, ista quoque interdum evulgari. Accedit ad hæc summe laudanda in Historicis virtus sinceritatis, quam ab Ecclesiasticis Scriptoribus abhorre-re nemo sanus dicat. Et certe magis ipse Annalium parens Baronius, quamquam ab Hæreticis infimulatus, quasi plus æquo faveat Romanis Pontificibus, ne istorum quidem facinorosa vituperanda, quum fert occasio, dissimulat. Ceteri Episcopi, Presbyteri, & Monachi, quo quisque longius e probitatis via deflexit, eo tetricioribus pinguntur coloribus in ejusdem Baronii Annalibus. Atque hunc ipsum servavere morem alii inter Ecclesiasticos celeberrimi Historici. Neque vero nos ignorare sinit eadem Historia, sanctos Patres humanis & ipsos interdum laborasse infirmitatibus; & siquidem siluisset Historia, satis nonnullorum Patrum scripta, jamdudum evulgata, loquuntur. Quod hæc tamen cavendum maximopere puto, prudens piusque eruditionis Ecclesiasticæ cultor ita narrabit aliorum probra, mores perversos, artes pravæ, ut quantum fieri potest, neque modestia, neque pietas, neque Caritas in ipsius narratione desiderentur. Erudiet Lectores utili veritate; sed ab ipsis simul etiam caute depellet scintillas omnes odii, siue contentus in Religionem, in sacros Ministros, atque in reliquos Monachos, eorumve piissima & optima instituta. Atque hæc satis sint ad hujusmodi questionem. Nam ipsius Prudentiæ est, dignoscere in agendo, quæ referre, quæve præterire liceat atque expediat. Interim tamen illa stet regula: *Non esse ita Scriptoribus præcidendam libertatem, ut ipsis numquam fas sit Majorum vitia & crimina in medium proferre.*

An ad Religionem veram compellere quemquam summis Magistratibus liceat. Id jus Ecclesiæ ac Regibus in Hæreticos. Phereponi hac de causa in sanctum Augustinum iræ, ac injusta censura. Manifesta Religio aliqua evidenter credibilis danda est, atque hæc est Catholica. Donatistæ phreneticis comparati, neque injuria a sancto Augustino. Plerique ex iis non ficto animo Catholicam communionem amplexi. Legum terror rationibus additus laude ac utilitate non carea. Exemplum Dei hanc in rem juste ab Augustino adhibitum.

Inquirendum nunc restat, quodnam jus humanis Ingeniis, quodnam Ecclesiæ sit in professione Religionis; num videlicet futura sit omnibus libertas illius Religionis profitendæ, quam ipse putat optimam ac veram; an hujusmodi libertati opponere se debeat certa Veritatis custos Ecclesiæ, restantesque ad meliorem Fidem pertrahere atque compellere. In argumento amplissimo en quæ statuenda videntur. Quum Ecclesiæ subiecti non sint Gentiles, Muhammedani, atque Judæi, nihil eadem juris in ipsos sibi tribuit, nisi suadendi, atque hortandi, ut suis erroribus abdicatis cum Religione vera consentiant. Jus est ipsi Ecclesiæ in solos Hæreticos, quos nempe a sua ditione non ideo solutos credit, quod ipsi ab ejus communione sese exemerint; nam & in transfugis militibus regius character perdurat, & possessione ac jure fervorum, atque filiorum, quod a se fugerint, nequaquam spoliuntur domini, atque parentes. Hæreticos ergo Ecclesiæ potest suis urgere armis, quo illos in suam caulam rursus perducatur: armis, inquam, spiritalibus, excommunicatione, ac diris omnibus. Ad Reges autem, sæculique Principes spectat, salutaribus etiam poenis sollicitare devios, aut alienos a Fide, ne in errore diutius persistant, neve eidem immoriantur.

Porro gravis heic Novatorum nostri temporis in sanctum Augustinum tumultus, atque acres quarimonia in Catholicos, & in Christianissimum præcipue Galliarum Regem, qui quinque & viginti abhinc annis hisce castigationibus est usus, ut Calvinii sectatores sibi subiectos in gremium Ecclesiæ Catholice impelleret. Phereponus autem totus in istam quæstionem invadit, & heic effusus quam alibi irascitur Augustino, quasi Catholicis Imperatoribus primus auctor iste fuerit, ut leges in Hæreticos promulgarent, & certe severitatem in ipsos suaserit, atque laudaret. Immo libere fatetur Phereponus,

se ista potissimum de causa impulsus fuisse ad exercendam in alia quoque Augustini Opera virgam consoriam; non enim homini parcendum, eo consilio tam male de mortalium genere, ac de ipsa Religione merito. Equidem nihil miror, tantam bilem in Phereponi præcordiis exarsisse. Arminianorum, sive Remonstrantium, quibuscum Censor ille facit, præcipue sententia est, nemini Religionis causa molestiam esse inferendam. Atque ita sentire, aliisque suadere, commodum plane ipsis atque utilissimum, formidantibus nempe, ne rigidis Calvinianis, numero & auctoritate præstantibus, clavumque ipsius Reipublicæ tenentibus, aliquando placeat (quod Synodi Dordracenæ temporibus tentatum quoque fuit) minorem prostrernere Remonstrantium gregem, sibi adhuc adversantem. Verum Augustini sententia, quam Catholici semper amplexi sunt, tot rationibus nititur atque confirmata est, ut nostro clypeo amplius egere non videatur. Attamen argumenta & censuras Phereponi sancto Augustino oppositas refutare, si non necessarium, saltem utile fuerit. Quod priusquam præstem, animadvertere necesse est, non Augustini tantum ævo adversus Hæreticos & inimicos Christi suis legibus decertasse Imperatores; sed statim ac ad Christianos transiit Romanum Imperium. Constantinus Magnus, Valentinianus senior, Gratianus & Theodosius Magnus, ut alios omittam, ante Augustinum, & Augustini consiliis ac precibus minime expectatis, Idolorum cultores & Hæreticos exagitaruna, compescuerunt, variis legibus, multis, & poenis. Id testantur Eusebius, Socrates, Sozomenus, Teodoretus, Hieronymus, & alii. Imperatorum illorum Leges leguntur adhuc in Codice Theodosiano. Etiam tum Episcopi hisce Augustorum edictis, eorumque zelo, & piæ asperitatis laudes atque suffragium adjungebant, ut facile constare possit, sanctum Augustinum neque primum auctorem,

ne-

neque primum laudatorem fuisse adhibere olim etiam a Regibus in Hæreticos Ethnicosve subiectos severitatis.

Primum Augustini argumentum, quod sibi sumit exsolvendum Phereponus istis continetur verbis in Epist. XCIII. olim 48. Cap. I. *Si quisquam inimicum suum periculosis febribus phreneticum factum currere videret in præceptis: nonne tunc potius malum pro malo redderet, si eum sic currere permitteret, quam si corripiendum ligandumque curaret? Comparationem hanc ex phrenetico deductam eum in finem, ut ostendatur licita persecutio in eos, quos ad Veritatis & germanæ Religionis professionem adducere volumus, nullius esse ponderis Phereponus ait pag. 492. Animadv. Phrenetici enim (ita ille reponit) si ne ullo dubio sunt phrenetici, & societatem civilem plane perturbant. Itaque leges civiles eos coerceri patiuntur & jubent. At in controversiis de Religione, in quibus sepe videas contrarias partes Virtutum Christianarum æque studiosas, legibusque civilibus pariter obsequentes; res non est neque adeo manifesta, ut altere partes alterarum homines phreneticorum loco habere queant; nec in tantis affectibus, quanti heic deprehenduntur; alii aliorum iudices esse possunt. Facile evanescent istæ ac aliæ in hanc rem afferendæ postea, Censoris argutiæ, si unum principium statuimus, quod quæ ignorat, sive contemnit, nescio quam recte inter Christianos sit adhuc recensendus. Nempe: esse debere, & esse reipsa, Religionem aliquam inter homines a Deo constitutam, eamque non solum veram, certam, ac divinam, sed etiam evidenter credibilem, & a quocumque amplectendam, dum ejus rationes & dogmata audiantur, atque expendantur. Et quale quæso Dei optimi ac sapientissimi consilium fuisset, mortalium genus edocere Religionem veram, nisi vera hæc ejus Religio inter reliquas falsas prodere se, & suam revera præcellentiam manifeste semper aperire potuisset, ac posset? Quid hominibus profuisset, atque prodesset divinum beneficium, si nemini umquam contingeret sine dubitatione perspicere, atque cognoscere, quænam sit unica illa cælestis Religio? Nonne apud Deum excusare se merito posset, quicumque erraret in Religionis dilectu, quando additum, obscurum, & dubium semper foret, quæ una sit amplectenda? Ergo frustra Christus nos docuisset. Ergo frustra Spiritus Sanctus loquutus fuisset per Prophetas, Apostolos, atque Evangelistas.*

Ex hoc principio sponte alia fluunt. Nam si recta Ratio fieri nos cogit, veram aliquam Religionem, eamque evidentem credibilem, non debere dumtaxat esse inter homines, sed

esse re ipsa; sique, uti nos ostendimus, & adhuc ostendere possemus, ne ipso quidem Pherepono, ut arbitrator, diffidente, sola Religio Christi eadem una est, cui evidentia conveniunt Veritatis & Divinitatis signa: ergo evidenter errabunt, quicumque a Christiana Religione absint. Rursus quum Religio ista in plures easque diversissimas societates, invicem dissidentes atque contrarias dividatur: necesse est, una tantum inter societates hæc veram & germanam Christi Religionem possideat; reliquæ falsitatem ac errorem sectentur. Atqui nulla alia esse societas ista potest, quam Catholicorum, uti & nos supra ostendimus. Ergo Religio Catholicorum evidenter credibilis esse debet, atque adeo est, si recte positum est primum illud principium, nempe necessario futuram esse inter homines Religionem aliquam, evidentia veritatis ac certitudinis signa præferentem. Quod si Catholica Religio evidenter credibilis est, quid aliud consequitur, nisi ceteras Christianorum societates errare, delirare, & quod est ad Fidem, loco phreneticorum esse habendas? Denique si exceptis Catholicis ceteri homines in Religione delirant, ergo etiam in Veritatem, & in Deum peccant: ergo salutarium vexationum ope illos revocare ab æternis pœnis, nonnisi Caritatis Christianæ consilium laudabile fuerit.

Consistimus heic, & petimus nunc a Pherepono, qui pronuntiavit, non esse in controversiis de Religione rem adeo manifestam, ut altere partes alterarum homines phreneticorum loco habere queant, tantosque esse affectus, ut heic alii esse aliorum iudices non possint. Hæc, ut sonant, Judæis etiam, & innumeris Gentilibus, ac Muhammedanorum sectis somnum in errore dulcissimum conciliare valent. Nam quomodo illi excitentur, vincantur, & ad nos evocentur, si ipsorum iudices esse non possumus, neque manifestum est, neque manifestum esse ostendere valemus, eos in Religionis controversiis delirare? Quis Christianorum de sua, aliorumque Religione, hucusque talia pronuntiare est ausus? Quod si Phereponus de controversiis inter varias tantummodo Christianorum societates ferventibus hæc habet: quo vergat sua hæc sententia, animadvertat. Si manifestum satis, apertumque non est, neque esse potest, quænam e tot Christianorum societatibus veram Fidem atque Doctrinam cælestem tueatur: ergo quælibet inter nos Secta, quilibet Hæreticus, quamquam a Catholicorum, ipsorumque Protestantium dogmatis remotissimus, excusationem honestam prætendet, cur ejurare suas opiniones nolit. Ergo unusquisque, dum in Deum & Christum credat, & a pra-

vis operibus abstineat in sua Secta & Religione, æternam salutem se posse adipisci merito arbitrabitur. Ergo ferenda erit omnium Hæreticorum colluvies; neque rationem Deus nos edocuerit discernendi mendacii & erroris a Veritate; neque ullum in Ecclesia sua Christus controversiarum Judicem constituerit, quo tamen Judæorum Ecclesia non caruit. Ergo Apostolus ad Titum 3. frustra monuerit, *Hæreticum hominem post unam & alteram correptionem devitandum*, & frustra rationem adjecerit, *quia subversus est, qui ejusmodi est, & delinquit, quum sit proprio judicio condemnatus*. Frustra idem 2. ad Tim. 2. significarit, Hæreticorum sermonem cancri ad instar serpere, eosque a veritate excidisse, atque inter opera carnis enumeravit Hæreses, quæ qui agunt, Regnum Dei non possidebunt. Frustra Johannes in Ep. I. v. 2. hæc de Hæreticis dixerit: *Ex nobis exierunt sed non erant ex nobis*. Denique frustra Deus Ecclesiam unam, & concordem, & puram instituerit; & obtemperare nos jusserit Præpositis nostris; & Spiritum veritatis in eadem Ecclesia ad finem usque sæculorum mansurum pollicitus fuerit, & Ecclesiam suam nobis audiendam edixerit. * Nimis excreveret oratio, si consuetudina quæque absurdissima recensere vellem, quæ sæcun trahit inconflata Phereponi opinio.

Sed ego Hæretici hominis confessionem ultro oblatam libenter accipio. Fatetur ille, non satis constare, in controversiis de Religione quibus partibus Veritas adsit ac faveat. Eidem credimus; sed hæc de Hæreticorum solis conventibus vera esse possunt, & Hæretico ulli sentire aliter & pronuntiare non licet, dum serio suæ Religionis dogmata ac methodum perpendat, & verum sincera confessione prodere velit. Ex quo enim quis e Catholica Ecclesia excessit, eamque visibilem, sanctam, errare nesciam, & Judicem controversiarum negat: ille jam renuntiat principiis omnibus, quibus sibi palam fieri possit, ubinam certo Veritas Fidei regnet. Nimirum lex omnis credendi, hisce principiis abjectis, tum sistitur aut in interno afflatu, aut in viribus Rationis suæ. Unusquisque autem se heic pollere satis putat, & nemini vult concedere, sacras nempe Scripturas, prout sibi convenientius videtur, explicans, & in suam sententiam ubique trahens. Quum ergo paria Hæretici omnes canant, & suum quisque sensum producat: quis non videat, manifestum atis inter illos esse non posse, quis in Fidei controversiis erret, quisve attigerit Verita-

tem? Quod si manifestum id nequaquam est, ergo sine iniquitate una Hæreticorum societas in alteram favere Religionis causa non poterit; multoque magis inique aget, si in Catholicos, quos non solum momenta rationum, sed antiquitas etiam, & Traditio tueretur. At Ecclesia Catholica divinis quibusdam privilegiis munita, evidenter intelligit ac sentit, a se veritatem, ab Hæreticis vero errorem stare. Ea quippe est, quam Deus locavit inter homines columnam ac firmamentum Veritatis; quacum Christus pollicitus est se æternum fore; in qua posuit visibiles, & rite electos Pastores, atque Doctores; quæ ab aliqua Ecclesia, ut Hæreticis omnibus accidit, divulsa non est; quam audire, cui credere jubemur, nulli enim fallaciæ atque errori (quoties de Dogmate, & de Fidei controversiis agitur) obnoxia est; immo Judex controversiarum omnium, in Religione occurrentium, a Deo constituta fuit.

Hæc autem omnia invictissime confirmata reperias in Catholicorum scriptis. (** Confirmavi & ego brevi sermone in hoc Libro.) Ac proinde nullo negotio colligere jam possumus, quam labili fundamento argumentum Phereponi, quam stabili sententia Catholica innitatur. Ubi enim Catholicis evidens sit, se vera tradere & credere, consequens etiam est, ut Hæretici contraria docentes, atque credentes, delirare quadammodo dicantur, & Orthodoxi istorum Judices merito esse possint. Quod si Hæretici errant atque delirant, ergo phreneticorum similes sunt, propterea que coercendi, & medicamenti etiam amaris ad sanitatem revocandi. Similes, inquam, sunt phreneticorum. Ut enim phrenetici, phantasia ex morbo vitiata, in furias acti, non sibi solum, sed rei etiam publicæ esse damno atque incommodo possunt, ideoque cohibendi sunt: ita etiam Hæretici, intellectu propter errorem corrupto, cum sibi tum aliis nocere queunt, æternas in se pœnas derivando, & alios in eundem errorem, eandemque damnationem trahendo. Denique si etiam daremus, nulli alii Sectæ Hæreticorum nomen phreneseos convenire posse, at certe phreneticis accensendi erant Donatistæ, qui eo usque furebant, ut nedum in Episcopos Catholicos, sed in se ipsos favirent, & se flammis ac morti sponte darent. Igitur quis non videat, Christianæ Caritatis munus fuisse, ita illud hominum genus salutaribus quibusdam castigationibus veluti medicaminibus opportune aggredi, ut oculos tandem aperire vellent ad

* In præcedentibus editionibus, typothetarum oscitantia, omissa hæc verba: *Nimis excreveret oratio.*
 ** Al. *Confirmavimus & nos in hoc Libro.*

ad veritatis lucem? Augustinus autem eo in loco adversus ipsos Donatistas agit.

Quæ subinde Phereponus adfert, verba potius quam argumenta sunt. Inquit enim: *Multitudinem, aut potentiam, quæ sibi jus judicandi vi adrogare solent, huc nihil facere, quum Veritatem penes plerosque & potentissimos fore nusquam promiserit Deus.* At certe Deus promissit, Veritatem apud Ecclesiam suam fore. Catholici vero in sola multitudine atque potentia numquam constituerunt Veritatis fiduciam, sed in rationibus, in Scriptura sacra, in Traditione, atque in ipsis Christi apertissimis promissis, quæ nulla sibi societas, præter Catholicorum, vindicare potest. Inter Christianos nota quoque Ecclesiæ veræ fuit ac erit amplitudo, atque universalitas, ut ita dicam, ipsius. Habemus enim firmissimos Propheticos sermones, quibus ista amplitudo promittitur germanæ Christi Ecclesiæ. Hujusmodi notam invictissimæ aliæ Veritatis notæ ita comitantur, ut cumque sine partium studio agenti innotescere semper queat, nos legitimum esse Christi gregem: quod de se offendere numquam continget Hæreticis. Subdit Phereponus: *Si ad ea usque tempora, quibus Vandali Ariani in Africa longe potentiores fuerunt, vitam produxisset Augustinus, vidissetque ab iis male haberi Catholicos Afros, quasi impios ac phreneticos: facile sensisset se periculosa ratiocinatione esse usum contra Donatistas, & denuo cœpisset defendere sententiam, quam præ affectu retractarat.* Ut lubet, hâriolatur hic Censor. At nos longe fidentius dicimus, Augustinum in Vandalica persecutione positum, a sententia, quam tuemur, non fuisse recessurum. Neque enim facere Vandali poterant, ut minus quam antea Augustino manifesta foret Catholicæ Religionis Veritas, & Arianorum impietas. Ipsos potius, magis quam antea, phreneticos fuisset arbitratus, quippe qui ad errorem adjunxissent etiam rabiem atque furorem. In hisce autem angustis patientiam parant, ac parare debent Catholici; parasset & Augustinus; quod jam fecerant Majores nostri sub Imperatoribus Ethnicis, atque Tyrannis. Vandalis vero obijicientibus phrenesim & pertinaciam Augustino, habuisset iste solidissimas rationes ipsi reponendas, quales nullus Hæreticus habere unquam contra Catholicos potest. Quamobrem quum Augustinum tum deprehensurum fuisse argumenti sui vanitatem, Phereponus frustra somnians exclamet: *O infelicia argumenta, quæ paulo post mera sophismata facta sunt! Orationes imprudentes, ac fallaces, quæ errori eque patrocinabantur, ac veritati! patitur ille, nos hoc unum dicere, neminem*

levius & confidentius sibi triumphum canere potuisse, quam nunc Phereponus faciat.

Pergit Censor, & Augustinum audire recusat, affirmantem, e Circumcellionibus multos jam Catholicæ Ecclesiæ redditos, damnare suam pristinam vitam. Non credit Phereponus, neque credendum putat, homines facinorosos, qui rationes semper antea spreverant, pœnis subito adductos fuisse ad id profitendum, quod damnarant. Hoc ab ipsis factum arbitratur, ut potentioribus partibus ore gratificarentur; non enim verbis metu extortis habenda fides. Nimirum videtur heic ignorare Phereponus rem sibi notissimam, nempe quale hominum genus Circumcelliones fuerint. Cum ceteris Donatistis errantes in Fidei doctrina, rebelles Imperatoribus, in Catholicos mille modis, immo & interdum in se ipsos, morte sibi conscita, dementissime ac furiosissime sæviebant. Quid facilius, quam aliquando animadvertere manifestum scelus? Quid verisimilius, quam noce homines a Catholicis territos, atque edoctos, in sese tandem fuisse reversiones, prioremque agnovisse insaniam? Verane an falsa quis in tormentis falsus fuerit, tum dubitare possumus, quum aliunde non constat, accusatum effecisse, quæ ipse falsus est. Potuit tum vis adhibita extorquere confessionem falsam. Dubium itidem erit, an quis vi admota errorem suum, pravamque sententiam revera, uti fatetur, agnoverit, quum dubitari potest, num illud sit error, num prava sententia. At, ipso testante Pherepono, apertus erat error, manifestissima insania Circumcellionum antea furentium. Quis ergo, plerosque saltem illorum jam pacata mente pristinam vitam detestantes, ex animo tunc egisse non credat, & patentissimis denique cessisse rationibus? Quis ideo magis non credat, si recogitet, Catholicos in adhibendo rigore moderationem non fuisse oblitos? Sed Phereponus nihil facile credit, quod suæ Sectæ, suisque anteceptis opinionibus noceat. Et jam nobis timendum est, ne stultos in posterum vocet Judices Christianos, qui fidem umquam habeant confessioni, siue honestæ alicui promissioni reorum in tormentis factæ, & post ipsa tormenta confirmatæ; aut ne facinorosi, qui diu rationibus resistere, unquam ipsis cedant, quamquam pœnis meliora sapere, & ad mentem redire coacti, & quamquam rationes ipsæ dilucidam Veritatem atque Justitiam omnibus notam contineant.

Hæc autem rationes Donatistis magna cura fuisse explicatas, auctor est ipsemet Augustinus. Inquit enim: *Si terrentur, & non docerentur, improba quasi dominatio videretur. Rursus si docerentur, & non terrentur, vetu-*

state consuetudinis, obdurati, ad capeffendam viam salutis pigrius moverentur, &c. Verum ista non sufficiunt Pherepono. Terror, si ipsi credimus, conjunctus doctrinae eam vehementer suspectam facit; quippe quam putant homines, nisi vi & auctoritate fulciretur, sponte sua collapsuram, nec terrore legum uti, nisi quia lumine veritatis sibi hominum animos conciliare nequit. Sed quinam sint homines isti, qui ita judicant, quælo nobis edicat Phereponus. Certe non nisi homines facinorosi, cæci, & perversi. Nam pii, recte compositi, dociles, ubi placidis animis doctrinam ipsam intime excutiant, secus judicabunt. At hac ipsa de causa facinorosis, cæcis, ac pertinacibus adhibentur terrores, ut attentum & ipsi animum adferant ad doctrinam, cælestem, atque ad Veritatem, quæ sibi offeruntur. Hoc autem hominum genus, in errore & improbitate obfirmatum, male forsitan semper, vel sine tormentis, de doctrina judicassent, quippe qui non viderent, neque sentirent, illam lumine Veritatis sibi conciliantem animos. Terrorem ergo adhibere licet, ut se recte edoceri patiantur; edocti vero agnoscent, suspectam minime esse doctrinam, quæ in eum solum finem terrore utebatur, ut in suæ Veritatis lucem oculi pervicacium intenderentur. Quapropter Ethnicis antiquis, & Turcis terrore solum, non autem doctrina (& si doctrina, certe fallaci ac falsa doctrina), in suam sententiam populos pertrahere conantibus, Phereponi verba objici potuissent; non autem Catholicis. Et videat ipse Phereponus, quid scelestis ac improbis hominibus responderet, si eadem argumentatione usi, Justitiam cum humanarum tum divinarum Legum suspectam haberent, eo quod terrore poenarum armentur. Neque enim Veritates Religionis minorem, quam Justitia Legum, in animos vim habere dicendæ sunt, si attente audiantur. Alioqui apud Deum & apud homines excusandi forent, quicumque in Religione aliqua, licet falsissima conquiescunt.

Adducit subinde Augustinus exemplum Dei O.M. qui nos certe amat, & tamen nos non solum docere suavitè, verum etiam sububriter terrere non cessat. Ad hæc Censor: Quis homo audeat, inquit, sibi jus in ejusdem naturæ participes, idem ac Deus, adrogare, nisi qui se hominem esse sit oblitus? Quis enim ignorat, aliud plane jus esse Creatoris in Creaturas, aliud Creaturarum in se invicem, aliamque Dei ac hominum affectionem? En quibus captiunculis Lectorem suum Phereponus detineat. Nemo sanus, multoque minus Catholicus, tale jus in homines sibi umquam adrogarunt, quale Deo competit, omnium

Creatori, ac Domino vero, & animas in gehennam mittere valenti. Sed quidem putarunt, & adhuc merito putant, legitimis Regibus atque Magistratibus jus esse animadvertendi in fontes, quamvis ejusdem naturæ participes; & in officio continendi, & corrigendi, & terrendi homines, ne in errores ac vitia defleant, sive ut inde revocentur. Quod dum præstant, non suo jure Magistratus & Reges faciunt, sed jure, quod ipsis Deus contulit, potestate regnandi collata. Neque propterea quod omnis erroris & affectus in judicando & castigando sit expers Deus, Reges vero & Magistratus pravis affectibus erroribusque sint obnoxii, a judicando & castigando abstinere isti debent, dicendive sunt conservos suos non amare. Nam & amant, quum injustos ad meliorem frugem revocandos justis plestem flagellis; & amare etiam possunt, dum justos, & minime errantes, præ errore castigandos arbitrantur: a quo tamen errore abfuisse Catholicos in causa Donatistarum nos certo scimus. Quid ergo ad Augustini argumentum faciant Phereponi verba, quodcumque in laus vertatur, non video, nisi ut persuadeant, nullum homini jus in alterum esse debere, & legitimis Regibus atque Judicibus nefas esse usum (* securis, aliarumque poenarum.)

Hinc etiam responsio peti potest ad Phereponi iratas voces, minime ferentis, ab Augustino ex vocatione Sauli divina vi peracta exemplum sumi. Quam enim illa prodigiose peracta fuerit, indignatur Phereponus, cum cælestibus miraculis conferri vim a militibus licitoribusque Magistratuum allatam, & quia Deus miracula interdum adhibuit ad homines convincendos, hinc colligi ideo licitum esse vi uti. Si Augustinus, inquit Censor, similes artes (hoc est miracula) adhibere potuisset ad convertendos Donatistas, nihil erat, cur eum hæc confutarem, & omnem pervicaciam facile viciisset. Iracundiæ quælo Phereponus parcat, ne illius oculis turbidus affectus aspectum Veritatis eripiat. Quandoquidem Augustino & Catholicis Regibus semper ad manum non sunt Miracula, num ideo illorum Caritas ab honesta severitate, aliisque artibus abstinere debet, quæ vincere pervicaciam Hæreticorum possit? Sed animadvertat Phereponus, aliud esse Miracula, aliud vim adhibere, ut quis ab errore ad veritatis cognitionem traducatur. Quamquam magna virtus sit Miraculis, ne ipsa quidem tamen pervicaces facile vincunt. Testis ea Miraculorum copia, quæ Christus, Apostoli, Moyses, atque Prophetæ fecerunt, persistentibus tamen in incredulitate Egyptiis, atque Judæis. Hæc quo-

* Al. Securis & fascium.

que in irritum cadunt, nisi potentis suæ Gratiæ vi suavissima Deus agat in renitentium corda. At præter Miracula usus est Deus vi externa atque sensibili ut Saulum de persecutore Apostolorum faceret. Dicimus ergo, Augustinum cum cælestibus Miraculis non conferre, quod est ad virtutem convincendi homines, salutarem illum rigorem, quem Reges interdum adhibent ad sanandos perveracacis Hæreticos. Neque affirmat, severitatem istam suapte natura aptam esse ad convincendos animos, & persuadendum verum, quum id proprium sit rationum, atque argumentorum, ad quæ audienda reluctantes per rigorem trahuntur. Sed tantum infert, & rectissime infert, ideo licitum esse vi uti ad Hæreticos in meliorem sententiam perducendos, quippe quod & Deus salubri violentia in eundem finem interdum sit usus. Posuit nempe Deus Reges in terris vicarios suos, ut veram quoque protegerent Reli-

gionem, atque Ecclesiam, & Veritati omnium præstantissimæ subsidium afferrent. Quum vero Catholici Principes certissimum habeant, & merito habeant, a se Religionem veram stare: cur ad ipsam amplectendam urgere homines pertinaces sibi subiectos, aut eosdem in ipsa continere, licitum sibi non putent, quando ipsemet Deus Saulum furem ex equo dejiciens, & cæcitate percutiens, exemplo suo ostendit, vim in hunc finem usurpatam consentire posse cum Caritate, atque Justitia? Non poterat Augustinus, non poterant Catholici Imperatores Miraculorum vi perveraciam atque insaniam Donatistarum frangere. Fortasse ne ita quidem fregissent. Vim ergo aliquam salutarem, cujus exemplum Deus præmiserat, ipsis adhibere fas fuit; ut attentiores exinde aures & animos gens illa haberet, si tamen veller, ad vim rationum, & ad Veritatem doctrinæ.

CAPUT VIII.

Et Hæretici Catholicam Ecclesiam persequuntur. Augustinus & Africani Episcopi perperam insinulati impotentia atque ambitionis in Donatistas. Eorum Christiana Caritas, ut schismati finis fieret. Cur mortis Donatistæ quidam damnati. An, & quomodo piam Dei severitatem cum Afrorum Episcoporum severitate composuerit Augustinus. Non omnis persecutio mala. Recte id ab eodem Augustino demonstratum variis Litterarum sacrarum documentis & exemplis.

Probaturus Augustinus in eadem Epistola 93. posse dici, Ecclesiam Catholicam persecutionem ab impietate & superbia Hæreticorum pati, exemplum Apostoli adfert scribentis ad Gal. IV. 29. Isaacum ab Ismaele persecutionem passum, etiamsi legamus ancillam potius & ejus filium Ismaelem, ab Isaac matre Sara passos graves molestias. Excandescit heic Phereponus, & ait: Verum quidem est, Hagaram male habitam a Sara, sed eo heic non respicit Paulus, verum ad Ismaelis actionem cum Isaac protervius ludentis, quam vocat persecutionem, quamque confert cum persecutione, quam Christiani patiebantur a Judeis: & que non erat sita in eo, quod viderent Judeos superbos esse ac perveracacis (quod nemo, nisi Pænus Rhetor persecutionem vocavit), sed in eo quod ab iis omni molestiarum & pœnarum genere afficerentur. Absurdum est conferri hæc persecutiones, quas tempore Pauli Christiani ferebant, cum affectione animi Episcoporum, & ceterorum Clericorum Afro-

rum, qua egre patiebantur sibi contradici a Donatistis. Alia addit, hoc est omnia turbat Phereponus, Augustino quod sibi lubet affingens, ut in eum declamandi postea bellam occasionem arripiat. In hæc autem modestissima verba denique desinit: Illudebat sane miseris Hipponensis Rhetor, quia sentiebat, omnia impune a se in illos potuisse dici. Verum sanctus Doctor nihil Apostolo affingit, sed quidem Apostoli verba acute perpendit, neque ait, sitam fuisse in superbia & perveracacia Judæorum persecutionem, quam ab ipsis Judæis sustinuerunt Christiani; neque cum iis persecutionibus contulit molestias a Donatistis Catholicæ Ecclesiæ illatas. Hæc omnia e Phereponi cerebro nata sunt, inscio Augustino, & reluctantibus Augustini verbis. Sed quidem comparabat sanctus Doctor Ismaelis actionem in Isaacum, quam Persecutionem Apostolus appellat, cum Donatistarum aliorumque Hæreticorum superbia, perveracacia, & impietate, quam persecutionem quoque Augustinus vocat in Eccle-

clesiam Catholicam. Sicut enim ille, qui erat secundum carnem, ab Apostolo dicitur persequutus fuisse eum, qui erat secundum Spiritum; non alia de causa, quam quod luderet cum Isaac (vocabulo *metzachek* utitur Scriptura sacra), quia ludus ille, quamquam institutus non esset ad afferendam gravem aut vitam, aut animo s' aut facultatibus Isaac perniciem atque dolorem, nihilominus aut ex superbia, & protervia, & irrisione injurius erat dignitati Isaac, aut ipsum edocebat cultum Idolorum, aut ad hereditatem eidem legitimo successoris eripiendam tendebat; ita & persecutio appellari potest, quicquid Hæretici faciunt adversus Ecclesiam Catholicam ex superbia, ac impietate, etiam si nullam vim atque molestiam inferant Catholicorum fortunis atque corporibus. Utrobique autem methaphorice forsan adhibetur *persecutionis* nomen, sed ut certe per illud significetur vere aliquod malum alterius corpori, sive animo illatum. Et quisnam ignorat, quantum Ecclesiæ Dei noceant Pseudoapostoli, & Hæretici, lupi nempe rapaces, non parcentes gregi, uti eos Apostolus nominat Act. XX. 29. loquentes perversa, ut abducant discipulos post se?

Quis ignorat, injustitiam, & superbiam, & impietatem Donatistarum, a quibus olim discissa est unitas Ecclesiæ, & vinculum Caritatis, & ipsamet Ecclesiæ infamata; qui præter se solos, reliquam innumerorum Christianorum Rempublicam e Fide excidisse putabant, idque ex dubia unius, aut paucorum culpa; qui Sacramentis vim non a Deo, sed a Ministris qualitate inesse contendebant, & in Catholicos, atque in se ipsos crudelia patrabant? Ab hujusmodi hominum genere persecutionem patiebatur, & adhuc patitur Ecclesiæ, graviolem interdum, quam quas a Tyrannis est olim perpeffa; in iis enim complurium animæ perduntur, in his sola corpora perierunt. Atque hæc est eo in loco Augustini sententia. Prostant Libri. Attente ac sincere consideranti verba, nihil inde aliud eruitur.

Quid est ergo, quod tam impotenter in Pœnum Rhetorem Phereponus fertur? Nonne in hominem hunc æquius sua verba conveniunt? Sed illud Phereponus miseris Lectoribus suis, quia putat omnia impune illis cursim legentibus a se propinari posse. Verum magis etiam fiet palam quantopere eum transversum rapiat affectus, & malæ causæ tutela, dum carpit affectionem animi Episcoporum, & ceterorum Clericorum Afrorum, quæ egre patiebantur sibi contradici a Donatistis. Ad quæ e vestigio addit: Quis ferat eum persecutionem dici pati, cui dolet, quod

non dominetur aliis, æque ac miseros, qui facultatibus omnibus spoliantur, in exilium mittuntur, fustibus ceduntur, immo & occiduntur, nam hoc factum liquet ex Epistola C. in qua Augustinus intercedit ne fiat? Hæc ille de Episcopis Afris, & Augustino potissimum, dicentibus, se persecutionem a Donatistis pati. Nihil autem ego adferam de multis, exiliis, & poenis in Donatistas congestis ab Imperatoribus. Satis enim est monuisse, id hominum genus hæc omnia nimium committisse, quum jam eorum Schisma non Deo tantum & Ecclesiæ adversaretur, sed humanas quoque Leges pessumdaret. Quam immunitate in Catholicos, eorumque sacra Templâ, & vel in ipsos Episcopos cædibus etiam patratibus grassati fuerint; quam pervicaciter Imperatoribus edictis, & omnibus pacis consiliis resisterint, nemo ignorat, & ne ipse quidem Phereponus. Sed qualiter affecti erga Donatistas fuerint Africæ Antistites Catholici, eorumque Clerici, præterire non debeo. Cum Augustinus pluribus in Libris, tum memorabile quoddam factum, numquam interiturum, sat prodit, a Catholicis non res aut Cathedras Donatistarum, sed ipsos Donatistas fuisse quæsitos; eosdemque in Africa Præsules Catholicos a libidine dominantis longissime abfuisse. Antequam Carthaginiensis Collatio anno Ch. 411. haberetur, in qua de vera Ecclesiâ disputatio ineunda, & de concilianda pace inter Catholicos atque Donatistas agendum erat, deliberatum in Catholicorum Concilio fuerat, quibus conditionibus excipiendi essent Donatistæ post pugnam. In mentem aliquorum subiit offerre, ut vincentibus adversariis Catholici omnes Episcopatus muneri renuntiarent, & universæ plebes Africæ Christianæ accenserentur Donatistarum Episcopis. Quod si vincerentur Donatistæ, nihil tamen deperderent, dum in communionem Catholicæ Ecclesiæ redirent. Singuli Episcopi Catholici non indignarentur in honore & munere socium & æqualem habere, ubicumque Episcopi duo Schismatis causâ constituti ante fuissent. Uno eorum defuncto, alter superstes integræ Ecclesiæ præesset. Minime probatum ita hæc conditiones a reliquis Episcopis Catholicis Augustinus & alii nonnulli suspicabantur, quibus amor pacis, & Caritas talia suggererat. Nam & id contra Canones erat, & nonnullis incommodo gravi esse poterat. Verum, ut ipsius Augustini verbis utar in Lib. de Gest. cum Emer. n. 6. quando ventum est, ut hoc palam fieret, in Concilio universorum tam frequent, pæne trecentorum Episcoporum, sic placuit omnibus, sic exarserant omnes, ut parati essent Episcopatum pro Christi-

Christi unione deponere, & non perdere, sed Deo tutius commendare. Legatur Epistola ab eodem Concilio ad Marcellinum Tribunal hac de re conscripta, ubi præ ceteris egregia illa verba tacenda non sunt: Episcopi propter Christianos populos ordinamur. Quod ergo Christianis populis ad Christianam pacem prodest, hoc de nostro Episcopatu faciamus. Si servi utiles sumus, cur Domini æternis lucris pro nostris temporalibus sublimitatibus invidemus? Episcopalis dignitas fructuosior nobis erit, si gregem Christi magis deposita collegerit, quam retenta disperferit. Nam quæ fronte in futuro seculo promissum a Christo sperabimus honorem, si Christianam in hoc seculo noster honor impedit unionem? Neque tum solum Donatistis hanc in Episcopatu societatem Catholicis obtrulant. Jam pridem id fecerant, uti significat Optatus Milevitanus Lib. 1. Hist.

Ecce memorandum facinus Episcoporum Afrorum, quorum Caritas erga Donatistas contumacissimos in aliis etiam iisque plurimis occasionibus effulsit, ut jam satis intelligamus, nonnisi ab animo æquitatis obli- to, aut furente præ odio, erumpere potuisse, quæ de illorum ambitione & dominandi cupidine nuper a Pherepono audivimus. Neque heic detinebo Lectores, tot alia monimenta producendo, quibus constat, Catholicos Africæ Episcopos, & Augustinum in primis, id unum in votis habuisse, ut a stulticia, seu potius cæco furore Donatistas revocarent, ab extremis suppliciis immanium cædium reos vindicando, & eorum Clericis & Episcopis cum Ecclesia vera conciliatis pristinos honores ac munera quæque servando. Quei componi ista possunt cum iis, quæ infra addit Phereponus? *Deus ex nostra salute nihil lucrabatur. Sed Afri Episcopi, auctoritate, dignitate, atque opibus eo majores erant, quo greges eorum numerosiores fiebant, quæ non ultima causa harum vexationum fuisse videtur.* Cur vero dicat Censor, Deum ex nostra salute nihil lucrari, juvat explicare legentibus, quam male ista huic sedeant loco. Respondebat Augustinus Donatistis, Ecclesiæ Catholicæ crudelitatem obicientibus, severitatem hujusmodi non culpandam, sed laudandam. Caritas enim cum iis vexationibus conjuncta erat; & Caritatem non minus misericordia, quam severitas decet. Exempla inde multa congeriebat, ut ostenderet, non ideo quemquam accusandum, quod alteri noceat, atque molestus sit; sed animum illius esse respiciendum, qui tum magis misericors, & benevolus, aut saltem iustus est, quum plus interdum sævit. Hanc in

rem inter alia scribebat Augustinus, *Deum proprio Filio suo non pepereisse, sed pro nobis omnibus tradidisse illum.* At Phereponus: *Quid simile est actioni Dei patientis volentem Filium suum occidi, in salutem humani generis, a sceleratis hominibus, ac malini- bus Ecclesiasticorum, qui concitabant Magistratus in miseros Donatistas? Tum petit Phereponus, an quisquam inter Afros tam perfrectæ frontis fuerit, ut auderet postulare ab infelicibus Donatistis, ut crederent Catholicos tam bene erga eos, quos vexabant, affectos, quam erat Deus erga homines, quum Filium suum vexationibus traderet, ut genus humanum salvaret? Ad hæc addit, quæ nuper memoravimus; & orationem tandem ita concludit: At Rhetor noster non tantum veri, sed ne verisimilis quidem, ullam rationem habet. Nec opus erat: quum hisce argutiis minime cessuros, multæ, carceres, exilia, mors manserent.*

Quam plane verum est litigare volentem, rationes interdum, numquam convicia deficere posse! Sed dolendum est, incidere Lectores non satis cautos in id Auctorum genus, qui nihil pensi habent in publicum efferre, quidquid non Veritas attente perspecta exferere, sed ira præceps effutire jubet; quique sibi prius, tum auditoribus suis, magna confidentia imponere non dubitant. Quis autem, ut Pherepono jam respondemus, tam leviter Libros Augustini, atque Historiam Donatistarum percurrit, ut statim non intelligat, quam calumiose dicatur, nullam Augustino & Afris Episcopis curam fuisse Veri, & ne Verisimilis quidem; immo ne hoc quidem sibi necessarium illos putasse? Tot & regia volumina in Donatistas conscripta, tot Collationes quæstæ ac institutæ, tot fortissimæ rationes a Catholicis adhibita, vel me tacente, produunt, an Augustino, ejusque in Africa collegis, Veri ac Verisimilis cura studiumque fuerit, & an potius severitatis quam argumentorum vi emollire ac frangere ipsi optarent pertinaciam Donatistarum. Quod autem de morte Hæreticis eisdem illata Phereponus intenderit, ludibrium pariter Veritatis est. Se- veras in se leges, ut ita dicam, ab Imperatoribus extorserat immanis jam facta crudelitas Donatistarum. Ipsæ tamen leges se- veriores neminem mortis damnabant, eo quod Hæreticus quisquam tantummodo foret. *Non supplicio capitali, scribit Augustinus Ep. 50. nunc 185. Cap. 7. propter servandam etiam circa indignos mansuetudinem Christianam, sed pecuniariis damnis propositis, & in Episcopos, vel ministros eorum exilio constitutos.* Si quidam ex iis morte vio-

len-

lenta sublatis sunt: pauci, & grassatores, & Circumcelliones multarum cedium rei fuerunt. Episcopi vero, & Augustinus in primis, intercessere semper, ne illo usque descenderent iustus alioqui rigor, & cohibendi nimii furoris necessitas. Immo ipsas lenire multas, & leges ipsas mitigare, quantum licuit, omnium cura fuit. Id constat ex variis Augustini Epistolis. Quod si plus quam par erat, quisquam militum Casareorum, sive Praefectorum, abusus est auctoritate legum in personas facultatesque Donatistarum, id in omnium æquissimarum legum conditionem referendum, quarum nulla huiusmodi infortunio obnoxia non est. Id contra mentem ipsius Imperatoris factum, & praecipue Episcoporum, omniumque proborum. *Hæc omnia, aiebat Augustinus, displicent bonis, & ea prohibent, & cohibent, quantum possunt: quantum autem non possunt, ferunt: & sicut dixi, pro pace laudabiliter tolerant, non ea laudabilia, sed damnable iudicantes.*

Quod est ad comparisonem divini erga homines affectus, & Episcoporum erga Donatistas, nemo certe Catholicorum ita desipuit, ut se cum Deo componeret. Sed nemo itidem futurus nunc esse deberet adeo sui oblitus, ut pravam in Episcopis Afris animum fuisse contenderet, eorumque tum ambitionem, tum avaritiam affirmaret causam dedisse invocandi in Donatistas legum subsidii. Qui Clericis & Episcopis Donatistis omnia ut prius intacta volebant, offerebantque vel Sedes proprias, ut eos Christo ac veræ Ecclesiæ lucrifacerent: qua ratione cense, qua fronte dici possunt abominandis cupiditatibus ad vexandos Donatistas impulsus? Id multo minus suspicari nefas, si temporum illorum Historia sincere consulatur; & quantopere publicam pacem Hæretici illi immanitate sua turbarent, innotuerit; & quid eorum querelis atque calumniis sanctus Augustinus responderit, praecipue in memorata Epist. 50. nunc 185. Ceterum petenti Pherepono, an quid simile reperiri possit inter actionem Dei tradentis Filium suum pro salute hominum, & Catholicorum concitantium Magistratus in miseros Donatistas, respondemus, non exiguum similitudinem intercedere, quantum tamen patitur infinita operantium differentia, ut actiones assimilentur. Sicut enim Deus, quo infinitæ suæ Justitiæ fieret satis, & humanum deinde salvaretur genus, voluit, non quidem scelus Judæorum, sed tormenta & mortem Filii sui; ita etiam Episcopi Afri, quo a pertinaci errore, & a certo gehennæ periculo Denatistas deplora-

tos averterent, castigationes in ipsos decerni voluerunt. Utrobique severitas, sed iusta severitas conspicitur; utrinque Caritas effulget; utrinque per severitatem magnum hominibus quaritur bonum, & proinde iustitia, ac laudabilis cum Dei, tum Episcoporum actio est, nisi quod hominum opus, quamquam iustum & pium, nulla ex parte æquare potest divini operis pretium, atque successum. Neque porro necesse est, ut in omnibus, & minutissime sibi respondeant res comparatæ, dum in eo vigeat similitudo, in quo res ipsæ assimilatae fuerunt. Quæ quum ita sint, quis jam pudorem, sive ut dicere jam licet, impudentiam Phereponi non miretur, dum hac de causa ait: *Pudet immorari confutandis ejusmodi ratiocinationibus, quæ ne Logice quidem Tironibus hodie condonarentur?*

Multo magis mirabitur Lector hominis confidentiam, quum intelliget, numquam institutam fuisse ab Augustino comparisonem inter Deum ejusque actionem, & affectum erga homines; & Episcopos Afros, eorumque actionem atque affectum erga Donatistas. Ideo tantum exemplo Dei non parcentis Filio suo, sed eum pro salute hominum tradentis, Augustinus utitur, ut generale illud essatum probet: *Quum boni & mali eadem faciunt, eademque patiuntur, non factis, & poenis, sed causis utique discernendi sunt.* Et infra. *Discamus in similitudine operum discernere animos operantium, nec clausis oculis calumniemur, & benevolos pro nocentibus accusemus.* Opera similia multis exemplis ostendit Augustinus, & tamen quia diversi sunt operantium animi, diversæ operandi causæ; hi pios & iustos, illi impios & iniquos se produnt. Certum autem est, Deum non solum passum fuisse, ut innocens Filius suus a sceleratis necaretur, sed etiam voluisse, atque exegisse, ut tormentis ac morti offerretur ejusdem Filii vita. Et ipse Filius, volens quidem & liber, sed tamen obediens Patri usque ad mortem, & ejus æterno decreto ac voluntati obsequens, traditus est Cruci pro nobis. Reus, impius, & damnandus nobis illico videretur, qui tale aliquid veller atque exigeret, nisi ejus animum atque ita agendi causam discerneremus. Quum vero infinita Justitia, atque infinita Caritas Deum permoverint ad huiusmodi actionem, propterea summe pia, iusta & laudabilis fuisse cognoscitur actio illa Dei, qui alioqui nihil non pium, non iustum agere potest. En ergo quem in finem, & quanto jure mentionem Dei tradentis Filium suum fecerit Augustinus, non comparans revera cum

cum Episcopis Afris Deum, neque Moysen, neque Græcos pro Paulo Apostolo cædentes Sosthenem Judæum, neque Paulum eundem, neque Apostolos, neque ipsum Christum: quibus tamen omnibus exemplis apposite probat, justum opus, & pium esse posse in aliquibus, quod injustum & detestandum postea deprehendatur in aliis. Pro sua liberalitate Phereponus comparationem istam alio detorquet contra Augustini mentem, ne se declamaturum tam cito materia deficiat, quamquam inter ista, ut vidimus, intercedere similitudo aliqua possit.

Sunt Augustini verba §. 8. in Epist. 93. olim 48. Cap. 2. *Si semper esset laudabile persecutionem pati, sufficeret Domino dicere: Beati, qui persecutionem patiuntur, nec adderet, propter justitiam.* Ad hæc ait Phereponus, Donatistas non solum se prætulisse Catholicis, quod persecutionem paterentur, sed quia, ut quidam putabant, hoc fiebat justitiæ causa, quum nolent id facere, quod sibi illicitum esse, ac Deo displicere credebant. Tum addit, hanc animi affectionem laudandam, etiam in errantibus; vicuperandos contra esse, qui ab invitis extorqueant, ut id faciant metu suppliciorum, quod illicitum esse putant. *Quamvis enim, quod inviti faciunt, natura sua rectum esset, Deo non posset non displicere, qui non vult ore dumtaxat coli, sed potissimum animo, nec ab invitis quidquam accipit.* Ita ille. Et ei quidem gratias habebunt cum Judæi, tum Muhammedani, & Gentiles, ceterique Hæretici vel pestilentiores, quod plaudent eorum pertinaciæ in tuendis erroribus, in impietate servanda. Sed quid refert, quod ista protervia a non mala affectione prodeat, hoc est a voluntate non faciendi, quod illicitum putatur? Num propterea excusandi, immo laudandi Judæi, & Donatistæ, & reliqui, a Christo, aut a vera Christi doctrina averfi? Dicat Phereponus, si audet, si potis est, & evacuet Crucem, & Religionem Christi. Quod si gentem illam ab ira Dei salvare nequit falsa illa persuasio, atque pervicacia: cur vituperandi quæso sunt, qui eos a tanta miseria liberare conantur, & in spem æterni Regni pertrahere? Nonne & hæc animi affectio in Catholicis laudanda, quippe a Christiana Caritate progenita? Certissimum autem est & apud nos, Fidem a libera voluntate, non a coactione esse expectandam? Deoque non solum non probari, sed invisos esse, qui animum ab ore discordem in Religione ferunt. Sed quæ a Catholicis interdum adhibentur in Hæreticos moderatæ castigationes, & usus modestus terrorum, non eo tendit, ut errantium

voluntas adigatur ad veteres opiniones ponendas, & ad meliorem amplectendam; sed ut propter suppliciorum sive incommodorum imminutionem formidinem animi & aures attentiores præbeantur doctrinæ sanæ, & veritatis prædicationi. Quod si Deo displiceret, quidquam ab hominibus invitis fieri, etiam si id natura sua rectum foret, non minus etiam eidem displiceret, perniciosos & impios errores ultro ab hominibus propugnari, quamquam credentibus se pro Veritate certare. Quapropter si ad evirandas vexationes quisquam ficto animo ad veram Fidem convertitur, id quidem ejus vitio aut infelicitate contingat, non autem Catholicis culpæ vertendum, qui quantum in ipsis est, hominem illum & a primis erroribus, & ab illa gravi calamitate liberum optant, & liberare contendunt.

Pergit Augustinus ita scribere in memorata Epist. 93. Cap. eod. *Item si semper esset culpabile persecutionem facere, non scriptum esset in sanctis Libris: Detrahentem proximo suo occulte, hunc persequer. Aliquando ergo & qui eam patitur, injustus est; & qui eam facit, justus est.* Respondet Phereponus, hunc Psalmi centesimi locum, nihil facere ad persecutionem hominum, dogmata quæpiam bona fide amplectentium, nec ceteroqui deteriorum morum, quam sunt reliqui cives. David enim ibi non agit de quavis persecutione, sed tantummodo pollicetur, se a conspectu suo ejecturum calumniatores omnes, loquiturque de delictis, societatem civilem perturbantibus, & de quibus non ex religiosis, sed ex civilibus legibus poenæ sumi possunt. Nolo heic disputare de sensu vocabuli Hebraici, *Arsmith*, quod tollam Phereponus interpretatur: reliqui vero Linguae sanctæ periti interpretati sunt, *succidam, disperdam, interficiam, interficiebam, & usque ad internecionem persequer.* Neque itidem placet heic inquirere, an pravæ opiniones in Religionis doctrina societatem civilem perturbent, & Ecclesiam scindant, & Deo sint invisæ, ac propterea poenas quoque civiles mereantur a Regibus, quos Deus custodes etiam constituit Religionis germanæ, & doctrinæ cælestis. Prætereo etiam, nulli coæui magis convenisse calumniatoris notam, quam Donatistis, Cæciliani, Imperatorum, Judicum omnium, & Ecclesiæ universæ calumniatoribus conclamatis: quod ne ipse quidem Phereponus negat. Animadvertere solum juvat, Phereponum non heic minus, quam alibi imponere Augustino, sive nesciat, sive nolit apertissima illius sensa intelligere. Illo Psalmi loco utitur Augustinus, non uti ostendat,

dat, licere Catholicis persequi Donatistas: sed ut ostendat, non ideo quemquam statim esse culpandum, quod persecutionem faciat; nam & sanctus David persequeretur calumniatores, neque tamen injustus idcirco fuit. Si semper, inquit, esset culpabile persecutionem facere, non scriptum esset in sanctis Libris &c. Propositis Psalmi verbis, conclusionem inde istam elicit: Aliquando ergo & qui eam (persecutionem) patitur, injustus est; & qui eam facit, justus est. Ubi vides, ex tribus propositionibus, quibus constabat Syllogismus a Donatistis instructus, solam primam universalem his verbis conceptam: semper culpabile est persecutionem facere, ab Augustino falsitatis argui, & merito argui. Quocumque enim nomine appelles, quod Regius Plantes comminabatur calumniatoribus, grave istis molestumque futurum erat, & proinde a persecutione minime distabat, eique persecutionis, sed justæ minimeque culpabilis, convenire nomen potuit. Vides etiam, ab Augustino ea Psalmi verba non accipi, quasi de quavis persecutione David loquatur, neque adhiberi, ut iusta demonstretur persecutio Donatistis illata. Phereponus autem contra ventos pugnans, sibi fingit, Augustinum nihil aliud voluisse, quam hoc postremum, a quo tamen tunc Augustinus alienus erat. Quare Cenfor in ea verba confidenter erumpit: Hoccine est Scripturam, ut decet, interpretari, an temere arripere vocabulum male intellectum, ut videaris aliquid dicere, quum revera nihil dicas? Hoccine est, & ego dicam, censuram agere, ut decet, an sibi umbras effingere, ut in illas digladiaris, & videaris aliquid evincere, quum revera nihil evincas?

Ejusdem ponderis sunt sequentes Phereponi animadversiones; & utinam non pigeat Lectorem audire, ut me piget refutare talia. Occiderunt impii Prophetas, inquit Augustinus in eadem Epist. 93. olim 48. Cap. 2. §. 8. occiderunt impios & Prophetas. Ad quæ Phereponus: Quosnam propter meras opiniones occiderunt Prophetas, debuisse dicere Augustinus; nam si quos occiderint propter male facta, ex Lege ipsa Moysi morte plectenda, hoc nihil facit ad Donatistas, aut alios similiter errantes. At Augustinus, si hoc objecisset Donatista aliquis, ut arbitror, serium risisset, non quia sibi deesset, quod heic responderet, sed quia nulla responsione opus erat ad hujusmodi interrogationem. Neque enim, dum hæc scribebat, sibi propositum erat, aut esse debebat, inquirere, cujus delicti causa occisi a Prophetis impii fuerint. Quæcumque enim causa Prophetas eo impulerit, in-

justa certe poena esse non potuit, quippe quæ zelo Dei, & Deo ipso jubente de hominibus sumta. Hoc autem Augustino satis erat, ut universalem illam sententiam confirmaret a se productam, nempe: aliquando & qui persecutionem patitur, injustus esse; & qui eam facit, justus. Cur vis Augustinum debuisse dicere, quod ad rem propositam nihil necesse fuit? Ceterum ex Deuteronomii Cap. 13. & 17. & 18. & ex nonnullis exemplis antiquæ Legis, non difficile fuisset hujusmodi etiam Phereponianæ interrogationi facere satis. Pergit Cenfor. Præterea ostendendum, fuisse, quidquid fecerunt Prophetæ, id licitum esse sub Novo Testamento; nam hoc pernegat Christus disertissimis verbis Luc. IX. 55. 56. nec quemquam legibus a Christo latis solvere potest Augustini auctoritas. Cupientibus Discipulis, ut Samaritæ flammis e caelo demissis comburentur, Christus ait: Nescitis, cujus Spiritus estis, Filius hominis non venit animas perdere, sed salvare. En Lucæ verba. Quid Catholici nonnulli ad ea respondeant, sentientes, morte quoque Hæreticos pertinaces posse juste mulctari: apud alios legere Phereponus poterit, quum sibi vacabit. Nobis interim mitiora suadentibus satis est pro Augustino respondere, nihil pertinere ad Donatistarum causam locum illum Evangelii. Ecquando enim Donatistarum animæ a Catholicis perditæ fuerunt propter solam Dogmatum sive opinionum differentiam? Quandonam ab Imperatoribus statutum fuit, ut Hæretici illi perimerentur, nisi forte quum turbata publicæ pacis, & cædium, & perduellionis rei deprehendebantur? Poenæ dumtaxat moderatæ, levesque mulctæ in ipsos decretæ a legitimis Magistratibus, idque secundum Christi Spiritum, & desiderio salvandi, non perdendi illorum animas, postea quam nulla mansuetudine, nullis rationibus ab apertissimo errore, & a furore se non patiebantur revocari. Ostendat Phereponus, quibus Christi legibus id in Lege nova interdictum fuerit, & quæ Christianæ Caritati adversetur; atque erigunt nobis magnus Apollo.

Flagellaverunt Judæi Christum, Judæos flagellavit & Christus. Sunt Augustini verba. Quæ ita excipit Phereponus; Quasi vero flagellatio illa, quæ Christus pecudes, potius quam homines eiecit e Templo, possit conferri cum crudeli flagellatione, quam Christus passus est a Romanis, Judæis gratificantibus. Aut Augustinus valde spernebat ingenia Donatistarum, quibus se ejusmodi ratiocinationibus os obstruere posse sperabat; aut multo majorem fiduciam habuit in Edictis Honorii, quam in pondere rationum. Jamdiu conviciis rem

rem suam agere Phereponus instituit. Sed ego veri studiosos atque sinceros Lectores rogabo, ut perspiciant, quam opportune Phereponus suam heic bilem in Augustinum rursus exoneret. Dixerat sanctus Doctor: *Plane semper & mali persecuti sunt bonos, & Boni persecuti sunt malos. Illi nocendo per injustitiam, illi consulendo per disciplinam. Illi immaniter, illi temperanter. Illi servientes cupiditati, illi caritati, &c.* Tum exemplis rem firmat, atque inter alia memorat Christum a Judæis flagellatum, qui & Judæos in Templo vendentes & ementes flagellis cæciderat. Exemplum hoc apposite cadere ad confirmandam Augustini sententiam universalem nemo non videat. Certissimum enim est, tam Christum, quam Judæos, rem illam præstitisse. Sed Christus bonus consulendo per disciplinam malis, isti mali nocendo per injustitiam bono, id præstiterunt; ille Caritati serviens; isti Cupiditati; ille temperanter, isti immaniter. Quid est, quod intentioni Augustini plane heic non respondeat? Sed, inquit Phereponus, cum Judæorum crudelissimo rigore conferri non potest mitissima severitas Christi in Judæos; & Judæi e Templo ejecti pecudum similes fuere, ac flagello propterea digni; Christus autem innocentissimus fuit, & ingenuus moribus. Quis rogo acutum Phereponi ingenium jam non miretur, tantum discrimen inter Christum & Judæos nostris demum temporibus reperientis? Immo, si Pherepono credimus, quis non agnoscat Augustinum aut stupidum, qui discrimen istud non animadvertit, aut callidum, qui dissimulat? Verum, ut serio agamus, dicat Phereponus, num Augustinus sibi probandum sumserit, malos parem persecutionem in bonos, & bonos in malos semper exercere? Si probandum id non sumsit, sed quidem, non minus bonos quam malos, ex diversis tamen causis, persecutionem agere: quid refert animadvertere discrimen inter Christi, & Judæorum flagellationem? Obstatne discrimen illud, quominus immerito Judæi Christum, Christus Judæos merito, re ipsa flagellarint? Præterea nonne & hanc ipsam differentiam significavit Augustinus, dum inquit, bonos persecutionem temperanter facere in malos, & malos contra immaniter scire in bonos? Quod si Judæi e Templo expulsi pecudes erant, num propterea mali, & nocentes, & plectendi non fuere, quando orationis domum fecerant domum negotiationis, & speluncam latronum? Quacumque ex parte animadversionem Phereponi contemplerur, nihil occurreret adversus Augustinum. Quid aliud ergo Phereponus inde obtineat,

nisi prodere se scientissimum pessimam omnium censuræ, quæ tum fit, quum nos arreptis temere Auctorum verbis, neque mente, consilioque eorumdem Auctorum considerato, somniamus in iis, quæ postea stylo nostro libere insectemur? Porro ex his judicent æqui amantes, num Augustinus Donatistarum, an potius Phereponus Lectorum suorum ingenia valde spreverit, hæc scribens quæ tam facile sophisticam redolere noscuntur.

Mitto non abhominabiles hominis illius notas in ea verba Augustini: *Traditi sunt Apostoli ab hominibus potestati humane; tradiderunt & Apostoli homines potestati Satane*; quia nihil ad rem illæ faciunt, & una eademque responsione jam per nos confutata fuerunt. Quum subinde Augustinus sentiat, ideo Apostolorum tempore non invocata fuisse Regum auctoritatem in præsidium veræ Fidei, quia nondum Rex ullus erat Christo deditus: ita responderet Phereponus: *Quasi vero ea non fuerit natura indoles Regni Christi, quod ipse testatur non esse hujus mundi, quamobrem legionibus minime defendebatur. An non potuit Christus, si voluisset, ingentem copiam Judæorum vocare ad arma, ut se tueretur contra inimicos? & quod viribus humanis deerat, vi divina miraculorum perfacile superare, si ita Deo visum fuisset?* Utique Christum id potuisse, cum Pherepono affirmamus. At qui venerat ad instituendum, atque exercendum spiritale Regnum in terris, Regnorum temporalium jura & leges intacta relinquere, non evertere, voluit. Exemplo itaque suo tantum significavit, Pontifices, Sacerdotes, & reliquos spirituales Ministros suos jus armorum sæcularium sibi tribuere non debere. Ostendit, non esse Fidem suam, Turcarum ad instar, vi gladii propagandam, & ad eam suscipiendam invitos homines extremis suppliciis non esse cogendos. Demum nos docuit, excitandas non esse vel pro vera Fide seditiones populorum adversum legitimos Reges, & contra Præpositos nostros: quod Anabaptistæ, Calviniani, & alii Novatores, ipsique olim Donatistæ, sunt ausi. Numquam vero Christus docuit, legitimos Reges, qui non sine causa gladium portant, & ministri Dei sunt, peccare, & inique facere, si veram Fidem, quam ipsi favente Deo amplexi fuere, & Fidei unitatem, sartam testam in populis sibi & Ecclesiæ subiectis servare, atque a ruina & divisione tueri velint, & salubribus in eum finem suppliciis temporalibus in refractarios utantur. Immo piis Regibus, & politicis Magistratibus hoc onus incumbere, cum recta Ratio, tum sacrarum Litterarum exempla persuadent.

CAPUT IX.

Quod Augustinus de Rogatistis, & de vexatione Hæreticorum, sententia mutata, scripsit, non impitem eum, neque Proteum arguit. Hipponensis Civitas credenda est non ficto animo Schisma ejurasse. Inter Catholicorum & Muhammedanorum persecutiones quam magna differentia. Sententia Augustini de divina Gratia non excludit utilitatem pœnarum in Hæreticos pertinaces. Nullo jure culpatus a Pherrepono Augustinus, culpans Donatistam asserentem, neminem cogendum esse ad bonum.

Rogatistas, qui Schisma ab ipsis Donatistis fecerant, alloquens Augustinus in laudata Epist. 93. Cap. 3. §. 2. ait, illos quidem reliquis Donatistis videri mitiores, quod cum immanissimis Circumcellionum gregibus non sævirent; sed non ideo mitiorem inde ipsorum animum ostendi posse. *Servire vos nolle dicitis; ego, inquit Augustinus, non posse arbitror.* Immite ac inhumanum Pherepono videtur hoc Augustini responsum, & alienum a mansuetudine, quam præ se ferre solebat. *Quis enim, ait, noverat eorum animos? Annon poterat fieri, ut ex animo ab omni persecutione abhorrerent? Facile sane hoc mihi persuadeo.* Et Augustinum, quippe affectu occæcatum, ideo tam futilibus rationibus usum fuisse pronuntiat. Sed utinam sibi semper tam facile de aliorum animis bene persuaderet Phereponus; neque enim adeo frequenter, ut vidimus, & visuri sumus, Augustino & Catholicis malediceret, ineptis tantummodo & virulentis suspicionibus indulgens. Equidem quin mitius respondere potuerit Augustinus, inficias non eo. Quid enim dissimulemus Christianæ Caritatis loquelam in his casibus? Verum Augustinus ita sibi respondere fas licitumque putavit, ut Rogatistas moneret, ipsos non idcirco se a persecutione faciendâ alienos venditare posse, quod re ipsa non facerent; nam & ad faciendam vires deerant (crant enim Rogatistæ numero tantum decem) & eorum auctor Rogatus a contentione minime abstinerat. Ceterum e vestigio subicit Augustinus, se mitem hunc animum in Rogatistis ponere, & credere velle. *Sed ponamus, ait, vos etiam nolle, quod non valetis &c.* Hoc autem omittere Phereponus non debebat, si agere sincerius cum Augustino statuisset, quem alioqui mansuetum virum ipse negare non potest.

Fatetur infra Augustinus, se olim in ea sententia fuisse, ut Hæreticos nulla molestia temporali afficiendos arbitraretur; sed aliam se postea mentem induisse, ex quo tum experimenta, tum rationes validissimæ sibi nimium persuaserant, non justam solum, sed utilem plane ac necessariam interdum esse hanc agendi rationem. Ad hæc Phereponus ait, Augustinum, uti norat ex *Rhetorica institutione* id dicere pro temporibus, quod causæ postulabant, ita etiam pro temporibus sensisse. Etsi daremus, Augustinum ex institutione Rhetorica novisse in utramque partem dicere, non quod veritas, sed quod causæ postularent: num illum excogitare etiam aut credere possumus adeo excordem, & impium, ut eandem servare consuetudinem vellet in tanti momenti rebus, atque ubi de Religionis, & Ecclesiæ honore, & de sua, ac aliorum æterna salute agebatur? Id suspicari, id credere sine ulla prorsus causâ, atque ratione, cum inhumanum, tum iniquum esse, quis non intelligat ex ipsius Phereponi nuper allata sententia? Mutavit opinionem Augustinus; at vi exemplorum atque rationum victus. Id quotidie prudentes, & veritatis amantes faciunt, qui meliorem sententiam amplexi in ea consistunt, & consistendum sciunt, & tum potissimum, quum ad æternæ salutis periculum, atque ad leges divinas res pertinet. Attamen Phereponus hæc subicere non erubescit: *Quis dubitat, quin si Ecclesiæ Africane a persecutione abhorruissent &c. contrariam causam copiose peroraturus fuisset? Ego sane nullo modo dubito, quin si illum apud Vandalos vexatæ ab Arianis Ecclesiæ Africane causam dicere oportuisset, contrariis plane usus esset argumentis &c.* Non solum Phereponus ipse non dubitat, sed neminem alium dubitaturum esse ait, quin Augustinus tunc Proteum acturus fuisset. Quo quid du-

durius dici possit, non facile reperias. Nos contra, & Augustini sanctitate perspecta, & Ecclesiæ Catholicæ argumentis bene perpenſis, nequitiam dubitamus, quin Augustinus perſtiturus in ea ſententia fuiſſet, quam heic poſt illum tuemur. Quod ſi Eccleſia Africana a perſequentione Hæreticorum, ſive, ut melius dicam, a ſalutaribus remediis ac poenis in ipſos experiendis abhoruiſſet, non ideo id factum fuiſſet, quod illicita hæc remedia Episcopi cenſuiſſent, ſed quod opportuna atque utilia tum temporis minime iudicaſſent: quod contingere interdum poteſt. Augustinus vero, ſi ad tyrannidem uſque Vandalorum protraxiſſet vitam, utique illorum damnaſſet, & confuſaſſet rabiem in Catholicos, quia ut impia erat Vandalorum, & olim Paganorum doctrina, ita ipſorum rigor pro eadem doctrina propaganda injuſtus erat. Catholicorum autem numquam damnaſſet piam ſeveritatem in Hæreticos, quippe in cæleſtis doctrinæ, & germanæ Religionis præſidium addictam, & magna moderatione exercitam.

Augustinus in eadem Epist. 93. Cap. 3. §. 17. affirmat, Civitatem ſuam, quæ tota erat in parte Donati, ad unitatem Catholicam, timore Legum Imperialium, converſam fuiſſe, & Schisma deinde ita fuiſſe deteſtatam, ut eidem numquam immixta fuiſſe crederetur. Sed nullam ei fidem habet Phereponus; *Difficillimum enim putat, ut grandiores natu, & perſpicacioris ingenii homines alieniores multo non ſiant a Doctrina, quæ eis vi ingeritur.* Si Donatiſta evidens injuſtitia non diviſiſſet ab Eccleſia Catholica; ſi item Eccleſiæ huic non eſſent (quæ certe illi ſunt, & apud nullos Hæreticos ſunt) aperta Veritatis ſigna; ſi denique rigor ſolus a Catholicis adhibitus fuiſſet, non autem explicatæ, atque inculcatæ Donatiſtaſis ejurandi Schiſmatis manifeſtæ rationes; immo ſi rigor ipſe, licet moderatus, eo dumtaxat reſpexiſſet, ut invitis Doctrinam Catholicam ingereret, & non ideo potius adhibitus fuiſſet, ut converteret animos perſicacium ad auſcultandam diligentius meliorem ſaniorumque doctrinam; Si, inquam, hæc omnia in Donatiſtarum cauſa non præceſſiſſent, parcere aliquo pacto poſſemus Phereponianæ ſuſpicioni, quamquam rationibus deſtituta. At quum hæc omnia conveniant in illam cauſam, nimis æquum eſt credere, non ficto, ſed vero animo converſos fuiſſe Hippo-nenſium pleroſque, uti & alios Donatiſtarum populos non paucos, quos Augustinus commemorat. Mitto alia in hanc ſem argumēta, quippe ſola teſte experientia res confici

poteſt. Noſtris quippe temporibus in Galliarum Regno idem fere conſpeximus, quod ſua ætate vidit Augustinus. Num affirmare Phereponus poterit, immenſum Calvinianorum numerum ad Fidem & unionem Catholicam ibi converſum, inter quos & grandiores natu, & perſpicacioris ingenii homines, & docti viri, immo Paſtores ipſi fuere, omnes a Catholicorum doctrina alieniores factos, quum ipſam & amplexi fuerint, & conſtanter adhuc teneant? Quin ex iis aliqui ſimulatum animum ad Catholicam Eccleſiam detulerint, negare nolo. Verum pleroſque ſcimus, & contendimus, ex animo egiſſe, & apertiſſime noviſſe, quantum Hæreſi & Schiſmati adhærentes, a Veritate & Caritate abeſſent: quod & Donatiſtarum pleriſque ad eandem Eccleſiam converſis contigiſſe olim, fidenter nobis perſuademus, & Augustinus aliique teſtantur.

Ceterum Phereponus, ne ubique durum ſe nobis præbeat, fatetur, adoleſcentes, & Hæreticorum filios Catholicis placitis educatos, ſinceriffime Fidem Catholicam amplecti. Non eſt hic exiguus ſalutarium terrorum fructus. Sed adhuc idem Cenſor contendit, Schiſmati finem imponi vexationibus nonniſi inique atque inhumane poſſe. Quibus rationibus hoc ille contendat, ignotum eſt nobis; nam quas hætenus depromiſit in Augustinum, nihil ſolidi habere deprehendimus; & contra ſolidiſſimæ adhuc videntur, quas Augustinus attulit, quasque Phereponus aut inſelicitè infectatus eſt, aut attingere auſus, ut puto, non eſt. Attamen hæc fortæſe, quæ ſubjicit, rationum loco Cenſori fuerunt. Inquit enim: *His artibus non modo Schisma ex pertinacia aut imperitiâ ortum, ſed & omnem veritatis cognitionem tolli, ut liquet vel ipſius Africæ exemplo, in qua Muhammedanorum furor extinxit illic Religionem Chriſtianam, ſimilibus artibus iis, quibus evulſum fuerat olim Schisma Donatiſtarum.* Igitur, tandem concludit, non erat quod de eventu gloriaretur Augustinus, qui omnium vexationum par eſt. Si Augustini Epistolam iterum legiſſet, aut ſtudioſius ſemel legiſſet Phereponus, intellexiſſet, Augustinum nequaquam de illo eventu gloriari, quamquam Catholicis futurum eſſet gaudium, tot populos amplecti, ad unitatem Fidei, atque ad veram Eccleſiam reverſos. Id ille reſert, ut cauſam tantummodo prodat, quare ab antiqua ſua ſententia ipſe diſceſſerit. Nempe verebatur olim, ne Legum terror ex apertis Hæreticis fictos Catholicos faceret: quam tamen ſuſpicionem deinde ſuſtulit experientia ipſa. Quod reliquum eſt, etſi injuſtæ vexationes (ita Deo propter hominum ſcelera permittente) parem

parem cum iustis affectum fortiantur (quo tamen eventu caruere tot Paganorum favissimi conatus in Christianam gentem), nihilominus animadvertere debemus, nonnisi temere comparari hac in re potuisse Catholicos cum Muhammedanis. Orthodoxi ac legitimi Imperatores in populos sibi & Ecclesiae subjectos, sed pervercos, & per apertam iniquitatem ab eadem Ecclesia vera sejunctos, poenas moderatas constituiebant, ut iterum ad ovile Christi perditas oves revocarent, neque prius errantes revocarent, quam erudiissent, eisque errorem pristinum manifestum fecissent. Muhammedani contra in solo terrore, & vi acinacis, ratione omni seposita, sine ullo dominationis legitima jure, sine bona causa, populos alienos in antiqua Religione stantes, ad novam amplectendam coegere, quam Catholicæ præferendam nemo liber & ingenio valens persuadere sibi possit. Quid heic simile sit, non video; & ne ipse quidem Phereponus videat, utpote qui neque diffiteretur, Donatistas in quo titulo secessionem olim a Catholicis fecisse, neque diffiteri potest, falsam esse & absurdam Muhammedanorum fidem atque sevitiam. Etiam si ergo iisdem artibus cum Catholicis tum Muhammedani usi fuissent, & par utrimque fuisset eventus, quia tamen jus legitimum, & iusta causa, & recta Doctrina Christianis Imperatoribus erant; hæc autem Muhammedanis deerant: nefas profecto erat Pherepono, moderatum rigorem pro custodia veritatis adhibitum cum extremo rigore pro impietate propaganda usurpato conferre. Ut toties Augustinus ostendit, immo, ut quotidie nobis cernentibus usavenit, cum boni, tum mali persecutionem faciunt; sed iuste illi, inique isti; illi odio, sive errore incitati; isti Caritate, & Veritate ducti. Oppresserint ergo Donatistas Catholicos, Catholicos Muhammedani; Justitia nihilominus semper faciet, ut illos laudemus; iniustitia, ut istos damnemus. Denique dissimulare quidem possumus, dici Muhammedanos similibus artibus usos ad extinguendam in Africa Religionem Christi, ac usi Catholicos fuerint ad auferendum Donatistarum Schisma: quod certe numquam ostendetur; sed absolvere plane nequimus Phereponum sine ulla ratione contendentem, per huiusmodi vexationes non solum Schisma, sed & omnem veritatis cognitionem tolli. Id jure de Muhammedanis artibus, & (* Arabica) crudelitate canatur; immerito & falso de Catholicis; sicuti ex ipsa Donatistarum Historia liquet. A Catho-

licorum parte evidens Veritas stabat. Nihil intentatum Catholici relinquebant, quo istam pertinacibus persuaderent; eo collineabat Romanarum Legum terror, ut se Donatistas edoceri paterentur eandem; & plerique edocti, insaniam præteritam ex animo detestabantur, errore veteri perspecto & nova veritate imbuti. Quid heic simile cum cæca feritate ac impietate (Arabum)? & quis dicere audeat, in hisce casibus atque conditionibus veritatis cognitionem tolli, quum contrarium evidenter curetur?

Infra nequit capere Phereponus, quomodo ita ratiocinari posset Augustinus, qui credebat homines ad Deum sola gratia interire, & electis solis concedenda converti, & ad vitam eternam adduci. Quid enim, inquit, magis alienum a gratia divina, quam multa, exsilia, atque alia supplicia? At nos respondemus, utique Fidem non ex Meritis, sed ex Gratia venire. Sed quum ipsa Fides ita sit Dei donum, ut actus etiam sit liberi arbitrii, & omnes jubeamur bene sentire, & recte agere; propterea homines cuncti, ad bene sentiendum, & recte agendum sollicitandi sunt. Consilia, præcepta, leges, prædicatio Evangelii, & variae convincendi ac horridi rationes in hunc ipsum finem adhibentur. Corruptio autem, quæ ut habetur Proverb. 29. tribuit sapientiam, modo inferre, modo conservare potest donum Fidei, & prodesse hominibus. Quare non solum laudanda, sed etiam Gratia divina instrumentum dicenda est. Neque vero nos, quia Gratia Dei, non sine tamen libero Arbitrio, probos homines facit, a bonis operibus abstinere debemus, aut cessare ab urgendis ad bona opera ceteris fratribus. Neque item Apostolica Gratia Doctrina obstare debet, quominus injustos, impudicos, & blasphemantes Deum, legitimi Judices ad iuste, pudice & pie vivendum salutaribus poenis impellant. Nos quod nostrum est, faciamus; Gratia quod suum est, faciet. Sed si ista non capit Phereponus, minus capere ego nescio, cur ipse loqui his verbis pergat: *Quis dicere sustineat, qui modo pudore aliquo teneatur, nec omnem Religionis reverentiam exuerit, irritam plane esse verbi divini prædicationem, nec gratiam divinam cum ea conjungi, nisi accedat persecutio?* Iram quælo non profundat Phereponus. Non Augustinus, non Catholicos umquam sensere, irritam plane esse verbi divini prædicationem, nisi illam persecutio comiteatur. Immo nos affirmamus, Evangelii potissimum prædicationi Deum conjungere suam gra-

* Al. Turcica, & post pauca, Turcarum.

gratiam, suisque gratuitis donis referare per illam aditum consuefcere. Sed negari non potest, quin irritus quoque interdum fit prædicationis istius effectus, vel quod attentum animum ad illam homines non adhibeant, vel quod perviciaciam & cæcitatem lucis Veritatis, & pulsanti Gratiæ opponant. Atque utinam Judæi, Muhammedis sectatores, Gentiles, & tot Hæretici, hujus calamitatis fidem nobis non facerent. Ergo ut ejusmodi pertinacia & cæcitas amoveantur, atque ut animum in prædicationem Veritatis solertius homines intendant, rigor & moderata severitas interponuntur interdum a legitimis Regibus sive Magistratibus (in Christianos sibi subiectos in Schisma prolapsos) non sine ingenti animarum fructu. Qua in re, ut patet, non statuunt Catholici vim animorum emolliendorum in vexationibus adhibitis, sed in Gratiæ divinæ efficaciam, quæ his modis tum utitur, ut de pertinacibus hominibus, incuriosis, & nolentibus, attentos ad verba divina, & volentes faciat. Neque vero umquam a salutaribus hisce poenis Catholici disjungunt prædicationem Evangelicæ Veritatis, sed potius ad eas tantummodo confugiunt, ut ista prædicatio studiosius auribus accipiatur, & in mentem fluat.

Ad Augustini Epistolam Centesimam quintam Pherreponus notat, Augustinum nimio affectu occæcatum, in eo fallum fuisse, quod Donatistis, indulgentiam suæ factioni ab Honorio Imperatore concessam dictitantibus, mendacium exprobravit. Nam, inquit Pherreponus, eo tempore (uti ex Concilio Carthagine XVIII. Kal. Jul. Anni 410. habito constat) libertas facta omnibus fuerat cuiusvis Religionis sequendæ, ideoque non mentiebantur Donatistæ. Lectores autem suos Censor adire jubet Augustini Vitam ab erudito Benedictino proxime præteritis annis elucubratam Lib. 6. Cap. 7. §. 2. ut Augustini errorem manifestius intelligant. Nos Auctorem Vitæ Augustinianæ adimus, & utique inde ediscimus, aliquando ab Honorio Augusto per dolum expressam, & revera promulgatam fuisse Legem Hæreticis faventem, quam non dubitamus, quin Donatistæ etiam in sui favorem interpretarentur. Verum Donatistas ab antiquis Legibus liberare animus Honorio non fuit; Epistola vero memorata Augustini (uti animadvertit & recte infert eruditissimus Scriptior Vitæ ejusdem) scripta fuit, antea quam re ipsa libertatem cuiuslibet Religionis colendæ concessisset Honorius, quamquam Donatistæ fa-

mam jam concessæ evulgarent. Quare intelligat Lector, quanta huic Censori habenda sit fides.

Presbyterum quemdam Donatum, ex factione item Donati, existimantem, & identidem repentem, neminem cogendum esse ad bonum, Augustinus ita alloquitur in Epist. 173. alias 208. §. 2. Attende quid Apostolus dixerit: Qui Episcopatum desiderat, bonum opus concupiscit. Et tamen multi, ut Episcopatum suscipiant, tenentur inviti, perducuntur, includuntur, custodiuntur, patiuntur tanta quæ nolunt, donec iis adsit voluntas suscipiendi operis boni. Pherreponus pag. 498. Animadverti primodifficilem se præbere videtur ad credendum, fuisse olim, aut nunc esse, qui vere cogantur dignitates & opes Ecclesiasticas accipere, quum antea nollent. Scilicet nihil ille veretur in suspicionem adducere omnia, & ubicumque eum incessit cupido, ipsi Augustino abrogare fidem. Et sane miror, hominem hunc adhuc ignorare, vetari nos ab Æquitate & Caritate male sentire, immo non bene sentire de aliis sine potenti ratione. Ut enim hominis improbi est, neminem alium credere velle probum; ita imperiti est negare, quod nunc ipsa testatur experientia, & multo magis Augustini tempore testabatur. Numquid enim ille tam hebes, aut impudens fuerit, ut rem veluti vulgarem, & Donatistis compertissimam narraret, quæ multis jam non constaret exemplis? Immo complura antiquitatis monumenta, quæ hinc innuere supervacaneum puto, hoc idem adhuc dilucide testantur. Deinde Pherreponus ita differt: Sed qui ita coguntur, putant etiam ipsi Episcopatum esse opus bonum; nec eum refugiant, quasi malum quidpiam, sed tantum quod ei oneri recte ferendo impares se judicent. At Donatistæ malum per se esse ac Deo displicere, quamvis ea in re errarent, putabant id quod facere cogebantur; nec vexationibus aliter ut sentirent adduci poterant. Detecto hoc Augustini paralogsimo, res poscebat, ut aliquo documento Lectores suos Pherreponus dimitteret. Inquit igitur: Itaque nihil ad rem hoc exemplum facit, nec adhibetur ab Augustino, nisi more eorum Rhetorum, quibus satis est vel levissima verisimilitudinis umbra, ut sibi recte ratiocinari videantur; cujusmodi hominibus nimis scaturunt per multa secula Christianæ Ecclesiæ, sed præsertim illo ævo. Optandum esset eos, qui publice causam Ecclesiarum suscipiunt, paulo studiosius Dialecticæ & Rhetoricæ severiori operam dare, ne tot sophismata, ac

ina-

* Hæc verba nuper addita, secundis curis, ab Auctore.

inanes phaleras plebecula venditarent. Et nos optamus, Ecclesiasticos non solum viros, sed & omnem veritatis cultorem, Dialecticæ ac Rhetoricæ severiori multum studere, ut a sophismatis ac inanibus phaleris abstinere discant. Sed itidem optamus, ut Critici viri non minus Modestæ, quam eidem Logicæ, studeant, atque a petulantia temperent; neque generali censura quemquam, veluri indoctum, Sophistam, ac levissimarum mercium propolam, traducant, quod ipsum aliquando errasse deprehenderint. Præterea optamus, ut magnos viros jam functos humanis rebus si quando emendandos suscipiunt (quod certe per nos licet), sine supercilio, sine malignitate emendent, & modeste atque circumspiceo iudicio de tantis viris pronuntient, uti jam Quintilianus monebat; neque impotenter insultent Ingeniis tam bene de re Literaria, & de Veritate, & de Religione alioqui meritis; immo non prius quempiam ex iis carpant, quam sibi satis constet illorum error. An ab æquissimis hisce honestisque legibus Phereponus quidquam discesserit, jam puto Lectores sobrios atque honestos ante me dudum intellexisse. Sed heic vix ille ferendus, quod tam universali sententia percellat Augustini Sæculum, quo floruerunt tot illustres, magnique nominis, ac ingenii Scriptores. Multo minus ferendus, qui nobis exhibere audeat Augustinum Logicæ studiis perfunctorie excultum, quando vix alium inter veteres offendere possumus, qui acutiori mente, & meliori Dialectices usu, quum res poscebat, veritatem investigarit, defenderit, & Sophismata caverit. Nam quod & apud illum paralogismus quandoque occurrere aliquis possit, non ingenio, non voluntati, non Logicæ neglectui tribuendum id est, sed hominum conditioni miseræ, cui nullus propterea insultare sibi licitum putat, nisi qui se hominem esse fuerit oblitus.

Sed quid, si ne heic quidem Augustinus contra Logicam peccarit, ubi tamquam in opportuno loco ipsum ad Logicam addiscendam amandare videtur Phereponus? Quid si Logicæ se minus gnarum, ne dicam Sophi-

stam, heic se Phereponus prodiderit, ubi sophisma Augustini sibi redarguendum putat? Periculum faciamus. Quid agebat Donatus ille Donati sectator? *Neminem cogendum esse ad bonum.* Deum dedisse homini liberum arbitrium; ideo non debere cogi hominem nec ad bonum. Hoc ex Augustini Epistola nuper laudata discimus. Quid Catholicus ad hæc respondere debuit? Num ostendere Donatistarum Schisma esse malum, Unitatem Fidei & Ecclesiæ Catholicæ bonum esse? Id fecisset inopportune. Neque enim poscebat Presbyter Donatista, ut sibi demonstraretur, bonum esse redire in Catholicæ Ecclesiæ gremium. Non agebat: *Neminem ad malum esse cogendum.* Agebat: *Neminem cogendum esse ad bonum.* Hoc est, aut jam sibi persuaserat bonum esse, quod Catholici sibi inculcabant; aut saltem non negabat, & concedebat, id esse bonum, agebarque se sic velle errare, se velle perire in Hæresi sua, uti infra Augustinus tradit. Quid aliud ergo Logicus vir ad Donatistæ effatum reponere debebat, nisi ostendere, homines ad bonum quoque impelli posse, atque debere? Quod Augustinus apposite facit producto vulgari eorum temporum exemplo, cui vel ipsi Donatistæ nihil objicere possent ac vellent, eorum nempe virorum, qui ad Episcopatum suscipiendum, hoc est, ad bonum amplectendum, cogebantur. Nihil ergo faciat huc animadvertere, Donatistas malum putasse id, quod facere a Catholicis cogebantur. Ex Donati ultronea confessione assumebat Augustinus, id bonum esse. Tum ex Logicæ regulis id tantummodo evincebat, quod solum a Donato negabatur, videlicet, *cogi homines ad bonum debere.* Si bonum id esse negasset Donatista, tum Augustinus aliter sibi ad negantem respondendum novisset. Quamobrem nemo Logicæ præceptis instructus non intelligat, quantum ad rem faciat illa Augustini responsio, & quantum contra a Logica alienum fuisset ea respondere, quæ si Phereponum audire volumus, respondenda tunc erant. Pudere deberet hominem Criticum tam supine Censorem agere.

CAPUT X.

Non infamatur ab Augustino Ecclesia trium priorum Sæculorum, neque eidem affingitur aliqua dissimulatio iniqua. Non omnis persecutio improbata a veteribus Christianis, sed ea tantum, quæ pro errore contra veritatem exercebatur. Neque Ethnicis criminari jure potuissent pœnas moderatas in aversos a Religione vera statutas. Augustinus erga Manichæos mitis, sed non idcirco incusandus, quod salutare Hereticorum vexationes deinde laudavit.

Facile ab iis, quæ ad Epistolam 185. olim 50. Augustini pag. 521. Animadv. habet Phereponus, expedire sese posset, quicumque Donatistarum infamiam, aut ex ipsius supra memorati Presbyteri facinore, aut ex tot aliis Historiarum monumentis colligat, eoque magis qui demum animadverterit, quam nullis rationibus, sed solum indignis suspicionibus omnia corrumpere, & denigrare Phereponus soleat. Quam artem si in isto Censore probare velimus, jam nihil erit, in quod favere impune non possimus, culpamque falsitatis conferre. Sed ne heic quidem is sine responso dimittendus est, quippe multum expatiatur, ut ostendat, Augustinum non animadvertisse, quantum in se universam Ecclesiam Christianam trium priorum a Christo nato Sæculorum suis dictis infamaret. Quei tam male Ecclesiam habeat Augustinus, videamus. Donatistis dicentibus, non petisse a Regibus terre Apostolos talia, hoc est, ut vulgo dicitur, non invocasse sæculare brachium pro tutela Religionis veræ, Augustinus respondet in eadem Epist. 185. Cap. V. §. 19. *Quis tunc in Christum crediderat Imperator, qui ei pro pietate contra impietatem leges ferendo serviret, quando adhuc illud Propheticum complebatur: Assisterunt Reges terre, & Principes convenerunt in unum adversus Dominum & adversus Christum ejus?* Tum addit, ex quo Imperatores Christianæ Religionis dederant nomen, potuisse illos, & debuisse pro ipsa Religione tuenda, & errore profligando, leges condere, Christiana tamen moderatione dignas. Hinc Phereponus infert, Augustini mentem esse, a primis Christianis improbatam non fuisse persecutionem omnem: quod si verum esse ponimus, infamis ex Phereponi sententia fuisset Ecclesia sub Ethnicis Imperatoribus, graviter semper de persecutionibus, quasi humanitati contrariis, conquesta. Exspectamus a Pherepono argumentum, quo palam fiat, tam absurda consuetudina venire ex Augustini sententia. Ecce. Si enim

dicamus Christianos antiquiores ea tantum de causa vexationes damnassee, quod in ipsos exercebantur, non in Ethnicos: habendi erant calidi dissimulatores, qui tempore dumtaxat serviebant; quum damnarent quasi impia & inhumana, quæ ipsi libentissime fecissent, si potuissent. Tum e vestigio hæc alia subjicit: *Neque enim vetustiores Christiani damnabant persecutionem, quam ipsi patiebantur, sed omnem omnino, quæcumque esset.* Postrema hæc verba si perpendantur, quamvis speciem præferant rationis, & confirmationis superiorum, nihil tamen aliud continent quam id, quod in quaestione est. At quæso non adferat pro re comperta Censor iste, a vetustioribus Christianis omnem omnino quæcumque esset, persecutionem damnatam fuisse. Hoc ille dicit; sed hoc illi adhuc demonstrandum restat. Superiora ergo repetamus Phereponi verba, quæ sane ad rem propositam faciunt. Ad ea vero ita respondemus, antiquos Christianos non ideo de vexationibus fuisse conquestos, quod in se, & non in Ethnicos, exercebantur; sed quidem quod exercebantur contra Veritatem, & contra Veritatis patronos, & in patrocinium patentissimæ impietatis, & infelicissimi & apertissimi erroris. Expostulantes de iniqua crudelitate numquam negarunt, quin moderatæ persecutiones aliquæ a legitimis Regibus exerceri licite possent, ut ab impiis opinionibus pars populi sibi subiecti liberaretur. Ergo nihil dissimulabant Christiani veteres; neque tempore serviebant; neque libentissime idcirco Ethnicos persecuti fuissent, si potuissent; nam quamvis id liceat, ægre tamen a Catholicis semper factum est; neque parem Ethnicis vexationum mensuram reddidissent Catholici; neque alia præstare cupiebant, quæ nunc sibi Phereponus fingit; atque adeo sententia Augustini veterem Ecclesiam minime infamat.

Sensit Phereponus hæc sibi illico reponenda esse; quare hanc nobis justam defensionem eripere conatur, ita scribens pag. 521.

X

Non

Non poterant dicere Christiani, se Veritatis esse patronos, Ethnicos mendacii. Nam quamvis verum hoc esset, controversia illa etiamnum pendebat, dum Ethnici contra sentiebant; armaque eis in Christianos, interea dum Christiani ipsi fierent, suppeditabantur; nam dum se pro Veritate stare illi putabant, debebant ex Christianorum sententia vexare aliter sentientes. Quamvis Ethnici se pro Veritate stare putarent, attamen Christiani minus perspicaces fuissent, & rationem convincendi, atque exarmandi superstitiosi furoris numquam prudenter iniissent, si persecutionem omnem, quæcumque sit, damnassent. Tunc enim Ethnici, qui sese elumbes plane sentiebant, quum eo res veniebat, ut Christianos ostenderent non pios, non veritatis patronos, se vero non impios, non mendacii seductores; vires resumpsissent, & fortissimos, immo ex una parte invictos se præbuisissent adversus Christianam gentem. Nimirum dimissa quæstione illa, utrobi, nempe, Veritas, & Religio vera staret, lubentissime in alteram quæstionem invasissent, num, scilicet, improbanda sit persecutio quævis. Argumentis autem tum a naturali ratione, tum ab omnium populorum institutis, tum ab ipsis Christianorum sanctissimis Libris, facile ducti, ostendissent, licere Magistratibus legitimis persequi & divexare improbos ac impios, ut aut emendentur, aut iustas dent poenas. Nos contendimus, in huiusmodi controversia rationibus obruendos fuisse Christianos. Quod profecto eorum apud Ethnicos bonam aliqui causam pessumdedisset, quasi Christiana gens, quam impiam atque superstitiosam illi credebant, ea falsa opinione eximere sese voluisset debitis impietati suppliciis. Saltem, ut quisque intelligere potest, difficilis illa quæstio difficile composita fuisset, atque interim, dum componeretur, debacchari perrexisset confidenter in Christi gregem Paganorum furor. Restabat ergo, ut ad priorem quæstionem, quam unam revera nos dicimus agitatam, regrederentur Religionis Christianæ patroni, contemptoque Phereponi consilio, hoc solum peterent, hoc probarent, nempe ab impietate atque a superstitione nimium abesse Christi Fidem; impium contra atque superstitiosum esse Idolorum cultum, atque Ethnicos pro Veritate minime stare. Si heic vincebant Christiani, ex ipsorum Ethnicorum sententia divexandi amplius non erant; non enim illos, qui se pietatis & veritatis cultores probabant, suppliciis addicendos Ethnici credebant. At hoc facile, & illico, & invictè ostendere poterant Christiani, vel Pherepono iudice: tantum eminebat ac patet su-

pra Ethnicorum superstitionem veritas Religionis Christianæ. Quod Christiani tantum fero profecerint, fero sævitiam Tyrannorum evaserint: non suæ causæ infirmitati, non spreto Phereponi consilio, tribuendum, sed impotentia, & cæcitate Ethnicorum, quam heic pluribus describere non vacat. Non ergo, ut Phereponus autumat, arma in semetipsos Christiani suppeditabant Ethnicorum crudelitati, dum sentiebant, licere persequi impios; nam quum se impios non esse & vestigio & evidenter ostenderent, simul etiam persecutioni modus erat illico faciendus, Ministrali potius rationem perpetuo serviendi, si (quod Phereponus eos fecisse vellet) contendissent, ne in impios quidem & superstitiosos, & sacrilegos licitum esse animadvertere, & inique vexari, quos ideo vexas, ut impietatem erroresque nefarios contra Divinitatem ejurent.

Non conquiescit Phereponus, sed hæc addit: Si potuissent prævidere Ethnici, adfore aliquando tempus, quo morte multarentur Diis Sacra facientes a Christianis Imperatoribus, nec sine plausu Episcoporum, licet aliquin in partes abiissent; Christianos infamassent, quasi factiosos & malos homines, qui non dicebant, quod sentirent, quom Religio-nem liberam esse oportere clamitabant: Tum orationem suam ita concludit: Nec dubito quin Ethnici, qui supererant in Imperio Romano, & vicini etiam Idololatæ, ut Persæ, talia Christianis objicerent. Male accidit veterioribus Ethnicis, quod hominem acutum, qualis est Phereponus, illorum ætas ac superstitio non tulit. Eos enim iste fortasse monuisset, ut in Christianorum animos profundius inquirerent, seque diligentius liberarent a gente seditiosa, & vindictæ stim occulante. At nos æquius putamus, Ethnicos, si prævidissent, quæ vere a Christianis Imperatoribus præcipienda erant, nulla infamia aspersuros fuisse Christianam sui temporis gentem; & siquidem fecissent, iniqua, ut ceteræ aliæ, fuisset hæc etiam accusatio. Numquam enim clamitaverant Christiani, non licere legitimis Principibus superstitionem & manifestam impietatem proscribere, & salutaribus poenis urgere impios ad meliorem sententiam; sed quidem superstitiosum & aperte sacrilegum Idolorum cultum Christiani appellabant. Deinde magna inter Ethnicorum & Christianorum persecutiones intercessit differentia; quippe Ethnici invitos Christianos coegerunt, Ethnicos vero invitos numquam coegerunt Christiani veterem suam Religionem ejurare. Immo quæ capitula supplicia memorat heic malevolenti animo Phereponus, in neminem decreta fuerunt,

re, quod Ethnicismo intime addictus esset, sive quod Christo nomen dare detrectaret; sed in eos dumtaxat, qui externum Idolorum cultum, & nefaria sacrificia, impiosque superstitionis illius ritus veritatis exercere palam deprehenderentur. Quamobrem iniqua alia Christianis exprobrassent Pagani, qui sibi, quum rerum potiebantur, fas esse censuerant, invitos etiam Christianorum animos cogere timore mortis ad ejurandum Christum, & Idola colenda. Iniquissime autem tamquam seditiosos, & vindictam anhelantes distitassent Christianos, quos, uti sanctus Cyprianus, Tertullianus, & alia antiquitatis monumenta testantur, obsequium & fides erga legitimos Reges potissimum commendavit, quamquam in eum numerum & in eas vires excrevisset, ut Paganorum jugum excutere securi jam possent, & quamquam tam male quotidie haberentur a saevissimis Tyrannis, ut non destitui patientia ad miraculum accederet. Quare si Christianis ea, quae Phereponus sibi persuaderet, obijcerent Ethnici superstitibus, ipsi numquam sane ad Christi Religionem inviti coacti: habebant Christiani, quo eis ora statim obstruerent, seque a simulationis, & perfidiae, & crudelitatis nota defenderet.

Quum non sint, nisi suspiciones inanes, & odii dumtaxat ac livoris testes, praetereo notas, quas Phereponus habet ad Sermonem CCCLIX. Augustini. Alia nos vocant. Quam sincera Catholicorum, saltem plerorumque, Caritas foret in Donatistas, jam supra docuimus, & eorum temporum Historia luculentissime docet. In Animadversionibus autem ad Cap. 1. §. 2. Libri contra Epistolam Manichaei exosculatur Phereponus ea Augustini verba, quibus se a persecutione alienum, & mansuetissimum erga Manichaeos praebet. Illi, inquit Augustinus, in vos saeviant, qui nesciunt, cum quo labore verum inveniatur, & quam difficile caveantur errores. Illi in vos saeviant, &c. Sed oppido Censor dolet, Augustinum ad mortem usque in tam pia sententia non persistisse; nam hunc Librum scripsit sanctus Doctor circiter Annum Christi 397. Anno autem 412. plane mutaverat mentem. Ne nos quidem inficias imus, quin pia fuerit illa Augustini sententia; ejusque verba nos quoque alte in eorum animos immissa vellemus, qui nimio interdum rigore in Haereticos saeviunt, & perdere, quam sanare malunt errantes. Verum debuit Phereponus ostendere, impium fuisse alteram sententiam, in quam se meliori consilio transisse postea Augustinus ipse fatetur. Nos aequae piam, & Justitiae consonam, & praeterea Ecclesiae ipsisque pertinacibus at-

que phreneticis utiliore, saepe numero esse alteram etiam, dicimus. Ut enim pium esse potest facinorosis parcere, & non saevire in improbos, quia peccare humanum est, atque a vitiis criminibusque difficile abstinere se possunt homines, virtutemque sectari; ita pium, & aequum, & Reipublicae, ipsisque scelestis utile est, in eos interdum saevire, ut aut ipsi, aut eorum exemplo ceteri emendantur. Neque aliter tum sentiebat Augustinus, vel quum in priore sententia fuit; siquidem scribit in eodem Libro Cap. I. *Domini per servos suos regna subvertere erroris, & emendandos esse potius, quam perdendos errantes.* Ad emendandam autem rationem pertinere ait supplicia, exilia, orbitates, & molestias corporis. Cur vero mitiorem in Manichaeos agendi formam probaret Augustinus, ipse docet, quia olim ejusmodi errore deceptus difficillime ad lucem veritatis evasit. Ceterum quum ait: *Illi in vos saeviant, &c.* dubitare cogor, num respiciat ad justas punitiones, sive ad salutares poenas a legitimis Magistratibus in Haesim pestilentissimam decretas; an potius ad rationem disputandi, eosque coarguendi, quae quum aspera & saeva esse possit, lenis tamen potius Augustino usurpanda videtur. Ego, inquit Cap. 3. §. 3. *saevire in vos omnino non possum, quos sicut meipsum illo tempore, ita nunc debeo sustinere, & tanta patientia vobiscum agere, quanta mecum egerunt proximi mei, quum in vestro dogmate vabiosus & caecus errarem.* Augustinus certe saevire flagris, & castigationibus in Manichaeos non poterat; poterat quidem disputatione, ac Libris. Quodcumque tamen intelligas, certe nusquam ibi Augustinus damnat, uti Phereponus sibi persuasit, promulgatas a Christianis Imperatoribus in Manichaeos leges. Quod autem Phereponus miratur, ab Augustino coeptas esse probari Haereticorum persecutiones, eodem tempore, quo Gratia ineluctabilis inspirationi omnes bonas hominum actiones tribuere cepit: jam diximus, divinam Gratiam praedicationibus, cohortationibus, miraculis, & ipsis etiam salubribus vexationibus uti, ut viam sibi sternat in hominum corda, quibus numquam admittit essentialem Voluntatis libertatem. Valde autem fallitur Censor, si ineluctabilis gratiae nomine significare vult, necessitantem (ita liceat loqui) & Calvinianam gratiam Augustino placuisse. Non alia heic ei fuit sententia, quam Catholica Ecclesiae, ut jam doctissimi viri demonstrarunt; quare nil mirum, si cum ea Augustinus componeret sententiam de juste adhibendo rigore in per-
vicaces Haereticos.

C A P U T XI.

Donatistæ multorum criminum rei, & puniendi quoque ex Legibus publicis. Probata ab ipso Deo moderata Hæreticorum vexatio. Ineptæ declamatiuncula a Pherepono afficta veteribus Christianis, qui persecutionem Ethnicam ideo injustam vocabant, quia pro impietate erat. Maxima disparitas inter Ethnicos, & Christianos Imperatores, quod est ad vexationem subjectæ gentis. Ad summas potestates pertinet coercere impios, & a vera Religione devios.

Libenter jam dimitterem istam questionem, si Phereponus, quem nimium urunt Dordracenæ Synodi tempora, & parium infortuniorum timor, finem loquendi hac de re facere posset. Tamquam ergo nihil hæcenus attulisset, in Augustinum animosius iterum insurgit, quum hujus Librum primum contra Epistolam Parmeniani commentatur. Decreverat Constantinus Augustus in Donatistas, non semel in Cæciliani accusatione falsi convictos, animadvertere. Hoc immaniter, & Osio Episcopo suggerente, a Constantino factum, criminabatur Parmenianus. Iterum Hæretico succinit Phereponus pag. 602. & ait: *Donatistæ propterea occidi non debuerunt, quod de Cæciliano probare non potuerant, traditorem fuisse, aut a traditoribus ordinatum; vel quod secessionem fecissent, quamvis immerito, a reliquis Ecclesiis Christianis; si modo legibus civilibus ceteroquæ parerent. Hæc delicta & vulnera mitionibus remediis curanda fuerunt. Quasi civiles Leges gravissime non lædat, qui calumniis alterum petit; quasi severissimæ pœnæ ab iisdem Legibus propositæ antiquitus non fuerint contra Calumniatores, & falsos accusatores, eosque potissimum, qui ultimo iudicio superati, Imperatorem gratia corruptum fuisse criminabantur, quales, ut ex Augustino intelligimus, Donatistæ fuere. Quo autem supplicio dignos ex ipsis etiam civilibus Legibus non reputaret Constantinus Donatistas, qui ad iudicium suum toties appellarant, toties falsi convicti fuerant, & tamen Imperialia Decreta flocci facientes, quasi causam obtinuisent, furioso Schismate (cui falsa ipsa accusatio originem dederat) tam pervicaciter Ecclesiam dilaniare atque infamare pergebant? Attamen Constantinus, ipsius forsitan Osii precibus delinitus, longe mitiori sententia, quam mererentur, Donatistas compressit, uti ex Historia constat: quod non satis considerasse, aut considerare noluisse Phereponus videtur.*

Capite IX. ejusdem Lib. 1. contra Episto-

lam Parmeniani de Hæreticis ita scribebat Augustinus: *In quo ex occulto imperio Dei, per manifestum hominum imperium, multa quibus coercerentur severissime constituta sunt; nec solum Hæreticis, quoquo modo saltem Christiano nomine dealbatis, sed etiam ipsis Paganis, &c. In hunc locum ita scribit Phereponus pag. 603. Rectius dixit Augustinus, quam putabat, occultum esse imperium Dei de vexandis Hæreticis; nam profecto adeo in Apostolorum scriptis latet, ut nec ipso, nec alius quisquam id proferre adhuc potuerit. Tum addit, eo latente imperio, excusari non posse Christianos Imperatores, qui Ethnicos imitati, meras opiniones pro delictis habuerunt, & contra sentientes gravibus pœnis affecerunt. Non enim res tanti momenti, & cujus sunt tam horrendæ sequelæ, umquam a Christianis tentanda erat, Deo non tantum tacente, sed etiam tot & tantis de amore in universum humanum genus iteratis præceptis, & disertissimis verbis rem ventante. Quod est ad Augustini verba, nemo non intelligit, occulto Dei imperio significari internam illam inspirationem, qua Deus cum Reges tum ceteros homines ad optimas & iustas leges condendas, & ad virtutis opera occulte sollicitare solet. Phereponus vero imperium Dei, sive præceptum, de vexandis Hæreticis aperte conscriptum in Apostolorum Libris, exigit ab Augustino, quasi ab Apostolis omnia Regum jura Literis consignanda fuerint; quasi jus Regum in pervicaces Hæreticos, sibi atque Ecclesiæ subjectos, ex ipsis Apostolorum, aliarumque sacrarum Literarum locis, rite non deducatur, & luculentissime demum non persuadeatur a recta Ratione. Certe Hæreticorum vexatio res magni momenti est; sed nos nullas inde adeo horrendas sequelas novimus, aut saltem non alias, quam quæ comitantur vexationem iustam malorum ac improborum hominum. Ut enim istos ad meliorem frugem, ita illos ad meliorem mentem Magistratus legitimi, dispari tamen severitatis gene-*

genere, pertrahere nituntur. Quod quum accidit, (& sæpe de Hæreticis accidisse notum est) optima est vexationis adhibita sequela tum homini emendato, tum Regi emendanti: quæ certe optima sequela longe superat & pensat quæcumque Phereponus asserere contra possit. Homini autem non minus timendum sibi est ex impiis opinionibus, ex contemptu Ecclesiæ, ex Hæresi & Schismate, quam ex malis moribus. Proinde vituperare non potest moderatas Imperatorum Leges in Hæreticos, nisi qui pravas de Religione opiniones nihil hominibus, nihil Ecclesiæ veræ, nihil Reipublicæ nocere sentit, & iniquum putat urgere errantes, & perveras ad veritatem dignoscendam atque amplectendam, sive custodiendam. Neque verò quod tot præceptis amore in humanum genus exposcat Deus, idcirco vexationes moderatæ in Hæreticos interdictæ dicendæ sunt. Nam ideo reipsa non illas ab ipso Deo probatas affirmamus, quia ex amore sive caritate in Hæreticos exercentur, quos non minus quam nos veritatis affectus & erroris expertes vellemus, ut ipsi quoque nobiscum Deo miserante ab ira ventura liberentur. Amat & qui castigat. Innumera id exempla ostendunt, & Judicium in primis, qui iustis pœnis nocentes plestant, ut perveras eorum voluntates sanent. Alioqui ne morum quidem crimina Deus amantissimus hominum aut punire vellet, aut ipse puniret. Sed quod Censorem istum in tot paralogismos conjicit, illud est, quod tam Ethnicorum, quam Catholicorum, atque Hæreticorum sententias de Religione pari gradu habet tamquam meras Opiniones, hoc est, a certitudine æque diffusas: qua in re an non ipse, qui tamen se Christianum dicit, desipiat, Eruditi judicent.

Ad Ethnicos Phereponus se rursus confert, quos capitali supplicio, si sacra Diis suis fecissent, multandos, decretum est ab Imperatoribus Christianis. Crudelem appellat Censor, & Christiana mansuetudine prorsus indignam hanc Legem. Augustino autem huiusmodi edicta laudanti talia reponit Phereponus pag. 603. *Hec si possent laudari, omnia a Christianis, per tria prima secula, dicta contra persecutionem Religionis causa, quasi stulta aut mala fide dicta, essent habenda. Stultum enim fuisset id oppugnare, quod æquissimum esse putaret; nam non persecutio ipsa quasi per se mala, potuisset ab iis oppugnari, sed tantum, quæ fieret contra recte sentientes.* Crambem recoquere nos cogit Phereponus, & reponere, oppugnatam a Christianis fuisse non omnem persecutionem, sed eas tantummodo, quæ exercentur in veræ

Religionis perniciem, ac in tutelam impietatis. Id ergo olim oppugnabant Christiani suis vocibus & scriptis, quod iniquissimum esse putabant, quum nempe ab impiis Ethnicis in Christianos recte sentientes fieret; æquissimum vero putabant, si pro veritate contra errorem factum fuisset. Quæ heic quæso umbra stultitiæ? At inquit Phereponus: *Cupiebant Christiani ab Ethnicis, dum Ethnicis erant, omnem persequendi animum abjici; hoc est, se ab iis non vexari, quamvis Ethnicis crederent eos in errore versari, quod multis locis probari posset.* Nos expectabamus testem, aut rationem aliquam, quibus demonstraretur, Christianos omnem olim, quæcumque esset, persecutionem detestatos. Phereponus assert id solum, quod in quæstione est. *Multis locis, inquit ille, probari id posset.* Cur tam avarus est, ut ne unum quidem producat? At nos legimus Christianorum veterum Apologias, Justinii, Athenagoræ, Minutii, Tertulliani, Cypriani, & similibus, & nihil tale reperimus. Toti illi sunt in demonstranda veritate & probitate suæ Religionis, in calumniis evitendis, in Ethnicorum impietate ac iniustitia prodenda: quo facto rectissime concludebant, iniquam esse persecutionem, quam sustinebant, atque adeo ab ipsa cessandum.

At Phereponus, lubenter dimissis veterum testimoniis, mirabilem rationem loco eorumdem de suo penu educit, ita scribens: *Quod si Christiani persecutionem non improbant, si modo a recte sentientibus in errantes exerceretur; oportuisset eos, si animum nudare voluissent, sic Ethnicos alloqui: Nunc quidem, dum infirmiores sumus, o Ethnici, a vobis dissentientes clementer ferri cupimus. Sed si quando rerum potiemur, ne fallamini, non eandem clementiam vobis præstare statuemus: Aras, Tempia, ac simulacra omnia evertemus, sacrificiaque vestra ita vetabimus, ut sacra Diis vestris facere vobis capitalis futurum sit. Interea vos oramus, ut erga nos clementer vos geratis, dum superiores estis, quamvis, si umquam Imperatores Christianos habere possimus, vos quasi impios simus interfecturi, si Religionis vestre cultum tueri velitis.* Post hunc locum, quem integrum asserre placuit, ne sita in ipso victoriæ spe fraudaretur Phereponus, nemo, si eidem credimus, non intelligit, aliter quam Augustinus sentire debuisset Christianos vetustiores. Hæc enim, inquit Censor, sunt necessaria sententiæ Augustinianæ consecratoria. Nos vero nullum aliud consecrarium tam elegantis orationis a Pherepono confictæ videmus, nisi Phereponum ipsum in declamatoriis coloribus addiscendis non frustra collocasse tempus. Nam qui trutinæ se-
veriore sententiam Augustinianam expendunt,
hæc

hæc tam necessaria consecraria assequi intellectu non possunt. Primo ergo dicimus, veterum quoque Christianorum sententiam fuisse, licere Magistratibus legitimis coercere impietatem, ac superstitionem, quæ vere talis esset. Pro iis multis locis, quibus contrarium ostendi posse, agebat quidem Phereponus, in speciem minans, se non sine industria a proferendis abstinens, nos pauca dabimus. Justinus Martyr in Apologia secunda, quæ nunc ab eruditis prima dicitur: *ἡμεῖς μὲν γὰρ πρὸς τοὺς αὐτοὺς πείθεσθαι πᾶσι κατὰ δυνάμειν λογιόμεθα, ἢ μὴ κακίας ἐργάσαι ἐλεγχόμεθα, ἢ ποιοῦσι διεγνώσμεθα*, Id est: Nostra, inquit, ratio est, a nemine nos quidquam mali pati posse, si non aut malefici coarguamur, aut pravi cognita causâ judicemur esse. Infra subdit: *Οἰαμεν, ut quæ Christianis obijciuntur crimina, inquirantur; atque si ita se habere probata fuerint, pro eo atque par est, puniantur, seu potius, acrius etiam puniantur*. Præcipuum autem crimen Christianis obiectum, Impietas ac Irreligio fuit. Quare Justinus ab isto in primis purgat Religionem Christianam, ejusque cultores, atque doctrinam. In eadem verba scribit Athenagoras in Legatione pro Christianis. *Trium flagitiorum infamem rumorem de nobis spargunt: Impietatem, Epulas Thyesteas, concubitus incastos, ἀδωκυτά, Οὐρεῖα δάκρυα, ὁ δὲ ποτὶς μίσηται*. Quæ si vera sunt, nulli vel sciri, vel etati parcite, ad pœnas rapito, &c. Tum rogat, ut si commenta hæc sint, atque calumniæ, a saviendo temperent contra justitiam. Rogat, ut de Christianorum vita inquirant, quam innocentem invenient, & de eorum opinionibus, quas veras & pias non cognoscere nequibunt. Impietatis autem calumniam sibi primo loco suscipit diluendam.

Num ergo persecutionem quamcumque, an illam tantummodo, quæ contra probos, pieque ac recte sentientes fit, damnarent Christiani antiquiores, ex his judicent æqui Lectores. Tertullianus itidem, quamvis una cum aliis merito conquereretur, a Romanis Christianos propter diversas de Diis opiniones tam crudeliter vexari, quum tamen reliquis Philosophis in Imperio Romano liberum foret, quæ vellent de Diis, & de Religione Ethnica sentire: idem, inquam, Tertullianus Cap. X. Apolog. agnoscit, Christianos jure ac merito fore plectendos, ubi falsa & impia esse ostenderetur eorum sententia de Diis. Scimus, inquit, Deos non colendos. Itaque Sacrilegii, & Majestatis rei convenimur. Summa hæc causâ, immo tota est, & utique digna cognosci, si non præsumptio, aut iniquitas judicet: altera quæ desperat, altera

quæ recusat veritatem. En quo in loco statuatur ille totum quæstionis cardinem. In opinionum videlicet examine. Si vera de Diis sentiant Christiani; injusta vexatio fuerit. Sin impia & sacrilega; tum justa persecutio. Addit propterea. *Exigere debetis, uti probemus, non esse illos Deos, & idcirco non colendos; quia tunc demum coli debuissent, si Diis fuissent. Tunc & Christiani puniendi, si quos non colerent, quia putarent non esse, constaret illos Deos esse*. Quibus ex verbis plane videas, non solum non improbatas, sed probatas a veteribus Christianis persecutiones, quum contra errorem ac impietatem fiebant; quæ ipsa Augustini sententia est.

Ergo non inquit Phereponus, quæcumque ab iis Christianis dicebantur contra persecutionem adversus se commotam, mala fide fuisse dicta. Damnabant ii atque detestabantur persecutionem injustam, qualis apertissime erat, quæ contra eodem fiebat; non autem damnabant, quæ juste fieri poterat contra patentissimam Ethnicorum impietatem. At Phereponus reponit: Ergo animus erat Christianis persequendi, quum possent, Paganos, & oportuisset eos, si animum nudare voluissent, ad Ethnicos loqui concinna illa oratione, quam nuper ex ore ipsius exceperimus, aut certe nihil obstat, quominus eorum dicta sic interpretarentur Ethnici, si Christiani credebant, quod hisce temporibus credebatur Augustinus. Mirum est, hominem acutum nondum perspexisse, aut perspicere non potuisse, quantum interfit inter sententiam, licere aliquid facere, & volentem, si ve cupientem facere id quod licitum creditur. Christiani veteres utique arbitrabantur, fas esse impios vexationibus moderatis ad meliorem sententiam incitare. At quis Logicam veram edoctus inde veluti necessarium consecrarium deducat: ergo & cupiebant persequi impios? Innumera sunt, quæ facere licet; & tamen homines facere neque cupiunt, neque volunt, quia & ipsum non facere licitum est. Ridiculum præterea est, eam Christianis affingere orationem, quum Christiani illi nondum scirent, an opus aliquando futurum foret suppliciis ad cohibendam Ethnicorum superstitionem, & an Ethnici omnes Christi Fidem ultro non essent amplexuri; & an Imperatores sibi additos tam cito habitura esset Christiana Religio. Deinde num spectabat ad privatos Christi fideles dicere: Nos statuimus, nos evertemus, nos vetabimus, nos persecutionem faciemus? Regum, non privatorum, ista sunt jura; & velle talia ad Reges pertinere, non ad subiectos. Neque adeo inepti erant Christiani illi, ut incertam voluntatem Imperatorum futurorum tan-

cir-

circumscripserit, tam fidenter in Ethnicos interpretarentur, quam ne certum quidem sibi foret, quis rerum status futurus esset, quum Ecclesia huiusmodi Imperatores habitura erat. Quod ab Ethnicis interrogati respondere poterant, illud erat: An Imperatores, (si quando societas Christianorum habebit) contra vos asperi quicquam sint constituturi, non latet. Scimus quidem, si id ab ipsis fiet, licet faciendum ex vestra ipsorum opinione, qua fas licitumque creditis impios & sacrilegos vexare, ut ad Veritatem assurgant. Quod est ad nos, paratissimi ad offendendum sumus, & evidenter ostendimus, si nos audire sustinebitis, si æquas aures præbebitis rationibus, unam nostram Religionem Veritatis & Pietatis esse Magistram; atque adeo nullum vobis iustum esse titulum tam crudeliter sæviendi in Christianam gentem.

Sed quod Phereponiana declamationis absurdum augeat, est comparatio instituta inter persecutionem ab Ethnicis in Christianos, & alteram a Christianis in Ethnicos commotam, quam postremam Phereponus invidiosissime commemorat, & lepide ex ipso Christianorum ore audire nos facit. Neminem ex Ethnicis interficiendum sanxere Christiani Imperatores, quod Ethnicismo adhæreret, quod Superstitionem minime ejurare veller, quod Religionem Christianam non amplecteretur. Vel Honorii, & Augustini tempore ingens Paganorum copia pacifice agere sinebatur intra fines Imperii Romani, & in ipsa Urbe; immo ad Consulatum usque ascendebant Procetes aperre Pagani. Quid heic quæso simile cum persecutione teterima ab Ethnicis tandem facta, cujus erat se pus invitas Christianorum voluntates, sine rationum pondere, & solo mortis metu, cogere ad abnegandum Christum, & ad colendos mortuos Deos? Quid ergo adversus Ethnicos ab Imperatoribus Christianis constitutum est? Nempe externum Ethnicæ Religionis, sive ut melius dicam, publicum Superstitionis exercitium Cæsarea lege interdictum, & capitale supplicium contra inobsequentes propositum fuit. Hanc legem *crudellem*, & *Christiana mansuetudine prorsus indignam*, Pherepono appellare placet. Verum vel ex ipsis Hæreticis Principibus nemo licitum sibi nunc non putat, cum externum cultum publicumque exercitium interdicere illarum Religionum, quas impias & sacrilegas esse credit, tum inobedientes extremis plectere rigoribus. Petat homo ille a Baravis suis, ab Anglis, & reliquis Protestantibus, num id facere liceat, quando licitum sibi omnes

duxerunt (in hoc tamen errantes) a suis proscribere finibus ipsius Catholicæ Religionis exercitium: quam, utut cæco odio ferantur, comparare numquam audebunt cum impia & manifesta Paganorum superstitione. Præterea videat novus iste Patronus Ethnicismi, quei nunc audeat crudelitatis postulare Imperatores, quod in suo Regno tolerare noluerint publicum Idolorum cultum, quem tantopere execrantur divinæ Litteræ, & eradicandum jubet Deus; & non eradicare quum possis, crimen est, intacta tamen in hominibus subjectis arbitrii libertate relicta. Talia ab homine Christiano, & nequaquam hebetere, expectanda non erant; eoquæ minus, quod ipsos Christianos ita loquentes inducat, ut videantur liberas Ethnicorum voluntates olim coegisse ad Christi Fidem, & multis cædibus eorum fregisse contumaciam; quod falsissimum est.

Pergit Phereponus pag. 603., & adversus Augustinum demonstrare conatur, minime pertinere ad Imperatorum potestatem coercere, vel punire impios, & a Religione vera alienos. Inquit autem, summis Potestatibus demandatam solum fuisse Legum civilium, & publicæ tranquillitatis tutelam, nullam vero societatem esse, quæ iisdem Potestatibus detulerit curam opinionum, præsertim Theoreticarum, ita ut eas sanciant, quæ ipsis placebunt, proscripserint omnibus aliis, atque auctoritate sua, & armis, si necesse sit, e Republica eliminatis. Tum addit, neminem tam insanum esse, qui putet sibi necesse esse sequi opiniones summæ Potestatis; alioquin innumera inde consequerentur absurda. Sed quid attinet ultra immorari in illius rationibus referendis? Quæcumque ille habet, quadrare forsitan possunt in Batavorum, & Anglorum πολιτείας, apud quos sæculares Potestates, sive civiles Magistratus, sibi jus perperam arroganti dirimendi Religionis negotia atque controversias; & apud quos (si principia sequi velint, propter quæ a Catholica Ecclesia sese disjungere licitum putarunt) nullis Conciliis, & ne ipsi quidem Ecclesiæ suæ, in Fidei causis, certa ab errore immunitas tribui potest. Apud illos, inquam, jure conqueri potest Phereponus Arminianus, quod Arminianos Hæreticos Calvinistæ potentiores minis & poenis olim a sententia dimovere voluerint, quum certe secundum eadem principia magis isti quam illi de veritate suarum opinionum certi esse non possint. Et nos habemus, quod Prudentius *περί σεπ.* de Gallieni Cæsaris edicto habet.

*Da-

Damnes, si sapias, anile dogma.

Iussu est Caesaris ore Gallieni.

Quod Princeps colit, colamus omnes.

Verum hæc neque in Religionem Catholicam, neque in Catholicos Imperatores quidquam conveniunt. Nemo nostrum dicit, nos sequi oportere summarum Potestatum Religionem, quæcumque sit; nam Regibus terræ numquam Deus pollicitus est, eos in Veritatis partibus semper futuros, neque eorum iudicio dimisit Religionis veræ criterium. Ecclesiam dicimus audiendam & sequendam esse. Evidenter ostendimus, contra Ethnicos aliasque a Christo averfas gentes, veram in ista Ecclesia Religionem reperiri; & adversus Hæreticos æque evincimus, huic uni Ecclesiæ concedendum, & obtemperandum esse in quæstionibus & iudiciis ad Religionem pertinentibus. Huic igitur Ecclesiæ ipsi quoque Reges parent, nihil in hoc a ceteris Christianis dissimiles; sed ipsorum Regum est cum Religionem istam veram, tum Ecclesiam ipsam, ejusque unitatem auctoritate sua tueri. Ut igitur verum est, summis sæculi Potestatibus numquam concessum fuisse jus decernendæ Religionis veræ, aut ineluctabilis iudicii ferendi de opinionibus ad Religionem spectantibus; ita falsum est, ad summas ipsas Potestates non pertinere defensionem cælestis Religionis, & unitatis Ecclesiasticæ. Primum Reipubli-

cæ vinculum Religio est; & nihil magis hominum interest, quam aut veram ipsam Religionem cognoscere, aut in ipsa permanere, quum & ideo in mundum invchatur, corporique copulatæ heic peregrinentur animæ, ut Deo vero serviant, & intelligant quid de ipso ejusque operibus credendum, quisve ei cultus sit exhibendus. Nemo ergo non videat, non a populis tantum, sed ab ipso Deo demandari Principibus curam arcendæ impietatis, & servandæ ac propagandæ Religionis illius, quæ certa & divina probari potest: quippe quod aperte in civilem animorum concordiam, in Dei honorem, atque in incredibilem utilitatem populorum post mortem, cura ista redundet. *Quis mente sobrius* (utar Augustini verbis in Ep. 185. Cap. V. §. 20. olim 50.) *Regibus dicat: Nolite curare in Regno vestro, a quo teneatur, vel oppugnetur Ecclesia Domini vestri? Non ad vos pertineat in Regno vestro, quis velit esse sive religiosus, sive sacrilegus: quibus non potest dici: Non ad vos pertineat in Regno vestro, quis velit esse pudicus, quis impudicus?* Usque adeo autem verum est, Religionis tuendæ curam summis Potestatibus traditam, & velut a natura insitam esse, ut vix ulla ostendi possit Respublica, quæ contra impietatem, contra violatores suæ Religionis, Leges aliquas non condiderit, quamquam illa sæpe Religio falsa ac sacrilega fuerit.

C A P U T XII.

Posito in Regibus jure vexandi impios, nulla Christianis, aut saltem Catholicis imminere debent incommoda apud Ethnicos & Muhammedanos. Religio Christi manifeste vera, eamque tueri pertinet etiam ad Reges. Pœnæ utiles, ut Hæretici in veritatem attentius oculos convertant. Quam sanctitatem in subjectis exigere debeant civiles Leges. Dissensiones in Religione politico quoque regimini noxiæ. Latentii locus explicatus. Ecclesiæ Catholicæ aperta veritas, & porissimum in controversia cum Donatistis.

AT, inquit Phereponus pag. 603. *Si dixerit, non licere errantibus potestatibus facere, quod licet recte sentientibus, in labyrinthum inextricabilem te conjicies. Nam quis demum judicabit heic de errore? Credunt Ethnici, credunt Muhammedani, credunt Hæretici Principes te errare, qui te putas recte sentire; ac proinde te vexare debent, nisi forte velis tibi soli ab omnibus credi, a te vero nemini; quid furiosum esset.*

Quæstio nostra est, num Regibus liceat moderatis vexationibus impios & a veritate Fidei alienos sollicitare ad amplectendam Religionem veram. Magnum incommodum, si id licere affirmemus, inde minatur Phereponus; arrepta enim hac ipsa opinione, Ethnici, Muhammedani, ac Hæretici Principes, quibus persuasum est, se bene sentire, ceteros vero a germana Religione abesse, in posterum sibi jus tribuent debacchan-

chandi in recte sentientes. Fateor & ego non leve futurum hujusmodi incommodum. Sed velim scire, num Phereponus putet, aliquid definire esse licitum ac bonum non alia de causa, quam quod eadem ipsa re impii & scelesti illicite ac male utantur, aut uti possint. Licita & bona est auctoritas legum Principibus delata puniendi fontes & facinorosos. Certe a sua bonitate jus istud non cadit, quod si mali, siue errantes Principes insontibus quandoque noceant, aut nocere valeant. Religionem veram amplecti, defendere, persuadere ceteris, & propagare, optimum cæloque gratissimum est. Num idem dicendum de amplectentibus, tuentibus, suadentibus, atque propagantibus Religionem falsam, siue Superstitionem? Istudne malum facere potis est, ut illud cesser, quod prius erat, bonum esse? Non ergo evincit Phereponus, injustam illicitamve esse impiorum & prave in Religione sentientium vexationem, eo quod eadem auctoritate possit & impius in bene sentientes uti. Sed eo semper deveniendum, ut quærat, quis veram tueatur Religionem, & quis ab ipsa aberret.

Attamen, inquit ille, quis Judex erit? cui potius credendum? cur tibi uni cedendum, quum tu nemini concedere velis? Quid autem aliud heic agit Phereponus, nisi se conicere in intoleranda illa absurda, quæ non ita pridem monuimus esse omnino vitanda? Nempe non sine gravi ignominia Christianæ Religionis necesse est ille sibi fingat, ita doctrinæ & Ecclesiæ, quam Salvaror tradidit, atque fundavit, occultam esse Veritatem, & lucem, siue tam parum evidentes parumque manifestas esse rationes Fidei nostræ, ut *serviosus sit* (verbis Phereponi utor) qui sibi Christiano ab Ethnicis, Judæis, atque Muhammedanis credi, ipse vero nemini ex illis credere velit. Quis non misetur, ac doleat, ab homine, qui se Christianum dicit, furentes appellari Christianos, quum sibi de veritate Religionis nostræ tot ac tam invicta argumenta solidaque rationes proferentibus credi a ceteris volunt. Quid Christiani nominis hostes pro se in posterum non dicant, si nunc pertinaciæ sui erroris ita plaudentes inveniant ipsomet Christianos? Deinde ex Phereponi sententia consequens erit, excusandos esse, aut excusandos credere se posse, quibus Christi Religio non arridet, & contra Superstitio placet; nam de vera Religione nemo in terris Judex esse potest, & oportet, unusquisque sequatur & faciat, quod verissimum & optimum, ex animi sui sententia, ei videtur. Hæc sunt Phereponi verba, post quæ nescio, quei damnare ille amplius pergat immanem

& injustam Ethnicorum siue Judæorum crudelitatem in Christianos, nedum justam & moderatam Catholicorum severitatem in adversos a Religione vera. Quippe tum his, tum illis optimum ex animi sententia videbatur persequi gentem, Deo, ut credebant, invisam; ipsique Deo se præstare obsequium arbitrabantur, quum a se dissentientes plebæbant.

Reliqua perquam horrenda confectaria, quæ hinc fluunt, iterum exponere opus non est. Intelliget ipse Phereponus, si animo minus nobis infenso in suarum opinionum effrenem licentiam inquireret. Quod si, ut Christiani toties ostenderunt, & facile adhuc demonstrare valent, evidenter Ethnici, Muhammedani, ceterique id genus homines Veritati repugnant; necesse est etiam, evidenter cognoscere possint, se in Justitiam peccare, quoties Christianos sanctissimæ Religionis addictos persequuntur, & persequi licitum putant. Neque porro minus constare potest, Hæreticos in errore versari, simul ac eorum doctrina & credendi methodus, exigitur ad constantissimas ac certissimas regulas Catholicæ Fidei. Quæ quum ita sint, ubi Principes Ethnici, Muhammedani, ac Hæretici vexare instituant Christianam atque Catholicam gentem, tanto se crimine illi obstringent, quantum crimen est apud Deum, ab ipsa Religione Christi & ab Ecclesia Catholica abesse ac defecisse. Catholicis vero tunc exferendæ sunt rationes cum Fidei nostræ, tum alienæ injustitiæ: quibus si nihil proficiatur, Errare ac sævire pergat cæcus persequutor: arma patientiæ tum expedienda sunt, & illa Apostoli verba alte animo committenda: *Omnes, qui in Christo pie vivere volunt, persecutionem patientur.* 2. Tim. III. 12. Non alia ratione, non alio clypeo sese tutati sunt veteres Christianæ Religionis Athletæ.

Sed nullamne, inquires, curam Religionis gereve debent Principes? Ita se interrogat Phereponus, atque ita sibi responder pag. 603. *Maximam & que in hoc potissimum sita est, ut ne quis Religionis causa alium vexet, aut male habeat, &c.* Ne nos quidem dicimus, vexari quemquam Religionis causa debere siue auctoritate Principis. At hoc missum faciamus. Si igitur Phereponi iudicio standum est, nullam fere aliam Religionis curam gereve Principes debent, nisi ut cuicumque subiecto liceat quam velit Religionem pacifice tueri. Dum sibi legibusque civilibus morigerum habeat populum, cetera Princeps contemnat, & pro nihilo ducat, Deum blasphemari, sacrilegis ritibus creaturas adorari, Christum fabulis accenseri, ejusque veram

Ecclesiam, & Sacramenta ut lubet profcindi. Scilicet, si Pherepono credimus, nullam ferme Religionis curam gerere debet Princeps, sed tantum politicæ ac temporalis tranquillitatis, quam diversarum Religionum causa turbari ipse numquam sinet. En ut solum temporalia Phereponus sapit. Sed oblitus est, ut puto, in sacris Litteris Mosem, Phinees, Heliam, Jehu, Ezechiam, Josiam, & alios laudari propter pietatem, quod aut lucos, & Templâ Idolorum disjecerint, aut impiis sublati cultum ac Religionem Dei veri propagarint. Oblitus est, Religionem præcipuum esse bonum humani generis, politice etiam considerati. Neque perspexit, aliter Regem, quia homo est, aliter quia Rex est, & Rex Christianus, inservire Deo, ac æternæ hominum felicitati, debere. Quod si hominum singulorum virtus est, & quoddam etiam debitum, Veritatem cognitam propagare, ac bonum diffundere, erroremque atque superstitionem auferre: quanto magis Regum munus id erit, quorum curæ tradita est vera populorum felicitas, quorum auctoritati demandatum & vitia emendare ac evellere, & virtutes, quarum prima Religio est, conservare, pœnis quoque, si res poscat, adhibitis?

At, reponit Phereponus pag. 604. *nulla alia tutela indiget Veritas, nisi ut ei liceat luce propria fulgenti oculos hominum ad se convertere, & firmis rationibus animos eorum allicere. Nulla erroris oppugnatione certior est quam ut perspicue confutetur, & libere retegantur hallucinationes. Sic ergo faveant Magistratus Veritati, sic Errori adversentur. Ubicumque utrumque licebit facere, brevi de Erroris Veritas triumphabit.* Profecto & nos dicimus, nullam erroris oppugnationem esse validiorem, quam ut perspicue is confutetur; immo nullam aliam ejus oppugnandi rationem legitimam nos novimus, quando ipsas errantium vexationes ideo solum probamus, quod a veritate devii per eas fieri soleant attentiores ad perspicuos errores. Nulla autem alia tutela, quam confutatione errorum, juvandam esse Veritatem, & etiam si nil aliud agas, brevi de Erroris ipsam esse semper triumphaturam, suadere quidem, sed nobis numquam persuadere Phereponus poterit. Nimium in nostros omnium oculos experimenta contraria, eaque passim, & omnium temporum, incurrunt. Certe arbitretur, ut puto, Phereponus, cum Veritate consentire Arminianorum opinioniones. Easdem porro perspicue exposuerunt Arminius, Episcopus, Grôtius, & alii non pauci; contrarias quoque rationi-

bus variis insectati sunt iidem. Numquid vero in Arminii sententiam ingenti copia concessere contranei saltem Calvinistæ rigidiores? Numquid Calvinii dogmata de Lutheri erroribus hucusque triumpharunt? Num de ipsis Idolatriis, atque Judæis, quibuscum versantur Batavi? Alia innumera exempla prætermitto. Aut ergo fateatur Phereponus, veritatem sibi suisque deesse (quod nos credimus): aut intelligat, non sufficere interdum veritatis prædicationem; sed moderatas quoque & opportunas vexationes non parum prodesse ad effringendam pertinaciam & cæcitatem, quam Veritatis prædicationi opponere solent errantes. Neque solum obduratæ perstant in veteri errore mentes, sed quotidie in novos alios disfluunt, in Hæreses, in Schismata, in Scepticismum ac Atheismum ipsum, si nullo freno, si nullo terrore compescantur. Non ergo Veritatis, sed Erroris conservatio & propagatio ex ea licentia, & pace dimanat, quam Phereponus tantopere extollit atque commendat. Confutatione autem non indiget, quod subinde ille in culpam potius Christianorum, quam in vitiosos Ethnorum affectus, rejiciat seram post Constantium ipsum de Ethnicismo victoriam. Nemo rerum causas intime perscrutetur, & Historiam calleat, secumque reputet, quid ante & post Constantium, & nostra etiam tempestate, factum fuerit, & fiat: cui statim innotebere non possit, quam leviter, quam sine pudore, & quantam cum infamia Christianæ Religionis, atque contemptu veritatis, talia nunc a Pherepono obtrudantur.

Infra contendit idem Cenfor, imperite ratiocinari Augustinum, dum in Hæreticos, atque in impias dissensiones juste exerceri posse rigorem legum putat, quia Apostolus inter opera carnis enumerat fornicationes, immunditias, contentiones, emulationes, animositates, dissensiones, & hæreses. Inquit ergo Phereponus: *Quis ignorat, quæcumque Evangelicis Legibus damnantur, & quæ præsertim Paulus loco ab Augustino allato perstringit, civilibus legibus nec solere plecti, nec posse? Tum addit, Leges civiles esse hominum conditioni attemperatas, nec ab iis eximiam quandam sanctitatem postulare, sed tantum eam virtutem, sine qua Civium societas incolumis esse non potest.* Augustinus locum Apostoli attulerat, ut ostenderet, Hæreses, & Schismata, & dissensiones in Doctrina Fidei, iniquitatis esse fructus. Quum vero Idolorum cultores juste puniri posse Donatistæ faterentur: hinc Augustinus Hæreticos quoque merito vexari atque coerceri posse

posse inferebat. Phereponus contra neque Hæreses, neque Idolorum cultum inter ea crimina recenseret, propter quæ a civilibus Legibus sunt homines male habendi. Quod quum audio, mihi videor audire hominem nulli Religioni addictum, aut certe a veritate Religionis Christianæ alienum, qui iura dumtaxat politica atque temporalia populis præscribat, nihilque de Religione vitiosa vel falsa curandum esse summis Potestatibus dicat. Sed nos respondemus, pleraque ex iis, quæ per Apostolum damnantur, civilibus Legibus posse, ac solere interdici atque puniri, præsertim si hæc vitia poriorum populi partem occupent, aut in immodicos excessus erumpant. Deinde dicimus, Idololatriam, Impietatem, Hæreses, & Schismata, mala omnium gravissima esse. Quare ubi populi & Reges in Christi Religione & Ecclesia descripti sunt, hoc est qua Christiani sunt, & auctoritate eminent, quantum possunt studere debent, non solum ut ne tantum bonum inter cives pessum eat, sed etiam ut perditum recuperetur. Numquid enim liberum esse, & licere impune cuicumque debet vel temerario vel deliranti, frangere divinitus datas Religionis veræ Leges, & cælestia Dogmata falsi arguere, & impiis opinionibus animos hominum corrumpere, & Deum blasphemis appetere, & Sacerdotibus a Deo constitutis negare obsequium, & recte sentientes erroris per calumniam arguere, & dissidiis prout lubet unitatem Fidei atque Ecclesiæ disrumpere, populumque aut exemplo aut prædicatione in errorem ac impietatem impelleret? Quid fiat de sanctissima Religione, si nullo freno compescenda est ingeniorum licentia, atque animorum corruptio? Utique civiles Leges eximiam quamdam sanctitatem a populo non exigunt, & humanæ infirmitati indulgent. Sed qui a germana Religione abest, & Idolis famulatur, & ambitioso Schismate dilaniat Ecclesiam Dei, non solum mediocri illa sanctitate caret, sed execranda impietate abundat, a qua nisi ante mortem se expediat, neque ipsi proderit mediocris sanctitas, neque ulla virtus. Nequit autem fieri, quin & civilis societas ex his etiam dissensionibus aliquas tandem contrahat rimas, & potissimum si scriptis & eruditione error invadatur, veritas deprædicetur: quod facere jubentur Christiani manifesto suæ Legis præcepto, & Caritatis consilio, & Justitiæ fiducia. Etenim ægre fert unusquisque, se Deo inivisum credi propter suas opiniones, impiumque idcirco, & Antichristum, & errantem sese appellari, sibi que æternæ mortis poenas ab aliter sentientibus deputari. Hinc odia, simultates,

atque contentiones, quas nulla Historia non refert, ipsaque experientia nunc etiam abunde testatur. Quid, quod ab Evangelica ipsa Lege jubemur Hæreticos, & impios, devitare, atque ab eorum abstinere commercio, nisi aliud necessitas politica suadeat? Plerique autem Politicæ Disciplinæ Magistri satis ostendunt, Religionum diversitatem civili etiam Regnorum tranquillitati, & concordie nimium nocere. Quis igitur injustitiæ postulare audeat Reges auctoritate sua usos, ut una vera Fides propagetur, ut error proscribatur, ut unitas Religionis & Ecclesiæ custodiatur, sive instauretur, atque ut legitimus Christi grex in mille Sectas Opinionisque contrarias atque absurdas pro hominum arbitrio quotidie non scindatur; quod fieri, si Phereponianis consiliis contenti sumus, facillime potest ac solet?

Alia sunt, quæ congerere me vetat alio festinans oratio. Sed reponit Phereponus ista Lactantii verba e Lib. 5. Cap. 19. mihi 20. Div. Inst. *Defendenda Religio est, non occidendo, sed moriendo (monendo habent alii Codices); non servitia, sed patientia (sapientia habent alii Codices); non feelere, sed fide. Illa enim malorum sunt, hæc bonorum, &c. Nihil est tam voluntarium, quam Religio; in qua si animus sacrificantis aversus est, jam sublata, jam nulla est.* Hæc, ut opinor, loca illa sunt veterum Scriptorum, quæ nuper agebat Phereponus, se posse, at nolle producere in suæ sententiæ tutelam. Non dissimilia ex Arnobio petere poruit, hoc est ab ejusdem Lactantii Magistro. Equidem excipere possem contra istorum Scriptorum auctoritatem, quæ inter Christianos tanti, ut constat, non est, & cui graviorum Patrum sententiam opponere liceret: attamen respondere juvat, talia quidem posse convenire in Ethnicos, non autem in Catholicos Principes. Illis una cura erat Christianam gentem non monitis, non rationibus, non doctrina, sed cædibus, & immanibus tormentis vincere. Christiani vero Principes gentem nondum Christo deditam non sine persuasione, argumentis, & Caritate ad rectam Fidem pertrahere conantur. Si aliqua vi interdum utuntur, & vexationibus, moderate & ex amore utuntur, qualis poenarum usus deceat Patrem, ac Principem amantem, non crudelem Tyrannum. Et ne nos quidem eos umquam occidendos profiteamur, ideo dumtaxat quod a nobis diversa sentiant: quippe nostra quoque sententia est, Religionem voluntariam esse debere.

Quamobrem nihil hæc simile habet Catholicorum Principum usus cum terribili

Paganorum impotentia atque crudelitate; neque Lactantii sententia excludit salutarium poenarum usum, quem in parentibus vel amantissimis contra filios reluctantes atque errantes nemo est qui vituperet aut damnet. Lactantius vero, atque Arnobius, nihil aliud detestabantur, quam vim sine persuasione & ratione adhibitam, & vim crudelissimam, quæ invitis voluntatibus Religionem ingerat. *Non audent*, aiebat eodem loco de Ethnicis Lactantius, *quidquam de rebus docere divinis, ne & a nostris deideantur, & a suis deserantur*. Furor & sævitia pro rationibus erant. Igitur quamvis statuamus, uti revera statuendum est, Religionis veræ electionem voluntariam esse debere, atque ad illam invitos homines non esse adigendos; adhuc tamen statuendum est, licitum esse ac saluberrimum severitatis usum, qua homines urgentur, ut falsam Religionem, impietatem, erroremque suum animadvertant, veramque Religionem rationibus victi libere ac voluntarie postea amplectantur. Hoc est, etiamsi voluntarium esse debeat, Virtutem & Religionem veram sequi, nam sine voluntatis consensu Virtus nulla est, atque Religio; attramen liberum esse cuicumque non debet in vitia voluntarie ferri, in impietate pacifice vivere, & a Veritate, sanctaque Religione pro suo arbitrio deficere. Postremum hoc ostendat Phereponus; ostendat, liberum esse debere cuicumque maxima ignominia afficere Deum, & abuti sua potestate illum, qui ab impietate, ac errore omnium perniciosissimo per aliquas molestias revocare conetur subjectam gentem, ipsamque facere Deo amicam; demonstret, præter jus & fas agere, qui moderato rigore cohibeat arrogantes, ignaros, & scelestos, quominus a veritate ac unitate Catholicæ Ecclesiæ tanti facienda sese libere divellant, & Schismata ac Hæreses ita Deo invisas consient. Denique respondeat Patribus, & Augustino in primis, tanta argumentorum copia id licere, & laudandum esse ostendentibus. Sed ille rem confecisse se putat, quod unum aut alterum ex iis argumentis cursim, ut hætenus vidimus, arrodat.

Incommoda interim nobis ille minatur ex huiusmodi sententia. Verum hæc abesse debere dicimus, quia dum attente rationes expendantur, constare potest, & re ipsa constet, quamnam sit vera, quamnam falsa Religio; quo posito nemo nisi cæcus & summe impius persequi potest Religionis veræ cultores. Eo tandem illi necesse est dilabatur, ut neget constare posse, siue dicat incertum esse, quinam sit germana Religio. Nos

contra id falsum esse ostendimus ex absurdis, consequentibus huiusmodi sententiam, Stoicis, Symmacho, aliisque recentioribus non ingratam. Provocamus deinde ad experientiam, immo ad ipsum Phereponum, qui negare nequeat, quin falsitas cujuscumque Religionis a Christo aversæ evidenter intelligi possit. Quod si Ethnicis, Muhammedanis, atque ipsis Hæreticis id non constare dicatur, ii monendi sunt, ut attentius rationes Catholicorum audiant, & æquius judicent. Sin errorem vel his auditis fovere pergant, ii non placide ferendi sunt, qui ex affectu pravo ac pertinacia videre nolunt, quod æquus omnis iudex videat. Non autem damnandi, qui temperata aliqua vexatione illos urgent ad intuendam veritatem nostræ Religionis, & errorem suæ. Immo commendandi, qui recta in Religione perstant, rationibusque, ac persuasionibus, & prædicatione non minus demonstrare, quam propagare conantur rectam hanc Religionem, & salutari etiam severitate ex officio Caritatis in subjectam gentem utuntur, ut ista aut erudiri ad Veritatem se patiantur, aut ad ipsam Veritatem, quam temere deseruit, se rursus restituant.

Quod est ad Augustinum in Donatistas agentem, nihil evidentius est, quam ipsum pro bona causa adversus errorem scripsisse, & moderatum rigorem Legum jure ab ipso fuisse probatum. Lepidum autem se nobis exhibet Phereponus, quum pag. 493. in notis ad Aug. Epistolam XCIII. argumenta ejusdem pro æquitate persequutionis in Donatistas factæ his verbis amoliri nititur. *Heic & ubique statuit, atque adsumit pro comperto Augustinus, quod in controversia erat possum, suam nimirum Ecclesiam fuisse unam, exclusis Donatistis, Christi Ecclesiam. Non equidem probo Donatistarum Schisma, sed cum illis disceptanti absurdum fuit perpetuo id adsumere, quod præfacte negabant. Is fuit Donatistarum error, ut illius Schismatis injustitia facilius, quam aliorum complurium, liquido se prodere posset. Pleraque aliæ controversiæ inter Christianos in Juris & Opinionum discordia versantur. Illa in Facti contentione potissimum sita erat; quare civili etiam iudicio dirimi, ejusque affectu ad formam juris communis absolvi, siue damnavi poterant. Et re ipsa, ut unum hoc dicam, Cæcilianus non semel objecta sibi crimina purgavit cum in Imperatoris aula, tum in Conciliis Episcoporum. Nisi Donatistarum vesania aliter visum fuisset, jam sublata erat Schismatis causa. Id æquus omnis rerum æstimator tunc*

tunc perspiciebat; nunc aperte idem nos perspicimus; & ipse Phereponus non heic tantum, sed alibi quoque Donatistarum Schisma improbavit. Quid est ergo, quod idem Phereponus adversus Augustinum nunc habet? *Assumit Augustinus pro comperto, quod in controversia erat possum.* Hoc est, male Augustinus contendit, justam esse in Donatistas Legum severitatem, quia nondum ostendit, injustam esse ipsorum Donatistarum secessionem, & Hæresim. Qua in re lepidum, ut dixi, nobis se præbet Phereponus. Nam si constat illi, æque ac reliquis nostrorum temporum Christianis, inique Donatistas delirasse: cur nunc ille petit, ut eadem veritas ab Augustino demonstretur? sive indignatur, quod demonstrata non fuerit? Si hoc unum, ut jure vexatos Donatistas intelligamus) Pherepono, & nobis deest, nempe intelligere prius, an Donatista a vera Ecclesia exciderint: jam Pherepono, jam nobis id certum est atque compertum. Ergo hinc arguere, Pherepono non repugnante, debemus; merito exagitados fuisse Donatistas protervos, & injusta secessionis reos. At, inquit ille, Donatista hoc præfracte negabant; & Augustino demonstrandi onus incumberebat. Quid hoc quæso ad nos? Non Augustino jam e vivis sublato; sed nobis viventibus persuadere Phereponus cupit, justum vocari non debuisse adhiberetur adversus Donatistas rigorem, quia Donatista se perperam egisse præfracte negabant, & Augustinus eos rationibus non convincebat. Ergo nos, quum vel ex ipsa Phereponi confessione liqueat, perperam Donatistas egisse, ideoque superfluum sit id ab Augustino demonstrari: nos, inquam, judicare debemus, justis legibus compressam fuisse Donatistarum amentiam, licitamque fuisse persecutionem illam, alioqui moderatam, qua scilicet, ut cum Augustino loquar, *potius admonerentur ab errore discedere, quam pro scelere punirentur.*

Inquit porro Phereponus, quidquid sit de confessione mea, absurdum semper fuit Au-

gustino id assumere pro comperto, quod Donatista negabant. Mihi autem mirum videtur, hominem hunc tam inani censurarum genere delectari, & distingere Lectores. Quotus enim quisque est, qui nesciat, quot scriptis & argumentis, & quam evidenter Augustinus, vel antea quam Epistolam XCIII. scriberet, Donatistarum sophismata, & errores disjecerit? Deinde in eadem Epistola ad Vincentium id præcipue quærebatur, num persequutio omnis illicita sit; Augustinus autem ostendit, eam esse laudandam, quæ pro Veritate contra pertinaciter errantes ex officio Caritatis instituitur. Tandem in ipsa eadem Epistola multa habet Augustinus, ex quibus intelligere possit quilibet veri amator, justitiam a Catholicis, culpam a Donatistis pervicacibus sterisse. Quamobrem, tamen Augustinus nihil in ea Epistola attulisset pro bona Catholicorum causa, absurde non egisset; quanto autem minus absurde egisse dicendus est, quum & ibi unam Catholicorum Ecclesiam ostenderit esse Christi Ecclesiam? Si Donatista id præfracte negabant: num propterea minus nocentes erant? Num eorum negatio vim Catholicarum rationum frangebatur? Minime gentium. Nunc illius controversiæ judices sunt æqui Lectores, & victoriam sine dubitatione adjudicant Catholicorum parti. Iidem quoque judicabunt, num Phereponus quidquam solidi hactenus depromserit, quod negotium facessere possit Augustino affirmanti, moderatam errantium in Fide, & deficientium ab Ecclesia vera, vexationem licitam esse. Et tandem, ut spero, animadvertent, non Augustinum pro comperto adsumsisse, quod in quæstione erat, sed quidem Phereponum graviter errare, quod semper pro comperto adsumat, veram Religionem, & germanam Christi Ecclesiam certo cognosci, atque evidenter apparere non posse in terris; atque eodem jure præditos, & in eodem incertitudinis loco esse quoslibet hominum cœtus, quod est ad Religionem.

CAPUT XIII.

In Judæos, Ethnicos, & Muhammedanos minus aspere agendum Catholicis Regibus. Rigidius habere Hæreticos fas est. Et in eos tamen spiritus lenitatis est retinendus. Hæretici meri, Hæretici Jeditiosi. Postremi pœnis gravibus digni, sed non fingenda crimina. Hæreticos alienæ ditioni subditos plectere non licet. Errantes alii pertinaces, alii dociles. Inter primos mitius habendi, qui cum lacte biberunt errorem, quam qui ultro errorem adsciverunt. Attamen & heic audienda Caritatis voces, misericordiæ futurus locus. In errantes non pertinaces clementius agendum. Quæ regulæ Judicibus Catholicis heic futuræ.

Diximus hætenus, licitam esse temporalem vexationem errantium in Fidei Doctrina, ut ab errore ad veritatem assurgant. Non tamen diximus, licere semper, multoque minus diximus, semper debere Principes pari severitate mederi animis ægotantibus. Etenim quod est ad eos, qui foris sunt, hoc est ad Ethnicos, Muhammedanos, atque Judæos, & si qui sunt horum similes: Principi non licet eosdem afficere suppliciis, & virgere aspere ad veram Fidem amplectendam. Fas est quidem publicam professionem, & externum Superstitionis exercitium iis interdiceret, privilegiis in reliquos effusis eos privare, atque etiam, dum converti nolint, & Regibus commodum videatur, e Regno dimittere & expellere, ut a Religionis veræ cultoribus illorum sedes justius ac utilius occupentur. Ceterum nocere eorum vitæ, eorum corporibus, eorum fortunis, illa dumtaxat de causa, quod in errore pertinaciter versentur: a Catholica Ecclesiæ doctrina nimium abhorret. Si qui auctoritate sua, in Americanos præcipue populos, abusi sunt, Religionis titulum impotentia ac avaritiæ propriæ obtinentes: ii non solum apud omnes male audierunt, sed Apostolica etiam Sedis oraculo compressi sunt.

Quod est ad Hæreticos, quos Ecclesiæ subdit Baptisma Christi, nos aliis juribus utimur. Profecto ubi intelligas, esse veram apud Catholicos Ecclesiam & Religionem Dei, idque demonstrari posse statuas (quod certe nos statuimus): illico Justitia & Caritas postulant, ut nulli curæ parcas, quo tantum bonum in populis, jam illud libere amplexis, factum tectumque tueare. Abominandæ perduellionis crimen est, a veritate jam suscepta deficere, & in errores perniciosissimos sese conjicere. Tum quis ferat intolerandam illam ambitionem, quæ & Ec-

clesiam discindit, & aspernatur datam divinitus Sacerdotum choro, summisque Pontificibus auctoritatem? Magni sceleris reos nemo eos non agat, qui non errasse contenti, alios quoque in Fide & Veritate stantes, aut prædicatione errorum, aut exemplo, pollueret & seducere nituntur; & aures ad Veritatis argumenta, ad monita Pastorum, pertinacissime claudunt; & infamant innumeris modis, ridendamque exhibent veram Christi Religionem atque Ecclesiam. Heic frenis indiger humani Arbitrii libertas; heic ipsis hominibus expedit Legum rigore ac terrore compesci; atque ut laudandæ sunt Leges, quæ nos impie agere vetant, ita commendandæ, quæ nos impie credere ac sentire non sinunt. Si rationes, si persuasiones, aliaque mitiores Artes nihil proficiunt: non irascendum Medico asperis utenti remediis, ut sanet; sed ægrotorum pertinaciæ, se aliter non permittentium sanari, succensendum est.

Neque tamen heic ego sum, ut suadeam, Hæreticos ab Ecclesia damnatos, morte ipsa esse mulcandos. Mihi potius & unice sumo, commendare & suadere summis Potestatibus moderationem hac in re & mansuetudinem sancti Augustini, cujus nunc negotium agitur. Certe ille semper absuit a suadendis extremis suppliciis in Hæreticos vel pertinaces. Quæ adhibere quamquam multorum sententia & liceat, & profit interdum, attamen ab ipsis quantum fieri potest abstinendum, & sollicitè Principibus cavendum est, ne aut Justitia, aut Caritas in eorum usu quidquam lædantur. Ecclesiasticorum autem omnium esse puro, Legum justitiam hocce in negotio mitigare potius, quam accendere, & spiritum lenitatis ab Apostolo commendatum, non vero sævitiam ubique prodere; & meminisse, Ecclesiasticam lenitatem, Sacerdotali contentam judicio, cruentas refugere ultiones, uti ait

ait S. Leo in Epist. 93. Tantum autem abest, ut Ecclesia suadeat extremam severitatem in devios a Fide, ut ab ipsis sacris arceat religiosos viros, talia suadentes aliquove pacto in judicium mortis influentes. Ideoque vel quum incorrigibiles atque damnatos Hæreticos secularibus Judiciis tradit, obsecrat, ut leniter in ipsos agatur: quod vellem, semper ex animo, & non interdum ex consuetudine, per nonnullos factum fuisset. Quamquam enim dicamus, Judices, Principes, & Reges contra jus fasque non agere, quum in Hæresi & impietate obfirmatos, aliorumque seductores, extremis etiam plebunt poenis; & quamquam fatendum sit, nimiam humanitatem, ac impunitatem errantium ad errores & crimina multiplicanda inservire, & idcirco necessarius sit Legum terror, & justissima sit poenarum temporalium severitas: nihilominus ad neminem magis, quam ad Christi Sacerdotes pertinet, mitiora semper consilia eligere & præbere, atque obstarè ne plus quam deceat, & expediat, & æquum sit, in hujusmodi hominum genus serviat secularis potestas. Dicam enim cum Apostolo Heb. V. 1. *Omnis Pontifex ex hominibus assumitur, pro hominibus constituitur in iis, que sunt ad Deum, qui condolere possit iis qui ignorant & errant, quoniam & ipse circumdatus est infirmitate.*

Itaque primo animadvertendum est, duplici de causa reos esse posse Hæreticos. Altera est Hæresis ipsa, sive error in Fidei doctrina, & dissensio ab Ecclesia vera. Altera est seditio; & contemptus civilium Legum. Quoties ab obsequio & obedientia Regum, quam exigunt Politicæ Leges, Hæretici deficiunt, aut societatis civilis jura turbant, & sese mergunt in horrenda flagitia: tum non secus ac alii seditiosi plectendi sunt, & coercendi, Pherpono ipso consentiente atque laudante. Ex hoc potissimum capite quasdam Hæreticorum Sectas & cædibus, & exiliis aliisque gravibus poenis affectas ac dissipatas novimus, sine crudelitatis nota, sine vituperio Principum & Judicum. Nam quæ bene constituta Respublica ferat Manichæorum, Adamitarum, Fratricellorum, Quietistarum, aliarumque hujusmodi pestium sordes, si vera sunt, quæcumque de iis feruntur? Quis jure non abiciat ac evellat de Regno suo opinionum illarum fautores atque præcones, quæ moluntur Atheismum, quæ licentiam peccandi faciunt, aut ad ipsam civitatis equis trahunt? Donatistarum autem

crudelia facinora tum in Catholicos, tum in seipsos, & Cæsarearum Legum auctoritas conculcata ab ipsis, nimium vulgata sunt in Ecclesiasticis Historiis. Eadem de Albigenibus dicas, de Anabaptistis, de Hussitis, de Puritanis, aliisque hujusmodi Hæreticis. Quod enim est ad Calvinianos, qui tamdiu Galliæ Regna infecerant, & seditionibus turbisque vexarunt ac diviserunt, legendus est integer non ita pridem editus Liber a doctissimo quodam Scriptore Gallicæ Congregationis Oratorii, & subjectus Libris postumis V. Cl. Thomassinii de *Edictis aliisque rationibus conservandæ unitatis in Ecclesia Catholica.*

Nescio igitur, quei expostulare de Regibus atque Principibus possit turbulentum hoc hominum genus, si poenis gravibus, si exilio, si gladio mulctetur. Num ignorant, quantopere Apostolus, & recta Ratio nobis commendent, parere & obsequi summis Potestatibus? Tanta vis est illius legis, ut ne ipsis quidem Catholicis Religionis causa vexatis liceat seditiones conflare, & a Principum obsequio desciscere, & Politicas conculcare Leges. * Fides, inquam, servanda Regibus & Principibus vel impiis & Hæreticis; neque eorum usurpanda jura, licet illorum Legibus Catholicis non teneantur quidquam facere contra ipsam suam Religionem atque conscientiam; tunc enim non tumultus excitare, neque armis se tueri, sed collum dare gladio jubentur, potius quam iniquis obtemperare præceptis. Quanto autem magis intolerandi sunt, qui talia audent contra Dominos suos legitimos pro errore ac impietate tuenda? Heic autem meminerint Reges, non conficta crimina, non somnias seditiones, non falso attributas conjurationes esse puniendas. Politicas, inquam, causas minime veras adsciscere nefas est, ut speciosius alienæ Religionis homines vexentur, & Religio invisa eliminetur. Quo titulo videant Angli, num sui Majores umquam peccarint, quum tot Catholicos suppliciis, exilio & morte affecerunt, quamquam nullum aliud istis fortasse crimen foret, nisi eam ipsam Religionem sancte profiteri, quam a Romanis Pontificibus olim Britannia acceperat. Ubi vero ejusmodi criminibus Hæretici sese re ipsa obstrinxerint, modo eorum animi ad rebellionem seditionesque nimium proprii alioquin non inveniantur, & dum clementia Principum in Regni & Religionis perniciem minime redundare possit, indulgen-

* Consulendus præ ceteris doctissimus Jacobus-Benignus Bossuet Meldensis Episcopus, hocce argumentum earegie pertractans contra Ministrum Jurien in Opere cui titulus: *Cinquième Avertissement aux Protestans sur les Lettres du Ministre Jurieu.*

gentia invitante reos ad scelera nova: a mansuetudine Sacerdotum non abhorret, immo cum ipsa penitus consentit, veniam interdum pro illis & poscere & impetrare. Legatur in hanc rem Epistola 127. Augustini, qua Donatum Africa Proconsulem rogat, ne pro meritis facinorosam Donatistarum factionem corrigat. Legantur etiam Epistola 158. 159. & 160. Nemo autem, ut arbitror, erit, qui his lectis non laudet ac amet Augustini aliorumque Catholicorum in Africa Sacerdotum lenitatem, & contra non irascatur Pherepono, indigne non uno in loco habenti, Augustinum Christi Sacerdotem apud Sæculares Judices agentem, ut mitibus potius quam atrocibus poenis Donatistarum comprimeretur insania.

Alii sunt Hæretici, quos aut voluntas bene composita, aut vitium defectus ab instituendis Seditionibus abhorrentes fecit. Unum in eis crimen Error, Schisma, & Hæresis. Gravissimum sane crimen in Deum, in Veritatem, in Ecclesiam, atque in se ipsos; sed non semper, non ubique, non in omnibus, pari suppliciorum ratione, atque asperitate plectendum. Varia itaque heic nobis considerata veniunt. Primo, nefas est Regibus atque Principibus Hæreticos alienæ ditioni subditos, sibi quoque nullo jure obligatos, ea tantummodo de causa, quod Hæretici sint & ab Ecclesia Catholica averfi, aut bello invadere aut ulla afficere molestia, sive intra sive extra fines Regni sui, dum constitutis legibus politicis iidem intra Regnum se alioqui inobedientes non præbeant. Hoc nequaquam idcirco laudandos, cum Evangelica doctrina, tum recta Ratio, & jus Gentium satis ostendunt. Illud etiam inter Catholicos compertum, iisdemque nititur fundamentis, non licere summis Potestatibus frangere fidem datam Hæreticis subditis, nedum ab aliena ditione pendentibus. Patet, inquam, foederibusque standum est cum ista quoque gente percussis, eique religiose servanda fides, ac si nostra cum Religione omnino sentirent; neque aliis de causis recedere a promissis licebit, quam quibus recedere fas est inter ipsos Catholicos secundum jura Gentium atque Naturæ.

Secundo, distinguenda est errantium cohors in pertinaces, ac minime pertinaces. De pertinacibus sermo nunc sit. Magna est utique hominum calamitas, in errorem labi; sed magna iniquitas, animum in ipso obfirmare velle. Quamquam enim ideo in sententiis absurdis, falsis & impiis persistant non raro homines, quod ipsas sententias & rectas, & veras, & pias arbitrentur, atque idcirco, si non excusatione, at certe mise-

ratione aliqua dignos se præbeant; nihilominus alia ex parte effugere non possunt abominandi criminis culpam. Facit nempe eorum arrogantia, eorum superbia, atque temeritas, ne errorem ultro adscitum ponant, atque in castra veritatis immigrent aliquando. Et cur non appellemus temeritatem atque arrogantiam, suam, hoc est fallacissimi hominis præferre, immo opponere opinionem judicio Ecclesiæ Catholicæ, Pontificum Maximorum, Conciliorum, & Episcoporum, quos tamen Deus Judices nobis reliquit in Fidei controversiis, & ad eos audiendos ire nos jussit in ejusmodi causis. Nam quod ajunt, & contendunt, ipsam Ecclesiæ erroribus esse obnoxiam, nihil aliud est, quam sibi adimere viam omnem erroris dignoscendi, & assequendæ Veritatis, quam tamen unam Christus ipse nobis in hac mortali vita constituerat. Porro neque de numero, neque de Ecclesiæ aliqua imagine plaudere sibi possunt Hæreticorum conventicula; tum quod abjecta Ecclesiæ Catholicæ auctoritate, cujuscumque alterius Ecclesiæ auctoritatem abjiciant oportet; tum etiam quod eorum patres perperam soli sese opposuerunt Conciliis veris, & veræ Ecclesiæ, eorumque posteri quamvis in ingentem copiam crescant, vitium & culpam temeritatis paternæ retinent, & minuire amplius nequeunt.

Pertinax igitur hoc hominum genus, quod aut se argumenta Veritatis edoceri non patitur, aut edoctum, Veritati ipsi atque ipsi Ecclesiæ Veritatis columnæ resistat: gravi se crimine obstringit, & propterea jure coercetur, & coercendum est; & acerbis poenis ejus pervicaciam (si aliis noceat) sive emendare, sive punire justissimum fuerit. Sed justitiæ dumtaxat non est heic habenda ratio. Caritatis quoque Christianæ præcepta atque consilia occurfare in primis debent oculis Principum, & Regum. Quamobrem considerandum est rursus, duplicem esse posse istorum Hæreticorum pertinaciam turbam. Hi errorem & Hæresim, una cum lacte bibuerunt; isti jam adulti. Priores a nulla Religione ad alteram defecere, sed quam pueri didicerunt, hanc postea tueri pergunt. Posteriores inconstantia delectavit: infortunium nempe grave, si de una fallaci Religione in alteram fallaciorem latus mutarunt; at gravissimum ac perniciosissimum crimen, si de vera desciverunt in falsam. Dico ergo, illorum in errore pervicaciam aliter, hoc est longe mitius, quam istorum, esse habendam. Siquidem ignorare, & non sentire nempe potest, quam altas radices in animis mortalium agat a teneris unguiculis in-

inspirata cujuscumque Religionis opinio. Sit licet falsa, impia, atque ridenda Religio; dum accepta sit a parentibus filiorum amantissimis, dum antiquitate aliqua constet, dum tenellis cordibus inscripta fuerit: in naturam, ut ita dicam, transit; quantaque facilitate impressa fuit, tanta vicissim difficultate exculpi atque expelli inde potest. Nimum vulgaria sunt istius veritatis exempla, ut heic referre sit opus. Quis ergo tantam hanc hominum infelicitatem potius quam temeritatem supremis plectendam suppliciis umquam pronuntiet? Immo quis miseratione dignissimam non affirmet? Hos doceri, hos terrere fas est, & quoribus in antiquo errore obfirmatissimo animo perstent, ipsique fulgentissimæ Veritati resistent, eis negare privilegia, incommodisque etiam, & exilio illos multare pro errorum gravitate, & varia conditione temporum, utile, licitumque puto. Sed isti ab iis semper discernendi, qui studio culpaque tantum propria in errorem se præcipites dedere. Ne punire gladio velis, quod isti ut aliter esset efficere, quum nascerentur & educarentur, minime potuerunt. Nam quamvis postea possint, & pervicaciter nolint; ab eadem tamen infelicitate nativitatis atque educationis hæc ipsa descendit in errore pertinacia.

Tertio, ad eos quod attinet, qui de veritate ac unitate Ecclesiæ Catholicæ in hæreses erroresque adulteri defecere, & auctoritatem summorum sacerdotum aspernantur, atque irridunt; alia convenit severitatis ratio. Eorum vitio, ac temeritate factum est, ut laberentur in tenebras, sibi que atque Ecclesiæ veræ nocerent. Eorum superbia deinde fit, ut in falsitate perstent, & ad lucem rursus non assurgant. Ideo quidem plerique non assurgunt, quod putent, se contra conscientiam acturos, & Deo displicituros, si ad veterem sententiam revertantur, iterumque cum Catholica Ecclesia consentiant; sed temere id putant, & eorum culpa factum est, & fit, ut sic putent. Porro quemadmodum ebrius & perditus amator poenam criminum, ebrietatem & amorem consequentium, non effugiunt, quia causam hujusmodi criminum ipsi volentes elegerunt; ita & qui lubens errori mentem mancipavit, culpandus deinde est, quod ad ipsum errorem dignoscendum atque ejurandum induci non possit. Sibi imputet, qui optimam opinionem in pessimam commutavit, si nequeat de pessima in optimam reverti. Optimam autem rursus inveniet, si livorem ponat, si attentum se præbeat vocibus Veritatis: quod quum facere nolit, magno se crimine profecto obstringit. Quid si non errasse iste contentus, erro-

rem quoque evulget, litterisque consignet, ac prædicatione persuadeat? Hujusmodi hominem societati humanæ perniciosissimum ferat, excuset, absolvat, qui velit; non excusabunt, neque ferent, quibus notum est, quantum bonum sit, in Religione vera sive in Veritate stare, quantumque malum ab ipsa discedere. Quid si semel iste emendatus ac toleratus, in ejuratis erroribus iterum deprehendatur? Nemo non videt, quid asperi mereatur perversa isthæc hominis voluntas, & illusoria poenitentia, & periculosa contagio.

Attamen & heic audire juvat Caritatis voces, etiam atque etiam commendantis, ut quam difficillime, quam rarissime ad extrema Hæreticorum atque Apostatarum vel pertinacium supplicia deveniatur. Caritate ergo hortante, reorum personam prius induere debent supremi Judices, & Magistratus; quod quum fiat, non tam proni subinde erunt ad arripiendam securim, non tam lenti ad misericordiam impertiendam. Culpam autem Hæreticorum quorundam etsi non tollit, aliqua tamen ex parte minuit consideranda in iis voluntas. Non improba plane, non prorsus vitiata in illis est interdum hujusmodi potentia. Vellent Veritatem servare, Deo placere, & errorem effugere; dumque etiam pro errore ac impietate pervicaciter pugnant, se gratum Deo facere persuasum habent, suæque obsequuntur conscientiæ. Culpam quidem, ut diximus, ne sic quidem apud homines, eoque minus apud Deum, effugiunt, quum in causâ sit ipsa eorum Voluntas, ne errorem dignoscant & Hæresim exuant; sed non parum extenuare potest culpam ipsa hæc eadem Voluntatis in bonum & verum inclinatio. Peccat in iis Intellectus potissimum. Omai autem delicta, quæ ob impetum affectuum, atque errorem Intellectus patrantur, quippe quod in ipsis non præcedit omnino libera electio, mitius puniendi sunt, & veniam æquius impetrant, quam quæ proficiuntur a prorsus libera electione, & perversitate Voluntatis. Hæretici autem, vel pertinaces, cum errore Intellectus, & cum ipsa Voluntatis pervicacia plerumque conjunctum habent probum aliquem ipsius Voluntatis affectum. Indue ergo parumper Hæretici personam; neque miraberis, tam sero, aut numquam expediti mentem posse a præjudicatis opinionibus, quas certas, Deoque gratas putes. Excogita hominis nativam calamitatem, quem tot impediunt tenebræ, cui etiam volenti adeo difficile veritas persuadetur. Si tibi similis error accidisset, & deponere impium putares, nihil fortasse differes a pertinaci illius erroris patrono, Reliquorum criminum reos conscientia ipsa fere semper accusat, usque

Z adeo

adeo ut se ultro poenis & morte dignos aut fateantur, aut sentiant. Contra non pauci Hæretici suum crimen neque agnoscunt, neque sibi exprobrant, idque ut faciant, supplicia plerumque facere non possunt. Immo contra conscientiam, & adversus Deum se facturos ii crederent, si a sua sententia in contrariam discederent, ac tormenta potius non sustinerent. Cum eorum ergo crimine multa infelicitas conjuncta est, & non parum involuntarii, & proba aliqua Voluntas ac indoles: quæ omnia Caritatis Christianæ memorem: a nimia severitate retinere, & ad misericordiam impellere merito debent ac possunt. (**Misericordia*, scribebat Agathias Lib. 1. Hist. de Bello Gothico, *quam ira eos prosequi par est, qui a vero sunt devii. Non enim volentes errant labunturque; sed quum id, quod bonum est, expectant, iudicio decepti instant semet creditis, qualiacumque ea sunt, pertinaciter.*.)

Præterea sollicitè cuicumque Christiano Magistratui curandum est, ut suos fratres lucretur, & ab æternis poenis arceant. Cui muneri non deest, quisquis facinorosos extremo supplicio plectit; nam ex istis nullus fere est, qui sceleris sui turpitudinem non agnoscat, & poenitentia ductus e vita non abeat, & mortem ipsam corporis in animæ suæ utilitatem non vertat, aut vertere possit. Hæretico autem pertinaci, in quem listor animadvertit, omnis præcluditur ad salutem via, tempusque respiciendi aufertur. Ille quidem vitio ac pertinacia sua pereat, sed culpa nequaquam cognita; atque adeo Christianæ mansuetudinis foret, sustinere potius quam urgere ultro festinantem in æterna supplicia. Quis enim scit, an non aliquando eidem daturus sit Deus poenitentiam (ut cum Apostolo loquar 2. ad Tim. 2.) *ad cognoscendam veritatem, & respiciendum a diaboli laqueis, a quo captivus tenetur ad ipsius voluntatem?* Ad hæc teterrimus ille mortis terror facit, ut pro apertis Hæreticis fictos non raro habeamus Catholicos. Quod si postremum supplicium intrepide a nonnullis seratur, ipse error latius interdum serpit, quum incauti homines non animorum pertinaciæ, sed Veritatis virtuti ac fiduciæ tribuant miseram illam in tormentis & morte constantiam. Exemplum in hanc rem plurima suppetunt. Non heic tamen dissimulandum est, hujusmodi homines, si vivere diutius sinantur inter gentem Orthodoxam, publicæ rei nocere posse prædicatione errorum. Et sane periculum istud impigre avertendum. Tunc enim ad ipsam Caritatem Christianam spectat, plurimum saluti prospicere, quam unius. Sed ubi

aliter consulere possit Princeps reipublicæ, quam sublato e vivis pertinace Hæretico: tunc erit gratissimum Caritati, quod & istum incolumem servet ad emendationis ac poenitentiae spem. Inspiciendum ergo, an non carceres, exilia & alia salutare poenæ, & anathemata, quibus errans a fidelium consensu amoveatur, & Monasteria, queis ad poenitentiam ac disciplinam includatur, idonea sint remedia, ut cohibeatur a veneno spargendo, & ad sanioerem mentem infelix ille sensim perducatur. Caritas tandem nihil intentatum relinquit, quo si fieri potest, a temporali ac spiritali morte fratrem defendat ac liberet; & quum poenitentem certe necari non sinat, ideo poenitentiam hominis, quamquam seram, libentius expectari cupit, quam ejus pertinaciam cito puniri.

Succedit alia errantium phalanx, nempe non pertinacium. Primo autem animadvertere opus est, proprie Hæresim appellari non posse, a qua absit animi pertinacia. Cujus placiti certissimas rationes non est cur nos congeramus, quando eas alibi a gravissimis Theologis luculentissime digestas habere Lector potest. Quamobrem quum hoc hominum genus Hæreticos nuncupamus, ex usu potius, quam ex ratione loquimur. Eadem vero animi docilitas illud inter Catholicos obtinuit ac obtinet, ut neminem sine pertinacia errantem supremi Magistratus morte puniant, puniendumve censeant. Recte sane. Uti enim dictum est, non ideo Hæreticis pervicacibus vita interdum eripitur, quod errant, atque a veritate defecerint, sed quod moniti atque edocti germanam Fidem, pertinacissime deliramenta sua aut prædicare, aut fovere pergunt; hoc est, infelici mentis erroris Voluntatis crimen adiungunt. Si ergo quisquam a Fide aut ab unitate Ecclesiæ excidat, monitusque postea respiciat, & edoctus intelligat, fateatur, ac ejuret falsam doctrinam: merito Voluntati ejus bonæ malum Intellectus errorem indulget Ecclesia. Equum nihilominus est, ut homini poenitentia erroris ducto injungantur salutaria aliquot poenitentiae genera, quibus aut Deum sibi propitium facere, aut scandala præterita reparare, aut certos in posterum de vera sua poenitentia, & non ficta emendatione, fideles reddere possit. Proinde & hoc rectissime constitutum est, ut sponte sua sese accusantes ac poenitentes, omnium mitissime habeantur; reliqui pro erroris, & scandalis, & pertinaciæ præcuntis diversitate diversis subijciantur poenitentiae speciebus.

Quod heic tamen commendandum in primis videtur, illud est, ut Christianæ Caritatis,

* Hæc omnia secundis curis addita.

tatis, atque Prudentiæ maxima cura habeatur a Quæstoribus Hæreticæ pravitatis. Re-
 cussimè instituta sunt, nostrisque etiam tem-
 poribus utilissima est horum auctoritas, quip-
 pe succrescens facile vulgi superstitio, & in-
 geniorum temeritas non raro comprimun-
 tur, & a Domini tritico zizania arcentur.
 Optimis præterea legibus constat eorum fa-
 cultas, & placidis etiam (saltem apud Ita-
 los) ut plus inter nos severitatis in prospe-
 ctu, quam in recessu, invenias. Sed pericu-
 lum etiam subest, ne quis auctoritate legi-
 busque sanctissimis ob immoderatum zelum,
 nimiamque asperitatem abutatur. Dicam id,
 quod mecum dicant, ut spero, me sapientio-
 res; dicam, quod dicunt & faciunt optimi
 Quæstiones, atque exoptant ut fiat a cete-
 ris sodalibus suis. Necessaria semper est ac-
 curatissima diligentia, quæ nihil erroris, ni-
 hil superstitionis aut pullulare, aut vige-
 re sinat. Necessaria quoque severitas sæpe
 est, ne nimia indulgentia animum sceleri-
 bus addat. Sed non eo usque procedere di-
 ligentia debet, ut vel levissimis de causis,
 & meris de suspicionibus, carceres, & alia
 incommoda fidelibus creentur. Neque talis
 ac tanta esse debet severitas, ut Caritatem,
 & mansuetudinem Christianam umquam obli-
 viscatur, & a se abiciat. Asperos se præ-
 beant in iudiciis civiles Magistratus; nihil
 nos moramur Sæculi ritum. At certe Ecce-
 siasticos Iudices, Christi Sacerdotes, & Chri-
 stianæ Legis, hoc est Caritatis & mansuetu-
 dinis præcones simul atque exemplaria, om-
 nium maxime lenitas ac benignitas decet;
 torvum autem supercilium & immitis ani-
 mus omnino dedecet. Neque enim Episco-
 pos tantum, sed ceteros etiam Ecclesiæ Mi-
 nistros, exigere Apostolus mihi videtur non
superbos, non violentos, non percussores (id
 est non lingua, non contumeliis, non acer-
 bitate quemquam ferientes), non turpis lu-
cri cupidus, sed hospitales, benignos, sobrios,
justos, sanctos. Idem etiam in 2. ad Tim. 2.
 egregia illa verba, & alte nostris omnium
 animis insigenda habet: *Servum autem Do-*
mini non oportet litigare, sive pugnare; sed
mansuetum esse ad OMNES (sive ἅπαντας, be-
 nevolum, placidum, lenem, & humanum
 erga omnes), *docibilem, patientem, cum*
modestia sive lenitate corripientem eos qui re-
sistant veritati. Quod si mansuetudinem, &
 patientiam, & lenitatem, & humanitatem
 enixe commendat Apostolus vel in eos, qui,
 ut habet vulgatus Interpres, *veritati resi-*
stunt, & sunt in errore pertinaces: quanto
 enixius credendus est mansuetudinem eam-
 dem commendasse erga illos, qui non resi-
 stunt Veritati, sed errorem, simul ac edo-

centur, ponunt, & in Veritatis castra li-
 bentissime redeunt? Et quidem Apostolica
 Sedes medicinale tribunal hoc esse voluit,
 non asperitatis, atque inclementiæ. Caven-
 dum ergo, ne turbidi affectus, ne ambitio
 exercenda potentiæ, ne feritas heic locum
 habeant; curandum, ut captanda famæ, &
 zelus non levis ostentandi cupido, quo postea
 ad ampliora munera facilior sit aditus, in
 miseræ gentis perniciem & incommodum ver-
 tatur; denique studendum, ut scubi pec-
 candum sit, ex benignitate potius nimia,
 quam ex nimio rigore peccetur. Quod si
 Italica Inquisitionis Magistratibus, qui mi-
 tissimi omnium sunt, aut minore saltem,
 quam reliqui severitate utuntur, dicimus,
 Caritatem præ oculis semper esse futuram:
 quanto magis commendandum id erit His-
 panicæ Inquisitionis Præsidibus, immo Lusit-
 anæ, si vera forte sunt, quæ de illorum ri-
 gore feruntur?

Itaque primo suspensiones meæ, & leviuf-
 culi rumores de alieno Errore, sive super-
 stitione, ac Hæresi, satis esse non debent,
 ut cuiquam negotium facessas, & vincula
 inferas. Quamquam & hoc referre superva-
 caneum fortassis est; video enim apud nos
 non sine prævia eaque gravi cognitione re-
 rum procedi. Secundo error in iis esse re-
 bus & controversiis potest, quas nondum
 Ecclesiæ, aut Concilia statuerint. Fac ista
 deinde statuatur ac dirimantur supremo Ec-
 clesiæ oraculo: a crudelitate ac injustitia non
 abesse, qui Theologo, sive Scriptori aliter
 ante iudicium Ecclesiasticum sentienti, Hæ-
 resim objiceret, ipsumque male propterea
 haberet. Utrique is erravit, sed excusabili
 errore; tunc enim vere crimen est, ab Ec-
 clesiæ & Doctrina Christi dissentire, quum
 homini constet, quænam sit Ecclesiæ mens
 & doctrina Christi. Hoc autem notum, cer-
 tumve esse homini antea non poterat, ta-
 cente ac tolerante Ecclesiæ. Et profecto, si
 iudicandum secus foret: dedecoris & Hæresis
 notam nonnullis sanctis Patribus inureremus,
 e quorum calamo & mente sententiæ quæ-
 dam exciderunt, quas deinde Ecclesiæ non
 tulit. Sed nihil ex eorum sanctitate idcirco
 imminutum, quia nihil antea illa de re fue-
 rat constitutum. Faciæ eadem ratio, ut Vin-
 centium Lirinensem, Cassianum, aliosque
 Semipelagianis Opinionibus olim addictos, e
 Sanctorum fastis, sive e Catholicorum albo
 non expungamus; siquidem florere ante
 Arausicanam Synodum, cuius decreta si qui-
 quam postea contempsisset, tum solum cul-
 pandus merito & anathemate percutiendus
 fuisset. Idem fiet, si quando Romani Pon-
 tifices, atque Concilia, nonnullas ex iis de

divina Gratia & libero Arbitrio sententiis, quæ nunc in Scholis impune obtinent, aliquando proscribant.

Tertio, errare etiam homines & Scriptores possunt in ipsam Christi & Ecclesiæ doctrinam. Quod quum accidit, considerandum est, num ex ignorantia & incuria, an vero ex perversa voluntate, deditaque opera, se conjecerint in errorem sibi certe perniciosum. Si apertis oculis a Dogmate Catholico discessum est, nemo neget, quin hujusmodi crimen castigatione sit in primis dignum. Sed longe mitior ultro ad poenitentiam venienti castigatio erit; longe autem durior agnoscanti quidem errorem suum, sed urgente metu poenarum, & nonnisi ex alieno impulsu. Ita veræ Ecclesiæ ac Religionis desertores, dum sponte, & non mendaci poenitentia ducti, ad gremium Fidei revertuntur, minime graves poenas subire coguntur. Et contra severius mulctati, qui Magistratum vigilantia deprehensi, terrorem expectarunt melioris sententiæ magistrum. Attamen vel in his expendere juvat minorem majoremve in defectione pravitatem Voluntatis. Multos enim non odium Catholicæ communionis, sive doctrinæ, non ingenii ambitio, non contemptus Ecclesiæ, ad Hæresim traxit; sed humani alii affectus, aut Præsidum severitas, aut Disciplinæ impatientia; quæ sane imminuere quandoque possunt Voluntatis scelus, quod est ad laxam Fidem, majoremque propterea mereri misericordiæ mensuram.

At alios ignorantia sola, & incuria errantes fecit. Quis enim est, qui scire omnia, nihil oblivisci, & numquam errare sibi tribuat? Sed quicumque errat, animo interim veræ Fidei & Ecclesiæ Catholicæ conjunctissimo, falsa Dogmata non amplexurus, non propugnaturus, si ea sciret averfa a Schola Christi, & a disciplina, ac mente Ecclesiæ, & ubi scit, ea ilico execrans: cur puniendus, cur rigide excipiendus apud homines, quum nullo apud Deum crimine idcirco is teneatur, nisi de Dogmatis iis præcipuis sit res, quæ nescire suapte natura peccatum est, & nescire Christianus homo non debet? Exploranda igitur sedulo est errantium Voluntas; quod si promptus in obsequium Fidei & Ecclesiæ, illorum animus deprehenditur, vel dum errant: edocendi sunt veram sententiam, monendi ut a sermonibus abstineant gravissimarum rerum, dum sibi majorem prius non comparant Eruditionem Theologicam; & excusanda facile ingenii infirmitas, aut ignorantia inconsultus error. Non autem conti-

nua in vincula conjiciendi sunt, non diu detinendi, atque vexandi, neque populo spectaculum miserabile * daturi. Hominem vidimus rudi minerva, cui exciderat, alium esse a vulgari nostro Purgatorium Ignem. Communibus quidem suffragiis innocens evasit, sed post non paucos carceris dies, & non sine ingenti rerum suarum incommodo. Prudentiæ potius, & Caritatis erat, hunc accitum monere, ne talibus sese immisceret, & verbis tantummodo arguere; ad canendam palinodiam jam paratissimum: quamquam & hæc quæstio ex iis sit, quæ adhuc in ancipiti positæ, nondum Ecclesiæ calculo fuere directæ. Errant enim multi, quia non Theologi; errant & ipsi quandoque Theologi, quia tunc non errare, sed cum Ecclesiâ sentire se putant. Privatæ vero objurgationes satis plerumque forent, ac esse deberent ad medicinam errantium. Alioqui si levibus de causis in carcerem, & in rostra, homines rapere velis, & præsertim rudes, ac Theologiæ abstrusioris meliorisque Disciplinæ ignaros: verendum est, ne Caritatis tribunal apud optimos ob nimium rigorem male audire incipiat, & ex terrore potius, quam ex amore Christiani in posterum simus: quod a mente Apostolicæ Sedis, & meliorum profecto abhorret.

Quid si eos divexare velimus, qui in Opinionibus aut Philosophicis, aut Historicis, aut Astronomicis, aut etiam Theologicis, sed nondum ab Ecclesiâ, sive a Romanis Pontificibus, sive a Concilio quopiam proscriptis, errare nobis videntur? Facile contra jus, nedum contra Caritatem, hæc agendi ratio pugnabit. Numquid enim tua opinio, ab illorum opinione diversa, ideo verior & sanior est, quia tu potentior, quam illi? Ne tu quidem, ut puto, id arbitrere. Sola divinarum Scripturarum, & Ecclesiæ mens cognita facere potest, ut tu de veritate sententiæ tuæ, illi de errore suo certi sitis. At quum non illi minus, quam tu, contendant, opiniones suas consentire cum sacrarum Litterarum & Ecclesiæ doctrinâ; quumque Ecclesiâ, uti prædixi, mentem suam nondum heic explicuerit propterea hujusmodi opinionum propugnatio nondum crimen evasit, poenis & carcere exagitandum. Quis enim te certum facit, Ecclesiâ contra illos potius, quam contra te, esse aliquando pronuntiaturam? Et si quidem fortassis in errore versentur. Sed quamdiu laetetur Ecclesiæ oraculum, eique parere ac cedere, simul ac prodeat, paratissimi sunt homines: ab officio veri & obsequentis Christiani

* Præcedentes editiones, ad verum omnes, daturi habent, errore forte exscriptoris. At dandi legendum videtur.

fiani minime per alios disceditur; & apud Deum non peccatur; & error ille (materialis, ut ita dicam, non vero formalis) nondum carceribus aliisve corporeis incommodis castigandus erit. Quamobrem ut non audiam quascunque Cartesii Opiniones Theologiae Catholicae consonas appellare, multoque minus praestare; attamen quum hoc ille, ejusque affectu, sibi persuadeant, & suis etiam rationibus offendere conentur: vix intelligerem cur adversus eos rigorem adhibere placeret; priusquam Ecclesia opiniones hujusmodi suo decreto proscripserit atque damnarit. Utrique Cartesii Libros nonnullos cum Romanus Pontifex, tum Academiae quaedam nigro theta confixerunt. Sed numquid Haesibus sciant, quicumque Libri configuntur? Num sententiae omnes, quas Cartesius litteris consignavit, errorem ac haesum sapiunt, ut singulas abominari ac rejicere sit

opus? Quum hoc a fidelibus Ecclesia expetit, solet sententias, sigillatim enuntiatas, haesibus aut falsitatis damnare. Antequam damnet, earum patronis bona fides eripi non potest, dum tamen opiniones tueantur revera dubias, hoc est nondum definitas, & a definitis aperte non effluentes, & in iis tuendis se ab Ecclesia dissentire non putent. Neque privatorum objurgationes facere possunt, ut bona fidei privilegia in ipsis cessent, multoque minus quum suspicio adest, ne privati homines ad eas opiniones damnandas ferantur amore potius privatae cujuscumque Scholae, quam certa cognitione Veritatis, quae adhuc latet, si ve fiducia proferendi ab Ecclesia decreti. Locum hic habere possunt, quae de Aristotelis fortuna in Christianorum Scholis apud Veteres feruntur, & quae olim contingere in celebri controversia de Divinis Auxiliis, & de Scientia media. Sed nos alio properamus.

CAPUT XIV.

Zelus ineruditus, & nimia Licentia in Fidei & Disciplinae negotiis. Quos pessimos effectus ille pariat. Scientia & Prudentia si a Zelo absint, quid sequi inde possit. Zelus ineruditus Novatorum. Quomodo regendus Zelus. Licentia opinandi in Religione nimis nocet. Ejus exempla in Phereponi Libris.

Multa sunt, quae ad invenientiam Veritatem obstant; multa, quae inventam in publicum effert non sinit. Ignorantia, praedjudicata Opiniones, ambitio, impotentia, terrenorum bonorum amor, dedecoris timor, auri & gloriae sitis nimia, atque alii effrenes animi affectus, quotidie Veritati bellum indicunt, & errori patrocinantur. Ego Librum concludam, duobus praecipue commemoratis, quorum unum pauci ferre considerant, aut animadvertunt, in quot excessus, & incommoda vergat, & vergere possit; alterum omnes passim & cognoscunt, & detestantur, quum tamen ab eo non pauci abstinere nesciant, seque illo teneri non sentiant. Zelum ineruditum intelligo, & nimiam Licentiam in Fidei & Disciplinae negotiis. Ille Superstitionem, grave scilicet malum, procreat; ista Haereses & Schismata, gravissima nempe mala, quorum incommoda brevi oratione persequi, & frena simul proponere est opus. Quod attinet ad ineruditum Zelum: dicimus, nomine Zeli significari honestum illud & laudabile studium, quo accendimur ad colendum Deum, ejusque servos honorandos, & ad illius Legem & veram Re-

ligionem tuendam atque propagandam. Sed optimus hic hominum affectus, ceterorum affectuum atque ipsarum virtutum more, in pessimos excessus interdum excurrere potest, & in illaudanda facinora. Quod tum contingit, quum homines pio quidem Zelo ardent, sed Scientia destituti, id peragunt, quod ipsi divinae Legi, & Ecclesiasticae Disciplinae, & documentis rectae Rationis, & Prudentiae, & Caritati adversatur. Testimonium perhibente Paulo ad Rom. X. *Judei zelum Dei habebant; sed ille zelus non secundum scientiam erat.* Tuebantur mordicus Mosaicam Legem, atque in ipsius ritibus collocabant potissimam salutis spem, & maximum hominis pensum. Atqui zelum Dei habebant, non habebant scientiam Dei; quare Dei honorem potius oppugnabant, ejusque legem persequiebantur. Neque aliter se olim gesserat ipse Paulus, quum *paternarum emulatur, sive zelator traditionum supra multos coetaneos suos*, devastabat Ecclesiam Christi. Eodem imprudenti zelo Scribas & Phariseos abundasse, nonnumquam etiam Discipulos Salvatoris laborasse, ex Evangelio discimus. Hinc Augustinus de Civit. Dei. Lib. XX. Cap. XI. tam laudabili quam

quam pravo sensu Zelum accipi ait in divinis Scripturis. Sicut enim, inquit, zelus in bono positus est, ubi legitur: Zelus domus tue comedit me; ita e contrario in malo, ubi dicitur: Zelus occupavit plebem inereditam. Illud igitur, quod solet ac potest destruere honestissimam indolem Zeli, Ignorantia est, insipientia, ac inereditio: quæ mala quum in eadem zelus immoderatus & perniciosus (* vim obtinere potest.) Ubi nescias, quibus moribus, quibus ritibus, ac artibus Deus velit se coli; Sanctos suos honorari, Legem servari ac defendi, Virtutes exerceri: quid mirum, si pius ille tuus ardor in absconsa interdum feratur, atque indigna, quæ Deo** placeant, quo ipso tempore tantopere curas, ut per ea placeas Deo? Sine Prudentia, sine Scientia plus nocere, quam prodesse potest Zelus non privatis tantum hominibus, sed reipublicæ ipsi. Hinc egregie sanctus Bernardus Serm. 49. super Cantic. Importabilis, inquit, absque scientia est zelus. Ubi ergo vehemens emulatio, ibi maxime discretio est necessaria, quæ est ordinatio Caritatis. Semper quidem zelus absque scientia minus efficax, minusque utilis invenitur, plerumque autem & perniciosus valde sentitur. Quo igitur zelus fervidior, ac vehementior spiritus, profusiorque Caritas, eo vigilantiori opus scientia est, quæ zelum supprimat, spiritum temperet, ordinet Caritatem.

Et quid quæso non fecit inereditus Zelus? quid quotidie non facit? Sanctam Religionem amplificare, Idola fugere ac detestari, ad zelum vere Christianum pertinere. Sed ipsum dedecbat, interdum Ethnicis rerum potentibus insultare, eorum fana evertere, eorum Idola contere, minime consentientibus in eam rem Principibus; dedecbat Judæis subiectis contumelias, & dira tormenta atque incommoda inferre, aut filios invitis parentibus eripere, sacro Baptismate abluendos; & alia huiusmodi audere. Zelotis Christiani est, cultum Deo O. M. semper, & ubique, & ferventissime præstare, ejusque amorem ac reverentiam insillare populis. Verum ab hac præstantissima Virtute abhorrebat, Deum colere inopportunis locis, atque temporibus, ornamentis luxum potius quam gravitatem referentibus, Musicis concentibus magis in-temperantiam quam pietatem conciliantibus; ritibusque ab Ecclesia nondum probatis, immo nonnumquam ab ipsa improbatis. Abhorrebat, Mysteria pietatis, & Sacramenta impiis ac Infidelibus prodere; & ex ipsis ridenda potius quam veneranda exhibere po-

pulo spectacula; & immoderatam peccatoribus a Deo polliceri indulgentiam, aut eisdem nimia severitate in desperationem agere, aut spem salutis omnem ponere in quibusdam levibus externæ Pietatis institutibus, quod Pharisei olim quoque faciebant. Zelus noster eo etiam ferri debet, ut non difficiles nos præbeamus ad credenda Sanctorum hominum gesta, virtutes, ac miracula, quæ ab Historicis fide dignis memoriæ traduntur. Sed iste zelus honestos virtutis fines prætergreditur, ubi nos nimium faciles efficit, immo exigit ad credenda quæcumque prodigia, seu ut apertius loquar, ad probandas fabulas omnes, aut leves antiquarum narratiunculas de admirandis quorundam Sanctorum operibus, aut Antiquitates fictas, aut Lipsana non satis probata fidei. Sanctis ipsis Martyribus, & reliquis Beatis, & Deiparæ potissimum debemus honorem non exiguum, quippe in illis, licet conservis nostris, honoramus dona Dei, & gratiam Christi, atque adeo ipsum Deum, qui & ex eorum intercessione plura in homines beneficia spargit. Sed immoderato, & minime laudabili zelo ardebit, quisquis talem ipsi honorem deferat, qualis uni Deo convenit; aut ab ipsis ita poscit ac expectat non temporalia solum munera, sed ipsam peccatorum remissionem, & vitam æternam, ut illos ex Intercessoribus facere Deos videatur; aut omnia Pietatis officia in istis potius sibi demerendis, quam in Deo placando, collocat; & ipsos iis nimis laudibus extollit, quas perfecta Disciplina ægre ferat, immo ipsi e calis minime probare credendi sunt; eorumque Imagines, & sacras Reliquias, & Dies Festos cultu immodico prosequitur.

At non alia de causa homines heic errant quam quia carent Scientia, atque Prudentia, hoc est, ignorant, quid, & quando, & quomodo agendum sit, ut recte agant. Pio amore cælestium & Religionis æstuant, sed amorem istum in absurda & perniciose deferre sæpe solet, ac potest moderatricis Scientiæ penuria. Hinc in popello, in indoctis, illiteratis, atque mulieribus, frequentiores sunt zeli excessus, quippe in istis Ignorantia communior. Ipsos etiam litteris & scientia excultos homines exuberans ardor nonnumquam extra orbis rapit, aut rapere videtur. Cur hoc quæso? Quia non satis bonis litteris, non satis scientiæ operam dederunt, aut quia Scientiæ multæ exiguum Sapientiam, atque Prudentiam minorem, conjungunt. Quapropter nihil magis commendandum.

* Al. vim obtinet.

** Quotquot exstant editiones habent placeant. Legendum siue displiceant.

dum est Ecclesiæ Præpositis, quam ut impensum in Ecclesiasticam Eruditionem studium conferant, quo singula tum ad Christi doctrinam, tum ad Disciplinam spectantia recte ipsi sciant, & alios docere subinde possint. Meminerint, quid per Oseam Prophetam Deus olim edixerit (Os. IV. 6.) *Contigit populus meus, eo quod non habuerit scientiam. Quia tu scientiam repulisti, repellam te, ne Sacerdotio fungaris mihi.* Proinde necesse saltem est, ut Ecclesiarum Pastores supremi Ministros sibi adfiscant, aut homines ad consilium adhibeant, quibus consummata sit istius Eruditionis peritia. Alioqui si Zelus ineruditus, & in plebe potissimum, sedulo non coerceatur, Superstitio immane malum, & æque ac ipsæ Hæreses formidandum invalebit, sanctissimæque Religionis vultum summo opere deformabit. Monstrum istud, Superstitionem, inquam, Ignorantia parit, Zelus immoderatus nutrit ac fovet. Quod enim omnium pessimum est, hujusmodi insipientis zeli culpa sæpe fit, ut abusus inveteratos, pietatis referentes speciem, nemo tollere, aut tolli sustineat. Immo si qui melioris notæ eruditi voce aut calamo in Superstitionem aut gliscentem aut verusum insurgere cupiunt, interdum aut ne hiscere quidem sinuntur, aut certe parum Christiani animi famam in se concitant, & scandala statim excitare posse creduntur. Ergo quis non intelligat, quanta sit necessitas eruditionis & scientiæ, ne Veritas lædatur, ac supprimatur, neve Superstitio regnet? Neque vero putes ad tantum negotium sufficere Scholasticorum Theologiam. Dogmatica heic opus est in primis, & non mediocri Controversiarum, quas cum Hæreticis habemus, peritia; ita enim sinceris hominibus melius innotescit, qui sint fines tum veræ Doctrinæ, tum Disciplinæ melioris, quos una Ecclesia Catholica fideliter servat; Hæretici pertinaciter contrariis hinc inde sententiis, aut etiam ineruditi incaute quidem, sed parum laudabiliter, prætergrediuntur. Itaque tum Conciliorum, tum Romanorum Pontificum, tum sanctorum Patrum documenta accurate consulenda sunt in hunc finem, & non facile deinde peccabitur. Tandem credendum est, posse Deum quidem tolerare, non autem probare Zelum sine Scientia delirantem; nam ut ut ipsi pius affectus placeat, fieri tamen non potest, quin ipsi contra displiceat parum pius prodendæ hujus affectionis modus.

Diffimulare autem nequeo alterum Scientiæ neglectæ, aut Ignorantiæ dominantis effectum in hominibus piis. Undique pericula ipsi timent, undique scandalum patiuntur.

Quoties homines Deo dicatos conspiciunt æque ac Sæculi cultores, vitiis effluentes, & luxuria sædos, & mammonæ potius quam Dei laudibus addictos: tum mirantur, ac horrent, atque ex intimis præcordiis dolent, ac indignantur suorum temporum conditionem. Si Episcopos, si Sacerdotes deprehendunt sanguini diligentius quam altari servientes, & ambitione turgidos, & sacris in suam rem abutentes, & Simonis veneno afflato: quid non mustitant? quid non conqueruntur? Priora Ecclesiæ Sæcula ante eorum oculos, atque in eorum labiis continuo recurrunt. De Religione primæva multum excidisse tum dicunt. Immo in pietate nonnumquam frigidescere idcirco illos videas; sensim quippe decrevit in eorum animis veneratio atque existimatio non tantum Sacerdotalis ac Monastici Ordinis, sed Religionis ipsius. Eo etiam quandoque se rapi sinunt, ut persuadere sibi nequeant, aut veram, aut sanctissimam esse Religionem illam, quam adeo inconditis moribus negare, & hocci pendere videntur illi, quarum præ ceteris esset eam & dictis probare & factis. Quod si apud Hæreticorum quosdam splendidiorem forte pietatis, aliarumque virtutum speciem intuentur: tum suspicio oboritur, ne apud illos germana, apud nos vitiata Religio habeatur. Et quidnam, quæso, tot populos a Catholica Ecclesiæ sinu proxime præteritis sæculis abstraxit, & in Lutheri, aut Calvinii castra conjecit? Ignorantia ista, Zelus iste ineruditus, & scandali patiendi nimia facilitas. Tunc non erant (fatendum est) ii Sacerdotum mores, quos & Religio, & institutum vitæ poscebant. Superstitio aliqua in populis; avaritia & luxuria in non paucis Ecclesiasticis viris, nimium prominebant, ut occultari, aut diffimulari jam possent. Igitur ubi adversus ista declamatum est, zelo Dei exarsit ineruditus populus, sibi que censuit ab ea Ecclesia discedendum, cujus sanctitatem frustra requirebat in plerisque Pastoribus.

At miseri infelicissime errarunt. A Pastoribus fugientes, quos lupos credebant, sequuti sunt lupos Pastorem præ se ferentes personam. Etenim undenam didicerunt, propter perversos Sacerdotum mores ab Ecclesia Dei veri secessionem esse faciendam? Contendebant quidem eorum temporum Pseudopropheta, Romanæ quoque Ecclesiæ doctrinam esse corruptam. Verum quei de tanti momenti re, de qua etiam disputatur utrimque a doctissimis & clarissimis ingeniiis, tam cito judicare potuerunt homines indocti, rudes, & a studiis Theologiæ prorsus alieni? Morum corruptio tunc patentissima,

ma, & Disciplinæ abusus, vel oculis plebis indoctrinæ conspicui, in causa fuerunt, ut doctrinam quoque Romanæ Ecclesiæ corruptam somniant, & crederent. Ergo cavendum iis erat, ne scandala tantum in suis cordibus possent, ut non mores dumtaxat, sed etiam male moratos Pastores, ipsamque Pastorum Ecclesiam atque Religionem deferendam arbitrarentur. Id non cavendum minus deinceps; erunt enim vitia, donec homines. Prædixerat quidem Christus Dominus futuram hanc morum corruptionem; is tamen edixit, non esse nostrum, bonos pisces a malis separare, atque a tritico lolium. Ad ista sane nequit quin ingemiscat vir pius ac eruditus, sed nullum inde sibi scandalum creari patitur. Scandala quippe creat facinorum novitas; hanc autem scientia, siue eruditio tollere potest ac solet. Apostolorum tempora intueri; tria, immo quatuor, & quinque priora Ecclesiæ sæcula contemplare. Nunc imperita gens a Christianis iis, & præsertim ab Ecclesiæ Pastoribus, omnem iniquitatem exulasse sibi persuadet: Secus testantur ipsæ Litteræ sacræ, ipsi sancti Patres, ac præcipue Cyprianus, Nazianzenus, Hieronymus, Salvianus. Subsequuta sunt tempora longe pejora prioribus, sed meliora tandem evasere, ut si Christiana Respublica ætatis nostræ cum multis aliis præcedentibus Sæculis conferatur, habeat unde sibi jure gratuletur, & divinæ misericordiæ referat gratias.

Zelum ineruditum alterum illud incommodum fere semper consequitur, de quo alias conquesti sumus, & quod heic repetere non puto supervacaneum; nimia videlicet formido, ne quicumque minus cum vulgo sapit, ac aliter loquitur quam vulgus, Religioni & Ecclesiæ sanctissimæ exitium creet. Nequit emundæ naris Eruditus, quin abusus in Ecclesiasticam Disciplinam identidem irrepentes animadvertat; quomodo enim maculæ istæ se subducant oculis legentium monumenta summorum Pontificum, Conciliorum, & Patrum? Ars Critica, necessarium in Ecclesia Dei flagellum ad imposturam omnem, erroresque tollendos, Erudito homini interdum aperit, quæ sint conficta Miracula, qui Apocryphi ac suppositicii Libri, quidve a magni etiam nominis Scriptoris in Historia & Eruditione Ecclesiastica peccetur. Si quis tamen zelo secundum scientiam incitatus, quod Majores nostri cum laude fecerunt, facere & ipse velit, hoc est, aut voce aut scriptis hujusmodi abusus ac peccata prodat, atque eliminare nitatur, non modestiam, non prudentiam oblitus: ignara gens non raro ex-

horrescit, & ejusmodi Eruditos suspitione gravat non temeritatis solum, sed etiam languentis Pietatis, Fideique etiam titubantis. Verum hisce Eruditis, ut cordi summo opere esse debet, scandalis quantum fieri potest, occasionem omnem præripere, ita patienter ferenda sunt talia piæ ignorantia deliria. Nullæ sunt, tametsi optimæ leges, nulla auctoritas legitima, quibus abuti non possit, ac soleat Magistratum incuria, ignorantia, impotentia. Sed non propterea optimæ leges abrogandæ, optima instituta vituperanda, quod iis abutantur nonnulli. Adversus hosce abusus, modeste tamen ac prudenter, scribere piis Eruditis licet, ut simul eorum odium, & Legum ac Magistratum reverentia inpiretur. Quod quum faciunt Eruditi, iis esse debet satis, meliorem hominum partem, si non majorem, suis habere faventem scriptis, zeloque plaudentem. Nimium quippe Ecclesiæ conducit tales Litteratos habere, Superstitionis, perversæ Disciplinæ, piorumque commentorum inimicos, & Veritatis semper amantes. Hæc vera pietas est, hic germanus zelus, quem Catholici Episcopi in Conciliis ubique produnt, quem Patres commendant, & carum habet in primis Apostolica Sedes. Quæ consideratio mihi quoque animos addidit, ut quæ hæcenus disserui, dissimulanda non censerem, & spem fecit fore ut nemini saltem ex melioribus consilium meum displiceret, quando non ambitio, non captanda famæ, aut maledicendi pruritus ullus, non Pastorum Legumque rectissimarum contemptus, neque mei ipsius, sed unius Ecclesiæ, Religionisque Catholica amor, pro qua omnibus vigilandum esse puto, & ego lubentissime sanguinem darem, mihi ut hæc scriberem auctor fuit, utinam alicui utilia, utinam nemini perniciofa.

Nemini, inquam, perniciofa; nam in oppositum huic excessum atque abusum equidem sentio homines labi posse, atque interdum labi, vel quum in ipsius Catholica Ecclesiæ sinu degunt. Est autem alter excessus licentia opinionum tum in Fidei ac Disciplinæ negotio, tum in Ecclesiastica Eruditione pertractanda. Facile intelligunt homines non rudi minerva, nimios interdum ac intolerabiles frenos adhiberi Ingeniis, vitio videlicet Magistratum, sua potestate optimisque legibus abutentium. Sed æque deinde non intelligunt, qui sint legitimi freni, omnibus Christianis jure ferendi, & quousque procedere merito ac prudenter possit Ingeniorum libertas. Hinc ergo totius Antiquitatis, Sanctorumque Patrum, & Ecclesiæ ipsius contemptus; hinc errores, ac temerariæ opinio-

nes;

nes; sique in his obfirmetur animus, hinc Schismata, ac Hæreses, a quibus tamen ut semper caveamus, non sollicite solum monuit Apostolus, sed Caritas, Justitia, ac Prudentia apertissime præcipiunt. Hos autem Ingeniorum frenos itidem videor mihi satis expressisse in hoc Libro. Quare tandem rogo Lectores meos, ut non minus diligenter perspiciant, quid juris ac libertatis futurum sit Ingeniis humanis in tanti momenti rebus, quam quid freni. Utrunque Veritati nocere possumus, vel nimium, vel nimis parum nobis tribuendo. Quo doctiores erimus, magisque in Dogmatica, ac Polemica Theologia, atque in Eruditione antiqua versati, eo cautius ac moderatius in studiis ac opinionibus nostris procedemus. Ignorantia hinc, inde Superbia, supersticiosos pariter ac temerarios faciunt. Mediæ stant Scientia, ac Humilitas Christiana. Faciunt istæ Eruditos atque Theologos, vere perfectos ac religiosos. Illud autem certum est, nos numquam ex temeritate erraturos, si magis, quam nos ipsos famamque nostram, diligamus decorem domus Dei, hoc est, amemus Ecclesiam Catholicam, ejusque tutelæ ac laudi ubique studeamus, ejusque judicio omnia nostra cum dicta tum facta obsequenter subiciamus, ejusque Præsidibus sacris ad ubique obtemperandum paratissimi simus. Hoc votum est mihi, hoc mihi statutum. Similia a reliquis opto. Quis enim tandem fructus litterarum, si destruas, non ædifices? Equidem errare possum ex ingenii infirmitate, non possum ex obsequii ac voluntatis defectu.

Ne vero longiori sermone persequar, quid in his possit audere humanæ mentis ambitio, atque Ingeniorum licentia: instar omnium considerandum mihi elegi unum *Johannem Phereponum*, cujus *Animadversiones in Opera Sancti Augustini*, si non perpetuum, at

certe non leve præbent hujus infelicitatis argumentum atque exemplum. Et hominis quidem consilium ego non miror, quum potius mirandum esse debeat, cur non omnes ab Apostolicæ Sedis, Catholicæque Fidei doctrina & communione alieni, paria, immo pejora non audeant. Nam ubi Ecclesiam audire desieris, Conciliorumque ac Patrum excussuris obsequium, tuoque Judicio nullum aliud esse superius tibi persuadeas præter verbum Dei scriptum; quod uti experientia fidem facit, unusquisque ad arbitrium, captumque suum facile contorquere novit: quid te amplius impedire potest, quominus quodcumque lubet, quodcumque menti tuæ verisimile occurrit, amplectare ac teneas, & contraria quæque despicias atque repudies? Phereponus autem ita se interdum contra Augustinum, immo contra omnium Catholicorum sententias gerit, ut qui ejus principiis utatur, atque licentiam opinandi imitetur, mirum sit, qui abstinere se jam possit ab oppugnandis in posterum vel ipsis Litteris sacris, si revocandis in dubium reliquis Christianæ Fidei Mysteriis. Nam quo non proruat relictus sibi hominum litteratorum animus, & potissimum si Critica Arte, Linguarumque Orientalium peritia sit quisquam turgidus, & immoderate ad dubitandum de rebus quibuscumque pronus, & novitatis suarumque opinionum pertinacissimus amator? Pertinet igitur tum ad publicam utilitatem, tum ad Ecclesiæ sanctæ, & Augustini defensionem, tum etiam ad Eruditorum documentum, intueri in Phereponi Animadversionibus nimiam Ingenii humani libertatem. Et ejus quidem sententias nonnullas, prout occasio tulit, hætenus consutavimus. Reliquas deinceps, quæ consutatione indigere videantur, singulatim recensere, & pro virili profligare nitentur.

186
DE INGENIORUM
MODERATIONE
IN RELIGIONIS
NEGOTIO.
LIBER TERTIUS.

CAPUT PRIMUM.

Quid de Peccato Originali sentiant Remonstrantes ac Sociniani. Nulla iniustitia Deo tribuitur per Catholicorum sententiam de Originali Peccato. Quum potuerit Deus ab initio condere naturam hominis talem, qualis nunc nascitur, potuit etiam ex Adami Peccato sinere mala in hominum genus effluere. Auctoritate sacrarum Litterarum confirmatur Dogma de Originali Peccato. Apostoli locus ab interpretatione Phereponi vindicatus.

INITIUM facio a controversia de Peccato Originali, ex qua velut ex capite cujusdam catenæ, pendent reliquæ fere omnes controversiæ de Gratia & libero Arbitrio, & de Natura innocentis, lapsa & reparato, quæ inter Pelagianos ac Semipelagianos ex una parte, Lutheranos & Calvinianos ex altera versantur, Catholicis medium iter tenentibus. Heic autem videas Arminianos, sive Remonstrantes, parum a Pelagio abluere; Socinianos cum eodem prorsus sapere, immo duriora, quam ipse tradidisse. Peccato originali inesse privationem Justitiæ originalis, & inordinatam ad peccandum proclivitatem, fatetur Johannes Arnoldus Corvinus, hoc est ex Remonstrantibus unus, in Lib. contra Molin. Cap. 8. pag. 118. Iidem Remonstrantes in Apologia sua Cap. 7. fol. 84. addunt, Peccatum Adami a Deo imputatum dici posse posteris ejus, quatenus Deus posteros Adami eidem malo, cui Adamus per peccatum obnoxium se reddidit, obnoxios nasci voluit, &c. At postea subdunt, se peccatum originale nec habere pro peccato proprie dicto, quod posteros Adami odio Dei dignos faciat; nec pro malo, quod per modum proprie dictæ pænæ ab Adamo in posteros dimanet. Quare peccatum hoc affirmare non audent

malum culpæ, aut malum pænæ. Socinus vero in Praelection. Theolog. Cap. 4. & in Dialog. de Justific. tamquam fabulam Judaicam, & ab Antichristo in Ecclesiam introductam, Peccatum originis irridet, cui consonat Smalzius una cum reliquis ejusdem Socini affectis, ita ut una eorum sententia esse videatur, nihil nisi exemplo posteris nocuisse Adamum peccantem. Arminiumne, an Socinum heic sequatur Phereponus, statuere nescio. Illud certum, ut in aliis opinionibus non paucis, ita in hac Pelagio adherere Phereponum; & non Augustino tantum, sed Ecclesiæ Catholicæ ipsum patentissime adversari. Mihi vero certissimum est, idemque spero & Lectoribus æquis futurum, longissime ipsum a veritate recessisse.

Catholicorum doctrinam de Peccato Originali oppugnabat Julianus, quasi per ipsam infinita Dei Justitia læderetur. Quei enim justus Deus parentis primi culpam imputare velit posteris, eamque in nobis punire, quum tamen consensu voluntatis nostræ nihil ad ipsam contulerimus? Augustinus autem Lib. I. num. 3. Oper. Imperfect. contra Julianum ita scribebat: Vos quod dicitis, potius non potest ulla justitiæ ratione defendi; quia miseria generis humani, a qua nullum homi-

hominum a^l exortu usque ad obitum videmus alienum, non pertinet ad Omnipotentis justum iudicium, si non est originale Peccatum. Igitur sanctus Doctor putabat, divinam Justitiam defendi non posse, nisi humanæ corruptionis ac miseræ causam ab ipso hominum Peccato originali peteremus: quod & alibi sæpe reperit. Ad hæc Phereponus: Atqui hoc tantum de infantibus aut puerulis dicere debuit: nam majores natu sat actualium peccatorum admittunt, ut hujus vite miseriis digni sint. Sed ponamus eum, ut debuit, de infantibus duntaxat, aut puerulis loquutum. Peccatum originale, ut ab Augustino explicatur, commodum nullam rationem defendendæ Justitiæ divinæ suppeditat, cum qua nullo modo potest consistere, ut existimabant adversarii Augustini, quos nusquam recte confutavit. En expeditam viam cujuscumque questionis dirimendæ, quamquam difficillimæ, & inter ingenia præstantissima dudum agitatæ. Satis est pronuntiare sententiam dictatoria voce. Alii rationes excogitabant, & argumenta contraria dissolvent.

Sed ut pressius Scriptori huic respondeamus, prius Lectori sedulo ad memoriam revocanda sunt quædam. Nemo est, qui vel in semetipso unus sentiat innumera cum animi, tum corporis mala, eaque omnibus communia non videat, tamque altis radicibus in nobis fixa, & ab ipsa statim natiuitate pullulantiæ, ut ea homini ingenta fateri cogamur. Corpus, inquam, mille ærumnis, doloribus, morbis, ac periculis, & morti denique obnoxium est. Animum ignorantia infelicissima gravat, ac fœdat. Proni, & pæne abrepti vel ab ipsa pueritia in Vitium, difficillimi & supra modum inertes ad Virtutem, terram semper cogitamus, raro cælum: & avaritia, luxuria, ac ambitione exæstuant, voluptatibus unice studemus, commodisque nostris, licet inhonestis, pejora longe acturi, nisi nos humanarum potius quam divinarum legum terror compesceret. Hæc vel ipsi Christiani, & Sancti in se experiuntur, qui & aliam legem sentiunt in membris suis repugnantem legi mentis suæ, qui quotidie cum tentationibus conflantur, & (* interdum) concupiscentia vincente vincuntur. Quanto autem magis tanta humani generis miseria, & ad peccandum proclivitas, & rebellio appetituum ac pugna in Rationem, emineat, & conspiciatur in barbaris, aut sine Lege, aut sine vera Christi Lege & Gratia viventibus, in comperto est. Non vacat heic va-

rios populorum mores, & innumeranda hominum vitia, & incommoda, oratione percurrere. Unusquisque sibi testis in re tam patenti esse potest. Illud dicam, vel ipsos Ethnicos, Aristotelem puta, ac Ciceronem, tantam hominum miseriam contemplantes, non potuisse quin exclamarent, naturam, (* non ut mater, sed ut noverca,) erga nos se gessisse. Hæc ubi considerata fuerint, e vestigio suboritur in animis nostris sciendi ardor, unde tanta in nos malorum atque miserationum procella derivetur. Quam quisque sanus Manichæorum deliria irrideat, restat ut hominem vel ita a Deo in prima institutione creatum, vel propter culpam aliquam suam in tot incidisse miseras affirmemus. Prima sententia Pelagianos habuit patronos; altera Catholicos.

Pelagiani contendebant, quod & nunc eorum assecla Phereponus contendit, Catholicorum sententiam cum Justitia Dei consentire non posse. Contra, Augustino allisque Catholicis visa est Pelagiana opinio Idæ, quam de Deo habemus, penitus contraria. Nam quo pacto Deus, qui hominem perfectum, rectum, ac felicem creare potuit, potius tam infirmum, vitiisque deditum, & alienum ab amore summi boni creare voluit? Quæ opus manuum suarum vel ante peccata actualia miserum fecit, ejusque naturam in ipsa peccata adeo proclivem, & aversam a virtute creavit? Car posuit, ut haberetur Ecclesiastici XL. Jugum grave super filios Adam a die exitus de ventre matris eorum? Immenso Bonus, Sapiens & Benignus, id sine aliqua hominum culpa facere noluit; infinite Justus id facere non potuit. Hæc illi. Verum alii Theologi Catholici, iique potiori jure affirmarunt ac affirmant, potuisse Deum condere talem ab initio hominem, qualis nunc nascitur. Ipsemet sanctus Augustinus in hac eadem sententia fuit; nam Lib. 3. de Lib. Arb. Cap. XX. agebat: Si anima talis esse cœpit, non solum ante peccatum, sed ante omnem vitam suam, qualis alia post vitam culpabilem facta est; non parvum bonum habet, unde Conditovi suo gratias agat. Lege reliqua. Idem Augustinus in Lib. 1. Cap. IX. Retrahit eandem sententiam confirmat, inquiens: Ignorantia, & difficultas (duo nempe hominum gravissima mala) etiam si essent hominis primordia naturalia, nec sic culpandus Deus, sed laudandus esset. Quæ Retractionum verba iterum repetit in Lib. de Bono Perfecti. Cap. XI.

Aa 2

Quod

* Al. sæpe. Lectio interdum verior.

* Al. non ut matrem, sed ut novercam.

Quod si iustus & laudandus esset Deus, si talem, qualis nunc est, hominum naturam creasset, sique Phereponus, ut arbitror, idem fatetur, immo contendit: quid est quod ipse, ejusque Majores Pelagiani, Justitiam divinam Catholicorum opinione distant ladi, & cogitatione assequi non posse videntur, quomodo Augustini hypothetis, immo thesis, consistere queat cum ejusdem divinæ justitiæ evidentissima notione? lisdem testantibus, divinæ Bonitati atque Justitiæ contrarium non est, naturam nostram ab initio tot subjecisse ærumnis, cum tanta proclivitate ad malum, tantaque difficultate ad bonum, tamen nulla hominum culpa præcesserit. Ergo multo minus divinæ Justitiæ repugnat tot in nos mala congerere unius Peccati præcedentis intuitu. Iustus ergo, & bonus, & laudandus in utraque hypothetis Deus. Hæc sola intercedit diversitas: quidquid Pelagiani adferre possunt pro tuenda Justitia ac Bonitate divina in hypothetis sua, illud ad eandem tuendam in hypothetis Catholicorum infervit. Quidquid vero Catholici pro sua habent, non æque a Pelagianis pro sua opinione usurpari potest; facilius enim Catholici Justitiam ac Bonitatem Dei factam nobis testamque exhibent, tot humanæ naturæ miseris non a primæ institutione ac voluntate Dei boni, sed a primorum parentum culpa derivatis, quam si talem, qualis nunc est, naturam ab initio creatam affirmant. Et hoc sinceri, sagacesque viri non intelligere nequeunt.

Restat ergo inquirendum, num revera humanam naturam Deus tam imbecilem ac miseram ab initio condiderit, quod Pelagiani opinantur; an ejusdem naturæ corruptio poena sit primi peccati, quod Catholici affirmant. Ut habetur Ecclesiast. VII. *Fecit Deus ab initio hominem rectum*, & ad imaginem suam creavit, & in eximia beatitudine collocavit. Deinde, quidquid nonnulli somniant, adeo perspicua sunt Genesis verba Cap. II. ut certissimum esse debeat, primos humani generis parentes, si divino præcepto parere voluissent (quo nihil facilius ipsis tum fuit), a naturali morte futuros fuisse immunes. Uti certum quoque est, peccarunt, eorumque inobedientiam sequuta est mortis naturalis inevitabilis poena, & quærendi panis cum sudore necessitas, & partus feminei dolores, & rebellio belluarum, quas hominum nutui subjecerat primum Creator, ut alia mala atque incommoda omittam. Experientia vero dubitare nos non finit, quin eadem mors, & multiplex calamitatum genus in nobis eorum

posteris perduret. Ergo nos luimus primi peccati poenas, luuntque vel ipsi infantes, quamquam nullius peccati actualis rei. Ergo primorum parentum culpa iratum & nos Deum sentimus, & peccasse cum Adamo quodammodo dicendi sumus; a qua ira & culpa nos liberare non potest, nisi regenerationis Sacramentum, & Gratia Christi Salvatoris. Propterea Regius Psalter in Ps. L. agebat: *Ece in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea*; sive in iniquitate, & in peccato, uti Hebraica Exemplaria habent. Apostolus vero ad Ephes. II. Erasmus, inquit, & nos natura filii iræ, sicut, & ceteri. καὶ ἡμεῖς τέκνα οὐραγίας. Et ad Rom. III. Omnes peccaverunt, & egent gloria Dei. Etiam sanctus Johannes Cap. III. Evang. Qui, ait, non credit in Filium, ira Dei manet super eum, μένει ἐν ὀργῇ: ubi vides non dici, iram Dei venire super eum, sed manere super eum, quia jam antea fuerat. Ut alia Scripturarum loca prætermittam, quæ in hanc rem afferri solent, memorabilem istum instar omnium referam, quem Apostolus ad Rom. Cap. V. 12. habet. Propterea, inquit, sicut per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, & per peccatum mors; & ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt. Quibus ex verbis intelligimus, cum Adamo omnes homines peccasse, & propter illud peccatum mortem in omnes homines pertransire, hoc est, communis mortis causam fuisse unius hominis, sive unius Adami peccatum. Infra idem Apostolus ait: *Sicut per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi, ita per unius obedientiam iusti constituentur multi*. En Adami inobedientia, quæ una multos constituit peccatores, uti multos iustos obedientia Christi. Vide reliqua ejusdem Cap. V. ad Rom. quæ Catholicorum sententiam disertissime produnt ac firmant, & sine ipsa recte explicari non possunt. Tandem accedit, vel antequam Pelagiana Hæresis exoriretur, & lis de Peccato Originali ferretur, veteres Patres non aliter, quam Augustinus sensisse, quamquam parce admodum de illa re fuerint loquuti. Egregia in hanc rem occurrunt testimonia Justini Martyris, Irenæi, Tertulliani, Origenis, Cypriani, Athanasii, Hilarii, Basilii, Ambrosii, Nazianzeni, Chrysostomi, Reticii, Olympii, & aliorum, quos prætereo: ut dubitari non possit, quin antiquissima hæc sit Ecclesiæ veræ Traditio, cum divinis Scripturis omnino consentiens. Nunc videamus, an quidquam Phereponus proferat, quo tam antiquum, tantaque firmitate constitutum Dogma deici possit.

Di-

Dixerat Augustinus Lib. de Corrept. & Gratia Cap. VI. *Peccata quidem ista originalia ideo dicuntur aliena, quod ea singuli de parentibus trahunt; sed non sine causa dicuntur & nostra, quia in illo uno omnes, sicut dicit Apostolus, peccaverunt.* Excipit ista verba Phereponus animadversione huiusmodi. *Verum in hac controversia nostra dicuntur, non tralatitio sensu, sed proprio, peccata; nam sermo heic est de peccatis, propter quæ non tralatitias, sed proprie dictas pœnas, ex divina, hoc est, perfectissima iustitia, dare possumus; quia ab iis abstinere potuimus, nec iis, nisi culpa nostra proprie dicta, succubimus.* Caterum dicere pergit Phereponus, peccata parentum nostra dici non posse, ita ut propterea corripere & plecti jure queamus. Addit, neque Apostolum dicere, nos in Adamo peccasse, quemadmodum passim Græci sermonis imperitus dicitur Augustinus. Quod ut palam fiat, Apostoli verba Rom. V. 12. *ἐφ' ᾧ πάντες ἥμαρτον*, quæ vulgatus Interpres vertit, *in quo omnes peccaverunt*, Phereponus ipse vertit, *quia omnes peccaverunt*. Cujus versionis rationem hanc reddit, inquit: *Vertimus cum Desiderio Erasmo ἐφ' ᾧ, Quia, non In quo, quia alioquin biulca est ratio, & dura.* Equidem, ut hinc inter instituamus, expectabam ab homine Critico aut veterum Græcorum auctoritatem, aut rationes ex intima Linguae Græcæ peritia petitas, quibus hæc sua Paulini loci Interpretatio confirmaretur. Sed ille unum nobis obtrudit Erasmus, virum certe in Græco sermone minime hospitem, sed in questione de Peccato Originali plane Pelagianum, quique nihil non molitus est, ut in alium sensum hæc, & superiora Apostoli verba invita detorqueret. Erasmi studium hac in re infelicissimum alii castigarunt. Verum quis styli Pauli vel leviter novit, qui non etiam didicerit, similes sermonis structuras, duras in speciem, & parum (uti delicatis videtur) elegantes, Apostolo esse familiares? Deinde Theophylactus, Occumenius, & alii procul dubio Græcæ Linguae peritissimi, ἐφ' ᾧ interpretantur *in quo Adamo*. Quamobrem nisi qui ab anticipatis judiciis, turbidisque affectibus iudicio uti prohibetur, nemo alius hoc in loco memorasset imperitiam Græci sermonis, eamque objecisset Augustino, verba ista cum Græcorum ipsorum consensu in quo interpretantur.

Quod tamen heic attentius considerandum est, illud est, vel per ipsam Erasmi ac Phereponi interpretationem nihil roboris demit huic loco, sive huic fortissimo Catholicorum & Augustini argumento. Fingamus Apostolum dicere; *sic & in omnes homines mors*

transiit, quia omnes peccaverunt. Non hic de solis peccatis actualibus loqui Paulus potest, uti Phereponus persuadere nobis vellet; nam quum dicat, morti omnes homines esse obnoxios, & re ipsa mori hæc de causa, quod omnes peccaverunt; certumque sit, infantes nullius actualis peccati reos sæpe de vita decedere: necesse est, ut aliquod peccatum sit vel in ipsis infantibus, cujus causa malum illud subeant. Hoc autem nullum aliud esse potest, quam primorum parentum inobedientia & culpa, propagata in posteros omnes, per quam peccatores constituti sunt vel infantes, & regnavit mors ab Adam usque ad Mosem, etiam in eos, qui non peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ; quippe unius delictum in omnes homines in condemnationem. Nisi hoc statuas, sibi non constabit Apostolus, qui cum alibi appellat stipendium peccati Mortem, tum heic significare vult, ideo omnes homines mori, quia omnes peccaverunt. Quare si nullum in infantibus peccatum admittamus, aut ipsi morituri non essent, aut argumentum Apostoli elumbe deprehenderetur. Sed Phereponus non ausus affirmare præfate, germanam esse interpretationem suam, ad aliam anchoram se conjicit. Fac, inquit, hoc non esse perspicuum: profecto versio quam sequitur Augustinus, non ita certa est, ut possit is locus, quasi clarus urgeri; quum præsertim ex eo sermo solo, aut potissimo, colligatur dogma, quod tot difficultatibus premitur, ut vix ullas alias majores in dogmate Theologico invenire posse putem. Phereponus ego mente assequi non valet, qui Deus iustissimus peccata parentum filiis tribuat, & in filiis puniat, quum filiorum voluntas nihil contulerit ad parentum inobedientiam; proinde alte clamat: *peccata parentum nostra dici nequeunt, ita ut propter ea corripere, & plecti jure queamus.* At nil mirum ista ab homine dici, cui non secus ac Sociniani, illud continuo perversum videtur, quod ingenio non placet, quamquam disertissimis, neque metaphoricis verbis in Scriptura sacra enuntiatur. Prope est ut dicam, nolle huiusmodi homines sentire, quod Paulus sentit; sed necesse esse ut Paulus sentiat, quod ipsis commodum videtur, & Deus agat, prout ipsis libet. At profecto felicius saperent, si in simili causa dictum sibi ab Apostolo putarent Rom. IX. 20. *O homo, tu quis es, qui respondeas Deo?* Numquid dicit figmentum ei, qui se finxit: *Quid me fecisti sic?* &c. Et Cap. XI. 33. *O altitudo divitiarum, &c.* Quum lumini rectæ Rationis evidenter adversari deprehenduntur Scripturæ sacræ verba, tum certe commodum aliis sensum intime latentem inde

jubemur deducere. At quando ita composita sunt sacrarum Litterarum testimonia, ut pateat, nihil aliud divinos Scriptores significare voluisse, quam quod verba sonant, & ad istam significationem accedit vetustissima Traditionis consensus, & Dogma illud supra quidem humanam Rationem est, sed non contra ipsam: tum nefas est eludere mentem divinarum Librorum non alia de causa, quam quod mente assequi non possumus consilia, & voluntatem, & opera Dei.

Ceterum ut ut fateamur in questione de Peccato Originali occurrere quædam non satis pervia hominum infirmæ Rationi, nihil tamen est, quod contra ipsam Rationem pugnet. Quum enim Peccatum istud consistat in privatione Justitiæ originalis, a justo Deo nequaquam abhorret, originali Justitia privatos, homines nunc nasci causa primi peccati, quando justus itidem fuisset Deus, si vel ab initio, & ante Adami peccatum, eandem nobis Justitiam denegasset, eandemque & animi, & rationis, & corporis infirmitatem in nobis regnare sivillet. Et omnium hominum revera Peccatum istud est, non actuale quidem, sed habituale, sive morale; nam Voluntates omnium hominum, non physice quidem, sed moraliter, conjunctæ fuerunt cum Voluntate primi parentis, idque ex decreto & pacto Creatoris nostri. Quod profecto neque potentia, neque sapientia, ne-

que justitia Dei repugnat; nam ne in ipsis quidem terrenis universitatibus hujus rei exempla desunt, & in ipsis tamen justitiam minime desideramus, uti neque in divino Circumcisionis præcepto Gen. xvii. non inveniet, ut puto, Pheroponus ipse. Apostolus autem diserte docet, in omnes homines per unius delictum condemnationem venisse, & omnes peccasse, & per inobedientiam unius hominis peccatores constitutos fuisse multos, & mortem esse effectum, stipendium, & aculeum peccati: quæ omnia satis evincunt, ubi ad infantes interdum morientes respiciamus, Peccatum aliquod originale per propagationem ex Adamo in omnes descendere, & nostrum omnium esse appellandum. Tandem Peccatum istud in ratione culpa omnium levissimum est; neque necesse est credere, ipsum post corporis mortem paricum actualibus Peccatis supplicio esse puniendum; nam & ipse Augustinus Lib. i. de Peccator. merit. Cap. xvi. §. 21. ait: *Proinde recte dici, parvulos sine Baptismo de corpore exeuntes in damnationem omnium mitissima futuros.* Et Lib. v. Cap. xi. §. 44. contra Julianum, parvulos, ait, *sine Christi Baptismo morientes, non tanta poena esse plendendos; ut eis non nasci potius expediret, ipsosque in damnatione omnium levissima futuros: (* qua de re mitius etiam Theologi Catholici nunc loquuntur.)*

CAPUT II.

Infantes miseri causa unius Adami peccantis. Baptismus eis necessarius ex Traditione probatur. Antiquitas Sponsorum pro infantibus in Baptismo contra Pheroponum ostenditur auctoritate Terulliani, qui necessitatem Padobaptismi agnovit. Et in veteri Lege parvulis Profelytis adhibitus Baptismus, & varia apud Judæos Baptismatum genera. Sanctus Cyprianus Peccati Originalis assertor perperam a Pheropono negatus.

Pheroponus tamen, quod est ad infantes & pueros, alia opinione tenetur. Nam pag. 621. Animadvers. in Op. Imperf. contra Jul. objicit sibi illorum miseras, quæ nobis argumentum præbent intelligendi originalis Peccati. Tum respondet: *Satius esset multo dicere, te nescire, cur innoxii miseri sint, quam ut facias eos noxios, invenire hypotheseim, quæ tot difficultatibus laborat.* Quasi Augustinus, aut alii hanc hypotheseim invenerint, & eam antea non tradiderit Apo-

stolus satis aperte. Multo satius esset, ut hoc reperam, Apostolo credere, & venerari divinum consilium, quam infirmæ Rationi tantum deferre, ut divinitus tradita nobis alia de causa credere, quam quod intelligere nescias. Sed quid sunt, pergit Pheroponus, hæ infantium puerozumque brevissime miserie, si cum æterna beatitudine, quibus eas Deus pensat, conferantur? Nihil propterea, aut si quid nihilo posset esse minus. Itaque quod Deus eas ab illis in hac vita non amolitur, mi-

* Hæc omnia secundis curis nuper addita.

mirum videri nequit. Hinc intelligimus, Phereponum infamibus ac pueris vel sine Sacramento regenerationis e vita decedentibus, æternam in Cælis beatitudinem liberaliter concedere. Non aſſi ſunt Pelagiani, niſi medium quemdam locum inter Cælorum regnum & Gehennam, assignare huiusmodi puerulis, felicem quidem, ſed tamen ab æterna Cælitum felicitate alieniſſimum. Sociniani patere iſtis forſ Cæli volunt, & exſcrantur *Pædobaptiſmum*. Miniſtrari vero eiſdem hoc Sacramentum in ſuis cætiſbus moleſte non ferunt Remonſtrantes; ſed ipſum Sacramentum neceſſarium illis ad beatitudinem æternam non cenſent. Anabaptiſtæ, Calviniſtæ, alique id genus Novatores ab ea opinione aut parum, aut nihil abludunt. At ego (* minime) ſuſcepi controverſias omnes, quæ inter Catholicos ex una, & innumeros Hæreticos ex altera parte intercedunt, diſſuſe agitandas. Eſſet hoc maioris otii, ac inſtituti diverſi. Jam vero, quod eſt ad quæſtionem de Baptiſmi neceſſitate in iſtis parvulis, luculentiffime illam complures e noſtris expedivere, aſſerentes loca quædam Scripturarum, & certiſſima quædam principia Orthodoxæ Religionis, e quibus recte deduci poteſt iſta neceſſitas. Antiquiſſimam certe, atque adeo Apoſtolicam Traditionem, *Pædobaptiſmi* teſtem ſimul ac laudatricem habemus. Quare ſecundum Traditionis legitimæ regulas, a Catholicis ſottiſſime aſſertas, pueris ac infantibus neceſſarium eſt divinum lavacrum, ut Regnum Cælorum, ſi illa ætate decedant, conſequi valeant.*

Quum tamen Phereponus pag. 495. in noſtis ad Epistolam Auguſtini XC VII. olim 129. §. 9. videatur aliquid dicere contra *Pædobaptiſmi* antiquitatem, ejus verba audienda ſunt: *Quis, ait, intelligat ſuſceptorem infantis baptizandi, quum pro infante reſponderet Credo, huc velle: Baptiſmum, vel Sacramentum fidei ſuſcipio? Quis non videt, primum formulam illam antiquam Baptiſmi eſſe inſtitutam in uſum adultorum, qui ſoli primum Baptiſmum ſuſcipiebant, deinde tranſlatam etiam ad infantes? Utiſque nos nequaquam videmus, quod tamen tanta confidentia Phereponus videndum aſſerit. Meram conjecturam, omni veterum auctoritate deſtitutam, neſcio quei velit homo ille, ut pro evidenti veritate accipiamus. Nos ab Apoſtoliſ iſtis, ut infantum Baptiſmum, ita & ritum ſpon-*

dendi pro iis derivamus, tum quod id aſſerunt vetuſtiſſimi Patrum, cum etiam quod Eccleſia univerſa omnibus retro temporibus eam conſuetudinem ſervavit. Quid contra Phereponus aſſert, niſi unum illud, quod animo jam præjudicavit, & quod ſponte concedat, ſi negetur? Operæ autem pretium eſt duorum veterum Scriptorum loca proferre, ne & nos ſine tabulis ac auctoritate agere videamur. Sanctus Irenæus Lib. 2. Cap. 39. de Chriſto Domino hæc habet: *Omnes venit per ſecretiſſimum ſalvare, omnes, inquam, qui per eum renaſcuntur in Deum, infantes, & parvulos, & pueros, & juvenes, & ſeniores.* Heic vides alludere Irenæum ad Salvatoris verba Johänn. III. 5. *Niſi quis renaſtus fuerit ex aqua & Spiritu Sancto non poteſt introire in Regnum cælorum.* Vides, infantes, & parvulos per Chriſtum renaſci ex aqua, & Spiritu Sancto. Quod autem eſt ad infantium & puerorum ſuſceptores, audi Tertullianum in Lib. de Baptiſmo Cap. 18. ſuadentem, ut differatur in ætatem maturiorem Baptiſmus. Itaque, ait, *pro cujuſque perſonæ conditione, ac diſpoſitione, etiam ætate, cunctatio Baptiſmi utiliſor eſt: præcipue tamen circa parvulos.* Quid enim neceſſe eſt Sponſores etiam periculo ingeri? Quia & iſi per mortalitatem deſtituere promiſſiones ſuas poſſunt, & proventu male indolis falli. Ergo Tertulliani etiam ævo obtinuiſſe, ac in uſu fuiſſe patet, non infantium dumtaxat Baptiſmum, ſed & formulam ab eorum ſuſceptoribus nunc quoque adhibitam; ideo quippe Sponſores appellati fuere. Neutrum porro novitatis damnat Tertullianus. Quumque is altero dumtaxat ab Apoſtolorum morte ſæculo vixerit; Irenæus vero ipſos Apoſtolorum auditores habuerit Magiſtros; & auctor uterque ſit, Baptiſmum infantium in Eccleſia Dei jam tunc fuiſſe uſurpatum; quis non intelligat, ruere Phereponi ſententiam atque conjecturam, & perperam ab Apoſtolorum ætate atque inſtitutione ſejungi *Pædobaptiſmum*, & formulam ſpondendi pro illis?

Sed, inquires, *Pædobaptiſmus* fuit vel Tertulliani ævo improbatuſ. Immo, ne quid diſſimulem, aſſeram hæc ipſius Tertulliani verba ex Cap. eodem: *Quid feſtinat innocens ætas ad remiſſionem peccatorum? Non hoc negamus. At hæc non rollunt, quin Eccleſiæ Catholiçæ jam tum fuerit mos præter adul-*

* Al. non.

* Quæ heic & infra Cap. vi. §. Quæ ſequuntur, noſter Auctor ad *Pædobaptiſmi* antiquitatem propugnandam obicit Pherepono, adhibeat Lector ad reſellendum Colomeſium, qui tum in *Obſervationibus Sacris* pag. 641. edit. Fabric. tum in *Mélanges curieux* pag. 830. *Pædobaptiſmo* iniquiorem ſe prodit. Nec mirum: nam ipſum Socini hæreſim fuiſſe amplexam, auctor eſt Baſius in Lexico, ubi *Colomeſii* memoriæ perſequitur.

adultos baptizandi etiam parvulos. Tertullianus ex propria sententia hunc morem sublatum cupit, ut alibi saepe, ita & heic a suo effreni ingenio abreptus, & privatae opinionis nimis indulgens. Nam sanctus Cyprianus, & reliqui Patrum, atque Episcoporum, Baptismi in annos majores aut in mortis periculum dilationem concorditer rejecere, laudato semper infantum Baptismo. Infra auctor est idem Tertullianus, Baptismum quoque *innuptorum esse procrastinandum*; & tandem absurde concludit: *Si qui pondus intelligant Baptismi, magis timebunt consecutionem, quam dilationem*. Nullus Catholicorum ita umquam sensit. Ceterum si mortis periculum ingrueret, minime negandum, aut differendum regenerationis Sacramentum, alibi docet ipse Tertullianus, & Cap. 12. ejusdem Libri de Bapt. fatetur, *nemini sine Baptismo competere salutem*; & in hoc eodem Cap. de parvulis, ait: *Norint petere salutem, ut petenti dedisse videaris*. Quae satis esse possunt, ut ex ejus quoque sententia necessitas & usus Baptismi vel in infantibus probetur. At ille vocat parvulorum aetatem *innocentem*, hoc est ab actualibus peccatis immunem; nam ex hac ipsa rationis specie vel post Tertullianum, & quarto potissimum Saeculo, sanctissimum lavacrum differre consueverunt ex Christianis non pauci; & ipse Augustinus distulit, quamquam contagium mortis antiquae, & maculam originalem omnes faterentur omnibus Adae filiis inesse. Nisi periculum mortis Baptismum suscipere coegisset, ejus consequutio differebatur, quo peccata simul actualia postea deleberentur. Quid? quod maculam originalem ne ipse quidem inficiatus est Tertullianus? Humanas certe animas non solum immundas, sed etiam peccatrices ille vocat, donec Baptismo Christi mudentur. Sunt ejus verba Lib. de Anima Cap. 40. *Omnis anima eoque in Adam censetur, donec in Christo recensatur: tamdiu immunda, quamdiu recensatur. Peccatrix autem, quia immunda, recipiens ignominiam ex carnis societate*. Lib. I. Cap. 1. de cultu Feminar. ait, *omnes mulieres de Eva trahere ignominiam primi delicti, & invdiam perditionis humane. Vivit sententia Dei super sexum istum in hoc saeculo; vivat & reatus necesse est*. Et Cap. 3. de Testim. Animae de Satana ait: *Per quem homo a primordio circumventus, ut praeceptum Dei excederet, & propterea in mortem datus, exinde totum genus de suo semine infectum, suae etiam damnationis traducem fecit*. Lib. V. Cap. 17. contra Marcionem, hominem videlicet pestilentissimum, a quo Deus traducebatur tamquam peccati auctor, ita idem

Tertullianus scribit: *Apostolus, iracundiae filii fuimus, inquit, sed naturam...* Quam dicit: *Fuimus natura filii iracundiae, ira filios ad naturam retulit, non ad Creatorem. Ad summam subjungens: Sicut & ceteri, qui utique filii Dei non sunt; apparet communi naturae omnium hominum & delicta, & concupiscentias carnis, & incredulitatem, & iracundiam reputare; Diabolo tamen captante naturam, quam & ipse jam infecti delicti semine illato*. Haec ea sunt, ut vel sine interprete prodere possint, Scriptorem Afrum diversam heic a ceteris Catholicis non induisse opinionem.

Verum Phereponus in Animadv. ad Epist. CLVII. Augustini olim 89. §. 1. pag. 497. alia habet. Celebrem Apostoli locum Rom. V. supra a nobis productum Pelagianis opposuerat Augustinus, ut pote affirmantibus, sine peccato hominem nasci. Quid ad haec Phereponus? Hunc, inquit, locum Pauli pertinere ad adultos tantum, qui peccatum Adami imitantur, ostenderunt dudum, viri doctissimi. Tum paucis interjectis addit, eo confidentius heic loqui Augustinum, quo minus probare poterat, quae heic habet. Locus Pauli Rom. V. obscurior est, quam ut a tam prolevari interprete explicari possit. Phereponum libenter interrogarem, num illorum hominum ingenium ipse probet, qui nullum sibi frenum statuunt in Fidei questionibus, & pro suo modulo sentire, atque interpretari divinas Scripturas, constituunt; tum sua placita, tamquam certissima, vultu imperterriti venditare; adversarios vero non semel contemnere, eisque reponere pro rationibus contumelias. Verum, his dimissis, cuinam harum controversiarum perito persuadebit ille; dudum viros doctissimos ostendisse, ad adultos tantum pertinere locum illum Apostoli? Pelagiani quidem olim, tum Erasmus, alique ejus gregis sensere, Peccatum ex Adamo non propagatione, sed imitatione, in hunc mundum intrasse; & adultos tantum, non quod filii sint Adami, sed quod ipsum imitati sint, omnes peccasse. At merum hoc fuit illorum commentum, ac effugium, & mera conjectura, quam sine ratione ulla gravi, sine majorum auctoritate excogitatam suae opinioni accommodarunt, Apostoli mente, ejusque verborum sensu, ipsaque ratione reluctante, uti sanctus Augustinus variis in locis, & innumeri subinde Catholici, & plerique etiam e Protestantibus demonstrarunt: quod ignorare Phereponus nequaquam potest. Istius vero hominis nequeas non mirari ingenium, qui hinc ansam sumpsit appellandi Augustini prolevari interpretis. Videant alii, an viro liberali

ac.

ac honesto consentaneum sit huiusmodi conviciis excipere Augustinum incomparabilis ingenii, sanctitatis, & doctrinæ virum. Certe hic locus, minus etiam quam reliqui, contumeliis patebat. Quamnam enim Lingua Græcæ imperitiâ Augustino objicere heic possis? Nihil habet ille, quod eruditissimi deinde inter Catholicos Theologi ac Interpretes non habeant, & sentiendum decernant. Num audeat Phereponus proletarios Interpretes appellare tot clarissima ingenia in hac re Augustino concordia? Si non audet, cur sibi heic licitum putat, unum Augustinum tanto contemptu repellere, nihil tamen aliud sentientem, quam quod tot doctissimi viri sentiunt, ac sentiendum esse nos quoque brevibus nuper ostendebamus?

Numquam Augustinus probavit, infantibus Baptismum præscribi a Christo, aut Apostolis, ne pereant. Sunt hæc ejusdem Phereponi verba pag. 497. ad citatam Augustini Epistolam CLVII. olim 89. Similia habet ille ad Ep. CLXXV. olim 90. §. pag. 519. At Augustinus ostendit, non ex apertissimis quidem Christi, aut Apostolorum verbis scriptis, sed ex vetustissimæ Traditionis testimonio & universalis Ecclesiæ usu (ut alias rationes taceam) præscriptum a Christo fuisse parvulorum Baptismum. Numquam vero Pelagiani ostenderunt, contrariam fuisse Christi, aut Apostolorum mentem. Utri parti nunc est credendum? Utra pars dicenda est inopia rationum laborare? Sincerus quisque fateatur, ad Pelagianos reddendæ rationis onus heic pertinere. Numquid enim minus Christo, & Apostolis Christi nomine aliquid scripto proponentibus, quam sine scriptis & per legitimam Traditionem loquentibus, habenda est fides? Nos vero palam fecimus, saltem per Traditionem sine scriptis *Pædobaptismum* ab Apostolis esse præscriptum. Proben Pelagiani, aliter se rem hanc habere; probent, nihil aliud credendum esse, quam quod in Scripturis sacris aperte propositum est; ostendant, futilem esse interpretationem nonnullorum Scripturæ locorum, e quibus Catholici deducunt necessitatem baptizandi parvulos. In huiusmodi quæstionibus illud nos usurpamus, quod vetustissimus Scriptor Tertullianus in simili agebat Lib. de Corona cap. 3. *Hanc si nulla Scriptura determinavit, certe consuetudo corroboravit, quæ sine dubio de Traditione manavit. Quomodo enim usurpavi quid potest, si traditum prius non est? Etiam in Traditionis obtentu exigenda est, inquis, Auctoritas scripta. Ergo queramus, an Traditio nisi scripta non debeat recipi. Lege reliqua; lege in hanc rem ceteros Patres. Præterea num stolidi, ac thoriones, ac amentes adulti a sacro fonte arcendi, quod*

manifeste a Christo aut ab Apostolis præscriptum ipsis Baptismum non invenimus?

Corollarii loco ad ista accedat Circumcisionis consideratio, & antiquissimus Judæorum ritus in recipiendis ex Ethnicismo ad Mosis legem hominibus. Infantes ex veteris Legis præcepto in fœdus Israeliticum ingrediebantur per Sacramentum Circumcisionis, Deoque grāti per ipsum constituebantur. Odium Dei, & poenæ etiam propositæ fuere in eos, quibus tale Sacramentum non conferebatur. Etiam si infantes non intelligerent, quam magnum bonum sibi inde contingeret, ex pacto tamen Dei illud bonum in ipsos manare non cessabat. Quamobrem collatus quoque Baptismus parvulis, suum in ipsis producere effectum potest ac debet, vel sine actuali fide; neque adulta ætas illis expectanda est, ut sanctificentur, & Deo placeant; ipsique sine lavacro sanctissimo decedentibus, æque ac adultis, deerit fœderis novi gratia in regenerationis Sacramento constituta. Deinde Baptismus Evangelicus, ut Eruditis quibuscumque videtur, (* aliquid) novum apud Judæos non fuit. Quum enim Ethnici homines fiebant *גרעסעדיע* *geresedech*, hoc est, *Profelyti Justitie justii*, atque inter Judæos cooptabantur, non sola Circumcisio, sed & Baptismus conferebatur eisdem. Hinc apud Hebræos vulgatum axioma: *Non est quis Profelytus, usque dum circumcidatur, & baptizetur*, *שיסור ויטבול אין גר ער*. Maimonides in *Issure Biah* C. 13. & alibi, Gemara Babylonica variis in locis, Moses Mikotzi Præcept. Negat. 116. R. Joseph Karo in *Shulcan Aruch*. Lib. *Jore dea*. Cap. 368. alique Judæi Scriptores, non solum testantur, vigere adhuc in Synagoga hunc morem, sed & ipsum referunt ad tempora usque Davidis ac Salomonis. Eo etiam pertinere potest locus quidam Arriani in Epistolum Lib. 2. Cap. 9. Ex iisdem autem Hebræis Auctoribus pariter discimus, cum olim fuisse baptizatos, tum etiamnum baptizandos esse una cum parentibus parvulos Profelytos ex Synedrii sententia. Vide laudatam Gemaram Babylon. tit. *Erubb.* & ibi Glossam, & Maimonidem in *Avadim* Cap. 8. & Gemaram Hierosol. tit. *Jevamoth*, & Lightfootum, & alios Judaicæ eruditionis illustratores. Itaque uti sine Circumcisione, ita sine Baptismo, eoque unico, & ab aliis vulgaribus Judæorum lustrationibus ac lotionibus diverso, nemo vel antiquitus inter Profelytos describebatur. Quam Rabbino-rum Traditionem juvat adhibitus a Johanne Præcurso-re Baptismus, ut ad viram novam Judæos perduceret. Non enim Synedrium ab eo per nuntios quæsit, quid sibi vellet ille Baptismus, sed solum qua auctoritate

Bb ipse

* Al. quid.

ipse baptizaret. *Dixerunt ei:* (sunt verba Jo. I. 25.) *Quid ergo baptizas, si tu non es Christus, neque Elias, neque Prophetas?* Scilicet illa baptizandi ratio nova non erat ac ignota, sed frequens ac usitata, & in parvulis usurpata. Proptereaque miratus nemo est tantum gentis confluxum ad Baptismum Johannis. Apostolus quoque Heb. IX. 10. commemorat varia Baptismata inter Judæos usurpata.

Ergo generis humani Reparator Christus, antiquata solum Circumcisione, Baptismum retinuit, qualis in usu apud Judæos erat, non rem novam instituens, sed jam usitatam, ad aliud munus finemque nobiliorem erigens, & vivifica vereque salutari gratia donans, ut sicut olim ad Judaicam Religionem, ita in posterum ad Christianam per verum hoc Sacramentum transirent Infideles, atque iterum nascerentur. Ideoque nihil necesse erat, conceptis verbis populo ac Apostolis præcipere *Pædobaptismum*, sed satis fuit generaliter indicare Baptismi usum, atque necessitatem. Per sæcula præcedentia, & Christi etiam tempore, vulgatissima erat parvulorum æque ac adultorum lustratio, quum ad Religionem Dei veri, & ad regenerationem transitus fiebat. Satis ergo constabat, præscripto per Christum Baptismo, quis foret abluendus. Atque ideo in re adeo nota superfluum erat hoc edicere, postquam dixerat Jesus : *Nisi quis renatus fuerit ex aqua &c.* Si ejusmodi consuetudinem abolere ipse voluisset, eam potius prohibere debuisset apertis verbis. Recte itidem conjicere hinc possumus, parvulos aliquot Christiano fonte fuisse mundatos, quum, in Act. Apost. XVI. 15. & 33. paterfamilias baptizatus dicitur *cum omni domo ejus*; aut saltem inferre licet, parvulos, si aderant, & ipsos fuisse baptizandos; hoc enim de more a Judæis fiebat, quoties recipiebantur Profelyti. Quod enim est ad locum Matth. XXVIII. 19. *Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos*, quem Anabaptistæ nobis opponunt, quasi ii tantum dicantur baptizandi, qui prius fuerint edocti, evanescit ex vi Græcorum verborum. *Μαθητεύσατε*, inquit Christus, *πάντα τὰ ἔθνη*. Hoc est, non proprie *docete*, sed *discipulos facite*, scilicet in disciplinam meam, & in foedus novum, per Sacramentum regenerationis adducite omnes gentes. Tum sublequitur *διδάσκοντες, docentes eos servare omnia &c.* ut videas, Baptismum præire posse doctrinæ, & Discipulos posse fieri illos etiam, quos a discendo infirma ætas avertit, quum ideo *Discipuli* per Baptismum fiant, ut postea doceantur.

Quæ Phereponus notat ad Ep. CLVI. Augu-

fini pag. 498. confilia tantummodo sunt, & phaleræ, & voces hominis, quibus nulla ratio adnexa est, ne gravioribus titulis utar. Si hoc pacto exhibilare adversariorum opinionones, vincere quoque est: vicit Pheroponus. Sed merito exhibilandus ille; si unico *avvoso* *logos*, & propositis tantummodo suis, hoc est exolutis Pelagianorum opinionibus, agitatissimas Quæstiones se dirimere, & Sententias Catholicas tanto pendere stantes prosternere possit putat. Et tamen id ipsi in more positum est. Pag. item 520. in notis ad Ep. CLXXVI. iterum vellicare ille pergit locum Apostoli ad Rom. V. & *ῥῶν* *ῥῶν* esse *quia*, vel *eo quod*, non in quo contendit, exempla innuens in 2. ad Cor. V. 4. & ad Philipp. III. 12. At in citato loco Epist. 2. ad Cor. ego nihil tale reperio. Alterum exemplum iis tenebris circumfusum est, ut adhuc rem nostram in medio relinquat, quamquam non minus quam antea, uti supra diximus, constet firmumque sit Catholicorum dogma, tamen Interpretatio illa præferatur. Locum item alium Epist. I. ad Cor. XV. 22. Catholicis crepturus ad suam mentem explicat Pheroponus, atque ea ratione loca ista esse procul dubio explicanda persuasurus Lectoribus suis, monet, *viros ac Theologos doctissimos* ita sensitse atque ostendisse. Hos autem etsi ille non nominet, nemo non intelligit esse gregarios Pelagii, Arminii, Socini, atque etiam Calvini. Alibi quoque, hoc est pag. 549. locum Jo. III. 5. *Nisi quis renatus fuerit &c.* memorans, satis liquere ait, intelligendum de adultis tantum, non autem & de infantibus. Nos contra affirmamus, longe doctiores viros tum inter Catholicos, tum inter ipsos Protestantess contrarium ostendisse, & ab istis prostrata jamdudum fuisse quælibet Pelagii commenta: quam in rem & nos aliqua attulimus. Prostant Libri. Nostris palmam negabit Pheroponus. Ipsam patiatur & nos negare suis. Lectores sinceri, & nullo partium studio adducti, dum omnia legerint, facile judicabunt, nos fumos non venditare, sed Apostolicam doctrinam constanti ac universali Ecclesiæ Traditione firmatam. Pag. 549. in Animadv. ad Serm. CCXCIV. §. §. 6. 12. 17. & 19. Pheroponus quæ alibi non semel contra *Pædobaptismum*, & *Originalis peccati* veritatem lixerat, aliis verbis repetit; quare sine responsione dimittendus est.

Quod autem est ad sancti Cypriani verba ex Epistola LXIV. ad Fidum, quibus sanctus Augustinus utitur in eodem Sermone ad confirmandum Dogma de *Originali Peccato*, ea tam perspicua sunt, ut sibi melius fuisset Censor consulturus, si quæ ad ipsa eludenda adfert, prorsus omisisset. *Quidni*, ait, *licuit*
Pe-

Pelagianis rejicere Cypriani auctoritatem in hoc negotio; ut Augustino licuit, quod attinet ad Baptismum Hæreticorum? Tum addit, multo clarius, atque constantius sanctum Cyprianum affirmasse, Hæreticos esse baptizandos, quam dari Peccatum originis. Si Pelagiani licitum sibi censuissent, quod nostrorum temporum Novatores contra fas omne licitum sibi putant, nempe non Cyprianum tantummodo, sed reliquos Patres, & omnem legitimam Traditionem respuere, ac irridere: rejecissent profecto Cypriani auctoritatem in ista controversia, non expectato Phereponi consilio. At illis, quam recentioribus Hæreticis, major erga sacras Traditiones reverentia erat, & melius intelligebatur, quam stabili quoque fundamento nitantur dogmata ab Apostolorum Traditione descendente. Immo nervos omnes intenderunt & ipsi, ut ostenderent Majorum Traditionem sibi potius, quam Augustino favere. Utrumque tamen Pelagianis in pretio fuerit vetustissima Traditionis auctoritas (non enim vietas dedere manus documentis in hanc rem ex Catholicorum parte productis) illud mihi certum, perperam a Pherepono componi auctoritatem Cypriani affirmantis *Originale Peccatum*, cum Cypriano contendente rursus baptizandos esse Hæreticos. In priore sententia nihil aliud affirmavit sanctus Cyprianus, quam quod universa tum ante se, tum post se ad Pelagium usque Ecclesia Christi, quæ sub calo est, affirmavit, & concorditer tradidit, & *Pædobaptismo* semper usurpato se credere significavit. Quamobrem Cypriani hac de re sententia non unius hominis erat, sed universæ Catholicæ Ecclesiæ sententia, atque adeo ineluctabili auctoritate constabat. Verum Cyprianus contendens, Hæreticos esse rebaptizandos, si Agrippinum, & Africanæ Diocesis Episcopos, & nonnullos item Asiaticos Præsules excipias, qui Cypriano aut præivere, aut consentire, neminem alium ipse habuit suæ opinionis assertorem. Non ipsa solum Ecclesiæ caput Romana Ecclesia, sed reliquæ fere omnes cum Orientis, tum Occidentis Ecclesiæ & Traditionem vetustissimam, & consuetudinem perennem Cypriano contrariam tenebant. Quid plura? Ne ipse quidem gloriosus Martyr Cyprianus in suis Conciliis negare potuit, quin consuetudo recipiendi sine Baptismo Hæreticos in Ecclesia Dei ante suam constitutionem obtineret. Itaque altera hæc Sancti Cypriani sententia paucorum erat, non Ecclesiæ Catholicæ sententia atque Traditio; ac proinde licuit Augustino, immo necesse fuit hæc Cypriani auctoritatem rejicere, ne veneranda totius Ecclesiæ Catholicæ, & Concilii universalis auctoritas, firmis-

simis etiam in ista questione armata rationibus, a se rejiceretur: quod Catholico homini nefas perpetuo fuit.

Deinde non dicit (Cyprianus) in infantes transire ullam labem internam, quæ eorum facultates sint vitiatæ; sed tantum trahere eos contagionem mortis ab Adamo, quia ex patre nati non nisi mortales nascuntur: quod multum abest a sententia Augustini. Sunt ista Phereponi verba, sed Phereponi litigare potius amanti, quam veritatis inveniendæ solliciti. In Cypriani verbis hæc nimium aperta est, ita ut aut ultro oculos clausisse dicendus sit, aut oculis revera careat, qui eam non cernit. Ita scribit sanctus Cyprianus in laudata Epist. LXIV. ad Fidum scripta A. C. 253. *Si etiam gravissimis delictoribus, & in Deum multum ante peccantibus, quam postea crediderint, remissa peccatorum datur, & a Baptismo atque a gratia nemo prohibetur: quanto magis prohiberi non debet infans, qui recens natus nihil peccavit, nisi quod secundum Adam carnaliter natus, contagium mortis antiquæ prima natiuitate contraxit? qui ad remissam Peccatorum accipiendam hoc ipso facilius accedit, quod illi remittuntur non propria, sed aliena Peccata.* Apertissime distinguit hæc sanctus Episcopus infantes ab adultis. Hos actualium criminum reos dicit; illos unius tantum Peccati, quod posterius Originale deinde appellarunt. Utrosque a Baptismo non esse prohibendos, affirmat, in quo gratia divina utrisque confertur, & datur Remissa Peccatorum. Quid est, quod Phereponus scribit, a Cypriano non dici, *in infantes transire ullam labem internam*, hoc est nullum animæ inhærens peccatum, sed mortis solum naturalis necessitatem? Cyprianus diserte pronuntiat, infantes *nihil peccasse, nisi quod contagium mortis antiquæ prima natiuitate contraxerunt*; idest, non actualibus quidem culpis iram divinam in se concitasse, sed tamen esse reos Peccati primi parentis, quia ab ipso carnaliter sunt nati. Diserte, inquam, dicit, ipsos etiam peccasse, quia peccatum contraxere Adami. Dicit ipsos accipere Remissam peccatorum, ipsisque remitti, non propria, hoc est, non actualia, sed aliena peccata, idest peccatum Adami, qui actualiter peccando fecit, ut omnes posterius vel recens nati peccatores essent, ac indigerent remissione peccatorum per salutarem Baptismi aquam. Uti vero expresse Cyprianus ait, infantes ante susceptum Baptismum carere *Gratia Dei*, ita in eadem Epistola non semel addit, ipsos egere *Misericordia Dei*, eorumque animas sine Baptismo decedentes *perdi*. *Quantum in nobis est, ait, si fieri potest nulla anima perdenda est.* Si Adami reatus

Rb 2 in

in infantibus habitat, si animæ illorum perduntur, ubi sine Baptismo decedant, sique remissam peccatorum accipiunt: ergo necesse est, in infantes transire labem aliquam internam, atque Peccatum, quod animæ sit proprium. Necessitatem mortis corporeæ utique non tollit Baptismus; ergo tollit solum peccatum originale ex anima; atque hoc peccatum illud est, quod Cypriano dicitur contagium mortis antiquæ.

Sed Phereponus dicere pergit: Denique rhetorice potius fortasse dixit remitti aliena peccata, quam didactice. Ac sane nec imputari, nec remitti aliena peccata, si proprie loquamur, a iusto iudice possunt. Satis est, multa Oratorum Ecclesiasticorum dicta esse vel diluto sensu vera; quum satis constet, eos minime accurate loqui solitos. Habeat sibi Phereponus alibi Criticam istam regulam; nihil enim illa ad rem præsentem facere potest. Etsi rhetorice loquutus heic fuerit sanctus Cyprianus, ejus tamen mens apertissime se prodit, & sensus didacticus elucet: quod & contingit in reliquis Rhetoricis coloribus ab omni perito Rhetore abhibitis. Sed verbis didacticis, non rhetoricis, heic doctrinam Catholicorum Catholicus Episcopus exprimit. Quum nihil boni aut mali egerint infantes, revera nullum proprium actuale peccatum habent, quod sibi

remittatur. Ex Apostolica tamen ac universali Ecclesiæ Traditione Peccatum habent, & indigent Gratia & gloria Dei. Hoc autem Peccatum nihil aliud est, quam Adami Peccatum in omnes homines descendens in condemnationem; alienum, quia non ab infantibus, sed a solis protoplastis actualiter perpetratum. Hinc proprie ac sine Rhetorico colore dictum est, non propria, sed aliena peccata remitti parvulis unda salutari ablutis. Ceterum, quod Phereponus tum heic, tum alibi eandem ingeminat cantilenam, videlicet imputari a iusto Deo aliena peccata non posse, quasi veteres ac recentes Catholica Ecclesiæ Theologi de tuenda Justitia Dei nihil solliciti, satis hoc nondum animadverterint: rogandi sunt Lectores, ut quod in hujus controversiæ exordio nos paucis innuimus, multoque magis quod sanctus Augustinus, sanctus Thomas, ceterique Patres ac Theologi nostri hanc in rem late conscribere, legant. Tum enim intelligent, hæc recte cum divina Justitia componi, & contra non solum suis difficultatibus, quod attinet ad Providentiam, Bonitatem, ac Justitiam Dei laborare sententiam Pelagianorum, sed ipsam quoque adversari Ecclesiæ totius Traditioni, & Apostoli verbis. Atque hæc de hujusmodi controversia.

C A P U T III.

Concupiscentia non Bonum, sed Malum homini. Quid Libidinis generale nomen interdum apud Augustinum sonet. Libido carnis, qualis nunc est, malum Pœnæ, & non Peccatum proprium est. Non venit ab institutione naturæ innocentis, sed Peccati primi pœna fuit. Differt ab appetentia cibi & potus. Perniciosa homini, ut is animal rationale est. Pudor nuditatis in statu Naturæ innocentis locum non habuit, sed post Adami lapsum effluxit, & insitus nunc omnium naturæ. Fuiſſet & in terrestri Paradiso voluptas Carnis, sed non inimica aut infesta Rationi. Nisi Adamus peccasset, neque Libidini turbidæ, neque aliis malis obnoxium foret genus humanum, Scriptura teste.

Julianum Pelagianæ Hæresis primipilum cum alias ob causas sanctus Augustinus eloquentissime ac nervosissime exagitabat, tum ob illam in primis, quod se humanæ Concupiscentiæ atque Libidinis laudatorem præstitisset. Postremis hisce temporibus inventi sunt, qui contra eundem Augustinum, immo contra Catholicam Ecclesiam, Julianum ejusque conclamatum sententiam iterum tuerentur, inter quos non ultimam aciem Phereponus nunc ducit. In eo sita fuit con-

troversia. Julianus Concupiscentiam Bonum naturæ appellabat, quo Bono bene utitur, qui modum tenet; quo Bono male utitur, qui modum non tenet; quo Bono melius non utitur, qui etiam ipsum modum, sanctæ Virginitatis amore, contemserit. Augustinus contra, Concupiscentiam semper Malum esse contendebat; quare Lib. 3. adversus Julian. Cap. 21. ita reponebat: Concupiscentiæ carnalis qui modum tenet, Malo bene utitur; qui modum non tenet, Malo male utitur; qui autem etiam ip-

sum

sum modum, sanctæ Virginitatis amore, contemnit; Malo melius non utitur. Innumera sunt, quæ Augustinus variis in Libris, & bene longo sermone contexit, ut suam hanc sententiam confirmet. Sed nos, quæ Phereponus contra habeat, jam recenscamus. Dixerat Augustinus in Lib. 1. Cap. 3. de libero Arbitrio, *Libidinem in Adulterio Malum esse*. Phereponus in Animadv. ad hunc locum pag. 482. primo dubium non esse ait, quin mala sit in adulterio Libido, sed non alia de causa, nisi quia adulterium ipsum est malum, quippe quod ab illo societas humana plane perturbetur, atque adeo veritum sit hominum causa, quibus vehementer nocet. Alioqui, deinde scribit, *libido, seu cupiditas alterius sexus, nihil habet per se mali, si intra limites a Deo, immo & ab ipsa ratione, prescriptos maneat*. Quare inquit, Augustinum minus commode indicasse, cur Malum sit adulterium, quum ejus malitiæ causam a Libidinis malitia derivavit. At Phereponus animadvertere attentius debuit, quid hoc in loco per *Libidinis* nomen significare voluerit sanctus Augustinus. Non cupiditatem luxuriosam, sive carnalem alterius sexus, sed quidem pravam quamcumque cupiditatem, atque Concupiscentiam heic Libidinem appellavit. Ut enim idem Augustinus Lib. 14. Cap. 15. de Civit. Dei scribebat, *Libido generale vocabulum est omnis cupiditatis; immo & iræ, & jactantiæ, & perviciæ, aliisque hujusmodi perversis animi affectibus* Cicerone teste convenit, quamquam pro venereo appetitu usitatus accipitur. Cupiditas, qua homo inclinatur ad aliquid appetendum contra Rationem, contra Justitiam, Pietatem, Temperantiam, aliasque Virtutes & contra Leges a Deo & a ratione constitutas, Libido est, Libido appellari potest. Quæ profecto Concupiscentia, sive Libido, quum in adulterio quoque deprehendatur (justitiam quippe, ac societatis humanæ jura, & Sacramenti fœdus, adulter contemnit ac lædit) commode propterea & vere in ejus malitiam retulit Augustinus adulterii malitiam. Ipsemet eodem Cap. 3. Lib. 1. de libero Arbitrio aperte prodit quid sentiat, ita scribens: *Ut intelligat Libidinem in adulterio Malum esse, si cui etiam non contingat facultas concubendi cum conjugæ aliena, planum tamen aliquo modo sit, id eum CUPERE, & si potestas detur, facturum esse, non minus reus est, quam si in ipso facto deprehenderetur*. Vides non turbidum carnis motum, sed pravam animi affectum, sive alienum a ratione recta appetitum, vocabulo *Libidinis* heic designari. Tum addit Evodius: *Clarum est enim, jam nihil aliud quam Libidinem in toto malsificandi genere dominari*.

Cui protinus Augustinus: *Scisne etiam istam Libidinem alio nomine Cupiditatem vocari?* Melius ergo & commodius Libidinis pravitatem constituimus causam illius pravitatis, quæ in adulterio est; fieri enim potest, ut quis sit adulter, humanæque proinde societatis ordinem turbet, & nihilominus tum ipse, tum ejus opus culpa ac malitia careat: quod fit, quum ex ignorantia invincibili agitur. Et quare tunc adulterium malum non est, nisi quia tunc Libido, sive pravus animi appetitus, in ignoranter operante minime dominatur? Itaque nihil erat, cur heic Augustinum edocere meliora Phereponus vellet, multoque miqus cur in commendationem veneræ Libidinis transgrederetur, cui nullus heic locus erat.

Sed quoniam illius oratio nos eo quoque abripit, videamus, quei probet novus iste Pelagianorum patronus, Libidinem carnis, sive Cupiditatem alterius sexus, *nihil habere per se Mali*. En ejus verba p. 482. *Ita constituta sunt a Deo omnium animalium corpora, ut quum adoleverunt, ea Cupiditas in iis, mechanico impetu, excitetur, non aliter ac Cupiditas edendi aut bibendi. Confectarium est nature corporis, quale a Deo creatum est; ut ex brutis, & ex ipso consilio propagationis generum intelligere est. Ratio igitur, quare Malum non sit dicenda Libido, si Pherepono credimus, ea est, quod naturalis motus sit, a Deo constitutus, nihil certe nisi Bonum creante. Eadem repetit ille, pag. 528. in Notis ad Lib. 9. Cap. 10. de Gen. ad Lit. Nam quum dixisset sanctus Augustinus, honestius meliusque credi, ita fuisse primorum parentum corpora constituta in terrestri Paradiso, ut appetitum carnalis voluptatis non haberent, qualem nunc habent ista corpora: Phereponus talia apponit: *Appetitus ille, ut liquet vel ex brutis, tam naturalis est, quam appetentia cibi aut potus, voluptasque quam experimur, quum comedimus esurientes, vel bibimus sitientes. Non puto sane, quemquam dicentem, sitim, aut famem, voluptatemque, quam iis explendis experimur, effectus esse peccati. Figmenta mera sunt, quæ heic & alibi dicuntur*. Ita brevibus rem expedit Phereponus, & longas Augustini commentationes levi negotio prostermit, & rotunda sententia exsibilat. Experiamur, an bene sedeat homini isti confidentia tanta.*

Quum Augustinus Libidinem carnis Malum appellat, animadvertendum primo est, quo sensu illic *Mali* nomen sit accipiendum. Ut autem Augustinus ipse auctor est Lib. I. Cap. 1. de Lib. Arb. *Duobus modis appellare solemus Malum; uno, quum male quemquam fecisse dicimus; alio, quum mali aliquid esse* per-

perpeffum. Eo recidere poteft, quamquam diverfo fub intuitu, illa divifio Mali, quam idem Auguftinus ac ceteri Theologi frequenter ufurpant, nimirum aliud eſſe Malum culpæ, aliud Malum poenæ. Prius malum inquinat animum, Deoque hominem inuiſum facit, & Peccatum dicitur. Alterum tantummodo excruciat, aut lædit animum, ſive corpus hominis. Certum eſt, Auguſtinum minime inter priora Mala, ſed quidem inter ſecunda, computare Libidinem. Quamquam enim Concupiſcentiam humanam generaliter ſumtam, cujus pars ac ſpecies eſt ipſa carnalis Libido, Auguſtinus interdum cum Apoſtolo *Peccatum* vocet, numquam tamen aut Apoſtolo, aut Auguſtinus hujusmodi vocabulo ſignificare voluerunt, Concupiſcentiam vere & proprie Peccatum in hominibus eſſe; ſed Peccatum ideo appellant, *quia ex peccato eſt* (originali videlicet) & *ad peccatum inclinatur*, ſicuti Synodus Tridentina nos docuit Sefſ. V. & ipſe Auguſtinus antea docuerat Lib. 1. Cap. 13. de Nupt. & Concup. & in Libris contra Julianum, & Lib. 1. Cap. 22. contra duas Epiſtolas Pelagi. & in aliis Libris. Proinde ſublatis omnibus in ſacro Baptiſmate culpis, atque peccatis, adhuc reſtare in homine Concupiſcentiam Auguſtinus affirmat; non quod propter ipſam rei amplius ſimus, ſed ut cum ipſa conſtigamus in poſterum, ne ſiamus rei. Quamobrem, ſi Pherrepono viſus forte eſt Auguſtinus tunc Libidinem appellaviſſe proprium ac verum Peccatum, quum eam in Malorum aciem reſtulit: ſciat, ſe quidem improbare Calvinii ac Lutheri commentum, non autem Auguſtini mentem.

Statuit igitur Auguſtinus adverſus Pelagianos, Concupiſcentiam & Libidinem carnis non eſſe naturale Dei donum, non eſſe a Deo creatam in primis parentibus talem, qualis poſt eorum peccatum fuit, & qualis adhuc ſentitur ab hominibus. Primi peccati infelix fructus illa eſt, vitiumque corruptæ, non innocentis, Naturæ, ac propterea Malum Poenæ, Malum homini moleſtum, quo nos careremus, ſi culpa caruiſſent primi omnium parentes. Quis autem Libidinem qualem nunc in membris ſuis humanum genus ſentit, naturale Bonum putet, quæ nos ad peccandum pervicaciter incitat, quæ contra legem mentis atque rationis tam ſæpe pugnat, quæ continentia & virginitati infeſtiſſima eſt, quam quilibet vir pius ſentire ſe dolet, ac porro ſentire nollet, quæ demum pudoris atque erubeſcentiæ materia eſt, atque argumentum? At hæc nihil Pherrepono obſtant, quominus ointer naturalia Bona Libidinem referat. *Appetitus ille*, in-

quit, *tam naturalis eſt, quæ appetentia cibi aut potus*. Mechanico autem impetu non minus brutorum, quam hominum corpora ad Libidinem, & per Libidinem ad generis propagationem moventur. Ergo non eſt effectus primi peccati Libido. Ita Pherreponus. Quod eſt ad comparationem Libidinis cum fame & ſiti, reſpondemus, Cenſorem demonſtrare prius debuiſſe, famem quoque ac ſitim, quales nunc ab hominibus ſentiantur, tales quoque futuras fuiſſe in innocentia ſtatu, atque in illa ſumma felicitate, in qua Deus Adamum creavit. Ad Catholicam Fidem ſpectat credere, primos parentes morituros non fuiſſe, niſi peccaſſent. Quum fames, & ſitis, mala utique omnium judicio in hoc præſenti hominum ſtatu gravia, præter acerrimum dolorem, mortem quoque corpori inferre nunc poſſint, cur mechanica etiam vi homines, in terreſtri Paradifo aliqui non morituros, compellere fames & ſitis non potuiſſent, atque interdum non compuliſſent ad mortem? Aut ergo Deus in ſtatu naturæ innocentia famem & ſitim, conſectaria naturæ corporis non fecit; aut ſi fecit, tales, quales nunc experimur, ne homo ſentiret, effecit.

Sed ut a quaſtione iſta æquivocationem omnem removeamus, dicimus, hominem ſubduplici ratione eſſe conſiderandum, nempe aut quatenus homo eſt animal, aut quatenus eſt animal ratione præditum. Nutrirî, augeri, propagationem quaerere, delectari in operationibus ſenſitivis ac in ipſa Venere, & appetere cibum ac potum, & alia id genus, homini ut animali naturalia ſunt, & in Adamo etiam fuisse. Atque idcirco Bona ea ſunt a Deo, uti Bonum quoque a Deo emanant ſunt vis generativa, & vaſa generationis, & feminis efficacia, & honeſta ſenſuum voluptas, & commixtio corporum ad licitam propagationem humani generis, atque alia ejusmodi. Immo genitalium motus Bonum naturæ in ſe eſt; numquam enim motum genitalium Auguſtinus reprehendiſſe generaliter, tamquam naturæ malum ac vitium, uti Julianus eidem objiciebat, ſed illum motum reprehendit, quem facit Concupiſcentia, qua caro concupiſcit adverſus ſpiritum, quam velut bonum defendebat Julianus. Utor iplius Auguſtini verbis lib. 4. Cap. 13. contra eundem Julianum. Secundo, in Libidine ac in aliis quibuſcumque motibus animalitatis ac inferioris appetitus; conſiderari poteſt effrenis illa membrorum, & affectuum concitatio, quæ vel repugnante voluntate hominis ſit in homine, quæ pudorem ingerit, & ad peccatum incitat ac rapit, ut ea faciamus quæ facere nollemus, mentemque ac rationem in actibus

Libi-

Libidinosi turbida sua delectatione absorbet, & de sua dignitate dejicit. Hoc illud est, quod Malum appellat Augustinus, & nos cum Augustino Malum esse homini, quatenus animal rationale est, affirmamus. Quo Malo in primi sceleris poenam multati sunt posterius Adami, Deo non quidem hoc Malum creante, sed sinente, ut efflueret e constitutione corporis divinis donis spoliari, postquam a divina gratia ac primæva innocentia Adamus peccando exciderat. Quapropter nihil est, quod Phereponus exemplum brutorum adhibeat, ostensurus, libidinosos humani corporis motus Malum non esse. In animalibus brutis nullum deformitatis sensum Libido creat, nihil pudoris ingerit, nihil cum ratione pugnat, quippe quod ratione pecudes ipsæ carent. Conformis potius eorum naturæ est huiusmodi motus concupiscentiæ, ut bonum quoque ac perfectio in iis appellari jure possit. At in animalibus ratione præditis, & ratione utentibus, Malum, vitium, defectus, & corruptio naturæ Libido est, quippe ad inhonestam, & rationi contraria hominem sollicitans, & ad ea impellens, quæ naturam hominis, quatenus rationale animal est, omnino dedecent: In pecoribus, inquit Augustinus Lib. 4. Cap. 13. contra Julianum, *malum non est Concupiscentia, quia non adversus spiritum concupiscit, sed eorum potius oblectat spiritum*. Vide & eundem Lib. de Pecc. Orig. Cap. 40. & Lib. Oper. imperf. Cap. 56. Ergo qui se hominem esse recordatur, non sentire, non fateri nequit, quin Concupiscentia carnis, qualis nunc sentitur, unde tot intestinas patimur pugnas, quas etiam Apostolus in se olim deplorabat, Malum sit homini, quatenus ratione prædito, ejusque naturæ incommodum, ac vitium.

Quandoquidem vero negare ne nos quidem volumus, aut possumus, quin huiusmodi Malum in statu quoque naturæ puræ locum habere potuerit, ita ut culpanda ne sic quidem foret Creatoris justissimi voluntas, qui tale vitium ex corporis constitutione effluere vel in puris naturalibus permisisset; immo quum neque disceptare velimus, an tantæ vires in statu Naturæ puræ carnali Concupiscentiæ esse potuerint, quantæ nunc a nobis sentiuntur; superest solum, ut inquiramus, feceritne Deus revera, an non, in primordio rerum hominem adeo inordinatis motibus Concupiscentiæ libidinose obnoxium. Phereponus cum Pelagianis affirmat. Catholici cum Augustino negant. Id ostendimus primo, quia magis decuit divinam bonitatem atque justitiam, ita hominem innocentem condere, ut corpus animo,

inferiora superioribus placide subdita forent: quod certe secus nunc evenit in isto corruptæ naturæ statu. Deinde quum constet, Adamum in maxima cum animi, tum corporis felicitate a Deo fuisse creatum, quis eam in illius membris pugnam, eumque peccati fomitem, easque Concupiscentiæ vires, in illo fuisse credat, quæ nunc maximam vel hominibus piis & infelicitatem & periculum animæ creant? Sed quod rem evidentius tangit, hæc de primis parentibus scripta sunt Gen. 2. v. 25. *Erat autem uterque nudus, Adam scilicet, & uxor ejus; & non erubescerant*. Nihil igitur pudoris nuditas innocentibus hominibus attulerat non alia de causa, nisi quia nullum adhuc præter voluntatis arbitrium in membris suis motum, nullam carnis rebellionem, nullum intestinum membrorum bellum contra mentis legem senserant. At postquam Deo inobedientes peccarunt, uti habetur Gen. 3. v. 7. *Aperti sunt oculi amborum; quumque novissent se esse nudos, consuerunt folia ficus, & fecerunt sibi perizomata*. Profecto aliud novi in se, ac in membris suis animadvertere primi homines non potuerunt, cujus illos pudere inciperet, nisi Libidinis motus vel invita voluntate factos. Tum sentire coeperunt sui peccati poenam, tum se divinis donis spoliatosprehenderunt, tum puduit illos novæ deformitatis, ideoque perizomata, sive succinctoria, atque femoralia, *כַּתְנֵי* *chagoroth*, sibi concinnarunt, ut suis aliorumque oculis pudoris aut lasciviæ materiem subtraherent. Ergo tum primum nata est turbida illa Libido, inflictaque hominibus primis in poenam primi peccati a justo Deo fervere finitur in eorum posteris, quum antea nonnisi ex imperio, aut consensu mentis atque rationis ea membra moverentur, quibus homo ad generationem utitur.

Quid quæso ad hæc tam luculenta divinæ Scripturæ verba reponit Phereponus? Scripsit Augustinus Lib. 13. Cap. 13. de Civ. Dei hæc de primis parentibus: *Senserunt ergo novum metum inobedientis carnis suæ, tamquam reciprocā poenā inobedientiæ suæ*. Huiusmodi opinionem commentum Phereponus statim vocat. Tum ait pag. 583. *Ne quid aliud heic dicam, non debuit dicere, senserunt, sed sensit Adamus; nam motus aut nullus fuit in Eva, aut certe minime conspicuus, & qui eam in ruborem dare posset*. Telum hoc vetus est e Juliani pharetra petitum, sed ab Augustino jamdiu protritum Lib. 4. Cap. 13. contra eundem Julianum. Attamen quum nos moneat Censor, ut de nuditate primorum parentum cum aliis Interpretes, tum præsertim Johannem Clericum

cum consulamus: illi habendæ gratiæ, quod ex Interpretum vulgo aliquem seligat, in quem edocendi nos onus transferat. Et ego quidem novi Johannem Clericum, virum & eruditione & ingenio critico revera celebrem, sed licentia quoque opinandi æque famosum, adeoque in sanctos Patres animatum, ut quum ipsum audis, alterum, immo ipsum Phereponum audire te putes. Varias Interpres ille Interpretum sententias congerit ad explicandam primorum parentum nuditatem, & perizomata, tum probare videtur, qui dicat, nudum in eo loco nihil aliud significare quam peccatorem, seu hominem, qui se peccasse animadverterit. Nobis non irascatur Phereponus, si novum hunc suum divinarum Litterarum Interpretem dicimus interpretatione sua ridendos incredulis exhibere aut Mosem divinum illius Historiæ Scriptorem, aut ipsos parentes primos. Cognoverunt nempe isti se peccatores esse, atque ideo minus honestas corporis partes velare cinctoriis; sive, ut ipse conjicit, testum, sub quo habitarent, sibi composuerunt. Quis hæc audiens non rideat aut hominum illorum consilium, aut Historici sacri ingenium? Nam quid rei habent perizomata confuta, & nudis membris aptata, aut habitaculum sibi constructum, cum cognitione antecedentis peccati? Num regere animæ peccatum poterant nova illa integumenta membrorum? Sed Clericus nullam pudoris causam in Adami & Evæ nuditate reperiebat, remotis nempe arbitris, & sine consensu voluntatis, atque ideo sine culpa nudis, aut etiam sine culpa ad libidinem concitatis membris. Phereponus vero, quum nullus, aut saltem non conspicuus, fuerit motus in Evæ membris, nullum sentiri ab ea potuisse pudorem ait, eidemque propterea nullam tegendi corporis necessitatem fuisse. Verum nos cum Augustino dicimus, Evam in membris suis intestinam novamque pugnam, ac inobedientiam sensitisse. Sensit ipsa, quid conspicua viri nuditas in se in-tuente efficeret; & hinc didicit, quid vicissim in viro feminea nuditas efficere posset. Insolita hæc erant, & nullo negotio in pœnam criminis a Deo inflicta fuisse uterque intellexit. Quare perizomatium ope deformitatem hujusmodi auferendam, & subtrahendam oculis Adam excitatricem injustæ libidinis nuditatem Eva quoque cognovit.

Ceterum quum pudor sit tristitiæ species e metu infamiæ propter aliquod vitium aut culpam: quis non videat pudori locum fuisse in primis parentibus ad novum illum membrorum, ac libidinis affectum sine voluntatis

imperio excitatum? Præterea nonne & nos pudet, & merito pudet, alia quædam corporis vitia prodere, ac palam deferre, quando iis animi nostri vitium & peccatum causam dedit? Immo nos pudet etiam, & jure pudet, si quum facile possumus, non ea quoque oculis aliorum eripiamus, quæ aut molestiam doloremque ipsis creent absque utilitate ulla; aut eorum animos & sensus ad aliquid alliciant ac impellant, quod rationi rectæ minime conveniat; aut culpam tacite exprobrent; aut alicujus morbi, sive calamitatis nostræ, quam culpa adduxit voluntaria, & pellere voluntaria amplius medicina non potest, alios moneant. Tales pudoris causas in se inveniunt Adamus & Eva, ubi se nudos conspexere, & noverunt, inobedientes carnis motus ex antecedenti peccato venire, & alienis oculis, phantasiæ, ac menti periculum se ingerere, & inobedientiam mentis per illos motus accusari. Qui antea innocentes membra sibi ad natum obedientiam habebant, & alterius nuditate conspecta nihil sentiebant in se, quod voluntati repugnaret, sive mentem de sua tranquillitate ac regno dejiceret, peccatores postea facti non potuerunt non pudore suffundi, quum ad aspectum nuditatis tam diversa in sese experirentur; ideoque velandum censuerunt, quod eorum quoque posteri velandum nunc censent, ab ipsa natura edocti. Nunc audi Augustinum ipsum Lib. 4. Cap. 13. contra Julianum. *Quid autem de motu femine, cuius & ipsam puduit, in-aniter argumentandum putasti? Non utique femina motum visibilem textit, sed quum in eisdem membris tale aliquid sentiret occultius, quale vir senserat, ambo texerunt, quod alterutrum videndo in alterutrum commoti ambo senserunt, & vel unusquisque sibi, vel alter alteri erubuerunt.*

Phereponus tamen insitum fuisse nobis a natura morem istum operiendi pudenda tacite negat in Notis ad Cap. 17. Lib. 14. de Civ. Dei. Augustinum enim affirmantem, vel apud ipsos Barbaros, atque Brachmanes in more id esse positum, non vera narrasse nos monet, pag. 585. quum in Africa atque America sint gentes plane nudæ, uti ex oculatis testibus ipse didicit. Sed quamvis populi nonnulli sint, qui nudo penitus corpore adhuc incedant, num ideo minus verum, nos a natura edoceri inhonesta illa membra velare? Alioqui non comedere humanas carnes, non mactare senes, sive ipsos etiam parentes, ut senectutis incommodis eripiantur, & abstinere a rapinis, cædibus, aliisque teterrimis ac vituperandis moribus, ne inter leges quidem naturæ referremus; sunt enim

enim quidam in Africa & America integri populi, qui talia adhuc faciunt, & sine pudore faciunt, sive quod licita censeant, sive quod habitu in iniquitate firmato pervenerint ad exuendum, sive non sentiendum qualemcumque in iis operibus pudorem. Ergo quod adhuc vivant quædam gentes moribus barbaræ, numero paucæ, quibus pudori non sit nudis plane membris incedere, nihil impedit, quominus dicendus sit insitus nobis nuditatis pudor, quando aliqui, iique cultiores, & innumeri populi, nostram in sententiam exemplo suo conveniunt.

Verum Phereponus, quamquam concedat, pudorem nuditatis inde partim ortum videri, unde dicit Augustinus; attamen addit, multas alias accessisse obregendi corporis causas, videlicet ne liberis exemplo pessimo, & pravo ad intempestivam luxuriam incitamento foret parentum nudorum aspectus; ne foedum quid singulis mensibus femine exhiberent; ne conjugati ad adulteria excitarentur. Subinde vero scribit: Hinc paulatim natus nuditatis pudor, hoc est e causis, & rationibus, quas ipse Phereponus refert, non quas Augustinus affert. At nos vel ante istas causas a Pherepono memoratas, quando certe neque liberi Adamo, neque alii conjuges præter Adamum, & Evam erant, ortum habuisse nuditatis pudorem dicimus ex fide Litterarum sacrarum, quæ mentiri non possunt, & quas non satis animadvertit Phereponus, quantopere ipse per latus oppugnet, ac vulneret, & dubiæ fidei faciat, quum talia scribit. Nihil heic dico de latebris vel ipsi conjugali copulæ merito quæsitis, quas ideo tantum Phereponus tolerat aut probat, quod avertendi sint liberi ab eo periculoso aspectu, non autem quod ipsa res, in se spectata, pudenda sit. Quasi liberis solis, & non quibuscumque aliis hominibus, hæc sint abscondenda; & quasi hoc ipsum satis non ostendat, aliquod naturæ vitium in iis actibus esse, qui ad impudicitiam, & ad scelera, si conspiciantur, reliquos accendere possunt; & quasi ea res pudenda non sit, quam subsequitur agentis infamia, nisi remotis arbitris ac testibus fiat. Hæc leviter excussisse sit satis.

Accuratius Pherepono respondendum est irridenti Augustinum, qui Cap. 23. Lib. 14. de Civ. Dei agens de ratione, qua in statu naturæ innocentis propagatum fuisset genus humanum, ita scripsit. *Voluntati membra illa, ut cetera omnia, servirent. Ita genitale arum vas in hoc opus creatum seminare, ut nunc terram manus.* Ad quæ statim Phereponus pag. 586. *Hoc est, sine*

ullo voluptatis appetitu; nam eam libidinem vult Augustinus esse peccatum. Non exaggeret quæso Censor noster, non imponat lectoribus credulis. Fuisse etiam in innocentia statu sua sensibus & carni voluptas, sed quæ mentem non obrueret, sed quæ rationem in sua tranquillitate relinqueret, non qualis nunc sentitur, turbida, immoderata, & hominem ad belluarum conditionem dejiciens. Fuisse & voluptatis appetitus, sed rationi omnino obtemperans atque subiectus; & homo voluptatem appetiisset, non tamquam finem, sed tamquam medium ad ea, quæ instituto suo, ac homini ut rationali convenirent. Hæc Augustinus non negat, qui & Cap. 26. ejusdem Libri 14. de Civitate Dei hæc scribit: *Absit, ut suspicemur, non potuisse prolem feri sine libidinis morbo: sed eo voluntatis nutu moverentur illa membra, quo cetera, & sine ardoris illecebroso stimulo cum tranquillitate animi & corporis.* Et Lib. 4. Cap. 2. contra Jul. *Quis negat futurum fuisse concubitum, etiam si peccatum non præcessisset? Sed futurum fuerat, sicut aliis membris, ita etiam genitalibus voluntate motis, non Libidine concitatis, aut certe etiam ipsa Libidine, non qualis nunc est, sed ad nutum voluntarium serviente.* Eodem autem Lib. Cap. 14. acute distinguit a vivacitate, utilitate, & necessitate sentiendi, Libidinem sentiendi. Tum infra, *ne nimium, inquit, videamur offendere homines, qui voluptatem corporis quomodocumque defendunt, concedit, credi posse, in illo tantæ felicitatis loco carnalium sensuum fuisse Libidinem, sed ita ut omnimodo rationali subdita voluntati, non alias adesset, nisi quum per illum vel salutem esset corporis, vel stirpis propagini consulendum; & tanta adesset, ut nulla ex parte mentem de supernarum cogitationum delectatione deponeret &c.* Vide & Lib. I. Cap. 17. contra duas Epist. Pelag. Ab innocentis igitur Adami conditione excludi illecebrosum illum ardoris stimulum, qui nunc solum homine invito membra movet, sed etiam adversus mentis legem pugnat, Rationemque reluctantem non raro sibi subjicit, ac turbida delectatione absorbet, & Libido carnis appellatur. Cetera quibus generationis opus completur, a terrestris Paradisi felicitate non abfuisse. Immo tunc, ut sanctus Thomas T. 1. Summæ qu. 98. Art. 2. ad 3. inquit: *Fuisset major delectatio sensibilis, quanto esset purior natura, & corpus magis sensibile.* Denique Augustinus libidinem carnis ita Peccatum quandoque nominat, uti Apostolus Concupiscentiam Peccatum appellavit; nimirum non ut is inferioris partis motus

Cc

for-

formale Peccatum & culpa sit, sed quod ad Peccatum & culpam inclinaret; & tunc duntaxat proprium & verum fiat Peccatum, quum ad illicita ac inhonesta voluntatem rapiat. Jam id supra nos demonstravimus. Quare videat Phereponus, se aerem verberare, & sibi larvas effingere, ut cum iis digladietur. Quum Augustinus ait, ita seminandum fuisse genitale arum, ut nunc terram seminat manus, obedientiam tantum exprimere voluit membrorum generationi inservientium, qualem humanæ menti præstat manus, non autem e sensibus delectationem moderatam exclusit, quam tamen in innocentie statu nihil Rationi perniciosam futuram fuisse putamus.

Quamobrem inania plane sunt, quæ postea Phereponus congerit, ita scribens pag. 586. Eadem opera dicere debuisset (Augustinus) appetitum cibi grati peccatum esse, nec primos parentes, quum fructus licitos & jucundos comederant, ulla voluptate titillatos fuisse &c. Addere etiam eum oportuisset, bruta, quorum organa nostris non absimilia sunt, nullam querere in naturalibus actionibus voluptatem, nam sane non peccarunt; sed iis defungi sponte naturæ, sine ulla penitus cupiditate. Non hæc certe absurda dicere debuit Augustinus, quia nusquam, nisi in Phereponi cerebro, dixit, sine ullo voluptatis appetitu, & sine ulla delectatione sensuum innocentes homines prolem fuisse seminatos, & numquam docuit Libidinem ipsam proprie Peccatum esse, nisi eadem contra Legis edicta obediatur. Et miror, quei toties Phereponus comparisonem instituat inter pecudes ac animalia ratione prædita, neque consideret, multa esse homini quidem & brutis communia, quæ tamen in brutis, quippe Ratione destitutis, laudanda sint, aut saltem non vituperanda, in hominibus autem Ratione utentibus & fœda sint, & vituperanda, & rationali creatura prorsus indigna. Aliud enim est avietis, & aliud Publii Africani bonum, olim Cicero agebat. Sed minus tolerandis declamationibus hæc de Augustino scribere pergit nuperus Censor: Postquam Deum plane alium descripsit, ac est, quamque a Scriptura nobis præpingitur: toti etiam naturæ vim infert, ut possit prævas Interpretationes obscurorum aliquot Scripturæ locorum tueri. Ubinam Deum Augustinus describit alium, ac est? Ubinam, & qualem naturæ vim infert? Et quænam sunt obscura illa Scripturarum loca, quibus abutitur, ut cælum terramque misceat? Sed hæc ut sine magno labore interseruntur a confidentissimo ho-

mine illo, ita a nobis nullo labore negata suapte natura cadunt.

Ab eodem fonte veniunt subsequentes Censoris notæ ad Cap. 24. Lib. 14. de Civ. Dei. Augustinus, inquit ille, turpia committit hæc nobis propinat, duntaxat ut rationem reddat rei, quæ nec fuit, nec erit; nimirum, generationis liberorum in statu innocentie, si in eo primi parentes perseverassent; & quidem quia statuit peccatum id esse, quod inest naturæ omnium animalium, nec usquam damnatur, si modo intra leges contineatur: nimirum Cupiditatem conjugii, postquam pubertatis annos attigerunt. Nihil horum sensit Augustinus, immo oppositum sensit, eique talia absurda unus pro sua liberalitate affingit Phereponus. Neque enim Cupiditatem conjugii umquam Libidinem Augustinus appellavit, multoque minus culpæ damnavit. Alia fuit ipsi, & plane diversissima carnalis Libidinis idea. Immo vidimus, ne turpem quidem Libidinis æstum, contra nutum voluntatis membra moventem, & adversus spiritum pugnantem, verum & proprium Peccatum ab Augustino censeri, nisi quum voluntas se abripi finit ad consentiendum illicitis. Pelagianis ergo oculis, & exulcerato animo, & apud Calvinianos tantum Interpretes, Libros Augustini Phereponus legisse videtur.

Sed ut istam denique controversiam expediamus, & uberius constet, quam contra omnem rationem hæc Augustino Phereponus insultet: dicimus, verum quidem esse, humanam mentem atque rationem ex constitutione naturæ habere non posse, neque debere semper ad nutum suum obediens corporis vires, motus, humores, somnum, appetitus, & alia; quæ ad vegetabilem, & animale, & mechanicam membrorum œconomiam pertinent. Naturaliter etiam accidit, ut caro sua munia exercens, & in delectationes sibi congruas tendens, adversus spiritum concupiscat, & ingratos ac perniciosos tum animæ, tum rationi motus eliciat. Poterat & istud contingere in statu Naturæ puræ, non ex culpa sapientissimi atque optimi Creatoris, sed ex elementorum compage & discordia, atque ex ipsius Naturæ creatæ defectu. At certum est nobis aliter institutam fuisse a Deo Naturam primi hominis, hoc est, peculiari divinæ Gratiæ prærogativa, & supranaturali freno ita temperatam atque firmatam, ut non sineretur raro quidquam pugnare, neque doloribus, neque pravis affectibus, adversus mentem atque rationem, quum Anima pariter & Corpus mirabili tunc fruerentur tran-

tranquillitate atque harmonia. Peccavere primi parentes. Tunc sublatum fuit illud celestis Gratiae frenum, tunc desit peculiare illud muneris divini praesidium. Quare in homine (* sibi) cum naturalibus relicto suapte natura emergere tot illi defectus, vitia, & pravi appetitus tum Corporis, tum Animæ, quæ ab omnibus Adami posteris sentiuntur adhuc, & graviora fiunt, quando ad originale Peccatum actualia etiam liceat accedere. Itaque per nos etiam liceat Pherepono, tum famem, sitim, & libidinem, tum alios corporis motus mechanicos, nunc Naturæ humanæ & spiritui plerumque graves ac infestos, appellare sub ea ratione defectus naturales hominis, quia ab ipsa hominis Natura sibi relicta, & non (** a Deo tali creata) procedunt. Liceat, inquam, ipsi, dummodo is quoque fateatur, aliter e divinis manibus innocentis hominis Naturam exiisse, hoc est, invidenda felicitate Corporis præditam, & forti Rationis imperio in inferiorem appetitum donatam; tot vero Corporis ærumnas, & pravis ac effrenis Animorum affectus, quibus obnoxii nunc sumus, a primi hominis inobedientia fluxisse, & esse Peccati illius poenam, atque adeo sub hac ratione dicendos non esse naturales humanæ Naturæ defectus. Hæc Augustini sententia est, hæc sententia veracis Ecclesiæ.

Quum ergo dicit Augustinus, turbidum Libidinis ætum nunc humanæ naturæ communem cum brutis, abfuturum fuisse a statu originalis iustitiæ primorum parentum, nisi eos de tanta loci & naturæ beatitudine deieciisset divini præcepti violatio: quid quæso dicit, quod non facillimum Deo & ejus bonitati convenientissimum fuerit facere, & Naturæ humanæ contingere, Deo volente, non potuerit? Deum autem & hoc revera voluisse, & revera fecisse, nemo nisi Pelagiana vertigine præoccupatus, non perspicit apertissime scriptum in sacris Litteris. Ex humorum pugna, & corruptione, atque ex mechanicis legibus nunc ex Anima omnium hominum solvitur Corpus, quam dissolutionem

mortem appellamus. Et tamen nisi vetitum comedisset pomum, mortem primus parens nullam sensisset, uti Deus Gen. II. 17. pollicitus fuerat, atque adeo nullus e tot aliis mechanicis motibus, hoc est, morbis, & periculis, quæ hominem ad mortem compellunt, tunc futurus erat. Motu quoque mechanico, & natura Corporis ita ferente, nunc parientes mulieres gravi dolore torquentur. At innocens Eva nihil tale sensisset. Ex naturali etiam terrarum ingenio nunc tribuli & spinæ emergunt; homines vero in sudore vultus sui vesci pane coguntur: quæ tamen omnia ab innocentis Naturæ statu abfutura fuisse didicimus Gen. Cap. III. Si tot ergo prærogativis primorum parentum corporalem vitam donavit Deus: quanto majoribus eorum vitam spiritalem, hoc est Animam, ditasse credendus est; ut nempe Rationi prorsus obtemperaret, & subiecta esset caro, nullumque motum ederet, quo tranquillitas & sanitas Rationis beatissimo illo tempore læderetur? Et ad ipsam Libidinem soedam quod attinet, cujus effrenem impetum, & voluntati obstantem, & rationi rebellem, nunc nemo non sentit, cujus neminem honesta discernentem non pudet, immo non piget, nonne satis aperte innuunt divinæ Litteræ ipsa quoque caruisse primos parentes, quando nullus eos nuditatis pudor ante peccatum urgebat; post peccatum vero ita invasit, ut illico *inboneſta* corporis membra (quo etiam epitheto verenda Apostolus ipse distinguit in I. ad Cor. XII.) femoralibus operuerint? Hæc serio perpende. Lege itidem, quæ Augustinus non uno in loco de hac re luculentissime conscripsit, & potissimum Lib. 2. Cap. 30. de Nupt. & Concup. & contra Julian. Lib. 3. 4. 5. & de Civ. Dei Lib. 14. & contra duas Epistolas Pelagianorum. Tum vero palam fiet, tantum abesse, ut Augustini & Catholicorum sententia ullam naturæ vim inferat; ut qui inter Christianos secus sentiat, & sequi heic velit sive Pelagianos, sive Phereponum, atque Socinum, manifestam vim auctoritati divinarum Scripturarum inferre deprehendatur.

* Al. Suis. ** Al. a Deo creatæ.

Phereponus Pelagii Patronus. Episcopi Catholici propter damnatum Pelagium perperam injustitiæ accusati. Liberum Arbitrium revera a Pelagianis inflatum. De qua Gratia Dei disputaretur inter Catholicos atque Pelagium. Post Augustinum non adoptatæ in Ecclesia Catholica Pelagii Opiniones. Consecraria quædam dura a Pelagianis, & a Pherepono objecta, minime admissa in Augustiniana Sententia de Gratia & libero Arbitrio. Quam Gratiâ negaret Pelagius. Africani Patres a Semipelagianismi nota liberati, & æquitas in eorum Judiciis contra Pelagium ac Cælestium minime desiderata.

JAm Pelagii patrociniū, ut hætenus vidimus, aperta fronte Phereponus suscepit. Quum autem pugnam pro deplorato Hæresiarcha multis aliis in locis, & acrius etiam quam antea, instaurare non erubescat, res poscit, ut continuata serie orationis perpendamus, quidquid ille profert in Pelagianæ Hæresis tutelam. Epistola inter Augustinianas 175. olim 90. data est ad Innocentium I. Pontificem Maximum a Patribus Carthaginienſis Concilii habiti A. C. 416. contra Pelagianos. Multa adversus illam commentatur Phereponus, odio non minus in Augustinum, quam in Ecclesiæ Catholicæ doctrinam. Quod tamen antequam faciat, veritus ne quisquam suum candorem calumnietur, Lectores præmonendos cenſet, multa esse, quæ sibi in doctrina Pelagii, ejusque sequacium improbenſur; adversarios tamen ejus non ita sese gessisse, ac ratiocinatos esse, ut a se possint etiam per omnia probari. Amo candidam hominis confessionem, sed adeo brevem & obscuram in re tanta non laudo. Vereor siquidem, ut apud attentos Lectores candore hujusmodi suo eluere ulla ex parte possit suspicionem Pelagianismi alte ebibiti, quem tamen ille amovere se posse fortasse censuit magnificis hæc præmissis vocibus. Certum est, cum Pelagio consentire prorsus Phereponum in inficiando Originali Peccato, in Pædobaptismi necessitate, & foedæ Libidinis origine neganda, in notionibus Gratiæ homini ad æternam salutem necessariæ, in liberi Arbitrii viribus extollendis, in œconomia Prædestinationis aliisque horum dogmatum consecrariis. Quænam tandem restant, & quænam adhuc esse possunt multa illa, quæ in Pelagio Phereponus se improbare fatetur, quando præcipua in eo probat, propter quæ pertinacem Hæreticum illum Ecclesiæ Catholica exsecrata est, atque damnavit? Quem

ergo fructum ex hac sua admodum ingeniosa animorum præoccupatione Phereponus expectet non video, nisi ut persuadeat; se tantummodo in Pelagianis alia multa damnare, quæ ipsi concorditer cum Catholicis credebant.

Sed his dimissis, audiamus novam Pelagii Apologiam, immo totius Christiani orbis accusationem gravissimam. *Damnatus quidem ille est, inquit Phereponus, pag. 517. & conviciis exagitatus ab omnibus, etiam quibus ejus dogmata ignota erant, ex quo est ab Africanis Episcopis infamatus; sed nulla hominum damnatio efficere potest, ut quod verum fuit, falsum fiat, & vice versa nullæ hominum laudes ex errore veritatem faciunt.* Posteaquam abunde a tot Catholicis Scriptoribus, & in hoc etiam Libro, demonstratum est, quantum ab erroris periculo absit vera Christi Ecclesia, sive in probandis, sive in improbandis Dogmatibus ad Fidem sanctissimam spectantibus: non est quod nos laboremus in ostendendo, supervacaneum esse ad Pelagii defensionem postremum hocce Phereponi axioma. Addit: *Præterea notum est, in magnis cœtibus res magnis affectibus judicari.* Equidem id notum fateor; sed illud æque notum est nobis, in Episcoporum Catholicorum cœtibus, rite institutis atque peractis, divinum adesse Spiritum, ejusque interno afflatu fieri, ne sacri Pastores pravis affectibus in transversum acti veritatem Christianæ Doctrinæ dissimulent aut perdant. *Nec in re satis difficili, pergit scribere Censor, facile fuit verum a falso discernere omnibus illis Africanis Episcopis, quorum nonnulli ne scribere quidem potuisse dicuntur in Col. lat. Carthag. C. 133. & doctissimi, præter dicendi facultatem, pro modulo illius ævi, quid eximium habuerint, non video.* En quei suum candorem exprimat Phereponus, prodens quo loco habeat ipse tot doctissimos ac illustres

Au-

Augustiniani avi Patres, inter quos ipsi Augustinus primas concedere iniquum non fuerit. Quod quum facit confidentissimus homo, necesse profecto est, ut se non iudicio minus, quam eruditione præponat innumeris aliis celeberrimis tot subsequens sæculorum Theologis, a quibus cum Augustinus, tum Augustiniani avi Patres, summo in honore habiti sunt, & eximiis laudibus ornati. Africanis illis Episcopis facile fuisse verum a falso discernere in Pelagii causa difficili, senserunt, & sentiunt Catholici omnes, neque Phereponus ulla ratione contrarium suadet. Et quid ad causam Pelagii, si unus aut alter Episcopus in causa Donati ne scribendi quidem peritus fuisset, quod tamen contigisse non ajo? Sicuti norunt, qui vel leviter Collationem Carthaginiensem perspectam habent, res poscebat, ut vel minus docti Episcopi tunc adessent numerum facturi. In causa Pelagii aliter actum est. Non omnium cœtus fuit, sed eruditiorum; & siquidem docti simul atque indocti convenissent, præsto omnibus fuisset ex Christi promissis Spiritus veritatis, ne errarent. Præterquam quod ubi de Traditione colligenda res est, vel ipsum vulgus, nedum Episcopi, facile doctrinam veram assequi & exponere possunt. Et profecto neque Episcopi Catholici, neque ipse Populus tunc ignorabat, an omnes homines in Adamo peccassent, an parvulorum Baptismus necessarius foret, & quamam Christi Gratia indigerent homines ad salutaria opera exercenda, atque alia ejusmodi in controversiam a Pelagio adducta. Phereponus autem post hæc subiiciens: *Non dicerem hæc, nisi viderem, multitudine, & auctoritate multo magis quam rationibus pugnari, nihil aliud dicit, quam quod quotidie dolor & cæcitas eorum dicit, qui in aliqua causa iustissime damnati fuere.* Innumeris rationibus quæ adhuc prostant, pugnatum est a Catholicis adversus Pelagianos. Nisi externos oculos clausit Phereponus, ne illas legeret, certe clausit internos, ne intelligeret. Sed ipsum audiamus in aliquas ex his Catholicorum rationibus pro suo instituto atque odio decertantem.

De Cælestio ac Pelagio hæc in laudata ad Innocentium I. Papam Epistola Synodica scribunt Carthaginienses Patres: *Id agunt isti damnabilibus disputationibus suis, ut non defendendo, sed potius in superbiam sacrilegam extollendo liberum Arbitrium, nullum relinquunt locum Gratiæ Dei, qua Christiani sumus.* Se non capere inquit Phereponus pag. 517. quæ Pelagius & Cælestius in superbiam extollerent liberum Arbitrium, quando fatebantur Deum humanæ Naturæ, omniumque ejus facultatum Creatorem, adeo ut ei

debeant homines quicquid habent boni, & ab eo quasi ab omnium rerum Domino pendere; & quando affirmabant, Deum ignorare voluisse hominibus peccatoribus, & æternam vitam largiri, si modo Evangelio parerent, misso ad illos, ex mera gratia, servatore Jesu Christo, qui gratiam illam Dei adjuvaret hominibus, eosque ad officium misericorditer revocaret. Miraculis etiam aditis, quibus fidem sibi vel apud pertinaces faceret. En quam jejune, quam caute de Salvatore nostro Phereponus heic, licet ex sententia Pelagianorum, loquatur. Nullum aliud Christi ministerium memorat, quam Angeli, seu Nuntii, & Prophetæ. Quid ipse heic sentiat, nescio. Certe Pelagianos de Christo longe magnificentius sensisse nos facile ostendere possumus; sed pergamus. Deinde ait, Pelagium confessum fuisse internum etiam auxilium a Deo hominibus suppeditari, quo eorum animos illustreret; & regenerationem per Baptismum dari, atque a libero Arbitrio pendere, ut possit recte uti, aut abuti tot divinis beneficiis. Tandem his verbis orationem suam concludit: *Est igitur, ex sententia Pelagii, cur Deo gratias agant homines, sed non cur sibi placeant ac plaudant. Africane, aut Punice Rhetoricæ exaggeratio fuit, quum liberum Arbitrium in sacrilegam superbiam extollere dictus est.*

At nos respondemus, non Punice Rhetoricæ exaggerationem fuisse illa vocabula, sed quidem Phereponianæ eloquentiæ flosculos esse ista dictoria; atque heic Phereponum satis prodere aut ignorantiam non mediocre, aut nimis turbidos affectus. Utique multa divinarum Gratiarum genera Pelagius, illiusque gregarii agnoscebant, eaque magna verborum pompa extollebant, quo imperitis persuaderetur, se quoque fateri, nos omne bonum Deo optimo ejusque Gratiæ debere. Et istas Gratiæ Augustinus ceterique Catholici agnoscebant; immo efficere ipsius Augustini & Catholicorum voces, ut Pelagius nullam primo aliam Gratiæ confessus, quam Naturam libero Arbitrio præditam, sensim & istas fateretur. Sed non heic sita erat controversia inter Catholicos, atque Pelagium. Aliam Gratiæ in primis necessariam, aliud illudque præstantissimum super omnia Donum, & Adjutorium Dei, poscebant Catholici, ut confiteretur Pelagius, nempe Gratiæ illam, quam naturæ viribus in nobis efficere non possumus; Gratiæ, quæ in hominum etiam voluntates efficaciter influit; Gratiæ, quæ intacta Libertate voluntatis potest, ac solet de nolentibus volentes, & de inutiliter volentibus utiliter volentes facere, quæ liberi Arbitrii vires nimium infirmas reficit, & Carita-

ritatem Dei diffundit in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis; sine qua liberum hominis Arbitrium nullum optat, nullum incipit, nullum perficit opus bonum, ad salutem æternam pertinens; quæ demum in nobis, & nobiscum operatur, quæcumque veram rationem habent placendi ipsius Gratiæ auctori ac dispensatori Deo per Jesum Christum Dominum nostrum. Externæ dumtaxat Gratiæ, exteriora tantummodo auxilia erant, quæ Pelagius commendabat; & siquidem internam etiam intellectus humani illuminationem a Deo fieri is concedebat, certe nullum aliud interitum Dei auxilium fatebatur. Illa autem in Doctrina, in Lege, in Miraculis, in suasionibus, in terroribus, aliisque hujusmodi, constituta auxilia, ostendunt solum homini, quid faciendum sit, quid cavendum; non etiam Voluntati ad malum pronæ, & debilitato post primi parentis peccatum hominis Arbitrio vires præbent, ut salutare bonum re ipsa velit & faciat, malumque detestetur ac fugiat. Oportet ergo aliam fateri Gratiæ, quæ erigat, & adjuvet jacentem infirmamque mortalium Voluntatem, eam videlicet inflammando, eique Caritatem inspirando, ut quæ per legem atque doctrinam faciendâ aut vitandâ novimus, per ejus interiorum opem exsequamur. Hanc autem Gratiæ nunquam adducti fuere Pelagiani, ut homini confiterentur necessitatem.

Nunc ergo a Pherrepono petimus, an bene animadvertit, de quali Gratiâ inter Catholicos ac Pelagianos quæstio verteretur. Quod si animadvertit, cur heic tam caute dissimulavit? Nimirum post commemorata tot exteriorum Gratiarum genera, quæ Pelagius agnoscebat, si commemorata quoque fuisset vera Christi Gratiâ, quam inficiabantur Pelagiani, continuo intellexissent vel imperiti, quam insulsum foret illud in Punicam Rhetoricam scomma, & quam inepte exaggeratio appellaretur facta a Patribus Africanis sacrilegæ superbie mentio. Nam qui audit, contendere Catholicos adversus Pelagium, nihil post Adam lapsum per se valere liberum hominis Arbitrium ad salutaria opera salutariter exercenda, ipsumque indigere interno Dei adjutorio, quod Voluntati virtutem inspiret, defectumque suppleat naturalis facultatis; qui inquam hoc audit, non intelligere extemplo nequit, recte Catholicos etiam affirmare, liberum Arbitrium a Pelagio in sacrilegam superbiam extolli. Si enim verum est, quod Catholici ex manifesta divinarum Scripturarum, & legitima Traditionis auctoritate, verissimum

esse demonstrant, nempe ab hac peculiari, interna, & efficaci Gratiâ cum libero Arbitrio conjuncta, non autem a solius liberi Arbitrii & naturæ viribus, aut meritis, justificationem, Caritatem, atque omnia opera bona, Virtutesque veras emanare: Pelagium vero contra sentire: non est Rhetoricus color, non est exaggeratio, sed naturalis Catholicorum deductio, affirmare, a Pelagio liberum Arbitrium extolli in superbiam, eamque sacrilegam, quia adversus Deum.

Sed inquit Pherreponus, commemoratis tot divinis Gratiis, quas Pelagius libenter fatebatur: est ex Pelagii sententiâ, cur Deo gratias agant homines, sed non cur sibi placeant, ac plaudant. Jam obsoleta, jam milles protrita est ab Augustino hujusmodi argumentatio. Eadem ingeminabat Pelagius, eadem Julianus. Augustinus autem ostendebat, ne sic quidem veram Dei Gratiâ illos fateri, quam tamen sine impietate nemo negare potest; neque aliud ab ipsis laudari, quam Legem, atque Doctrinam, & extrinseca præsidia sub tam speciosis Gratiarum vocabulis; & inflari per eos liberum Arbitrium, quando ejus viribus id tribuebant, quod Gratiæ ab iis negatæ tribuendum esse divinæ Litteræ clamant. Audi quid ille Juliano respondeat Lib. 3. Cap. 106. Op. Imp. *Tam multa dicit, quibus nos adjuvat Deus, id est precipiendo, benedicendo, sanctificando, coercendo, provocando, illuminando, & non dicit Caritatem dando, quum dicat Johannes Apostolus: Caritas ex Deo est. Unde item dicit: Ecce qualem Caritatem dedit nobis Pater, ut filii Dei vocemur, & simus. In hac Caritate, quæ cordi humano Spiritu, non Litera datur, etiam potestas illa intelligitur, de qua idem ipse in Evangelio suo: Dedit eis, inquit, potestatem filios Dei fieri. Hanc vos ab homine esse dicitis per liberum Arbitrium, Spiritum habentes hujus mundi, non eum, qui ex Deo est, propter quod nescitis, quæ a Deo donata sint nobis, &c. In eodem etiam Lib. 3. Cap. 122. Inter divine Gratiæ species, inquit, si poneretis Dilectionem, quam non ex nobis, sed ex Deo esse, eamque Deum dare filiis suis, aperissime legitis, sine qua nemo pie vivit, & cum qua nemo nisi pie vivit, sine qua nullius est bona voluntas, & cum qua nullius est nisi bona voluntas: vere liberum defenderetis, non inflaretis Arbitrium. Invidiosissima istius sententiæ argumenta passim legas in Operibus sancti Augustini, aliorumque Patrum atque Theologorum.*

Post hæc pœna talionis agendum sibi Pherreponus putat; quare etsi nullam sibi hujusmodi

modi accusationis, instituendæ occasionem præbuerit ista Africanorum Patrum Epistola, attamen imperterritus ait pag. 518. *Quam facile fuit Pelagio premere contrarias partes invidiosis confectariis, Deum jubere impossibilia, æternis pœnis afficere homines, quod impossibilia non præstissent, aliisque id genus, quibus excusatur plane homo, ac tota culpa in Deum conjicitur? Non laboret, quæso, Censor iste novitius in colligendis istis aliisve inanibus Augustinianæ doctrinæ confectariis. Tot sunt, ac tam luculenta sancti Augustini loca & verba, quibus ille docet, Deum sufficientia cunctis hominibus auxilia præbere ad præcepta Legis servanda, & impossibilia non jubere, & sola hominum culpa fieri, si aut in infidelitate maneat, aut in peccata ruatur, aut ab iis non assurgatur, ut patere omnibus possit, tam absurda confectaria non sequi ex Augustini sententia. Quod autem videri possit mirum, illud est, quod Phereponus adjicit. *Hiscæ permota secula sequentia, in Pelagii opinionem dilapsa sunt, quam etiam Augustino tribuerunt, cui ipsa Pelagii Opuscula adscripserunt: quia non poterant sibi persuadere, tantum virum, quantum eum fuisse ex fama putabant, ejusmodi confectaria potuisse concoquere.* Scitne Phereponus, quid heic dicat; an amat vir lepidus pascere fabulis Lectores suos? Quænam sunt Sæcula illa in opinionem Pelagii dilapsa? Nullum eruditum norunt. Augustini sententia, quod est ad doctrinam Gratiæ salutari, Peccati Originalis, debilitati Arbitrii, aliarumque hujusmodi præcipuarum quæstionum, Sæculis subsequentis ad nostram usque ætatem perpetuo in honore fuit, & laudata, & propugnata. Nam quod attinet ad alias quasdam profundiores, difficiliioresque partes incurrentium quæstionum, uti appellantur a Cælestino I. Papa in Epistola ad Episcopos Galliarum, si ve ab illo, quicumque sit, qui plures definitiones Apostolica Sedis adversus Pelagianos congestit, liberum hucusque fuit disceptare inter Theologos, dum sibi quisque caveat a Pelagii, atque Semipelagianorum sermone. Consulat Lector recentiores duos Scriptores Catholicos, a quibus quamquam diversis armis vindicata est Augustini doctrina a calumniis Johannis Launoi, si tamen is est germanus Auctor virulentissimi illius atque ineptissimi Operis contra sanctum Augustinum, quo maxime delectatum fuisse Pereponum nostrum arbitror. Quod si nomine Sæculorum subsequentium in Pelagii opinionem dilapsorum animus Pherepono fuit significare aut Catholicæ ipsius Ecclesiæ sententias nunc passim in Scholis & Conciliis*

consecratas, aut nonnullas tantummodo privatas Catholicorum Scholas, a Calvinii atque Jansenii deliramentis, longe quam reliquas, remotiores: quei tandem ostendet ille, Pelagianismum ab istis fuisse adoptatum? Id quidem effutiunt a doctrina Augustini mirum in modum exorbitantes Calviniani atque Janseniani, quibus fortasse Auctoribus hæc nobis calumniam Phereponus instruxit; sed quantum id a veritate absit, & quam nulla e damnatis Pelagii opinionibus inter Catholicos toleretur, jam plurima scripta prodiderunt.

Quod autem ait, subsequentis Sæculis ipsa Pelagii Opuscula ipsimet sancto Augustino fuisse adscripta, & per hyperbolem dicitur, & nullius plane momenti est. Non opuscula Pelagii, sed unum tantummodo, hoc est illius Epistola ad Demetriadem conscripta, Augustino a quibusdam, sed paucis, sed in eruditis, sed per supinam inconsiderantiam, adscripta fuit. Inter Augustini Epistolas eam consulto descripserant nonnulli num. 142. quippe quod illius confutatio in subsequente Epistola Alypii & Augustini ad Julianam Demetriadis matrem legeretur. Quid refert, si pauci ex mera oscitantia illam quoque Epistolam pro Augustini foris acceperint? Num continno etiam Pelagianum effecere Augustinum? Num subsequuta Sæcula dici ideo possunt *Opuscula Pelagii* adscripsisse Augustino? *Adscripserunt*, inquit Phereponus, *quia non poterant sibi persuadere, tantum virum ejusmodi confectaria potuisse concoquere.* Eximiam enim vero rationem, cur Augustinum posteri in Pelagii sententiam debuerint pertrahere. Tot Libris, tanta vi rationum, & per tot annos Augustinus in Pelagianos decertavit; compluribus etiam in locis invidiosa eadem confectaria, quæ nunc Phereponus, atque ante Phereponum Pelagiani objiciebant, a sua sententia ipse removet, & sibi concoquenda non esse demonstravit. Necesse ergo est, in illius Libris hospites fuerint, qui eum tandem consensisse Pelagianis (si Pherepono fides) sunt arbitrati. Neque nos audire pigeat ipsum Augustinum ita loquentem in Lib. de Gratiâ & libero Arbitrio, Cap. 4. *Homo Gratiâ juvatur, ne sine causa voluntati ejus jubeatur.* Celeberrima autem est altera ejus sententia, quam e Lib. de Natura & Gratiâ, atque ex aliis Augustini Libris desumptam, Tridentina Synodus Sess. 6. Cap. 11. his verbis expressit: *Deus impossibilia non jubet, sed jubendo monet, & facere quod possis, & petere quod non possis, & adjuvat, ut possis.* Quei ergo dicitur Phereponus, in Augustini sententia Deum jubere impossibilia? Et quei alia obji-

objicit confectaria quæ jam ipse Augustinus explosit? Sed nos repetimus, & sæpe repetendum erit: in tuenda contra Augustinum Pelagii causa non raro criminationum materies pruriens Phereponum defestura fuisset, si Augustini doctrinam ex Augustino ipso, ejusque veris discipulis, hoc est ex Theologis Catholicis, discere voluisset, non autem ab infido illius Interprete Calvino, aliisque personis Calvinii sectatoribus. Sed heic amavit Phereponus credere inviso sibi in multis Calvino, ut sibi speciosius deinde aliquis esset color debacchandi in invisum sibi aliis de causis Augustinum.

Pergit idem Censor Africanis Patribus insultare, quorum sunt hæc verba: *Qua (Gratia) nostræ voluntatis Arbitrium vere sit liberum, dum a carnalium Concupiscentiarum dominatione liberatur, dicente Domino: Si vos Filius liberaverit, tunc vere liberi eritis: quod auxilium Fides impetrat, quæ est in Christo Jesu Domino nostro.* Inquit autem, non dubitasse Pelagianos, quin divina Gratia homines a peccatis liberarentur, si modo ea recte uterentur: sed putasse, eadem Gratia posse homines abuti, ac præterea neminem esse usque adeo mancipatum peccato, ut Gratia illa excitari nequeat ad servitutem illam fugiendam. Tum subdit: *Sed quid sibi volunt boni Patres Africani, quando addunt, quod auxilium Fides impetrat? Id enim auxilium, quod Fides impetrat, non est Gratia, qua sumus Christiani, quæ antecedit Fidem, non eam sequitur. Nam quando credidimus, & fide aliquid a Deo impetramus, jam sumus Christiani. Redolent illa verba Semipelagianismum, aut simile quidpiam.* Itaque concludit, bonos illos viros nondum satis intellexisse doctrinam Augustini, aut hoc esse additamentum, quum, ut Benedictini adnotant, ea verba desiderentur in duobus Codicibus Mss. Sed ne heic quidem Censor mentem Africanorum Patrum in ea Epistola, aut argumentum hoc satis intelligit, multoque minus studet ut intelligat. Chartam implere censuris, homini cura est. Tum nihil pensi, an accurate, verique accuset. Ut autem ad rem veniamus, multa sunt divinæ Gratiæ munia, multa nomina, ut passim Theologi animadvertunt. In nonnullis cum Ecclesia Catholica Pelagius conveniebat, dissentiebat in aliis. Potissima autem controversia erat, num divina Caritas, quæ tum gratiæ effectus est, tum Gratia dicitur, immo Gratiarum omnium maxima est, a viribus nativis liberi Arbitrii efflueret, an vero e speciali & gratuita Dei in voluntatem spirantis misericordia. Illud Pelagius, hoc affirmabant Catholici.

Nimirum agebat ille, in voluntatis nostræ Arbitrio positum esse, viribus nostris concipere, quandocumque lubet, Amorem Dei, seu Caritatem vivificam, Deo ipso eum Amorem eamque Caritatem nobis pro sua misericordia non dante, neque in voluntatem inspirante. De hoc impio dogmate prius agunt ea in Epistola Africani Patres. Inquiunt autem, eam esse Pelagii opinionem, talem videlicet hominis institutam creatamque fuisse Naturam, quæ Legem Dei implere, sive operari ac perficere Justitiam, sine alio interno Dei adjutorio possit, quippe sola sibi sufficit in tanto negotio humana Natura. Consequens hinc erat, vel Gentes sine Fide, & sine Caritate infusa, amare Deum supranaturaliter, & complere utiliter ac pie legis præcepta posse, & Caritatem a nobis, non a Deo, in nobis gigni. Quæ omnia quantum a divina revelatione abhorreant, nemo non sentit, si vera est (uti verissimam esse nos dicimus) Catholicorum sententia affirmantium, Naturam humanam, liberumque Arbitrium ob primi hominis peccatum nimium esse debilitatum, & ex se solo non posse, ut ad salutem oportet, credere, peccatum abicere ac fugere, Virtutes, ac præsertim Caritatem induere, atque alia ejusmodi facere, nisi Deus sua Gratia, & singulari potentia suæ operatione supranaturalis vires eidem largiatur, & voluntati Caritatem donet, quæ, ut diximus, præcipua est Gratia Dei, de qua cum Pelagianis lis erat. Hinc Augustinus in Lib. de Gratia Christi Cap. 13, exigit ab iis, ut Gratiā confiteantur, quæ non ostendat tantummodo Veritatem, verum etiam impertiri Caritatem. Tum Lib. 3. Cap. 114. Op. Imperf. Hoc est, ait, incrementum, ut unusquisque obediat præceptis Dei, quod non fit, quando vere fit, nisi Caritate. Istam Caritatem non dat nisi Deus. Caritas enim ex Deo est. Hanc vos (Pelagiani) inter adjutoria Gratiæ, quæ commemoratis, nominare non vultis, ne hoc ipsum quod obedimus Deo, ejus esse gratiæ conce-dat &c. Idem sæpe Augustinus inculcat aliis in locis.

De hac igitur Gratia, de istius Caritatis, quæ a Deo est, necessitate ad servanda legis mandata, atque ad amandum ipsum Deum, præcipue agunt in ea Epistola Africani Patres. Hac ajunt nos vere Christianos esse; hac testantur ipsum nostræ voluntatis Arbitrium vere fieri liberum a carnalium concupiscentiarum dominatione; nam tunc vere liberi sumus a peccati jugo, & ab effectibus peccati, & aptissimi atque expediti efficiamur ad divinam legem implendam, si Filius nos liberaverit per Gratiā Dei, non autem si

Arbi-

Arbitrium nostrum per vires suas liberaverit nos, ut falso fieri posse arbitratur Pelagius. Idcirco frustra animadvertit Phereponus, Pelagianos admisisse Remissionem peccatorum sive divinam Gratiam, qua homines a peccatis liberarentur, si modo ea recte uterentur. An Deus sua Gratia peccata hominibus ignosceret, tunc non disputabatur inter Catholicos atque Pelagium, sed quidem an Gratia ista hominem justificaret sola Remissione peccatorum, an etiam Caritatem inferret in hominum voluntates, per quam postea opera pietatis praeferantur. Istam Caritatis infusionem confiteri volebant Pelagiani a Deo esse, sed quidem a nobis ipsis. Audi Augustinum Lib. 6. c. 23. contra Julianum: *Verum, inquit, tu a vestro dogmate non recedis, quo putatis Gratiam Dei per Jesum Christum Dominum nostrum sic in sola peccatorum remissione versari, ut non adjuvetur ad vitanda peccata, & desideria carnalia vincenda, diffundendo Caritatem in cordibus nostris.* Vide eundem Lib. de Natura & Gratia cap. 34. & cap. 55. Hoc idem indicant ipsi Africani Patres Can. 5. Concilii Carthaginensis habiti A. 418. uti etiam in Epistola 95. nunc 177. inter Augustinianas ad Innocentium eundem Romanum Pontificem. Ipse Augustinus alibi, hoc est Lib. de Gratia & libero Arbitrio cap. 18. ad hoc unum videtur totam controversiam deducere, inquiens: *Unde est in hominibus Caritas Dei & Proximi, nisi ex ipso Deo? Num sinon ex Deo, sed ex hominibus, vicerunt Pelagianus; & Fide autem ex Deo, vicimus Pelagianus.* Lege reliqua. Huc igitur Africani patres respiciunt, & nihil ad rem facit Phereponi animadversio momentis, censuisse Pelagianos per gratiam divinam homines a peccatis liberari, atque eadem Gratia posse abuti. Multo minus locum hic habet altera illa consideratio, qua Semipelagianismus iis Patribus confidenter obicit propter illa verba: *Quod auxilium Fides impetrat.* Nam inquit, *auxilium illud, quod Fides impetrat, non est Gratia, qua sumus Christiani, quae antecedit Fidem, non eam sequitur; quando enim credimus, & Fide aliquid a Deo impetramus, jam sumus Christiani.* Nihil minus cogitarunt heic Africani Patres, quam quod Phereponus somniat, hoc est, initium Fidei, atque ipsam Fidem ex naturae viribus, non ex Dei dono, esse posse in hominibus. Auxilium illud, quod Fides impetrat, nil aliud est Africanis Patribus, quam Caritas, de qua cum Pelagio disputatur. Hanc habere sine Fide in Christum nemo potest; hanc ipsa Fides justificans (* ex

dono Dei) in hominis voluntatem invehit. Expressit alibi Augustinus eandem sententiam in Lib. de Spiritu & Littera Cap. 32. quo tempore certe a Semipelagianorum opinione is aberat, suamque doctrinam satis intelligebat. Unde, inquit, *est Dilectio, id est Caritas, per quam Fides operatur, nisi unde illam Fides ipsa impetravit?* Idem prodit in Epistola 106. nunc 186. Cap. 3. *Sin autem dixerit, quod gratiam bene operandi Fides mereatur, negare non possumus, immo vero gratissime confitemur. Hanc enim Fidem volumus habeant, qua impetrent Caritatem, quae sola vere bene operetur &c.* Qui ergo habent Fidem, qua impetrent justificationem, per Dei gratiam pervenerunt ad legem justitiae. In Lib. etiam de Praedestin. Sauctor. Cap. 7. Ex Fide, inquit, ideo Apostolus dicit justificari hominem, non ex operibus, quia ipsa prima datur, ex qua impetrentur cetera. Inquiunt ergo Africani Patres, Gratiam istam, videlicet Caritatem, eam esse, qua Christiani sumus, quia gratiam hanc soli Christiani & norunt, & habere possunt, quia sola Fide praecedente cognosci & recipi potest, eam diffundente Spiritu sancto in cordibus nostris. Ista Caritas, ista solius hominis Christiani propria Gratia, ea est, quae facit, ut non solum nominemur, sed & simus Christiani; nam si habuero omnem Fidem, ut inquit Apostolus 1. ad Cor. XIII. ita ut montes transferam, Caritatem autem non habuero, nihil sum. Eodem anno 416. quo a Patribus Carthaginensibus ad Innocentium I. ea Epistola conscripta fuit, alteram ad eundem Pontificem dedere, quae inter Augustinianos, olim 95. nunc est 177. Aurelius Carthaginensis, Alipius, Augustinus, Evodius, & Possidius. Eorum verba sunt: *Si intellexissent Episcopi (Diospolitanæ Synodi) eam illum (Pelagium) dicere Gratiam, quam etiam cum impiis habemus, cum quibus homines sumus; negare vero eam, qua Christiani & Filii Dei sumus: quis eum patienter Catholicorum Sacerdotum, non dicimus, audiret, sed ante oculos suos ferret? Quenam autem erat Gratia, quam versipellis Pelagius revera negabat, & ut ipse fateretur instabant Episcopi Afri? Sine dubio Gratia, qua justificamur ab iniquitate, & qua salvamur ab infirmitate, non qua creati sumus cum propria voluntate; ita illi. Quibus verbis Fidem cum Caritate conjunctam, Fidem quae per dilectionem operatur, utramque Dei donum, intelligunt Africani Patres. Igitur constare jam potest, quam inani censura Phereponus laudata illa Pa-*

Dd trum

* Ab auctore addita nuper haec verba.

trum Carthaginienſium verba ſolicitarit, & Semipelagianismi inculcarit: quod etiam ut faceret, neceſſe habuit ipſa pervertere verba, ſcribens, non ut Epifcopi poſuerunt, *gratia, qua Chriſtiani ſumus*, ſed *gratia, qua ſumus Chriſtiani*, inter quæ quale diſcrimen intercedat, facile Lector intelligit.

Egre deinde fert æquiſſimus iſte Cenſor, Africanos Epifcopos tam acerbis in Cæleſtium abſentem dixiſſe ſententias, recitatis dumtaxat accuſatorum Litteris & minime lectis ejus Libris. Reſpicit hæc cenſura eum Epiftole Synodice 175. alias 90. locum, ubi de Cæleſtio & Pelagio Epifcopi illi ſcribunt: *Iſti autem adſerunt, ſicut a fratribus, qui etiam eorum Libros legerunt, cognovimus, in eo Dei gratiam deputandam &c.* Sed ſatis eſt ipſam legere Synodicam, ut ſtatim evaneſcat Phereponi cenſura. Cæleſtium in Synodo quinquennio ante habita auditum, convictum & conſeſſum, anathemate percuſſerant Africani Patres, duraturo, donec aperte ſibi objecta & ipſe execraretur. Sed interpoſita in ſpeciem appellatione ad Apoſtolicam Sedem, judicium illud vaſerimus Hæreſiarca declinat. Conſtat præterea, ipſum minime proſequutum fuiſſe appellationem; juſque fuiſſe Patribus Africanis rurfus adverſus illum etiam inauditum dicendi ſententiam. Et quidem, quæ in ea Synodo peracta fuerant, ſe recensuiſſe, & præ oculis habuiſſe, monent iidem Epifcopi in Synodica ad Innocentium. Nihil tamen ſecius animadverte, Epifcopos illos dum ad eundem Innocentium ſcribunt, anathema dicere in Pelagium atque Cæleſtium ſub ea tantum conditione, ſi videlicet iſti in perversa illa opinione perſiſterent. Qua in re vides, Africanos Patres perſonis Pelagii atque Cæleſtii parcere, eorumque tantummodo doctrinam anathemate configere. *Cenſuimus, inquit, hujusmodi perſuaſionis auctores, niſi hæc apertiſſime anathematizaverint, ipſos anathematizari oportere.* Addunt infra: *Si ergo Pelagius Epifcopalibus goſtis, quæ in Oriente conſecta dicuntur, etiam tuæ venerationi juſte viſus fuerit abſolutus, error tamen ipſe & impietas etiam auctoritate Apoſtolicæ Sedis anathematizanda eſt.* Animadverte etiam, quæ infra leguntur: *Etiamsi Pelagius Cæleſtiusque correſti ſunt, vel ſe iſta nunquam ſenſiſſe dicunt, & quæcumque ſcripta contra eos prolata fuerint, ſua eſſe negant, nec eſt quomodo de mendacio convincantur: generaliter tamen quicumque dogmatizat, & affirmat &c. anathema ſit.* Ubinam ergo ſunt acerbæ illæ ſententiæ in Cæleſtium abſentem dictæ ab Africanis Patribus, quas

nobis Phereponus obtrudit? Quæ juſta cauſa de tam circumſpecto judicio expoſtulan- di? Recenſita priore Synodo Carthaginenſi, auditis accuſatoribus, nihilominus affirmate nolunt, Pelagium atque Cæleſtium execrandis iis adhærere opinionibus. Sola ipſis adſcripta abominanda dogmata anathemate feriuntur; quo quid æquius & mitius agi poſſet, nemo qui ſit juris Eccleſiaſtici atque naturalis peritus, non videat. Quamobrem nihil opus fuit eorum Libros legere. Altera Synodus a quinque Epifcopis Carthagine habita, itidemque Milevitana, ambæ eodem anno 416. celebratæ, non aliter ſe geſſere erga Hæreſiarchas eoſdem.

Quum deinde in Synodica illa 175. alias 90. Patres Carthaginenſes dicant, Pelagium & Cæleſtium, uti nuntiarum fuerat, affirmare, in eo *Dei Gratiam deputandam*, quod *talem hominis inſtituit creavitque naturam, quæ per propriam voluntatem Legem Dei poſſit implere: Eandem quoque Legem ad Gratiam Dei pertinere, quod illam in adiutorium hominibus dedit*: Phereponus ſe non capere fatetur, cur ſpretim de Creatione & Lege loquantur Africani Patres; hæc enim ſunt longe maxima Dei beneficia. Id autem factum ſuſpicatur, quod unicam illi Gratiam Dei arbitrarentur aſſatum neſcio quem, cui reſiſtere non licet, iisque pauculis concedendum. Quæ heic habet Phereponus, quarto quoque verbo infra etiam repetet, de aſſatu illo, cui reſiſtere non licet. At aliam eſſe cum Auguſtini, tum Catholicæ Eccleſiæ ſententiam, jam innumeri e Scripturis noſtris contra Calvinistas & Janſenianos demonſtrant. Adum agerem, ſi id in præſentia & ego demonſtrandum ſuſciperem. Paratrædatur vero Phereponus, & ſe nolle Carthaginenſium Patrum mentem intelligere oſtendit, dum ait, illos contemere de Creatione & Lege loqui. Ubinam ſunt illorum verba, quæ contentum redolent? Hoc unum ſua illa oratione contendunt Africani Epifcopi, Creationem naturæ, & Legem, non eſſe Gratiam illam, qua Chriſtiani ſumus, qua ab infidelibus & peccatoribus diſtinguimur, quæ voluntatis Arbitrium vere juvatur, ut Deo placeat, æternamque ſalutem adipiſcamur. Non in Lege, non in Naturæ viribus, ſed in interno adiutorio Dei Caritatem ſuam voluntati inſpirantis, ſitam eſſe propriam Chriſtianorum Gratiam ajunt. Quod dum affirmant, quis merito exculpere ex eorum verbis poteſt, eos Naturam & Legem non agnoviſſe, tamquam Dei beneficia? Sunt beneficia, Chriſtianis æque & non Chriſtianis, juſtis & injuſtis communia; ſed ejus non ſunt vigoris, ut ſola

hoc

hoc est sine vera Dei per Christum Gratia, ad opera pietatis exercenda, & ad beatam immortalitatem perducere hominem possint. Legem sine dubitatione laudandam affirmat alibi non semel Augustinus; & tamen quam parum illa sola possit, contra Pelagianos eandem nimis extollescentes, ex auctoritate Apostoli invictissime ostendit. Vide Norisium in Vindiciis Augustini. §. 6. In Epistola quoque 95. nunc 177. hoc eodem anno 416. ad Innocentium data, ab Augustino & quatuor aliis Episcopis, hæc leguntur de Pelagio: *Sive enim Gratiam dixerit esse liberum Ar-*

bitrium, sive Gratiam esse Remissionem peccatorum, sive Gratiam esse Legis præceptum, nihil eorum dicit, quæ per subministrationem Spiritus Sancti pertinent ad concupiscentias, tentationesque vincendas, &c. Et infra: Distinguenda est Lex, & Gratia. Lex jubere novit, Gratia juvare, &c. Tum concedunt, Creationem recte appellari gratiam Dei, sed addunt: Alia est tamen Gratia, qua Prædestinati vocamur, justificamur, glorificamur; & de ultima ista Gratia tum solum disputabatur cum Pelagio.

CAPUT V.

Quæ Gratia Dei negaretur a Pelagio, olim notissimum. Gratia Calviniana ac necessitans ubique a Pherepono perperam afficta Augustino, & Patribus Carthaginensibus. Apostoli loca varia ab iis Patribus recte adhibita contra impia Pelagii dogmata. Phereponi interpretationes variæ & accusationes repelluntur. Evangelii nuda prædicatio est quidem gratia, sed non Gratia, de qua sanctus Paulus & Patres Africani agebant.

Queritur posthæc Phereponus, quod Africani Episcopi in ea Epistola Gratiam illam suam nusquam deficiant, idque etiam fraudi ipsis vertit, quasi suum dogma occultare quam aperire mallerent. Nimirum expectasset hic Censor, necessitantem fortasse Calvinianamque Gratiam ab iis per definitionem quampiam nobis obtrudi, in quam postea invehetur. Sed satis apertum erat inter Christianos, quid significaretur nomine Gratiæ illius, qua Christiani sumus, & qua nostrum Arbitrium expeditum redditur ad opera pietatis, & sine qua viribus caret humana Natura atque Voluntas ad amandum Deum, exercendamque veram virtutem. Hanc ipse Augustinus cum quatuor aliis Africanis Episcopis in laudata Epistola 95. ad Innocentium hoc eodem anno scripta, *Christianis fidelibus, Catholicisque notissimam* appellat. Neque ipse Pelagius ignorabat, quid a se peterent Catholici Episcopi, quum instabant, ut fateretur, non solum sibi humanam sufficere Naturam ad faciendam ac perficiendam mandata Dei, sed auxilium divinæ Gratiæ per Christum prorsus eidem opus esse. Vide Acta Conventus Hierosolymitani & Concilii Diospolitani anno præcedenti 415. Sed inspicimus, an sacrarum Scripturarum loca a Patribus Africanis producta satis exprimant, quæ Catholicorum sententia foret, & quid Gratiæ nomine significaretur.

Gratiam Dei a Pelagio negatam dicebant Carthaginenses Patres in Epistola 175. alias 90. ab Apostolo iis verbis prædicari; *Vides aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captivantem me sub lege peccati, quæ est in membris meis. Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum.* Quid Phereponus ad ista? Si ipsi credimus, in Pauli verbis nihil aliud est gratia Dei, quam Dei misericordia, aut Dei beneficium; nemo enim, inquit is, contrarium umquam ex vi nativæ vocis usuque probabit. Non negabat autem Pelagius homines Dei beneficio peccato oripi; sed negabat fieri id afflatu quodam interno, cui reluctari non liceret, & sine quo cetera omnia Dei beneficia inutilia essent. Hæc sunt Phereponi verba pag. 318. Tum repetit, non ausos esse Africanos Patres perspicue suam exprimere sententiam; longe enim maximam partem Christianorum in se concitassent, si aperte dixissent, quod animo versabant, quum ante illa tempora aliter de Gratia homines non sensissent, quam sentiret Pelagius. O aureum hominem Phereponum, qui sinceritate Patribus Africanis præstat, & quidquid sentit, libere dilucideque promittit! Sed quæ ostendat ille, Africanos Episcopos non ausos mentem aperire suam, & dolo malo egisse, & pro una Gratia ineluctabili tunc decertasse?

Dd 2 Hu-

Hujusmodi Gratiam ex entitate sua ineluctabilem, trahentemque necessario ad consensum Arbitrium hominis, numquam Catholici, numquam Africani Patres tradiderunt, ejusque confessionem numquam a Pelagio exegerunt, ut in Catholicorum hac de re luculentissimis scriptis videre est. Aliud est, Deum per suam Gratiam infallibiliter operari salutem electorum, certumque facere per suam Gratiam dispensationem propositum suam prædestinationis; aliud, Gratiam talem esse vim nativam, ut necessario ad unam partem determinet liberum hominis Arbitrium, eique vim dissentiendi eripiat. Sed Phereponum verba defecissent, nisi ubique Augustino & Patribus Catholicis tam absurdam sententiam affinxisset. Anno 416. quo Synodicam istam Epistolam ad Innocentium dedere Africani Patres, in eo sita potissimum erat quæstio de Gratia & libero Arbitrio, videlicet: num homines per sola naturalia dona, malis & bonis, fidelibus & infidelibus communia, & per solas Arbitrii vires, implere justitiam possent, & evitare peccata; an vero peculiare iis adjutorium Dei per Christum Salvatorem necessarium foret, sine quo neque peccata caverentur, neque Lex pie impleretur, & sine quo nihil ad salutem pertinens fieret, & cum quo revera efficeretur. Primum affirmabant, atque alterum negabant Pelagiani, a Catholicis propterea execrandæ hæresis postulati. Nulla vero tunc, ne per umbram quidem, suborta erat controversia, num hujusmodi auxilio, quod humanæ necessarium Naturæ contendebant Catholici, resistere & reluctari posset hominis Arbitrium. Ingenio hebeti non erant eorum temporum Pelagiani, facileque intellexissent necessitatem Gratiam ea ratione excludi posse, quod consentiendi necessitatem voluntati inferret in Catholicorum sententia; attamen ex iis nullus id Augustino objecit. Vide Augustinum ipsum Epist. 105. & de Gestis Pelagii cap. 18. & Hieronymum Dialog. 1. contra Pelagium, ubi constabit, quid Catholicis objiceret Pelagius, & ne ipsum quidem invenisse in Catholicis necessitatem Calvinianam Gratiam. Et certe animo statim quisque concipit, necessariam homini posse dici Gratiam ad bonum, etiamsi non ea asseratur Gratiam natura atque efficacia, ut executi frustratique suo effectu a voluntate non possit. Necessariam revera Gratiam contendebant Catholici, necessitantem negabant. Atque hæc non nova Africanorum Patrum, sed Ecclesiæ totius vetustissima sententia erat, ut Augustinus alique toties ostenderunt. Quare nihil confidentius dicere Phereponus potuit, quam Christianos an-

te definitiones Africanorum Conciliorum non aliter de Gratia sensitse, quam sentiret Pelagius.

Ceterum frustra Phereponus Africanis Patribus eripere conatur locum illum Apostoli ad Roman. VII. 22. *Quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum*; quasi Gratia ista nihil aliud sit, quam Dei misericordia, aut Dei beneficium; Pelagius vero non negaret, quin Dei beneficio homines a peccato liberarentur. Nam si gratuita misericordia Dei intuitu meritorum Christi hominem a peccato liberat, a peccato servat, invictumque efficit contra cupiditatum pravatum impetum; ergo non Operum meritum, non Lex foris sonans, non vires naturales humani Arbitrii id præstant. Pelagius autem primo sentiebat, solam sibi sufficere Naturam humanam ad omnes tentationes superandas, implendamque Legem; tum divinæ misericordiæ auxilium, hoc est, Gratiam adjutorium, ideo solum admisit, ut per illud natura Facilius evitaret, ac vinceret peccata, virtutesque exsequeretur: quam opinionem conceptis verbis ab ipso traditam Concilium Africanum A. 418. Can. 5. his verbis execratur: *Quicumque dixerit, ideo nobis Gratiam justificationis dari, ut quod facere per liberum jubemur Arbitrium, Facilius possimus implere per Grariam, tamquam etsi Gratia non daretur, non quidem facile, sed tamen possimus etiam sine illa, implere divina mandata, anathema sit*. Quamobrem, ut lubet, Gratiam ab Apostolo memoratam appellet Phereponus misericordiam ac beneficium Dei: adhuc certum erit, Apostolo auctore, non vinci concupiscentiam rebellem, non vitari peccata, non impleri Legem, non a peccato assurgi, nisi misericordia ista, gratuitumque Dei beneficium intellectui lumen, voluntati infirmæ vires divinitus suppeditet, & in nobis atque nobiscum faciat, quod solis viribus nostris facere non possemus. Si hoc Pelagius confessus fuisset, quod numquam confessus est, (quidquid Phereponus heic dicat), *nihil de Adjutorio gratiæ inter Pelagium atque Catholicos relictum fuisset controversiæ*, ut Augustinus ipse testatur in Lib. de Gratia Christi cap. 47.

Mitto, quæ mox Phereponus congerit, ostensurus, mandata Dei non esse ejusmodi, ut omni vi destituta sint ad movendos hominum animos: quod ne Africani quidem Patres negabant; adhuc enim ex Apostoli auctoritate edocemur, solam Legem, sola Dei mandata, non convertere hominem ad Deum, ut oportet, nisi accedat Gratia Christi, atque internum Adjutorium Dei. Inspiciamus po-

po-

potius, quid habeat Censor ad loca quædam Scripturarum à Patribus memorata, ut contra Pelagium evincant, ad operandam perficiendamque iustitiam, ac Dei mandata complenda, solam sibi humanam sufficere non posse Naturam. Ne unum quidem ex his locis coëficere id, quod volebant Patres, denuntiat e vestigio Phereponus, quam levissimam facilitatem, atque rationem in suas partes trahendi Scripturam, propriam illorum in Critica infantium Sæculorum vocat. Scilicet, deinde addit, *declamare, & effutire quidquid in eo veniebat apud plebem excommunicandam, si forte a declamante dissentiret, multo facilius fuit, quam Criticæ seriæ operam dare.* Infelicia plane sæcula, quibus defuere unus pluresve Phereponi, quorum Critica Arte tum solum licuisset arcanam Scripturarum assequi mentem, & nugis erroribusque Theologiam ac populos eripere. Infeliciorem etiam Ecclesiam, cui Christus pollicitus quidem fuerat per omnia tempora Doctores, atque Interpretes fidos divinarum Litterarum, immunitatemque ab omni doctrinæ errore, & tamen postremis hisce tantum sæculis suam fidem liberavit. Sed præstat argumenta audire Phereponi, ut pateat, jurene an injuria pronuntientur ista de Africanis Patribus, hoc est, num revera ipsi declamatores levissimi fuerint, an potius conviciator audax sit Phereponus noster. *Spiritus qui adjuvat infirmitatem nostram*, de quo Paulus Rom. VIII. 26. Censore isto interpretante, *est qui est in jam credentibus, eosque in orationibus recte fundendis apud Deum adjuvat.* Utique de Spiritu Sancto, qui jam in credentibus habitat, loquitur heic Apostolus. At hinc manifeste intelligimus, humanam Naturam auxilio Dei penitus indigere ad opera salutaria, neque ipsam sufficere sibi ad ea præstanda, quando orationes ipsas, quæ actiones maxime piæ sunt ac salutares, Spiritus Sanctus operatur in nobis, dum nos orare ut oportet, efficaci sua atque interna operatione facit; nam *quid oremus sicut oportet, nescimus.* Quis ergo effutire audeat, minime ex his Apostoli verbis resultare, quod Africani Patres volebant? Immo quis contra non intelligat, eam ab Episcopis illis deprædicationi Gratiam, quæ jura liberi Arbitrii non lædat? est enim Gratia, quæ *adjuvat nos*, ac proinde non sola, ut Calvinus ejusque gregarii velle videntur, sed nobiscum agit.

Non est volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei, sunt Apostoli celeberrima verba ad Rom. IX. 16. ab Afris Episcopis commemorata. Iis hæc alia Phereponus Interpret adnectit: *quod verbum Dei mittitur ad populum quempiam ad cognitionem ejus vocan-*

dum; sed quid hoc facit ad afflatum singulorum? Nihil, fateor, hoc facit ad probandum afflatum illum necessitatem, quem in Augustino se deprehendisse Calvinus somniavit; sed quidem apertissime facit ad evincendum, quod Patres volebant. Si non hominis currentis, sed miserentis est Dei, quod homo perveniat ad agnitionem Veritatis ac Fidei, perquam felicitas æterna speranda est: quis amplius nisi desipiendo dicat, posse ad Fidem atque ad salutem perveniri solis humanæ Naturæ viribus, conatibus ac meritis, ut Pelagius affirmabat? Ceterum hunc locum pro suo potius arbitrio, quam pro veritate explicat Phereponus, quum ait, *illic agi tantum de missione verbi Dei ad populum quempiam ad cognitionem ejus vocandum.* Apostoli verba nihil tale referunt. Eorum sensus est, quod homines nonnulli ad Christi hæreditatem, benedictionem & electionem pertineant, id non provenire ex eorum volitione & cursu, neque ex operibus meritisque præcedentibus, sed quidem ex mero nutu, beneplacito, vocatione & misericordia Dei, sicuti neque cursus neque voluntas Jacobi aut matris ejus in causa fuit, cur Jacobo Isaac benedictio, & hæreditas divinarum munerum contingeret, sed quidem vocatio, & electio gratuita Dei. *Non ex operibus, sed ex vocante dictum est, quia major serviet minori.* Quod si interpretationem Phereponi & heic admitteremus, eadem nihilominus consecutaria inde effluerent, quæ Catholici docent. Neque apud Deum injustitia est, quod Jacobum dilexerit, Esau autem odio habuerit; hoc est, illi singularia beneficia contulerit, huic autem paria ac tanta conferre noluerit, etsi & ipse Esau voluerit, atque cucurrerit; nam inquit Deus: *Miserebor cujus misereor;* & ejus electio, & gratia non est hominum operibus & conatibus debita, sed a sola ejus misericordia venit. *Ergo cujus vult, misereatur; & quem vult, indurat;* hoc est, eligit quos vult, & permittit alios suæ ipsorum infirmitati atque malitiæ, quamquam nulli sufficientia deneger auxilia. Vide locum Apostoli integrum, facilius negotio intelliges, nullum alium esse luculentiorum ad ostendendum, quid per se viribusque suis valeat in negotio salutis corrupta ac infirma hominum Natura sine peculiari adjutorio Gratiæ Dei, & sine misericordie illius præsidio, & (si quidem id etiam velis) sine missione verbi ejus, & potenti & efficaci vocatione ad salutarem Fidem, & Caritatem Dei, ac Proximi.

Unum omnes sumus in Christo; singuli autem alter alterius membra, habentes dona diversa secundum Gratiam, quæ data est nobis. Ita Apostolus ad Rom. XII. 5. Quæ verba a

Pa-

Patribus Africanis allata his aliis exponit Phereponus: *Gratia, secundum quam sunt diversa dona, non est Gratia, qua singuli fideles ad Deum conversi sunt, sed beneficentia varia Dei, qualis alias dotes concesserat; seu solita sua providentia, sed extraordinaria spiritualium donorum effusione.* Non de Gratia tantum, qua homo ad Deum convertitur, disputatum est interdum cum Pelagio, sed de omnibus aliis gratiarum & auxiliorum generibus, quibus mentem & cor hominis jam conversi aut illustrat, aut perficit Deus. Sine istis auxiliis contendebat Pelagius hominem ex viribus Naturæ in creatione inditis posse omnia salutaria opera virtutesque præstare, & ad perfectionem, atque ἀναστροφήν pervenire. Hinc illud Cælestii apud Augustinum Lib. de gest. Pelag. cap. 14. *Unumquemque hominem omnes virtutes posse habere, & gratias, eas videlicet Deo non donante, sed sibi unoquoque comparante viribus Arbitrii sui.* Quid Apostolus ad hæc? Edocet ille, non a nobis esse perfectionem & virtutes nostras, sed a misericordia Dei, atque ab illius Gratia, quam ipse dat quibus vult, & prout vult. Recte interpretari divinas Scripturas, ministeria Ecclesiastica sancte obire, nosse alios docere doctrinam sanam, & exhortari utiliter, & eleemosynas distribuere bona fide, & præesse in sollicitudine & misereri in hilaritate, & diligere sine simulatione, & odisse malum, & adhærere bono, aliaque illa χάρισμα, seu dona fidelium, quæ ab Apostolo heic enumerantur. Deus elargitur, Deus dividit, pro suo arbitrio, & dona sunt illius. Ergo non ea sibi comparare viribus propriis potest humana Natura. Et si hoc non potest, quanto minus poterit fidem & Caritatem, quæ omnium maximæ virtutes sunt, in se gignere, nisi Deus ex sua misericordia, & per suam gratiam inspiraret? Vide S. Hieronymum Lib. I. cap. 6. Dialog. adversus Pelagium.

Gratia Dei sum id quod sum (inquit Apostolus I. Cor. XV.) *& gratia ejus in me vasa non sunt.* &c. Non ego autem, sed gratia Dei mecum &c. Et Gratias Deo, qui dedit nobis victoriam per Dominum nostrum Jesum Christum. Phereponus inquit, loqui Paulum de Gratia Dei, qua erat Apostolus, hoc est, de misericordia ac munificentia, qua eum Deus necessariis ad hoc munus donis instruxerat. Tum addit; *Nec quisquam unquam negavit, a Deo per Jesum Christum nobis datam esse de peccato victoriam, ac esse cur propterea ei gratias agamus.* Verum hoc factum afflatu interno & ineluctabili, nusquam docet Scriptura. Iterum ludit Phereponus, Augustino affingens afflatum illum inelucta-

bilem. Ad primum autem Epistolæ Paulinæ locum quod attinet, ibi Apostolus non commemorat simpliciter dona sibi tamquam Apostolo divinitus concessa, sed extollit ac memorat ipsam generalem Gratiam Dei, quæ de persequutore Ecclesiæ Apostolum fecerat, ipsumque adeo de infidelitate & peccato converterat ad cognitionem Fidei veræ, & ardentissima Caritate Dei, & sollicitudine ac virtute ad annuntiandum Christi Evangelium instruxerat. Ego, inquit, sum minimus Apostolorum, qui non sum dignus vocari Apostolus, quoniam persequutus sum Ecclesiam Dei. Gratia autem Dei sum id quod sum. Hinc sanctus Ambrosius quasi Pelagianos nondum natos impugnaturus, hanc sententiam accipit de omni bono, quod in Paulo erat, ita scribens Lib. I. cap. 7. de Abel & Cain: *Be-ne Apostolus non gloriabatur in virtute sua, sed minimum Apostolorum se esse dicebat, & quidquid esset, gratia divinæ esse, non meriti sui: nihilque nos habere, quod non accepimus.* Vide & Hieronymum Lib. 2. cap. 3. adversus Pelagium. Igitur ex Apostoli verbis & exemplo discere poterant Pelagiani, omnia nostra bona accepta esse referenda Gratiæ Dei, quæ nobiscum opera salutaria agit, & nos sine necessitate ac sine coactione de nolentibus volentes facit, nihilque nos gloriari debere de virtute nostra, meritisque nostris.

Subinde inquit Phereponus, neminem unquam negasse, quin Deus per Jesum Christum nobis dederit victoriam de peccato. At Cælestius, uti ex Actis Diospolitanae Synodi constat, affirmabat: *Dei Gratiam secundum merita nostra dari; quia si peccatoribus illam dat, videtur esse injustus;* quem errorem damnavit ipse Pelagius, nescio animone, an voce tenus, in eadem Synodo cap. 12. Augustinus autem in Lib. de Hæres. cap. 88. auctor est, in posterioribus suis Libris Pelagium instaurasse eandem sententiam, & scripsisse: *Gratiam Dei, qua liberamur ab impietate, secundum merita nostra dari.* Sed ut mittamus acrem illam, quæ inter eruditos adhuc vertitur, controversiam, nempe an tandem Pelagius confessus fuerit, gratis Deum remittere hominibus peccata (quod Augustinus non uno in loco factum memorat), & quid per peccatorum Remissionem Pelagius significare veller: potius insistamus Apostoli verbis. Victoriam referre de peccato duo significare potest, videlicet vel a se expellere peccatum jam admissum, vel ira repellere, ne admittatur: quod postremum fit, quum tentationibus demonis, mundi & carnis, nos ad peccandum sollicitantibus, resistimus fortunato successu.

Utrum-

Utrumque heic ab Apostolo dicitur. Cuiam autem debemus laudem & gratias, quod expulerimus a nobis peccatum, illudve in nos intrare non siverimus? Num viribus humanæ Naturæ in creatione inditis, quibus æque præditi sunt Christiani atque Infideles? Nequaquam, sed quidem Deo, qui Filii sui Salvatoris nostri intuitu, peculiari ac supernaturali Gratia in eum credentes donat, tum ut liberentur a peccatis commissis, tum ne in nova labantur. Immo animadvertite, Apostolum de peccatis potius non admittendis, quam de admissis, & de temptationibus quæ quotidie a piis fidelibus superantur, quam de superatis, agere videri; ita enim ejus Græca verba se habent: *τὸ Θεοῦ χάρις καὶ ἡ δυνάμις αὐτοῦ ἀνὰ πάντας ὑμᾶς.* Deo gratia (sit) danti nobis victoriam. Hinc Deum quotidie rogamus, ne nos induci in tentationem, ne peccatum regnare in nobis negat, sed nos liberet a malo: quod petere a Deo in Pelagii sententia utile quidem, sed necessarium non erat. Offendat nunc Phereponus, Pelagianos umquam sincere confessos fuisse, non posse humanam Naturam, liberumque Arbitrium sine adjutorio interno Dei, sine Gratia Salvatoris, aut assurgere, aut abstinere a peccatis. At istud ille numquam ostendet. Pelagium, quod hoc ipsum negaret, his Apostoli verbis Africani Patres aggrediebantur. Hinc Augustinus, quoties Pelagius Gratiam Dei statuere in illo tantum videbatur, ut præterita peccata auferret, toties ab ipso etiam exigebat ut fateretur, necessariam esse Gratiam Dei, ne nova peccata committantur. Iterum lege Epistolam 95. nunc 177. ubi Africani Patres ajunt de Pelagio: *Sive Gratiam dixerit esse liberum Arbitrium, sive Gratiam esse Remissionem peccatorum, sive Gratiam esse Legis præceptum: nihil eorum dicit, quæ per subministrationem Spiritus Sancti pertinent ad concupiscentias tentationesque vincendas &c.* Hinc oramus, ut peccatorum tentationem superare possimus, ut Spiritus Dei, unde pignus accepimus, adjuvet infirmitatem nostram. Similiter in Lib. de Natura & Gratia Cap. 34. Augustinus ait: *Hanc iste misericordiam, & medicinale Salvatoris auxilium, tantum in hoc ponit, ut ignoscat commissam præterita, non ut adjuvet ad futura vitanda.* Sed in tanta luce ne Phereponum quidem ipsum futurum fuisse cæcum arbitror, nisi unum illum afflatum ineluctabilem, hoc est, Calvinianum illud commentum, quod Augustinus atque Africani Patres numquam tradidere, ante oculos ipse semper haberet.

Non quia idonei sumus cogitare aliquid, quasi ex nobismetipsis, sed sufficientia nostra

ex Deo est. Hæc Episcopi Africani proferunt ex Epistola 2. Cor. III. 5. Phereponus vero ita reponit: *Sufficientia sane omnium Christianorum, ad cogitandum aliquid Evangelio consentaneum, est a Deo; quis enim nescit, Evangelium non ingenio hominum, sed Deo deberi? At Apostolorum præsertim sufficientia, ad munus ad quod vocati fuerant, susinendum, non humana, sed divina fuit.* Ergo, si fides Pherepono, Apostolus heic significat, ideo non posse dici Christianos sufficientes ex se, aut idoneos ad cogitandum aliquid Evangelio consentaneum, quia Evangelium non ingenio hominum excogitatum fuit, sed solius Dei. At quis certum fecit Criticum istum, nisi de Evangelio (quod certe Dei, non hominum, opus est) loqui heic Apostolum? Dixerat Paulus, Corinthios Epistolam esse vivam, quæ in suam ipsius commendationem pateret omnibus hominibus; Epistolam, inquam, Christi, quippe Christum palam amplexi fuerant; Epistolam ab ipso Paulo ministratam, quia illius ministerio conversi ad Christum fuerant; Epistolam scriptam, non atramento, sed Spiritu Dei vivi, quippe Spiritus Sanctus in eis sua virtute habitabat, atque in eorum cordibus Caritatem diffundebat, unde præclara pietatis opera quotidie effluebant. *Nescitis (scripserat jam ad eosdem Corinthios Apostolus in priori Epistola III. 15.) quia templum Dei estis, & Spiritus Dei habitat in vobis?* Tum in loco, quem præ manibus habemus, pergit dicere: *Fiduciam autem talem habemus per Christum ad Deum;* hoc est: Quum dixerim, Epistolam Dei vivi vos Corinthios esse, vosque & Fide in Christum, & Caritate quæ in tabulis cordis per Spiritum Sanctum inscripta est, conspicuos ita esse factos, ut ab omnibus hominibus laudemini; dixerimque, me instrumentum atque ministrum fuisse, ut ad tantam lucem, atque felicitatem perveneritis: gloriari quidem, sed gloriari in Deo, de fructu prædicationis meæ nos debemus per Christum Dominum nostrum; Gratia enim Christi, meritis virtute atque potentia illius, me suo ministro utentis, & non virtute vestra, neque mea, tales evasistis. Postremum hoc significatur sublequentibus verbis: *Non quod sufficientes (sive idonei) simus cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra, sive etiam velis, idoneitas nostra ex Deo est.* Id est: quod tales facti sitis ex ministerio nostro, non virtuti meæ, non vestræ, id adscribendum est, sed quidem Deo, atque illius misericordiæ & Gratiæ; nam nos ex propriis naturæ nostræ viribus nihil, non dicam facere ac dicere, sed ne cogita-

re quidem possumus, quod perducat ad Fidem, & amicitiam seu Caritatem Dei, nisi Deus ipse per Christum nobis id donet, uti mihi & vobis donasse successus meae praedicationis jam comprobavit.

Hæc germana loci illius interpretatio, ad quam confirmandam afferre etiam possemus sanctorum Patrum, hominumque eruditissimorum documenta complura. Quare & sanctus Hieronymus loco eodem contra Pelagianos jam usus fuerat Lib. 3. Cap. 3. Dialog. Non ergo, ut Phereponus putat, ideo solum Apostolus ait, Christianos sufficientes, sive idoneos, non esse ad cogitandum aliquid Evangelio consentaneum, quia Evangelium non ingenio hominum, sed Deo debetur. Cogitare quippe aliquid Evangelio consentaneum, duplici modo fieri potest, nempe aut mente solum concipiendo, seu percipiendo, quæ Evangelium narrat, præcipit, vetat ac monet, ita ut in homine eorum nuda simplexque apprehensio tantummodo fiat; aut ita concipiendo, ut iis mens adsentiat, atque ad illa jam apprehensa feratur deliberato rationis iudicio, & voluntatis intimo affectu. Phereponus priori modo loquutum censet Apostolum, dum inquit, Christianos sufficientes non fuisse ad cogitandum per se Evangelica præcepta, monita & documenta, nisi Deus per Apostolos eisdem adnuntiasset Evangelium ipsum, quod certe ipsi Deo, non autem hominum ingenio, debetur. At hoc a Pauli mente abhorret; non enim gloriatur, neque gloriatus fuisset Apostolus in Christo, & per Christum, quod Corinthii tantummodo apprehendissent, atque intellexissent ex ore ac prædicatione sua Evangelium, quum constet innumeris aliis populis, tum illo, tum subsequitis temporibus annuntiatum fuisse Evangelium, qui tamen idcirco nempe crediderunt Evangelio sibi prædicato, & apprehenso, neque consentaneæ ad Evangelium vivere. Igitur secundo modo Corinthii cogitarunt ea, quæ Evangelio consentanea erant, hoc est, non solum intellectu, sed & voluntate, amplexi sunt cum Fidem Christi, tum Caritatem; eoque virtutum splendore inter Christianos effulgebant, ut omnibus admirationi essent, atque in iis laudaretur Apostolus ipse. Atque hic sensus iis Pauli verbis. Sufficiencia autem, sive idoneitas ad cogitandum hoc pacto ea, quæ sunt consentanea Evangelio, nequit dici inde profecta, quia Evangelium non ingenio hominum, sed Deo debetur; nam ut dixi, Evangelium ab aliis etiam percipitur, & tamen salubriter non percipitur; & nisi Evangelii prædicationem Deus peculiari sua Gratia comiteretur, homines ne-

que convertuntur, neque divina Caritate ad bonas cogitationes, & ad opera pia fecundantur. Hoc idem Apostolus denuntiavit in priore Epistola ad eosdem Corinthios III. 6. ita scribens: Ego plantavi, Apollo rigavit, sed Deus incrementum dedit. Itaque neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat; sed qui incrementum dat Deus. Hoc est: Ego quidem Evangelium vobis prædicavi, Apollo vos baptizavit, sive supradidit Christianæ Disciplinæ præcepta. At nemo ex vobis ex solo nostro ministerio profecisset ad Fidem, & perfectionem Christianam, nisi Deus illuminando mentem, & inspirando in voluntatem vestram, vos intimo suæ Gratia vigore ad hos Fidei & virtutum fructus intacta libertate Arbitrii vestri perduxisset. Quibus ex verbis intelligas, sufficiencia ad cogitandum aliquid boni, aliquid quod ad salutem pertineat, aliquid vere consentaneum Evangelio, non a nobis esse, non ab Evangelii nuda prædicatione ejusque apprehensione, sed ab ipso Deo, hoc est ab ipsa Dei Gratia interiori, intellectum illuminantis, & voluntatem moventis ad bonum. Hoc illud est, quod ostendere volebant, & re ipsa ostendunt Africani Patres, laudatis Apostoli verbis, quibus frustra Phereponus alium sensum affingit contra ipsius Apostoli mentem.

Denique ex eadem Epistola 2. ad Cor. IV. 7. citant Episcopi hunc locum: *Habemus thesaurum istum in vasculis fictilibus, ut eminentia virtutis sit Dei, & non ex nobis.* Eodem loco usus est Hieronymus contra Pelagium Dial. 3. cap. 3. Thesaurum tamen istum esse dona Apostolica ait Phereponus, ideoque nihil pertinere ad Gratiam, de qua cum Pelagianis disputabatur. Sed inter ista dona Apostolica quis docuit Phereponum non computandas esse Virtutes omnes, earumque principem in primis, ardentem Caritatem Dei, & Proximi? Quid reliqua dona Apostolis a Deo concessa profuissent, si istam quoque Caritatem eisdem non donasset Deus? Idem Apostolus ad Corinthios in priore Epistola cap. XIII. 1. jam hæc scripserat: *Si linguas hominum loquar & Angelorum; & si habuero prophetiam, & noverim mysteria omnia, & omnem scientiam; & si habuero omnem fidem &c. Caritatem autem non habuero, nihil sum, nihil mihi prodest, &c.* In altera vero Epistola, quæ nunc argumentum nobis disserendi præbet, cap. V. 14. explicat Apostolus, quid se urgeret, impelleretque ad labores pro Corinthiis susceptos. *Caritas, inquit, Christi urget nos.* Unde autem Caritas ista in Apostolos venerat? Num ex eorum viribus, num per liberi Arbitrii conatus? Nequaquam; sed quidem a Deo, sed quidem per

per Spiritum Sanctum. Caritas enim ex Deo est, ut habetur 1. Jo. IV. 9. & Caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis, ut inquit Paulus ipse ad Rom. V. 5. a qua Caritate Dei non angustia, non fames, non persequutio ulla poterat ipsum ceterosque Apostolos separare. Quapropter Apostolus, quod ipse tam fortis esset inter tot adversitates atque pericula, & quod tantus fructus in populis prædicationem Evangelii, suumque Apostolicum ministerium (*subsequeretur,) non suis, non au-

ditorum viribus, industria ac sapientiæ adscribebat, sed potentiæ ac virtuti, idest Gratiæ, divinæ, ut sublimitas, sive eminentia sit virtutis Dei, & non ex nobis. Quid ergo Phereponus ait, nihil hæc verba pertinere ad causam, quam Catholici adversus Pelagium tuebantur? Immo quei pronuntiare potuit, ne unum quidem ex iis Scripturarum locis quibus hæcenus lucem attulimus, probare id quod volebant Africani Patres? Judicium Lectorum appello.

CAPUT VI.

Orandi quidem Dei utilitas in hominibus, sed non necessitas, a Pelagio admissa. Aliæ Phereponi accusationes confutantur. Non omnia dona Evangelica Pelagius confessus est. Gratia Dei, quum opponitur Legi in sacris Litteris, non semper Evangelium merum significat, ut Phereponus & Hammondus putant, sed etiam beneficia Dei per Evangelium collata, & præsertim Fidem, & Caritatem. Deum impossibilia non jubere, Augustini & Ecclesiæ Catholicæ sententia est. Pelagiani inimici Gratiæ Dei.

Pergunt dicere Carthaginenses Patres in sua ad Romanum Pontificem Synodica Epist. 175. alias 90. ex sacrilegis Pelagianorum disputationibus necessario consequi, ut nec orare debeamus, ne intremus in tentationem, quod Dominus & discipulos monuit, & posuit in Oratione, quam docuit; aut ne deficiat fides nostra, &c. Non necessario hoc sequi, Phereponus statim notat; nam particula illa Orationis Dominicæ, aut preces Christi pro Petro, non significant id, quod innuunt Patres, quasi hoc sibi vellent: O Deus, fac afflatu interno, cui resistere nequeamus, ut tentationem vincamus. Ita Censor imperterritus patientia Lectorum abuti pergit. Sed Gratiā, ut his vocabulis utar, necessitantem atque irresistibilem, ubinam Africani Patres, Augustinus, & Catholici tradiderunt? ubinam exegerunt, ut Gratiā talem Pelagius confiteretur? Somnium hoc esse, complures Catholici jam ostenderunt; & tamen Phereponus id tamquam pro comperto, minimeque dubio passim sumit ac statuit. Ceterum nobis necessarium est ad superandas tentationes auxilium Gratiæ Dei, etiam si huic auxilio resistere valeat liberum hominis Arbitrium. Catholici reipsa hoc unum tradebant; Pelagius contra necessa-

rium negabat adiutorium Dei, ne intremus in tentationem; qua ex opinione consequitur, nobis non esse opus Oratione ad evitanda peccata. Quid autem habet Phereponus, quo istud confectarium a sententia Pelagii tandem avertat? Ait, Pelagium non negasse, neque negare potuisse, quin constitutis in periculo confugiendum sit ad auxilium Dei, etiam extraordinarium; primo, quia non ita facile contingit, ut cadamus, inusitato Dei auxilio adjuti, faciliusque hac ratione a periculis evadimus; secundo, quia inter ipsas vires, quas Deus Christianis sufficientes largitur, nihil vetat, pro magnitudine periculorum, inusitata auxilia haberi. Itaque, concludit in hæc verba, non potuit merito insimulari Pelagius, quasi doctrina sua Orationis usum sustulisset. Ita Phereponus Pelagium facit non stultum, quando facere non potest Orthodoxum. Nimium quippe ille delirasset, si eum credens Deum, qui homini in periculis opem ferre possit, utile saltem non censuisset orationibus exposcere illius præsidium. Sed non idcirco recte sentiebat Pelagius; nihilque habet nunc Phereponus, quo Africanos Patres jure arguat, sed solum quo suam præcedentem sententiam refellat. Pelagianorum sacrilegas dis-

Ec
puta-

* Al. consequeretur.

putationes, aiebant Africani Episcopi, necessario consequitur, ut nec orare debeamus; hoc est, ut necesse homini non sit orare. Non necessario hoc sequitur, reponit Phereponus. Cur? Quia Orationis usus ex Pelagii sententia utilis est. At aliud est, utiles esse ad Deum preces, aliud esse necessarias. Utiles tantum, Pherepono teste, Pelagius Orationes aiebat, non autem necessarias. Ergo jure dicunt Carthaginenses Patres, e Pelagii systemate consequi, ut orare necesse non sit: quod confectarium negabat modo Phereponus noster.

Sed luculentius videamus, quæ vere fuerit Catholicorum hac de re cum Pelagianis disputatio. Quum primum cœpit Pelagius tantas Naturæ humanæ, liberoque Arbitrio vires tribuere, ut homo sine adjutorio Gratiæ Dei agere bonum, & evitare peccatum, quandocumque velit, possit: illico objectum est illi, ita fieri, ut necesse amplius non sit orare Deum; nam quæ necessitas ab alio poscendi, quod in tua potestate jam sit? Sanctus Hieronymus in Epistola ad Ctesiphontem cap. 3. ita in Pelagium ejusque gregarios mature differebat: *Si non ultra Dei indigemus auxilio, ne si indigerimus, liberum frangatur Arbitrium: ergo nequaquam ultra orare debemus, nec illius clementiam precibus flectere, ut accipiamus quotidie, quod semel acceptum in nostra est potestate, &c.* Tum inquit, ita philosophari & scribere unum ex ipsis Pelagianis, nisi sit ipse Pelagius. Idem confectarium ex ejusdem Hæretici doctrina jure colligebant Carthaginenses Patres in laudata Synodica ad Innocentium I. & Milevitani in altera Synodica ad eundem Innocentium, & Innocentius ipse in suis Litteris. Ut a se tantam culpam aliqua ratione removeret Pelagius, eo Catholicorum objurgationibus adductus tandem est, ut confiteretur, ideo Gratiæ Dei hominibus dari, ut quod per liberum facere jubentur Arbitrium, FACILIUS possint implere per gratiam. Ita ille in Libris de lib. Arbitrio. Ejus verba refert & explicat sanctus Augustinus in lib. de Hæres. cap. 88. inquit: *Dicendo utique, ut FACILIUS possint, voluit credi, etiamsi difficilior, tamen posse homines sine Gratia divina facere jussa divina; & in Epistola 186. olim 106. cap. 10. Utique quum dicit FACILIUS, quid vult intelligi, nisi & Gratia si desit, posse per liberum Arbitrium vel facile, vel etiam difficile, quæ divinitus jubentur impleri?* Nihil aliud extundi e pertinaci Hæretico potuit, quem propterea variis in locis arguit Augustinus, & potissimum in Lib. de Gratia Christi cap. 29. dum ad ea verba res-

piciens scribit: *Tolle FACILIUS, & non solum plenus, verum etiam sanus est sensus, si ita dicatur: Ut quod per liberum facere homines jubentur Arbitrium, possint implere per Gratiam.* Africani autem Patres in Synodo habita Carthagine anno Ch. 418. istud Pelagii dogma anathemate excipiebant: quod & a reliquis Catholicis, & ab Augustino in primis est factum. Quid ergo laborat heic Phereponus, nisi ut nos doceat rem jamdiu exploratam, videlicet Pelagium non negasse, quin utile sit orare Deum, quo facilius peccata caveantur? Nihil id ad rem attinebat. Si animus ipsi erat, suum & heic Pelagium defendere, ostendendum fuit, Africanos Patres frustra conqueri, quod Pelagius doctrina sua Orationis necessitatem sustulisset, sive quia revera Pelagius eam fatebatur, sive quia hominibus nulla est proprie necessitas Orationis. At neutrum potuit aut poterit ille præstare; adversantem enim sibi reperisset atque reperiet cum totam Historiam Ecclesiasticam, tum apertissima divinarum Litterarum, & legitimæ Traditionis monumenta, quibus palam sit, sine adjutorio Gratiæ Dei vinci non posse tentationes, & necessum esse cuicumque nostrum orare, ne ab ipsis tentationibus vincamur.

Quæ sequuntur apud Phereponum §. 5. pag. 515. nihil est quod refellamus; versantur enim in illo ineluctabilis afflatus somnio, cui uni tam sæpe, tam libenter ille superaddificat. Nihil etiam reponendum arbitror eidem dicenti, se nomine Pelagii posse objicere *Afris*; ex eorum sententia a Deo nihil potuisse peri (debuisse alter scripsisset), quum reprobis quidem necessaria negare, electis vero omnia concedere, etiam non petentibus, ab æterno decrevit. Nam ignorare ipse nequit, cum Augustinum, tum totam Catholicorum Ecclesiam, agnovisse semper auxilia sufficientia ad salutem omnibus a Deo præberi; atque uti ad regnum ex gratuita Dei misericordia electi vocantur, ita etiam reprobos ex propria culpa ac voluntate damnari. Eadem brevitate transcurramus, quod infra habet §. 6. de Pædobaptismo, quem ait ex Novo Testamento ostendi nullo modo posse necessarium. Subdit autem nonnisi absurde fundamenta Fidei ab *Afris* vocari potuisse ea, de quibus altum est in Novo Testamento silentium. Verum & infantibus necessarium esse Sacramentum regenerationis per aquam, supra nos demonstravimus; & Patres Carthaginenses, quum ajunt, Pelagianos affirmare, necessarium non esse neque infantium Baptismum, neque Orationis usum, quibus impiis dogmatibus fundamenta Christianæ Fidei conantur evertere: satis produunt, se in-

ter

ter dogmata quidem Catholica referre Pædobaptismum; sed non inter fundamenta Fidei, qualia sunt, omnes in Adam peccasse, atque indigere Gratia Dei, & hominum Naturam esse corruptam, & ad bonum per se esse ineptam, & neminem sine Gratia Salvatoris ad regnum posse pervenire, atque alia ejusmodi, quæ negato Pædobaptismo, & Orationis necessitate sublata, consequenter evertuntur.

In notis ad Epistolam 176. Augustini olim 82. Milevitanos Patres arguit Phereponus pag. 120. quod hæc de Pelagianis ad Innocentium I. Pontificem Maximum scribant: *Quum Dominus docuerit, ut dicamus: Dimitte nobis debita nostra, &c. Isti dicunt, posse hominem in hac vita, præceptis Dei cognitis, ad tantam perfectionem justitiæ, sine adjutorio Gratiæ Salvatoris, per solum liberum voluntatis Arbitrium pervenire, ut ei non sit jam necessarium dicere: Dimitte, &c. Ita vero ad hæc adnotat Phereponus: Non dicebant, quemquam per totam vitam immunum prorsus peccatorum vixisse, excepto uno Christo. Unde sequebatur, neminem esse, ex eorum sententia, qui non deberet dicere: Dimitte, &c. Nam ad finem usque vitæ peccatorum semel admissorum veniam petere omnes necesse habemus. Hæc ergo est invidiosa criminatio. At nos dicimus, Pelagium, seu potius Cælestium affirmasse, hominem per totam vitam prorsus sine peccato esse posse: id enim illius argumenta aperte conficiunt. Quod si hominem esse, aut fuisse reipsa sine peccato præter Christum, affirmare ille non est ausus: ex primo tamen ejus effato jure colligebatur, hominem posse in hac vita pervenire ad tantam perfectionem justitiæ, ut ei non sit jam necessarium dicere: Dimitte, &c. Quæ enim vera necessitas petendæ veniæ de peccatis homini illi, quem nullius culpæ conscientia morderet? Sed utcumque sit de illorum sententia, atque de ejusdem sententiæ confectariis, nos Pherepono respondemus, quod Augustinus respondebat Cælestio in lib. de perfectione justitiæ Ratioc. 16. cap. 7. nempe: Nullum cum eis de his verbis esse debere conflictum, quia non est ausus dicere hominem esse sine peccato, vel aliquem, vel seipsum, sed tantummodo esse posse: quod neque nos negamus. Quando autem possit, & per quem possit, hoc queritur, &c. Nam si per se ipsum potest homo esse sine peccato, ergo Christus gratis mortuus est. Non autem gratis Christus mortuus est; non igitur potest homo esse sine peccato, etiam si velit, nisi adjuveretur Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum, &c. Milevitani autem Patres eadem ratione Pelagium, sive Cælestium*

exsecrabantur, quod diceret, sine adjutorio Gratiæ Salvatoris, per solum liberum Arbitrium posse hominem pervenire in hac vita ad perfectionem justitiæ. Reliqua vidè apud eundem Augustinum in laudato Libro de Perfectione justitiæ.

Invidiosam pariter criminationem, si Pherepono credimus, continent hæc alia Patrum Milevitanorum verba: *Non ita intelligendum (ex sententia Pelagii) illud, Ne nos inferas in tentationem, tamquam divinum adjutorium poscere debeamus, ne in peccatum tentati decidamus; sed hoc (id est non decidere) in nostra esse positum potestate.* Inquit enim Phereponus, gratias cælestes non parum in tentatione juvare, ex ipsius Pelagii sententia. Addit etiam, ac sine iis in gravibus tentationibus homines succumberent: quod postremum quandonam Pelagius ad fatendum adiluctus fuerit, nescio quæi offendere possit illius hyperaspistes Phereponus. Orationis, ac divini adjutorii utilitatem, uti vidimus, prædicavit quidem interdum Pelagius, at numquam ejus necessitatem; quippe viribus humanæ Naturæ nimium semper indulsit. Ergo jure ex ejus sententia inferebant Patres, necessarium non esse divinum poscere Adjutorium, ne in peccata cadamus. Duo autem illa e sacris Litteris excerpta loca, quæ ad confirmandam necessitatem auxilii & Gratiæ divinæ protulere Milevitani Concilii Patres, frustra a Pherepono sollicitari intelliget, quisquis & superiorem nostram responsionem legerit, & meminerit ineluctabilem afflatum temere atque injuria ubique Augustino affingi a confidentissimo Censore isto.

Non sunt quidem cursim prætereunda, quæ idem animadvertit ad Augustini Epistolam 177. olim 93. Inquit ibi Augustinus cum suis collegis, Pelagium in Diospolitano Concilio Gratiam Dei se agnoscere professum: *Quibus auditis verbis Catholici Antistites nullam aliam Dei Gratiam intelligere potuerunt, nisi quam in Libris Dei legere, & populis Dei prædicare consueverunt; eam utique, de qua dicit Apostolus (Gal. II. 21.) non irritam facio Gratiam Dei. Nam si per Legem justitia, ergo Christus gratis mortuus est. Sine dubio Gratiam, qua justificamur ab iniquitate, & qua salvamur ab infirmitate, non qua creati sumus cum propria voluntate. Hæc insurgit Phereponus, & ait, Pelagium non sola Creationis beneficia agnovisse, verum etiam Evangelica omnia; sed non Gratiam illam efficacem Augustinianam, ante eum incognitam, præsertim in Oriente. Quid pro Gratia efficaci Augustiniana hæc intelligat Phereponus, nemo non intelligit.*

At sicuti certum nobis est, huiusmodi Gratiā, cui reluctari humana voluntas non possit, & quæ non *Augustiniana*, sed *Calviniana* dicenda est, incognitam fuisse plurimis sæculis tum ante Pelagium, tum etiam postea: ita quoque certissimum est, nunquam instituisse Augustinum, ut Gratiā talem agnosceret Pelagius. Non autem minus fallitur, aliosque fallit Phereponus in hac absurda sententia sancto Augustino tribuenda, quam fallatur & fallat in altera opinione Pelagio adscribenda. Nullus controversæ locus superfuisset inter Catholicos atque Pelagium sive Cælestium, si omnia *Evangelica dona* is agnovisset, eaque vere *Dei dona*, & non humanarum virium laborisque nostri fructum, confessus fuisset. Tot autem invisibilia ac interna beneficia, sive auxilia Dei, quibus ad bonum prævenitur, & adjuvatur, sine ulla tamen prævia necessitate & sine ulla coactione, nostra voluntas; & quibus vitiata nostræ Naturæ infirmitas suppletur atque sanatur, per se & absque huiusmodi auxilio præstitura nihil boni ad salutem æternam pertinens, & quibus homo ad veram Fidem perducitur, & ad verum suorum criminum dolorem excitatur, atque a peccatis liberatur, & Caritate divina demum perfunditur; aliaque ejusmodi: utique sunt Dei dona per Christum Salvatorem homini comparata, hominique sive gratis collata, sive gratis, & non ex meritis nostris, conferenda, & peculiari vocabulo *Gratiæ Dei per Christum* apud sanctos Patres celeberrima. Somnia ergo nobis narrat Phereponus, inquit Pelagium agnovisse omnia dona Evangelica; nihil enim magis exploratum est in Historia Ecclesiastica, quam quod ambitiosus humani Arbitrii inflator Pelagius alia ex his donis, beneficiis, & auxiliis non agnovisset, alia agnovisset quidem, sed minime necessaria duxerit, aut minime gratis a Deo concessa, sed ita viribus Naturæ nostræ atque Arbitrii nostri conatibus quæsitā ac debita, ut jam dona & gratiæ Dei desinerent esse.

At his dimissis, vocat nos Phereponus ad perpendendum locum Apostoli nuper ab Augustino laudatum, hoc est, non irritam facio Gratiā Dei, eumque nihil facere contra Pelagium sine ulla dubitatione pronuntiat. Audiamus illius rationes. Nam, inquit ille, *Gratiā Dei est ibi Evangelium, aut Evangelica œconomia; qua Deus justos censet, non eos qui peccato carent, sed qui Evangelio parent: quamvis antea illa eorum vita vitiis inquinata fuerit, nec sine lapsibus variis reliquam etatem traducant.* Tum ad-

dit, eo sensu semper sumi Gratiā, quando opponitur Legi, quæ ex Judæorum sententia summam postulabat perfectionem; ita ut Gratiā opposita Legi & Operibus, idem sit ac misericordia opposita rigori, sive imperfecta observatio Mandatorum Dei opposita perfectæ sanctitati. Et ne quis male tempus terat in ultra inquirendo, an ita se res habeat, hoc luce meridiana clarius esse nos monet, nullumque recentiorum Interpretum occurrere, qui rem non viderit. Quis homini tanta cum securitate talia affirmanti fidem negare audeat? Et tamen patior Phereponus nos dicere, nusquam minus quam heic sua verba impetrare posse fidem, nobisque contra esse manifestissimum, cum doctrinam Evangelicā, tum Apostoli mentem, ejusmodi sua interpretatione mirum in modum corrumpi. Primo falsum est, Deum in Evangelica Œconomia censere justos, qui in peccata labuntur, dum tamen Evangelio pareant. Secundo inepte & contra veritatem dicitur, obtemperare aliquem Evangelio, etiam dum vitiis se inquinat, suisque cupiditatibus pravis indulget. Futurum istum Calvinianæ doctrinæ Catholici jamdudum exploserunt; & quisque per se intelligere potest, justitiam a peccato expelli, & neminem reputandum esse justum, hoc est, virtute præditum, & amicum Dei, dum Deum offendit, eique non parat, suæque inobedienciæ præteritæ culpam dolore ac poenitentia non eluit. Proinde falsum quoque est, eo sensu, quem Phereponus offert, semper sumi Gratiā, quando in Scriptis Apostolicis Legi opposita nobis occurrit.

Ut hoc tamen perspicue appareat, animadvertendum est, contendere paucos quosdam ex recentioribus Novi Testamenti Interpretibus Heterodoxis, & Hammondum in primis, caput Pherepono in multis eorum, revera nomine Gratiæ Evangelium significari, quum Gratiā seu χάρις in sacris Litteris Legi opponitur. Quod tamen Hammondus sæpe factum ait, Phereponus pro sua liberalitate semper factum pronuntiat. Ex iis autem bene multis locis, quæ ad hanc suam opinionem confirmandam corradit undique Hammondus ipse, nonnulla sunt, quæ mirum videatur, quomodo conveniant choro. Exemplo sint duo illa desumpta ex Cap. XX. 24. & 32. Act. Apost. ubi inquit Paulus, se *testificari Evangelium Gratiæ Dei*; tum ait, se Ephesios commendare Deo, & verbo Gratiæ ipsius, &c. Εὐαγγέλιον χάριτος, & λόγος τῆς χάριτος, nihil aliud sunt Hammondus, quam prædicatio Evangelii. Non is quidem sum, qui

ac-

negare velim, quin Gratia nomine Evangelium dici interdum possit designatum, quando Legi opponitur; sed quidem ajo, constare prius inter nos debere, quid sit vocabulo Evangelii tunc intelligendum, & præsertim in loco Apostoli ad Gal. II. 21. quem Augustinus olim citabat, & nunc Augustino eripere Phereponus nititur. Nominem ergo Evangelii intelligere possumus aut prædicationem gestorum, doctrinæ, ceterorumque donorum, quæ Christus in mundum intulit & infert, aut ipsam rem prædicatam, hoc est, ipsa gesta, doctrinam, & dona Christi. Quamquam prædicatione Evangelicæ Fidei, donum sit & Gratia a Deo veniens; manifestum tamen puto, Evangelium non appellari Gratiam sub ea significatione, quando opponitur Legi in Apostolicis Litteris. Nam prædicatione necessaria quidem est, ut homines audiant atque amplectantur Fidem Christi; ipsa tamen homines meliores felicioresque quam sub Judaica Legge essent, per se non facit, quum hoc facere spectet ad ipsam rem prædicatam, hoc est ad doctrinam veram fide perceptam, & ad gratias & dona Dei in amplectentes Evangelium prædicatum diffusa. Dicimus ergo, Evangelium, seu rem prædicatam in Evangelio, Gratiam potuisse appellari, vel respiciendo ad ipsas Christi res gestas, & ad ejus præcepta, consilia & exempla (divina quippe misericordia factum est, ut hæc audierint, & audiant homines), vel considerando beneficia interna, & dona invisibilia ab ipso Christo procurata hominibus in Legge nova Evangelium fideliter recipientibus, eique obtemperantibus, per Christum a Deo collata. Sed nudas Christi res gestas, ejusque doctrinam atque exempla, non intelligunt Apostoli, quando novi Testamenti Gratiam Legi antiquæ opponunt, etenim Littera sola homines justificare non potest, nisi accedat interna illa dona ac beneficia, quæ audientibus, recipientibus & observantibus Legem Evangelicam confert Deus, & quæ revera justificationem in nos important.

Hoc ergo postremo titulo proprie ab Apostolis atque Evangelistis Gratia nomen Evangelio tribuitur, & jurè opponitur Legi. Edocebat Lex, quid agendum foret Judæis, ut Deo placerent, virtutesque a vitiis distingueret; proptereaque fuit & ipsa donum Dei misericordis. Verum quandoquidem ipsa aliqui bona, sancta & utilis non vivificabat, hoc est, per se vim justificandi non habebat, neque virtutem internam Judæis præstabat consequendæ justitiæ & servandæ Legis, & Deo vere placendi, ut Apostolus toties nos docuit: ideo causa erat, ut cognosceretur

peccatum, vigorem autem non ministrabat, ut peccatum evitaretur; neque satis erat homini ad consequendam æternam gloriam, nisi Christus ad mundum sua morte & gratia salvandum venisset. Christus autem venit, donaque invisibilia & præstantissima, Fidem præsertim, & Caritatem, homini comparans, & vires internas Naturæ vitiatæ, infirmoque hominis Arbitrio suppeditans, aliaque beneficia ad bonum operandum præbens, quæ a Legge sola expectari non poterant; eaque bona in eos effundens, qui sibi credunt suæque Legi parent, nunc facit ut justii evadamus, Deoque vere placeamus, cælumque nobis aperit. En igitur causam proximam, cur Evangelium proprie Gratia appellatur in comparatione Judaicæ Legis. Hinc Jo. I. 16. dicit: *De plenitudine ejus (videlicet Christi, quem supra plenum gratiæ & veritatis nuncuparat) nos omnes accepimus, & gratiam pro gratia, quia lex per Moysen data est; gratia, & veritas per Jesum Christum facta est.* In verbis autem Apostoli ad Gal. II. 21. commemoratis ab Augustino id aperte innuitur. *Non irritam (inquit Paulus) facio gratiam Dei, siue non abjicio, ut vulgata Versio habet.) Si enim per legem justitia, ergo gratis Christus mortuus est.* A Legge Moysi, atque ab operibus, & cæremoniis legis, non expectandam esse justitiam, atque justificationem, clamat Apostolus, sed quidem a Fide Christi, quæ per dilectionem operatur; alioqui si aliunde, quam per Christum, ejusque dona, obtineri possit justitia: quid necesse erat Christum mori? Nisi Fidem in Mediatorem venturum vel ipsi Judæi habuissent, salutem ex Legge sola atque ex operibus nunquam retulissent. *Scientes (jam supra Apostolus dixerat) quod non justificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Jesu Christi, & nos in Christo Jesu credimus, ut justificemur ex fide Christi, & non ex operibus legis &c.* Igitur Apostolus dum Evangelium Gratia Dei, siue prædicationem Divinæ & Evangelicæ Gratia memorat, nihil aliud nomine Gratia Dei designat, quam ea dona ac beneficia, quæ ex auditu & receptione Evangelii in homines fluunt, aut fluere possunt per Christum, & quæ Moisaica Lex per se conferre nequibat. Dona hæc & beneficia inspiratione potissimum constant Spiritus sancti, qui Fidem donat & Caritatem diffundit in cordibus nostris, & Justitiam & morum sanctitatem, ceterasque virtutes in nos defert, omniaque bona in nobis & nobiscum operatur. Proinde Apostolus Cap. seq. v. 2. Galatas ita interrogat: *Ex operibus Legis Spiritum accepistis, an ex auditu fidei?* Et infra: *Qui ergo tribuit vobis Spiritum, & operatur*

ratur virtutes in vobis: ex operibus legis, an ex auditu fidei? De hac autem Gratia Evangelica, quæ non a nobis, sed ex Deo est, quæ, ut ait Augustinus, *justificamur ab impietate*, & qua salvamur ab infirmitate, disputabatur cum Pelagio affirmante illam a viribus nostris esse, easque esse humani Arbitrii vires, ut in nobis fidem & Caritatem, Deo has virtutes gratis non tribuente, excitare possimus. Quamobrem nullo jure Phereponus dicit, *Gratiam sensu Augustiniano heic minime fumi*, ut nec usquam alibi in Scriptura. Nam si Calviniano sensu, quem ipse pro suo more *Augustinianum* appellat, *Gratiam* intelligit: id quidem certum sit ex nostra quoque sententia; sed falsissimum est, si ad veram sancti Augustini mentem respiciamus, ut ex pluribus divinarum Litterarum exemplis constat, & præsertim ex eo ad Rom. III. 24. *Justificati gratis per Gratiam ipsius per redemptionem, quæ est in Christo Jesu*; & ex altero 2. Cor. XII. 8. *Sufficit tibi Gratia mea*. Videat insuper Phereponus, quam opportuno loco pronuntiavit, Africanos Episcopos & negligenter legisse, & oscitanter laudasse Scripturam, & quam solida ratione heic elevet eorum auctoritatem atque doctrinam. Tandem videat, quibus tabulis fretus affirmare ipse possit, *Gratiam oppositam Legi in sacris Litteris idem esse, ac misericordiam oppositam rigori*, & imperfectam observationem mandatorum Dei perfectæ sanctitati. Quasi Deus in veteri Testamento rigidus iudex nullius Judæi miseretur, qui in peccata caderet; misericors autem in novo non exigit a Christianis perfectam mandatorum observantiam; & quasi perfectæ sanctitatis atque justitiæ obtineri per Legem solam potuerit, imperfecta autem in Evangelio neminem a salute excludat. Hæc dogmata manifeste pugnant in Scripturam sacram: quod ostendere nobis facillimum foret, nisi ad alia raperetur oratio. Temperare tamen mihi non possum, quin memorem illa Salvatoris verba ad Discipulos suos Matth. V. 20. *Nisi abundaverit justitia vestra, plus quam Scribarum & Phariseorum, non intrabitis in regnum celorum*. Tu reliqua ibi Christi verba perpende.

In Lib. de Hæres. ad Hæresim 88. de Pelagianis hæc habet Augustinus: *Dei Gratia, quæ prædestinati sumus in adoptionem filiorum per Jesum Christum in ipsum, & qua eruimur de potestate tenebrarum &c. in tantum inimici sunt, ut sine hac posse hominem credunt facere divina mandata &c.* Ubi Phereponus hæc reculit pag. 595. religiosum ardorem præferens, anathema continuo dicit omnibus, qui divinæ Gratiæ inimici sunt;

immo ut putat, Pelagium, si revivisceret, in eadem sententia, atque execratione secum fore consensurum judicat. Verum (deinde subdit) *accusatorie dicit Augustinus inimicos Gratiæ Dei eos, qui internum afflatum, ad singulos necessarium actus, eumque ineluctabilem, & ad finem usque vitæ solis electis dandum, hoc est, Gratiam Augustini, non Dei repudiabant; nam Gratiam hunc afflatum, aut Gratiam Dei vocari in Scriptura nunquam demonstravit*. Tum addit, Deum (utpote justum) impossibilia non imperare, neque sumere poenas de iis, qui non fecerunt impossibilia. Quod si præter nudum imperium, auxilium aliud divinum necessarium sit (hoc autem si Pherepono credimus, non negabat Pelagius), id nemini eorum, quibus aliquid imperat, subtrahit Deum. Tandem ita Censor eloquitur. *Sed omnia heic sunt, ut alibi apud Augustinum, ad invidiam faciendam composita*. Liceat & nobis heic dicere, omnia hæc Phereponi verba, ut alibi sæpe, hominis esse aut calumniantis, aut sibi ignota culpantis. Ita Augustinus scribebat in Lib. de Gratia & libero Arbitrio Cap. 16. *Magnum aliquid Pelagiani se scire putant, quando dicunt: Non juberet Deus, quod sciret non posse ab homine fieri. Quis hoc nesciat? Sed ideo jubet aliqua, quæ non possumus, ut noverimus quid ab illo petere debeamus. Ipsa est enim Fides, quæ orando impetrat, quod Lex imperat. Juvat etiam repetere alium celebrem Augustini ejusdem locum in Lib. de Natura & Gratia Cap. 43. Non igitur Deus impossibilia jubet; sed jubenda admonet & facere quod possit, & petere quod non possit*. Ubi vides duo poni ab eximio viro: nempe Deum impossibilia non imperare, simulque Dei auxilium necessarium esse ad ea implenda, quæ ipse præcipit: e quibus tertium necessario consequitur, Deum videlicet sufficienti auxilio hominibus adesse, ut præcepta adimplere possint, eorumque tantum vitio fieri, nisi impleant. Quo vero opera bona virtutesque certo amplectamur, legemque velimus implere, & reipsa impleamus, & quo æterna Dei de electorum suorum prædestinatione decreta certus subsequatur effectus: efficacioribus auxiliis utitur Deus, quæ singulis profecto non donari, neque ea obligatione teneri Deum, ut omnibus & singulis donet: tum experientia, tum sacræ Litteræ, & sancti Patres, & rationes innumera manifestum faciunt. Primo igitur loco quid est quod Phereponus monet, impossibilia a Deo non præcipi, quasi aliter Augustinus sentiret? Deinde quid dubitare videtur, num præter nudum imperium, necessarium sit aliud quod-

quodpiam a Deo auxilium, quo Lex impleatur? Istius auxilii necessitatem divina Littera luculentissime statuunt. Tertio sentit Phereponus, non negasse Pelagium, quin sit necessarium istud auxilium. At Augustinus in eod. Lib. de Hæres. atque ad eandem Hæresim Pelagianorum, atque alibi etiam, testis fide dignior quam Phereponus, scribit, numquam induci potuisse Pelagium, ut divina Gratiæ necessitatem admitteret. Denique (sunt Augustini verba) Pelagius a fratribus increpatus, quod nihil tribueret adjutorio Gratiæ Dei ad ejus mandata faciendâ, correptioni eorum hactenus cessit, ut non eam libero Arbitrio præponeret, sed infideli calliditate supponeret, dicens, ad hoc eam dari hominibus, ut quæ facere per liberum jubentur Arbitrium, Facilius possint implere per Gratiâ. Dicendo utique ut Facilius possint, voluit credi, etiamsi difficilius, tamen posse homines sine Gratiâ divina facere jussa divina.

Quæ si verâ sunt (ut profecto sunt, neque negare Phereponus audeat), quis non intelligat, rectissime atque verissime Pelagianos appellatos ab Augustino fuisse inimicos divine Gratiæ, & potissimum quum hæc de ipsorum prima opinione pronuntiet, quando videlicet nihil aut parum tribuebant auxilio Gratiæ Dei, sed omnia sinebant liberi Arbitrii viribus? Non semel autem monui, rursusque monere cogor, mire decipi Phereponum, dum ejus gratiâ, quam sanctus Augustinus tuebatur, notionem nobis obtrudit. Est quidem illa internus Dei afflatus in intellectum, & voluntatem hominis; sed ineluctabilis afflatus non est, cui nempe resisti non possit; neque solis electis reservatus est, quum reliquis etiam concedatur, qui ab amore creaturarum rerum ad amorem veri Dei, & Salvatoris nostri Jesu Christi revera convertuntur. Calviniana Gratiâ est, quam ubique describit nobis Phereponus, non Augustiniana. Hæc ille dudum cæcutit; quum tamen ignorare homo tot controversiarum gnarus non possit, num a Calvino, an potius a Catholicis stet Augustinus. Et sane afflatus, qualis a Calvino describitur, Gratiâ

Dei numquam in Scriptura vocari, nos quoque libenter concedimus. Verum in Scriptura clarissime tradi Augustinianam divinam Gratiâ notionem atque sententiam, tum aliquibus testimoniis supra ostendimus, tum pluribus aliis evincere possemus. Eo etiam faciunt omnia, quæ sacra Littera habent de auxiliis, de adjutorio, & ope, quam Deus homini confert, ut bonum operetur, & sine qua homo operari bonum, & venire ad Christum, & impleri Spiritu Sancto, & Caritate donari non potest. Intime quoque, atque efficaciter (non sine tamen cooperatione ac libertate Arbitrii nostri), in animos voluntatemque hominum auxilia ista influere, multis in locis tradit Apostolus; sed præcipue quum ait ad Philip. II. 13. *Deus est enim, qui operatur in vobis & velle, & perficere pro bona voluntate.* Et in 1. ad Cor. III. 7. *Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus.* Atque hoc internum Dei misericordis auxilium Gratiâ illa potissimum erat, de qua cum Pelagio disputabatur, quæque a sancto Augustino ita definitur Lib. 4. Cap. 5. contra duas Epistolas Pelag. *Inspiratio dilectionis, ut cognita sancto amore faciamus.* Ejus necessitatem non agnoscebat Pelagius; Augustinus autem, & Ecclesia Catholica deprædicabant. Si contendere Phereponus velit, Pelagio perperam Augustinum affinxisse hujusmodi sententiam: Pelagium faciet ille Catholicum. Sin ita Pelagium sensisse fateatur, solumque contendere velit, ejus opinionem immerito a Catholicis divexam fuisse: Augustinum non arguat tamquam Pelagianis dogmata ab eisdem repudiata declamatorio more imponentem, sed ipsa arguat ipsius Augustini dogmata. Quod postremum si Pherepono facere placeat, non expectet a nobis confutationem, sed sciat se jamdudum ab innumeris Ecclesiæ Catholice Theologis fuisse confutatum. Ceterum in sententia siue ut ita dicam, in suppositione Augustini, rectissime semper & sine calumnia vocari potuit Pelagius *inimicus Gratiæ Dei*, quippe qui illam humanæ voluntati necessariam ut fateretur induci numquam potuit.

CAPUT VII.

Voluntarium & Liberum Phereponus putat ab Augustino confusa. Quid sint Libertas essentialis, & Libertas accidentalis humani Arbitrii. Quid necessitas essentialis, quid accidentalis, quid antecedens, quid consequens. Arbitrium hominum semper liberum ab antecedenti necessitate, semper præditum essentiali libertate. In hac sententia semper fuit sanctus Augustinus, uti ex multis ejus locis ostenditur. Nulla in Deo antecedens necessitas, eique etiam tributa a quibusdam Libertas in amore sui, atque virtutis. Præscientia futurorum in Deo non tollit Arbitrium homini liberum. Deus prævidet, libere homines peccaturos. Idem in Deo sunt præteritum, præsens, ac futurum; quare ejus Præscientia non lædit Arbitrii humani libertatem.

DE libero Arbitrio agentem Augustinum Phereponus non uno sugillat in loco; sed quanta cum æquitate, nostrum erit deinceps ostendere. Illud vero tamquam ratum certumque statuit ubique Phereponus, aut Augustinum ignorasse, quæ inter liberum & voluntarium differentia intercedat, aut novisse quidem, sed affirmare non dubitasse, a Deo puniri quæcumque etiam mala ab hominibus, etsi voluntarie, non libere tamen perpetrantur. In Lib. de vera Relig. Cap. 14. dixerat Augustinus: Usque adeo peccatum voluntarium est malum, ut nullo modo sit peccatum, si non sit voluntarium. Hæc ita excipit Phereponus p. 483. Nempe si voluntarium dicatur liberum, ita ut possit admitti peccatum, aut non, & quidem ab ipso peccante. Tum addit, omnes prorsus mortales ita sensisse ante controversias Pelagianas; Nec aliter, ait, sensisset ipse Augustinus, si post mortem ejus nate demum fuissent. Itaque hæc frustra cum sententia, quam postea amplexus est, in concordiam redigere conatur, Retract. Lib. I. cap. 13. §. 5. quasi voluntarium dicatur tantum, quod insidet voluntati, quamvis liberum non sit. Istam quæstionem uberius deinde agit in Animadv. ad Lib. V. cap. 10. de Civ. Dei, inquit pag. 579. Augustinus heic, ut & alibi, voluntarium, & liberum confundit, quæ in omnium hominum sermone distinctæ sunt; nam voluntate quidem assentimur evidenti enuntiationi, sed non libere, & voluntate simul cupimus felicitatem, sed non libere; neque enim possumus nolle evidenter assentiri, aut nolle esse felices. Infra vero hæc Augustini verba adfert, simulque per quasdam parentheses commentatur: Quocirca nullo modo cogimur (inquit Philosophus Pœnus), aut retenta præ-

scientia Dei tollere voluntatis Arbitrium (cur non addit liberum?) aut retento voluntatis Arbitrio (addendum erat libero; hoc est, in utramque partem flexili) Deum, quod nefas est, negare præscium futurorum. Sed utrumque amplectimur, utrumque fideliter & veraciter confitemur; illud ut bene credamus, hoc ut bene vivamus. Male autem vivitur, si de Deo non bene creditur. Ita Augustinus, cujus sententiam his aliis verbis Phereponus onerat dicens: Postrema hæc libenter amplectimur; sed si aliquis reposuisset Augustino, negasset ab Augustino retineri liberum Arbitrium; quod nec ille diffitetur, quum extra controversie æstum loquitur. Vide Enchiridion ad Laurentium Cap. XXX.

Illud primo nos heic protestamur, firmissimum esse semperque fuisse Catholicorum dogma, liberum in homine, vel post Adami lapsum, superesse Arbitrium, neque aut Peccata, aut divinam Gratiam essentiali ista qualitate hominem exspoliare posse; Calvinum vero, Lutherum, eorumque similes execramur, & Concilii Tridentini diris percutimus, quod in actibus moralibus voluntarium quidem, sive spontaneum homini tribuant, sed liberum Arbitrium, sive electivam potestatem eripiant. Secundo addimus, si quid heic extra Ecclesiæ Catholicæ sententiam exorbitasset Augustinus, controversiæ ardore abreptus, non eum declinantem ad extrema volumus sequi, sed regiam tenere Catholicæ matris viam. Tertio dicimus, ne ipsum quidem ab hac eadem via veritatis Augustinum deflexisse; & si qua occurrunt in ejus Libris de hoc ipso argumento obscura, facili interpretatione, & ex aliis ejus locis explicari itidemque cum Catholico dogmate componi posse, atque debere. Animadver-

ten-

tendum igitur est ante omnia, Libertatem, atque Necessitatem humani Arbitrii, five humanæ voluntatis, diversimode accipi, pluribusque distinguere modis. Nos ut brevitati consulamus, bifariam tantummodo ipsas distinguemus. Itaque alia est Libertas essentialis, alia accidentalis. Prior voluntatem respicit, uti electiva est, facitque ut homo ex institutione sua possit aut eligere, aut non eligere aliquid sibi propositum. Ideo vero essentialis homini dicitur, quia homo desineret esse Animal Rationale, & in brutorum animalium naturam concederet, si eidem auferretur huiusmodi Libertas atque potestas, propter quam iuste aut iniuste operari dicitur, & laude & vituperatione dignus reputatur. Altera Libertas accidentalis est, quæ voluntati humanæ adesse, aut ab eadem abesse potest, salva libertate illa, quam essentialem diximus esse rationali naturæ. In tot autem Libertates huius postremi generis Libertas dividitur, in quot ipsa actionum humanarum ampla respublica, iisque libertatibus privare se ipsemet homo, atque ab aliis quoque externis causis privari potest. Rursus ad instar Libertatis alia est Necessitas essentialis, alia accidentalis. Illa hominem essentiali Libertate, five naturali facultate eligendi, aut non eligendi, spoliatur, ita determinat ad unum, ut ei aliter eligere aut facere impossibile sit. Accidentalibus vero accidentali tantum aliqua libertate hominem spoliatur in aliqua singulari actione faciendâ, aut non faciendâ. Porro Necessitas essentialis id proprium habet, ut ab externa causa atque impressione veniens, & præveniens omnem rationalis voluntatis nutum, ipsam potentiam ante determinet ad alicujus rei amorem aut odium, five electionem aut fugam, quam ipsa potentia sese libere moveat ad eligendum aut fugiendum illud objectum; ideoque Necessitas antecedens dicitur. Talem Necessitatem invexere Fati assertores, & impii quidam Astrologi, & Manichæi, ut alios omittam. Necessitatis vero accidentalis proprium est, subsequi liberum voluntatis nutum, ideo consequens illa appellatur. Ad hæc animadvertendum est, *Spontanei & Voluntarii* nomine, prout a *Libero* hæc nomina distinguuntur, id significari atque intelligi, quod voluntati placet & gratum est, quodcumque modo id fiat, hoc est, si ipsi voluntati libere eligenti placeat, si placeat eidem ante suam electionem determinatæ, ac necessario motæ ad illud objectum amandum. Involuntarium, Vis, & Coactio opponuntur Spontaneo, & Voluntario. Quamobrem qui lubenter, & voluntarie, atque spontanee agit, is liber a coactione dicitur;

& tamen istum eundem imaginari eodem tempore possumus non liberum a Necessitate essentiali. Ita animalia bruta eo quod, ut oculis nostris apparet, lubenter, & cum delectatione, aut si mavis dicere, non reluctantia, neque repugnantia, cibum, potum, & venerem identidem appetunt, & tamen necessitate id facere dicuntur, libera dici non possunt a Necessitate, etiam si libera sint a Coactione.

His positis, memoria recolendum, contendere solere a Calvino ejusque gregariis, hominem in actionibus moralibus necessariam quapiam impressionem rapi, ac determinari ad unum ante omnem suæ Voluntatis ac Arbitrii motum ac nutum, adeo ut eligendi potestate ac libertate careat. Concupiscentia prava, ac homini innata, Præscientia Dei, Prædestinatio, Gratia, aut aliæ huiusmodi causæ, secundum ipsos, electivam homini Potentiam eripiunt, ipsumque adeo liberum Arbitrium. At quomodo fieri possit, ut ad ea, quæ homo non facere non potest, (Necessitate quippe antecedenti atque secreta raptus) moveatur quoque illius voluntas non coacte, sed spontanee, siue lubenter: hinc liberum hominis Arbitrium, si eosdem Hæreticos audimus, situm est in hac una Libertate a coactione, non autem in Libertate a necessitate. Quantum a recta Ratione, a divinarum Scripturarum documentis, & a sanctorum Patrum sententia absit ac abhorreat huiusmodi commentum, non est huius loci ostendere. Meminisse tantummodo juvat, nihil a Fati assertoribus, a Manichæis, aliisque id genus hominibus, quos tantopere Christiana exsecratur Ecclesia, disferre istorum opinionem; homines vero hoc pacto in pecudum sortem demitti, nulliusque revera meriti aut demeriti, laudisque aut vituperationis capaces amplius esse dicendos. Augustinum vero in hac sententia sibi præcessisse, jactitant Hæreticorum recentium Scholæ, istorumque clamoribus nihil cunctatur adhibere fidem Phe-reponus noster, ne carpenti Augustini tam bella sibi elabatur occasio. Sed aliter sensit Augustinum, jam per alios patuit, & adhuc nostra, ut spero, oratione palam fiet.

Arbitrium ergo hominis liberum esse ab antecedenti Necessitate, hoc est præditum sua essentiali Libertate atque electiva potestate, ita ut nihil voluntatem ad suos actus, & ad eligendum ante determinet, atque ut ita dicam necessitet, quam ipsa voluntas libero motu sese ipsa ad unam partem eligendo inclinet: doctrinam semper fuisse sancti Augustini, ea persuadent, quæ ipse variis in locis in hanc ipsam rem peculiariter intentus scripta reliquit. Et in primis quod est ad

Ff

pec-

peccandum, negat ille omnem in voluntate antecedentem Necessitatem. In Lib. 3. de lib. Arb. cap. 18. ait: *Quaecumque ista causa est voluntatis, si non ei potest resisti, sine peccato ei ceditur; si autem potest, non ei ceditur, & non peccabitur.* Mox subdit: *Quis enim peccat in eo, quod nullo modo cavere potest? Peccatur autem: cavere igitur potest.* Si secreta Necessitate, atque determinatione prævia ad unum, homo aliquod opus pravam agit, utique nullo modo cavere illud potuit. Ergo sine culpa erit, quia nulla ex parte liberum ipsi fuit secus agere, neque ipse necessitatem sibi fecit, sed factam aliunde sensit. At certum est Augustino, homines revera peccare sæpe ac sæpius; ergo certissimum est Augustino, Libertatem ab antecedenti Necessitate superesse vel post Adami lapsum. Eadem fufius repetit sanctus Doctor in Lib. de duabus Animabus Cap. 12. *Peccati reum teneri quemquam, quia non fecit, quod facere non potuit, summa iniquitatis est & insanie.* Quamobrem ille animæ quidquid faciunt, si natura, non voluntate faciunt; id est, si libero & ad faciendum, & ad non faciendum, motu animi carent; si denique his abstinendi ab opere suo potestas nulla conceditur, peccatum earum tenere non possumus, &c. Vide & eundem in Lib. de vera Relig. cap. 14. & in Lib. contra Adimantum cap. 27. & in Lib. 2. contra Faustum cap. 5. & in aliis locis Librorum de lib. Arb. Quod autem est ad bonum faciendum, ne tunc quidem Necessitate ferri hominem, sed quidem fini libere agere, auctor est non uno in loco Augustinus. Celeberrima sunt, quæ ille habet in Lib. de Spiritu & Littera cap. 34. *Miser cordia ejus prævenit nos. Consentire autem vocationi Dei, vel ab ea dissentire; propriæ voluntatis est.* Iisdem fere verbis de Libertate ad malum perpetrandum pronuntiavit in Psalm. 91. inquit: *Non cessat Satanas suadere malum; sed nec Deus cessat admonere bonum. Satanas autem non cogit invitum. In tua potestate est consentire, aut non consentire.* Alia omisso loca, quibus sanctus Augustinus, Ecclesiæ Catholicæ concors, humanæ voluntati facultatem, & non de nomine tantum, sed veram ac innatam potestatem tribuit relucendi & resistendi divinæ Gratiæ.

Sed quia loca superius aut descripta, aut indicata, quibus essentialem Arbitrii Libertatem Augustinus deprædicat, omnia fere deprompta sunt e Libris contra Manichæos compositis; Phereponus autem contendere potest, Augustinum hostibus mutatis sententiam quoque mutasse: consulamus & Libros Augustini contra Pelagianos, ubi eadem repetit atque confirmat. In Lib. de Natura & Gratia

cap. 65. Pelagianis sancti Hieronymi auctoritate abutentibus ita respondet: *Item quod ait (Pelagius) a memorato dictum esse Presbytero: Liberi Arbitrii nos condidit Deus, nec ad virtutem, nec ad vitia necessitate trahimur, alioquin ubi necessitas, nec corona est; quis non agnoscat? quis non toto corde suscipiat? Vide & Capp. 64. & 66. & 32. & 43. ejusdem Libri.* Ad hæc in Lib. 2. Cap. 3. de Nuptiis & Concupisc. obijcienti Pelagio, eos statim infamari, qui liberum affirmant Arbitrium, respondet Augustinus. *Non itaque, sicut te atque alios fallens loqueris, si quis liberum in hominibus Arbitrium dixerit, Cælestianus, & Pelagianus vocatur: ista quippo Catholica Fides dicit, &c.* Idem in Lib. de Spiritu & Littera Cap. 33. *Vult autem Deus, omnes homines salvos facere, & in agnitionem veritatis venire; non sic tamen, ut eis adimatur liberum Arbitrium, quo vel bene, vel male utentes justissime judicentur.* Vide & Cap. 34. ejusdem Libri, & Capp. 2. 3. & 19. Libri de Gratia & libero Arb. ubi fortiter prædicat humani Arbitrii Libertatem a Necessitate quacumque antecedenti.

Accedamus nunc ad Phereponum, & ab eo petamus, num sibi videatur essentialem homini Libertatem eripere: qui consentire, aut dissentire sive ad bonum sive ad malum in potestate semper relinquit humani Arbitrii? qui nos Necessitate non trahi fatetur? qui libero arbitrio bene aut male uti nos agnoscit? Fatum execratur; liberumque ad faciendum, & non faciendum animis nostris motum facultatemque tribuit? At inquit Phereponus: Cur Augustinus Voluntarium dumtaxat exigit, ut actio mala jure dicatur Peccatum? Non Voluntarie tantum, sed & Libere fiant necesse est, quæ laudem aut vituperationem mereri debent. Verum Phereponus æquiores se erga Augustinum longe præbuisse, si viam potius intelligendi, atque in bonum sensum explicandi Augustini, quam carpendi quæsiisset; Sanctus autem Doctor terminis, atque vocabulis, quæ nunc in Scholis obtinent, semper non est usus; & Voluntatis, ac Voluntarii nomine facultatem electivam interdum significavit. In Lib. de vera Relig. Cap. 14. quæ respicit Phereponianam censuram, inquit Augustinus, *usque adeo peccatum Voluntarium esse malum, ut nullo modo sit Peccatum, si non sit Voluntarium.* Hæc nomine Voluntarii mali significat Augustinus malum, quod a voluntate uti causa vera procedit, & consequenter a libera causa atque electione oritur, omnemque antecedentem Necessitatem excludit. Indicat id aperte ipsemet Augustinus infra sic scribens. *Si non Voluntate male facimus, nemo objur-*

gandus est omnino, aut monendus: quibus sublati Christiana Lex, & disciplina omnis Religionis auferatur necesse est. Voluntate ergo peccatur. Et quoniam peccavi non dubium est, ne hoc quidem dubitandum video, habere animas liberum voluntatis Arbitrium. Tales enim servos suos meliores esse Deus iudicavit, si ei servirent liberaliter. Quod nullo modo fieri posset, si non Voluntate, sed Necessitate servirent. Vides heic liberum Voluntatis Arbitrium, vides homines Deo, aut peccato servire liberaliter; ergo libera Voluntate, non Necessitate. Immo ipsemet Augustinus Necessitatem hanc opportune nominans, eam ab Arbitrio hominum prorsus excludit. Lib. autem 1. c. 13. Retract. non destruit huiusmodi sententiam, sed rursus confirmat. Peccata quippe quæ ipse tantummodo Peccata appellat, prorsus à Voluntate electiva esse dicit; illa vero quæ Peccata simul sunt, & Poena peccati, atque ab homine perpetrantur suæ cupiditati relicto in poenam præcedentium criminum, quamquam non Voluntarie facta videantur, sed quidem ex Necessitate, attamen & ipsa Augustinus Voluntaria esse agnoscit, hoc est a libera Voluntatis electione facta. Quamvis, inquit, & illa quæ non IMMERITO non Voluntaria peccata dicuntur, quia vel a nescientibus, vel a coactis perpetrantur, non omni modo possunt sine Voluntate committi; quoniam & ille, qui peccat ignorans, Voluntate utique facit, quod quum faciendum non sit, putat esse faciendum. Et ille, qui concupiscente adversus spiritum carne, non ea quæ vult facit, concupiscit quidem nolens; & in eo non facit quod vult. Sed si vincitur, concupiscentiæ consentit volens, & in eo non facit nisi quod vult, liber scilicet iustitiæ, servus quæ peccati. Ubi patet, sanctum Augustinum etiam in iis, qui concupiscentia illecti ac rapiti peccant, nullam agnoscere præcedentem essentialem Necessitatem, sed quidem liberam voluntatis inclinationem; si enim nolent, non vincerentur, neque peccarent. Et sane coactum pro invito prorsus, ac nullatenus voluntario, neque sancti Patres, neque Hæretici accipere consueverunt, quum de ipsius voluntatis actionibus agebatur; sed de externis tantum actionibus accipere, in quibus nullæ sæpe numero possunt esse partes voluntatis. Tam quippe repugnat, actionem sive motionem voluntatis non esse voluntariam, quam actionem intellectus non esse intellectualem, & facultatis sentientis non esse sensitivam. Itaque etiam si a concupiscentia cogi ad peccandum videatur homo, attamen & tunc eligit, & tunc libere agit voluntas; ac proinde ex allatis sancti Augustini verbis inferri numquam

potest, Voluntarium tantummodo id dici, quod insidet voluntati, quamvis Liberum non sit.

Minus morosum sese in Augustinum non prodit Phereponus in notis ad Lib. V. Cap. 10. de Civit. Dei, inquit, illic, ut & alibi, Voluntarium atque Liberum ab Augustino confundi, quæ in omnium hominum sermone distincta sunt; nam voluntate quidem adsumitur evidenti enuntiationi, sed non libere; & voluntate simul cupimus felicitatem, sed non libere. Verum si maiorem cum Patribus & Scholæ Theologiis familiaritatem habuisset Phereponus, vel eorum dicta sincere & candide reminisci veller, intelligeret, & in hisce Voluntatis actionibus, quas non Liberas ipse Phereponus appellat, multos præter Augustinum agnovisse Libertatem, hoc est Libertatem ab antecedenti quacumque essentiali, sive naturali Necessitate, determinatione, aut impressione. Hinc dixerunt, Deum libere cognoscere, atque amare Iustitiam, Veritatem & se ipsum, quamquam indifferentiam ad volendum contrarium ab ipso excluderent; nimium quippe solliciti erant, ne turpe Necessitatis, ac Servitutis nomen Deo tribueretur, neve causam quampiam admitterent, cui subiceretur Deus; qualem Ethnici in Fato perperam excogitarant. Itidem creatas mentes, quamquam pro sua conditione ex Dei nutu omnino pendentes, affirmarunt Patrum atque Theologorum nonnulli, vel tum Libertate frui, quum seipsas amant, & felices esse cupiunt, tamen non amare se ipsas, & felices esse nolle non possint. Quod idcirco affirmatum ab ipsis est, quia nullam præcedentem Necessitatem, ac determinationem agnovere, qua ad se amandum, ac beatitudinem volendam rapiantur atque compellantur; in eorum enim sententia dilectio sui, & gaudii quietisque volitio, sunt ipsa Voluntatis facultas, atque ipsi Voluntati aliquid ita essentiali, ut sine ipso voluntas nec agere, nec esse possit. Contra alii, inter quos videtur esse sanctus Thomas, Libertatem in memoratis actionibus tum Dei, tum hominum non agnovere: quorum utique loquendi ratio præferenda est, tamquam magis consona ideis atque notionibus communibus, quibus id tantum appellare Liberum solemus, cui est indifferentia, hoc est, potentia volendi, & non volendi aliquid. Sed huiusmodi contentiones sunt de nominibus potius quam de rebus. Videndum est, an sanctus Augustinus in actionibus moralibus hominum viatorum nullam aliam Libertatem statuatur, quam quæ Creatori dicitur inesse in amando cum se ipsum, tum virtutes, aut quæ creatis mentibus in generaliter appetendo bono ab ipso Augustino adscri-

bitur; immo an eandem homini viatori ad actiones malas ac bonas, ad quas indifferentiam Phereponus exigit, exigimus & nos, Necessitatem tribuat, quam brutis tribuimus. At certum est, in eodem Lib. V. Cap. 10. de Civ. Dei Augustinum tradere huiusmodi actiones in potestate esse humani Arbitrii, hominemque libere & sine essentiali, præcedenti, sive naturali Necessitate ac determinatione, ad eas ferri, ita ut huiusmodi volitiones voluntati non inessent, nisi ipsa voluisset, aut vellet. Quod ut pateat, atque ut Janfenianis quoque simul respondeatur, hoc sancti Augustini loco abutentibus, considerandum prius est, quis ibi sit Augustino scopus.

Contra Ciceronem, & Stoicos, in quorum Libris negabatur Deo *Præscientia futurorum contingentium*, agit Augustinus. Verebantur nempe Philosophi illi, ne si divina Præscientia admitteretur, pessum iret tota humani Arbitrii Libertas, & Fato investito, positaque ineluctabili Necessitate agendi, nullum superesset laudis aut vituperationis argumentum in hominibus. Eundem fere timorem ac opinionem ab Orco rursus excitavit Socinus, eandemque in illius asseculis fervere adhuc intueor, quibus jamdudum alii accensuere Phereponum nostrum. Contra Augustinus Præscientiam futurorum sine magna impietate, & sine sacrarum Litterarum contemptu, negari non posse Deo, ostendit; inde vero non consequi ait, ut homini libera eripiatur agendi & non agendi, volendi & non volendi electiva potestas. Quamvis enim necesse sit, ut quæ Deus præcivit ab æterno, in tempore fiant, Deus tamen quum simul præciverit, Voluntates hominum Libere, quodcumque volunt, præviso tempore operaturas, sua illa Præscientia nihil detrahit essentiali hominis Libertati. Quum vero dicatur, nec injuria, necessum esse ut ea, quæ præcivit Deus, fiant: respondet Augustinus, Necessitate huiusmodi non adimi hominibus Libertatem Arbitrii, quippe cum Libertate aliquid etiam Necessitatis genus consistere potest, quod Augustinus ostendit quibusdam exemplis. Aliud nimirum Necessitas est, *que non est in nostra potestate*, hoc est, per quam, & propter quam aliquid necessario fit, ita ut eligendi potestatem nobis eripiat, qualis est Necessitas mortis. Manifestum autem inquit esse, non huic Necessitati humanas voluntates subdi. Aliud est Necessitas, secundum quam necessarium simpliciter est, ut aliquid fiat, eamque minime Libertati officere sentit Augustinus. Refert porro ad postremum hoc Necessitatis genus, quum dicimus: *Necesse est, ut Deus*

semper vivat, ac præsciat futura: quum a nulla antecedenti Necessitate eveniat, sed quia Deus nullius Necessitatis servus libere ipse vult, id propterea fiat, Deus autem semper sua voluntate id sit voliturus: hinc Augustinus Liberum simul & Necessarium appellat. Aliud Necessitatis exemplum affert Augustinus, quum nempe dicimus: *Necesse est esse, ut quum volumus, libero velimus Arbitrio*. Quandoquidem enim nulla Necessaria, insuperabilis, ac secreta vis, nulla causa antecedens ad unum impellit, rapit, aut determinat voluntatem nostram, sed ipsa voluntas nostra hoc unum eligit, quum posset & alterum eligere, si vellet: propterea liberum cognoscimus in nobis esse Arbitrium, etiam si necesse sit, ut quum volumus, libero velimus Arbitrio. Istiusmodi Necessitas non est causa nostrarum volitionum; sed potius volitiones ipsæ, quæ aliter esse non possunt, nisi liberæ sint, causa sunt istius Necessitatis. Quare uti impossibile est, hominem esse, & carere essentiali facultate ac libertate eligendi; ita impossibile est, hominem aliter velle, quam libero velit Arbitrio. Necesse ergo est homini Voluntate libera velle, vel nolle, quia naturalis & insita est huiusmodi facultas; non est tamen volendi hoc aut illud, sive nolendi ipsa actio necessaria.

Hinc Augustinus infert, Præscientia Dei posita, Libertatem Arbitrii nequaquam perire; siquidem Deus, dum determinate præscit ac prævidet futura contingentia, simul præscit, homines ad ea sese determinaturos libera electione, & eos aliter præscire nequit, nisi liberos in eligendo, hoc est nulla antecedenti impulsione sive Necessitate præreptos. *Non est autem consequens* (dixerat ille Cap. IX. ejusdem Lib. V. de Civ. Dei), *ut si Deo certus est omnium ordo causarum, ideo nihil sit in nostre voluntatis Arbitrio*. Et ipse quippe nostre Voluntates in causarum ordine sunt, qui certus est Deo, ejusque præscientia continetur, quoniam & humane voluntates humanorum operum causæ sunt. At quia Capit. sequent. ut vidimus, sanctus Augustinus liberum agnoscit Deum, liberos etiam agnoscit homines, quamquam & in illo, & in istis quamdam Necessitatis speciem fateatur, vide ne paritatem ac similitudinem huiusmodi in omnibus coherere credas; vide ne eandem ipsissimam, quod est ad opera contingentia, Libertatem & Necessitatem in hominibus suspicere; ac in Deo est ad præscientia futura, ad vivendum, ad amandum se ipsum. Id a mente Augustini plane abhorreret, ac certissime abhorret. Quamquam Liber appelleretur Deus ad amandum exempli causa se ipsum, quia nulla ei superior Necessitas da-

mina-

minatur, quia non cæco modo, non irrationabiliter, ut in brutis accidit, sed cum clarissima visione & consideratione suæ naturæ ac essentiae amat se ipsum, & vult ab hoc amore nunquam desistere: attamen ea non est in hac parte divina Libertas, ut indifferentiam complectatur, possitque, si velit, contraria amplecti. *Neesse est enim Deum semper vivere, & cuncta præscire*, ut inquit ibi Augustinus, cui addimus, *neesse est & amare se ipsum*, &c. Exemplo omnipotentiae id percommode ab eodem Augustino explicatur: *Sicut nec potestas ejus minuitur, quum dicitur mori fallique non posse, sic enim hoc non potest, ut potius si posset, minoris esset utique potestatis*. At hominum Libertas, ut ut similis prorsus divinæ sit, hoc est, indifferentia careat, in generaliter appetenda felicitate: in actionibus tamen contingentibus atque singularibus, Libertate fruitur indifferente, & minime ad unum determinata, semperque velle & non velle in ejus omnino potestate est. Quod nunc vult, poterat non velle; & velle poterat, quod nunc fugit; neque ab ulla Necessitate quæ præcesserit liberam electionem unius potius quam alterius, rapta est ad unum ita eligendum ac volendum, ut alterum eligere ac velle non posset. Eadem pariter Libertas ac indifferentia in Deo est ad faciendam extra se opera quædam, quæ facere pro sua voluntate potest.

Audi Augustinum hoc idem aperte de hominibus eodem Cap. ac Lib. testantem: *Sunt igitur nostræ Voluntates; & ipsæ faciunt, quidquid volendo facimus, quod non fieret, si nollemus*. Nulla ergo antecedens Necessitas humanæ voluntati jugum imponit, ipsamque secum rapit; sed ipsa voluntas proprie, primitus, simpliciterque, humanarum actionum causa est (quamquam ad bonas necessaria sit, ut dicemus, Dei Gratia); adeoque libera est, ut potuerit pro sua innata facultate nolle facere quod fecit, ipsumque nolle facere futurum fuisset causa, ne illa actio esset. Similis ergo est Deus hominibus, ad imaginem suam creatis, quod tum ille, tum isti Libere ab Augustino dicuntur amare se ipsos ac felicitatem, quamvis contrarium amare ac velle non possint, & necessarium sit eorum essentiae ita velle. In altero quoque genere Libertatis, quæ vere ac proprie Libertas est, similes sunt, quia neque Deus, neque homines determinati sunt ad volendum unum potius quam alterum in rebus quibusdam singularibus; atque in hoc ultimo non solum a coactione, sed a quocumque *Necessitatis* nomine liberi sunt. At nequaquam eodem pacto liber est Deus in generaliter amanda felicitate, virtute, & se ipso, ac est homo ad unum potius quam al-

terum contingens volendum. Nos homines, inquit Augustinus, *si volumus, est; si nolumus, non est*. Quis contra audeat dicere: *Sic Deus amat virtutem, ac se ipsum, ut si nolit, non amaret?* Hinc Augustinus beatam Necessitatem alibi appellat hoc ipsum in Deo non posse non amare se ipsum. Hæc autem Necessitas amandi sui ipsius itidem est in hominibus; at nulla homini Necessitas est ad volenda singularia, sive bona, sive mala, uti neque Deo ad volendum extra se hoc potius quam illud. Ea vero Necessitas, quæ ex Præscientia quodammodo provenit, sine libera electione nostra non fit, ideoque diversa est secundum Augustinum ab ea Necessitate, quæ in nostra potestate non est. Voluntatem quippe hominum, immo & volitiones quarumcumque singularium actionum, liberas, & ad nullam partem determinatas Deus etiam præscit. Quamobrem rectissime Augustinus infert, nullo modo nos cogi, *aut retenta Præscientia Dei, tollere voluntatis Arbitrium; aut retento voluntatis Arbitrio, Deum, quod nefas est, negare præscium futurorum*. Exigebat supra Phereponus, ut Augustinus memoratum in his verbis Arbitrium, etiam Liberum dixisset, idest in utramque partem flexile, suspensionem ingerens, ne forte callide aut imperite eam vocem retineret Augustinus, ut nomen Arbitrii retineret, rem autem negaret. At quis facile non intelligat, *Arbitrii* nomine illic significari ipsum Arbitrium liberum, potestatem videlicet electivam homini essentialem? Nonne supra Augustinus hanc vocem cum Arbitrio conjunxerat? Plane; inquit enim: *Sicut quum dicimus, neesse esse, ut quum volumus, Libero velimus Arbitrio, & verum procul dubio dicimus, & non ideo ipsum liberum Arbitrium Necessitati subicimus, quæ adimit Libertatem*. Quei ergo subdole Augustinus omiserit infra *Liberi* vocem, ut liberum esse Arbitrium neget, quum ipse in superioribus palam edixerit, *neesse esse, ut quum volumus, Libero velimus Arbitrio?*

Sed inquit Phereponus, *si Ciceronianus aliquis Philosophus reposuisset Augustino (Præscientiam futurorum Deo tribuenti), negasset ab Augustino retineri Liberum Arbitrium*. Id & ego suspicor Augustino repositum fuisse Ciceronianum aliquem; & hoc idem velle nunc reponere alienis verbis Phereponum ipsum mihi facile persuadeo. At respondere pro Augustino acutus quisque & sincerus homo posset, Ciceronianum istum (aut sub Ciceronianæ persona loquentem Phereponum) nimium confidenter accusare negati liberi Arbitrii Augustinum, neque aliunde accusationem hanc oriri quam aut ab ingenio sophistico, aut a solempni incogitantia. Cujus rei argumentum.

mento sint alia quædam verba eodem Capit. X. Lib. V. de Civ. Dei, quæ quum Phereponus aut legere noluerit, aut satius duxerit omittere, quippe quod ibi Augustinus apertissime statuit essentialem humanæ Libertatis ac indifferentiæ notionem, adferam ego, ut ineptam hominis censuram citius intelligas. *Neque ideo, inquit Augustinus, peccat homo, quia Deus illum peccaturum esse præscivit; immo ideo non dubitatur ipsum peccare, quum peccat, quia ille cujus Præscientia falli non potest, non fatum, non fortunam, non aliquid aliud, sed ipsum peccaturum esse præscivit; qui si nolit, utique non peccat; sed si peccare noluerit, etiam hoc ille præscivit.* In eandem sententiam loquuntur Origenes apud Eusebium Lib. 6. de Præpar. Evang. Gaudentius Brixianus, Anselmus, & alii. Vis ergo scire, quare homo peccet? quia ipse peccare vult, quum etiam non peccare possit, si velit. Non ergo peccat, quia Deus peccatum hoc præscivit; sed contra Deus præscivit peccatum, quia libere in illud consensura est humani Arbitrii Libertas. Causa peccati humani Arbitrii Libertas est, sive voluntas, electiva facultate abutens; Peccatum vero hominum causa est Præscientiæ divinæ; ideoque non a præcedenti aliqua causa, sive Necessitate, homo ad peccandum adigitur, aut determinatur ad unum, sed ipse sese libere determinat ad unum, quum & facultate naturali fruatur sese etiam ad alterum determinandi. Necessitas autem illa, qua dicimus, necessum esse malas hominum actiones accidere, si Deus illas præscivit, recte *consequens*, non *antecedens* appellatur in Scholis. Sed cæcutiat heic omnis oportet, qui cubito uno immensam Dei naturam dimetiri audeat, neque eo cogitationis aciem perducit, ut aliquo modo concipiat, Deum in tempore non esse, uti creata omnia sunt, sed in eo esse tempus; ideoque præteritum, futurumque tempus esse divino intellectui, quamquam diversa ratione, præsentia, ita nimirum poscente divinæ omnipresentiæ ac æternitatis natura. *Deus omnia præscit, & hoc æternitati ejus congruit, qui nihil futurum, quasi fiendum, nec aliquid præteritum quasi transiitum novit; sed omnia fienda, & transacta immutabili intuitu præsentia prospicit:* verba sunt Honorii Augustodunensis in Lib. de Prædest. & lib. Arb. A nostra autem infirmitate oritur imaginari in Deo præteritum ac futurum tempus, unde postea nebulae difficultatesque non leves occurrunt animis nihil nisi vulgaris & humana meditantibus. Atque ex his etiam confutanda erunt, quæ Phereponus adfert pag. 433. Animadv. ad Lib. 3. c. 3. de lib. Arb. ut infra dicemus.

Phereponus tamen animum non despondet, & Augustino docente, non frustra esse *Leges, oburgationes, exhortationes &c. & præmia, & pœnas*, docet & ipse, frustra hæc esse, ubi homines a Coactione tantum, & non etiam a Necessitate, liberi sint. Quæ professio & nos verissima fateamur, Auctoresque Pherepono sumus, ut eadem in Gomaristas, Calvinianosque rigidiores majori etiam voce tonet, ex quorum sententiis revera consequitur frustra promulgari leges, injustasque esse pœnas ac præmia. At quid hæc ad Augustinum tam a Calvini opinione heic distantem, quam Phereponus alibi a Religione Catholica? Quid rursus ad Augustinum, quæ in sequenti animadversione habet Phereponus? De homine dixerat Augustinus, ut vidimus: *qui si nolit, utique non peccat; sed si peccare noluerit, etiam hoc ille præscivit.* At Phereponus: *Certe si nolit homo, non peccat; sed oportet ut possit velle ac nolle, ut sit peccati capax; ostendendumque fuerat contra Ciceronem, Deum posse præscire id futurum, quod poterit nolle is, qui facturus est.* Tum quasi de prostrati Augustini cavillationibus triumphum ducens, sibi que plaudens, in hæc verba definit: *Hinc liquere potest, quantum sit discrimen inter Rhetoricas argutias, & Philosophicas ratiocinationes.* Bone Deus! neque veretur Phereponus, ut ne sibi inter gloriosos milites amplissimus aliquis assignetur locus? Quæ pauca ille huc adfert, Philosophicæ ratiocinationes sunt: quæ multa Augustinus, Rhetoricæ argutia.

Quisquis est litteraria palæstra aliquantulum exercitatus, continuo intelligat, hæc nebulas, quas rationibus Augustini objicit in hoc loco Phereponus, non aliunde venire, quam ex ignoratione aut dissimulatione Theologicæ eruditionis. Cum Augustino consentiunt sancti Patres, nobilesque Theologi, & Philosophi vel ex ipsis Ethnicis, nedum e recentiorum sæculorum Scholis, Deum certo præoscere futura contingentia. Id Catholici omnes immo & A catholici ipsi, si Socinianos demas, in suis Scholis contra Phereponum ejusque magistros non solum quotidie ac passim docent, certissimumque esse confirmant; sed simul, contra Calvinum, Arbitrii humani Libertatem nequaquam hinc lædi ostendunt. Nempe Calvinus ac Phereponus in extrema ruunt; Catholica vero Ecclesia medium tener, non divinam Præscientiam minus, quam humanam Libertatem in sacris Litteris, atque in Libris Patrum æque deprædicatam deprædicans atque concilians. Cui ergo nostris indignationem movere non possit, audire Phereponum tum impie detrahentem Deo scientiam futurorum con-

tin-

tingentium, tum Augustino adeo procaciter insultantem, tamquam triobolari declamatori, quod hanc scientiam in Deo, simulque liberum in homine Arbitrium prædicet? Et quibus quæso tam solidis argumentis id facit Phereponus? Certe, inquit, si nolit homo, non peccat; sed oportet ut possit velle ac nolle, ut sit peccati capax. Rem plane certam edisserit hic Scriptor; sed belle contigit, ut ante mille & trecentos annos hoc idem noverit Augustinus, pluribusque in locis ita se sentire affirmarit. Nonnulla in hanc rem Augustini documenta jam produximus. Ostendendumque fuerat contra Ciceronem (pergit dicere Phereponus) Deum posse præscire id futurum, quod potest nolle is, qui facturus est. At hoc idem est, quod siue nolit, siue non possit intelligere Phereponus noster, ostendere conatur, & satis ostendit Augustinus in eo ipso Libro de Civ. Dei, & in Lib. 3. Cap. 3. & 4. de lib. Arb. ostenduntque tot editis libris, & passim, in Catholicorum Scholis Theologi. Iterum ergo Augustinum legat hic Censor, legat & libros Dialecticorum, atque Theologorum; ediscetque non impediri per divinam Præscientiam, quominus homo, qui aliquid mali facturus prævidetur, possit etiam nolle facere aliter quam est facturus,

si velit; nam futura quæque contingentia ab æternitate præsentia sunt Deo, atque ab eo sciuntur non solum fieri, sed etiam Libere fieri a nobis. Et sicuti qui currentem videt, minime aspectu suo currentem potius huc quam illuc facit: ita si humana licet componere divinis, Deus omnia tempora uno intuitu complectens, omnes hominum volitiones futuras videt sibi præsentia; neque ipse est, qui ad unum voluntates addicat, sed ipsæ voluntates sunt, quæ Libere ad alterutrum, sponte sese ad unam partem determinant, atque in eo statu videntur, ac sciuntur a Deo. Idem nempe est in oculis Dei, videre nunc nos agentes, ac prævidisse, uti nos dicere solemus, ante decem annorum millia agentes; & sicuti qui nunc nos agentes intuetur, non facit, ut sine Libertate agamus; ita Deus prævidens ante decem annorum millia nos acturos, siue nos nunc agentes, non fecit, nec facit, ut nos libere nunc non agamus, quum semper nos prævideret Libere acturos, siue ut melius dicam, videat nos libere agentes. Cum his vero hæcenus dictis egregie cohæret, hominem sine Dei Gratia ad bonum salutariter volendum determinare sese non posse, ut infra demonstrabitur.

CAPUT VIII.

S. Augustinus quum deperditum in homine liberum Arbitrium ait, solum de Libertate accidentali & consequente ad bonum faciendum loquitur, neque essentialem, seu antecedentem Necessitatem ad malum homini tribuit, sed accidentalem & consequentem. Quid sint hæc Necessitates ac Libertates, ostenditur. Afferuntur & explicantur varia Augustini loca. De Libertate tantum accidentali ad bonum inter Catholicos & Pelagianos lis fuit. Potestas, non Libertas operandi boni in hominibus deperdita post peccatum Adami. Quæ similitudo intercedat inter hominem factum in bello servum, & hominem peccato addictum. Arbitrium tunc liberum ad Bonum, si liberetur a Deo. Correptio ac Oratio utiles ac necessariae in sententia quoque Augustini.

Sed ne quid dissimulemus, intactum hæcenus locum reliquimus, ubi Phereponus Augustinum tandem deprehendere sibi visus est apertum liberi Arbitrii hostem. In Enchiridio ad Laor. Cap. 30. sunt verba Augustini: *Libero Arbitrio male utens homo & se perdidit, & ipsum.* Et rursus: *Quum libero peccaretur Arbitrio, victore pec-*

cato, amissum est liberum Arbitrium. En ergo, (pag. 579. Phereponus inquit) quum Augustinus extra controversiæ æstum loquitur, non diffitetur quin post Adæ peccatum protus perierit humani Arbitrii Libertas. Poterat & ille Augustinum referre ita loquentem in Lib. de Perfect. Just. Cap. 4. *Vitia vitio, in quod cecidit, voluntate, caruit*

ruit Libertate Nativa. Et de Civ. Dei Lib. 14. Cap. 2. *Arbitrium voluntatis tunc est vere liberum, quum vitii peccatisque non servit. Tale datam est a Deo, quod amissum proprio vitio, nisi a quo dari potuit, reddi non potest.* Vide & Lib. de Corrept. & Gratia Cap. 12. ut alia loca omittam: Sed quid inde? In his aliisque similibus locis non Libertatem homini essentialem, sed accidentalem deperiisse; non Necessitatem antecedentem, sed consequentem homini adhaesisse peccanti, Augustinus significat. Jam duplex hoc Libertatis, ac Necessitatis genus supra indicavimus; nunc opus est edisserere melius, quid sit Libertas accidentalis, quid Necessitas consequens. Utrumque anima nostra eligendi, hoc est volendi, ac non volendi innata potestate ita sit prædita, ut illa privari numquam possit, & ne cogi quidem ad unum volendum, si nolle perseveret; attamen ista Libertas essentialis, indifferens atque expedita ad utrumque, & ad amanda, aut non amanda innumera objecta, ipsius identidem voluntatis vitio, aliqua ex parte, immo ex multis imminui in homine potest. Atque ut de moralibus tantum agatur, nunc homo se expeditum ac impulsum sentit ad volendum hoc bonum, ad voleandam hanc aut illam virtutem, nunc impeditum atque impotentem. Rursus se expeditum & impulsum nunc sentit ad hæc aut illa prava opera volenda, nunc impotentem atque impeditum. Habitus, & affectiones, & cogitationes animi, sive prava, sive bona, itemque affectiones corporis, & externæ complures causæ, ea sunt, quæ huiusmodi varias impressiones in hominem faciunt, ipsumque, ut ita dicam, rapiunt modo ad amanda, modo ad fugienda opera spiritus & carnis.

Homo autem aut iustitiam amat, aut iniquitatem; atque agit aut ex amore honesto Dei, aut ex amore pravo mundi: quod quum dicimus, non negamus, quin sint medii quidam amores, neque laudis atque virtutis, neque vituperationis atque peccati argumenta. Porro quum amamus iustitiam, servi sumus iustitiæ, eidemque servientes ac obediētes, expedite ac facile volumus, ac facimus, quæ generali huic virtuti congrua sunt, difficile vero contraria cupimus, atque operamur. Contra quum iniquitatem diligimus, servi sumus iniquitatis, eique mancipati, quæ illa imperat, mira facilitatē volumus atque præstamus; ad contraria vero inertes atque impotentes nos esse sentimus. Servi quippe faciunt, quæ domini præcipiunt. Promittunt ergo, vividamque potentiam volendi & præstandi, quæcumque

congrua sunt affectui in homine regnanti, libertatem eatenus appellamus, quatenus nihil illum impedit, quin sedetur & agat desideria domini sui; aut etiam Libertatem eo respectu, quo homo liber est & solutus a iugo ac imperio alterius oppositi affectus. Necessitatem vero ac Servitutem vicissim dicimus impotentiam parendi contrariis affectibus, aut determinationem ad actus convenientes dominanti affectui. Sed tam Libertas, quam Necessitas huiusmodi accidentales sunt atque adventitiæ. Ab ea Libertate essentiali, sine qua esse homo non potest, altera hæc Libertas differt, quia & homini adesse, & abesse ab homine potest. A Necessitate essentiali ac antecedente diversa item est altera hæc Necessitas; siquidem & advenire, & recedere potest, neque antecedit, sed consequitur liberam voluntatis electionem. Quamobrem accidere videmus, ut homo nativam essentialemque sui Arbitrii Libertatem habeat, & tamen liber & expeditus æque non sit ad duo contraria, sive opposita, sed necessitate quapiam accidentali compellatur ad unum volendum, & ad alterum fugiendum. Quo vero major est vis dominantis cupiditatis, & affectus sive recti, sive pravi, eo major etiam libertas, atque necessitas accidentalis; ita tamen ut, quæcumque sint determinationes ad unum, & impedimenta ad alterum, sit semper in potestate hominis retinere aut dare assensum sive honestæ sollicitationi piorum affectuum, sive turbidis impulsibus iniquæ cupiditatis; hoc enim proprium est essentialis illius Libertatis, quæ ne Deus quidem spoliare hominem valet.

Quæ autem diximus, non tam Philosophiæ melioris consideratione, quam ipsarum Scripturarum testimonio confirmantur. En libertatem, en servitutem ac necessitatem, adventitias atque accidentales, *Quum servi essetis peccati, liberi fuistis iustitiæ.* Rom. VI. 20. Et infra v. 22. *Nunc vero liberati a peccato, servi autem facti Deo.* Item Jo. VIII. 32. *Veritas liberavit vos.* Et v. 36. *Si ergo vos filius liberaverit, vere liberi eritis,* &c. De potentia autem, aut impotentia, promittuntur aut difficultate agendi vel non agendi, volendi vel non volendi, quam in homine gignit dominans affectus, hæc alia habet; *A fructibus eorum cognoscetis eos &c. Omnis arbor bona fructus bonos facit; mala autem arbor malos fructus facit. Non potest arbor bona malos fructus facere, neque arbor mala bonos fructus facere.* Matth. VII. 16. 17. 18. Item: *Quomodo potestis bona loqui, quum sitis mali?* Item: *Quomodo vos potestis credere, qui gloriam ab invicem acci-*

accipitis, & gloriam, quæ a solo Deo est, non queritis? Item 1. Jo. III. 9. Omnis qui natus est ex Deo, peccatum non facit, &c. Alia omitto documenta sacrarum Litterarum, ubi quid imperii in homine habeat iniquitas & Concupiscentia mala, & quid roboris alia ex parte Caritas, evidentissime constat.

Nunc ad Augustinum accedamus. Quum ille dicit, *perditum ac amissum fuisse liberum Arbitrium*, nihil aliud significare vult, nisi ad bonum faciendum, & ad volenda ac præstanda Caritatis officia, periisse in homine peccante primævam Libertatem conditionis humanæ. Hoc est, hominem, postquam se peccato addixit, & regnantis concupiscentiæ jugum subiit, promittunt illa & facultate destitutum fuisse, qua primus homo pollebat ad amandum incommutabile bonum, divinamque legem implendam; & contra a dominante Cupiditate acriter ferri ad amorem mundi, & ad eligenda opera carnis. Nisi ergo divinus Reparator nos liberet ab hujusmodi vinculis, nisi gratia sua atque inspiratione Caritatis, tyrannidem peccati & concupiscentiæ præva, ab homine volente depellat: numquam liber & expeditus homo erit ad virtutem amandam, & ad peragenda opera justitiæ, uti, & quatenus opus est ad æternam salutem consequendam; sed quidem expeditus erit, & liber ad obsequendum legi peccati, & ad prava opera complenda. Ex Necessitate autem ista accidentali, sive ex hoc Libertatis adventitiæ defectu, perire in homine essentiali naturalemque facultatem liberi Arbitrii, numquam Augustinus dixit. Immo eam subsistere semper fatetur. In Lib. de Gratia & libero Arbitrio Cap. 15. *Semper, inquit, est in nobis voluntas libera*. Ecce essentiali Arbitrii humani libertatem, quam sola tollit necessitas antecedens, ab Ethnicis, & a Novatoribus excogitata, ab Augustino autem cum execratione negata. Tum pergit: *Sed non semper est bona. Aut enim a justitia libera est, quando servit peccato, & tunc est mala; aut a peccato libera est, quando servit justitiæ, & tunc est bona*. Quibus postremis verbis designat Augustinus accidentales illas libertates, servitutes, necessitates, potentias, ac impotentias, quæ a pravis rectivæ affectibus veniunt, prout quisque affectus malus sive bonus ad malum bonumve hominem sibi servum inclinat ac rapit. Et profecto quum peccator ope divina, seu cælesti gratia se privaverit, & Concupiscentiæ legibus ac imperio sese addixerit: impedire ipse non potest, quominus potentiam ad ulterius agendum bonum devinctam habeat, suæque voluntas ad solum malum eligendum ac perficiendum, si

non absoluta necessitate, certe magno impetu, exinde rapiatur. Fides autem nos docet, non posse homines post Adæ calamitatem suis viribus exsurgere e peccato, aut implere salutariter legem, aut vincere varios tentationum incurfus. Ergo homo peccati servus, & in se ipso consideratus, accidentaliter liber ad electionem boni & ad virtutis opera non est, indigetque Salvatoris Gratia, quæ ipsius voluntatem a servitute, atque ab accidentali necessitate peccandi liberet, liberamque & expeditam faciat ad amplectendam atque servandam virtutem.

Itaque amissum ac deperditum in homine liberum Arbitrium, nihil aliud est Augustino, quam ista Libertas, promittunt ac potentia ad bonum, quæ sita est in quodam laudabili, sed tamen accidentali statu humani Arbitrii, ipsiusque essentiam minime destruit. De hac autem una Libertate lis fuit inter Augustinum atque Pelagium, non autem de essentiali libertate. Asserebat Pelagius, non liberum minus esse Arbitrium filiorum Adam ad bonum faciendum, quam esset ipse innocentis Adam; ideoque putabat, tales esse humanæ voluntatis vires, expeditamque adeo potentiam hominis ad opera Caritatis, ut sine adjutorio Dei perficere posset justitiam, vel ad eam tendendo proficere. Concedebat Augustinus, liberum adhuc esse hominis Arbitrium, quod est ad immunitatem a necessitate antecedenti; at minime in eo statu esse, in quo erat Adam innocentis Arbitrium. Nunc enim captivam esse debilem, infirmam, & peccati jugo attritam voluntatem, & malæ concupiscentiæ aculeis exagitatam, ideoque adjutorio Dei indigere, atque inspiratione Caritatis. *Ad non peccandum*, inquit idem Augustinus una cum quatuor aliis Episcopis in Epistola olim XCV. nunc 177. ad Innocentium I. scripta. *idest ad non male faciendum, quamvis esse non dubitetur Arbitrium voluntatis* (est ergo in potestate voluntatis negare consensum tentationi, atque non peccare); tamen ejus potestas non sufficit, nisi adjuvetur infirmitas. Audi & ipsum ita loquentem Lib. I. Oper. Imperf. Cap. 47. *Multa sunt, quæ agunt homines mala, a quibus eis liberum est abstinere: sed nulli tam liberum est, quam illi fuit, qui deo suo, a quo erat conditus rectus, nullo prorsus vitio depravatus adstabat*. Alia sunt in eodem Lib. I. quibus apertissimum fit, sensisse Augustinum, superesse adhuc naturalem illam hominum facultatem electivam, quæ necessitatis ad unum determinantis est inimica; & esse peccata, quæ committuntur non necessitate, sed voluntate, & a quibus liberum est abstinere. Quod si peccandi Necessitatem in quibusdam

Gg ho.

hominibus ille agnoscit, non alia est Augustino Necessitas huiusmodi, quam consequens, & accidentalis, & a voluntate libera sensim inducta, consuetudine videlicet peccandi, affectionibusque pravis (libera electione ac volitione) in animum admissis.

Ut ergo regrediamur ad Cap. 30. Enchiridii Augustiniani, in quod magno molimine insurgit Phereponus pag. 560. suarum Animadversionum, jam palam fecimus, quid sibi velit Augustinus, quum inquit: *Libero Arbitrio male utens homo, & se perdidit, & ipsum.* Et infra: *Quum libero peccaretur Arbitrio, victore peccato amissum est & liberum Arbitrium.* Servus peccati voluntarie peccando factus est homo; hinc ad bona facienda liber, expeditusque non est; ad mala autem victrice cupiditate raptum se sentit. Ab hac servitute consequenti, quæ cum naturali ac essentiali libertate voluntatis, ut vidimus, bene consistit, non liberat nisi gratia Dei. Egregie mentem Augustini explicat Fulgentius in Respons. ad primam Inquisit. Ferrandi, scribens: *Malos habere liberum Arbitrium, non liberatum: liberari vero per gratiam.* Ex quo enim primus homo libero Arbitrio venumdatus est sub peccato, ideo mala capit esse libertas hominis, quia ipsi libero Arbitrio ablata est bonitas voluntatis. Neque reticere possum præclarissima Richardi Victorini verba, ita scribentis Lib. de Erud. Inter. Cap. 30. *Aliud est Arbitrii potestas, atque aliud est Arbitrii libertas. Aliud est enim magna posse, atque aliud est liberum esse. Et liber, & infirmus esse potes; sicut & contrario & sanus, & servus esse potes &c. Quam multi in definitione liberi Arbitrii erant, quia inter potestatem, & libertatem distinguere ignorant, vel dissimulant! Vide tamen quid intersit, quum potestatem homo sæpe amittat; libertatem vero numquam amittere possit. Item nemo ad omnia bona accipit potestatem; sed omnis homo ad omnia bona vel mala, accipit libertatem. Quod Victorino potestas dicitur, libertas Augustino dicitur in eo Enchiridii loco. Hanc potestatem, seu libertatem & expeditam promptitudinem ad operandum bonum, Adamus sibi concessam perdidit peccato suo, fecitque ut ea quoque nos careremus. Neque vero ille, neque nos umquam amisimus insitam vim electivæ ac liberæ voluntatis, uti neque potestatem, seu libertatem ad operandum malum. Immo & recuperare licet alteram potestatis partem, qua bonum vel le & facere salutariter possumus, si liberemur a servitute Concupiscentiæ atque peccati per gratiam divini Servatoris. Hinc Pelagianos putantes, Augustinum dicere, sublatum fuisse liberum Arbitrium, quatenus*

electiva & essentialis animæ potentia est si-
ve facultas, ipse his excipit verbis Lib. I. contra duas Epist. Pelagian. Cap. 2. *Quis nostrum dicat, quod primi hominis peccato perierit liberum Arbitrium de humano genere? Libertas quidem perit per peccatum, sed quæ in Paradiso fuit, habendi plenam cum immortalitate iustitiam, propter quod natura humana divina indiget gratia &c.* Nam liberum Arbitrium usque adeo in peccatore non perit, ut per illud peccent &c. Liberi ergo a iustitia non sunt, nisi Arbitrio voluntatis (hoc est, ideo solum iniqui sunt homines, quia tales esse libere voluit eorum voluntas); liberi autem a peccato non sunt, nisi gratia Salvatoris. Vide & infra, ubi eodem vocabulo, quo Richardus supra, utitur Augustinus, Pelagium ita arguens: *Quid est, quod iste libero Arbitrio vult bene vivendi tribuere potestatem, quum hæc potestas non detur nisi gratia Dei?* &c. Vide & nuper laudatam Epistolam 177. olim XCV. ubi libertatem quidem, sed non potestatem Arbitrii ad non peccandum agnoscunt Africani Patres. In Enchiridio autem Cap. 30. eandem plane & unicam sententiam tradit vir sanctus sub aliis verbis.

Proinde superfluum puto singillatim confutare Animadversiones Phereponi in eundem Enchiridii locum: quando aut supposito falso laborant ejus argumenta, dum censes, Augustinum revera, uti somniant Calviniani, essentialem Arbitrii libertatem sustulisse, gratiamque Dei talem depradicasse, cui resistere amplius hominum non possit Arbitrium; aut Pelagianis opinionibus undique scatens ille, servitutem & peccato contractam viribus humani Arbitrii; & sine gratuito ac interno Dei adjutorio, vinci posse arbitratur, & nullam agnoscit Gratiæ Dei, quæ intime in voluntates hominum operetur; aliaque ejusmodi dogmata placida cum securitate venditat, quasi non jam millies confutata fuerint in Catholicorum scholis. Hoc unum prætermittere nolo, videlicet a Pherepono comparisonem quamdam institui, opponique sententiæ Augustini, sed ita ut homo ille videatur & heic ignorasse germana Scripturarum dogmata & humanæ naturæ miseriam. *Ut nemo sit* (sunt ejus verba, pag. 580.) *in bello servus, nisi invitus, & quam primum libertatem recuperare potest, occasionem avidè arripit: sic quoque hominem, qui se a peccato victum animadvertit, ejusque servitutis incommoda sentit, si quis eum melius doceat, peccato libenter valedicere. Addit infra: Vicit quidem peccatum, ejusque servi facti sunt homines, quia ei parere voluerunt; sed nihil*

ve.

vetat ut nolint ei obsequi, præter consuetudinem, quæ paulatim vinci potest: ut liquet ex eo, quod Deus omnes homines ad pœnitentiam vocet. Vide quæso, quam belle aduleter Pelagianus hic Censor miseræ conditioni peccantium. Nemo sit, nisi invitus, servus peccati, occasionemque recuperandæ libertatis avide arripit, & peccato libenter valedicit, ubi quis eum melius doceat. Quis in hominum cœtu diu versatus est, quis Ethnicorum sapientum vitam & dogmata intellexit, quis populos adhuc a Christo atque a Catholica Religione alienos novit, immo se ipsum novit, ceterosque æquales suos: & Pereponum non rideat, aut doleat talia pronuntiantem? Peccant homines, neque peccant inviti; immo libere ac libenter in iniquitate voluntur, & ab incredulitate atque a tenebris emergere nequaquam volunt, nequaquam solent, quamvis tanto exhortationum strepitu, tanta prædicatione sanctissimi Evangelii incitentur ad amplectendam Christi fidem, & ad ejurandam familiaritatem peccati. Nonne agnoscis mancipia peccati, & servos erroris, quos unum delectat Domini sui imperium, quos liberare nequit suis viribus nimium fractis misera & cæca voluntas? Aut nolunt converti ad verum & bonum; at si volunt, ineptissime volunt.

Illud certissimum, posse eos converti, dum vivunt; nam libero Arbitrio quisque fruitur, & neminem ad peccatum rapit antecedens aliqua atque ineluctabilis necessitas. At æque certum est, eos numquam suæ naturæ suique arbitrii viribus reipsa a peccato exurgere, & veram fidem amplecti, & amore fontem omnis boni. Necessaria est illius gratia atque adjutorium, qui jam edixit. Sine me nihil potestis facere. Et Nemo potest ad me venire, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum, Jo. VI. Et, Non vos me elegistis, sed ego elegi vos, &c. Jo. XV. Deus autem, cuius vult miseretur; & quem vult indurat. Et Non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei, Rom. IX. ut innumera alia tum sacrarum Litterarum, tum sanctorum Patrum loca prætermittam; quorum una vox est, non industria ac vigore voluntaria nostra bonos & salvos homines fieri, sed gratuita misericordia & forti adjutorio Dei, cui nos libere consentimus. Homini ergo peccatori, ut vincat peccati consuetudinem, & a peccato liberetur, non est sufficiens virtus & vis arbitrii voluntatisque propriæ; sed ex divino auxilio sufficientia nostra procedit. Deus vero, etsi omnibus pro loco & tempore talibus auxiliis adsit, ut si quis recte sis velit uti, pos-

sit & peccata vitare, & ad salutem pervenire; non omnibus tamen validissima illa impertitur auxilia, quibus non ineluctabiliter, sed certissime, salvantur quicumque salvantur. Quamobrem si haberi impius assentator humanæ naturæ non vult Phereponus, agnoscat in sua comparatione necessariam opem divinæ gratiæ, aut a compationibus abstinere, quæ rei propositæ minime respondent. Ille tamen pergit Lectoribus credulis imponere, hæc alia scribendo eadem pag. 580. Ex locutione tralatitia, qualis est servire peccato, non ita ratiocinandum, quasi ut captivus amisit libertatem corporis, quam recuperare nequit, dum vinculus est: sic qui servus est peccati, numquam ejus dominationem excutere potest. Neque enim hominem captivum, catenisque vinctum, & carcere clausum hortatur quisquam, ut excussis catenis carcere exeat, & nisi faciat indignatur, quia omnes norunt, non esse hoc in ejus potestate. Utique dominationem peccati excutere homo potest, sed non solo conatu suo, neque suis viribus id faciet (viribus quippe ad bonum se exuit semel, libere & voluntarie peccando), sed quidem id faciet viribus divinæ gratiæ, quam Deus sufficientem omnibus præbet. Externis ergo, internisque gratiæ suæ vocibus vel unumquemque peccatorem Deus, etsi non momentis omnibus, nec influxu pari, idemdem a peccato revocat, hortaturque ad bonum, & auxiliatur, ut velit bonum. Quod quis pareat, divino munere, non suis viribus aut merito homines tribuant; quod alii resistent, eorum pertinaci voluntati in amanda iniquitate ac errore adscribendum est. Audi Apostolum ita scribentem 2. ad Tim. II. 25. 26. Cum modestia corripientem eos, qui resistent veritati, ne quando Deus det illis pœnitentiam ad cognoscendam veritatem; & resipiscant a Diaboli laqueis, a quo captivi tenentur ad ipsius voluntatem. Plurimum autem ab homine captivo, catenisque vincto, & carcere clauso, quem ad exeundum hortaris, differt homo, catenis peccati illigatus, quem hortaris ad virtutem; nam ille quamquam exire de carcere velit, non potest, quippe corpus illius aliena voluntate adhuc detinetur, invitique propterea servire servitutem, & carcerem non desistere cogitur. Habet velle, non habet posse. Peccatorem vero, quominus exeat ac liberetur, nihil aliud impedit (posita Gratia Dei) nisi sua ipsius voluntas. Ut morales istæ catenæ cadant, huic sufficit, ut velit; sed miser neglecta voce, repulsoque auxilio Dei, perstare vult inter catenas peccati, quarum delectatione tenetur, & quas odisse nescit. Jure ergo indignari Deus captivo huic

potest, jure *Ira Dei manet super ipsum*, quod is volentem liberare contemnat, quod oblatum auxilium respuat, & ideo solum in peccato perseveret, quod peccatum amare pertinaciter velit, nolique diligere bonum. Neque justitiæ deest ipsemet Deus, si non omnibus momentis sollicitat, neque unicuique gratiam illam impertitur efficacem, quæ cor hominis, intacta libertate Arbitrii, suavissime ad amorem boni certo convertit; nam homini, qui se libere ac sponte servum fecit, & in carcerem se conclusit, injuriam non facit legitimus Dominus, si non omnem experitur artem, ut e carcere ac servitute eripiat. Dic ergo, peccatores ad instar hominis illius esse, qui legitimo domino libere ac sponte posthabito, se alteri addidit, atque ab ejus latere, ab hujus ædibus ac hortis divertere amplius nescit. Eum quidem prior Dominus misericordia tactus officii debiti sæpe monet, sæpe minis, ac precibus, & ope oblata ad reditum urget, ac manum præber, sæpe etiam & pericula & exitus ad fugam digito ostendit; & ut se placidissimum ac optimum dominum deprædicat & confirmat, ita & alterum sævissimum ac fallacissimum tyrannum prodit. Verum homo infelix numquam de proposito dimoveri se patitur, & aut aures avertit, aut hortanti fidem non habet, aut etiam contemtum & contumelias iterum ingerit; & quum recipere se possit ad priorem dominum, alterius tamen delectatione ac amore dulcissimæ catenæ tantum tenetur, ut suum tyrannum nolit omnino deferere. Nonne homini ita agenti jure irascaris? Nunc pone, esse priori domino artes alias, quibus certissime, minimeque fallaci successu, & adhuc tamen sine violentia, perducere ad se rursus queat fugitivum servum; his autem artibus ipsum uti ad hunc porius, quam illum servum sibi recuperandum: nonne vides, & misericordiam ejus in hunc esse laudandam, & nihilominus de illius justitia conqueri alterum non posse, quod tam efficaci brachio, artibusque adeo certis, a carcere ac servitute ipsum prior dominus revocare noluerit? Ex his intellige (quantum tamen comparatio ferre potest) œconomiam, æquitatem, & clementiam Dei in distributione munerum, cælestisque suæ gratiæ, sine qua nihil ad bonum valet liberum Arbitrium, & qua cum omnia potest.

Atque his animadversis, liquebit etiam, quid Pherepono respondendum sit, in Libro de Corrept. & Gratia insurgenti pag. 618. Animadvers. Frustra ibi contendit novus Pelagii Hyperaspistes, liberum Arbitrium ab Augustino auferri, eo quod hic inquit Cap. 1. *In bono liber esse nullus potest, nisi*

fuerit liberatus, &c. Arbitrii libertatem, ut millies diximus, retinet Peccator; sed non retinet vires ad bonum volendum, atque faciendum. Pelagianus noster vellet in homine peccatore indifferentiam primi hominis, & eandem ad operandum bonum & malum vires. At nos expediti fortesque sumus ad iniquitatis opera; infirmi & devincti ad opera justitiæ: quam infirmitatem, catenam, atque servitutem maxime peccato servientes in semetipsis sentiunt. Potentiam ergo remotam, atque imperfectas vires habemus ad opera pietatis, non autem proximam atque perfectam; neque habituri sumus, nisi nos liberaverit Deus, sine quo nihil boni facere umquam possumus. Quare Augustinus Lib. 1. Cap. 22. Retract. agebat: *In potestate hominis est, mutare in melius voluntatem; sed ea potestas nulla est, nisi detur a Deo, de quo dictum est: Dedit eis potestatem filios Dei fieri, &c.* Ac propterea in eodem Cap. 1. Lib. de Corrept. & Gratia idem Augustinus constituendum esse ait, nos liberum Arbitrium & ad malum & ad bonum faciendum habere, quia nulla nos præcedens necessitas ante electionem nostram rapere potest ad bonum aut ad malum. *In bono autem liber* (hoc est, expeditus, robustus, & solutus) *esse nullus potest, nisi fuerit liberatus ab eo, qui dixit: Si vos Filii liberaverit, tunc vere liberi eritis.* Voluntas enim, ut in Epist. olim 89. nunc 157. Cap. 2. inquit idem Augustinus, tanto liberior, quanto sanior; & tanto sanior, quanto divine misericordiæ gratiæque subiectior. Ceterum nescio quid sibi velit Phereponus adjiciens, quasi hæc sit Augustini sententia, homines ante regenerationem nihil nisi mala facere, bona nulla posse; sed facere mala volentes, & bona omittere nolentes. Neque necessitate adacti, neque coacti homines ante Baptismum aut mala faciunt, aut bona omittunt; immo & bona quædam in genere morum facere tunc possunt cum generali adjutorio Dei, quamquam non ut oportet ea faciant, neque ad supernaturalem felicitatem conducere ea possint sine speciali gratia Dei.

Reliqua vero, quæ contra eundem Librum de Corrept. & Gratia disserit idem Phereponus, aut ex iis opinionibus procedunt, quarum falso Augustinum facit auctorem, aut ex impiis iis opinionibus, quas antea ipse Phereponus adoptavit, Arminium secutus, sive Socinum. Negat enim Deo scientiam futurorum contingentium, negat gratuitam atque infallibilem prædestinationem electorum. Præterea negat in homine necessitatem gratiæ ad bonum, sed ejus utilitatem.

litatem tantum probat; negat originale peccatum; liberi autem Arbitrii vulnera infirmitatemque post Adamum non agnoscit promerito. Ad hæc Augustino affingit non solum ineluctabilis atque necessitantis gratiæ necessitatem, sed etiam, sublatis prorsus liberi Arbitrii enormem sententiam. Quid facias homini sine ullis frēnis per divina Scripturarum mysteria & documenta excurrenti? Equidem meum non est, nec erit in tam angusto campo ostendere, quantum a mente divinarum Litterarum aberret Phereponus in suis hisce opinionibus. Id jam præstiterunt contra alios Phereponos innumeri Scriptores. Quod si Catholicorum dogmata nituntur heic auctoritate divinæ Scripturæ, atque antiquissima Traditione: discendum illi fuerat, intellectum capivare in obsequium revelantis Dei, & argutis temperare, & difficultates comprimere, quas humani ingenii aut temeritas, aut infirmitas excitare solent adversus exploratam Christi atque Apostolorum doctrinam, intellectu interdum difficilem. Accedit, quod in sententia quoque Augustini (si eam Catholicis oculis legas, & Catholica interpretatione exponas) utilis est correptio, utiles ac necessariæ ad Deum sunt preces: idque ex ipso Libro de Corrept. & Gratia patere potest. De nullius enim salute desperare umquam debemus, donec in ista vita fuerit, & quum libere nunc fiant, quæcumque ad æternam salutem aut perditionem fiunt, neque aliter a Deo ista præstentur, quam libere facienda homini: hinc orationi, quam Deus misericors plerumque exaudit, & correptioni sua utilitas est, atque etiam necessitas. Quamquam vero correptionis & orationis fructum sanctus Augustinus sentiat esse tribuendum Dei gratiæ, attamen non negat ille, quin hominibus Deus tantam gratiam suppeditet identidem, qua proxime possint, si velint, divina misericordia vires præstante, proficere ex correptione, & oratione ad Deum fusa. Totus ille est in ostendendo, nos de nostro gloriari non posse, sed gloriari in Domino debere. Beneficentiam Dei in omnes non negat ille. Catholica autem Ecclesia apertissime deprædicat, veram ac sufficientem gratiam nulli a Deo negatam, ita ut ideo tantum in se beneficii divini fructum non experiantur, qui perduntur, nisi quia Deo vocanti atque auxilianti resisterunt, atque resistunt, causamque in se habeant, cur potentiori voce ac impulsu eos non excitet ac liberet Deus, & cur de se tantum conqueri deinde debeant, quod salutiferæ vocationi, & correptioni minime obtemperarint.

Ceterum illo argumento, quod anxios habet non rudes tantum homines, sed ipsos in-

terdum doctissimos & acutissimos viros, utitur etiam Phereponus in Augustinum, dum contendit pag. 618. ex istius sententia consequi, de futuris orandum non esse; Nam, inquit, *Dei decreta erga electos executioni mandabuntur, sive ores, sive taceas. Erga reprobos nihil fiet orationibus tuis. Ergo desine facta Dei flecti sperare precando.* Iterum dicitur, & Pherepono denuntiamus, hallucinari ipsum, quod æternam hominum aut prædestinationem aut reprobationem sibi fingat, ab Augustino & Catholicis omnibus ita sustineri, ut aut ad efformandum, aut ad complendum divinum decretum nihil rei habeat humana voluntas. At dogma apud Augustinum est, sine libera hominis Voluntate, quæ peccatum ante eligat, ac prævideatur eligere, neminem a Deo reprobari. Rursus etiam sine nobis, & ex mera sua misericordia, non autem ex meritis nostris, nos prædestinavit Deus, attamen sine consensu nostræ Voluntatis, atque adeo ipsa repugnante, completi divinum illud decretum nequit. Voluntates ergo nostræ, licet in tempore positæ, in œconomia tamen æterni consilii locum habent, sive mavis dicere, habuerunt. Et præsentia Deo jam ab æterno fuerunt, ac sunt, quæ Voluntas nostra identidem facit, & factura est. Ergo non frustra orationes instituuntur in Ecclesia de futuris. Electorum Voluntas, dum in via est, potest velle malum, & quandoque etiam vult, quamquam in fine invincibiliter, & libera electione, bonum sit amplexura. Reprobos rursus Voluntates bonum velle semper possunt, dum in corpore versantur, & quandoque etiam eligunt, quamquam usque in finem culpa sua non sint in bono perseveraturæ. Divina autem Scientia ab æterno prævidens, ac divina Voluntas ab æterno volens aut permittens, contingentiam ac libertatem in tempore non adiment animis ratione utentibus. Orationibus ergo, & correptionibus nostris fit, ut æternum Dei decretum, atque præscientia suum consequatur complementum, dum & electi ad bonum illud incitantur, quod eis per adjutorium suæ Gratia destinavit Deus, & quod sine concursu libero voluntatis eorum perfici non potest; & reprobi nihil inde proficientes, habent quod suæ pertinacissimæ voluntati exprobrare possint, quæ contentis correptionibus & adhortationibus, in nequitiam libere ferri voluit, & a nequitia exsurgere libere noluit.

Audi sanctum Thomam 2. 2. Quæst. 83. Art. 2. Postquam dixit, *ita inducendam esse Orationis utilitatem, ut neque rebus humanis divine Providentiæ subiectis Necessitatem imponamus, neque etiam divinam dispositionem* muta-

mutabilem æstimemus, hæc alia subdit: *Considerandum est, quod ex divina Providentia non solum disponitur, qui effectus fiant, sed etiam ex quibus causis, & quo ordine proveniant. Inter alias autem causas sunt etiam quorundam causæ actus humani: unde oportet, homines agere aliqua, non ut per suos actus divinam dispositionem immutent, sed ut per actus suos impleant quosdam effectus secundum ordinem a Deo dispositum, &c.* Quamquam vero neque Orationes, neque correptiones ex inscrutabili, sed iusto Dei consilio, profuturæ sint reprobis, ita ut cum perseverantiæ dono e vivis decedant; attamen Ecclesia Dei non desinit orare pro omnibus, & unumquemque ad Orationem sollicitat, obtemperans Christi præceptis. Nequaquam enim noti sunt, quos Deus secundum propositum vocavit, & quos secundum iustitiam damnandos præscivit. Propterea inquit sanctus Augustinus in eodem Lib. de Corrept. & Gratia Cap. 15. *Ad nos, qui nescimus, quisnam sit filius pacis, aut non sit, pertinet nullum exceptum facere, nullumque discernere; sed velle omnes salvos fieri, quibus prædicamus hanc pacem.* Idem vero Augustinus in eodem Libro agnoscit, Voluntatem nostram, dum incitatur per correptiones & adhortationes, libere posse recedere ab iniquitate, & iniquitatem fugere, & orandum ei esse Deum, ut facultatem viresque bene agendi in tempore conferat, atque illud impleat, quod ipse ab æterno jam statuit atque præscivit. Nostrum quippe operari in tempore, etsi ab æterno, semperque, præsens Deo fuerit, attamen non desinit esse (quod est ad nos) aliquid futurum, & libere a liberis hominibus faciendum. Neque Deus, nisi voluntatis nostræ consensus accederet, nos bene acturos prævidere potuit, quamquam nos Gratia sua

præcurrente, & nostra Voluntate libero assensu consentiente, bene simus acturi, & ipse facturus sit, ut nos libere consentiamus Gratia suæ. Sed nos Deum metimur (ut hoc iterum commemorem) humanis ideis, & ejus æternitatem atque æternam præscientiam concipimus, tamquam cognitionem, quæ per infinitos annos operationem nostram præcesserit, quum tamen in Dei presentia æternitas unum sit punctum omnia complectens, quæ nobis triplici sub idea apparent, nunc præterita, nunc præsentia, & nunc futura. Vide Augustinum Lib. 2. Quæst. ad Simplicianum, ubi non præscientiam futurorum, sed scientiam in Deo ponit, quamquam respectu ad nos habito rerum futurarum cognitio Præscientia in Deo soleat appellari. Quamobrem & bonum semper nobis agendum est, & improbitas evitanda, & fideliter Deo serviendum, & spes collocanda in immensa illius Misericordia ac Bonitate, neque nimis anxie investiganda est profunda illa Prædestinationis abyssus, quæ Apostolo ipsi incomprehensibilis videbatur. Neque enim minus certum est, Prædestinationem nostram non e prævisis meritis nostris, sed ex misericordia Dei atque cooperatione nostra, & reprobationem contra e sola præcognita iniquitate nostra, ab æterno fuisse in mente Dei: quam certum est Voluntatem nostram in tempore positam nulla essentiali Necessitate prævia ferri in bonum, aut in malum; & contingenter operari, siue bonum, Deo adjuvante, siue malum Concupiscentia vincente; & nos, dum adulti rationis usum habeamus, non posse aut damnari sine libera electione mali, aut salvari sine libera electione boni, ad quam prævia & cooperans gratia Dei necessaria est.

C A P U T IX.

Sententia de descensu Christi ad Inferos ad Fidem spectans a Pherepono improbat. Quid heic certo credendum, quid sit dubium. Psalmi XV. locus a sancto Petro laudatus Catholicorum sententiam probat. Phereponus eum Psalmi locum absone interpretatus. Davidis verba ad unum Christum referenda. Vox Hebraica Scheol Inferos etiam, & loca animarum post corporis mortem significat. Talem ejus esse sensum in Psalmo laudato vox Græca Hades a sancto Luca adhibita evincit. Alia argumenta in hanc rem. Sententia Hebræorum de Infernis animarum sedibus, & Scheol, eodem sensu ab Interprete Syriaco usurpata.

AD alia nunc transeamus. Dixerat Augustinus in Epist. 164. alias 99. *Domini carne mortificatum venisse in Infernum*, idque eviderat verbis Psalmi XV. 10. & Petri in Actibus Apostolorum. *Quis ergo*, tum subdit, *nisi infidelis, negaverit fuisse apud Inferos Christum?* Ad hæc Phereponus: *Vel hinc intelligere licet, quam periculosum sit, Scripturam velle interpretari, si necessariis subsidiis destitutus sit: primum enim in ea invenitur, quod non est; deinde acerbè damnantur, qui ea melius intelligunt.* Tandem Augustinum carpit, quod existimavit, Christi Animam in locum suppliciorum descendisse, dum corpus ejus in sepulcro jaceret, simulque illos impietatis arguerit, qui aliter sentirent. Eadem repetit Phereponus ad Epistolam 187. olim 57. In notis vero ad Cap. V. §. 2. Lib. de Fide & Symbolo ait, a Symbolo Ecclesiæ Africanæ, ut & a Romano, aliisque abuisse caput de descensu ad Inferos, quod tamen postea temere conjunctum est. Non uni ergo Augustino infensus est hac de causâ Phereponus, quod ille Inferos in Psalmo, & Actuum loco, memoratos acceperit pro loco, in quo animæ damnatorum hominum pœnas luunt; sed reliquis fere Patribus irascitur & Scriptoribus Ecclesiasticis, immo universæ Catholicæ Ecclesiæ, quæ credit, & in Symbolo a tot sæculis profitetur descensum Christi ad Inferos. Ego quam brevissime potero Ecclesiam Catholicam potius, quam Augustinum, a confidenti censura Phereponi vindicare conabor.

Primo igitur statendum est, id tantummodo inter Catholicos constare ac ratum esse, videlicet Christum post mortem descendisse ad Inferos, & nomine Inferorum significata diversa quædam loca, quo omnes hominum vita functorum Animæ e corpore so-

lute olim deferbantur pro variis meritis. Suus erat locus justis, Christi adventum & resurrectionem expectantibus. Elysios Campos similem locum Ethnici appellabant. Suus improbis, qui & adhuc durat atque æternum durabit. Orcus, Tartarus, aliæque nomina ei tribuebantur ab eisdem Ethnicis. Ad priorem superioremque Infernum, in quo Patrum atque Justorum Animæ detinebantur, sententia communis est, Animam Christi se contulisse. Utrum etiam ad inferiorem Infernum, seu ad impiorum loca penetrarit, & ad reliqua Inferorum ergastula, quidve ibi egerit, non æque patet, & magna inter ipsos sanctos Patres, nedum inter Theologos recentiores, dissensio occurrat. Quod igitur ad Augustinum attinet, ille sententiam Ecclesiæ de Christi descensu ad Inferos sectatus fuit, certamque habuit, & a solis infidelibus negari posse ait. In reliquis de Christi descensu ad Inferos, negandum non est, quin diu fluctuarit mens Augustini. At non omnia, quæ ad hunc Symboli Articulum referuntur, ad ipsam Fidem spectant. Phereponus censere videtur, Inferos ab ipso accipi pro loco dumtaxat damnatorum. Verum agnovit etiam vir sanctus, inter Inferos sinum Abrahamæ, quo piorum animæ ante Christum e corporeis nexibus expeditæ migrabant. Inquit enim Lib. XX. Cap. 15. de Civ. Dei. *Non absurde credi videtur, antiquos etiam Sanctos, qui venturi Christi tenuerunt fidem, locis quidem a tormentis impiorum remotissimis, sed apud Inferos fuisse, donec eos inde sanguis Christi, & ad ea loca descensus eieveret.* In enarratione etiam in Psalmum 83. idem Augustinus duo Inferna statuit, quorum in uno quieverunt Animæ justorum, in altero torquentur Animæ impiorum.

Itaque ostendendum restat, revera Christum

stum ad aliquos Inferos descendisse, quod ab Ecclesia Catholica non minus, quam ab Augustino, tamquam certissimum affirmatur, a Pherepono autem tamquam falsum negatur. In Actibus Apostolorum Cap. II. v. 24. Petrus exponit Christi resurrectionem, eamque a Davide prædictam inquit iis Psalmi XV. verbis: *Quoniam non dereliques animam meam in Inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem.* His potissimum verbis innitur Ecclesiæ fides, dum Christum ad Inferos descendisse, atque inde etiam surrexisse tradit. Phereponus vero aliter locum illius Psalmi interpretatur, & pro Inferno contendit Sepulchrum esse intelligendum: ita enim significat apud Hebræos vocabulum *שְׁחֹל* *Scehol*, quo usus est eo in loco David. Habet ille in hac sententia concordēs, immo Magistros, nonnullos e Novatoribus, quorum eruditio jam eo pervenit, ut pleraque Christianæ Ecclesiæ dogmata, licet antiquissima Traditione Patrum jamdiu sacra, arrodat, in dubium revocet, & levibus de causis explodat. *Ante omnia*, inquit Phereponus, *statuendum est, Petrum non quævisse in loco Psalmi id quod minime est; ideoque ex loco Psalterii intelligendus Petrus, æque ac Psalter ex sermone Petri; nec ullus est inter eos dissensus, quamvis cum Augustino nullo modo sentiant.* Conditionem accipimus, quam exhibet Phereponus; nihil enim apud nos certius est, quam sanctum Petrum a Psalter dissentire non potuisse, ipsumque ab omni errore immunem fuisse in Psalmi loco interpretando. Sed uti certum est, nullum inter Davidem seu Psalter, & Petrum esse dissensum, ita quoque exploratum habemus, mentem Petri ac Davidis perspicuissimam divinitus esse debuisse Actuum Scriptori Lucæ, adeo ut ne iste quidem falli in ea enarratione potuerit. Videamus igitur, quid David, quid Petrus, quid Lucas habeant. Verba Psalterii in Hebraico Codice ita se habere scribit Phereponus. *Non relinques animam meam sepulchro (שְׁחֹל) nec patieris sanctum tuum videre corruptionem.* Nunc notionem hujus vocabuli Hebraici dissimulemus, audituri prius, quid hæc omnia Pherepono docente significant. *Liques*, ait ille dictatoria voce, *hoc velle Psalter, sensu tralatitio, Deum non passurum ut occideretur, nam relinquare sepulchro, aut pati videre corruptionem, est sinere vulneratum quempiam, aut male affectum mori.* Hæc tamen verba, sensu proprio, melius in Christum quadrant, quem Deus passus non est in sepulchro diu jacere, neque in eo corrumpi.

Male Phereponum non habeat, si dicamus, non solum ipsum & Petro Apostolo

doctiorem, & Judæis ipsis Petri auditoribus perspicaciorem velle videri: sed etiam velle nobis exhibere Petrum Linguae Hebraicæ non satis peritum, & Judæis imponentem, & ipsos Judæos tam suarum rerum ignaros, ut sibi paterentur illudi. Si enim ea verba secundum Davidis mentem significabant, non permissurum Deum, ut ipse David vulneratus, aut male affectus moreretur: quam concinne quæso ad Christum illa referebat Petrus? Christus mille plagis & contumeliis affectus necatus fuerat, & sepulchro datus. Num ergo persuadere auditoribus suis potuisset Petrus, hæc de Christo necato dici, quæ David a morte liberando, & nondum in sepulchrum illato competeabant? Quando ipse Petrus instabat, Christum inquires e mortuis surrexisse, idque a Psalter iis verbis prædictum: infideles ac perversos Judæi, quos tunc alloquebatur Petrus, continuo respondere poterant, si eis cor & scientia Phereponi fuisset: diversum plane aliumque esse eorum verborum sensum, & nihil facere cum resurrectione Christi. Liquebat enim Hebraicæ Linguae vel leviter peritis (si Pherepono credimus) non de mortuo aliquo fuscitando, sed de vivo a morte servando loquutum fuisse sanctum Regem, idque proprie illum locum sonare, quamquam tralatitiis verbis conceptum. Quid ad hæc Petrus? Frustra se contorsisset, arbitror; nihilque profuisset cum Pherepono dicere, ea verba melius in Christum, sensu proprio, quadrare, quem Deus passus non est in sepulchro diu jacere, neque in eo corrumpi. Nam primo negare potuissent, hæc metaphorica esse; atque ita explicuissent eadem verba: *Quoniam non fines animam, meam descendere, venire (quæ verba suppleri non immerito possunt) in sepulchrum.* *שְׁחֹל* *li-sceol*; non dabis sanctum tuum videre foveam. Quæ phrasæ proprio, non tralatitio sensu, etiam in Davidem non moriturum quadrassent. Tum subdere poterant, etiamsi hæc metaphorica essent, nihil tamen aliud sonare, quam quod Phereponus censet, nempe, non permissurum Deum, ut aliquis moreretur, & sepulchro traderetur: quæ nullo pacto conveniunt in Salvatorem nostrum. Ac proinde Petrum arguissent atque irrisissent, quasi in sua rem divinis abuteretur Scripturis, & verba neque fortuito, neque consulto congruentia in suam sententiam contorqueret.

At absit ab Apostolo tanta ignominia, tanta suæ Linguae inscitia, quibus notis ipsum Phereponus incaute aspergit. Ea erant Davidis in illo Psalmo verba, quæ unicuique germanum sensum haberent in ipsius etiam Davidis

vidis in illo Psalmo verba, quæ unicum germanum sensum haberent in ipsius etiam Davidis mente, & hic sensus uni Christo seu Messia poterat ac debebat accommodari. Audiamus Apostolum ipsum de Jesu loquentem. *Quem, inquit, Deus suscitavit, solutis doloribus Inferni, juxta quod impossibile erat, teneri illum ab eo. David enim dicit in eum: Providebam &c. Quoniam non derelinques &c.* Tum ostensurus hæc de uno Christo prædicta fuisse, ita loqui pergit. *Viri fratres, liceat audenter dicere ad vos, & Patriarcha David, quoniam defunctus est, & sepultus, & sepulcrum ejus est apud nos usque in hodiernum diem. Propheta igitur quum esset &c. Providens loquutus est de resurrectione Christi, quia neque derelictus est in Inferno, neque caro ejus vidit corruptionem, &c.* Heic meridiano sole clarius est, Petrum pro confesso atque explorato apud omnes Judæos sumere, ea Davidis verba unice significare, quæpiam vere jam mortuum ad vitam postea revocandum, ejusque carnem in sepulcro non esse corrupendam. Evidens erat, Davidem e vita concessisse, ejusque cadaver in tumulo ceterorum more fuisse in tabernaculo, cuius rei testis adhuc erat superstes illius tumulus. Quare non de se Propheta loquutus fuerat, sed quidem de Messia, quem Apostoli omnes alique fideles e mortuis resurrexisse compertum habebant. Ac propterea quis non videat, quam longe a Petri mente Phereponus abeat, & quam temere verba Psalmi interpretetur?

Sed optimos Auctores suæ in interpretanda Scriptura consuetudinis Phereponus fortasse laudabit. Theodorum videlicet Mopsuestenum, quem in Collat. IV. Patres Concilii Constantinopolitani II. idcirco etiam diris deoverunt, quod hunc eundem Psalmi locum, aliæque de Christo prænnuntiata argutis interpretationibus alio referri posse doceret. * Hugonem Grotium adferre etiam poterit, virum aliqui eruditissimum (uti nihil de Socinianis Scriptoris dicam), cujus ea fuit sententia, universis de Christo Prophetiis duplicem inesse sensum, quorum alter & primarius ad Historiam temporis quo Propheta vixerunt, alter & secundarius ad Christum fit referendus. Quæ opinio, quia nullo discrimine Prophetias omnes complectitur Christo accommodatas, quam absurda sit, & quam male se regat, vel ex hoc loco liquere potest, ut pluribus aliis parcâ. Ita enim Davidis Pro-

phetiam in Christum e mortuis suscitatum convenire Petrus ait, ut nullo pacto ad Historiam Regii Prophetæ referri posse pro re evidenti statuat. Quis autem Petro cum Davide consensus, ubi eisdem verbis unam rem iste, alteram ille penitus diversam significare volunt? Quis Judæorum tunc non potuit frustrari rationem Apostoli, si eo tempore aut obtinisset, aut succurrisset interpretatio Phereponi? Quis adduci ad Christum, cujus resurrectionem a mortuis per adeo dubias, incertas, facileque eludendas Prophetias Apostolus Petrus probare conabatur? Et tamen ex ipsis Judæis tria millia ad Christum eo die conversa fuere: tantam vim habuere Petri argumenta ex ipsis Psalmorum verbis petita. Sed ultra non juvat urgere confectaria & incommoda temerariæ istius sententiæ; nos enim vocat altera quæstionis nostræ pars.

Stat igitur, locum illum Psaltes ad Christum mortuum esse referendum, cujus Animam Deus derelicturus non erat in Inferno. At Phereponus una cum aliis Novatoribus pro in Inferno contendit vertendum esse in Sepulcro: vox enim *חֶבֶל* *Scebol*, perpetuo Linguae Hebraicæ usu, significat *Sepulcrum*. Catholici contra retinendam heic esse *Inferni* vocem persuasum habent, quæ heic non Sepulcrum, sed sedes & loca hominum vita factorum significantur; sive isti in Abraham sinu, hoc est in requie, fuerint, sive in gehenna, hoc est in poenis. Vocabulum autem *חֶבֶל* *Scebol* non negamus, quin pro *Sepulcro* seu loco humatorum corporum, sæpe accipiendum sit in sacris Libris antiquæ Legis; sed per illud etiam significari dicimus Inferna illa loca, & sedes quo mortuorum Animæ deferebantur, Christi adventum, & postremum sæculi iudicium expectaturæ. Consentire in hanc rem mihi videtur & ipse Phereponus, cui vox ista significat non solum *Sepulcrum*, sed etiam *locum aliquem sub terre superficie, aut certe statum ac conditionem mortuorum, quæcumque sit; quamvis ipse statim addat, numquam locum peculiarem malorum supplicii attributum per eam designari, quæ de re nunc disputare nolumus. Certe Scebol indefinita quædam vox est, & loca subterranea designat, atque adeo mortuorum statum atque ergastula. Quare non tam erudite quam prudenter illos fecisse reor, qui eam vocem Latine reddentes, potius quam *Sepulcrum*, semper *Inferos* aut *Infernum* tran-*

Hh stule-

* Solide simul atque erudite hoc argumentum pertractavit P. Franciscus Baltus e Soc. Jesu in Opere Gallicè inscripto, *Défense des Propheties*, Parisiis edito ann. 1737. ad constitutos in primis Grotium & Simonium, impium Socinianorum de Prophetiis systema, incaute nimis amplexos. Locum autem Psalmi XV. a Muratorio heic propugnatum, acriter Baltus defendit, Operis laudati Tomo I. Cap. V. & Tomo III. Cap. XXVI.

stulere, voces indefinitas; has enim postea explicare liberum erat aut pro corporum, aut pro animarum sede post discessum e vita, prout Scripturæ sensus, rerumque contextus, & alia argumenta ab Interprete poscerent. Nam cur exempli gratia Gen. XXXVII. v. 35. ubi Jacob dicit: *Descendam ad filium meum lugens in Scebol*, hanc vocem veritas in *Sepulcrum*? Putabat Jacob filium suum mortuum, & a feris devoratum, Sepulcro caruisse. Non igitur ad illum sepultum se esse descensurum, tuque ossa cum filii ossibus se esse compositurum sperabat, quum ossa illius nullo sepulcro condita arbitrareretur. Inquit ergo Jacob: *Descendam ad filium meum lugens in Infernum*, ut post Græcam vulgata Versio habet, hoc est, eum in locum, quo hominum animi a corpore soluti abeunt, & quo non dubitabat pater, quin suus filius se præcessisset.

Nunc quæramus, an *Scebol* in laudato Psalmo XV. vers. 10. accipi debeat pro Corporum Sepulcro, an pro Animarum post mortem ergastulo. Postremam significationem esse præferendam, totius Christianæ Antiquitatis consensus suadet & clamat. Justinus, Irenæus, Origenes, Clemens Alexandrinus, Eusebius, Athanasius, Basilus, Nyssenus, Nazianzenus, Epiphanius, Chrysostomus, Cyrillus Hierosolymitanus, & alii e Græcis innumeri. Tum Tertullianus, Hilarius, Ambrosius, Hieronymus, Rufinus, Augustinus, & alii inter Latinos quamplurimi: tum ipsa Concilia, & Symbola ab omnibus Catholicis immo Christianis omnibus recepta, Christi descensum ad Inferna animarum domicilia crediderunt, & per sæcula XVI. prædicarunt, & ex hoc porissimum loco intellexerunt. Negantes vero talem sententiam, Hæreticis atque infidelibus omnium ore adjuncti fuere. Tanta, tamque vetusta Patrum & Christianorum Traditio atque consensus, non id solum roboris habet, ut Catholicorum quemlibet suæ professionis conscium ita sentire jam cogat, sed ipsos etiam Traditionis & vetustatis nuperos contemtores, impudentiæ ac temeritatis arguit, quod aliter audeant affirmare. Nam quum inter Novatores sincerissimi fateantur, significationem vocis *Scebol* ambiguam esse, & designari per illam, statum quoque & sedes spirituum humanorum post corporis mortem: certe nullam ipsi adferunt urgentem rationem, quare in Psalmo XV. vox illa significare non possit id, quod Ecclesia Catholica omnium temporum censuit. Rursus quum apud omnes æquos rerum æstimatores verisimile sit, antiquissimos Ecclesiæ Patres eam non suo Marte procedisse opinionem, sed exposuisse, qualem ab aliis Majoribus, atque adeo ab ipsis Apostolis, veluti per manus acceperant: quis

non videat, potiori jure antiquis illis testibus rem adeo diserte affirmantibus, quam novitiis hisce Criticis sine ratione valida negantibus, habendam esse fidem? Accedit, quod ex iis etiam vetustis Auctoribus tres saltem Hebræam calluere Linguam, Origenes, Hieronymus, & Epiphanius & cum sui æqualibus Rabbini versati, notionem vocis *Scebol* ignorasse censendi non sunt. In re autem a nostris temporibus adeo remota, quum de notione vocis agatur, quæ ab hominum usu & arbitrio pendet, exigit prudentia, ut vetustioribus potius eruditis, quam recentioribus credamus.

Quod tamen omnem dubitationis causam auferre potest ac debet, est ipsa sancti Luca narratio in Act. Apostolorum Cap. 2. v. 27. Verba Psalmi Græce reddita sic ille exhibet: *ὅτι ἐν ἑκαταχεῖ ψαλμοῦ τοῦ Δαυὶδ λέγει ὁ κύριος ὁ θεός σου ἰδὲν διαφθορὰν. Quoniam non dereliques animam meam in Hade, neque dabis sanctum tuum videre corruptionem.* Pro iis *eis ἁδῦ*, LXX. Interpretes, quorum versionem Lucas usurpasse videtur, habent *eis ἁδῦν*, in Haden. Quid autem sit *ἁδῦς*, quidque eo vocabulo apud Græcos omnes significaret, inter ejus Linguae peritos constare facile potest. Nativa sua significatione *Plutonium* designabat: Homerus *Iliad. O. Ζεὺς καὶ ἑὸν πρίστειρος δ' Αἰδὸς ἐνέποιον ἀνέκταρ* Jupiter, & ego, tertius autem Pluto Inferis imperans. Quandoquidem in Plutonis ditione subterranea quæque loca esse credebantur, hinc *Hades* Inferna ipsa loca appellata sunt, quo Ethnici mortuorum Animarum domicilia putabant, Judæis & Christianis in ea sententia concordantes. Itaque *eis ἁδῦ* (quod in citato Cap. Act. legitur) nihil aliud est, quam in domo *Hadis*, seu *Plutonis*, subintelligendo *δῆμον*, seu *δινον* pro *ἐν οἴκῳ δῦ*, ut ex aliis exemplis confirmari potest. Idem Homerus *Odyss. k. ἵψεται εἰς Αἰδῶος οἶκον καὶ ἐταῦρος Περσεφόνης*, Venire in Plutonis domum, & tenebricosæ Proserpine. Domus Plutonis, seu Inferni, pro Græcorum more non *Sepulorum*, sed *Inferos* significat, hoc est geminas illas subterraneas sedes, quibus, uti diximus, Animæ e corporis nexibus expeditæ claudebantur, quietis loca piis, poenarum vero impiis. Proinde constans regula est, usitatissimam & communem olim ejus nominis *Hades* vim *Inferos* sonasse, qualem nos descripsimus, aliasque interpretationes aut paucis fuisse, aut nulli cognitæ, sive usurpatas. Quibus constitutis, jam qui se Christianos dicunt, ac in eo Psalmi loco vocem *Scebol* pro *Sepulcro* proterve accipiunt, nihil minus facere mihi videntur, quam Lucam, Scriptorem divino afflatu proculdubio ple-

plenum ignorantiae atque inconsiderantiae arguere, suamque Criticam eruditionem scientiae ac iudicio Apostolorum praepone. Aut enim perspecta Lucæ non fuit notio vocabuli *Scebol* & *Hades*: & tunc ex opinione Novatorum consequitur, heic eum suam eruditionem & scientiam, immo divinum Spiritum defecisse; siquidem, si istis credimus, *Scebol Sepulcrum* tantummodo significat; *Hades* vero, ut nos statuimus, pro *Inferis* perpetuo Linguae Graecæ usu accipitur. Sin autem Lucas novit, *Scebol* significare Sepulcrum, quomodo ab inconsiderantiae nota liberari vir *θεομνῆστος* potest, qui quum facile per distinctionem Graecam *αἶψος* hoc est *Sepulchrum*, aut per alias Graecis usitatas voces, reddere posset Hebraicam *Scebol*, tamen usurpare voluit vocem *αἶψος*, quæ rem aliam a *Sepulcro* designat? Nonne hoc erat certissimum errandi fundamentum præbere Graecis Lectoribus, qui Hebraica ignorantes, vocem *Hades* pro suo more interpretaturi fuissent? Quod si Patres in ea interpretatione errarunt (ui Novatores affirmare audent:) nonne in Lucam reflic culpa, qui aliis tam facile poterat debebatque se explicare verbis, dum Graecos homines erudiendos susceperat?

Verum, inquit Phereponus, Graeci Interpretes, qui LXX. dicuntur, Gentilibus non una in re sese attemperarunt, & Lucas versioni Graecæ adsuetus, & scribens in gratiam Graecorum, adhibuit locutiones LXX. Interpretum. Quasi, si vera sunt, quæ de hac questione Phereponus habet, minus errarit sanctus Lucas, quam Graeci Interpretes. Si istorum Versio in eo loco Psalmi *incommoda* erat (quo honesto vocabulo Phereponus infidelem ac ineptam significare, ut arbitror, voluit): quam fidem amplius ac venerationem debebimus Lucæ, sine iudicio incommodam nobis ac falsam interpretationem obrudenti, & præbenti certam nobis ansam erroris? Talia incommoda, talia absurda atque confectaria manifeste devorare coguntur Novatores, quoties nihil sibi religioni ducunt, aliter atque Ecclesia Catholica & sancti Patres, illum Psalmi & Astorum locum explicare. Quodnam vero nomen istos manet, qui tam male consulunt divinorum Auctorum dignitati ac fidei, ut ingeniorum suorum libidini & eruditioni, ambitiose non minus quam incaute, satisfaciant? At a Christiano Interprete tantum crimen absit. Nisi Lucam errantem velimus, nuperam hanc interpretationem abicere, errorisque accusare necesse est. Dissentire inter se atque errare non possunt Psaltes, Petrus, & Lucas. *Scebol* significare *Inferos* potest, seu Animarum post corporis mortem subter-

ranæ sedes. Manifeste pro *Inferis* idem vocabulum sanctus Lucas accipit. Ergo quin illic *Inferi* tantum designentur, nullus Christianorum negare potest ac debet.

Et ista quidem ea sunt, ut vincant Christiani hominis animum. Quum tamen argumentum hoc, ut Logici ajunt, sit a posteriori, vincere quidem Christianorum omnium animos debet, rem tamen nonnullis etiam Christianis persuadere fortasse non valet. Certe non continuo persuadebit incredulis atque Gentilibus. Quamobrem hos quoque appellamus, iudicesque in medio statuimus; certum quippe est nobis, ipsos quoque in nostram sententiam, si æquos se præbeant, esse concessuros. In laudato Psalmo Catholici *Inferos*, Hæretici quidam *Sepulcrum* significari contendunt. Quid habent postremi, quo suam opinionem firment? Nihil profecto solidi; quamvis enim *Scebol* pro *Sepulcro* sæpe in sacris Literis accipiat, negare tamen non audent, quin mortuorum etiam statum ac loca aliquando significet, & sæpe significare possit. Tum nullum adferunt vetustum Scriptorem suæ in hoc Psalmo interpretationis vindicem ac testem, qui *Sepulcrum* potius, quam *Inferna animarum a corpore solutorum loca*, heic moneat esse accipiendum. Quid nos contra? Quum heic de Linguae jamdiu obsoletæ ac mortuæ vocabulis agatur, eorumque vim ac notionem veteres magis Hebrææ Linguae periti, quam recentiores, intellexisse credendi sint, hique potissimum, qui florente adhuc Hebræorum Republica vixerunt: nemo non videt, eam esse præferendam sententiam, quæ antiquissimis hisce testibus nitatur. At nos Catholici præter quosdam veteres Patres, Hebrææ Linguae deditos, antiquisque Rabbini in eo studio usos, Lucam ipsum omnium vetustissimum damus, qui in hoc ipsomet laudati Psalmi loco *Inferos*, non autem *Sepulcrum*, vocabulum *Scebol* interpretatur, dum per vocem *αἶψος* illud reddit, quæ, sicuti vidimus, *Inferos* constanter pro Graecorum more significabat. Numquid vero in Lucam erroris suspicio cadat? Ab omni verisimilitudine id prorsus abhorret. Non heic Graecam, uti appellatur, LXX. Versionem aut laudare aut tueri est animus. Lucam tuemur, non ipsam Versionem; nam quum illam in hoc loco suam fecerit Lucas, necessarium est, aut saltem verisimillimum, eam ibi recte expressisse vim vocabuli Hebraici, mentemque Prophetæ; non enim aliter ejus ope sanctus Lucas usus fuisset. Apostoli quoque eandem sæpe Versionem usurparunt; quod facientes, ineptum sit suspicari, eos nesciisse, an Graeca Hebraicis vere consentirent. Hebræi erant,

suæque Linguae satiz periti. Ubi a Codicibus Hebraicis Græca dissonabant, ignorare isti non poterant; (*quod si) non ignorabant, quis eos Versionem pravam adhuc obtrusisse vel suspicetur? Innumeri tunc erant, qui fraudem hanc, uti Linguae utriusque periti, potuissent, & uti Christianorum acerbissimi hostes, voluissent aperire. Aut numquid, ut se Græcis attemperarent, errores sibi notos, errorumque causas disseminare voluisse putandi sunt.

Idem de Luca dicendum atque sentiendum. Ut ut Litteris Hebraicis ille operam dederit, profecto numquam verisimile est, ipsum adeo in illis hospitem fuisse, ut infidam Versionem potuerit volueritque usurpare: Acta Apostolorum memoriæ mandabat, idque Pauli ipsius, ut quidam tradunt, consilio ac jussu. Individuus ejusdem Apostoli comes diu fuit, versatusque est cum aliis Apostolis, ac viris utriusque Linguae gnaris; ab Apostolis, ac ab ipso Petro audire potuit verba in concione Hierosolymitana olim pronunciata. Que fieri potuit, ut ille neminem umquam interrogarit, nemo illum monuerit de infida eo in loco Versione Græcorum? Nemo id credat, & de Libro, quem Lucas, & Apostoli, & Apostolici viri, ad certam Christianorum eruditionem relaturi erant, & de Scriptore qui in exordio Evangelii sui profitetur, se nihil scribere, quod a principio diligenter assequutus non fuerit, sicut ei tradiderunt, qui ab initio ipsi viderunt, & ministri fuerunt sermonis. Accedit, quod Paulus resurrectionem Christi confirmaturus, laudare & ipse solebat Psalmum XV. uti enim testis est idem Lucas Act. Apost. XIII. 34. ita Apostolus agebat: *Quod autem (Deus) suscitavit eum (Christum) a mortuis, amplius jam non reversurum in corruptionem, ita dixit &c. Non dabis sanctum tuum videre corruptionem. David enim, &c. voluntate Dei dormivit, & appositus est ad patres suos, & vidit corruptionem. Quem vero Deus suscitavit a mortuis, non vidit corruptionem.* Hæc Apostolus priorem partem versiculi prætermittit, in qua *Hades*, seu *Scehol* mentio habetur. Attamen hinc liquere potest, tritum ore Apostolorum eum Psalmi versiculum fuisse ad evidenter ostendendam Christi resurrectionem e mortuis, & Paulum etiam eo loco secundum LXX. Versionem uti consuevisse, quum Hebræos Hellenistas alloquebatur, quales erant habitantes Antiochiæ Pisi-diæ, ad quos fuit memoratus a Luca Pauli sermo. Quare nihil verisimilius, quam quod Lucas illius loci sensum probe perspectum habuerit, atque intellexerit vim eorum verborum tum in Græcis tum in Hebraicis Codici-

bus. Non video autem, qui cum recti iudicii legibus eorum opinio componi possit, qui Apostolos a perversa ac falsa Versione abstinere consulto noluisse ajunt, ut sese Græcis ad eam assuetis attemperarent. Quasi non idem sit ac dicere, Apostolos consulto voluisse auditores suos in pristinis erroribus confirmare, aut novis imbuiere. Postremo quidquid possit inconsultum adversariorum bellum adversus eruditionem ac iudicium sancti Lucæ, nihil aliud sibi spondere potest, quam quod ille non satis Hebræam Linguam calluerit, aut vim vocabuli *Scehol* assequutus non fuerit: quæ tamen omnia veri numquam videbuntur similia. At quando hoc etiam obtinerent, num obtinere etiam poterunt, Lucam ignorasse vim vocabuli *Hades*, eique Græcæ Linguae scientiam præripient? Id quidem non audeant. Verum id satis est nobis, & satis futurum est cuicumque iudici æquo. Nam quum Lucas *Christi animam non relictam in Hade* asserat, quæ verba Græce peritis sonant, Christi Animam e corpore solutam ad Inferos migrasse, ibique diu non permanisse: semper restat, Lucam id credidisse ac tradidisse, quod nos credimus, & universa semper Ecclesia tradidit. Quod, inquam, Lucas ea de re didicerat ab Apostolis, Græca illius verba plane significant, quæ ipse procul dubio intelligebat; & quamquam non constaret, Scriptori huic sat cognita fuisse Hebraica Psalter verba, id unum sequeretur, Lucam in eo Psalmi loco rem inutiliter quaesivisse ac invenisse, quæ illic non erat, sed quam tamen ipse aliunde certam hauerat, atque alte animo præceperat. Etenim nisi persuasum id ipsi antea fuisset, Græce peritus ab ea locutione sese abstineret, quæ descensum Animæ Christi ad Inferos Græcis Lectoribus aperte atque ex suo instituto persuadebat, semperque in posterum persuasit. Si ergo saltem constaret, Lucam de Christi ad Inferos descensu non dubitasse: quid nos amplius ea de re dubitare pergimus? Hoc unum est, quod potissimum quaerimus, & scire volumus, & hinc ediscimus. Hæc summa litis nostræ: num Lucas noverit, crediderit atque tradiderit, Animam Christi ad Inferna loca migrasse. Id autem credidit sanctus Lucas. Diversa quaestio est, an Hebraicas voces Scriptores Actorum probe intellexerit, & probe reddiderit. Quæ tamen moneo, non quod Lucam adversariis in hac altera quaestione relinquam, & hallucinatum putem, aut verear; sed ut quod maxime quaerendum sit, ipsi tandem intelligant, quo facilius a certis constitutis ad incerta explicanda progrediamur.

Sed ne circūscriptulus adhuc & dubitatio super-

-Al. *figue*,

eum Patribus re affirmant. Quod si etiam pro gehenna accipere velis, nihil moramur; adhuc enim apud Græcos stare vides Catholicum Dogma de Animabus quibusdam levium peccatorum reis, & post mortem in aliquo tormentorum loco purgandis. Et certe de situ eorumdem locorum disputare adhuc nefas non est. Ceterum potuisset nobis etiam hanc inurere notam Smithus, quum in Latina quoque Liturgia, quando preces Deo offeruntur pro piis vita functis, dicatur: *Domine Jesu Christe libera animas omnium Fidelium defunctorum de pœnis Inferni*, &c. Verum, uti diximus toties, Orientalibus vox *Adys*, Occidentalibus vocabulum *Inferi* modo piorum, modo impiorum ergastulum post mortem significabant, & adhuc significant.

In alterum autem ex his ergastulis demersum post mortem fuisse *Divitem* illum, cujus Historiam aut Parabolam refert Christus, ex ipso Luca discimus in Evang. Cap. XVI. 22. *Mortuus est autem & dives, & sepultus est in Inferno. Elevans autem oculos suos, quum esset in tormentis*, &c. Ex omnium consensu qui heic memoratur *Infernus* a sancto Luca, & vocabulo *Adys* exprimitur, nihil aliud est, quam pœnarum locus, quo impiorum Animæ post discessum e vita trahuntur. Quare hinc etiam aperte colligitur, quam notionem in auditorum animo excitare solet ea vox *Hades*, quidve per eam significare vellent Judæi Hellenistæ, & quam vim ipsi tribueret sanctus Lucas. Sed ne cui succurrat cavillationibus elevare, atque eludere istius loci robur, quasi *Infernus* heic pro *Sepulchro*, aut pro mera hominis sepultura accipi possit, necesse est animadvertere, hoc in loco non satis respondere Græcis exemplaribus vericulos vulgatae Versionis, atque inde factum esse, ut heic minus aperta sit Evangelistæ mens. At in Græcis hæc ita se habent v. 22. *Απὸ δὲ τῆς κτλ* οὐκ ἔστιν ἐν τῇ ἐσχατῇ. Tum sequitur ver. 23. *Καὶ ἐν τῇ ἐσχατῇ ἐπαύσας τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ*, &c. Hoc est: *Mortuus autem est & dives, & sepultus est. Et in Hade, seu Inferno, elevans oculos suos*, &c. Græce omnia exemplaria in hanc lectionem consentiunt, tum Clemens Alexandrinus, Origenes, alique Græci Interpretes. Sic etiam nonnulli Manuscripti Codices Latini legunt, & Augustinus, alique olim legebant. Accedit, (& * post Græcum Textum) in primis audienda est Syriaca Versio, cujus verba placet asserre. Ita ergo Lucam exprimit Interpres ille, עתיד מית, *Interpres ille*, ubi

ואחריכך יוכר משחוק בשויל. Idest: *Dives mortuus est, & sepultus est. Et quum cruciaretur in Inferno*. Quanta veneratione digna sit hæc novi Testamenti versio, Eruditis compertum est. Ejus antiquitatem ad Apostolicum usque ævum referre quidam non dubitarunt. Quare *Inferna* impiorum ergastula proculdubio apud sanctum Lucam memorari vides, & per vocem *Hades* significari. Sed aliam insuper magni momenti rem nos edocet hic idem Syriaci Interpretis locus. Nam quod Lucæ est *עַתִּיד מִיִּת*, Interpreti est *בְּשִׁוִּיל*, hoc est, *Hades* redditur per *Scebol*. Illud autem exploratum est, Syriacam hanc Linguam, seu Syro-Chaldaeam, Christi & Apostolorum ævo inter Judæos Hierosolymitanos finitimosque etiam populos vernaculam fuisse. Eadem uti consueverunt Christus ipse, ac Apostoli, quum alloquebantur plebem. Hæc autem, si serio pensentur, maximo sunt argumento, & Christum in ea narratione *Inferos*, seu tormentorum loca per vocem *Scebol* expressisse, & sanctum Lucam pro Animarum sedibus subterraneis eandem vocem accepisse tum in laudato Psalmo XV. tum in Petri concione, sequutumque in ea interpretatione fuisse traditionem Judaici populi Syriace loquentis, sicuti in usu vocis *Hades* mentem apertam sequebatur Judæorum Græce loquentium, & Infernas animarum sedes eo vocabulo designantium.

Post quæ necesse est protervus sit Academicorum discipulus, & par infidelibus, non autem Christianis, qui negare pergat, constitutum, creditumque a sancto Luca descensum Animæ Christi ad Inferos. Itidemque est heic agnoscere consuetam Phereponi confidentiam, qui temere conjunctum Symbolo fuisse ait placitum istud. Talem sententiam nunc nos quarimus, & evidenter expressam reperimus in verbis & mente illius Scriptoris, quem fidum Interpretem Christi atque Apostolorum Interpretem Spiritus Sanctus elegit. Tota Christianorum antiquitas eandem illic sententiam vidit, & Traditioni consonam statuit, & Gnosticorum, Arianorum, Eunomianorum, ac in primis Apollinaristarum erroribus opposuit. Eo etiam retulit Apostoli verba ad Ephes. IV. 9. ubi Christus dicitur descendisse *εἰς κατώτατα, κατωτέρω μὲν τοῦ γῆς* in infimas seu inferiores partes terræ, unde & ascendit captivam ducens captivitatem: quibus verbis innuit Apostolus, Christum descendisse, non in superficiem terræ, ubi

* Al. & post Græcam. Respiciebat Auctor sic scribens, ad verba subsequētia, *Syriaca Versio*. Sed errorem suum agnovit: nam Novi Testamenti existat quidem Syriaca Versio, alique nonnulli Orientales: sed Græca nulla, quum Græcus Textus sit originalis.

ubi degunt mortales, non in sepulcrum paucis ulnis ab hac superficie remotum, sed in profunda terra penetrata, unde Sanctorum Animas, quas alibi *ναυαρχιδος* appellatas ab ipso Paulo vidimus, eduxit, & in cælum subinde intulit. Ad eandem rem Ecclesia docet, pertinere posse alia sacrarum Litterarum loca, quæ vicissim dant accipiuntque lucem ex Actorum Cap. II. & apud Catholicos Polemicæ Theologiæ illustratores occurrunt. At Pherreponus, ejusdemque gregis alii, vires Criticæ suæ eruditionis exercent atque exhaustiunt in hujus Articuli *πάρεργα* quædam. De Doloribus inferni, quos impiæ Christo tribuit Calvinus, & de Inferorum loco, & de vocabulo *שְׂדֵה נֶפֶשׁ* *nephesh*, seu anima, diu sed frustra disputant. Augustinum dictatorio edicto proscindunt, quod Infernum in eodem Actorum loco memoratum pro impiorum ergastulo accipiat; alias etiam quæstiones miscunt, & fere ubique Patribus antiquis ignorantia dicam nullo negotio impingunt; atque, ut mirere magis, antiquissimas has opiniones a Pontificiis tandem invecas Lightfootus ait (quo judicio videant alii) ut Purgatoria officina apud nos statueretur. Sed quantum lubet illic sibi placeat hoc hominum genus. Nostrium non est hoc pelagus ingredi. Id satis est Catholicis, quod nullus Patrum Christum ad Inferos, hoc est, ad invisibiles post corporis mortem Animarum sedes descendisse negarit, immo omnes fere cum Latini, tum Græci, cum veteres, tum recentiores affirmarint. Hanc nobis veritatem rei que arcem eripere, ut vidimus, Novatores non possunt. Ceterum utram Inferorum partem Christus adierit, quidve illic egerit, atque alia hujusmodi *πάρεργα*, etiam

apud antiquos Patres disputationis argumenta fuerunt. De his inter eos minime constitit; adhuc non satis constat; sed omnium consensus fuit, Animam Christi in *Hadem*, seu in *Inferna* penetrasse. Quare quum Augustinus a Pherrepono insimulatur, quod Inferos apud sanctum Lucam, atque in aliis Scripturæ locis memoratos, pro subterraneo impiorum domicilio accipere semper soleat, quum tamen vox *Sebol* id numquam significet: primo respondere possemus, Syriacum Interpretem, uti nuper animadvertimus, ea voce uti, *Orcum*, seu *Tartara*, uti loquitur sanctus Petrus, seu locum penarum designaturus. Secundo in Thalmudicis Libris, & a Bar Nachmoni, atque ab Aben-Ezra, & in Libro Judaicarum Precum, & ab aliis Rabbiniis cum recentibus tum vetustissimis, *Sebol* non solum pro bonorum post mortem mansionem accipi, sed etiam pro Gehenna, seu Tartaro. Tertio Augustinum eam opinionem ita imbuisse, ut contrariam tamen haudquaquam aspernaretur. Immo, uti diximus, aliis in locis a priore sententia ipse recessit. Tandem Augustini placitum nihil continere, quod Christi ad Inferos descendens dignitati naturæ, atque instituto repugnet: a quo scopulo sibi non cavit olim Calvinus. Verum in isto controversiarum campo non juvat ultra evagari. Multa utrimque dici possent, sed quum in obscuris versemur, utrimque demum incerta foret victoria. Nos contenti ostendisse, certam Ecclesiæ, & Patrum, & Traditionis victoriam esse, dum in Symbolo a sepultura Christi distinguunt ejus ad Inferos descensum, ad alia properamus.

CAPUT X.

Non Apostolica Fide, sed Apostolica Sede legendum in quodam Augustini loco. Phereponi somnia varia heic nobis obtrusa. Alia Auctoritas veritatis, alia jurisdictionis. Quid commune cum ceteris Ecclesiis Catholicis, quid supra ceteras habeat Romana Ecclesia. Eo in loco Augustinus a Pherepono minime intellectus. Episcoporum continuata successio in Cathedra Romana inter Notas veræ Ecclesiæ computata ab Augustino aliisque vetustioribus sanctis Patribus. Tertullianus ejusdem sententiæ fuit. Consensus & judicium Christiani Populi suum quoque robur habet in controversiis de Religione.

Catholicam Ecclesiam, solam nempe Religionis veræ custodem atque hæredem, Augustinus multis commendat, & Manichæis persuadet in Lib. de utilitate credendi. Cap. XVII. hæc potissimum habet: *Quum igitur tantum auxilium Dei, tantum profectum, fructumque videamus, dubitamus nos ejus Ecclesiæ condere gremio, quæ usque ad confessionem generis humani, ab Apostolica Sede per successores (successiones legendum esse arbitror) Episcoporum, frustra Hæreticis circumlatrantibus, & partim plebis ipsius judicio, partim Conciliorum gravitate, partim etiam Miraculorum maiestate, damnatis, culmen Auctoritatis obtinuit? Perquam suspecta sunt Pherepono verba illa ab Apostolica Sede; nam sic solebat in Occidente Sedes Romana vocari; cujus Auctoritatem omnibus artibus amplificare conati sunt scriptores Librorum Ecclesiasticorum Monachi. Ita scribit Phereponus pag. 597. Animadvers. Verum mirari subit, hominem acutum adeo levem infelicemque occasionem arripuisse, qua dum Augustinianos Codices emendandos suspicatur, Apostolicæ Sedis Auctoritatem ac præstantiam suis dictis impeteret. Censet enim, non ab Apostolica Sede, sed ab Apostolica Fide heic esse legendum. Hujus subtitutæ vocis eam rationem ille reddit, quod primam Auctoritatem Ecclesiæ Christianæ traherent ab Apostolica Fide; parem enim cum Apostolis sententiam tuebantur. Tum Tertulliani locum e Præscriptionum Libro in hanc rem adfert, quasi revocari in dubium a Christianis tam aperta veritas possit, si epithetum illud primam a Pherepono usurpatum excipias, quod explicatione fortassis indigeat. Sed Augustini verbis nulla prorsus adhibenda est emendatio; & inepta est, quam Phereponus proposuit; & ipse Tertullianus Augustini verba rectissime sese habere ostendit.*

Totus est Augustinus in eo Libro, ut & Gentilibus, & Hæreticis, & Manichæis potissimum, ostendat, Religionem Catholicam reliquis, si ita appellare licet, Religionibus esse præferendam. Ad hanc veritatem attingendam, brevem præscribit, & commodam, & certam methodum, quæ vel ipsis rudioribus esse, ut ita dicam, possit ad manus. Nimirum Notas quasdam, & Motiva, ut ajunt, *credibilitatis* enumerat, quæ uni Christianæ Religioni, Catholicæque Ecclesiæ conveniunt, ceteris non conveniunt, & ab ipsis quoque imperitis dignosci facile possunt. Quibus ita propositis, vela contrahit, hominemque nondum ab Hæresi ad Catholicam Fidem conversum alloquitur supra laudatis verbis, ubi nonnullas reperit ex iis prærogativis ac Notis, quæ Catholicam Fidem Ecclesiamque supra Hæreticas evidenter commendant, quales sunt, *Confessio generis humani; Episcoporum Successio in Cathedra Petri, Miracula, & hujusmodi alia*, quæ faciunt, ut credendum sit Catholicorum Ecclesiæ, non autem Hæreticorum. *Apostolica Fides*, quam heic Phereponus excogitat, nihil ad rem fecisset. Nam quotus quisque Hæreticus est, qui *Fidem Apostolicam* sibi non arroget ac tribuat: Se nempe cum Apostolis sentire omnes cum recentiores, tum veteres Hæretici, & vel ipsi pestilentiores distant, & persuasum habent. Quæ in re etsi omnes ii toto cælo fallantur, ab ea tamen opinione vix removeri possunt, ita ut hæc sit omnium maxima inter nos atque Heterodoxos controversia, potius quam aliqua veræ Ecclesiæ prærogativa in omnium oculis incurrens. Quamobrem inepta est, & ab Augustini mente aliena, Phereponi correctio.

Verum, inquit Censor, si Augustinus de Ecclesia per omnes terras sparsa hæc intellexit, falsum est eam ab Apostolica Sede culmen

men Auctoritatis obtinuisse; omnes enim norunt, Orientales Ecclesias priores tempore fuisse, nec ullam auctoritatem ab ulla Occidentali trahere voluisse. Si quid Apostolica Sedes habuit Auctoritatis, id promanavit ex communione, quæ et fuit cum ceteris Ecclesiis Christianis, quæ omnes simul omnem suam potestatem Christo capiti debent. Tum addit, ne Africanas quidem Ecclesias, tempore Cypriani & ipsius Augustini, Auctoritatem suam Romanæ debere voluisse, quamvis eam forte matrem agnoscerent, ut sat liquet ex contentione cum Stephano, & ex altera de transmarinis Appellationibus. Porro vel hinc intelligere licet, quid livor & odium possint in Criticorum animis. Utique de Ecclesia Catholica hæc scribit Augustinus. In Ecclesia autem Dei per omnes terras diffusa considerari potest duplex Auctoritas; altera Veritatis & Sanctitatis; altera Jurisdictionis & Regiminis. Per priorem comparatur Ecclesia Catholica cum tot Hæreticorum & Gentilium gregibus. Veritas enim, & sanctitas ita sunt in Religione & Ecclesia Catholica, sive universali, ut ipsa non solum culmen Auctoritatis merito sibi vindicet supra ceteras Religiones atque Ecclesias non Catholicas, sed etiam una ipsa vera sit & sancta, reliquæ falsitatis & impietatis sint officinæ. Per alteram Auctoritatem comparari potest una singularis Ecclesia Catholicorum cum altera Ecclesia itidem singulari Catholicorum. Jurisdictionis nomine atque Regiminis intelligimus potestatem & jus explicandi Litteras, dirimendi controversias sive Fidei, sive Morum, conficiendi & ministrandi Sacramenta, constituendæ Disciplinæ, docendæ & regendæ plebis. Exploratum habemus, postremam istam Auctoritatem ab Ecclesiæ capite Christo, tamquam a fonte, per omnes Catholicæ communionis Ecclesias fluere. Quod esse verum non cessat, quamvis illam, non immediate, sed mediate, hoc est per Apostolos, per Successores Petri, per alios Episcopos atque Ecclesias, emanare in posterum & in alias Ecclesias dicamus. Et ejus quidem portionem maximam immediate a Deo in Episcopos descendere, Catholici fere omnes fætentur. Ceterum partim ex institutione divina, & ex vi Ordinis Hierarchici, partim ex Disciplinæ legibus, majorem habent Aucto-

ritatis portionem Episcopi, quam Presbyteri; & majorem unus Episcopus aut una Ecclesia, quam alter Episcopus & altera Ecclesia. In Romanis autem Pontificibus, sicuti legitimis Petri successoribus, maxima & potissima residet Auctoritas, quæ tamen suis finibus & Disciplinæ statutis se circumscribi patitur, neque legitimæ reliquorum Episcoporum Auctoritati officere vult; aut quidquam detrahere. Quare a Pontifice Romano, cui non solum honoris, sed etiam potestatis primas cum Christus, tum Catholici omnes detulerunt, ceteræ Ecclesiæ in multis pendent, ejusque Auctoritati in multis cedendum & obsequendum noverunt atque fætentur, uti apud Ecclesiæ Patres ac Theologos amplissime patet.

Phereponus noster, suspicatus Augustinum de Auctoritate secundi generis loqui, in meridie cæcutiens, neque Augustinum, neque rem ipsam intellexit. Proinde pro suo ingenio litem excitat æream inter jura Apostolicæ Sedis, ceterarumque Ecclesiarum; istasque contendit Auctoritatem suam ab illa minime trahere. Quod etiam ut ostendat, rationes affert atque exempla, quibus qui moveatur, hebeti ingenio sit, & multa ignoret oportet. Quem enim in finem Orientales, & Africanas Ecclesias homo iste producit, quæ tantum semper Apostolicæ Sedi supra se detulerunt, uti innumera antiquitatis exempla fidem faciunt? Quantum eidem detulerit gloriosus ipse Martyr Cyprianus, constat ex illius Scriptis. Quod si in controversia de Baptismo morigerum sese non præbuit Stephano Romano Pontifici *: id fecit, quod alii fecere, ac faciunt, suarum opinionum nimis amantes; sed quæ jure, qua laude, tota demum Catholica Ecclesia ostendit; ejus sententiam proscribens. Controversia de Appellationibus ad Disciplinæ tribunal deferenda est, hoc est, ad Leges quasdam Ecclesiasticas sive Canones, quibus vel ipsi Romani Pontifices obnoxii sunt. Utcumque autem Africæ Episcopi iusta aut injusta persequerentur, plurimæ his de rebus fuere semper, & semper esse possunt controversiæ inter unam & alteram Ecclesiam, adeo ut una inferior Ecclesia causam obtinere potuerit, ac possit contra superiorem Ecclesiam, & contra ipsam Apostolorum Sedem. Porro hujusmodi

Ii vi-

* Dignæ sunt plane quæ hoc loci recenseantur, *Disputationes Criticæ in duas celeberrimas Epistolas S. Firmiliani & Cypriani adversus Decretum S. Stephani Papæ I. de non iterando Hæreticorum Baptismo*, editæ Venetiis an. 1733. in 4. quibus unam & alteram a Donatistis fuisse confictam, demonstratum vidit Raymundus Missorius. De tota autem illa controversia, Joannes Albertus Fabricius, Bibl. med. & inf. Latin. tom. 1. pag. 1253. consulere nos jubet Dissertationem dogmaticam de Baptismo Hæreticorum editam Parisiis 1724. 12. & vulgatam Gallicè 1727. 12. Scio equidem, ibidem proditisse apud Viduam Mazzeres, sed ignoro quo anno, Dissertationem *De dissidio inter S. Stephanum & S. Cyprianum super baptismo Hæreticorum*. Num eadem cum laudata a Fabricio? Vident lectores.

victoria nihil potest detrahare potiori *Auctoritati*, quam Romana Sedes supra singulas Ecclesias habet. Juvat autem credere, a Pherepono non vigilante ea verba excidisse: Si quid Apostolica Sedes habuit auctoritatis, id promanavit ex communione, quæ ei fuit cum ceteris Ecclesiis Christianis. Nam quid istis inconsultius? Si ex hujusmodi communione promanare potuisset *Auctoritas*: quamnam Ecclesia Catholicorum vel recens, vel pusilla, immo quis Catholicorum sibi tantum non tribuisset ac tribueret *Auctoritatis*, quantum Apostolicæ Sedi, Romanisque Pontificibus semper fuisse, esse, ac fore apud nos constat? Ubinam vero tum foret Hierarchicus ordo, & *Auctoritatis* diversitas, sive a Christo, sive ab Apostolis, sive ab Ecclesia ipsa, inter Episcopos & Ecclesias constituta? *Communio cum ceteris Ecclesiis Catholicis* nihil aliud præstat, quam ut Catholicus homo, & Ecclesia singularis Catholica intra veram Ecclesiam sit, & vinculo Fidei & Caritatis cum reliquis membris uniatur. At illa nihil *Auctoritatis* confert. Aliunde manat Episcoporum & Ecclesiarum *Auctoritas*, nempe ab institutione Christi, ac Apostolorum, a sacris Ordinibus, a Disciplina. Quidquid autem *Auctoritatis* Apostolica Sedes habet (amplissimam autem habet), ab eo potissimum descendit, qui supra Petrum fundavit Ecclesiam, & ipsi Petro ejusque Successoribus paciscendum gregem suum dedit, ipsisque primum in Ecclesia universa concessit.

Sed Phereponus cum ventis pugnat, & nos cogit secum longe ab Augustini mente vagari. Nihil de hujusmodi quæstionibus eo in loco Augustinus habet; idque vel leviter attento Lectori patere continuo poterat. Nam cur Augustinus de *Auctoritate* secundi generis ea occasione loquatur, & jura Ecclesiarum singularium cum Apostolicæ Sedis juribus conferat? Quid hoc ad rem, quæ de agebatur? Contra Hæreticos erat prælium, atque ostendendum fuit, supra quamlibet aliam Religionem & societatem prævalere, culmenque *Auctoritatis* obtinuisse Catholicam Religionem atque Ecclesiam, ita ut dubitare nemo amplius deberet, se istius Religionis & Ecclesiæ gremio condere, ceterisque renuntiare falsis & impiis Religionibus. Nihil heic fecisset illa quæstio, an Apostolicæ Sedi suam *Auctoritatem*, atque jurisdictionem ceteræ singulares Catholicorum Ecclesiæ deberent. Non Ecclesiæ Catholicorum inter se conferenda erant, sed universalis Catholicorum Ecclesiæ conferenda erat cum omnium Hæreticorum Ecclesiis. Quamobrem constare facile potest, Augustinum dicentem,

Ecclesiam *Catholicam culmen Auctoritatis obtinuisse*, nihil aliud intellexisse, quam *Auctoritatem* primi generis, hoc est, *Auctoritatem Veritatis*, per quam proculdubio Religio Catholica atque Ecclesia quoslibet Hæreticos post se relinquit, & falsi arguit. Talem *Auctoritatem* ex asse possidet quæcumque Catholica Ecclesia, neque ejus partem potiore una sibi tribuit, quam altera. Non enim magis Orthodoxus est Romanus Pontifex, quam quilibet alius Episcopus, aut etiam quilibet alius homunculus, dum tamen & isti cum Ecclesia Catholica sentiant, & cum ipsa communionem servant. Neque proprie *Auctoritatem* istam ab Apostolica Sede trahunt reliquæ Catholicorum Ecclesiæ, multoque minus ipsam Ecclesiam universalem, in qua est ipse Romanus Pontifex; sed a Christo, sed a Revelatione divina, quæ certos nos facit, ab una Religione & Ecclesia Catholica Veritatem stare, errorem vero a ceteris societatibus, quæ sibi nomen Religionis usurpant.

Quid ergo Augustinus innuere voluit, quum dixit, Ecclesiam ab Apostolica Sede *culmen Auctoritatis* obtinuisse? Ad cognoscendam veram Christi Ecclesiam, de qua sæpe disputatum est, & adhuc disputatur adversus Hæreticos, ea semper Nota præter alias præsto fuit, ac erit, legitima videlicet in Ecclesiis Catholicis *Episcoporum successio* ab Apostolis ad ea usque tempora, quibus disputatur. At quandoquidem Romana Sedes ceteris antestatur, suamque originem sine dubitatione ducit ab Apostolorum Principibus: hinc Episcoporum in Romana Sede *successio* potissimum consideratur, & pro veræ Ecclesiæ Nota accipi consuevit. Quei enim vera sit Christi Ecclesiæ, quæ nullos, aut non veros habet Pastores, & Episcopos? Illi autem certe falsi & illegitimi Pastores sunt, qui a nemine idoneo Pastore aut ordinationem, aut missionem, aut successionem trahunt; qui non intrarunt per ostium, neque ad Apostolos per legitimam genealogiam referre possunt potestatem, quam usurparunt. Contra nihil vel apud veteres evidentius erat, quam Apostolicæ Sedis Antistites ab Apostolis per legitimam successionem atque ordinationem descendere; quare in Romana Ecclesia manifeste aderat ea veræ Ecclesiæ Nota, quæ olim desiderabatur in omnibus Hæreticorum conventiculis; & adhuc desideratur in Hæreticis nostrorum temporum. Cum Apostolica Sede reliquæ Ecclesiæ Catholicæ tum doctrinæ tum Sacramentorum communionem servabant. Omnes autem simul consuebant Ecclesiam Catho-

tholicam, siue universalem, veram Christi sponfam, cujus veras & evidentes notas ne Hæretici quidem poterant negare.

En igitur quod Augustinus ait: Dubitamus ne ejus Ecclesiæ atque ejus Religio-
nis nos condere gremio, in qua tantum auxilium Dei, tantum profectum, fructumque videmus? quam totus terrarum orbis secundum Christi promissa constititur? quæ cum Apostolica Sede semper consensit, atque consentit, legitimamque Episcoporum successionem in Cathedra Petri manifestissime ostendit, & quæ Hæreticis, partim plebis ipsius judicio, partim Conciliorum gravitate, partim etiam Miraculorum majestate, damnatis, culmen Auctoritatis, hoc est Auctoritatem veritatis, supra ceteras hominum societates obtinuit? Quod heic Augustinus habet, aliis in locis habet, ut mirum sit Phereponum tam supine heic egisse. In Lib. contra Epistolam fundamenti Cap. 4. ita ille scribit: In Ecclesiæ Catholicæ gremio me justissime tenet ab ipsa Sede Petri Apostoli, cui pasceudas oves suas post resurrectionem Dominus commendavit, usque ad presentem Episcopatum successio Sacerdotum. In Ep. 103. nunc 53. contra Donatistas: Si, inquit, ordo Episcoporum sibi succedentium considerandus est, quanto certius & vere salubriter ab ipso Petro numeramus, cui totius Ecclesiæ figuram gerenti Dominus ait: Super hanc petram edificabo Ecclesiam meam, & porte inferorum non vincunt eam? Petro enim successit Linus, Lino Clemens, &c. Et in Palmo contra partem Donati: Numerate, ait, Sacerdotes vel ab ipsa Petri Sede, & in ordine illo Patrum quis cui successit videte. Ipsa est petra, quam non vincunt superbie inferorum porte. Augustino præverant in hocce argumenti genere non solum Opratus Milevitanus, & Epiphanius Augustini æqualis, sed veratissimus etiam Irenæus, qui Hæreticis frustra sollicitatis, ut originem Ecclesiarum suarum, successionemque Episcoporum ab Apostolis ostenderent; Romanæ postea Ecclesiæ Antistites numerant ab Apostolo Petro ad sua usque tempora legitime alterum alteri succedentes.

Sed quando placuit Pherepono Tertullianum huc advocare, hic ipse antiquissimus Scriptor Augustinum explicet. Inquit ille in Lib. de Præscript. Cap. 32. Edant ergo Hæretici origines Ecclesiarum suarum. Evolvant ordinem Episcoporum suorum, ita per successiones ab initio decurrentem, ut primus ille Episcopus, aliquem ex Apostolis, vel Apostolicis viris, qui tamen cum Apostolis perseveraverit, habuerit auctorem & antecessorem. Hoc enim modo Ecclesiæ Apostolicæ census suos de-

ferunt: sicut Smyrnonem Ecclesiæ Polycarpum ab Johanne collocatum referet: sicut Romanorum, Clementem a Petro ordinatum itidem &c. Constringant tale uliquid Hæretici. Videat igitur Lector, quam nulla necessitate, nullaque ratione Phereponus illum Augustini locum per se clarissimum, & cum tota antiquitate, immo cum aliis Augustini locis consentientem, sibi corrigendum sumserit. Animadvertat etiam velim, Romanam Ecclesiam alibi, hoc est, in Epist. 104. nunc 191. & 105. num. 194. antonomastice appellari Apostolicam Sedem. Ceterum modeltus hic Centor non ita sibi fidit, ut hujusmodi telum sibi a nullo eripiendum esse arbitretur. Quare pugnam & arma mutat adversus ipsam Apostolicam Sedem. Quod si (demum addit) Augustinus omnino scripserit Apostolicam Sedem: voluit Manichæos Afros adducere ad Ecclesiam Catholicam Africanam, quæ consentiebat cum Sede Romana. Sed id argumentum levius; nam quis promiserat Ecclesiis Apostolicis, numquam eas a Christi doctrina aberraturas? Nemo. Si petatur, an omnibus Ecclesiis Apostolicis quisquam singillatim promiserit immunitatem ab erroribus in doctrina Christi, nos quoque respondemus: Nemo. Et hanc veritatem non arbitror Augustinum expectasse, ut nostris temporibus a Pherepono edoceret. Sin autem quæzatur, an eandem immunitatem pollicitus quisquam fuerit Apostolicæ Sedi Romanæ: non est hujus loci illa quæstio. Adhuc enim extra chorum saltat Phereponus, & controversiæ statum ignorat. Non, inquam, ab Augustino tum quærebatur, an ex præcipuo Christi munere Apostolica Romana Sedes a Doctrina veræ Fidei numquam aberratura fuisset accesset. Ostendebat ille, Catholicam Ecclesiam esse verum Christi ovile, quod omnes in eam Notæ concurrerent, per quas vel ab imperita plebe dignosci potest vera Christi Ecclesia. Ex his Notis ea conspicua fuit, quod Hæreticis legitima Episcoporum successio ab Apostolis usque non esset; contra, esset Ecclesiæ Catholicæ, uti constabat exemplo Apostolicæ Sedis, quacum reliquæ omnes Ecclesiæ Catholicæ sentiebant atque communicabant, tamquam cum unitatis centro; & Ecclesiarum omnium Principe Ecclesia. Ecclesiæ itaque Catholicæ omnes (inter quas Apostolica Sedes præcipuis prærogativis eminebat), non hac solum Nota, sed aliis etiam veræ Ecclesiæ Notis instructæ, eam Catholicam Ecclesiam constabant, & aperte indicabant, in qua una est veritas atque hæreditas Christi, & contra quam Inferorum portæ numquam prævalerunt. His Notis destitutæ Hæreticorum Eccle-

clesiæ, nonnisi officinæ mendacii appellandæ fuerunt.

Porro Phereponus, cujus plurimum interest suum Hæreticis impertiri patrocinium, tamquam levia argumenta contemnit Judicium plebis, Conciliorum gravitatem, & Miraculorum majestatem, quibus Augustinus ait damnatos fuisse Hæreticos. Concilia enim (ut ipse nos monet) & plebis consensus, tam falsis favere possunt, quam veris. Quod est ad consensum judiciumque Christiani populi, si cum gravibus quibusdam circumstantiis & qualitatibus jungatur, firmissimum etiam potest esse veræ doctrinæ, germanæque Traditionis, indicium. Quum nempe quispiam in Ecclesia Dei nova & inaudita Dogmata venditare incipit, quæ ipsemet populus contraria deprehendit sententiis a Majoribus acceptis, & omnium consensione dudum sacratis. Tunc a Doctrina Christi & Apostolorum abhorreere nupera illa inventa, plurimum persuadet populi ipsorum consensus eadem execrantium, eorumque propolas una voce damnantium. Nisi enim populus Christianus aliqua nova superstitione imbutus demonstratur (quod vix generaliter accidere potest): illum per se antiquitatis, veterisque Traditionis tenacissimum, & novitati insensum esse, quotidiana experientia docet. Vix Paulus Samosatensis pestilentissimam suam Hæresim exeruit, quum Antiochenus populus in ipsum ejusque insaniam exarsit; neque enim sentire non poterat, quantum ab antiqua & communi Christi doctrina, sibi a primis annis tradita, abesset Samosatensis fermentum. Quid autem est, quod in Arii quoque & Nestorii sententiam consentire volebat Christianum vulgus, immo eandem aversabatur atque damnabat, quamquam multos e suis Pastoribus in adversis castris militare videret, nisi quia menti omnium infidebat aliud ab Ariano ac Nestoriano Dogma, & alia omnino contraria Traditio? Cur conquirere initio Christiana plebs minime potuisset hominum illorum doctrinam, si eam a Pastoribus dudum antea accepisset atque imbibisset, tamquam Orthodoxæ Fidei

& veritati conformem? Certe Ariana labe infecti Episcopi exorem dissimulare & fraudibus obterege cogebantur, ne fidelium animos a se abalienarent, unde celebre illud Hilarii dictum, *sanctiores fuisse aures plebis, quam corda Sacerdotum*: quæ verba etiam a Hieronymo repetuntur contra Joannem Hierosolymitanum. In his igitur casibus a iudicio & consensu Christiani populi maximum pondus accedit Hæreticorum damnationi. Ad Concilia Catholicorum quod attinet, jam vidimus, quanta sit, si rite habeantur, eorum auctoritas adversus Hæreticos, quum potissimum generalia sunt, & universam Ecclesiam representant, quam stabilem æternam futuram, & numquam in vera doctrina erraturam apertissime pollicitus est Christus. Hæc Augustino memorantur; hæc veris favere possunt, non falsis. Sed Phereponus & Hæretici nullos in rebus Fidei Judices amant: nam quum eruditionem tantum suam, & sacras Litteras in his rebus judices volunt, suum simul arbitrium fallacemque intellectum judices volunt. Eruditio est ipsis fere Hæreticis, adeo inter se discordibus; est & Catholicis. Sacras Litteras in suam sententiam quisque interpretatur, hominumque infirmitate atque malitia, possunt hi soli judices tam veris favere, quam falsis. Proinde judices alii necessarii sunt Ecclesiæ Dei ad puritatem, veritatem atque unionem doctrinæ tuendam. Nisi alios Judices Christus dedisset, minus quam ipsi homines, hominum & rerum publicarum Legislatores, suæ Ecclesiæ cavisset: minus prospexisset novi foederis, quam veteris regimini. Quod si temerarius & demens foret, qui ideo in humanis rebus civilibusque controversiis Judicem quemvis detrectaret, quod omnis humanus Judex tam veris favere possit, quam falsis: quanto gravius delinquet ille, qui acquiescere suo potius iudicio velit in æternæ salutis negotio, quam Catholicorum Conciliis rite habitis, aliisque legitimis Ecclesiæ Judiciis a Christo constitutis, quibus adfuturum esse Spiritum Veritatis ad finem usque mundi Christus ipse nos docuit?

CAPUT XI.

Miracula in Ecclesia Dei patrata, a Novatoribus & a Pherepono in dubium revocantur. Excessus prudenti Catholico fugiendi in iis credendis. Miracula quædam certissima fuere. Stratagemata & fucus inique appellantur a Pherepono, cujus Sophismata in hanc rem exploduntur. Augustinus mendacio insensissimus; & Phereponi calumnia contrarium insinuantis. Nulla imposturæ nota, & omnia veritatis signa confluent in Miracula ab Ambrosio & Augustino narrata. Cæci Mediolanensis sanati ad Reliquias sanctorum Gervasii & Protasii Historia expeditur ab æreis Phereponi objectionibus. Ambrosius in ea narratione fide dignissimus. Dæmones ab obsessis corporibus revera depulsi. Phereponus sacras Litteras per latus oppugnat.

Miraculorum quoque majestate damnatos Hæreticos Augustinus ait. At ista pariter pro nihilo Phereponus ducit. En potentissimam rationem, cur ea Criticus noster exhiberet. Hec, inquit, illo ævo stratagemata erant Ecclesiastica quibus plebecule fucus fiebat. Ingeniosam profecto methodum, qua se ab adversariis cito litigator expediat. Quando rationes urgent, nullusque alius exitus datur, facta ipsa, quamquam luce clariora, negantur. Inficiari non audebat Phereponus, quin solidissimum Veritatis rectæque Fidei argumentum sint Miracula; non enim Deus pro errore mirabilia operatur, utpote, qui decipere nos neque possit neque velit. Catholica Ecclesia Miraculis etiam (quod Hæreticis non contingebat) suam Fidem tuebatur. Ergo ab Hæreticorum patronis res ipsa neganda fuit. Et ut quidem nihil dissimulem, non unus est Phereponus, qui Ecclesiæ Catholicæ Miraculis fidem detrudere conetur. Socios in eo studio habet, quotquot a Catholicorum communione discesserunt. Neque hunc unum locum elegit ille, quo Miraculis, & Augustino Miracula proferenti ac memoranti, littem intenderet. Aliis in locis idem præstitit Phereponus, neque ullam abire passus est factam ab Augustino Miraculorum mentionem, quam non irrideat aut carpat. Immo vir, cetera imitari solitus Erasmus suum, præterquam in sarcasmis Comicoque genio, frenos tamen severitatis tum excutit, quum ventum est ad Sermonem Augustini 322. quo Pauli cujusdam ejusque sororis curatio narratur ad sancti Stephani Reliquias. Ex hujusmodi naratione Comœdiam Ecclesiasticam conflavit lepidus Censor, eamque in suos Actus partitus est, tantumque sibi posita propter ejus fabulæ inventionem pla-

cuit, ut suas in Augustinum Animadversiones in Bibliotheca selecta ipse recensens, vix a sibi plaudendo temperare potuerit.

Quæ sit prudentum Catholicorum sententia de Miraculis, primo videamus. Fuerunt, ac æternum erunt in vera Ecclesia Dei Miracula vera, quæ Deus operatur per Sanctos suos. Si ista cum aliis veræ Religionis atque Ecclesiæ Notis jungantur, Orthodoxæ Fidei sunt fidissimi testes. At neque fidelibus exigenda sunt, sive quærenda; non enim amplius iis indiget vera Fides & Ecclesia, ut suam veritatem ostendat. Neque supranaturali Fide ullum credere cogimur ex iis Miraculis, quæ extra Canonicas Scripturas ab Historicis, sanctissimisque etiam viris referuntur. In hoc autem negotio duplex animadverti post excessus: alter eorum, qui nimis multa, alter eorum, qui nimis pauca credunt. Judicio illi, temeritate isti peccant. Nam exploratum est, fuisse olim, & adhuc esse, immo eorum sobolem diu duraturam, qui Miracula confinxere, sive prævum, sive bonum in finem; aliosque plures fuisse, qui sine ullo criterio atque indiscriminatim tam veris quam falsis mirabilibus adjungere fidem, eaque ad posteros bona fide transmiserunt. Tum crimini, tum nimis credulitati isti, se perpetuo opposuere sancti Patres, Romani Pontifices, Concilia sacra, & Ecclesia universa Danielis exemplo. Veritas enim falsitate ad sui tutelam non eget; & falsa facere possunt, ut apud suspiciosos homines auctoritatem vera quoque deperdant. Numquid Deus indiget vestro mendacio, ut pro illo loquamini dolos? aiebat sanctus vir Job, XIII. 7. Sed & alter excessus est, ideo veris negare fidem, quia falsis deprehenduntur immixta; & æque cultum est nimis pauca, im-

immo nulla credere certa. Si in alterutram partem peccandum est, pietas & prudentia poscit, ut potius periculo nos exponamus (* non facta) credendi, quam vera negandi. Interim iudicio Critico heic opus est, & expendenda sunt omnia, ut quantum fieri potest, Miracula germana a spuris, certa ab incertis, vera a falsis distinguantur. Proinde heic quoque præceptum Apostoli valet 1. ad Thess. V. 21. *Omnia probate: quod bonum est, tenete. Ab omni specie mala abstinete vos.*

Accedat nunc Phereponus, & dicat, suspecta sibi & conficta videri, quæcumque Miracula ex Catholicorum patre narrantur. In alterum sane excessum se ille præcipitem dabit, priore pejorem, qui & facile ad irreligionem auditores agat, & ab ipsis severioris Criticæ legibus improbetur. In primis enim quis adeo desipit, ut omnem Religionem suspectam habeat, & ab hominibus excogitatum putet, quod inter tot Religiones pleræque sint hominum commenta, immo præter unam omnes adulterinæ sint atque corruptæ, & non facile sit multis veram a falsis discernere? Quis omnia antiquitatis monumenta, quis omnia facta, quæ in Historiis cum profanis tum Ecclesiasticis narrantur, pro mendaciis habeat, quod multa iis immixta sint dubia, conficta & falsa? Recta itaque Ratio nos docet, non ideo omnes Miraculorum narrationes explodendas esse, quod quædam, immo complures inter ipsas suspensionem falsitatis ingerant. Deinde veræ Ecclesiæ cultoribus spem & facultatem etiam Miracula patrandi, quoties Dei gloria posceret, a Christo ipso relictam fuisse, testis est sanctus Marcus XVI. 17. *Signa autem eos, qui crediderint, hæc sequentur: In nomine meo Dæmonia ejicient, linguis loquentur novis, serpentes tollent, &c. ut alia Evangeliorum loca præteream.* Hæc & alia mirabilia per servos suos, & per omne subinde ævum, reipsa operatum fuisse Deum, docti, pii, oculati viri testantur. Quid igitur causæ esse potest, quare in dubium revocemus, immo irrideamus, sine ullo discrimine, quæcumque Miracula a Catholicis facta narrantur? *Stratagemata*, inquit Phereponus, *hæc erant Ecclesiastica, quibus plebeculæ fucus fiebat.* In Notis vero ad Lib. 9. Cap. 7. Conf. Aug. ubi refertur Inventio corporum sanctorum Protasii & Gervasii, ita is loquitur: *Si hæc, aliaque hujusmodi inventiones sanctorum cadaverum, non fuissent conjunctæ cum ingenii lucro ac emolumento eorum, qui ea effoderunt; multi, qui*

callidorum hominum figmenta hæc credunt ad plebeculam in oculos continendam, fidem eis non facile detraherent. Tum animadvertit, ex hac inventione auctam existimationem auctoritatemque Ambrosii, & Arianos eorumque patronam Justinam Augustam his Miraculis fuisse repressos. In Notis etiam ad Epistolam 78. sancti Augustini pag. 492. eadem recinit, ac ait: *Nequid mentiar, quantam mihi facta est fides de Miraculis Christi & Apostolorum, quæ omnia veritatis indicia comitantur; tanta est de recentioribus diffidentia, quum præsertim superstitioni, & lucro, multo magis quam veræ virtuti propagande, ea servisse videam.* Paria habet pag. 594. Animadv. ad Lib. 22. Cap. 8. de Civ. Dei.

Potissima itaque ratio, cur Miracula ista Pherepono ejusque gregariis suspecta sint, & imposturis accensentur, ea est, quod non sine ingenti lucro atque emolumento Auditorum fierent. Verum, si tanta vis huic argumento inest, quantam opinatur Phereponus, videat ille, quæ a suspitione falsi vindicare jam possit tot Miracula, quæ in Libris Canonicis, & veteris potissimum Testamenti habentur. Vix ullum ex iis dabit ille, quod in aliquam utilitatem cedere non potuerit sive Auctorum, sive Historicorum: quum si non aliud, existimatio atque auctoritas crederetur aut ea patrantibus, aut ea pro sua Religione narrantibus. Et quis infidelis, Phereponiano ingenio ejusque Critica armatus, bellum iis quoque Miraculis intendere, & aut imposturæ ac impiorum stratagematum arguere non possit eorum Auctores, aut mendacii nimis credulitatis eorum Scriptores? Quantum vult ille clamet, se in Christi, & Apostolorum Miraculis omnia veritatis indicia reperire: impedire non poterit, quin & in iis, & præcipue in narrationibus mirabilium antiquæ Legis, fraudem Ethnicus suspicetur, ubi legitimum suspicandæ fraudis argumentum præbeant emolumenti quæsitæ, existimationis, & gloriæ aucupandæ indicia sive suspiciones. Equidem nolo vel uno exemplo iniquam incredulorum & perditorum hominum causam juvare; sed quæ Phereponus non juvet suis incautis nimiumque audacibus argumentationibus, non video. Si ergo Phereponus Christianus est, a Christianorum Miraculis improbandis absteineat ea sola temeritatis plena ratio, quod ista in lucrum aliaque emolumenta Sacerdotum vergerent. Non patitur honestas & ratio, ut sine magna causa alienam famam atque conscientiam, tan-

* Al. *facta*, absque partem negativam.

ti criminis, tantaque ignominia nota aut superstitione aspergamus. Quanto autem minus in Ambrosium & Augustinum (quos solos nominatim Phereponus heic infectatur, & nos tueri solos volumus) temeraria ista suspicio cadere potest? Gravissimi ac sapientissimi viri erant. Certabat in iis cum pietate eruditio. Ignorare non poterant, quantum flagitium in oculis Dei foret, quantum Religioni periculum adduceret, imposturis operam dare, & mentiri, & fallere populos, quamquam pro vera doctrina confirmanda id fieret. Quæ veri similitudo, ipsos adhuc navasse fraudibus, & dedita opera gregem sibi a Deo creditum fictis alerent prodigiis in tanta luce veritatis?

Heic tamen nos interpellat Phereponus, & pag. 559. Animadv. significat nobis, mendacii tam inimicum non fuisse Augustinum, quam volebat videri. Quam thesaurum statuit ille, postquam magna confidentia in deteriorem partem accepit quædam Augustini verba, laudantis in Enchiridio Cap. XXI. benevolentiam, non autem damnantis fallaciam eorum, qui pro salute hominis mentiuntur. Ad quæ Centor ita scribit: Videtur Augustinus loqui de salute æterna, ad quam nonnullis conciliandam multi tunc temporis mentiebantur, innumeris Miraculis confectis, eum, ut dicebant, duntaxat in finem, ut infideles ad fidem adducerentur. Eos non laudat Augustinus, sed facile iis ignoscit: quod frequens, ut quidem videtur, malum esset inter Ecclesiasticos homines illius ævi. At patiat Phereponus, nos hæc appellare, modesto plane vocabulo, interpretationes hominis parum attente legentis, atque scribentis. Temporariam hominis salutem, non autem æternam heic intelligit Augustinus. Si hæc, ut Phereponus suspicatur, designare ille voluisset, non pro salute hominis, sed pro salute Hæretici, aut Hæreticorum, aut Infidelium dixisset, aut saltem non omisisset salutem appellare æternam. Aperte vero de mortali vita aliorum servanda se heic agere Augustinus innuit, quum utatur exemplo adulterii, quod peccatum esse non desinit, quamquam aliqua, nisi ad hoc ei consentiatur, appareat amando moritura, ut ostendat, ne mendacium quidem licere, quamquam pro salute quorundam mentiantur. Hæc autem concinunt cum iis, quæ de servanda hominis vita per mendacium habet vir sanctus in Lib. de Mendacio Cap. XIII. Deinde quis ex istis aliisve Augustini verbis, nisi reclamante ratione, argumentari possit, Augustinum tam inimicum non fuisse mendacii, quam volebat videri? Nemo se mendacii Augustino magis insensum prodidit, nemo doctius

ipso, nemo acrius, nemo religiosius mendacia infectatus fuit, & peccata esse demonstravit, uti ejus Libri omnino testantur. Et quod spectat ad Mendacia, quæ ut Infideles ad Fidem adducerentur, tolerabilia visa fuisset Augustino Phereponus sibi persuadet: eadem ipsa Augustinus aperte execratus est, & fugienda suavit. In Lib. contra Mendacium Cap. I. Quid est aliud, inquit, mentiamur, ut Hæreticos mendaces ad veritatem adducamus, nisi faciamus mala, ut veniant bona? Tum toto Libro id unum satagit, ut ostendat, nefas esse mentiri, quo consuletur æternæ hominum saluti. Immo omnium mendaciorum ea statuit esse gravissima, quæ pro Religione, & in Religione fiunt. Videant, inquit Cap. 18. assertores defensoresque Mendacii (res illi cum Priscillianistis erat) quale genus vel qualia genera mentiendi eos justificare delectet. Saltem in Dei cultu concedant non esse mentiendum; saltem ubi Dei nomen, ubi Deus testis, ubi Dei sacramentum interponitur, ubi de divina Religione sermo promittitur, siue conscribitur: nemo mentiat, nemo laudet, nemo doceat, & præcipiat, nemo justum dicat esse mendacium. Eandem doctrinam in altero Opere de Mendacio non minus dilucide ac nervose tradit, Cap. X. ostendens, in rebus Fidei locum esse non debere mendacio; & præter cetera hæc habet: A doctrina Religionis atque ab eis omnino enuntiationibus, quæ propter doctrinam Religionis enuntiantur, quum illa docetur & discitur, omnia penitus mendacia removenda sunt. Nec ulla omnino causa inveniri posse credatur, cur in rebus talibus mentiendum sit, quando nec ideo in ea doctrina mentiendum est, ut ad eam ipsam quisque facilius perducatur. Fracta enim vel leviter diminuta auctoritate veritatis, omnia dubia remanebunt.

Quam vellem, hæc potius tam clara tam aperta considerasset Phereponus, ut quæ vera fuisset Augustini sententia, sibi constaret, quam in dubiis illius verbis alienissimam ab Augustino doctrinam exquisisset. Infra vero Cap. XIV. recenset sanctus Doctor varia mendaciorum genera, omniumque gravissimum vocat, quod Religioni obest. Primum est ad evitandum capitale mendacium (sunt ejus verba) longeque fugiendum, quod sit in Doctrina Religionis, ad quod mendacium nulla conditione quisquam debet adduci. Et Cap. XXI. idem reperit inquiens. Ad sempiternam salutem nullus ducendus est opitulante mendacio. Non enim malis convertentium moribus ad bonos mores convertendus est. En pura, en germana Augustini dogmata. Ita discipulus sentiebat: quin idem senserit & Ambro-

brofius illius Magifter, non est dubitandum. Quare si velimus, tantos viros Miracula confinxiffe, & quidem in lucrum ac utilitatem propriam; quo nihil turpius excogitari potest: necesse est, ipsos mortalium & Christianorum perditiffimos, & hypocritas, & Religionis in speciem tantummodo cultores prius credere. Hæc enim unversa nomina in eos conveniunt, qui tantum pro Religione studium præ se ferentes, nihil postea pensi habebant, mendaciis & imposturis operam dare, idque in sui commodum ac utilitatem facere, & Religionem præsentissimo periculo exponere, & fallere populos ac Superstitionem adducere, & nulla deinde ad errores populi a se corrupti auferendos, fraudis ac poenitentia suæ vestigia relinquere, & quidem pro crimine, quod ipsi certe non ignorabant capitale plebique perniciosissimum, sibi a Deo sine publica poenitentia minime condonandum. Verum quis ex meritis tantum suspicionibus fallacibusque conjecturis tam abominanda ac inusitata opinetur de viris, quos nulla non admirata est ætas, doctrina pariter ac solidissimis virtutibus, & sanctissimo potissimum Religionis zelô, conspicuos atque spectatiffimos? Quænam Criticæ Leges iniquissimis hujusmodi opinionibus faveant, equidem non video. Immo totus Criticorum chorus clamet, incredibile plane esse, hoc hominum gravissimum genus in ea vitia deflexisse, atque ad eas artes se contulisse, quibus hominum deterrimi impie sibi lucrum comparant & Religionem produnt. Numquid vero hisce dolis indigebat Ambrosius, ad plebeculam in officio continendam, uti Phereponus ait? Ab ore Ambrosii totus populus Mediolanensis pendebat, seque paratissimum ad dandum pro Fide Majorum servanda jugulum non semel ostenderat. Multoque minus ad auctoritatem atque existimationem suam, Fidemque Catholicam protegendam atque augendam hæc figmenta sibi concinnanda censuit Ambrosius, quum tanta existimatio atque auctoritas illi esset, ut ei propterea apud Imperatorem invidiam quotidie facere non cessarent Ariani. Deinde vir intrepidus, & invicta constantia celebris, & mori, quam fœdari, toties paratus, ut sese atque Ecclesiam florentissimam minis Hæreticorum eriperet, ad execrandum illud stratagemata numquam confugere sustinisset.

Accedit, quod Miracula ab Ambrosio atque Augustino memorata nullas imposturæ notas secum adferunt; immo tot habent veritatis indicia, ut quando ea falsi postula-

re aut suspicari liceat, nihil certi jam superfit in humana divinaque Historia, nihil quod fraudem & mendacium redolere non possit. Divino monitu revelata sunt Ambrosio sacra corpora Gervasii ac Protasii. Jussit ille in media Basilica ante cancellos sanctorum Felicis atque Naboris eruderari terram, formidantibus Clericis, ne spes Ambrosii frustraretur. Signa Martyribus convenientia apparuerunt; deinde ipsa Martyrum ossa, & sanguinis plurimum in ipso tumultu. Quum sacra pignora transferrentur, cæcus *Civitas Mediolanensis* notissimus visum, debiles non pauci salutem ad contactum sanctorum vestium recuperarunt, pulsiq; Dæmones de multorum corporibus. Tota legatur Epistola Ambrosii 22. ad Marcellinam sororem Classe I. & ubi affectus absint, nihil a stratagemate ac fraude remotius apparebit, contra quam Censori videatur. Ceterum non dissimulabo, Arianos tum temporis adeo evidenti luce percussos, eo statim confugisse, ut & Martyres & Miracula negarent. Facile valuit apud nostrorum temporum Novatores eorum calumnia, quum nempe statutum fuit sanctorum Reliquiis denuntiare bellum. Multo plus etiam valuit apud Phereponum, qui Arianos ipsos eorumque dogmata sibi cordi plurimum esse non semel prodidit. Sed juvat heic tantisper immorari, dum aliqua saltem ex parte palam fiat, quam sine ratione ac pudore nunc instauretur vetusta ejusmodi cantio.

Protasii & Gervasii Martyrum ut nomina, ita etiam sepulcra incognita erant, in tantum ut supra ipsorum sepulcra ambularent omnes, qui vellent ad cancellos sanctorum Naboris & Felicis pervenire. Utor verbis Paulini illius, qui Ambrosii Vitam memoriam prodidit, & oculatus omnium testis fuit. Illic ergo reperta sunt sacra corpora, ubi fraus præcedere nisi difficillime non potuit. Nam quis loci superficiem non noverrat, ac sæpe vestigiis (*non) terebat? quis dum eruderari terram cerneret, signa aliqua imposturæ non collegisset? Clero ac populo præsentem peracta sunt omnia. Subseque deinde Miracula Ambrosius his refert verbis, concionem ad populum habens: *Cognovistis, immo vidistis ipsi multos a Dæmonibus purgatos; plurimos etiam, ubi vestem sanctorum manibus contigerunt, iis quibus laborabant, debilitatibus absolutos: reparata vetusti temporis Miracula, quo se per adventum Domini Jesu gratia terris major infuderat; umbra quadam sanctorum corporum pluresque sanatos cernitis.* Si quid sinceritatis ac

* Addita nuper particula negativa.

ac bonæ fidei est, videat Phereponus, qui negare ista possit. Oculis suis Mediolanensis Populus viderat tot ægros, ac debiles pristinae salutis divinitus restitutos. Fidentissime id palam Ambrosius repetit. Quis credat, hæc omnia commenta, fraudes ac illusiones fuisse? Num adeo stupidi ac bardi tum fuere populi, ut sibi hæc obrudi paterentur, & suosmet oculos Miraculorum & curationum testes appellari audirent, quæ tamen ipsi nequaquam aspexissent? Num impudens adeo Episcopus, ut tanta securitate coram tot testibus appellatis rem invisam visam pronuntiaret? Ceteris autem curationibus præstitit, ac illustrior fuit, uti dicebam, ab homine Urbi amplissima notissimo depulsa cæcitas. Quum sacra Martyrum corpora (ut Augustini testis oculati verbis Lib. 9. Cap. 7. Conf.) propalata & effossa digno cum honore transferentur ad Ambrosianam Basilicam, non solum quos immundi vexabant spiritus confessis eisdem Demonibus sanabantur, verum etiam quidam plures annos cæcus civis, Civitatisque notissimus, quum populi tumultuantis letitiæ causam quesisset atque audisset, exiit, eoque se ut duceret, suum ducem rogavit. Quo perductus, impetravit admitti, ut sudario tangeret pheretrum. Quod ubi fecit, atque admovit oculis, confestim aperti sunt. Eadem repetit Aug. Lib. 22. Cap. 8. de Civ. Dei, illudque Miraculum ait ad multorum notitiam potuisse pervenire, quia & grandis est Civitas, & ibi erat tunc Imperator, & immenso populo teste res gesta est, concurrente ad corpora Martyrum Protasii & Gervasii. Vide & Lib. de Unit. Eccl. Cap. 17. At Ariani cæcum illuminatum negabant. Nempe homines in Catholicam Ecclesiam odio internecino excæcati, homines pauci numero præ immani Catholicorum testium multitudine, homines plerique in Urbe Mediolanensi hospites, illuc ab Ariana Augusta perducti, qui cæcum hominem nequaquam, aut non satis perspectum habebant. Contra Catholicos innumeri, Civisque Mediolanenses, tot annos antea hominem probe agnoverant, viderant, aluerant cæcum, & luce ad Martyrum corpora repente donatum cognoscebant, videbant, affirmabant. Utri quæso parti fides adjungenda? Umquamne credibile sit, tantum Populum, per tot annos, eaque potissimum occasione fuisse deceptum, ac tamdiu credidisse aut cæcum, qui non erat, aut ei restituta lumina, quæ clausa tenebrisque obsita adhuc erant? Si hæc devorare queunt Hæretici, nescio quid in posterum credibile non sit, immo nescio quid amplius credendum sit.

Porro audiamus, quam nervose ac sapien-

ter invidentiam Arianorum, & renovatam nunc calumniam Ambrosius ipse jam tum repulerit in laudata Epistola 22. Classe I. olim 54. *Negant*, inquit, *cæcum illuminatum*; sed ille non negat se sanatum. Ille dicit: *Vide*, qui non videbam. Ille dicit: *Cæcus esse desivi*; & probat facto. Isti beneficii negant, qui factum negare non possunt. Notus homo est, publicis, quum valeret, manipatus obsequiis, Severus nomine, lanus ministerio. Deposuerat officium, postquam inciærat impedimentum. Vocat ad testimonium homines, quorum ante sustentabatur obsequiis: eos indices sue visitationis arcessit, quos habebat testes & arbitros cæcitatæ. Sub hæc opportune Arianos Judæis comparat, pari impudentia calumniantibus atque negantibus evidentiâ Christi ac Apostolorum prodigia. Et profecto, postquam Phereponus ejusque sodales, Ambrosiani cæci Miraculum stratagemâ nuncupare fas putant, quomodo & increduli non idem quoque dicere sibi licitum arbitrentur de cæco Evangelico? Interrogabant, inquit Ambrosius, *Judæi parentes*, quomodo videt filius vester? Quum ille diceret: *Cæcus quum essem, modo video*. Interrogate alios, si mihi non creditis. Interrogate extraneos, ne adstupulari mihi parentes putetis. Detestabilior istorum, quam Judæorum pertinacia. Illi quum dubitarent, vel parentes interrogabant. Isti occulte interrogant, palam negant, jam non operi increduli, sed auctori. Verum excusatione etiam minus digni sunt nuperi Hagiomachi, quam veteres Arii & Eunomii sectatores. Isti enim recentiores post jam repressas evidentiâ rei illorum calumnias, ex putidis adhuc suspitionibus testatissima ea prodigialudibriis & dolis accendere pergunt. Si locum fraudis habuit in illa Inventione, in iis Martyribus, atque Miraculis: qui tam felix fraudes esse potuit, ut deregî numquam potuerit, eamque deprehendere numquam licuerit Arianis præsentibus? Sine multorum ope neque Inventio, neque Miracula confingi potuerunt. Sine totius Populi conspiratione cæcus simulari non poterat subita oculorum luce donatus. Ariani tum rerum potiebantur; præsentibus erant. Imperatoris auctoritate in suæ Hæresis patrocinium abutebatur præsens & ipsa Justina Augusta. Quis commodior locus, quodnam opportunius tempus, quo imposturam ac figmenta Ambrosii detegerent Ariani; atque æterna ignominia Episcopum ejusque Ecclesiam operirent, suam vero Fidem ab eo periculo vindicatam gloriosius extollerent? Poterant minis, tormentis, ac præmiis extorquere veritatis confessionem a Severo, totque aliis, quos ab Ambrosio pecunia corruptos discitabant. Necesse est veritas

Kk & evi-

& evidentia Miraculorum longe fortiores fuerint, quam Arianorum maligni conatus atque calumniæ. Neque porro segnes in inquisitione rei ac testium fuerunt Hæretici. *Isti occulte interrogant, palam negant,* inquit Ambrosius. Immo tanta fuit vis & lux veritatis, ut factum ipsum negare ne ipsos quidem Arianos potuisse, sanctus vir innuere videatur.

Quæ vero hætenus dicta, (* vim quoque habere debent) pro tuenda veritate complurium aliorum prodigiorum, quæ sanctorum Martyrum & Confessorum ope variis temporibus peracta narrantur a gravissimis Episcopis, & oculatis atque incorruptis viris, & a prudentibus Historicis, quos neque ab ignorantia, neque a nimia credulitate neque a pravis affectibus ad ea confingenda, temereve credenda fuisse pertractos appareat. Non enim heic agitur de universis Miraculis a censura vindicandis, quæ neque Ecclesia probavit, & quæ credere vel non credere nihil refert, & quorum non modicam partem ab hominibus nullius iudicii ac nominis, dubiæque ac subleste fidei, litteris proditam Catholici ipsi aut abiciunt, aut sibi tam facile credendam non putant. Miracula tantum defendimus testatæ fidei, & ad sanioris Criticæ leges exacta. Ita nemo nisi petulans fidem illis prodigiis negabit, quæ sanctus Augustinus in Lib. 22. de Civit. Dei refert, quum ex iis pleraque ab omni fraudis ac fabulæ suspitione longe absint. Alia contigisse Miracula ad Sanctorum tumulos atque Reliquias, testantur Basilius, Gregorii duo, Nazianzenus & Nyssenus, Hilarius, Hieronymus, Chrysostomus, Isidorus Pelusiota, Basilius Seleuciensis, Theodoretus, Maximus Taurinensis, Asterius Amasenus, Aeneas Gazæus, ut innumeros alios Episcopos & Patres præteream. Rei seriem non ab incertis rumoribus, sed aut oculis suis ipsimet, aut ab aliis fide dignissimis testibus acceperunt. Tales Ecclesiæ proceres mentitos heic omnes fuisse, & in imposturas consensisse, fidem omnem superat. Falsa ac temere credita posteris narrasse, incredibile pariter est. Certe ab his erroribus atque criminibus sua se auctoritate, doctrina, integritate vitæ, prudentia, ac zelo Religionis, facile ipsi defendunt, & iniquissimas Hæreticorum suspiciones averunt.

Sed mihi temperare non possum, quin insigne illud argumentum commemorem, quo sibi visus est Phereponus Historiam sanctorum Martyrum Protasii ac Gervasii enervare pos-

se. Ait enim, ita Ambrosium rem describere, ut narrationem suspectam reddat. *Invenimus, inquit Ambrosius, miræ magnitudinis viros duos, ut prisca ætas ferebat. Quæ vero ætas? Heroicæ, postquam homines decrevere cæperunt?*

Nam genus hoc vivo jam decrefcebat Homero.

An etiam tribus seculis, quæ a Christo natæ ad Constantini tempora fluxerunt, grandioris erant stature homines, quam quarto aut quinto seculo? An augustior erat statura Martyrum, quam aliorum, aut major fiebat post mortem? Nemo, ut opinor, credit. At nemo etiam, ut opinor, non miretur, Phereponum Critices peritum, & non vulgaris ingenii hominem, tam levia nobis propinasse. Sed quid non facit litigandi prurigo? Quando solida argumenta defunt, verba saltem ac sophismata dentur. Ante annos prope mille, vates ille Homerus non cessavit minora corpora mortalium, quam prisca, conqueri: sunt Plinii verba Lib. 7. Cap. 16. Nat. Hist. Id quoque Juvenalis a Pherepono laudatus, Solinus, Phlegon, sanctus Augustinus, alique Scriptores memoriæ tradidere. Virgilius etiam Lib. 12. Æneid. de ingenti saxo, quod Turnus in Æneam intorsit, hæc habet:

*Vix illud lecti bis sex cervice subirent,
Qualia nunc hominum producit corpora telus.*

Ea itaque opinio invaluerat, procerioris stature omnes fere homines fuisse Heroicis, quam subsequens temporibus. Et fidem opinionis conciliabant corpora miræ magnitudinis subinde humi reperta, de quibus legendi Plinius ipse, Virgilius in Georg. Pausanias, Plutarchus, Gellius, & alii, immo recentiores etiam Scriptores; nam & proxime præteritis sæculis eorum quædam deprehensa fuerunt. Aliqui, sed admodum rari, subinde visi, qui ad gigantæam molem excreverant, sique idcirco prisca ætatis hominibus dicebantur similes. Ad eum ergo morem respexit Ambrosius. Quum sacra Martyrum corpora recens effossa communem hominum staturam multum excedere vidisset, talia & ipse appellavit, qualia prisca ætatis corpora fuisse ferebantur. Quid ergo heic sibi velit Phereponus, nemo facile intelligat. An Homericæ opinioni sese opponere? Id per nos ipsi liceat. Non idcirco minus

* Al. valere quoque debent.

verumerit, inusitata magnitudinis fuisse corpora Gervasii ac Protasii istamne sacrorum Martyrum proceritatem in dubium revocare? At innumeri Mediolanenses præter Ambrosium ejus rei testes fuerant, quibus per duos dies Martyrum ossa exposita scimus. Num dubitat, an primis tribus a Christo nato sæculis ejus proceritatis homines existere potuerint? Certe Phereponum de hac re dubitare quamplurimi Historici non sinunt, atque experientia ipsa; nam raros quidem, sed tamen aliquos, sæculo quovis, hujus stature homines vixisse constat. Augustinus ipse Ambrosii aequalis Lib. 15. Cap. 9. de Civit. Dei affirmat, se incredibilis magnitudinis ossa vidiisse. Tum hæc addit: *Nostri temporibus vari quidem, sed nunquam ferme defuerunt, qui modum aliorum plurimum exce-*derent. Numquid tandem suspicatur Phereponus, ab Ambrosio corporum illorum magnitudinem tamquam cæleste prodigium atque mysterium venditam fuisse? Ille hercule insulsus & ridendus, qui Ambrosium adeo infantem atque delirum suspicari audeat. Quæ Martyrum statura foret, & an illa major post mortem fieret, certe non ignorabat vir magnus, qui nempe Romæ & alibi innumera conspexerat martyrum ossa. Neque ab ullo docendus erat, aliæ hominum stature fuerit tribus primis Christianæ Epochæ sæculis, quam sæculo suo, quum prisca dumtaxat ætati, videlicet temporibus ante Homerum transactis, proceritatem corporum, tamquam rem cunctis hominibus eo ævo communem, ipse tribuat. Nullum hæc ergo mysterium, nullum cæleste Miraculum Ambrosius considerat; sed quia rarum esse novarat, sæculo suo homines repetire tantæ proceritatis, quanta in Martyrum illorum corporibus apparuerat, raram hanc istorum qualitatem tacendam non putat, illamque quasi obiter memorat. Solus cavillator alia in Ambrosii verbis somniare poterat; solus pessimus Logicus affirmare, Ambrosium ipsum narrationem suam suspectam reddidisse.

Graviora in speciem videntur, sed æque imbecilla sunt & confidentiæ plena revera, quæ posthæc subdit Phereponus. Edæmoniacis ad sara *dei Lavæ* confluentibus, nonnulli contra Arianos, eorumque hæresim clamant. Id Herculeum Aristarcho fulcrum est, ut sub aliorum sententia dicat, non amplius esse dubitandum, quin Ambrosius rete illud per fraudem concinnarit. *Lege, inquit, cetera, ubi torri Diaboli, ope horum Martyrum, Arianos opportunissime damnant; nec amplius miraberis esse, qui stratagemæ hoc Ambrosianum fuisse censeant, quo plebem sibi devinceret, Justinamque & Arianos perterrefaceret,*

excogitatum. Gemina huic argumentationi sunt, quæ ipse alibi disserit, ideo ementita appellans ad Martyrum tumulos peracta Miracula; quod ista Superstitioni propagandæ interservirent. Verum quidnam aliud hoc est, quam obvias quæstiones & præjudicatis opinionibus, quamquam falsis, confidentissime dirimere? quod quantum a ratione abhorreat, non ita pridem edidicisse Phereponum ipsum arbitror. Quum animo istius antea infederit, Superstitionem esse sacrarum Reliquiarum cultum (qua in opinione reliquos Novatores concordēs habet), immo etiam crediderit, Arianos, quamvis tot Conciliis & rationibus profligatos, propius ad veritatem, quam Catholici, accessisse: non immerito se inde argumentari ita posse sibi persuasit: ergo Miracula ad Sanctorum Reliquias confici nequeunt; ergo divinitus extorqueri a Dæmonibus confessio non potuit adversus Arianos; ergo nonnisi fraudulentis artibus Ambrosii, tota illa scena peracta est. Quid, si falsissimæ forent, ut eas esse nos re ipsa dicimus, præcepta animo Phereponi opiniones? Nonne tota illius machina & vestigio ruit? & potissimum quum nulla verisimilitudo sit, ea Miracula conficta fuisse, aut potuisse confingi? Nam, quod est *ad plebem sibi devinciendam*, Arianisque timorem incutiendum, jam vidimus, Ambrosii auctoritatem, sapientiam, pietatem, atque constantiam tam periculosis ac impiis non indignuisse præsidis; ipsumque, etiamsi indiguisset, non fuisse usum ad Fidem tuendam, quam sanguine & veritate, non pravis artibus atque imposturis propugnandam esse sciebat.

Ergo nudam, ac inanem, nullisque solidis rationibus stipatam, immo temerariam quoque & impiam esse, suspensionem suam, Phereponus ipse, si Criticus bonus, si Christianus est, deprehendet. Quænam enim narrationes, quæ facta vultum veritatis amittere jam non possunt, si tantam vim habere debet hæc argumentandi ratio? Videlicet Auctori aut Historico id utilitati, atque estimationi est: ergo confictum id, falsumque est, aut certe in Auctore, sive in narrante fraudem suspicari licet. Si valere debent hujusmodi suspensiones, Ethnicorum nomine imposturæ notam pariter obijcere possit Phereponus Tertulliano, Origeni, Cypriano, Lactantio, & ceteris Christianæ Fidei defensoribus, qui confessione Dæmonum in Ethnicos ipsos tam sape utuntur. Quid autem Scriptores illos ab hujusmodi accusatione defendit, quod similiter in Ambrosii defensionem non congruat? Deinde nonne Christi ac Apostolorum prodigia ad sanctissimæ doctrinæ

veritatem confirmandam, & Christi missionem probandam adhibita fuere, ut habetur Jo. V. 36. X. 38. & XIV. 12. ? Mirabiliter igitur Christo, ejusque causæ prodigia per ipsum patrata interserviebant. Quid si incredulus quispiam stratagemata & illa suspicetur, quibus Judaicam plebem sibi Christus devinceret, ac Phariseos sibi infensissimos de auctoritatis folio dejiceret? Id quidem jam faciet incredulus, auctore ac præceptore Pherepono; sed iniquissime faciet. Multo etiam magis instabit iste; nam & in Evangelii Marci & Lucæ Dæmones mali se ab Jesu tortos conqueruntur, ejusque cælestem potentiam fatentur, Filiumque Dei altissimi appellant. Nolebant his habere fidem pervicacissimi Judæi, quorum patrocinium quis non videat a Pherepono incautissime tandem susceptum, & perfidiam excusatam? Poterant enim & illi objicere adversus Christi prodigia, quæ Phereponus contra Ambrosii Historiam objecit. Sed tam illi temere ac perperam egissent, quam iste. Hujusmodi quippe suspiciones quando gravioribus aliis malæ fidei indiciis destituuntur, & præcipue quum ab aliis refelluntur gravissimis bonæ fidei indiciis, id unum præstare possunt, ut in suspiciosis hominibus malignitatem, livorem, & obfirmatum contra veritatem animum prodant.

Pherepono itaque nos non injuria crimini vertimus, quod alius Ethnicis atque incredulis ministret. Quod Religioni & Ecclesiæ Christianæ eripiat potentissimum illud argumentum Veritatis e Christi, Apostolorum, aliorumque Sanctorum hominum prodigiis operibus petiit. Quod suspecta faciat tum ad mortui Elisæi cadaver in veteri Fœdere peractum insigne Miraculum, de quo in Lib. IV. Regum mentio habetur, tum curationum prodigia in novo Fœdere facta per Pauli sudaria ac semicinctia ægris admota, dum eadem mirabilia ad sacra quoque Martyrum ossa, testibus viris incorruptis facta, fieri ipse posse negat, virtutemque ejiciendi Dæmones, a Christo Sanctis suis in Evangelio promissam, suspectam ipse faciat. Crimini etiam vertimus, quod ex meris tantum ac fallacissimis suspicionibus denigrare ac lacerare famam non erubescat virorum gravissimorum, & omnium fere sanctorum Patrum, quos quum ille Impostores velit, nescio cui amplius in posterum credendum sit, & nescient increduli, quid amplius putandum sit de Religione & Ecclesia Christi. Propterea prudentiæ, famæ ac Religioni suæ melius consuluisse Phereponus, si ab hisce abstinuisset, quæ quid ab ejus Critica aliis in locis sperandum sit, satis ostendunt. Sed nos jam alia expectant & vocant.

C A P U T XII.

Cultus Religiosus, Angelis ac beatis hominibus adhibitus, contra Phereponum defenditur. Superstitionis suspicio frustra heic a Pherepono injecta. Preces pro piis defunctis auctoritate Scripturæ sanctæ Traditionisque nituntur. Non aliter sentit sanctus Cyprianus, cui Tertulianus prævit. Votum sacre Virginitatis præstantius, quam Nuptiæ. Phereponi objectiones repelluntur. Apostoli apertum suffragium pro Dogmate isto.

Non solis Sanctorum Miraculis, sed eorum etiam cultui religioso bellum indicit Batavus, sive Tigurinus Censor: quodque mirandum magis est, id facit auctore ipsomet Augustino. Dixerat hic in Lib. de vera Relig. Cap. 55. de Angelis loquens: *Honoremus eos caritate, non servitute; nec eis Tempia construimus, nolunt enim se sic honorari a nobis, &c.* Phereponus ista expendenda relinquit iis, qui volunt Angelos cultu dæmonum, hoc est servitutis, coli. Videant (inquit pag. 485.) quomodo se sentire & loqui cum Augustino, dicere possint. At quantopere cum Augustino consentiant Catholici in colendis cum beatis Angelis, tum reliquis San-

ctis, ipse Phereponus nullo negotio didicisset, nisi ea tantum corrogaret, quæ suo sunt consentanea ingenio. Agit heic Augustinus de illa servitute, quæ supremum Numinis cultum significat, atque a Græcis appellatur *λατρεία*. Non autem negat, alterum illud servitutis genus, cui *δουλεία* nomen est, a mortalibus exhiberi debere cæli proceribus, & certissimis Dei amicis. Audi Augustinum Lib. 10. Cap. 1. de Civ. Dei: *Λατρεύειν, inquit, nostri, ubique sanctarum Scripturarum positum est, interpretati sunt servitutem. Sed ea servitus, quæ debetur hominibus, secundum quam præcipit Apostolus, servos dominis suis subditos esse debere: alio nomine Græce nuncupari solet.*

folet. *Λατρεῖα* vero, &c. aut *σάμπερ*, aut tam frequenter, ut pene semper, ea dicitur servitus, quæ pertinet ad colendum Deum, &c. Idem aliis verbis alibi scribit, sed potissimum Lib. 20. contra Faustum Cap. 21. ubi simul docet, colendum esse religioso cultu beatos Dei famulos. Illo cultu, inquit, qui Græce *λατρεῖα* dicitur, Latine uno verbo dici non potest, quum sit quædam proprie Divinitati debita servitus, nec colimus, nec colendum docemus, nisi unum Deum. De sanctis vero Martyribus ita loquitur: Colimus ergo Martyres eo cultu dilectionis & societatis; quo & in hac vita coluntur sancti homines Dei, &c. Erigere Tempia, offerre sacrificium, aliaque huiusmodi, uni reservata Deo, nefas est impendere in Angelorum Martyrumque cultum, sed aliam servitutis honorariæ speciem, quam *Δουλιαν* appellamus non prohibemur, sed iubemur præstare Sanctis quos tamen conservos Dei simul agnoscimus. Cui hoc nomen non arri-deat, alio utatur, dummodo rem teneat.

Quod vero Phereponus subdit, nimirum jam Augustini ævo quædam cœpta esse fieri, quæ quamquam a prudentioribus damnata, paulatim intromissa fuere; inquit enim idem Augustinus in Lib. 1. de Morib. Eccl. Cathol. Cap. 34. Novi multos esse sepulcrorum, & picturearum adoratores; hæc, inquam, Phereponi monita, nescio quid prodesse possint Novatorum scholæ. Nam quis certo affirmare possit, Augustinum ibi de sepulcris & picturis Christianorum loqui, & non potius de Paganorum? Quod si de Christianis talia inter suos agentibus scribit Augustinus: quid mirum? Superstitio locum habere potuit ac potest in Ecclesiæ Catholicæ ritibus, ac præcipue in Sanctorum atque Imaginum cultu, dum Fideles sint quidem, ut ipsius Augustini verbis utar, *professores nominis Christiani, sed professionis suæ vim nescientes, neque exhibentes*. Ab his arcessendam non esse doctrinam Orthodoxæ Religionis, neque ex istorum exemplo expendendam esse præstantiam Catholicæ Ecclesiæ, rectissime agebat Augustinus in eo Libro. Id & nos nunc repetimus. Quod faciendum & credendum præscribit Ecclesia nostra, hoc intueri, non vero quod in ista Ecclesia fit, ut creditur ab imperitis & impiis. In eo veritas & sanctitas; in hoc superstitio & falsitas. Et revera ipsemet Augustinus tum alibi, tum Lib. 8. Cap. ult. de Civ. Dei, Memorias, sive Sepulcra Martyrum, & eorum Reliquias honorandas esse docet; significatque apertissime, qualis opinio induenda sit Catholicis, quum quædam in honorem cultumque Martyrum fiunt. Ea autem

Augustini verba quum in oculos & ipsius Phereponi incurrerint, non sine aliqua animadversione dimittenda esse ipse iudicavit. Inquit igitur pag. 581. *At pompa qua ferebantur Reliquiæ, honor qui iis genuum flexione deferrebat, invocationes Sanctorum, &c. persuadebant Ethnicis, Martyres coli, quasi quoddam genus inferiorum Deorum*. Tum addit, neque Ethnicos multum a vero aberrasse; nam & Christianos nonnullos offendebat hic idem cultus. Quamobrem censet, Augustinum heic Rhetorum more, dissimulatis his, quæ ab Ethnicis objiciebantur, respondisse. Nonnullorum Christianorum nomine, quos male habebat Martyrum cultus, unum Vigilantium, & alterum Eunomium indicare voluisse, ac potuisse, Phereponus mihi videtur. At quæso, quæso, Christianorum pars duo homines sunt; & quales, amabo, ut eorum suffragium universæ Christianorum Ecclesiæ opponi possit? Nil facilius, quam in quacumque Republica duos, immo etiam plures invenire, quibus fastidio sint patrii mores, suæque Religionis ritus. Atqui huiusmodi fastidiosos, & audacissimos homines statim compresmere viri sanctitate atque eruditione clarissimi, quibus certe ignotum non erat, quid esset Deo, quid beatis ejus famulis debitum, & quid foret Idolorum, Deorumque (* falsorum) cultus.

Subit autem Censoris nostri confidentem eloquentiam demirari, quando is dissimulatam ait ab Augustino Ethnicorum hac in re accusationem, idque Rhetorum more. Nam quid aliud in eo Cap. ultimo Lib. 8. de Civ. Dei præstat Augustinus, quam ostendere, quantum intersit inter cultum divinum hominibus mortuis ab Ethnica Superstitione delatum, & religiosum honorem delatum Martyribus a Religione Christiana? Primo differre ait honorum & rituum genus; nam & Sacrificia & Delubra mortuis offerebant Ethnicis, a quo tamquam a peculiari Divinitatis signo abhorrebat Christiana Respublica. Deinde ostendit, ab animo illorum differre omnino in iis ritibus atque honoribus animum istorum. Ethnici tamquam Deos veros, & adoratione uni Deo debita, suos mortuos prosequerantur; Christiani contra numquam suos mortuos apothecosis donarunt, numquam Deos censuerunt; & quos honores habuere suis Martyribus, fuere quidem signa religiosæ venerationis, non autem divini cultus, & mentis ad Patriam propensæ. Animus autem atque intima persuasio ea est, quæ ritus & sermones honoris causa conceptos ad bonum aut malum trahit. Decernere vero, qui

* Addita nuper vox falsorum.

qui ritus superstitioni aut veræ pietati convenient, quive tolerandi sint & probandi, aut improbandi, sive non ferendi, ad Ecclesiam, & ad Apostolicam Sedem pertinet. Et hanc in rem volo Phereponus noster audiat, quid forte Theophilus quidam Alethinus (hominem puto perquam carum Pherepono ipsi) scripserit in notulis ad Tom. 3. Theolog. Dogm. Dionysii Petavii, Lib. 15. Cap. 2. de Incarn. Ut verba, inquit, valent usu, ita & gestus, qui modo sunt civiles, modo religiosi, pro temporibus & locis, possuntque Deo colendo & hominibus æque pro consuetudine adhiberi. At interna illa adoratio, qua id quod colimus, consideramus ut unicum ac summum Numen, propterea reveremur ac precamur, ad unum illud Numen pertinet. Sed possunt esse: & sunt alii inferiores cultus, dignitati rei quæ colitur, attemperati, absque idololatria ulla. Quod semper probe observandum. Vide & ibi Petavium.

Augustinus ergo in eo loco postquam dixit, honorari quidem Martyres eorumque Memorias, a Christi fidelibus Ethnicorum accusationem atque suspicionem omnem everrit, monens, neque Sacerdotibus, neque Templis, neque Sacrificiis (quæ uni Deo tantummodo sunt debita) honorari sanctos Martyres; reliqua vero venerationis signa eisdem exhibita, ex obsequio religioso, non autem ex opinione Divinitatis descendere, immo in ipsius Dei gloriam concedere, quicumque honor Sanctis desertur. Quod quum dicit, occupat una responsione, quidquid umquam aut objecerant, aut objicere poterant Ethnicis adversus Martyrum cultum. Quæcumque, ait, adhibentur religiosorum obsequia in Martyrum locis, ornamenta sunt Memoriarum, non sacra, vel sacrificia mortuorum, tamquam Deorum. Dixerat supra: Honoramus Memorias eorum tamquam sanctorum hominum Dei, &c. ut ea celebrata & Deo vero de illorum victoriis gratias agamus, & nos ad imitationem talium coronarum adhortemur, &c. Quapropter quid objicere Ethnicis potuerant, aut poterant, ut apud Christianos polytheismum ostenderent, quod suo sermone & explicata mente Christianorum, Augustinus jam non contriverit? Et ne quis Martyres saltem quasi quoddam genus inferiorum Deorum coli putaret, addidit ille: Non ipsi, sed Deus eorum nobis est Deus. Et infra. Nos itaque Martyres nostros nec divinis honoribus, nec humanis criminibus colimus, sicut colunt illi Deos suos, &c. Quod Augustinus olim pronuntiabat, nunc etiam Ecclesia Catholica profitetur, Idololatriæ a nostrorum temporum Hæreticis insinulata, & ab hujusmo-

di calumnia vel a sincerissimis inter ipsos Hæreticos jamdudum liberata.

Ab Angelis aliisque beatis cæli civibus ad reliquos Christianos, qui decesserunt in signo fidei, & dormiunt in somno pacis, transit Phereponus noster; atque ut illis religiosum honorem habendum negat, ita istis nihil prodesse Fidelium preces affirmat. In Lib. de Cura pro mortuis habenda auctor est S. Augustinus consuevisse Christianos offerre Deo preces pro mortuis fidelibus, quod officium ipsis profuturum sperabant apud Deum. Phereponus hæc insurgit, inquit: Sed locum aliquem Scripture, aut revelationem certam hanc in rem proferri oportuit; qui enim norat Augustinus hoc velle Deum, ut preces Ecclesiæ profint post mortem nonnullis, quum alium sit ea de re silentium, &c. Non enim satis est ut possit hoc fieri; quam multa enim Deus non vult, quæ potuisset velle? Sed Augustinus laudaverat locum II. Machab. XII. 43. ubi legitur oblatum pro mortuis sacrificium. Nihil refert: pergit enim Phereponus interrogare: Sed ubi Lex talia sacrificia jussit, aut ubi Deus se adinventis ab hominibus sacri propitium fore promisit? Percontor ego a Pherepono, utrum sibi computentur inter Canonicas Scripturas priores duo Machabæorum Libri, an non. Si postremum, videat ille, qui tot alios divinarum Scripturarum Libros demonstrare contra gentem incredulam possit cælo probatos. Tolle Ecclesiæ Auctoritatem atque Traditionem, ruat necesse est potissimum argumentum, quo nititur divina origo Litterarum sacrarum. Sin, uti videtur, Canonicus est Pherepono is Machabæorum Liber, quem universa olim Ecclesia Canonicum habuit; & Catholica nunc habet: quid est, quod illic non legit Phereponus hæc verba: Sancta ergo (sicuti Vulgata legit) & salubris est cogitatio pro defunctis exorare, ut a peccatis solvantur? Hinc novit Augustinus, & noscere Phereponus potuit, velle Deum, ut preces Ecclesiæ profint post mortem nonnullis; divino quippe oraculo probatur illa Judæ Machabæi actio atque opinio.

Præter Scripturæ sacræ documentum illud, cui quædam alia, etsi non adeo perspicua, accenter possunt, adhibet Augustinus auctoritatem Ecclesiæ universæ, quæ usum precum pro mortuis habet, & habendo utilem piumque, & ab Apostolis descendentem ostendit. Rursus ergo Phereponus in ista erumpit: At quis docuerat Augustinum, a temporibus Apostolorum nullas prævas opiniones, ac consuetudines sensim irrepere potuisse? Nullum Dei legitur hanc in rem promissum, eademque est ratio hominum in Rempubli-

cam Ecclesiasticam ac in Civilem coeuntium; nec in hanc magis quam in alteram, male consuetudines sensim inirepere possunt. At quis docuit Phereponum, eandem esse ac fuisse rationem Civilis atque Ecclesiasticæ Reipublicæ in perversis consuetudinibus admittendis? Deinde hanc consuetudinem qua de agimus, esse perversam, nullumque hanc in rem legi promissum Dei? Nos jam vidimus, in Machabæorum Libris probari Deo preces & sacrificia pro mortuis. Quod si ne ullis quidem in Libris Canonicis expressa legere- tur divina revelatio istius doctrinæ: attamen satis esset, Traditionem certam haberi de ista revelatione in Ecclesia Dei. At istud procul dubio revelatum fuisse, atque probatum ab Apostolis, hinc discimus, quod Augustini ævo universa pro defunctis Ecclesia supplicare consuevit, ut ait idem in eodem Libro. Heic autem locum habet regula celebris ejusdem sancti Augustini Lib. 4. Cap. 24. de Baptismo contra Donatistas: *Quod universa tenet Ecclesia, nec Conciliis institutum, sed semper retentum est, non nisi Auctoritate Apostolica traditum rectissime creditur.* Ab Ecclesiastica vero nimium quantum differt Civilis Respublica. Nihil ibi impensius commendatur, ac ingeritur auribus tum Episcoporum & Cleri totius, cum reliquæ etiam plebis, quam nihil esse innovandum; & pravas opiniones perversasque consuetudines impediendas atque averruncandas; & imminere certum salutis periculum dissimulanti, silenti, & sinenti aliquid novi aut sentiri aut fieri, quod aperte aut tacite doctrinam Christi atque Apostolorum aliqua ex parte lædat. Tam religiose, tam sollicitè huic suo muneri hucusque Ecclesia Catholica respondit, ut vix nova quæpiam falsa opinio, nova aliqua mala consuetudo emerferit, quam aut Concilia, aut Romani Pontifices, aut alii Episcopi, Patres, Scriptoresque pii atque eruditi non represserint, non damnarint. Aliter se gerit Civilis Respublica.

Et ostendat, si potis est, Phereponus ipse originem consuetudinis istius; quamvis enim quod ait: *de origine precum pro mortuis vide Johann. Fellum ad Epist. 1. Cypriani, Lectoribus spem, aut metum ingerat hujusce originis inveniendæ: Lectores tamen se deceptos sentient, ubi ejusdem Felli notas atque argumenta pensabunt; & cum ipsis sancti Cypriani verbis conferent. De Victore quodam ait sanctus Episcopus: Non est quod pro dormitione ejus apud vos fiat oblatio, aut deprecatio aliqua nomine ejus in Ecclesia frequenterur.* Quid refert, quod Fellus ostendere contendat, pro Martyribus

non oratum fuisse olim? Id certissimum est; at illic res minime erat de Martyre quopiam. Nullis vero tabulis Fellus prodit, pro ceteris fidelibus cum signo fidei vita defunctis preces ad Deum non fuisse præstitas, neque speratum inde ipsorum refrigerium. Immo idem ille Cypriani locus evidenter ostendit, preces pro fidelibus mortuis tunc in more Ecclesiæ fuisse, quando intercedit, ne pro homine illo fiant. Deinde cedo magistrum Cypriani, Tertullianum videlicet, qui Ecclesiæ suorumque temporum hac in re consuetudinem nobis edisserat. Inquit is in Lib. de Monogamia c. 10. de Vidua: *Enimvero & pro anima ejus (mariti) orat, & refrigerium interim adpostulat ei, & in prima resurrectione consortium, & offert annuis diebus dormitionis ejus.* In Cap. seq. *Orabit, inquit, pro maritis tuis novo & vetere.* Quibus ex verbis intelligis, quid etiam senserit sanctus Cyprianus, quantumque ab ejus mente abhorreat Felli sententia, & rursus quam antiqua sit formula illa, qua etiamnum in sacro faciendo locum refrigerii lucis ac pacis Fidelibus Catholicis vita functis a Deo precamur. Et quum Tertulliani ævo, hoc est, uno aut altero sæculo post mortem Apostolorum, ista passim in Ecclesia peragerentur, uti ex aliis etiam ejusdem Tertulliani locis confirmari potest; quumque in eam rem consentiant tum Concilia, tum Græci Latinique Patres; tandem intelligere cogimus, non aliunde quam ex Apostolica Traditione venisse hujusmodi consuetudinem. Quod si magnum & certum lucrum Ecclesiasticorum Phereponus (pro more suæ gentis) heic objicit nobis: rogandus ille primo est, ut ostendat, hujus opinionis ope jam tum ab Augustini, Cypriani ac Tertulliani ætate Clerum sibi quæsisisse divitias. Tum animadvertendum, aliud esse perversitatem aut bonitatem opinionis alicujus, aliud vero lucrum quod ex eadem opinione educi potest: nam homines improbi tam bona quam mala doctrina abuti possunt in sui commodum atque utilitatem. Necesse est igitur, ut ipsam opinionem Phereponus recta aggrediatur, Christianoque Dogmati contrariam ostendat: quod tamen denuntiamus, ipsi numquam possibile futurum, quando tam antiquis legitimisque fundamentis nostra sententia nititur, & ad aliud considerationis genus spectant, quæcumque aut laudandæ, aut vituperandæ consuetudines in usum istius opinionis invecitæ hucusque fuerunt.

Ad hæc litem non Augustino tantum, sed universæ Catholicæ Ecclesiæ indicit Phereponus, quod apud nos majori sit in pretio

tio ac laude studium sanctæ Virginitatis, quam honestæ Nuptiæ. Catholicam sententiam expresserat atque illustrarat Augustinus in Lib. de sancta Virginitate. Phereponus vero in Animadversionibus ad eundem Librum pag. 563. monet, Conjugium opus esse, quod sine magna virtute peragi ac sustineri non possit. *Pericula enim multa imminunt conjugatis, multæ tentationes incumbunt, ex quibus sese, ut Christianos decet, expedire semper non est facile.* Tum enumeratis hisce periculis atque laboribus, subdit: *At qui cœlibem vitam agunt, nullius curam gerunt nisi sui, nec indigent tanta virtute ad se solos sustentandos, & viam virtutis calcandam, quæ multo minoribus periculis cincta est.* Quibus ex verbis concludit, Cœlibatum non solum non esse rem, quæ per se magis Deo placeat, quam Matrimonium, sed etiam esse rem minoris quam Matrimonium virtutis. Augustino autem id semper infortunii accidit, ut quæ ipse profert, Rhetoricæ tantum argutiæ sint; quæ vero Phereponus, solidissimæ omnino rationes. Quare Censor monendos Lectores tandem arbitratur his verbis. *Qui hæc probe expendit, non multum movebitur Rhetoricis argumentis, quæ in hoc Libro deinceps sequuntur.* Felicem hominem, cui exiguo verborum apparatu semper datur immensam disjicere aliorum loquacitatem.

Quum inter Virginitatem, Deo dicatam, & Christianas Nuptias comparatio instituitur, quæri potest, utrum facilius per illam, quam per istas, æterna salus obtineatur: deinde utrum Virginitas ipsa per se præstantior & gravior Deo sit, quam Conjugium. Vide nunc, amabo, quo vergant Censoris nostri verba: ad ostendendum nempe, majora esse pericula atque incommoda Conjugii, quam cœlibis vitæ, majoremque idcirco esse in illo statu, quam in isto, necessitatem virtutis. Quod quum facit, utique strictim dicit, quod Hieronymus, Tertullianus, Basilii, Nazianzenus, Chrysostomus, alique fusissime scripserunt, & passim experientia testatur, sed simul contra suam mentem extollit præstantiam Virginitatis, quæ eligatur intuitu Dei. Hinc enim constat, difficilius esse conjugatis, quam Virginibus sacris, iter ad cælum, proptereaque præferendum esse conjugali cœlibem statum, uti faciliorem tutioremque viam ad salutem. Quod autem inquit Phereponus, majori virtute ad Conjugium opus esse, quam ad Virginitatem: (quando hoc etiam illi daremus) nihil minuit, immo valde augeat sacræ Virginitatis splendorem. Necessitas majoris virtutis in conjuga-

tis, ut sæculi tentationes superent, cælumque obtineant, infirmitatem prodit mediæ, videlicet Conjugii, quo utuntur ad tam eximium finem consequendum. Ex multis enim itineribus, per quæ ab infelici hoc exilio ad beatissimam patriam conscendi potest, illa minus laudanda, minusque eligenda sunt, quæ magis dubiam faciunt consequutionem finis, facileque longius a patria deviare valent. (* Aliter) inter hominum status præferendus ille foret, per quem difficilius ad Regnum Cælorum devenitur, qualis est militia, mercatura, aliæque instituta, negotii sæcularis plena, & mille periculis ac tentationibus obnoxia, majorique idcirco virtute indiga, ne salus æterna perdatur.

Audi nunc Phereponum in hæc verba loquentem: *Cœlibatum non esse rem, quæ per se magis placeat Deo, quam Matrimonium, sed eum esse demum illi gratiorem, in alterutro sit statu, qui præceptorum ejus est observantior.* Nempe non considerat homo, alioqui non hebes, eo ipso gratiorem Deo futurum, qui Virginitatem illi dicavit, non solum quod hunc uti aptiorem divinæ legi observandæ elegerit statum, sed etiam quod bonum Animi potius, quam Corporis quærat, & quod ea quæ sunt Sæculi, repudiet, carnisque voluptatem ideo contemnat, ut spiritui promptiore ea quæ sunt Dei meditetur ac faciat. Deinde præter illam difficilem atque laudabilem in Virginitate abstinentiam a voluptatibus veneris, considerandum est votum, animusque hominis ipsam Deo Virginitatem voventis. Heic sita virtus præstantior, heic major laus virginis. Excelso animo vilia, & periculosa, & belluina oblectamenta mundi rejicit: magnum hoc est. Majus est rejicere, ut Deo expeditius vacare possit. Confer igitur Nuptias, & sacram Virginitatem. Sunt illæ humanæ fragilitatis atque infirmitatis subsidium, laudabile & sanctum profecto, & Christi gratia in Matrimonii Sacramento consecratum. Votum autem Virginitatis non sine magna virtute est, immo est magna virtus. Illic delicias, sive oblectamenta quærimus, illic desideria Concupiscentiæ implentur; heic vero fortiter superantur ipsæ carnis illecebræ, heic Pietatis simul ac Temperantiæ heroicæ vires exercentur; & castitas, mensque cum corpore Deo dicantur, ut eo pacto liberioribus pen- nis evolare homo possit ad Deum, vitamque imitari Angelorum.

Atque hæc sunt, quæ Apostolo non experientia solum, sed cælesti etiam prudentia edocto in 1. Cor. VII. persuasere, ut Virginitate

* Al. Secus. Vox substituta clarior.

nitatis studium Nuptiis apertissime, neque uno in loco; praeferret. *Qui sine uxore est, (inter cetera ait) sollicitus est quae Domini sunt quomodo placeat Deo. Qui autem cum uxore est, sollicitus est quae sunt mundi, quomodo placeat uxori, & divisus est. Et mulier innupta, & virgo cogitat quae Domini sunt, ut sit sancta corpore & spiritu, &c.* Infra addit: *Igitur & qui matrimonio jungit virginem suam, bene facit; & qui non jungit, melius facit.* Quae verba non ignoravit ipse Phereponus; sed eludere se posse speravit, inquiens, Apostolum professum se ita loqui propter instantem necessitatem, hoc est; propter tempora illa, quibus graves persecutiones fervebant. Nescio quas eo tempore persecutiones Phereponus ostendere posset inter Corinthios, quum certe rem praesentem, non futuram indicare videatur. Apostolus per vocabulum *ἐνεσώσωμαι*. Deinde verba illa plerique tum Graeci tum Latini Interpretes aliter exponenda censent, ut nempe loquatur illic Apostolus sive de saeculi molestiis & incommodis, quae conjugalem statum consequuntur, & carnis tribulationes infra appellantur, sive de angustia mortalis hujus vitae, sive de aliis hujusmodi necessitatibus. Sed quid plura? Virginitatis praeferenda rationem non ad ulla persecutiones tunc ferventes, sed plane ad generaliore causam, quae cuique tempori conveniat, Paulus aperte refert: nempe quia necessitates conjugalis vitae, impedimenta sunt, quominus expedite libereque Deo homines serviant & placeant.

Id constat e verbis nuper laudatis. Ipse itidem Apostolus agnoscit in Virginibus sacris excellentem quandam sanctitatis speciem, quae eatum statui, non autem conjugali, convenit. Inquit enim: *& virgo cogitat, quae Domini sunt, ut sit sancta corpore & spiritu.* Quibus verbis laudat, propriamque Virginum dicere non solum immaculatam puritatem carnis, sed etiam abstinenciam ab opere & voluptate carnali. Ceterum negare nemo potest, quin homo conjugali vitae addictus Deo magis interdum placeat, majorique virtute abundare possit, quam alius quisquam sacrae Virginitatis cultor; uti neque negare quisquam audebit, quin temere nonnumquam, suisque viribus parum perpensis, homines Coelibatum Deo voveant. At quorsum haec? Non est in culpa thesaurus, si ille expiletur, qui se ad custodiendum obtulerat. Quod si conjugato cuipiam major interdum probitas sit, quam virgini alicui: tribuenda est hujusmodi praestantia aliis Virtutibus in illo homine conjunctis, quae faciunt, ut in Conjugio sancte inito sancte vivatur, & salutare homini fiat ipsum Conjugium. Rursus aut vitia, aut ipsarum defectus virtutum in causa esse possunt, ne Virginitas Deo dicata meliores majoresque in homine fructus probitatis ferat. Verum paribus circumstantiis positis, procul dubio Virginitas sacra, quam Conjugium, aptior atque efficacior erit, ut quis Deo placeat, ipsaque proinde Virginitas ex ipsius Dei amore electa Deo placere plus debet, quam Nuptiae.

CAPUT XIII.

Mendacium semper malum. Ejus patrocinium a Pherepono susceptum positum quibusdam circumstantiis; sed sine ulla valida ratione. Joci nonnulli ex mendaciorum familia excludendi. Phereponi calumnia distitantis, Patres tam rigide fuisse insensos mendacio, ut ipsi poslea rutilius mentirentur.

IN Libris de Mendacio, & contra Mendacium, atque alibi etiam, pluribus ostendit sanctus Augustinus, peccatum esse quodlibet Mendacium, cui revera Mendacii nomen conveniat, quum nempe causa atque intentione alterius fallendi enuntiatur falsum. Phereponus autem aliqua Mendacia agnoscit, quae culpa careant. In Animadvers. ad Cap. 5. Lib. de Mendacio, *Ponenda sunt, inquit, tantum tria, quae diximus. Primum est, nullum esse oportere animum nocendi mendacio; alterum ejusmodi debere esse menda-*

cium, quod nocere revera non possit; tertium denique, non esse aliam viam, qua imminens malum vitetur. Eadem repetit Phereponus in Animadvers. ad Cap. 18. Lib. contra Mendacium. Et in ista quidem sententia praeverere Cenfori nostro cum ex Ethnicis Philosophis atque Scriptoribus nonnulli, tum nonnulli etiam e Christianis, ex his praecipue, qui scientiae politicae praecepta litteris consignarunt. Inter hosce potissimum recensere juvat duo carissima Pherepono capita, Erasimum videlicet, & Grotium, & nostris etiam

Ll tem-

temporibus Samuelem Pufendorfium in Libris *de Jure Naturæ & Gentium*. Quicumque autem ii sunt Mendaciorum patroni, ita sæcularem quamdam respexisse utilitatem mihi videntur, ut naturam dignitatemque Veritatis tunc obliti fuerint. Illa scilicet sublimis, ac innata Deo Virtus, immo Deo ipsimet adeo congenita, ut Deus sit ipsa Veritas, delicata pulchritudine constat, omnemque abhorret atque exhorrescit oppositæ falsitatis speciem. Etenim quum simul verum & falsum consistere non possint, necesse est, ut qui falsum velit, quacumque tandem e causa id velit, Veritatem eodem tempore, quantum in se est, perdat atque pessumdet. Nihil medium occurrit. Atque hinc fit, ut velle falsum in alterius hominis mente (quod profecto vult quicumque mentitur), idem sit ac velle Veritatis necem, proptereaque velle malum eligere.

Mendacium ergo intrinsece malum est, sicuti & omne falsum est secundum se malum, & fugiendum, ut Aristoteles ait. Ejusmodi autem quum sit Mendacium, nullo colore dealbari, melioremque naturam induere numquam potest. Porro duplici jure mendax homo injurium se præbet, Divino, ac Naturali. Divino; Deum quippe ipsum offendit, dum Veritatem ipsam, seu veracitatem mendaci lingua lædit. Naturali; jus quippe Naturæ exigit, ut nemo sponte alterum fallat, siue in errorem inducat, nemo sermonis humani mirabili instrumento ac præstantissima institutione abutatur ab labefactandam fidem in hominum commercio. Ac propterea Philosophorum nobilissimi, & plerique Sanctorum Patrum, quorum dux Augustinus, omnesque Catholica Scholæ Theologi, nullum esse easum statuerunt, in quo Mendacium, dum revera sit Mendacium, non sit etiam malum, & culpæ infimulandus mendax non sit, quamquam ea in mentiendo esse culpæ levitas interdum possit, ut ei veniam facillime sperare liceat. Huc faciunt divinarum Scripturarum documenta, nempe Proverb. XIII. 5. *Verbum mendax justus detestabitur*. Et Proverb. XXX. 8. *Vanitatem, & verba mendacia longe fac a me*. Et Colos. III. 9. *Nolite mentiri invicem*. Et Psal. V. 7. *Perdes omnes, qui loquuntur mendacium*. Et Ecclesiastici VII. 14. *Noli velle mentiri omne mendacium*; quod idem est ac edicere, ut nullum proferamus Mendacium. Mitto alia Scripturarum loca.

Videamus nunc, quibus rationibus ducatur Phereponus in contrariam sententiam.

Sed ille nullus assert. Hæc tantum addit ad ea, quæ supra retulimus: *In hisce sane circumstantiis licitum esse debet mentiri, si non illicitum sit joco mentiri, quod per Augustinum licet*. Vide, Cap. 2. Utrique auctor est Augustinus Cap. 2. Lib. de Mendacio, joca numquam putata fuisse Mendacia: *Hæbent enim*, inquit is, *evidentissimam ex pronuntiatione, atque ipso jocantis affectu, significationem animi nequaquam fallentis, est non vera enuntiantis*. Sed nescio, qui hinc inferre potuerit Phereponus, licitum quoque esse mentiri, positis circumstantiis a se enumeratis. Malitia Mendacio insita eam habet originem & causam, quod animus mentientis vult verum corrumpere, dicere falsum, & alterum hominem fallere. In locis hic animus perversus atque inordinatus abesse potest, & plerumque revera abest, nam qui jocatur, sæpe ac sæpius alterius decipiendi voluntate caret, idque pronuntiat falsum, quod probe scit ab audientibus siue legentibus esse detegendum, & accipiendum tamquam falsum, non tamquam verum. Quare neque veritatem jocator hujusmodi lædit, neque proximum fallit; ideoque e Mendaciorum numero, joca ita composita excluduntur, & culpæ notam effugiunt. Verum in casibus a Pherepono propositis manifestissimum est, & decipi alterum, & veritatem lædi, & falsum ita enuntiare, ut mentiens directe aut indirecte velit alterum fallere. Ex hoc ipso, quod aliquis scienter falsum loquitur, falsitatem intendit significare: ideo completivum in definitione Mendacii ponitur intentio fallendi; sed quasi materiale falsa vocis significatio. Ita sanctus Thomas in 3. d. 38. q. 1. Art. 1. in corp. Mendacium igitur in iis casibus locum habet, atque adeo turpidq illa quæ Mendacium consequitur, inde excludi non potest. Sed, inquires, mendaci tunc nullus est nocendi animus, & Mendacium ipsum obesse per se ipsum nequit, nullaque alia homini via restat evadendi periculi. Quis de ita mentiente queratur? Cui injuria tunc infertur? At non solum animadvertendum est, per illum semper noceri, qui mentitur; mendax enim, quantum fert ejus actio, errorem semper & falsum in alterius ingerit aut vult ingerere mentem: sed etiam statuendum est, internam e Mendacio turpitudinem ex eo non tolli, quod neque sit in mentiente nocendi voluntas, neque vis nocendi in ipso mendacio, dum falsum enuntietur animo alterius fallendi. Nam ut ut concedamus, mentientem in eo casu, alterius vitæ, honori, ac rebus nihil officere, attamen juri ipsius Veritatis adver-

fa-

satur, quam ille, quantum in se est, offendit atque conculcat, & facit ut in proximo pereat. Eodem pacto invidum Deo pergit esse Adulterium cum femina, quamvis ipse vir in eam actionem consentiat, & quamvis non aliter vel ipse vitæ periculis te eidem actioni subducere nequeas. Idem dicas de aliis operibus ac dictis, ex sua natura atque intrinsece malis, quæ illa ratione minime excusantur, quod neque alteri noceant, neque alia sit imminens periculi effugiendi via. Recte propterea Augustinus Quæst. 68. in Levitic. Mendacium, inquit, non possumus dicere tunc tantummodo esse, quando proximus leditur; quum enim falsum ab sciente dicitur, procul dubio Mendacium est, siue illo quisquam, siue nemo ledatur.

Quod si reponas, jocos etiam dari, quibus falsiloquium subest, atque intentio alterius fallendi: ego isthæc peccati nomine accusabo, quia tum re ipsa Mendacia erunt, & veritati inimica. Ubi tum quæso est evidentissima illa ex pronuntiatione, atque ipso jocantis affectu significatio animi nequaquam fallentis, est non vera enuntiantis, quam Augustinus deprehendit in reliquis jocis, a se excusatis? Et revera sentiunt complures, itaque præstantes Theologi, inter quos sanctus Thomas, joca etiam, quibus Mendacii nomen convenire possit, referenda esse in catalogum culparum, modo quidem gravium, sed fere semper levium. Ipsemet Augustinus post verba a nobis nuper recitata hæc addit: quo genere (jocorum) utrum sit utendum perfectis animis, alia quæstio est, quam modo enodandam non suscepimus. Quibus ex verbis intelligis, vel ipsa illa joca, quæ sancto Augustino Mendacia non putantur, ejus tamen esse naturæ, ut jure dubitentur, num homini ad perfectam vitam anhelanti convenire possint. Quanto magis idem dicas de jocis intentione fallendi, & veritatis adulterandæ causâ prolatis, quæ revera Mendaciis accensenda veniunt?

Sed novam scenam, novam peripetiam repente huc inducit Phereponus noster. Qui nobis nuper Augustinum exhibuerat nimis rigidiusculum in execrando quocumque Mendacio, en eundem rursus deprehendit mendacem, & quidem basilicæ. Nec putes, inquit Censor, qui usque adeo ab utili & necessario Mendacio abhorre se distabant, tam rigidos fuisse veri satellites, ut numquam emolumentum causa mentiverentur. Contrarium persuadent tot ficta Miracula ad venerationem plebis quibusdam Ecclesiis & Basilicis conciliandam, torque Rhetoricæ fictiones, &c. Neque hæc sistit acutissima Phereponi acies.

Causam quoque perspicit, quare tantum odium adversus Mendacium Catholici Episcopi præ se ferrent. Si liceat, addit, id quod suspicamur proloqui, non alia de causâ multi in licita Mendacia, qualia descripsimus, tam acriter irvehebantur, quam ut posset in rem suam fructuosius mentiverentur. Simpliciores enim homines non suspicabantur ab eis sibi fucum fieri, qui tam insensos profitebantur se mendacio. Si & nobis licet hæc, non quod suspicamur, sed quod nobis certum videtur, proloqui: dum hæc Phereponus ait, non bonum, sed perversum se prodit Criticum, ut gravioribus parcam nominibus in ipsum jure convenientibus. Age enim edicat nobis suspiciosus iste vir, num inter Protestantes quoque Adulterium, & reliqua libidinis experimenta, Avaritia, fraus, aliæque ejusmodi scelera locum habeant, aut umquam habuerint. Non negabit, puto; immo inter aliquos ex ipsis eorum Sacerdotibus atque Theologis, si verax esse amer, fatebitur istam pestem & olim, & nunc vigere. Atqui non dubito, quin ii quoque Theologi tum voce tum scriptis in ipsissima illa scelera irvehantur. Quæ si ita sunt, quid quæso reponeret Phereponus homini Religionis nullius vinculis obligato (quales fortasse multos ipse novit sibi vicinos) dicenti, non alia de causâ Protestantium Pastores atque Theologos ea flagitia detestari, quam ut alienis feminis tutius abutantur, & fraudibus rem suam utilius promoveant? Rideret, irascereturve Phereponus. Nihil enim magis in comperto est, quam hujusmodi vitia & simul ab iis cognosci ac prædicari Deo rectæque Rationi invisa, & nihilominus vel ab ipsis noscentibus atque prædicantibus, vicio humanæ naturæ interdum eligi atque amari.

Eadem & Phereponus, & quisquis alius, de Augustino reliquisque Catholicis necesse est dicat. Objiciat ille nobis, quæcumque vult, Miracula ficta aliæque religionum hominum Mendacia. In criminum istorum Auctoribus damnandis, si qui sunt, nos quoque concordare habebit. At quo argumento persuadere sibi aliisque poterit, eum in finem Mendacia quælibet, tum ab Augustino, tum ab aliis Catholicis affectato odio fuisse proscripta, ut ipsi liberius deinde atque utilius mentiri possent? Homines fuere. Quam aliam quæris causam, cur mentiri nonnumquam ex iis quidam fuerint? Scilicet meliora videmus, melioraque aliis suademus, ac deteriora sæpe nos sequimur. Quamquam quid dico? Quum mitiora semper sentire de omnibus hominibus nos jubeat recta Ratio, & prohibeamur suspicionibus nulla ratione

innixis alienam gravare famam; quanto minus id nobis liceat, quum de Augustino, Episcopis, Theologis, aliisque tum sanctitate morum, tum doctrinae soliditate eminentibus viris, sermo occurrit? Neque tanta simplicitas ac inopia mentis in Augustino ejusque similibus erat, ut Mendacia detestari, simulque in Religione mentiri tutum putarent, quum unus quispiam emuncte naris homo posset sacrilegam fraudem deprehendere, ejusque auctores exhibendos detegere. Præterea neque tanta in iis malitiæ atque iniquitatis copia excogitari potest, ut qui publice prædicarent, uti *magnum scelus* (sunt hæc Augustini verba)

& primum *deus detestabilis mendacii*, mentiri in Religione & pro Religione, hac arte eadem sibi tutiorem utilioremque ad mentium viam aperirent. Demum quænam ab Augustino, illiusque similibus conficta Miracula Phereponus rite demonstraret? Immo nemo acrius, quam sanctus Augustinus (quod & fecere ceteri Sancti Patres, atque Concilia) execratus est pias hujusmodi & sacrilegas fraudes. Videat igitur Phereponus, dum talia de tantis viris suspicatur, dumque adeo temere tam horrenda illis crimina affingit, cur perversi accusatoris nota inurendus non sit. Certe maligni declamatoris nomen non effugiet.

C A P U T XIV.

Criticæ Artis abusus non unus, & Pherepono potissimum familiaris. Quæ de conversione sua ad Deum Augustinus narrat, Superstitionis ac fraudis inique insimulantur ab eodem Censore. Depulsa ab Augustino inanis gloriæ quæsitæ accusatio, a Pherepono in ipsum concinnata propter Libros Confessionum. Ejusdem Augustini virtutes & sanctitas variis Phereponi calumniis & sophismatibus ereptæ. In Mallio Theodoro laudando an excesserit Augustinus. Sinceritas ejusdem vindicata ab objectionibus Phereponi. Non in controversia cum Sancto Hieronymo, non in cooptatione sua ad Episcopatum, non in declarando Heraclio Successore suo Augustinus peccavit.

Sed quando in hanc arenam ingressi sumus, dimittendus tam facile non est Phereponus, majorique cura exigendus est ad normam Criticæ Artis homo ille, qui inter Criticos & Criticæ Magistros non bonam quidem, sed magnam sibi jamdudum comparavit famam. Criticam hæc latiori significatione capio, quam ab Eruditis nonnullis capitur; hoc est, criticam Artem illam, studiumque intelligo, quo alienos in litteris, sive in doctrina, errores acute investigamus, & deprehensos censoria virga percutimus. Id licitum, id honestum, id Reipublicæ perquam utile, simulque necessarium est. Nam unde tot errores, ac fabulæ, & dogmata stolidæ, nisi e Criticæ inopia? Unde recti iudicii, meliorisque eruditionis restitutio, nisi e Critica restituta? Sed quasdam hujusce Artis leges ac præcepta percurramus oportet. Ejus finis est, Veritatem sive Theologicam, sive Physicam, Historicam, &c. invenire, & falsum persequi, aliisque vitandum offendere. Sed tam sollicitè cauteque Veritatis investigan-

da atque prodenda est, ut Christianæ simul Caritatis, ut Modestæ, ut Justitiæ maxima ratio habeatur. Quamobrem a maledictis & conviciis perpetuo abstinendum; calumniæ non segnibus quam pestis fugiendæ; hominem gravem ars mimica, virulentæ irrisiones, declamationesque minime decet; in errores vero potius, quam in errantes dimicandum; tibi que, vel quum triumphas de errore deprehenso, exuenda omnis ambitio. Non ita aliorum vituperationi insistere, ut quæ in adversario laudem promerentur obliviscaris, multoque minus in illius probum retorqueas. Tum dumtaxat acri ac subirato stylo aut venia, aut licentia erit, quum in perditos, impios, & effrontes, sive iniquitatis, sive impietatis sibi notæ amatores, & in apertos calumniatores, hoc est, in conclamatos aut Religionis veræ, aut veritatis, aut virtutis hostes, pugnandum erit. Ceterum placide agere decet adversus illos, quos non perversus animus, sed humani intellectus atque naturæ infirmitas,

a bo-

a bono & vero deviauit. Quo modulo si quando utendum, tum potissimum uti opus est, quum accusandos & corrigendos suscipis magnos, celebresque viros; & tum quoque lenitati adjungenda, reverentia erit, quum Christianæ Religionis Parribus, & Episcopis, non doctrinæ minus quam sanctitatis fama per omnium ora commendatis, dicenda dies erit, veritatis causa id exigente nonnumquam. Ita veritati laboranti simul succurras, ut neque tuæ, neque aliorum dignitati quidquam detrahat. Si secus fiat, non perversæ tantummodo indolis, & ambitus, & malevolentia, aliorumque vitiorum specimen dabis, sed ipsam plerumque Veritatem, ut ut solertissime quæras, in itinere perdes.

Atque hæc quidem præcipua forsitan leges morum in Arte Critica, quas nunc, ut puto, nihil interest rationibus, aliisve documentis confirmare atque tueri. Juvat potius experiri novis exemplis, num Phereponus se talem heic prodiderit Criticum, qualem postulat recta Ratio. Narrat Augustinus Lib. 8. Cap. 12. Confess. improvisa vocis Tolle, lege, tolle, lege, admonitione totum se fuisse conversum ad Deum. Primo *Superstitionem Ethnicam*, ex fortuitis vocibus omina captantem, reperit heic Phereponus. Deinde subdit, si cui singulari providentia divina id factum videatur, oportere ut ostendat, opus fuisse ejusmodi *Miraculo*, quo Augustinus intelligere posset sibi legendam Scripturam sacram, ut ex ea resciret, quid sibi agendum esset. Quod quum quotidie audiret a Catholicis, non videt Censor, cur confugiendum sit ad miraculum. Tandem ait, *Rhetorem nostrum omnia exaggerare, quibus persuadere poterat, non ego heic de homine vulgari, sed singulari vocatione divinitus ad Ecclesiam allecto: quæ tamen ex alio calamo rectius fluxissent.* En ergo Augustinum superstitionis, dum omnia captat; en ridendum, quod fortuitam vocem audiens, Miraculum putet, atque id aggrediatur, quod tam crebæ Catholicorum adhortationes obtinere ab ipso nondum quiverant; en denique Rhetorem, & callidum quidem, qui omnia exaggerat, ut se tamquam cælestem hominem venditet.

Gratiæ Pherepono, qui non & impostorem, fictæque narrationis propolam nobis heic Augustinum exhibuerit. Sed postquam ne ipse quidem Censor eo usque progredi est ausus: oculos mentemque omnium appello, ut perspiciant, quibus oculis hunc Augustini locum Phereponus legerit. Improvisam illam vocem audit Augustinus, ignorat auctorem; & dum Concupiscentiæ, divinæque Gratiæ

pugna in ejus corde acrius aestuaret, vocem ipsam interpretatur tamquam divinum oraculum, quod ad repetendam sacrarum Scripturarum lectionem incitetur. Paret inspirationi, perculsusque Apostoli verbis, sibi primum forte objectis, totum se Deo exinde dicat. Hæc narratio Augustini. Quid heic quæso Rhetorici artificii? quænam *exaggeratio*? quænam *calliditas*? Lege verba Augustini. Historicam narrationem puram putam illic deprehendes; quam si veram putas, mirum est quei accusare possis Rhetorico aliquo colore sive figmento corruptam. Sed vitio vertendum est Augustino, quod talia narret, quum hæc *rectius ex aliorum calamo fluxissent*. Ipsum Augustinum nequaquam dedecuisse hujusmodi narrationem, ille idem fatetur, qui adverbio *rectius* est usus. Multoque magis id perspiciet Lector, nihil in ea narratione inveniens, quod laudem Augustini vel leviter insinuet. Non suas illic virtutes, non sanctitatem, non Miracula evidentia commemorat ille; sed fortuitam tantum vocem, unde consummata est conversio sua, dicit se acceptam retulisse singulari divinæ Gratiæ auxilio. Quis hominem arguat, quod misericordias Domini in æternum canter? Ignorare tua bona, utar Erasmi verbis in Præf. ad ipsas Confessiones sancti Augustini, *stupiditatis est; non predicare Domini benignitatem, ingratitudinis est; non expendere in utilitatem proximi, quod acceperis, impietas est.* Visiones ac revelationes propheticas, cælo auctore, experti sunt clarissimi & sanctissimi viri; iidemque etiam evulgarunt. Vide Ignatii Martyris Epist. ad Philadelph. & Dionysii Alexandrii Epistolas apud Euseb. & Cypriani loca multa a Dodwello collecta, & Ambrosii Epistolas, ut alios omittam testes, quos bene multos in hæc & similia haberem.

Inquit autem Phereponus, non videre se, cur confugiendum heic sit ad Miraculum, quum prodigio nihil opus esset, ut intelligeret Augustinus sibi legendam esse sacram Scripturam, quando toties id a Catholicis audiverat. Neque videt acutissimus iste Censor, quam inter se differant, nose utilitatem ac necessitatem cælestis illius lectionis, & ad ipsam lectionem sese reipsa convertire. Nemo nostrum ignorat, quam periculosa sit ac misera peccatoris servitus; & non exinde tamen ad sortem honestatemque justorum confurgimus. Illud facere ad intellectum, hoc ad voluntatem spectat. Tum vero ipsa quoque voluntas vincula dirumpit ac abjicit, quum interna Dei Gratia nos adjuvans Concupiscentiam vincit, torpentemque animum fortiter ad se rapit. Innumeris

meris autem modis averfos a se homines Deus ad virtutem vocat, atque perducit. Non fuerit Miraculum id, quod Augustino contigit: num propterea non licuit Augustino infuetam illam ac repentinam vocem singulari providentiæ Dei tribuere, quæ illum juberet consulere Codices sacros? numquid nefas fuit interpretari tamquam peculiare Dei munus, in ea Apostoli verba statim incidisse, quæ morbum Augustini protinus ac tandem confecere? Immo & Christianæ pietatis est, & humilitatis, hæc ita interpretari, totumque hoc tribuere immensæ Numinis clementiæ. Atque ita faceret quicumque alius sana doctrina ac Religione vera imbutus, & a Phereponi schola alienus, eodem loco fuisset, quo Augustinus, dum sibi non absimilia contigissent.

At quod magis prodit, Phereponum unice illuc inhiare, ut quantum fieri potest, in Augustinum congerat probra, illud est, quod primo loco objecit, nempe opus hoc Augustini redolere Superstitionem Ethnicam, ex fortuitis vocibus omnia captantem. Utique in nullius animum umquam tam delicata religio intravit, ut Superstitionem atque Ethnicismum obijciendos heic putaret Augustino. Ideo Ethnicam aruspiciam, & omnia Gentilibus dudum usitata, neque satis adhuc e medio sublata, nos exsecramur, quia e causis omnino incongruis ediscere se posse homo putat futuros rerum eventus Deo soli perfectos, & curiositate perversa ac temeraria ad ominandum, auguriisque fidem habendam, se abripi sinit; & Superos ipsos hujus delirii sui auctores sibi aliisve fingit. Quid simile in Augustini facto? Hinc tumultus Concupiscentiæ, illinc dulcissima Gratiæ vox incertum & anxium faciunt. Ad inopinatam illam vocem suas aures percurrentem assurgit Augustinus; eandem pro cæli causa interpretatur; ad legendas Pauli Epistolas accurrens locum sibi opportunissimum offendit; & fructus interpretationi responderet. Curiositatem nocentem heic mihi, si potes, inveni; aut causam prorsus ab effectu absonam; aut in interpretante stoliditatem, immo propriam aliquam ominis faciem. Compertum habemus, Deum velle nos omnes salvos facere, ipsumque adeo quorundam salutem conversionemve curare, ut eos non internis tantum externisque stimulis, sed patentibus prodigiis ad se rapiat. Vim quoque adhibuit Saulo spiranti minas & cædem in Discipulos Domini. Alios etiam ad Episcopatum, ad Eremum, ad Monasteria, ad bonam denique frugem hujusmodi arte sollicitavit, quorum exempla si congerere huc velimus, facile abutemur Lecto-

rum patientia. Ipse Augustinus memorat hoc loco sancto Antonio Anachoretæ similia contigisse. Quapropter etsi ne tam aperta quidem sit plerumque vox cæli in hisce circumstantiis, attamen pie sapienterque id perpetuo faciunt, qui ita omnes eventus interpretantur, ut sibi persuadeant, se per illos divinitus a peccato revocari, & ad justitiæ amorem impelli. Tantum proinde abest, ut superstitione laborarit, quod Augustinus egit, ut contra commendandus sit, quod e voce, si ita etiam vis, omnino fortuita, occasionem arripuerit instituendæ vitæ Christianæ. Atque utinam Augustinum in paricatu imitarentur cælo obsequentem, quicumque eum imitantur contra cælum peccantem.

Quid mihi est ergo cum hominibus, ut audiant Confessiones meas, &c. Sunt verba Augustini Lib. 10. Cap. 3. Confess. Ansam hinc sumit Phereponus carpendi Augustini, quod Confessionum Libros scripserit: *Sunt qui suspicentur* (Censoris verba sunt) *quum multa Augustino, ob priorem vitam, ab adversariis, quos non paucos habuit, obijcerentur, eum Confessiones hasce scripsisse, quasi Apologiam quamdam obliquiorem, in qua fateretur, veluti apud Deum, quod negare non poterat, cetera vero prætermitteret, aut emolliret, & quæcumque ad honorem suum facerent, quasi aliud agens exaggeraret. Quæ suspensiones, quamvis forte iniquiores sunt, ex inusitata tamen nascuntur ratione, qua Augustinus cum Deo garrat, atque arguatur, Rhetoricoque fucio, quo pictæ sunt hæc Confessiones. Mirabar, si non & heic Rhetoricorum fucum Augustino Phereponus obijceret; intercalaris quippe hæc apud illum accusatio necesse est, sive opportuna, sive inopportuna, sæpe recurat. Sed quinam sunt isti, quos talia de Augustino suspicari Phereponus ait? Ego neminem alium novi præter Erasmum, qui in Præfat. ad Libros Retrahat. & Confess. aliqua hujusmodi suspicionum semina iniecit, inquit, Augustinum tam diligenter in Confessionum Libris vitam omnem suam depinxisse, ut iniquior aliquis suspicari possit, non prorsus abfuisse humanum affectum *κρυδοζήτα*, seu *φιλαντία* cuiuspiam affinem. At Erasmus ipse, quamquam homo prurientis linguæ, multus est in purgando Augustino ab ista accusatione, idque tam solide atque ex animo facit, ut laudatorem eximium, non vituperatorem Augustini sese heic præstet. Quinam ergo sunt ii, quos non solum suspicari posse, uti Erasmus agebat, sed revera nunc suspicari, Phereponus fatetur, latere simul atque apparere ambitionem Augustini in Confessionibus istis? Patiatur ergo*

Pha-

Phereponus, heic non aliorum, sed meas me quoque proferre suspiciones. Si Phereponum excipias, nemo talia de Augustino est suspicatus, sive suspicatur. Rhetoricus iste color est, quo invidiam Augustino conflare se posse putavit Phereponus, simulque a se amoliti injustæ criminationis, malignique iudicii invidiam. Nempe qui toties, atque iniquissime, Rhetoricam Augustini culpat, subinde religioni sibi non ducit, ejus Artis coloribus abuti, ut sanctissimum & clarissimum virum infamia oneret.

Habemus ipsos Confessionum Libros. Hoc volo sinceros judices. Ego vero nihil dubito, quin cordatus quisque sentiat ac fateatur, longe nimium abesse Augustinum eo in Opere ab inanis gloriæ siti, atque ab amore sui. Immo paucos mihi ostendas Libros, quibus in amorem Dei vehementius excitentur legentium animi atque affectus. Ad hæc passim, & minime conquesta modestia, & germana humilitas, & servens pietas Scriptoris elucet, ut pium quemque simul adificare soleant, & impios convertere ad Deum possint. Nulla autem minus aqua, immo magis perfidiosa suspicio est, quam quæ sibi fingit, Augustinum conscribere ista voluisse, partim ut nonnullis, quæ sibi objiciebantur, enarratis, certa aut prætermitteret, aut emolliret, & partim ut quæcumque ad honorem suum facerent, quasi aliud agens, exaggeraret. Necesse est enim, qui ita suspicatur, iudicium totius antiquitatis de Augustini pietate damnet, & oculos omnium rideat, qui in ejus Libris Scriptorem sanctissimum, & pietate nulli secundum adhuc inveniunt. Deo, non hominibus, loquitur pius ille vir in Confessionibus; Deo, inquam, ut Erasmi verba describam, *confitetur, cui mentiri nec pugnæ est, nec tutum*. Ergo Augustinus, si suspensionem Phereponianam auscultamus, credidit, se Deum atque homines decipere posse Confessionibus illis. Hôrret animus talia cogitare de tanto viro, & de Libris iis, qui contrarium omnino sonant. Sed ipse quoque Phereponus iniquitatem suspensionis istius tandem agnovit & confessus est; nam postquam temperare sibi non potuit, quin adderet *esse multos* (quinam quæso?) *qui pharetræ ingentem, religionis speciem, heic videre se putant*; subdit tamen, hosce homines ex eorum numero esse, qui sunt promiores ad male judicandum; & nimiam indulgentiam potius, quam nimiam severitatem, heic esse adhibendam. Quo verborum lenocinio, fucosque Rhetorico quid aliud vult Phereponus, quam uno eodemque tempore calumniari, & calumniatorem parum intentis oculis subducere?

Nunc autem repetendam est, iageniis malevolis, & affectu occæcatis nihil æque facile occurrere, quam omnia adversariorum dicta & facta in deteriore partem accipere, & denigrare, & ridenda exhibere. Quantum id abest a *Christiana Caritate*, a *Justitia*, atque a legibus germanæ Criticæ, nemo probus atque eruditus est, qui non e vestigio intelligat. An id Phereponus ignoret, non quæram; certe se heic ignarum hujus doctrinæ apertissime prodit. Et quod magis mirere, in hoc eodem loco Phereponus, Magistrum Evangelii agens, meminisse nos jubet, *in Evangelio, ejusque auctoris Christo, querendam esse vivendi normam, non in hominibus*. Utrique optimis suis præceptis pessime homo iste utitur, qui tot calumniosis suspensionibus, tantoque livore famam Augustini aggreditur, iudiciumque ceterorum hominum despiciens, in eodem facinora & vitia aut prætermittit, aut emollita fingit, & hanc ipsam, aliasque accusationes sub alieno nomine perquam subdole proponit. Neque accusationibus contentus, sannas derisionemque adjungit, inquit, Augustinum *inuitato modo garrere cum Deo, atque arguari*. Sed ab hujusmodi ingeniis caveant sibi Job, David, ceterique Prophætæ; non enim video quid impedire id genus homines amplius possit, quominus & iis divinis Scripturis cum Deo differentibus insultent, aut exemplo sint aliis, ut insultent, quando sibi jam licitum censent irridere Augustinum tam piis affectibus cum Deo colloquentem. Ego multa huc pro Augustino asserere possem; sed tantummodo rogabo Phereponum ipsum, ut Christiano pacatoque animo legat, quidquid idem Augustinus ad alios calumniatores obtrectatoresque suos respondit variis in locis, sed potissimum Enarr. 3. in Pl. 36. & Lib. 3. contra Epistolas Petilianæ. Nisi enim tum incipiat & minus amare semetipsum, & magis revereri pietatem ac modestiam Augustini, aut unus ipse sapere dicendus erit, aut de illius ingenio erit prorsus desperandum.

Levissima tamen videantur hæc hactenus memorata, si cum iis conferantur, quæ Criticus iste habet ad Cap. 38. Lib. 10. Confess. Miratur (pag. 476. Animadvers.) Augustino in mentem non venisse, fore ut Donatistæ, Manichæi, aliique ejus adversarii dicerent, eum non displicere sibi, qui tamdiu non tam apud Deum, quam apud homines, de se & suis loquitur; & dum gravia peccata, quæ negari non poterant, aut minutura ambitione prosequitur, laudes suas interea minime omittit. Miratur etiam, eum veritatem non esse, ne iidem adversarii heic desiderarent con-

confessiones eorum; quæ Baptismum ejus sequuta sunt, & quæ in ejus vita habentur. Tum laxatis habenis acrius urget Augustini famam, inquiens, malignos homines facile dicere potuisse, non esse mirum, si Arti Rhetoricæ inter pueros venditandæ valedixerit, ut majorem utilitatem, amplioresque honores in Ecclesiasticis muneribus sibi quæreret, & ambitioni suæ atque impotenti cupiditati inserviret. Fuisse etiam, cû a Deo veniam peteret, quod sacras Scripturas interpretari sit aggressus, & tot volumina de iis scribere, quum necessariis subsidiis caret. Quod si paupertatem, aliasque virtutes Augustini quisquam memorasset, iidem dixissent, partim simulatas fuisse, partim falsas; ipsumque Augustinum iis artibus ad summam irrepsisse potentiam, quibus alii illustres utuntur. Et hæc quidem maligni illi homines dixissent, aut dicere potuissent; nam quod est ad Phereponum, quamquam is accusationes hæc proponat, teterrimisque coloribus pingat, atque amplissimo sermone prosequatur, non iis tamen fidem habet. *Ad me quidem quod attinet (postrema sunt Phereponi verba) ut non sum credulus ejusmodi criminationibus; sic non diffiteor me defensiones Augustini hisce de rebus, libenter lecturum fuisse.*

Modestiam hominis hujus erunt forte qui mirentur; ego Rhetoricam potius, illiusque artificia. Sed libentius quoque, quam Phereponus, legerem fateor, qui hæc adeo ingeniosa oratio a maledicentiæ, & quidem impudentis, culpa excusari atque defendi possit. Nisi nos cucurbitas ille velit, sciat nos probe intelligere, Phereponum eum esse, qui heic alienis verbis Augustinum acerbissime criminatur, atque etiam tacite significat, nihil magis sibi cordi esse, quam jure vel injuria, opportunis atque inopportunis locis, & cum propriæ etiam famæ periculo divexare nomen ac libros sanctissimi hujus & incomparabilis viri. Verum quis hominem ferat tam iniquis armis insidiantem Augustino? Si ex ejus sententia maligni tantum homines hæc dicere potuissent, quo nomine ipsum compellabimus, qui has accusationes & revera struxit, & callide proponit atque inculcat?

Rem tamen ipsam levi brachio attingamus. Quæ heic Augustino opponuntur, obijcere potuissent Manichæi, Donatistæ alique ejus adversarii, si Pherepono credimus. Potuissent, puto; nam quid odium & ira comminisci, & eructare non possunt? Non tamen objecerunt, quamquam irati, quamquam in Augustini vitam, nedum famam furiose animati, quamquam aliis in ipsum

accusationibus, usi. Cur tanta in iis temerantia, atque modestia? Non alia sane de causa, quam quod Hæreticis iis in mentem venire non potuit, criminationibus ejusmodi speciem aliquam veri subesse. Et cur desiderarent ab Augustino confessionem eorum, quæ post ejus baptismum sequuta sunt, quando nihil audire poterant, quod in contentis gloriam non concessisset? Novus campus carpendi Augustini Pherepono sese aperuisset, si ea quoque facta, quæ certe laude non caruissent, prosequutus fuisset Augustinus. Sed ab aliis sese discat jam Phereponus. Multis criminibus objectis Augustinum Petilianus Donatista etiam invaserat. Ad eum palam hæc inter cetera vir piissimus respondebat Lib. 3. Cap. 2. contra Lit. Petil. Jam quod sequitur, *essi mihi non audeo coaptare ut dicam: Nihil enim mihi conscius sum: fidenter tamen in conspectu Dei dico, nihil eorum, quibus Petilianus tempus vite meæ, posteaquam in Christo baptizatus sum, criminatus est, mihi conscius sum, &c.* Infra idem repetit Cap. 10. & in suæ innocentiae testimonium fidenter appellat quicumque suæ vitæ conscios habere poterat. De tempore, ait, *vite meæ, quod est post Baptismum, vobis quicumque me nostis, superfluo loquor ex eis, quæ nota esse hominibus possunt. Hi vero, qui me non noverunt, non ita iniqui esse debent in me, ut magis de me credant Petiliano, quam vobis.*

Quod est ad accusationem Augustini Scripturas sacras interpretantis, respondebimus infra; uno quippe ictu totum sanctorum Patrum chorum, & universa antiquitatis ingenia, Phereponus noster heic ferit. Quum vero ille, sive maligni nescio qui homines Phereponi ore loquentes, nil mirum esse dicunt, Augustinum valedixisse exiguis Rhetoricæ Scholæ emolumentis, ut in Ecclesia, hoc est in ampliore theatro, uberiusque cum fructu Artem ipsam exerceret, suæque ambitioni lora feliciter laxaret: superfluum puto calumniæ & maledicentiæ notas in ista accusatione conquirere, quippe id in omnium oculos incurrere mihi videtur. Diceret, mirabili ingenio Augustini expellendæ famis defuturam fuisse rationem, nisi ad Ecclesiastica munia sibi aditum aperuisset. Nemo est tam parum in Augustini vita versatus, qui nesciat, quam longe vir ille piissimus abierit a pravis hisce affectibus, & cur magisterii Mediolanensis onus abjecerit. Repetita autem Africa nihil ille antiquius habuit, quam seculares curas, atque omne honorum genus effugere. Suis facultatibus in pauperes distributis Monasticam vitam amplexus est, jeuniis, orationibus, bonisque ope-

operibus vacans, donec post exactum triennium in eo sanctissimo vitæ instituto, invitatus, & nihil tale cogitans ad gradum Presbyteri ab universo Populo, raptus fuit. Episcopatus sarcinam reluctantis deinde suscepit; quo in munere quamdiu vixit, eam sanctitatem morum, fugam divitiarum, continentiam, humilitatem, zelum, aliasque virtutes in se conjunxit, ut facile mirari debeas, difficile vero possis imitari.

Sed vide, quei se ab adeo evidenti luce Phereponus expediat. *Ea, inquit, maligni homines dixissent, partim simulationem esse, partim satis esse divitem, qui haberet, quod aliis largiretur, &c.* Malignos utique ac effrontes esse necesse est, qui talia blaterant, & quicumque alius non solum ista in Augustinum confingere non erubescit, sed etiam placido animo tantam veritatis injuriam proferre sustinet. Cedo tabulas, testes, argumenta, quibus accusationem hanc fulcias. Ciceronis verba sunt in Orat. pro M. Caelio: *Aliud est maledicere, aliud accusare. Accusatio crimen desiderat, vem ut definiat, hominem ut notet, argumento prober, teste confirmet.* Heic certe nihil habent, quo maligni criminationem confirmet; immo innumera sunt nobis, quæ accusationibus os obstruant. Et illud in primis certum est, simulationem virtutis, non eo pietatis, humilitatis, ac veritatis affectu scripturum fuisse, quæ ubique legimus in Augustini Libris, neque facturum, quæ ab Augustino facta fuisse dubitat nemo. Sed, ut verus verbum habet: *Nil probat calumniator, criminatur omnia.* Interest autem hominum omnium non ferre ludibrium tale veritatis, & alienæ famæ; quoruscumque quisque in posterum erit bonus, pius ac honestus, quem deicere de loco, & execrationi quodcumque exponere non valeas, si hypocrisim ac simulationem Virtutis, quando aliud non occurrit, obicere & promptum sit, & non illaudabile? Attamen habet heic Augustinus, quo se consoletur, exemplum videlicet divini Salvatoris nostri, quem paribus calumniis excipiebant olim Pharisei. Quale vero exemplum habituri sint hujusmodi Censores, quo se defendant a crimine Sycophantiæ videant ipsi. Ego non video.

Neque parum lepida est Phereponi exceptio contra Augustini paupertatem. *Satis divitem fuisse, inquit, qui haberet, quod aliis largiretur, & inde tantum sibi sumeret, quantum vellet.* Honestissimæ & Christianæ paupertatis idea caret, qui hæc scribit. Dives ille profecto dicendus est, Christi sectator, qui, ut Minutii verbis utar, *non eget, qui non inibat alieno, qui Deo dives est.* Hic,

inquam, dives germanam in se paupertatem fovet; nam non opum defectus, sed animus pauperem facit. Homo videlicet nihil cupiens, necessariis tantum contentus, & parcus sibi, & in egenos effusus, & pro Christo nihil proprium possidens: ille vere est pauper. Et mirum est, quei Phereponus, ab aliis Novatoribus discedens, non solum non damnat mendicantem Monasticam, sed eandem quoque talem exigit, ut nihil habeat pauper Evangelicus, quod aliis pauperibus distribuat. Quasi non habuerit Christus, non habuerint Apostoli, quæ sibi ad victum atque vestitum necessaria forent, & quæ egenis idemtidem dispensarent. Episcopum vero in primis hospitalem Paulus desiderat: quod fieri nequit, si nihil ei supersit in alios distribuendum. Illud etiam constat, Episcopos, non Dominos, non possesores esse bonorum Ecclesiasticorum, sed ministros atque oeconomos, eorumque Caritati potissimum commendatam esse pauperum curam. *Gloria Episcopi est, pauperum inopie providere,* inquit sanctus Hieronymus ad Nepotian. de Vita Cler. Qua ergo ratione Phereponus & paupertatis gloria Augustinum spoliatur, eumque non patitur aliquid habere, quo hospitalem se præbeat, & aliorum indigentia succurrat? Minus autem excusandus ille mihi videtur, dum & legere potuerit, & falsi arguere non potuerit, quæ de Monastico Augustini instituto, vel post Episcopatum servato, scribit eruditissimus ille Monachus Benedictinus e Congregatione Sancti Mauri, cui debemus novissimam & accuratissimam Vitam Augustini. Liceat mihi pauca quædam describere, quæ ille ex variis documentis collecta habet. Lib. 3. Cap. 1. §. 8. *Quum Augustinus in Episcopi domo secum Clericos suos haberet, cum iisdem formam primorum Christianorum Hierosolymis degentium, quibus erant omnia communia, nihil proprium, quantum poterat, sequebatur. In illius societate nulli licebat suum aliquid dicere, sed omnia omnibus erant communia; & quotquot in eam admitterentur, hanc sibi legem sciebant impostam, &c.* Sic omnes Clerici cum eo pauperes erant, simul præstantes misericordiam Dei ex redditibus possessionum Ecclesiæ; vel ex oblationibus fidelium, quæ singulis pro cuiusque indigentia distribuebantur. Lege reliqua, uti & Cap. seq. 3. & 4. tibi palam fiet, quantum alienus ab omni cupiditate Augustinus foret, & quam præter jus, quamque inopportune Phereponus virtutes illius suspectas heic facere velit.

Pergit Censor gnauiter quarere, ubicumque potest, Augustini crimina, & ubi non invenit, liberaliter ipse somniat, ac facit.

Mm

In

In *Animadv.* ad *Lib. 1. Cap. 11. de Ordine* pag. 478. vellet ille nunc exstaret Opusculum *Theodori de origine & natura mundi*. Cur natum sit Pherepono tale desiderium, divinent quæro eruditi. Omnia puto excogitabant; sed germanam fortasse causam non attingent, quam tamen sincerissime nobis Censor exponit. Ex eo enim, inquit, intelligere liceret, an heic ei aduletur (quod sane suspicor) *Augustinus, pro more sæculi sui, quo, si unquam alias, immodicæ laudes in usu vulgari fuere*. Notum profecto dignum tali Critico, ut si non aliunde certi, nimiumque certi essemus de illius odio atque livore contra Augustinum, facile vel ex hoc vestigio intelligere possemus. Et quænam tandem sunt, quæ heic Pherepono suspicionem adulationis ingessere? De Theodoro hæc scribit Augustinus: *Vir & ingenio, & eloquentia, & ipsis insignibus, muneribusque fortune, & quod ante omnia est, mente præstantissimus Theodorus id agit, ut & nunc, & apud posteros, nullum genus hominum de literis nostrorum temporum jure conqueratur*. Dic obsecro, quid heic feriat Lectorem vel delicatissimum? Etiam si incomparabili ingenio, studioque litterarum non excelluisset Theodorus ille, nihilominus ea est ipsi ab Augustino tributa laus, ut neque laudatorem poenitere, neque laudato pudorem incutere deberet. Ad hæc non alius est hic Theodorus, quam *El. Manlius Theodorus*, qui a *Claudio & Symmacho* summis extollitur laudibus, & eloquentiæ potissimum ac eruditionis gloria commendatur. Memorat ipse Phereponus Dissertationem *Rubenii de Vita istius Theodori*, quæ ex libello elucet, quantus vir, quantusque Philosophus ille fuerit. Sed præcipue legendus est ejusdem insignis *Panegyricus inter Claudiani Carmina*. Attamen ne quid heic dissimulem, illustrem egomet auctorem Pherepono indicare volo, hujusmodi suspicioni faventem. Is Augustinus appellatur, Episcopus *Hipponensis*, cujus verba sunt *Lib. 1. Cap. 2. Retract.* *Dispicet autem illic (id est in Libro de Vita beata), quod Manlio Theodoro, ad quem Librum ipsum scripsi, quamvis docto & Christiano viro, plus tribui, quam deberem*. Sed hinc volo Phereponus ipse discat, num pronus ad assentandum foret Augustinus, & an parum rigidus sui ipsius censor esset, quando ne hic quidem sibi ignoscit. Equi autem ac honesti Critici erat, ex hac potius retractatione capere consilium laudandi Augustini, quam ex elogio illo occasionem arripere vituperandi. Quamquam quid dico? Ita me Deus amet, elogium illud retractandum Augustino non

erat, quum tale sit, ut lividis captummodo hominibus assentatorum videri possit. Et revera ab Augustino imerobatum minime fuit. Retractationum verba cadunt super Librum *de Vita beata* inscriptum ipsi Theodoro, non super elogium Theodori in *Lib. 2. de Ordine* insertum. Deinde nihil aliud emendare in animum induxit Augustinus, quam quædam in Præfatione ad eum Librum *de Vita beata* non satis graviter dicta, quæ cum delicata pietate non bene componi posse putabat: cujusmodi sunt: *Ad id, quod desidero (hoc est ad obtinendam vitam beatam) te unum intueor, teque aptissimum semper admiror, &c. Accipe, cujusmodi auxilium ab te certus expectem*. Eadem repetit infra, inquiens, *Obsecro te per virtutem tuam, per humanitatem, per animarum inter se vinculum atque commercium, ut dexteram porrigas*. Hoc autem est, ut me ames, & a me vicissim te amari credas, carumque haberi. Quod si impetravero, ad ipsam beatam vitam, cui te jam herere præsumo, parvo conatu facillime accedam. En quæ Augustino Librum illum emendaturo non amplius ferenda videbantur. Nam ad ingenium ac eruditionem Theodori quod attinet, nihil in eo Libro Augustinus habet, quod spongia indigeat, quum & in Retractationibus ipsum Theodorum doctum & Christianum virum appellare pergat. Eademque de causa in retractandis Libris de Ordine obelo nullo confixit Augustinus memoratum elogium Theodori, confixurus, si per illud veritatem læsam animadvertisset.

Præstare tamen nolim, placitura hæc esse Pherepono, quando ne ipsi quidem Retractationum Libri ab eo gratiam iniere. Pag. 484. *Animadv.* ad *Lib. 2. Cap. 29. de Genesi*, *Locos*, inquit, *Lib. 3. de Lib. Arb.* indictos prætermisit Augustinus, dum alios, qui multo minus torqueri poterant, explicat. Quia in re an ars aliqua fuerit, judicent alii. Candorem quidem & modestiam præ se ferunt Retractationes; sed debent ingenue fieri, retractatis, quæcumque falsa putantur, non paucis quibusdam exigui momenti, relictis gravioribus, ne forte adversarii objiciant se similia sentire. Sed Augustini animum noverat Deus. Tria contingere heic potuere. Primum est, falsa in Augustini Libris ea non esse, quæ nunc falsa Pherepono videntur. Proximum est, etiam si Veritati ea adversentur, Augustinum tamen id nequaquam animadvertisse. Tertium denique, animadvertisse quidem, sed noluisse retractare, atque corrigere. Catholicorum sententia est, Augustinum in doctrina de libero Arbitrio nequaquam aberrasse; sed quando Censori nostro, non

at æqui honestique Censoris erat, Augustinum potius suspicari a ficto rumore deceptum, quam eundem venditare certissimum ipsius commenti artificem, quum præsertim alio sub cælo ea res contigisse dicatur. Sed ne fabulam quidem fuisse ubi nos contendamus, quis Phereponus contrarium ostendat? Vix etiam evincere possis, Augustinum illic agere de cucurbita atque hedera. Enimvero numquid mirum est, paratam fuisse plebem illam recedere ab Episcopo suo tantilla de causa? Etsi levis error futurus ille fuisset, attamen quum videretur Episcopus idem sine causa divinas adulterare Scripturas: nimio zelo adversus ipsum accendi potuit religiosa populorum cura de veteri Traditione tuenda. Jam patet, quibus diris divini Scriptores absterruerint homines, ne vel unum verbum adderent, detraherent, aut immutarent in Codicibus sacris. Patet etiam, quantopere Christianis antiquis cordi fuerit, Scripturæ sacræ exemplaria a corruptoribus tueri. Ad hæc Paulo Samosateno Antiochenus populus, Nestorio, & Iconoclastis Constantinopolitanus, Arianis populi alii summo studio resistere, ita ut sanctus Hilarius ævo suo diceret, *religiosiores fuisse aures Populi, quam corda Sacerdotum*. Ipse vero Hieronymus in Epistola 81. olim 18. inter Augustinianas acrem hanc accusationem delineare postea visus est, ad Augustinum referens, & inquit: *Si legisti librum Explanationum in Jonam, puto quod ridiculam cucurbitæ non recipias questionem. Si autem amicus, qui me primus gladio petiit, stylo repulsus est, sit humanitatis tuæ atque justitiæ accusantem reprehendere, non respondentem.*

Pag. 522. Animadv. in Epist. 213. alias 110. Phereponus Augustinum fugillat, quod se Episcopum Hipponensem ordinari passus fuerit, vivente adhuc Valerio Civitatis illius Episcopo. Id Nicæno Canone octavo interdictum memorat; tum subdit: *Non intelligo, quæ usus ipse Ecclesiæ, ex quo constabat, unum in singulis urbibus Episcopum esse oportere, non monuerit Hipponensem, hoc illicitum esse. Nam si collegam unum sibi adungere licuit, quidni & plures? Quam magnam hoc aperuit fenestram adversariis Augustini, dicendi, hominem sepe in utilitatem suam errasse? Abstinent ab huiusmodi calumnia adversarii Augustini, quos inter nunc primas ducit Phereponus, si diligentius perpendissent rem ipsam. Ignorabat Valerius, ignorabat Augustinus, Nicænum Canonem ob stare. Cujus rei fidem facit in laudata Epistola Augustinus. Immo nihil contra Canones tunc agi censuerunt alii Africæ Episco-*

pi, iique omnium præstantissimi. Audi Possidium in Augustini Vita Cap. 80. *Legit Valerius secretis litteris apud (Aurelium) Primate Episcoporum Carthaginiensem, allegans imbecillitatem corporis sui, ætatisque gravitatem, & obsecrans, ut Hipponensi Ecclesiæ ordinaretur Episcopus, quo sue Cathedræ non tam succederet, sed Consecrator accederet Augustinus. Quæ igitur beatus Valerius optavit, & rogavit satagens, rescripto impetravit. Audi & alia Possidii verba: Post quam petitionem ad visitandum adveniente ad Ecclesiam Hipponensem tunc Primate Numidiæ Megalio Calamensi Episcopo, Valerius Antistes Episcopis qui forte tunc aderant, & Clericis omnibus Hipponensibus, & universæ plebi inopinatam cunctis suam insinuat tunc voluntatem; omnibusque audientibus, gratulantibus, atque id fieri perficique ingenti desiderio clamantibus, Episcopatum suscipere, contra morem Ecclesiæ, suo vivente Episcopo, Presbyter Augustinus recusabat. Vides Augustinum, quamquam ignoraret, Nicæno Canone huiusmodi ordinationes prohiberi, probe tamen recogitasse, ab ea ordinatione abhorre consuetudinem Catholicæ Ecclesiæ, ipsumque adeo Augustinum obstitisse Episcopis, ne se Episcopum sacrarent. Sed vicit plurium sententia. Immo exempla similium ordinationum in medium allata sunt. Dumque illi fieri solere ab omnibus suaderetur (inquit idem Possidius) atque id ignaro transmarinis, & Africanis Ecclesiæ exemplis probaretur, compulsus atque coactus succubuit, & Episcopatus curam, & majoris loci ordinationem suscepit. Augustinus ipse ad Paulinum Epist. 31. alias 34. de sarcina Coepiscopatus sibi a Valerio imposita scribens, hoc idem confirmat, inquit: *Quod quidem, quia tanta ejus caritate, tantoque populi studio Dominum id vellem credidi, nonnullis jam exemplis precedentibus, quibus omnis mihi excusatio claudabatur, vehementer timui excusare.**

Quem ergo errorem apertis oculis admissum, quam errandi voluntatem ad proprium commodum in Augustino demonstres? Detestabatur ipse honorificum munus; compulsus a Valerio, ab aliis Episcopis, a Clero toto, ab universa plebe, se passus est vinci, annuente etiam Aurelio Carthaginiensi, Africanæ Primatæ. Ex iis nemo suspicabatur, violatum iri propterea Canones Nicænos; & quamquam Ecclesiæ consuetudo secus agendum moneret, exemplorum tamen ingesta copia rationem omnem cunctandi & recusandi sustulit. Rem ego non probo; neque subinde probavit ipsemet Augustinus, ubi intellexit, Nicænam Synodum aliter sanxisse. Verum

rum ex tunc circumstantiæ in Augustini ordinationem confluxere, ut non solum excusatione dignum ille se præbeat, sed iniquæ accusationis accusari mereatur, qui tacite nobis persuadere cupit, Augustinum scien-ter atque lubenter tunc errasse, quod error ipse cederet in suam ipsius utilitatem. Quum vero inquit Phereponus: *Si collegam unum sibi adungere licuit, quidni & plures?* non videt homo acutus, frustra id peti; nam qui collegam, sive coadjutorem sibi adscisciebat, ea ratione movebatur, quod ipse aut senio aut morbis ad obeunda Ecclesiastica munia ineptus jam esset, & Collegam hunc sibi successorem deligebat, consentiente Clero, Populo, ipsisque Provincialibus Episcopis. Atqui unus Collega id implere valebat, quod Episcopus senescens implere amplius non poterat; atque unus Episcopo morienti successor erat dandus. Quamobrem & superfluum, & incommodum consilium fuisset plures adligere uno tempore coadjutores; nullaque necessitas, nulla potens ratio succurrisset, quæ aut suaderet, aut excusaret ut unus, ita & plurium cooptationem.

Alia tamen habet Phereponus, quæ in memorata Epist. 213. olim 110. sibi non arrident; quippe illic Augustinus Heraclium sibi Successorem in Episcopatu designat iis verbis; *Presbyterum Heraclium mihi successorem volo.* Canonem LXXVI. Apostolorum, & Synodi Antiochenæ sub Constantio habitæ decreta hec violata Phereponus clamat; stupetque, ignorasse Augustinum, illicitum hoc fuisse, quum præsertim consensum Coepiscoporum ille non exquisierit, quem tamen exigebat Synodus Nicæna. Profecto interdixere Canones (& jure maximo interdixere), ne sacri Antistites sibi Successorem deligerent, atque constituerent. Sic occursum ambitioni, & propriæ utilitatis studio, quibus affectibus occæcati interdum Episco-

pi indignos eligere, & Episcopis Provincialibus, Clero, ac Populo libertatem electionis præripere poterant. Sed hoc ad Disciplinam spectat, eamque eligendi Successoris libertatem eadem Ecclesia modo permittere, modo prohibere potest, prout conducibilius videatur. Nam idem quoque periculum quandoque imminet, si Episcopi, Clerus, & Populus eligant, ac si unus Episcopus, & pius (* simul) Episcopus, gregi suo, dum vivit, melius consulere interdum potest, quam plures. Illud vero dubium esse non debet, quin Augustinus optimum Successorem Ecclesiæ suæ dederit, omni ambitionis atque utilitatis propriæ affectu sublato. Immo id unice a se præstari palam testatus est Augustinus, ut ne *per ambitiosos & contentiosos* Ecclesia Hipponensis perturbaretur post mortem suam, uti aliis in Ecclesiis acciderat. Cleri etiam, & Populi, duorumque Episcoporum suffragio res acta. Sed quod in primis huc facit, illud est, iis temporibus nequaquam obtrivisse in Africa prohibitionem illam de Successore sibi instituendo. Suppetunt illic exempla, immo & in nonnullis aliis Provinciis, quæ adferre non est hujus loci, quippe a Justello, Beveregio, Thomassino, aliisque congesta. Antiochenis autem Canonibus Africa se obligari fortasse non censuit; incertumque est, an iidem ipsi Canones Afris essent satis perspecti. Eadem dici possunt de Canone, ut ajunt, Apostolorum, cui etiam alia explicatio convenire potest. Quare nemo ex Africanis Patribus ea tempestate illicitum, prohibitumve putabat, sibi idoneos eligere Successores, dum Cleri & Populi consensus rogaretur atque obtineretur, & electus Episcopalem consecrationem post eligentis mortem expectaret: quæ omnia Augustinus præstitit in eligendo sibi Successore Heraclio, quem Eradium corrupti Codices appellant.

* Al. contra, loco simul.

Nimius sui amor falso objectus a Pherepono Sancto Augustino, cuius conatus in Pelagium ejusque errores fluxerunt ab amore unius Catholice veritatis. Ficta mansuetudo in Hæreticos perperam affecta Catholicis Episcopis. Comprimentæ Hæreses vix ortæ, neque erroribus concedendus nimia lenitate aditus. Convicia & contumeliæ variæ Phereponi in Sanctum Augustinum. Quam hæc hominem Christianum & Criticum dedeceant. Quanto contemptu feratur ille in omnes sanctos Patres.

Circiter Annum Christi 394. Expositionem Epistolæ ad Romanos elucubra- vit Augustinus nondum Episcopatu initiatus. Nonnulla ibi occurrunt Semipelagianis postea natis faventia; sed emendavit vir sanctus Lib. 1. Cap. 23. Retract. confessus, se eo tempore nondum diligentius quæsisse, nec adhuc invenisse, qualis sit electio Gratiæ. Miratus Phereponus pag. 538. Animadv. quæ Augustinus sponte, ac a nullo damnatus, dogmata eadem subinde fuerit execratus. Tum oculo in intima Augustini præcordia conjecto, Si numquam tamen, ait, contra fuissent rixæ Pelagiano, in iis sententiis mortuus esset. Immo vero fortasse numquam ita intractus in eas fuisset, nisi Pelagius aliquid in ejus scriptis carpsisset. Primam vero indignandi in Pelagium occasionem Augustino fuisse subdit, quod Pelagius Romæ dum esset, ferre non potuerit ea Augustini ad Deum verba: Da quod jubas, & jube quod vis, quæ in Confessionum Libris adhuc leguntur. Hinc prima origo mali, inquit Censor; nam nihil magis irritabile est Scriptoribus, qui pro scriptis postea, tamquam pro aris & focis pugnant. Qui ne de nomine quidem Augustinum nosset, hæc tamen audiens non ignoraret, quam parum fidei debeatur accusationi hujusmodi, ad quam nempe confirmandam nulla ratio accedit. Quis Censori huic narravit, irritatum fuisse Augustinum, & ad sententiam mutandam odio adversantis Pelagii fuisse compulsus? Nimium dictatorie ista dicuntur. Sed hujus criminationis iniquitas longe melius se prodat, ubi recogites, quantum a cæcosuarum opinionum amore abesset Augustinus. Nihil aliud sunt Retractationum Libri, quam illustre argumentum ardoris illius, quo Augustinus Veritati uni supra suos affectus obsequabatur. Deinde vix alium reperias, qui demissius Augustino se emendari pateretur, & mitius ha-

beret adversarios suos, quamquam interdum procacissime, & palam rationi ac veritati injurios. Onerare possem librum, si necessitas posceret, exemplis ejusmodi & humilitatis, & modestiæ. Denique tam parum cum veritate congruit, Augustinum in iram & odium adversus Pelagium fuisse concitatum, quod hic verba quædam Confessionum moleste tulerit; ut quum Pelagius longe post illa tempora humanissimis litteris ad Augustinum datis responsum accepisset amicitia plenam, Augustinus deinde necesse habuerit se purgare, quasi Hæreticum hominem supra meritum commendasset.

Quod ergo Augustinum armavit in Pelagium; Apostolicæ doctrinæ, veræque Religionis cura fuit. Eadem & armavit in Manichæos, in Donatistas, in Arianos. A veteri autem Christianorum Traditione abhoruisse dogmata Pelagii atque Cælestii, jamdudum ostenderunt eruditi viri, ostendit Augustinus ipse, & ejus temporis Ecclesia: quod ne ipsum quidem Pelagium fugiebat, qui non aliter quam clanculum, & sub mille verborum ambagibus, ingentique cum simulatione suam huc illuc novitatem disseminavit. Quid faceret Augustinus zelo Domus Dei supra quamplurimos ardens? Africanæ, atque Orientales Ecclesiæ, Sanctus Hieronymus, Paulinus Ambrosii discipulus, alique classicum protinus cecinere in erumpentem Hæresim. In publicam rem tunc & ipse Augustinus operam suam conferendam esse putavit. Quamobrem en veras causas, cur Pelagium, sive ut melius dicam, Pelagii dogmata exagitare cœpit Augustinus. Quas commentus est pro suo arbitrio Phereponus, si nos levitatis saltem arguamus, æquo jure proculdubio agemus. Quod si Augustinus procedente tempore renuntiavit sententiis nonnullis, iisque paucis: ex ipsius testimonio, & rei evidentia constat esse factum, quod attentius subin-

de investigaverit cum Scripſurarum ſacra-
rum mentem, tum Eccleſiaſtica Traditionis
vocem. An vero crimen eſt meliora
diſcere, & melius ſentire? Et numquid
Auguſtinus pro ſui ſententiis tamquam pro
aris & focis pugnare paratus fuit, qui ſen-
tentias priores reiſſa deſerere non dubita-
vit, ſtatim ac Veritas explorata id ab ipſo
exegit?

Retraſſavit quoque vir ſanctus quoddam
aliud eſſatum ſuum in Expoſ. Cap. VII. 19.
20. ad Rom. uti Semipelagianum. Hinc Phe-
repono anſa præbetur traducendi Auguſtini
tamquam ſummopere temerarii hominis, qui
ea olim ſcriberet, quæ ut ipſe deinde con-
tendit, in Eccleſia minime tradebantur.
Quod ſi tradebantur, non capit Pheronius
p. 536. Animadv. *quei damnari potuerint
quaſi novatores & exitiales Hæretici, qui
id docebant, quod antea ubique docebatur,
& quod cum laude ſcripſerat Auguſtinus.*
Sed fruſtra invidiam Auguſtino creare, fru-
ſtra Pelagianam novitatem tueri molitur Phe-
reponus, parum heic ſe verſatum exhibens
in Eccleſiaſtici juris œconomia, immo & in
eorum temporum Hiſtoria. Eſſe poſſunt dog-
mata quædam adhuc inter Scriptores du-
bia, atque ab Eccleſia nondum calculis poſ-
tremis definita. Hæreticum nomen alter-
rutram partem tuentibus tunc tribuere non
licet. Ubi Eccleſia ſententiam tulit, tunc
aliter ſentire quam Eccleſia, neſas eſt. Ita
fuit tempus, quo ſententia de iterum bap-
tizandis Hæreticis inter Hæreticas referen-
da forte non erat. Idem Semipelagianis Dog-
matis accidit. Non idcirco læſiſſe Fidem
dicti ſunt Vincentius Lirinienſis, Hilarius
Arelatenſis, Caſſianus, Fauſtus, Genna-
dius, Sinodius, aliique aut Lirinienſes, aut
Maſſilienſes, quod Semipelagianismum fo-
verint. Tunc ſolum execranda cœpit eſſe
eorum doctrina de initiis Fidei, quum Sy-
nodus Arauſicana expoſuit, quid heic ſen-
tiret, ſentiendumque mandaret Eccleſia ve-
rax. Plerisque autem e Patribus nonnulla
excidiſſe videmus, quæ deinde ſacris Con-
ciliis divina oracula promentibus minime
probata fuere. Sed illi incaute, inculpa-
teque ita ſenſere, paratiſſimi conſentire
cum Eccleſia, ſi hæc in diverſam abiſſet

ſententiam; & ideo illis opinionibus addi-
ti fuerunt, quod nondum ſatis diligenter
exquiſierant, quid Apoſtolica de iis Tradi-
tio haberet.

Quod ergo ad Pelagianos errores attinet,
eos ſua novitas in oculos omnium incurrens
exſecrabiles ſtatim fecit. Tum protinus in
eorum damnationem conſenſit Eccleſia, &
Concilia non ſemel ab Afris Episcopis ha-
bita, Synodi Hieroſolymis, Dioſpoli, Ro-
mæ, Antiochiæ, aliisque in Urbibus cele-
bratæ, prætereaque Romani Pontifices, alii-
que celeberrimi Patrum adverſus Pelagianam
doctrinam illico anathemata exſerere. Quid
miratur ergo Pheronius, quod exſecratio-
ni eſſe in Eccleſia Catholica Pelagius, ejus-
que ſectatores continuo cœperint? Novam,
inſuetam, atque a Traditione abhorrentem
doctrinam invehere tentabat id hominum ge-
nus; deinde Eccleſiæ germanam Fidem ſta-
tuenti, erroresque proſcribenti reſiſtere per-
tinaciter non dubitavit, mentemque in er-
rore obſcuratam prodere. Heic Hæreſeos ſtat
cardo; hæ cauſæ juſtiſſimæ anathematum.
At Semipelagiana dogmata, ſi qua Auguſti-
nus tradidit (nam vere Pelagiana ex ejus
calamo certum eſt excidiſſe numquam) non-
dum Auguſtini ævo, immo ne per integrum
quidem ſæculum ab illius morte, ea fue-
runt, ut ipſorum patrocinio læderetur Fi-
des. Eidem quoque doctrinæ adhære, piſſi-
mi viri, nullo ſanctitatis diſpendio; quip-
pe Traditio ab ipſis nondum ſatis diligen-
ter conſulta fuerat, & controverſiæ omnes
de Gratia liberoque Arbitrio nondum ſatis
fuerant pertraſſatæ, atque Eccleſiaſtica Con-
cilia quid pro certo iis de rebus affirman-
dum foret, nondum conſtituerant. Proinde
incautus, & ſi etiam velis negligens, ſed
ſine culpa, non autem ſummopere temerarius
dici potuit Auguſtinus, quod non mala fide
olim docuerit, quæ poſtea re melius con-
ſulta correxit. Innumera occurrunt contro-
verſiæ adhuc ferventes, magnis piisque Au-
ctoribus utrimque ſtantibus. Quamdiu Ec-
cleſia ambigam rem in medio relinquit,
quancumque velis partem tueri licitum erit.
Sic Auguſtinus Pelagianos Hæreticis primo
non accenſuit, ut patet ex ejus Serm. 294.*
Deinde vero pertinaces in errore, & Con-
ciliis

* Non ita pridem Cremonæ prodierunt, anno ſcilicet 1747. in 4. *Vindiciæ Auguſtiniæ ab imputa-
tione Regni millenarii, Auctore Joanne Cadonici*. Totus nimirum in eo eſt doctus Auctor, ut pro-
bet non ſcripſiſſe S. Auguſtinum, ſed ipſi perperam tributum, Sermone CCLIX. Editionis novif-
ſimæ Pariſienſis: ſimulque ſuſpectos reddere conatur Sermones XXXVIII. & XLII. Quam igitur uti-
lem adeo, licet alioquin arduam, operam navarit illuſtris Auctor in vindicando tanto Doctore, il-
lum publico nomine etiam atque etiam rogamus, ut diligenter inſpiciat, num & Sermo CCXGIV.
heic a Muratorio laudatus, Auguſtino abjudicari queat, quo nimirum conſtat Pelagianos Hæreticis
non accenſeri. His addo, ab eodem *Vindiciarum* Auctore, cap. XVIII. pag. 294. 297. ex S. Augu-
ſtini doctrina lucem affundi quaſtioni, a noſtro Muratorio, hujus Operis lib. 1. cap. XIII. excitatæ,
utrum ſcilicet *Angeli corporei*, an *incorporei ſint*.

cillis palam resistentes, Hæresis inculcavit: quod Pherepono nec novum, nec iniquum videri debebat in Animadv. ad laudatum Sermonem pag. 550. Sed quoniam illuc nostra delapsa est oratio, alia videamus, quæ Phereponus carpit in eodem Sermonem.

Multi jam fuimus alibi in propugnando jure cum Ecclesiæ, tum Principum Catholicorum adversus homines Hæreticos, quos poenis castigare, reluctantesque ad meliorem sententiam incitare fas esse diximus. Phereponus audiens Augustinum ibi de Pelagianis ita loquentem: *Sustineat eos mater piis visceribus sanandos, portet docendos, ne plangat mortuos, &c.* mellita hæc appellat, sed statim adjungit, *dehonestata fuisse sequentium temporum incredibili acerbitate; ut propemodum suspicari quis possit, mansuetudinem hanc data opera simulatam, ut major invidia miseris hominibus constaretur, nisi cederent, utque homines imperiti magis in illos postea exardescerent.* Ut ut modestus cautusque videri & heic velit Phereponus, suspensionem hanc teterrimam non sibi tribuens, sed aliis affingens, camque illo suo propemodum temperans: non impetrabit tamen, quin ipsum tamquam atrocis calumniæ auctorem æquo jure heic postulemus. Satis ipse prodit, sibi accusationem hujusmodi probari, sibi in votis esse, ut in reliquorum mentibus radices agat. Attramen quantum a Caritate & Veritate longe abeat ista suspicio, facile intelligere potuisset ipsemet Phereponus, si minori odio atque livore suas aggressus fuisset scribere Animadversiones. Placide primo erga errantes agere Ecclesia solet, & placide monet agendum. Tum si nihil miti adhortatione proficitur, ipsa Caritas suadet, ut aspera arripiantur, quo tandem revocentur devii in veritatis & salutis viam. Erga filios in vitia desectentes non aliter se gerunt amantissimi patres; non aliter erga ægros sapientissimi Medici. Quis & parentibus, & Medicis simulatam mansuetudinem ea de causa adscribat, quod inutiles eorum blanditias efficaciora deinde remedia subsequantur? Et Parentis & Medici loco Ecclesia est erga errantes in Fide. Præterea quis Augustinum, quis certam fecerat Ecclesiam, austeritate solum vincendos erumpentes errores, ut fingenda prius mansuetudo foret? Denique nulla fere emerfit Hæresis, cui non obstitierint pari methodo Ecclesiastici Præsules, nihil aliud cupientes, quam rigore abstinere, dummodo sanarentur filii. Teme-

re, ne dicam stulte, in his omnibus suspicaretur quispiam, & animum crudelem, & fictam lenitatem.

At inquit Phereponus, ut ostendat non solum inanem nec esse hanc suspensionem, sed suum quoque (* ipsi se adungere suffragium): *Has artes a Sacrorum Præsidiis sæpe adhibitæ nemo nescit, ejusque rei insignis exemplum videmus in damnatione Donatistarum.* Talem Criticum tanta confidentia non dedecet. *Nemo nescit.* Et quibusnam quæso eruditis hæc edisserit Phereponus? Europæis non puto; Indis fortasse. Quotus enim quisque est inter nos, qui aut audierit, aut legerit, non dicam sæpe, sed semel tantum, simulatam a Catholicis Episcopis mansuetudinem erga Hæreticos, ut acerbitati quam solam animo versabant, major deinde excusatio, & pervicacibus gravior invidia crearetur? Unos Donatistas tamquam insigne exemplum nobis memorat Cenfor, eos nempe, quos tot veracibus amicitia, patientia, & caritatis exemplis ad unitatem Ecclesiæ reducere conati sunt Catholici, ut suas ipsas Cathedras iis, etiam si e lite caderent, communes facere non dubitarent. Hæccine simulata lenitas? Nusquam fortassis, quam in Donatistarum Historia, evidentiora habeas Ecclesiasticæ mansuetudinis documenta. Severissimis profecto legibus postea adversus illos actum est; sed postquam incredibilis pertinacia, & immanitas insolita ad schisma & ad errores accessere, nullumque aliud remedium supererat sanandæ furiosæ gentis.

Profecto, pergit dicere Phereponus, cum ejusmodi initiis minime consentiunt viginti minimum Synodorum intra paucos annos festinata Pelagianorum dogmatum damnationes, ut Episcopis sæpius ad damnandos Pelagianos adductis, nulla iniri posset amplius ratio audiendarum partium tam sæpe damnatarum. Quum enim Synodi quempiam damnarunt, bonoris esse sui putant, hominem videri jure damnatum, nec patiuntur decreta sua iterum expendi. Neque primus fuit, neque postremus erit Phereponus, qui Catholicorum Præsulum sollicitudinem in damnandis & suffocandis, si fieri potest, nascentibus Hæresibus, moleste ferat, minimeque prober. Familiare hoc fuit recentiorum quoque temporum Novatoribus, immo reliquis fere æratum omnium Hæreticis; idemque nascituri Hæretici conquerendo sonabunt. Commodissimum sane effugium, & præsidium errori, si liber ipsi aditus per-

* Al. ipsam tulisse suffragium. Nunc clarius.

medios populos, per gentem ignaram diutius permittatur. Et certe hic quoque patronus Hæreticis quibuscumque deerat, quo auctore ipsorum deliriis cum solum frena offerrentur, quum longe lateque diffusa, plurimumque animis recepta, non amplius frenum pati didicissent. Oculos aperiat tandem Phereponus, & Catholicorum personam parumper induat. Nullus dubito, quin & ipse tunc nobiscum sentiat, adversus nascentes Hæreses armandam & muniendam protinus esse plebem Christi. Hoc ipsum statuere veram Ecclesiæ Doctrinam, hoc ipsum oppositam falsi dammare, ac damnatam prodere arma sunt, quæ Populo sano per vigilantes Pastores ministranda novimus. Principiis obstandum est, ne sero medicina paretur. Si contra Ecclesiastici Præsules agerent, si locus enascenti morbo sese opponerent, ministerium suum, salutemque gregis foedissime proderent.

Inquit vero Phereponus: At qui putantur errores, fortasse non sint; neque præcipitanda sententia, quam revocare nequeas, & rationibus potius, quam edictis vincendi sunt contra sentientes. Quid porro aliud Phereponus dicat, quam quod singuli Novatores dicere hucusque potuerunt, & dicere poterunt deinceps? Ergo nullius erroribus, si audienda Phereponi consilia, præcludendum est iter damnatione opportuna, & res in medio relinquenda, dum controversia maturæ, hoc est post multos annos, expensa appareat, quo in loco sit veritas. Ita nimirum fiet, ut Hæreses commodissime serpant, & aut numquam aut frustra deinde anathemate percellantur. Ignorare nequit Phereponus ipse, quanta sit hominum in hisce casibus pertinacia, quantumque possit anticipata opinio. Perquam rarissime solis rationibus profligantur Hæretici. Atque utinam istius infelicitatis innumera exempla non proflarent adhuc. Quamobrem contra errores pullulantes exserenda contestim (* in cruenta Synodorum) arma, nihilque cunctandum. Quæ via quum expedita & utilis sit, præterea quoque fallere nos nequit. Nam in Catholica Ecclesia qui sint errores, facile apparere potest, si videlicet nova Doctrina ingeratur, cui obstat antiqua Ecclesiarum Traditio. Id autem in Pelagianorum causa plane accidit; nam ut daremus, aliqua in ea controversia fuisse, quæ nondum satis liquerent (sunt enim & adhuc nonnulla, quæ ad Fidem pertinere inter Catholicos non creduntur, quamquam sanctus Augustinus eas sententias foverit): attamen quæ præcipua erant in Pelagianis dogmatibus, a Traditione aperta & consensu Ecclesiarum abhorreere deprehensa illi-

co fuerunt; ita ut nulla pars Catholici orbis hesitaverit in Pelagio statim, ejusque sectatoribus damnandis. Quæ omnia eo quoque faciunt, ut Phereponum ostendat male calculos ineuntem, dum ait, cum ejusmodi initium, id est cum priori mansuetudine, minime consensisse festinatam dogmatum Pelagianorum damnationem. Nimirum perniciosam ac damnabilem lenitatem exigit hic homo, ne ferens quidem opinionibus perverfis Hæreticorum theta nigrum solite præfigi, nulla interim in eorum personas castigatione adhibita. Iterum dico: nihil differenda est damnatio Errorum serpentium ut cancer. Hoc poscit Christiani gregis cura; hoc semper in more fuit vel apud ipsos Hæreticos, ubi in eorum sinu coepit aliquis nova dogmata promulgare. Dudum vero palam factum est, Ecclesiam decipi heic non posse. Sat placidi fuere, sat officio suo sunt functi Pastores, qui errantem Pelagium toties monuere, & auctoritate Scripturarum æque ac Traditionis compressum ad diverticula confugere coegerunt, & tandem sustinere, ut errori valediceret, si vellet.

Ad alia transeamus. Parum Pherepono fuit, calumniosis suspicionibus Augustini famam impetere; conviciis quoque ac diatriis in eum sæpe ac sæpius invehitur. Ipsum modo ait in declamando probabilia sequi, non explorata, solitum fuisse; eique Academicum ingenium sibi non satis constans tribuit; modo ejus rationes ita contemnit, ut inquit: Profecto non Sophista tantum, sed propemodum ineptus haberetur, qui talia hodie scriberet. Alibi addit: Mirum est, quam Augustinus calluerit artem pauca & perspicua dogmata Philosophica aut Theologica multis verbis & obscuris dicendi, atque impediendi. Ad hæc proletarium Interpretem appellat & Rhetorem Numidam, & Rhetorem Semiplotonicum, Criticæ plane imperitum; & irridendi causa, Oraculum Numidæ & Philosophum Pænum, & Aristotelem, quamquam alibi Carneadem Pænum, & Carneadem nostrum potius vocandum affirmet. Ridet Augustini Quæstiones in Evangelia, & ait: Unde intelligere licet, finem Augustini in hisce Libris non fuisse inquisitionem veri sensus, sed commentitiarum allego-
viarum, ad quas inviti Evangelistæ torquerentur; quam censuram acutis hisce salibus concludit: O cerebri felices, qui in tam levibus argutiis acquiescebant! En alteram alibi exclamationem non minus gravem: O Felices homines, qui tantam eruditionis sitim tam facile sibi pepererunt! Sed o stiptes, qui talibus olim plaudebant, aut etiamnum serio favent! Accipe & aliam: O vacuam studiosi Scriptu-

* Al. non cruenta.

re Africam? O stupidos, quibus hæc admirationi erant, & qui tam verbosas disputationes, ut nihil discerent, legere sustinebant! Alio loco nos monet, arguendi immodicam & intempestivam cupiditatem, & Africanam *ἀπαρτοδογίαν* obstitisse, ne Augustinus iudicio suo uteretur. Eadem alibi repetit his verbis: Si quid occurreret, quod speciose declamatiuncule occasionem præberet, aut præbere videretur, id vero avide arripiebat, & Punice eloquentiæ vela pandebat. Plus etiam veneni intus habet, quam in cortice appareat, id quod Censor idem alibi scribit. Dolendum est, inquit, Augustinum non quod verum esse accurato examine compererat, sed quod expediebat dici, & *ἐκ τῶν ἀπορρογῶν* apud imperitum vulgus poterat tractari, protulisse. A prioribus non abludit, quod animadvertit idem Criticus alio in loco inquit: Augustinus adsuetus Platonicis argutiis, plura SÆPE scribit, quam intelligit, consequentiasque passim admittit quasi bonas, quæ si negentur, statim corruunt omnes ejus ratiocinationes; neque enim ullo modo probari possunt. His, & aliis bene multis, quæ congerere non est opus, Augustinum Phereponus liberalissime vexat, atque hoc sale perficit.

Memini me ante paucos annos legere Librum, cui titulus est *Parrhasiana*. Ejus Auctor pag. 250. de Eruditis Viris, eorumque vitiis scite agit, indicans cur id hominum genus in multorum odium incurrat, & despicatissimum habeatur interdum. Gallicis ergo verbis optare se ille ait, ut non modestiæ minus quam eruditionis gloriam in suis Libris querant; ne animosè assument, nisi quidquid evidenter probari potest; ut lenitate invicem ac indulgentia ceteros homines antecellant; ne aliis armis se tueantur, aut alios aggrediantur, quam rationibus, & sine felle, sine petulantia; ut tantum denique elegantiae & venustatis suis in moribus prodant, quantum in stylo præclarissimorum Scriptorum apparet, cui verisimile est respondisse etiam vitæ rationem. Quis ejusmodi viros non diligeret, immo non omnibus, quæ in manu sua forent, beneficiis cumularet? Hæc ille non graviter minus quam vere. Cum hisce legibus atque consiliis, quæ non dubito quin probe ipse Phereponus, confer nunc Phereponianas exclamationes, convicia, diſteria in Sanctum Augustinum effusa: Quod quum feceris, quam opinionem induas de homine tam impotenter ferociente in sanctissimum ac ingeniosissimum virum, omnium sæculorum, ceterorumque hominum memoria commendatum? Adde: quodnam iudicium habendum foret de Parrhasianorum

Scriptore, si tanta asperitate, felle, ac supercilio in tam illustrem virum is, & nihil quidem ab ipso lætus, enſcriberet, quæ nunc in eundem Phereponus & scribit, & publica esse jubet? Quid si idem unusque esset *Parrhasianorum* Auctor, & Augustini conviciator Phereponus? Equidem puto longiori sermone hæc opus non esse, ut appareat, quam pessimo exemplo Phereponus hæc fuerit ausus, quæve poenæ homini tanta maledicentia utenti apud cordatos viros debita sint. Neque vero is sum, qui velim præclarissimos Scriptores nullius censura attingi; quive errores magnorum virorum, & sanctorum potissime Patrum, dissimulatos semper cupiam, aut cæca veneratione exceptos. Non is profecto sum; Censoriam Artem probo; ingeniorum libertatem qua decet moderatione adhibitam laudo; adeoque me comparatum sentio erga Verum, Bonum, & Pulchrum, ut quidquid iis adversari mihi videatur, ne in Augustino quidem feram; & porro si res posceret, ne dissimularem quidem. At ipsi eruditorum Censuræ sunt suæ leges, est suus modus. Numquam in Censura contumeliis aperiendæ fores; rabies, acerbitas, ac turbulentæ animorum perturbationes, & calumniæ potissimum, eliminandæ; modestia, æquitas, caritas quam fieri potest accuratissime, & perpetuo ante oculos habendæ. Sed tum præcipue urgent hæc leges, quum Censura exercenda est in viros illustres, pietate spectabiles, ingenio admirandos, pluriumque sæculorum consensu commendatos, & præsertim si bona fide in errorem prolapsiprehendantur. Si secus fiat, non eos quidem risu dignos efficiemus, sed nos omnium execrationi exponemus. Quid enim aliud promereatur tanta Censoris ambitio, audacia, atque inverecondia? Cur autem hæc poenas referre non debeat in Augustino tam acriter insectando Phereponus, ego sane non video.

Hic tamen familiaris est Phereponi stylus. Immo ut Augustinus habeat, unde se conſoletur, reliquos sanctos Patres eidem Phereponus adjungit, omnesque uno colore denigrat, una voce exhibet. Pag. 491. Animadv. in Epist. 71. alias 10. Augustini inquit, eos voluisse videri egregios Interpretes Scripturarum, quas non intelligebant, quum ex sola versione sepe obscura & vitiosa penderent. In Notis ad Ep. 173. olim 90. pag. 519. Africanos Patres declamatoribus infirmis accenset, eosque tamquam Criticæ prorsus imperitos irridet, quod etiam de Patribus Græcis scribit pag. 599. quum constet (sunt ejus verba)

pq-

propemodum omnes imperitos Critice sacre, & infelices Scripturæ Interpretes fuisse: quidquid dicerent, qui nec eos, nec Scripturam sat studiose legerunt. Tum addit in Notis ad Epist. 117. de sanctis Patribus: Qui tam negligenter legebant Scripturam, & tam oscitanter laudabant, eos nobis quasi egregiorum Interpretum exemplaria proponi quis ferat? Ad hæc illos passim arguit, quod anathematum potius terrore, minisque edictorum, quam rationibus & scientia plebem regerent, instruerent, atque in officio continerent. Suspiciatur etiam pag. 590. in Notis ad Cap. 23. Lib. 18. de Civ. Dei, multos Patrum olfecisse quidem suppositionem Sybillinorum Carminum, sed quia rudis plebecula tam levibus capiebatur rationibus, quam gravibus, eos arripuisse hoc argumentum, ut alia multa, quia conducebat dasset, non quia verum iis videbatur. Deinde in Notis ad Cap. 43. Libri ejusdem, quod Augustinus, alique eorum temporum Episcopi non paterentur Hieronymianam Bibliorum interpretationem anteferrì Versioni tæ LXX. dolet is, tot ac tanta apud Vete-

res inveniri specimina non fidei circumspecte, & firmis rationibus mixta, sed credulitatis inconsulta, & omnia temere arripientis, nisi quis politicam calliditatem, ut nunc loquimur, malit hæc haberi. Qua ex re inferit, præter Christum & Apostolos, non esse querendos magistros, in quorum auctoritate adquiescamus. Quæ quum audis, audire etiam tibi videris Johannem Clericum paria in Quæstionibus Hieronymianis declamantem. Sacris quoque Conciliis pag. 603. Animadv. auctoritatem omnem Pherreponus adimit, atque ignorantiam, factiosos affectus, & ad errandum facilitatem dictatorio more tribuit; immo quid non tribuit? Alia omitto, multa uno verbo conclusurus. Sordent Pherrepono omnes sancti Patres; infantes sunt præ recentioribus; nemo inter illos tolerabilis Scripturæ Interpres; & ne ipse quidem Hieronymus heic multum eminet; mille denique vitiis & infirmitatibus abundat, ut stulti sint, qui eorum auctoritati adquiescant, eorumque scientiam suspiciant ac ament. Ira se ille aquilam, ceteros fere omnes reputat noctuas.

C A P U T XVI.

In sanctorum Patrum Libris distinguenda Scientia Dogmatum, Legumque Moralium ac Pietatis, a Parergis, hoc est, a rebus ad Artes profanas spectantibus. In his nihil interest, an interdum defecerint, imperitque deprehendantur. At in illa præcipua Scientia eximii fuisse, ideoque veneratione ac laude digni. Allegoricæ sacrarum Litterarum Interpretationes non vituperandæ apud sanctos Patres, & quando utiles illæ, aut inutiles sint. Pherreponi artes, ut Augustinum deprimat. Lumen a Cælo rogandum, ut veritas capiatur, errores evitentur. Hebraicæ Linguae peritia an & ubi necessaria Theologiæ cultoribus. Drusii & Grotii exempla Catholica Religionis veritatem confirmant.

Sed quando istam camarinam movere aggressi sumus, juvat etiam addere, quæ in Augustinum hac potissimum de causa Pherreponus effudit. Pag. 479. mi am confusionem in Libris de Ordine invenit, oratque Lectorem, ut conetur ex iis, quæ Lib. 2. Cap. IV. habentur apud Augustinum, constare disputationem perspicuam, & via ac ratione dispositam; quod si præstet, erit illi magnus Apollo. In Animadv. ad Quæst. in Heptateuchum pag. 530. dicam eidem grandem impingit, quod sibi versiones Aquilæ, Symmachi; aliorumque satis notas, non compararit; quod tot Quæstiones in sacram Scripturam proposuerit; tot etiam Libros

conscriperit, necessariis destitutus subsidiis. Credo, inquit, excitatum fuisse adulationibus, aut stulta admiratione Afrorum suorum, ut non desineret dictare, dum illa dictata sua tam avidè excipi videbat. Sic homines putant se magnos ac eruditos, non quia sunt, sed quia ab aliis putantur, sumuntque inde audaciam, quæ pæsepe male eis cedit. Æque acerba legas in notis ad Enchiridium pag. 559. & pag. 586. & alibi ad nauseam usque. Hæc autem in unum compellere locum placuit, ut homini nulla moderatione scribenti, simulque censuræ illius petulantissimæ, uno responso obviam eamus, pacato tamen, si fieri id poterit, animo; non

Nn 2. quod

quod nobis spes sit vertendi ad meliora Phe-
reponi, quem nimium æstimatione sui, alio-
rumque contemptu occupatum video; sed ut
habeant minus periti e nostris, quo vel
apud se, vel apud alios tueri valeant con-
tra hujusmodi cœcos impetus veritatem, &
Augustinum non minus, quam Ecclesiam Ca-
tholicam.

Multa sunt, quæ in Libris sancti Augu-
stini ceterorumque Patrum exquiri possunt,
Grammatica videlicet, Rhetorica, Didacti-
ca, Logica, Physica, Eruditio, Linguarum
peritia, Critica, Chronologia, & aliæ id
genus Disciplinæ, quæ nunc excoluntur ma-
gna animi contentione a Litteratis homi-
nibus. In his omnibus non negamus, im-
mo sincerissime fatemur, reperiri posse, &
revera ostendi multos nonnumquam Patrum
defectus, & si etiam velis, postremam quan-
doque imperitiam. Accurata Critices scien-
tia in plerisque desideratur; severam Elo-
quentiam in nonnullis frustra quæras; si
Origenem, Hieronymum & Epiphanium ex-
cipias, vix alium inter ipsos habebis He-
braicæ Linguae gnarum. Declamant inter-
dum; alibi parum recte ratiocinantur. Apo-
cryphis quandoque utuntur, aliaque peccant,
quæ temporibus istis, ac in tanto lumine
Scientiarum & Artium, in homine Philolo-
go aut non feras, aut saltem non laudes.
Sed præter has Artes ac Scientias alia est
Scientia in Libris sanctorum Patrum conside-
randa, nempe divinorum Dogmatum, Le-
gumque moralium cognitio, atque traditio,
per quam aut exponuntur, aut suadentur,
quæ Deus per Scripturas sacras, & voce Uni-
geniti sui credenda atque agenda mandavit
Ecclesiæ suæ, suisque fidelibus. In hac au-
tem Scientia nos dicimus excelluisse atque
excellere illos, qui nomine sanctorum Pa-
trum, ab Ecclesia tamen, non a vulgo, do-
nati sunt. Intercedit quippe non exiguum
discrimen inter eosdem, quum vulgo sancti
Patres appellentur, quicumque Christiani
Scriptores doctrina, vel antiquitate conspi-
cui fuerunt, ut Tertullianus, Clemens Ale-
xandrinus, Origenes, Lactantius, Eusebius;
nos vero eos heic tantum intelligamus, quos
Ecclesia ipsa probavit, atque sinceros ac
eruditos suæ, seu potius Apostolicæ, &
Christianæ Doctrinæ testes, magistros, & ju-
dices esse declarat, quales sine controversia
sunt Athanasius, Basiliius, Nazianzenus,
Nysenus, Chrysostomus, Cyrillus Alexan-
drinus, Cyprianus, Hilarius, Ambrosius,
Hieronymus, Augustinus, Leo, Gregorius,
aliique similes sanctissimi æque & doctissimi
viri.

Monitos autem Lectores vult, tum in

Scripturis sacris, tum in Libris Patrum, di-
stinguendam esse materiam præcipuam &
propriam, quæ *επιστολ* dicitur, ab aliis re-
bus, quæ illic habentur præter præcipuum
argumentum, & *παρηγορη* dicuntur. Proprium
eorum Librorum argumentum est cælestis
illa Scientia, per quam constat hominibus
divina Revelatio, legesque omnes & consi-
lia tum credendi, tum operandi produntur,
Parerga sunt, quod est ad Scripturam sa-
cræ & ad ipsos Patres, alia omnia, ex
quibus hæc hominum erga Deum officia mi-
nime pendent; cuiusmodi sunt Scientia tem-
porum, locorum, numerorum, Astrono-
miæ, Linguarum, Critices, Physices, alia-
rumque Artium. Nihil ergo aut parum re-
fert Christianæ rei, quod in *Parergis* in-
terdum, & sæpe etiam, deficiant Patres,
dum in præcipuo negotio procedat certissi-
mo gressu illorum chorus. Dic ergo ipsos
Declamatores; id temere plerumque dices;
attamen finem te dicere, nobis sanctos Pa-
tres non esse perfectioris Eloquentiæ Magi-
stros. Dic ignaros Criticæ, dic Physicæ im-
peritos, parum in Logicæ usu accuratos,
in Astronomiæ, Eruditionis, & Geographiæ
scientia hospites, dic plura ejusmodi. Non
moramur. *Parerga* sunt isthæc in Patrum
Libris, neque hinc accessit laus ipsis, ne-
que ob eam causam tanti æstimantur, &
commendantur in Ecclesia. Evangelica do-
ctrina fideliter ac religiose ab ipsis tradita,
per quam ducimur tum ad sanam Fidem,
tum ad perfectam morum disciplinam, ea
est, quam apud sanctos Patres plurimi fa-
cimus. Linguarum, aliarumque Artium stu-
dio excelluerunt utique duo proxime præ-
terita sæcula, ut collati cum recentiori-
bus Scriptoris veteres Patres, infantes in
ea eruditione (si duos excipias) nonnum-
quam deprehendantur. Verum nemo supe-
ravit, pauci etiam æquare possunt beatos
illos viros in præcipuæ Eruditionis Christia-
næ Scientia, hoc est, in divinorum Dogma-
tum & Legum peritia. Ad hanc enim aptio-
res ipsi fuere, & in eandem incubuere dili-
gentius, tum quod propiores essent Aposto-
lis, & longius latiusque diffusam Traditio-
nem colligere ipsis tunc facile foret, tum
etiam quod iis animi virtutibus abundarent,
& cælestibus donis illustrarentur, quæ ad
rectam Christianæ Doctrinæ conservationem
atque intelligentiam in primis exiguntur.
Perspicacia profecto ingenii, & Criticum ju-
diciu, & Linguarum cognitio, aliæque
Artes, non parum conducunt, & interdum
etiam necessariæ sunt ad explicandâ, ac in-
telligendâ Scripturarum, divinæque Fidei
Parerga. At ad cælestem illam Scientiam, cir-

circa quam Scriptura sacra, sicut circa materiam propriam versatur. * & quam Christus Apostolis, & per Apostolos Ecclesiæ suæ tradidit, plus conducit, magisque necessaria est ingenii utique non vulgaris assidua meditatio; animus pravis cupiditatibus & opinionibus liber, sincerus Dei amor, pietas, humilitas, aliæque virtutes, quas sanctis Patribus non defuisse Historia nos docet.

Quod si in plerisque Patrum desiderata est Hebraicæ Linguae peritia, quam nempe omnium maxime necessariam nonnulli clamitant ad intelligendos Codices sacros: Primo respondemus, Evangelicam Doctrinam Græce propositam fuisse ab Apostolis ac Discipulis Christi, adeoque Græcam Linguam satis fuisse, ut divina dogmata, sacratæque Christi ac Apostolorum Leges recte a Patribus perciperentur, ac traderentur.

Secundo, quod est ad vetus Testamentum, vulgata versio τῆς LXX. ab Apostolis ipsis usurpata, & Vulgata Latinorum, satis atque abunde exhibebant omnia Scripturæ loca, quæ alicujus momenti sint sive ad imbuendos Fideles tota Scripturarum Doctrina ac Historia, sive ad Judæos, Hæreticosque refellendos. Quæ illic indigere videntur ea Linguarum & Critices Scientia, quam tantopere quidam efferunt, *Pærga* sunt, hoc est ad Ecclesiæ ædificationem minime necessaria. Et si qua supersunt ad Doctrinam spectantia, neque satis perspicue in Græcum Latinumve sermonem conversa, hæc ipsa ex multis aliis locis, quæ in vulgaribus Versionibus aperta sunt, illustrata, obscuritatem omnem jam posuere, & saltem de fide versionis nulla in iis locis controversia fuit; aut si fuit, ad peritos Linguarum res deferrebatur. Quamobrem constanter affirmare licet, nullum vel de Deo, divinisque legibus, & decretis, vel de Christo, ejusque adventu, operibus, ac documentis e sacra Scriptura dictum produci posse, ad quod intelligendum, explicandum, & propugnandum non pervenerint sancti Patres, & satis non sit, ac perpetuo satis non fuerit ad ejus intelligentiam, Græci aut Latini textus vulgati fides.

Tertio, experientia ipsa constat, Judæos, Ethnicos, atque Hæreticos validissime confutatos, & victos, & ad Fidem Christi conversos ea dumtaxat Methodo ac Scientia, quæ in Patrum Libris apparet, quæque nunc sordet ingenii non tam Criticis, quam ambrosiosis. Ea quoque Methodo, ea Scientia usi sunt Apostoli ipsi; atque Apostolorum

discipuli. Nihil autem, quod sit momenti alicujus, proferri potest ex Hebraicæ Linguae Criticesque peritia, quo non sint usi Patres Græce Latineque solum eruditi ad Christianæ Doctrinæ amplificationem, atque tutelam. Nam quæcumque a recentioribus tanto cum fastu & discutiuntur, & illustrantur in Scripturis, felicius profecto, quam præstitum olim fuerit, ea propemodum omnia nihil aliud quam *Pærga* Scripturarum sunt, nihilque magni momenti per illa adjungitur ad illustrationem Doctrinæ, ac Religionis Christianæ. Utilia sunt, laudanda sunt, non nego; at numquam ejus necessitatis, quam sibi nonnulli somniant. Eamque ob causam Apostoli numquam aut præcepto aut consilio commendarunt tamquam necessariam Christianis Hebraicæ Linguae peritiam; & qui eos viventes ausculturunt, istius aut præcepti aut consilii numquam meminere. Immo fuere inter ipsos Christi discipulos, quos non novimus in eo idiomate excultos, quum & pateat ipsos Græca versione τῆς LXX. fere semper usos, & primos Episcopos ac Patres Ecclesiæ in sola Græca Lingua fuisse versatos. Aliud ergo est, in veteri Testamento vim alicujus dictionis, Chronologiam, Genealogias, pondera, mensuras, Chorographiam, idiotismos, eruditionem Historicam, aliæque id genus difficulta explicare diligenter, ad quod Judaicæ Linguae cognitio necessaria est, ibique sancti Patres aperte vincuntur a recentioribus; aliud vero est ad ædificationem Fidelium ex iisdem sacris Codicibus Dogmata Fidei ac Morum elicere, eaque secundum Christi mentem exponere; heic enim præcellere, aut saltem maximi faciendam esse Patrum Scientiam nos affirmamus, eamque solis vulgaris versionibus, & meditatione, & Traditionis collatione, aliisque ingenii ac animi virtutibus comparari potuisse.

Quarto, irascuntur quidem ac rident neoterici non pauci; sed immerito, quod Allegoriis nimium indulgeant sancti Patres, dimisso litterali sensu, qui procul dubio & præstat allegorico, & rem vere conficit in investigatione ac tutela veritatis contra inimicos Christiani aut Catholici nominis, (* & quem præ aliis sequutus est incomparabilis ingenii vir sanctus Johannes Chrysostomus.) Non est, quod heic nos ostendamus, mystice multa esse dicta in divinis Scripturis, sanamque esse, atque ab ipsis Apostolis exemplo comprobata methodum interpretandæ quoque atque exponendæ per Allegorias & Tro-

* Hæc omnia nuper addita.

& Tropologias sacrae Scripturae. Id esset actum agere. Ibi solum laude carere potest, aut etiam culpari, immodicus atque inopportunos mysticorum sensuum usus, & ad eos lepidè violenterve contorquere sacras Historias. Quod quum contingit, is & ego sum, qui indignatione commoveor, & moleste ferro inutilem plane laborem illum. Et quamquam reliquæ etiam Allegoriæ, vel probe deductæ, neque in Libris, neque in Concionibus sacris me multum afficiant, eo tamen confidentiæ numquam veniendum esse sentio, ut cum Pherepono pag. 477. Animadv. dicamus: *Allegorica figmenta qui prober, neminem eruditum nunc inventum iri puto.* Suus quippe & Allegoriarum est bonus usus apud populum; quem huiusmodi quoque argumentis ad officia pietatis, & ad reverentiam Mysteriorum impelli cernimus. Patres autem, ceterique veteres Episcopi, quibus familiare ac necessarium tunc erat plebi suæ explicare divina eloquia, allegoricos quoque sensus interdum adhibendos esse arbitrati sunt, quod illos etiam ad utilitatem populorum facere intelligerent. Allegoriis autem sunt usi iis in locis, in quibus & Critica subtilitas, & literalis sensus nihil per se ad informationem pietatis conferre videbantur, uti in Historicis rebus non raro accidit; idque eo maxime placuit, quod triæ Criticorum locum dumtaxat habent inter eruditos, aut inter homines in Religione discordes. Apostolus vero non uno in loco agnovit, totam Scripturam ad institutionem ac ædificationem nostram tendere. Rom. XV. 4. *Quæcumque enim scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per patientiam, & consolationem Scripturarum, spem habeamus.* Rursus 2. Tim. II. *Omnis Scriptura divinitus inspirata, utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia, ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus.* At multa in Scripturis habentur, quæ nisi mystice & allegorice exponas, ad eruditionem iustitiæ solo sensu literali difficile inservire possint. Vide Augustinum in Libris de Doctr. Christ.

Quod ergo heic præ omnibus animadvertendum censeo, illud est: hisce mysticis atque allegoricis Interpretationibus tum solum indulgisse Augustinum, & reliquos propemodum Patres, quum ad populum verba faciebant, aut suas elucubrationes in institutionem & ædificationem plebis emittebant. Quod si res erat adversus Hæreticos, Ethnicos atque Judæos, tum maxima, immo unica cura iis de literalis sensu fuit, cujus vim atque necessitatem tunc omnes intelligebant.

Si Allegoriis tantum productis Dogmata statuere ac tueri se posse credidissent Patres, non immerito nunc asperere exciperentur a Censore Pherepono. At literalis sensus arma tunc ministravit. Si quando allegoricus in ea dissidia irrepsit, uti ornamentum accessit, non autem ut argumentum veritatis; & tum solum accessit, quum aliunde confirmata valide ac evidenter fuerant Ecclesiæ Dogmata, aut quum literalis sensus aliquid sonaret a dignitate Numinis, atque a constante Fidei Doctrina dissonum. Alium testem heic nolo, quam Augustinum ipsum in tot disputationibus susceptis contra Arianos, Donatistas, Manichæos, Pelagianos. Immo eundem audi in Epistola 48. nunc 93. ad Vincentium, Cap. 8. *Quis non impudentissime, ait, nitatur aliquid in Allegoria positum pro se interpretari, nisi habeat & manifesta testimonia, quorum lumine illustratur obscura?* Ad hæc in Lib. de Gen. contra Manich. Lib. 2. Cap. 2. *literalem sensum, dum fieri potest, retinendum, & præferendum docet, in hæc verba scribens: Sane quisquis voluerit omnia, quæ dicta sunt, secundum literam accipere, id est non aliter intelligere, quam littera sonat, & potuerit evitare blasphemias, & omnia congruentia Fidei Catholice predicare; non solum ei non est invidendum, sed præcipuus multumque laudabilis intellectus habendus est. Lege & reliqua. Sed luculentius, quæ sua mens heic fuerit, Augustinus prodit Lib. 17. Cap. 3. de Civ. Dei. *Mibi, ait, sicut multum videntur errare, qui nullas res gestas in eo genere litterarum aliquid aliud præter id, quod eomodo gestæ sunt, significare arbitrantur; ita multum audere, qui prorsus ibi omnia significationibus allegoricis involuta esse contendunt, &c.* Infra addit: *Hoc enim existimo, non tamen culpans eos, qui potuerint illic de quacumque re gesta sensum intelligentiæ spiritualis exsculpere, servata primitus dumtaxat Historiæ veritate. Ceterum quæ ita dicuntur, ut rebus humanitus, seu divinitus gestis, sive gerendis, convenire non possint: quis fidelis dubitet, non esse inaniter dicta?* Atque ita Augustinus sentiebat.*

Quæ profecto unicuique persuadere jam debent, nimium excessisse Phereponum, dum propter Allegorias & Linguarum inopiam, toties ac tantopere cum fastu insultrat Augustino. Eum vero potissimum audias, pag. 476. Animadv. perpendentem hæc Augustini verba Confess. Lib. 11. Cap. 2. *O Domine persequere me, & revela mihi, scilicet Scripturarum secreta atque obscura.* Oratorem hanc quidem religiosam, & dignam Episcopo aprofiscit Phereponus, sed cum ea conjungenda

dum fuisse ait studium Linguarum, quibus conscripta erat Scriptura, & comparanda cetera præsidia, quibus demum adhibitis, Scriptura intellegi potest. Sed quum ea Augustinus neglexerit, illa demtaxat in Scriptura intellegit, quæ potuit homo Linguarum & Criticæ imperitus intelligere. In ceteris deperisset, & Platonismum nobis pro Doctrina Apostolorum propinat, aut argutias inanes magna verborum pompa nobis obtrudit. Quam verborum acrimoniam ut aliquo pacto emolliat, subdit: *Quæ non eo dico, quod eloquentiam, & acumen in rebus præsertim Metaphysicis, Augustino detraham, aut quod meritis laudes minus libenter tribuam; sed quia video multos ejus auctoritate abuti, & eos præ illo contemnere, quibus nulla ratione conferri potest.* En ergo bona tandem verba impetravimus a Censore, modesto in speciem, sed fortassis acerbitate nulli secundo. Quæ enim contemptus signa atque diceria congesterit in Augustinum, specimina superius adducta satis nos docent. Sed quæ quæso est laus ista, quæ Pherepono sibi de sua male-dicentia timentis extorta esse, aut tandem excidisse videtur? Aliquid est, eloquentiam & acumen in Augustino agnoscere, postquam ejus eloquentiam & acumen toties irrisisti. Aliquid est, eum laudibus dignum fateri, quem ubicumque possis vituperandum tibi statuisti. Sed (uti nemo cordatus non fateatur) Censoris honesti atque germani erat, non minori cura atque sinceritate has edisserere laudes, quæ vere Augustino conveniant, quam maculas in ipso, ut sibi videtur, detegere, & grandi etiam ore incusare. Ita factum fuisset, ut non odio viri sanctissimi, sed amore veritatis videri multis posset contra eumdem militare Phereponus. Saltem in ejus censura æquitatem, ac modestiam tam sæpe desiderare non cogeremur. Omnium autem Eruditorum confesum hæc appello, & peto, an non eæ sint virtutes

tum intellectuales, tum morales in Libris Augustini, ut Auctorem exhibeant omnium amore ac veneratione dignissimum? Erraverit quidem; nonnulla ignoraverit; magnis quoque viris ea calamitas familiaris deprehenditur. In aliis excusamus, quod nobis condonatum vellemus. Et quamquam nefas minime sit, immo potius sit commendandum, magnorum etiam virorum errores ac defectus diligenter investigare, & interdum etiam prodere in communem utilitatem; ferendi tamen ii non sunt, qui nulla reverentia, * multoque supercilio ac ira id præstant, & propter novos quosdam non excusatione indignos tam effuse debacchantur, ut quantum ad ipsos pertinet, reliqua ingentia merita, illustresque dotes denigrare ac penitus tollere velle videantur. Neque vero quod alii nimis laudibus extulerint Augustinum, ejusque auctoritate abutantur, tibi in oppositum excessum prorundum est, ut vitio tuo illos qui vitii commoneas. Utrumque peccatur. Sed Augustinum præ reliquis tot virtutes commendant, tot merita illustrent, ut qui in tantis laudandi causis, ejus vituperationem unice persequi amet, jam malevolentia insignis, & iniquæ censuræ pœnas evadere apud æquitatis amantes non possit.

Repete nunc laudes a Pherepono superius tributas Hipponensi Episcopo; levissimas sane, ac nullas, dum Augustino eripias veræ Theologiæ scientiam, Scripturarum sacrarum intelligentiam, eidemque contra obicias tamquam familiares aereas pugnæ, & Platonicæ doctrinæ abusum, quam nempe pro Evangelicis dogmatis obtrudebat credula plebs. Nam quid atrocius de Augustino proferre possis, quando eidem violatæ Religionis Christianæ notam inuris, & ignorantiam omnium deterrimam? Post tantum dedecus nihil fere laudandum superest in Augustino. Proinde nemo non videat, meras hæc esse

* Hac de re satis abunde superius egit Auctor noster Lib. II. Cap. IV. ubi statuit, *Errores quidem in sanctorum Patrum scriptis non dissimulandos; sed modeste agendum, & excusandos evanescentes.* Cujus sane canonis æquitatem quis non agnoscat, approbet, sectetur? Attamen dolendum maxime, nostro & superiori sæculo nonnullos existisse in sanctos Patres adeo inveteratos, ut eos proscindendos ac ludibrio habendos duxerint. *Dallaum* omitto, cujus virulentum Opus *De Usu Patrum* cordatioribus Protestantibus improbat. Sed *Danielis Whitby* audaciam ferre nequeo, qui licet *Dallaui* Librum doctiores Ecclesiæ suæ Anglicanæ homines, *Usserius*, *Pearsonius*, *Fellus* & in primis *Scrivenerius*, fuerint execrati; ejus tamen doctrinam impiam instaurare contendit, edita Londini an. 1714. in 8. *Dissertatione de sacrarum Scripturarum interpretatione secundum Patrum commentarios*, in qua potissimum probare nititur, sanctos Patres non esse idoneos sacræ Scripturæ interpretes. Si autem *Whitby* in sanctos Patres iniquior, eorum auctoritatem in Scripturarum interpretatione infirmare aggressus est; in eodem iniquissimum se prodidit *Joannes Barbeyracius* in Opere Gallice inscripto, *Traité de la Morale des Pères de l'Eglise*, edito Amstelodami an. 1728. in 4. quo nimirum ostendat, si Diis placet, Doctrinæ morum ignaros prorsus adeoque ineptos Magistros fuisse vetustos Ecclesiæ Patres. Horum exemplum sectatus *Joannes Clericus*, & ipse in suis *Epistolis Criticis*, sed præcipue in *Epistola IV.* patrociniū *Dallaui* suscipiens, plurima in sanctos Patres diceria e suo amarulento pectore evomuit. Horum, quidem mihi miseret; sed eorum e nostris in primis, quibus placita istiusmodi hominum arident.

esse calumnias, quam constet, Augustinum neque tam turpiter offendisse, neque caruisse scientia & praeidiis necessariis ad rectam interpretationem Christianae Doctrinae, sacrarumque Litterarum. In Parergis exponendis negare nolum, quin quandoque Augustinus frustra sudaverit ingenio suo, eaque protulerit, quae Criticis atque Eruditis nostrorum temporum parum, neque injuria, arrideant. At in rationibus verae Virtutis, in explicatione Evangelicae Veritatis, atque in tradenda illa Scientia, quam praecipuam diximus esse divinarum Scripturarum materiam, in iisque locis exponendis, quibus ista nititur & confirmatur, aut contrarii errores damnantur: non falso minus, quam impudenter aberrasse dicitur Augustinus. Locum unum proferat Pheronius, quo apertum fiat, tradidisse Augustinum contraria Apostolicae Fidei. Sed ille puto nihil aliud adferet, quam quae ab Arianis, Socinianis, Remonstrantibus, Calvinianis, aliisque ejus gregis hominibus perperam non tam in Augustino improbantur, quam in Ecclesia Catholica. At virum, non aliaquam ista Augustino objicientem, meminisse decebat, jam millies a Catholicis protritas fuisse hujusmodi accusationes; & quamvis se victos non dent Haereticis, non id nostro, sed Haereticorum vicio ac pertinacia fieri. Nostrum certe omnium ea de re iudicium ita habet.

Atque hoc potissimum fuit, quod in laudatis supra Confessionum verbis exposcebat a Deo vir sanctus & humilis, ne a Fidei ac Morum Doctrina caelesti aberraret umquam, dum eam in sacris Litteris abditam scrutaretur. Nam ut in Parergis pertractandis te eruditio deficiat, atque hallucineris (quod maximis etiam viris, iisque ad miraculum Criticis, (* interdum) accidit, & porro accidet): neque Religio ipsa tum laeditur, neque perit hominis errantis Fides. Tum solum errare pessimum est, quum Fidei Morumque Doctrinam aliqua ex parte errando labefactas. Et quamquam nos quoque fateamur, validius atque efficacius per ea praesidia defendi, suaderi, confirmarique posse Religionem & Ecclesiam veram Christi; quamquam etiam non negemus, ad multa Scripturarum loca necessariam utilemque esse Linguam Hebraeam peritiam; attamen addimus, non esse illam Catholico Interpreti aut homini Christiano absolute necessariam, positis fidei Versionibus, in ea parte, quae spectat ad propriam sacrorum Codicum interpretationem sive materiam. Denique animadver-

tendum, hanc ipsam aciem ingenii, & Criticam Artem, & reliqua praesidia, & praestantiorum methodum, neque ad Interpretationem faciendam numeris omnibus absolutam, neque ad germanam Christi Doctrinam intelligendam prodesse, nisi e Caelo virtus interpretandi, atque intelligendi descendat. Certe Hebraeorum Linguam callebat Regius Propheta, & tamen is in Psalmo 118. Deum rogat, ut ad rem tantam sibi sit praesto. *Da mihi intellectum, & scrutabor legem tuam.* Et ibidem: *Revela oculos meos, & considerabo mirabilia tua.* Et rursus: *Faciem tuam illumina super servum tuum, & doce me justificationes tuas.* Hinc sanctus Hieronymus in Epist. ad Paulinum: *Si tantus, inquit, Propheta tenebras ignorantiae confitetur: quae nos putas parvulos & pene lactentes inscitiae nocte circumdari?* Qua ex re intelligat quisque Theologus precandi Dei, atque animi a vitiis purgandi necessitatem, quo intellectus ad assequendam mentem ac voluntatem Dei, suam legem proponentis, expeditus aptusque fiat. Facilius vero contingit, ut humiles corde, licet semidocti, quam summe docti, sed ambitione turgentibus, pravisque cupiditatibus additi, penetrent in sacrarium caelestis revelationis. Audi Magistrum ipsum nostrum ita ad Phariseos Legisque peritos loquentem Luc. XI. 52. *Ne vobis Legis peritis, quia tulistis clavem scientiae, ipsi non introi-*

Accedat demum experientia ipsa. Non plus olim in cognitione Christianae Legis, tum ad Mores, tum ad Dogma spectantis, excellere Patres, Criticam & Linguarum gnari, quam reliqui Patres solis Versionibus & Traditione contenti. Catholicis vero nostrae aetatis non paucis, Pheronius, ut puto, Eruditionem, Criticam, Studiumque Orientalium Linguarum non negabit. At isti, quod est ad Dogmata Fidei ac Morum, & in praecipuis Disciplinae Ecclesiasticae capitibus, consonant cum antiquis Patribus, neque eos errasse agnoscunt propter ignorantiam Linguarum, neque constituisse pro Christi & Apostolorum documentis somnia Platonis. Rursus qui tantum sibi de Criticis Linguarumque peritiis plaudunt, in gravissimos errores, teterrimasque Haereses concessere, atque inde ad Catholicam veramque Fidem exurgere nequeunt, & exurgendum non putant. Quid quælo tam ambitiosa hæc scientia valet Grammaticæ tamen potius, quam germanæ Theologiæ speciem referens) si ab Ecclesia Orthodoxa avertit, & in maximis erroribus tam pertinaciter quiescit? Et ne

* Al. *sæpe*. Vox substituta lenior.

nobis Romano-Catholicis nos blandiri ac tribuere nimium dicant? sese, gregemque omnium Hæreticorum, qui nunc in Septentrionalibus regionibus tanto numero, tanta diversitate regnant, tandem contemplantur. Non inter se minus turgidi isti Critici atque Heterodoxi pugnant, quam cum Catholicis; & alter alterum Hæresis, & abdicata Evangelicæ Doctrinæ incusat. Melius, inquit, quam increduli Patres, eruditio nostra divinas interpretatur Scripturas. Bene est; at cur dissident in præcipuis Evangelii dogmatis? Quei alter alterum non vincit? Cur non dicam gregales suos, sed ne ipsos quidem Catholicos, quamquam sinceros, & de puritate Fidei suæque salute sollicitos, quidquam e priori sententia dimoveant? Dicant ergo, quid possit Critica & peritia Linguarum, ad intelligendam veram Christi & Apostolorum Doctrinam; discant se potius Grammaticos egregios, quam Theologos Orthodoxos ea eruditione sæpe fieri; & tandem intelligant, se quidem in sacris Codicibus multa melius, quam Patres exponere posse in ea eruditione, quæ ad salutem non ducit; at in præcipua ac regia sacrorum Codicum materia, quæ ad veram Fidem salutemque deducit, plus potuisse ac posse Ingenium Catholicum, meditatione constanti excitatum, pietate ac humilitate Cælo carum, Traditione sussultum, & probatis ab Ecclesiæ Versionibus contentum, quam poterit umquam, sive possit tota Criticorum jastantia.

Accipe nunc, quid Phereponus ferat pag. 605. Animadv. ad Lib. 2. Cap. 3. de Baptis. contra Donatistas. Si omnes, inquit, omnino Africæ Episcopi congregasset ad iudicium ferendum de sensu loci veteris, aut novi Testamenti, quorum nullus Hebraice sciebat, & perpauci Græce norant: ingens illa imperitorum multitudo ineptior erat ad recte iudicandum, quam vir unus peritus utriusque Lingue; exempli causa, quam solus Hieronimus Stridorensis, quamvis tanta non fuerit ejus peritia, quanta vulgo putatur. Miseram plane Christi Ecclesiam, cui expectanda fuere duo proxime præterita sæcula, hoc

est fortunati illi dies, qui tot nobis dedere acutissimos Criticos in Heterodoxorum cœtu, ut recte ac sine erroris periculo interpretari possent cælestia Legis nostræ volumina. Et si quidem Pherepono sordet ipsemet sanctus Hieronymus, quid de reliquis Patribus eidem imparibus dicendum erit? Equidem incertus hæreo, num (* plus) in contemptum hominum ista sententia vergat, quam in contumeliam Dei, qui & statim ab edificatione, & tandem suam deseruit Ecclesiam, & ignorantie omnium perniciosissimæ evertendam dedit, neque inculcavit umquam per Filium suum, aut per Apostolos, Hebraicæ Linguae necessitatem, omniumque Versionum insufficientiam ad salutem, & frustra nos hortatus fuit, ut Ecclesiam audiremus, eique Ecclesiæ immunitatem ab errore pollicitus est. At quis hæc absurda facile somniet, aut concoquat in Religione Christi? Satis fidæ Versiones in iis, quæ ad Christianum Dogma spectant, semper fuerunt; sufficiens Eruditio (** semper fuit) in Ecclesiæ Dei; & quod in primis huc facit, longe lateque diffusa Traditio non sinebat errare pios accuratosque Interpretes, quamvis in locis minime necessariis exponendis deficerent interdum nonnulli, & methodo nonnumquam minus commoda uterentur. Quod si ex ipsis Patribus aliquis in re quapiam gravi erravit, ejus errores minime adoptavit Ecclesiæ, sed correxit, Traditionem & consensum reliquorum fideliter sequuta.

Pergit deinde Phereponus: *Quis dubites etiam superiore sæculo XVII. unum Hugonem Grotium, aut unum Joannem Drusium, vel alium potuisse scripturam veteris & novi Testamenti interpretari, quam omnes Italie ac Hispaniæ Episcopi simul, capita conferentes?* Nolo ne vel tantillum quidem expendere, num haberet proxime præterito sæculo *** Italia atque Hispania, qui Hebraice & Græce docti possent divinas recte interpretari Scripturas. Satis erit aliquid afferre in exemplaria sacrorum Interpretum nobis a Pherepono proposita. Drusius inter Protestantes Hebraica certe ac Rabbinnica

Oo Eru-

* Al. magis.

** Addita hæc, semper fuit.

*** Non adeo levi brachio locum hunc tractasset Auctor noster, si dum hæc scribebat, publici juris fuisset Pauli Colemæsi Italia & Hispania Orientalis, sive Italicæ & Hispanicæ quæ Linguam Hebraicam vel alias Orientales excoluerunt, Vita; Opus non ita pridem a Joanne Christophoro Wolfio Hamburgi editum, an. scilicet 1730. in 4. Eo nimirum compertum sit, proxime præterito sæculo (quod hæc nempe noluit inquirere Muratorius) plures egregios viros Italiam atque Hispaniam habuisse, Hebraice & Græce doctos. Quin & Richardus Simonius (Réponse aux Sentimens de quelques Théologiens de Hollande Cap. III. pag. 18. seq.) Joanni Clerico exprobravit, in Linguarum exoticarum cultura & studio Catholicos cum tempore tum industria Protestantibus anteferebat; hosque Catholicorum scrinia expilasse, si quid boni aliquando ad sacram Scripturam illustrandam in medium attulere.

Eruditione illustris, talem se præbuit, ut vel a Catholicis Scriptoribus tulerit eximias laudes. De illo Richardus Simonius in sua Historia Critica paucis ingentem Panegyricum exhibet. Animus autem mihi non est, totam ejus laudem inter Grammaticæ potiora concludere, quum & propterea Divinus Grammaticus apud suos audierit. Tibi liceat hominem illum Theologis etiam addere. Sed memineris etiam, in Theologicis controversiis atque in interpretatione divinorum Codicum supra quamplurimos e suis moderationem atque modestiam excelluisse. Immo & abstinuit a subscribenda Calvinianorum suorum confessione; & Græcorum Patrum, ac Hieronymi scripta in honore habuit; & aliis in multis Catholice sentire visus est: quæ agendi ratio homini peperit odium suorum gregalium.

Quantus vir inter eosdem Protestantes fuerit Grotius, nihil attinet in præsentia commemorare; ejus enim Libri ac fama tanta celebritate feruntur, ut nostro plane non indigeant elogio. Eum Arminianis totum adhæsisse, & multis erroribus ejus Libros scaterere, nemo nescit: an & Socinianis in præcipuo illorum deliramento sese junxerit, non ita certum; multaque in idem argumentum Bossuetus Vir Clariss. scripsit. * Sunt qui istius criminis notam ab ipso abstergere conantur. Verum illud pro comperto est apud Eruditos, Grotium impense admodum inclinasse in Catholicorum partes: immo nisi mors immatura ejus consilia prævertisset, nomen suum Ecclesiæ Catholicæ daturus erat. Luculentum in hanc rem testem habemus Virum Clariss. Henricum Valesium in Oratione habita in funere incomparabilis viri Dionysii Petavii Soc. Jesu. Ita ille de eodem Petavio: *Quid non præstitit, ut clarissimum virum Hugonem Grotium ad Catholicorum communionem adduceret? Erat ille quidem minime a nobis alienus, ac pæne noster; quippe qui doctrinam Tridentini Concilii in omnibus sese amplecti palam profiteretur. Id unum supererat, ut Ecclesiæ sacrarium ingressus communioni nostræ sociaretur; quod ille nescio quas ob causas, dum ad Catholicæ Fidei unitatem plurimos secum sperat adducere, consulto differebat &c.* Cum Valesio consonat Petrus Jurius in Gallico Libro, cui titulus *Ingenium Antonii Arnaldi*. Postquam dixit, Isaacum Casaubonum, si quid

fuit, fuisse Papistam, addit, Grotium quoque se coniecisse in Papismum: expresse quippe is statuit in postremo Opere suo adversus Rivetum, *solan sacram Scripturam nequaquam sufficere, sed opus etiam esse Traditionem sequi; atque ut percipiatur ista Traditio, confugiendum esse ad consensum veterum Scriptorum; præcipue vero certam esse viam ipsius colligendam ex universali Concilio &c.* Illic etiam Episcopis ingentem tribuit auctoritatem in decernenda Fidei Doctrina, & præsertim Episcopo Romano, quem ad conservationem veritatis atque unitatis consulendum esse in dubiis rebus affirmat. Ad hæc testatur Jurius, obligasse Grotium fidem suam Bignonio, se post reditum e Suecia Catholicam in Ecclesiam palam ingressurum. Vide etiam peculiarem Commentationem Grotii de Antichristo, & *Viam ad Pacem Ecclesiasticam, seu Annotationes ad consultationem Cassandri*, ubi quantum Romano-Catholicis assentiatur, palam fiet. Quæ res Jacobum Laurentium Calvinianæ gentis Ministrum jam olim incitavit, ut Librum emitteret, cui *Papissantis Grotii* titulum fecit. Sed Epistolas Grotianas omnium maxime heic perpendendas Lectori relinquimus, quum toties in iis edisserat Grotius, quæ sibi de Catholica Ecclesia foret amica opinio, & quanti a se æstimarentur & colerentur probatissimi Ecclesiæ Patres.

Atque ista quidem de Drusio & Grotio, non ut ea quasi ignota narrem Protestantibus, sed ut alicui e nostris non satis rerum perito subveniam, atque in nostram omnium utilitatem pauca demum ista convertam. Si Drusius & Grotius, quos ut divini Verbi præstantissimos Interpretes nobis objicit Phereponus, tam bene de antiquis Patribus sensere, eosque sanæ doctrinæ testes amplissimos suspexere: ergo sancti Patres in eo, quod maximi refert, hoc est in Dogmatica Theologia, atque in interpretanda cælestium Librorum doctrina, alii ex opinione Drusii & Grotii fuerunt, quam nobis persuadere nunc velit Phereponus. Deinde si celebres illi duo Protestantes, quo magis Linguarum Orientalium peritia ac eruditione excelluerunt, eo magis in sententiam & communionem Catholicæ Ecclesiæ inclinarunt: ex eorum exemplo conjicere quisque potest ac debet, quid sit Ecclesia nostra, & quam sana sint illius Dogmata, in quibus sita præcipue est

* Magni Bossueti Opusculum heic laudatum, inscribitur *Dissertation sur la Doctrine & la Critique de Grotius*; eoque præfixum *Secunde Instructioni*, quam illustris Auctor edidit in Versionem Novi Testamenti a Richardo Simonio adornatam. Hic autem Interpres æque ferens, Episcopum Meldensem Grotii navos notasse, ejus memoriam vindicare sibi visus est, Dissertationem Bossuetianam perstringens in sua *Bibliotheca Critica*; quam consule: *Biblioth. Critique* Tom. III. Capp. XIII. XIV. XV. pag. 119., 176.

est Religioſſa veræ ſubſtantia. Intelligas etiam, quam non contempnendi Patres, licet minus in Critica & Linguis verſati, quoties eos Eccleſia iſta Traditionis teſtes adhibet, & in ſcientia Dogmatum in ſacris Litteris deſcriptorum fideles agnoſcit Interpretes, & ſequitur. Eamque noſtram methodum, atque ſententiam de Patribus placere video multis etiam eruditiffimis ex ipſo Proteſtantiſmo numero. Vide, quæ Scriptores nonnulli Anglicanæ Eccleſiæ adhærentes, de ipſis Patribus eorumque auctoritate fateantur. Unus præcipue ex iis mihi nominandus eſt Thomas Milles, qui ante paucos annos in noviffima Editione Operum Sancti Cyrilli Hieroſolymitani contendit, ſola Traditione & auctoritate Patrum convinci debere nuperos Arianos, ſectatoresque Socini. Quamobrem ex iisdem exemplis quæ in medium Phereponus protulit, intelligat tandem ipſe, ſi potis eſt, ſine injuria Auguſtinum ceterosque Patres a ſe explodi non poſſe, & maledicentiam potius quam juſtam cenſuram ſapere, quæcumque tanta aſperitate, & ſine ulla exceptione, & ſine ullo rerum deiectu, adverſus eosdem ipſe conſcripſit. (* Denique rideas turgidam quorundam jaſtantiam, qui quod Hebraicis Litteris operam dederint, Religionis Magiſtros jam ſe evaſiſſe arbitrantur, ceterosque contemnunt. Nihil enim ex iis Litteris pender veræ Religionis Chriſtianæ ſcientia atque tutela.)

C A P U T XVII.

An loquentibus de divinis rebus novas voces adhibere liceat, ac liceat. Neceſſitate compulſi Eccleſiæ Patres tot quæſtiones pertractarunt, ut ab Hæreticorum technis ac erroribus Catholicam veritatem liberarent. Injuſta criminatio Phereponi contra Auguſtinum, tribuentem Monnica matri ſuæ quædam in Libris de Ordine. Iidem Libri a Pherepono nullo jure contemti. Ad Ordinem politicum ſpectat in Urbibus tolerare Meretrices, ne pejora mala ſubſequantur. A Fanatiſmo ac Enthuſiaſmo quam longe abſuerit Auguſtinus. Quibusdam hominibus non neceſſarii Codices ſacræ Scripturæ. Sapientiæ Liber cur Salomoni adſcriptus, & nihilominus Canoniciſſimus reputatus. Auguſtinus de Gorbis agens in vaſtatione Urbis nihil diſſimulavit. Alia Phereponi tela in ſanctum Auguſtinum repulſa.

Congerere nunc juvat nonnulla alia, quæ in Phereponi Animadverſionibus ſparſa occurrunt. Pag. 477. ad Lib. 13. Cap. 11. Confeſſ. auctor eſt, de Trinitate eſſe pauciſſime diſputandum, unde aliis huiusmodi Myſteriis; ſi enim de iis loqueremur dumtaxat, quatenus nobis ſunt revelata, atque loquutionibus Scripturæ contenti, ignota Deo relinqueremus, non tot eſſent contentiones &c. Paria habet pag. 516. ad Cap. 20. Libri de Agone Chriſtiano, ubi Theologos culpatur, quod poſt exortas Neſtorii controverſias audenter explicare velint, quod neſciunt de Incarnatione Verbi: ſed fuſius hac de re mentem ſuam explicat pag. 600. Animadv. ad Lib. 1. cap. 4. & pag. 602. ad Lib. 7. cap. 4. de Trinitate, valde ambigue loquutos eſſe Veteres de Deo uno &

trino ait: id quod piaculo proximum putat. Tum laudat poſteriorum ſæculorum Eccleſiaſias, quæ Veterum audaciam emendarint. Nos ergo, deinde ſubdit, de unitate Dei, deque Patre, Filio, & Spiritu Sancto ex Scriptura quoque loquamur, atque ſentiamus, nec putemus id poſſe a nobis perſpicue explicari, quod perſpicue revelatum non eſt; aut melius exprimi verbis noſtris, quod non aſſequimur, quam verbis Chriſti & Apoſtolorum, &c. Si veteribus ignoſcimus, quod de Unitate ſpecifica divine nature in Patre, & Filio & Spiritu Sancto docuerunt; ne immiſericordes ſimus in eos, qui hac de re aliter quam nos nunc forte ſentiunt, ſi modo Scripturam ſacram normam fidei ſue habeant, præceptorum Evangelii ſint obſervantes, reditumque e cælo Domini noſtri Jeſu Chriſti vivos & mortuos

* Iſthæc notabilis additio ſecundis curis acceſſit.

tuos iudicaturi nobiscum praestolentur. Qui heic loquitur, Arminianus est, & pro se ac pro Arminianis perorat, cujus Sectæ Libri & præcipue Confessio cap. 3. & Apologia cap. 3. & Limburchius variis in locis, hoc idem docent; nempe in proponendo Trinitatis mysterio abstinendum esse a vocibus, quas humana auctoritas induxit. Gratissima utique Socinianis sententia. Immo Episcopus atque alii gregis illius, abstinendum quoque dixerunt a sententia & vocibus, quibus Deum unum in essentia, trinum in personis affirmamus; Fidem quippe Trinitatis (si iis credimus) necessariam ad salutem non censuerunt priora tria Epochæ Christianæ sæcula. Iisdem numeris canentem nunc audimus Pheronum, & insultantem aliis in locis Augustino, tamquam de eodem immenso mysterio inepta narranti.

Equidem omnia, quæ in Libris de Trinitate edisseruit sanctus Augustinus, in me non reciperem ostendere talia esse, quæ unicuique placeant, quum & aliqua sint, quæ Augustinus ipsemet probasse non videtur. Sed siue clumbia sint illic argumenta, siue multiloquium, & ornamenta superflua pro dignitate ineffabilis argumenti (* ibi occurrant:) nihilominus illud certum esse debet nobis, quod est ad nucleum Dogmatis, nihil ea in re hallucinatum fuisse Augustinum, ejusque orationem a crimine audaciæ prorsus abesse: neque secus judicandum de reliquis Patribus, qui Augustinum præcessere. Inventa sunt quidem in Theologiam, de Deo uno ac trino loquentem, vocabula nonnulla quæstionesque non paucæ, quorum nusquam expresse meminit divina Scriptura. Sed quod iis vocibus novis significatur, iisque de controversiis Ecclesia decrevit, veterem & Apostolicam nihilo fecius Doctrinam continet, quippe ex aliis evidentibus Scripturæ placitis rite deductum, aut per Traditionem certissimam a Christo Ecclesiæ suæ revelatum. Fecerunt autem subinde pullulantes Hæreses, grande illud mysterium variis erroribus vexantes, ut ipsi quoque Patres coacti vocabulis novis uti, scientiam divinarum rerum uberius explicarent, & ab Hæreticorum erroribus atque cavillationibus, multiplicata quæstionum segete, fortius tuerentur. Augustinum ipsum audi Lib. 7. c. 4. de Trin. Fateamur loquendi necessitate parta hæc vocabula, quum opus esset copiosa disputatione adversus insidias, vel errores Hæreticorum. Quum enim conaretur humana inopia loquendo proferre ad hominum sensus, quod in secretario mentis pro capiti tenet, de Domino Deo Creatore suo, siue per

priam fidem, siue per qualemcumque intelligentiam, timuit dicere, tres essentias, ne intelligeretur in illa summa equalitate ulla diversitas. Rursus non esse vitam quædam, non poterat dicere; quod Sabellius quia dixit, in Hæresim lapsus est, &c.

Quod vero ambigue hisce vocabulis loquuti sint Veteres, etiam si id concedere vellemus, non tamen admirationis aut accusationis justa causa Pheronem foret. Linguarum diversitas obstabat interdum, ne Christiani unius Linguae, voces alterius, causa novarum controversiarum in Theologiam illatas, expedite intelligerent. Tum varias notiones uni atque eidem voci subijciebant nonnulli; rursusque unam rem diversis vocibus significabant alii. Sed Hæreticorum in primis arte accidit, ut ambigue viderentur voces, dum suam illi doctrinam aut celare, aut dealbare niterentur, ne erroris accusaretur. At collatis, & probe expensis & in Conciliis potissimum, Catholicorum Patrum sententiis, explorata quoque diligentius Hæreticorum mente: demum constabat, verbis tantum, non rebus, inter se discrepare Catholicos, & Dogmata per eos certissima tradi, & falli Hæreticorum novitatem. At Pheronem, abijciendas loquutiones novas de Trinitate, & iis contentos nos esse debere, quæ in Scripturis sacris habentur. Catholici quoque hoc faciendum suadent, ne novam doctrinam sub vocibus novis in Ecclesiam inferamus. Basilii, Nazianzenus, Cyrillus, ac alii complures modum ac sobrietatem laudant, in loquendo de rebus divinis, jubentque nos temperare temerariis quæstionibus. Sed quum nos cogunt Hæretici per alia verba explicare mentem ac voces divinarum Litterarum, nihilque aliud quam vetus doctrina proponitur, vel per legitima confectaria ex iisdem sacris Litteris derivata, vel per accuratam investigationem & Traditione Patrum hausta: tunc licet, ac interdum etiam necesse est, nova verba a Scholis & Linguis mutuari. Filiis autem Ecclesiæ veræ uti nefas est aliquid proferre, quod sacris Scripturis adversetur; ita crimen est ut negare, aut damnare, atque rejicere quicquid rite per Ecclesiam deducitur ex eisdem Scripturis, ac Traditione fideli. Sabellius ita unitatem Dei deprædicat, ut Trinitatem excludat. Ecce necessitas novarum vocum, ut Apostolorum Doctrina melius innotescat, & novus error profigitur. Divinitatem Filii Atrius negat; Sancti Spiritus Macedonius; in Christo duas naturas impie disjungit Nestorius, pessime confundit Eutyches: æn quod Patres adigit ad loquutiones novas in Theologicis.

* Hæc clarius addita.

gicis usurpandas, quo quid credendum moneat Fides, clarius intelligatur in populo.

Et fallitur Phereponus, quum Dogmata huiusmodi non perspicue revelata ait; nam etsi non semper apertissime verbo Dei scripto, certe revelato per Traditionem, ea omnia perspicue constant. Frustra quoque invidiam facere conatur Catholicis, quasi melius exprimi posse putemus nostris verbis, quod non assequimur, quam verbis Christi, & Apostolorum. Id enim necessitate fit, & ad eruditionem indocti gentis, & ad confutationem errorum; & in hunc finem Christus Ecclesiae suae, ut Apostolus ait Ephes. IV. 2. Dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios vero Evangelistas, alios autem Pastores, & Doctores. Quamobrem si divinae essentiae unitas, & divinarum personarum trinitas innituntur, ut nos contendimus, certa auctoritate Scripturae ac Traditionis: quid est, quod veniam Phereponus, nescio an Arminianis, certe Socinianis, impetrare nunc velit, praecipua haec Dogmata aut negantibus, aut recipere recusantibus? Et quum in Ecclesia Dei talia negare, immo non asserere, inexcusabile crimen Haeresis semper fuerit, uti jam doctissimi viri tum ex Catholicis, tum ex Protestantibus, & omnium novissime Georgius Bullus Anglus contra Episcopium ostenderunt: qui nunc licentiam credendi heic, quidquid suae tantummodo menti arridet, Augustini Censor deposcit? Si qui ex Veteribus a Catholica sententia discrepasse videntur, iis sane indulgendum, vel quod minus acute, multumque perfusorio, & sine dolo malo, de sublimibus mysteriis egerint; vel quod solo usu loquendi a reliquis Christianis disenserint, idemque vocibus diversis significarint; vel etiam quod iis temporibus scripserint, quibus nondum aut disputatio cum Haeticis, aut sacra Concilia falli nescia splendissimam faciem veritatis praeulerant. At quam quales indulgentiam debeamus Novatoribus quibusdam Ingenio suo Revelationem accommodantibus, & Ecclesiae auctoritatem, & Patrum omnium Traditionem, nunc unicuique notam, & in Conciliis stabilitam, miro fastidio atque ambitione nostro hoc aeo despicientibus? Hoc hominum genus fugiendum clamat Apostolus. Hanc superbiam, non cautionem damnandam esse, cum Ratio recta, tum disciplina Ecclesiae satis aperte nos docent.

Regrediamur nunc ad Augustini Libros de Ordine, in quibus quum vir sanctus ingenium Monnicae parentis suae commedasset, Phereponus pag. 478. Animadv. accusationis novae anam arripit, inquit: Si haec in sermone

familiari matri dixisset Augustinus, vituperari sane non posset, immo forte laudaretur pietatis causa: sed haec nescio quomodo scribere sustinuerit ad virum eruditum, atque edere. Legamus, quatenam tandem sint immodica ista encomia in suam matrem ab Augustino congesta. Nobiscum, (inquit Lib. 2. cap. 1. de Ord.) erat etiam mater nostra, cuius ingenium, atque in res divinas inflammatum animum, cum antea convictu diuturno & diligenti consideratione perspexeram, tum vero in quadam disputatione non parva rei &c. tanta mihi mens ejus apparuerat, ut nihil aptius verae Philosophiae videretur. Necessesse est nimium delicatus sit, aut nimis adversus Augustinum animatus Censor iste, quando hac de causa vituperandum putat Augustinum, Lege tot Dialogos, tot Libros excellentium virorum; similia & longe majora ubique reperies, quae aut veritas confirmat, aut certe amor honestissimus displicere auditoribus non sinit. Quod si Pherepono iudice vel foret laudandus Augustinus, ubi eadem suae matri in familiari sermone dixisset: cur idem praestitisse in edito Libro flagitium fuit? Immo si falsa ea laus reputanda est, gravius peccasset filius, quod matri suae in faciem adulatus fuisset, falsamque persuasionem bonae aui ingessisset. Quamquam quis in ea laude sobrietatem desideret? Inquit Augustinus, se ingenium illud, eamque mentem, & eum in res divinas inflammatum animum (quae verba sibi reticenda Phereponus non sine causa duxit) ut nihil aptius verae Philosophiae videretur. Non exhibet ille nobis egregiam quamquam in Monnica (liceat ita mihi dicere) Philosophissam, sed ejus mentem ingenio ejusmodi instructam, & ardore in res divinas ita accensam commemorat, ut aptissima esset ad veram Philosophiam. Quae laus piis etiam nonnullis feminis nostra haec aetate convenire potest, quamvis nullam umquam Philosophiae dederint operam. Quanto autem magis in Monnicam cadere eadem laus potuit, cujus prudentiam, pietatem, & reliquas cordis & mentis virtutes sincere expositas habemus in Confessionum Libris?

Sed inquit Phereponus, se nescire quomodo haec scribere atque edere Augustinus sustinuerit, quum praefertim Liber de Vita beata, ubi eximia illa Monnicae responsa leguntur, edendus etiam esset: eum enim si quis legat, facile intelliget, filium pro amore matris ingenium invenisse in verbis bonae aui, quod alii non facile animadvertant. Nisi sit hoc abuti otio & litteris, quid aliud jam erit? Censorem agere volumus; & quidquid occurrit, censoriam protinus virgam meretur. Scilicet non desunt umquam verba

jur.

jurgari, & lacerare cupientibus. Habemus Librum, seu Dialogum de *Vita beata*, ibique suae sunt partes Monnicae matri. Certe videtur ignorare Phereponus, & qui Dialogos contexere soleant eruditi viri. Interlocutores pro libito inducunt, iisque sine ulla culpa tribuunt atque affingunt orationem moribus ac ingenio illorum conformem. Quare ne ego quidem intelligo quei dicatur Augustinus ingenium invenisse in *verbis bonae anus*, quando haec eadem verba Augustino sunt tribuenda, & subtiliora melioraque Augustinus eidem suae matri potuisset adscribere. Deinde consule ipsum Librum de *Vita beata*, intelligesque an infusa sive vulgaria adeo sint pauca illa quae Monnicae tribuuntur, ut ea contemnere Pherepono licuerit, immo his aliis ceptam onerare censuram: *Quae*, inquit, *mulier nunc paulo liberalius educata, talia & meliora etiam aliud agens non effundat?* At nos dicimus, si quae mulier talia melioraque etiam aliud agens effunderet, qualia legimus in Libro de *Vita beata*; sique pari ardore in res divinas ferretur, ac Monnica ferebatur, jure mentem quoque illius feminae aptissimam verae Philosophiae affirmare possemus. Ceterum non ita facile ignoscendum videtur Pherepono nostro Monnicae ingenium, ejusque laudes confidentissimè ridenti, quasi Censori nupero ex ejus convictu diuturno, & diligenti consideratione constitisset, illam ingenii perspicacia caruisse, & bonam tantummodo animum fuisse dicendam. Non uno argumento deprehenderat Augustinus, quanta mens matri suae foret. Tanto ac tam pio viro quisquis fidem sine ulla ratione, & pro solo arbitrio suo neget, non video cur impudentiae non sit arcessendus.

Porro eodem stomacho Libros de Ordine Phereponus legit. Nullam quippe ibi definitionem paulo accuratiorem reperit, sed tantum Descriptiones Rhetoricas, re descripta saepe obscuriores, aut certe aequae ac eam obscuras: quod exemplo uno ostendere non inutile putat. Tum haec addit: *Si talia hodie conscribissentur, & in publicam lucem protruderentur, profecto Eruditorum plausum non ferrent, uti nec innumerae inanes argutiae, quibus haec Opuscula fecerent. Sed illo aeo verba pluris multo fiebant, quam res ipse; quo vitio & nostrum saeculum, plus quam optandum esset, etiamnum laborat.* Bono animo volo sit Augustinus, quando Phereponus tot reos cum illo, ejusque aetate conjungit. Saeculum nostrum iisdem laborat vitiis, ac Saeculum Augustinianum; quum tamen eruditionis

gloria, & methodi in Litterarum studiis eximia fama commendetur, & Phereponum non unum luci dederit. Itaque tanto exemplo se consoletur Augustinus. Interim tamen nescio quam multis Lectoribus persuasurus sit Phereponus, Opuscula illa Augustini, quamquam primos illius foetus, verbis dumtaxat, & non rebus, abundare, & innumeris, iisque inanibus argutiis ita scaterere, ut nullum Eruditorum plausum polliceri sibi debeant. Equidem non ea dicere auderem absoluta, aut summe commendanda Augustini Opera; sed quidem talia affirmare ausim, ut neque Augustinum quod elucubravit, ac edi passus fuerit, neque nos si legerimus, poenitere umquam possit aut debeat. Vel ipse Phereponus illa pluris aestimasset, minusve contempsisset, nisi tunc fuisset oblitus, quae licentia, quae leges, qui finis sit Dialogorum Scriptori. Alioqui vel in Platonis Libris nimium habebit Phereponus, quod rideat, atque accuset. Ego vero Censori huic non succenseo, quod exquisitam accuratamque argumentorum pertractationem in quibusque Libris desideret, sed quod ita ab unoquoque exigat optima, ut nihil ferat, omnia flocci faciat, quae istum pulchritudinis apicem forte non attigerint. Lege Opuscula illa Augustini, & tu perpende, num inepta ipsa sint, an eorum Censor iniquus.

Quid sordidius, quid inanius, decoris ac turpitudinis plenus, meretricibus, lenonibus, ceterisque hoc genus pestibus dici potest? *Aufer meretrices de rebus humanis, turbaveris omnia libidinibus.* Verba sunt Augustini Lib. 2. c. 4. de Ordine. Optandum esset Augustino, ne talia umquam effudisset; adeo quippe absorta a ratione videntur Pherepono, ut pag. 475. exclamet: *Si talia hodie scriberemus, numquam sat graves poenas dare possemus iis, qui ea in Veteribus mirantur.* Et quidni? quum si Augustini iudicium sequamur, recte faciant Legistatores & Principes, qui lupanaria esse patiuntur; nam praestat paucas domos pollui, quam omnes libidinibus turbari. Audiatur porro Augustinus, & quando bene silere non didicit, discat jam a Pherepono nostro consona & vera loqui. Quanto, inquit ille, satius erat dicere, malas mulieres & libidinosos juvenes abuti libertate a Deo accepta, & alia, quae ab Eruditis nunc dici solent! Dicat quae Phereponus, num rara atque inaudita se narrare nobis putet, quum talia de meretricibus scribit. Equidem non puto, nam cui Christiano discendum adhuc est, peccare malas mulieres, & libidinosos juvenes.

dum

dum in vestram luxuriam se abripi sinunt? Præterea non libidini tantum, sed cuiumque alii peccato indulgens homo, abutitur libertate a Deo accepta. Addo, me nequaquam intelligere, quid ad rem præsentem faciat animadversio Phereponi. Augustinus quærit, an ad Ordinem pertineat, permittere Meretrices in Urbibus, & Phereponus reponit, se laudaturum fuisse dicentem, id seminarum genus abuti libertate a Deo accepta. Sed rem intimum persequeremur. Arguere Augustinum videtur Phereponus, quasi meretriciam artem is probet; proptereaque forsitan subdit, peccare juvenes ac feminas huic libidini obsequentes. Verum Augustino nulla alia opinio fuit, quam sit Pherepono; quippe meretriciam artem sordidam, turpitudinis plenam supra ceteras appellat, & pestibus accenset, & hoc hominum genus per suos mores impurissimum vita agnoscit. Igitur Pherepono dumtaxat animus esse potuit sugillandi Augustini, quod dixerit, non male permitti in Civitatibus Meretrices, idque ad Ordinem pertinere. At Augustinum rectissime hoc pronuntiasse, nemo negaverit, nisi qui minora mala negat esse toleranda in Urbibus, quando aliter evitari majora non possunt. Hoc autem axioma politicum quisque sapiens amplectitur, & omnium maxime amplecti Phereponus debuit, qui tantum abest ut vitia quædam hominum castigata a Principibus velit, ut vel impune errare in Religione unicuique permittendum censeat. Quod si meretrices ab Urbibus non eliminat secularis Magistratus, non idcirco earum artem licere apud Deum arbitrat. Christiana vero Lex, ejusque Doctores in illam tamquam pestem Deo plaga invisam quotidie perorant; ac proinde constare potest, Ordinis esse, ut mala ac vitia quædam ferantur, neque politice puniantur in hominum commercio, ne si omnia auferre velis, periculosius deinde a gravioribus malis ac vitiis Reipublicæ ordo turbetur. Quod & Medici faciunt in corpore male sano, ipsaque fecisse videtur Judæorum Respublica, & ceteræ Nationes, non libenter quidem, sed necessitate quadam coactæ.

Pauca in Librum de Immortalitate anime habet Phereponus: ut ut tamen sint pauca, pauciora tamen sunt, quæ Augustinus ipse Lib. 1. cap. 5. Retract. scripta reliquit, & nos repetenda heic existimamus, quum satis sint ad obstruendum os obloquenti Censori, qui ingenuum Augustini confessionem ac sententiam de hoc Libro dissimulare voluit. Inquit ergo Augu-

stinus de Libro eodem: Sed nescio quomodo me invito exiit in manus hominum, & inter mea Opuscula nominatur. Qui primo ratiocinationum contortione atque brevitate sit obscurus est, ut fatiget, quum legitur, etiam intentionem meam, vixque intelligatur a me ipso. Ejusdem Augustini verba sunt hæc alia in Prologo ad Libros de Doctrina Christiana: Hæc tradere institui volentibus, & valentibus discere, si Deus ac Dominus voster ea, quæ de hac re cogitanti solet suggerere, etiam scribenti mihi non deneget. Pherepono ista nequaquam probantur pag. 524. Animadv. Quamvis, inquit ille, bonas omnes cogitationes ad Deum, quasi ad honorum omnium primam causam, referre debeamus; non ita tamen loquendum, quasi Deus nos afflaret, & quidquid bonum esse credimus, veluti diceret. Tum incommoda nonnulla recenseret, quæ hinc nascerentur, & quæ mirari se ait, cur in mentem Augustino non venerint. Tandem in hæc verba desinit: Profecto hodie nemo est inter Eruditos, qui velit sub nomine suo edi, quæ suggestiones divine ab Auctore putabantur. Quam vera sint postrema hæc verba, videant alii, quibus ignota non sit Calviniani Gregis, & Anabaptistarum, & Quakerorum, aliorumque id genus hominum Historia.

Quod nostrum est dicimus, bene heic habere doctrinam Phereponi, temporibusque istis usui esse posse, quando recentiora schismata peperere tot in Angliâ, Germania, Belgio, aliisque Provinciis, Visionarios, ut vocant. Cavendum autem, ne stulti abutantur nomine ac verbis Augustini, neve revelationes atque inspirationes tamquam cælitus delapsas nimium credulis obtrudentes, fallant, simulque fallantur. Ceterum si Pherepono animus est, Augustinum heic tacite Fanaticis, ut ajunt, seu Enthusiasticis, accensere, eidemque saltem ex his verbis invidiam creare, nequeo quin desiderem in ejus consilio æquitatem. Nemo longius abluir, quam Augustinus, a revelationibus venditandis; nemo luculentius expressit, qualem sibi ipse fidem haberi vellet. Se quippe ille noverat non Prophetam, non Doctorem ab omni erroris periculo immunem. Non ille tantum sibi tribuebat, ut vellet sibi credi quæcumque diceret, quasi nihil non Cælo Auctore loqueretur in interpretandis divinis Litteris. Sed qui sciret ab homine privato expectandam non esse certissimam Doctrinæ Christianæ explicationem, & sitam esse immunitatem ab omni errore in unius tantummodo Ecclesiæ auctoritate: sua proinde

de accipi volebat, tamquam dogmata hominis, veritatem quidem quærentis, sed non auctoritate cælesti proponentis. Vulgatissima sunt, & tamen hæc referenda, quæ ille in Epist. 36. ad Fortunatianum olim CXI. scribit. *Neque enim ait, quorumlibet disputationes, quamvis Catholicorum, & laudatorum hominum, velut Scripturas Canonicas, habere debemus, &c. Talis ego sum in scriptis aliorum; itales esse volo intellectores meorum.* Et ad Sanctum Hieronymum ita scripserat Epist. 82. alias 19. *Solis Scripturarum Libris didici hunc deferre honorem, ut nullum auctorem eorum in scribendo errasse aliquid, firmissime teneam.* Alios autem ita lego, ut quantalibet sanctitate præpolleant, non ideo verum putem, quod ipsi ita senserunt & scripserunt. Reliqua Augustini hac de re documenta omitto. Quamobrem tollitur suspicio omnis, voluisse umquam Augustinum aliquid novi tradere, tamquam sibi cælitus revelatum, dictisque suis hac arte comparare certissimam fidem.

Quæ ergo mens Augustino, quum ait, *Deum ac Dominum nostrum sibi de præceptis tractandarum Scripturarum cogitant, nonnulla suggerere consuevisse?* Nihil aliud ille vult, nisi se Deo accepta referre, quæcumque bona, utilia, ac vera eam in rem sibi adinvenisse & excogitasse videbatur. Nempe a Deo venit quidquid boni in homine nascitur; & qualibet cogitatio bona ad Deum, hoc est, ad ejus proprium ac præcipuum Auctorem referenda est; non enim sumus sufficientes cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est. Quæ sententia illustrata est ab integro sanctorum Patrum choro, sed ab Augustino potissimum innumeris in locis. In iisdem Libris de Doctrina Christiana auctor ipse est Oratoribus sacris, ut preces ante concionem ad Deum fundant, & ab ipso deposcant, quid & quomodo dicendum; nam ut est Sap. VII. 16. *In manu illius, & nos, & sermones nostri, & omnis sapientia, & operum scientia & disciplina.* Ad preces tamen adjungendum esse ait studium necessarium; & hoc enim Deus exigit a nobis: quæ etiam valere puto ad retundenda Phereponi dicteria pag. 548. Animadv. ad Sermonem 244. Augustini, ubi sanctum virum non sine legentium stupore quodammodo ridet, quod auxilium divinum imploraverit, quum ad populum verba faceret. Nominem itaque divinæ suggestionis & revelationis sibi factæ quoties utitur Augustinus, aut populum erudiens, aut Libros conscribens, id tantum sibi vult, se di-

vino boni cujuscumque Auctoris tribuere, atque acceptum referre, quidquid boni ac veri calamo aut ore prolaturus est. Neque illi animus aspidandæ revelationis cujuscumque, cui fidem non habere certissimum piaculum sit, multoque minus quidquam profert tamquam novum dogma sibi a Deo revelatione peculiari detectum. Immo his ipsis verbis (quæ de Prolog. ad Libros de Doctr. Christ. Phereponus sumit) satis prodit Augustinus, se nihil tradere supra hominis privati jus, dum humilis æque ac modestus dubitat, num Deus scribenti sibi ea tunc sit suggesturus, an denegaturus, quæ volentibus & valentibus discere, utilia deprehendantur.

Eadem pag. 524. Animadv. configit Phereponus hæc alia Augustini verba: *Homo itaque fide, spe & caritate subnixus, eaque inconcusse retinens non indiget Scripturis, nisi ad alios instruendos.* Itaque multi per hæc tria etiam in solitudine sine Codicibus vivunt. Ita Augustinus Lib. 1. cap. 39. de Doctrina Christiana, ad quæ Phereponus: *Nemo, inquit, tam est peritus Scripturæ, quin indigeat Codicibus, quos consulat & legat subinde.* Quod si quis Litteras nesciat, ibi parius debet vivere, ubi leguntur, quam in solitudine: si quis sciat, protervia est, & negligentia non ignoscenda, si Codices sibi non comparet. Tum Augustini sententiam egregio decreto percellit inquit: *Hæc merum entusiasmum redolent.* Phereponum laudo, quod Scripturæ sanctæ necessitatem atque utilitatem Christiano Populo commendat. Ne apud nos quidem ullus est, qui divinas Litteras veluti summum Dei munus non extollat, nemo est, qui earum lectionem atque meditationem non suadeat; & impietate non careret, quicumque ab eo studio Christianum Gregem averteret, easque superfluas Republicæ Catholicæ arbitraretur. Quantum quoque in iis laudandis & suspiciendis sedulus fuit Augustinus, tantum quoque alienus fuit a minuenda earum utilitate. Id ostendere facile quidem, sed etiam supervacaneum foret in tanta rei evidentia. Hæc tamen generalis regula suas patitur exceptiones; nam ad consequendam vitam æternam, & ad recte vivendum atque credendum, hominibus singulis necessaria non est divina Scriptura; interdum etiam non utilis, immo perniciofa esse potest, non ex se ipsa, sed ex ignorantia, aut perverfis hominum affectibus. Certe fuere tempora, quibus Codices sacri novæ Legis non erant, & aliquid nondum fuerat Litteris divinitus commendatum. Ita nempe se habue-

buere priores anni Christianæ Reipublicæ. Præterea diu caruere sacris Litteris Provinciæ quædam Christum amplexæ, quum in earum Linguam conversa nondum fuissent Prophetarum & Apostolorum monumenta. Audiendus est in hanc rem sanctus Irenæus Lib. 3. cap. 4. *Quid autem, inquit ille, si neque Apostoli quidem Scripturas reliquissent nobis, nonne oportebat sequi ordinem Traditionis, quam tradiderunt iis, quibus committebant Ecclesias? Cui ordinationi assentiunt multe gentes Barbarorum eorum, qui in Christum credunt, sine charactere, vel atramento scriptam habentes per Spiritum in cordibus suis, & veterem Traditionem diligenter custodientes.* Infra vero addit: *Hanc fidem qui sacris Litteris crediderunt, quantum ad sermonem nostrum barbari sunt; quantum autem ad sententiam, & consuetudinem, & conversationem propter Fidem, per quam sapientissimi sunt, placent Deo, conversantes in omni iustitia, & castitate & sapientia.*

Nolo heic innuere, quibus hominibus, & quomodo & quando necessaria non sit divina Scriptura, immo etiam esse possit, quibusdam conditionibus positis, perniciofa. Insistere tantummodo placet verbis sancti Irenæi. Etiam sine sacris Litteris placere Deo possunt homines, dum in omni iustitia, & castitate, & sapientia versentur. Nam cur celeste hoc eruditionis patrimonium Ecclesiæ suæ dedit Deus, nisi ut nos Veritatem revelatam edoceret, eamque mutationis ac depravationis periculo eriperet, simulque nos ad amorem sui & proximi, & iustitiæ incitaret? Atqui certissimum est, vel sine lectione divinarum Scripturarum posse homines consequi id, quod per easdem tribuere Deus solet, nempe abundare Fide, Spe & Caritate, operibusque pietatis atque iustitiæ fideliter vacare; id quotidie faciunt tot illitterati ac rudes. Bona institutio, pia meditatio non raro satis sunt homini divina gratia adjuncto, ad placendum plus Deo, quam placeant Eruditi nonnulli in sacrarum Litterarum studium perpetuo intenti. Ergo in his casibus non indigent homines Codicibus sacris, quos legant, multoque minus si legere nesciant. Jam aliunde habent, quod ex eorum Librorum lectione expectare alii possunt. Ergo iis tunc necessaria non est lectio sacrarum Librorum. Quod si quis dicat: erit saltem utilis, immo necessaria quodammodo; nam Fides, & Spes & Caritas sine meditatione cælestium Codicum servari vix queunt: respondebimus, numquam negasse Augustinum, quin semper utilis esse

possit lectio divinarum librorum, sed tantum ejus necessitatem negasse in hominibus jam Fide, Spe & Caritate abundantibus. Deinde Augustinum loqui de iis, qui has virtutes *inconcusse retineant*, ac fervent; nam eo saltem tempore necessitas nulla est legendæ, aut audiendæ divinæ Scripturæ. Tandem quum certum sit, uti diximus, aliter quam per lectionem Codicum sacrarum, Fidem, Spem & Caritatem obtineri posse, certum pariter esse debet, sine eadem lectione fervari ac retineri posse easdem virtutes.

Quibus ex rebus intelligas, perperam, ac intoleranda censura *Enthusiasmum* somnari in Augustini sententia, quasi auctor sit sanctus Doctor, nihil generaliter referre, habeatne Christianus Homo, an non habeat, legatne an non legat Scripturam sacram. Equivocatione rursus non carent Phereponi verba, dum ait: *Nemo tam est peritus Scripturæ, quin indigeat Codicibus, quos consulat & legat subinde.* Explicare debuit Censor, quem in finem quisque indigeat Codicibus sacris: si ad alios erudiendos; utique vera est Phereponi sententia; sed ipse ab Augustino prius didicit, ita scribente, ut vidimus: *Non indiget Scripturis, nisi ad alios instruendos.* Si ad eruditionem sui, ut recte credat, ac recte operetur; jam ostendimus id immerito a Censore affirmari, quum & Augustini tempore multi homines piissimi Fide, Spe & Caritate subnixi, etiam in solitudine sine Codicibus viverent, & nostris etiam temporibus multi vivant fide, pietate bonisque operibus conspicui, & tamen Litterarum prorsus ignari. In reliquis item Phereponi verbis eadem equivocatio latet. *Qui nescit Litteras, ibi potius debet vivere, ubi leguntur sacri Codices, quam in solitudine:* id verum est, nisi jam inscriptam in corde suo habeat, & solícite servet legem & doctrinam eorumdem Codicum; at eadem necessitas minime urget, ubi jam teneat, credat & re perficiat, quod sacri Codices tradunt, præcipiunt & suadent. Similiter *protervia & negligentia* intolerandæ damnandus continuo non est, qui Litterarum gnarus *Codices sacros sibi minime comparat:* fieri enim potest, ut hic jam ipsos legerit, & ex ipsis, aut aliunde didicerit, aut discere pergat, & foveat, & exerceat legem Dei in omni pietate atque iustitia. Tabulæ autem lapideæ, & Codices scripti eo dumtaxat tendunt, ut in cordibus hominum legem Veritatis & Caritatis inscribant: quod quum factum est, & ea lex *inconcusse retinetur*, tum necessitas tollitur comparandi sibi Codices materiales, sine quibus nemo dubitare potest,

pp • quin

quin multi ad veram pietatem & salutem eternam pervenerint, atque perveniant. Itaque necessaria quibusdam non est, quamquam generaliter loquendo numquam desinat esse utilis ex natura sua, divinatorum Librorum lectio.

Cap. 8. Lib. 2. de Doctr. Christ. scripserat Augustinus: Illi duo Libri, unus qui Sapientia, & alius, qui Ecclesiasticus inscribitur, de quadam similitudine Salomonis esse dicuntur: nam Jesus Sirach eos scripsisse constantissime perhibetur. Tum Retract. Lib. 2. Cap. 4. sententiam hanc suam de Auctore Libri Sapientiae corrigit, aitque didicisse postea, non esse illum Sirachidi tribuendum. Ad hæc Phereponus pag. 324. Animadv. Mirum esse, ait, Episcopum tanti nominis rem tantillam ignorasse aliquandiu, quam a Catechumenis disci oportuisset. Numquam studiose eum legerat Librum, quum hæc scriberet: nam Auctor Libri se non ait Jesum esse filium Sirach, sed Regem Israelis Cap. IX. 7. 8. Quod quum ita sit, non capio, qui inter Propheticos Libros conscribi posset Opusculum, cujus Auctor præ se fert se Regem fuisse, quum minime fuerit. Auctorem Libri Sapientiae nemo certissime novit huc usque; & variae de ipso opiniones fuere apud Veteres, quamquam plerique in Salomonem conjectura ferrentur, & quidem gravissima. Quare mirum esse non debet, quod Jesum Sirachidem Augustinus quondam censuerit Libri Auctorem, aliorum famam sequutus. Neque piaculum fuit id aliquandiu ignorasse, cum ne nunc quidem ad Fidem spectet nosse, quis Auctor ille fuerit, & profecto incertus sit Auctor. Deinde verum quidem est, ejus Auctorem se dicere Regem, & conditorem etiam Templi, quæ certe non conveniunt Jesu filio Sirach. Attamen mirum potius esse debet, quod Phereponus non (* intellexerit,) qui simul credere Augustinus potuerit Jesum Libri Auctorem, & Librum ipsum inter Propheticos connumerandum. Hoc intellectu assequi non difficile fuisset homini erudito, si aliud quam causas accusandi Augustini apud Augustinum quaesisset.

Quicumque Salomoni abjudicant Canonici hunc Librum, certe norunt, quid Cap. IX. 7. 8. legatur, & tamen alium a Salomone faciunt illius Auctorem; compertum videlicet habentes, nihil idcirco vacillare auctoritatem Propheticae Libri illius. Auctor enim, quicumque is fuit, creditus est sapientissimi Salomonis sensa, atque sententias collegisse in unum ex aliis Libris, quos elucubratos a Salomone scimus, atque de-

perditos, & ex iis Librum confarctasse sub titulo Sapientiae Salomonis. Librum quoque Ecclesiastici ex Ecliticiis Scriptionibus Salomonis per Sirachidem fuisse excerptum, verisimile videtur Eruditis: idemque de Proverbiorum parte conjiciunt alii. Deinde Auctor Librum concinnare potuit sub nomine Salomonis, ejusque personam induere, ipsumque loquentem & docentem facere; quod familiare fuit antiquis Scriptoribus. Nempe Salomon omnium mortalium sapientissimus est habitus apud Hebræos. Id innuisse videtur Eusebius Cæsariensis Lib. 11. Cap. 7. Præpar. Evangel. ubi postquam Salomonis sapientiam laudavit, hæc subdit: ΕΥΡΕΘΕΝ ΟΡΜΑΙΝΕΝΟΣ ΚΑΙ Ο ΤΗΝ ΠΑΡΑΡΕΤΟΝ ΣΟΦΙΑΝ ΕΙΣ ΔΥΟ ΑΠΡΟΣΩΠΟΝ ΔΙΑΔΕΙΣ, ΪΘΗ. Quæ ita vertere possumus Latine; Hæc ratione commotus & ille, qui omnium virtutum parentem Sapientiam sub ejus nomine exposuit, inquit, &c. Tum alia citat Eusebius ex Cap. VII. 5. Libri Sapientiae. Idem sensisse videntur Origenes in Johannem Tomo 20. & sanctus Thomas, alique tum veterum Patrum, tum recentiorum Eruditorum, quibus incertus ille Auctor creditur sub Salomonis persona loquutus. Quamobrem nulla esse Pherepono causa potuit mirandi, cur Augustinus Librum Sapientiae Canonicum duceret, simulque ejus Auctorem olim suspicaretur filium Sirach. Non hæc pugnant invicem. Et ipse Augustinus in ea semper sententia fuit, Librum Salomoni non esse tribuendum, sed a quopiam fuisse conscriptum, qui Salomonem fuerit imitatus, quare & de quadam similitudine Salomonis esse dicebatur a multis.

Mirari semel cœpit Phereponus, tam facile nescit definire. Itaque pag. 324. mirari pergit, qui Lib. 2. c. 11. de Doctr. Christiana Augustinus commendat Hebraicæ Linguae studium ad Scripturarum divinarum cognitionem, quum in Hieronymo improbarit consilium vertendi Hebraica Latine, & Septuagintaviralem veteris Instrumenti Interpretationem, divino Spiritu afflante factam crediderit. Magis etiam miratur, cur Augustinus commendato Hebraicæ Linguae studio, idem ipse neglexerit; immo cur nullus alius iis temporibus eidem Linguae operam inter Christianos dederit. Sed ne heic quidem ulla suberat iusta mirandi causa. Magni versionem τῶν LXX. faciebat Augustinus, ne dicam pluris etiam quam oportebat. Porro & minime necessariam, & periculi plenam operam arbitrabatur, novam Scripturæ Interpretationem ex Hebræis Codicibus deducere, & in Ecclesi-

* Al. cepervit.

siam inferre, & veterem antiquare ab Apostolis & a Patribus usu receptam. Erant & aliæ rationes Augustinæ, quas certe nunc infirmas & inanes ipse etiam intelligeret, si in vivis esset, sed tunc fortes & gravissimas adeo arbitrabatur, ut intercesserit consilio suo, ne sanctus Hieronymus in proposito pergeret. Verum aliud est novam Scripturæ sanctæ Versionem inutilem ac periculosam suspicari; aliud Hebraicæ Linguae studium cognitionemque improbare. Illud fecit Augustinus, hoc nusquam; immo & propter eruditionem ejusmodi summo in honore habuit Hieronymum, ejusque Versionem tandem deprehensam utilem, sua laude non fraudavit. Auctor item fuit aliis, uti ex ejus Libris constat, ut eidem Linguae addiscendæ operam darent, quum apprime utilem cognosceret ad sacrarum Litterarum perfectam intelligentiam, atque tutelam. Non edidit ipse, quia sero ejus utilitatem intellexit; non ediscabant alii, quia ingens Magistrorum inopia erat, & a solis Judæis expectandum erat ejusmodi beneficium, quos tamen aut livor a Christianis alienabat, aut Christiani ipsi fugiebant, quum scandalum pusillis foret arctum cum iisdem habere commercium. Sed hæc Phereponi oculis facile fugiunt, & is potius amat suspicari interpolationes in Augustini Libris: immo ad *Accademicum Ingenium Augustini, sibi non satis constans, referre hæc contrarias, ut ille sibi fingit, ejusdem sententias.*

Quod habet idem Phereponus pag. 558. Animadv. ad Cap. 7. Libri de Fide & Oper. nos diu non morabitur. Ex Augustini sententia, *Quidquid homo veluti recte fecerit, nisi ad pietatem, quæ ad Deum est, refe-*

ratur, rectum dici non oportet. Censet Phereponus monstrum esse ex contendendi, & paradoxa defendendi libidine natum, arbitrari vel ipsas Infidelium Virtutes esse peccata. Sed meminisse debuit Censor iste, præter Cardinalem Norisium V. C. quem & ipse laudat, complures Catholicos luculentissime ostendisse, quæ heic fuerit mens Augustini, alia sane quam Calvinus & Jansenius putarunt. Opera ergo bona in ipsis Infidelibus agnovit sanctus Doctor; agnovisse etiam videtur affectus medios inter Cupiditatem & Caritatem; sed ipsa illorum opera, naturaliter bona, recte docuittribuenda esse Deo, qui & in a se aversis bonas voluntates operatur. Tu consule celeberrimos Theologos in hoc argumentum, quod etiam proxime præteritis annis pie versavit Lescius Crondermus * Lib. 2. Cap. 9. in Libro, cui titulus, *Elucidatio Augustiniana de divina Gratia Doctrina.*

Quid est aliud quod malum dicitur, nisi privatio boni? Verba sunt Augustini Cap. XI. Enchiridii. Hanc sententiam quamplurimis aliis in locis ab Augustino propositam Phereponus pag. 559. & 584. Animadv. ineptam judicat, multis deridet, & triumphatoris in morem proculcat atque proscribit. Sed ne heic quidem placet definire Lectorem eruditum, quando nemo nescit, quam anxie subtiliterque a Scholasticis Theologis, immo & ab ipsis Philosophis, agitata fuerit, & agitur adhuc hujusmodi quaestio. Græci Latinique Patres fere omnes cum Augustino consentiunt. Nobilissimi autem ac innumeri Theologi, ipsique etiam Philosophi sentiunt, & ostendunt, *formale malitiae actus moralis, seu peccati, essentialiter in privatione debitæ rectitudinis consistere.* Est it-

* Lescii Crondermi Opus hoc loci memoratum, Coloniae prodit an. 1705. in 4. typis *Conradi de Einter*, ut præfert inscriptio. Pseudonymo Auctori larvam detrahit nuperus Scriptor *Animadversionum in Historiam Theologicam Cl. V. Marchionis Scipionis Masseti*, Abbas D. Celsus Migliavacca; in acris scilicet Italice scripta *Defensione* earumdem *Animadversionum*; ubi pag. 80. de Crondermo verba faciens, Lectorem ad *Mabilsonium* remittit, qui in suo *Museo Italico* ipsimet personato Crondermo illustre testimonium reddiderit. Hæc autem habet *Mabilsonius* Operis laudati Tomo I. pag. 56. (typothetæ oscitantia in Italicam *Defensionem* irrepsit numerus 58.): *Apud Sanctum Petrum in Vinculis officii causa convenimus reverendissimum Abbatem Cerrium, Canonicorum regularium Congregationis Salvatoris Procuratorem generalem, qui nos prius inviserat. Vir est non mediocriter versatus in doctrina Patrum, maxime S. Augustini &c.* Ex quibus ergo colligitur, sub Lescii Crondermi nomine Abbatem Cerrium latere. Mirum autem subit, ipsum *Defensionis* laudatæ Auctorem pag. 79. num. 126. memorie indubitanter tradidisse, tum *Elucidationem* modo memoratam *Muratorio*, tum ad Opus illud *Prolegomena*, ab eodem Abbate Cerrio fuisse conscripta; *Muratoriumque* nostrum dum in vivis ageret, inaniter seipsum vendidisse tamquam *Prolegomenon* Auctorem; quæ tamen ad ipsum Abbas Cerrius eo tantum consilio remiserit, quo emaculatoria redderet & Latiniore, si ita loqui fas sit. Ut ut se res habeat, statim ad oculos in locum istiusmodi *Defensionis* conieci, rei novitate percussus litteras dedi ad Cl. V. nostri *Muratorii* nepotem, qui ejus Vitam diligenter adornandam suscepit, brevi in lucem emittendam; mihi que perhumaniter is rescripsit, in seipsum recipere invincibiliter probaturum, verum *Prolegomenon* Auctorem, immortalem suum Patrum existitisse; mendacemque audacissimum proditurum, qui magno nomini illius celeberrimi Viri maximam invidiam creans, isthæc effutire non erubuerit.

itidem materiale, & positivum in peccato, quod etiam agnoscunt ipsi Theologi. Porro videat Phereponus, quibus nominibus sit dignus, dum tanto contemptu & quibusdam ratiunculis aggreditur, & nullo negotio contere se posse putat, quæcumque validissima argumenta congesserunt tibi egregii Theologi atque Philosophi, in primis vero Carthesiani, ut Malum & Peccatum statuunt in aliqua privatione, sive negatione Ordinis ac Bonitatis. Contrarium tuentur nonnulli, at certe non sine modestia, quam tamen frustra in Pherepono quæras, controversiæ difficultatem aut dissimulante, aut fortassis etiam minime intelligente.

Lib. 1. Cap. 1. de Civ. Dei hæc scribit Augustinus: *An non etiam illi Romani Christiani nomini infesti sunt, quibus propter Christum Barbari pepercerunt? Testantur hoc Martyrum loca, & Basilicæ Apostolorum, quæ in illa vastatione Urbis ad se confugientes suos alienosque receperunt. Quin ita res habuerit, nemo dubitare potest; & tamen in his Augustini certissimis verbis habet Phereponus noster, quod carpat pag. 576. Animadver. Non erat, inquit, dissimulandum hosce Barbaros fuisse Christianos, quamvis Arianæ Sectam sequerentur. Sed laudandi fuissent Hæretici, & rei admirabilitas minuenda: quod simplicior quidem Scriptor facere potuisset, sed non callidus Rhetor. Do libens, Gothos fuisse Christianos, quamquam id de Alarico quidem eorum duce constet, non autem de universa Gothorum Natione; nam & Rhadagaisus alter eorum dux, Paganorum superstitioni addictus fuerat. Do, inquam, id libens; habemus enim non unum hujus rei testem; at cur hujus mentionem facere Augustinus debuit? Num ignorabant Ethnici Romani, Gothos Christianam Religionem fuisse professos? minime vero. Id vulgarissimum erat, prodideratque longe antea cognitus Romanis Alaricus, qui & ipsam Urbem non semel obsederat, & pacis foedera cum Romanis inierat, iis etiam coactis, Imperatorem creare Attalum Arianæ Sectæ hominem, Gentilibus propterea atque Arianis ipse carus. Igitur nihil erat, cur notissimam rem dissimulare vellet Augustinus. Sed, inquit Phereponus, laudandi erant Hæretici, & rei admirabilitas minuenda. Res erat Augustino cum Romanis, captæ direptæque Urbis calamitatem tribuentibus Religionem Christianam; non erat cum Gothis. Pepercerant Barbari Christianis æque ac Ethnicis, qui ad Basilicas Apostolorum &*

Martyrum confugerant. Ergo Christi causa effugerunt perhas præsentis exitii Gentiles Romani, non evitaturi, nisi nomen & Religio Christi Barbarorum feritatem adeo evidenter mitigasset, atque cohibuisset. Hæc igitur insistit Augustinus, & ingrati animi Romanos Ethnicos arguit, qui fatari nollent se mitissime habitos non alia de causa, quam quod sacra loca propter Christum Barbari revererentur. Quamquam vero Gothi Christiani essent, non desit tamen admiranda esse illorum mansuetudo erga Romanos. Moribus quippe barbari, immanitate feri, victoriæ ardore furentes, spem nullam reliquerant tantæ erga victos clementiæ, quom ne ipsi quidem Romani, nedum essetate gentes, victis parcere solerent ad Tempia inanum Deorum confugientibus.

Quod tamen animadvertas velim, Augustinus ipse hanc Barbarorum insuetam humanitatem, misericordiam & humilitatem, multis commemorat: quod quum facit, certe ipsos Hæreticos de laudando facinore laudat. Deinde Lib. V. Cap. 23. ejusdem Operis de Civitate Dei refert insignem Christianorum victoriam de Rhadagaiso Gothorum Rege reportatam quinque ante captam ab Alarico Urbem annis. Auctor & ipse est, fuisse Rhadagaisum falsis Diis addictum, quibus etiam immolare quotidie ferebatur. Quomobrem, inquit Augustinus: *Si ille tam impius, cum tantis & tam impiis copiis Romam fuisset ingressus, cui pepercerit? quibus honorem locis Martyrum detulisset? in qua persona Deum timeret? cujus non sanguinem effusum, cujus pudicitiam vellet intactam?* Tum Romanos arguit, quod Deo non agant gratias, qui quum statuisset irruptione barbarica graviores dignos mores hominum castigare; victum tamen voluit Rhadagaisum Dæmonum cultorem, ne ipsis Dæmonibus gloria, Romanis vero acerbissima clades contingeret. Deinde quum ab his Barbaris (hoc est Alarico ejusque copiis) Roma caperetur, qui contra omnem consuetudinem bellorum ante gestorum ad loca sancta confugientes, Christianæ Religionis reverentia tuerentur, ipsisque Dæmonibus, atque impiorum Sacrificiorum ritibus, de quibus ille presumerat, sic ADVERSARENTUR PRO NOMINE CHRISTIANO, ut longe atrocius bellum cum iis, quam cum hominibus gerere viderentur, &c. Quæ verba tam aperta mihi videntur, ut non dubitem, quin Phereponus ipse intelligere demum possit, (* non) dissimulatam ab

* Hæc particula negativa deest in præcedentibus editionibus. Num excidit tunc Auctori? Certe necessaria.

ab Augustino Religionem Gothorum, quamquam aliqui notissimam, & commendatum eorum facinus ab ipso fuisse: cuius tamen rei laudem ad Christum Deum tamquam ad præcipuum auctorem referendam esse prudenter monet. Sed ego fortasse ineptus, quod omnia vestigia confectari velim Censoris nostri, qui heic tam facile Augustinum nobis exhibet veluti Rhetorem callidum; Væ Libris atque Scriptoribus, si huiusmodi nebulas excitare licet adversus illos; nam quis in uno stans pede magnus statim Criticus evadere, quum lubet, non possit?

Ejusdem ponderis est alia Phereponi annotatio in ea Augustini verba Lib. VII. Cap. 14. de Civ. Dei: *Si ergo Mercurius ipse sermo est, etiam ipsis (Ethnicis) consentientibus Deus non est.* Quæ sic Phereponus illustrat, dicens: *Miror non timuisse Augustinum, ne sibi obijceretur, quod passim habet de Verbo; nam similis obiectio potuit fieri, responsioque Augustini pariter eludi.* Facile profecto miratur Phereponus, ejusque admirationem atque adnotationem quibusdam Gregalibus suis heic placitum mihi persuadeo. Verum quisquis rem serio perpendat, e vestigio intellet, hominem hunc nihil pensi habuisse interdum quid scriberet, dum contra Augustinum scriberet. Et sane ille ridendus, qui miratur non timuisse Augustinum, ne heic in se ipsum sua tela converterentur. Ex Augustini sententia Mercurius dicebatur esse hominum Sermo. En ejus verba. *Quod si Sermo ipse dicitur esse Mercurius, sicut ea, quæ de illo interpretantur, ostendunt: Num ideo Mercurius, quasi medius currens dicitur appellatus, quod Sermo currat inter homines medius, &c. Ideo & meritis præesse, quia inter videntes & e mentes Sermo fit medius, &c.* Quis autem sanus, & non ludens, hominum Sermonem nonnumquam stultum, deceptorium, & falsa narrantem, semper vero creaturæ filium, & subsistentia carentem, velit appellare, & credere Deum? At Catholici, quando Dei Filium appellant Verbum, cui etiam nonnulli Sermonis vocabulum accommodarunt, Verbum intelligunt divinum, Verbum Dei prolem, Verbum non extrinsecus sonans & fugiens, sed interius manens, & ex divina essentia, & ab æterno productum, & cum ipso Patre, atque in ipso Patre subsistens; Verbum denique (ut loquar cum Auctore Libri de quinque Hæresib. quæ olim Augustino tribuebant) quod melius Græce dicitur λόγος; logos quippe verbum significat, atque rationem, ac propterea Dei Patris æterna ratio atque sapientia. Quare nihilerat, cur sibi, & sententiæ Catholicorum time-

ret Augustinus, dum ideo argumentatur, Mercurium non esse Deum, quod ipse dicatur esse hominum Sermo; nimia quippe intercedit differentia inter hominum Sermonem, & Verbum Dei æternum, immutabile, increatum, quod idem est ac Ratio divina. Immo videas plerosque Patrum, cum Græcorum, tum Latinorum, & Augustinum præcipue in Libris de Trinit. & in Johannis Evang. & alibi, fuisse usos exemplo Verbi humani atque creati, ad explicandam aliqua ex parte rationem divini & increati Verbi. Sed simul explicarunt quam immane duo ista Verba invicem distarent, probe nimirum intelligentes, solos Sophistas ea comparatione abuti posse contra divinam naturam Verbi celestis. Consule Petavium Tom. 2. Lib. 6. Cap. 2. Dogm. Theologic.

Plura alia supersunt in censoriis Phereponi Animadversionibus, quibus sua debetur censura. Sed si persequi singula velimus, vix erit scribendi modus. Paucis ergo Orationi nostræ finem faciamus. Quod Augustinum, ubi opus erat, aut justa causa occurrebat, Phereponus sibi corrigendum susceperit, molestæ non ferimus; immo aliqua etiam ratione laudandum consentimus. Quod male toties correxerit, quod tam impotentis odio in ipsum exarserit, quod nullum denique non moverit lapidem, quo incomparabilis viri famam pro viribus prosterneret, hoc dolemus, hoc in perniciem non modo sanctæ Religionis, sed & bonarum Artium, atque Litterarum tendere clamamus. Certe immodica veneratio nos in transversum agat, aut livor nos urat, si contendere velimus, numquam Augustinum errasse, numquam meliora tradere potuisse, numquam scribere accuratius debuisse; Phereponum vero iniquis semper censuris adversus ipsum fuisse præliatum. Magnorum virorum in Literis lapsus ac vitia non dissimulari, tum Veritati apprimere gratum est, tum Religionis ac Reipublicæ interest, ne sub magnis nominibus major errori fastus, nocendique licentia obveniat. Verum & immensæ Augustini virtutes sincerius erant exprimendæ, ejusque nævi tam fuscis coloribus, tantaque bile exaggerandi & amplificandi non erant, ut sanctissimum æque & doctissimum Episcopum, si licuisset, nativo suo splendore Phereponus omnino exspoliaret. Immo si quisquam dignus erat, qui placide haberetur, is Augustinus erat, quem summa pietas atque doctrina Ingeniis omnium sæculorum, & Ecclesiæ veræ perpetuo commendavit. Phereponi tamen censuram inofficiosam, simul & ab æquitate alienam, quanto magis exsecr-

mur, postquam, ni mea me fallit opinio, tot iniquas accusationes audivimus, & tantam segetem errorum deprehendimus in ipso Augustini Censore? Reliquis, igitur est, ut homini illi meliorem ingenii & eruditionis non vulgaris usum a Deo pretemur. Lectores vero moneamus, ut si minus periti sunt, ab ejus Librorum lectione abstineant; sin

docti sunt, caute versentur cum Dictatore Critico. Interim vero stet ille tamquam exemplum quid possit in inquisitione Veritatis humana Ratio sibi relicta sine salutaribus frenis, de quibus, uti & de juribus Ingeniorum, haecenus Oratio nostra pro viribus egit.

F I N I S.

INDEX CAPITUM,

Quæ in hoc Volumine continentur.

LIBER PRIMUS.

CAPUT. I. **V**eri & Boni præstantissima natura. Nullum Verum est, quod querere suapte natura non liceat, & discere non sit honestum. Quæ sententia ab objectionibus liberatur, & S. Augustini auctoritate firmatur. Veritatum duplex genus: alterum scientiam, alterum persuasionem parit. Ordo quidam inter veritates. Quæ potissimum ad Religionem spectant, investigande. pag. 1

CAP. II. Ut Religio vera noscatur, an a dubitatione sit instituendum iter. Dubitandi necessitas, ut error evitetur; & pericula, ne veritas amittatur. Prudens dubitatio commendata, temeraria vero repudianda. 6

CAP. III. Non omnibus dubitandum de veritate sue Religionis. Ratio & Auctoritas in Religionis negotio, earumque pondus. Quæ querenda sint, ut constet, an vera sit aliqua Religio. Prudenter possunt, immo debent de veritate sue Religionis dubitare Ethnici, Judei, Muhammedani. Juste apud eos dubitandi cause. 8

CAP. IV. An Christiano Homini dubitandum de sue Religionis veritate. Equum id videtur, sed gravibus periculis obnoxium. Dubitatio & hic licita, & quando, & quomodo, ne Fidei donum perdat. Ratio & Auctoritas statuunt veritatem Christianæ Religionis. Cur Christianorum vulgus acquiescere prudenter possit in Religione sua, sitque ab onere dubitandi exemptum. In Ecclesiæ Catholicæ Pastoribus potissimum scientia Religionis expetita. 12

CAP. V. An ad ineundam Religionem veram Auctoritas precedere Rationem debeat. Manichæorum jactantia exploditur. Sancto Augustino sententia hac de re absurda a Pheroponi affecta. Rationes extrinsecæ, seu motiva credibilitatis adhibenda ante Fidem, nec exigendæ Rationes Dogmatum demonstrativæ. Usus Catholicæ Ecclesiæ heic laudatus, a qua nemo, sine ratione credere jubetur. Scire & Credere quantum differant. Miracula, extrinsecæ rationes. Alia Pheroponi somnia putantis, Catholicos olim sine rationibus exegisse Fidem. 14

CAP. VI. Infirmitas humane mentis, atque ra-

tionis, & errandi in homine facilitas. Ejus cause, fuga discipline, socordia in inquisitione veri; corpus male compactum, & pessime affectum; penuria atque abusus subsidiariorum ad inveniendam veritatem; memoriæ exilitas: phantasie impotentia, & præcipue dum affectus in animo regnant: voluntatis perversa indoles; mentis ipsius angustia: ignorantia, oblivio, & prava electio principiorum, quibus ad recte judicandum uti necesse est. 23

CAP. VII. Rationis humane imbecillitas experientia teste. Ad ipsius medicinam, ut Religio vera noscatur, necessaria est Humilitas, & exposcenda a Deo vires atque sapientia. Quid scientia, quid persuasio, siue credulitas prudens. Prima principia, quibus ratio & prudentia reguntur in inquisitione Religionis veræ, qualis est unica Christi Religio, ratione & auctoritate in ipsius probationem confluentibus. 28

CAP. VIII. Quæ noscenda veræ Christi Religio inter tot ejus sectas. Scripturæ sacræ primum veritatis promptuarium. Sed viribus nostris difficile intelligenda veræ doctrina. Aliquem veritatis visibilem interpretem sue Religionis Deus dederit oportet. Ecclesiæ vera, verax, & ab errore immunis; atque hæc una est Catholicorum Ecclesiæ. 31

CAP. IX. Ecclesiæ Catholicæ perperam negata ab Hæreticis immunitas ab errore. Protestantium Methodus in inquisitione veræ Doctrinæ quam temeraria, & quot Hæresum origo. Catholicorum Methodus quam laudanda. Non ingenio privati cujusque hominis dimittenda sacrarum Literarum interpretatio in dogmate. Vox Ecclesiæ veræ heic audienda, Deo id precipiente. 35

CAP. X. Auctoritas Ecclesiæ Catholicæ in Fidei doctrina a Pheroponi objectionibus vindicata: Ei non sine ratione credimus. Fallaci auctoritati Protestantes addicti, & incerta apud eos veritatis consecutio. Antiquitas doctrinæ in Christi schola, & credentium multitudo robusta veritatis argumenta. Novitas & paucitas, erroris indicium extra Catholicam Ecclesiam. Pheroponi in hanc rem animadversiones confutatio. 39

*CAP. XI.

- CAP. XI. Socinianorum pestifera Hæresis. Deo nos quædam edocenti credendum, quamvis credenda superent captum humani intellectus. Ingenii temeritas quam hec impia. Loca Theologica, unde Veritas doctrinæ Christianæ petenda. Traditionis auctoritas, ac necessitas in Ecclesia Dei. Quibus principiis nitatur. Laus Theologia Dogmaticæ, & Petrus V. Cl. quem Phereponus pluris facere debuit. 44
- CAP. XII. Ingeniorum libertas, quam ab hominibus exposita. Doctrina ad Christianum pertinens triplex. Semper considerandum, revelatane, an secus, a Deo fuerit. Dogmati existentia, significatio, & rationes distinguendæ. Quid in his liceat, aut non liceat hominum ingeniis. 49
- CAP. XIII. Pericula imminentiæ scribentibus de Auctoritate. Inspiciens ætus quid pariat, & quam laudanda hec sit prudens moderatio. Ecclesia numquam fallax in Dogmatibus sciendis, duplici conditione posita Dogmatum, quæ alia in mera contemplatione versantur, alia actionem quoque exigunt, quæ possint, aut non possint, quæ etiam debeant, aut non debeant statui. Quid de questione, utrum Angeli corporei, an incorporei sint, credendum, & an eam Concilia sustulerint. Inter Rationes Dogmatum quædam semper ad Fidem spectant, sed non omnes. Quid hec liceat ingeniis. 53
- CAP. XIV. Jus Ecclesiæ in Dogmatis stabilendis a Phereponi objectionibus liberatum. Falsum est, ipsum a S. Augustino negari. Multitudo in Conciliis Catholicorum quæ commoda pariat. Factionis nomen inique adscriptum legitimis Conciliis Catholicæ Ecclesiæ. Non crimen, sed laus ac necessitas ibi est iudicare ex anticipatis opinionibus, hoc est, secundum Traditionem. Vindicatum a nonnullorum dilectis Concilium Tridentinum. 60
- CAP. XV. Disciplina Ecclesiastica quid complectatur. Que differat a Dogmate. Que in Disciplina mutare, aut non mutare, sequi, aut non sequi liceat. Consonare in Dogmatibus omnino necessarium. Varietas in Discipline rebus modo laudanda, modo toleranda. Constantia Catholicorum in Hæresi Iconoclastica damnanda commendatur, a Calviniano quodam injuste subsannata. Quid Ecclesia egerit, eique sit agendum in dissidiis de Disciplina. Contra Phereponum ostenditur Auctoritas Ecclesiæ in precipiendis nonnullis ad Disciplinam spectantibus sub pœna peccati. 64
- CAP. XVI. De Historia Religionis agitur. Ejus duplex genus, Historia Divina, & Historia Ecclesiastica. Illa divinam Fidem a Christianis exigit. Quid juris illic sit hominibus ingenio. Ecclesiasticæ Historiæ documentis non debetur supranaturalis Fides. Rationes istius sententiæ. Ecclesia non immunis a periculo errandi in iudicandis Personis, Auctoribus Librorum decernendis, in Sanctorum gestis narrandis, & in aliis id genus factis. 71
- CAP. XVII. Ut aliquod factum Fide supranaturali credendum statuatur, quæ conditiones requirantur. Revelationes quarundam sanctarum mulierum ad Fidem non spectant; neque Canonizatio Sanctorum. Traditio necessaria, ut aliquod factum tamquam pertinens ad Fidem decernatur. An immaculatam Deiparæ Conceptionem statuere possit Ecclesia. 75
- CAP. XVIII. Num immediate, an potius mediate ad Fidem referendum sit credere, hunc vel illum esse Romanum Pontificem. Etiam si ponas, hoc & alia huiusmodi facta non esse credenda Fide supranaturali, hec tamen Fides debetur Decretis Conciliorum & Apostolicæ Sedis in materia Fidei & morum ab Ecclesia receptis. Evidentiæ naturalis & moralis in his casibus sufficit, & nos credere ac obtemperare cogit. Quam temerarium & pœna dignum revocare in dubium ejus generis effata. 79
- CAP. XIX. In Judiciis Ecclesiasticis tria consideranda: nempe Doctrina, Persona seu intentio docentis, & Voces, seu phrasæ, quibus Doctrina exprimitur. In Doctrina damnanda sive probanda, est ab errore immunis Ecclesia; non autem in judiciis de Persona. An Judicia Ecclesiastica de Vocibus & sensibus supranaturalem Fidem postulent. Tum solum postulare videntur, quum ad Fidei doctrinam aut statuendam aut defendendam necessarius est in Ecclesia Spiritus sancti afflatus, & quum de Traditione colligenda & Patribus, & de sensibus Canonum, & de Versionibus sacræ Scripturæ agitur. 84
- CAP. XX. Ecclesiastica Judicia de privatorum hominum Libris, verbis & sensibus, ad Fidem pertinere minime videntur. Et nihilominus Doctrina in iis aut probata, aut damnata, Fide supranaturali credenda. Ipsa illa judicia quandocumque certa quoque credenda sint, quamquam non assensu divine Fidei. Quid hec Disciplina precipiat. In Jansenii causa quid præstandum. 90
- CAP. XXI. In profanis Antibus, Scientiis, ac Historiis magna Ingeniorum libertas. Sed & hæc ab Ecclesia tunc coercenda, quum per eas sententiæ aliqua ex parte leditur Fidei doctrina, aut sacrosanctæ Litteræ erroris sive mendacii suspitione asperguntur. Sublato huiusmodi periculo, liberum est in eis

his sentio quæ velis. Regule nonnullæ in hanc rem. Sacrarum Literarum scopus. Quandonam sit, aut non sit, evidens Scripturæ mens in rebus ad salutem minime spectantibus. 95

CAP. XXII. An Scripturis sanctis repugnet Astronomorum sententia de Telluris motu diurno. Sacre Literæ phrasibus vulgi ac figuris usæ, ut verum quidpiam significarent. Exempla in eam rem. Quid totus Orbis in Scripturis, extremitates Cælorum, Solem incalescere, aliæque ad Cælos, Stellas ac Solem spectantia. Quando proprium literalem sensum in Scripturis sacris retinere cogamur, & quando sit locus aliis interpretationibus. 101

CAP. XXIII. Traditio & Evidentia exiguntur, ut in his ad salutem minime spectantibus documentis statuatur, aliquid certo esse credendum. Concilii Tridentini laudandum de ratione interpretandi præceptum. Evidentia in his non raro desiderata. Quid de Antipodum existentia olim creditum, & quam prudenter ab ea questione dirimenda abstinerit Ecclesia. Scripturæ non detorquendæ ad profanorum dogmatum tutelam. Petavii & sancti Thomæ sententiæ de stylo Moysis. 108

CAP. XXIV. Sancti Augustini consilia, cum de interpretandis sacris Scripturis agitur in rebus Physicis, Astronomicis, & aliis id genus. Quid Sanctus Thomas heic sentiat. Quam Literis sacris nonnulli abutantur ad suas privatas Opiniones tuendas. Judicium Ecclesiasticorum munus in hisce controversiis, & quæ Eruditio in ipsis exigatur. Cartesii de natura Corporis doctrina an Fidei dogmatibus adversetur. 114

LIBER SECUNDUS.

CAP. I. **A**mplum jus Ingeniis in prodenda ac annuntianda Veritate: sed ita ut Justitia, Caritas, & Prudentia numquam ab isto jure ledantur. Heretici in suæ Religionis doctrina annuntianda, quippe de illius Veritate non satis certi, & sine missione legitima Evangelium prædicantes, Justitiæ defunt. 120

CAP. II. Caritas quando obstat, ne Veritas evulgetur: ejus leges. An, & quando, & quomodo evulgandi errores Procerum Ecclesiasticorum. An aliorum errores & vitia, & quando id liceat, aut necesse sit. Abusus, & excessus in hisce. An mordacitas styli ferenda. 123

CAP. III. Calumniæ numquam adhibendæ. Convitiis temperandum. Non imputandi

errores, nisi bene perspecti. Placide quantum fieri potest pugnandum; & quando secus deceat. In confutandis erroribus ad Religionem minime spectantibus quæ libertas Ingeniis, Caritati ac moderationi & heic satis esse debet locus. Quando vitia morum adversariis objicere liceat. 126

CAP. IV. Errores in sanctorum Patrum scriptis non dissimulandi; sed modeste agendum, & excusandi errantes. Prudentia in proferenda Veritate, & erroribus insectandis habenda ratio. Quot modis in hanc virtutem peccetur. Scandalis ac seditionibus non aperiendus aditus. 130

CAP. V. Quando, & quibus de causis, damnavere & configere Libros, Pastoribus Ecclesiæ liceat, aut sit opus. Ea heic a Censoribus Ecclesiasticis in Justitiâ peccari potest, in Caritatem, & in Prudentiam. Qui abusus & excessus in salutari ista auctoritate exercenda fugiendi sint. 133

CAP. VI. Prudentiæ consilia ad Ecclesiasticos Censores. A Novitate vocum & sententiarum timendum; sed non omnia nova, aut noviter dicta damnanda. Quam necessarium Superstitionis faciem habere perspectam, ejusque excessus providere. An laudandum Votum sanguinis profundendi pro tuenda immaculata Beatæ Virginis Conceptione. Scrupuli, cavillationes, & asperitas a sacris Censoribus absutiva. Bona procuranda, sed ita ut mala graviora non inde fluant. Sanctorum Patrum Libri non mutilandi, quum per typos evulgantur. Cavei hac de re accusatio repulsa. Quei, & quando vitia Ecclesiasticorum literis consignare deceat. 137

CAP. VII. An ad Religionem veram compellere quemquam summis Magistratibus liceat. Id jus Ecclesiæ ac Regibus in Hereticos. Phereponi hac de causâ in Sanctum Augustinum iræ, ac injusta censura. Manifesta Religio aliqua evidenter credibilis danda est, atque hæc est Catholica. Donatistæ phreneticis comparati, neque injuria, a Sancto Augustino. Plerique ex his non ficto animo Catholicam communionem amplexi. Legum terror rationibus additus laude ac utilitate non caret. Exemplum Dei hanc in rem justè ab Augustino adhibitum. 144

CAP. VIII. Et Heretici Catholicam Ecclesiam persequuntur. Augustinus & Africani Episcopi perperam insinulati impotentia atque ambitionis in Donatistas. Eorum Christiana Caritas, ut Schismati finis fieret. Cur mortis Donatistæ quidam damnati. An, & quomodo piam Dei severitatem cum Africorum Episcoporum severitate composuerit Augustinus. 148

Augustinus. Non omnis persecutio mala. Recte id ab eodem Augustino demonstratum variis Literarum sacrarum documentis & exemplis. 149

CAP. IX. Quod Augustinus de Rogatistis, & de vexatione Hereticorum, sententia mutata, scripsit, non inmitem eum, neque Protheum arguit. Hipponensis Civitas credenda est non ficto animo sobisma ejurasse. Inter Catholicorum & Muhammedanorum persecutiones quam magna differentia. Sententia Augustini de divina Gratia non excludit utilitatem poenarum in Hereticos pertinaces. Nullo jure culpatus a Pherepono Augustinus, culpans Donatistam asserentem, neminem cogendum esse ad bonum. 154

CAP. X. Non infamatur ab Augustino Ecclesia trium priorum Saeculorum, neque eidem affingitur aliqua dissimulatio iniqua. Non omnis persecutio improbat a veteribus Christianis, sed ea tantum, quae pro errore contra Veritatem exercebatur. Neque Ethnici criminari jure potuissent poenas moderatas in aversos a Religione vera statutas. Augustinus erga Manichaeos mitis, sed non idcirco incusandus, quod salubres Hereticorum vexationes deinde laudavit. 161

CAP. XI. Donatistae multorum criminum rei, & puniendi quoque ex legibus politicis. Probata ab ipso Deo moderata Hereticorum vexatio. Ineptia declamatiuncula a Pherepono affecta veteribus Christianis, qui persecutionem Ethnicam ideo injustam vocabant, quia pro impietate erat. Maxima disparitas inter Ethnicos & Catholicos Imperatores, quod est ad vexationem subiecte gentis. Ad summas potestates pertinet coercere impios, & a vera Religione devios. 164

CAP. XII. Posito in Regibus jure vexandi impios, nulla Christianis, aut saltem Catholicis, imminere debent incommoda apud Ethnicos & Muhammedanos. Religio Christi manifeste vera, eamque tueri pertinet etiam ad Reges. Poenae utiles, ut Heretici in Veritatem attentius oculos convertant. Quam sanctitatem in subiectis exigere debeant civiles Leges. Dissensiones in Religione politico quoque regimini noxae. Lactantii locus explicatus. Ecclesiae Catholicae aperta Veritas, & potissimum in controversia cum Donatistis. 168

CAP. XIII. In Judaeos, Ethnicos, & Muhammedanos minus aspere agendum Catholicis Regibus. Rigidius habere Hereticos fas est: & in eos tamen spiritus lenitatis est retinendus. Heretici meri, Heretici seditiosi. Postremi poenis gravibus digni, sed non fingenda crimina. Hereticos alienae citationi subditos plectere non licet. Errantes alii per-

tinaces, alii dociles. Inter primos mitius habendi, qui cum lacte biberunt errorem, quam qui ultro errorem adscriverunt. Attamen & heic audienda Castitatis voces, & misericordiae futurus locus. Illi errantes non pertinaces clementius agendum. Quae regulae Judicibus Catholicis heic futurae. 174

CAP. XIV. Zelus ineruditus, & nimia licentia in Fidei & Disciplina negotiis. Quos pessimos effectus ille pariat. Scientia & prudentia si a Zelo absint, quid sequi inde possit, Zelus ineruditus Novatorum. Quomodo regendus Zelus. Licentia opinandi in Religione nimis nocet. Ejus exempla in Phereponi Libris. 181

LIBER TERTIUS.

CAP. I. Quid de Peccato Originali sentiant Remonstrantes ac Sociniani. Nulla injustitia Deo tribuitur per

Catholicorum sententiam de Originali Peccato. Quum potuerit Deus ab initio condere naturam hominis talem, qualis nunc nascitur, potuit etiam ex Adami peccato sinere mala in hominum genus effluere. Auctoritate sacrarum Literarum confirmatur dogma de originali Peccato. Apostoli locus ab interpretatione Phereponi vindicatus. 186

CAP. II. Infantes miseri causa unius Adami peccantis. Baptismus eis necessarius ex Traditione probatur. Antiquitas Sponsorum pro infantibus in Baptismo contra Phereponum ostenditur auctoritate Tertulliani, qui necessitatem Pedobaptismi agnovit: & in veteri Lege parvulis profelytis adhibitus Baptismus, & varia apud Judaeos baptismatum genera. Sanctus Cyprianus Peccati originalis assertor perperam a Pherepono negatus. 190

CAP. III. Concupiscentia non bonum, sed malum homini. Quid Libidinis generale nomen interdum apud Augustinum sonet. Libido carnis, qualis nunc est, malum poenae, & non peccatum proprium est. Non venit ab institutione naturae innocentis, sed peccati primi poena fuit. Differt ab appetentia cibi & potus. Perniciosa homini, ut is animal rationale est. Pudor nuditatis in statu naturae innocentis locum non habuit, sed post Adami lapsum effluxit, & insitus nunc omnium natura. Fuisset & in terrestri Paradiso voluptas carnis, sed non inimica aut infesta rationi. Nisi Adamus peccasset, neque libidini turbidae, neque aliis malis obnoxium foret genus humanum, Scriptura teste. 194

CAP. IV. Phereponus Pelagii patronus. Episcopi Catholici propter damnatum Pelagium perperam injustitiae accusati. Liberum arbitrium

trium recte a Pelagianis inflatum. De qua Gratia Dei disputaverunt inter Catholicos atque Pelagium. Post Augustinum non adoptata in Ecclesia Catholica Pelagii opinioniones. Constatia quaedam dura a Pelagianis & a Pheropono objecta, minime admissa in Augustiniana Sententia de Gratia & libero Arbitrio. Quam Gratiam negaret Pelagius. Africani Patres a Semipelagianismi nota liberati, & equitas in eorum iudiciis contra Pelagium ac Caesarium minime desiderata. 203

CAP. V. Quae Gratia Dei negaretur a Pelagio, olim notissimum. Gratia Calviniana ac necessitans ubique a Pheropono perperam affecta Augustino & Patribus Carthaginiensibus. Apostoli loca varia ab iis Patribus recte adhibita contra impia Pelagii dogmata. Pheroponi interpretationes variae, & accusationes repelluntur. Evangelii nuda praedicatio, est quidem Gratia, sed non Gratia, de qua Sanctus Paulus & Patres Africani agebant. 211

CAP. VI. Orandi quidem Dei utilitas in hominibus, sed non necessitas, a Pelagio admissa. Alia Pheroponi accusationes confutantur. Non omnia Dona Evangelica Pelagius confessus est. Gratia Dei, quum opponitur Legi in sacris Literis, non semper Evangelium merum significat, ut Pheroponus & Hammondus putant, sed etiam beneficia Dei per Evangelium collata, & praesertim Fidem & Caritatem. Deum impossibilia non jubere, Augustini & Ecclesiae Catholicae sententia est. Pelagiani inimici Gratiae Dei. 217

CAP. VII. Voluntarium & Liberum Pheroponus putat ab Augustino confusa. Quid sint Libertas essentialis, & Libertas accidentalis humani Arbitrii. Quid Necessitas essentialis, quid accidentalis, quid antecedens, quid consequens. Arbitrium hominum semper liberum ab antecedenti Necessitate, semper praeditum essentiali Libertate. In hac sententia semper fuit Sanctus Augustinus, uti ex multis ejus locis ostenditur. Nulla in Deo antecedens Necessitas, eique etiam tributa a quibusdam Libertas in amore sui atque virtutis. Praescientia futurorum in Deo non tollit Arbitrium homini liberum. Deus praevidet, libere homines peccaturos. Idem in Deo sunt praeteritum, praesens ac futurum; quare ejus Praescientia non ledit Arbitrii humani Libertatem. 224

CAP. VIII. Sanctus Augustinus quum deperditum in homine liberum Arbitrium ait, solum de Libertate accidentali & consequente ad bonum faciendum loquitur, neque essentialem seu antecedentem Necessita-

tem ad malum homini tribuit, sed accidentalem & consequentem. Quid sint haec Necessitates ac Libertates, ostenditur. Afferuntur & explantur varia Augustini loca. De Libertate tantum accidentali ad bonum inter Catholicos & Pelagianos lis fuit. Potestas, non Libertas operandi boni in hominibus deperdita post peccatum Adam. Quae similitudo intercedat inter hominem factum in bello servum, & hominem peccato additum. Arbitrium tunc liberum ad bonum, si liberetur a Deo. Corruptio ac Oratio utiles ac necessariae in sententia quoque Augustini. 231

CAP. IX. Sententia de descensu Christi ad Inferos ad Fidem spectans a Pheropono improbata. Quid heic certo credendum, quid sit dubium. Psalmi xv. locus a Sancto Petro laudatus, Catholicorum sententiam probat. Pheroponus eum Psalmi locum absolute interpretatus. Davidis verba ad unum Christum referenda. Vox Hebraica Schol Inferos etiam & loca Animarum post corporis mortem significat. Falem ejus esse sensum in Psalmo laudato vox Graeca Hades a Sancto Luca adhibita evincit. Alia argumenta in hanc rem. Sententia Hebraeorum de Infernis animarum sedibus, & Schol, eodem sensu ab Interprete Syriaco usurpata. 239

CAP. X. Non Apostolica Fide, sed Apostolica Sede legendum in quodam Augustini loco. Pheroponi somnia varia heic nobis obruta. Alia Auctoritas Veritatis, alia Jurisdictionis. Quid commune cum ceteris Ecclesiis Catholicis, quid supra ceteras habeat Romana Ecclesia. Eo in loco Augustinus a Pheropono minime intellectus. Episcoporum continuata successio in Cathedra Romana inter Notas verae Ecclesiae computata ab Augustino aliisque veterioribus Patribus. Tertullianus ejusdem sententiae fuit. Consensus & iudicium Christiani Populi suum quoque robur habet in controversiis de Religione. 248

CAP. XI. Miracula in Ecclesia Dei patrata, a Novatoribus & a Pheropono in dubium revocantur. Excessus prudenti Catholico fugiendi in iis credendis. Miracula quaedam certissima fuere. Stratagemata & fucus inque appellantur a Pheropono, ejus Sophismata in hanc rem exploduntur. Augustinus mendacio insensibilis; & Pheroponi calumnia contrarium insinuantis. Nulla impostura nota, & omnia veritatis signa confluent in miracula ab Ambrosio narrata. Caeci Mediolanensis sanati ad Reliquias sanctorum Gervasii & Protasii Historia expeditur ab aereis Pheroponi objectionibus. Ambrosius

brofius in ea narratione fide digniffimus. Demones ab obfeffis corporibus revera depulfi. Phereponus facras Literas per latus oppugnat. 253

CAP. XII. Cultus religiofus Angelis ac beatis hominibus adhibitus, contra Phereponum defenditur. Superftitionis fufpicio fruftra heic a Pherepono injecta. Preces pro piis defunctis auctoritate Scripturæ sanctæ, Traditionisque nituntur. Non aliter fentit Sanctus Cyprianus, cui Tertullianus prævit. Votum sacræ Virginitatis præftantius, quam Nuptiæ. Phereponi objectiones repelluntur. Apostoli apertum fuffragium pro Dogmate ifto. 260

CAP. XIII. Mendacium femper malum: ejus patrociniū a Pherepono fufceptum, pofitis quibusdam circumftantiis; fed fine ulla valida ratione. Joci nonnulli e mendaciorum familia excludendi. Phereponi calumnia dilutantis, Patres tam rigide fuiſſe inſenſos mendacio, ut ipſi poſtea tutius mentirentur. 265

CAP. XIV. Criticæ Artis abufus non unus, & Pherepono potiffimum familiaris. Quæ de converſione ſua ad Deum Auguſtinus narrat, ſuperſtitionis ac fraudis inique inſimulantur ab eodem Cenſore. Depulſa ab Auguſtino inanis gloriæ quæſitæ accuſatio, a Pherepono in ipſum concinnata propter Libros Confeſſionum. Ejuſdem Auguſtini Virtutes & Sanctitas variis Phereponi calumniis & ſophismatibus ereptæ. In Mallio Theodoro laudando an exceſſerit Auguſtinus. Sinceritas ejusdem vindicata ab objectionibus Phereponi. Non in controverſia cum Sancto Hieronymo, non in coopratione ſua ad Episcopatum, non in declarando Heraclio ſucceſſore ſuo, Auguſtinus peccavit. 268

CAP. XV. Nimius ſui amor falſo obiectus a Pherepono Sancto Auguſtino, cujus conatus in Pelagium ejusque errores fluxerunt ab amore unius Catholice Veritatis. Ficta man-

ſuetudo in Hereticos perperam afflicta Catholicis Episcopis. Comprimentæ Hereses vix ortæ, neque erroribus concedendus nimia lenitate aditus. Conviciæ & contumeliæ varie Phereponi in Sanctum Auguſtinum. Quam hæc hominem Chriſtianum & Criticum deceant. Quanto contentu feratur ille in omnes Sanctos Patres. 278

CAP. XVI. In Sanctorum Patrum Libris diſtinguenda Scientia Dogmatum, Legumque moralium, ac pietatis, a Parergis, hoc eſt, a rebus ad Artes profanas ſpectantibus. In his nihil intereſt, an interdum deſecerint, imperitique deprebendantur. At in illa præcipua Scientia eximii fuere, ideoque veneratione ac laude digni. Allegoricæ ſacrarum Literarum interpretationes non vituperandæ apud ſanctos Patres, & quando utiles ille aut inutiles ſint. Phereponi artes, ut Auguſtinum deprimat. Lumen a Cælo rogandum, ut Veritas capiatur, errores evitentur. Hebraicæ Linguae peritia an & ubi neceſſaria Theologiæ cultoribus. Druſii & Grotii exempla Catholice Religionis veritatem confirmant. 283

CAP. XVII. An loquentibus de divinis rebus novas Voces adhibere liceat, ac licuerit. Neceſſitate compulſi Eccleſiæ Patres tot quæſtiones pertractarunt, ut ab Hereticorum technis ac erroribus Catholicam Veritatem liberarent. Injuſta criminatio Phereponi contra Auguſtinum tribuentem Monicæ Matri ſuæ quædam in Libris de Ordine. Iidem Libri a Pherepono nullo jure contemti. Ad Ordinem politicum ſpectat in Urbibus tolerare meretrices, ne pejora mala ſubſequantur. A Fanatiſmo ac Entuſiaſmo quam longe abſuerit Auguſtinus. Quibusdam hominibus non neceſſarii Codices ſacræ Scripturæ. Sapientiæ Liber cur Salomoni adſcriptus, & nihilominus Canonicus reputatus. Auguſtinus de Gothis agens in vaſtatione Urbis nihil diſſimulavit. Alia Phereponi tela in Sanctum Auguſtinum repulſa. 291

FINIS INDICIS CAPITUM.

Stampa della Biblioteca
Fondo Paolo III
Milano
Compagnia di Gesù

Muratori
de Genio
Moder

sup
100

3

Genio

Genio

Genio

Genio

Genio

74
E 197
22.